

CAROL KACSÓ

**Repertoriul arheologic al
județului Maramureș**

Volumul I

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

EDITURA ETHNOLOGICA

Colecția Historia

CAROL KACSÓ
REPERTORIUL ARHEOLOGIC AL JUDEȚULUI MARAMUREȘ
Volumul I

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

CAROL KACSÓ

**REPERTORIUL ARHEOLOGIC
AL JUDEȚULUI MARAMUREȘ**

Volumul I

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Editura Ethnologica
Baia Mare, 2015

Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale
Maramureș

Colecția Historia 3
Editor: Ștefan Mariș

Coperta I: Vas din epoca bronzului de la Oarța de Jos

Coperta IV: Intrarea în galeria Delius de la Baia Mare

Tehnoredactori: Tünde Pécsi, Carol Kacsó

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KACSÓ, CAROL

Repertoriul arheologic al județului Maramureș/ Carol Kacsó ; ed :
prof. dr. Ștefan Mariș ; pref.: Carol Kacsó. - Ed. a 2-a, rev. - Baia Mare :
Ethnologica, 2015

2 vol.

ISBN 978-606-8213-31-6

Vol.1. - 2015 - ISBN 978-606-8213-32-3

I. Mariș, Ștefan (ed.)

II. Kacsó, Carol (pref.)

902(498-35 Maramureș)

Editura Ethnologica

Baia Mare, str. Culturii, nr. 7A, O. P. 9, C. P. 24

Tel/fax: +40-262-211560

e-mail: ccxmm@rdslink.ro

www.cultura-traditionala.ro

director: prof. dr. Ștefan Mariș

© Carol Kacsó

PREFAȚĂ LA A DOUA EDIȚIE

Prima ediție a lucrării *Repertoriul arheologic al județului Maramureș* a apărut în anul 2011 în seria *Bibliotheca Marmatia*, editată de Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș din Baia Mare. În Repertoriu erau descrise descoperirile arheologice apărute pe teritoriul județului până la sfârșitul anului 2006, precum și cercetările referitoare la ele, numai în mod excepțional fiind luate în discuție și obiective investigate la o dată mai recentă.

În noua ediție a lucrării este reluată prezentarea tuturor obiectivelor arheologice deja menționate în prima ediție, nu rareori cu informații îmbogățite și cu o bibliografie mai amănunțită, o bună parte a acesteia fiind publicată în ultimii ani. Sunt descrise, firește, și descoperirile nou apărute, cercetările și săpăturile arheologice efectuate în ultimul timp în Maramureș, precum și o parte a periegezelor întreprinse. La unele dintre obiective sunt precizate și coordonatele geografice.

Am corectat, în măsura în care le-am sesizat, greșelile de natură foarte diferită apărute la prima ediție. Am revizuit sistemul de citare și am completat ilustrația. Am adăugat la Indice denumirile maghiare și germane ale localităților, având în vedere faptul că, mai ales în literatura de specialitate mai veche, locurile de proveniență ale mai multor descoperiri sunt amintite sub aceste denumiri.

Așa cum au dovedit cercetările efectuate de-a lungul timpului, teritoriul județului Maramureș este extrem de bogat în obiective arheologice, dintre care doar puține au fost supuse unor investigații complexe, la nivelul standardelor moderne. Din păcate, o parte a acestora dispare în urma unor lucrări agricole, industriale sau edilitare, de multe ori și datorită necunoașterii importanței și valorii lor. Forurile administrative județene, municipale, orășenești și comunale ar trebui să fie mai implicate, alături de instituțiile specializate, în acțiunile de depistare, păstrare, protejare și valorificare a patrimoniului arheologic.

Parcul arheologic, în curs de realizare la Baia Mare, este un pas important făcut în familiarizarea omului de astăzi cu trecutul multiseclar al locului în care trăiește. Trebuie să urmeze alte proiecte de acest fel, în special acolo unde patrimoniul este cel mai expus riscului de distrugere.

Prin publicarea unei noi ediții a Repertoriului în seria *Historia*, tipărită sub egida Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș, realitățile arheologice ale județului Maramureș vor deveni, fără îndoială, mai cunoscute și, implicit, mai protejate.

PREFAȚĂ LA PRIMA EDIȚIE

Am început elaborarea lucrării **Repertoriul arheologic al județului Maramureș** în toamna anului 2000. Județul era format atunci din 70 de unități administrativ-teritoriale: două municipii, șase orașe și 62 de comune, în majoritatea cazurilor acestora fiindu-le arondate sate. Am adoptat sistemul de comunicare a datelor arheologice cunoscute în ordinea alfabetică a acestor unități, fiecare dintre ele primind câte un număr roman, de la I la LXXI (numărul XXXV este rezervat unui subcapitol – Maramureș, în care sunt menționate descoperirile fără precizarea localității de proveniență). Aceeași înșiruire alfabetică a localităților apare și în cadrul fiecărei unități, iar informațiile sunt prezentate în ordinea încadrării cronologice a descoperirilor.

Între timp, în urma unor referendumuri locale, a avizelor forurilor județene competente și a Hotărârilor Guvernului României, au avut loc modificări în organizarea administrativ-teritorială a județului Maramureș, astfel că, la data când scriu aceste rânduri – primăvara anului 2010 - în cuprinsul județului există în continuare două municipii: Baia Mare și Sighetu Marmației, dar 11 orașe: Baia Sprie, Borșa, Cavnic, Dragomirești, Săliștea de Sus, Seini, Șomcuta Mare, Ulmeni, Tăuții Măgherăuș, Târgu Lăpuș și Vișeu de Sus, precum și 63 de comune, dintre acestea din urmă nou înființate fiind Coaș, Coltău, Gârdani, Groșii Țibleșului, Oncești și Șieu. De asemenea, localitatea Odești, aflată inițial în teritoriul comunei Băița de Sub Codru, a fost încorporată în comuna Băsești. Schimbările menționate nu au mai putut fi luate în considerare în cadrul repertoriului, aceasta și datorită faptului că nu este publicată încă o hartă reactualizată a județului Maramureș, în care să fie delimitate recent înființatele unități administrativ-teritoriale. Cititorul interesat va găsi la sfârșitul lucrării o listă cu actuala împărțire administrativă a județului.

În momentul de față, cele mai multe dintre județele Transilvaniei dispun de repertorii arheologice. Din păcate, acestea nu au fost întocmite după o metodologie unitară, astfel că diferențele dintre ele sunt foarte mari în ceea ce privește problematica abordată, cantitatea de informații comunicate în legătură cu descoperirile și complexe arheologice, literatura referitoare la ele, calitatea și cuantumul ilustrației etc.

Prezentul repertoriu este, de asemenea, deosebit în unele dintre formulările sale de lucrările de acest gen până în prezent publicate, aceasta și datorită faptului că noțiunea de descoperire arheologică primește aici un conținut în parte diferit de cel ce i se atribuie în mod obișnuit. După opinia mea, descoperire arheologică este, indiferent de vârsta sa, orice creație materială umană, respectiv materie ce a fost manipulată de om, ajunsă, dintr-un motiv sau altul, în pământ sau într-un alt loc, care nu este accesibil cotidian omului. Descoperirile arheologice, în această accepțiune, apărute pe teritoriul județului Maramureș, precum și fenomenele cu care acestea au fost în conexiune fac obiectul lucrării de față. Într-un număr redus, sunt repertoriate și obiecte cu o

vechime considerabilă, care au fost transmise din generație în generație fără a fi fost vreodată în pământ. De regulă, acestea au ajuns în cele din urmă într-o colecție publică ori privată sau au fost înregistrate într-o lucrare științifică.

Sunt cuprinse în repertoriu și obiective ce aparțin domeniilor arheologiei industriale și arheologiei montane (lucrări miniere, șteampuri, turnătorii etc.). Înșiruirea lor este precedată de excursuri mai lungi sau mai scurte cu privire la datele geologice referitoare la localitățile discutate și la istoria mineritului practicat în aceste localități, informațiile furnizate ajutând la înțelegerea celui mai important fenomen economic ce a caracterizat Maramureșul de-a lungul timpului, exploatarea resurselor subsolului. Sunt analizate și diversele opinii exprimate în legătură cu acest fenomen.

Este descrisă și o parte a monumentelor istorice din județ, și anume cele care au fost deja investigate arheologic ori se pretează la o astfel de investigare. Sunt menționate documentele scrise care contribuie la cunoașterea mai exactă a unor complexe arheologice sau procese istorice, precum și cele care conțin date pe baza cărora pot fi demarate cercetări arheologice. Sunt indicate satele dispărute, o parte a monumentelor funerare mai deosebite din cimitirele, unele deja abandonate, ale actualelor localități, precum și mănăstirile ctitorite pe teritoriul județului. Vestigiile acestora din urmă pot fi depistate, de asemenea, prin cercetări arheologice coroborate, după caz, cu cercetări de arhivă.

Sunt repertoriate peșterile identificate în județul Maramureș, atât cele în care au apărut deja resturi arheologice, cât și cele în care nu au fost descoperite până în prezent urme ale activității umane, poate și datorită faptului că ele nu au fost cercetate și din punct de vedere arheologic. Este de presupus că numărul peșterilor din Maramureș folosite de om de-a lungul timpului, fie ca adăpost, fie ca loc de depunere de bunuri, este mai mare decât cel cunoscut la această dată.

Sunt precizate, atunci când am avut informații, tradiția locală în legătură cu amplasarea vetrei localității sau a construcțiilor vechi, precum și toponimiile care ar putea indica existența unor situri arheologice.

Sunt specificate, în cazul în care acestea sunt cunoscute, locurile de păstrare a artefactelor, respectiv soarta lor după descoperire. Sunt menționate și datele greșite ce au fost comunicate în legătură cu o parte a descoperirilor maramureșene, precum și descoperirile atribuite eronat acestui teritoriu.

Piese și ansamblurile arheologice deja publicate sunt însoțite de bibliografie¹. Aceasta este detaliată într-o măsură probabil mai mare decât se face în mod uzual, întrucât am dorit să subliniez și în acest fel importanța unora dintre descoperiri, discuțiile științifice pe care le-au provocat, contribuția lor la cunoașterea și explicarea diferitelor fenomene arheologice pe spații ce depășesc regiunea din care ele provin.

¹ Am marcat cu litere boldate titlurile lucrărilor în care se publică sau se menționează pentru prima dată o anumită descoperire, respectiv titlurile lucrărilor pe care le-am considerat ca fiind mai importante pentru cunoașterea și interpretarea acestor descoperiri, precum și pentru înțelegerea contextului în care ele au apărut.

Lucrările îi sunt anexate hărțile unităților administrative, cu indicarea locurilor de descoperire, precum și ilustrația unei părți a materialului arheologic descris, planuri de obiective arheologice, profile de secțiuni, fotografii de șantier, fotografii de monumente etc.

Repertoriul, ce reflectă stadiul de cunoaștere a descoperirilor arheologice din județul Maramureș până la sfârșitul anului 2006, doar în mod excepțional fiind luate în considerație descoperiri și cercetări arheologice de dată mai recentă, se adresează în primul rând specialiștilor în arheologie, istorie, istoria artelor etc. El este însă destinat și autorităților județene, municipale, orășenești și comunale, care au la dispoziție un nou instrument de percepție a patrimoniului local, ce trebuie protejat, dar și pus în valoare științific, muzeistic și turistic. Autorii de monografii ale localităților maramureșene vor afla, sper, date cu ajutorul cărora istoria locurilor pe care le studiază va putea fi mai bine și mai complet zugrăvită. Cred că și publicul amator de istorie și arheologie va găsi informații care să-l intereseze.

Am convingerea că există pe teritoriul județului Maramureș un număr mare de piese și complexe arheologice care nu au fost scoase încă la lumină sau care nu au ajuns să fie cunoscute de lumea științifică. Probabil că publicarea celor deja cunoscute va contribui la intensificarea cercetărilor și la apariția unor noi descoperiri.

PRESCURTĂRI

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE

Periodice, Serii

- AcadÉrt = Magyar Academiai Értesítő, Pest, Budapest
- ACMIT = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania, Cluj
- Acta = Acta, Székely Nemzeti Múzeum, Csiki Székely Múzeum, Sepsiszentgyörgy – Sf. Gheorghe
- ActaArchCar = Acta Archaeologica Carpathica, Kraków
- ActaArchHung = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
- ActaArchKøbenhavn = Acta Archaeologica, København
- ActaMusMar = Acta Musei Maramorosiensis, Sighetu Marmăției
- ActaMusNap = Acta Musei Napocensis, Cluj, Cluj-Napoca
- ActaMusPor = Acta Musei Porolissensis, Zalău
- ActaPraehArch = Acta Praehistorica et Archaeologica, Berlin
- ActaTS = Acta Terrae Septemcastrensis, Sibiu
- Aegaeum = Aegaeum, Annales d'Archéologie égéenne de l'Université de Liège, Liège
- Aetas = Aetas. Történettudományi folyóirat, Szeged
- AII(A) Cluj = Anuarul Institutului de Istorie (și Arheologie) din Cluj (Cluj-Napoca), Cluj, Cluj-Napoca; Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca
- AIIN = Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
- AISC = Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj
- AnBanat = Analele Banatului, Timișoara
- AnInstGeologie = Anuarul Institutului de Geologie, București
- AnMin = Analele Minelor din România, București
- AnMuzEtnTrans = Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj, Cluj-Napoca
- AnnNaturhistMusWien = Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien, Wien
- AnnUnivApulensis = Annales Universitatis Apulensis, Alba Iulia
- Anodos = Anados. Studies of Ancient World, Trnava
- AÖG = Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen, Wien
- Archæo = Archæo, Archäologie in Sachsen, Dresden
- ArchEA = Archäologie in Eurasien, Berlin
- ArchAus = Archaeologica Austriaca, Wien
- ArchÉrt = Archaeologiai Értesítő, Budapest
- ArchHung = Archaeologia Hungarica, Budapest
- ArchKorr = Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz

- ArchKözl = Archaeologiai Közlemények, Pest, Budapest
- ArchMühely = Archeometriai Műhely (<http://www.ace.hu/am/index.html>)
- ArchPol = Archeologia Polski, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź
- ArchRom = Archaeologica Romanica, București
- ArchRozhl = Archeologické rozhledy, Praha
- ArhMed = Arheologie Medievală, Reșița, Brăila
- ArhMold = Arheologia Moldovei, Iași
- ArhOlteniei = Arhivele Olteniei, București
- ArhReligioasă = Arhitectura Religioasă Medievală din Transilvania, Satu Mare
- ArhVestnik = Arheološki Vestnik, Ljubljana
- ASM = Archaeologica Slovaca Monographiae, Nitra
- ASSAS = Anuarul Științific al Societății Ardelene de Speologie – România, Cluj
- AVSL = Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt
- BAM = Beiträge zur ur- und frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturraumes, Bonn
- BányKohLap = Bányászati és Kohászati Lapok, Selmezbánya, Budapest
- BányKohLap Bányászat = Bányászati és Kohászati Lapok Bányászat, Budapest
- BányTörtKözl = Bányásattörténeti Közlemények, Rudabánya
- BAR-IS = British Archaeological Reports-International Series, Oxford
- BCSS = Buletinul Cercurilor Științifice Studentești Arheologie-Muzeologie-Istorie, Alba Iulia
- BeitrUrFrühgeschMecklenburg-Vorpommers = Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg-Vorpommers, Schwerin
- BerlinerJahrb = Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte, Berlin
- BerRGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
- BHAUT = Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis, Timișoara
- BiblArchIassiensis = Bibliotheca Archaeologica Iassiensis, Iași
- BiblArh = Biblioteca de Arheologie (arheologică), București
- BiblBanatica = Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, Timișoara
- BiblBrukenthal = Bibliotheca Brukenthal, Sibiu
- BiblCumidavae = Bibliotheca Cumidavae, Brașov
- BiblEphNapocensis = Bibliotheca Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
- BiblInstIstNaț = Biblioteca Institutului de Istorie Națională, București
- BiblIst = Biblioteca Istorică, București
- BiblIstros = Biblioteca Istros, Brăila
- BiblMarmatia = Bibliotheca Marmatia, Baia Mare
- BiblmNA = Biblioteca Muzeului Național de Antichități, București
- BiblMousaios = Biblioteca Mousaios, Buzău, Brăila
- BiblMusApulensis = Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia
- BiblMusGiurgiuvensis = Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, Giurgiu

- BiblMusMarisiensis Archaeologica = Bibliotheca Musei Marisiesis Seria Archaeologica, Cluj-Napoca, Târgu Mureș
- BiblMusNapocensis = Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca
- BiblMusPorolissensis = Bibliotheca Musei Porolissensis, Zalău
- BiblMusSabesiensis = Bibliotheca Musei Sabesiensis, Sebeș
- BiblMuz = Biblioteca Muzeologică, Muzeul Național de Istorie, București
- BiblMuzBistrița, Seria Historica = Biblioteca Muzeului Bistrița, Seria Historica, Bistrița, Cluj-Napoca
- BiblSeptemcastrensis = Bibliotheca Septemcastrensis, Sibiu
- BiblSocPP = Bibliotheca Societas Pro Patrimonium, Suceava
- BiblThrac = Bibliotheca Thracologica, București, Cluj-Napoca etc.
- BiblUnivApulensis = Bibliotheca Universitatis Apulensis, Alba Iulia
- BrAM = Brukenthal Acta Musei, Sibiu/Hermannstadt
- BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române, București
- BTK = A Bolyai Tudományegyetem Kiadványai, Kolozsvár
- BulArch = Bulletin d'Archéologie Sud-Est Européenne, Belgrade, Bucarest
- BulInf = Buletin Informativ, Federația Română Turism – Alpinism, Comisia Centrală de Speologie Sportivă, București
- BullInstArch = Bulletin of the Institute of Archaeology, London
- BulMonIst = Buletinul Monumentelor Istorice, București
- BulMuzTeleorman = Buletinul Muzeului Județean Teleorman Seria Arheologie, București
- BulSpeologie = Buletinul Clubului de Speologie „Emil Racoviță”, București
- BulȘtiințific Seria D = Buletin Științific al Universității de Nord din Baia Mare, Seria D – Preparare-Geologie-Metalurgie-Ingineria Mediului, Baia Mare
- Caietele ASER = Caietele ASER, Asociația de Științe Etnologice din România, Oradea, București
- Carst = Carst, Clubul de Speologie Cepromin Cluj-Napoca, Cluj-Napoca
- CatMusNatHung = Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Budapest
- CÉR = Correspondence Économique Roumaine, Bucharest
- CercArh = Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
- CercNum = Cercetări Numismatice, București
- CercSpeo = Cercetări Speologice, București
- CH = Colecția Historica, Baia Mare
- CL = Convorbiri Literare, București
- CM = Colecții Muzeale, Baia Mare
- CommArchHung = Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
- CronCercArh = Cronica Cercetărilor Arheologice, București etc.
- CultCivDunărea de Jos = Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos (Culture et Civilisation au Bas Danube), Călărași
- Dacia = Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; N.S.: Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București

- Der Anschnitt = Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau, Bochum
- DIR, C = Documente cu privire la istoria României, seria C, Transilvania, București
- DissArch = Dissertationes Archaeologicae, Budapest
- DocInfArh = Documente noi descoperite și informații arheologice, București
- Dolgozatok = Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem és Régiségtárából, Új Sorozat, Kolozsvár
- Drobeta = Drobeta, Arheologie-Istorie, Drobeta Turnu Severin
- EA = Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens, Berlin
- EJA = European Journal of Archaeology, London
- EMKE Füzetek = EMKE Füzetek A Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület kiadása, Nagybánya
- EphNapocensis = Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
- Erdély = Erdély, Honismertetőfolyóirat az Erdélyi Kárpát-Egyesületnek és Múzeumának Értesítője, Kolozsvár
- ErdMuz = Erdélyi Múzeum, Kolozsvár
- ÉrtNagybánya = A Nagybányai Múzeum-Egyesület Értesítője, Nagybánya
- EthnMittUng = Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn, Budapest
- ÉTTK = Értekezések a Történeti Tudományok köréből, Budapest
- ÉvkDebrecen = A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, Debrecen
- ÉvkNyíregyháza = A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
- FAA = Forschungen zur Archäometrie und Altertumswissenschaft, Rahden/Westf.
- FAH = Fontes Archaeologici Hungariae, Budapest
- FKut = Földtani Kutatás (<http://www.foldtanikutatas.hu>)
- FÖ = Fundberichte aus Österreich, Wien
- FolArch = Folia Archaeologica, Budapest
- FöldKözl = Földtani Közlöny, Budapest
- ForschVL = Forschungen zur Volks- und Landeskunde, București
- Galerii = Galerii, Federația Română de Turism Salvamont Speologie, Comisia Centrală de Speologie, București
- GTK = Gazdaság- és Társadalomtörténeti Kötetek, Budapest
- HambBeitrNum = Hamburger Beiträge zur Numismatik, Hamburg
- HMRK = Heves Megyei Régészeti Közlemények, Eger
- InternArch Studia honoraria = Internationale Archäologie Studia honoraria, Espelkamp, Rahden/Westf.
- IntEtnCult = Interferențe Etnice și Culturale în mileniile I a.Chr. – I p.Chr., Cluj-Napoca
- InvArchRoumanie = Inventaria Archaeologica. Corpus des Ensembles Archéologiques, Roumanie
- Îndrumător bisericesc = Îndrumător bisericesc al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca

- JahrbRGZM = Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, Mainz
- JahresberichtFrankfurt a. M. = Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt a. M., München
- JelentésMK(Á)FI = A Magyar Kir. (Állami) Földtani Intézet Évi Jelentése, Budapest
- JNG = Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, Kallmünz-Opf.
- JSKV = Jahrbuch des siebenbürgischen Karpathenvereins, Hermannstadt
- KözlDebrecen = Közlemények a Debreceni M. Kir. Tisza István – Tudomány – Egyetem Régészeti Intézetéből, Debrecen
- KözlKolozsvár = Közlemények az Erdélyi Múzeum Érem és Régiségtárából, Kolozsvár
- LAF = Linzer Archäologische Forschungen, Linz
- Lapis = Mineralien Magazin Lapis. Die aktuelle Monatsschrift von Mineralien & Edelsteinen für Liebhaber & Sammler, Warttemberg
- MAGW = Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Wien
- MarbStudien = Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte, Mainz
- Marisia = Marisia. Studii și Materiale, Târgu Mureș
- Materiale = Materiale și Cercetări Arheologice, București, Oradea etc.
- MatSpraw = Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Rzeszów
- MedTrans = Mediaevalia Transilvanica, Satu Mare
- MemEthn = Memoria Ethnologica, Baia Mare
- Memorii = Memoriile Comitetului Geologic, București
- MemSecșIstArh = Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice, București
- MFMÉ = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged
- MHB = Monumenta Historica Budapestinensia, Budapest
- MittBerGesAEU = Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Berlin
- MIMK = Molnár István Múzeum Kiadványai, Székelykeresztúr
- MittÖsterNumGes = Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, Wien
- MKÉ = Magyarországi Kárpátgyesület Évkönyve, Igló
- MonogrRGZM = Römisch-Germanisches Zentralmuseum. Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte. Monographien, Mainz
- MúzkönyvÉrt = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, Budapest
- MuzNaț = Muzeul Național, București
- NumKözl = Numizmatikai Közlöny, Budapest
- NumSb = Numismatický Sborník, Praha
- NumZ = Numismatische Zeitschrift, Wien
- OesterrZBH = Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, Wien
- Oltenia = Oltenia. Studii și Comunicări. Arheologie-Istorie, Craiova
- OTTÉ = Orvos-természettudományi Értesítő, Kolozsvár

- PA = Prace Archeologiczne, Warszawa, Kraków
- PamArch = Památky Archeologické, Praha
- PAS = Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Berlin, Kiel etc.
- PAT = Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum, Cluj-Napoca
- PBF = Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart
- Prilozi = Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, Zagreb
- Pro Unione = Pro Unione, Revistă a Fundației Culturale „Pro Unione”, Baia Mare
- ProbGeografie = Probleme de Geografie, București
- PUM Philosophica = Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica, Miskolc
- PZ = Prähistorische Zeitschrift, Berlin
- RAM = Revista Arhivei Maramureșene, Baia Mare
- RegBeiträge = Regensburger Beiträge zur Prähistorischen Archäologie, Bonn
- RevArh = Revista Arheologică, Chișinău
- RevArhivelor = Revista Arhivelor, București
- RevBistriței = Revista Bistriței, Bistrița
- RevIst = Revista de Istorie, București
- RevMin = Revista Minelor, București
- RevMuzMon = Revista Muzeelor și Monumentelor, București
- RFR = Revista Fundațiilor Regale, București
- RGF = Römisch-Germanische Forschungen, Berlin, Mainz am Rhein
- RIR = Revista Istorică Română, București
- RJA = Romanian Journal of Archaeology, București
- RJES = Romanian Journal of Earth Sciences, București
- RN = Revue Numismatique, Paris
- SAA = Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
- SAM = Studien zu den Anfängen der Metallurgie, Berlin
- SCIM = Studii și Cercetări de Istorie Medie, București
- SCIV(A) = Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
- SCN = Studii și Cercetări Numismatice, București
- SCȘ Cluj = Studii și Cercetări Științifice, Cluj
- SHD = Speculum Historiae Debreceniense, Debrecen
- SlovArch = Slovenská Archeológia, Nitra
- SlovNum = Slovenská numizmatika, Nitra
- SocRom = Sociologie Românească, București
- Speomond = Speomond, Revista Federației de Speologie, București
- StArch = Studia Archaeologica, Szeged
- StArt = Studii și articole, Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, Filiala Baia Mare, Baia Mare
- StArtIst = Studii și Articole de Istorie, București
- StCercBistrița = Studii și Cercetări, Seria Geologie-Geografie, Bistrița
- StCercMaramureșene = Studii și Cercetări Maramureșene, Baia Mare
- StClasice = Studii Clasice, București

- StComSatu Mare = Studii și Comunicări Satu Mare, Satu Mare
- StComSibiu = Studii și Comunicări, Sibiu
- StMP = Studia Mediævalia Pragensia, Praha
- StPreist = Studii de Preistorie, București
- StPreist Supplementum = Studii de Preistorie Supplementum, București
- StudUnivBabeş-Bolyai = Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Cluj, Cluj-Napoca
- StThr = Studia Thracica, Sofia
- ŠtZ AUSA V = Študijné Zvesti Archeologického Ústavu SAV, Nitra
- Suceava = Suceava, Anuarul Muzeului Județean, Suceava
- SympThracologica = Symposia Thracologica, București etc.
- Századok = Századok. A Magyar Történelmi Társulat Közlönye, Budapest
- SzMMÉ = Szolnok Megyei Múzeum Évkönyve, Szolnok
- SzSzBLEvk = Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv, Nyíregyháza
- TEA = The European Archaeologist, Praha
- TK = Településtudományi Közlemények, Budapest
- TLVH = Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle, Halle (Saale)
- Topoi = Topoi. Berlin Studies of the Ancient World, Berlin
- TransRevSystEcolResearch = Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research, Sibiu
- TSz = Történelmi Szemle, Budapest
- TTK = Természettudományi Közlöny, Budapest
- Tübinger Texte: MUFA = Tübinger Texte: Materialien zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie, Rahden/Westf.
- Tyragetia = Tyragetia. Arheologie, Istorie Antică, Seria Nouă, Chișinău
- Ungarn-Jahrbuch = Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für interdisziplinäre Hungarologie, München
- UPA = Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bonn
- VAH = Varia Archaeologica Hungarica, Budapest
- VasÚj = Vasárnapi Újság, Pest
- VeröffentBergbauMusBochum = Veröffentlichungen aus dem Deutschen Bergbau-Museum Bochum, Bochum
- VjesnikZagreb = Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb
- VorgeschForsch = Vorgeschichtliche Forschungen, Rahden/Westf.
- VýchPravek = Východoslovenský Pravek, Nitra
- WAB = Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Eisenstadt
- WienerPrähistZeitschr = Wiener Prähistorische Zeitschrift, Wien
- ZAM = Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Köln
- Zargidava = Zargidava. Revistă de Istorie, Bacău
- ZborníkSlovNárMúz = Zborník Slovenského Národného Múzea. História, Bratislava
- ZfA = Zeitschrift für Archäologie, Berlin
- ZfE = Zeitschrift für Ethnologie, Berlin
- ZGeol = Zeitschrift für praktische Geologie mit besonderer Berücksichtigung der Lagerstättenkunde, Berlin

- ZIA = Zbornik Instituta za Arheologiju, Zagreb
- ZSL = Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, Köln, Wien
- Карпати́ка = Carpatica – Карпати́ка, Ужгород
- НЗЗКМ = Науковий Збірник Закарпатського Краєзнавчого Музею, Ужгород
- СовАрх = Советская Археология, Москва

Articole, Monografii²

A Szent István-templom = *A nagybányai Szent István-templom. Szász Károly emlékére*, EMKE Füzetek 17–18, Nagybánya, 2000.

Achim, Ciolte 1991 = V. Achim, A. Ciolte, *Băiuș. Documentar tehnic și monografic*, Baia Mare, 1991.

Ailincăi, Țârlea, Micu (ed.) 2013 = S.-Cr. Ailincăi, A. Țârlea, Cr. Micu (ed.), *Din preistoria Dunării de Jos. 50 de ani de la începutul cercetărilor arheologice la Babadag (1962-2012). Actele conferinței „Lower Danube Prehistory. 50 years of excavations at Babadag”*, Tulcea, 20-22 septembrie 2012, Biblioteca Istro-Pontica 9, Brăila.

Alexandrescu 1966 = A. D. Alexandrescu, *Die Bronzeschwerter aus Rumänien*, Dacia N.S. X, 117-189.

Andrițoiu 1989 = I. Andrițoiu, *Contribuții la cunoașterea culturii Wietenberg în Transilvania (I)*, Sargetia 20, 1986–1987 (1989), 45–63.

Andrițoiu 1992 = I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, BiblThrac II, București.

Andrițoiu 1997 = I. Andrițoiu, *Descoperirile preistorice*, în I. Andrițoiu, A. Rustoiu, *Sighișoara-Wietenberg. Descoperirile preistorice și așezarea dacică*, BiblThrac XXIII, București, 15-60.

Andrițoiu, Vasiliev 1993 = I. Andrițoiu, V. Vasiliev, *Quelques considérations concernant la culture Noua en Transylvanie*, CultCivDunărea de Jos X, 101–124.

Anghel 1972 = Gh. Anghel, *Cetăți medievale din Transilvania*, București.

Ardelean 2012 = L. Ardelean, *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700*, CH 1, Baia Mare.

Ardelean 2013 = L. Ardelean, *Die Deutschen Kolonisierung in Maramarosch im 18. Jh. – Colonizarea populației germane în secolul al XVIII-lea în Maramureș*, MemEthn XIII, nr. 48-49, iulie-decembrie 2013, 144-156.

Ardeleanu 2013 = M. Ardeleanu, *Dacii din zona Tisei Superioare (sec. I a. Chr. – sec. II p. Chr.)* (teză de doctorat), Cluj-Napoca.

Babeș 1971 = M. Babeș, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1970)*, Dacia N.S. XV, 359–393.

² Apar prescurtate lucrările cel puțin de două ori citate în prezentul volum.

- Baboş 2002** = A. Baboş, *Mândria Giuleştiului de altă dată, biserica sa de pétra care n'are socia in giuru*, ActaMusMar I, 267–286.
- Bader 1971** = T. Bader, *Dépôts de l'âge du bronze tardif du nord-ouest de la Transylvanie*, InvArchRoumanie 6.
- Bader 1972a** = T. Bader, *Apărătorul de braţ în Bazinul carpato-dunărean – Die Handschutzspirale in donauländischen Karpatenraum*, StComSatu Mare 1972, 85–100.
- Bader 1972b** = T. Bader, *Cultura Suciului de Sus în nord-vestul României – Die Suciului de Sus-Kultur im Nordwesten von Rumänien*, SCIV 23, 509–535.
- Bader 1976** = T. Bader, *O veche colecţie de ceramică aparţinând culturii Suciului de Sus în Muzeul judeţean Mureş – Eine alte Keramiksammlung aus der Suciului de Sus Kultur im Kreismuseum Mureş*, Marisia VI, 37–47.
- Bader 1978** = T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică şi tracică*, Bucureşti, 1978.
- Bader 1979** = T. Bader, *Die Suciului de Sus-Kultur in Nordwestrumänien*, PZ 54, 3–31.
- Bader 1981** = T. Bader, *Acul de bronz de la Budeşti – Eine Nadel von Budeşti (Bez. Maramureş)*, Marmatia 5-6, 1979-1981, 125-128.
- Bader 1983** = T. Bader, *Die Fibeln in Rumänien*, PBF XIV, 6, München.
- Bader 1990** = T. Bader, *Bemerkungen über die ägäischen Einflüsse auf die alt- und mittelbronzezeitliche Entwicklung im Donau-Karpatenraum, în Orientalisch-ägäische Einflüsse in der europäischen Bronzezeit*, Monographien RGZM 15, 181–205.
- Bader 1991** = T. Bader, *Die Schwerter in Rumänien*, PBF IV, 8, Stuttgart, 1991.
- Bader 1996** = T. Bader, *Neue Bronzefunde in Nordwestrumänien*, în Kovács (ed.) 1996, 265–301.
- Bader 2001** = T. Bader, *Passfunde aus der Bronzezeit in den Karpaten*, CommArchHung 2001, 15–39.
- Bader 2009** = T. Bader, *Bemerkungen über ein wenig bekanntes Artefakt: der bronzezeitliche Lanzenschuh im Karpaten-Donau-Raum*, VjesnikZagreb 42, 129-156.
- Bálint 1977** = S. Bálint, *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából*, II, Budapest.
- Balogh 1978** = A. Balogh, *Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureş între anii 1860-1918 (I)*, Marmatia 4, 137-151.
- Balogh 1981** = A. Balogh, *Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureş între anii 1860-1918 (II) – Aspects concerning the penetration of foreign capital in the mining industry of Maramureş*, Marmatia 5-6, 1979-1981, 266-294.
- Balogh, Oszóczki 2001** = B. Balogh, K. Oszóczki, *Bányászat és pénzverés a Gutin allat. Nagybánya és környékének bányászata, ércfeldolgozása és pénzverése 1700 előtt*, Miskolc–Rudabánya.

- Balogh J. 1943** = J. Balogh, *Az erdélyi Renaissance I. 1460-1541*, Kolozsvár.
- Bánki, Molnár 1997** = I. Bánki, L. Molnár, *Magyarország nemesérbányászatának virágkora*, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.) 1997, 72-135.
- Barnea 1989** = A. Barnea, *Cronica cercetărilor arheologice efectuate în anii 1981-1988 de Institutul de Arheologie din București*, SCIVA 40, 295-313.
- Baron 2002** = M. Baron, *Caracteristici ale industriei extractive a metalelor prețioase în România interbelică*, în C. Florea, C. Năprădean (îngr.), *Societate și civilizație. Profesorului universitar dr. Marcel Știrban la împlinirea a șapte decenii de viață*, Târgu Mureș, 467-487.
- Baron 2006** = M. Baron, *Din istoria mineritului aurifer din România 1918-1948*, Petroșani.
- Baron 2011** = M. Baron, *Aspecte privind funcționarea Complexului Minier Metalifer al Statului din Regiunea Baia Mare în perioada interbelică – Aspects regarding the Operation of the State Metal-Bearing Mining Complex in Baia Mare Area in the Interwar Period*, RAM 4, 162-185
- Baron 2012** = M. Baron, *Istoricul înființării și dezvoltării exploatărilor aurifere ale Societății „Petroșani” (1932-1947) – The history of the founding and development of the gold mining units of „Petroșani” Company (1932-1947)*, RAM 5, 222-245.
- Báthory 1968** = L. Báthory, *Dezvoltarea industriei extractive a metalelor prețioase după Unirea Transilvaniei cu România – Le développement de l'industrie extractive des métaux précieux après l'Union de la Transylvanie avec la Roumanie*, AII Cluj 11, 159-170.
- Báthory 1975** = L. Báthory, *Capitalul străin în industria minieră din România (1918-1924) – Das Fremdkapital in der Bergbauindustrie aus Rumänien*, AIIA Cluj 18, 247-262.
- Bátora, Rassmann 2007** = J. Bátora, K. Rassmann, *Fund eines Eisenmessers im Objekt aus dem Ende der Bronzezeit in Rybník*, în M. Salaš, K. Šabatova (ed.), *Die Urnenfelderzeit und die Hallstattzeit. Beiträge aus IX. Konferenz, Bučovice 3.-6. 10. 2006*, Brno, 35-51.
- Băjenaru et al. (ed.) 2010** = R. Băjenaru, G. Bodi, C. Opreanu, V. V. Zirra (ed.), *Recent Studies in Past and Present. Human Heritage and Community: Archaeology in the Carpathian and Lower Danube Area from Prehistory to the Early Medieval Age*, Transylvanian Review XIX, Supplement No. 5: 1.
- Bălan 2001** = I. Bălan, *Vetre de sihăstrie românească. Secolele IV-XX*, ed. a II-a, București.
- Bălan G. 2009** = G. Bălan, *Cronologia și tipologia dălților de bronz cu toc de înmănușare din România – Chronology and Typology of the Bronze Socketed Chisels from Romania*, Apulum XLVI, 1-40.
- Bălănescu, Achim, Ciolte 2002** = S. Bălănescu, V. Achim, A. Ciolte, *Istoria conducerii mineritului, a metalurgiei neferoase și prețioase din nord-vestul României. Organizare, coordonare, dezvoltare*, Baia Mare.

- Bărbulescu 1999** = M. Bărbulescu, *De la începuturile civilizației la sinteza românească*, în M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, București, 7-139.
- Becker 1816** = W. G. E. Becker, Bergmeister zu Freyberg, *Journal einer bergmännischen Reise durch Ungarn und Siebenbürgen*, II. Theil, Freyberg.
- Becker et al. (ed.) 1997** = C. Becker, M-L. Dunkelmann, C. Metzner-Nebelsick, H. Peter-Röcher, M. Roeder, B. Teržan (ed.), *Χρόνος. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für Bernhard Hänsel*, InternArch Studia honoraria 1, Espelkamp.
- Bejinariu 2005** = I. Bejinariu, *Săpăturile arheologice de la Giurtelecu Șimleului-Coasta lui Damian (II) – Archaeological excavations from Giurtelecu Șimleului-Coasta lui Damian (II). The Wietenberg's culture discoveries*, în Popa C. I., Rustoiu G. T. (ed.) 2005, 363-390.
- Bejinariu 2007** = I. Bejinariu, *Depozitul de bronzuri de la Brâghez*, Cluj-Napoca.
- Bejinariu 2008** = I. Bejinariu, *Bronzuri preistorice din Sălaj (colecțiile Szikszai, Wesselényi-Teleki, Aszodi și descoperiri izolate aflate în colecția Muzeului din Zalău)*, Cluj-Napoca.
- Bélay 1943** = V. Bélay, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei a megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*, Budapest.
- Belényesi 2000** = K. Belényesi, *Megjegyzések a 9. századi Kárpát-medence gazdasági kapcsolataihoz, egy ismert forrás tükrében – Bemerkungen zu den wirtschaftlichen Beziehungen des Karpatenbeckens im Lichte einer bekannten Quelle*, în T. Peterscák, A. Váradi (red.), *A népvándorlások kutatóinak kilencedik konferenciája. Eger, 1998. szeptember 18-20.*, HMRK 2, Eger, 185-191.
- Berbeleac 1985** = I. Berbeleac, *Zăcămintă de aur*, București.
- Berciu 1942** = I. Berciu, *Depozitul de bronzuri dela Ighiel jud. Alba*, Apulum I, 1939-1942 (1942), 24-38.
- Berciu D. 1966** = D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București.
- Berciu D. 1967** = D. Berciu, *Romania before Burebista*, Ancient Peoples and Places, London.
- Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2009** = S. Berecki, R. E. Németh, B. Rezi (ed.), *Bronze Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș 24-26 October 2008*, BiblMusMarisiensis Archaeologica I, Cluj-Napoca.
- Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2011** = S. Berecki, R. E. Németh, B. Rezi (ed.), *Bronze Age Rites and Rituals. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 8-10 October 2010*, BiblMusMarisiensis Archaeologica IV, Târgu Mureș.
- Beregic, Cosma, Bogdan 2001** = V. Beregic, N. Cosma, M. Bogdan, *Mineritul de la poalele Gutâiului*, Baia Mare.

- Bernjakovič 1960** = K. Bernjakovič, *Bronzezeitliche Hortfunde vom rechten Ufergebiet des oberen Theisstales (Karpatoukraine USSR)*, SlovArch VIII, 325-392.
- Bichir 1996** = Gh. Bichir, *Dacii liberi din nordul Daciei – Les Daces libres du Nord de la Dacie*, Thraco-Dacica XVII, 191–201.
- Bichir 1997** = Gh. Bichir, *Die freien Daker im Norden Dakiens*, ActaMusPor XXI, 785–800.
- Bilțiu 2008** = P. Bilțiu, *Modele și tipuri vechi de cruci mortuare din piatră din Maramureș – Old Models and Types of Funerary Stone Crosses from Maramureș*, Caietele ASER 4, 129-140.
- Binder 1967** = P. Binder, *Contribuții la studiul dezvoltării feudalismului în Maramureș și în nordul Transilvaniei*, StArtIst X, 27-61.
- Blajer 1989** = W. Blajer, *Z problematyki zabitków brązowych wczesnej fazy grupy tarnobrzezkiej – Aus der Problematik der Bronzefunde der Tarnobrzeg-Gruppe*, în *Grupa tarnobrzezka kultury lużyckiej*, Rzeszów, 111-141.
- Blajer 2013** = W. Blajer, *Młodsza epoka brązu na ziemiach Polskich w świetle badań nad skarbami*, Kraków.
- Bobîna 2009** = B. Bobîna, *Stadiul actual al cercetărilor privind neoliticul din nord-vestul României (județul Maramureș) – The actual stage of Neolithic archaeological research in the North-West Romania (Maramureș county)*, Marmatia 9/1, 7-21.
- Bodi (ed.) 2009** = G. Bodi (ed.), *In medias res prahistoriae. Miscellanea in honorem annos LXV peragentis Professoris Dan Monah oblata*, Iași, 2009.
- Bodiu et al. f. a.** = A. P. Bodiu, G. F. Popescu, P. T. Ilie, V. T. Beregic, *Regiunea minieră Baia Mare (f. a.)*.
- Bombiță 1971** = G. Bombiță, *Studii geologice în Munții Lăpușului*, AnInstGeologie 39, 7–108.
- Bóna 1975** = I. Bóna, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*, ArchHung S.N. 49.
- Bóna 1992** = I. Bóna, *Bronzeguss und Metallbearbeitung bis zum Ende der mittleren Bronzezeit*, în W. Meier-Arendt (ed.), *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss* (catalog de expoziție), 48–65.
- Borcoș, Udubașa 2012** = M. Borcoș, Gh. Udubașa, *Chronology and characterisation of mining development in Romania*, RJES 86, 17-16.
- v. Born 1774** = Ignaz Edl. von Born, *Briefe über mineralogische Gegenstände auf seiner Reise durch das Temeswarer Bannat, Siebenbürgen, Ober- und Nieder-Hungarn, an den Herausgeber derselben, Johann Jacob Ferber... geschrieben*, Frankfurt und Leipzig.
- Boroffka 1987** = N. Boroffka, *Folosirea fierului în România de la începuturi pînă în secolul al VIII-lea î.e.n. - The use of iron in Romania from the beginnings to the VIIIth century B.C.*, Apulum XXIV, 55–77.
- Boroffka 1991** = N. Boroffka, *Die Verwendung von Eisen in Rumänien von den Anfängen bis in das 8. Jahrhundert v. Chr.*, Berlin.

- Boroffka 1994** = N. G. O. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA 19.
- Boroffka 1999** = N. Boroffka, *Zu einem Axtfragment aus „Ungarn“*, în Boroffka, Soroceanu (ed.) 1999, 59–69.
- Boroffka 2006** = N. Boroffka, *Resursele minerale din România și stadiul actual al cercetărilor privind mineritul preistoric – Mineral Resources in Romania and the Present State of Research in Prehistoric Mining*, Apulum XLIII/1, 2006, 71-94.
- Boroffka 2009** = N. Boroffka, *Mineralische Rohstoffvorkommen und der Forschungsstand des urgeschichtlichen Bergbaues in Rumänien*, în M. Bartelheim, H. Stäuble (ed.), *Die wirtschaftlichen Grundlagen der Bronzezeit Europas. The Economic Foundations of the European Bronze Age*, FAA 4, Rahden/Westf., 119-146.
- Boroffka 2013** = N. Boroffka, *Romania, Moldova, and Bulgaria*, în H. Fokkens, A. Harding (ed.), *The Oxford Handbook of the European Bronze Age*, Oxford University Press 2013, 877-897.
- Boroffka, Soroceanu (ed.) 1999** = N. Boroffka, T. Soroceanu (ed.), *Transsilvanica. Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des südöstlichen Mitteleuropa. Gedenkschrift für Kurt Horedt*, InternArch Studia honoraria 7, Rahden/Westf..
- Boroneanț 2000** = V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București.
- Borovszky (ed.) f. a. (1908)** = S. Borovszky (ed.), *Magyarország Vármegyei és Városai. Szatmár Vármegye*, Budapest, f.a. (1908).
- Bouzek 1985** = J. Bouzek, *The Aegean, Anatolia and Europe: cultural interrelations in the second millenium B.C.*, Studies in Mediterranean Archaeology 29, Göteborg, Prague.
- Bradofka 1896** = F. Bradofka, *Kereszthegyi m. k. bányamű*, în Woditska (red.) 1896, 33-61.
- Bratu 2009** = O. Bratu, *Depuneri de bronzuri între Dunărea Mijlocie și Nistru în secolele XIII-VII a.Chr.*, București.
- v. Brunn 1968** = W. A. von Brunn, *Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit*, RGF 29.
- Bud 1911** = T. Bud, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla.
- Bunta, Katona 1983** = M. Bunta, I. Katona, *Az erdélyi üvegművesség a századfordulóig*, Bukarest.
- Cardoș 2012** = R. Cardoș, *Descoperiri monetare romane în Barbaricum-ul din zona de nord-vest a României (sec. II-IV p. Chr.) – Roman monetary discoveries in the Barbaricum of the North-Western Romania (2nd-4th centuries AD)*, Marmatia 10/1, 131-163.

Catalogue Egger = *Catalogue of the important Collection of Bronze Arms & Implements, and Ornaments in Gold, Silver and Bronze, formed by the late Dr. S. Egger, of Vienna*, London, 1891.

Catalogue spécial = *Catalogue spécial du Royaume de Hongrie*, publié par la Commission royale, Paris, 1867.

Cavruc, Chiricescu (ed.) 2006 = V. Cavruc, A. Chiricescu (ed.), *Sarea, Timpul și Omul. Catalog de expoziție*, Sfântu Gheorghe.

Cazacu, Vanci 1941 = V. Cazacu, G. Vanci, *Una din contribuțiile la dezvoltarea mineritului din Ardealul de Nord*, AnMin, anul XXIV, nr. 10, 20 octombrie 1941, 295-307.

Cârciumaru 1996 = M. Cârciumaru, *Paleoetnobotanica. Studii în preistoria și protoistoria României (Istoria agriculturii din România)*, Iași, 1996.

Celebi 1976 = E. Celebi, *Carte de călătorii* (traducere din turcă Mustafa Ali Mehmet după *Seyahatname*, Vol. I-X, Istanbul, 1896-1938), în *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, partea a II-a, București, 1976, 326-753.

Chicideanu 1983 = I. Chicideanu, *Zur Typologie und Verbreitung der Schalenknäufschwerter*, Dacia N.S. XXVII, 11-17.

Chicideanu-Șandor 2005 = I.-Ș. Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară* (lucrare de doctorat), București.

Chidioșan 1979 = N. Chidioșan, *Cultura Wietenberg la vest de Munții Apuseni* (rezumatul tezei de doctorat), Cluj-Napoca.

Chidioșan 1980 = N. Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, Oradea, 1980.

Chidioșan, Soroceanu 1995 = N. Chidioșan, T. Soroceanu, *Der Bronzefund von Galošpetreu, Kr. Bihor*, în Soroceanu (ed.) 1995, 169-186.

Chirilă, Lucăcel 1979 = E. Chirilă, V. Lucăcel, *Descoperiri monetare antice în Transilvania (XIV) – Antike Münzfunde in Siebenbürgen (XIV)*, ActaMusPor III, 137-138.

Chirilă, Socolan 1971 = E. Chirilă, A. Socolan, *Tezaur și descoperiri monetare din colecția Muzeului județean Maramureș*, Baia Mare.

Chiș 2010 = V. T. Chiș, *Sighetu Marmației și zonele învecinate. Ghid cultural-turistic*, Sighetu Marmației.

Chiș, Minghiraș 2007 = V. T. Chiș, Tr. Minghiraș, *Peșteri din Dealurile Maramureșului*, Speomond 12, 30-31.

Chiș-Bloju 2003 = S. V. Chiș-Bloju, *Săliștea de Sus – monografie*.

Ciobanu 2002 = D. Ciobanu, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I–sec. XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean*, BiblMousaios 3.

Ciobanu 2003 = D. Ciobanu, *The role of salt deposits in the political-military history of the carpatho-danubian space in the I-XIII centuries*, SAA IX, 429-446.

Ciocan 1981 = J. Ciocan, *Implicații socio-economice ale orînduirii socialiste în cultura populară din satele Mocira și Cicîrlău – Social-economic implications*

of the socialist society over folk culture in the villages Mocira and Cicîrlău, Maramureș county, Marmatia 5-6, 1979-1980, 404-423.

Ciubotă, Marina (coord.) 1999 = V. Ciubotă, V. Marina (coord.), *Relații româno-ucrainene – Istorie și contemporaneitate*, Satu Mare.

Ciugudean 2000 = H. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coșofeni*, BiblBanatica XXVI.

Ciugudean 2010 = H. Ciugudean, *Piese de aur din depozitul Cugir I și relația lor cu sistemele metrologice din Bronzul târziu – The Gold Rings of the Cugir Hoard and their Relation to the Late Bronze Weight Systems*, Apulum XLVII, 23-40.

Ciugudean, Boroffka (ed.) 1994 = H. Ciugudean, N. Boroffka (ed.), *The Early Hallstatt Period (1200 – 700 B.C) in South-Eastern Europe. Proceedings of the International Symposium from Alba Iulia, 10-12 June, 1993*, BiblMusApulensis I.

Ciugudean, Gogâltan (ed.) 1998 = H. Ciugudean, F. Gogâltan (ed.), *The Early and Middle Bronze Age in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Symposium in Alba Iulia, 24-28 September 1997*, BiblMusApulensis VIII.

Ciugudean, Ciută, Kádár 2006 = H. Ciugudean, M. Ciută, M. Kádár, *Considerații privind câteva piese din depozitul de bronzuri de la Pânade (com. Sâncel, jud. Alba) – Short Observations Regarding Several Objects Belonging to the Bronze Hoard from Pânade (Alba District)*, Apulum XLIII/1, 95-110.

Ciugudean, Luca, Georgescu 2006 = H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, *Depozitul de bronzuri de la Dipsa*, BiblBrukenthal V.

Ciugudean, Luca, Georgescu 2008 = H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, *Depozite de bronzuri preistorice din colecția Brukenthal*, BiblBrukenthal XXXI.

Coles, Harding 1979 = J. M. Coles, A. F. Harding, *The Bronze Age in Europe*, London.

Comori = *Comorile tracilor – Thracian Treasures*, Suceava (catalog de expoziție realizat de B. P. Niculică).

Condurachi, Daicoviciu 1972 = E. Condurachi, C. Daicoviciu, *Rumänien. Archaeologia Mundi*, München, Genf, Paris.

Cornea et al. (îngr.) 2001 = L. Cornea, M. Drecin, B. Ștefănescu, A. Chiriac, I. Crișan (îngr.), *Adevărul omeneste posibil*, Oradea.

Cosma 1997 = C. Cosma, *Considerații privind structura vieții economice în spațiul vestic și nord-vestic românesc în secolele VIII–X d.H. – Betrachtungen zum Aufbau des Wirtschaftslebens im rumänischen westlichen und nordwestlichen Raum im 8.–10. Jh.n.Chr.*, Crisia XXVI–XXVII, 1996–1997, 67–79.

Cosma 2002a = C. Cosma, *Die Keramik des 8.-10. Jh. n.Chr. aus dem Norden und Nordwesten Rumäniens*, în A. Rustoiu, A. Ursuțiu (ed.), *Interregionale und kulturelle Beziehungen im Karpatenraum (2. Jahrtausend v.Chr.–1. Jahrtausend n.Chr.)*, IntEtnCult IV, Cluj-Napoca, 297-389.

- Cosma 2002b** = C. Cosma, *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d.H.*, IntEtnCult VI, Cluj-Napoca.
- Cosma 2002c** = C. Cosma, *Locuirea medieval timpurie*, în Vasiliev et al. 2002, 91-106.
- Cosma, Gudea 2002** = C. Cosma, A. Gudea, *Habitat und Gesellschaft im Westen und Nordwesten Rumäniens in den 8. – 10. Jahrhunderten n.Chr.*, IntEtnCult II, Cluj-Napoca.
- Cosma E. 2002** = E. Cosma, *Documente privind minele de la Borșa*, AII Cluj-Napoca 41, 323-346.
- Crișan 1977** = I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București.
- Crișan 1981** = I. H. Crișan, *Gîndirea, creația științifică și tehnică a geto-dacilor – The thinking, scientific and technical creation of the Geto-Dacians*, Marmatia 5-6, 1979–1981, 129–149.
- Crișan 1986** = I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București, 1986.
- Crișan, Cazacu 1982** = I. H. Crișan, V. Cazacu, *Creația științifică și tehnică la geto-daci*, în Șt. Pascu (red.), *Istoria gîndirii și creației științifice și tehnice românești I. Din antichitate pînă la formarea științei moderne*, București, 171–202.
- Csánki 1890** = D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a hunyadiak korában*, I, Budapest.
- Csatáry 2011** = Gy. Csatáry, *A máramarosi öt koronaváros levéltára 1326-1910*, Ungvár-Beregszász.
- Csath et al. 1997** = B. Csath, G. Faller, E. Gergely, B. Kun, L. Zsámboki, *A magyar bányászat a kiegészéstől a II. Világhaború végéig*, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.) 1997, 351-386.
- Cseh 1990** = J. Cseh, *Adatok az V-VII századi gepida emléanyag egységéhez. Fügelék: Erdély V-VII századi gepida lelőhely katasztere*, SzMMÉ 7, 29-77.
- Czajlik 2012a** = Z. Czajlik, *A fémnyersanyagok őskori kohosításának nyomai a Kárpát medencében – Traces of prehistoric smelting workshops in the Carpathian Basin*, ArchMűhely 2012/2, 97-104.
- Czajlik 2012b** = Z. Czajlik, *A Kárpát-medence fémnyersanyagának-forgalma a későbronzkorban és a vaskorban*, Budapest.
- Czajlik 2014** = Z. Czajlik, *Traces of Prehistoric Smelting Workshops in the Carpathian Basin*, în S. Berecki (ed.), *Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș 10-13 October 2012*, BiblMusMarisiensis Archaeologica VII, Târgu Mureș, 139-146.
- Daicoviciu H. (red.) 1967** = H. Daicoviciu (red.), *Muzeul de Istorie din Cluj*, București.
- Darvasy 1942** = M. Darvasy, *Középkori városaink címereinek eredete és fejlődése*, Palaestra Calasactiana. A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől, 39, Budapest.

David 1993 = W. David, *Zur Ornamentik des alt- und mittelbronzezeitlichen Hajdúsámson – Apa Kreises*, în J. Pavuk (ed.), *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Bratislava, 1–7 septembre 1991*, 3, Bratislava, 78–86.

David 1998 = W. David, *Zum Ende der bronzezeitlichen Tellsiedlungen im Karpatenbecken*, în Küster, Lang, Schauer (ed.) 1998, 231–267.

David 2002 = W. David, *Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta*, *BiblMusApulensis XVIII*.

David 2003 = W. David, *Siebenbürgen, Maramureş und Bayern – ein Beitrag zu bronzezeitlichen Fernkontakten*, în Kacsó (ed.) 2003, 119-149.

David 2004 = W. David, *Südbayern als westliche Verbreitungsgrenze ostkarpatenländischer Nackenscheibenäxte der Mittel- und Spätbronzezeit*, în *Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. Konference, České Budějovice 22.-24. 9. 2004*, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1*, 61-89.

David 2013 = W. David, *Eine mit Spiralhakenranken verzierte altbronzezeitliche Nackenkammaxt siebenbürgischen Typ aus Südwestböhmen. Wo wurden die Schaftlochäxte vom Typ Apa-Nehoiu hergestellt ?*, în Rezi, Németh, Berecki (ed.) 2013, 91-138.

David L., Klacsmányi (red.) 2007 = L. David, S. Klacsmányi (red.), *Nagybánya és környéke*, ed. a II-a, Nagybánya.

Dăncuș 1986 = M. Dăncuș, *Zona etnografică Maramureş*, Bucureşti.

Décsényi 1886 = Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi), *Nagybánya régi pecsétei*, Turul 4, 97-100. Reeditat în Schönherr A. (ed.) 1910, 85-93 și în *Schönherr breviárium*, 45-51.

Décsényi 1889 = Gy. Schönherr (alias Décsényi), *Felsőbánya város régi pecséteje*, Turul 7, 139. Reeditat în *Schönherr breviárium*, 53-54.

Décsényi 1893 = Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi), *A nagybányai Szent-István – templom maradványai*, Budapest.

Demeterová 1983 = S. Demeterová, *Hradiská kultúry Suciú de Sus a Gáva – Burgwallanlagen der Suciú-de-Sus und der Gáva-Kultur*, *ArchRozhl XXXV*, 33-38.

Demeterová 1984 = S. Demeterová, *Influence de la culture de Suciú de Sus dans la plaine de la Slovaquie Orientale*, *SlovArch XXXII*, 11–74.

Dercsényi 1990 = D. Dercsényi, *Nagy Lajos kora*, Budapest, (ediție reprint; după cea apărută în 1941).

Dergačev 2002 = V. Dergačev, *Die äneolitischen und bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien*, *PBF XX*, 9, Stuttgart.

Diaconescu 1997 = M. Diaconescu, *Catolicismul în Maramureş (I) – Mănăstirea eremiților – Katholizismus in Maramuresch (I) – Das Kloster der Eremiten*, *StComSatu Mare XIV*, 123-132.

Diaconescu 1999 = M. Diaconescu, *Biserica catolică din Maramureș în sec. XIII–XVI – The Catholic Church from Maramureș County in the XIIIth–XVIth Centuries*, StComSatu Mare XV–XVI, 1998–1999, 277-293.

Diaconescu D. 2009a = D. Diaconescu, *Cultura Tiszapolgár în România*, BiblBrukenthal XLI.

Diaconescu D. 2009b = D. Diaconescu, *Considerations Concerning the Habitat of the Tiszapolgár Culture in Romania*, în V. Cotiugă, F. A. Tencariu, G. Bodi (ed.), *Itinera in praehistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu quinto et sexagesimo anno*, Iași, 245-268.

Dietrich L. 2014 = L. Dietrich, *Die mittlere und späte Bronzezeit und die ältere Eisenzeit in Südostsiebenbürgen aufgrund der Siedlung von Rotbav*, UPA 248.

Dietrich O. 2010 = O. Dietrich, *Törnerne Distanzplatten – Ein Beitrag zur Tracht der Wietenbergkultur*, SCIVA 61, 161-170.

Dietrich L., Dietrich O. 2006 = L. Dietrich, O. Dietrich, *Locuirea celtică din Transilvania, Banat și Crișana (Stadiul actual al cercetării) – Neue Bestandaufnahme der keltischen Besiedlung in Siebenbürgen, Banat und Kreischland*, SCIVA 57, 9-56.

Doboși 1951 = A. Doboși, *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (secolele XIV-XVI). Situația tăietorilor de sare și răzvrătirile lor contra nedreptății cămărașilor*, SCIM 1, 125-166.

Dobrescu, Tuffreau 2013 = R. Dobrescu, A. Tuffreau, *L'Oaş et le Maramureș, la limite orientale de l'utilisation de l'obsidienne dans l'Europe Centrale au paléolithique supérieur*, în G. Bodi, M. Danu, R. Pîrnău (ed.), *De hominum primordiis. Studia in honorem professoris Vasile Chirica*, Scripta archaeologica et historica Dacoromaniae VII, 63-86.

Dordea 2003 = I. Dordea, *Exploatarea sării din Transilvania și Maramureș în secolul al XVIII-lea, oglindită în documentele Direcției județene Cluj a Arhivelor Naționale*, în S. Pál-Antal, G. Sipos, A. W. Kovács, R. Wolf (red.), *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 94-107.

Dordea, Wollmann 1970 = I. Dordea, V. Wollmann, *Exploatarea sării în Transilvania și Maramureș în veacul al XVIII-lea – Der Salzabbau in Siebenbürgen und der Maramureș im XVIII. Jahrhundert*, AII Cluj 20, 163-203.

Dragoman et al. 2012 = A. Dragoman, D. Pop, B. Bobîna, C. Astaloș, *O arheologie a munților din Maramureș, România: preliminarii*, Marmatia 10/1, 217-232.

Drăgănescu 1997 = L. Drăgănescu, *Originea sării și geneza masivelor de sare*, Ploiești.

Drăguț 1979 = V. Drăguț, *Arta gotică în România*, București.

Drăguț 2000 = V. Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, ed. a II-a, București.

Dumitrașcu 1982 = S. Dumitrașcu, *Stadiul cercetărilor privind civilizația dacică în nord-vestul României – La stade de recherches concernant la civilisation dace du nord-ouest de la Roumanie*, StComSatu Mare V-VI, 1981–1982, 59–68.

- Dumitrașcu 1993** = S. Dumitrașcu, *Dacia Apuseană (Teritoriul dacilor liberi din vestul și nord-vestul României în vremea Daciei romane)*, Oradea.
- Dumitrescu 1971** = Vl. Dumitrescu, *Fouilles archéologiques en Roumanie 1966–1969*, BulArch 2, 93–152.
- Dumitrescu 1974** = Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București.
- Dumitrescu 1985** = Vl. Dumitrescu, *Vorgeschichtliche Kunst Rumäniens*, Bukarest.
- Dumitrescu, Vulpe 1988** = Vl. Dumitrescu, A. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, București.
- Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu 1982** = Vl. Dumitrescu, A. Bolomey, F. Mogoșanu, *The Prehistory of Romania: from the earliest times to 1000 B.C.*, în *The Cambridge Ancient History, Second Edition, Volume III, Part I*, Cambridge University Press.
- Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu 1983** = Vl. Dumitrescu, A. Bolomey, Fl. Mogoșanu, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie*, Bucarest.
- Eisner 1933** = J. Eisner, *Slovensko v pravěku*, Bratislava.
- Eiwanger 1989** = J. Eiwanger, *Talanton. Ein bronzezeitlicher Goldstandard zwischen Ägäis und Mitteleuropa*, Germania 67, 443-462.
- Enciclopedia I-III** = C. Preda (coord.), *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României I-III*, București, 1994, 1996, 2000.
- Engel 2006** = P. Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, Cluj-Napoca. (Traducere din limba maghiară. Titlul original: *Szent István birodalma. A középkori Magyarország története*).
- Entz 1943** = G. Entz, *Szolnok-Doboka középkori művészeti emlékei*, Erdélyi Tudományos Füzetek 150, Kolozsvár.
- Entz 1996** = G. Entz, *Erdély építészete a 14. – 16. században*, Kolozsvár.
- Fábián 1896** = L. Fábián, *Veresvizi m. k. bányamű*, în Woditska (red.) 1896, 63-73.
- Faller 1967** = J. Faller, *Über den Ursprung des Bergleders*, Der Anschnitt 19, 24-26.
- Faller G., Kun, Zsámboki (red.) 1997** = G. Faller, B. Kun, L. Zsámboki (red.), *A magyar bányászat évezredek története*, I, Budapest.
- Farkas f. a.** = J. Farkas, *Felsőbánya*, în Borovszky (ed.) f. a. (1908), 220–255.
- Fazék 1912** = Gy. Fazék, *Az ilobai Szent István bányatársulat*, în Oblatek, György (red.) 1912, 88-107.
- Ferenczi 1988** = I. Ferenczi, *Limes-ul Daciei. Sectorul de pe Someșul (unit). Elementele de apărare pe subsectorul Ileanda-Tihău – Der Limes Daziens. Sektor am (geeinigten) Someș – Fluß. Die Wehrelemente auf dem Untersektor Ileanda – Tihău*, ActaMusPor XII, 251–289.
- v. Fichtel 1780a, b** = J. E. von Fichtel, *Beytrag zur Mineralgeschichte von Siebenbürgen, erster Theil welcher die Nachricht von der Versteigerungen enthält; zweiter Theil welcher die Geschichte des Steinsalzes enthält*, Nürnberg.
- Filip (ed.) 1969** = J. Filip (ed.), *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte 2 (I – z)*, Prag.
- Filip (red.) 1970** = J. Filip (red.), *Actes du VIIe Congrès de Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Prague 21-27 août 1966*, Prague.

- Filipașcu 1997** = A. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, ed. a II-a, Baia Mare.
- Fodor 2005** = D. Fodor, *Pagini din istoria mineritului*, Deva, 2005.
- Foltiny 1955** = S. Foltiny, *Die Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens*, Antiquitas 2/1, Bonn.
- Foltiny 1968** = S. Foltiny, *Einige spätbronzezeitliche Goldfunde aus Siebenbürgen im Naturhistorischen Museum*, AnnNaturhistorMusWien 72, 703-711.
- Gedl 2004** = M. Gedl, *Die Beile in Polen IV*, PBF IX, 24, Stuttgart.
- Gesell 1881** = S. Gesell, *Máramaros megye geologiai viszonyai különös tekintettel értékesíthető ásványok fekvő helyeire*, MKÉ VIII, 318-325.
- Gesell 1891** = S. Gesell, *A nagybányai ércbányaterület bányageologiai felvétele*, JelentésMKFI 1890-ről, 137-161.
- Ghițulescu 1935** = T. P. Ghițulescu, *Distribution de la minéralisation dans les gisements d'âge tertiaire de Transylvanie*, Buletinul Societății Române de Geologie, volumul II, București, 56-99.
- Ghiurcă, Chira 1985** = V. Ghiurcă, D. Chira, *Resursele gemologice ale județului Maramureș*, StCercBistrița 4, 5-13.
- Gimbutas 1965** = M. Gimbutas, *Bronze Age Cultures in Central and Eastern Europe*, Paris, Hague, London.
- Gindele 2005** = R. Gindele, *Stadiul cercetărilor din epoca romană și prima epocă a migrațiilor din Bazinul Tisei Superioare – Der Forschungsstand der Römerzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im Oberen Theißgebiet*, StComSatu Mare XXII/I, 117-148.
- Gindele 2010** = R. Gindele, *Die Entwicklung der kaiserzeitlichen Siedlungen im Barbaricum im nordwestlichen Gebiet Rumäniens*, Satu Mare.
- Gindele 2011** = R. Gindele, *A császárkori és kora népvándorlás kori anyagi kultúra fejlődésének aspektusai Északnyugat-Románia területén – Aspectele evoluției culturii materiale din spațiul nord-vest al României în epoca romană și începutul epocii migrațiilor, în Erdély és kapcsolatai a kora népvándorlás korában*, MIMK 3, Székelykeresztúr, 2010/2011, 205-248.
- Gindele 2013** = R. Gindele, *Probleme legate de evoluția culturii materiale din sec. II-IV în spațiul nord-vestic al României*, în *Peregrinări arheologice*, 343-377.
- Giurgiu et al. 1983** = I. Giurgiu, T. Vădeanu, A. Done, M. Negru, N. Sanderschi, G. Silvășanu, M. Codescu, O. Ciuculescu, E. Solomon, M. Sfășie, F. Cucu, *Descoperiri și explorări în Podișul Someșan (bază pentru inventarul zonei)*, BulSpeologie 8, 11-81.
- Glodariu 1971** = I. Glodariu, *Considerații asupra circulației monedei străine în Dacia (sec. II î.e.n.–I e.n.) – Zum Umlauf fremder Münzen in Dazien (2. Jh. v.u.Z.–1 Jh. u.Z.)*, ActaMusNap VIII, 71–90.
- Glodariu 1974** = I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj.
- Glodariu 1976** = I. Glodariu, *Dacian Trade with the Hellenistic and Roman World*, BAR-IS 8.
- Glodariu, Iaroslavschi 1979** = I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca.

- Gogâltan 2000** = F. Gogâltan, *Aspecte privind metalurgia bronzului în Bazinul carpatic. Ciocanele și nicovalele cu toc de înmănușare din România – Aspekte der Bronzeverarbeitung im Karpatenbecken. Die Tüllenhämmer und Tüllenambosse aus Rumänien*, EphNapocensis IX-X, 1999-2000, 5-59.
- Gogâltan 2001** = F. Gogâltan, *The Settlement of Cășeiu and some Problems concerning the Late Bronze Age in the Center and Northern Transylvania*, în Kacsó (ed.) 2001, 191–214.
- Gogâltan 2005** = F. Gogâltan, *Zur Bronzeverarbeitung im Karpatenbecken. Die Tüllenhämmer und Tüllenambosse aus Rumänien*, în Soroceanu (ed.) 2005, 343-386.
- Gogâltan 2008** = F. Gogâltan, *Locuirile din „Piața alimentară” din preistorie până în evul mediu*, în D. Isac (coord.), F. Gogâltan, L. Călian, R. Barb, F. Niță, I. Socol, *Contribuții arheologice la istoria orașului Dej*, Cluj-Napoca, 26-68.
- Gogâltan, Isac 1995** = F. Gogâltan, A. Isac, *Die spätbronzezeitliche Siedlung von Cășeiu (I)*, EphNapocensis V, 1995, 5–26.
- Gogâltan, Molnár-Kovács 2009** = F. Gogâltan, Zs. Molnár-Kovács, *Locuirea Coșofeni*, în S. Mustăță, F. Gogâltan, S. Cociș, A. Ursuțiu (ed.), *Cercetări arheologice preventive la Florești-Polus Center, jud. Cluj (2007) – Rescue excavations at Florești-Polus Center, Cluj county (2007)*, PAT 1, 27-202.
- Gogâltan 2009** = A. Gogâltan, *Mining Museums. Mining Communities. The Weak and the Strong in Museum Narrative at Baia Mare, District of Maramureș in Romania*, în M. T. Vogt, J. Sokol, B. Ociepa, D. Pollack, B. Mikołajczyk (ed.), *Die Stärke der Schwäche*, Schriften des Collegium Pontes 3, Frankfurt am Main, 185-208.
- Goldenberg 1959** = S. Goldenberg, *Contribuție la o istorie a Cămării și Monetăriei din Baia Mare – Contribution à une histoire de la „Camera” et de L’atelier de la monnaie de Baia Mare*, AII Cluj 1-2, 1958-59, 153-162.
- Gólián 1894** = K. Gólián, *Kapnikbánya bányászata*, BányKohLap XXVII, 269-272, 287-288.
- Gooss 1876** = C. Gooss, *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*, AVSL 13, 203-338.
- Gooss 1877a** = C. Gooss, *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittlern Donaugegend (Kap. I-IV)*, AVSL 13, 407-537.
- Gooss 1877b** = C. Gooss, *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittlern Donaugegend (Fortsetzung und Schluss)*, AVSL 14, 47-175.
- Goran 1982** = C. Goran, *Catalogul sistematic al peșterilor din România*, București.
- Gridan T., Gridan S. 2013** = T. Gridan, S. Gridan, *Începuturile geologiei în România*, NOEMA XII, 251-273.
- Gumă 1993** = M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, BiblThrac IV, București.
- Gündisch 1932** = G. Gündisch, *Geschichte der Münzstätte Nagybánya in habsburgischer Zeit*, NumZ NF 25, 67-98.

- Gyöngyössy 2004** = M. Gyöngyössy, *Zsigmond király aranypé debatesenek első korszaka (1387-1401)*, in F. B. Romhányi, K. Magyar, A. Grynaeus, A. Végh (red.), „*Ex tu scholaris*”. *Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára*, MHB XIII, 103-114.
- Gyöngyössy 2006** = M. Gyöngyössy, *Magyar középkori gazdaság- és pénztörténet. Jegyzet és forrásgyűjtemény*.
- Györffy 1998** = Gy. Györffy, *Máramaros megye*, in Györffy, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV*, Budapest, 111-128.
- Hampel 1876** = J. Hampel, *Catalogue de l'exposition préhistorique des Musées de province et des collections particulières de la Hongrie arrangée à l'occasion de la VIIIème session du Congrès International d'Archéologie et d'Anthropologie Préhistoriques à Budapest*, Budapest.
- Hampel 1877** = J. Hampel, *A magyarhoni bronzkardokrol*, ArchÉrt S.V. 11, 41-55.
- Hampel 1880** = J. Hampel, *Magyarhoni régészeti leletek repertoriuma. Második közlemény*, ArchKözl XIII, 33-75.
- Hampel 1886a** = J. Hampel, *Trouvailles de l'âge de bronze en Hongrie*, Budapest.
- Hampel 1886b, 1892, 1896** = J. Hampel, *A bronzkor emlékei Magyarhonban*, I-III, Budapest.
- Hampel 1887** = J. Hampel, *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, Budapest.
- Hampel 1891** = J. Hampel, *A N. Múzeum régiségtárának gyarapodása 1890-ben*, ArchÉrt 11, 79-83.
- Hampel 1898** = J. Hampel, *A Nemzeti Múzeum régiségosztályának gyarapodása az 1898. év II. negyedében*, ArchÉrt 18, 374-376.
- Hampel 1911** = J. Hampel, *Führer in der Altertumsabteilung*, Budapest.
- Hänsel 1968** = B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, BAM 7-8.
- Hänsel (ed.) 1982** = B. Hänsel (ed.), *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.*, PAS 1, Berlin.
- Hänsel, Weihermann 2000** = B. Hänsel, P. Weihermann, *Ein neu erworbener Goldhort aus dem Karpatenbecken im Berliner Museum für Vor- und Frühgeschichte*, ActaPraehArch 32, 7-29.
- Hansen 1994** = S. Hansen, *Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhônetal und Karpatenbecken*, UPA 21.
- Harding 2013** = A. Harding, *Salt in prehistoric Europe*, Leiden.
- Hardmeyer 1976** = B. Hardmeyer, *Prähistorisches Gold Europas im 3. und 2. Jahrtausend vor Christus*, Wädenswil.
- Harhoiu 1990** = R. Harhoiu, *Chronologische Fragen der Völkerwanderungszeit in Rumänien*, Dacia N.S. XXXIV, 169-208.
- Harhoiu 1998** = R. Harhoiu, *Die frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien*, ArchRom 1.
- Hartmann 1970** = A. Hartmann, *Prähistorische Goldfunde aus Europa. Spektralanalytische Untersuchungen und deren Auswertung*, SAM 3.

v. Hauer, Stache 1863 = Fr. Ritter von Hauer, Dr. G. Stache, *Geologie Siebenbürgens nach den Aufnahmen der k.k. geologischen Reichsanstalt und literarischen Hilfsmitteln*, Wien.

Henszlmann 1864 = I. Henszlmann, *A szathmári püspöki megyének középkori építészeti régiségei*, ArchKözl IV, 126–157.

Henszlmann 1887 = I. Henszlmann, *Honi műemlékeink hivatalos osztályozása*, ArchÉrt 7, 263–269.

Hitter 1993 = F. Hitter, *Felsőbánya monográfiája (Részletek)*, Nagybánya.

Hochstrasser 1984 = G. Hochstrasser, *Der deutsche Name von Nagybánya = Baia Mare*, MittÖsterNumGes 24, nr. 5, 80-86.

Hochstrasser 2002 = G. Hochstrasser, *Sie sollten nicht vergessen werden. Die mittelalterlichen sächsischen Hospites in der Marmarosch*, in „Karpatenrundschau“, 28. Oktober 2002, III.

Hochstrasser 2006 = G. Hochstrasser, *Notwendige Berichtigung über einige Saxones aus der Marmarosch des 16. Jahrhunderts*, ZSL 29, 1, 66-67.

Hoernes 1904 = M. Hoernes, *Óskori és romai leletek Magyarországból a bécsi udvari természettajzi múzeumban*, ArchÉrt 24, 204–211.

Hoernes, Menghin 1925 = M. Hoernes, O. Menghin, *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Christi*, Wien.

Höglinger 1996 = P. Höglinger, *Der spätbronzezeitliche Depotfund von Sipbachzell/OÖ*, LAF Sonderheft XVI.

Horedt 1966 = K. Horedt, *Așezarea fortificată din perioada târzie a bronzului de la Sighetul Marmației*, Baia Mare.

Horedt 1967a = K. Horedt, *Problemele ceramicii din perioada Bronzului evoluat în Transilvania – Probleme der jüngerbronzezeitlichen Keramik in Transsivaniien*, StComSibiu 13, 137-156.

Horedt 1967b = K. Horedt, *Probleme der jüngerbronzezeitlichen Keramik in Transsivaniien*, ActaArchCar 9, 5-28.

Horedt 1978 = K. Horedt, *Backteller und Tonkessel in Morești*, SlovArch XXVI, 59-68.

Horedt 1986 = K. Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Antiquitas Reihe 3, Bonn.

Horváth 2004 = T. Horváth, *Néhány megjegyzés a vatyai kultúra fémművességéhez – technológiai megfigyelések a kultúra köeszközein – Die Metallkunst der Vatya-Kultur. Technologische Beobachtungen an ihren Steingeräten*, CommArchHung 2004, 11-65.

Hossu 1985a = V. Hossu, *Începuturile Cetății de Piatră (Chioar) din „Pădurea” Sălajului – Die Anfänge der „Steinburg” (Chioar) in der Sălajer „Waldung”*, ActaMusPor IX, 279-284.

Hossu 1985b = V. Hossu, *Constituirea domeniului Cetății de Piatră (Chioar) și raporturile sale cu „Pădurile” Sălaj, Finteuș, Chechiș și Ardud – Die Herausbildung der Domäne der „Steinburg” und ihre Beziehungen zu den „Waldungen” Sălaj, Finteuș, Chechiș und Ardud*, ActaMusPor IX, 285-292.

- Huber, Mureșan 1996** = P. Huber, I. Mureșan, *Bergbaureviere um Baia Mare. Erzlagerstätten und Mineralfunde nordwestlich von Baia Mare (Nagybánya)*, Lapis 21, 7/8, 20-26.
- Husar 2000** = A. Husar, *Dacia preromană. Între Orient și Occident*, Cluj-Napoca.
- Huszár, Pap, Winkler 1996** = L. Huszár, F. Pap, J. Winkler, *Erdélyi éremművesség a 16-18. században*, București.
- Iancu 1929** = I. Iancu, *Exploatarea miniere din Transilvania și Banat în anii 1918-1928*, în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, I, București, 447-487.
- Iaroslavschi 1997** = E. Iaroslavschi, *Tehnica la daci*, BiblMusNapocensis XV.
- Iercoșan 2002** = N. Iercoșan, *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Cluj-Napoca.
- Ignat 2000** = M. Ignat, *Metalurgia în epoca bronzului și prima epocă a fierului din Podișul Sucevei*, Suceava.
- Ilea 1939** = Dr. Vasile Ilea, *Orașul Sighet*, SocRom IV, 1-3, 48-59.
- Ilk 2009** = A.-J. Ilk, *Die mythoepische Erzählwelt des Wassertales. Rolle und Funktion phantastischer Wesen im Leben der altösterreichischen Holzknechte, dargestellt in ihren mündlich überlieferten Erzählungen aus den Waldkarpaten*, Dissertation, Wien.
- Iosipescu 1981** = S. Iosipescu, *Constatări de istorie militară medievală în bazinul Someșului Mijlociu – On some new facts concerning medieval military historical documents in the Someș river Region*, Marmatia 5-6, 1979-1981, 162-166.
- Irimia 2008** = M. Irimia, *Sceptre de piatră inedite din județul Constanța și unele considerații privind legăturile zonei vest-pontice cu spațiul egeean în Bronzul târziu – Sceptres en pierre inédits du département de Constantza es quelques remarques concernant les liaisons entre la zone ouest-pontique et l'espace egeen à l'époque du Bronze tardif*, Pontica XLI, 79-117.
- Irimia 2009** = M. Irimia, *Unele aspecte privind raporturile dintre spațiul egeean și regiunile istro-pontice în Bronzul târziu – Quelques aspects concernant les rapports entre l'espace égéen et les régions istro-pontique à l'époque du Bronze tardif*, Zargidava VIII, 19-61.
- Istrate, Szöcs 2002** = A. Istrate, P. L. Szöcs, *Centrul istoric Baia Mare. Casa Vulturul Negru (M1), Casa Lendvay (M 3), Casa nr. 17 Str. Mihai Viteazul (M 2). Sondaje arheologice*, (ms.).
- Iștvan 2004** = D. Iștvan, *Mineritul pe teritoriul comunei Șișești*, în Șișești Vatră străbună 2, Baia Mare, 151-156.
- Iștvan 2006** = D. Iștvan, *Fișe de clădire*, în Kacsó, Iștvan (coord.) 2006, 120-126.
- Iștvan 2008** = D. Iștvan, *Considerații privind cetatea medievală din Valea Borcutului*, Pro Unione, anul XI, nr. 1-2 (33-34), iunie 2008, 30-33.

Işţvan 2009a = D. Işţvan, *Crucile de piatră înscrise în cerc de la Ariniş, Arduzel, Aluniş-Sălaj şi Inău*, Pro Unione, anul XII, nr. 1-2 (38-39), iunie 2009, 14-18.

Işţvan 2009b = D. Işţvan, *Exploatările de oxi-hidroxizi de fier de la Cavnic-Budeşti-Botiza-Băiuş (sec. XVIII-XIX)*, Pro Unione, anul XII, nr. 3-4 (39-40), decembrie 2009, 15-19.

Işţvan et al. 1992 = D. Işţvan, I. Rist, E. Constantinescu, Gh. Gellinek, F. Merşei, I. Tămaş, I. Borz, M. Diaconescu, M. Todoran, D. Zenecan, C. Moldovan, *Actualizarea inventarului speologic din Bazinul 4001 (versantul drept al Someşului între Bizuşa şi Jibou)*, CercSpeol 1, 50-84.

Işţvan, Kacsó 2006 = D. Işţvan, C. Kacsó, *Fişe de obiective miniere*, în Kacsó, Işţvan (coord.) 2006, 64-110.

Iuga 1981 = G. M. Iuga, *Cercetări arheologice de suprafaţă din zona Chioar – Recherches archéologiques de surface dans la zone de Chioar*, Marmatia 5-6, 1979-1981, 150-153.

Iuga 2003 = G. M. Iuga, *Monede din tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Teceu – Les monnaies du trésor de deniers romains découvertes à Teceu (Maramureş)*, Marmatia 7/1, 229-247.

Ivanciuc T. 2004 = T. Ivanciuc, *Contribuţii la istoria germanilor din Maramureş*, ActaMusMar II, 327-348.

Ivanciuc T. 2005 = T. Ivanciuc, *Descoperiri arheologice inedite în Ţara Maramureşului*, ActaMusMar III, 277-283.

Ivanciuc T. 2007 = T. Ivanciuc, *Sighetul Marmaţiei. Ghid cultural-turistic*, Sighetul Marmaţiei.

Iványi 1911 = B. Iványi, *Két középkori sóbánya-statumum*, Századok 45, 10-30, 98-113, 187-195.

Izsó 2006 = Dr. I. Izsó, *Szemelvények a középkori montanisztika történetének írott forrásaiból (1000-1526)*, Rudabánya.

Îndrumător Arhive = V. Căpîlnean, I. Sabău, C. Osoczki, A. Balogh, V. Schrek, *Îndrumător în Arhivele Statului Judeţul Maramureş*, Bucureşti, 1974.

Jahn 2013a, b = Ch. Jahn, *Symbolgut Sichel. Studien zur Funktion spätbronzezeitlicher Griffzungensicheln in Depotfunden*, 1-2, UPA 236.

Jelentés 1899 = *Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1899. évi állapotáról*, Budapest, 1900.

Jovanović 2010 = D. B. Jovanović, *Ostave Vršačkog gorja. Marcovac-Grunjac*, Vršac.

Junghans, Sangmeister, Schröder 1968 = S. Junghans, E. Sangmeister, M. Schröder, *Kupfer und Bronze in der frühen Metallzeit Europas. Katalog der Analysen Nr. 985-10040*, SAM 2, 3.

Kacsó 1971 = C. Kacsó, *Unele consideraţii cu privire la geneza ceramicii din necropola tumulară de la Lăpuş - Quelques considérations concernant la gènesese de la ceramique de la nécropole tumulaire de Lăpuş*, Marmatia 2, 36-54.

Kacsó 1972a = C. Kacsó, *Ghidul expoziţiei de arheologie*, Baia Mare.

- Kacsó 1972b** = C. Kacsó, *Unele date cu privire la cercetările recente din necropola tumulară de la Lăpuș, în Centenar muzeal orădean*, 185–189.
- Kacsó 1975** = C. Kacsó, *Contributions à la connaissance de la culture de Suci de Sus à la lumière des recherches faites à Lăpuș*, Dacia N.S. XIX, 45–68.
- Kacsó 1977a** = C. Kacsó, *Descoperiri inedite de bronzuri din județul Maramureș – Neue Bronzefunde im Bezirk Maramuresch*, Marmatia 3, 27–36.
- Kacsó 1977b** = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea metalurgiei cuprului și bronzului în nord-vestul României – About the knowledge of the metallurgy of copper and bronze in the North-Western part of Romania*, Apulum XV, 131–154.
- Kacsó 1977c** = C. Kacsó, *Toporul de bronz de la Oarța de Sus – Die Bronzeaxt von Oarța de Sus*, ActaMusNap XIV, 57–62.
- Kacsó 1979** = C. Kacsó, *Perioada târzie a epocii bronzului în nordul Transilvaniei*, DocInfArh 1979, 11–20.
- Kacsó 1980a** = C. Kacsó, *Date preliminare cu privire la descoperirile de bronzuri de la Bicaz (jud. Maramureș) – Données préliminaires concernant des bronzes trouvés à Bicaz (dép de Maramureș)*, SCIVA 31, 295–303.
- Kacsó 1980b** = C. Kacsó, *Descoperiri din epoca bronzului în Depresiunea Sălajului – Entdeckungen der Bronzezeit in der Sălaj-Niederung*, ActaMusPor IV, 37–46.
- Kacsó 1980c** = În N. Chidioșan, S. Dumitrașcu, C. Kacsó, I. Némethi, T. Bader, *Catalogul expoziției „Tracii și geto-dacii din nord-vestul României”*, Oradea-Carei-Baia Mare.
- Kacsó 1981a** = C. Kacsó, *Necropola tumulară de la Lăpuș (teză de doctorat)*, Cluj-Napoca.
- Kacsó 1981b** = C. Kacsó, *Date noi cu privire la tezaurul de aur de la Sarasău – Neue Daten bezüglich des Goldfundes von Sarasău*, SCIVA 32, 371–381.
- Kacsó 1981c** = C. Kacsó, *Depozitul de bronzuri de la Lăpuș – Der Bronzefund von Lăpuș*, Marmatia 5–6, 1979–1981, 115–124.
- Kacsó 1981d** = C. Kacsó, *Descoperiri arheologice din mileniiile II și I î.e.n. în Nordul Transilvaniei*, MuzNaț V, 85–89.
- Kacsó 1986** = C. Kacsó, *Recenzie la Marek Gedl, Wczesnołuzycykie groby z konstrukcjami drewnianymi (Frühlausitzer Gräber mit Holzkonstruktionen)*, Polska Akademia Nauk-Oddział w Krakowie, Prace Komsji Archeologicznej, 22, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, 1984, SCIVA 37, 111–112.
- Kacsó 1987a** = C. Kacsó, *Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suci de Sus-Kultur*, Dacia N.S. XXXI, 51–75.
- Kacsó 1987b** = C. Kacsó, *Pietrele de rîșniță și rîșnitul ritual în cadrul ceremonialelor de ofrandă din epoca bronzului transilvănean*, SympThrac 5, Miercurea Ciuc, 82.
- Kacsó 1989a** = C. Kacsó, *Contribuții la problema tipologiei pumnalelor cu limbă la mîner*, SympThrac 7, Tulcea, 244–245.
- Kacsó 1989b** = C. Kacsó, *Toporul de bronz de la Orțița – Die Bronzeaxt von Orțița*, SCIVA 40, 83–89.

- Kacsó 1990a** = C. Kacsó, *Bronzul târziu în nord-vestul României*, SympThrac 8, Satu Mare–Carei, 41–50.
- Kacsó 1990b** = C. Kacsó, *Piese inedite din depozitul de bronzuri de la Crăciunești – Unveröffentlichte Stücke aus dem Bronzhort von Crăciunești*, SCIVA 41, 235–250.
- Kacsó 1990c** = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Libotin – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Libotin*, Thraco-Dacica XI, 79–98.
- Kacsó 1991** = C. Kacsó, *Bronzkori fémművesség Észak-Erdélyben*, Szászhalombatta (catalog de expoziție).
- Kacsó 1992** = C. Kacsó, *Comori preistorice din Țara Maramureșului, Baia Mare*, (catalog de expoziție).
- Kacsó 1993a** = C. Kacsó, *Der Bronzedolch von Asuaju de Jos (Alsószivágy, Rumänien)*, CommArchHung 1993, 39–45.
- Kacsó 1993b** = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Suciul de Sus și Groșii Țibleșului – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Suciul de Sus und Groșii Țibleșului*, RevBistriței VII, 29–49.
- Kacsó 1994a** = C. Kacsó, *Frühhallstattzeitliche Bronzefunde in Transsilvanien*, EphNapocensis IV, 5–15.
- Kacsó 1994b** = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Lăpuș–, „Gruicul Târgului” – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Lăpuș–, „Gruicul Târgului”*, Crisia XXIV, 9–21.
- Kacsó 1995a** = C. Kacsó, *Al patrulea depozit de bronzuri de la Sighetu Marmăției – Das vierte Bronzedeponat von Sighetu Marmăției*, RevBistriței IX, 5–48.
- Kacsó 1995b** = C. Kacsó, *Der Hortfund von Arpășel, Kr. Bihor*, în Soroceanu (ed.) 1995, 81–130.
- Kacsó 1995c** = C. Kacsó, *Der Hortfund von Lăschia, Kr. Maramureș*, în Soroceanu (ed.) 1995, 131–140.
- Kacsó 1995d** = C. Kacsó, *Catalog*, în Stoica, Rotea, Boroffka (ed.) 1995, 241–245, 248–252.
- Kacsó 1996a** = C. Kacsó, *Der Bronzefund von Crasna Vișeuului*, în Kovács (ed.) 1996, 249–263.
- Kacsó 1996b** = C. Kacsó, *Groșii Țibleșului, com. Suciul de Sus, jud. Maramureș*, în *Situri*, 57, nr. 131.
- Kacsó 1996c** = C. Kacsó, *Oarța de Sus, com. Oarța de Jos, jud. Maramureș*, în *Situri*, 81, nr. 182.
- Kacsó 1999a** = C. Kacsó, *Das urnenfelderzeitliche Schwertdeponat von Oncești*, ArchKorr 29, 47–55.

Kacsó 1999b = C. Kacsó, *Precizări cu privire la descoperirile de bronzuri din Maramureș – Bemerkungen zu den Bronzefunden in Maramureș*, StComSatu Mare XV-XVI, 1998-1999, 45-70.

Kacsó 1999c = C. Kacsó, *Date noi cu privire la preistoria Maramureșului – Neue Daten zur Vorgeschichte in der Maramureș*, *Angustia* 4, 55-70.

Kacsó 1999d = C. Kacsó, *Descoperiri din epoca bronzului în peștera Valea Rea de la Vălenii Șomcutei – Bronzezeitliche Funde in der Valea Rea-Höhle bei Vălenii Șomcutei*, *SCIVA* 50, 113-126.

Kacsó 1999e = C. Kacsó, *Aspecte ale Bronzului târziu în regiunea Tisei superioare – Aspects concerning Late Bronze Age in the Upper-Tisa Region*, în Ciubotă, Marina (coord.) 1999, 83-94.

Kacsó 2000a, = C. Kacsó, *Spade de bronz din Maramureș – Bronzezeitliche Schwerter in der Maramureș*, *Angustia* 5, 209-220.

Kacsó 2000b = C. Kacsó, *Tumulary Necropoleis at the End of the 2nd Millennium BC in the Northern Transylvania*, în G. Simion, V. Lungu (ed.), *Tombes tumulaires de l'Âge du Fer dans le Sud-Est de l'Europe. Actes du IIe Colloque International d'Archéologie Funéraire*, Tulcea, 212.

Kacsó (ed.) 2001 = C. Kacsó (ed.), *Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7. – 10. Oktober 1998*, *BiblMarmatia* 1.

Kacsó 2001a = C. Kacsó, *Die späte Bronzezeit im Karpaten-Donau-Raum (14.-9. Jahrhundert v. Chr.)*, în *ThrakerKelten*, 31-41.

Kacsó 2001b = C. Kacsó, *Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuș*, în Kacsó (ed.) 2001, 231-278.

Kacsó 2002 = C. Kacsó, *Descoperiri de bronzuri în Depresiunea Lăpușului – Bronzefunde in der Lăpuș-Niederung*, *RevBistriței* XVI, 7-24.

Kacsó (ed.) 2003 = C. Kacsó (ed.), *Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag. Baia Mare 10. - 13. Oktober 2001*, *BiblMarmatia* 2.

Kacsó 2003a = C. Kacsó, *Descoperiri Wietenberg la Lăpuș – Wietenberg-Funde in Lăpuș*, în L. Cornea, C. Ghemiș, G. Moisa (red.), *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 77-99.

Kacsó 2003b = C. Kacsó, *Radu Popa și cercetarea arheologică din Maramureș - Radu Popa und die archäologischen Forschungen in Maramureș*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.) 2003, 25-40.

Kacsó 2003c = C. Kacsó, *Descoperiri arheologice și numismatice în zona Șișești*, în *Șișești – vatră străbună. Lucrările primului simpozion. 17 August 2002*, Baia Mare, 2003, 56-61.

Kacsó 2003d = C. Kacsó, *Der zweite Depotfund von Ungureni*, în Kacsó (ed.) 2003, 267-300.

Kacsó 2003e = C. Kacsó, *Contribuții la topografia arheologică a Depresiunii Lăpuș. Descoperirile de la Suci de Sus și împrejurimi – Beiträge zur archäologischen Topographie der Lăpuș-Senke. Die Funde von Suci de Sus und der Umgebung*, *RevBistriței* XVII, 45-54.

- Kacsó 2003f** = C. Kacsó, *Noi descoperiri Suciu de Sus și Lăpuș în nordul Transilvaniei – Neue Suciu de Sus- und Lăpuș-Funde im Norden Siebenbürgens*, Marmatia 7/1, 105-182.
- Kacsó 2004a** = C. Kacsó, *Zu den Problemen der Suciu de Sus-Kultur in Siebenbürgen*, în J. Batora, V. Furmányek, L. Veliačik (ed.), *Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár*, ASM 6, 327-340.
- Kacsó 2004b** = C. Kacsó, *Mărturii arheologice*, CM 1, Baia Mare.
- Kacsó 2004c** = C. Kacsó, *Descoperiri Coșofeni la Oarța de Sus – Oul Făgetului – Coșofeni-Funde in Oarța de Sus – Oul Făgetului*, RevBistriței XVIII, 29-37.
- Kacsó 2005a** = *Un vas Wietenberg cu decor deosebit de la Oarța de Sus – Ein Wietenberg Gefäß mit besonderer Verzierung*, Marmatia 8/1, 125-130.
- Kacsó 2005b** = C. Kacsó, *Descoperiri arheologice pre- și protoistorice la Baia Mare – Vor- und frühgeschichtliche Funde in Baia Mare*, Marmatia 8/1, 153-181.
- Kacsó 2005c** = C. Kacsó, *Bronzefunde von Târgu Lăpuș, Kr. Maramureș*, în Soroceanu (ed.) 2005, 235-243.
- Kacsó 2005d** = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Bicaz-Igoaie – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Bicaz-Igoaie*, RevBistriței XIX, 51-70.
- Kacsó 2005e** = C. Kacsó, *Stand der Urnenfelderforschung in Rumänien*, Angustia 9, 107-112.
- Kacsó 2005f** = C. Kacsó, *Comori ale epocii bronzului din nordul Transilvaniei*, Baia Mare (ghid de expoziție).
- Kacsó 2006a** = C. Kacsó, *Date cu privire la exploatarea timpurii de sare în Maramureș*, în Cavruc, Chiricescu (ed.) 2006, 97-121.
- Kacsó 2006b** = C. Kacsó, *Date arheologice și istorice cu privire la Maramureș și Sighetu Marmației*, ActaMusMar V, 188-195.
- Kacsó 2006c** = C. Kacsó, *Noi date cu privire la descoperirile din epoca bronzului de la Vălenii Șomcutei – Neue Daten bezüglich der bronzezeitlichen Funde von Vălenii Șomcutei*, RevBistriței XX, 2006, 79-102.
- Kacsó 2006d** = C. Kacsó, *Bronzefunde mit Goldgegenständen im Karpatenbecken*, în Kobal' (ed.) 2006, 76-123.
- Kacsó 2007a** = C. Kacsó, *Hallstattzeitliche Funde in der Maramuresch*, VýchPravek VIII, 161-188.
- Kacsó 2007b** = C. Kacsó, *Descoperiri de bronzuri din nordul Transilvaniei (I). Colecția Ferenc Floth*, StCercMaramureșene 2, Baia Mare.
- Kacsó 2007c** = C. Kacsó, *„Importuri” Suciu de Sus în culturile epocii bronzului din Transilvania – Suciu de Sus-„Importe” in den bronzezeitlichen Kulturen Transsilvaniens*, RevBistriței XXI/1, 2007, 43-62.
- Kacsó 2008a** = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nord-vestul României. Cercetările de la Culciu Mare – Beiträge zur Kenntnis der*

Spätbronzezeit im Nordwesten Transsilvaniens. Die Ausgrabungen von Culciu Mare, ActaMusPor XXX, 53-66.

Kacsó 2008b = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea ceramicii de tip Suci de Sus - Beiträge zur Verständnis der Keramik vom Typus Suci de Sus*, RevBistriței XXII, 9-27.

Kacsó 2009a = C. Kacsó, *Spada de bronz de la Lăpuș – Das Bronzeschwert von Lăpuș*, Crisia XXXIX, 45-54.

Kacsó 2009b = C. Kacsó, *Descoperirile din epoca bronzului de la Sarasău – Bronzezeitliche Funde in Sarasău*, Marmatia 9/1, 59-100.

Kacsó 2009c = C. Kacsó, *Die Salz- und Erzvorkommen und die Verbreitung der bronzezeitlichen Metalldeponierungen in der Maramuresch*, în J. Gancarski (red.), *Surowce naturalne w Karpatach oraz ich wykorzystanie w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Materiały z konferencji, Krosno 25-26 listopada 2008 r.*, Krosno, 341-372.

Kacsó 2010a = C. Kacsó, *Date cu privire la istoria mineritului din Maramureș*, în Kacsó, Pop L. 2010, 5-18.

Kacsó 2010b = C. Kacsó, *Depozitul de bronzuri de la Așchileu Mare (jud. Cluj) – Das Bronzedepot von Așchileu Mare (Bez. Cluj)*, RevBistriței XXIV, 29-40.

Kacsó 2010d = C. Kacsó, *Contribuții la topografia arheologică a Depresiunii Sălajului – Beiträge zur archäologischen Topographie der Sălaj-Senke*, în Pop H. et al. (ed.) 2010, 89-100.

Kacsó 2011a = C. Kacsó, *Așezări din epoca bronzului în Depresiunea Maramureșului – Bronzezeitliche Siedlungen in der Maramuresch-Senke*, StComSatu Mare XXVII/I, 71-88.

Kacsó 2011b = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea ceramicii Suci de Sus. Descoperirile din Depresiunea Maramureșului – Beiträge zur Kenntnis der Suci de Sus-Keramik. Die Funde aus der Maramuresch-Niederung*, RevBistriței XXV, 103-129.

Kacsó 2011c = C. Kacsó, *Die frühe sächsische Präsenz in Baia Mare und in der Maramuresch*, Marisia XXXI, 339-346.

Kacsó 2011d = C. Kacsó, *Repertoriul arheologic al județului Maramureș*, I-II, prima ediție, BiblMarmatia 3³.

Kacsó 2011e = C. Kacsó, *Depozitul de bronzuri de la Dragomirești*, ActaMusMar VIII, 235-242.

Kacsó 2012 = C. Kacsó, *Maramuresch – eine Hortfundlandschaft im Obertheissgebiet*, în R. Kujovský, V. Mitáš (ed.), *Václav Furmánek a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám*, ASM Communicationes XIII, Nitra, 175-188.

Kacsó 2013a = C. Kacsó, *Spätbronzezeitliche Brandbestattungen im Norden Siebenbürgens*, în M. Lochner, F. Ruppenstein (ed.), *Brandbestattungen von der mittleren Donau bis zur Ägäis zwischen 1300 und 750 v. Chr. Akten des*

³ Lucrarea este citată doar la descoperirile sau siturile prima dată prezentate aici, care sunt menționate în publicații apărute după 2011.

Internationalen Symposiums an der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, 11.-12. Februar 2010, Wien, 63-78.

Kacsó 2013b = C. Kacsó, *Câteva observații cu privire la o monografie a culturii Wietenberg*, în B. P. Niculică, D. Boghian (ed.), *Semper Fidelis. In honorem magistri Mircea Ignat*, BiblSocPP I, Suceava, 125-140.

Kacsó 2013c = C. Kacsó, *Beiträge zur Kenntnis der bronzezeitlichen Metallhandwerks in der Maramuresch*, în Rezi, Németh, Berecki (ed.) 2013, 225-237.

Kacsó 2013d = C. Kacsó, *Descoperiri de metale din Bronzul timpuriu și mijlociu în Maramureș – Früh- und mittelbronzezeitliche Metallfunde in der Maramuresch*, în *Peregrinări arheologice*, 145-166.

Kacsó 2014a = C. Kacsó, *Spada de bronz de la Sighetu Marmăției. Contribuții la cunoașterea Gewässerfunde ale epocii bronzului din România – Das Bronzeschwert von Sighetu Marmăției. Beiträge zur Kenntnis der bronzezeitlichen Gewässerfunde in Rumänien*, Terra Sebus 6, 147-182.

Kacsó 2014b = C. Kacsó, *Date noi cu privire la tezaurul de aur din epoca bronzului de la Căuaș – Neue Daten bezüglich des bronzezeitlichen Goldfundes von Căuaș*, în *Studii în onoarea lui Némethi János la aniversarea a 75 de ani*, StCom Satu Mare XXX/I, 2014, 105-123.

Kacsó 2015 = C. Kacsó, *Bronzefunde vom Typ Uriu-Ópályi in der Maramuresch*, în I. Szathmári (ed.), *An der Grenze der Bronze- und Eisenzeit. Festschrift für Tibor Kemenczei zum 75. Geburtstag*, Budapest, 2015, 253-272.

Kacsó, Topoare = C. Kacsó, *Depuneri de topoare cu disc în partea estică a Bazinului Carpatic* (ms.).

Kacsó, Gewässerfunde = C. Kacsó, *Gewässerfunde din epoca bronzului pe teritoriul Transilvaniei și Banatului* (ms.).

Kacsó, Mitrea I. 1976 = C. Kacsó, I. Mitrea, *Depozitul de bronzuri de la Rozavlea (jud. Maramureș) – Dépôt de bronzes à Rozavlea (dép. de Maramureș)*, SCIVA 27, 537-548.

Kacsó, Iștvan (coord.) 2006 = I. Bud, S. Duma, D. Iștvan, M. Jurje, C. Kacsó, L. Pop, S. Pop, *Studiu de potențial privind patrimoniul minier al județului Maramureș și al oportunităților de valorificare a acestora în scopuri turistice*, Baia Mare.

Kacsó, Pop L. 2010 = C. Kacsó, L. Pop, *Minerit și Civilizație în Maramureș*, CM 2, Baia Mare.

Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010a = C. Kacsó, D. Iștvan, Tr. Minghiraș, *Mina Piticilor de la Chiuzbaia – The Dwarf Mine from Chiuzbaia*, RevBistriței XXIV, 385-398.

Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010b = C. Kacsó, D. Iștvan, Tr. Minghiraș, *Cercetări de arheologie montană la Băile Borșa – Montanarchäologische Forschungen in Băile Borșa*, Memoria Antiquitatis XXV-XXVI, 2008-2009 (2010), 505-536.

Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011 = C. Kacsó, D. Iștvan, Tr. Minghiraș, *Cercetări de arheologie montană la Baia Mare (I.)*, RevBistriței XXV, 295-336.

Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick 2011 = C. Kacsó, C. Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, *New work at the Late Bronze Age Tumulus Cemetery of Lăpuș in Romania*, în E. Borgna, S. Müller Celka (ed.), *Ancestral Landscapes: Burial*

Mounds in the Copper and Bronze Ages. (Central and Eastern Europe - Balkans – Adriatic -Aegean, 4th-2nd millennium BC) Proceedings of the International Conference, Udine, May 15th-17th 2008, TMO 61, Maison de l’Orient et de la Méditerranée, Lyon, 341-354.

Kacsó et al. 2013 = C. Kacsó, Tr. Minghiraş, A. Mureşan, I. Pop, Z. Şomcutean, *Zidul de piatră de la Sălnița-Custura Cetățelei – Die Steinmauer von Sălnița-Custura Cetățelei*, RevBistriței XXVII, 104-118.

Kadar 2007 = M. Kadar, *Începuturile și dezvoltarea metalurgiei bronzului în Transilvania*, Alba Iulia.

Kádár 1900a-b, 1901a-d = J. Kádár, *Szolnok-Dobokavármegye Monographiája*, II–VII, Dées.

Kádár M. 2009 = M. Kádár, *A nagybányai református egyházközség története*, Nagybánya.

Kalicz 1960 = N. Kalicz, *A későbronzkori felsőszőcsi csoport leletei és kronológiai helyzete – Funde und chronologische Situation der Felsőszőcs-Gruppe der Spätbronzezeit*, ArchÉrt 87, 3–15.

Kállay 1972 = I. Kállay, *Szabad királyi városok gazdálkodása Mária Terezia korában*, Budapest.

Kalmar 1987 = Z. Kalmar, *Contribuții la cunoașterea ritului hallstattian – Beiträge zur Kenntnis der hallstattzeitlichen Grabsitten*, SCIVA 38, 166-174.

Kalmar 1992 = Z. Kalmar, *Materiale neo-eneolitice intrate în colecția Muzeului de Istorie al Transilvaniei (II)*, ActaMusNap XXIV–XXV, 1987–1988 (1992), 465–483.

Kalmár 2001 = J. Kalmár, *Egyes bányászati tevékenységek hatása a környezetre*, Fkut 38, 4, 22-30.

Karczag, Szabó, 2010 = Á. Karczag, T. Szabó, *Erdély, Partium és a Bánság erődített helyei. Várak, várkastélyok, templomvárak, barlangvárak, sáncok és erődítmények a honfoglalástól a 19. század végéig*, Budapest.

Kemenczei 1991 = T. Kemenczei, *Die Schwerter in Ungarn II*, PBF IV, 9, Stuttgart.

Kemenczei 2000 = T. Kemenczei, *Késő bronzkori arany kincsleletek*, în *A Magyar Nemzeti Múzeum őskori aranykincsei* (catalog de expoziție), Budapest, 63-80, 122-125.

Ketney 1911 = M. Ketney, *Borpatak bányászata*, BányKohLap XLIV, 1911, 365-371. Lucrarea este retipărită în Oblatek, György (red.) 1912, 68-75.

Kiállítás 1896 = *Az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. Bányászat. Kohászat. Ipar*, Budapest, 1898.

Kiss 1990 = G. Kiss, *Erdélyi várak, várkastélyok*, ed. a II-a, Budapest.

Kobal’ 1997 = J. Kobal’, *Preliminary report on the results of archaeological research on the multi-level fortified settlement of „Chitattia” (near Soltvino/Aknaszlatina, Transcarpathian region, Ukraine) by the Expedition of the Transcarpathian Museum of Local History*, ÉvkNyíregyháza XXXVII–XXXVIII, 1995-96 (1997), 115-151.

Kobal’ 2000 = J. V. Kobal’, *Bronzezeitliche Depotfunde aus Transkarpatien (Ukraine)*, PBF XX, 4, Stuttgart.

Kobal' 2005 = J. Kobal', *Bronzezeitliche Metallfunde aus der Sammlung des Transkarpatischen Museums (Užgorod, Ucraina)*, în Soroceanu (ed.) 2005, 245-263.

Kobal' (ed.) 2006 = J. Kobal', *Bronzezeitliche Depotfunde – Problem der Interpretation. Materialien der Festkonferenz für Tivadar Lehoczky zum 175. Geburtstag. Ushhorod, 5.-6. Oktober 2005*, Užgorod.

Koch 1952 = Dr. S. Koch, *A magyar ásványtan története*, Budapest.

Kollár (red.) 2011 = T. Kollár (red.), *Középkori egyházi építészet Szatmárban. Középkori templomok útja Szabolcs-Szatmár-Bereg és Szatmár megyékben, Nyíregyháza*.

König 2004 = P. König, *Spätbronzezeitliche Hortfunde aus Bosnien und der Herzegowina*, PBF XX, 11, Stuttgart.

Koós 1989 = J. S. Koós, *Der II. Bronzefund von Tiszaladány*, CommArchHung 1989, 31–43.

Koppány 1999 = T. Koppány, *A középkori Magyarország kastélyai*, Művészettörténeti Füzetek 26, Budapest.

Körlin, Weisgerber 2004 = G. Körlin, G. Weisgerber, *Keilhau, Fimmel, Schlägel und Eisen im mittelalterlichen Bergbau*, Der Anschnitt 56, 64-75.

Kosztka 1869 = J. Kosztka, *A keresztelgyi vízemelés*, BányKohLap II, 9-12.

Kotigoroško 1995 = V. Kotigoroško, *Ținuturile Tisei superioare în veacurile III î.e.n.–IV e.n. (Perioadele La Tène și romană)*, BiblThrac XI, București.

Kovacs M., Fülöp 2009 = M. Kovacs, A. Fülöp, *Baia Mare Geological and Mining Park – a potential new Geopark in the northwestern part of Romania*, StudUniv Babeş-Bolyai 54, 1, 27-32.

Kovács (ed.) 1996 = T. Kovács (ed.), *Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Gebieten. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag*, Budapest.

Kovács L. 1997 = L. Kovács, *A Máramaros megyei („huszti”) dirhemkincsről*, în J. Makkay, J. Kobály (ed.), *Honfoglalás és az Árpád-kor. A Verecke híres útján tudományos konferencia anyagai*, Ungvár, 234–244.

Kovács L. 2005 = L. Kovács, *Muszlim pénzek a X. századi Kárpátmedencében – Muslimische Münzen im Karpatenbecken des X. Jhds*, în Á. Molnár (red.), *Csodaszarvas. Őstörténet, vallás és néphagyomány I*, Budapest, 35-96.

Kovács L. 2008 = L. Kovács, *Muslimische Münzen im Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts*, Antaeus 29-30, 479-533.

Kovács Zs., Sarkadi Nagy, Weisz (ed.) 2011 = Zs. Kovács, E. Sarkadi Nagy, A. Weisz (ed.), *Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára*, Kolozsvár.

Kövér 2013 = L. Kövér, *Jacobus Tollius magyarországi mozaikjai – Jacobus Tollius's Hungarian Mosaics*, Aetas 28, 3, 5-23.

Kristó, Marosi (red.) 1988 = Gy. Kristó, E. Marosi (red.), *Károly Róbert emlékezete*, Budapest.

Kroeger-Michel 1983 = E. Kroeger-Michel, *Les haches à disque du Bassin des Carpathes*, Paris.

- Küster, Lang, Schauer (ed.) 1998** = H. Küster, A. Lang, P. Schauer (ed.), *Archäologische Forschungen in urgeschichtlichen Siedlungslandschaften. Festschrift für Georg Kossack zum 75. Geburtstag*, RegBeiträge 5.
- Langó 2007** = P. Langó, *Amit elrejt a föld...A 10. századi magyarság kultúrájának régészeti kutatása a Kárpát-medencében*, Budapest.
- Laszke 1896** = Gy. Laszke, *Horgospataki m. k. kohómű*, în Woditska (red.) 1896, 239-263.
- László 1973** = A. László, *Considerații asupra ceramicii de tip Gáva din Hallstattul timpuriu – Betrachtungen über die Keramik vom Typ Gáva der frühen Hallstattzeit*, SCIV 24, 575–609.
- László 1975** = A. László, *Începuturile metalurgiei fierului pe teritoriul României – Die Anfänge der Eisenmetallurgie in Rumänien*, SCIVA 26, 17–39.
- László 1977a** = A. László, *Poziția cronologică a culturii Gáva – Die chronologische Stellung der Gáva-Kultur*, Aluta 1976-1977, 37-51.
- László 1977b** = A. László, *Anfänge der Benutzung und der Bearbeitung des Eisens auf dem Gebiete Rumäniens*, ActaArchHung XXIX, 53–75.
- László 2006** = A. László, *Über die Beziehungen, die kulturelle und chronologische Lage der Bronzefunde vom Typ Ópályi-Uriu-Drajna de Jos-Lozovo- Pobit Kamäk*, în Kobal' (ed.) 2006, 124-143.
- László 2010** = A. László, *Zur Chronologie der späten Bronzezeit im nord-östlichen Karpatenraum. Die Radiocarbon-Datierung der Gáva-Holihrad Siedlung von Siret (Bukowina)*, în Marta (ed.) 2010, 121-132.
- László 2013** = A. László, *Über die Verbreitung der bronzenen Streitäxte mit Nackenscheibe in den aussenkarpatischen Gebieten. Eine neue in der Moldau entdeckte Nackenscheibenaxt*, în Rezi, Németh, Berecki (ed.) 2013, 251-264.
- Lazăr 1995** = V. Lazăr *Repertoriul arheologic al județului Mureș, Târgu Mureș*.
- Lazăr S. 2005** = S. Lazăr, *Cultura Vârtoș în Oltenia*, Craiova.
- Lazăr S. 2008** = A. S. Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României* (teză de doctorat), București.
- Lazăr S. 2010** = S. Lazăr, *Practici funerare la sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României – Funeral practices at the end of the bronze age and the early iron age in South-Western Romania*, ArhOlt SN 24, 7-14.
- Lazăr S. 2011** = S. Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova.
- Lazin 1969** = Gh. Lazin, *Circulația monetară în nord-vestul României (sec. II-IV) - Der Münzumlauf im Nordwesten Rumäniens*, StComSatu Mare 1969, 111-120.
- Lazu (red.) 1928** = C. Lazu (red.), *Entreprises minières et usines métallurgiques dans le région de Baia-Mare*, CÉR 10, 4, 1-67.
- Lecca 1937** = O.-G. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, București.

- Lehoczky 1876** = T. Lehoczky, *A magyar orvosok és természetvizsgálok XIX. nagygyűlése alkalmából...*, ArchÉrt S.V. 10, 294-295.
- Lehoczky 1878** = T. Lehoczky, *Néhány szó e vidék régi érmeiről*, în *Magyar orvosok*, 150-152.
- Lehoczky 1892, 1912** = T. Lehoczky, *Adatok hazánk archeológiájához különös tekintettel Beregmegyére és környékére I-II*, Munkács.
- Lehoczky 1895** = T. Lehoczky, *Ung-, borsod- és beregmegyei régiségleletekről*, ArchÉrt 15, 420-426.
- Lehoczky, Manuscris I** = T. Lehoczky, *Régészeti jegyzetek, I. Kötet. 1866-1894*, Manuscris în arhiva ZKMU.
- Lehoczky, Manuscris II** = T. Lehoczky, *Régészeti jegyzeteim, II. Kötet. 1894-1899*, Manuscris în arhiva ZKMU.
- Lengyel 1894** = J. Lengyel, *Nagybánya-Szinyérváralja*, în Palmer (red.) 1894, 306-320.
- Luca et al. 2005** = S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, H. Ciugudean, G. El Susi, C. Beldiman, *Cercetările arheologice în peștera Cauce (II) (sat Cerișor, comuna Lelese, județul Hunedoara)*, BiblSeptemcastrensis V.
- Lucaciu 1892** = Dr. V. L. (Vasile Lucaciu), *Biserica S. Uniri a tuturor Românilor adevă Mănăstirea Maicei Românilor în Șișești. Schițe istorice și dare de seamă*, Baia Mare.
- Lukács 2006** = K. Lukács, *Aknaszlatina sóbányászatának és településtörténetének leírása*, Pécs.
- Lukácsi 1904** = Gy. Lukácsi, *Kisbánya*, în „*Nagybánya és Vidéke*”, anul XXX, nr. 21 din 22 mai 1904.
- Mac, Budai 1992** = I. Mac, Budai Cs., *Munții Oaș-Gutii-Țibleș*, București.
- Maderspach 1880** = L. Maderspach, *Magyarország vasércz-fekhelyei*, Budapest.
- Magda 1832** = P. Magda, *Neueste statistisch-geographische Beschreibung des Königsreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und der ungarischen Militär-Grenze*, Leipzig.
- Maghiar, Olteanu 1970** = N. Maghiar, Șt. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, București.
- Magyar orvosok** = *Magyar orvosok és természetvizsgálok 1876 augusztus 22-től egész 28-ig Máramaros-Szigeten tartott XIX. nagygyűlésének történeti vázlatja és munkálatai*, Budapest.
- Maksai 1940** = F. Maksai, *A középkori Szatmár megye*, Település- és népiségtörténeti értekezések 4, Budapest.
- Manilici V., Manilici E. 2002** = V. Manilici, E. Manilici, *Piatra și metalul în evoluția civilizației umane*, București.
- Manilici, Giușcă, Stiopol 1965** = V. Manilici, D. Giușcă, V. Stiopol, *Studiul zăcămintului de la Baia Sprie (reg. Baia Mare)*, Memorii 7.
- Mansfeld 1971** = G. Mansfeld, *Siebenbürgische Goldringe von der Heuneburg* ?, Germania 49, 8-20.

Marcu Istrate 2004 = D. Marcu Istrate, *Cahle din Transivania și Banat de la începuturi până la 1700*, BiblMuzBistrița, Seria Historica 9, Cluj-Napoca.

Marcu Istrate 2008 = D. Marcu Istrate, *A gyulafehérvári római katolikus székesegyház és püspöki palota régészeti kutatása (2000-2002)*, Budapest.

Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.) 2003 = D. Marcu Istrate, A. Istrate, C. Gaiu (coord.), *In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context european*, BiblMuzBistrița, Seria Historica 7, Cluj-Napoca.

Marin 1941 = I. Marin, *Realizări românești în industria minieră din Nordul Transilvaniei*, AnMin, anul XXIV, nr. 10, 20 octombrie 1941, 257-294.

Marosi (red.) 1987 = E. Marosi (red.), *Magyarországi művészet 1300-1470 között*, Budapest.

Marta 2005 = L. Marta, *Der bronzene Nadeldepotfund von Petea, Kr. Satu Mare*, în Soroceanu (ed.) 2005, 75-94.

Marta 2008 = L. Marta, *Spada de la Obcina/Topcino (Maramureșul din dreapta Tisei)*, Familia Română 9, 2008, nr. 2-3, 45-49.

Marta 2009 = L. Marta, *The Late Bronze Age Settlements of Petea-Csengersima*, Satu Mare.

Marta (ed.) 2010 = L. Marta (ed.), *Amurgul mileniului II a.Chr. în Câmpia Tisei și Transilvania – Das Ende des 2. Jahrtausends v.Chr. auf der Theiß und Siebenbürgen. Simpozion/Symposium Satu Mare 18-19 iulie 2008*, StComSatu Mare XXVI/I.

Marta 2010a = L. Marta, *Contribuții la cunoașterea sfârșitului epocii bronzului și începutului epocii hallstattiene în Câmpia Sătmăreană și în Țara Oașului*, Rezumatul tezei de doctorat, Alba Iulia.

Marta 2010b = L. Marta, *Lăpuș II-Gáva Discoveries in the Plain of Satu Mare*, în Marta (ed.) 2010, 317-328.

Marta (ed.) 2012 = L. Marta (ed.), *The Gáva culture in the Tisa Plain and Transylvania. Die Gáva-Kultur in der Theißebene und Siebenbürgen. Symposium Satu Mare 17-18 June/Juli 2011*, StComSatu Mare XXVIII/I.

Marta 2013 = L. Marta, *New data on the Practice of Metallurgy in the Upper Tisza Basin in the Late Bronze Age*, în Rezi, Németh, Berecki (ed.) 2013, 207-224.

Marta 2014 = L. Marta, *Depuneri de amfore singulare în așezări din epoca târzie a bronzului din Câmpia Someșană – Single amphorae depositions of the Late Bronze Age in the Someș Plain*, în *Studii*, 91-104.

Marta, Némethi 2011 = L. Marta, J. Némethi, *Descoperiri de bronzuri din Sătmar – Bronze findings from Sătmar*, StComSatu Mare XXVIII/I, 2011, 89-102.

Marta et al. 2010 = L. Marta, D. V. Sana, I. Bejinariu, L. Nagy Márta, E. Berendi, *The Late Bronze Age Settlement of Nyíregyháza-Oros „Úr-Csere”*, Satu Mare.

Martian 1909 = J. Martian, *Archäologisch-prähistorisches Repertorium für Siebenbürgen*, MAGW 39, 321–358.

Marțian 1920 = I. Marțian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal, Bistrița*.

- Matei, Stanciu 2000** = A. V. Matei, I. Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec. II-IV p.Chr.) în spațiul nord-vestic al României*, Zalău – Cluj-Napoca.
- Máthé 1971** = M. Sz. Máthé, *Középső bronzkori fegyverlelet Téglásról - A Find Weapons at Téglás from the Middle Bronze Age*, ÉvkDebrecen 1969-70 (1971), 61–66.
- Mátyás-Rausch 2012** = P. Mátyás-Rausch, *A szatmári bányavidék története a Báthoryak korában (1571-1613) – Az arany és ezüstabányászat művelése és igazgatása* (teză de doctorat), Pécs.
- Mátyás-Rausch 2013a** = P. Mátyás-Rausch, *A szatmári nemesércbányászat igazgatása Báthory Gábor fejedelemsége idején (1608-1613) – The administration system of the Mining District of Szatmár during the reign Gabriel Báthory*, TSz LV, 491-517.
- Mátyás-Rausch 2013b** = P. Mátyás-Rausch, „Befogadó Erdély”: *Erdélyi és külföldi szakemberek a Fejedelemség ércbányászatában Bethlen Gábor idejében (1613-1629)*, în K. Papp, J. Balogh (red.), *Bethlen Gábor képmása*, SHD 15, 199-215.
- Maxim 1999** = Z. Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico-statistice*, BiblMusNapocensis 19.
- Maxim 2003** = Z. Maxim, *Descoperiri neo-eneolitice la Bicaz-Igoaie – Neolithic Discoveries in Bicaz-Igoaie*, Marmatia 7/1, 7-17.
- Maxim 2005** = Zoia Maxim, *Din istoria orașului Seini (partea I) – The History of the Town Seini (Part I)*, Marmatia 8/1, 143-151.
- Mayer 1977** = E. F. Mayer, *Die Äxte und Beile in Österreich*, PBF IX, 9, München.
- Mărcuș 1938** = Șt. Mărcuș, *Sătmar. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale. Contribuții la trecutul românesc dela granița de vest*, Oradea.
- Mârza 1999** = I. Mârza, *Geneza zăcămintelor de origine magmatică. 4. Metalogenia hidrotermală*, Cluj-Napoca.
- Meruțiu 1936** = R. V. Meruțiu, *Regiunea Baia Mare – Baia Sprie*, extras din *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj* 6, 1936.
- Metalurgia neferoaselor** = *Metalurgia neferoaselor în Transilvania preistorică*, Cluj-Napoca, mai-iunie 1995 (catalog de expoziție).
- Meteș 1936** = Șt. Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu.
- Metz 2001** = J. Metz, *Assisi Szent Ferenc tanainak követői Nagybányán*, Romai Katolikus Naptár 2001, Szatmárnémeti, 60–62.
- Metz, Klacsmányi 2007** = J. Metz, S. Klacsmányi, *Múlt és jelen élményei*, în David L., Klacsmányi (red.) 2007, 79-117.
- Metzner-Nebelsick 2005** = C. Metzner-Nebelsick, *Despre importanța cronologică și cultural-istorică a depozitelor din România în epoca târzie a bronzului și în epoca timpurie a fierului*, în Soroceanu (ed.) 2005, 317-342.
- Metzner-Nebelsick 2012** = C. Metzner-Nebelsick, *Channelled pottery in Transylvania and beyond – ritual and chronological aspects*, în Marta (ed.) 2012, 65-81.

- Metzner-Nebelsick 2013** = C. Metzner-Nebelsick, *Gedanken zur Frage des kulturellen Wandels in der Zeit um 1600 v. Chr. in Nordwest-Rumänien und Nordost-Ungarn*, în H. Meller, F. Bertemes, H.-R. Bork, R. Risch (ed.), *1600 – Kultureller Umbruch im Schatten des Thera-Ausbruchs. 1600 – Cultural change in the shadow of the Thera-Eruption. 4. Mitteldeutscher Archäologentag vom 14. bis 16. Oktober 2011 in Halle (Saale). 4th Archaeological Conference of Central Germany October 14-16, 2011 in Halle (Saale)*, TLVH 9, 327-353.
- Miclea, Florescu 1980** = I. Miclea, R. Florescu, *Preistoria Daciei*, București.
- Mihali, Timiș 2000** = N. Mihali, N. Timiș, *Cartea munților, Borșa-Schiță monografică*, Baia Mare.
- Mihalik 1906** = J. Mihalik, *A nagybányai ékszerlelet*, ArchÉrt 26, 116–129.
- Mihalik B. V. 2011** = B. V. Mihalik, „Ihon már most csak neveti Jezuita...” *Két évtized felekezeti küzdelmei Nagybányán (1674-1994)*, în B. V. Mihalik, Á. Zárnocski, *Tanulmányok Badacsonyból. A Fiatal Levéltárosok Egyesületének konferenciája, Badacsony, 2010. július 9-10.*, Budapest, 62-71.
- Mihályi 1883** = Dr. J. Mihályi, *Máramaros földe a történelem előtti korban*, în „Közérdek. Politikai hetilap”, M.-Sziget, anul 1, nr. 13–17 din 25 noiembrie–23 decembrie 1883.
- Mihályi 1889** = J. Mihályi, *Tanulmány máramarosi oklevelekről*, în *Történelmi Társulat*, 57-67.
- Mihályi 1900** = J. Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet.
- Mihályi, Manuscris I** = J. Mihályi, *A történet előtti Máramaros*, Manuscris aflat la SJANMM, Baia Mare, în fondul Colecția personală „Acad. Ioan Mihályi de Apșa”, nr. inv. 470, cota 16/1878.
- Mihályi, Manuscris II** = I. Mihályi, *Catalogulu numunitoru antice, ce sunt în colecțiunea subscrisului*, Manuscris în Arhiva MMSM.
- Mihoc, G. Bălan 1971** = B. Mihoc, Gavril Bălan, *Stampe inedite din colecția Muzeului județean Maramureș – Estampes inédites dans la collection du Musée du Département de Maramureș*, Marmatia 2, 128–143.
- Mirescu 2006** = C. Mirescu, *Țara Lăpușului*, București.
- Mitrea 1941** = B. Mitrea, *Il problema delle monete-anelli della Dacia*, Dacia VII-VIII, 1937-1940 (1941), 147-158.
- Mitrea 1945** = B. Mitrea, *Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, Ephemeris Dacoromana 10, 1-154.
- Mitrea 1967a** = B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies en Roumanie*, Dacia N.S. XI, 377–393.
- Mitrea 1967b** = B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, SCIV 18, 189–202.
- Mitrea 1971a** = B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia N.S. XV, 395–413.
- Mitrea 1971b** = B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, SCIV 22, 115-134.

- Mitrea 1976** = B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie (1975) (XIX)*, Dacia N.S. XX, 287–293.
- Mitrea 1980** = B. Mitrea, *Descoperiri monetare în România (1974–1976) (XVIII–XX)*, BSNR 70–74, 1976–1980, 559–608.
- Mitrea 1981** = B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie–1980 (XXIV)*, Dacia N.S. XXV, 381–390.
- Mitrea 1988** = B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie–1987 (XXXI)*, Dacia N.S. XXXII, 215–230.
- Mittelstrass 1961** = O. Mittelstrass, *Beiträge zur Siedlungsgeschichte Siebenbürgens im Mittelalter*, Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission 6, München.
- Molnár 1996** = L. Molnár, *A Kárpát-medence 1100 éves bányászatának történeti áttekintése*, BányKohLap Bányászat 129, 414–428.
- Molnár J. K. 2002** = J. K. Molnár, *Misztótfalusi Kis Miklós bölcsőhelyének üzenete*, Budapest.
- Molnár J. K. f. a.** = J. K. Molnár, *A Felsőmisztótfalu-i azaz Misztmogyorós-i evangélium szerint reformált nemes és szent református anyaegyházközség története*, (f. a.).
- Monah 2008** = D. Monah, *Sarea în preistoria României – Le sel dans la préhistoire de la Roumanie*, ArhMoldovei XXX, 87–116.
- Monografia Baia Mare** = A. S. Feștilă, I. I. Pintilie, I. I. Cădariu, I. V. Sabău, V. Achim, *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. I, Baia Mare, 1972.
- Móricz f. a.** = Zs. Móricz, *Nagybánya*, în Borovszky (ed.) f. a. (1908), 195–219.
- Morintz 1972** = S. Morintz, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1971)*, Dacia N.S. XVI, 325–357.
- Morintz 1973** = S. Morintz, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1972)*, Dacia N.S. XVII, 361–398.
- Morintz 1978** = S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, BiblArh XXXIV.
- Moscalu 1983** = E. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, BiblMuz.
- Motogna 2001** = M. Motogna, *Mănăstiri ortodoxe românești din Transilvania, Banat și Maramureș în secolele XI–XVII*, Ortodoxia maramureșeană VI, 204–208.
- Motogna 2009** = M. Motogna, *Monahismul ortodox din Maramureș și Transilvania Septentrională până la începutul secolului al XIX-lea*, Rohia.
- Motzoi-Chicideanu 2000** = I. Motzoi-Chicideanu, *Observații asupra cimitirului din epoca bronzului de la Pietroasa Mică*, RJA 1, (www.archaeology.ro/imc_artija.htm).
- Motzoi-Chicideanu 2001** = I. Motzoi-Chicideanu, *Ein neuer Fund vom Beginn der Hallstattzeit aus der Kleinen Walachei*, Dacia N.S. XLIII–XLIV, 1999–2001, 197–229.
- Motzoi-Chicideanu 2003** = I. Motzoi-Chicideanu, *Observations concerning the Bronze Age Cult-Objects from Sărata Monteoru-Poiana Scorușului*, în Kacsó (ed.) 2003, 361–378.

- Motzoi-Chicideanu 2011** = I. Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară (vol. I)*, București.
- Mozsolics 1950** = A. Mozsolics, *Der Goldfund von Velem-Szentvid. Ein Beitrag zur Metallkunst der älteren Hallstattzeit*, Praehistorica I, Basel.
- Mozsolics 1960** = A. Mozsolics, *Der Tumulus von Nyírkarász-Gyulaháza*, ActaArchHung XII, 113–123.
- Mozsolics 1966** = A. Mozsolics, *Die Goldfunde von Nyíregyháza und von Szarvasszó*, ActaArchHung XVIII, 15–33.
- Mozsolics 1967** = A. Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás*, Budapest.
- Mozsolics 1973** = A. Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi*, Budapest.
- Mozsolics 1981** = A. Mozsolics *Gusskuchen aus wieder eingeschmolzenem Altmetall*, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte I, Berlin, 403–417.
- Mozsolics 1984** = A. Mozsolics, *Ein Beitrag zum Metallhandwerk der ungarischen Bronzezeit*, BerRGK 65, 19–72.
- Mozsolics 1985** = A. Mozsolics, *Bronzefunde aus Ungarn*, Budapest.
- Mozsolics 1989** = A. Mozsolics, *Bronzezeitliche Goldohrringe von Dobrovitza*, MAGW 118/119, 1988/89, 163–174.
- Müller 1982** = R. Müller, *A mezőgazdasági vaseszközök fejlődése Magyarországon a késővaskortól a törökkor végéig*, Zalai Gyűjtemény 19, Zalaegerszeg.
- Müller-Karpe 1980** = H. Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte. Vierter Band Bronzezeit*, München.
- Múzeumi évkönyv** = *Múzeumi évkönyv. A máramaros-vármegyei múzeum-egyesület története és a múzeum tárgyainak jegyzéke*, Máramarossziget, 1905.
- Nägler 1992** = T. Nágler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, ed. a II-a, București (Traducere din limba germană. Titlul original: *Die Ansiedlung der Siebenbürger Sachsen*).
- Nagy 1973** = M. B. Nagy, *Varak, kastélyok, udvarházak – ahogy a régiek látták*, Bukarest.
- Nagy, Scholz 2009** = M. L. Nagy, R. Scholz, *A késő bronzkori Felsőszőcskultura települése Ór – Óri-tag lelőhelyen*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2009, 223–258.
- Neacșu, Resurse minerale** = A. Neacșu, *Distribuția principalelor resurse minerale de incidență arheologică din România*, în *Proiect Romanit*.
- Németh 2008** = P. Németh, *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig – Așezările comitatului medieval Satu Mare până la începutul secolului al XV-lea*, Nyíregyháza.
- Nemeth, Rustoiu, Pop H. 2005** = E. Nemeth, A. Rustoiu, H. Pop, *Limes Dacicus Occidentalis. Die Befestigungen im Westen Dakiens vor und nach der römischen Eroberung*, IntEtnCult VIII.
- Németi 1969** = I. Németi, *Scurt istoric al sigiliilor orașului Baia Mare – Kurze Geschichte der Stempel der Stadt Baia Mare*, Marmatia 1, 16–21.

Németi 1978 = I. Németi, *Descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului în zona Careiului – Découvertes de la fin de l'époque de bronze aux environs de Carei*, SCIVA 29, 99-122.

Németi 1998 = J. Németi, *Felsőbánya rövid története*, în *Felsőbányai kalauz*, EMKE Füzetek 15-16, Nagybánya, 5-15.

Németi 2010 = J. Németi, *Acâș-Râtul lui Veres (Veres-rét). The Late Bronze Age settlement*, în Marta (ed.) 2010, 265-316.

Németi 2014 = J. Németi, *Câteva artefacte din piatră, cupru și bronz din patrimoniul Muzeului Municipal Carei – Some Stone, Copper and Bronze Artefacts from the Municipal Museum from Carei's Patrimony*, în G. Fazecaș (coord.), *Studii de arheologie. Studia in honorem Doina Ignat*, Oradea, 177-184.

Nemoianu, Todinca 1981 = L. Nemoianu, Gh. Todinca, *Șantierul arheologic Călinești, jud. Maramureș*, CercArh 4, 66–69.

Nessel 2012 = B. Nessel, *Alltägliches Abfallprodukt oder Marker bevorzugter Gusstechnik ? Zu bronzenen Gusszapfen zwischen Karpaten und Ostsee*, în I. Heske, B. Horejs (ed.), *Bronzezeitliche Identitäten und Objekte. Beiträge aus den Sitzungen der AG Bronzezeit auf der 80. Tagung des West- und Süddeutschen Verbandes für Altertumsforschung in Nürnberg 2010 und dem 7. Deutschen Archäologiekongress in Bremen 2011*, UPA 221, 145-159.

Nestor 1933 = I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, BerRGK 22, 1932 (1933), 11–181.

Nestor 1938 = I. Nestor, *Die verzierten Streitäxte mit Nackenscheibe aus Westrumänien*, în E. Sprockhoff (ed.), *Marburger Studien. Gero Merhart von Bernegg gewidmet*, Darmstadt, 178–192.

Nicolescu, Arta = C. Nicolescu, *Arta epocii lui Ștefan cel Mare. Relații cu lumea occidentală*, www.stefancelmare.ro/ctitor-tara.

Niculică 2011 = B. P. Niculică, *Două obiecte de bronz descoperite la sfârșitul secolului al XIX-lea la Șipeniț (nordul Bucovinei) – Deux objets de bronze découvertes à la fin du XIXe siècle à Șipeniț (Bucovine de nord)*, SCIVA 62, 107-128.

Niculiță, Zanoci, Băț (ed.) 2004a-c = I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț (ed.), *Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology Chișinău-Vadul lui Vodă 6-11 September 2004*, I-III, Chișinău.

Niedermaier 1996 = P. Niedermaier, *Der mittelalterliche Städtebau*, Band 1, Heidelberg.

Niedermaier 2008 = P. Niedermaier, *Städte, Dörfer, Baudenkmäler. Studien zur Siedlungs- und Baugeschichte Siebenbürgens*, Studia Transylvanica 36, Köln, Weimar, Wien.

Nistor, Valea Blidarului = F. Nistor, *Depozitul de bronz din „Valea Blidarului” din hotarul orașului regional Sighetul M. Reg. Maramureș*, Manuscris în arhiva MJM.

Nistor, Vulpe 1969 = F. Nistor, A. Vulpe, *Bronzuri inedite din Maramureș în colecția prof. Francisc Nistor din Sighetul Marmației – Bronzes inédits appartenant à la collection du Professor Francisc Nistor de Sighetul Marmației*, SCIV 20, 181-194.

Oberländer-Târnoveanu 2001 = E. Oberländer-Târnoveanu, *Aurul monetizat în spațiul românesc – două milenii și jumătate de istorie*, în A. Vîlcu, M. Dima, *Colecții din Moldova: Muzeul Județean Buzău, Muzeul Dunării de Jos Călărași, Muzeul Județean „Teohari Georgescu” Giurgiu, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova*, Seria *Moneda de aur din colecțiile românești* (coord. Dr. E. Oberländer-Târnoveanu), I, București, 7-51.

Oblatek, György (red.) 1912 = B. Oblatek, aknazslatinai G. György (red.), *A nagybányai bányakerület monografiája*, Nagybánya.

Olteanu 1983 = Șt. Olteanu, *Societatea românească la cumpăna de milenii (secolele VIII-XI)*, București.

Opriș 1988 = I. Opriș, *Protejarea mărturiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, București.

Ordentlich 1971 = I. Ordentlich, *Aria de răspîndire a culturii Otomani de pe teritoriul României – Die Verbreitung der Osmanikultur in Rumänien*, Marmatia 2, 19–35.

Ordentlich, Kacsó 1969 = I. Ordentlich, C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea ritului de înmormântare practicat în necropola tumulară de la Lăpuș (județul Maramureș)*, Marmatia 1, 11-15.

Orosz 1900 = E. Orosz, *Szolnok-Dobokamegye őskori leleteinek repertoriuma*, A Szolnok-Doboka megyei Irodalmi, Történelmi és Etnographiai Társulat I. Évkönyve, Dées, 17–44.

Orosz 1902 = E. Orosz, *I-ső pótlék a „Szolnok-Dobokamegye őskori leleteinek repertoriumához”*, A Szolnok-Doboka megyei Irodalmi, Történelmi és Etnographiai társulat harmadik évkönyve, Dées, 54–62.

Orosz 1915 = E. Orosz, *Néprajzi kirándulás a Lapos hegységbe*, Erdély 24, nr. 271, 4–8.

Oszóczki 1982 = K. Oszóczki, *Sigillii folosite de autoritățile administrative comitatense și orașele de pe teritoriul fostului comitat Satu Mare (sec. XIV – XVIII)*, StComSatu Mare V-VI, 1981-1982, 183-201.

Oszóczki, Balogh 2007 = K. Oszóczki, B. Balogh, *Nagybánya rövid története*, în David L., Klacsmányi (red.) 2007, 27-58.

Oszóczki, Sabău 1967 = C. Oszóczki, I. Sabău, *Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare*, RevArh 10, 1, 179-198.

Pálfy 1916 = M. Pálfy, *Nagybánya, Borpatak, Felsőbánya és Kisbánya bányageologiai viszonyai*, JelentésMKFI 1915-ről, 392-413.

Pálfy 1917 = M. Pálfy, *Ilobabánya, Miszbánya és Laposbánya geologiai viszonyai*, JelentésMKFI 1916-ról, 434-449.

Pálfy 1929 = M. Pálfy, *Magyarország arany-ezüst bányáinak geológiai viszonyai és termelési adatai*, A Magy. Kir. Földtani Intézet gyakorlati füzetei, Budapest.

- Palincaș 2006** = N. Palincaș, *Contacts with the Aegean and their Social Impact in the Late Bronze Age in the Lower Danube*, *Aegaeum* 27, 231-237.
- Palincaș 2013** = N. Palincaș, *Notes on Sun Cult and Burials in the Romanian Middle and Late Bronze Age (ca 2000-1200 BC)*, în V. Sîrbu, R. Ștefănescu (ed.), *The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages. Proceedings of the 12th International Congress of Thracology. Târgoviște 10th-14th September 2013. „Necropolises, Cult places, Religion, Mythology”*. Volume II, Brașov, 2013, 311-322.
- Palincaș 2014** = N. Palincaș, *Body and Social Order in Middle Bronze Age Transylvania (Central Romania, c. 1900-140 BC)*, *EJA* 17 (2), 301-328.
- Palmer (red.) 1894** = K. Palmer (red.), *Nagybánya és környéke*, Nagybánya.
- Palmer 1894a** = K. Palmer, *A város főbb épületei, szálló és mulató helyei*, în Palmer (red.) 1894, 159-178.
- Palmer 1894b** = K. Palmer, *Kapnikbánya*, în Palmer (red.) 1894, 276-290.
- Palmer 1894c** = K. Palmer, *Oláhláposbánya*, în Palmer (red.) 1894, 301-304.
- Pankau 2004** = C. Pankau, *Die älterhallstattzeitliche Keramik aus Mediaș/Siebenbürgen*, UPA 109.
- Pantea 2009** = A. Pantea, *Să nu uităm mineritul*, *Pro Unione*, anul XII, nr. 3-4 (39-40), decembrie 2009, 19-21.
- Pap 1994** = F. Pap, *Aspecte ale circulației monetare în Transilvania între anii 1571-1691 – Aspekte des Münzumschlags in Siebenbürgen zwischen den Jahren 1571-1691*, *ActaMusPor XXVI-XXX/II*, 1989-1993 (1994), 65-83.
- Pap 2002** = F. Pap, *Repertoriul numismatic al Transilvaniei și Banatului secolele 11-20. Despre circulația monetară în Transilvania și Banat secolele 11-20*, Cluj-Napoca.
- Pap 2003** = F. Pap, *Dreipölkeri și polturi în tezaurile monetare din Transilvania – Stärke und Umlauf der Dreipölkern und Polturen in Siebenbürgen, auf Grund der Münzhorten*, *BSNR* 146-151, 1998-2003 (2003), 215-220.
- Pap, Winkler 1966** = F. Pap, I. Winkler, *Monede poloneze din secolele XV-XVII în Transilvania – Polnische Münzen aus dem 15.-17. Jh. in Transilvanien*, *ActaMusNap III*, 197-211.
- Pap J. f. a.** = J. Pap, *Adalékok Máramaros történetéhez*, *Máramarossziget* (f.a.).
- Papp 2011a** = Sz. Papp, *Bevezető a középkori Szatmár megye gótikus egyházi építészetébe*, în Kollár (red.) 2011, 119-141.
- Papp 2011b** = Sz. Papp, *A történeti Észak-Szatmár egyházi építészet. Helyzetkép széljegyzetekkel Nagybánya középkori plébániatemplomának építéstörténetéhez*, în Kollár (red.) 2011, 181-207.
- Papp 2011c** = Sz. Papp, *A nagybányai egykori Szent-István-plébániatemplom épületéhez köthető középkori kőfaragványok jegyzéke*, în Kollár (red.) 2011, 208-217.
- Parcul MM** = *Parcul natural Munții Maramureșului. Descriere geologică, morfologică și a solurilor*, www.apmbm.ro/docs/Parcul_MM.doc.

- Pare 1998** = Ch. F. E. Pare, *Beiträge zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit in Mitteleuropa. Teil I: Grundzüge der Chronologie im östlichen Mitteleuropa (11.-8. Jahrhundert v.Chr.)*, JahrbRGZM 45, 293-433.
- Pascu 1972, 1979, 1986, 1988** = Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei I-IV*, Cluj (-Napoca).
- Pasternak 1928** = J. Pasternak, *Ruské Karpaty v archeologii*, Prace.
- Paulinyi 1979** = O. Paulinyi, *Bányagazdálkodás Magyarországon a fejlett feudalizmus időszakában*, TSz XXII, 614-629.
- Paulinyi 2005** = O. Paulinyi, *Gazdag föld-szegény ország. Tanulmányok a magyarországi bányaművelés multjából*, GTK 3, Budapest.
- Păcurariu 1979** = M. Păcurariu, *Vechile minăstiri din Maramureș*, Îndrumător bisericesc 1979, Cluj-Napoca, 237-244.
- Păcurariu 2002** = M. Păcurariu, *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, Cluj-Napoca.
- Păunescu 1998** = A. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret*, I/1, București.
- Păunescu 2001** = A. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvan*, București.
- Păunescu, Ivanciuc 1991** = A. Păunescu, C. Ivanciuc, *Noi descoperiri paleolitice în România – Nouvelles découvertes paléolithiques en Roumanie*, SCIVA 42, 205-220.
- Păunescu et al. 2000** = A. Păunescu et al., *Mormânt*, în *Enciclopedia III*, 108–154.
- Pârvan 1926** = V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București.
- Peregrinări arheologice** = *Peregrinări arheologice între estul și vestul Europei. Studii în onoarea lui Tiberius Bader la aniversarea de 75 de ani*, StComSatu Mare XXIX/I, 2013.
- Pethe 1929** = L. Pethe, *Fémbányászatunk technikai fejlődése*, Budapest.
- Petranu 1945** = C. Petranu, *Biserica reformată din Sighet și bisericile de lemn din Maramureș*, AIIN 10, 324-333.
- Petrescu-Dîmbovița 1976** = M. Petrescu-Dîmbovița, *Einige Probleme der Bronzeortfunde vom Ende der Bronzezeit und Beginn der frühen Hallstattzeit im Karpaten-Donauraum*, în *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag. I. Urgeschichte*, ArchAus, Beiheft 13, 471-497.
- Petrescu-Dîmbovița 1977** = M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, BiblArh XXX, București.
- Petrescu-Dîmbovița 1978a** = M. Petrescu-Dîmbovița, *Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, PBF XVIII, 1, München.
- Petrescu-Dîmbovița 1978b** = M. Petrescu-Dîmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iași.
- Petrescu-Dîmbovița 1998** = M. Petrescu-Dîmbovița, *Der Arm- und Beinschmuck in Rumänien*, PBF X, 4, Stuttgart.

Petrescu-Dîmbovița et al. 1995 = M. Petrescu-Dîmbovița et al., *Societatea omenească pe teritoriul Daciei, de la primii locuitori până la stăpânirea romană*, în M. Petrescu-Dîmbovița (coord.), H. Daicoviciu, D. Gh. Teodor, L. Bârză, F. Preda, *Istoria României de la începuturi până în secolul al VII-lea*, București.

Petrescu-Dîmbovița, Vulpe (coord.) 2001 = M. Petrescu-Dîmbovița, A. Vulpe (coord.), *Istoria Românilor. Vol. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București.

Petri 1901a-b, 1902a-b, 1903, 1904 = M. Petri, *Szilágy Vármegye Monographiája*, I–VI.

Pink 1928 = K. Pink, *Goldstabringe aus Dakien*, NumZ NF 21, 1–11.

Pink 1939 = K. Pink, *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, Budapest.

Pink 1974 = K. Pink, *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, 2. ergänzte und verbesserte Auflage, Braunschweig.

Pippidi (coord.) 1976 = D. M. Pippidi (coord.), *Dicționar de istorie veche a României*, București.

Pleiner 1981 = R. Pleiner, *Die Wege des Eisens nach Europa*, în H. Haefner (ed.), *Frühes Eisen in Europa/ Acta des 3. Symposiums des „Comité pour la siderurgie ancienne de l'UISPP”*, Schaffhausen und Zürich 24. – 26. Oktober 1979/ *Festschrift Walter Ulrich Guyan zu seinem 70. Geburtstag*, Schaffhausen, 115-128.

Pleiner 2000 = R. Pleiner, *Iron in Archaeology. The European Bloomery Smelters*, Praha.

Poenaru Bordea, Mitrea 1993 = Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie (XXXVI)*, Dacia N.S. XXXVII, 307–320.

Poenaru Bordea, Mitrea 1995 = Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie (XXXVII)*, Dacia N.S. XXXVIII-XXXIX, 1994-1995, 459-477.

Pop D. 1995 = D. Pop, *Cultura Suciului de Sus*, în Stoica, Rotea, Boroffka (ed.) 1995, 238–240, 246–248.

Pop D. 2000 = D. Pop, *Die Coțofeni Siedlung von Oarța de Sus „Măgura”*, Angustia 5, 73–84.

Pop D. 2003 = D. Pop, *Așezarea din epoca bronzului de la Someș-Uileac, județul Maramureș – The Bronze Age Settlement from Someș-Uileac, Maramureș County*, Marmatia 7/1, 83-104.

Pop D. 2005a = D. Pop, *Toporul de cupru de la Corni – The Hammer Axe from Corni*, Marmatia 8/1, 25-55.

Pop D. 2005b = D. Pop, *Câteva considerații cu privire la stadiul cercetării culturii Suciului de Sus și a grupului Lăpuș – Some considerations about the research of the Suciului de Sus culture and the Lăpuș group*, StComSatu Mare XXII/I, 61-92.

Pop D. 2007 = D. Pop, *The Copper Axe from Corni*, ÉvkNyíregyháza XLIX, 49-87.

- Pop D. 2009** = D. Pop, *The Middle Bronze Age Settlement of Petea-Csengersima*, Satu Mare, .
- Pop D. 2010** = D. Pop, *The Bronze Age Settlement at Lăpușel „Mociar”, Maramureș County*, în N. Bolohan, F. Mățău, F. A. Tencaru (ed.), *Signa Praehistorica. Studia in honorem magistri Attila László septuagesimo anno*, Honoraria 9, Iași, 283-319.
- Pop D. 2012a** = D. Pop, *Așezarea din epoca bronzului de la Lăpușel Mociar, județul Maramureș*, *Marmatia* 10/1, 23-51.
- Pop D. 2012b** = D. Pop, *Bronzul mijlociu în bazinul inferior al Someșului* (teză de doctorat), București.
- Pop Darius f. a.** = Darius Pop, *Mărturii strămoșești. Note paleografice pe margini de cărți bisericești sătmărene*, Satu Mare (f.a.).
- Pop H. 2002** = H. Pop, *Dakische Siedlungen und Befestigungen im 2. Jh. v.Chr.–1. Jh. n.Chr (mit besonderer Bezugnahme auf die Șimleu-Senke)*, în Rustoiu *et al.* 2002, 91-148.
- Pop H., Csók 2011** = H. Pop, Zs. Csók, *Necropola tumulară de la Șimleu Silvaniei–județul Sălaj – The tumuli necropolis from Șimleu Silvaniei-Sălaj county*, *ActaMusPor XXXIII*, 87-98.
- Pop H., Csók 2012** = H. Pop, Zs. Csók, *The tumuli necropolis from Șimleu Silvaniei*, în S. Berecki (ed.), *Iron Age rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș 7-9 October 2011*, *BiblMusMarisiensis V*, Târgu Mureș, 493-502.
- Pop H. et al. (ed.) 2010** = H. Pop, I. Bejinariu, S. Băcuet-Crișan, D. Băcuet-Crișan (ed.), *Identități culturale locale și regionale în context european. Studii de arheologie și antropologie istorică. In memoriam Alexandri V. Matei*, Cluj-Napoca.
- Pop, I.-A., Năgler (coord.) 2003** = I.-A. Pop, Th. Năgler (coord.), *Istoria Transilvaniei (până la 1541)*, I, Cluj-Napoca.
- Popa 1966** = R. Popa, *Biserica de piatră din Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în secolul al XIV-lea – L'église en pierre de Cuhea et quelques problèmes concernant l'histoire du Maramureș au XIVe siècle*, *SCIV* 17, 511–528.
- Popa 1969** = R. Popa, *Cnezatul Marei. Studii documentare și arheologice în Maramureșul istoric*, Baia Mare.
- Popa 1970** = R. Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, *BiblIst* 25.
- Popa 1971** = R. Popa, *Noi cercetări de arheologie medievală în Maramureș. Șantierul Sarasău – Nouvelles recherches d'archéologie médiévale au Maramureș. Fouilles de Sarasău*, *SCIV* 22, 601–626.
- Popa 1972** = R. Popa, *Über die Burgen der Terra Hatzeg*, *Dacia N.S.* XVI, 234–269.
- Popa 1977** = R. Popa, *Observații privind vechimea și semnificația ca izvor istoric a unor toponime maramureșene – Quelques considérations historiques en marge de l'ancienne toponymie du Maramureș. Les noms des villages*, *Marmatia* 3, 37-54.

- Popa 1988** = R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București.
- Popa, Harhoiu 1989** = R. Popa, R. Harhoiu, *Mărturii arheologice din Maramureș aparținând mileniului I e.n. – Archäologische Zeugnisse aus Maramuresch aus dem I. Jahrtausend u.Z.*, SCIVA 40, 249–272.
- Popa, Iuga 2005** = R. Popa, G. M. Iuga, *Noi cercetări arheologice și lucrări de conservare la Cuhea (Bogdan Vodă) în Maramureș*, Marmatia 8/1, 297–310.
- Popa, Kovács 1965** = R. Popa, E. Kovács, *În legătură cu extragerea metalelor prețioase la Baia Mare în secolul al XVI-lea – À propos de l'extraction des métaux précieux à Baia Mare au XVIe siècle*, SCIV 16, 113–127.
- Popa, Zdroba 1966** = R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare.
- Popa, Zdroba 1969** = R. Popa, M. Zdroba, *Ctitoria cnezilor giuleșteni. Un nou monument românesc de piatră în Maramureș – L'église de knèzes de Giulești. Un nouveau monument roumain en pierre au Maramureș*, SCIV 20, 267–285.
- Popa C. I. 2005** = C. I. Popa, *Modificări culturale la finalul Bronzului timpuriu și la începutul Bronzului mijlociu în Transilvania – Cultural changes at the end of the Early Bronze Age and the beginning of the Middle Bronze Age in Transylvania*, în Popa C. I., Rustoiu G. T. (ed.) 2005, 51–183.
- Popa C. I. 2009a, b** = C. I. Popa, *I. Cultura Coțofeni. Cu privire specială asupra Transilvaniei. II. Repertoriul descoperirilor culturii Coțofeni* (teză de doctorat), Alba Iulia.
- Popa C. I. 2010** = C. I. Popa, *Problematica turtelor de cupru și bronz din Bazinul carpatic și câteva precizări necesare cu privire la depozitul de bronzuri de la Pănade*, în Popa C. I., Totoianu 2010, 321–347.
- Popa C. I. 2011** = C. I. Popa, *Valea Cugirului din preistorie până în zorii epocii moderne. Monumenta Archaeologica et Historica*, Cluj-Napoca.
- Popa C. I., Rustoiu G. T. (ed.) 2005** = C. I. Popa, G. T. Rustoiu (ed.), *Omagiu profesorului Ioan Andrișoiu cu prilejul împlinirii a 65 de ani. Studii și cercetări arheologice*, Alba Iulia.
- Popa C. I., Simina 2004** = C. I. Popa, N.-M. Simina, *Cercetări arheologice la Lancrem „Glod”*, Alba Iulia.
- Popa C. I., Totoianu 2010** = C. I. Popa, R. Totoianu, *Aspecte ale epocii bronzului în Transilvania (Între vechile și noile cercetări)*, BiblMusSabesiensis 1.
- Popescu 1941** = D. Popescu, *Bronzehort (?) von Șieu (Maramureș)*, Dacia 7-8, 1937-1940 (1941), 145-146.
- Popescu 1944** = D. Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, BiblMNA II.
- Popescu 1956** = D. Popescu, *Prelucrarea aurului din Transilvania înainte de cucerirea romană*, Materiale II, 196-250.
- Popescu 1962** = D. Popescu, *Asupra unor tezaururi de aur din epoca bronzului – À propos de quelques trésors d'objets en or de l'âge du bronze*, SCIV 13, 399-414.

- Popescu 1963** = D. Popescu, *Über die bronzzeitlichen Streitäxte mit Nackenscheibe*, Dacia N.S. VII, 91–114.
- Popescu 1965a** = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques de 1964 en Roumanie*, Dacia N.S. IX, 469–488.
- Popescu 1965b** = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1964*, SCIV 16, 587–604.
- Popescu 1966a** = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1965*, Dacia N.S. X, 383–401.
- Popescu 1966b** = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1965*, SCIV 17, 709–725.
- Popescu 1968a** = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1967*, Dacia N.S. XII, 421–443.
- Popescu 1968b** = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1967*, SCIV 19, 677–698.
- Popescu 1969a** = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1968*, Dacia N.S. XIII, 507–537.
- Popescu 1969b** = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1968*, SCIV 20, 471–501.
- Popescu 1970a** = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1969*, Dacia N.S. XIV, 431–464.
- Popescu 1970b** = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1969*, SCIV 21, 493–522.
- Popescu 1975** = D. Popescu, *Tezaurile de aur de la Sacoșu Mare și Căuaș – Die Goldschätze von Sacoșu Mare und Căuaș*, Tibiscus 4, 41–74.
- Popescu, Rusu 1966** = D. Popescu, M. Rusu, *Dépôts de l'âge du bronze moyen*, InvArchRoumanie 1.
- Popescu G. C. 1986** = G. C. Popescu, *Metalogenie aplicată și prognoza geologică, Partea a II-a*, București.
- Popescu G. C. et al. 2007** = G. C. Popescu, S. Tămaș-Bădescu, L. Bogatu, G. Tămaș-Bădescu, A. Neacșu, *Geologia economică a aurului*, Alba Iulia.
- Popescu, Wollmann 2013** = Tr. Popescu, V. Wollmann, *Localități miniere din Transilvania, Banat și Maramureș, într-un atlas din secolul al XVIII-lea*, Sibiu.
- Portase 2006** = A. Portase, *Codice pentru mileniul următor (o geografie a Maramureșului interior)*, Baia Mare.
- Porumb (ed.) 1996** = M. Porumb (ed.), *Omaggio a Dinu Adamesteanu*, BibliEphNapocensis, Cluj-Napoca.
- Pósch 1912** = A. Pósch, *A kohóvölgyi m. kir. kohó*, în Oblatek, György (red.) 1912, 108–123.
- Posea, Moldovan, Posea A. 1980** = Gr. Posea, C. Moldovan, A. Posea, *Județul Maramureș*, București.
- Pošepný 1867** = F. P. (F. Pošepný), *Das Alter der karpatischen Salinen*, OesterrZBH XV, 191.
- Pósta 1903** = B. Pósta, *Útmutató az Erdélyi Országos Múzeum Érem- és Régiségtárában*, Kolozsvár.

- Preda 1973** = C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București.
- Preda 1998** = C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, Colecția „Biblioteca Băncii Naționale”, București.
- Preda 2007** = C. Preda, *Some thoughts on the Coinages of the Eastern Celts and the Geto-Dacians*, SlovNum 18, 115-126.
- Preisig 1877** = Ed. Preisig, *Geschichte des Máramoreser Bergbaues*, OesterrZBH XXV, nr. 28, 301-303, nr. 29, 311-313, nr. 30, 321-322, pl. 12.
- Primics 1885** = Gy. Primics, *Jelentés az erdélyi muzeum-egylet igazgató választmányának megbízása következtében ez év nyári hónapjaiban két ízben tett ásvány-gyűjtő és geológiai kirándulásaimról*, OTTÉ 10, 276–287.
- Primics 1886** = Gy. Primics, *A batizpolyánai csontbarlang*, TTK 18, 313–317.
- Prodan 1968a, b** = D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, I–II, București.
- Prodan, Goldenberg 1964** = D. Prodan, S. Goldenberg, *Inventarele din 1553 și 1556 ale minelor și monetăriei din Baia Mare – Les inventaires de 1553 et de 1556 des mines et de l’atelier de monnaie de Baia Mare*, AII Cluj 7, 117-145.
- Proiect Romanit** = *Proiect Romanit. Raport IIB. Geologie*, (http://www.romanit.ro/files/materiale/rapoarte/fazaIb/2_Secțiunea_Geologie).
- Przybyła 2005** = M. S. Przybyła, *Zróżnicowanie stylistyczne dekoracji naczyń w początkach okresu pól popielnicowych na terenie Kotliny Karpackiej – Stilistische Differenzierung der Gefäßverzierungen am Anfang der Urnenfelderzeit im Bereich des Karptenbeckens*, MatSpraw XXVI, 111-164.
- Przybyła 2007** = M. S. Przybyła, *Początki późnej epoki brązu w dorzeczu Sanu i Cisy – chronologia, obraz kulturowy i transkarpackie powiązania – Die Anfänge der Spätbronzezeit im Sam- und Theiß-Raum – Chronologie, Kulturbild und transkarpatischen Beziehungen*, în J. Chochorowski (red.), *Studia nad epoką brązu i wczesną epoką żelaza. Księga poświęcona Profesorowi Markowi Gedlowi na pięćdziesięcielocie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków, 571-640.
- Przybyła 2009** = M. S. Przybyła, *Intercultural contacts in the Western Carpathian area at the turn of the 2nd and 1st millennia BC*, Warsaw.
- Pulszky 1897a, b** = F. Pulszky, *Magyarország archaeológiája*, I-II, Budapest.
- v. Quillfeldt 1995** = Ingeborg von Quillfeldt, *Die Vollgriffschwerter in Süddeutschland*, PBF IV, 11, Stuttgart.
- Rabb 2006** = P. Rabb, *Városi védművek a középkori Magyarországon* (teză de doctorat), Budapest.
- Rákóczy 1910** = S. Rákóczy, *A bányászat multja a magyar birodalom földjén*, BányKohLap XLIII, nr. 9, 535–576, nr. 10, 596–632, nr. 11, 655–728, nr. 12, 748–803.
- Reményik 1900** = L. Reményik, *A magyar fémányászat ismertetése különös tekintettel az. 1900. évi párisi nemzetközi kiállításon résztvevő vállalatokra*, Budapest.

- Réthy 2001a** = K. Réthy, *Nagybánya vidéke érctelepeinek ásványvilága – On the Minerals of the Nagybánya (Baia Mare) Ore District*, FöldKözl 131, 397-413.
- Réthy 2001b** = K. Réthy, *Fekete Szt. Györgybánya (Románia) korai nemesfémérc kitermelése és a magyar vonatkozásai*, FKut 38, 4, 30-35.
- Réthy 2006a** = K. Réthy, *Máramaros sóbányászata*, FKut 43, 1.
- Réthy 2006b** = K. Réthy, *Aranymosás Máramarosban és Szatmár megyében*, FKut 43, 4.
- Réthy 2009** = K. Réthy, *Az arany kinyerése ciánlúgozással Nagybányán és Erdélyben*, Természet Világa 140, 9, sept. 2009 (<http://www.termeszetvilaga.hu>).
- Réthy 2010a** = K. Réthy, *Nagybánya és Máramaros vidékének bányászata*, in K. Réthy, J. Tóth, *Nagybánya és Máramaros vidékének földtani, ásványtani, kőolajipari kutatói, irodalma a XX. század közepéig*, Zalaegerszeg, 13-26.
- Réthy 2010b** = K. Réthy, *A ronaszéki sóbányászat*, BányTörtKözl 9, 49-56.
- Réthy 2012** = K. Réthy, *Miszt- és Láposbánya bányászata*, BányKohLap Bányászat 145, 4, 50-53.
- Rezi 2011** = B. Rezi, *Voluntary Destruction and Fragmentation in Late Bronze Age Hoards from Central Transylvania*, in Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2011, 303-334.
- Rezi, Németh, Berecki (ed.) 2013** = B. Rezi, R. E. Németh, S. Berecki (ed.), *Bronze Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş 5-7 October 2012*, BiblMusMarisiensis Archaeologica VI, Târgu Mureş.
- Roman 1976** = P. I. Roman, *Cultura Coşofeni*, BiblArh XXVI.
- Roman, Sîntimbrean, Wollmann 1982** = B. Roman, A. Sîntimbrean, V. Wollmann, *Aurarii din Munţii Apuseni*, Bucureşti.
- Rómer 1864** = F. Rómer, *Magyar régészeti krónika*, ArchKözl IV, 158–170.
- Rómer 1865** = F. Rómer, *A két hazában talált régi arany műemlékről, különösen a szarvasszói-Máramaros-megyei-arany kincsről*, ArchKözl V, 29-45.
- Rómer 1866a** = F. Rómer, *Műrégészeti kalauz különös tekintettel Magyarországra. I. rész. Óskori műrégészet*, Pest.
- Rómer 1866b** = F. Rómer, *Magyar régészeti krónika. Folytatás*, ArchKözl VI, 164–187.
- Rómer 1868** = F. Rómer, *Magyar régészeti krónika*, ArchKözl VII, 76-82, 181–198.
- Romsauer 2003** = P. Romsauer, *Πόρραυοι. Prenosné piecky a podstavce z doby bronzovej a doby železnej*, Nitra.
- Roska 1914** = M. Roska, *Kolozsvár II*, in *A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége hatáskörébe tartozó közgyűjtemények fejlődése az 1913. évben*, MúzKönyvÉrt VIII, 142-144.
- Roska 1932** = M. Roska, *Der Bronzedepotfund von Borév*, Mannus 24, 540–547.

- Roska 1936** = M. Roska, *Adatok Erdély őskori kereskedelmi, mivelődési és népvándorlási útjaihoz II – Beiträge zu den vorgeschichtlichen Handels-Kultur- und Völkerwanderungswegen Siebenbürgens II*, ArchÉrt 49, 72-83, 119-121.
- Roska 1939** = M. Roska, *Szatmár vármegye multja a legrégebb időktől a honfoglalásig*, în *Magyar városok és vármegyék monográfiája*, XXVIII, 1-22.
- Roska 1940** = M. Roska, *A kimetszett díszű agyagművesség Erdélyben – Die kerbschnittverzierte Keramik in Siebenbürgen*, KözlDebrecen 1, 1-26.
- Roska 1941** = M. Roska, *Az aeneolithikum kolozskorpádi I. jellegű emlékei Erdélyben – Die aeneolithischen Funde vom Gattung Kolozskorpád I in Erdély (Siebenbürgen)*, KözlKolozsvar 1, 44-99.
- Roska 1942** = M. Roska, *Erdély régészeti repertórium. I. Őskor*, Kolozsvár.
- Roșca 2000** = N. Roșca, *Sfântul Ierarh Josif Mărturisitorul din Maramureș*, Baia Mare.
- Rotea 2001** = M. Rotea, *Die Mittlere Bronzezeit im Karpaten-Donau-Raum (19.-14. Jahrhundert v. Chr.)*, în *ThrakerKelten*, 22-30.
- Rotea 2003** = M. Rotea, *Preistoria*, în Pop, I.-A., Nägler (coord.) 2003, 29-50.
- Rotea 2004** = M. Rotea, *Non-ferrous Metallurgy in Bronze Age Transylvania*, în Ruscu et al. (ed.) 2004, 704-711.
- Rotea 2009** = M. Rotea, *Pagini din preistoria Transilvaniei. Epoca bronzului*, Cluj-Napoca.
- Rotea et al. 2011** = M. Rotea, M. Wittenberger, M. Tecar, T. Tecar, *Bronze Age metallurgy in Transylvania: craft and ritual/magic*, ActaMusNap 45-46/I, 2008-2009 (2011), 7-38.
- Roth (ed.) 2003** = H. Roth (ed.), *Siebenbürgen*, Handbuch der historischen Stätten, Stuttgart.
- Rupp 1872** = J. Rupp, *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre vagyis a nevezetes városok, helységek, s azokban létezett egyházi intézetek püspökmegyék szerint rendezve. Második kötet. Az egi Érsek-Egyház-Tartomány a hozzá tartozó püspökmegyékkel együtt*, Pest.
- Ruscu et al. (ed.) 2004** = L. Ruscu, C. Ciongradi, R. Ardevan, C. Roman, C. Găzdac (ed.), *Orbis Antiquus. Studia in honorem Ioannis Pisonis*, BiblMusNap 21, Cluj-Napoca.
- Rustoiu 2002** = A. Rustoiu, *Locuirile dacice*, în Vasiliev et al. 2002, 46-90.
- Rustoiu 2003** = A. Rustoiu, *Sarea Maramureșului și așezările dacice de pe Tisa superioară – Das Marmaroscher Salz und die dakischen Siedlungen von der oberen Theiss*, Marmatia 7/1, 201-217.
- Rustoiu et al. 2002** = A. Rustoiu, H. Pop, A. Ursuțiu, F. Gogâltan, A. Gudea, *Habitat und Gesellschaft im Westen und Nordwesten Rumäniens vom Ende des 2. Jahrtausends v. Chr. zum Anfang des 1. Jahrtausends n. Chr. (11. Jh. v. Chr.-2. Jh. n. Chr.)*, IntEtnCult I.
- Rusu 1963** = M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzeorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit*, Dacia N.S. VII, 177-210.

- Rusu 1964** = M. Rusu, *Depozitelele de bronzuri de la Rebrîșoara (raionul Năsăud, reg. Cluj) – Les dépôts d'objets en bronze de Rebrîșoara (distr. de Năsăud, rég. de Cluj)*, ArhMold II-III, 237–250.
- Rusu 1966** = M. Rusu, *Depozitul de bronzuri de la Balșa – Le dépôt de l'objets en bronze de Balșa*, Sargetia IV, 17-40.
- Rusu 1969** = M. Rusu, *Lăpuș*, în Filip (ed.) 1969, 677–678.
- Rusu 1972a** = M. Rusu, *Considerații asupra metalurgiei aurului din Transilvania în Bronz D și Hallstatt A – Zur Goldmetallurgie in der Bronze D und Hallstatt A-Zeit*, ActaMusNap IX, 29-63.
- Rusu 1972b** = M. Rusu, *Metalurgia bronzului din Transilvania la începutul Hallstattului* (teză de doctorat), Iași.
- Rusu 1972c** = M. Rusu, *Metalurgia bronzului din Transilvania la începutul Hallstattului*, Rezumatul tezei de doctorat, Iași.
- Rusu 1973** = M. Rusu, *Considérations sur quelques problèmes de l'époque hallstattienne de Transylvanie*, în *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Beograd 9-15 septembre 1971*, III, Beograd, 105-112.
- Rusu 1974** = M. Rusu, *Începuturile metalurgiei fierului în Transilvania – Die Anfänge der Eisenmetallurgie in Siebenbürgen*, în H. Daicovicu (red.), *In memoriam Constantini Daicovicu*, Cluj, 349–360.
- Rusu 1981** = M. Rusu, *Bemerkungen zu den grossen Werkstätten- und Giessereifunden aus Siebenbürgen*, în H. Lorenz (ed.), *Studien zur Bronzezeit. Festschrift für Wilhelm Albert von Brunn*, Mainz/Rhein, 375-402.
- Rusu 1986** = M. Rusu, *Der Schatz von Pietroasele und der zeitgenössische historische Kontext*, ZfA 20, 181-200.
- Rusu, Chițu 1982** = M. Rusu, L. Chițu, *Depozitul de la Aiud și problema marilor ateliere de prelucrarea bronzului din Transilvania – Le dépôt d'Aiud et le problème de grands ateliers d'industrie du bronze de Transylvanie*, Apulum XX, 33–51.
- Rusu, Dörner, Ordentlich 1996** = M. Rusu, E. Dörner, I. Ordentlich, *Fortificația de pământ de la Sântana–Arad în contextul arheologic contemporan – Die Erd-Festung von Sântana–Arad im zeitgenössischen Kontext*, Ziridava XIX/XX, 15–26.
- Rusu, Dörner, Ordentlich 1999** = M. Rusu, E. Dörner, I. Ordentlich, *Die Erdburg von Sântana–Arad in dem zeitgleichen archäologischen Kontext*, în Boroffka, Soroceanu (ed.) 1999, 143–165.
- Rusu A. A. 1980** = A. A. Rusu, *Donjoane din Transilvania*, ActaMusNap XVII, 177-197.
- Rusu A. A. 1997** = A. A. Rusu, *Bisericile românești din Transilvania și Ungaria în secolul al XV-lea – Les églises roumaines de Transylvanie et de Hongrie au XVe siècle*, MedTrans 1, 11-28.
- Rusu A. A. 1998** = A. A. Rusu, *Arheologia cetăților medievale ale Transilvaniei – Die Archäologie der mittelalterlichen Festungen Siebenbürgens*, ArhMed 2, 1998, Reșița, 5-19.

- Rusu A. A. (coord.) 2000** = A. A. Rusu, N. Sabău, I. Burnichioiu, I. V. Leb, M. Makó Lupescu, *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca.
- Rusu A. A. 2004** = A. A. Rusu, *Românii din Regatul Ungariei și cetățile medievale (Aprecieri speciale asupra secolelor XIII-XIV) – Romanians in the Hungarian Kingdom and Medieval Castles: A Special Overview of the 13th and the 14th Centuries*, *MedTrans* 7-8, 2003-2004, 85-106.
- Rusu A. A. 2005** = A. A. Rusu, *Castelarea carpatică*, Cluj-Napoca.
- Rusu V., Pop L., Botiș 2013** = V. Rusu, L. Pop, I. Botiș, *Baia Mare oraș liber regal. Vestigii și mărturii istorice medievale*, CM 4.
- v. Sacken 1865** = Ed. Freiherrn von Sacken, *Leitfaden zur Kunde des heidnischen Alterthumes*, Wien.
- Salaš, Stuchlík, Štrof 2004** = M. Salaš, S. Stuchlík, A. Štrof, *Druhý depot bronzové industrie z Hradiska u Kroměříže – Der zweite urnenfelderzeitliche Hortfund von Hradisko bei Kroměříž*, *Pravěk* NR 14, 67-100.
- Sășianu 1980** = A. Sășianu, *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea.
- Sâmpetru 1972** = M. Sâmpetru, *Vestul României în secolele IV-X e.n. – L'ouest de la Roumanie aux IVe-X^e. siècles de notre ère*, *Thraco-Dacica* XIII, 135-157.
- Schematismus 1864** = *Schematismus Cleri almae Dioecesis Szatmárinensis ad annum Jesu Christi 1864*, Szatmárin.
- Schematismus 1904** = *A Szatmári Püspöki Egyházmegye emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus Centenarius) 1804-1904*, Szatmáron.
- Schmidt 1901** = L. Schmidt, *A máramarosi bányászat fejlődésének története*, *BányKohLap* XXXIV, 330–335.
- Schmidt S. 1897** = S. Schmidt, *A bányászat az 1896-évi ezredéves országos kiállításon*, *FöldKözl* 27, nr. 1-4, 15-63.
- Schönherr 1889** = Gy. Schönherr, *Történelmi kiállítás Nagybányán*, *ArchÉrt* 9, 342–346.
- Schönherr 1894** = Gy. Schönherr, *Történelmi vázlat*, în Palmer (red.) 1894, 26-61.
- Schönherr 1899** = Gy. Schönherr, *A Szent István-toronyról*, în „*Nagybánya és Vidéke*”, nr. din 30 iulie 1899.
- Schönherr 1900** = Gy. Schönherr, *Nagybánya und Umgebung*, în *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Ungarn*, V/2, Wien, 472-482.
- Schönherr 1906** = Gy. Schönherr, *Nagybánya város legrégibb pecsétje*, în „*Nagybánya*”, anul IV, nr. 52 din 25 decembrie 1906. Reeditat în Schönherr A. (ed.) 1910, 97-112.
- Schönherr 1908** = Gy. Schönherr, *Nagybánya monografiája. Első fejezet. A nagybányai terület őstörténete*, în „*Nagybánya*”, anul VI, nr. 34-38 din 20 august-17 septembrie 1908. Reeditat în Schönherr A. (ed.) 1910, 350-370.

- Schönherr 1910** = Gy. Schönherr, *Nagybánya monografiája*, în Schönherr A. (ed.) 1910, 347-414.
- Schönherr A. (ed.) 1910** = özv. Schönherr Antalné (ed.), *Schönherr Gyula dr. Emlékezete*, Budapest.
- Schönherr breviárium** = *Schönherr Gyula breviárium*, Nagybánya, 2008.
- Schubert, Schubert 1967** = F. Schubert, E. Schubert, *Spektralanalytischen Untersuchungen von Hort- und Einzelfunden der Periode B III*, în Mozsolics 1967, 185–203.
- Schumacher-Matthäus 1985** = G. Schumacher-Matthäus, *Studien zu bronzezeitlichen Schmucktrachten im Karpatenbecken. Ein Beitrag zur Deutung der Hortfunde im Karpatenbecken*, MarbStudien 6.
- Schuster 2007** = C. Schuster, *Transportul terestru în preistorie, cu privire specială la Dunărea de Jos*, Târgoviște.
- Schuster, Morintz A. 2006** = C. Schuster, A. S. Morintz, *Ambarcațiuni și navigație în preistorie*, Târgoviște, 2006.
- Schuster, Comșa, Popa Tr. 2001** = C. Schuster, A. Comșa, Tr. Popa, *The Archaeology of Fire in the Bronze Age of Romania*, BiblMusGiurgiuensis 2.
- Sebestyén 1987** = Gh. Sebestyén, *O pagină din istoria arhitecturii României. Renașterea*, București.
- Sematizmus 2006** = *A Sztómári Egyházmegye Jubileumi Sematizmus*, Sztómárnémeti.
- Sfășie 1980** = M. Sfășie, *Explorări speologice în canionul Lăpușului*, BullInf 4, 92-95.
- Simon 2010** = Zs. Simon, *Az erdélyi aranybányászat a későközépkorban*, Marosvásárhely, 2010 (http://www.htmtop.mtaki.hu/palyamunka_pdf_2010/Simon_Zsolt.pdf).
- Sipos (ed.) 1996** = G. Sipos (ed.), *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár.
- Situri** = *Situri arheologice cercetate în perioada 1983 – 1992*, Brăila.
- Sîrbu 1993** = V. Sîrbu, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor (pornind de la descoperiri arheologice din Câmpia Brăilei)*, BiblIstros 3.
- Sørensen, Thomas (ed.) 1989** = M. L. S. Sørensen, R. Thomas (ed.), *The Bronze Age–Iron Age Transition in Europa. Aspects of continuity and change in European societies c. 1200 to 500 B.C.*, BAR-IS 483.
- Soroceanu 1979** = T. Soroceanu, *L'età delle origini*, în *I Daci. Mostra della civiltà daco-getica in epoca classica. Roma dicembre 1979–gennaio 1980* (catalog de expoziție), Roma, 23–28.
- Soroceanu 1982** = T. Soroceanu, *Hortfunde und befestigte Anlagen in Transsilvanien*, în *Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa*, Berlin, Nitra, 363–376.
- Soroceanu (ed.) 1995** = T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin.

Soroceanu 1995 = T. Soroceanu, *Die Fundumstände bronzzeitlicher Deponierungen—Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten*, în Soroceanu (ed.) 1995, 15–80.

Soroceanu 2004 = T. Soroceanu, *Recenzie la Wolfgang David, Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzzeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta, Alba Iulia, 2002*, EA 10, 359-373.

Soroceanu (ed.) 2005 = T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien II. Beiträge zur Veröffentlichung und Deutung bronz- und älterhallstattzeitlicher Metallfunde in europäischem Zusammenhang*, BiblMuzBistrița Seria Historica 11, Bistrița, Cluj-Napoca.

Soroceanu 2008 = T. Soroceanu, *Die vorskythenzeitlichen Metallgefäße im Gebiet des heutigen Rumäniens – Vasele de metal prescitice de pe actualul teritoriu al României*, BiblMuzBistrița Seria Historica 16, Bistrița, Cluj-Napoca, 2008.

Soroceanu 2012a = T. Soroceanu, *Die Kupfer- und Bronzedepts der frühen und mittleren Bronzezeit in Rumänien. Ein Vorlage – Depozitele de cupru și bronz din România. Epoca timpurie și mijlocie a bronzului*, Archaeologia Romanica V, Cluj-Napoca, Bistrița, 2012.

Soroceanu 2012b = T. Soroceanu, *Restitutiones bibliographicae et archaeologicae ad res praehistoricas pertinentes II. Colecția dr. Samuel Egger din Viena - Restitutiones bibliographicae et archaeologicae ad res praehistoricas pertinentes II. Die Sammlung Dr. Samuel Egger aus Wien*, Marmatia 10/1, 2012, 53-108.

Soroceanu 2012c = T. Soroceanu, *Die Fundplätze bronzzeitlicher Horte im heutigen Rumänien*, în S. Hansen, D. Neumann, T. Vachta (ed.), *Hort und Raum. Aktuelle Forschungen zu bronzzeitlichen Deponierungen*, Topoi 10, Berlin, 2012, 227-254.

Soroceanu, Lakó 1995 = T. Soroceanu, E. Lakó, *Der zweite Depotfund von Dragu, Kr. Sălaj. Zu den Tüllenbeildepotfunde in Rumänien*, în Soroceanu (ed.) 1995, 187-195.

Stamatiu 1941 = M. Stamatiu, *Îmbunătățirile înfăptuite de R.M.S și C.A.M. în ultimii 20 ani la Salinele din Ardealul de Nord*, AnMin, anul XXIV, nr. 10, 20 octombrie 1941, 308-316.

Stanciu 1992 = I. Stanciu, *Descoperiri din a doua jumătate a mileniului I î.H. și mileniul I d.H. în județul Maramureș - Les découvertes provenant de la seconde moitié du Ier millénaire av.J.-C. et du Ier millénaire ap.J.-C. – département de Maramureș*, EphNapocensis II, 1992, 169-191.

Stanciu 1993 = I. Stanciu, *Sondajele efectuate la Bicaz, jud. Maramureș (1990, 1991) – Les sondages entreprises à Bicaz, département de Maramureș (1990, 1991)*, EphNapocensis III, 1993, 261–272.

Stanciu 1994 = I. Stanciu, *Așezarea prefeudală de la Lăpușel, jud. Maramureș (Cercetările arheologice din anii 1992, 1993) – The Early Medieval Settlement at Lăpușel, Maramureș County (Archaeological Excavations 1992-1993)*, EphNapocensis IV, 1994, 267-322.

- Stanciu 1995a** = I. Stanciu, *Prezență romană în Depresiunea Baia Mare ? – Römische Präsenz in der Depression aus Baia Mare ?*, StComSatu Mare XI–XII, 1994–1995, 41–44.
- Stanciu 1995b** = I. Stanciu, *Contribuții la cunoașterea epocii romane în bazinul mijlociu și inferior al râului Someș – Contribution to the Knowledge of the Roman Imperial Period in the Middle and Lower Basin of the Someș River*, EphNapocensis V, 1995, 139–226.
- Stanciu 1996** = I. Stanciu, *Materiali romani conservati nelle collezioni del Museo provinciale di Baia Mare*, în Porumb (ed.) 1996, 155–164.
- Stanciu 1997** = I. Stanciu, *Date și observații cu privire la epoca migrațiilor în spațiul nord-vestic al României – Daten und Bemerkungen bezüglich der Völkerwanderungszeit im Nordwesten Rumäniens*, EphNapocensis VII, 1997, 167–209.
- Stanciu 1999** = I. Stanciu, *Über die slawischen Brandhügelgräber vom Typ Nușfalău-Someșeni (Nordwesten Rumäniens)*, ActaMusNap 36/1, 1999, 245–263.
- Stanciu 2000a** = I. Stanciu, *Teritoriul nord-vestic al României și Khaganatul avar – Das Nordwestgebiet Rumäniens und das awarische Khaganat*, ActaMusPor XXIII, 2000, 401–451.
- Stanciu 2000b** = I. Stanciu, *Despre ceramica medievală timpurie de uz comun, lucrată la roată, în așezările de pe teritoriul României (secolele VIII-X) – Über die auf der mit Fuss betriebenen frühmittelalterliche Gebrauchskeramik in den Siedlungen auf dem Gebiet Rumäniens (8.-10. Jh.)*, ArhMed 3, 2000, 127–191.
- Stanciu 2001a** = I. Stanciu, *Slavii timpurii în cercetarea arheologică românească – Die frühen Slawen in der rumänischen archäologischen Forschung*, EphNapocensis XI, 2001, 105–143.
- Stanciu 2001b** = I. Stanciu, *Cercetarea arheologică a epocii migrațiilor și perioadei de început a epocii medievale timpurii (sec. V–IX p.Chr.) în teritoriul nord-vestic al României – Archäologische Erforschung der Völkerwanderungszeit und der Anfangszeit des Frühmittelalters (5.–9. Jh. n.Chr.) im Nordwesten Rumäniens*, în C. Cosma, D. Tamba, A. Rustoiu (ed.), *Studia Archaeologica et Historica Nicolae Gudea dicata. Omagiu Profesorului Nicolae Gudea la 60 de ani*, BiblMusPor 4, Zalău, 2001, 479–498.
- Stanciu 2002** = I. Stanciu, *Gepizi, avari și slavi timpurii (sec. V–VII p.Chr.) în spațiul vestic și nord-vestic al României – Gepiden, Frühawaren und Slawen (5.-7. Jh. n.Chr.) im westlichen und nordwestlichen Raum Rumäniens*, EphNapocensis XII, 2002, 203–236.
- Stanciu 2003** = I. Stanciu, *Descoperiri medievale timpurii din județele Satu Mare și Maramureș. Date noi, observații și opinii referitoare la ceramica medievală timpurie din nord-vestul României – Frühmittelalterliche Funde und Befunde aus den Kreisen Satu Mare und Maramureș. Neue Angaben, Bemerkungen und Ansichten zur frühmittelalterlichen Keramik im Nordwesten Rumäniens*, Marmatia 7/1, 2003, 249–316.

Stanciu 2005 = I. Stanciu, *Die frühen Slawen in der rumänischen archäologischen Forschung. Kurze kritische Untersuchung – Slavii timpurii în cercetarea arheologică românească. Scurtă examinare critică*, Marmatia 8/1, 2005, 237-267.

Stanciu 2008a = I. Stanciu, *Etapa finală a epocii romane imperiale și începutul epocii migrațiilor în Barbaricum-ul din nord-vestul României – The final stage of the Roman Imperial Period and the beginning of the Migration in the Barbaricum from North-West Romania*, EphNapocensis XVIII, 2008, 147-169.

Stanciu 2008b = I. Stanciu, *Gepiden, Frühawaren- und Slawen im Westen und Nordwesten Rumäniens*, Antaeus 29-30, 2008, 415-448.

Stanciu 2011 = I. Stanciu, *Locuirea teritoriului nord-vestic al României între antichitatea târzie și perioada de început a epocii medievale timpurii (mijlocul sec. V – sec. VII timpuriu) - The habitation of the north-western territory of Romania between the Late Antiquity and the beginning period of the Early Middle Ages (the middle of the 5th – early 7th century)*, PAT 4, Cluj-Napoca, 2011.

Stanciu 2013 = I. Stanciu, *The Problem of the Earliest Slavs in Intra-Carpathian Romania (Transylvania and the North-West Vicinity)*, SlovArch LXI, 2013, 323-370.

Stanciu, Bader 2003 = I. Stanciu, T. Bader, *O nouă așezare medievală timpurie din zona nord-vestică a României (Turulung-Vii, jud. Satu Mare) – A new early medieval settlement in the North West Romania (Turulung-Vii, county of Satu Mare)*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.) 2003, 129-149.

Stanciu V. 1929 = V. Stanciu, *Zăcămintele minerale ale Daciei superioare, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, I, București, 1929, 231-249.

Stockhammer 2004 = Ph. Stockhammer, *Zur Chronologie, Verbreitung und Interpretation urnenfelderzeitlicher Vollgriffschwerter*, Tübinger Texte: MUFA 5, 2004.

Stoia 1978 = A. Stoia, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1977)*, Dacia N.S. XXII, 348–362.

Stoia 1989 = A. Stoia, *The beginning of iron technology in Romania*, în Sørensen, Thomas (ed.) 1989, 43–67.

Stoia 1992 = A. Stoia, *Cîteva considerații cu privire la unele descoperiri hallstattiene conținînd obiecte de fier din România – Some remarks on the first Iron Age discoveries with iron items from Romania*, SCIVA 43, 393-400.

Stoia 1993 = A. Stoia, *Probleme de tehnologie a metalurgiei fierului în Hallstattul românesc – Technology problems in the iron metallurgy in the Rumanian First Iron Age*, SCIVA 44, 325-358.

Stoica, Gherasie f.a. = C. Stoica, I. Gherasie, *Sarea și sărurile de potasiu și magneziu din România*, București (f. a.).

Stoica, Rotea, Boroffka (ed.) 1995 = Cornelia Stoica, M. Rotea, N. Boroffka (ed.), *Comori ale epocii bronzului din România – Treasures of the Bronze Age in Romania* (catalog de expoziție), București.

Studii = *Arheologie în context regional și european. Studii în onoarea lui Némethi János la aniversarea a 75 de ani*, StComSatu Mare XXX/I, 2014.

Suciu 1967 = C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, II, București.

Suciu S. 2005 = S. Suciu, *Fortificația medievală a orașului Baia Mare – L'enceinte médiévale de la ville de Baia Mare*, Marmatia 8/1, 311-354.

Surdu 1964 = B. Surdu, *Contribuții la problema nașterii manufacturilor din Transilvania în secolul al XVIII-lea – Contributions au problème de la naissance des manufactures de Transylvanie au XVIII-e siècle*, AII Cluj 7, 147-237.

Szabó 2011 = G. V. Szabó, *Ahol a bronz terem... Előzetes jelentés a baks-temetőparti késő bronzkori lelőhelyen végzett fémkereső műszeres kutatásokról – Wo die Bronze liegt... Vorläufiger Bericht zu Geländeuntersuchungen mit Metallsonden am spätbronzezeitlichen Fundort Baks-Temetőpart*, StArch 12, 91-126.

Száráz 1891 = A. Száráz, *Az Egger-féle régiséggyűjtemény*, ArchÉrt 11, 320-330.

Szász 1962 = C. Szász, *Arhivele în slujba cercetărilor de istorie a artei*, RevArhivelor 5, 1, 46-69.

Szász 2000a = K. Szász, *A nagybányai Szent István-templom*, în *A Szent István-templom*, 12-63.

Szász 2000b = K. Szász, *Adatok a nagybányai képirók, kő-és fafaragók történetéhez*, în *A Szent István-templom*, 64-78 (publicat prima oară în *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Cluj, 1957, 566-576).

Szathmáry 1864 = K. P. Szathmáry, *A Tisza bölcsője*, VasÚj 11, nr. 11-21 (prima parte a lucrării a apărut în VasÚj 10, 1863, nr. 37-50).

Szathmáry 1867 = K. P. Szathmáry, *Máramarosi régiségek*, VasÚj 14, nr. 8, 91.

Székely 1957 = Z. Székely, *Știri cu privire la unele descoperiri monetare din Transilvania*, SCN 1, 471-474.

Szellemy 1894a = G. Szellemy, *Nagybányának és vidékének fémhányászata*, Nagybánya.

Szellemy 1894b = G. Szellemy, *Die Erzlagerstätten von Nagybánya in Ungarn*, ZGeol, 249-257, 265-271; 1895, 17-30.

Szellemy, Palmer A. 1894 = G. Szellemy, A. Palmer, *Nagybánya és környéke bányászata*, în Palmer (red.) 1894, 79-107. Studiul a fost republicat în *BányKohLap XXVII*, (Ünnepi szám), 28-32.

Szemán 1996 = A. Szemán, *Svaiczter Gábor bányászfokosa*, *BányKohLap Bányászat* 129, 496-498.

Szemán 1997 = A. Szemán, *A bányászat az ország három részre szakadása idején a 16. század közepétől 1711-ig*, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.) 1997, 136-197.

Szemán 2009a = A. Szemán, *Bányásztörténeti tanulmányok*, Rudabánya.

- Szemán 2009b** = A. Szemán, *A magyarországi bányászegyenruhák történeti rétegei*, in Szemán 2009a, 90-129.
- Szemán 2012** = A. Szemán, *A farbőr, mint bányászszimbólum*, *BányTörtKözl* 14 39-63.
- Szendrei 1887** = J. Szendrei, *Az Orsz. Régészeti Társulat...*, *ArchÉrt* 7, 377-378.
- Szendrei 1890** = J. Szendrei, *Az Országos Régészeti és Embertani Társulat...*, *ArchÉrt* 10, 375-378.
- Szentgyörgyi 1972** = M. Szentgyörgyi, *Kővár vidékének társadalma*, *ÉTTK* 56, Budapest.
- Szilágyi 1850** = I. Szilágyi, *...a marmaros-szigeti felfestésekről*, *AcadÉrt* X, nr. 4, 1850, 234-258.
- Szilágyi (red.) 1876** = I. Szilágyi (red.), *Máramaros vármegye egyetemes leírása*, Budapest, 1876.
- Szilágyi 1889** = I. Szilágyi, *Máramarosmegye általános történelméből (a XII. és XIII. század)*, in *Történelmi Társulat*, 10-26.
- Szirmay 1809, 1810** = A. Szirmai Szirmay, *Szathmár Vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete*, I-II, Buda.
- Szmik 1906** = A. Szmik, *Adalékok Felsőbánya szabad királyi bányaváros monográfiájához*, Budapest.
- Szőcs 2000** = P. L. Szőcs, *Probleme privind datarea și cronologia ceramicii din secolele XVI-XVII din Transilvania – Dating and chronology concerning the 16th and 17th centuries pottery from Transylvania*, *ArhMed* 3, Brăila, 5-10.
- Szőke, Steclaci 1962** = A. Szőke, L. Steclaci, *Regiunea Toroiaga – Baia Borșa. Studiu geologic, petrografic și geochemic*, București.
- Szőke 1962** = A. Szőke, *Studiu geologic și petrografic*, in Szőke, Steclaci 1962, 11-128.
- Szokol 1886** = P. Szokol, *A feketebányai telérek*, *BányKohLap* XIX, 105-107, 123-125.
- Szokol 1895** = P. Szokol, *A nagybányavideki bányaterület bányageológiai viszonyai*, *BányKohLap* XXVIII, 4-8, 20-25.
- Tagányi, Réthy, Pokoly 1901** = K. Tagányi, L. Réthy, J. Pokoly, *Szolnok-Dobokavármegye Monographiája*, I., Dées.
- Takács 2008** = P. Takács, *Várak, várkastélyok, kúriák Szatmár megyében*, *SzSzBLevÉvk* 18, 179-202.
- Tarbay 2014** = G. Tarbay, *Late bronze Age depot from the foothills of the Pilis Mountains*, *DissArch Ser* 3, 2, 179-297.
- Taylor 1989** = T. Taylor, *Iron and iron age in the Carpatho-Balkans region. Aspects of social and technological change 1700–400 B. C.*, in Sørensen, Thomas (ed.) 1989, 68-92.
- Téglás 1887** = G. Téglás, *Az erdélyi medencze őstörténelméhez*, *OTTÉ* XII, 55-87, 181-204, 299-312.
- Téglás 1889** = G. Téglás, *Nemes fémányászatunk*, *Századok* 23, 385-391.
- Téglás 1892** = G. Téglás, *A történelemelőtti Dáciáról*, *ArchÉrt* 12, 403–410.

Téglás 1897a = G. Téglás, *A nagybányai kerület bányatörténetéből*, Századok 31, 344-350.

Téglás 1897b = G. Téglás, *Kiktől tanulhatták Dacia őslakói az aranybányászatot? Minő alakban és súlyrendszer szerint jutott forgalomba legrégibb aranytermelésünk*, Századok 31, 816-825.

Temesváry 1897 = J. Temesváry, *Szolnokdobokamegyei leletek*, ArchÉrt 17, 97-107.

Teodor 1996 = D. Gh. Teodor, *Descoperiri slave din secolele VI-VIII în spațiul carpto-danubian – Découvertes slaves des VIe-VIIIe siècles ap.J.-Ch. dans l'espace carpto-danubien*, Hierasus 10, 98-116.

Teodorescu 1974 = R. Teodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești*, București.

Teodorescu R.-M. 2010 = R.-M. Teodorescu, *Istoricul cercetărilor privind înmormântările tumulare din eneoliticul final și epoca bronzului pe teritoriul României*, BrAM V. 1, 29-52.

Teodorescu R.-M. 2011 = R.-M. Teodorescu, *Necropolele tumulare pe teritoriul României în eneoliticul final și epoca bronzului*, BiblBrukenthal LIV.

Teržan 2010 = B. Teržan, *Observations on graves in Lapuș*, în Marta (ed.) 2010, 203-218.

ThrakerKelten = *Thraker und Kelten beidseits der Karpaten. Sonderausstellung September 2000–April 2001* (catalog de expoziție), Eberdingen, 2000/2001.

Tocilescu 1880 = Gr. G. Tocilescu, *Dacia inainte de romani*, București.

Torma 1880 = K. Torma, *Repertorium Dacia régiség- és felirattani irodalmához*, Budapest.

Történelmi Társulat = *A Magyar Történelmi Társulat 1889. aug. 25-31 – iki vidéki kirándulása, Máramaros és Nagy-Bánya városában* (Anexă la Századok 23, 1889), Budapest, 1889.

Tripșa et al. 1981 = I. Tripșa, A. Alexandrescu, I. Barbu, O. Hătărăscu, Șt. Piliny, N. Pilly, *Din istoria metalurgiei românești*, București.

Țârlea 2012 = A. C. Țârlea, *Obiceiul depunerii în spațiul carpto-balcanic în epoca bronzului și în prima epocă a fierului* (teză de doctorat), București.

Țiplic 2007 = I. M. Țiplic, *Die Grenzverteidigung Siebenbürgens im Mittelalter (10.-14. Jahrhundert)*, Heidelberg. (Traducere din limba română. Titlul original: *Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu [sec. 10-14]*).

Țurcanu 2008 = R.-C. Țurcanu, *Transfer de tehnologie-transfer de terminologie: contact lingvistic și comunicare în cadrul relațiilor de muncă*, în R.-C. Țurcanu (coord.), R. Dorca, R. Nagy, R. Pop, A. Pop, Cs. Ruff, *Transfer de tehnologie-transfer de terminologie. Studii asupra comunicării în condițiile fenomenului de contact lingvistic în mediul economic din Baia Mare și împrejurimi din perspectiva spațiului de comunicare*, Cluj-Napoca, 67-100.

Țuțuianu 1942 = I. N. Țuțuianu, *Maramureșul voievodal istoric și economic*, București.

Urbán 1896 = M. Urbán, *Kapnikbányai m. k. bányászat*, în Woditska (red.) 1896, 145-185.

Urbán 1912 = M. Urbán, *A kapnikbányai m. kir. bányászat*, în Oblatek, György (red.) 1912, 36-45.

Ursuțiu, Gogâltan 2002 = A. Ursuțiu, F. Gogâltan, *Die Siedlungen der ersten Eisenzeit*, în Rustoiu et al. 2002, 17-47.

Útmutató = *Útmutató a nagybányai városi múzeum gyűjteményeihez*, Budapest, 1904.

Vachta 2008 = T. Vachta, *Studien zu den bronzezeitlichen Hortfunden des oberen Theissgebietes*, UPA 159.

Vajda 1981 = L. Vajda, *Erdélyi bányák, kohok, emberek. Gazdaság-, társadalom és munkásmozgalomtörténet a XVIII. század második felétől 1918-ig*, Bukarest.

Várady 1900 = G. Várady, *Das Máramaroser Comitatus*, în *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Ungarn*, V/2, Wien, 439-463.

Várady 1901 = G. Várady, *Máramarosi emlékkönyv hazánk ezeréves fennállása emlékére vármegyékben rendezett ünneplések és az 1901-ik évben Máramaros-Szigeten tartott gazdasági és ipari kiállítás leírásával*, Máramaros-Sziget.

Vasiliev 1995 = V. Vasiliev, *Les recherches consacrées au Premier âge du fer en Transylvanie. Résultats et problèmes*, Thraco-Dacica XVI, 93-98.

Vasiliev 2002 = V. Vasiliev, *Locuirea din epoca bronzului*, în Vasiliev et al. 2002, 29-45.

Vasiliev 2005 = V. Vasiliev, *Despre epoca bronzului și prima epocă a fierului în Istoria românilor, vol. I – Sur l'époque du bronze et le premier âge du fer*, EphNapocensis XIV-XV, 2004-2005, 5-22.

Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991 = V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca.

Vasiliev, Rotea, Wittenberger (red.) 1998 = V. Vasiliev, M. Rotea, M. Wittenberger (red.), *Secția de Preistorie. Epoca metalelor (ghid de expoziție)*, Cluj-Napoca.

Vasiliev et al. 2002 = V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. A. Balaguri, C. Cosma, *Soltvino – „Cetate” (Ucraina Transcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu*, BiblThrac XXXIII, Cluj-Napoca.

Vătășianu 1959 = V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române. Artă în perioada de dezvoltare a feudalismului*, I, București.

Vătășianu 1987 = V. Vătășianu, *Studii de artă veche românească și universală*, București.

Velter 1988 = A.-M. Velter, *Unele considerații privind circulația monetară din secolele V-XII în bazinul carpatic (cu o privire specială asupra teritoriului României) – Considerations of the monetary circulation in the Carpathian area in the 5th-12th centuries – with a special regard over the territory of Romania*, SCIVA 39, 251-274.

Velter 1998 = A.-M. Velter, *Dezvoltarea mineritului în secolele XIII-XIV, factor important în înființarea monetărilor din Transilvania – The development of mining the 13th-14th centuries and mints foundation in Transylvania*, SCN 12, 151-155.

Velter 2002 = A.-M. Velter, *Transilvania în secolele V-XII. Interpretări istorico-politice și economice pe baza descoperirilor monetare din Bazinul Carpatic, secolele V-XII*, București.

Vende 1907 = A. Vende, *Régiségi ásatások Szatmár megyében*, în „Nagybánya”, anul V, nr. 6 din 7 februarie 1907.

Vende f. a. 1 = A. Vende, *Szatmár Vármegye községei*, în Borovszky (ed.) f. a. (1908), 33–168.

Vende f. a. 2 = A. Vende, *Szatmár Vármegye őskora*, în Borovszky (ed.) f. a. (1908), 402–411.

Virag 2004 = C. Virag, *Așezările grupului neolitic Pișcolt din nord-vestul României – The Settlements of the Neolithic Pișcolt-Group in Northwestern Romania*, StComSatu Mare XVII-XXI/I, 2000-2004, 13-26.

Vișovan 2005 = Șt. Vișovan, *Monografia toponimică a Văii Izei*, Cluj-Napoca.

Vișovan 2008 = Șt. Vișovan, *Toponimia Țării Lăpușului*, Baia Mare.

Vizauer 2003 = V. V. Vizauer, *Un denar roman de la Sighetu Marmației – Ein römischer Denar von Sighetu Marmației*, Marmatia 7/1, 219-228.

Vizauer 2008 = V. V. Vizauer, *Așezări și locuințe medievale timpurii în Transilvania (sec. VI/VII-IX/X)*, Cluj-Napoca.

Vulpe 1970 = A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2, München.

Vulpe 1974 = A. Vulpe, *Probleme actuale privind metalurgia aramei și a bronzului în epoca bronzului în România – Problèmes actuels concernant la métallurgie du cuivre et du bronze à l'époque du bronze sur le territoire roumain*, RevIst 27, 243-255.

Vulpe 1975a = A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien II*, PBF IX, 5, München.

Vulpe 1975b = A. Vulpe, *Einige Bemerkungen über die mittlere und die späte Bronzezeit im Norden Rumäniens*, Dacia N.S. XIX, 69–76.

Vulpe 1977 = A. Vulpe, *Kritische Anmerkungen zu den karpatenländischen Kulturzeugnissen der Altbronzezeit*, JahresberichtFrankfurt a. M. 1977, 101–111.

Vulpe 1978 = A. Vulpe, *Recenzie la Günther Wegner, Die vorgeschichtlichen Flußfunde aus dem Main und aus dem Rhein bei Mainz, Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte, Heft 30, Kallmünz, 1976*, Dacia N.S. XXII, 371-372.

Vulpe 1979 = A. Vulpe, *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane – Point de vue sur l'histoire de la Dacie préromaine*, RevIst 32, 2.261–2.284.

Vulpe 1982 = A. Vulpe, *Beitrag zu den bronzezeitlichen Kulturbeziehungen zwischen Rumänien und Griechenland*, în Hänsel (ed.) 1982, 321–328.

Vulpe 1995 = A. Vulpe, *Epoca bronzului în spațiul carpato-dunărean. Privire generală*, în Stoica, Rotea, Boroffka (ed.) 1995, 17-23.

Vulpe 1996 = A. Vulpe, *Deponierungen, Opferstätten und Symbolgut im Karpatengebiet*, în P. Schauer (ed.), *Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas*, RegBeiträge 2, 517-533.

Vulpe 1998 = A. Vulpe, *Moștenirea antichității*, în St. Fischer-Galați, D. C. Giurescu (coord.), *O istorie a românilor. Studii critice*, Cluj-Napoca, 9-33.

Vulpe 2001 = A. Vulpe, *New Archaeological Discoveries of the Bronze Age in Romania*, ProcRoAcad, Series C, Volume 1, Number 1, 19–26.

Vulpe 2003 = A. Vulpe, *L'eredità dell' antichità*, în St. Fischer-Galați, D. C. Giurescu (coord.), *Una storia dei Romeni. Studi critici*, Cluj-Napoca, 11-42.

Vulpe 2012 = A. Vulpe, *Recenzie la Carol Kacsó, Repertoriul arheologic al județului Maramureș, Bibliotheca Marmatia 3, vol. I (text): 628 p.; vol. II: 318 p., Baia Mare, 2011, Dacia N.S. LVI, 197-200.*

Vulpe, Compendiu = A. Vulpe, *Preistoria și protoistoria României. Compendiu* (tiparul în pregătire).

Vulpe, Lazăr 1997 = A. Vulpe, V. Lazăr, *Die Nackenscheibenaxt von Bogata in Mittelsiebenbürgen*, în Becker et al. (ed.) 1997, 303–311.

Vulpe, Lazăr 2003 = A. Vulpe, V. Lazăr, *Toporul de luptă de bronz de la Bogata de Mureș – Die Nackenscheibenaxt von Bogata de Mureș*, Marmatia 7/1, 43-56.

Vulpe, Zahariade 1987 = A. Vulpe, M. Zahariade, *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice*, București.

Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001 = A. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița, A. László, *Epoca metalelor*, în Petrescu-Dîmbovița, Vulpe (coord.) 2001, 211–395.

Wagner 1982 = E. Wagner, *Bemerkungen zu einer neuen These über den Namen der Siebenbürger Sachsen*, ForschVL 25, 111-122.

Wahlner 1906 = A. Wahlner, *Magyarország bányá- és kohóipara az 1905. évben*, BányKohLap XXXIX, 725-851.

Wanek, Márton, Silye 2009 = F. Wanek, I. Márton, L. Silye, *XI. Bányászati, Kohászati és Földtani Konferenciához kapcsolódó kirándulás vezetője. Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság. Máramarossziget, 2009, április 2-5.*, http://bkf.emt.ro/emt_bkf_program_2009.pdf

Wanzek 1989 = B. Wanzek, *Die Gußmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa*, UPA 2.

Wanzek 2002 = B. Wanzek, *Zur Syntax der Muster auf Griffzungensicheln im bronzezeitlichen Südosteuropa*, în EA-online, Feb, 2002 (www.archaeology.ro/bwan.htm).

Weisz 2007 = A. Weisz, *Nagybánya-történelmi belváros*, Erdélyi műemlékek 44, Kolozsvár.

Weisz T. 1891 = T. Weisz, *Az erdélyrészi bányászat rövid ismertetése*, Budapest.

Wenzel 1857 = G. Wenzel, *Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez*, AcadÉrt 17, 313-400.

Wenzel 1866 = G. Wenzel, *A magyar és erdélyi bányajog rendszere*, Buda.

Wenzel 1880 = G. Wenzel, *Magyarország bányászatának kritikai története*, Budapest.

Werner 1952 = J. Werner, *Mykenae-Siebenbürgen-Skandinavien*, în Atti I. Congr. Int. Preist. Protost. Mediterr., Firenze-Napoli-Roma, 1950 (1952), 293-308.

Windholz-Konrad 2004 = M. Windholz-Konrad, *Die Rabenwand – ein neuer prähistorischer Depotfundplatz im Ausseerland*, FÖ 43, 289-349.

Winkler 1955 = J. Winkler, *Contribuții numismatice la istoria Daciei – Нумизматические вклады к истории Дакии*, SCȘ Cluj 6, 13-177.

Winkler 1958 = J. Winkler, *O minchich Dákũ a Gétũ*, NumSb 5, 5-43.

Winkler 1967 = J. Winkler, *Schatzfunde römischer Silbermünzen in Dakien bis zum Beginn der Dakerkriege*, JNG 17, 123-156.

Winkler 1968a = J. Winkler, *Tipurile monetare ale daco-geților și aria lor de răspândire – Die dakisch-getischen Münztypen und ihr Verbreitungsgebiet*, ActaMusNap V, 33-49.

Winkler 1968b = J. Winkler, *Zur relativen Chronologie der dako-getischen Münzen*, ActaArchCar 10, 111-116.

Winkler 1969 = J. Winkler, în R. Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein- und Danaulande. Bibliographische Nachträge und Ergänzungen*, 2. Band, Graz.

Winkler 1970 = J. Winkler, *Perioada emiterii monedelor și dreptul monetar la geto-daci – Die Prägungszeit der Münzen und das Münzrecht bei den Geto-Dakern*, ActaMusNap VII, 93-108.

Winkler 1972 = J. Winkler, *Despre tezaurul monetar descoperit la „Juncad” Sighetul Marmației în secolul XIX (?) – Über den in „Juncad” Sighetul Marmației im XIX (?) Jh. gefundenen Münzhort*, StComSatu Mare 1972, 207-225.

Winkler, Pap 1968 = J. Winkler, F. Pap, *Monede cehe și morave în tezaure monetare medievale din Transilvania – Monnais tchécques et moraves dans les trésors monétaires médiévaux de Transylvanie*, Apulum VII/I, 499-504.

Woditska (red.), 1896 = I. Woditska (red.), *A nagybányai M. Kir. bányai igazgatósági kerület monografiája*, Nagybánya.

Wollmann 1996 = V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană – Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrüche im römischen Dakien*, BiblMusNapocensis XIII – Veröffentlichung BergbauMusBochum 63, Cluj-Napoca, Klausenburg.

Wollmann 2003a = V. Wollmann, *Bergmännische Sehenswürdigkeiten in Siebenbürgen*, Der Anschnitt 55, 6, 254-273.

Wollmann 2003b = V. Wollmann, *Arheologie industrială. Din istoria patrimoniului tehnic pe teritoriul României*, Alba Iulia.

Wollmann 2006 = V. Wollmann, *Die Münzstätte von Nagybánya (Baia Mare). Ein Beitrag zur Montangeschichte und Industriearchäologie der Marmarosch*

(Maramureș, Rumänien), în S. Brüggerhoff, M. Farrenkopf, W. Geerlings (ed.), *Montan- und Industriegeschichte. Dokumentation und Forschung, Industriearchäologie und Museum. Festschrift für Rainer Slotta zum 60. Geburtstag*, Paderborn, München, Wien, Zürich, 439-483.

Wollmann 2009 = V. Wollmann, *Die erste Dampfmaschine in Siebenbürgen (Zlatna) und ihre typologischen Vorläufer*, *Apulum XLVI*, 163-210.

Wollmann 2010, 2011 = V. Wollmann, *Patrimoniul preindustrial și industrial în România*, I-II, Sibiu.

Zsámboki 1982 = L. Zsámboki, *Magyarország ércbányászata a honfoglalástól az I. világháború végéig (topográfiai és gazdasági áttekintés)*, în *Közlemények a magyarországi ásványi nyersanyagok történetéből I*, Miskolc, 13-48.

Zsámboki 1997a = L. Zsámboki, *Bányászat az Árpádok korában*, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.) 1997, 29-71.

Zsámboki 1997b = L. Zsámboki, *Bányászat a szatmári béke és a kiegyezés között*, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.) 1997, 198-250.

Алешкевич, Балагури 2002 = Я. Алешкевич, Е. Балагури, *Производство бронзы у населения культуры Отомань Верхнего Потисья*, *Карпатика 15*, 21-38.

Балагури 1991 = Е. Балагури, *Бронзовый век*, în И. Гранчак, В. Червеняк (ред.), *Древняя история Верхнего Потисья*, Львов, 58-111.

Балагури 2001 = Е. Балагури, *Население верхнего Потисья в эпоху бронзы*, Ужгород.

Дергачев 2010 = В. А. Дергачев, *Топоры-кельты поздней бронзы Карпато-Подунавья. Выпуск I Одноушковые кельты с арковидными фасками*, Chișinău.

Дергачев 2012 = В. Дергачев, *Новые комплексы и единичные находки металлических предметов поздней бронзы – раннего Гаьштатта на территории Республики Молдова*, *RevArh S.N. VIII*, 1-2, 161-181.

Каврук 2012 = В. Каврук, *Олово и соль в карпатском бассейне в бронзовом веке (Часть II)*, *RevArh S.N. VIII*, 1-2, 16-36.

Котигорошко 1991 = В. Котигорошко, *Культуры римского времени*, în И. Гранчак, В. Червеняк (ред.), *Древняя история Верхнего Потисья*, Львов, 147-178.

Котигорошко 2008 = В. Котигорошко, *Верхне Потисья в давнину 1 000 000 років тому – х сторіччя н.е.*, Ужгород.

ALTE PRESCURTĂRI

DMD = Déri Múzeum, Debrecen

MJM = Muzeul județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare

MJMureș = Muzeul județean Mureș, Târgu Mureș

MJSM = Muzeul județean Satu Mare, Satu Mare

MMSM = Muzeul Maramureșului, Sighetu Marmăției

MNIB = Muzeul Național de Istorie a României, București
MNIT = Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
MNMB = Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
MȚC = Muzeul Țării Crișurilor, Oradea
MVFB = Museum für Vor- und Frühgeschichte, Berlin
NHMW = Naturhistorisches Museum, Wien
RKMD = Református Kollégium Múzeuma, Debrecen
SJANMM = Serviciul județean al Arhivelor Naționale Maramureș, Baia Mare
ZKMU = Закарпатський краєзнавчий музей, Ужгород

CADRUL GEOGRAFIC⁴

Județul Maramureș⁵, aflat la limita nordică a Transilvaniei, are o suprafață de 6.215 km². Limita sa estică se întinde de la vârful Preluca Cățelei, situat pe granița de stat cu Ucraina, și până la Bistrița Aurie, vecin fiind județul Suceava. Înspre sud, granița județului se află între râul Bistrița Aurie și Culmea Codrului, învecinându-se cu patru județe: Bistrița-Năsăud, între Bistrița Aurie și vârful Breaza, Cluj, pe cumpăna Brezei până la Dealu Câmpului din bazinul Someșului, Sălaj, limita trecând pe la sud de Cheile Babei și în sudul Masivului Prisaca, atingând Someșul în amonte de defileul Țicău, apoi paralel cu râul Sălaj, iar de aici urcă în Dealul Frasinului, unde începe vecinătatea cu județul Satu Mare, aceasta continuând și la limita vestică a județului Maramureș, între sudul Culmii Codrului, apoi în apropiere sau chiar pe Someș, pe cumpăna apelor din Masivul Igniș până la pasul Huta. În nord, limita județului reprezintă și granița țării cu Ucraina, aceasta aflându-se pe Tisa, apoi pe cumpăna apelor din Munții Maramureșului. Cel mai înalt punct din județul Maramureș se găsește în Pietrosu Rodnei (2.303 m), iar cel mai coborât pe Someș, la vest de Seini (135 m).

Din punct de vedere geologic, județul cuprinde mai multe unități, care aparțin la patru domenii paleogeografice: cristalinel, flișul eocretacic, zona transcarpatică sau maramureșan-panonică și Depresiunea intracarpatică a Transilvaniei.

Din suprafața totală a județului, 68,29 %, respectiv 4.238,63 km², aparțin domeniului sedimentar (din depresiunile Maramureș-Lăpuș-Baia Mare), 17,6 %, respectiv 1.093,84 km², revin domeniului magmatic (reprezentat în general prin roci extrusive), iar 14,2 %, respectiv 882,53 km², constituie formațiunile cristaline, ce aparțin domeniului metamorfic.

⁴ Acest capitol a fost redactat pe baza datelor și informațiilor furnizate de P. Coteț (*Depresiunea Baia Mare [Observații geomorfologice]*, ProbGeografie 5, 1957, 141 sqq.; *Geomorfologia României*, București, 1973), Gr. Posea (*Țara Lăpușului*, București, 1962), V. Mihăilescu (*Dealurile și câmpiile României*, București, 1966), Gr. Posea, C. Moldovan, A. Posea (1980), V. Ghiurcă, D. Chira (1985), I. Mac, Cs. Budai (1992), precum și de autorii lucrărilor colective *Geografia României III. Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei*, București, 1987, respectiv *Parcul MM*.

⁵ Actualul județ Maramureș s-a format în urma împărțirii administrativ-teritoriale ce a avut loc în anul 1968 (vezi Legea 2/1968). Înainte de 1918, zona de nord-est a județului a aparținut comitatului Máramaros, zona de sud-est comitatului Szolnok-Doboka, zona de sud-vest comitatului Szilágy, zona de nord-vest comitatului Szatmár. Între cele două războaie mondiale, aceste zone făceau parte din județele Maramureș, Someș, Sălaj și Sătmar, iar în anii 1950 din regiunea Baia Mare, devenită, în 1960, regiunea Maramureș.

Cea mai importantă bogăție a subsolului maramureșan o constituie minereurile neferoase: sulfuri polimetalice în Munții Igniș și Munții Gutâi⁶ (Nistru, Ilba, Băița, Herja, Baia Sprie, Cavnic), Munții Lăpușului (Văratec, Băiuț), Țibleș, Munții Maramureșului (Novicior, Măgura Cataramei, Toroiaga, Burloaia), minereuri auroargintifere în Munții Gutâi și Munții Igniș (Șuior, Săsar, Valea Roșie, Dealul Crucii). La Răzoare (Preluca) se găsesc cantități apreciabile de mică, minereu de fier și mangan, iar în zona localităților Bistra, Budești și Valea Vișeuului minereu de fier. În județ există și însemnate resurse de sare, mai ales la Coștiui și Ocna Șugatag, exploatare sigură deja în secolele de mijloc ale mileniului II e.n., poate și mai devreme. De-a lungul istoriei au avut importanță, mai ales pentru comunitățile locale, izvoarele sărate și cele minerale.

Relieful județului este extrem de variat. El se extinde pe verticală pe mai mult de 2.000 de metri. Cea mai mare parte (76 %) aparține Carpaților Orientali, în care se includ Munții Rodnei, Munții Maramureșului, Carpații Vulcanici de Nord, care închid între ei Depresiunea Maramureșului. Sub lanțul vulcanic se află o zonă depresionară, formată din Depresiunile Baia Mare, Copalnic și Lăpuș, în forma unui culoar, care este închis spre sud de masive cristaline, ce leagă Rodna de Apusenii, și de dealuri, uneori cu aspect de podiș. Relieful județului este întregit de dealurile Someșului și Silvaniei, Culmea Codrului, Dealurile Sălajului și Silvaniei, Podișul Someșan (Podișul Boiu, Dealurile Ciceului) și Subcarpații Transilvaniei (Culmea Breaza).

Munții Rodnei se întind pe un spațiu de peste 1.000 km², între Văile Sălăuța, Bistrița Aurie, Someșul Mare și Depresiunea Maramureșului. Doar partea nordică a acestor munți se găsește în județul Maramureș, limita sud-estică a acestuia aflându-se pe creasta principală, orientată est-vest, între pasurile Prislop (1.416 m) și Șetref (817 m). Din creastă se desprinde, spre nord, vârful Pietrosu (2.303 m). Falia Borșa, un abrupt puternic, reprezintă limita de nord a masivului, în timp ce înspre sud el coboară lin, în trepte.

Cea mai mare parte a Munților Rodnei este alcătuită din șisturi cristaline, ele fiind înconjurate de depozite cretacice și paleogene, alcătuite din gresii, conglomerate, calcare, marne etc. Pe flancul sudic sunt prezente roci vulcanice neogene: riolite, dacite și andezite, de acestea fiind legate mineralizările, în special sulfurile metalice.

Structura geologică este reflectată în relief, regiunea având un flanc nordic abrupt de peste 1.000 m, în timp ce cel sudic se prelungește până în valea Someșului Mare, cumpăna de apă reunind cele două noduri orohidrogeografice – Pietrosu în vest și Ineu în est.

Relieful etajului montan este variat. Cea mai înaltă suprafață, denumită Nedeia, se situează la 1.800-2.000 m, peste ea înălțându-se câteva vârfuri și creste înalte: Pietrosu, Negoiasa, Puzdrele etc. Următoarea suprafață, Bătrâna-

⁶ Se folosește, mai ales în literatura mai veche, dar și în vorbirea curentă și denumirea de Munții Gutin.

Cerbu, este dezvoltată cu precădere în vest și deasupra pasului Prislop, de unde trece în Munții Maramureșului, și are aspect de plaiuri vălurate. Suprafața periferică, Rotunda sau Mestecăniș, se desfășoară la 1.200-1.300 m, având o extindere mare pe rama Depresiunii Maramureș. Relieful glaciatic se evidențiază prin numeroase lacuri, văi și circuri, morene, blocuri eratice, custuri, iar cel periglaciatic prin câmpuri de blocuri, potcoave nivale, culoare de avalanșe etc.

Din Munții Rodnei izvorăsc mai multe râuri: Someșul Mare, Bistrița Aurie, Iza, Vișeu, ultimele două, după ce străbat Depresiunea Maramureșului, vărsându-se în Tisa. Regimul hidrologic se caracterizează printr-o scurgere medie scăzută iarna și printr-un maxim primăvara și vara.

Solurile predominante sunt cele brune acide în asociație cu brune luvice, feriiluviale, podzolurile și solurile brune spodice. Acestea, în condițiile unei temperaturi medii anuale de 4 - 2°C și a unor precipitații bogate, au favorizat dezvoltarea cuverturii vegetale bogate și variate. Pășunile naturale se întind, aproape fără întreruperi, pe toată lungimea culmii principale, dar și pe culmile secundare. Ele sunt valorificate intens și în prezent.

Munții Maramureșului, terminația nordică a Carpaților Orientali, însumând o suprafață de cca 1.500 km², se compun dintr-o culme lungă și fragmentată, orientată nord-vest – sud-est, ce se întinde de la Văile Cârlibaba și Bistrița Aurie până la granița țării, având prelungiri naturale, numite Munții Civcin și Rahiv, înspre Ucraina. Ei ocupă întreg spațiul din dreapta Vișeuului, având o structură geologică complexă, cu predominanța formațiunilor cristaline mezozoice și paleogene și cu o puternică intruziune subvulcanică (andezitele neogene din Toroiaga sau bazaltele mezozoice din zona Mihailecu-Farcău).

Masivul este puternic fragmentat, între principalii afluenți ai Vișeuului (Ruscova, Vaser, Tâșla și Vișeuț) existând cinci culmi alungite – Pop Ivan (1.937 m), Mihailecu-Farcău (1.956 m), Pietrosu Bardău (1.850 m), Toroiaga-Jupania (1.930-1.853 m) și Cearcănu-Prislop (1.847 m). Ele sunt mult mai înalte decât cumpăna de ape Vișeu-Ceremuș, un aspect caracteristic Munților Maramureșului. Către vest, munții se prelungesc prin culmi mai scunde de tipul muncelilor – Vivodinu (1.062 m), Maximu (1.220 m), Novățu (1.208 m), Picioru Gradului (1.357 m). La est de podul înalt al Prislopului se delimitează de asemenea câteva culmi, ce au înălțimea în jur de 1.500 m: Piciorul Vulpiei (1.624 m), Muncelu (1.435 m), Gurguiatul (1.457 m), Obcina Țapului (1.478 m).

Datorită altitudinilor mari, a configurației și orientării culmilor, regimul climatic al Munților Maramureșului, de tip temperat-continental moderat, este caracterizat prin temperaturi mai scăzute – media anuală în zona înaltă variind între 0 și +2°. Iernile sunt lungi și geroase, iar verile scurte și răcoroase, perioada de utilizare a pășunilor montane fiind limitată la câteva luni.

Rețeaua hidrografică este bogată, înspre Maramureș ea fiind colectată de Tisa prin afluentul său Vișeu, alimentată în principal de Ruscova și Vaser, precum și de ape cu debite mai mici, cum sunt Tâșla, Frumușeaua și Bistra.

Solurile brune acide și brune acide podzolice ocupă cea mai mare parte a spațiului montan și favorizează dezvoltarea optimă a arboretelor și pajiștilor

naturale, care constituie peste 97 % din suprafața totală a Munților Maramureșului..

Cele mai importante resurse ale subsolului Munților Maramureșului se află în formațiunile eruptive-neogene ale Masivului Toroioaga⁷ și sunt reprezentate de mineralizații metalifere alcătuite din minereuri complexe și cuprifere. Sunt cunoscute și mineralizații de fier și mangan în formațiunile cristaline și paleogene din bazinul inferior al Vaserului.

Carpații Vulcanici de Nord se compun dintr-o fâșie vulcanică propriu-zisă și una sedimentaro-vulcanică. În cadrul lor se delimitează câteva masive: Țibleș, Munții Lăpușului, Gutâi, Igniș și Oaș. Pe rama dinspre Lăpuș și Someș, munții vulcanici se termină printr-o treaptă mai joasă și închid o serie de bazinete depresionare și depresiuni. Pe rama maramureșeană, ei se termină, cu precădere, prin abrupturi, glacisuri și piemonturi.

Munții Țibleș reprezintă compartimentul sud-vestic al Carpaților Vulcanici de Nord și se extind pe o suprafață de cca 400 km², între pasul Șetref și Valea Minghetului, fiind acoperiți în bună parte de păduri, nelipsind însă nici pășunile și fânețele naturale. Sunt constituiți din roci sedimentare, străpunse parțial de lave subcrustale, scoase la suprafață de eroziune. Cupolele de eruptiv se înalță până la 1.400 – 1.800 m, formând câte un masiv local. Vârful Țibleș (1.839 m) este rotunjit, la fel ca vârful alăturat Bran (1.837 m). Spe vest, în apropierea acestora, se află vârful Arcer (1.859 m), apoi vârfurile sub formă de stâlp Groapa și Stegior (1.473 m) și cel în formă de con, Hudin (1.611 m). Dintre culmile sedimentare sunt de menționat Obcinele Hudinului, Munții Ștefăniței (vârful Ștefăniței 1.181 m) înspre pasul Șetref, Munții Cârlișturii (vârful Cârlișturii 1.263 m) la vest de Valea Baicului.

Principalele resurse minerale din regiune sunt mineralizațiile de sulfuri polimetalice din partea centrală a corpului eruptiv și filonul de sulfură de fier și stibiu-berthierit din rocile sedimentare de pe Valea Zimbrului.

Munții Lăpușului se extind între Văile Minget și Cavnic, având aspectul unei culmi ramificate spre bazinul Lăpușului. Depășesc rar înălțimea de 1.000 – 1.200 m: vârfurile Văratec (1.358 m), Prislop (1.323 m), Secului (1.311 m), Sărmătieș (1.306 m), Neteda (1.322 m). Spre sud se află culmea Șatra, care desparte depresiunile Lăpuș și Cavnic. Se compun din eruptiv, ce domină în culmea nordică până la vârful Văratec, și sedimentar. În special în zona Băiuț-Văratec există bogate resurse de minereuri neferoase.

Munții Gutâi, acoperiți aproape în întregime de păduri, sunt alcătuiți dintr-o culme nordică mai înaltă (vârful Gutâi 1.443 m), câteva măguri mai mici (Mogoșa 1.246 m, Măgura 1.126 m etc.) și unele suprafețe netede situate la cca 1.000 m altitudine. Sunt constituiți aproape în întregime din roci vulcanice (andezite bazaltoide) ajunse la zi prin erupții sub formă de explozie. Pe culmea principală se află Creasta Cocoșului, o lamă de eruptiv modelată zimțat de către

⁷ În literatura de specialitate geografică și geologică, masivul, respectiv zăcământul de minereuri de aici apare și sub denumirea de Toroioaga.

fenomenele periglaciare. Culmea se termină spre nord, vest și sud cu abrupturi puternice, sub care se află întinse grohotișuri fosile sau încă active, inclusiv lacuri periglaciare, uneori cu turbă.

Pe flancul sudic s-au format, în urma manifestărilor vulcanice neogene, două importante zăcăminte de sulfuri polimetalice – Cavnic și Șuior – în marea lor majoritate de natură filoniană, corespunzătoare fracturilor pe care au circulat soluțiile hidrotermale.

Munții Igniș se întind între valea Săsarului și pasul Huta (587 m). Media altitudinilor este de cca 800 m, platoul Igniș (1.307 m) fiind la înălțimea cea mai mare. Partea sudică și sud-estică o formează Munții Firizei, sub 900 m, cu multe vârfuri sub formă de măgură. Constituția lor geologică este variată: andezite sarmațiene și panoniene, andezite cuarțifere, gronodiorite și diorite, dacite sarmațiene, piroclastite, precum și petice de sedimentar panonian și sarmațian. Treapta înaltă, Platoul Izvoarelor, se ridică în general la peste 1.000 m. Cu mici excepții, această subunitate este formată din curgeri de lave andezitice mai noi și are culmi netede, uneori cu aspect de platou.

Și acești munți conțin importante resurse de minereuri complexe și auro-argintifere de natură predominant filoniană, dar și însemnate zăcăminte de caolin (la Baia Sprie), provenit din acțiunea soluțiilor hidrotermale asupra rocilor eruptive, și de andezit pe flancul sudic și cel vestic.

Munții Oaș sunt sectorul de vulcanite neogene situat la sud de Tisa (între Vinogradov-Hust-Tjacev), la nord și vest de depresiunea Oașului, în prelungirea munților Gutâi, întinzându-se pe teritoriul României și Ucrainei. În aria astfel delimitată, vulcanitele neogene se dispun în trei sectoare, destul de bine individualizate ca poziție geostructurală, dintre care două sunt în legătură cu Maramureșul.

Astfel, aliniamentul vulcanic NV-SE – dispus între depresiunea Maramureș (la nord) și depresiunea Oaș (la sud), se extinde între pasul Huta și Tarna Mare, pe o lungime de cca 20 km. Este constituit din structurile vulcanice și extruzive Șesu-Frasin, Valea Custurii, Piatra Bixadului, Corneasca, Geamăna, Holmul Mare-Holmul Mic, situate pe granița dintre România și Ucraina. Spre nord, pe teritoriul Ucrainei, aceste structuri vulcanice sunt bordate de o suită de corpuri intruzive, care se extind până aproape de cursul Tisei. Structurile vulcanice sunt constituite din andezite piroxenice, andezite cuarțifere, dacite piroxenice, andezite cu piroxeni și amfiboli, iar rocile intruzive din microgranodiorite cuarțifere porfirice, diorite cuarțifere porfirice, gabbro-diabaze. În acest sector se situează mineralizațiile de mercur de la Viškovo, Bixad, Cămârzana și cele aurifere de la Bixad.

Aliniamentul vulcanic N-S are o poziție transversală față de structura geologică și cuprinde în România structurile vulcanice Orașu Nou, Jeleznic, Ursoi, Ceaslaș, Copârcea, Penigher, Ghezuri, Batarci, Socea, cu o lungime de cca 30 km. Spre nord, acest aliniament traversează depresiunea Transcarpatică pe la Hust, sectorul de contact al depresiunilor Maramureș și Ciop, continuând apoi până pe flancul nordic al depresiunii Transcarpatia. Deși sectorul de la

nord de Tisa aparține din punct de vedere geografic altei unități montane, din punct de vedere vulcanologic și structural, acest aliniament N-S de cca 58 km lungime constituie o unitate a vulcanitelor neogene comparabilă ca dimensiuni cu sectorul Seini-Baia Mare-Botiza. Acest aliniament este constituit din andezite piroxenice, hialodacite, microgranodiorite cuarțifere porfirice, andezite cu piroxeni și amfiboli, bazalte. În acest sector se situează principalele mineralizații (predominant plumbo-zincifere, +/- aur, argint) de la Socea (Tarna Mare), Ghezuri, Penigher (Turț).

Dintre unitățile de depresiune din județ cea mai extinsă este **Depresiunea Maramureșului**, una dintre cele mai caracteristice unități naturale de acest fel din Carpații Orientali. Este o grupare de dealuri înalte, depresiuni, culoare de văi, bazinete și piemonturi, extinsă sub forma unui mare golf alungit pe direcția nord-vest – sud-est, între lanțul eruptiv și zona centrală cristalină.

Unitățile deluroase formează trei grupări: *Dealurile Maramureșului*, care încep de la Moisei și țin până la Tisa, având trei subunități (Culmea Bocicoel [cu cea mai mare înălțime a depresiunii – Vârful lui Dan, 1.038 m], Dealurile Plăiuțului [vârful central – 785 m], Culmea Judeleva [939 m]), *Piemonturile Maramureșului*, cu caractere locale foarte diverse, piemont tipic (Borșa), glacisuri de eroziune (Săpânța), culmi deluroase, depresiuni și bazinete (Botiza, Dragomirești), și *Glacisul Vișeuului*, în fapt versantul Munților Maramureșului înspre valea Vișeu, aflat la o altitudine absolută între 750 și 400 m, ce se compune din pante de glacis puternic înclinate și din rari umeri de eroziune sau structurali.

Unitățile depresionare cuprind două culoare, Vișeu și Iza, precum și depresiunile Șugatag, Sighet și Rona. *Culoarul Vișeuului* se compune dintr-un șir de lărgituri cu aspect de bazinet sau de depresiune. Terasale se păstrează cel mai bine în depresiunile Ruscova, Vișeu și Borșa, mai bine dezvoltate fiind cele de 35 m și de 110 m. *Culoarul Izei* are în partea superioară, numită Culoarul Săcel, două lărgituri (bazinetul Săcel și Săliștea de Sus) cu altitudini de 500 – 600 m. Bazinetul Dragomirești, la 400 – 420 m, este mai larg și are o ramificare pe Valea Ieudului. Culoarul Rozavlea coboară de la 380 la 330 m și se lărgeste la confluențe. Îngustarea Strâmtura (425 m) desparte culoarul de Depresiunea Bârsana (400 – 420 m), apoi ea se continuă cu Culoarul Oncești și Depresiunea Vadu Izei. În lungul Izei și al afluenților, cu precădere pe Mara și Rona, se găsesc terase, mai dezvoltate fiind cele trei inferioare. În *Depresiunea Șugatag* se află anticlinalul ce are sare în ax, peisajul de aici fiind modificat puternic datorită activității antropice. *Depresiunea Sighet*, la confluența Izei cu Tisa, se extinde în est până la Bocicoiu Mare, în vest, printr-un culoar larg, până la Săpânța. Este dominată de lunci și terase joase. În *Depresiunea Rona*, a cărei formă actuală se datorează eroziunii cuaternare, se află și bazinetul Coștiui, care dispune de însemnate resurse de sare.

La sud-vest de lanțul vulcanic se extinde a doua zonă depresionară din județul Maramureș, compusă din trei mari unități: Baia Mare, Copalnic și Lăpuș.

Depresiunea Baia Mare, aflată la contactul dintre Câmpia Tisei, Dealurile Someșene și Munții Gutâi, are o altitudine medie de 200 m, zona cea mai coborâtă fiind la Merișor (145 m), înălțimile crescând treptat spre sud, vest și est, unde depășesc chiar 300 m. Este dominată de lunci și terase; în zona Merișor-Mogoșești are loc confluența Someșului cu Lăpușul și Bârsăul, iar în zona Lăpușel confluența Lăpușului cu Săsarul.

Depresiunea are forma unei pungi, care se lărgeste spre sud și est. Cea mai mare lățime, aproximativ 41 km, o atinge pe direcția sud-vest – nord-est, între Ardușat și Baia Mare. De la nord la sud, între Tăuți Măgherauș și Vălenii Șomcutei, depresiunea are cca 24 km. Relieful său cuprinde o fâșie înconjurătoare formată din piemonturi, glacisuri și dealuri, o zonă de câmp înalt înglobând terasele superioare și mijlocii și zona joasă cu lunci larg dezvoltate pe văile principale (Someș, Lăpuș, Săsar) și terase inferioare.

Depresiunea Copalnic se extinde între Masivului Preluca, Munții Vulcanici de Nord, Măgura Șatrei și Dealul Pietriș-Ineu. Are un caracter colinar (400 m), de culmi interfluviale plate și alungite nord-sud, despărțite de Văile Bloaja, Cavnic și Valea Mare (Valea Berința). Mai ales Cavnicul are în anumite porțiuni terase bine dezvoltate, cea superioară având altitudinea de 100 m, iar cea mijlocie de 30-60 m.

Depresiunea Lăpuș este situată în prima jumătate a cursului mijlociu al râului Lăpuș. La nord și nord-est se mărginește cu zona precarpatică a Munților Lăpuș-Țibleș, la sud cu culmea deluroasă a Brezei, către vest cu Masivul Preluca și Muntele Șatra, iar la est se deschide larg, peste înșeuarea de la Larga (521 m), către Depresiunea Năsăudului.

Relieful depresiunii se prezintă sub două aspecte generale: o treaptă înaltă cu altitudinea medie de cca 500 m și o regiune mai coborâtă cu văi și terase. În centrul depresiunii se află culoarul larg al Lăpușului, alte culoare de văi fiind Dobric, Libotin și Suciu. În cadrul acestora apar bazinele depresionare, Groși-Larga (pe Suciu), Costeni (pe Dobric), Cupșeni (pe Libotin), Bazinetul Luncii (pe Lăpuș). Terasele sunt bine dezvoltate, cea mai largă și mai bine păstrată fiind terasa a patra, cu înălțimea de 50-55 m, a Lăpușului. Între văile Lăpuș și Suciu se află Dealul Muncelu (638 m), ceva mai înalt decât restul depresiunii. Interfluviile din dreapta Lăpușului sunt mai joase (450-500 m). Ele au forma unei culmi prelungi, paralele cu râurile și alcătuind o singură unitate de interfluviu (cele dintre Lăpuș-Valea Ungureni-Libotin-Dobric), sau a unor interfluvii scurte, ușor netezite și perpendiculare pe râul principal (Culmile Dobricului, care se extind până în Piemontul Șatrei). În stânga Lăpușului se află subunitățile Suprafața Vârtoapele, ce merge până sub abruptul Culmii Breaza, și Suprafața Muscelilor, mai înaltă și mai fragmentată, cu culmi înguste de 500-550 m.

În sudul și vestul zonei de depresiune Baia Mare-Lăpuș se plasează o serie de unități mai restrânse, cu aspecte diversificate de masive cristaline, culmi, podișuri, coline: **Culmea Breaza** (lungimea de cca 30 km în sudul Depresiunii Lăpușului, paralel cu muntele; în partea de vest a culmii se desprinde Dealul Vima – 777 m), **Podișul Boiu-Gâlgău** (spre vest de Depresiunea Lăpușului; la Boiu Mare apare ca un platou calcaros, în rest fiind mai fragmentat), **Masivul Preluca** (înalt de 700-800 m și fragmentat adânc de văi înguste, delimitat în sud și vest de defileul Lăpușului, în nord de un abrupt de falie, înalt de 200-400 m), **Dealurile Chioarului** (zonă colinară la vest de defileul Lăpușului până în Dealul Prisaca, în sud se limitează cu Podișul Boiu și Culmea Prisnel; fragmentată de văi care creează abrupturi orientate mai ales spre nord și vest și spinări structurale ce înclină către sud-vest, mai rar spre vest), **Masivul Prisaca** (horst cristalin, în care Someșul își taie defileul de la Benesat; are două vârfuri principale: Dealul Mare – 660 m și Prisaca- 626 m), **Dealurile Asuajului** (situat pe stânga râului Sălaj, fragmentate de pâraiele care coboară de sub Culmea Codrului; cu văi largi având versanții afectați de alunecări și cu bazinetele Corni, Oarța de Sus, Stremț, Odești, Băița de Sub Codru, Asuaju de Sus), **Culmea Codrului** (horst cristalin îngust și alungit pe cca 25 km, scund; vârful Lespezile – 580 m).

Clima din Maramureș aparține tipului temperat continental-moderat și se subdividă în două ținuturi: 1. de munte, în care se include și subtipul de depresiune (Depresiunea Maramureș); 2. de dealuri și de podiș, inclusiv cu un alt subtip de depresiune (Depresiunea Baia Mare, Copalnic, Lăpuș).

Media anuală a temperaturii variază de la sud la nord și din depresiuni spre crestele montane, de la -2°C până la peste 9°C.

Valorile medii de temperatură cresc puțin dinspre vârfurile Rodnei către Munții Maramureșului, mai mult spre Țibleș și mai ales spre Igniș; urmează dealurile înalte ale Maramureșului, Culmea Breaza și Masivul Preluca, apoi culoarele din Depresiunea Maramureș și zonele înalte ale depresiunilor Baia Mare, Copalnic și Lăpuș. Verile sunt relativ scurte și răcoroase, iar iernile lungi și, mai ales în ultimul timp, cu temperaturi scăzute.

Precipitațiile atmosferice sunt în general abundente, de la 700 mm la peste 1.400 mm/an. Cele mai ridicate se constată în Rodna, Toroiaga, Prislop, Pietrosu Maramureșului, Farcău și Țibleș. Numărul anual al zilelor cu precipitații oscilează între 150 și 170, potrivit unei statistici publicate în 1980⁸.

Sub influența reliefului, mai ales etajarea și orientarea culmilor, există în județ câteva sectoare topoclimatice complexe: Sectorul Munților Maramureș și Rodna (veri scurte și răcoroase, ierni lungi; temperatură medie anuală de la 3°C la -2°C, zile fără îngheț 8 – 120, precipitații medii anuale 1.000 – 1.400 mm, zile cu strat de zăpadă 120 – 200), Sectorul Țibleș-Igriș (temperatură medie anuală de 2-6°C, zile fără îngheț 120 – 150, precipitații medii anuale 1.000 – 1.200 mm, zile cu strat de zăpadă 100 - 150), Depresiunea Maramureș

⁸ Posea, Moldovan, Posea A. 1980, 45.

(topoclimat de adăpost, rece și umed; temperatură medie anuală de 8,5°C la Sighetu Marmăției și 6°C la Borșa, zile cu îngheț 120 – 140, precipitații medii anuale 800 – 1.000 mm, zile cu strat de zăpadă 75 – 120), Sectorul dealurilor înalte din sud (temperatură medie anuală 4 – 8°C, zile cu îngheț 120 – 160, precipitații medii anuale 800 – 1.000 mm, zile cu strat de zăpadă 75 – 100), Depresiunile Baia Mare, Copalnic, Lăpuș (temperatură medie anuală 8 - 10°C, zile cu îngheț 120 – 130, precipitații medii anuale 700 – 800 mm, zile cu strat de zăpadă 50 – 75).

Rețeaua hidrografică a județului este tributară Someșului și Tisei. Cei mai importanți afluenți ai Someșului dinspre Maramureș sunt Lăpușul și Bârsăul, iar ai Tisei Vișeu, Iza și Săpânța. Pe teritoriul județului își au izvorul și câteva râuri ce se dirijează apoi spre bazine hidrografice aflate în exterior: Ciuta și Cerna către Crasna, Poiana, Ileana, Cheud către Someș (din județul Sălaj), Țibăul și Bistrița Aurie către Bistrița, Izvorul Cățelei către Ceremuș (Ucraina). Din afara județului vine râul Sălaj, care se varsă în Someș în apropiere de Sălsig.

Vișeu, cu o lungime de 80 km, își are izvorul sub pasul Prislop, la 1.414 m altitudine și se varsă în Tisa lângă localitatea Valea Vișeuului la cca 330 m altitudine. Drenează un bazin hidrografic cu o suprafață de 1.606 km², desfășurat între Munții Maramureșului și Munții Rodnei. În aval de Moisei, bazinul Vișeuului devine puternic asimetric, dezvoltându-se cu precădere pe dreapta. Dintre afluenții de stânga, prezintă importanță mai mare cei care coboară dinspre Munții Rodnei, cu o scurgere bogată, alimentată din zăpezi și o serie de lacuri glaciare: Valea Fântânelor, Podul Izvorului, Cimpioieșul, Negoiescu, Repedea, Pietroasa, Izvorul Negru și altele. Din partea dreaptă vin cei mai importanți afluenți, Vaserul și Ruscova. Dintre sursele de alimentare, predominantă este cea pluvionivală, debitele cele mai mari fiind primăvara, atunci când se înregistrează și cea mai mare scurgere, de peste 40% din volumul mediu anual. Debitele maxime din primăvară au o origine mixtă, din topirea zăpezilor și din ploi. Astfel de debite pot lua naștere și vara din precipitații excepționale. Debitele minime apar iarna, fără a se produce însă o scădere prea mare a nivelului, datorită umidității crescute din zonă. Fenomenele de îngheț – gheață la mal, sloiuri, pod de gheață – își fac apariția la sfârșitul lunii noiembrie și se mențin până în a doua treime a lunii martie.

Iza, cu o lungime de 83 km și un bazin hidrografic de 1.303 km², izvorăște din Munții Rodnei, de sub vârful Bătrâna, la cca 1.380 m, și se varsă în Tisa la vest de Sighetu Marmăției, la 268 m altitudine. Cursul său superior se desfășoară într-o zonă mai domoală, ce-i permite formarea unei văi largi. În aval de Strâmtura, râul formează o îngustare în roci mai rezistente, pe o lungime de cca 2 km, defileul de la Surduc, apoi pătrunde în culoarul depresionar Bârsana – Vadu Izei. Afluenții mai importanți ai Izei sunt cei din stânga: Bâleasa, Baicu, Slatina, Ieud, Botiza, Slătioara, Mara (cel mai important afluent, lungimea 40 km și un bazin hidrografic de 406 km²; izvorăște de sub vârful Iezurele, din Igniș, la 1.040 m, și se varsă în Iza la Vadu Izei, la 281 m altitudine), Șugău.

Cel mai important afluent din dreapta este Rona (lungimea 22 km și un bazin de 92 km²; se varsă la sud de Sighetu Marmăției). Regimul hidrografic al Izei este influențat de valorile ridicate ale precipitațiilor, precum și de încălzirile frecvente din timpul iernii cauzate de aerul oceanic. Primăvara se scurge cea mai mare cantitate de apă, aproximativ 40 % din volumul total. Cele mai mici ape se întâlnesc toamna, iar debitele cele mai mari primăvara, în urma ploilor și a topirii zăpezii. Fenomenele de îngheț țin din a doua decadă a lui noiembrie până în ultima decadă a lui martie.

Săpânta, cu o lungime de 20 km și un bazin hidrografic de 135 km², izvorăște de sub vârful Rotundu, la cca 1.150 m și se varsă în Tisa la 228 m altitudine. Ea drenează o parte a Munților Igniș, o zonă cu precipitații abundente, de peste 1.300 mm/an, ceea ce determină o scurgere anuală de 900 mm.

Lăpușul, cu o lungime de 114 km și un bazin hidrografic de 1.820 km², este cel mai lung râu din județul Maramureș. Izvorăște de sub vârful Văratec, la cca 1.200 m, și se varsă în Someș la 148 m altitudine, la sud de Cicârlău. În zona de izvoare prezintă pante accentuate, care se domolesc însă după intrarea în Depresiunea Băiuț. Afluenții de stânga mai importanți sunt Roaia, Iedera, Suciul (lungimea 35 km), Rohia, Valea Mare, Gâdelu, Boiu și Prislop, iar cei de dreapta sunt Libotin, Dobric, Cavnice (cu o lungime de 25 km și un bazin de 95 km², izvorăște de sub vârful Roata, la cca 1.060 m, și drenează Depresiunea Copalnic, unde mai primește Bloaja și Valea Mare), Chechiș, Săsar (cel mai important afluent, cu o lungime de 28 km și un bazin hidrografic de 317 km², izvorăște din partea vestică a Gutâiului, la cca 1.000 m, și se varsă în Lăpuș la 154 m altitudine, în apropiere de Lăpușel) și Băița (izvorăște de sub vârful Pietroasa, la 1.020 m, și drenează bazinele depresionare Ulmoasa și Băița). Alimentarea Lăpușului este asigurată din ploi și topirea zăpezilor. Cea mai mare cantitate de apă scursă, în proporție de 40 – 42 %, se face primăvara. Vara pot apărea ape crescute datorită ploilor abundente. Cele mai mici scurgeri survin toamna. Debitul maxim apar de obicei primăvara, atunci când la topirea zăpezii se adaugă cantități mari de precipitații. Fenomenele de îngheț apar de la sfârșitul lui noiembrie și se mențin până în a doua decadă a lui martie.

Someșul curge în cadrul județului Maramureș pe o distanță de aproximativ 50 km, între strâmtoarea Țicău și localitatea Seini. Are un curs sinuos, cu lățimi ale albiei minore de 80 – 120 m. Are ape mari primăvara, cca 42 % din volumul total anual, creșteri destul de importante fiind constatate și iarna. Cele mai mari debite survin în aprilie, cele mai mici în septembrie.

Tisa formează pe o distanță de 62 km granița de stat cu Ucraina. Bazinul Tisei se caracterizează prin valori mari ale precipitațiilor, între 1.200 și 1.400 mm, și o scurgere abundentă, între 700 și 900 mm anual, volumul maxim al scurgerii apelor fiind constat în aprilie, iar cel minim în lunile de iarnă.

În județul Maramureș sunt prezente mai multe **lacuri**, în general de mici dimensiuni, cele mai importante fiind cele glaciare din Munții Rodnei și cele

sărate de la Ocna Șugatag, acestea din urmă fie în doline de dizolvare, fie în ocne de sare prăbușite.

Solurile din județul Maramureș aparțin la două tipuri mari: solurile zonelor montane și solurile zonelor depresionare.

Solurile zonelor montane s-au format sub influența unui climat caracterizat prin precipitații abundente și temperaturi scăzute și au evoluat la adăpostul pădurilor de fag, conifere și pajiștilor alpine. Substratul petrografic îl constituie rocile dure, metamorfice, andezistice sau calcaroase. *Solurile scheletice de pajiște alpine* se află în Munții Rodnei și Maramureșului, pe platouri sau versanți puțin înclinați. *Solurile brune acide podzolice* sunt răspândite în zona subalpină de la cca 1.500 la 1.900 m, frecvent aceste limite fiind depășite în ambele sensuri. Ele au o mare răspândire în masivele Pop Ivan, Farcău, Toroiaga, Cearcănu, Rodnei și Țibleș. *Solurile brune acide montane* ocupă treimea medie și superioară a masivelor muntoase, începând cu zona fagului și până în zona subalpină. Ele se întâlnesc în Munții Rodnei, Maramureșului, Gutâi, Țibleș și Preluca, pe pante înclinate și frecvent cu roca dură la zi. *Solurile montane scheletice* se situează pe treimea inferioară a zonelor muntoase și s-au format în condițiile unui substrat litologic uniform și în prezența unor păduri de fag în amestec cu gorun, carpen și tei.

Solurile zonelor depresionare au ca substrat petrografic rocile sedimentare, iar vegetația de *Quercineae* și *Fagaceae* au dirijat procesul de solificare spre formarea solurilor brune în diferite grade de podzolire. *Solurile brune argilice* fac parte din solurile cele mai fertile, bogate în humus și azotat, cu reacție slabă acidă și ocupă zona deluroasă și piemontană a depresiunilor pe pante cu înclinări variate. Ele au evoluat sub pădurea de foioase, peste care s-a instalat vegetația ierboasă corespunzătoare unui microclimat semiarid și drenaj hidric liber, atât la suprafață, cât și în profunzime. *Solurile brune podzolite* au o fertilitate naturală mijlocie și se întâlnesc pe suprafețe mai mari, situate în zona deluroasă a depresiunilor, pe pante ușor înclinate, culmi teșite, versanți cu alunecări stabilizate, pe conuri de împrăștiere și terasele inferioare ale râurilor. Datorită procesului de levigare, humusul este mai redus în comparație cu solurile brune argilice și scade pe măsura intensificării podzolirii. *Solurile podzolice argilo-iluviale* au o fertilitate scăzută și ocupă suprafețe mari pe terenuri plane sau puțin înclinate cu drenaj slab, pe versanți cu expoziție nordică, pe terase medii și superioare cu înclinare slabă. În formarea acestor soluri un rol important l-a avut climatul cu precipitații abundente, precum și vegetația lemnoasă, care au determinat levigarea bazelor din orizontul superior și migrarea argilei spre adâncime. *Solurile gleice* sunt legate în cea mai mare parte de luncile Someșului, Lăpușului, Sălajului, Tisei, Vișeuului. Ele se grupează în soluri înmlăștinate și soluri slab drenate. Geneza primelor este legată de excesul de umiditate, iar ultimele iau naștere sub influența apelor freatice, având o fertilitate relativ bună. *Solurile aluviale* ocupă lunca inundabilă a principalelor râuri, ele având o textură nisipoasă fină, pe alocuri cu pietrișuri sau argilă ori cu un strat de humus mai bine sau mai slab dezvoltat. *Solurile coluviale* s-au format în văile secundare și mai ales la piciorul pantelor de deal sub influența materialului erodat și transportat de pe versanți.

Pe pantele cu înclinare mai mare de 15° sunt prezente solurile puternic erodate, eroziunea fiind în diferite stadii, de la spălarea de suprafață până la cea excesivă, care scoate la lumină roca mamă.

În Depresiunea Maramureș se află și soluri sărăturoase, mai ales la Coștiui și Ocna Șugatag, legate de locurile sărate ce au luat naștere pe locul vechilor exploatari de sare.

Vegetația este bogată și variată, ea fiind determinată de varietatea formelor de relief, particularitățile de climă, natura rocilor. Latitudinal, vegetația județului aparține în principal pădurilor de foioase ale Europei centrale și într-o măsură mai mică vegetației caracteristice Europei de est. Altitudinal, vegetația este influențată de înălțimea relativ mare a Munților Rodnei și Maramureșului, aici existând condiții pentru pădurile de conifere și pajiștile alpine.

Etajul alpin începe deasupra limitei de 1.900 m, coboară însă adesea și sub această limită în funcție de gradul de fragmentare a munților și expoziția versanților. Vegetația ierboasă formează aici întinse suprafețe de pajiști situate deasupra jnepenișurilor și ienuperetelor.

Etajul subalpin cuprinde vegetația culmilor montane situate între limita inferioară a etajului alpin și limita superioară a pădurii încheiate, încadrându-se între 1.700 și 1.900 m altitudine. În funcție de masivele muntoase și intervenția antropică, vegetația caracteristică acestui etaj poate urca până spre 2.000 m sau coborî, datorită defrișărilor, până la 1.400 m. Tipice sunt întinsele asociații de tufărișuri singure sau în alternanță cu pajiștile superioare ale etajului. Specia dominantă este reprezentată de jneapăn. Vegetația ierboasă formează și la acest etaj pajiști. Suprafața acestora a fost extinsă prin defrișarea jnepenilor, urmarea acestei acțiuni fiind instalarea unei eroziuni foarte active. În partea inferioară a etajului subalpin începe zona formațiunilor de pădure.

Etajul coniferelor ocupă suprafețe întinse în Munții Rodnei și Maramureșului. În Munții Țibleș și Gutâi, cu altitudini mai mici, coniferele sunt prezente doar sub forma unor enclave intercalate printre fâgete.

În etajul foioaselor se disting trei subetaje: cel al pădurilor amestecate de rășinoase și fag, cel al fagului și cel al gorunului și al stejarului. Fiecare dintre cele trei subetaje dispune și de o vegetație ierboasă caracteristică, care formează în unele locuri importante pajiști.

În Depresiunea Baia Mare, alături de pădurile cu gorun, se află și suprafețe destul de întinse cu castan comestibil (*Castanea sativa*). Acesta ocupă versanții cu expoziție sudică, sud-vestică și vestică la altitudinea de 300 - 660 m.

Pâlcuri de pădure, uneori provizorii, alteori bine stabilizate, există în lungul râurilor Someș, Lăpuș, Vișeu, Mara, precum și în lungul diferitelor pâraie. Pe alocuri apar pe cursul superior al râurilor și grupuri de ierburi înalte.

Fauna este repartizată, în linii generale, după formele de relief, totuși unele dintre animale, în special carnivorele, caracteristice pentru zona păduroasă, sunt întâlnite până în pajiștile etajului alpin.

Speciile tipic alpine sunt capra neagră (*Rupicapra rupicapra*) și marmota de munte (*Marmota marmota*). O reprezentantă importantă a avifaunei alpine și subalpine este acvila de stâncă (*Aquila chrysaetos*). Pădurea de rășinoase este frecventată de urs, lup și râs. Numai în acest biotop sunt prezente

cocoșul de mesteacăn (*Lyrurus tetrrix*) și cocoșul de munte (*Tetrao urogalus*). Fauna pădurilor de foioase este variată: cerbul carpatin (*Cervus elaphus*), ursul brun (*Ursus arctos*), râsul (*Lynx lynx*), mistrețul (*Sus scrofa*), lupul (*Canis lupus*), jderul de pădure (*Martes foina*), iepurele (*Lepus europeus*) și altele. Avifauna este de asemenea numeroasă în aceste păduri, ca și în lunca Someșului și a Tisei. Printre peștii apelor de munte se află și loștrița (*Hucho hucho L.*), specie endemică bazinului dunărean, relict al apelor glaciare.

RESURSE MINERALE FERROASE ȘI NEFEROASE ÎN JUDEȚUL MARAMUREȘ⁹

1. Denumire, constituenți principali±secundari, tip genetic, vârstă. 2. Localizare geografică. 3. Compoziția chimică: elemente principale, secundare, urme de elemente. 4. Compoziția mineralogică, parageneze minerale (faze de mineralizare), caracter zonal.

Ilba. 1. Valea Băii Nord (Pb, Zn±Au; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igriș. 3. Zn, Pb±Cu, Au, Ag; As, Cd, Mn, Co. 4. Pirită variabil asociată cu sfalerit, galenă, calcopirită, mispichel, marcasită, covelină, calcozină, bornit, melnicovit și limonit; cuarț, calcit, siderit, sericit, clorit și adular.

Ilba. 1. Valea Colbului (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igriș. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Bi, Co, Mn, Sb, Ga±Se, Te, Tl, V, Ti, Sn, In. 4. Hematit, pirotină, pirită, calcopirită, clorit, cuarț, sericit (a); local urmează o secvență de cupru: pirită, calcopirită (b); în final predomină o secvență plumb-zinc: mispichel, sfalerit, galenă, calcopirită, pirită, cuarț.

Ilba. 1. Ilba Handal (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igriș. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Mn, Co, Bi, Sb, Ga±Te, Se, Tl, In, Ni. 4. Succesiunea începe cu hematit, pirită, pirotină, ±sfalerit, calcopirită, cuarț (a) și se termină cu o secvență preponderent polimetalică: sfalerit, wurtzit, calcopirită, tetraedrit, galenă, pirită, bournonit, clorit, cuarț, adular, sericit (b).

Cicârlău. 1. Cicârlău (Pb, Zn±Au, Ag; hidrotermal; miocen). Similar zăcământului Ilba Handal.

Nistru. 1. Nistru (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igriș. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Mn, Sb, Bi, Ga, Ti, C±Se, Tl, Te, Sn, In, Ge. 4. Mineralizație de plumb-zinc: hematit, magnetit, pirită, mispichel, calcopirită, sfalerit, wurtzit, galenă, tetraedrit, pirargirit, marcasită, adular, sericit, clorit, cuarț, caolin, baritină, calcit (a); mineralizație cuprifera cu dezvoltare locală în anumite filoane: pirită, calcopirită±sfalerit, galenă în asociație cu cuarț, clorit±adular (b); mineralizație polimetalică aurifera ce conține cantități de sulfosăruri±telururi și vivianit (c); către sfârșitul succesiunii sunt depozitate cantități de calcit±cuarț (d) și sulfuri comune secundare; reprezentative sunt marcasitele columnar stalactitice și stalagmitice, precum și cele curbate în formă de pipă.

Băița. 1. Limpede (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal, miocen). Similar cu mineralizațiile polimetalice aurifere ale zăcământului de aur anterior.

⁹ După M. Borcoș, H. G. Kräutner, G. Udubașa, M. Săndulescu, S. Năstăseanu, C. Bițoianu (ed.), *Geological Atlas 1 : 1 000 000. Map of the Mineral Resources. Explanatory Note*, 2nd edition, Bucharest, 1984.

Băița. 1. Tyuzosa (Pb, Zn, Cu±Ag; hidrotermal, miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igniș. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; Cd, As, Sb, Ti, V, Ni, Co. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă±sulfosăruri, cuarț, calcită, minerale argiloase.

Băița. 1. Băița (Pb, Zn, Au, Ag; hidrotermal; miocen). Similar cu mineralizațiile polimetalice aur ale zăcământului de aur Nistru.

Baia Mare 1. Wilhelm (Pb, Zn, Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn, Au, Ag; Mn, Sb, As, V, Ti. 4. Pirită, pirotină, mispichel, sfalerit, calcopirită, tetraedrit, galenă, cuarț, adular, calcit, rodocrozit, sulfosăruri, stibină, aur și argint nativ, marcasită.

Baia Mare. 1. Săsar (Au, Ag±Pb, Zn; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Au, Ag±Pb, Zn; Cu, As, Sb, Ni, V, Ti±Se, Te, Tl. 4. Succesiunea mineralo-genetică începe cu o secvență slab metalizată: cuarț gri, alb lăptos, adular, ±pirită, sfalerit, calcopirită, galenă, aur (a); urmează cuarț gri, alb lăptos, adular, rodocrozit, ±pirită, sfalerit, calcopirită, galenă (b); succesiunea se încheie cu cuarț violaceu±adular, rodocrozit, siderit, calcit, minerale argiloase, proustit, pirargirit, tetraedrit, jamesonit, argentic, aur și argint nativ, stibină + pirită, marcasită (c); acest zăcământ furnizează frumoase eșantioane de calcită neagră, gri, roz, marcasită și semseyit lamelar pe calcită.

Baia Mare. 1. Borzaș (pirită auriferă; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Au, Ag; Zn, Pb. 4. Pirită, aur, sfalerit, calcopirită, galenă, mispichel, marcasită, melnicovit, cuarț, adular și carbonați secundari.

Baia Mare. 1. Valea Roșie (Au, Ag±Pb, Zn, Cu; hidrotermal; miocen). Similar cu zăcământul Săsar, cu diferența că sulfurile sunt mai bine reprezentate în partea inferioară a zăcământului.

Baia Mare. 1. Dealul Crucii (Au, Ag, Pb, Zn; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Au, Ag, Pb, Zn±Cu. 4. Pirită, pirotină, calcopirită, sfalerit, mispichel, galenă, tetraedrit, jamesonit, bournonit, stefanit, plumosit, pirargirit, fullöpit, argentic, stibină, marcasită, aur, argint, cuarț, calcit, minerale argiloase.

Baia Mare. 1. Herja (Pb, Zn, Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn±Cu, Au, Ag; Cd, As, Sb, Bi, Ga, In, W, Tl, Sn, +Se, Te, Co, Ni. 4. Sfalerit, pirită, pirotină, mispichel (a); sfalerit, calcopirită, galenă, stibină, sulfosăruri comune, berthierit, semseyit, fizelit, cronstedtit. Zăcământul a constituit o bogată sursă de eșantioane minerale: unele spectaculoase cu stibină, pirotină-sfalerit, pirotină-siderit, pirotină-galenă argintiferă, sfere de calcită albă, neagră sau combinată; pseudomorfoze de marcasită după pirotină; eșantioane cu cristale de cuarț și sfalerit, ametist cu pirită și molibdenit, gips bicolor (alb și negru), rozete de semseyit.

Baia Sprie. 1. Baia Sprie (Pb, Zn, Cu, Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn, Cu, Au, Ag; As, Cd, Sb, Bi, Ga, Tl, Mn, Ti, Cr, Co, Ni, W, V±Se, Te. 4. Asocierile: pirită-calcopirită-clorit-wolframit-scheelit (a); pirită-calcopirită-cuarț-dolomit; pirită-sfalerit-galenă-cuarț (b); pirită-calcopirită-sfalerit-galenă-cuarț, diaforit (c) indică o variație verticală primară a mineralizării cu un caracter predominant cupru la adâncime

și cu un caracter polimetalic-aurifer în partea mediană și superioară a zăcământului. Apar în cantități variabile hematit, magnetit, pirotină, tetraedrit, stibină și freieslebenit. Filonul principal – cea mai importantă concentrare conține mai mult de 70 de minerale. Există eșantioane interesante și spectaculoase cu stibină, stibină asociată cu baritină, wolframit, gips, bournonit etc.

Baia Sprie. 1. Baia Sprie Est (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). Similar cu mineralizația polimetalică auriferă de la zăcământul anterior.

Baia Sprie. 1. Șuior (Au, Ag, Pb, Zn; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Au, Ag, Pb, Zn±Cu; As, Sb, Cd, Ga. 4. Pirită, wurtzit, sfalerit, mispichel, calcopirită, tetraedrit, galenă, boulangerit, marcasită, aur, argint, cuarț, calcit, rodocrozit.

Cavnic. 1. Cavnic-Bolduț (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; Cd, As, Sb, Bi, In, Ti, Mn, Ga, Tl, Sn±Ge, Se, Te. 4. Produsele formate în trei etape succesive de mineralizare: hematit, goethit, magnetit, pirită, calcopirită, cuarț etc. (a); pirită, galenă, sfalerit, calcopirită, tetraedrit, sulfosăruri, cuarț, minerale argiloase (b); predominant rodocrozit; este asociată cu sulfuri comune +cuarț, calcit, gips (c). Acumulările de aur nativ apar local în partea superioară a zăcământului. Eșantioane excepționale: cristale de gips, cristale de cuarț, cristale de rodocrozit, sfalerit transparent etc.

Cavnic. 1. Cavnic-Roata (Pb, Zn±Cu, Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn, Cu, Au, Ag; Cd, As, Sb, Mn, Ga, In, Sn±Se, Te. 4. Pirită, galenă, sfalerit, calcopirită, ±stibină, calcit, realgar, tetraedrit, auripigment sau cinabru.

Băiuț. 1. Strâmbu-Băiuț (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag. 4. Pirită±pirotină, sfalerit, calcopirită, galenă±tetraedrit, cuarț, calcit, minerale argiloase.

Băiuț. 1. Băiuț (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Ga, Tl±Se, Ge, Te, Co, Ni, Cr, Ti. 4. Se diferențiază trei parageneze distincte: hematit, goethit, pirită, calcopirită, sfalerit, galenă, tetraedrit, cuarț, calcit, caolinit (a); stibină, marcasită (b); realgar, cuarț, baritină – ultimele marchează sfârșitul succesiunii de mineralizare (c). Stibina de Băiuț se caracterizează prin cristale lungi și groase, frecvent asociată cu marcasita depusă la capătul acelor stibinei.

Băiuț. 1. Văratec (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Bi, Te, Co, Ni, V, Ti, W. 4. Începutul succesiunii este caracterizat de parageneze mai bogate în oxizi de fier (hematit, goethit, magnetit) asociate cu cuarț, clorit, turmalină, siderit, pirită și calcopirită (a); urmează o secvență bogată în sulfuri: oxizi de fier, pirită, calcopirită, mispichel, sfalerit, galenă, tetraedrit, marcasită ±cuarț, adular, siderit, caolinit (b); sfârșitul secvenței este marcată de asocieri de calcit, siderit, cuarț±baritină, marcasită.

Poiana Botizii. 1. Cisma (Pb, Zn, Cu; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Sb, Bi, W, Co, Ni±Ge. 4. Cuarț, hematit, goethit, pirită, sfalerit, calcopirită, tetraedrit, galenă, marcasită, clorit, adular, siderit.

Poiana Botizii. 1. Coasta Ursului (Pb, Zn, Cu; hidrotermal; miocen). Similar cu zăcământul precedent.

Groșii Țibleșului. 1. Țibleș (Cu, Pb, Zn±Au, Ag (Sb); hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Țibleș. 3. Pb, Zn, Cu, Mo, Au, Ag, Sb, As și Hg; Cd, Mn, Ti, F, Te. 4. Molibdenit, rutil, sfalerit (a); calcopirită, pirită, magnetit (b); pirită, pirotină, mispichel, sfalerit bogat în fier, galenă, cubanit, mackinavit, bournonit, tetraedrit (c); stibină, berthierit, kermesit, sfalerit sărac în fier, galenă, miargirit, freieslebenit, owiyheit, jamesonit, cinabru (d); cuarț, calcit; magnetit, pirotină etc. Eșantioane deosebite de pirită provin din filoanele aflate în partea sud-estică a masivului.

Budești. 1. Jereapăn (Au, Ag±Pb, Zn; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului. 3. Au, Ag±Pb, Zn, Cu; As, Cd, Mn. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă, aur, argint, cuarț, calcit, gips.

Răzoare. 1. Mașca Răzoare (Mn, Fe; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; proterozoic mijlociu). 2. Masivul Preluca. 3. Mn, Fe, Si±Ca, Mg, Al, P 4. Rodocrosit, Mn-ferodolomit, piroxangit, knebelit, bustamit, Mn-hisingerit, jacobsit, braunit, psilomelan, pirolusit, cuarț, apatit.

Vișeu de Sus. 1. Novicior (pirită, Cu, Pb, Zn; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). 2. Carpații Orientali; Munții Maramureșului. 3. S, Fe, Cu, Zn, Pb, Si; Au, Ag, Sn, In, Ge, Sc, Sb, As. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă, tetraedrit, mispichel, magnetit; cuarț, clorit, sericit, albit.

Vișeu de Sus. 1. Novăț (pirită, Cu, Pb, Zn; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). Similar cu zăcământul anterior.

Vișeu de Sus. 1. Novăț-Novicior (vezi Novicior și Novăț).

Băile Borșa. 1. Toroiağa (Cu, Pb, Zn±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Maramureșului. 3. Cu, Pb, Zn±Au, Ag; As, Sb, Bi, Cd, Mn, In, Te, Se, Ga, Ge, Ni, Co±Mo, Te, Sc, Tl, Sn, V. 4. Succesiunea mineralogenetică este marcată de pirită, pirotină, mispichel, sulfosăruri, calcopirită, sfalerit, galenă, aurul fiind identificat de la apariția primelor minerale metalice; sterilul este în cea mai mare parte cuarțos și carbonatic către sfârșitul succesiunii. Filonul *Caterina* prezintă o zonalitate evidentă cu mineralizări de plumb-zinc-aur, bogate în sulfosăruri (bournonit, semseyit, jamesonit, plumosit, tetraedrit, freibergit, boulangerit, geocronit, matildit) în asociere cu germanit în partea superioară, care face tranziția în adâncime către mineralizări de cupru-aur.

Băile Borșa. 1. Burloaia (pirită, Zn, Pb, Cu; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). 2. Carpații Orientali, Munții Maramureșului. 3. S, Fe, Pb, Zn, Cu, Si; Sn, Bi, Co, Ni, As, Au, Ag. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă±pirotină, mispichel, tetraedrit, bournonit, casiterit, stanină, jamesonit, cuarț, clorit, sericit, feldspat, carbonați.

Băile Borșa. 1. Gura Băii (pirită, Zn, Pb, Cu; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). Similar cu zăcământul anterior.

Băile Borșa. 1. Dealul Bucății (pirită, Zn, Pb, Cu; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). 2. Carpații Orientali; Munții Maramureșului. 3. S, Fe, Zn, Pb, Cu, Si; Sn, Cd, Co, Ni, Au, Ag. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă.

Băile Borșa. 1. Izvorul Ursului (pirită, Zn, Pb, Cu; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). 2. Carpații Orientali; Munții Maramureșului. 3. Cu, Zn, Pb, S, Fe; Si; Mn, Ti, Co, Ni, Sn, Bi, As, Ag, In, Ga. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă, pirotină, mispichel, tetraedrit, bournonit, bismutină, galenobismutină, bornit, smaltină, aur, bismut nativ, magnetit, siderit, ankerit, casiterit, cuarț etc.

DEPOZITE ȘI IZVOARE SĂRATE ÎN JUDEȚUL MARAMUREȘ¹⁰

Apariții de sare (NaCl) la zi:

1. Ocna Șugatag
2. Coștiui
3. Slătioara

Izvoare suprasărate (saramuri, slatine) – (mineralizație totală mai mare de 100000 mg/l)

1. Coștiui, Lacul Francisc – 288357,3 mg/l
2. Ocna Șugatag, Izvorul Sărat în firul Văii Sărata – 312959,1 mg/l
3. Slătioara, Versantul stâng al Văii Slătioara, pe un mic afluent – 186316,8 mg/l
4. Botiza, Valea Sasului – 312546,7 mg/l
5. Bogdan Vodă, Valea Slatinei – 149994,7 mg/l
6. Ieud, versant stâng al Văii Slatinei, la 1,5 km amonte de confluența cu Iza – 318993,4 mg/l
7. Rona de Sus, pâraul Săliștei, versantul stâng – 185097,4 mg/l

Izvoare sărate (mineralizația totală între 10000 mg/l și 100000 mg/l)

1. Dănești, Băile Dănești – 10057,7 mg/l
2. Copalnic, versantul drept al Văii Berința, aproape de confluența cu Valea Cavnucului – 10919,6 mg/l
3. Curtuiușu Mic, versantul drept al Văii Harului, în dreptul bisericii din sat – 11599,6 mg/l
4. Nănești, versantul stâng al Izei – 36921,6 mg/l
5. Slătioara, versantul stâng al Văii Slătioara, la cca 5 km de confluența cu Iza – 54942,0 mg/l
6. Văleni (Feredeaua), la 12 km de confluența cu Iza, pe locul fostelor băi Feredeaua – 29550,2 mg/l
7. Glod, versant stâng al Văii Slătioara – 51398,4 mg/l
8. Săliștea de Sus, Valea Băleasa, la 2,5 km amonte de confluența cu Iza, în locul numit *La Glod* – 32810,1 mg/l
9. Săliștea de Sus – versantul drept al unui mic afluent al Izei, la 2 km amonte de confluență - 56716,2 mg/l
10. Vișeu de Sus, Valea Vinului, la 3,4 km de confluența cu Valea Vișeului, Băile lui Gabor – 15239,2 mg/l

¹⁰ Listă întocmită de geolog D. Iștván.

ISTORICUL DESCOPERIRILOR ȘI CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE ÎN JUDEȚUL MARAMUREȘ¹¹

Primele mărturii arheologice din județul Maramureș, consemnate în literatura de specialitate, au apărut în deceniile de sfârșit ale secolului XVIII. Cea mai veche descoperire despre care dispunem de date certe este un mic tezaur de monede romane, ieșit la iveală în anul 1789 la Băsești. Este posibil ca și depozitul de podoabe de bronz, despre care se specifică doar că provine din Comitatul Maramureș, anul său de apariție fiind 1783, să fi fost descoperit tot pe actualul teritoriu al județului.

Până spre sfârșitul secolului XIX, cele mai multe dintre descoperirile arheologice din Maramureș, în mod asemănător altor teritorii din spațiul carpatic, au fost întâmplătoare, salvarea și achiziționarea lor pentru colecții publice sau particulare datorându-se de multe ori, de asemenea, hazardului. Unele dintre descoperiri s-au pierdut parțial sau total imediat după ce au fost găsite sau ulterior, despre ele fiind publicate atunci ori mai târziu date incomplete sau chiar eronate, care au provocat apoi confuzii sau au dus la concluzii contradictorii cu privire la conținutul, câteodată chiar la localitatea lor de proveniență.

Cu informații uneori lacunare, mai ales în ceea ce privește condițiile de descoperire, sunt semnalate deja din prima jumătate a secolului XIX ansambluri sau piese arheologice, dintre care câteva de mare însemnătate: tezaurele de aur din epoca bronzului de la Dumbrăvița (anul 1802), Coruia (anul 1814) și Sarasău (anul 1847), depozitele de bronzuri din aceeași epocă de la Câmpulung la Tisa (anul 1842), Maramureș (anul 1842) și Sârbi (anul 1849), toporul cu disc și spin de la Coștiui (anul 1844), moneda celtică de la Firiza (anul 1846).

În anii de după mijlocul secolului XIX au apărut depozitele de bronzuri de la Borșa (anul 1855), Călinești, Coștiui și Sarasău (toate în anul 1863), Ilba (anul 1864), Ieud (anul 1867), centura (centurile ?) de bronz de la Budești (anul 1863), spadele de bronz de la Călinești și Sarasău (ambele în anul 1863), inelele de aur de la Ieud (anul 1866) și Oncești, tezaurul de monede celtice și dacice de la Sighetu Marmației (după anul 1860), tezaurul de podoabe medievale de la Seini. Tot în această perioadă a fost descoperit și cercetat un turn de pază roman la Mesteacăn.

Numeroase descoperiri provin din anii '70 și '80 ai secolului XIX: topoarele neolitice de la Leordina (anul 1870) și Ilba, topoarele de cupru de la Sarasău (anul 1871) și Baia Mare (anul 1877), depozitele de bronzuri de la Budești, Rona de Jos (anul 1872) și Sarasău (anul 1872), Gaura-Valea Chioarului (înainte de anul 1880), Ungureni (înainte de anul 1885), Peteritea și Strâmtura

¹¹ Literatura referitoare la descoperirile și cercetările arheologice de pe teritoriul județului Maramureș, ca și conținutul acestora sunt consemnate în cadrul subcapitolelor corespunzătoare din Repertoriul pe localități.

(ambele în anul 1885), piesele de bronz de la Sarasău, Sighetu Marmației, Budești, Dragomirești, Vișeu de Mijloc, Săliștea de Sus, Seini, Suciul de Sus, Maramureș, tezaurul de aur din Maramureș (înainte de anul 1880), inelul de aur de la Seini, monedele romane din numeroase localități maramureșene, tezaurul de monede romane imperiale de la Sighetu Marmației (anul 1878), spada de fier de la Lăpușel, tezaurul monetare medievale de la Mânău (înainte de anul 1875, respectiv anul 1882), Ilba (anul 1875) și Coruia (anul 1882).

O parte a descoperirilor menționate a ajuns în colecții particulare, inclusiv în unele locale, o altă parte a fost achiziționată de muzeele din Viena, Budapesta, Berlin sau Cluj. Interesul crescând față de descoperirile arheologice a făcut posibilă organizarea, încă în anul 1876, a unei expoziții arheologice la Sighetu Marmației, cu exponate ce proveneau de pe teritoriul Comitatului Maramureș. Colecțiile expuse aparțineau lui Ioan Mihályi, Gimnaziului reformat și Liceului pedagogic din localitate. Această primă manifestare expozițională de pe teritoriul actualului județ Maramureș a fost urmată de expoziția din 1888 organizată la Baia Mare, unde au fost prezentate piese, inclusiv arheologice, ce au fost donate ulterior muzeului înființat în oraș. Spre sfârșitul secolului a fost deschis și la Sighetu Marmației un muzeu, de asemenea cu o valoroasă colecție arheologică.

În 1885 au fost întreprinse săpături în *Peștera cu oase* de la Poiana Botizii, fiind descoperite importante resturi de animale preistorice, iar în 1887 au fost cercetate la Suciul de Sus două cimitire de incinerare, unul plan și altul tumular, din epoca bronzului. Acestea au fost urmate, în 1890, de săpături în cimitirul tumular de la Lăpuș. Este posibil ca în cele două localități să fi fost executate săpături și înainte de anii menționați. Tot în această perioadă au avut loc săpături la cetatea medievală de la Seini.

În anii de la cumpăna dintre secolele XIX și XX au continuat să apară variate descoperiri întâmplătoare, respectiv atunci au fost ele descrise/amintite în literatură sau au intrat în diferite colecții muzeale: topoarele neolitice de la Târgu Lăpuș, descoperirile izolate și depozitele de bronzuri de la Sighetu Marmației, „Baia Mare”, Târgu Lăpuș, Rozavlea, Suciul de Jos, Peteritea, Coștiui, Cuhea-Bogdan Vodă, Iadăra, Maramureș, tezaurul de aur de la Sighetu Marmației, veriga de aur la Baia Mare, fragmentele ceramice și alte obiecte dintr-o așezare din epoca bronzului de la Lăpuș, monedele romane de la Tisa, Vad, Baia Mare, opaițul dintr-o mină de la Chiuzbaia, colierul de aur medieval timpuriu de la Someș-Uileac, tezaurul de dirhemi arabi din Maramureș, descoperirile monetare și piesele medievale de la Baia Mare, buzduganul de fier de la Satulung, resturile unui probabil atelier medieval de topitorie de la Baia Mare și tezaurul de podoabe din secolul XVI împreună cu sigiliul mare al orașului Baia Mare, ultimele ieșite la iveală în Valea Borcutului. Tot în această perioadă au fost întreprinse săpături într-o așezare din epoca bronzului aflată între Satulung și Finteușu Mic.

Din anii premergători primului război mondial, dar și din timpul acestuia sunt de semnalat alte descoperiri: piesele de bronz și depozitele de

bronzuri de la Larga, Sârbi (anul 1910), Șieu (anul 1913) și Sighetu Marmației (anul 1916 sau 1917), tezaurele monetare din secolele III-II î.e.n. de la Rozavlea (anul 1911) și Maramureș (înainte de anul 1917), tezaurul de denari romani republicani de la Moisei (anul 1918), tezaurele monetare medievale de la Bistra (înainte de anul 1910) și Baia Mare (anul 1910). În anul 1913 au fost reluate săpăturile în cimitirul plan de incinerare de la Suciul de Sus.

În perioada dintre cele două războaie mondiale au ieșit la iveală, de asemenea fortuit, alte descoperiri, precum depozitele de bronzuri de la Săliștea de Sus (între anii 1920 și 1925), Dragomirești, Lăpuș (anul 1932), Bârsana (anul 1935), Rozavlea (anul 1935) și Coștiui (anul 1936), tezaurul monetar din secolele III-II î.e.n. de la Tulghieș (anul 1939), monedele romane de la Baia Mare (anul 1937) și Ieud (anul 1938), tezaurele monetare medievale de la Chechiș (anul 1930) și Baia Sprie (anul 1937), în chiar anii războiului depozitele de bronzuri de la Sighetu Marmației (anii 1941 [1943] și 1944), iar imediat după război o monedă romană la Sighetu Marmației (anul 1945). Unele dintre acestea au fost salvate parțial sau au fost recuperate la mult timp după apariția lor, în timp ce conținutul altora, de exemplu al depozitului de la Rozavlea, nu este deloc cunoscut.

Cercetarea stațiunilor arheologice a continuat să fie neglijată și în această perioadă. Doar la Cuhea-Bogdan Vodă, Săliștea de Sus și Ieud au fost făcute, în anii 1922 și 1923, din însărcinarea Secției pentru Transilvania a Comisiunii Monumentelor Istorice, încercări timide de scoatere la lumină a unor monumente. La începutul anilor 1940 au fost întreprinse săpături arheologice și la biserica de piatră din Dămăcușeni.

În anii ce au urmat celui de al doilea război mondial și până pe la începutul anilor '60 situația cercetării arheologice a Maramureșului nu s-a schimbat substanțial, datorită pe de o parte faptului că această zonă a rămas pe mai departe în afara atenției marilor institute de cercetare din țară, pe de altă parte lipsei de specialiști locali cu preocupări exclusive în domeniul arheologiei. Meritorii sunt totuși eforturile directorilor de atunci ale muzeelor din Baia Mare și Sighetu Marmației – Elena Kovács și Francisc Nistor - pentru salvarea unor vestigii și depistarea obiectivelor arheologice, mergându-se de multe ori pe urma unor semnalări mai vechi. Astfel, au fost recuperate parțial sau total depozitele de bronzuri de la Sârbi (anul 1947) și Glod (anul 1958), precum și tezaurele monetare medievale de la Berbești (anul 1950), Berchez (anul 1958) și Arduzel (anul 1959). Totodată, au fost întreprinse, sub egida muzeelor menționate, primele săpături arheologice în centrul istoric al orașului Baia Mare (anul 1959) și la Oncești (anul 1957). În această perioadă au mai fost descoperite, respectiv înregistrate câteva depozite de bronzuri: Maramureș (anul 1946), Lăpuș (între anii 1954 și 1957), Suciul de Jos (anul 1960), precum și tezaurul monetar medieval de la Mânău (anul 1956 sau 1957). Unele dintre acestea au intrat în colecții muzeale, altele s-au pierdut.

În 1961 au fost reluate cercetările în cimitirul tumular de la Lăpuș, fiind săpate trei movile funerare. Cu acest prilej a fost recuperată și o parte a

depozitului de bronzuri descoperit înainte de război. În același an s-au găsit la Lăpuș și alte piese de bronz, care aparțin, foarte probabil, aceluiași depozit. Tot în 1961 au ieșit la iveală depozitele de bronzuri de la Săpânța și Sarasău, iar în anul următor două piese preistorice, un topor de piatră și un celt, la Glod.

În 1963, în zona unde urma să fie amenajat lacul de acumulare al barajului de la Firiza-Strâmtori, au fost întreprinse săpături de salvare, care au dus la descoperirea unor cuptoare pentru redus minereuri din secolul XVI. În același an a apărut și un mic depozit de bronzuri la Vima Mare.

În 1964 au început aproape simultan săpături arheologice în trei localități din Maramureșul istoric: la Sighetu Marmației (așezare fortificată din Bronzul târziu), Oncești (așezare dacică și fortificație medievală) și Cuhea-Bogdan Vodă (reședință voievodală, biserică de piatră, locuire medievală, așezare preistorică). Cercetările au continuat în fiecare din aceste localități și în anul următor, la ele adăugându-se atunci și cele de la Ieud. În acești ani au mai apărut un topor neolitic la Tămășești, o monedă romană la Sighetu Marmației, o imitație de solidus de la Theodosius II la Copalnic Mănăștur, un tezaur de monede de aur medievale la Baia Mare. Prin cercetări de suprafață au fost depistate așezările preistorice de la Sârbi și Rozavlea.

În 1966 a fost executat un mic sondaj de verificare într-o așezare din epoca bronzului de la Baia Mare și au început săpăturile, ce au continuat și în anii următori, la Sarasău (așezări preistorice și medievale timpurii, fortificație medievală) și Giulești (așezare din epoca bronzului, locuire medievală, biserică de piatră). În acest an au ieșit la iveală și tezaurile monetare medievale de la Șurdești și Vadu Izei și a fost depistată o așezare din epoca bronzului la Bârsana.

În 1967 a început o nouă etapă de cercetare a cimitirului tumular de la Lăpuș, care s-a extins până în 1974, fiind săpate acum 20 de movile funerare. Tot în 1967 s-au făcut săpături în cimitirul tumular de la Finteușu Mic și a început cercetarea fundațiilor bisericii „Sf. Ștefan” din Baia Mare, aceasta din urmă continuând până în 1969.

În 1968 a fost verificată printr-un sondaj așezarea preistorică din centrul localității Bârsana, au fost executate săpături în așezarea medievală timpurie de la Sighetu Marmației și a început cercetarea arheologică la Cetatea Chioarului, care a continuat apoi în perioada 1976-1980, inclusiv cu lucrări de restaurare. Tot în 1968 au fost depistate depozitele de bronzuri de la Vadu Izei și Săcel.

În 1969 a fost efectuat la Lăpuș un sondaj într-un punct apropiat de cimitirul tumular, fiind descoperiți un complex contemporan cu tumulii, precum și un mormânt mult mai recent, probabil din perioada secolelor II-III e.n. Tot atunci a fost sondată o așezare din Bronzul târziu la Suciul de Sus, aici săpăturile fiind reluate în 1989, și au început cercetările arheologice la Oarța de Sus, la început cu investigarea unei așezări neo-eneolitice, care era parțial suprapusă de o așezare dacică. Săpăturile în acest punct au continuat în anul următor și au fost reluate în 1985, după apariția întâmplătoare a unor noi mărturii de epocă

dacică. În 1969 a fost descoperită și așezarea paleolitică de la Bușag, care a fost cercetată prin săpături de amploare în 1970-1971, apoi în 1978.

În 1970 au fost identificate stațiunile de la Oarța de Jos și Călinești, fiecare locuite în mai multe epoci. Cercetarea lor a început în 1971 și a continuat în anii următori.

În anii 1970, pe lângă săpăturile în obiectivele deja amintite, au început altele la Ieud – mormânt din Bronzul târziu, așezare hallstattiană (anul 1971), Crăciunești – așezare din epoca bronzului, medievală timpurie (anii 1972, 1976), Tisa – așezare eneolitică, hallstattiană, medievală timpurie (anii 1972, 1977), Vad – așezări din epoca bronzului (anii 1973, 1975, 1979), Copalnic Mânăstur – așezare din epoca bronzului (anii 1975, 1979), Libotin – complex funerar din Bronzul târziu (anul 1976), Oarța de Sus – așezare neo-eneolitică, Bronz târziu, epocă romană (anii 1977, 1987), Bicaz – cimitir tumular din Bronzul târziu (anul 1978). În această perioadă s-au desfășurat ample campanii de cercetări de teren, în urma cărora au fost depistate mai multe obiective pre- și protoistorice la Ariniș, Boiu Mare, Prislop, Mesteacăn, Vălenii Șomcutei, Hideaga, Dămăcușeni, Târgu Lăpuș, Libotin, Oarța de Sus, Ardușat, Lăpușel etc. O parte a acestora a fost investigată în anii următori prin săpături sistematice. Tot în acești ani au ieșit la iveală toporul de piatră eneolitic de la Asuaju de Sus (anul 1979), depozitele de bronzuri de la Rozavlea, Șieu (ambele în anul 1971), Crăciunești (anul 1972), Bicaz (anii 1977, 1978), piesele de bronz de la Șieu (anul 1971), Oarța de Sus (anii 1971, 1974, 1975), Firiza (anul 1974), tezaurul monetar de la Cetățele (anul 1970 sau 1971), depozitul de recipiente medievale târzii de la Baia Mare (anul 1973), vasul de aramă de la Cufoaia (anul 1978), depozitul de pipe de la Târgu Lăpuș (anul 1976).

Cercetarea arheologică cea mai importantă din anii '80 în județul Maramureș s-a desfășurat la Oarța de Sus, într-un sanctuar din epoca bronzului. În zona Oarța-Bicaz au fost descoperite acum și alte obiective pre- și protoistorice, care s-au adăugat celor deja cunoscute prin cercetările anterioare. Un alt program amplu de cercetări de teren s-a desfășurat la Sighetu Marmației și în împrejurimi, în urma căruia au fost identificate pentru prima dată în zona din apropierea malului stâng al Tisei artefacte și urme de locuire paleolitice. Acum au fost efectuate săpături arheologice și la Biserica reformată din Sighetu Marmației (anul 1983), la locul de descoperire a tezaurului de denari romani imperiali de la Oarța de Sus (anii 1985-1986), la fortificația medievală de la Valea Borcutului (anii 1987-1988), la locuirea medievală de la Cicârlău (anii 1987-1988), în așezarea din Bronzul târziu și în așezarea din secolul XVII-XVIII de la Oncești (anul 1989) și în așezările din Bronzul târziu de la Suciul de Sus și Groșii Țibleșului (anul 1989). Deceniul nouă al secolului XX a fost bogat și în descoperiri întâmplătoare: topoare de piatră neolitice la Dumbrăvița (anul 1981), Libotin (anul 1982) și Oarța de Sus, depozite de bronzuri la Cuhea-Bogdan Vodă (anii 1980-1981), Moisei (între anii 1980 și 1985), Lăschia și Sighetu Marmației (ambele în anul 1985), Crasna Vișeuului (anul 1986), Groșii Țibleșului (între anii 1985 și 1987, 1988), Oncești (anul 1988), piese de bronz la Călinești (anul 1981), Sighetu Marmației (anul 1985 sau 1986), Orțâța (anul 1986), Asuaju de Jos (anul 1987), Săliștea de Sus (anul 1988), primele piese din tezaurul de monede romane de la Oarța de Sus (anul 1985), tezaur monetar

medieval la Coruia (anul 1988). Prin cercetări de teren au fost identificate alte stațiuni pre- și protoistorice la Săliștea de Sus, Stremț, Oarța de Sus, Seini, Jeud, Oarța de Jos, Arduzel, Suciu de Sus, Groșii Țibleșului, Chechiș, Lăpuș, Săsar etc.

După anul 1990, săpături arheologice de anvergură au avut loc în cimitirul tumular de la Lăpuș, unde au fost cercetați tumulul cu cele mai mari dimensiuni din prima grupare tumulară (anii 1995-2004), precum și mai multe movile funerare dintr-o grupare recent identificată (anii 2005-2006). Între anii 2007 și 2014 au fost întreprinse aici, de către o echipă internațională, cercetări multidisciplinare, având ca obiectiv scoaterea la lumină, prin metode noi, a complexelor și inventarelor funerare, precum și obținerea unor date semnificative cu privire la peisajul ancestral.

O cercetare arheologică sistematică, de asemenea de amploare, în cadrul căreia se investighează o așezare locuită în mai multe perioade, se desfășoară, începând cu anul 2009, la Bozânta Mică.

Săpături de mai mică extindere au fost întreprinse la Baia Mare (anul 1999, cercetare etnoarheologică), Oarța de Sus (anii 1990, 2003-2004), Bicăz (anii 1990-1991), Vălenii Șomcutei (anul 1992), Lăpușel (anii 1992-1994, 2000), Sighetu Marmației (anii 2001, 2003), Sarasău (anul 2005), Bârsana (anul 2007), Seini (anul 2007), Tăuții de Sus (anul 2008), Tăuți Măgherăuș (anul 2009).

Deosebit de importante prin rezultatele obținute au fost cercetările desfășurate, începând cu anul 2002, în mai multe puncte din centrul istoric al orașului Baia Mare. Între 2012 și 2014, prin săpăturile arheologice efectuate în apropiere de Turnul Ștefan au fost puse în lumină resturile unor monumente eclesiastice din perioada timpurie de existență a orașului, precum și numeroase morminte medievale.

Au continuat și investigațiile de teren atât în zone deja cercetate, cât și în zone total necunoscute din punct de vedere arheologic. Au fost depistate noi stațiuni pre- și protoistorice la Băița de Sub Codru, Stremț, Oarța de Sus, Bozânta Mică, Ariniș, Fărcașa, Băsești, Ciolt, Groși, Rogoz, Rohia, Suciu de Sus, Suciu de Jos, Ciuta, Corni, Coruia etc. Au fost semnalate, într-un număr redus însă, descoperiri întâmplătoare: topoare de piatră neo-eneolitice la Sighetu Marmației (anul 1997), Chiuzbaia (anul 2000), Oarța de Sus (anul 2002), Remetea Chioarului (anul 2003), Petrova (anul 2009), topor de cupru la Corni (anul 1996 sau 1997), depozit de bronzuri la Lăpuș (anul 1996), piese de bronz la Lăpuș (anii 1995, 1998) și Sighetu Marmației (anul 2000), vas preistoric la Fărcașa (anul 1994), spadă de fier medievală la Lăpușel (anul 2000), depozit de unelte miniere la Baia Mare (anul 1994), tezaur monetar medieval la Sighetu Marmației (anul 2001), tezaur de obiecte de argint din secolele XIX și XX la Baia Mare (anul 1994).

În anul 2003, Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare a inițiat cercetarea oanei Apafi de la Coștiui. În anul 2006 a început o amplă acțiune de investigare a lucrărilor miniere subterane și de suprafață, precum și a resturilor unor clădiri aflate în legătură cu aceste lucrări. Cercetările de arheologie montană au fost efectuate prin colaborarea dintre Muzeul de Arheologie și Istorie, Muzeul de Mineralogie, Universitatea de Nord și Clubul de Speologie

„Montana”, toate din Baia Mare, și s-au desfășurat la Baia Mare (*Dealul Crucii, Valea Roșie, Valea Borcutului*), Firiza (*Valea Seicina*), Baia Sprie (*Dealul Minei, Valea Borcutului, Șuior*), Cavnic, Băiuț, Poiana Botizii, Băile Borșa, Ilba, Nistru, Chiuzbaia, Băița, Budești, Dragomirești. Aceste cercetări continuă și în prezent.

Săpături arheologice de un caracter special s-au desfășurat, începând cu anul 2006, la Sighetu Marmăției și la Berbești, cu scopul de a căuta și de a recupera rămășițele pământești ale unor foști deținuți politici de la începuturile epocii comuniste în România.

În 2012 a demarat un proiect de cercetare etno-arheologică a zonei montane a Maramureșului, în prima etapă urmând a fi investigați Muntele Geamănul, Pasul Prislop și versantul de nord al Pietrosului Rodnei, împreună cu segmentul corespunzător din Valea Vișeuului și Munții Maramureșului. În cadrul acestui proiect au fost descoperite două stațiuni preistorice la Borșa, precum și construcții și obiecte din Primul Război Mondial.

În 2013 a fost documentată prezența unui zid realizat din blocuri de stâncă parțial fasonate într-un loc greu accesibil pe dealul *Custura Cetățelei* de la Sălnița. Scopul edificării acestui zid nu a fost deocamdată stabilit cu certitudine.

REPERTORIUL ARHEOLOGIC PE LOCALITĂȚI

I. ARDUSAT, comună

Ia ARDUSAT

-La aproximativ 600 m sud de localitate, pe terasa din stânga Someșului, în imediata apropiere a șoselei Baia Mare–Ulmeni, în punctul *Sub Pădure*, se află o întinsă așezare din epoca bronzului. Fragmentele ceramice cu decor striat și excizat-incizat, culese de la suprafață cu prilejul mai multor periegeze pe care le-am efectuat începând din 1977, permit atribuirea așezării fazei a doua a culturii Suciului de Sus. Acestei culturi îi aparține și o roțiță perforată de lut ars. Tot aici am găsit și fragmente ceramice de culoare cenușie, din pastă fină, lucrate la roată, datate în secolele II–IV e.n. Materialul în MJM (nr. inv. 19.973-19.998).

Lit.: **Kacsó 1987a**, 51, nr. 1; **Stanciu 1992**, 171 sq., nr. 1, pl. 5, 1-2; **Stanciu 1995b**, 141, nr. 3; **Matei, Stanciu 2000**, 28, nr. 8; **Kacsó 2003f**, 134, Anexa 1, nr. 6; **Pop D. 2005b**, 71, nr. 8; **Pop D. 2010**, 292; **Gindele 2010**, 106; **Pop D. 2012a**, 28; **Ardeleanu 2013**, 77, nr. 25.

-O cetate din raza satului, nelocalizată mai exact și nedată, este menționată de Darius Pop.

Lit.: **Pop Darius f. a.**, 13.

-Se păstrează ruinele castelului și ale unor anexe gospodărești, precum și cavoul, recent deteriorat, ce au aparținut familiei Degengeld (fig. 1-3).

Ib ARIEȘU DE CÂMP

-G. Kiss localizează cetatea *Aranyas* (*castrum Aranyos*) în apropiere de vărsarea Lăpușului în Someș, pe teritoriul localităților învecinate Arieșu de Câmp și Arieșu de Pădure. Cetatea din secolul XIII se află în realitate pe teritoriul localității Cheud (jud. Sălaj).

Lit.: **Kiss 1990**, 346 sq. Pentru localizarea corectă vezi **Petri 1901b**, 15-28; **A. A. Rusu, ActaMusPor II**, 1978, 100 sqq.; **A. Medve, ActaMusPor XVI**, 1992, 383 sqq.

Ic COLȚIREA

II. ARINIȘ, comună

IIa ARINIȘ

-În mai 1974, în apropiere de clădirea Primăriei, în grădina lui Gheorghe Sabău din punctul *Subt Ogrăzi*, am găsit la suprafață numeroase fragmente ceramice ce aparțin unei așezări Suciului de Sus, faza II. Tot aici am cules și fragmente ceramice medio-moderne.

Lit.: **Kacsó 1975**, nota 9; **Bader 1979**, 27, nr. 3; **Kacsó 1980b**, 39 sq., nr. 10, fig. 2, 15–30; **Romsauer 2003**, 123; **Kacsó 2003a**, 88; **Kacsó 2003f**, 134, Anexa 1, nr. 7; **Pop D. 2005b**, 71, nr. 9; **Kacsó 2011b**, 107, 109.

-Din punctul *Mocira*, aflat pe terasa inferioară, ușor înclinată din stânga râului Sălaj, la marginea sud-estică a localității, localnicul Ioan Sabău a adunat

mai multe fragmente ceramice, dintre care unele decorate cu striuri, pe care le-a donat, în mai 1991, la MJM. Cu prilejul unei periegeze efectuate în 15 mai 2002, împreună cu D. Pop, Cr. Robescu și Z. Șomcutean, am stabilit că pe acest loc se află o întinsă așezare din faza a doua a culturii Suci de Sus.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 108, 134, Anexa 1, nr. 8, pl. 1; Pop D. 2003, 89; Pop D. 2005b, 71, nr. 10; Kacsó 2011b, 106, 109 sq.

-La est de localitate, pe terasa superioară din stânga râului Sălaj, în locul numit *Dealul Baronului*, am identificat, în ziua de 22 mai 2002, într-o periegeză efectuată împreună cu D. Pop și Z. Șomcutean, o așezare hallstattiană, din secolele VIII și VII (?) î.e.n. Tot aici au apărut și două mici fragmente de vas cu decor incizat Suci de Sus, ce par a indica prezența în acest loc și a unei așezări din epoca bronzului. Este de precizat că acest punct se află în vecinătatea punctului *Mocira*.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 108, 134, Anexa 1, nr. 9.

-Mănăstire ortodoxă cu hram și amplasament neprecizate. Primele informații despre ea datează din anul 1727. În 1787 mănăstirea era deja părăsită.

Lit.: **Filipașcu 1997**, 135; Rusu A. A. (coord.) 2000, 58; Motogna 2009, 185.

-La întretăierea drumurilor ce leagă localitatea de Tămășești și, respectiv, de Băița de Sub Codru, în imediata vecinătate a cimitirului comunal actual se găsesc, mai mult sau mai puțin îngropate în pământ și ușor distanțate între ele, patru monumente funerare de piatră mai deosebite, și anume cruci cu brațele circumscrise (fig. 4-7). Se află aici și alte pietre de mormânt, dintre care câteva sunt îngropate aproape în întregime în pământ (fig. 8).

La cca 50 m sud-est de acest punct, în locul numit *La Biserică*, foarte aproape de drumul comunal, se află o cruce asemănătoare (fig. 9), alături de ea fiind patru cruci de mormânt de formă tradițională, dintre care una este datată 1892.

Cruci identice se găsesc și în localitățile Benesat (patru piese în cimitirul din Dealul Bisericii), Inău și Aluniș, toate din județul Sălaj¹², precum și la Arduzel (vezi mai jos Arduzel).

¹² Vezi Iștvan 2009a, 15 sq. (sunt menționate piesele de la Inău și Aluniș); Gh. Aldea, *Sculptura populară românească*, București, 1996, fig. de la p. 250 jos, cu legenda „Cruce simbol stelar. Sec. XIX. Jud. Sălaj”. Pentru exemplarele de la Benesat vezi L. P. Goja, *Turism sălajean – La biserica lăsată în paragină din Inău, cu popasuri în Benesat, Noșig și Horoatu Cehului*, <http://www.emm.ro/stiri/42125/TURISM-SALAJEAN>.

Probabil că la crucile de la Ariniș se referă și V. Cartianu (*Urmele celtice în spiritualitatea și cultura românească*, București, 1972, 142), atunci când vorbește de cruci înscrise în cerc aflate în cimitire din Maramureș. Autoarea consideră că aceste cruci sunt dovezi ale perpetuării influențelor celtice asupra artei populare românești. Părerii asemănătoare au fost exprimate de M. Dăncuș (1986, 150), Gh. Aldea, I. Chintăuan și P. Bilțiu. După D. Iștvan, crucile înscrise în cerc în discuție nu au legătură cu celții. Ele aparțin, potrivit aceluiași autor, unor comunități românești din zonă și datează din secolul XVIII și prima jumătate a secolului XIX, fiind, probabil, opera unor

Lit.: **I. Chintăuan**, *Etnopetrografia. Cultură populară și religie în piatră*, Cluj-Napoca, 2005, 211 sq.; Bilțiu, *Elemente cu statutul de unicat în arta populară din Maramureș. Crucile celtice de la Ariniș*, în „*Graiul Maramureșului*”, an 19, nr. 5.169 din 21 martie 2007; Bilțiu 2008, 135, foto 14¹³; **Iștván 2009a**, 14 sqq.

I**b** RODINA

I**c** TĂMĂȘEȘTI

-La aproximativ 1,5 km sud-est de localitate, în dreapta drumului Ariniș – Tămășești și la 300 m sud de pășune, în punctul *Dealul Țiganului*, cu prilejul săpării unei fântâni în primăvara anului 1965, a fost descoperit un topor de piatră eneolitic de formă triunghiulară, lung. 8,2 cm (fig. 336, 3). Toporul a fost confecționat dintr-o rocă eruptivă, probabil microdiorit. A fost donat la MJM (nr. inv. 19.343) de descoperitor, G. V. Iluț.

Lit.: **Kacsó 2004b**, 198, pl. 11, 2; Bobîna 2009, 14, nr. 44.

-În dreapta șoselei Gârdani-Cehu Silvaniei, în apropiere de marginea vestică a localității Ariniș, pe o pantă lină de deal aflată între Văile Tămășești și Roatei, în punctul *Dealul Tămășeștilor*, am găsit, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu D. Pop, Cr. Robescu și Z. Șomcutean, în ziua de 15 mai 2002, mai multe fragmente ceramice, în majoritate atipice. Doar unul singur este decorat cu striuri, fapt ce indică foarte probabila prezență în acest loc a unei așezări din epoca bronzului, ce aparține culturii Suciul de Sus sau grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 119, 140, Anexa 1, nr. 168; Pop D. 2005b, 79, nr. 169.

III. ASUAJU DE SUS, comună

IIIa ASUAJU DE JOS

-Pumnal lung de bronz cu limba la mâner terminată într-un buton de formă rombică, lung. 31 cm (fig. 10), descoperit în toamna anului 1987, cu ocazia săpării fundației unei anexe gospodărești, în curtea casei nr. 208, la piciorul pantei vestice a unui deal înalt, în locul numit *Sub Dâmbu Crucii*, la o adâncime de cca 0,40 m. Vârful pumnalului s-a rupt imediat după descoperire. L-am regăsit aproape de locul în care a ieșit la iveală piesa, în momentul în care cercetam condițiile sale de descoperire. Pumnalul a fost recuperat de la descoperitor de către Emil Domuța, care l-a donat apoi la MJM (nr. inv. 19.354). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: Kacsó 1989a, 244 sq.; **Kacsó 1993a**, 39 sqq., fig. 2; Kacsó 2005f, foto pe p. 10, 13; Teržan 2010, 209; Țârlea 2012, nr. 59; T. Soroceanu. V.

meșteri cioplitori din Aluniș, localitate de unde se extrăgea gresia calcaroasă grosieră, folosită la confecționarea crucilor.

¹³ Autorul datează aceste cruci în secolul XV, fără a aduce vreun argument pentru datarea propusă.

Sîrbu, *Peștera Nucu din neolitic până în epoca bronzului*, în V. Sîrbu, S. Matei (ed.), *Un monument din Carpații Orientali cu reprezentări din preistorie și evul mediu – Nucu-, Fundu Peșterii*”, județul Buzău, BiblMousaios IV, Brăila, Buzău, 2012, 223, nota 47.

-În apropierea cimitirului evreiesc, în locul unde, potrivit tradiției, se află vatra veche a localității, E. Domuța a cules mai multe fragmente ceramice medio-moderne și un fragment de conductă de apă din lut ars, pe care le-a donat la MJM. În cursul unei periegeze efectuate în acest loc, la 3 august 1988, I. Stanciu a găsit mai multe fragmente ceramice, dintre care unele par a fi preistorice¹⁴.

-În locul numit *Cetățea* se afla o fortificație rotundă, prevăzută cu un val dublu circular. Terenul a fost nivelat spre sfârșitul secolului XIX.

Lit.: **Petri 1902b**, 612; Roska 1942, 21, nr. 72; Pascu 1979, 225.

-La cca 5 km nord de centrul actual, în locul numit *Borjug*, se afla un sat, care a dispărut între 1660 și 1682. La 1392, satul apare sub denumirea de Borzlywk, iar în conscripția de la 1566 sub cea de Borslyk. Se pare că din acest sat s-a format, prin roire, satul Rodina, plasat la 3 km sud-est. E. Domuța a găsit aici urme de locuire medievale: fragmente ceramice și o grindă arsă.

Lit.: **Suciu 1967**, 302; **Prodan 1968**, 195, nota 2. Informații suplimentare Emil Domuța.

IIIb ASUAJU DE SUS

-Topor de piatră perforat eneolitic, lung. 18,6 cm (fig. 11, fig. 335, 1), descoperit, în 1979, în albia pârâului din punctul *Feredeauă*, aflat la cca 4 km nord de centrul satului. În colecția MJM (nr. inv. 14.781), donație a descoperitorului, Ion Achim, care mi-a și arătat locul exact în care a găsit piesa. Cercetările de suprafață pe care le-am efectuat aici în primăvara anului 1988, împreună cu E. Domuța, nu au prilejuit identificarea altor artefacte.

Lit.: **Kacsó 2004b**, 77, pl. 14, 3.

IV. BAIA MARE, municipiu, reședință de județ

IVa BAIA MARE

-Un topor de cupru, descoperit în împrejurimile orașului înainte de 1877, a ajuns prin cumpărare la MNMB (nr. inv. 172. 1877). În prezent el este pierdut, clasificarea sa tipologică poate fi totuși făcută pe baza unui mular în ghips, care se află, din 2 septembrie 1902, la muzeul din Baia Mare (nr. inv. vechi 3.711, nr. inv. nou 28.575). Este vorba de un topor-ciocan eneolitic de tip Székely-Nádudvar, cu tăișul și manșonul găurii de înmănușare ușor deteriorate. Potrivit specificației din registrul de inventar baimărean, piesa ar fi fost

¹⁴ D. Pop (2012b, nr. 16) vorbește de o stațiune Suciu de Sus în acest punct. Până la publicarea artefactelor, ce ar putea proveni dintr-o cercetare de teren mai recentă, atribuirea culturală a stațiunii rămâne sub semnul întrebării.

descoperită într-o mină de pe Dealul Crucii din Baia Mare. Această informație trebuie primită cu prudență, întrucât ea nu este confirmată de alte surse.

Topoarele publicate de P. Patay cu „*loc de descoperire necunoscut*” și din „*împrejurimile Băii Mari*” reprezintă în realitate una și aceeași piesă, chiar dacă lungimile menționate sunt diferite (23,5 cm, respectiv 13 cm). Nu există niciun argument serios pentru acreditarea ideii că este posibil ca la Baia Mare să fi fost descoperite două topoare de cupru de același tip¹⁵. În condițiile în care celelalte dimensiuni sunt aproape identice, lungimile diferite publicate se datorează evident unor consemnări greșite în registrul de inventar al muzeului din Budapesta¹⁶.

Lit.: Roska 1939, 8; P. Patay, *Kupferzeitliche Meißel, Beile und Äxte in Ungarn*, PBF IX, 15, München, 1984, 51, nr. 225, pl. 18, 225 („loc de descoperire necunoscut”), 100, nr. 584 („împrejurimile Băii Mari”); I. Mareș, *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Suceava, 2002, 187; Kacsó, *Marmatia* 7/1, 2003, 37 sqq., fig. 1; Kacsó 2004b, 6, pl. 15; Pop D. 2005a, 27, nota 29; Kacsó 2005b, 154; Wollmann 2006, fig. 2 dreapta; Boroffka 2006, 74, fig. 3, 3¹⁷; Pop D 2007, 52, pl. 3, 4, nota 11; Boroffka 2009, 126, fig. 3, 3; Czajlik 2012a, 99; Czajlik 2012b, 46; Némethi 2014, 179; Czajlik 2014, 141.

-Un topor perforat din andezit sau gresie cu cuarț, ceafa tronconică, prevăzut pe ambele fețe cu câte o nervură longitudinală, ușor deteriorat la tăiș și la ceafă, descoperit izolat, înainte de primul război mondial, în partea estică a orașului, în zona dinspre Tăuții de Sus, se păstrează la MNIT (nr. inv. VI. 3.827). Datează din eneolitic.

Lit.: Roska, *ArchÉrt* 87, 1960, 41 sq.; Kacsó 2003c, 58; Kacsó 2005b, 155.

-În partea nord-vestică a localității, la picioarele dealului *Morgău*, au fost descoperite, cu ocazia construirii Spitalului TBC, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului. Ele au fost salvate de preot dr. Gavril A. Bălan, pe atunci lucrător pe șantierul de construcții, care le-a predat muzeului din Baia Mare. Pentru verificarea caracterului descoperirii, am efectuat în curtea spitalului, la începutul verii anului 1966, un sondaj de mici proporții, constând din patru secțiuni cu dimensiunile de 20/1 m. Am constatat existența unei așezări cu un singur nivel de locuire, a cărui grosime nu depășea, cel puțin în

¹⁵ Ipoteză formulată de D. Pop.

¹⁶ Dimensiunile menționate în acest registru: î. 13 cm, lung. tăișului 1,5-1,8 cm, diam. găurii de înmănușare 3,7 cm corespund celor precizate de Patay pentru toporul din „*împrejurimile Băii Mari*” Informațiile suplimentare privind înscrisurile din registru le datorez doamnei dr. Ildikó Szathmári (scrisoare din 25 martie 2010).

¹⁷ Descoperirea toporului de cupru într-o galerie de mină este menționată de autor, pe bună dreptate, doar sub semnul posibilului, în schimb D. Sebastian (BCCS 15, 2009, 12, nr. 2), enumerând piesa de la Baia Mare și citându-l pe N. Boroffka, afirmă fără dubii că ea provine din mina de la Dealul Crucii.

porțiunea cercetată, 0,20 m. În acest nivel au apărut sporadic fragmente ceramice, precum și o greutate de lut ars, lipseau însă orice urme de complexe de locuire. Cele mai multe fragmente provin de la oale de dimensiuni mijlocii pântecoase sau în formă de sac. Sunt prezente, de asemenea, și fragmente de vase vatră și cești. Cu excepția a două piese cu decor excizat-incizat și a uneia cu caneluri, restul fragmentelor sunt striate. Striurile sunt însoțite uneori de motive reliefate. Așezarea a fost atribuită inițial culturii Otomani (Ivan Ordentlich), ea aparține însă culturii Suciului de Sus sau, eventual, grupului Lăpuș. Materialul în MJM (nr. inv. 842–849).

Lit.: Ordentlich 1971, 21, nr. 8 (informație C. Kacsó)¹⁸; Kacsó 1975, nota 9; Bader 1979, 27, nr. 4; **Kacsó 1987a**, 51, nr. 2, fig. 1; Vasiliiev 2002, 38; Romsauer 2003, 123; Kacsó 2003f, 134, Anexa 1, nr. 10; **Kacsó 2005b**, 155, fig. 2-6; Pop D. 2005b, 71, nr. 11; Kacsó 2008a, 60; Pop D. 2010, 291; Kacsó 2011b, 106 sq., 110 sq.; Pop D. 2012a, 27

-În primăvara anului 1978, în rondul de flori din fața actualei clădiri a Prefecturii (str. *Gheorghe Șincai*, nr. 46) am găsit un fragment de vas de lut ars din epoca bronzului. Fragmentul se afla, evident, în poziție secundară, fiind adus cu pământul pentru flori. Am încercat, fără succes, să aflui locul de unde a fost transportat pământul.

În poziție secundară se afla și un fragment de vas preistoric, găsit, înspre capătul nordic al străzii *Valea Roșie*, de către Vasile Jurj în pietrișul provenit dintr-o balastieră de pe Someș¹⁹.

Ambele fragmente se află în colecția MJM.

-În muzeul din Debrecen (Ungaria) au fost înregistrate, în anul 1904, ca donație a lui Artur Löfkovits, mai multe piese de bronz, despre care s-a afirmat că aparțin unei descoperiri apărute în împrejurimile orașului. Întrucât între piese există sensibile diferențe cronologice, unele aparținând epocii bronzului, iar altele epocii medievale timpurii, existând și câteva falsuri sau obiecte ce sunt, foarte probabil, de dată recentă, în niciun caz nu poate fi vorba de o descoperire unitară. Avem de a face aici cu o colecție variată de obiecte de bronz, adunate din diferite locuri, majoritatea poate chiar din zona Baia Mare. M. Petrescu-Dîmbovița a adăugat acestei colecții câteva piese, care nu au fost înregistrate ca provenite din împrejurimile orașului Baia Mare. Este vorba de un fragment de topor cu gaura de înmănușare transversală, ce aparține Bronzului mijlociu, precum și de un celt de tip transilvănean și două fragmente de celturi masive din Bronzul târziu. Ele se păstrează tot în muzeul din Debrecen (nr. inv. IV. 69 1904 –IV. 72. 1904), doar cu specificația că provin din Transilvania, fără precizarea localităților lor de descoperire²⁰. Și T. Bader include în așa-numitul

¹⁸ Atribuirea culturală îi aparține autorului studiului.

¹⁹ Tot la Baia Mare, de asemenea în poziție secundară, a fost găsit un topor neolitic, care a fost adus din balastiera de pe Someș de la Benesat, vezi Kacsó, *ActaMusPor* XXVI, 2004, 77, fig. 2, 2.

²⁰ La Vulpe 1970, 65, nr. 286 piesa nr. inv. IV. 72. 1904 apare ca descoperit în Jud. Maramureș, iar la Țârlea 2012, nr. 727 ca provenit din Maramureș.

depozit de la Baia Mare bronzuri, de exemplu disc și spin, fragment de vas de bronz etc., care nu apar printre cele inventariate ca descoperite în „împrejurimile Băii Mari”.

Câteva dintre piese au dispărut, ele pot fi totuși succint descrise pe baza informațiilor din registrul de inventar. Bronzurile au fost înregistrate sub numerele IV. 73. 1904 – IV. 96-2. 1904: **1.** Ghiară triplă de bronz fragmentară, ce imită ghiara unei păsări mari, greut. 475 g (IV. 73. 1904), probabil piesă medievală sau modernă, *lipsește*. **2.** Străpungător cu secțiunea circulară în partea superioară și pătrată în partea inferioară, vârful ascuțit, lung. 120 mm, greut. 125 g (IV. 74. 1904), probabil piesă medievală sau modernă. **3.** Țeavă de bronz cu un capăt gol în interior și celălalt plin, aici aflându-se o prelungire în formă de cheie, lung. 118 mm, greut. 97 g (IV. 75. 1904), probabil piesă medievală sau modernă, *lipsește*. **4.** Seceră cu limbă la mâner, baza aproape dreaptă, muchia îngroșată, având pe mâner trei nervuri, dintre care cea din mijloc se deschide unghiular, iar cea dinspre tăiș se prelungeste pe lamă, vârful rupt, în zona rupturii lama este îndoită, curățat de patină, culoarea roșcat negricioasă, greut. 102 g (IV. 76-1. 1904). **5.** Fragment de seceră, mânerul rupt, muchia îngroșată, două nervuri paralele abia perceptibile pe lamă, ce urmează curbura piesei până aproape de vârf, precum și o nervură oblică înspre mâner, curățat de patină, culoarea metalului roșcat negricioasă, greut. 138 g (IV. 76-2. 1904). **6.** Seceră cu limbă la mâner, baza ușor concavă, muchia îngroșată, cu trei nervuri pe mâner, dintre care cea din mijloc se deschide unghiular, iar cea din margine se prelungeste pe lamă, în paralel cu aceasta fiind prezentă încă o nervură, vârful și o parte din lamă rupte, curățat de patină, culoarea roșcat negricioasă, greut. 83 g (IV. 76-3. 1904). **7.** Seceră cu lama îngustă, vârful rupt, greut. 48 g (IV. 76-4. 1904), *lipsește*. **8.** Lamă fragmentară de seceră, patina de slabă calitate, verzui negricioasă, căzută în mai multe locuri, greut. 20 g (IV. 76-5. 1904). **9.** Mâner de seceră cu trei nervuri, greut. 33 g (IV. 76-6. 1904). **10.** Daltă cu un capăt rupt și îndoit, celălalt ascuțit, lung. 125 mm, greut. 148 g (IV. 77. 1904), *lipsește*. **11.** Cuțit cu limbă la mâner, acesta având bordurile îngroșate și crestate, precum și trei găuri de nit, vârful rupt, lung. 195 mm, greut. 68 g (IV. 78-1. 1904). **12.** Spadă fragmentară cu șase găuri de nit, dintre care patru sunt intacte și două păstrate parțial, pe garda trapezoidală, secțiunea lamei lenticulară, limba la mâner și partea inferioară a lamei rupte, șanțuri paralele, abia perceptibile pe lamă, patina verde deschis, lung. păstrată 271 mm, greut. 352 g (IV. 79-1. 1904). **13.** Spadă fragmentară, garda cu umerii puternic arcuiți și patru găuri de nit, secțiunea lamei trapezoidală. Limba la mâner și vârful rupte. Potrivit registrului de inventar, spada avea păstrată, în momentul achiziționării, și limba la mâner, care era lățită la mijloc, marginile ușor îngroșate și o gaură de nit, patina neagră verzuie. Lungimea consemnată în registrul de inventar 380 mm, în prezent 243 mm (IV. 79-2. 1904). **14.** Fragment de lamă de spadă cu secțiunea lenticulară, îndoită, pe o latură tăișul puternic deformat prin lovituri cu ciocanul, pe cealaltă latură tăișul lovit într-un singur loc, patina verde închis, lung. păstrată 160 mm, greut. 243 g (IV. 79-3.

1904). **15.** Vârf de lance, lama și tubul de înmănușare netede, tubul foarte lung, turtit în partea inferioară prin lovituri cu ciocanul, două mici orificii pe lamă în apropiere de tăiș, patina verde deschis, de slabă calitate, cu pământ impregnat la suprafață, lung. 193 mm, greutate. 99 g (IV. 80-1. 1904). **16.** Vârf de lance, lama și tubul de înmănușare netede, partea superioară ruptă, tubul deteriorat în partea inferioară, mai multe îndoituri în porțiunea tăișurilor, patina verde închis, în mai multe locuri căzută, lung. păstrată 170 mm, greutate. 147 g (IV. 80-2. 1904). **17.** Vârf de lance, lama profilată, tubul de înmănușare neted, partea superioară ruptă, patina verzui negricioasă, bine conservată, lung. păstrată 124 mm, greutate. 67 g (IV. 80-3. 1904). **18.** Brățară din bandă lată, ornamentată cu nervuri prevăzute cu grupuri de creștături ce alternează cu spații nedecorate, ruptă la un capăt, patina verde închis ștersă în cea mai mare parte, culoarea metalului gălbuie, diam. 65 mm, greutate. 53 g (IV. 81. 1904). **19.** Brățară (?) cu capetele subțiate și suprapuse, secțiunea semisferică, cu ornamentul format din creștături, parțial păstrat doar într-o singură porțiune, patina verzui negriciosă ștersă în cea mai mare parte, culoarea metalului galbenă, diam. 76 mm, greutate. 158 g (IV. 82-1. 1904). **20.** Verigă de picior (?) cu secțiunea rectangulară, ruptă la un capăt și la cealaltă îndoită, patina verde închis, diam. 100 mm, greutate. 58 g (IV. 82-2. 1904). **21.** Brățară cu capetele subțiate, care se ating, secțiunea rectangulară, diam. 70 mm, greutate. 45 g (IV. 82-3. 1904), *lipsește*. **22.** Brățară miniaturală deschisă, secțiunea semicirculară, patina verde închis, diam. 52/49 mm, greutate. 51 g (IV. 82-4. 1904), fals (?). **23.** Brățară deschisă, secțiunea rotundă, capetele rupte, urme de lovituri cu un obiect ascuțit, patina verde închis, diam. 69 mm, greutate. 42 g (IV. 82-5. 1904). **24.** Verigă, secțiunea pătrat-rotunjită, cu urme puternice de uzură pe partea interioară pe o porțiune de cca 10 mm, curățată de patină, culoarea metalului roșcat negriciosă, diam. 60 mm, greutate. 58 g (IV. 82-6. 1904). **25.** Brățară miniaturală deschisă, capetele ușor suprapuse, secțiunea rotundă, deformată în foc, din ornamentul aproape complet șters se recunoaște doar un triunghi hașurat, precum și o parte dintr-un alt triunghi, diam. 60 mm, greutate, 49 g (IV. 82-7. 1904). **26.** Brățară deschisă, capetele tăiate drept, secțiunea rotundă în mijloc, pătrat-rotunjită înspre capete, ornamentată cu două grupuri de câte trei șiruri de puncte ce pornesc de la capete, patina verde închis, diam. 64/78 mm, greutate. 29 g (IV. 82-8. 1904), fals (?). **27.** Brățară deschisă, deformată în foc, ornamentul de grupuri de linii paralele incizate dispărut complet în porțiunea atinsă de foc, slab vizibil în rest, patina verde închis, de slabă calitate, ștersă în mai multe locuri, culoarea metalului gălbuie, diam. 61/66 mm, greutate. 50 g (IV. 82-9. 1904). **28.** Brățară deschisă, secțiunea rotundă, ornamentată cu linii incizate verticale, iar la capete cu câte un grup de linii oblice, patina verde închis, diam. 60/62 mm, greutate. 95 g (IV. 82-10. 1904). **29.** Verigă fragmentară, secțiunea ovală, ruptă în două, diam. 50 mm, greutate. 24 g (IV. 82-11. 1904), *lipsește*. **30.** Verigă, secțiunea rectangulară, patina verde închis, diam. 50 mm, greutate. 24 g (IV. 82-12. 1904). **31.** Fragment de verigă din bară subțire, secțiunea ovală, ruptă în două, patina verde închis ștersă în cea mai mare parte, culoarea metalului roșiatică, greutate. 26 g (IV. 82-13. 1904).

32. Verigă fragmentară, secțiunea triunghiulară, diam. 60 mm, greut. 15 g (IV. 82-14. 1904), *lipsește*. 33. Brățară deschisă, un capăt rupt, celălalt capăt lățit, diam. 58 mm, greut. 8 g (IV. 82-15. 1904), *lipsește*. 34. Brățară din bară subțire de bronz, secțiunea rotundă, ruptă la ambele capete, din două bucăți, diam. 58 mm, greut. 7 g (IV. 82-16. 1904), modernă (?). 35. Verigă deschisă din bară subțire, capetele ascuțite, ruptă în trei, diam. 44 mm, greut. 5 g (IV. 82-17. 1904), *lipsește*. 36-37. Fragmente de la două brățări realizate din trei sârme răsucite tubular, la capete deschizându-se unghiular, fixate cu mici inele din placă subțire, patina verde deschis, greut. 12 g, 11 g (IV. 82-18, 19. 1904), secolele X–XII e.n. 38. Verigă închisă, secțiunea rotundă, diam. 41 mm, greut. 33 g (IV. 82-20. 1904), *lipsește*. 39. Verigă deschisă cu două proeminențe aproape de unul din capete și o proeminență plasată aproape de mijlocul piesei (resturile cizelate ale cioturilor de turnare ?), ornamentată cu incizii verticale, abia vizibile, patina verde negricioasă în câteva locuri ștersă, culoarea metalului gălbuie, diam. 44 mm, greut. 20 g (IV. 82-21. 1904), eventual preistorică. 40. Verigă, secțiunea rotundă, diam. 3 mm, greut. 10 g (IV. 82-22. 1904), *lipsește*. 41. Verigă cu suprafața neuniformă, diam. 30 mm, greut. 12 g (IV. 82-23. 1904), *lipsește*. 42. Verigă, secțiunea rectangulară, ornamentată cu incizii în formă de spice, diam. 30 mm, greut. 16 g (IV. 82-24. 1904), *lipsește*. 43. Brățară (?) ruptă în cinci bucăți (IV. 82-25. 1904), *lipsește*. 44. Fragment probabil de la brățară cu secțiunea aproape rectangulară, greut. 8 g (IV. 82-26. 1904), *lipsește*. 45. Verigă deschisă, secțiunea aproape rectangulară, la un capăt cu o proeminență dreptunghiulară, marcată de șanțuiri, diam. 35 mm, greut. 8 g (IV. 82-27. 1904), *lipsește*. 46. Verigă, secțiunea semicirculară, diam. 21 mm, greut. 7 g (IV. 82-28. 1904), *lipsește*. 47. Verigă, secțiunea semicirculară, diam. 22 mm, greut. 6 g (IV. 82-29. 1904), *lipsește*. 48. Verigă de prindere cu secțiunea rectangulară de la un pandantiv triunghiular, diam. 28 mm, greut. 5 g (IV. 83-1. 1904). 49. Verigă din placă îngustă, prevăzută cu o prelungire de formă semilunară, diam. 20 mm, greut. 5 g (IV. 83-2. 1904), medievală sau modernă, *lipsește*. 50. Verigă din placă îngustă cu un cap sferic (IV. 83-3. 1904), medievală sau modernă, *lipsește*. 51. Verigă, secțiunea rectangulară, prevăzută cu o prelungire dreptunghiulară, diam. 20 mm, greut. 8 g (IV. 83-4. 1904), medievală sau modernă, *lipsește*. 52. Pandantiv fragmentar, din care se păstrează inelul de prindere cu secțiunea calotiformă și o foarte mică parte din corp, greut. 9 g (IV. 84. 1904). 53. Fragment de bară de bronz, îndoită în formă de potcoavă, greut. 6 g (IV. 85. 1904), *lipsește*. 54. Spirală din sârmă subțire, diam. 32 mm, greut. 12 g (IV. 86-1. 1904). 55. Inelul de prindere, ușor deformat, de la un pandantiv, î. 29 mm, greut. 21 g (IV. 86-2. 1904). 56. Cuie (?) de mari dimensiuni cu verigă de prindere, două fiind înlănțuite, greut. totală 75 g (IV. 86-3. 1904), *lipsesc*. 57. Fragment de piron (?) gros cu un cap de mari dimensiuni, î. 34 mm, greut. 13 g (IV. 86-4. 1904), *lipsește*. 58. Zece bucăți informe de piese de bronz, provenite probabil de la un loc de incinerare, greut. totală 175 g (IV. 86-5. 1904), *lipsesc șapte*. 59. Verigă de la un piron sau cui de bronz, diam. 32 mm, greut. 34 g (IV. 87. 1904). 60. Obiect de podoabă

confectionat din placă de bronz, în formă de pasăre cu cioc lung, ornamentat pe o față cu puncte executate în tehnica „*en repoussé*”, lipsește coada, î. 70 mm, greut. 10 g (IV. 88-1. 1904), medieval sau modern, *lipsește*. **61.** Obiect asemănător din care lipsesc mai multe părți, rupt în două (IV. 88-2. 1904), medieval sau modern, *lipsește*. **62.** Apărătoare de braț, ruptă în trei bucăți, greut. 93 g (IV. 89. 1904). **63.** Placă de bronz în formă de disc, patina negru verzuie, diam. 132 mm, greut. 135 g (IV. 90. 1904), epoca clasică (?). **64.** Ac de bronz cu partea inferioară a tijeii ruptă, capul în formă de disc cu spin, gâtul fracționat printr-o umflătură discoidală, începutul tijeii îngroșat, ornamentat pe bordura capului discoidal cu puncte, iar pe spin cu linii paralele și motive în formă de V, pe bordura umflăturii discoidale cu puncte, în partea îngroșată a tijeii cu două registre de linii paralele, despărțite de creștături alăturate, precum și cu motive în formă de V întors, lung. 113 mm, greut. 126 g (IV. 91-1. 1904). **65.** Ac de bronz asemănător, cu tija îndoită în foc și vârful rupt, ornamentat cu puncte pe bordura capului discoidal și pe cea a umflăturii discoidale, cu două registre de linii paralele, despărțite de un șir de puncte, în partea îngroșată a tijeii, patina verde închis, greut. 55 g (IV. 91-2. 1904). **66.** Ac cu capul în formă de măciucă, ornamentat cu incizii circulare, care se prelungesc și pe gâtul umflat, tija îndoită, vârful rupt, greut. 15 g (IV. 91-3. 1904). **67.** Ac serpentiform, ornamentat cu linii incizate, lung. 148 mm, greut. 33 g (IV. 91-4. 1904). **68.** Patru fragmente de ace subțiri (IV. 91-5. 1904), *lipsesc*. **69.** Daltă, î. 73 mm, greut. 5 g (IV. 92. 1904), *lipsește*. **70.** Fibulă (?) formată din două sârme îndoite în formă de cerc și legate una de alta, cu capetele subțiate și îndepărtate unul de altul, greut. 14 g (IV. 93-1. 1904). **71.** Fibulă (?) în mijloc lată și subțire, capetele ascuțite, mai înguste și mai groase, greut. 4,5 g (IV. 93-2. 1904), *lipsește*. **73.** Fragment de fibulă (?) întrucâtva asemănătoare cu piesa precedentă (IV. 93-3. 1904) *lipsește*. **74.** Spirala de bronz din sârmă subțire, greut. 10 g (IV. 94. 1904). **75.** Fragment de colier din bară cu secțiunea rectangulară și capătul terminat într-o mică sferă, greut. 14 g (IV. 95. 1904), *lipsește*. **76.** Țeavă îndoită, realizată din placă subțire de bronz, lung. 46 mm, diam. 5 mm (IV. 96-1. 1904). **77.** Țeavă îndoită, realizată din placă și mai subțire de bronz, lung. 50 mm, diam. 2 mm (IV. 96-2. 1904) (fig. 12-15).

Lit.: **L. Zoltai, ArchÉrt** 35, 1915, 124; Roska 1939, 12; **Roska 1942**, 186, nr. 10; Rusu 1963, 186, nota 24, 207, nr. 6; Alexandrescu 1966, 131, nr. 4, 134, nr. 22, 135, 175, nr. 73-74, pl. 13, 1-2; Rusu 1972b, 560 sq., nr. 97; Petrescu-Dîmbovița 1977, 153 sq., pl. 366, 7-9²¹, pl. 367²² și pl. 368, 1-10; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 155 sq., nr. 328, pl. 271A²³; Bader 1983, 120, nr. 384, pl. 39, 384; T. Kemenczei, *Die Schwerter in Ungarn I*, PBF IV, 6, München, 1988, 76, nr. 426-428, pl. 49, 426-428; Bader 1991, 74, nr. 50, 93, nr. 192, 97, nr. 241, pl. 11, 50, pl. 21, 192 și pl. 24, 241; Andrițoiu 1992, nota

²¹ Nu aparțin colecției „împrejurimile Băii Mari”.

²² Piesa pl. 367, 8 nu aparține „descoperirii”.

²³ Piesele pl. 271A, 1-3, 5 nu aparțin „descoperirii”.

683; Wanzek 1989, 96, nr. 23, 216, Lista 3, nr. 6²⁴; R. Vasić, *Die Sichel im Zentralbalkan*, PBF XVIII, 5, Stuttgart, 1994, 41, nota 26; F. Medeleț, *Ein urnenfelderzeitlicher Depotfund von bronzenen Werkzeugen in Fratelia, Kr. Timiș*, în Soroceanu (ed.) 1995, 232; Petrescu-Dîmbovița 1998, 21, nr. 53. 54, pl. 4, 53. 54, 44, nr. 221, pl. 26, 221, 51, nr. 387, pl. 39, 387, 61, nr. 448, pl. 46, 448, 61 sq., nr. 470. 471, pl. 47, 470. 471, 63, nr. 508. 509, pl. pl. 48, 508. 509, 72, nr. 659, pl. 56, 659, 95, nr. 1.019, pl. 81, 1.019, 124, nr. 1.398, pl. 105, 1.398, 136, nr. 1.539, pl. 114, 1.539, 139, nr. 1.579, pl. 117, 1.579, 172, nr. 2.057, pl. 151, 2.057, 179, nr. 2.199, pl. 156, 2.199, 183, nr. 2.268, pl. 159, 2.268, 185, 190, nr. 2.412, pl. 165, 2.412, 194, nr. 2.459, pl. 170, 2.459; Bader 2001, 17; Wanzek 2002, Katalog, nr. 29; Vasić, *Die Nadeln im Zentralbalkan*, PBF XIII, 11, Stuttgart, 2003, 50; C. Clausing, *JahrbuchRGZM* 50, 2004, 56, Lista 1, nr. 183; König 2004, 42, 59, 66 sq., 176; **Kacsó 2005b**, 157 sqq., fig. 7-10, 1-3; Soroceanu 2008, 147, 252 sq.; Bălan G. 2009, 9, 33, nr. 4, pl. 9, 4²⁵; Jovanović 2010, 52; **Kacsó, Az úgynevezett Nagybánya környéki bronzdepó**, în Zs. Székely (ed.), *Emlékkönyv Székely Zoltán születésének 100. évfordulójára*, Sepsiszentgyörgy, 2012, 144-158; Țârlea 2012, nr. 69; Дергачев 2012, fig. 10, nr. 35; Jahn 2013b, 363, nr. 46.

-De pe raza localității se cunosc două piese de bronz, care aparțin categoriei descoperirilor izolate. **1.** Topor cu disc și spin, s-a aflat în colecția dr. Jakab Heller din Sighetu Marmăției. **2.** Topor cu disc și spin, despre care se relatează că a fost găsit în albia pârâului ce străbate pădurea *Laposerdő*, aflată în partea sud-vestică a orașului. A fost donat de dr. Antal Kádár muzeului din Baia Mare (nr. inv. vechi 453) în vara anului 1899. În prezent neidentificabil. Datarea probabilă a celor două piese: Bronz târziu 2.

Lit.: **1.** Roska 1939, 12; **Roska 1942**, 186, nr. 10; **Vulpe 1970**, 85, nr. 440²⁶; **Kacsó 2005b**, 156; **Kacsó, Topoare**. **2. Ért Nagybánya** 1901 (1902), 14, nr. 16; *Útmutató*, 23, nr. 20; Schönherr 1908, nota 1; Popescu 1941, nota 2; **Kacsó 1999e**, 89²⁷; **Kacsó 2004b**, 6; **Kacsó 2005b**, 156; **Kacsó, Topoare**; **Kacsó, Gewässerfunde**.

-Un topor cu disc și spin de tip B3 (lung. 18,5 cm), ce a aparținut lui Gábor Svaiczter, importantă notabilitate în domeniul mineritului la începutul secolului XIX, provine, eventual, din împrejurimile localității. Toporul a fost transformat, probabil în prima jumătate a secolului XIX, în mâner de baston de promenadă. La unul din capetele manșonului de înmănușare a fost implantat un inel de aur în care s-a încastrat o piatră semiprețioasă heliotropă și au fost gravate un motiv format din frunze, precum și două litere, K și, poate, L. Pe

²⁴ Se menționează, după Petrescu-Dîmbovița, piese inexistente în ansamblul desemnat ca descoperit în împrejurimile Băii Mari.

²⁵ Străpungătorul masiv de bronz (nr. inv. IV. 74. 1904), o piesă medievală sau modernă, este menționat drept daltă cu toc din prima epocă a fierului (!).

²⁶ Se consideră că este posibil ca toporul publicat cu localitatea de descoperire Ilba să fie piesa menționată de M. Roska din colecția Heller.

²⁷ Referire greșită la o piesă din colecția Svaiczter, vezi Lăpușel.

piatra semiprețioasă a fost gravată, între două crengi cu frunze, inscripția „*Ne bántsz*” („*Nu mă agresa*”). Piesa a fost prevăzută cu un mâner lung de lemn de esență tare (fag ?). În colecția Központi Bányászati Múzeum din Sopron-Ungaria (nr. inv. 74. 7. 8).

Lit.: **Szemán 1996**²⁸; Kacsó 2005b, 156; Kacsó, *Topoare*.

-V. Dergačev menționează un celt de tip transilvănean, varianta răsăriteană, numit de el celt de tip Rîșești, ca descoperit în raza localității. Proveniența piesei nu este însă precizată în nicio sursă, ea se păstrează doar în colecția muzeului din Baia Mare (nr. inv. 245).

Lit.: Dergačev 2002, 139²⁹; date cu privire la piesă la Kacsó 1977b, 47, fig. 8, 2. Vezi și E. Kaiser, Z. Ch. Popandopulo, PZ 2004, 15.

-O verigă de aur deschisă, cu capetele suprapuse, decorată cu creștături (greut. 9 g) se află din 1898 la MNMB. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Hampel 1898**, 374; Roska 1939, 14; Roska 1942, 186, nr. 10; **Popescu 1956**, 198, 228; Rusu 1972b, 73, nr. 8; Rusu 1972a, 44, nr. 8; Kacsó 2005b, 156; Țârlea 2012, nr. 70.

-De pe teritoriul orașului provine un denar roman republican (*M. Vargunteius*), emis în 130 î.e.n. A ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: **Chirilă, Lucăcel 1979**, 1979, 137, nr. 2; Sășianu 1980, 188; Mitrea 1967a, 384, nr. 70; Stanciu 1992, 172, nr. 2, B; Stanciu 1995a, nota 17; Preda 1998, 295; Kacsó 2005b, 168; Ardeleanu 2013, 80, nr. 30.

-În zona nordică a localității, pe dealul *Morgău*, în apropiere de grota *Tolvaj Dénes (Dénes Tálharul)*, cu ocazia săpării fundațiilor pentru casa din strada *Viilor*, nr. 10/A, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice din secolele II-IV e.n., precum și urmele unei vetre de foc înconjurată de pietre fasonate. Au apărut aici și resturi vegetale carbonizate. Ele se aflau la adâncimea de 1,80 m, sub un strat compact de lut. În timpul săpăturilor pentru fundație au ieșit la iveală și fragmente ceramice medievale și moderne (secolele XVII-XIX), precum și o mică monedă de argint emisă de regele Ludovic I (1342-1382). Materialul din epoca romană se află la MJM, restul la proprietarul casei din strada *Viilor*, Zoltán Bitay, care mi-a furnizat informațiile menționate și a donat piesele amintite muzeului.

Lit.: **Kacsó 2005b**, 167; Țurcanu 2008, 73; Ardeleanu 2013, 80, nr. 34.

-Pe panta vestică a dealului *Morgău*, în dreapta Văii Sarcarât, la cca 500 m sud de strada *Valea Roșie*, în punctul *Diosi forrás (Izvorul Diosi)* (fig. 16), Vasile Jurj a găsit la suprafață, în toamna anului 2009 și primăvara anului 2010, numeroase fragmente ceramice. Majoritatea acestora aparține epocii medievale, însă câteva dintre ele, printre care și pereți de vase subțiri, lucrate la roată, par a se data în epoca romană. Materialul a fost donat la MJM.

²⁸ Autorul nu exclude nici posibilitatea provenienței piesei de la Košice sau Banská Štiavnica (Slovacia).

²⁹ Mai recent, același autor (2010, 151 sq., nr. 97, pl. 7, 97) face corectura necesară, precizând că piesa se păstrează la muzeul din Baia Mare, fără a indica vreo localitate de descoperire.

În ziua de 25 martie 2011 am cercetat, împreună cu descoperitorul, acest punct și am constatat că nu există condiții prielnice pentru locuire aici, fragmentele ceramice prezente provenind, fără îndoială, de la vase sparte cu ocazia aprovizionării cu apă de la izvor.

Lit.: **Kacsó 2011d**, I, 103 sq.; Ardeleanu 2013, 80, nr. 31.

-O monedă de bronz de la Antoninus Pius (138–161) a fost găsită pe *Czigányutca* (în prezent strada *Olarilor*) și a fost donată de Sándor Moldován, la data de 4 iulie 1903, muzeului din Baia Mare (nr. vechi de inventar 3.883). În prezent piesa nu mai poate fi identificată.

Lit.: **ÉrtNagybánya** 1903 (1904), 18, nr. 294; *Útmutató*, 31, nr. 23; **Kacsó 2004b**, 5³⁰; **Kacsó 2005b**, 168; Ardeleanu 2013, 80, nr. 33.

-Pe *Dealul Florilor* a fost descoperit, înainte de 1937, un denar de la Antoninus Pius, emis în 139 e.n.

Lit.: **Chirilă, Socolan 1971**, 67, nr. 6; Sășianu 1980, 90, nr. 8/I; Stanciu 1992, 172, nr. 2, C; Stanciu 1995a, 42; Stanciu 1995b, 141, nr. 4, A; Matei, Stanciu 2000, 30, nr. 10; Iuga 2003, 232; **Kacsó 2005b**, 168; **Cardoș 2012**, 133, nr. 5; Ardeleanu 2013, 79, nr. 29.

-Un denar de potin emis în timpul lui Marcus Aurelius (161–180), aflat într-o stare proastă de conservare, descoperit pe teritoriul orașului, a ajuns la MJM (nr. inv. Registru metale prețioase 119).

Lit.: **Chirilă, Socolan 1971**, 67, nr. 7; Sășianu 1980, 90, nr. 8/II; Stanciu 1992, 172, nr. 2, D; Stanciu 1995b, 141, nr. 4, B; Matei, Stanciu 2000, 30, nr. 10; Iuga 2003, 232; **Kacsó 2005b**, 168; **Cardoș 2012**, 133, nr. 6; Ardeleanu 2013, 80, nr. 30.

-O monedă de bronz de la Filip Arabul (244–249) a fost găsită pe teritoriul orașului înainte de 1898.

Lit.: **Chirilă, Socolan 1971**, 67, nr. 8; Sășianu 1980, 91, nr. 8/III; Stanciu 1992, 172, nr. 2, E; Stanciu 1995b, 141, nr. 4, C; Matei, Stanciu 2000, 31, nr. 10; Iuga 2003, 232; **Kacsó 2005b**, 168; **Cardoș 2012**, 133, nr. 7.

-O monedă de aur emisă de Theodosius II (408–450) s-a aflat, la începutul secolului XX, în colecția muzeului din Baia Mare. J. Cseh, I. Stanciu și A.-M. Velter afirmă că este vorba de un *solidus* descoperit în localitate. Stanciu nu exclude nici posibilitatea ca piesa să fi apărut în împrejurimile orașului. Pentru localizarea descoperirii la Baia Mare sau în împrejurimile sale nu există însă niciun argument³¹. În colecția incipientă a muzeului se găseau foarte multe monede antice și medievale, majoritatea fără localitatea de proveniență precizată, colecționate mai ales pentru valoarea lor numismatică, fapt de altfel precizat în ghidul publicat în 1904.

Lit.: *Útmutató*, 31, nr. 74; Cseh 1990, 36, Lista 1, nr. 3, 66, nr. 9; Stanciu 2001b, 479 sq.; Velter 2002, 287, nr. V, 11, 367, nr. XVIII; Stanciu

³⁰ Informație preluată din vechiul registru de inventar al muzeului.

³¹ Mai nou, I. Stanciu (2011, 21, 47, 64, 322, nr. 4), menționând de mai multe ori descoperirea, este de părere că ea ar putea proveni „din nord-vestul României sau Transilvania”.

2002, 209, 219, Lista 1, nr. 3; Kacsó 2004b, nota 11; Kacsó 2005b, 168 sq.; Réthy 2006b; Wollmann 2006, 442³²; Stanciu 2008b, Lista de descoperiri 1, nr. 3; Stanciu 2011, 21, 47, 64, 322, nr. 4.

-Șt. Olteanu vorbește despre o așezare din secolele VIII-XI, citând inexact un studiu al M. Comșa, iar M. Rusu indică pe harta așezărilor și cimitirelor din secolele X-XI e.n. de pe teritoriul României obiective de acest fel și în raza localității Baia Mare, fără a preciza sursele documentare pe care se bazează această menționare. De fapt, nu au fost descoperite până în prezent astfel de stațiuni la Baia Mare.

Lit.: Olteanu 1983, 226, nr. 477; Rusu, ZfA 18, 1984, fig. 1. Rectificări la Kacsó 2005b, 169.

-A. Szirmai Szirmay și J. Rupp afirmă că orașul a fost întemeiat la 1142 de către coloniști sași aduși de regele Géza II (1141-1162). Aceeași dată, respectiv 1141 pentru o pretinsă colonizare săsească, pusă în legătură și cu începuturile mineritului, mai este menționată în *Schematismus 1864*, respectiv în *Schematismus 1904*, precum și de către G. Szellemy, F. Bradofka, P. Szokol, G. Téglás și A. Szmik, iar mai recent de către Á. Karczag și T. Szabó, dar și de alți autori (vezi mai jos). O.-G. Lecca amintește, fără alte precizări, și de o cetate din secolul XII, aflată în ruine. A fost susținută și părerea că orașul ființa deja în perioada năvălirilor tătare timpurii (Szmik; *Monografia Baia Mare*³³) sau că a fost întemeiat imediat după aceste năvăliri (Zs. Móricz; M. Kádár). Despre o dată foarte timpurie de ridicare a orașului – 1272 – vorbește și A.-M. Velter. Nu există date și documente care să confirme existența unei fortificații medievale atât de vechi la Baia Mare, în timp ce întemeierea sa atât de timpurie nu este dovedită de documente scrise sau de mărturii arheologice (vezi mai jos)³⁴.

³² Se menționează că moneda, la fel ca și o piesă cu inscripția “NONIA CL. SCITA”, provine dintr-o colecție particulară, localitățile lor de descoperire rămânând neprecizate.

³³ „*Inviaza tatarilor din anul 1241 a adus mari suferințe și orașului Baia Mare. Tătarii au ținut în grea exploatare masele populare, fiind stăpîni absoluți mai bine de un an*”.

³⁴ Despre o pretinsă colonizare germană timpurie se discută și în legătură cu Depresiunea Maramureșului. Vezi din literatura mai veche lucrările lui G. Wenzel (1857, 322), I. Szilágyi (1889, 18 sqq.) și J. Mihályi (1889, 58 sq.), în care se vorbește de un document de la 1213, ce ar dovedi prezența cavalerilor teutoni în Maramureș. J. Mihályi (1900, 5, nota 3) presupune, de asemenea, că „*intemeietorii oppidelor Teceu, Huszt și al castrului Huszt erau cavalerii Teutoni*” la începutul secolului XIII, iar I. Schiopul (*Contribuțiuni la istoria Transilvaniei în secolele XII și XIII*, Cluj, 1932, 118 sqq.) identifică *terra Borza*, menționată în documente ca danie a lui Andrei II către cavalerii teutoni, cu Maramureșul. Și în literatura recentă există considerații asemănătoare. Astfel, G. Hochstrasser (1984, 82; 2002), susține că, deși locuirea saxonă timpurie în Maramureșul istoric nu este atestată documentar, este acceptabilă totuși informația că mineri saxoni ar fi venit la Vișeu de Sus și Baia Borșa la 1143 și că teutonii erau prezenți în Maramureș la 1213. L. Ghinea (*Noile modele. Maramureș între ficțiune și realitate*, București, 2007, 43) spune că „*În anul 1143 la Vișeu de Sus și Baia Borșa se stabilesc mineri din Saxonia înființând exploatarea miniere*”, iar A.-J. Ilk (2009,

Lit.: Szirmay 1809, 215; *Schematismus 1864*, 109; Rupp 1872, 355; Szellemy 1894a, 7; Szellemy 1894b, 266; Szokol 1895, 5; Bradofka 1896, 36; Téglás 1897a, 344; *Schematismus 1904*, 199; Szmik 1906, 207; Móricz f. a.,

31, nota 118) și R.-Cr. Țurcanu (2008, 75; *Ethnisch-linguistische Adoption, Adaption und Migration am Beispiel von Personennamen in Baia Mare und Umgebung*, în O. Felecan [ed.], *Numele și numirea. Actele Conferinței Internaționale de Onomastică. Ediția I: Interferențe multietnice în antroponimie. Baia Mare, 19-21 septembrie 2011*, Cluj-Napoca, 2011, 211) vorbesc, de asemenea, despre prezența minerilor sași la Vișeu de Sus, Visc și Baia Borșa în anul 1143. F. Wanek, I. Márton și L. Silye (2009, 18), afirmă, de asemenea, că primii sași au sosit la Vișeu de Sus și Borșa în cursul secolului XII. Despre un ordin emis în anul 1143 cu privire la redeschiderea vechilor mine romane, ca o primă dovadă concretă a mineritului din Maramureș, vorbește și A. Szöke (1962, 20). Autorii citați reiau afirmația lui E. Preisig (1877, 322), preluată de L. Maderspach (1880, 85) și de L. Schmidt (1901, 333), dar nesuținută de argumente documentare, despre prezența la 1143 a unor coloniști, în special sași, așezați la Visc și Petrova, care au pus bazele mineritului la Visc și Borșa. Despre un prim val de coloniști germani în Maramureș în secolele XII și XIII vorbește și L. Ardelean (2013, 146).

Lipsesc documentele care să menționeze o prezență saxonă în Maramureș în secolul XII sau la începutul secolului XIII. Prima atestare certă a oaspeților regali apare de abia într-un document de la 1300 (vezi Mihályi 1900, 3 sq.; DIR, C, veacul XIII, vol. II, 1952, 476 - regist după textul latin), precum și în actul privilegial acordat de Carol Robert la 26 aprilie 1329 „*hospitum nostrorum, fidelium de Maramorusio, Saxonum et Hungarorum*” („credincioșilor noștri oaspeți din Maramureș, Sași și Unguri”), vezi Wenzel 1857, 332, 381 sqq.; Mihályi 1900, 8 sqq.; DIR, C, veacul XIV, vol. II, 1953, 283 sqq. - traducerea în limba română a documentului; Popa 1970, 48, nota 36; Wagner 1982, 117; Györffy 1998, 120 sq., 125 sq.; Csatóy 2011, 6.

P. Binder (1967, 44 sq.), R. Popa (1970, loc. cit.), T. Nágler (1992, 170 sq.), M. Diaconescu (1999, 278) și P. Niedermaier (2008, 327) consideră că primul val de colonizare, care a cuprins în special elemente de origine germană, a avut loc în ultimele decenii ale secolului XIII. R. Popa (1970, 49 sq., notele 43 și 44) discută și problema prezenței cavalerilor teutoni în Maramureș în anii 1211-1225, atrăgând atenția asupra faptului că argumentația în acest sens se bazează pe un fals document, redactat de către J. Kemény și publicat în anul 1855. Considerații similare cu privire la falsul document au fost publicate deja la începutul secolului XX de către J. Pap (f. a., 18 sqq.), care admite totuși o prezență saxonă foarte timpurie în Maramureș. Vezi și Diaconescu 1997, 123; Ivanciuc T. 2004, 328; Ilk 2009, 27.

Într-un document din 9 februarie 1319 emis la Medieșu Aurit de către „*Nicolaus wayvode filius magistri Mauricii, comes de Malamorisio*” se vorbește, de asemenea, despre „oaspeți” în Maramureș: „... *in pugna hospitum, de Malamorisio circa nos transmigravit*” (DIR, C, veacul XIV, vol. I [1301-1320], 308 sq., 416; vezi și Németh 2008, 181). G. Hochstrasser (2002; 2006, 66) consideră acest document drept dovadă a prezenței oaspeților germani în Maramureș. Actul emis la Medieșu Aurit este menționat, cu ușoare modificări (*Maramorusio* în loc de *Malamorisio*) și de alți autori (vezi Binder 1967, nota 132; W. Rieder, *400 Jahre Salinenort Ebensee 1607-2007. Von der Ortsentstehung bis 1898*, I, Bad Ischl, 2006, subcapitol 2.14.4.1, nota 44; Ilk 2009, 30 sq., nota 111). Este de cercetat dacă documentul se referă într-adevăr la oaspeți saxoni. Vezi și Kacsó 2011c, 342 sq.

195; Lecca 1937, 43; *Monografia Baia Mare*, 244; Velter 1998, 151; *Sematizmus 2006*, 233; Kádár M. 2009 4; Karczag, Szabó, 2010, 250.

-Pe Dealul Cetății sau Dealul Lisabona din apropiere de cartierul Valea Borcutului, au fost efectuate, sub conducerea lui Sergiu Iosipescu și Georgeta M. Iuga, în anii 1987 și 1988, cercetări arheologice, care au permis dezvelirea parțială a unor urme de locuire datate de autorii cercetării în secolele XIII–XV, precum și a unor fortificații ce au fost încadrate cronologic în secolele XIV–XV. Săpături neautorizate au fost întreprinse în acest loc și anterior, în urma celor din 1956 fiind scoasă la iveală o parte din zidăria turnului de nord-vest.

Acest punct este menționat deja la începutul secolului XX de M. Ketney, care vorbește de resturi de cetate înconjurată de trei șanțuri de apărare concentrice, precum și de existența pe teritoriul cetății a două puțuri de mină, la unul dintre acestea putând fi observate, de-a lungul filonului, lucrări executate cu ciocanul și dalta. Cetatea este datată de autor în epoca avară, el neexcluzând o conexiune între cetate și lucrările miniere.

Dealul este înconjurat din trei părți de Valea Berăriei și pârâul Sofia și are pante greu accesibile pe direcția sud, sud - sud-est și sud – sud-vest. Fortificația este apărată de trei șanțuri. Săpăturile efectuate în interiorul incintei au scos la iveală un strat puternic de arsură cu mult cărbune, aflat deasupra rocii mamă, suprapus de un alt strat de arsură cu cărbune, ceramică, obiecte de metal și o monedă de argint de la Béla IV (1240-1270), care se continuă pe verticală pe lângă stânca de andezit, dovada probabilă a existenței aici a unei structuri de lemn. Peste acest strat a apărut o lentilă de pământ cenușiu cu fragmente ceramice și cărbune, care era acoperit de un pământ galben roșcat, de asemenea cu ceramică și cenușă. Au fost parțial cercetate și turnurile A și B, ambele din partea de nord-est a fortificației.

În afara incintei, stânca a fost fațetată, iar deasupra stâncii mamă a fost surprins un nivel de locuire considerat ca aparținând secolului XIII, peste care se suprapune un strat de umplutură, urmat de un strat de pământ negru cenușos cu material ceramic mai recent și de stratul vegetal.

Dintre piesele de metal apărute în cursul săpăturilor se remarcă un număr relativ mare de unelte (ciocan, dornuri, cuie etc.), precum și arme, în special săgeți de diferite tipuri. Materialul se află la MJM. Tot la muzeul din Baia Mare se păstrau din acest loc mai multe fragmente ceramice medievale, care au fost donate, la 10 septembrie 1903, de către Dezső Marosfy (nr. inv vechi. 3.972–3.984). Ele s-au amestecat cu alte materiale și nu mai pot fi identificate.

Lit.: ÉrtNagybánya 1903 (1904), 20, nr. 317-381; **Ketney 1911**, 365; **G. M. Iuga, S. Iosipescu, Cercetarea arheologică de la Valea Borcutului**, comunicare la *Sesiunea de rapoarte arheologice*, Sibiu, 1989; Kacsó 2004b, 7; **Iuga, Marmatia** 8/1, 291 sqq.; Rusu A. A. 2005, 503 sq., nr. 10; Iștvan 2008, 30 sqq.; Karczag, Szabó, 2010, 251. Informații suplimentare Georgeta M. Iuga. A se vedea și vechiul Registrul de inventar al muzeului din Baia Mare.

-În legătură cu vechimea mineritului din zona Baia Mare și din împrejurimi au fost exprimate foarte multe păreri. Astfel, J. Kosztka și J. Mihalik presupun că începuturile mineritului aurului, argintului și plumbului pe *Dealul Crucii*, respectiv în regiunea Baia Mare datează din preistorie. M. Roska este de aceeași părere și consideră că resursele de minereuri neferoase din împrejurimile localităților Baia Mare, Baia Sprie, Ferneziu, Băița și Cavnic, el enumerând aurul, argintul, plumbul, cuprul, staniul și arsenul, devin factori importanți de cultură (materială) aproximativ de la mijlocul mileniului III î.e.n., când apar și în această regiune primele unelte și podoabe de cupru, precum și primele podoabe de aur. El afirmă totodată că metalul pieselor de la Cucuteni provine din regiunea Baia Mare. Existența unui centru de extracție și prelucrare a metalelor prețioase în zona auriferă Baia Mare deja în epoca bronzului este considerată ca posibilă de către I. Tripșa, K. Réthy, precum și de M. Borcoș și Gh. Udubașa. Despre exploatarea aurului în această zonă în mileniul II î.e.n. vorbește și T. Kemenczei. M. Primas este de părere că este necesară o amplă și sistematică cercetare a rețelei de așezări din epoca bronzului în împrejurimile Băii Mari de-a lungul căilor de comunicație pentru a stabili posibila legătură a acestora cu exploatarea aurului. Existența unor mine străvechi la Baia Mare, Herja și Cavnic este presupusă și de T. Horváth. A. Gogîltan crede, de asemenea, că primele exploatări miniere din zonă datează din epoca bronzului, argumentul invocat fiind prezența aici a unor descoperiri de bronzuri și de aur. K. Pink consideră că argintul monedelor de la sfârșitul secolului III și prima jumătate a secolului II î.e.n. descoperite la Sighetu Marmației-*Juncad* provine din mine aflate la Baia Mare.

Începuturile mineritului de pe *Dealul Crucii* și de pe *Valea Roșie* au fost puse în legătură, în mai multe scrieri de la cumpăna secolelor XIX și XX (G. Szellemy, P. Szokol, I. Woditska, G. Téglás, A. Szmik, S. Rákóczy, M. Ketney) și din perioada dintre cele două războaie mondiale (C. Lazu, Dariu Pop, Gh. Crișan, L. Pethe), dar și în câteva de dată mai recentă, cu o prezență romană efectivă în zonă. Argumentele aduse în acest sens au fost aspectul rudimentar al unor galerii de mină, descoperirea unor monede și opaițe romane în diferite locuri de pe raza localității, precum și sesizarea unor urme de funie pe peretele unui puț de mină adânc de 300 m de pe *Dealul Crucii*, acestea din urmă fiind interpretate ca dovadă a întrebuițării funiei trase manual pentru scoaterea minereului și apei, care se putea astfel realiza – se afirma - doar prin folosirea muncii sclavilor. Deja G. Finály și Gy. Schönherr au infirmat această teorie. Primul afirma că folosirea dălții și a ciocanului în mine nu este un criteriu pentru ca acestea să fie acreditate drept romane, iar în lipsa unui număr mare de artefacte romane la Baia Mare nu se poate vorbi de existența aici a unei așezări miniere romane. Al doilea susținea că romanii nu au depășit malul drept al Someșului, că opaițele găsite în minele de la Baia Mare și în cele din împrejurimi datează, fără îndoială, din secolele XIV și XV, iar apariția monedelor romane nu poate fi considerată o dovadă științifică pentru prezența romană.

Dintre autorii interbelici care s-au ocupat, printre altele, de istoria mineritului de la Baia Mare mai sunt de menționat V. Stanciu, care își exprimă nedumerirea în legătură cu faptul că romanii nu au luat în stăpânire regiunea Baia Mare, deși zăcămintele de aici au fost exploatate din timpuri tot atât de vechi ca și cele din Munții Apuseni, R. V. Meruțiu, care consideră galeriile de la Baia Mare ca fiind foarte vechi, fără a încerca să le dateze mai exact, P. Krizsán, care afirmă că Baia Mare a fost o importantă colonie minieră încă în anul 450 î.Chr., unde sclavi romani au exploatat în mod intensiv cu mijloace primitive munții bogați în aur, precum și Șt. Mărcuș, care crede că minereurile din regiunea Baia Mare au fost exploatate și înainte de romani, dar mai cu seamă în vremea romanilor. În lucrarea publicată în anul 1940, F. Maksai exprimă o părere diferită, apropiată însă de cea a lui Gy. Schönherr, afirmând că teritoriul în care, în secolul XIV, apar Baia Mare și alte localități, era cu un secol mai devreme acoperit cu păduri dese, de unde lipsesc mărturiile scrise sau cele arheologice cu privire la practicarea mineritului. El consideră că primii mineri au ajuns în zonă în vremea ultimilor regi arpadieni, în etapa de început ocupându-se, eventual, cu spălarea aurului.

Preluarea necritică a unor informații, dar poate și comandamentele ideologice din deceniile de regim comunist au dus la exagerări, precum reafirmarea prezenței romanilor în bazinul minier Baia Mare (Posea, Moldovan, Posea; Tripșa *et al.*) sau a existenței la Baia Mare a unor „*tabere sau colonii miniere*” întemeiate de romani (*Monografia Baia Mare*; această părere este reluată de V. Achim și A. Ciolte și după 1989), respectiv a prezenței aici a unui important centru minier cu antecedente încă în epoca preromană (Gh. Bombiță), în care funcționa și o monetărie și ale cărei urme s-ar recunoaște după conductele de apă, haldele și zgura existente la Firiza, Valea Borcutului și Valea Roșie (N. Maghiar, Șt. Olteanu; toate aceste „date” au fost preluate de la P. Szokol și S. Rákóczy, care vorbeau, printre altele, și de o celebră monetărie, care ar fi funcționat chiar înainte de întemeierea orașelor Baia Mare și Baia Sprie). Aceste păreri au fost la rândul lor combătute încă în epoca în care ele au fost puse în circulație (R. Popa, V. Wollmann) sau mai târziu (I. Stanciu). Totuși, chiar în lucrări de dată recentă (P. Huber, I. Mureșan; K. Réthy; M. Baron; A. Neacșu) este reluată ideea datării în epoca romană a începuturilor mineritului la Baia Mare, respectiv a galeriilor superioare de la *Valea Roșie* și *Dealul Crucii*. Réthy mai afirmă că mineritul a început la Baia Mare la o dată neprecizabilă din antichitate și a continuat prin exploatarea filoanelor cu caracteristici polimetalice, bogate în galenit, sfalerit, pirită și calcopirită. Există și păreri, potrivit cărora regiunea Baia Mare ca zonă cu resurse de minereuri nu a fost cunoscută în antichitate (C. Timoc).

Ipoteza, exprimată și în lucrări mai noi, potrivit căreia exploatarea minereurilor neferoase din zona Baia Mare a fost realizată de daci liberi, care ar fi preluat sistemul de exploatare roman (I. Némethi; A. Bodi, G. Popescu, P. Ilie, V. Beregic; I. Mac, Cs. Budai; V. Beregic, N. Cosma, M. Bogdan), este lipsită, de asemenea, de un suport documentar. Nu există dovezi nici pentru

presupunerea potrivit căreia în secolele II și III e.n. ar fi fost exploatat aurul și argintul din straturile aflate aproape de suprafață de către triburi dacice neaservite, în primul rând carpi (B. Balogh, K. Oszóczi). De altfel, prezența acestora din urmă nu este deloc atestată în zona nordică a Transilvaniei. Într-o altă luare de poziție recentă, mai circumspectă (S. Bălănescu, V. Achim, A. Ciolte), se afirmă că problema începuturilor mineritului în zona Baia Mare nu este rezolvată, autorii cred totuși că s-ar putea vorbi și de o prezență romană în zonă.

Deși recent au apărut mai multe descoperiri în Maramureș, inclusiv în Baia Mare (vezi mai sus), care datează din perioada secolelor II-IV e.n. și care atestă o locuire destul de intensă în apropierea provinciei romane Dacia, activitatea economică a comunităților acestei perioade rămâne în continuare puțin cunoscută, iar eventualele mărturii ale activității miniere lipsesc.

Despre lucrări miniere din epoca migrațiilor în împrejurimile orașului Baia Mare vorbește, în afară de M. Ketney (vezi mai sus), și S. Gesell, care menționează o galerie mai lungă de 2.000 m lucrată cu ciocanul și dalta, pornită din Valea Neagră și ajunsă mult dincolo de dealul *Dongaș*, pe care o atribuie goților³⁵. După părerea sa, pentru această atribuire pledează un ciocan (lung. 8 cm), precum și un cap de bărbat cu o mitră de episcop cioplit grosolan cu dalta, găsite în acoperișul filonului *Ștefan* (*Stefangang*, *Istvántelér*), precum și un cap de femeie asemănător cioplit, apărut în culcușul aceluiași filon. Autorul nu exclude nici ipoteza ca aceste relieve să fi aparținut sașilor dintr-o perioadă istorică mai recentă. Din păcate, artefactele la care se referă Gesell nu au fost ilustrate, iar locul lor actual de păstrare nu este cunoscut, astfel că acestea nu pot fi luate în considerație într-o discuție cu privire la eventuala practicare a mineritului în secolele de mijloc și de sfârșit ale mileniului I e.n.

Gy. Schönherr admite posibilitatea existenței în regiune a unor așezări miniere încă în epoca arpadiană timpurie, afirmă însă că acestea nu puteau fi definite drept orașe. După părerea istoricului baimărean, aceste așezări au constituit germele organizării urbane ulterioare.

Despre înflorirea deosebită a mineritului, legată de colonizarea săsească a zonei, deja în prima jumătate a secolului XII, sau chiar mai devreme, vorbesc G. Szellemy, F. Bradofka, A. Szmik, Darius Pop și Gh. Crișan, iar mai recent K. J. Molnár, P. Rabb, K. Réthy, T. Gridan și S. Gridan, în timp ce M. Urbán, menționând prezența timpurie a minerilor germani, consideră că exploatarea de aici au precedat cu mult momentul de întemeiere a orașului. S-a afirmat chiar că primele informații despre mineritul din regiunea Baia Mare ar data din anul 1141, când „*peste populația autohtonă românească au fost colonizați sași, în vederea reactivării mineritului, decăzut în primii ani ai stăpânirii maghiare. O sută de ani mai târziu, localitățile Baia Mare și Baia Sprie sînt pustiite de tătari, care distrug și instalațiile miniere.*” (Manilici, Giușcă, Stipol). Potrivit

³⁵ Despre galeria Maica Domnului cu secera, lungă de 2.000 m, lucrată cu dalta și ciocanul, relatează și L. Fábán (1896, 63), G. Téglás (1897a, 346), precum și M. Pálffy (1929, 28).

altor părerii, nu poate fi vorba despre o exploatare minieră în zona Baia Mare în perioada năvălirii tătare din 1241 (G. Wenzel), dar că în zona Baia Mare funcționau deja în secolul XIII exploatarea miniere (Gy. Schönherr, F. Maksai, L. Molnár). Despre o posibilă colonizare săsească a zonei în secolul XII sau XIII vorbesc P. Huber și I. Mureșan, precum și G. Hochstrasser.

Nu există nicio dată certă, care să confirme practicarea mineritului la Baia Mare și împrejurimi înainte de secolul XIV, după cum lipsesc informațiile despre o colonizare săsească foarte timpurie a zonei, cronologic paralelă cu primele prezențe săsești în sudul Transilvaniei, chiar dacă există un document de la 1230, și anume diploma acordată de Andrei II (1205-1235) „oaspeților” de la Satu Mare, în care se afirmă „că aceștia, după spusele lor, se aflau sub protecția reginei de origine bavareză Gisela (Keysla), deci ar fi emigrat în timpul domniei lui Ștefan cel Sfânt.”³⁶

De abia începând cu secolul XIV există documente scrise cu privire la mineritul din zonă (vezi mai jos). Mărturiile arheologice confirmă o astfel de datare. Desigur, nu poate fi exclusă posibilitatea începuturilor ceva mai timpurii ale mineritului medieval de aici, așa cum au presupus Gy. Schönherr și, mai recent, P. Niedermaier și A. Weisz.

Lit.: Kosztko 1869, 9; Wenzel 1880, 109 sq.; Szokol 1886, 105 sq.; Gesell 1891, 140; Szellemy, Palmer A. 1894, 81 sq.; Szellemy 1894a, 6 sq., 35; Szellemy 1894b, 266 sq.; Szokol 1895, 5; Bradofka 1896, 36; Téglás 1897a, 344; Schönherr 1899³⁷; *Útmutató*, 24 sqq.; G. Finály, ArchÉrt 24, 1904, 10; Szmik 1906, 4, 206 sqq.; Schönherr 1908³⁸; Mihalik 1906, 128; Schönherr 1910, 352 sqq.³⁹; Rákóczy 1910, 775; Ketney 1911, 365; Urbán 1912, 37; Lazu

³⁶ Mittelstrass 1961, 37; Wagner 1982, 114; Nágler 1992, 129. Vezi și J. Kachelmann, *Geschichte der ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung. Zweite Vorlesung (bis zum Jahre 1301)*, Schemnitz, 1853, 11; *Schematismus 1864*, 108.

³⁷ Se afirmă că cei ce răspândesc legenda cu privire la așezările romane la Baia Mare se referă la o pretinsă vizită, nicăieri consemnată, a arheologului F. Pulszky în minele de pe Dealul Crucii, unde ar fi găsit o unealtă romană. O astfel de vizită nu este menționată nici de biografia lui Pulszky, vezi *Pulszky Ferenc (1814-1897) emlékére*, Budapest, 1997.

³⁸ În nota 2 a acestei lucrări, Schönherr afirmă: „A nagybányai és környékbeli bányákban talált cserép- mécsesekről úgy alakjuk, mint anyaguk után kétségtelenül megálapíthatjuk, hogy a XIV-XV századból származnak. Egyes romai pénzek felbukkanását a föld mélyéből pedig, melyekből néhány darabot a nagybányai városi múzeum is őriz, nem sorozhatjuk a tudományos bizonyítékok közé”. („Despre opaițele de lut găsite în minele din Baia Mare și împrejurimi putem stabili fără dubii, după forma și materialul lor, că ele provin din secolele XIV-XV. Iar apariția din pământ a unor monede romane, din care câteva sunt păstrate și la muzeul orașenesc din Baia Mare, nu poate fi încadrată printre dovezile științifice”).

³⁹ „Az első okleveles adatok a XIII. század első felének derekán úgy mutatják be e területet, mint amelynek kincsei még mindig várják felfedezésüket”. („Informațiile din documentele de la mijlocul primei jumătăți a secolului XIII prezintă acest teritoriu [Baia Mare n.a.] ca unul ale cărui bogății așteaptă încă a fi descoperite”).

(red.) 1928, 10; Pethe 1929, 12; Stanciu V. 1929, 240; P. P. Krizsán, *Oglinda orașului Baia Mare – Nagybánya Tükre*, Baia Mare – Nagybánya, 1933, 6; Meruțiu 1936, 59 sqq.; Mărcuș 1938, 56 sq.; Pink 1939, 98 sq.; Pop Dariu f. a., 14; Roska 1939, 9; Maksai 1940, 98 sqq.; Gh. Crișan, *În subteranele cu comori. Carte despre minele de aur și mineritul din regiunea Baia Mare*, Baia Mare, 1940, 9 sqq.; Roska 1942, 186, nr. 10; Manilici, Giușcă, Stiopol 1965, 5 sq.; I. Némethi, *Orînduirea comunei primitive*, în O. Bandula, C. Borlea, I. Némethi, A. Socolan, M. Zdroba, *Pagini din istoria Maramureșului*, Baia Mare, 1967, 35 sq.; Oszóczki, Sabău 1967, 179 sqq.; Bodiú et al. f. a., 7 sq.; Maghiar, Olteanu 1970, 60; Bombiță 1971, 10; Popa, SCIV 22, 1971, 538 sq.; *Monografia Baia Mare*, 123, 243 sq.; *Îndrumător Arhive*, 145 sqq.; V. Wollmann, AIIA Cluj 17, 1974, 327; Posea, Moldovan, Posea A. 1980, 82; Tripșa et al. 1981, 23, 47; *Din istoria mineritului în Baia Mare*, Baia Mare, 1985, 4; Pascu 1986, 231, 234 sqq.; Achim, Ciolte 1991, 8; Mac, Budai 1992, 61; Stanciu 1995a, 41 sqq.; Molnár 1996, 419 sq.; Huber, Mureșan 1996, 20; Zsámboki 1997a, 36 sqq.; Kemenczei 2000, 67; Réthy 2001a, 399 sq.; Réthy 2001b, 31; Beregic, Cosma, Bogdan 2001, 21 sqq.; Balogh, Oszóczki 2001, 3 sqq.; Bălănescu, Achim, Ciolte 2002, 28 sqq.; Molnár J. K. 2002, 24 sq., 70 sq., nota 4; M. Primas, *Überlegungen zum bronzezeitlichen Territorialverhalten*, în Kacsó (ed.) 2003, 407; Horváth 2004, nota 56; Fodor 2005, 141 sq.; Kacsó 2005b, 164 sqq.⁴⁰; Rabb 2006, 122; Réthy 2006b; Wollmann 2006, 442 sqq.; Hochstrasser 2006, 66; Baron 2006, 159; Weisz 2007, 2; Niedermaier 2008, 44, 378; Țurcanu 2008, 72 sq.; C. Timoc, *Mineritul aurifer în Dacia Romană*, în *Dacia în sistemul socio-economic roman*, BHAUT IX, Timișoara, 2008, 96; Gogiltan 2009, 188; Neacșu, *Resurse minerale*; Kacsó 2010a, 5; Réthy 2010a, 13 sq.; Borcoș, Udubașa 2012, 19; Gridan T., Gridan S. 2013, 255; Mátyás-Rausch 2013a, 493 sq.⁴¹

-Este neîndoielnic că orașul Baia Mare, la fel ca și localitățile din împrejurimi, în primul rând Baia Sprie (vezi mai jos), a fost întemeiat și s-a dezvoltat datorită existenței în zonă a unor importante resurse de minereuri, principala activitate a locuitorilor fiind legată de exploatarea și valorificarea acestor resurse. Începuturile orașului pot fi datate în primele decenii ale secolului XIV, eventual chiar în deceniile de sfârșit ale secolului XIII. Cel mai vechi document scris cunoscut referitor la Baia Mare provine din anul 1329⁴².

⁴⁰ Sunt prezentate rezumativ diferitele puncte de vedere cu privire la începuturile și istoria mineritului din bazinul Baia Mare în perioada pre- și protoistorică.

⁴¹ Autoarea menționează afirmațiile din literatura mai veche, potrivit cărora mineritul din regiunea Baia Mare se practica deja în epoca romană, în felul acesta încercându-se accentuarea vechimii exploatărilor și caracterul lor excepțional. În realitate, spune P. Mátyás-Rausch, locurile de exploatare au fost evidențiate de abia în epoca angevină, organizarea mineritului și crearea instituțiilor care administrau exploatările fiind realizate treptat, începând cu mijlocul secolului XIV.

⁴² Mai mulți autori menționează anul 1308 ca fiind data cea mai timpurie apărută în legătură cu istoria orașului Baia Mare și cu mineritul de aici. Astfel, G. Szellemy

Prin acest act, regele Carol Robert (1301-1342) donează lui „*Corrardus Judex Civitatum Rivuli Dominarum et de Medio Monte*” pădurea dintre cele două localități, pentru ca aici să fie întemeiată o așezare. Baia Mare apare aici sub denumirea de *civitas Rivuli Dominarum*, ea având un jude comun cu *Mons*

(1894a, 82; 1894b, 266) afirmă că *Zazarbánya (Mina Săsar)*, respectiv minele de la Baia Mare aparțineau în amintitul an regelui Carol Robert și reprezentau venitul reginei, care locuia în anul 1327 la Baia Mare. Aceste date sunt reluate în *Monografia Baia Mare*, 129, 245. N. Dunăre (*Civilizație tradițională românească în Curbura Carpatică Nordică*, București, 1984, 151) spune că „În primul deceniu al secolului... (1308), regele Carol Robert hotărăște, conform obiceiului, ca tot venitul minei de argint de la Rodna, să fie transmis soției sale, la Baia Mare”. După Gy. Csoma („... suprema tărie a orașului”. *Istoria orașului Baia Mare de la începuturi până la Unirea din 1918*, Baia Mare, 1999, 191), „În anul 1308 minele (de la Baia Mare n.a.) ajung în posesia lui Carol Robert, veniturile aparținând soției acestuia, care, în anul 1327, locuia la Baia Mare. La fel, beneficiau de aurul din Baia Mare și soția și ficele regelui Ludovic I”. H. Roth (2003, 16) și P. Niedermaier (2008, 384) afirmă, de asemenea, că prima menționare documentară a „*Bergstadt Sachsenburg (rum. Baia Săsar, ung. Zazarbánya)*“, respectiv „*Sachsenberg*” apare în anul 1308. D. Fodor (2005, 139) vorbește de minele din Rodna, care devin în 1308 proprietate regală, iar în 1327 regele „*dispune ca venitul minei să fie trimis reginei, la Baia Mare*”. În *Sematizmus 2006*, 233 se spune că, potrivit documentelor, în 1308 veniturile provenite de la *Zazarbánya* îi reveneau reginei. Nu este indicat izvorul pe care se bazează aceste afirmații. Pare destul de probabil că ele nu au suport documentar. De altfel, acestea nu sunt inserate în majoritatea studiilor importante cu privire la istoria orașului.

Apartenența minelor de la Baia Mare la bunurile reginei, drept cadou de nuntă, fără precizarea vreunui nume sau an, este menționată deja de Ignaz Edl. von Born (1774, 147), precum și de A. Szirmai Szirmai (1809, 215 sq.), care spune că acest fapt nu este consemnat în documentele mai vechi.

Originalul documentului din 1329 nu s-a păstrat. Există doar un rezumat în limba latină într-un act de la 1479 privind un proces dintre orașul Baia Mare și Nicolae și Bartolomeu Drágffy, vezi Wenzel 1880, 110, nota 1; Schönherr 1910, 397; DIR, C, Veacul XIV, vol. II (1321-1330), 1953, 290; *Monografia Baia Mare*, 130; *Îndrumător Arhive*, 49, nota 1.

Medius (Baia Sprie)⁴³. Într-un document din anul 1327⁴⁴ este menționat *Zazarbanya* (Mina Săsar)⁴⁵, care s-a unit mai târziu cu Baia Mare.

Sub numele de *Zazurbanya*, așezarea apare, alături de *Rivulus Dominarum*, și în actul emis de regele Ludovic I (1342–1382) la 20 septembrie 1347⁴⁶. Cele două localități erau deci la acea dată încă separate⁴⁷. În acest act este pentru prima dată documentat în mai multe dintre aspectele sale mineritul din zonă. Este precizat faptul că anual se alege un jude al minerilor, *magistrum montis*, care supraveghează, împreună cu judele orașului, *judex*, și cu consiliul, *magistratus*, activitatea desfășurată în mine și exercită dreptul de judecată în problemele legate de minerit. Tot aici se stipulează că judele orașului și consiliul aleg supraveghetorii minelor, *scansores*, în a căror sarcină revine controlul activităților miniere, dar și permanenta mărire a urburii convenite regelui. Se stabilește că lemnul folosit în amenajarea minelor poate fi procurat fie din hotarul localității, fie din pădurile mai îndepărtate. Toate privilegiile

⁴³ După Gy. Schönherr (1910, 379 sq.), prezența unui jude comun pentru cele două localități se datorează faptului că, inițial, Mons Medius a aparținut de Rivulus Dominarum, privilegiile orășenești fiind obținute în comun.

⁴⁴ Anul 1327 este important pentru mineritul din regatul angevin, întrucât în acest an, la 17 mai, a fost emis actul, potrivit căruia o treime din urbură revenea proprietarului terenului pe care se aflau mine de aur și de argint. Această decizie a favorizat dezvoltarea mineritului, inclusiv în zona Baia Mare-Baia Sprie, producția totală pentru regat ajungând pe la mijlocul secolului la aproximativ 2.000-2.500 kg aur și 10.000 kg de argint. Vezi Wenzel 1880, 30; DIR, C, Veacul XIV, vol. II (1321-1330), 1953, 219 sq. (traducerea în limba română a documentului); Maghiar, Olteanu 1970, 112; Kristó, Marosi (red.) 1988, 31, 158 (traducerea în limba maghiară a documentului); Molnár 1996, 416.

⁴⁵ Potrivit comentariului lui Gy. Schönherr (1910, 379), localitatea avea deja la acea vreme rang de oraș, numai astfel putându-se explica atenția deosebită acordată de rege locuitorilor, de al căror aprobare depindea primirea unor importante drepturi de către proprietarii terenurilor învecinate. Documentul, afirmă istoricul, este și o dovadă a faptului că, la vremea respectivă, zona era intens circulată.

⁴⁶ Documentul este comentat deja de Ignaz Edl. von Born (1774, 147) și de A. Szirmai Szirmay (1809, 217 sqq., aici și traducerea în limba maghiară a documentului). Vezi și Schönherr 1910, 390 sqq.; Oszóczki, Sabău 1967, 179 sq.; Maghiar, Olteanu 1970, 113 sq.; *Monografia Baia Mare*, 131 sqq.; *Îndrumător Arhive*, 49 sq. Traducerea în limba română a documentului în DIR, C, Veacul XIV, vol. IV (1341-1350), 400-404.

⁴⁷ Gy. Schönherr (1900, 474; 1910, 380 sq.) presupune că au existat și alte mici așezări miniere pe teritoriul actualului oraș. Una dintre acestea s-ar fi aflat la poalele Dealului Crucii (Kereszthegy), care s-a numit odinioară *Nagybányahegy* (*Dealul Baia Mare*). Autorul consideră că soarta acestei așezări a fost similară cu cea a așezării *Zazarbánya* (*Mina Săsar*), și ea fiind încorporată în *Rivulus Dominarum*. Totuși, de pe la mijlocul secolului XVI s-a impus denumirea de *Nagybánya*, înlocuind treptat vechea denumire a orașului. O altă așezare ar fi fost *Neustadt* (*Nova Civitas*), această denumire, completată cu atributul *Hungarisch*, fiind păstrată până la sfârșitul secolului XVI.

Urmele unor astfel de așezări nu au fost deocamdată sesizate arheologic.

reîntărite prin acest act aparțineau unei importante comunități dintr-un oraș liber regal⁴⁸.

Ludovic I emite un nou act privilegial în 8 martie 1376. În fața unor martori din Baia Mare și Baia Sprie, regele numește la conducerea celor două orașe un comite de cămară comun. El întărește privilegiile anterioare și permite cetățenilor să aleagă un jude și jurați, care se pronunță atât în procesele intentate locuitorilor, cât și minerilor. Actul stabilește și dreptul de folosință pe o distanță de trei mile a pădurii ce înconjură orașul, *Silva Nigra (Pădurea Neagră)*, pentru procurarea lemnului necesare construirii cuptoarelor, șteampurilor și caselor.

Potrivit unei plângeri din 1383 a locuitorilor orașului, voievodul Balc, fost comite al Sătmăruului, împreună cu frații lui, Drag și Ioan, produceau, în pădurea regală, *Pădurea Neagră* („*in silva sua Regali nigra*”), cărbune de lemn. Pentru a nu fi perturbată activitatea minieră, locuitorii pretindeau evacuarea celor menționați. În 1384, regina Maria (1385-1395) cerea acestora să nu împiedice libera folosire a amintitei păduri.

Datorită inițiativelor locale și a sprijinului primit din partea autorităților regale, minele de la poalele Gutâiului deveneau, în a doua jumătate a secolului XIV, principalele surse de procurare a aurului din regatul angevin⁴⁹. Foarte probabil, lucrările miniere cele mai profitabile se aflau în Valea Roșie și în Valea Pietroasa, precum și pe Dealul Crucii.

La începutul secolului XV, atunci când orașul Baia Mare a fost cedat, împreună cu alte posesiuni, despoților sârbi Șt. Lazarevici și Gh. Brancovici, mineritul de aici a cunoscut o primă etapă de regres, unele mine devenind chiar neutilizabile. Totuși, din această perioadă, mai precis de la 1411, este documentată existența la Baia Mare a unei monetării, ale cărei începuturi datează, eventual, chiar din prima jumătate a secolului XIV⁵⁰.

⁴⁸ În clasificarea orașelor din regatul maghiar, realizată de A. Kubinyi, publicată și discutată de autor în mai multe studii (menționez aici TK 23, 1971, 58-78; TSz XLVI, 1-2, 2004, 1-30; *Székesfehérvár helye a késő középkori Magyarország városhálózatában, valamint Fejér vármegye központi helyei között*, în Gy. Erdei, B. Nagy [red.], *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*, MHB XIV, 2004, 277-284; *Városfejlődés a középkori Magyarországon*, în Gyöngyössi 2006, 153-174), Baia Mare este încadrată în grupa a treia, cea a orașelor mai mici și a târgurilor cu importanță economică („*smaller towns, important markt-towns*”). În aceeași grupă sunt încadrate Satu Mare, Debrecen, Szombathely, Gyöngyös, Lippa (Lipova), Caransebeș, Óbuda etc. Dintre acestea, doar Baia Mare și Lippa (din 1529) sunt orașe liber regale în secolele XIV-XVI.

⁴⁹ Potrivit unor estimări făcute de F. Kováts (menționate de M. Gyöngyössi [2004, 104]), între 1376 și 1400 cantitatea de aur extrasă în Ungaria s-a ridicat la 3.000 kg, dintre care 1.000 kg au fost obținute la Baia Mare

⁵⁰ Ipoteză susținută de L. Huszár (*Ungarn, von 1000 bis heute*, Budapest, 1979). După E. Oberländer-Târnoveanu (2001, 12), începuturile monetării de la Baia Mare se plasează între 1387 și 1401. M. Gyöngyössi (2004, 108) afirmă că nu există izvoare scrise despre existența monetării de la Baia Mare la sfârșitul secolului XIV, ea nefiind menționată nici în diploma de la 1393 a lui Sigismund, în care este întărită diploma

Revirimentul activităților miniere a avut loc sub protecția lui Iancu de Hunedoara (1446-1453), care a facilitat deschiderea de noi galerii și prin aducerea unor specialiști italieni. Periodă de înflorire a mineritului băimărean și în general, de bunăstare a orașului, probată, printre altele, de faptul că cetățenii ei aveau în arendă monetăria de aici, dar și monetăriile din Sibiu și Baia de Arieș, se extinde până spre sfârșitul domniei regelui Mathia (1458-1490). În această perioadă erau în exploatare șapte perimetre minere, dintre care cea mai importantă era *Grosse Grueb*, ce aparținea Cămării regale. Aici existau patru galerii de extragere a minereurilor din filoane foarte bogate. Tot aici se afla galeria de bază, *Erbstollen*, prin care era evacuată apa și care se adâncea, la un moment dat, până la 600 de stânjeni. Filoane bogate erau în exploatare și în perimetrele miniere *Gänseweide*, *Schwabenherd*, *Neue Schacht*, *Opferzeit*, *Geppelschacht* și *Kerschenbaum*. Cantitatea de aur extrasă anual la Baia Mare se ridica la valoarea de 2.500 de mărci.

Spre sfârșitul secolului XV începe o nouă etapă de regres în activitatea minieră, care s-a datorat epuizării unor filoane bogate și inundării unor lucrări mai vechi, dar și distrugerilor provocate de trupele principelui polonez Albert, care au invadat orașul în 1490.

La începutul secolului XVI s-au făcut noi încercări de sprijinire a mineritului din Baia Mare. În anul 1505, regele Vladislav II (1490-1516) oferea cămării din Baia Mare o parte din veniturile tricesimei ardelene „*ad sustentationem et culturam montarum suarum*”. Totodată, el a transferat orașului dreptul de exploatare a minei „*Cheresnye*” din Dealul Crucii. Peste doi ani, în vederea refacerii minelor de la Baia Mare, regele își declara disponibilitatea de a folosi suma obținută din arendarea pe doi ani a vigesimei transilvănene către sibieni și brașoveni. Tot în 1505, I. Thurzó și fiul său primeau o scutire de impozite pe o perioadă de zece ani cu condiția să repornească exploatarea în minele inundate și să deschidă noi mine. Atunci a fost construită o conductă de apă de 16 km, care pornea din Valea Romană. Conducta a fost refăcută la mijlocul secolului XIX (vezi mai jos). Datorită cheltuielilor ridicate de întreținere și a riscurilor din ce în ce mai mari de suprare a minelor, afacerea familiei Thurzó la Baia Mare a încetat după 1513.

În 1521 a avut loc un conflict între minerii din Baia Mare. Ca urmare a acestui conflict, a fost redactată în limba germană o jurisdicție minieră valabilă pentru Baia Mare și Baia Sprie, intitulată *Bergordnung in der Hungarischen Neustadt uvd Mittelberg*, care cuprindea 56 de articole.

Investițiile în minerit nu au lipsit totuși în primele decenii ale secolului XVI, ele fiind făcute inclusiv de către municipalitate. Pentru că au exploatat fără niciun fel de ajutor două mine ale cămării din apropierea orașului, regele Ludovic II (1516-1526) a emis, în 1525, un act prin care făcea cunoscut

privilegială a lui Ludovic I de la 1376. Același autor precizează însă că siglele apărute pe monedele de la Baia Mare din secolul XV pot fi recunoscute și pe monede din secolul XIV.

tezaurului că scutește timp de doi ani locuitorii orașului Baia Mare de *lucrum camerae*, precum și de toate celelalte impozite.

După succesele sale militare din 1529, Ioan Zápolya I (1526-1540) și-a extins autoritatea și asupra teritoriilor sătmărene și băimărene. Pentru impulsivitatea activităților miniere, el a apelat la serviciile unui renumit specialist din Prusia, F. Schmelz, care a construit la Baia Mare șteampuri mai performante, cu ajutorul cărora se putea prelucra fără pierderi prea mari și minereul mai puțin bogat în metale. Totodată, prin uscarea unor spații miniere inundate și exploatarea acestora, a fost mărită producția, astfel fiind stopată pentru o anumită perioadă decăderea activității miniere.

Minele de aur și argint, dar și de alte metale de la Baia Mare și Baia Sprie sunt menționate de Nicolaus Olahus, în lucrarea intitulată *Hungaria et Athila* (1536). Aici sunt amintite și ocele de sare din apropiere de Coștiui, ce aparțin împreună cu alte proprietăți, potrivit relatărilor umanistului, reginei.

Mijlocul secolului XVI marchează un nou declin al mineritului băimărean. Orașul a fost ocupat, în anul 1551, de Habsburgi, care au încercat să redreseze situația economică a localității. Comisarii regali trimiși la fața locului în primăvara anului 1552, Paul Bornemissza, episcopul de Veszprém, și Georg Werner, consilierul Cămarii regale, au constatat că rezultatele obținute în urma măsurilor luate în deceniile precedente au fost minore, lipsa mijloacelor bănești nepermițând îmbunătățirea substanțială a exploatării miniere. În plus, datorită folosirii unor metode înapoiate de eliminare a apelor, mai multe mine erau inundate. Cantitatea anuală de aur extrasă a scăzut simțitor, valoarea sa fiind estimată la 400 de mărci, din care, în perioada 1549-1551, producția obținută la *Grosse Grueb* era de 39,46, respectiv 47 de mărci.

Potrivit unor inventare întocmite la 1553 și 1556, la mijlocul secolului XVI erau în activitate la Baia Mare minele cunoscute deja în vremea lui Mathia, partea mai mare fiind în proprietatea cămării regale, existând și proprietăți particulare. Funcționau aici, între 1551 și 1553, pe lângă o galerie de profunzime, lungă de 674 stânjani, și o serie de galerii, precum și mine de suprafață, 14 șteampuri și cinci cuptoare-topitorii. Sunt consemnate minele „*Gepelschacht*” și „*Genczwar*”, ambele în „Muntele Săsar”. La 1566, Cămara din Baia Mare dispunea de mai multe edificii, ateliere și încăperi cu diferite destinații: casa de cementare, casa de bătut monedă, topitoria de monede, casa de ardere (*crematoria*), o topitorie ce aparținea lui Petru diacul, o altă topitorie, atelierul fierarului, un depozit (*reservatorium*) de bani și argint, o încăpere pentru păstrarea seului, „casa” prefectului, încăperea Cămării, o pitărie, bucătăria etc. Sunt menționate acum la Baia Mare minele „*Naghwerem*”, „*Gewzwad*”, „*Gepel Schacht*”, „*Regio Schacht*” (puțul regal), „*Chereznye Regia*” și „*Stolna Regia*” (Galeria Regală), iar la Baia Sprie minele „*Pelsewcz*” și „*Mihalurbanya*”. Pe lângă inventarul minei *Naghwerem* (vezi mai jos Galeria +450 m), sunt precizate și inventarele altor lucrări miniere. Astfel, mina *Gewzwad* avea două „mașini”, una veche și una nouă, ultima cu două funii mari, o cantitate foarte mare de lemne, recipiente cu mâl impur, un șteamp cu 24

săgeți, 1.742 „par” de minereu neprelucrat, alte unelte și instrumente, puțul *Gepel Schacht* o „mașină” cu două funii mari, un șteamp cu 21 de săgeți, un morman de minereu la suprafață de 1.874 „par”, mina *Chereznye Regia* o „mașină” și o galerie.

În registrul din 1559 al cămării din Baia Mare, în care sunt sintetizate datele dintr-un registru dispărut, sunt menționate o serie de informații cu privire la eforturile făcute pe la mijlocul secolului XVI în vederea redresării mineritului din regiunea Baia Mare și a intensificării baterii de monede. Astfel, în vederea întreținerii minei regale *Nagywerem* s-a cheltuit, în 1559, suma de 1.615 florini și un denar, pentru mina regală de la Baia Sprie (*ad culturam fodine medimontis regie maiestatis*) 149 florini 22 dinari, pentru deschiderea de galerii noi și întărirea „galeriei mari” (*stollis magne*) 162 florini 40 denari, pentru șteampurile regale (*stompa regie maiestatis*) 606 florini 24 dinari, pentru ridicarea unor șteampuri noi (*ad novam erectionem stomporum*) 225 florini 55 dinari, pentru ameliorarea topitoriei (*conflatorii*) regești 1.315 florini 19 dinari, pentru casa cămării 924 florini 94 dinari, iar pentru alte nevoi (*diversa cursolaria*) 83 florini. În același an, venitul cămării s-a ridicat la 30.230 florini și 34 dinari.

În perioada Principatului Transilvaniei, minele și monetăria din Baia Mare au fost trecute din proprietatea regilor Ungariei în proprietatea principilor Transilvaniei. Aceștia au arendat minele unor particulari, precum familiile Herberstein și Lisibona, dar și orașului.

Felician von Herberstein, originar din Styria, a încheiat primul său contract de arendare încă cu Cămara Aulică în 1581. Acest contract a fost urmat de alte trei, încheiate în 1583, 1585 și 1588. El a obținut de la Șt. Báthory, deja rege al Poloniei, minele cămării, împreună cu șteampurile, topitoriile și monetăria, plătiind pentru acestea anual suma de 33.160 taleri. În 1586, Herberstein a arendat și minele din Cavnic. Din averea proprie a finanțat lucrările de explorare pentru descoperirea de noi filoane la Baia Mare și Baia Sprie, a reparat sistemele de susținere ale unor filoane deja cunoscute, a construit noi cuptoare, șteampuri etc.

După moartea lui Felician von Herberstein, survenită în 1590, administrarea arende și a bunurilor dobândite i-a revenit pentru scurt timp fiului său, Raimund, care a încetat din viață doar după un an, nu înainte de a prelungi cu principele S. Báthory (1588-1599, 1601-1602) contractul ce expira în 1591. Afacerile familiei au fost preluate de Friedrich von Herberstein, care a fost copleșit de numeroase probleme financiare, astfel că, în august 1600, a vândut, în numele său și al fraților săi, Felix și Felician junior, proprietățile agricole, minele, sistemul de aducțiune de apă etc. lui Gerhard Lisibona și asociatului acestuia, Georg Wagen, pentru suma de 100.000 florini și 200 ducați de aur.

Gerhard Lisibona, originar din Anvers, ca proprietar și arendaș al unor mine, s-a străduit, chiar mai mult decât predecesorii săi, să obțină un profit cât

mai mare fără investiții importante. El a trăit la Baia Mare din 1601 până în 1614, apoi până la moartea sa, în 1618, la Zlatna.

Sunt cunoscute mai multe litigii financiare pe care le-a avut Lisibona cu conducerea orașelor Baia Mare și Baia Sprie. Verdictul final în procesul cu orașul Baia Sprie a fost dat în 1614 de către o delegație, ce acționa în numele regelui. Potrivit sentinței, cele două părți renunțau reciproc la pretențiile avute; orașul putea în continuare să desfășoare liber activitatea minieră, fiind de acord ca Lisibona să aibă la dispoziție câteva mine particulare mai mici. Printr-o hotărâre luată doar cu câteva zile mai devreme de marele duce Ferdinand, arendaș principal devenea însă din nou un membru al familiei Herberstein, în timp ce familiei Lisibona îi revenea doar Mina Borcut, pe atunci relativ recent deschisă, precum și câteva proprietăți miniere din Baia Mare. În urma unui lung proces de *restitutio*, desfășurat între 1610 și 1615, familiei Herberstein i-au revenit bunurile înstrăinate în 1600, ceea ce însemna și o accentuare a influenței austriece în zonă.

Din toamna anului 1619 regiunea minieră Baia Mare a ajuns sub controlul principelui G. Bethlen (1613-1629), care a dat în arendă, pentru suma de 2.000 de taleri anual, orașului mina Magna Fodina (Nagyverem, Grosse Grube), Monetăria și Cămara, dând dispoziții și în legătură cu Mina Neagră și Mina Wath. Contractul de arendare a fost încheiat în ziua de 9 mai 1620 la Kassa (Košice). Motivația invocată pentru darea în arendă a fost constatarea că arendașul anterior, Felician von Herberstein junior, nu a condus bine mineritul, activitatea sa fiind caracterizată prin distrugere și delăsare.

Cu acest contract de arendare s-a încheiat ceea ce de a doua perioadă Herberstein la Baia Mare. În această perioadă, între oraș și arendaș au existat conflicte permanente, cele două părți având interese diferite; conducerea orașului încerca să limiteze extinderea activității lui Herberstein, nefiind de acord, între altele, cu faptul că minierii erau aprovizionați cu produsele arendașului în propriile magazine. Discuțiile cele mai aprinse s-au purtat în legătură cu dreptul de judecată, ambele părți revendicând acest drept.

După expirarea contractului, care a fost reînnoit de două ori, minele din jurul orașului au fost exploatate de meșterii principelui, printre aceștia numărându-se, între 1623 și 1628, cunoscutul specialist P. Filstich, ce provenea dintr-o familie săsească de la Cluj.

Pe baza unui contract încheiat cu Șt. Bethlen, cel ce a moștenit proprietățile din Baia Mare după moartea lui G. Bethlen, orașul a primit din nou, între 1630 și 1636, arenda minelor, suma arendeii fiind de 2.000 de taleri anual. Au urmat apoi alți arendași, printre aceștia fiind și unul dintre frații Lisibona. Pagubele pricinuite de unii dintre arendași lucrărilor miniere au fost însă extrem de mari, fiind excavate blocurile de sprijin ale minelor, menajate de cei vechi, și înlăturați stâlpii de susținere.

În anul 1647, orașul Baia Mare a trecut din proprietatea familiei Bethlen în cea a familiei Rákóczi. Principele Gh. Rákóczi I (1630-1648) a pus sub supravegherea directă a cămării princiare lucrările miniere din jurul Băii Mari.

Pentru înlesnirea activității miniere, dar și a monetăriei, impozitul perceput de la oraș a fost folosit pentru nevoile minelor și monetăriei, apoi sumele au fost orientate doar spre aceasta din urmă, astfel că după 1648 nu s-a mai cheltuit nimic pentru întreținerea minelor cămării, activitatea acestora fiind practic sistată.

Începând cu 1664, zona Baia Mare a ajuns sub jurisdicție austriacă. Cămara imperială a examinat starea economică a zonei, în primul rând a minelor din Baia Mare și Baia Sprie, și a întocmit un inventar al bunurilor existente, precum și planuri de reluare a activității. S-a încercat mai ales să se impună orașului Baia Mare reînceperea exploatării minelor care îi aparțineau. Având în vedere încercările lipsite de succes ale anilor '30 și 40, conducerea orașului a refuzat să investească în lucrările miniere, ceea ce a dus la degradarea accentuată a acestora, așa cum reiese și din inventarul întocmit în 1678. De altfel, în 1674 a fost desființat Oficiul comitelui cămării din Baia Mare, în locul acestuia rămânând un Oficiu minier cu un șef și doi funcționari subordonați cămării din Zips.

Exploatarea aurului și argintului la Baia Mare este consemnată, se pare, în lista publicată de călătorul olandez Jacobus Tollius în 1687, completată în 1732 de geograful francez Antoine-Augustin Bruzen de la Martinière, orașul apărând sub denumirea de Necbau sau Newberg.

În documentele de arhivă ce aparțin perioadei dintre secolele XIV și XVII sunt consemnate numeroase lucrări miniere aflate în perimetrul orașului Baia Mare, marea majoritate pe Dealul Crucii (501 m): *Ciresului* (Cheresnye bania [1505, 1525], Cheresnie Regia [1556], Kerschenbaum [1552]), *Rândunica* (Schwabenherd [1552]), *Gepel* (Gepel Schacht [1552-1556], Geppel Schacht [1556-1600], Gepelschacht [1612-1630]), *Göncvár* (Gheönchwar [1569, 1630], Ghoenchwar [1569], Geönczvár [1620-1624], Genz Vár, Gönczvár [1632, 1634]), *Opferzeit* (1552), *Cacer* (Cacer bania [1621-1624]), *Săsar* (Zazarbania [1347], Zazarhegy [1556, 1620]), *Gepelul Mic* (Kys Gepeli, Kis Gepely [1620-1624], Kis Gepel [1664]), *Puțul Regal* (Regia Schacht [1553-1556]), *Galeria Regală* (Stolna Regia [1553], Stholna Regia [1556]), *Puțul Calu* (Lo Schacht [1621-1624], Lw Schacht [1635]), *Gâștii* (Gänseweide [1552], Gewzwad [1553, 1556]), *Grota Mare* (Nagi Werem [1549, 1621-1624, 1631], Grosse Grube [1552, 1556], Naghwerem [1556], Nagywerem alias Császár bánya [1569], Magna Fodina seu Gross Grube [1573], Nagy vrem, Nagyverem [1620-1650], Kaisers Grube, Kaiszers Krube [1664]), *Surpătura* (Omlás bánya [1621]), *Sarlósat* (Sarlosath [1569], Sarlo Schat [1569]), *Roata Nouă* (Wykerek [1563, 1569], Uykerek, Újkerék [1621, 1635]), *Puțul Nou* (Uj Satth [1563], Neue Schacht [1552], Város új Sattia [1621]), pe Valea Roșie: *Frauenseifen* (1552).

Câteva dintre minele menționate apar nu numai în documentele de arhivă, ele fiind semnalate și prin monedele miniere (*pfenigi minieri*), bătute de proprietarii sau arendașii minelor (Nagyverem, Wanth etc.). Astfel de monede au fost emise și la Baia Sprie, Cavnic, Băița. La Baia Mare, primele monede miniere au fost bătute de Gerhard Lisibona. Pe aversul acestor monede sunt

reprezentate de obicei monograma proprietarului sau arendașului, respectiv stema acestora, uneori amândouă, iar pe avers inițialele orașului minier sau a minei, simbolul minier al ciocanelor încrucișate, anul de emisie, valoarea monedei. Monedele erau folosite în mod curent la plata alimentelor consumate de mineri

În 1730, în galeria de bază a minei Dealul Crucii a fost amenajată o instalație de evacuare a apei ce funcționa cu tracțiune animală. În acest fel s-a reușit adâncirea simțitoare a lucrărilor, exploatarea devenind rentabilă pe mai mulți ani.

Din 1737 datează primele hărți miniere ale zonei, inscripționate în limbile latină și maghiară. Ele au fost realizate de către Johannes A. Hammerschmidt, având ca obiectiv minele de la Baia Sprie și Cavnic. Mai târziu, tot el a întocmit hărți miniere pentru Baia Mare și regiunea Oaș.

De la începutul secolului XVIII și până în 1748, minele din Baia Mare aparțineau Direcției minelor din Košice. În anul menționat a fost înființat la Baia Mare Inspectoratul superior minier (*Inspectorat Oberamt*), scopul declarat fiind acela de creștere a producției de aur și argint. În subordinea Inspectoratului se aflau Monetăria din Baia Mare, Oficiul minier regal din Baia Sprie, Oficiul minier și al topitoriei din Cavnic, Oficiul Topitoriei și al pădurilor regale din Ferneziu, Oficiul Topitoriei de cupru și al pădurilor regale din Băița, Oficiul minier și topitoria din Nistru, Oficiul minier regal din Băiuț, fierăriile din fostul comitat Belső-Szolnok, Oficiul minier regal din Borșa, teritoriul Cetății Chioar, Serviciul financiar central al inspectoratului, patru laboratoare și judecătoriile rurale miniere din Baia Sprie, Cavnic și Borșa.

La mijlocul secolului XVIII, minele din Baia Mare erau nerentabile. Veniturile lor erau, în 1754, de 1.042 florini, iar cheltuielile s-au ridicat la suma de 2.053 florini, diferența dintre cheltuieli și venituri fiind de 1.011 florini. De altfel, și orașul era destul de îndatorat. La 1756 datoriile sale se ridicau la 3.049 de florini, din care 2.000 de florini către Baia Sprie.

În 1764 erau în exploatare la Baia Mare următoarele mine: I. pe Valea Roșie: *Maria Heimsuchung*, Sf. *Leopold*, Sf. *Iosif*, II. pe Valea Pietroasa (Köves): Sf. *Treime*, Sf. *Martin*, Sf. *Francisc*, Sf. *Nicolae*, Sf. *Francisc de Paula*, Sf. *Susana*, *Salvator*, *Providentia*, Sf. *Ioan Evanghelistul*, Sf. *Mihail*, III. pe Valea Lungă: Sf. *Laurențiu*, Sf. *Rozalia*, Sf. *Ioan Nepomuk*, IV. pe Valea Usturoi: Sf. *Anton*, Sf. *Iosif*, V. Sub Piatră (Kőalja): Sf. *Leonard*, VI. Valea Borcutului: Sf. *Agata*, *Virgo assumpta*, Sf. *Ștefan*, Sf. *Leopold*, *Isaia*, Sf. *Treime*, Sf. *Iosif*, Sf. *Gheorghe*, *Mina Stemei (Czimerbánya)*, VII. pe Dealul Crucii: *Dealul Crucii*, VIII. Pârâul Sf. Ioan: Sf. *Petru*, IX. Șipotul Sf. Ioan: Sf. *Ștefan*, X. Ferneziu: Sf. *Ioan*. Hărțile minelor de pe Valea Roșie și din Dealul Crucii au fost realizate de F. Ertzl (între 1760 și 1765), apoi de L. Dietrich (1780).

În 1765, cămara, în colaborare cu orașul, a început amenajarea galeriei Lobkowitz. După 30 de ani de activitate, galeria a intersectat lucrări miniere mai vechi. Acestea au coborât, potrivit observațiilor făcute cu prilejul deschiderii

orizonturilor mai adânci, până la orizontul IV, aflat la 100 m mai jos de nivelul galeriei de bază.

În cursul unei călătorii prin Banat, Transilvania și Ungaria, Ignaz Edl. von Born a vizitat, în anul 1770, și localitățile Baia Mare, Cavnic și Baia Sprie. În relatările sale despre această călătorie, publicate în anul 1774, polihistorul austriac cu origini transilvănene furnizează, pe lângă o serie de date istorice, și date relevante cu privire la mineritul din zonă și informații interesante referitoare la mineralele sesizate, printre acesta și la antimonitul de Baia Sprie. El menționează și lucrările miniere de la Băiuț, Băița și Nistru.

O altă lucrare importantă cu privire la istoria mineritului din Baia Mare și din alte localități învecinate este cea a consilierului minier Johann V. Sartori, întocmită pe baza documentelor dintre anii 1535-1771 din arhiva Cămării regale din Kaschau (Košice)⁵¹. Potrivit excerptelor realizate de K. Oszóczki⁵², în lucrarea din anul 1775 sunt prezentate date cu privire la minele din Baia Mare, Baia Sprie, Băița, Borșa, Cavnic, Nistru și despre spălarea aurului în Tisa, denumirile vechi ale puțurilor și galeriilor, sunt descrise șteampurile și topitoriile, precum și mina regală Kreutzberg din „Muntele Săsar”. Sunt, de asemenea, menționate denumirile vechi ale orașului Baia Mare, proprietarii și arendașii minelor și monetăriei din Baia Mare, jurisdicția minelor, clădirea veche și cea nouă a monetăriei, angajații monetăriei și a minelor, prețul preschimbării aurului și argintului, greutatea utilizate la Baia Mare, venitul monetăriei și a minelor.

În 1771 au fost amenajate lacuri ce au servit activității minelor de pe *Valea Roșie*. Costurile de amenajare au fost recuperate de municipalitate de la șteampurile care foloseau apele acestor lacuri, în această vreme existând pe *Valea Roșie* 25 de astfel de instalații, dintre care trei aparțineau orașului, restul unor societăți particulare. În 1785, orașul a vândut minele din *Valea Roșie* unei societăți miniere din Nistru. Din această perioadă este menționată și o mină a cămării pe Valea Pietroasa. În a doua jumătate a secolului XVIII importante lucrări miniere s-au aflat pe Valea Usturoiului și în partea nordică a Văii Firiza.

La începutul secolului XIX a încetat orice activitate minieră pe *Valea Roșie*, dar a continuat pe *Dealul Crucii* și pe *Valea Usturoi*, după cum rezultă din relatările lui Wilhelm Gottlob Ernst Becker, intendantul minelor de la Freiburg, care a vizitat mai multe mine din Ungaria și Transilvania în anul 1805, printre acestea pe cele din Baia Mare, Baia Sprie și Cavnic. Potrivit informațiilor sale, în mina de la *Dealul Crucii* erau continuate exploatarea vechi, pentru susținerea galeriilor fiind folosit lemnul de castan. Este descrisă și activitatea fierarilor, care aveau în sarcină confecționarea și întreținerea uneltelor miniere.

În anul 1818, la conducerea minelor și monetăriei din Baia Mare a fost numit Gábor Svaiczzer, într-un moment în care mineritul de aici se afla într-o

⁵¹ Lucrarea în manuscris se păstrează la SJANMM, fond „Colecția personală inginer Lenghel Gheorghe”, nr. inv. 669, cota 1/1775.

⁵² Acestea se găsesc tot la SJANMM.

criză foarte serioasă, Cămara Aulică planificând chiar închiderea tuturor minelor. Svaiczer a inițiat noi exploarări, a construit noi șteampuri pe Valea Roșie și pe Dealul Crucii, unde a introdus vetrele de spălat minereuri de tip „*Schlemmherde*” și „*Stossherde*”, la Baia Sprie și la Cavnic a început exploatarea unor noi zăcăminte de plumb. Activitatea sa a dus la revigorarea mineritului din zonă.

Date importante cu privire la lucrările miniere mai vechi, o bună parte deja părăsite, de pe *Valea Roșie* sunt furnizate de un raport întocmit în anul 1835 și intitulat „*Bericht über den Vörösvizer Grubenbau u. dessen Feldregulierung von Anton Wiesner k. k. Oberbieberstollner Bergverwalters-Adjunct*”⁵³. Sunt menționate aici galeriile Salvator, Susana, Petru și Pavel, Gheorghe, Iuliana, Ștefan, Evanghelist, Martin, Elisabeta, Sf. Treime, Leopold, Iosif, Laurențiu, Mihail, Nepomuk, Calul, Galegottes, Mikuli, Maria Domnului cu secera.

Galeria de bază de pe *Valea Roșie* a fost redeschisă în 1831, pe întreaga sa întindere fiind descongestionată spre sfârșitul anului 1842. Pe la mijlocul secolului XIX, aproape toate minele aparțineau cămării. Întrucât rentabilitatea exploatărilor a crescut simțitor, în 1850 s-a început săparea galeriei Svaiczer pe versantul sudic al dealului *Morgău*, pentru evacuarea apei din nivelurile superioare. Ea a fost perforată la mijlocul anului 1864 de Puțul Laurențiu, aflat la 2 km de intrarea în galerie, în felul acesta fiind interceptat și filonul *Laurențiu*. Eforturi pentru evacuarea apei din orizonturile inferioare au fost făcute și în mina Dealul Crucii, unde a fost instalată, în 1847, o mașină cu aburi, descrisă, printre alții, și de geologul Benhard von Cotta în lucrarea sa despre orașele miniere din Ungaria și Transilvania, publicată la Leipzig în 1862. Mașina cu aburi, a cărei utilizare era extrem de costisitoare, a fost înlocuită, în anul 1864, de o pompă cu coloană de apă, care a fost pusă în funcțiune cu ajutorul unei conducte, ce pornea din Valea Romană (vezi mai jos Galeria de apă). Cu un an mai devreme, în 1863, a fost construită, pe Valea Vicleanul, o instalație de amalgamare. Producția anuală de aur a minelor din împrejurimile Băii Mari a ajuns în anii '60 ai secolului XIX la 180-220 kg, iar cea de argint la 4.000-6.500 kg⁵⁴.

Spre sfârșitul secolului XIX, galeria Svaiczer, aflată la altitudinea de 227 m, avea pe direcția principală 3 km, ea intersectând și filonul principal și ajungând până la filonul *Calasantius*. La acea dată, lucrările miniere au avut ca obiectiv rețeaua de filoane *Laurențiu* (principal), filoanele *Mihail*, *Nepomuk*, *Leopold*, *Martin*, *Ioan Evanghelistul*, *Ștefan*, *Franz Susana*, *Ferdinand*, *Salvator providentia*, *Iosif Calasantius*. În afara acestor filoane, existau și altele, de importanță mai mică: *Vinčențiu*, *Iuliana*, *Petru și Pavel*, *Emilia*, *Iohanna*,

⁵³ Raportul era depus la Direcția minelor din Baia Mare și a fost studiat de către S. Gesell. În prezent, el se află la SJANMM (informație Dumitru Iștvan).

⁵⁴ Pentru anul 1847 sunt comunicate chiar producții mai mari de aur și argint pentru această regiune: 322,5 kg aur și 7.257,5 kg argint, vezi Vajda 1981, 31.

Ignațiu, Treistejari etc. Lucrările miniere au fost însoțite de crearea haldelor, dintre care numeroase pot fi recunoscute și în prezent.

Schimbări mai importante în administrația minelor au intervenit de abia în a doua jumătate a secolului XIX, atunci când Direcția minelor din Baia Mare a preluat atribuțiile fostului Inspectorat superior minier.

La 1900, Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare avea în subordinea sa Oficiul minier din Baia Sprie, Oficiul minier și al topitoriei din Cavnic, Oficiul minier și al topitoriei din Băiuț, Oficiul minier și al topitoriei din Rodna Veche, Oficiul topitoriei din Ferneziu, Mina Valea Roșie și Mina Dealul Crucii din Baia Mare, Oficiul de analiză din Baia Mare.

La cumpăna dintre secolele XIX și XX s-au făcut noi investiții în mina din *Dealul Crucii*, pentru a-i mări randamentul, în condițiile în care s-a constatat scăderea conținutului de metal din minereu. A fost mărită capacitatea șteampului prin instalarea, printre altele, a turbinei Girard. Pentru funcționarea șteampului a fost construită, la 2,5 km distanță de acesta, uzina electrică din Valea Vicleanul, care a fost dată în funcțiune în noiembrie 1900. Au fost executate, totodată, lucrări de explorare, inclusiv unele ce vizau redeschideri în orizonturile superioare.

În Valea Borcutului erau în exploatare, la începutul secolului XX, mai multe mine, cele mai importante fiind Mina Leopold și Mina Micșa. Filonul exploatat în cea de a doua mină cădea în continuarea spre sud a filonului din Mina Leopold, cele două fiind despărțite printr-un interval steril de abia 100 m. Surprinzătoare la cele două mine era extinderea conținutului de aur înspre adâncime, în condiții geologice diferite de cele constatate în alte locuri, filoanele de aici fiind legate de riolite și nu de andezite, la fel ca la Băița și în *Dealul Crucii*. Mina Leopold a fost arendată, iar mai târziu cumpărată de către întreprinzătorul E. Pocol.

Cantitatea de aur extrasă din minele ce aparțineau Districtului minier Baia Mare era în anul 1905 de 699,509 kg, din care exploatărilor din Valea Borcutului le revenea 93,70 kg, Minei Dealul Crucii 168 kg, iar Minei Valea Roșie 240,5 kg. În anul menționat s-a obținut în acest district și o cantitate apreciabilă de argint – 6.336,35 kg, din care 578,8 kg la Mina Dealul Crucii, 20,6 kg la Mina Ioan Evanghelistul de pe *Valea Roșie*, 141,3 kg la Mina Calasanti, 158,7 kg la Mina Leopold, 18,8 la Mina Micșa.

În timpul primului război mondial, minele au suferit grave stricăciuni. Minele de aur de la *Dealul Crucii*, ca și cele plumbo-argintifere de la Baia Sprie și Cavnic au fost inundate.

După Unirea Transilvaniei cu România, proprietățile ce au aparținut Direcției minelor au trecut în proprietatea statului român (martie, aprilie 1919). Începând de la această dată, până în aprilie 1920, ele au fost administrate de către Consiliul Dirigent din Ardeal, apoi au trecut în competența Directoratului general al minelor din cadrul Ministerului de Industrie și Comerț. Această situație s-a menținut până în 1925, întreprinderile fiind conduse prin intermediul administrației de stat. Apoi, ele au trecut sub supravegherea Directoratului

general pentru valorificarea bunurilor statului. În 1927 a fost adoptat „Regulamentul special pentru micile exploatări din Munții Apuseni și din regiunea Baia Mare”, care se referea la întreprinderile create de locuitorii celor două zone pentru exploatarea minereurilor neferoase. În 1930 întreprinderile miniere și metalurgice de stat din Transilvania s-au constituit în trei regii publice comerciale distincte, reprezentând centrele de la Baia Mare, Hunedoara și Zlatna-Abrud, care au fost apoi contopite, în 1931, în „Regia publică comercială a întreprinderilor miniere și metalurgice din Ardeal” (RIMMA). În cadrul acestei regii au funcționat, printre altele, întreprinderile de la Firiza de Jos și Strâmbu, minele metalifere ale statului de la Băiuț, Dealul Crucii, Valea Roșie, Baia Sprie, Cavnic.

Până în 1928 a fost evacuată apa din minele de la *Dealul Crucii*, Baia Sprie și Cavnic. Începând cu anul 1928 s-au obținut concentrate de plumb, zinc și pirită de bună calitate prin separarea prin flotație a sulfurilor. În 1930 s-a realizat la uzina „Phönix” din Baia Mare o secție de acid sulfuric pe baza SO₂ degajat prin oxidarea (prăjirea) concentratelor sulfuroase. Tot în anul 1930 s-au instalat la minele Dealul Crucii și Baia Sprie grupuri de pompe centrifugale construite din materiale anticorozive. Astfel de pompe au fost ulterior instalate și la minele Statului Valea Roșie, ca și la cele din Cavnic. În 1931 s-a pus în funcțiune o instalație de amalgamare, apoi o flotație la mina statului Dealul Crucii, iar în 1933 au fost finalizate la Baia Mare lucrările de refacere și amplificarea a instalației de afinare a aurului. Aceasta, funcționând cu utilaje achiziționate de la firma Siemens&Halske, a fost construită în 1924 la parterul clădirii Direcțiunii Minelor și Uzinelor Statului⁵⁵, producția sa curentă datând de la începutul anului 1925.

Minele erau exploatare și de societăți miniere particulare, multe cu capital străin: Societatea franceză de mine de aur din Transilvania-Băița, Societatea minieră „Coroana de Aur” Nistru, Societatea minieră „Aurum” Valea Borcutului, Societatea „Petroșani” Baia Mare, Societatea minieră „Doamne ajută” Băița, Societatea minieră „Zglama” Nistru, Societatea minieră „Matei” Baia Sprie, Societatea minieră „Concordia” Băița, Societatea „Phönix”. Aceasta din urmă se ocupa de prelucrarea minereurilor plumbo-argintifere de la Herja, în acest scop construind la Baia Mare, în 1928, o instalație de flotație diferențiată pentru plumb și zinc. O altă flotație, precum și o instalație de cianurare au fost puse în funcțiune de către Societatea „Aurum” în Valea Borcutului. La minele Dealul Crucii, Băița și Săsar existau, de asemenea, instalații de cianurare, aparținând RIMMA, „Societății Franceze de Mine de Aur din Transilvania”, respectiv Societății „Petroșani”.

În anii '30, activitatea productivă cea mai intensă la Baia Mare se desfășura în cadrul Minei Valea Roșie. Ea avea o galerie cu o lungime de 9.000 m, fiind cea mai lungă din Transilvania. S-a creat aici un nou orizont, cu 100 m

⁵⁵ În prezent sediul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Baia Mare, unde se păstrează o parte a utilajelor originale, vezi și Wollmann 2010, 71 sqq., fig. 80-81.

sub nivelul galeriei principale Cuza Vodă și s-a adâncit cu 50 m puțul de extracție Principele Nicolae. Lucrările miniere se desfășurau în două mari grupuri filoniene: *Martin* și *Calazanțiu*, rezerva vizibilă de minereu descoperită fiind de 157.000 t, iar cea estimată de 180.000 t.

La *Dealul Crucii* s-a adâncit puțul de extracție cu 50 m și s-a început galeria transversală spre filon, în vederea deschiderii orizontului al IX-lea. Tot aici a fost construită o nouă mașină de extracție și s-a mecanizat transportul de minereu pe galeria principală. Erau în exploatare filoanele *Principal*, *Cioara*, *Rătăcit* și *Sigismund*. Minereul extras era transformat prin flotație într-un concentrat piritos auro-argintifer.

În Valea Borcutului, începând cu anul 1934, a desfășurat o amplă activitate Societatea „Petroșani”, având aici un complex de concesiuni și perimetre de exploatare cu o suprafață de 3.835 ha. Au fost redeschise mai multe galerii părăsite, unele apreciate ca datând din secolul XVII sau chiar dintr-o perioadă anterioară, și au fost realizate noi galerii de exploatare, în acest fel fiind identificate noi zăcăminte. A fost prelungită galeria Înălțarea Sf. Cruci și a fost săpat puțul Borzaș, de 150 m, în partea sudică a concesiunilor, a fost prelungită traversarea Sofia în partea vestică și a fost săpat puțul Wilhelm, de 210 m adâncime, în regiunea centrală a zăcămintelor. Producția de minereu a acestei societăți a fost în anul 1938 de 9.265 tone, iar în anul următor de 18.559 tone.

În anii postbelici, în așa numita „epocă socialistă a României”, mineritul maramureșean a cunoscut transformări adânci, dintre care unele au fost, cu certitudine, pozitive, altele au avut însă un efect negativ. Producția a crescut evident, au fost introduse metode moderne de exploatare, s-au deschis noi exploatări, au fost efectuate numeroase prospecțiuni, a crescut siguranța muncii, salariații minelor au beneficiat de o serie de facilități etc. Din păcate, activitatea minieră a avut repercusiuni grave în multe domenii ale vieții sociale și un impact negativ asupra mediului. O problemă ecologică deosebită o reprezintă cele peste 340 de halde de steril din apropierea lucrărilor miniere din zonă, precum și uriașele decantoare de steril provenit din flotații.

În zilele noastre, mineritul local cunoaște una din crizele sale cele mai serioase. Prin H. G. nr. 898/2002 au fost închise minele ce au aparținut Exploatării Miniere Săsar (Valea Roșie, Sofia, Wilhelm Trei Stejari, Aurum, Dealul Crucii) și Exploatării Miniere Herja. Se știe însă că resursele de minereuri nu au fost epuizate, iar exploatarea lor va deveni cândva rentabilă⁵⁶.

Lit.: v. **Born 1774**, 147 sqq.; **Szirmay 1809**, 215 sqq.; Becker 1816, 147-152; Magda 1832, 403; von Cotta, *Ungarische und siebenbürgische Bergorte. Ansichten nach Federzeichnungen von Heinrich von Jossa*, Leipzig, 1862, 19 sq., pl. 6-7; Wenzel 1866, 36, 52; Kosztko 1869, 9 sqq.; Rupp 1872, 355 sqq. **Wenzel 1880**, 110 sqq.; Décsényi 1886, 10; Csánki 1890, 466 sqq.;

⁵⁶ Pentru istoria mineritului din regiunea minieră Baia Mare în perioada de după 1945 a se vedea Bodiu *et al.* f. a.; Beregic, Cosma, Bogdan 2001; Bălănescu, Achim, Ciolte 2002.

Gesell 1891, 137 sqq.; **Szellemly 1894a**, 6 sqq.; Schönherr *Nagybánya története*, în VasÚj 41, 1894, nr. 33; Szellemly, Palmer A. 1894, 79 sqq.; Szellemly 1894b, 266 sqq.; **Bradofka 1896**, 33 sqq.; *Kiállítás 1896*, 82 sq., 114 sq.; Schmidt S. 1897, 46 sq.; Téglás 1897a, 344 sqq.; Schönherr 1900, 174 sqq.; Reményik 1900, 20 sqq., 56 sq.; Wahlner 1906, 749, 836 sqq.; Móricz f. a., 195 sqq.; **Schönherr 1910**, 379 sqq.; M. Bertalan, *A kereszthegeyi m. kir. bányamű továbbfejlesztésére és jövedelmezőségének biztosítására tett berendezések 1896-tól 1912-ig*, în Oblatek, György (red.) 1912, 6 sqq.; Pálffy 1916, 394 sqq.; Ö. Gohl, NumKözl 18-19, 1919-1920, 20 sqq.; **Lazu (red.) 1928**, 3 sqq.; **Pálffy 1929**, 28 sqq., 51 sqq.; Pethe 1929, 6, 10, 12 sqq. etc.; Stanciu V. 1929, 240; **Iancu 1929**, 465 sq.; **Gündisch 1932**, 68 sqq.; **Ghițulescu 1935**, 68 sqq., pl. 2-6, pl. 9; **Meruțiu 1936**, 18 sqq., 55 sqq., 63 sqq.; Pop Dariu f. a., 14 sq.; **Marin 1941**, 269 sqq.; **Cazacu, Vancei 1941**, 296 sqq.; Koch 1952, 5; DIR, C, Veacul XIV, vol. II, 1953, 289 sq.⁵⁷; DIR, C, Veacul XIV, vol. IV, 1955, 400 sqq.⁵⁸; **Goldenberg 1959**, 153 sqq.; **Prodan, Goldenberg 1964**, 117 sqq.; Suciú 1967, 108⁵⁹; **Oszóczki, Sabău 1967**, 179 sqq.; **Báthory 1968**, 161 sqq.; **Bodiú et al. f. a.**, 8 sqq.; **Maghiar, Olteanu 1970**, 126 sq., 135 sqq., 164, 189, 199, 219 sqq., 279 sqq.; **Kállay 1972**, 100, 113; Pascu 1972, 239, 321; *Monografia Baia Mare*, 245 sqq.; *ÍndrumătorArchive*, 49 sqq.; Báthory 1975, 251, 258; Paulinyi 1979, 623 sqq.; Tripșa et al. 1981, 62, 68 sq., 171; Vajda 1981, passim; Zsámboki 1982, 17 sq., 23, 32, 42; **Popescu G. C. 1986**, 250 sqq.; Huber, Mureșan 1996, 20 sq.; Bánki, Molnár 1997, 115 sqq.; Szemán 1997, 190 sqq.; Zsámboki 1997b, 202, 205, 214; Csath et al. 1997, 279 sq., 286 sq., 289; Némethi 1998, 5 sqq.; Márza 1999, 402; M. Baron, O. Dobre-Baron, AnnUnivApulensis, Series Historica 4-5, 2000-2001, 190, 193; Beregić, Cosma, Bogdan 2001, 24 sqq.; Kalmár 2001, 26 sq.; **Balogh, Oszóczki 2001**, 4 sqq.; Baron 2002, 469, 482 sq.; Roth (ed.) 2003, 16 sq.; Paulinyi, *Magyarország aranytermelése a XV. század végén és a XVI. század derekán*, în Paulinyi 2005, 57-104; Paulinyi, *A bányavíz leküzdése érdekében létesített tározómedencék és váltókerekék*, în Paulinyi 2005, 315-332; I. Blanchard, *Medieval Crafts, Guilds and Industrial Development: a Central-Western European Comparison*, în *Medieval Economic History of Hungary as reflected by archaeology and material culture*, OTKA Research School – 1st Workshop, 25 November 2005, http://www.ianblanchard.com/CEU/Medieval_Crafts.pdf; Engel 2006, 183; **Wollmann 2006**, 439 sqq.; Izsó 2006, 117 sqq.; **Baron 2006**, 64 sq., 159 sqq., 93; **Kacsó, Istvan (coord.) 2006**; P. Kulcsár, PUM Philosophica 11, fasc. 1, 2006, 90, 92; Weisz 2007, 2 sqq.; Gyöngyössy, *Magyar pénztörténet (1000-1526)*, în Gyöngyössy 2006, 227-286; M. Mănărașan, Marisia XXVIII, 2006, 163-167; Oszóczki, Balogh 2007, 30 sqq.; Mănărașan, Marmatia 9/2, 2007, 5-

⁵⁷ Traducerea în limba română a documentului din 29 mai 1329.

⁵⁸ Traducerea în limba română a documentului din 20 septembrie 1347.

⁵⁹ Se presupune că Zazarbanya ar fi vechea denumire a actualei localități Săsar.

21⁶⁰; **Németh 2008**, 8 sq., 17, 249 sqq., 349, nr. 19, 32, 408, 553; B. Weisz, TSz L, 2008, 148 sqq.; P. Rausch, „*Rivuli Dominarum ac oppidi medii montis. A szatmári bányavidék és a nagybányai bányakamara 1550-1580 között*”, în Kutatási Füzetek 13, Pécs, 2008, 167-188; **Niedermaier 2008**, 42, 131 sqq., 193, 374 sqq.; Iştván 2008, 30 sqq.; Takács 2008, 187 sqq.; Wollmann 2009, 187, fig. 10; Gogîltan 2009, 185 sqq.; Pantea 2009, 21; Rausch, *A szatmári bányavidék bérlői Báthory Gábor uralkodása alatt (1608-1613) – Gerhard Lisboa (?-1618) tevékenysége*, în K. Papp, A. Jeney-Tóth, A. Ulrich (red.), *Báthory Gábor és kora*, Debrecen, 2009, 223-241; Szeman, *A szatmári bányászat bányauzemeltetési- és birtokviszonyai a bányapénzek tükrében a kora-újkorban*, în J. Bessenyei, I. Draskóczy (red.), *Pénztörténet-Gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. születésnapjára*, Budapest, Miskolc, 2009, 322-335; Kacsó 2010a, 5 sqq.; Réthy 2010a, 15 sqq.; Wollmann 2010, 62 sqq.; Baron, RAM 3, 2010, 193 sqq.; Simon 2010, 2, 4 sq., 20, 22 sq.; Ţurcanu, *Ignaz von Born (1742-1791) über das Bergbaugesbiet von Baia Mare und Umgebung*, în D. Suiogan, Şt. Mariş, C. Dărăbuş (ed.), *The Internatioal Conference of Intercultural Studies and Comparativism „Cultural spaces and archaic foundations” Baia Mare, 2010*, Baia Mare, 2011, 806-824; Mátyás-Rausch, RAM 4, 2011, 37 sqq.; Baron 2011, 170 sqq.; **Mátyás-Rausch 2012**, passim; **Mátyás-Rausch, RAM 5**, 2012, 52-84; **Baron 2012**, 234 sqq.; Mátyás-Rausch 2013a, 491 sqq.; Mátyás-Rausch 2013b, passim; Mátyás-Rausch, *Beiträge zur Beziehung der Zipser Kammer und der Niederösterreichischen Kammer. Kurzer Grundriss der Verwaltung der Bergkammer und der Münzstätte (Ungarisch) Neustadt (oder Frauenbach)/Baia Mare/Nagy Bánya, 1571 bis 1613*, în I. Fazekas, M. Scheutz, Cs. Szabó, Th. Winkelbauer, cu colaborarea lui S. Pichlkastner (ed.), *Frühnezeitforschung in der Habsburgermonarchie. Adel und Wiener Hof – Konfessionalisierung – Siebenbürgen*, Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien VII, Wien, 2013, 435-450; Kövér 2013, 21.

-Cercetările de arheologie montană la Baia Mare s-au desfășurat cu precădere pe Dealul Crucii, pe Valea Roşie și în cartierul Valea Borcutului. Primele săpături arheologice care au avut ca obiectiv prelucrarea minereurilor din zonă au fost executate de Elena Kovács, în anul 1959, în centrul oraşului, apoi de Elena Kovács și Radu Popa, în anul 1963, la Firiza (vezi mai jos). Cercetările au fost reluate de membrii Clubului de Speologie „Montana” Baia Mare la începutul anilor ’90. Lor li s-au alăturat, odată cu demararea, în 2006, a unui proiect, intitulat „*Studiu de potențial privind patrimoniul industrial minier al județului Maramureş și al oportunităților de valorificare a acestuia în*”

⁶⁰ Lucrarea conține, pe lângă câteva date și considerații interesante, unele afirmații eronate; cele mai evidente dintre acestea din urmă sunt în legătură cu un bazin carbonifer (sic !), unde s-ar afla oraşul Baia Mare, respectiv minele din Munții Gutâi și Oaş (p. 6 și 12).

scopuri muzeal-turistice” (PIMM), finanțat de Consiliul Județean Maramureș⁶¹, specialiști de la Universitatea de Nord și de la muzeele din Baia Mare.

În galeriile miniere din zona orașului Baia Mare au fost cercetate și s-au exploatat mineralizații ce aparțin **Districtului metalogenetic Baia Mare din Subprovincia metalogenetică asociată magmatismului neogen din Carpații Orientali**. Acest district metalogenetic este cea mai importantă acumulare metalogenetică din Carpații Orientali și din Europa.

În cadrul acestui district metalogenetic sunt individualizate trei câmpuri metalogenetice: 1. Racșa-Ilba-Băița, 2. Săsar-Dealul Crucii, 3. Herja-Poiana Botizii. În cadrul fiecărui câmp metalogenetic s-au individualizat mai multe structuri cu individualitate structurală marcantă, care pot fi denumite și zăcăminte.

Cea mai mare parte a galeriilor investigate de pe teritoriul municipiului Baia Mare aparțin **Câmpului metalogenetic Săsar-Dealul Crucii**, care este situat între Valea Băiței și Valea Firizei, având următoarele structuri:

1. Structura Sofia – cuprinde un grup de filoane, care au avut în centrul structurii concentrații ridicate de aur (filoanele *X* și *XXI*). Filoanele principale au lungime de 700-1.500 m, grosime de 0,1-3,5 m, direcție NNE-SSV și dezvoltare pe verticală de 500 m. Filonul *Ioan* (exploatat de la suprafață amonte de galeria Sofia +290) aparține grupului estic de filoane. Din această structură fac parte și filoanele din Dealul Cetății (galeria Dealul Cetății).

2. Structura Valea Roșie – este constituită din mai multe filoane principale cu direcție NNE-SSV, lungime de 1.200-1.500 m, grosime 0,5-2,5 m, precum și din mai multe filoane secundare diagonale (printre care și *Petru și Pavel*). Filoanele principale au avut aur liber pe un etaj de 400 m, iar aurul inclus în sulfuri s-a dezvoltat pe un etaj de 500 m. În partea sudică există un grup de filoane scurte, cu poziție diagonală și cu un etaj de dezvoltare a mineralizației aurifere redus (sub 200 m). În această structură au fost investigate galeriile *Petru și Pavel superior* (+380 m), *Petru și Pavel inferior* (+ 345 m), „Puțul Verde”, galeria transversală Valea Roșie vest (+400 m) și galeria *Delius*.

3. Structura Borzaș (Valea Borcutului) – este constituită dintr-o mineralizație dispersă de tip stocwork, cu dimensiunea în plan de 250x75 m, în spațiul unor filoane aurifere cu conținuturi mai ridicate de aur. Etajul aurifer se dezvoltă pe o adâncime de 200 m.

4. Structura Wilhelm (Valea Borcutului). Se dezvoltă în dacitele de Ulmoasa din cursul superior al Văii Borcutului. Este constituită din două grupuri filoniene: *Wilhelm* (filoane cu un etaj de cuarț aurifer de 250 m) și *Complex* (filoane cu lungime de 100-600 m, grosime 0,3-0,5 m, cu mineralizație plumbo-zinciferă).

⁶¹ Deși au fost efectuate numeroase investigații de teren și a fost realizată o voluminoasă monografie (Kacsó, Iştván [coord.], 2006), precum și un pliant de popularizare, proiectul, din motive necunoscute participanților la cercetare, nu a fost finalizat. Date despre acest proiect vezi și la Gogîltan 2009, 192.

5. Structura Aurum (Valea Borcutului). Este constituit din filonul principal *Aurum* (700 m lungime, grosime medie 2,0 m, etaj total de mineralizare de 700 m, din care cca 300 m a avut etajul aurifer) și mai multe filoane secundare. În partea sudică s-au exploatat mineralizații disperse de tip stokwork.

6. Structura Simion-Trei Stejari (Valea Borcutului). Este constituită din 2 grupuri filoniene: *Bartoș-Iojica* la nord, din care fac parte cca 30 de filoane plumbo-zincifere și sistemul filonian *Simion* la sud, constituit din 12 filoane plumbo-zincifere, ce se dezvoltă pe o suprafață de 0,6 x 0,3 km.

7. Structura Adam-Cremenea (Valea Borcutului). Este situată la vest de structura Borzaș și la sud de structura Aurum. Cuprinde mai multe filoane scurte (lungime 150-200 m), cu grosime de 0,4-4,2 m, etajul mineralizației de cuarț aurifer fiind de cca 300-400 m.

8. Structura Dealul Crucii – este constituită din filonul *Principal*, cu grosime de 1-8 m, lungime exploatată de 800 m, care prezintă mai multe ramuri de culcuș și de acoperiș. Filonul *Principal* are cel mai mare etaj de dezvoltare al mineralizației aurifere din Districtul metalogenetic Baia Mare -600 m, etajul total de mineralizare verificat fiind de cca 1.000 m. În cadrul acestei structuri au fost cercetate „Galeria de Fum” (+450 m), galeria Valea Vicleanu (+353 m), „Galeria de apă” din Valea Amadei (+330 m), Puțul Nou și galeria Lobkovitz (+232 m).

9. Structura Firiza (Firiza-Valea Neagră). Mineralizațiile din această structură au fost exploătate până în anul 1892, acestea grupându-se în 3 grupuri filoniene: Seicina-Valea Roșie cu un etaj de cuarț aurifer de 50-80 m, Valea Neagră cu filoane mineralizate cu plumb, zinc, cupru+/-aur, argint și Valea Jolobodi. Aici au fost cercetate Mina Haiducilor, Galeria 4 și Galeria 5.

Câmpul metalogenetic Herja-Poiana Botizii este reprezentat pe teritoriul orașului Baia Mare doar de **Structura Herja**, o unitate tectonică ridicată de fliș paleogen străbătut de intruziuni magmatice. Corpul intruziv principal are dimensiuni de 250x300 m și este situat între filoanele *Șălan* (10) și *Clementina* (60). Zăcămintul Herja cuprinde cca 250 filoane și ramuri secundare, dezvoltate într-un spațiu redus (1,0x0,75 km). Filonul principal este *Șălan*, cu lungime de 950 m și grosime medie de 0,40 m. Față de acest filon se individualizează un grup nordic de filoane (lungime 350-900 m, grosime 0,2-0,4 m), mineralizația având un etaj de dezvoltare de 400 m. Grupul sudic de filoane este constituit din filoane cu lungime de 300-1.500 m. Filonul principal este *Clementina*, cu o lungime de 1.500 m, grosime 0,20-0,45 m, cu o dezvoltare pe verticală de cca 1.000 m. Mineralizațiile din structura Herja sunt plumbo-zincifere, cu concentrații ridicate de argint și stibiu la partea superioară. Aici au fost investigate galeriile de la oriz. +510 m, Matei (+480 m), Ioachim (+310 m),

iar în versantul dinspre Chiuzbaia, Mina Piticilor (+540 m) (vezi mai jos Chiuzbaia)⁶².

Galeria +450 m, denumită în literatura recentă „Galeria de Fum”, are intrarea situată în versantul drept al Văii Amadei, la nord-est de vârful *Dealului Crucii*. Galeria a fost cercetată de mai multe ori în perioada dintre anii 2003 și 2007, fiind abordată de mai multe echipe de cercetare, din care au făcut parte, în formațiuni diferite, I. Bud, V. Căndea, A. Costin, L. Goja, D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș și A. Portase.

Prin această galerie se exploata filonul *Principal* și alte mineralizații adiacente. Spre nord-est, filonul a fost exploatat și la suprafață prin excavații cu adâncimea de 10-15 m. Unele dintre acestea ar putea să fie anterioare lucrărilor subterane.

Potrivit aprecierilor făcute de D. Iștvan și Tr. Minghiraș, galeria are câteva particularități: 1. este descendentă datorită faptului că, spre sud-vest, limita dintre mineralizația auro-argintiferă coboară (o situație nefavorabilă, întrucât apa nu putea să se scurgă); 2. nu are halde de steril la suprafață, selecția minereului de steril făcându-se în subteran, aici fiind depozitat sterilul; 3. pe cca 80 m, începând de la intrare, se constată în mod clar urmele tipului de exploatare minieră cu ajutorul focului, fiind prezent pe pereți un strat gros de funingine; această parte are o înălțime ce variază între 5 și 15 m și o lățime între 1 și 10 m, iar în tavan există mai multe deschideri inițial dreptunghiulare, care au servit drept „coșuri de fum”, precum și pentru accesul în galerie și extracția minereului cu ajutorul troliilor; 4. este o galerie în care transportul minereului și al materialelor se realiza prin puțuri. Dezvoltarea totală a galeriei (până la „Puțul de fum”) este de 658,6 m, cu o denivelare totală de -64,2 m, măsurată de la gura celui mai din amonte „coș de fum”.

„Galeria de fum” prezintă trepte de lemn, armături din lemn de castan, pilieri de susținere a tavanului din bolovani stivuiți. Se păstrează parțial și vechile împrejurimi de la golurile miniere, și anume stâlpii confecționați din șine de cale ferată, care provin de la Reșița (an de fabricație 1875).

Dintre lucrările executate aici se remarcă și o scurtă galerie cu profil oval, direcționată N-S, care se află la 120 m distanță de intrare și la o denivelare de 18,6 m față de cota de intrare, având o lungime de 4 m, înălțimea de 0,50 m și lățimea de cca 1 m.

⁶² Sinteza datelor cu privire la mineralizația din zona Baia Mare a fost realizată de D. Iștvan, pe baza cercetărilor personale și a informațiilor bibliografice, în principal Popescu G. C. 1986; Mârza 1999; S.C. IPEG Maramureș S.A Baia Mare, S.C Prospekțiuni S.A București, *Sinteza datelor geologice, geochemice și geofizice din aria munților Oaș-Gutâi-Țibleș*, 1999 (ms.).

Pare destul de probabil că „Galeria de Fum”⁶³, în mod cert una dintre cele mai vechi exploatări miniere din Baia Mare, este cea cunoscută în documentele medievale sub denumirea de *Naghwerem* și alte denumiri asemănătoare (vezi mai sus). Potrivit inventarului din 1556, mina avea două „mașini”, una nouă și una veche, un șteamp cu 24 de săgeți și instrumentele folosite în exploatarea minieră, două funii mari, piue, retorte și vase diferite pentru păstrarea mëlului impur și a minereului măcinat (*gaz saar, schadweg*), ciururi mici și mari, lemne (*syfta*) pentru foc, precum și mormane de minereu în cantitate de 2.534 „par”⁶⁴.

Cea mai recentă cercetare a minei a avut loc la 14 iunie 2014 de o echipă formată din A. Bărbosu, T. Bâlcu, C. Kacsó și Tr. Minghiraș. Au fost observate noi detalii în legătură cu etapele de exploatare: prezența resturilor unor amenajări de lemn aproape de tavanul foarte înalt, care ar putea aparține chiar începuturilor exploatării, precum și a unor scobituri dreptunghiulare pe peretele stâng aproape de intrare, fără îndoială pilugii în care erau introduse tropanele. În ceea ce privește prezența funinginii pe pereți, a fost emisă ipoteza (T. Bâlcu) că ea provine de la mașina cu aburi instalată în Galeria Lobkowitz (vezi mai jos), cu care Galeria +450 m trebuie să fi fost în legătură. Din cauza unor dificultăți de cercetare, partea cea mai joasă a galeriei nu a fost deocamdată străbătută, astfel că ipoteza enunțată nu a putut fi încă verificată.

Lit.: v. **Born 1774**, 147; **Szirmay 1809**, 216⁶⁵.; **Prodan, Goldenberg 1964**, 122; **D. Iștvan, Tr. Minghiraș, Galeria medievală din Dealul Crucii**, Pro Unione, an VII, nr. 1-2 (17-18), 2004, 127-129; Iștvan, Kacsó 2006, 86; Iștvan, *Drumuri miniere medievale la Mina Dealul Crucii*, Pro Unione, anul X,

⁶³ Metoda sfărâmării rocii cu ajutorul focului a fost folosită în Transilvania până în secolul XIX, iar în reglementările activității miniere din secolul XVI de la Baia Mare și Baia Sprie, redactate în limba maghiară, procedeul era desemnat cu cuvântul „*sütés*” („*prăjire*”) (vezi I. Hegyi, *A magyarbányászat középkori kezdetei [a fémányászat kora]*, în *Iparrégészeti és archaeometriai kutatások Magyarországon – Research in Industrial Archaeology and Archaeometry in Hungary. Veszprém, 1982, augusztus 9-11, Veszprém, 1984, 65 sqq.*). Procedeul este menționat și de Ignaz Edl. von Born (1774, 155) care, asistând în Grota Mare („*die große Grube*”) de la Baia Sprie la aprinderea focului, s-a intoxicat cu fum, de Wilhelm Gottlob Ernst Becker în 1805 (1816, 150), precum și în documentul din 1851 referitor la minele de la Borșa (vezi Cosma E. 2002, 340). M. Ketney (1912, 366) vorbește, de asemenea, despre acest procedeu, a cărui folosire a constatat-o cercetând o porțiune din filonul *Ignatz* de la Valea Borcutului. Vezi și Maghiar, Olteanu 1970, 223, unde se afirmă că materialele explozive au fost întrebuințate, până pe la mijlocul secolului XIX, doar la înaintările în suitori.

⁶⁴ D. Prodan și S. Goldenberg presupun că acestea erau cărucioare sau „vagonete” cu care se transporta minereul.

⁶⁵ După Ignaz Edl. von Born și A. Szirmai Szirmay, denumirea în limba maghiară a localității, *Nagy Bánya*, provine de la „*große Grube*”, respectiv „*Nagy-verem*”. Această părere este împărtășită și de G. Hochstrasser (1984, 81).

nr. 4 (32), 2007, 103-108; Kovacs M., Fülöp 2009, 30; Kacsó, Iştván, Minghiraş 2010a, fig. 13-14; **Kacsó, Iştván, Minghiraş 2011**, 296 sq., fig. 2-12.

Galeria Lobkowitz, numită şi Heuliges Kreuz, Sfânta Cruce, Galeria 23 August etc., se află pe *Dealul Crucii* şi are intrarea la +232 m dinspre strada *Griviţei*. Galeria a fost executată de Erariul austriac între anii 1765-1795, ca orizont de bază pentru mina Dealul Crucii. Între 1836 şi 1845 se instalează aici o maşină cu aburi de 30 HP, sistem Watt, care a fost înlocuită, din anul 1864, de o pompă hidraulică de mare capacitate, care a funcţionat 70 de ani. Din anul 1845 a început săparea puţului Werner, care în anul 1855 ajungea la o adâncime de 75 m, în anul 1871 la 210 m, în anul 1883 la 273 m (orizontul VIII), în anii 1938-1939 la 395 m (orizontul IX). Mina Dealul Crucii a fost abandonată în anul 1948. Redeschiderea minei a început din anii '70 ai secolului XX prin executarea transversalei Köves dinspre Mina Valea Roşie, utilizată drept cale de transport mecanizat, în locul galeriei Lobkowitz care a fost utilizată doar pentru transportul personalului şi alimentarea electrică a maşinii de extracţie de la puţul Werner. S-au exploatat ramuri şi resturi de filoane rămase neexploatate, până în anul 2006, precum şi filonul *Principal* în adâncime, prin deschiderea a două noi orizonturi (X şi XI), activitatea de aici fiind abandonată în anul 2002 (informaţie Dumitru Iştván).

Galeria transversală este armată cu piatră zidită pe primul tronson (cel ce străbate rocile sedimentare), apoi este săpată în rocă vie, cu scurte porţiuni armate prin metode diverse. După întâlnirea cu Galeria Köves, o ramură a galeriei este direcţionată NE, pe lângă capela subterană, până la puţul Werner, pe un tronson paralel cu galeria direcţională de pe filonul *Principal*. Aici se păstrează vechile lucrări miniere ce au încă o coloană de fontă ce alimenta maşina de extracţie hidraulică, precum şi partea superioară, frumos zidită cu cărămidă, a puţului Werner (denumită „Catacombe” de către minerii din perioada recentă). Urmează o galerie direcţională, cu guri de rostogol, până la bazinele de apă subterane (ce alimentau lucrările de exploatare cu apă tehnologică), unde galeria subtraversează o galerie medievală, săpată cu ciocanul şi dalta. De aici, galeria se continuă sub numele de „Nordul Mare”. Există şi o galerie paralelă, tot cu guri de rostogol, cu aeraj deficient, pe alocuri cu depuneri de melanterit. Galeria transversală este armată pe primul tronson cu zidărie de piatră, apoi, odată ce intră în andezite, galeria e doar parţial armată, cu lungi tronsoane fără armare, unde se pot vedea atât rocile, cât şi filonaşe şi zone de fractură. Scurte porţiuni sunt betonate sau armate cu cindre metalice. Galeria Nordul Mare este reprofilată, fiind armată doar pe porţiuni reduse.

Cu prilejul cercetării minei, la data de 3 noiembrie 2006, de o echipă formată din L. Borzan, D. Iştván, C. Kacsó, Tr. Minghiraş, I. Pop, A. Portase şi Z. Şomcutean, au fost găsite numeroase utilaje miniere abandonate, majoritatea de dată recentă, inclusiv maşina de extracţie. O nouă încercare de explorare a minei, la care au participat A. Costin, D. Iştván, C. Kacsó, Tr. Minghiraş, I. Pop, însoţiţi de ing. Podeanu de la Exploatarea Minieră Săsar, a avut loc în

aprilie 2008. Din păcate, datorită prăbușirii unei părți din peretele galeriei, la cca 80 m de la intrare, nu a fost posibilă înaintarea pe galerie.

Lit.: Szellemy 1894b, 268; Téglás 1897a, 346; Lazu (red.) 1928, 10 sqq.; Pálffy 1929, 51; Iștvan, Kacsó 2006, 84 sq.; Baron 2006, 159 sq.; Kovacs M., Fülöp 2009, 30, fig. 5; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 297, fig. 13-21.

Galeria de Apă are intrarea situată pe versantul estic al *Dealului Crucii*, în versantul drept al Văii Amadei, la cota +330 m. Galeria a fost realizată între anii 1854 și 1864, atunci când s-a instalat în Mina Dealul Crucii o instalație hidraulică de evacuare a apei din puțul Werner, care utiliza apa captată din Valea Romană, adusă printr-un canal de 16 km, ce trecea prin 29 de tunele (unul dintre acestea fiind tocmai Galeria de Apă). Canalul era de fapt mai vechi și se numea anterior „*canalul Thurzó*” (inițial acesta executându-se pentru sporirea debitului de apă necesar prelucrării minereului), pe teren observându-se în mai multe locuri existența ambelor canale, la distanță mică între ele (informație Dumitru Iștvan).

La data vizitării obiectivului, 11 noiembrie 2006, de echipa de cercetare formată din I. Bud, Violeta Câdea, D. Iștvan, C. Kacsó, A. Portase, galeria avea porțiunea de intrare zidită cu piatră, accesul fiind barat de un grilaj metalic încastrat în beton.

Lit.: Kosztka 1869, 9 sqq.; Téglás 1897a, 346; Iștvan, Kacsó 2006, 87 sq.; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 297 sq., fig. 22-23.

Galeria Vicleanul are intrarea situată pe valea Vicleanul Mare, la cca 1 km amonte de Uzina de apă, la cota +353. Galeria face parte din sistemul de tunele construit între 1854 și 1864 (vezi mai sus), fiind cel mai lung (cca 550 m). După încetarea activității de exploatare în Mina Dealul Crucii (1948-1950), galeria a mai fost accesibilă până în anii 1960-1964, apoi au apărut prăbușiri. Galeria a fost redeschisă parțial de IPEG Maramureș în anii 1994-1996. Au fost executate lucrări de cercetare a mineralizațiilor din partea estică a zăcământului Dealul Crucii. S-a început de la suprafață și execuția unui puț ce trebuia să deschidă zăcământul în adâncime, lucrare abandonată înainte de a ajunge la nivelul Galeriei Vicleanul. Galeria este săpată inițial pe traseul galeriei de traversare a apei, apoi cotește transversal spre nord, traversează filonul *Sigismund*, ajungând apoi la excavațiile miniere vechi de pe filonul *Principal*. Cercetarea a fost efectuată, la data de 13 martie 2005, de A. Costin, D. Iștvan, Tr. Minghiraș, M. Palincaș, I. Pop, I. Rist (Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare). În toamna anului 2006 intrarea galeriei era deja închisă prin zidire cu bolțari de beton.

Lit.: Kosztka 1869, 9 sqq.; Iștvan, Kacsó 2006, 89 sq.; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 298.

Lucrarea minieră desemnată în documente din secolele XVI și XVII sub denumirile de Neue Schacht (1552), Uj Satth (1563), Város új Sattia (1621) a fost identificată, în ziua de 2 ianuarie 2010, de către membrii Clubului „Montana”, cu probabilitate destul de mare, în zona Dealului Crucii, între Valea Amadei și Valea Vicleanul. La data de 20 februarie 2010, o echipă formată din

A. Chiuzbăian, Gh. Chiuzbăian, A. Dan, D. Iştván, C. Kacsó, Tr. Minghiraş, B. Mureşan, O. Negrean, A. Paltan, A. Pop, I. Pop, A. Portase, M. Tămaş şi T. Tămaş a explorat şi a cartat această lucrare.

„Puţul Nou” are adâncimea de 58 m, o secţiune aproape constant dreptunghiulară, dimensiuni 1,5x3,5 m şi se termină într-o sală cu înălţimea maximă de 7 m. Sala are o formă aproape circulară, cu axul E-V de 12,5 m şi axul N-S de 12 m, tavanul fiind drept. Sala prezintă în marea ei parte planuri înclinate, dispuse convergent spre axul sălii, formate din bolovani, pietriş desprins din pereţi etc. În centrul său există o îngrămădire de materiale căzute din exterior: pietre, lemne, frunze. Fundul sălii constituie terminusul puţului, denivelarea totală fiind de -65 m. Pe traseul puţului, secţiunea sa se modifică, devenind aproape circular-eliptică cu diametrul maxim de 5 m, în două puncte, situate la -22,4 şi -43 m adâncime, lungimea acestor sectoare mai largi fiind de 8, respectiv 3,5 m. Lărgirea puţului a fost efectuată, foarte probabil, în vederea amenajării unor platforme orizontale de lemn. Pe traseul puţului s-au observat găuri realizate manual, de formă dreptunghiulară (lăţ. 10-15/7-10 cm, adâncimea 3-5 cm). Ele au servit la fixarea platformelor şi pentru îmbinarea acestora cu alte elemente de construcţie orizontale sau verticale (podeţe, stâlpi etc.), necesare în transportul uman şi de materiale, dar şi pentru exploatare. Puţul şi sala inferioară au fost săpate în întregime manual, urmele loviturilor de daltă fiind clar vizibile. Forma actuală a sălii se datorează şi proceselor de argilizare, dezagregare şi desprindere, care au dus, eventual, şi la colmatarea posibilei continuări a puţului.

Lit.: **Kacsó, Iştván, Minghiraş 2011**, 298, fig. 24-27.

Galeria Petru şi Pavel superior se află pe versantul nordic al Văii Pietroasa. Printr-o intrare alungită şi scundă, în parte colmatată de materialul de versant acumulat de-a lungul timpului, se ajunge într-o galerie orientată SSV-NNE. După 2 m este prezentă o breşă de cercetare (lung. 1,5 m, lăţ. 1,2 m, î. 1,2 m).

În continuare galeria are profil dreptunghiular (lăţ. 0,4-1,0 m, î. 2,0-2,2 m), pe o lungime de 39 m de la intrare, pe acest tronson observându-se filonaşe discontinue de cuarţ cu goluri de levigare, mici geode şi hidroxizi de fier, uşor diagonale faţă de direcţie. După 2 m galeria îşi schimbă direcţia spre est, iar după alţi 2 m, în peretele drept se află o breşă de 2 m, cu infiltraţii de apă. În peretele opus al galeriei, spre nord se dezvoltă o galerie direcţională (lăţ. 0,6 m, î. actuală 0,6 m, datorită depozitării de material excavat pe mai mult de jumătate din înălţimea galeriei) cu o lungime de 21,7 m. Galeria urmăreşte direcţional un filon cu o grosime de 0,2-0,4 m, înclinare de cca 70° vest, constituit din vine şi benzi de cuarţ cu goluri şi mulţi hidroxizi de fier, proveniţi din alterarea sulfurilor.

Revenind în galeria principală, după 11 m se ajunge într-un punct în care direcţia se schimbă brusc înspre nord. În acest loc galeria are lăţimea de 1,1 m şi înălţimea de 1,6 m, iar după 2 m, în peretele drept este prezentă o altă breşă de cercetare cu lungimea de 1,5 m. La încă 3 m, în peretele stâng se află o nouă

breșă de 2,5 m lungime, umplută aproape complet cu material excavat. După încă 4 m se ajunge în punctul în care se termină accesul normal în galerie, urmând o porțiune de 7 m lungime, ce se poate parcurge doar târș din cauza materialului depozitat pe podea (lăț. 0,6 m, î. 0,5 m). După încă 3 m se ajunge la o bifurcație, în fața căreia a fost găsită, la data de 14 ianuarie 2007, o sapă de fier. Ramura din față traversează roci mai alterate, cu desprinderi, fiind ascendentă pe o lungime de 3 m, cu lățime de 0,6 și înălțime de 0,5 m, până într-un spațiu mai mare (lung. 2,5 m, î. 1,8 m). După încă 4 m, înălțimea se reduce la 0,6 m și în față rămân două diverticule impenetrabile, prin care se produce circulația aerului în galerie. Revenind la bifurcație, spre nord-est urmează o galerie de 4,4 m lungime, 0,5 m lățime și 0,5 m înălțime (din cauza materialului depus pe podea), ce duce la o nouă bifurcație. Galeria din nord-vest are cca 4 m lungime, fiind umplută practic cu material depozitat. Galeria din sud-est are, de asemenea, depozitat material pe podea. Spațiul rămas are la intrare lățimea de 0,4 m și înălțimea de 0,3 m. Galeria are lungimea de 18,2 m, lățimea constant de 0,5 m, înălțimea variabilă de 0,3-1,5 m (denivelările apar în podea, datorită grosimii variabile a materialului depozitat). Galeria se sfârșește prin trei breșe de cercetare divergente: înainte breșa continuă pe o lungime de 4 m, cu o lățime de 0,6 și înălțime de 1,4 m, la dreapta breșa are direcție sud, sud vest, lungimea 2,2 m, lățimea 0,6 m, înălțimea 1,8 m, iar breșa din stânga are direcție nord, nord-est pe o lungime de 3 m și apoi nord-vest pe 2,4 m. Caracteristică acestui sector este prezența unor trepte cu lățimea de 0,40 m, care indică modul de săpare a galeriei (excavarea de module cu această dimensiune pe întregul profil al galeriei, de sus în jos).

Dezvoltarea totală a galeriilor este de 146,2 m și denivelarea cumulată de $-1,0/+5,5$ m.

Depozitarea materialului în spațiile laterale care nu mai erau utile s-a datorat dimensiunilor reduse ale galeriilor, în care transportul materialului excavat, steril sau util se făcea probabil cu coșuri de spate. Ca urmare, pe măsura ce săparea galeriei avansa, se depozita materialul steril în galerii mai apropiate de front, păstrându-se doar o singură cale de circulație. Rezultă din această observație că materialul depozitat în galeriile mai apropiate de intrare este mai vechi decât cel din galeriile din profunzime, prin urmare un obiect de lemn de destinație neprecizată, găsit în prima direcțională stânga, poate fi mai vechi decât sapa de metal. Pe de altă parte, blocarea cu material chiar a galeriei principale de acces, sugerează că această galerie se racorda la o altă cale de circulație, utilizată în ultima etapă de folosire a galeriei. Aceasta se găsește pe traseul curentului de aer, fiind acum blocată de prăbușiri și este reprezentată probabil de puțul aflat în amonte.

Sapa de fier în formă de inimă, î. 21,7 cm, lăț. max. 16 cm (fig. 17), găsită în galerie, se afla într-o stare precară de conservare, fiind parțial exfoliată, având și porțiuni rupte în zona tășurilor și a inelului de înmănușare. Piesa,

restaurată la Laboratorul zonal de restaurare al MNIT, se găsește în colecția MJM⁶⁶.

În crăpăturile din pereți sau din tavan, în imediata apropiere de intrarea în galerie, hibernează mai multe specii de lilieci, care au un regim special de protecție european și național: *Barbastella barbastellus* (liliacul cârn), *Plecotus austriacus* (liliacul urecheat gri), *Rinolophus ferromequinum* (liliacul mare cu potcoavă).

Galeria a fost redescoperită de membri ai Clubului de Speologie „Montana” din Baia Mare în ianuarie 2007. Ea a fost cercetată și cartată cu prilejul mai multor vizite, cea mai recentă la data de 26 februarie 2009, grupul de cercetare fiind format din Al. Costin, D. Iștvan, M. Jurje, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, Z. Șomcutean, R. Todoran și M. Todoran.

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 298 sq., fig. 28-42; Iștvan, *Liliecii din galeria Petru și Pavel (zăcământul Valea Roșie)*, Opaițul Rodnei 1, 2010, 53-54.

Galeria Petru și Pavel inferior +362 este situată în versantul stâng al Văii Pietroasa, la cca 300 m de confluența acesteia cu Valea Lungă, la o cotă relativă de cca 25 m și la o cotă absolută de 362 m, în baza unui abrupt stâncos. Galeria a fost vizitată de mai multe ori înainte de investigarea sa detaliată, dar numai în porțiunile accesibile și fără a se utiliza echipamentul adaptat parcurgerii pasajelor periculoase. O primă cercetare s-a desfășurat aici în data de 26 februarie 2009, ea fiind efectuată de către A. Chiuzbăian, A. Costin, D. Iștvan, Tr. Minghiraș și A. Portase. O nouă cercetare a galeriei a avut loc în data de 13 martie 2010 cu participarea lui A. Chiuzbăian, O. Chința, D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, A. Pop, I. Pop, A. Portase, M. Todoran și R. Todoran. Cu această ocazie a fost efectuată cartarea obiectivului, realizată de către Tr. Minghiraș, O. Chința, A. Pop și M. Todoran.

Dezvoltarea totală a obiectivului este de 102,3 m, iar denivelarea față de cota de intrare de +3,5; -7 m (365,5 și 355 m cote absolute), direcția generală de dezvoltare fiind SSV-NNE.

Intrarea în galerie are înălțimea de 1,3 m și lățimea de 1,5 m. Un prim tronson de galerie, imediat după intrare, are 2,5 m lungime, 2 m lățime și 1 m înălțime. După acest prim tronson, galeria devine ascendentă până la cota de +3,5 m (cota maximă a denivelării pozitive), iar parcursul devine mai facil, galeria înălțându-se până la 3 m. În această porțiune se întâlnesc cuarțuri dispuse în tavan și pereți. Între m. 10 și 14 se află, în peretele estic, un abataj (P7), care ajunge până la suprafață. Diferența de nivel dintre podeaua galeriei în acest loc și suprafață este de 7 m, iar abatajul are o secțiune aproximativ pătrată, cu dimensiunile laturilor de 3/4 m.

Următorul tronson de galerie (lung. 5 m, lăț. 4 m, înălț. 2,3 m) este descendent. În continuare, galeria se lărgeste până la 4,5 m, are aspect de pâlnie,

⁶⁶ Potrivit tipologiei elaborate de R. Müller (1982, 451 sqq., fig. 13), sapa se încadrează în tipul C2.

cu podeaua și pereții puternic înclinați, care converg înspre un puț poziționat central (P6).

Puțul, cu adâncimea de 6 m, are secțiunea dreptunghiulară, cu laturile de 0,8/2,5 m (latura de 2,5 m este dispusă longitudinal pe direcția galeriei).

În peretele puțului, pe latura nordică, la cota de -4,5 m, se dezvoltă o galerie (lung. 6,5 m, înălț. 1 m, lăț. între 0,5 și 0,8 m), care în partea sa mediană își schimbă sensibil direcția înspre NNE și se închide în fund de sac (galeria cota +357,5). În porțiunea sa finală au fost identificate două bârne dispuse paralel cu pereții, având lungimea de cca 2,5 m. Prezența și dispunerea bârnelor în acest loc și sub această formă sugerează că ele au fost utilizate în exploatarea galeriei, precizarea destinației lor fiind totuși problematică.

Revenind la puțul P6, este de menționat prezența unei bârne fasonate cu secțiunea circulară (diam. cca 0,30 m, lung. 1,2 m) chiar la gura sa, ea sprijinindu-se pe laturile mari ale pereților puțului, perpendicular pe direcția de desfășurare a galeriei. În bârna a fost practică o gaură dreptunghiulară de cca 4/10 cm. Pare destul de probabil că această bârna aparține unei amenajări mai ample, care a servit la accesul în puț sau în galerie, eventual în activitatea de transport a materialului excavat.

Pe parcursul următor puțului, după cca 8 m se ajunge într-un sector, la cota de +0,7 m (362,7 cota absolută), în care galeria se micșorează ca lățime de la 4,5 m în porțiunea puțului la 1,5 m, iar înălțimea de la 6 m în zona bârnei circulare la 2,3 m. Urmează un sector distinct cu lungimea de 48 m, care are scurte schimbări de direcție, spre NNE, respectiv NNV. Specific acestui sector este faptul că aici pereții galeriei sunt sensibil înclinați spre dreapta. Înălțimea maximă este 1,7 m, iar lățimea de 0,7 m. Urmează un sector de galerie unde înălțimea maximă devine 2,2 m, lățimea rămânând constantă. La o distanță de 18 m față de puț, în peretele stâng se deschide o scurtă galerie, ce se dezvoltă către NNV. Aceasta are înălțimea de 1,5 m și lățimea de 0,7 m și este rambleiată aproape până în tavan cu bolovani și material extras din alte sectoare ale galeriei principale. După alți 5 m, în peretele drept al galeriei se deschide o altă galerie rambleiată, care se dezvoltă pe direcția NNE. Aceasta are dimensiuni mai mari decât prima (lung. observată 5,6 m, lăț. de la 1,6 m la intrare până la 0,6 m în capătul observat, înălț. 1,5 m).

Un sector dezvoltat înspre NNV (lung. 8 m, lăț. 2,3 m, înălț. 1,8 m) are în tavan, pe aproape toată lungimea, concrețiuni de culoare roșie de tipul stalactitelor și draperiilor. În această porțiune de galerie, profilul său se schimbă din nou, devenind rotunjit înspre tavan. Ultimul sector de galerie (lung. 17 m, lăț. max. 1,3 m, înălț. medie 1,5-1,8 m) este dezvoltat pe direcția NNE. Galeria se termină într-o sală de aproximativ 2,5/3 m, înaltă de 1,5 m, care se închide în fund de sac la cota de +2,1 m (364,1 cota absolută).

Urmele de exploatare observate (găurile existente în pereții diferitelor sectoare de galerie) sugerează faptul că această galerie a fost săpată manual. Aceste urme sunt de două feluri, și anume găuri de șpiț cu secțiunea pătrată, prezente în zona de contact dintre peretele stâng al galeriei principale cu tavanul

galeriei rambleate, respectiv găuri triunghiulare. Ultimele au dimensiunile laturii de cca 1,2 cm și adâncimea de 3-4 cm și sunt prezente începând cu porțiunea aflată la nord de puț. În afara găurilor intacte, există și unele din care s-a păstrat pe o lungime de cca 10-15 cm doar partea lor concavă.

În galeria cota +362 s-a urmărit direcțional un filon cu direcție NNV-SSE, cu grosime redusă (maxim 0,15-0,20 m în zona abatajului). De aici a fost excavată o cantitate de cca 227 tone (7 m x 4 m x 3 m x 2,7 t/mc), din care cca 15 tone au fost de minereu (7 m x 4 m x 0,2 m x 2,7 t/mc). Este singura porțiune exploatabilă de pe filonul *Petru și Pavel*, în galeria Patru și Pavel, aflată la cota +421 m filonul fiind neexploatabil.

Ultima porțiune a galeriei urmărește direcțional un alt filon, cu grosime redusă, având tot direcție NNV-SSE. Profilul dreptunghiular îngust al galeriei este asemănător cu cel din galeria Petru și Pavel +421 m, dar galeria de la cota +362 m este realizată integral cu găuri de mină manual și se remarcă faptul că galeria s-a executat pe alocuri înclinat pe filon.

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 299 sqq., fig. 43-54.

Galeria Delius (fig. 18-21) este situată în extremitatea sud-estică a zăcămintului Valea Roșie, în versantul stâng al Văii Înguste (ung. Szúküllő), la cca 300 m amonte de confluența acesteia cu Valea Sarcaret (ung. Szarkaréptatak), în baza unui abrupt stâncos. Numele galeriei apare pe mai multe hărți aflate în arhiva REMIN SA Baia Mare și IPEG Maramureș SA, pe care sunt menționate date extrase din hărți mai vechi. Galeria a fost cercetată și cartată în data de 10 august 2008 de către I. L. Bereș, D. Iștvan, Tr. Minghiraș și R. Mureșan. O nouă cercetare, cu participarea lui D. Iștvan, V. Jurj și C. Kacsó, a avut loc aici în data de 24 martie 2011.

Galeria, dezvoltată pe direcția S-N, cu lungimea de 10,6 m și denivelarea de - 0,5 m, a urmărit direcțional un filonaș discontinuu de cuarț nemineralizat, cu o grosime de 1-3 cm. Intrarea, cu dimensiunile de 1,5 m lățime și înălțimea de 1,3 m, face posibil accesul relativ facil în galerie. La cca 2 m de la intrare, secțiunea galeriei devine dreptunghiulară, dar cu aspect ușor rotunjit în porțiunile mediane ale pereților. Zona de contact dintre tavan și pereți se face în unghi aproape drept, tavanul fiind plat pe toată lungimea galeriei. Înălțimea galeriei variază între 1,4 și 1,8 m, iar lățimea între 0,6 și 1,5 m. Galeria este descendentă până la - 0,5 m pe o lungime de 5 m, după care, schimbându-și direcția spre N-V, devine ușor ascendentă. După alți 3 m, galeria se lărgeste pe o porțiune de cca 1,5 m, în zona unui filonaș transversal de cuarț însoțit de o aureolă de roci mai intens transformate hidrotermal. Galeria continuă încă 1 m, după care se închide în fund de sac.

Galeria Delius este, fără îndoială, una dintre lucrările miniere cele mai vechi cercetate până în prezent în zona Baia Mare. Ea a fost săpată exclusiv manual. Urmele de exploatare constatate sunt de două tipuri: a. Urme prelungi, dispuse echidistant și paralel între ele, având lungimea de la câțiva decimetri și până la întreagă lungime sau lățime a pereților sau a tavanului. Adâncimea lor este de maxim 1 cm, lățimea de cca 1,5 cm, iar echidistanța de cca 2 cm. Pe

tavan, aceste urme sunt dispuse pe o direcție diagonală față de direcția dezvoltării galeriei, iar în pereți ele sunt orientate oblic. b. Urme provenite de la exploatarea cu ciocanul și dalta. Ele au secțiunea pătrată sau rotundă, având dimensiunea laturii sau diametrul de cca 1,5 cm, acestea reducându-se înspre fundul urmei.

În apropiere de galerie, V. Jurj a găsit o pană (ic) de fier cu secțiunea dreptunghiulară (lung. 15,3 cm), puternic corodată.

La cca 100 m amonte de galeria Delius au fost sesizate excavații de suprafață de formă concavă, alungite în versantul stâng al văii, executate pentru cercetarea și probarea unor zone posibil filoniene. Aceeași vale traversează în amonte toată partea sudică a zăcămintului Valea Roșie (filoanele *Leopold*, *Ștefan*, *Suzana*, zona *Born*, *Oglinda*, *Salvator*), cercetate și exploatare prin mai multe galerii (Ignățiu, Iuliana, Gheorghe, Born inferior, Born superior, Oglinda, Domnișoara și altele)⁶⁷.

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 301, fig. 55-60.

Cu prilejul cercetării din data de 24 martie 2011 (vezi mai sus Galeria Delius), pe versantul estic al Văii Roșii a fost identificată intrarea în Puțul nr. 2, care face parte din sistemul puțurilor de aeraj de pe Galeria Svaiczer.

În ziua de 31 martie 2011, împreună cu D. Iștvan și Tr. Minghiraș am vizitat din nou obiectivul pentru cercetare și cartare. S-a constatat cu această ocazie că, prin intrarea frumos fasonată și încă bine conservată (înălț. 1,4 m, lăț. la bază 0,85 m), se ajunge într-o scurtă galerie săpată manual, cu direcția de dezvoltare V-E, care făcea joncțiunea cu un puț, în prezent colmatat. Puțul mai avea o intrare, la cca 4 m deasupra celei acum cercetate. Galeria se păstrează pe o lungime de 3,3 m, lățimea sa maximă fiind de 3 m. Ea se dezvoltă pe un plan înclinat pozitiv, la cota de +1,5 m fiind obturată de roca prăbușită.

Galeria a fost executată în adevzite cuarțifere de vârstă panoniană. Rocile au culoare cenușiu albicioasă, datorită transformărilor hidrotermale, și sunt intens argilizate, iar local silicificate⁶⁸.

O nouă cercetare a obiectivului a avut loc în data de 9 aprilie 2011 (vezi mai jos).

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 301 sq., fig. 61-62.

Pe versantul estic al Văii Roșii, la cca 200 m amonte de Puțul nr. 2, echipa formată din D. Iștvan, C. Kacsó și Tr. Minghiraș, însoțită de V. Jurj și Gh. Barbura, a descoperit, tot în ziua de 31 martie 2011, o scurtă galerie direcțională (lung. 12,8 m, denivelarea -3 m, direcția generală de dezvoltare SV-NE), executată pentru cercetarea unui filon localizat în andezite cuarțifere panoniene⁶⁹.

⁶⁷ Vezi harta publicată în volumul redactat de I. Woditska (1896).

⁶⁸ Constatări geolog Maria Jurje.

⁶⁹ A fost ultima tură de cercetare montană efectuată de Dumitru Iștvan. Doar la trei zile după această cercetare, în ziua de 3 aprilie 2011, reputatul geolog s-a stins din viață, în urma unui tragic accident petrecut în Munții Igniș. În ziua de 9 aprilie am efectuat, împreună cu M. Jurje, Tr. Minghiraș, A. Mureșan, T. Pandi, R. Pașcan, A. Pop, M.

Filonul are textură breicioasă fiind constituit din elemente de cuarț hidrotermal de culoare albă sau cenușiu-închis și elemente de andezite cuarțifere intens silicifiate. Acesta este străbătut de numeroase fisuri și cuiburi cu oxizi de fier și minerale argiloase, iar în elementele de cuarț apare pirita sub formă de impregnații sau plaje.

În peretele drept al galeriei, în zona de culcuș a filonului, se poate observa limita acestuia cu roca gazdă, care este marcată de o zonă de culoare albicioasă-gălbuie cu o grosime de 25-30 cm, constituită din minerale argiloase. Roca gazdă este reprezentată prin andezite cuarțifere de culoare albicioasă, friabile, argilizate, local cu elemente ușor silicifiate. Filonul are azd. 30° și o înclinare de 48-50°V. Grosimea filonului este relativ mare, probabil depășește 2 m, având în vedere că el se regăsește și în peretele stâng al galeriei, precum și în frontul acesteia.

Galeria, descendentă, cu înclinația de 45-50°, și apoi ușor ascendentă, are o intrare scundă, parțial colmatată (înălț. 0,5 m, lăț. 1,5 m), prin care se accede într-o primă porțiune ceva mai largă (lung. 6,5 m, lăț. medie 2,5 m, înălț. medie 2 m). În peretele nord-vestic se observă o gaură circulară, executată manual, cu lungimea de 35 cm. Urmează o porțiune cu direcția înspre E (lung. 2 m), unde sunt prezente o treaptă pozitivă și un scurt plan înclinat, pe podea fiind depuse materiale dezagregate. De aici, galeria își schimbă din nou direcția înspre N, porțiunea sa terminală având o dezvoltare de 5,5 m. În capătul acestui ultim tronson se conservă o zonă cu secțiunea dreptunghiulară (lung. cca 2 m, lăț. 1 m, înălț. 1,6 m), terminată în fund de sac, în tavan păstrându-se urme evidente de săpare manuală.

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 302, fig. 63-67.

„Puțul Verde” este situat pe versantul estic al dealului *Dongaș*. Puțul a fost săpat manual, înainte de 1785, pentru aerajul natural al abatajelor de pe filonul *Evanghelist* și *Susana*, el făcând legătura între suprafață și abatajele existente pe aceste filoane. A fost explorat și cartografiat până la -22 m la 22 aprilie 2008 de către Tr.Minghiraș și M. Todoran. La cercetare au mai participat A. Costin, D. Iștvan, C. Kacsó, A. Portase și R. Todoran.

Intrarea în puț are secțiunea dreptunghiulară (0,8x1,6 m). În tronsonul de început al puțului, până la -7 m, pereții sunt drepecți, apoi, până la -12 m, sunt înclinați, pe latura sud-estică fiind prezentă o scurtă breșă, posibil un început al unei galerii nefinalizate. În continuare, dimensiunile puțului se micșorează, până la cota de -19,5 m, loc în care debușează într-un sector de abataj, care prezintă acumulări de bolovani sau de desprinderi. Cartarea existentă este realizată până la acest punct. Explorarea a continuat însă pe o lungime de cca 20 m, până la un punct în care galeria se prelungește în plan vertical, spațiul devenind extrem de

Todoran și R. Todoran, o tură omagială pe Valea Roșie. Cu acest prilej, galeria a fost descrisă din punct de vedere geologic și minier. Galeria a fost, de asemenea, cartată. În semn de omagiu pentru cel dispărut, am hotărât să dăm acestei lucrări miniere numele de „Galeria Dumitru Iștvan”.

îngust (lăț. cca 0,5 m). În acest loc, se resimte un curent de aer puternic, iar între pereți sunt prezente resturi de susțineri de lemn, dispuse în plan orizontal.

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 302, fig. 68-73.

Galeria Sofia se află în Valea Borcutului, la cota +290 m, intrarea sa fiind situată în versantul drept al Văii Antonca, la cca 250 m de confluența cu Valea Borcutului și 800 m amonte de conacul Pocol. Galeria a fost începută la 15 ianuarie 1936, potrivit unei inscripții aflate la intrare, pentru cercetarea mineralizațiilor din zăcământul Sofia la acest orizont. Cu prilejul cercetărilor efectuate la data de 8 noiembrie 2006 (A. Gorduza, D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, Gh. Nistor, A. Portase, însoțiți de V. Câdea și L. Borzan de la Exploatarea Minieră Baia Mare), respectiv 28 noiembrie 2006 (I. Bud, D. Iștvan, M. Jurje, C. Kacsó, Gh. Nistor, A. Portase, însoțiți de M. Ardelean de la Exploatarea Minieră Baia Mare) s-a parcurs galeria transversală până la direcționala pe filonul XXVI. De asemenea, s-a intrat pe filonul II Sofia (linie de abataje cu rostogol pe cca 80 m, până la un colector), la m. 190 al transversalei. La o ramură a filonului X, s-a parcurs galeria spre dreapta, spre puțul I Sofia (între oriz. +394 și +237). S-a constatat că galeria este armată cu bolțari de beton la intrare și pe unele galerii direcționale, dar sunt prezente și alte sisteme de armare (TH, lemn, etc). Există și porțiuni extinse care nu sunt armate, oferind posibilitatea observațiilor asupra rocilor. Se află aici și câteva obiective de interes conexe: puțul nr. 1, armat cu lemn, cu o adâncime de cca 500 m, precum și rostogoale și colectoare, ce indică o parte din modul de exploatare a zăcământului. Pe filoanele exploatare sunt depuneri abundente de sulfati, melanțerit și un alt sulfat alb, foarte abundent în zonele cu aeraj redus. La intrare se văd excavațiile (abatajele scoase la zi) de pe filonul Ioan, precum și găurile de perforator din „poligonul” de încercare a acestora înainte de introducerea în subteran.

În amonte de Galeria Sofia, pe versantul stâng al Văii Antonca, se află mai multe lucrări miniere vechi, galerii și abataje, care au fost doar identificate, fără a fi până în prezent cercetate.

Lit.: Iștvan, Kacsó 2006, 91 sq.; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 302 sq., fig. 75-76.

Galeria Dealul Cetății cota +290 din Valea Borcutului se află în versantul stâng al văii Antonca, aval de galeria Sofia +290 m, la cca 250 m amonte de confluența cu valea Borcut. Galeria a fost executată începând cu anul 1993 de către EM Săsar, pentru cercetarea în adâncime a filonului exploatat la suprafață printr-un jomp. Galeria transversală străbate câteva zone de fractură cu argilizări. A fost armată cu TH metalic numai în zonele de argilizare. În mai multe porțiuni, galeria prezintă mari cantități de rocă prăbușită din tavan, respectiv din pereți. A fost cercetată la data de 8 noiembrie 2006 de aceeași echipă care a intrat în Galeria Sofia (vezi mai sus).

Lit.: Iștvan, Kacsó 2006, 93; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 303, fig. 77-78.

Galeria Ioachim-orizontul de bază are intrarea situată pe platoul de la clădirile administrative ale Minei Herja, la cota +310 m. Galeria de bază a fost executată până la m 500 înainte de 1926. Deschiderea ei a continuat până în 1929, când s-a dat în folosință puțul de 350 m adâncime. Galeria a fost cercetată, la data de 10 octombrie 2006, de o echipă formată din I. Bud, F. Mersei și Tr. Minghiraș.

Lit.: Iștvan, Kacsó 2006, 82; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 306, fig. 101-102.

Galeriile de pe filonul 3 Alexandru din Valea Borcutului se află în versantul stâng al văii Antonca, amonte de galeria Sofia +290 m. La suprafață filonul a fost cercetat cu mai multe excavații, breșe scurte și galerii cu lungime redusă (ceea ce arată că la suprafață conținutul util este foarte redus sau chiar lipsește).

O galerie (inaccesibilă acum) exista la cota +295, cu un suitor ce iese mai sus și care arată înclinarea nordică a filonului. Probabil aceasta este galeria Alexandru, care era în exploatare în perioada interbelică. În anul 1933 în această galerie lucrau 14 muncitori, excavându-se 40 tone minereu, din care s-au recuperat 118 g aur și 112 g argint.

În adâncime, filonul 3 Alexandru a fost exploatat la orizonturile +237 și +322. De la orizontul +237 filonul a fost extras integral până la suprafață (în abataj acum intră apa văii Antonca, revenind la zi prin galeria Săsar). Datele existente arată că *filonul 3 Alexandru* se dezvoltă pe o lungime de 150 m, grosime medie 0,40 m, fiind constituit din cuarț alb-cenușiu cu impregnații de pirită, având în zona exploatată conținuturi de aur de 6-8 g/t.

În ziua de 25 martie 2010, o echipă formată din I. Bereș, O. Chința, D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, R. Mureșan, I. Pop, Z. Șomcutean, M. Todoran și I. Vlașin a cercetat și cartat galeria cota +300, aflată pe același filon.

Este o galerie descendentă (lung. 14,3 m, denivelarea -6,3 m), pe culcușul zonei filoniene, constituită din cuarț cu textură brecioasă, cu oxihidroxizi de fier proveniți din alterarea piritei. Ea este în prezent în cea mai mare parte umplută cu apă. Astfel de galerii sunt rare, întrucât ele colectează apa de infiltrație, fiind necesare eforturi mari pentru îndepărtarea acesteia. Este de presupus că cei care au deschis galeria +300 au știut că ea nu va fi prea lungă și nu va fi exploatată într-un răstimp mai îndelungat.

Galeria are o intrare largă, datorită faptului că filonul are un caracter dispers; acoperișul filonului a fost explorat cu breșa scurtă de la intrare.

Cu prilejul cercetării din ziua de 25 martie 2010 au fost identificate, respectiv au fost marcate pe hartă și alte lucrări miniere din zonă: galeriile Lisibona, Leopold, Micșa, exploatarea de suprafață Aurum etc., precum și lucrările miniere de pe *Dealul Cetății* (vezi mai sus).

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**, 303, fig. 79-84.

În toamna anului 2011, T. Bâlcu și Tr. Minghiraș au identificat în Valea Borcutului, în versantul drept al Văii Neamțului, afluent dinspre stânga a Văii Berăriei, o veche lucrare minieră. Ea se află la cca 175 m amonte de galeria

Aurum. Coordonatele GPS: 47° 41' 20'' N 23° 31' 52'' E, cota 287 m. În ziua de 24 mai 2014 a avut loc o primă cercetare mai amănunțită a lucrării, la cercetare participând, alături de descoperitori, C. Kacsó și Z. Șomcutean. Cu acest prilej s-a efectuat și cartarea unui sector de cca 20 m în porțiunea aflată la intrare. Galerie este direcțională, dezvoltată pe direcția S-N în andezite cuarțifere. Imediat după intrare, diagonal pe galeria principală, se sesizează o galerie cu profil oval de 0,4/0,8 m, pe direcția NE-SV, care cotește ușor la dreapta după 2,5 m de dezvoltare și continuă încă 1,5 m, aici fiind colmatată. O galerie aproximativ paralelă cu galeria principală pornește de asemenea din porțiunea de la intrare. Ea are o înălțime de 6-8 m și o lățime maximă de 1 m, în partea sa superioară fiind prezente resturile unor tropane încastrate în perete, precum și un podeț de lemn integral păstrat. Galeria principală direcțională se bifurcă la cca 100 m de la intrare. Cercetarea noastră a avut ca obiectiv ramificația din partea stângă. Aceasta interceptează o galerie diagonală, probabil continuarea celei cu direcție nordică de la intrare, care prezintă, la mare înălțime, resturile de lemn ale unor podețe de lucru și de acces.

Cu prilejul cercetării din 24 mai 2014, în amonte de galeria cota 287 m, pe un afluent din stânga a Văii Neamțului, a fost identificată o gură de galerie complet colmatată. Coordonatele GPS: 47° 41' 21'' N, 23° 32' 19'' E, cota 341 m.

-Majoritatea minelor exploatare înainte de 1700, care se aflau fie în proprietatea statului, fie în cea a orașului, precum și cele private dispunea de propriile șteampuri. Potrivit inventarelor din anii 1553 și 1556, la Baia Mare funcționau la acea dată 14 șteampuri cu un total de 206 săgeți de șteamp acționate de roți hidraulice. Dintre acestea, cele mai mari, cu 24, respectiv 21 de săgeți, aparțineau minelor de pe *Dealul Crucii (Naghwerem, Gepel)*.

În inventare sunt înregistrate, de asemenea, topitorii (*domus fusoria, conflatorium*). Potrivit inventarului din 1553, topitoria lui Petru diacul era înzestrată cu două cuptoare, trei foale și o altă pereche specială de foale (*traybher*), instrumente pentru tăiatul plumbului și pentru spargerea reziduurilor rezultate din topirea minereului etc. Topitoria menționată în inventarul din 1556 dispunea de două foale.

Este de presupus că s-a practicat la Baia Mare o intensă activitate de prelucrare a minereului local și în secolul XV, astfel fiind facilitată și baterea de monedă aici.

Lit.: **Wenzel 1880**, 229; **Prodan, Goldenberg 1964**, 119, 124; **Oszóczki, Sabău 1967**, 181; Pascu 1986, 241; **Balogh, Oszóczki 2001**, 32.

-În 1959, cu ocazia săpării fundației unui bloc de locuințe pe strada numită atunci *Stalingrad* nr. 2, la intersecția actualelor străzi *Dacia* și *Țibleșului* au fost descoperite numeroase artefacte medievale, în special ceramică. Lucrările au fost supravegiate de Elena Kovács, care a și întreprins, împreună cu Dumitru Protase, în zilele de 6 și 7 aprilie 1959, o săpătură de salvare în colțul sud-vestic al blocului, pe o suprafață de 3,70/4 m, dezvelind urmele unui atelier al Cămării regale, unde se prelucra aliajul de metale obținut în topitorii.

Sub nivelul de umplutură din secolul XVIII au apărut, la adâncimea de 4,50 m, resturile unei construcții de lemn în interiorul căreia s-a păstrat o parte a materialelor și mijloacelor tehnice folosite la afinarea metalului prețios, și anume cca 30 de oale, din pastă arsă cenușiu, cu pereții subțiri și marginea scundă, profilată în exterior, fără torți, resturi de foale, unelte de fier, o mare cantitate de oase de vită. Oalele nu au fost folosite, ele fiind păstrate *in situ*, grupate într-un colț al atelierului. În preajmă a fost găsită o haldă de zgură și a fost surprinsă și o construcție patulateră din pietre de râu legate cu mortar, cu dimensiunea de 2,30/2,30 m, grosimea de 0,30-0,40 m și înălțimea păstrată de 1,50 m. Construcția, în care erau intercalate din loc în loc bucăți de cărămidă cu sigla NB, a fost interpretată ca probabil cuptor pentru topirea minereurilor neferoase. Complexul a fost datat în secolele XV-XVI.

Lit.: **Popa, Kovács 1965**, 124; Maghiar, Olteanu 1970, 138; Tripșa *et al.* 1981, 69; Kacsó, Istvan, Minghiraș 2011, 295. Informații suplimentare: înscrisurile din carnetul de șantier, redactate de Dumitru Protase⁷⁰.

-În curtea *Casei Bay* (după Gy. Schönherr și *Útmutató* era vorba de o casă din *Piața Centrală*, colț cu strada *Podului*), la o adâncime de 3 m, au fost descoperite patru creuzete de ceramică de diferite dimensiuni, o puiă uriașă în greutate de mai multe sute de kg, precum și bucăți de fier. Se presupune că ele proveneau dintr-un atelier de topitorie. Piesele au intrat în colecția lui Lajos Bay, iar la muzeul din Baia Mare s-au aflat, din data de 2 noiembrie 1903, copii în ghips ale crezeitelor. Locul actual de păstrare a pieselor, dar și soarta copiilor nu sunt cunoscute.

În *Monografia Baia Mare*, aceste piese, niciodată ilustrate și astăzi pierdute, ce datează, foarte probabil, din epoca medievală sau, eventual, chiar modernă, sunt considerate dovezi ale practicării mineritului la Baia Mare în epoca bronzului (!). O vechime mare este atribuită unei părți din descoperirea făcută la Casa Bay, și anume bucăților de fier, și de către S. Rákoczy, care le enumeră printre cele ce aparțin epocii fierului.

Lit.: **Schönherr 1889**, 343; **ÉrtNagybánya** 1903 (1904), 21, nr. 337; *Útmutató*, 52; Rákoczy 1910, 624; *Monografia Baia Mare*, 123; Kacsó 2005b, 165.

-Cea mai mare topitorie a circumscripției miniere Baia Mare s-a aflat în Ferneziu de Jos (Alsó-Fernezely), cartier înglobat în Baia Mare, odinioară fiind o unitate administrativă independentă, la nord de oraș, pe Valea Ferneziului. La început ea a fost plasată în susul râului, în Ferneziu de Sus (Felső-Fernezely), astăzi Firiza (vezi mai jos). Construcția sa a început în anul 1782. Tehnologia a avut inițial la bază procedee hidrometalurgice, iar apoi pirometalurgice. Se prelucrau concentrate sulfuroase cu conținut de plumb și zinc, sărace în cupru, cu conținut diferit de metale prețioase. În 1909 ea dispunea, pe lângă instalațiile de forță și de transport, de o instalație de desargintare, sistem Parkers, un cuptor de scurgere, patru cuptoare de cupelare, mai multe cuptoare, două șteampuri cu

⁷⁰ Carnetul a fost regăsit în arhiva MJM în anul 2012.

51 de săgeți etc. După anul 1931 au început să fie utilizate concentrate de plumb separate prin flotație de cele de zinc. Fluxul tehnologic de prelucrare a concentratelor cuprindea prăjirea în cuptoare polietajate, aglomerarea în cuptoare tip Pilz și apoi (1934-1936) tip Watter Jackett (120 t încărcătură/zi). În 1937 capacitatea uzinei a fost simțitor lărgită, apoi, din nou, după 1950, când s-a construit al doilea cuptor Watter Jackett și două aglomeratoare tip Dwight Lloyd. În anii 1970-1980, în urma transferului unei părți din materia primă la Copșa Mică, capacitatea uzinei din Ferneziu s-a micșorat la 10.000 t/an.

Pe Valea Ferneziu au fost constatate și urmele unor vechi mine, iar alături de acestea halde de zgură.

Lit.: **Oblatek, Fernezelyi m. k. kohómű**, în Woditska (red.) 1896, 105 sq.; *Kiállitás 1896*, 113, 121; Schönherr 1900, 477; Reményik 1900, 108 sqq.; K. Fischer, *Az alsófernezelyi m. kir. kohómű*, în Oblatek, György (red.) 1912, 91 sqq.; **Lazu (red.) 1928**, 30 sqq.; **Iancu 1929**, 468; **Meruțiu 1936**, 42, 69; Marin 1941, 276; Oszóczki, Sabău 1967, 182, 186, 189; Báthory 1968, 168; **Tripșa et al. 1981**, 174 sq.; Csath *et al.* 1997, 287; Balogh, Oszóczki 2001, 32 sq.; Baron 2002, 483; Baron 2006, 147 sq.; Réthy 2009; Réthy 2010a, 21; Wollmann 2010, 69 sq., 324, fig. 465; Baron 2011, 181 sq.

-Într-o grădină aflată la poalele *Dealului Crucii*, la cca 0,50 m adâncime, Ioan Bențe a găsit, în primăvara anului 1994, cu prilejul unor lucrări agricole, 25 de pene (icuri) de mină (depozit I)⁷¹, pe care le-a predat la MJM (nr. inv. IF. 4.712-4.736). Locul descoperirii se află în apropierea Văii Amadea (Amadei), nu departe de mina aflată în secolul XVII în proprietatea Concesiunii miniere Amadeus. În acest loc au fost efectuate cercetări perieghetice în primăvara anului 2006, fără a fi descoperite alte urme.

Penele sunt confecționate din fier forjat și au formă de prismă triunghiulară. Găurile lor de înmănușare sunt dreptunghiulare sau oval-alungite și sunt plasate fie puțin mai sus de mijlocul lungimii penei, fie imediat sub muchie, aceasta fiind mai mult sau mai puțin deformată la toate exemplarele în urma folosirii (fig. 22-24). Dimensiuni:

Nr. crt.	Lungimea	Lățimea maximă	Greutatea
1.	20,5 cm	3,4 cm	568 g
2.	18,9 cm	3,6 cm	502 g
3.	19,4 cm	3,1 cm	464 g
4.	19,5 cm	3,2 cm	484 g
5.	18,3 cm	3,3 cm	464 g

⁷¹ Destinația acestor unelte a fost stabilită pausal, avându-se în vedere mai ales faptul că zona în care ele au fost descoperite se înscrie în perimetrul unor exploatare miniere. Identice ca formă și dimensiuni sunt și unele ciocane folosite în fierărie, de ex. exemplarul de la Șelimbăr, găsit împreună cu alte unelte ce formau utilajul unui atelier de fierărie, vezi Horedt, *Eine sächsische Schmiede des 13. Jahrhunderts*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, BTK I, Kolozsvár, 1957, fig. 2, 5.

6.	17,1 cm	3 cm	398 g
7.	17,8 cm	3,7 cm	566 g
8.	15,9 cm	3,1 cm	395 g
9.	16,9 cm	3,7 cm	392 g
10.	15,9 cm	3,4 cm	422 g
11.	16,2 cm	3,2 cm	400 g
12.	13,7 cm	4,0 cm	411 g
13.	12,3 cm	3,7 cm	268 g
14.	14,4 cm	3,6 cm	342 g
15.	13,3 cm	3,1 cm	278 g
16.	13,9 cm	3,4 cm	450 g
17.	17,7 cm	3,3 cm	393 g
18.	16,9 cm	3,7 cm	554 g
19.	15,1 cm	3,2 cm	296 g
20.	13,0 cm	3,0 cm	315 g
21.	10,7 cm	3,0 cm	234 g
22.	12,3 cm	3,2 cm	388 g
23.	10,7 cm	3,2 cm	294 g
24.	13,7 cm	3,1 cm	321 g
25.	14,2 cm	3,8 cm	426 g

Lit.: **Kacsó 2011d**, 140 sq., fig. 22-24; Rusu V., Pop L., Botiș 2013, pl. V⁷². Descoperirea este menționată de V. Ursu, *Săpînd... sub Dealul Crucii*, în „*Graiul Maramureșului*”, an IX, nr. 2.091 din 22-23 februarie 1997.

-În colecția muzeului din Baia Mare se păstrează un lot de unelte de fier miniere, respectiv piese de fier folosite în minerit (fig. 25-26), care au fost găsite, foarte probabil, împreună într-o exploatare minieră din raza localității sau în apropierea unei astfel de exploatare (depozit II). Piesele pot proveni, eventual, dintr-o fierărie, unde se confecționau sau se reparau uneltele miniere. Pentru această ultimă posibilitate pledează prezența unei bucăți de zgură de fier. Lotul cuprinde următoarele piese: 1. Pană cu gaura de înmănușare de formă aproape pătrată, plasată sub muchie (lung. 9,2 cm, lăț. max. 2,9 cm, greutate. 144 g). 2. Pană asemănătoare, vârful și, parțial, muchia rupte, gaura de înmănușare, de formă aproximativ dreptunghiulară, plasată mai sus de mijlocul lungimii piesei (lung. păstrată 11,2 cm, lăț. max. 3,5 cm, greutate. 224 g). 3. Fragment de ciocan sau de târnăcop (lung. păstrată 11 cm, greutate. 140 g). 4. Fragment de ciocan, lipsește partea cu gaura de înmănușare (lung. păstrată 5,2 cm, greutate. 105 g). 5. Târnăcop, unul dintre vârfuri rupt, gaura de înmănușare mică, de formă aproximativ dreptunghiulară (lung. păstrată 16,2 cm, lăț. max. 3,2 cm, greutate. 305 g). 6. Târnăcop asemănător, unul dintre vârfuri rupt (lung. păstrată 15,7 cm, lăț. max. 3,1 cm, greutate. 294 g). 7. Târnăcop asemănător, vârfurile rupte (lung.

⁷² Este reprodusă ilustrația din *Repertoriu Maramureș*.

păstrată 15,2 cm, lăț. max. 3 cm, greut. 300 g). 8. Târâncop asemănător, unul dintre vârfuri rupt (lung. păstrată 16,3 cm, lăț. max. 3,2 cm, greut. 305 g). 9. Târâncop puternic deformat, vârfurile rupte (lung. păstrată 14,5 cm, greut. 148 g). 10. Baros, gaura de înmănușare ovală, plasată la mijlocul lungimii piesei, ambele capete puternic deformate (lung. 10,8 cm, lăț. max. 5,4 cm, greut. 1.024 g). 11. Cui (lung. 9,7 cm, greut. 6 g). 12. Lamă fragmentară de la un cuțit ? (lung. păstrată 9,5 cm, gros. 0,3 cm, greut. 31 g). 13. Verigă de formă ovală, ruptă (diam. 4,4/11,8 cm, greut. 75 g). 14. Pană de formă dreptunghiulară (lung. 9,6 cm, lăț. max. 4,7 cm, greut. 222 g). 15. Pană fragmentară, secțiunea triunghiulară (greut. 148 g). 16-18. Fragmente de potcoavă (greut. 128 g, 75 g, 48 g). 19-22. Bucăți de fier, probabil fragmente de ciocan (greut. 48 g, 74 g, 224 g, 168 g). 23. Bucată de zgură de fier (greut. 50 g).

Lit.: **Kacsó 2011d**, 142, fig. 25-26; Rusu V., Pop L., Botiș 2013, pl. VI⁷³.

-Cu prilejul cercetărilor efectuate la data de 25 martie 2010 în Valea Borcutului (vezi mai sus) a fost descoperită în albia pârâului Valea Borcutului o bornă realizată din andezit de Seini, cu partea superioară fin fasonată și capătul de formă piramidal teșită, în vârf având un mic orificiu, și cu partea inferioară, care s-a aflat în pământ, doar grosolan cioplită (înălț. totală 1,70 m, din care partea superioară 0,90 m, lăț. la întretăierea părții fasonate cu partea cioplită 0,39/0,41 m). Pe două dintre laturile bornei este gravată inscripția în limba maghiară cu litere cu înălțimea de 5 cm:

A VOLT MÁNDY
IGNÁCZ HÁZÁNAK

ÉSZAKNYUGATI
SARKA

Traducerea:

Colțul nord-vestic/ al fostei case a lui Ignác Mándy

În privința destinației bornei, date concludente rezultă dintr-o cerere de concesiune adresată Căpitaniei miniere din Baia Mare, la data de 17 februarie 1881, de către întreprinzătorul minier János Morosán, în care se precizează că punctul de deschidere se află la în direcția 22 ore 0,5 grade, la 248,400 m de colțul nord-vestic al casei lui Ignác Mándy⁷⁴. La cerere este atașată și o schiță, pe care este marcată și casa lui Mándy, aceasta găsindu-se în stânga pârâului Valea Borcutului, aproape de confluența sa cu valea Antonca. Borna servea evident ca reper topografic pentru concesiunile miniere din zonă. Ea a fost amplasată în mod cert de către autoritățile miniere.

Borna a fost scoasă din pârâu de o echipă formată din A. Costin, D. Iștván, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, I. Pop, A. Portase, M. Rogojan și M. Tămaș în

⁷³ Este reprodușă ilustrația din *Repertoriu Maramureș*.

⁷⁴ SJANMM - Fond 26 - Inspectoratul Geologic Minier, registre contemporane, nr. inv. 30, act nr. 376/1881.

14 aprilie 2010. Ea se află în prezent în curtea casei lui A. Costin din Băița (jud. Maramureș).

-În colecția muzeului din Baia Mare sunt reunite numeroase piese folosite de-a lungul timpului în practicarea mineritului la Baia Mare: unelte (ciocane, clești, târnăcoape, dălți, sfredede, lopeți etc.), trocuri, roabe, recipiente de probă, opaițe și lămpi de mină și altele. Din păcate, foarte puține dintre aceste piese au precizate exploatările miniere de proveniență.

Lit.: **Kacsó, Pop L. 2010**, pl. 3, 1-6, pl. 4, 2-3. 5, pl. 5, 1. 5, pl. 6, pl. 7, 2-4, pl. 8, pl. 11, 1-3, pl. 13, 3-4, pl. 16, 5, pl. 18, 1-3, pl. 19, 2-5, pl. 21, pl. 22, 1-3, pl. 23, 1-2. 5, pl. 25, 2-4, pl. 29, 2-5.

-Actuala *Piața Libertății* a reprezentat nucleul orașului. În jurul clădirilor din această piață, cunoscută în tradiția băimăreană drept *Centrul Vechi*, s-au conturat treptat străzile aflate în incinta apărută de fortificații (vezi mai jos), aspectul construcțiilor cunoscând de-a lungul istoriei variate transformări, aproape fiecare dintre ele păstrând însă elemente mai vechi. Recent au demarat aici ample acțiuni de restaurare, care au implicat și cercetări arheologice, de urbanism și de istoria artelor. Cercetări în aceste domenii au fost efectuate și în deceniile anterioare, astfel că în prezent există o sumă de date cu privire la evoluția orașului. Informațiile în această direcție vor fi completate desigur prin continuarea investigațiilor de acest fel.

Există câteva date pe baza cărora se poate presupune că forma actuală a pieții, precum și o bună parte din rețeaua de străzi din zona fortificată datează din prima jumătate a secolului XIV, chiar dacă cele mai vechi elemente arhitectonice sesizate aparțin sfârșitului secolului XIV și începutului secolului XV. Eugenia Greceanu este de părere că „*instalarea oaspeților germani și acordarea privilegiilor orășenești au adus după sine o < sistematizare > a unei așezări mai vechi, situată pe același amplasament datorită locului favorabil de traversare a Săsarului*”. Pentru originea săsească a orașului pledează, potrivit aceleiași autoare, și „*...așezarea principalei biserici parohiale a orașului (Sf. Ștefan) în retragere față de piața centrală cu care se leagă însă în mod nemijlocit*”, ce „*corespunde cu așezarea Bisericii Negre din Brașov în raport cu piața primăriei medievale*”⁷⁵. După opinia lui P. Niedermaier, locul de târg

⁷⁵ Deși întemeierea orașului Baia Mare de către sași a fost afirmată deja de cronicarul Gheorghe Brancovici (vezi A. Armbruster, *Dacoromano-Saxonica. Cronicari români despre sași. Românii în cronică săsească*, București, 1980, 93 sq.), apoi de numeroși alți autori, dovezile documentare certe ale prezenței săsești pe malurile Săsarului sunt puține și provin în principal din domeniul onomasticii (vezi din literatura recentă Hochstrasser 2006, 66 sq.). În anul 2009 a apărut însă o descoperire arheologică la Baia Mare, care pare să certifice această prezență. Este vorba de un vas de bronz de formă globulară, prevăzut cu trei picioare și două torți, găsit, probabil în poziție secundară, cu ocazia săpăturilor preventive efectuate de M. Ardeleanu și D. Pop la clădirea din Piața Libertății nr. 13, la așa-numita „Casa Haracsek”. (Pentru informații cu privire la aceste săpături vezi http://www.epochtimes-romania.com/article.php?article_id=47870, unde vasul menționat este datat în secolul XIX [!]). Un vas asemănător a fost descoperit în

central datează chiar din a doua jumătate a secolului XIII, iar A. Weisz crede că piața centrală de formă patrulateră a apărut într-o perioadă ulterioară genezei orașului, cândva în cursul secolelor XV-XVI, pentru a fi ținute aici târgurile mari.

Piața, care a servit și ca loc de târg, avea o formă dreptunghiulară, cu o orientare pe lungime ENE-VSV. Pe latura nordică se află, de la est spre vest, clădirile nr.15, 14, 13, 12, 11, 10, 9 și 8, pe latura vestică clădirea nr. 7, numită „Complexul Minerul”, pe latura sudică, de la vest spre est, clădirile nr. 6, 5, 4, 3, 2 și 1, în colțul sud-estic actuala clădire din cadrul *Business Centrum* (fost

hotarul localității Baraolt, jud. Covasna, se pare că în albia pârâului Vârghiș. Z. Székely (Aluta 6-7, 1974-1975, nota 25, fig. 8) a atribuit acest vas pecenegilor, însă E. Benkő, în mai multe lucrări (*Note privind descoperirile de bronzuri medievale din Transilvania*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu [coord.] 2003, 111 sqq., fig. 1; *Bronz és történelem*, în *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 2003, 47 sqq., fig. 1; *Mittelalterliche Bronzegegenstände aus Siebenbürgen. Probleme der Herkunftsbestimmung unter Berücksichtigung der Siebenbürger Sachsen*, Ungarn-Jahrbuch 27, 2004 [2005], 1 sqq., fig. 1), a atras atenția asupra faptului că vasul în cauză aparține unei forme (numite în limba germană *Grapen*) caracteristice pentru teritoriile locuite de populația germană între secolele XII și XVIII, el datând exemplarul din Transilvania, pe criterii tipologice, în secolele XII-XIII, apariția sa la Baraolt fiind pusă, ipotetic, în legătură cu o prezență sau influență săsească în zonă înainte de anul 1241. Vasul este similar datat în *Repertoriul arheologic al județului Covasna* (red. V. Cavruc), 158, pl. 23, 5, de S. J. Sztáncsu (*Régészeti gyűjtemény*, în *A Székely Nemzeti Múzeum története és gyűjteményei*, Sepsiszentgyörgy, 2005, fig. la p. 32), precum și de Zs. L. Bordi (*A székelyek. A kereszténység védelmezői [Kiállításkatalógus]*, Sepsiszentgyörgy, 2009, 67, nr. 55). În Transilvania, un alt vas de tip *Grapen* provine de la Săulești, jud. Hunedoara, din albia râului Mureș (Andrițoiu, Sargetia XIV, 1979, 27, pl. IV, 9; Popa C. I., *Terra Sebus* 2, 2010, 235 sqq., fig. 1, 1), iar un fragment de astfel de vas de la Cristuru Secuiesc, jud. Harghita (Benkő, *A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiaja*, VAH V, 1992, 168, pl. 40, 9). Piesa de la Baia Mare este ușor diferită de cele de la Baraolt și Săulești, având marginea orientată oblic, trecerea de la gură la corp accentuat profilată, iar torțile de aspect unghiular. Potrivit criteriilor tipologice și considerațiilor cronologice ale lui H. Drescher (*Mittelalterliche Dreibeintöpfe*, în J. G. N. Renaud [ed.], *Rotterdam Papers. A contribution to medieval archaeology*, Rotterdam, 1968, 23 sqq.), exemplarul de la Baia Mare ar putea data din secolele XIV-XV. El aparține, fără îndoială, categoriei vaselor de metal de uz casnic (vezi T. Rütz, *Grapen, Glocken, Kupferkessel – Bunt- und Edelmetallhandwerk im Spiegel archäologischer Befunde*, BeitrUrFrühgeschMeklenburg-Vorpommers 39, 2005, 295 sqq.; există însă și piese mai deosebite, cum este cea găsită în albia râului Tisa la Csongrad, prevăzută cu două tuburi de scurgere, care a fost utilizată, foarte probabil, în alte scopuri, vezi Zs. Lovag, *Mittelalterliche Bronzegegenstände des Ungarischen Nationalmuseums*, CatMusNatHung Seria Archaeologica 3, Budapest, 1999, 108 sq., nr. 300). Așa cum remarcă și E. Benkő, aprecierile etnice făcute pe baza unei descoperiri singulare sunt nesigure, totuși vasul de bronz de la Baia Mare poate constitui un prim indiciu arheologic despre prezența săsească timpurie la Baia Mare. Vezi și Kacsó 2011c, 339 sqq.

Tribunal, han *Vulturul Negru* etc.), pe latura estică, de la sud la nord, clădirile nr. 21, 20, 19, 18, 17 și 16.

Prin lucrările recente, aspectul pieței s-a modificat structural, ea fiind tăiată acum în două părți inegale de un carosabil ce leagă străzile *Crișan* și *Podului*⁷⁶.

Lit.: Palmer 1894a, 159 sqq.; Móricz f. a., 214 sq.; E. Greceanu, *Studiu privind punerea în valoare a ansamblului istoric Cetatea Baia Mare* (ms.)⁷⁷; Weisz 2007, 11; Niedermaier 2008, 157, fig. 55 jos. Situația existentă în perioada imediat anterioară începerii restaurării clădirilor și pieței din *Centrul Vechi*, precum și argumentele teoretice care au fost invocate pentru modul de realizare a restaurării sunt prezentate în studiul lui I. Mitru, *Reabilitarea Centrului Istoric Baia Mare*, în G. M. Iuga, A. Iuga (red.), *Conservarea, restaurarea și salvarea bunurilor culturale din lemn. Lucrările Simpozionului CERES Baia Mare, 25-26 iulie 2003*, Baia Mare, 2003, 42-49.

-Vestigii arheologice provenite de la clădirile aflate în această piață sunt semnalate deja la începutul secolului XX. Este vorba de mai multe cahle din secolul XVI, un fragment de țevă de pușcă din bronz, un pinten, precum și o seceră, care au fost găsite cu prilejul construirii clădirii Ordinului Minorităților (actuala clădire nr. 6). Ele au fost predate de către Ordinul Minorităților, la data de 11 mai, respectiv 27 mai 1905, muzeului din Baia Mare, fiind inventariate aici sub numerele 9.177-9.185, potrivit Registrului de inventar al muzeului⁷⁸.

În aceeași zonă a apărut și un fragment de coloană, donat de Ilka Schweizer muzeului din Baia Mare. Potrivit informațiilor furnizate de K. Szász, fragmentul a fost descoperit împreună cu resturile unui zid cu o lățime de 1,20-2 m, cu prilejul construirii unei noi anexe la Casa Dégenfeld, aflată pe latura sudică a pieței, la aproximativ 23-27 m nord de biserica Sf. Ștefan. După Sz. Papp, coloana prezintă elemente care pot fi legate atât de stilul romanic, cât și de cel gotic, datarea sa cea mai probabilă fiind începutul secolului XIV.

Lit.: *Útmutató*, 82; *Szász 2000a*, 46 sq.; Papp 2011b, 183; **Papp 2011c**, 208. nr. cat. 1.

-Primele cercetări arheologice au fost efectuate în imediata vecinătate a pieței în anul 1959⁷⁹. Din păcate, din documentația întocmită cu prilejul acestor cercetări nu s-au păstrat planurile și profilele desenate și nu pot fi stabilite cu certitudine nici artefactele atunci descoperite. Potrivit comunicării verbale a conducătorului săpăturilor, Dumitru Protase, a fost descoperită o cantitate mare de ceramică, inclusiv numeroase vase întregi.

⁷⁶ În aprilie 2014 carosabilul a fost desființat, astfel că cele două părți ale pieței sunt din nou unite.

⁷⁷ Lucrarea mi-a fost pusă la dispoziție de arhitect Ildikó Mitru.

⁷⁸ În prezent, aceste piese nu mai pot fi identificate.

⁷⁹ În prima ediție a Repertoriului (Kacsó 2011d, 145), menționez, pe baza informațiilor primite de la Dumitru Protase, anul 1955, ca an de desfășurare a primelor săpături în zona centrală a orașului. Regăsirea carnetului de șantier (vezi mai sus) a permis precizarea corectă a anului în care au fost efectuate aceste săpături.

De-a lungul timpului, cu ocazia unor lucrări edilitare, au fost scoase la lumină și alte vestigii. Astfel, în anul 1969, atunci când a fost săpată o nouă fundație pentru carosabilul ce înconjură piața, respectiv au fost înlocuite mai multe conducte subterane, au fost găsite numeroase fragmente ceramice medievale, mici cești de probă, obiecte de fier. Nu s-au putut face niciun fel de observații stratigrafice, era însă evident că lucrările adâncite până la aproximativ 1,00 m nu au atins solul neumblat.

La începutul anilor '70 ai secolului trecut, în pivnița clădirii nr. 9 a fost depistată o mare cantitate de recipiente din secolul XIX. Au apărut două tipuri de astfel de piese. Unul dintre tipuri, de dimensiuni mai mici, înălțimea sa fiind în jur de 18 cm, are corpul dreptunghiular și păstrează o șampilă cu monograma AU și inscripția circulară ...NAER BITTER WASSER, iar sub aceasta o șampilă ovală cu inscripția pe două rânduri A WIRICH; celălalt tip, cu înălțimea de cca 24 cm, de formă rotundă, prevăzut cu o mică toartă, are imprimate textul HERZOGTHUM NASSAU, precum și o șampilă rotundă, la mijloc cu un leu încoronat în picioare și inscripția circulară SELTERS, iar sub toartă, pe două rânduri înscrisul Ils, Num: 124 (fiecare recipient de acest tip a primit un alt număr). O bună parte a pieselor a ajuns la muzeul din Baia Mare.

Săpăturile arheologice sistematice la clădirile aflate în *Centrul Vechi* au început odată cu demararea proiectului „Centrul de afaceri <Millennium III>, Baia Mare”, care a avut ca obiectiv restaurarea a trei clădiri, denumite convențional M1, M2 și M3 (proiect principal S. C. Utilitas S. R. L. - Cluj-Napoca, arhitect B. Szabó). Primele cercetări arheologice, efectuate de un colectiv condus de A. Istrate de la S. C. Damasus S. R. L. - Brașov în perioada dintre 14 octombrie și 12 noiembrie 2002, s-au desfășurat la obiectivul desemnat M1 (strada *Piața Libertății*, nr. 1; casa *Vulturul Negru*⁸⁰).

Imobilul inițial a fost extins treptat și i-au fost adăugate și alte clădiri, astfel că, în momentul începerii cercetărilor, existau aici trei unități. Săpăturile arheologice s-au concentrat doar asupra clădirii propriu-zise *Vulturul Negru* (clădirea A), fiind însă supravegheate, de personalul de specialitate al muzeului din Baia Mare, și lucrările de amenajare ce au fost întreprinse în alte puncte ale obiectivului.

Clădirea A, potrivit autorilor cercetării, este rezultatul unificării a trei corpuri de clădiri, denumite convențional A1, A2 și A3. Au fost puse în evidență urmele unei construcții de foarte mari dimensiuni cu ziduri groase din piatră și cu o pivniță (*pivnița 1*) având pardoseala din pietre de râu. Această construcție din cadrul clădirii A, ale cărei începuturi datează din secolul XV, a suferit mai multe refaceri și reparații. După demolarea *pivniței vechi 1* au fost construite două clădiri, plasate aproximativ paralel și cu o orientare N-S. Clădirea din vest, denumită de cercetătorii obiectivului *pivnița 2*, constituie frontul de vest al actualei clădirii A1, iar *pivnița 3* dă limita de est al acestui

⁸⁰ În izvoarele istorice clădirea apare sub denumirile *Fekete Sas*, *Aquila Nigra*, *Schwarzer Adler*. Aici a funcționat un han deja în 1736, proprietarul fiind orașul.

corp. În pivnițele 2 și 3 au fost identificate canalizările C1 și C2. Prima a fost realizată din cărămizi zidite fără mortar și acoperite cu lespezi de piatră de dimensiuni foarte mari, cea de a doua, aparținând unui sistem mai evoluat, din cărămizi cu inscripția NB și sigla cu ciocanele încrucișate, legate cu mortar de var și nisip de bună calitate.

Potrivit observațiilor făcute cu prilejul cercetărilor, actuala pivniță a clădirii s-a format în principal prin schimbarea bolților (probabil ruinate) și înlocuirea lor cu bolți de cărămidă, precum și prin re compartimentarea spațiului, în urma căreia au rezultat încăperile actuale.

Pivnițele corpului A2 au fost cercetate doar parțial. A fost identificată aici o canalizare din beton situată de-a lungul culoarului principal, care este conectată la canalizarea orașului.

Corpul A3 nu are pivnițe în funcțiune. Structurile sale actuale indică faptul că acesta a fost inclus mai târziu în clădire, fiind vizibilă în zidărie o intrare de acces separată dinspre strada principală. Se pot constata, de asemenea, și modificările pe care le-a primit după includerea sa în complex. Inițial el a fost la fel de îngust ca și corpul A2, apoi a primit, foarte probabil în epoca de funcționare a hanului, o arcadă deschisă înspre curte, care prelungea arcada corpului A2. Mai târziu, el a fost completat cu două încăperi spre curtea interioară.

În urma săpăturilor de la M1 a rezultat o cantitate mare de materiale arheologice: ceramică, cahle, obiecte de metal, sticlărie, resturi de pantofi de piele, care se datează între secolele XIV și XVIII. Ele se găsesc în colecțiile MJM.

În perioada 12 mai-22 iulie 2003, sarcina supravegherii arheologice a lucrărilor la acest obiectiv a revenit Secției de Arheologie de la MJM (C. Kacsó - responsabil, R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop, L. Szendrei, Z. Șomcutean). În încăperea P23 de la parter a fost descoperită o fundație, orientată est-vest, realizată din pietre de râu, pietre de carieră și bucăți de cărămizi legate între ele cu nisip și var. Aceasta se întinde pe toată lungimea încăperii (8,10 m) și are o lățime de 0,80 m, fiind deranjată în capătul vestic de sistemul de canalizare contemporan. Tot la parter, în P9 și P10, după demolarea compartimentării moderne, au fost puse în evidență părți din trei ziduri (două orientate est-vest și unul nord-sud) ce au ținut foarte probabil de compartimentarea din evul mediu. În timpul amenajării sălii de conferințe (P25) din curte, la turnarea unui stâlp de susținere a fost descoperit un pavaj realizat din pietre de râu. Pavajul, extins pe o suprafață de cca 3 m², se găsește la adâncimea de 1,25 m.

Lit.: Istrate, Szöcs 2002; **Istrate, Szöcs, Marmatia** 7/1, 2003, 345-377; Kacsó 2004b, 76; Weisz 2007, 15 sq.; **Weisz, Fekete Sas fogadó, Nagybánya**, <http://lexikon.adatbank.transindex.ro/muemlek.php?id=208>.

În cursul anului 2002 a fost realizat un singur sondaj arheologic la clădirea M2 (strada *Piața Libertății*, nr. 17) de către colectivul condus de A. Istrate, și anume în pivnița 2, cea care păstra bolta originară din piatră. Datorită

aparitiei apei freatice, la cota -3,14 m, nu s-a putut stabili adâncimea la care se află talpa fundației.

În anul 2003 au continuat lucrările de amenajare a imobilului atât în curtea interioară cât și în încăperi, toate necesitând și săpături. Într-un stadiu incipient, lucrările efectuate de constructori au fost doar supravegheate de colectivul de arheologi ai muzeului din Baia Mare, fiind remarcate anumite detalii de construcție, printre care și grinzi de mari dimensiuni așezate orizontal la adâncimi variabile sub pardoseala camerelor. În același timp, au fost adunate și diferitele artefacte, în special ceramică, care apăreau cu prilejul săpăturilor.

În toamna anului 2003, în mai multe porțiuni ale curții interioare au apărut cantități mai mari de ceramică, inclusiv vase întregi. Am cerut atunci oprirea lucrărilor și demararea de săpături arheologice propriu-zise. Acestea au fost efectuate, cu sprijinul financiar al Primăriei Baia Mare, în perioada 4 decembrie 2003 - 26 februarie 2004, conducerea efectivă a lucrărilor revenind lui D. Pop. Au fost cercetate două suprafețe (S1, S2), rezultatele obținute aducând importante contribuții la cunoașterea istoriei de început a orașului Baia Mare (fig. 27-32).

Suprafața S1 (dimensiuni 2x5 m), aflată aproximativ în mijlocul curții, era orientată S-N, iar suprafața S2 (dimensiuni 1,80x3 m), plasată în partea estică a curții, era orientată E-V.

Datorită apariției apei freatice, săpăturile în S1 s-au oprit la adâncimea de 2,70 m. Stratigrafia constatată, de jos în sus, era următoarea: **1.** strat de pământ amestecat cu pietriș, de culoare neagră-cenușie, cu lentile de pământ de culoare cărămizie (pământ ars) sau pământ cafeniu cu grosimi cuprinse între 0,10 și 0,15 m; grosimea 0,40 m până la 1 m; **2.** strat de pietriș de culoare cafeniu deschis, cu fragmente ceramice, oase de animale, resturi de turnare și pietre de râu; grosimea 0,30-0,40 m; **3.** pământ de culoare crem-gălbuie, compact, fără materiale arheologice; grosimea 0,40 m; **4.** strat de arsură de culoare neagră cu numeroase resturi de turnare și fragmente ceramice; grosimea 0,04-0,05 m; **5.** pământ de culoare maroniu deschis cu flecuri roșiatice și lentile de var; este de fapt un strat de nivelare al curții care mai cuprinde pietre de râu, resturi de turnare, fragmente ceramice, bucăți de cărămizi; grosimea 0,60-0,90 m; **6.** pavajul curții - realizat din pietre de râu de dimensiuni mijlocii și medii; grosimea 0,10-0,20 m.

În această suprafață au apărut, la adâncimea de 2,40 m în partea sudică și până la adâncimea de 2,70 m în partea nordică, cinci grinzi de lemn de grosimi asemănătoare (aprox. 0,20x0,20 m), dispuse astfel: trei grinzi suprapuse surprinse din marginea sudică a suprafeței, lungi de 3 m, orientate S-N; acestea cad perpendicular pe grinda descoperită într-una din gropile săpate de constructori (sonda 3), situată la sud de S1. Capătul dinspre nord al celor trei grinzi precum și cealaltă grindă din marginea vestică a lui S1 cădeau perpendicular pe o altă grindă lungă de 1,30 m, orientată E-V. Aceasta din urmă se prelungea înspre est, fiind identificată și în suprafața S2.

În S2 a fost constatată o situație stratigrafică asemănătoare, cu numeroase straturi de nivelare, dar și cu un strat de arsură cu o grosime de 0,40 m, surprins la adâncimea de 1,00 m. La -2,70 m au apărut și aici două grinzi de lemn cu o orientare E-V, între acestea aflându-se două butoaie de lemn de mari dimensiuni, ce se adânceau până la 4 m în solul mâlos. Ambele erau intacte, doar partea lor superioară a fost ușor deranjată de parii de lemn din care a fost realizată, într-o etapă mai recentă, o construcție de mici dimensiuni.

Cele două butoaie aveau un conținut asemănător: un număr foarte mare de vase de lut, majoritatea întregi, resturi de topitură, pietre de râu, oase de animale, câteva obiecte de fier și cupru, obiecte de lemn, printre care, se pare, și o parte dintr-o roată de olar, bucăți de lemne neprelucrate, cărbune de lemn, bucăți mai mari sau mai mici de piele neprelucrată, inclusiv de la pantofi, cantități foarte mari de sămburi de diferite fructe. Combinația de obiecte descrisă mai sus este curioasă. Despre existența unor analogii se vor pronunța, desigur, specialiștii medievaliști. Am formulat deja ipoteza potrivit căreia prin conținutul lor deosebit de variat și prin aparenta lipsă de legătură dintre felurile obiecte, cele două butoaie par să fi avut aceeași semnificație ca și gropile menajere, am atras în același timp atenția asupra faptului că, dacă se admite o astfel de destinație celor două butoaie, va trebui găsită o explicație pentru prezența în cantitate foarte mare a vaselor întregi, o bună parte a acestora fiind legată de topirea și prelucrarea minereurilor. Lipsesc elementele sigure de încadrare cronologică, cred însă, având în vedere ceramica apărută, că descoperirea poate fi datată în secolul XIV, eventual la începutul secolului XV. Implicit, astfel s-ar data și sistemul de grinzi.

O cantitate foarte mare de ceramică a fost recoltată și din construcția de formă aproximativ dreptunghiulară (dimensiuni: 1,40x1,10 m) aflată deasupra butoaielor, precum și din jurul acestei construcții. Partea sa superioară a fost identificată la adâncimea de 1,95 m. Am datat acest complex, foarte probabil o anexă gospodărească, în secolele XVI-XVII, distrugerea sa prin foc având loc cândva în cursul secolului XVII. După acest moment a fost ridicată clădirea din piatră sau o parte a ei.

Sondajele întreprinse, precum și supravegherea lucrărilor de reconstrucție a clădirii M2 au permis parțiala relevare a unui adevărat sistem de grinzi, aflat în curte și sub clădire. Scopul amenajării acestui sistem nu a putut fi clarificat cu certitudine, este însă cert că grinzi de acest fel au fost surprinse, la adâncimi uneori chiar mai mari, și în alte zone ale Centrului istoric. Nu ar fi exclus ca grinziile să fi aparținut unui anumit tip de îngrăditură dintr-o construcție defensivă. O altă posibilă explicație este că ele au fost așezate pe un teren umed, facilitând circulația.

Câteva dintre grinzi au fost dendrodate de prof. Tomasz Wazny în Laboratorul de Dendrocronologie de la Cornell University Ithaca, SUA. Datele obținute se înscriu între 1167 și 1323, distribuția rezultatelor sugerând că sistemul de grinzi a fost amenajat la puțini ani după 1323.

Lit.: Istrate, Szöcs 2002; **Kacsó 2004b**, 76 sq.

La M3 (strada *Piața Libertății*, nr. 15) primele trei sondaje arheologice, denumite L1, L2 și L3, au avut loc în 2002. Sondajul L1 a fost plasat în pivnița 1. Zidul pivniței este realizat din piatră spartă legată cu mortar din var și nisip de bună calitate. Talpa fundației este așezată pe solul viu. Imediat deasupra acestui strat se află un nivel de lemn putrezit, ce aparține foarte probabil unei structuri de lemn dispărute. Urmează apoi un strat gros de pământ negru-brun cu fragmente de cărămidă și pietre, peste care a fost așezată o șapă de beton de aproximativ 0,10 m grosime.

Sondajul L2 a fost trasat lângă ușa 3 pe zidul de vest al pivniței 2, scopul fiind verificarea relației dintre acest zid și zidul de închidere, pe care se văd la interior două perechi de țâțâni mari de fier ce au aparținut, probabil, unei uși de dimensiuni apreciabile. Stratigrafia observată este următoarea: sol viu, umplutură din pământ brun amestecat, peliculă de argilă galbenă cu urme de cărbune, argilă gălbuie cu rare intruziuni (pietre, lemn), strat brun-roșcat de umplutură cu pelicule succesive, semnificând evoluția nivelului de călcare.

Sondajul L3 a fost realizat la îmbinarea dintre zidul median și zidul de sud al pivniței 1. Aici a fost descoperită și fundația unui zid dezafectat din vechime, paralel cu actualul zid despărțitor. Zidul de sud este realizat din piatră de dimensiuni variabile și cărămidă fragmentară, mortarul, destul de friabil, fiind nisip și var. Fundația veche este așezată pe niveluri de umplere și susține atât un stâlp de cărămidă, ce face parte dintr-un sistem de arce mai recent, cât și bolta de piatră.

În curtea din spatele clădirii M3 au fost săpate, în cadrul lucrărilor de renovare, trei șanțuri de sufundare, perpendiculare pe peretele nordic al clădirii, având câte doi metri lungime și 0,50 m lățime. Lucrările acestea, supravegheate de colectivul muzeului din Baia Mare, au prilejuit descoperirea unei cantități mari de ceramică, a numeroase și variate cahle etc. Majoritatea acestora se datează în secolul XVII.

Lit.: **Istrate, Szöcs 2002; Cardoso, Marmatia** 8/1, 2005, 355-373.

Piața Libertății, sub denumirea convențională de M4, a fost și ea obiectul reamenajărilor recente. Din acest motiv, muzeului din Baia Mare i-a revenit ca sarcină supravegherea din punct de vedere arheologic a zonei pe întreaga perioadă în care s-au desfășurat aici lucrări: înlocuirea conductelor de apă, canalizare și gaz, precum și săparea fundației noii străzi ce străbate piața. În zona vestică a pieței nu au apărut decât extrem de sporadic materiale arheologice, numărul acestora nefiind prea mare nici în zona estică. De altfel, întreaga piață a fost afectată de numeroase lucrări anterioare (drumuri, canalizare, amenajare de monument, plantare de copaci etc.).

Datorită unor cauze obiective, nu s-a putut realiza decât un singur sondaj arheologic (sub conducerea efectivă a lui R. Cardoso), chiar în zona verde din partea nord-estică a pieței, deși am fi dorit efectuarea unor sondaje care să permită stabilirea unor relații stratigrafice între clădiri și etapele de amenajare a pieței propriu-zise.

Secțiunea S1/2004 (dimensiuni 12x2 m), orientată E-V, prezenta următoarea stratigrafie: **1.** strat de pământ vegetal cu grosimea cuprinsă între 0,06 și 0,28 m; **2.** strat de pământ de culoare cafeniu deschis cu grosimea cuprinsă între 0,10 și 0,56 m; **3.** strat de pământ negru-cenușiu cu flecuri de culoare crem și pietre de râu neamenajate; grosimea cuprinsă între 0,24 și 0,50 m; **4.** strat de pământ de culoare negru-închis la mijlocul căruia se găsesc pietre de râu aranjate; grosimea cuprinsă între 0,60 și 1,10 m; **5** strat de pământ de culoare crem, steril, care apare la -1,66 m în partea estică și la 1,80 în partea vestică a secțiunii.

Au fost descoperite ceramică în stare fragmentară și o mare cantitate de oase de animale. Cele mai multe dintre acestea se găseau pe un pavaj din pietre de râu situat la adâncimea de 1,20 m. Acest pavaj este de altfel singurul complex descoperit în S1. Neexistând posibilitatea cercetării și a altor suprafețe, nu s-au putut stabili limitele până la care s-a extins pavajul⁸¹. În mod aproape cert, el este în legătură cu existența în acest loc a unui târg de vite. În nivelul superior au apărut răzleț și câteva cești de probă. A fost surprins și un canal de scurgere (?) de dată recentă, ce nu pare să mai fie în funcțiune.

Materialele, datate în principal în secolele XVIII și XIX, se află, ca și celelalte artefacte găsite cu prilejul supravegheților și cercetărilor arheologice ocazionate de lucrările proiectului „Centrul de afaceri <Millennium III>, Baia Mare”, la muzeul din Baia Mare.

Lit.: **Kacsó 2004b**, 77.

Și alte clădiri din *Piața Libertății* au cunoscut în ultimul timp renovări și transformări, care au necesitat supravegherea arheologică a lucrărilor, respectiv săpături preventive.

Astfel, cu ocazia unor lucrări efectuate la subsolul imobilului nr. 14⁸², în iulie 2002, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice din secolele XVIII și XIX, inclusiv de la vase întregibile, remarcabile fiind mai ales străchinile smălțuite și cu decor floral. Au apărut și două monede de bronz, una de 3 creițari din 1812 și alta de 1 creițar din 1859. Piesele au fost recuperate în parte de D. Pop, în parte de muncitorul constructor S. Mureșan, și au ajuns la MJM.

Clădirea și-a schimbat recent destinația, devenind hotel (proiect S. C. 9Opțiune SRL., arhitect Ildikó Mitru). În cadrul lucrărilor de restaurare și

⁸¹ După cum relatează Szirmay 1809, 222, apoi și o scurtă notă din Magyar Történelmi Tár X, 1861, 239, la Baia Mare existau deja, potrivit unui document de la 1472, străzi pavate cu pietre în secolul XV. Vezi din literatura recentă E. Tahin, *A hazai bányaegészségügy kezdetei*, în Gy. Ungváry, J. Varga (red.), *A magyar bányászegészségügy története*, Budapest, 2007, 52, unde se precizează că se percepea și un impozit pentru folosirea acestor străzi, care era de un denar de căruță.

⁸² Imobilul, ale cărui începuturi datează de la sfârșitul secolului XIV, are în prezent două corpuri de clădire, dintre care doar corpul A, compus din subsol cu trei spații boltite, parter cu două spații boltite și etaj, este înregistrat ca monument istoric. Corpul B este de dată recentă, el fiind ridicat în locul părții nordice, ruinate, în anul 1964.

amenajare au fost decapați pereții, fiind puse în lumină mai multe ancadrame de uși și ferestre, precum și alte elemente de arhitectură gotice, renaștentiste și baroce. Între 26 octombrie și 15 noiembrie 2004, la subsol au fost efectuate și săpături preventive sub conducerea lui R. Cardoș. Datorită unor brăuri de beton care traversează subsolul, n-au putut fi realizate decât lucrări de mică întindere, și anume cercetarea a două suprafețe de 2/4, respectiv 2,10/3 m. Situația stratigrafică se prezenta astfel: **1.** strat de beton (grosimea 0,06-0,11 m); **2.** strat de nisip cu pietriș (grosimea 0,02-0,24 m); **3.** strat de pământ de culoare maronie în care sunt prezente pietre de râu (grosimea 0,19-0,60 m); **4.** strat de pământ de culoare neagră (grosimea 0,04-0,08 m); **5.** strat de pământ de culoare gri deschis (grosimea 0,02-0,05 m); **6.** strat de pământ de culoare roșiatică (grosimea 0,04-0,06 m); **7.** strat de pământ de culoare cenușiu închis (grosimea 0,12-0,40). Sub acest strat apare pânza de apă freatică. Au fost descoperite fragmente ceramice, oase de animale, resturi de turnare. Au apărut, la -0,80, respectiv -0,75 m, și două grinzi de lemn, una orientată sud-nord, cealaltă est-vest, prima cu lungimea de 0,44 m, lățimea de 0,18 m și grosimea de 0,16 m, a doua cu lungimea de 0,65 m, lățimea de 0,23 m și grosimea de 0,20 m. Destinația lor n-a putut fi precizată. Datarea prezumtivă a materialelor: secolele XVIII-XIX. Ele se află la MJM.

La clădirea nr. 8 au fost de asemenea supravegheate lucrările de amenajare a pivnițelor, dar au fost efectuate, sub conducerea lui D. Pop, și săpături preventive. Cele cinci pivnițe au fost numerotate cu cifre romane de la I la V (P I, P II, P. III, P IV, P V).

Lucrările de reamenajare a subsolului au demarat la data de 12 ianuarie 2006. Artefacte, ce aparțin în exclusivitate epocii medievale, au apărut în P I, II și V.

În P V, imediat sub șapa groasă de 0,10 m, au ieșit la iveală, în apropierea peretelui vestic, câteva fragmente ceramice și patru pipe fragmentare de lut ars. În pământul de umplură de sub șapă, de culoare brun închis amestecat cu numeroase pietre de râu de diferite dimensiuni, nu au fost descoperite alte artefacte. Pe latura nord vestică a încăperii (după demontarea șapei) cu aproximativ aceeași orientare, au apărut urmele unei construcții realizate din pietre de râu, var și nisip. La capătul nord-estic aceasta se unește cu fundația peretelui actual, iar în partea nord-vestică se depărtează spre sud cu 0,30 m și se leagă de fundația peretelui sud-vestic. În preajma construcției, cu o destinație neprecizată, nu au fost descoperite materiale arheologice. Astfel de materiale nu au apărut nici cu prilejul demontării acestei amenajări.

P IV a fost total deranjat datorită lucrărilor la instalațiile sanitare (apă și canalizare) desfășurate foarte probabil în timpul cât această parte a imobilului a fost folosită ca și magazin alimentar.

În P I, după demontarea șapei, cu o grosime de circa 0,7-0,10 m, a apărut un strat de pământ de culoare brun deschis, afânat, amestecat cu puține fragmente ceramice, resturi de turnare, fragmente de cărămizi și oase de

animale. Pentru clarificarea contextului arheologic și recuperarea artefactelor s-a decis efectuarea unei săpături arheologice preventive în acest punct.

Au fost cercetate două suprafețe, ambele orientate N-NV – S-SE: C1 cu dimensiunile de 2 X 1,20 m perpendiculară pe peretele nord-vestic și C2 cu dimensiunile de 1,70 X 1,20 m situată în prelungirea casei 1; între cele două case s-a păstrat un martor stratigrafic de 0,30 m.

Situația stratigrafică se prezintă astfel: **1.** șapă cu o grosime variabilă cuprinsă între 0,7 și 0,10 m; **2.** strat de pământ de culoare brun deschis cu numeroase urme de cărbune și mai ales de bucăți de diferite dimensiuni de la cărămizi, pietre de râu de mărimi diferite disparate, puține fragmente ceramice, resturi de turnare și oase de animale (grosimea 0,38-0,40 m); **3.** la baza stratului precedent se găsea un strat de cenușă și cărbune cu o grosime de max. 0,6 m care se regăsește cu anumite intermitențe până la amenajarea de bolovani de râu din partea sud-vestică a C2; în partea vestică, unde acest strat de cenușă lipsește, se găsește un strat de culoare cărămizie formată din bucăți mici de cărămizi; **4.** strat de culoare brun cenușiu cu bucăți mici disparate de la cărămizi și cu foarte puține fragmente ceramice; **5.** strat consistent de cenușă și cărbune, gros de cel mult 0,8 m, care se regăsește cu mici intermitențe pe întreaga suprafață cercetată până la amenajarea din pietre de râu; între acest strat și următorul, în partea sud-vestică a C2 se găsește o lentilă de lut de culoare galbenă cu grosimea maximă de 0,40 m; **6.** depunere de culoare cenușie cu lentile mai mici sau mai mari de pământ de culoare brun deschis și bucăți de cărbune; în acest strat, cu grosimea maximă de 0,40 m, a fost descoperită o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice; **7.** strat de culoare brun închis gros de cca 0,6 m fără materiale arheologice; **8.** strat de lut de culoare galben maroniu, steril din punct de vedere arheologic.

Pe profilul nord-vestic a putut fi observată deranjarea depunerilor antropice de către săpăturile efectuate pentru realizarea fundației din această parte a clădirii.

La aproximativ 2 m de la peretele sud-estic al încăperii spre nord-vest, pe toată lățimea ei de la adâncimea de 0,20 m a apărut o cantitate apreciabilă de pietre de râu de diferite dimensiuni fără liant între ele și fără să fie aranjate într-un anumit fel. În C2 s-a constatat că acestea coboară disparat până la nivelul pământului viu, deranjând astfel depunerile anterioare.

Fragmentele ceramice rezultate în urma investigației arheologice datează din secolele XVI–XVII. Alături de acestea au apărut, în cantități apreciabile fragmente de la cești de probă și de la cahle de tip oală, resturi de turnare și oase de animale.

Întregul material arheologic se află la MJM.

În *Piața Libertății* se află mai multe clădiri de mare valoare istorică. La unele dintre ele, chiar dacă au suferit modificări sau transformări, pot fi recunoscute elementele arhitectonice deosebite, mai ales ancadramente de uși și ferestre de stil gotic târziu, ce datează din secolele de mijloc ale mileniului II:

clădirile de la nr. 14 (actualul Hotel „Diafan”), nr. 17, nr. 19 (Casa Bay), nr. 20 (Casa Schreiber)⁸³.

Pe mijlocul laturii de est a pieței, la nr. 18, se află Casa Elisabeta (rebotezată mai recent Casa Iancu de Hunedoara), legată de casa nr. 17, aflată la nord de strada *Mihai Viteazu*, prin trei arcade. Potrivit tradiției, a cărei veridicitate a fost pusă la îndoială deja în scrierile din secolul XIX, Iancu a construit, la vizita sa la Baia Mare din 1446, o reședință, care a fost moștenită de soția sa, Erzsébet Szilágyi.

Potrivit observațiilor istoricului de artă Attila Weisz, pe parcela pe care se află actuala clădire „*se disting două clădiri medievale aproape contemporane, alipite una de cealaltă... este sigur că original nu au fost în proprietatea aceleași persoane. Doar rezolvările mai elegante ale clădirii spre centru (spre vest) ar indica faptul că aceea a putut fi casa „Iancu de Hunedoara”*”. Amândouă clădiri dispun de subsoluri cu boltă semicilindrică (pe axe diferite), rezolvarea accesului comun indică clar că a fost practicat ulterior, probabil când cele două clădiri vecine au ajuns în aceeași proprietate. În latura sudică a subsolului se găsește un șir de arcade construite ulterior, pentru susținerea unui zid al parterului, care delimitează un culoar. Accesul subsolului vestic se deschide din piață și, probabil, din cauza suprafeței mici a pivniței (datorată dimensiunilor parcelei) nu au vrut să sacrifice locul scării, deci au construit scara în afara beciului, în fața fațadei clădirii, care până la urmă determinase rezalitul caracteristic al casei. Rezolvarea intrării în beci indică faptul că clădirea vestică este ulterioară față de cea estică, dar și linia fațadelor existase pe această latură a centrului. Intrarea subsolului nu a fost pur și simplu acoperită cu o ușă în poziție verticală, cum se practica și în alte orașe, ci s-a construit un rezalit, care se ridică până la nivelul cornișei”. Se păstrează și aici câteva ancadramente de uși și ferestre medievale.

La sfârșitul anului 2007, unul dintre proprietarii recentți ai clădirii a dorit să execute lucrări de consolidare a zidurilor, prilej cu care a făcut săpături pe o mare extindere a subsolului până la o adâncime de 0,50 m, fără a proceda în prealabil la descărcarea de sarcină istorică a suprafeței afectate. În felul acesta au fost distruse sau răvășite în bună parte straturile arheologice prezente aici.

Lit.: Palmer 1894a, 166 sq.; Móricz f. a., 202, 215; Metz, Klacsmányi 2007, 93; **Weisz, Hunyadi ház, Nagyánya**, <http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=183>.

O altă importantă clădire aflată în *Piața Libertății* este cea de la numărul 2, fosta casă Harácsék, despre care s-a afirmat⁸⁴ că păstrează cel mai fidel stilul arhitectonic german caracteristic vechiului oraș Baia Mare. Construită în secolul XVII, ea adăpostea **Schola Rivulina**, institut de

⁸³ Cu prilejul lucrărilor de restaurare ale caselor Bay și Schreiber, începute în 1998 și finanțate din fondurile Ministerului Culturii și Cultelor, nu au fost întreprinse, din păcate, și cercetări arheologice.

⁸⁴ Palmer 1894a, 164.

învățământ reformat, înființat încă la 1547. La începutul secolului XX, clădirea a servit drept hambar. Aici a fost descoperită o grindă de meșter, care a fost tăiată în două în momentul în care a fost transformată clădirea. Pe grindă, aflată în colecția MJM, a fost gravat următorul text:

SCHOLA ECCLAE HELVETICAE CONFESSIO;
N.BANSIS. RESTAURATA SUB JUD. GRSI. D. SF. DE...
S F. HUNYAD ET STF. JEREMIAS CVRAT B S.

Traducerea: Școala bisericii de credință helvetică din Baia Mare, restaurată în timpul judeului, nobil De...Ștefan și al curatorilor Hunyadi Ștefan și Jeremias Ștefan.

Lit.: Gy. Morvay, *A középoktatás története Nagybányán*, Nagybánya, 1896, 15 sqq.; F. Thurzó, *A nagybányai ev. ref. Főiskola (Schola Rivulina) története 1547-1755*, Nagybánya, 1905, 12 sq.; Metz, Klacsmányi 2007, 97 sq.; Rusu V., Pop L., Botiș 2013, 14, pl. VII.

O clădire de interes mai ales pentru cunoașterea stilurilor în care s-a construit la un anumit moment dat în Baia Mare, în concordanță cu cerințele modei de atunci, este cea de la numărul 11, aflată pe latura nordică a pieței și ridicată pe locul unui edificiu mai vechi. Ea datează din prima jumătate a secolului XIX. Înălțată pe un plan compact, de forma unui patrulater neregulat, determinat de trama stradală, clădirea are trei niveluri. Deasupra unui beci parțial, la parter și la etaj încăperile, ale căror bolți sau tavane poartă pecetea perioadei de trecere de la baroc la clasicism, sunt orânduite în jurul unui degajament axial, lung și îngust. O serie de trăsături indică datarea sa: lipsa gangului baroc al intrării, ca și a curții interioare, acoperișul relativ jos, dar mai ales decorul clasicist al fațadelor cu motivul șirului de arce rotunde unite prin bandouri, care se succedau deasupra ușilor și ferestrelor vechilor prăvălii înlocuite de spațiile comerciale actuale.

Lit.: M. Ispir, *RevMuzMon – MonIstArtă* 1, 1987, 47.

-Începând din anul 2000, municipalitatea a demarat în Centrul istoric mai multe lucrări de reabilitare a străzilor, respectiv de înlocuire sau modernizare a utilităților. Aceste lucrări au necesitat, de asemenea, supravegherea lor din punct de vedere arheologic sau executarea unor săpături preventive. Ele s-au desfășurat sub egida muzeului din Baia Mare.

Astfel, cu prilejul revizuirii sistemului de canalizare pe strada *Șincai*, în anii 2000 și 2002, au fost descoperite cantități mari de ceramică din secolele XVI–XVIII, fragmente de cahlă și cești de probă. Ele proveneau dintr-un strat compact de moloz.

În anul 2003 au fost înlocuite pe mai multe străzi conductele de gaz. Cu acest prilej, pe strada *V. Lucaciu*, în zona Bisericii Lutherane, s-au descoperit fragmente ceramice, mai ales de la oale, datând din secolele XVII–XIX, fragmente de cahle, printre acestea și un fragment de la o cahlă nesmălțuită din secolul XVII, resturi de turnare, creuzete de probă din secolele XIX–XX, oase de animale etc. Resturi arheologice asemănătoare au fost adunate și de pe străzile *Argeșului* și *A. Mureșan*.

Pe strada *Dacia*, pe lângă supravegherea arheologică a lucrărilor executate pentru schimbarea canalizării și a cablurilor de curent electric, muzeul din Baia Mare a efectuat și sondaje arheologice (conducerea efectivă a lucrărilor i-a revenit lui R. Cardoș). Un prim sondaj arheologic a fost efectuat în fața Casei Parohiale Reformate (strada *Dacia*, nr. 3). Locul cercetării l-am ales având în vedere faptul că în cursul anului 1989, cu ocazia săpării fundației menționatei case, au ieșit la iveală numeroase artefacte medievale, tot aici desfășurându-se, între 16 octombrie și 2 noiembrie a aceluiași an, săpături de salvare, care au prilejuit descoperirea altor piese valoroase de la mijlocul și din a doua jumătate a mileniului II e.n.⁸⁵.

Noile cercetările arheologice (fig. 33-36) s-au desfășurat în perioada 5 iunie-16 iunie 2006.

Sondajul urma să aducă clarificări referitoare la stratigrafia zonei, doar în parte lămurită de observațiile mai vechi. În acest sens a fost trasată și cercetată o secțiune (S1) de 10,5x1,2 m, orientată N-S. Dimensiunile secțiunii au fost condiționate și de diferitele conducte de apă și de gaz care se află în zonă.

La adâncimea de 0,90 m, de-a lungul secțiunii, a apărut o conductă realizată din olane de ceramică cu diametrul de 12,5 cm, încadrate pe cele două laturi de câte un șir de cărămizi puse pe muchie, având deasupra, sprijinindu-se pe cele două șiruri laterale, un alt rând de cărămizi care acopereau conducta. Era, probabil, o conductă de aducțiune, dat fiind diametrul său mic. Pe cărămizi se pot distinge două ciocane încrucișate și inscripția NB (Nagybánya). În exteriorul celor două rânduri de cărămizi au fost puși bolovani de râu, probabil cu rol de susținere a cărămizilor. Și sub conductă apare un strat de pietriș și bolovani de râu. Conducta datează, foarte probabil, din secolele XVIII-XIX.

Pentru a urmări ductul conductei, a mai fost trasată o secțiune, S2 (4,10x1,10 m) în partea nordică a S1, cu un martor stratigrafic între ele, iar în partea sudică a S1 au fost trasate alte două secțiuni transversale pe S1, S3 (1,80x1,20 m) și S4 (2x1,70 m). Atât în S2 cât și în S3 a fost surprinsă conducta, astfel că se poate afirma că aceasta se păstrează intactă în pământ, excepție făcând zonele în care s-au efectuat intervenții edilitare mai recente, ca de exemplu în S1, unde conducta este întreruptă pe o porțiune de cca 1,75 m de o groapă săpată pentru un stâlp de lemn.

⁸⁵ Săpăturile au fost efectuate sub conducerea lui Georgeta Maria Iuga. Din păcate, lipsește un raport publicat cu privire la rezultatele acestor săpături, se păstrează însă la muzeul din Baia Mare carnetul de șantier, precum și o cantitate foarte mare de ceramică, inclusiv numeroase creuzete, și variate fragmente de cahle, ce aparțin predominant secolelor XVII-XIX, dar și o cantitate apreciabilă de piele prelucrată, oase, semințe arse și nearse, o monedă. Aproape de pământul neumblat a fost identificată o bărnă groasă. Dintre materialele descoperite, până în prezent au fost publicate doar cahlele, vezi Cardoș, *Marmatia* 9/1, 2009, 199-208; A.-M. Gruia, *Religious Representations on Stove Tiles from the Medieval Kingdom of Hungary*, *BiblMusNapocensis* LII, Cluj-Napoca, 2013, 146, 297.

În S4, la adâncimea de 1,40 m a apărut o altă construcție de cărămidă; este vorba de două șiruri formate din câte trei rânduri de cărămizi suprapuse și așezate pe orizontală, acoperite cu bolovani de râu, între ele însă neexistând nicio conductă. Probabil este vorba de un canal de scurgere, care era direcționat paralel cu conducta de aducțiune. Și aceste cărămizi au ștanțate pe ele două ciocane încrucișate și literele NB.

În S1, după ce elementele conductei au fost scoase și adăpostite la muzeu, au apărut mai multe grinzi de lemn orientate est-vest. În partea nordică a secțiunii au fost descoperite patru grinzi, dintre care două se aflau la adâncimea de 1,45 m, iar celelalte două la adâncimea de 1,60 și, respectiv 1,70 m. În jumătatea sudică au apărut șase grinzi, dintre care patru erau puse una lângă alta, una ceva mai sus, la -1,48 m și celelalte trei la -1,66 m, a cincea grindă, orientată nord-sud intrând sub acestea și aflându-se la -1,82 m, iar a șasea la -2,12 m adâncime, poziționată oblic față de celelalte.

Situația stratigrafică constatată se prezintă astfel: **1.** bordură din andezit având o grosime de 18 cm; **2.** strat de beton aflat imediat sub bordură, cu o grosime cuprinsă între 6 și 8 cm; **3.** strat de pământ de culoare maroniu închis cu o grosime cuprinsă între 70 și 96 cm; **4.** strat de pământ cafeniu roșcat aflat în interiorul stratului maroniu închis, întrerupt pe o porțiune de 1,50 metri de groapa săpată pentru stâlpul de lemn, având o grosime cuprinsă între 6 și 26 cm; **5.** strat de cărămizi sparte ce apare în interiorul stratului de pământ maroniu închis, întrerupt doar de aceeași groapă pentru stâlpul de lemn, are o grosime cuprinsă între 2 și 10 cm; **6.** strat de pietriș cu bolovani și zgură având o grosime de 12-22 cm; **7.** strat de pământ de culoare neagră în care se află grinzile de lemn, cu o grosime cuprinsă între 78 și 94 cm; **8.** strat de lut galben între m 5,90 și m 8,50 având o grosime cuprinsă între 2 și 5 cm.

În cursul săpăturilor au fost scoase la iveală o cantitate mare de fragmente ceramice, precum și multe oase de animale. Materialul arheologic descoperit datează din secolele XVI-XX.

Un alt sondaj arheologic pe strada *Dacia* a fost efectuat în proximitatea intersecției cu strada *Țibleșului*, în spatele hotelului *Diafan (Piața Libertății nr. 14)*.

Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada 7 iunie-17 iulie 2006 (fig. 37-39).

Sondajul urma să aducă clarificări referitoare la stratigrafia unei zone din Centrul istoric, în imediata vecinătate a locului unde au fost găsite anterior resturile unui atelier medieval de afinare a aurului (vezi mai sus). În acest sens a fost trasată și cercetată o suprafață orientată N-S, care avea inițial dimensiunea de 4x2,90 m. A fost surprinsă înspre capătul nordic al suprafeței o conductă recentă de canalizare. Prezența sa îngreuna desfășurarea cercetării. Din acest motiv s-a renunțat la continuarea săpăturilor în zona conductei, suprafața fiind prelungită înspre sud (noile sale dimensiuni: 7,10x2,90 m, din care 4,60x2,90 m porțiunea în care s-a continuat efectiv săpătura).

Între -0,42-0,90 m adâncime, a apărut pe latura estică partea superioară a două construcții de lemn, de formă dreptunghiulară, numite în continuare construcția 1 și construcția 2 (C 1 și C 2). C 1 are dimensiunile de 2x1,12 m, iar C 2 de 1,72x1,14 m. Ambele aveau o talpă interioară ce consta din patru grinzi îmbinate, care se aflau la -2,35 m adâncime la C 1 și respectiv -2,45 m la C 2. Grinzile aveau aproximativ 0,20 m lățime și 0,15-0,18 m grosime. La C 1 s-a descoperit la -2,63 m o parte din fundul său de lemn, restul distrugându-se, probabil, cu timpul. La C 2 nu s-a mai păstrat nimic din fund. Pe tălpile celor două complexe se sprijineau suprastructurile realizate din bușteni de lemn (cu o lățime cuprinsă între 0,17-0,40 m) tăiați în două longitudinal, poziționați pe verticală, unul lângă altul. Capetele inferioare ale acestora au fost bătute în pământ, ele fiind cioplite. În diferite locuri pe lungimea lor, buștenii aveau găuri astupate cu niște dopuri din lemn, toate găurile având același diametru de 0,03 m. În C 2, la -1,20 m, mai erau două grinzi, probabil căzute ulterior (de altfel partea superioară a C 2 a fost întretăiată și suprapusă de o groapă de var recentă). În exterior, în partea nordică, se aflau, la -1,38 m, alte două grinzi căzute. La aceeași construcție, tot în partea sa nordică, unul din bușteni a fost tăiat aproximativ 30 cm, atunci când a fost realizată construcția, cu un scop pe care nu-l putem stabili acum.

În umplutura celor două construcții au apărut o cantitate imensă de sămburi de la diferite fructe, oase de animale, bucăți de piele, fragmente ceramice și vase întregi, acestea din urmă în special înspre fundul complexelor. Destinația celor două construcții nu poate fi deocamdată precizată.

Pe latura nordică a secțiunii era prezent, la adâncimea de 1,35 m, un șir de scânduri de lemn mai scurte, cu o orientare E-V, care aparțineau, de asemenea, unei construcții (C 3) cu o destinație deosebită de cea a complexelor mai sus descrise. Aceasta nu poate fi nici în acest caz stabilită cu certitudine, mai ales că nu a fost evidențiată întreaga construcție. Este însă de remarcat numărul extrem de mare al bucăților de piele prelucrată găsite aici.

Pe peretele vestic au apărut, la adâncimea de 2,10 m, doi bușteni așezați în poziție verticală, în partea superioară a lor fiind mai subțiri și având urme de arsură. Aceasta era probabil partea supraterană a buștenilor, care la un moment dat a ars, partea subterană rămânând intactă. Cei doi bușteni, cu o grosime de 0,45 m, se adâncesc până la 3,30 m. Tot în peretele vestic, la -1,24 m, au apărut două grinzi puse pe orizontală una lângă alta, iar la -2,45 m alte două lemne orizontale, dar acestea la o distanță de cca 1,70 m între ele. Sub C 2, la -2,83 m, în peretele estic apărea o grindă de lemn, iar lângă C 2 la -1,27 m o scândură și sub aceasta, la -2,45 m, o altă grindă de lemn. La adâncimea de 3,20 m, în peretele estic se afla o grindă cu duct oblic înspre peretele nordic, având și o ușoară cădere spre acesta din urmă (-3,38 m lângă peretele nordic). În apropierea acestei grinzi apărea o altă grindă, ieșită cu 0,76 m din peretele nordic, iar între ele se găsea o bară de lemn cu lățimea de aproximativ 0,06 m.

Situația stratigrafică este următoarea:

Peretele vestic: **1.** pavajul străzii realizat din pietre cubice de 0,10 m; **2.** strat de nisip aflat imediat sub pavaj cu o grosime cuprinsă între 0,12 și 0,22 m; **3.** strat de umplutură de culoare maroniu închis cu pietre (groapa cu țeava de canalizare) cu o grosime cuprinsă între 0,30 și 0,70 m; **4.** strat de pietriș având o grosime cuprinsă între 0,04 și 0,12 m; **5.** strat de pământ maroniu deschis cu pietre cu var și nisip, precum și cu un lemn putrezit așezat pe orizontală, cu o grosime cuprinsă între 0,30 și 0,48 m; **6.** strat de bolovani de râu cu o grosime de 0,12-0,20 cm; **7.** strat de pământ brun închis în care se aflau cei doi bușteni puși pe verticală și grinzile așezate orizontal, resturi de lemn și pietre de râu; **8.** strat de pământ cafeniu roșcat aflat în partea superioară a stratului brun închis, având o grosime de 0,34 m; **9.** strat de resturi de cărămizi și cărbune situat în interiorul stratului brun închis, cu o grosime de 0,26 m; **10.** strat de zgură în interiorul stratului brun închis, cu o grosime de 0,10-0,20 m; **11.** strat de pietriș și nisip în interiorul stratului brun închis, având o grosime de 0,16-0,30 m.

Peretele nordic: **1.** între m 0 și 1,28 strat de asphalt cu o grosime de 0,06 m; **2.** pavajul străzii, realizat din piatră cubică de 0,10 m; **3.** strat de nisip cu o grosime de 0,06 m; **4.** strat de pământ maroniu roșiatic având o grosime de 0,92 m; el cuprindea fundația unei construcții din bolovani de râu, având 0,66 m lățime și 0,82 m grosime, precum și o groapă de var cu 1,12 m lățime și 0,28-0,40 m grosime, iar deasupra gropii de var un strat de umplutură de cărămizi cu o grosime de 0,22 m; **5.** strat de pământ de culoare roșiatică având o grosime de 0,08 m; **6.** strat de pământ de culoare neagră în care se afla o grindă de lemn și pietriș, cu o grosime de 0,24-0,52 m; **7.** strat de pământ brun închis cu o grosime de 1,56 m, în care se afla un strat de fâșii de piele, având o grosime cuprinsă între 0,20 și 0,54 m și un strat de pietriș cu nisip ce are o grosime de 0,16-0,22 m.

În cursul săpăturilor au fost scoase la iveală o cantitate mare de bucăți de piele, de fragmente ceramice, oase, precum și diferite obiecte din metal. Materialul arheologic descoperit aparține secolelor XVI-XIX⁸⁶.

Și la acest obiectiv au fost obținute câteva dendrodate, analizele fiind realizate tot de prof. Tomasz Wazny (vezi mai sus). Cele mai multe dintre bârne reprezintă perioada dintre 1335 și 1341, există un grup care își are originea în deceniul șase al secolului XIV, iar două bârne provin de la copaci ce au fost tăiați între 1520 și 1521.

⁸⁶ Cu privire la semnificația complexelor descoperite în acest punct, A. A. Rusu (*Uși care nu duc nicăieri, console stinghere, spații foarte strâmte [Amintiri despre igiena din cetăți]*, <http://www.cetati.medievistica.ro/pagini/Castelani/texte/latrine/latrine.htm>) și-a exprimat următoarea părere: „În săpăturile arheologice efectuate sub conducerea unui arheolog preistorician, în mijlocul orașului Baia Mare, pur și simplu se refuza acceptarea ideii că se făcuseră săpături într-o latrină”.

Precizez că nu au fost prezentate argumentele pe baza cărora cercetătorul clujean a ajuns la concluzia că în săpăturile de pe stada *Dacia* au fost scoase la lumină resturile unor latrine medievale.

Pe strada *Turnului* s-au desfășurat, de asemenea, lucrări de reabilitare stradală, precedate în parte⁸⁷, în perioada 25 mai-12 iunie 2006, de o săpătură preventivă. Suprafața cercetată (S. I), sub conducerea efectivă a lui D. Pop, cu dimensiunile de 8,5x1,1 m, se află în imediata vecinătate a fundațiilor Bisericii „*Sf. Ștefan*”. Cercetarea nu a putut fi extinsă din cauza apropierii de pereții unor case vechi, unele deja fisurate, precum și a lucrărilor de amenajare și modernizare care au fost efectuate pe mijlocul străzii. Aceste lucrări au fost însă supravegheate, fiind constatăta lipsa unor structuri sau elemente deosebite din punct de vedere arheologic. În suprafața cercetată au fost puse parțial în lumină resturile fundațiilor a două construcții: a. prima, realizată din pietre de râu cu liant din amestec de var și nisip (gros. max. 0,66 m, lung. pusă în evidență 8,42 m), care se găsea sub pavajul actual (strat de pietriș și strat de asfalt) și sub un strat de lut galben, fiind așezată pe un strat de pământ brun închis cu amestec de pietriș și bucăți de cărămizi; b. a doua, realizată din pietre de carieră fasonate, în parte acoperite de prima fundație, în parte de pavajul actual. Aflate în partea nordică, terminală a suprafeței cercetate, fundațiile celei de a doua construcții nu au fost dezvelite decât pe o lungime de 0,60 m pe toată lățimea suprafeței (fig. 40). În prima fundație a fost sesizat un strat de cărbune cu o dispunere oblică (lung. 1,72 m, gros. max. 0,18 m), iar în stratul de pământ brun închis mai multe cranii și oase umane dizlocate, precum și un strat subțire, tot cu dispunere oblică, format din bucăți de cărămidă. Din cauza riscurilor de prăbușire a pereților suprafeței cercetate, lucrările au fost sistate atunci când săpătura a ajuns la adâncimea de 1,40 m.

În *Piața Păcii*, în perioada 1 august – 12 octombrie 2006, au fost săpate mai multe șanțuri pentru înlocuirea vechilor conducte de apă, a cablurilor de curent electric, precum și pentru realizarea noii canalizări și a unui Grup sanitar. Muzeului din Baia Mare (colectivul de cercetare R. Cardoș, D. Ghiman, C. Kacsó, Z. Șomcutean) i-a revenit sarcina supravegherii acestor lucrări. Șanțurile săpate manual pentru noile conducte de apă aveau 0,50 m lățime și 1,10 m adâncime, iar cele pentru introducerea cablurilor de curent 0,40 m lățime și 0,90 m adâncime.

Stratigrafia sesizată este următoarea: 1. pavajul străzii realizat din pietre cubice de 0,10 m; 2. strat de nisip aflat imediat sub pavaj cu o grosime cuprinsă între 0,12 și 0,36 m; 3. strat de pământ de culoare maronie cu bolovani și pietre (terasamentul drumului) având o grosime cuprinsă între 0,50 și 0,90 m.

În anumite porțiuni s-a constatat că straturile de pământ au fost deranjate anterior de diverse conducte.

Materialul arheologic descoperit (fragmente ceramice și de cahle), aflat în întregime în poziție secundară, se datează în secole XVIII-XX. A apărut aici și o cantitate relativ mare de oase de animale.

⁸⁷ La data la care au demarat săpăturile preventive, în jumătatea nordică a străzii lucrările de reabilitare erau deja în curs.

Săpăturile pentru canalizare au fost efectuate de asemenea manual, fiind săpate un șanț pe latura estică a pieții și unul pe latura nordică (în partea *Pieții Păcii* dinspre strada *A. Mureșanu*). Șanțurile aveau o lățime de cca 70 cm și o adâncime de 2,50 m.

Din șanțul nordic pentru canalizare au ieșit la iveală mai multe oase de animale și fragmente ceramice databile în secolele XVIII-XX. Din punct de vedere stratigrafic se observă terasamentul drumului (bolovani de râu) și un strat de pământ de culoare neagră, care începe la adâncimea de 1,20-1,30 m, în rest totul este deranjat de numeroase conducte (de gaz, curent, apă etc.) ce traversează șanțul.

Situația stratigrafică în șanțul estic pentru canalizare este următoarea: **1.** strat de nisip de culoare roșiatică cu bolovani de râu (sub pavajul străzii) cu o grosime cuprinsă între 0,16 și 0,46 m; **2.** strat de pământ cenușiu închis având o grosime de 0,36-1,32 m; între m 22,10 și 23,30 apare o lentilă de culoare roșiatică, cu resturi de cărămizi (grosimea cca 0,17 m); **3.** strat de pământ lutos cenușiu gălbui cu o grosime cuprinsă între 0,56 și 1,04 m; **4.** strat de pământ negru în interiorul stratului cenușiu închis (între m 9,20 și 15,06) având o grosime de cca 0,04 m; **5.** lentile de pământ de culoare cenușiu roșiatic în interiorul stratului cenușiu închis (între m 9 și 10,90, deasupra stratului de pământ negru) cu o grosime de 0,04-0,09 m.

Tot în stratul de pământ cenușiu închis au apărut patru grinzi de lemn cu grosimea de 0,16-0,20 m, așezate pe orizontală (două pe lungimea șanțului, iar celelalte două pe lățimea șanțului); o altă grindă se afla în poziție verticală și se adâncea în stratul de pământ lutos cenușiu-gălbui. Între m 34 și 35 s-a descoperit, la adâncimea de 0,96 m, un butoi de lemn având diametrul de 0,42 m și o înălțime de 0,66 m.

În șanțul estic pentru canalizare au fost descoperite mai multe fragmente ceramice, un vas întreg, resturi de turnare și multe oase de animale. Se pare că a apărut și un os uman, și anume un femur. Materialul descoperit datează din secolele XVIII-XX.

În 5 septembrie 2006 a început în colțul nord-estic al *Pieții Păcii* săparea mecanizată (cu excavatorul) a fundației Grupului sanitar.

A fost excavată o suprafață de aproximativ 11 m lungime, 3,40 m lățime și 2,50 m adâncime. La cca 0,75 m adâncime a apărut partea superioară a unor galerii boltite, realizate din piatră și din cărămidă, una dintre galerii (G. 1) fiind orientată aproximativ pe direcția N-S, iar cealaltă (G. 2) pe direcția E-V, în partea estică aceasta din urmă comunicând cu G. 1. În timpul săpării mecanizate, o parte din G. 1 a fost distrusă complet, iar din G. 2 a fost distrusă doar o parte din peretele nordic, cel sudic rămânând în peretele sudic al gropii excavate. G. 1 are o înclinație dinspre *Piața Păcii* înspre *Piața Libertății* (de la sud la nord), iar G. 2 de la vest la est (înclinația este înspre G. 1, cu care și comunică).

Am cerut oprirea imediată a lucrărilor mecanizate și am demarat demersurile pentru efectuarea unei cercetări arheologice preventive în locul în

care a apărut monumentul. Lucrările au fost sistate, iar, după obținerea aprobărilor necesare, a început săpătura arheologică propriu-zisă, sub conducerea efectivă a lui R. Cardoș (fig. 41-50).

Într-o primă etapă au fost îndreptați pereții suprafeței excavate mecanizat, aceasta fiind și adâncită până la pământul neumblat.

Peretele nordic a oferit următoarea stratigrafie: **1.** strat de bolovani și pietriș (de sub pavajul străzii) cu o grosime de 0,24-0,46 m; **2.** strat de culoare neagră cu pietriș, având o grosime cuprinsă între 0,10 și 0,17 m; **3.** strat de pământ cenușiu închis cu pietre, având o grosime cuprinsă între 0,46 și 1,82 m; grosimea cea mai mică apare în porțiunea de deasupra lui G.1; **4.** între m 1,70 și 5,20, la baza stratului de pământ cenușiu, un strat de arsură de culoare roșie în partea superioară și de culoare neagră în cea inferioară, cu o grosime de 0,26-0,60 m; **5.** strat de lut maroniu-gălbui (pământ viu).

Sub stratul de bolovani și pietriș, între m 4 și 5 apare un cămin de protecție a țevilor de termoficare recente, care traversează groapa de la nord la sud. Căminul are o formă pătrată (lăț. 0,60 m) și se adâncește în stratul de pământ cenușiu închis. Apare și pe peretele sudic, unde trece chiar pe deasupra G. 1, fără să o afecteze.

Peretele sudic prezenta o situație stratigrafică diferită: 1. strat de bolovani cu nisip (de sub pavajul străzii) cu o grosime de 0,20-0,40 m; 2. strat de pământ cenușiu gălbui, având o grosime cuprinsă între 0,40 și 0,70 m; 3. lângă căminul de protecție a țevilor de termoficare și deasupra G. 1 apare un strat cenușiu închis cu o grosime cuprinsă între 0,08 și 0,52 m; 4. strat de arsură roșie în partea superioară și neagră în partea inferioară, având o grosime de 0,50-0,74 m, întrerupt de G. 1 și acoperit parțial de G. 2; în interiorul stratului se sesizează lentile de cărbune; 5. între m 3,65 și 9,04 resturi din peretele sudic al G. 2, în partea superioară fiind vizibile un strat de mortar cu o lentilă de pământ gălbui feruginos și pietre fasonate, sub acestea rânduri de cărămizi, resturile având grosimea între 1,10 și 1,20 m; înspre capătul vestic al peretelui se păstrează intactă G. 2; 6. strat de lut gălbui (pământul viu).

Atât pe peretele nordic cât și pe cel sudic este surprinsă galeria 1, care are aproximativ 1,60 m lățime, partea sa superioară aflându-se la adâncimea de 0,72 m pe peretele sudic și la adâncimea de 0,91 m pe cel nordic. Pereții galeriei sunt realizați din pietre de carieră de mari dimensiuni și din cărămizi, având o grosime de cca 0,40 m, înălțimea exterioară a galeriei fiind de 1,80 m, înălțimea interioară 1,07 m și lățimea interioară 0,80 m. La bază, galeria este pavată cu pietre de râu ce au o grosime de cca 0,20 m. Între m 8,70 și 9,88 pe peretele nordic, la adâncimea de 1,50-2,10 m, apar resturile unei galerii de mici dimensiuni (G. 3) cu duct SV-NE, care comunică cu G. 2. Urmele sale sunt vizibile și la întâlnirea cu G. 2. Deschiderea lui G. 3 este de formă aproximativ pătrată (lăț. 0,35 m), pereții realizați din pietre de carieră, partea superioară din plăci fasonate dreptunghiulare, iar pavajul din pietre de râu. G. 2 se află chiar pe lângă peretele sudic al suprafeței excavate; el comunică cu G. 1 și are dimensiuni mai mici decât acesta: lățimea interioară 0,48 m, înălțimea interioară

0,87 m, iar pavajul are o grosime de cca 0,06-0,08 m. La întâlnirea cu G. 1, în G. 2 este montată în poziție orizontală o placă de piatră dreptunghiulară cu o grosime de cca 0,15 m, care obturează porțiunea de comunicare dintre cele două galerii.

Galeriile descoperite aparțin sistemului de canalizare al orașului Baia Mare, amenajat, probabil, în secolul XVII. El a funcționat și în cursul secolelor XVIII-XIX, probabil chiar și în deceniile de început ale secolului XX. Este evident că galeria 1 era canalul colector, în care se deversau apele din galeria 2, aceasta fiind în legătură cu galeria 3.

Doar foarte puține orașe medievale dispuneau de astfel de sisteme de canalizare. La Baia Mare, acesta era supravegheat de un *cisternarius*, angajat al orașului, plătit, în 1758, cu 16 florini. Spectaculoasa lucrare este menționată de G. Wenzel ca dovadă a dezvoltării deosebite a orașului; autorul preciza și faptul că vechile canale erau legate de râul Săsar.

Pentru a se urmări ductul galeriei 1 în porțiunea sa sudică, au fost deschise trei suprafețe (B, C, D).

În suprafața B, partea superioară a G. 1 a fost decopertată pe o lungime de 9,20 m și pe o lățime de 2 m. În porțiunea nordică a suprafeței s-a putut constata că bolta lui G. 1 era realizată din pietre fasonate și cărămizi așezate pe cant. La m 3,82, la o adâncime de 0,72 m a apărut un cămin, care întrerupea galeria, partea sa superioară fiind din cărămidă, iar cea inferioară din bolovani de râu. Căminul se extindea până la m 5,20, având dimensiunile de 1,25/1,35 m. În partea estică, căminul comunica cu un canal cu partea superioară boltită, bolta fiind realizată din cărămizi puse pe cant. Partea superioară a canalului a fost degajată prin săparea suprafeței C. Ea a fost surprinsă la adâncimea de 0,47 m, iar marginile sale la 0,57-0,58 m. O parte însemnată a acestui canal a fost distrusă de lucrările de termoficare recente. Tot în interiorul căminului, însă în partea vestică, a apărut, la adâncimea de 1,11 m, o conductă de ceramică smălțuită, care se continua în afara căminului, în partea sa vestică.

Înspre sud-vest de căminul menționat, evident o lucrare mai recentă decât galeria, aceasta din urmă este mai îngustă, cu o parte superioară, apărută la -1,20-1,25 m, realizată din plăci dreptunghiulare de andezit, golurile dintre acestea fiind acoperite cu cărămizi, și cu pereții construiți din pietre de râu legate cu mortar din var și nisip.

Situația stratigrafică întâlnită în suprafața B este următoarea: **1.** strat de bolovani (de sub pavajul străzii) cu o grosime de cca 0,20 m; **2.** strat de nisip de culoare roșiatică, având o grosime de 0,02-0,10 m; **3.** strat de pământ cenușiu cu fragmente de cărămizi și oase, cu o grosime cuprinsă între 0,88 m și 1,02 m; **4.** strat de zgură situat în interiorul stratului de pământ cenușiu (pe o lungime de 2,10 m), având o grosime de cca 0,08 m; **5.** lentile de pământ de culoare crem și de culoare roșie situate tot în stratul cenușiu, având o grosime cuprinsă între 0,02 și 0,16 m.

S-au continuat cercetările pe direcția sud-vestică a galeriei 1 prin decopertarea unei suprafețe de 4/2,20 m, suprafața D, paralelă cu suprafața B.

Aici G. 1 se ramifică în două, în continuare galeriile fiind realizate din lespezi de andezit în partea lor superioară, iar pereții din pietre de râu, apărând intermitent și cărămizi. Ramificația vestică este acoperită parțial de o construcție realizată din pietre de carieră cu liant de var și nisip.

Situația stratigrafică întâlnită este următoarea: **1.** strat de pământ maroniu în care se află pietre de carieră de dimensiuni mari și liant (var și nisip), fragmente de cărămizi și oase, având o grosime medie de 0,80 m; **2.** straturi de zgură izolate în interiorul stratului de pământ maroniu, având o grosime cuprinsă între 0,06 și 0,18 m; **3.** strat lutos gălbui-cărămiziu cu urme de arsură și oase, având o grosime de cca 0,16 m; **4.** strat lutos gălbui (pământ viu, nesurprins pe întreaga suprafață).

Din interiorul galeriilor, în mare măsură colmatate, a fost scoasă o cantitate mare de fragmente ceramice, sticlă, precum și câteva fragmente de obiecte de metal, o piesă de domino realizată din os și câteva monede aflate într-o stare precară de conservare. Materialul descoperit se datează în secolele XVIII-XX. La baza galeriei 1 au apărut două vase de lut, ce aparțin, foarte probabil, sfârșitului secolului XVI, începutului secolului XVII. Ele sunt cu siguranță anterioare momentului de amenajare a sistemului de canalizare.

Lucrările de decopertare au avut menirea de a stabili ductul galeriei principale (G. 1) în porțiunea sa sudică. Ele s-au oprit în zona pieței în care a fost amenajat în anii anteriori un WC public, al cărui construcție a distrus cu siguranță partea de galerie (galerii ?) întâlnită în acest loc. Sondajele efectuate aici sub supraveghere de specialitate nu au mai scos la iveală alte resturi ale sistemului de canalizare.

Având în vedere caracterul spectaculos al descoperirii, valoarea sa științifică deosebită, interesul mare manifestat de locuitorii și vizitatorii orașului pentru aceste relicve, am propus degajarea totală a galeriilor păstrate în partea nordică a Pieței Păcii și amenajarea aici a unui parc arheologic. Din păcate, acest lucru nu a fost posibil din motive financiare, conservarea resturilor descoperite fiind totuși realizată prin acoperirea lor cu mai multe straturi protectoare⁸⁸.

Lit.: Wenzel 1880, 112; Kállay 1972, 43.

În perioada 29 mai–1 iunie 2006, pe strada *Lăcătuș* a fost săpat manual un șanț pentru înlocuirea conductelor de apă și canalizare.

Șanțul avea aproximativ 0,50 m lățime, 1 m adâncime și se întindea pe toată lungimea străzii, adică pe cca 153 de metri. Din șanț au fost scoase la iveală, pe toată extinderea sa, oase de animale, zgură, fragmente ceramice și fragmente de cahle.

A fost constatată următoarea situație stratigrafică: **1.** pavajul străzii realizat din pietre cubice de 10 cm; **2.** strat de nisip aflat imediat sub pavaj, cu o grosime cuprinsă între 12 și 36 cm; **3.** strat de pământ de culoare maroniu închis

⁸⁸ La cercetarea din acest punct au participat și membrii Clubului de Speologie „Montana” din Baia Mare, pe o perioadă mai îndelungată fiind prezenți pe șantier Tr. Minghiraș și F. Merșei.

cu bolovani și pietre, având o grosime cuprinsă între 50 și 90 cm; **4.** strat de zgură ce apare în interiorul stratului de pământ maroniu închis, între m 17,90 și 21 și între m 40,50 și 41,40, cu o grosime cuprinsă între 4 și 16 cm; **5.** strat de pământ maroniu roșcat aflat sub stratul de nisip, în interiorul stratului maroniu închis, între m 133,36 și 138,50, având o grosime cuprinsă între 10 și 42 cm.

Tot pe această stradă, la nr. 8, s-au păstrat, până în 2006, resturile unei case având o zidărie din piatră de carieră și cărămizi, legate cu nisip cu var, și o fațadă cu lungimea de 11,20 m (fig. 324). Pe una dintre laturi se observa intrarea boltită a unei pivnițe, complet colmatate. Casa a fost construită, probabil, în a doua jumătate a secolului XVII sau în prima jumătate a secolului XVIII⁸⁹.

În perioada 8–17 august 2006, pe strada *30 Decembrie* a fost săpat, de asemenea manual, un șanț pentru înlocuirea conductelor de apă. Șanțul avea aproximativ 0,50 m lățime, 1,10 m adâncime și se întindea pe toată lungimea străzii. Nu s-au găsit vestigii arheologice, toată suprafața fiind deranjată anterior, cu ocazia lucrărilor la conductele de apă și la cablurile de curent electric.

Tot pe strada *30 Decembrie*, în perioada 18–26 octombrie 2006, s-a săpat un alt șanț pentru noua canalizare. Acesta era paralel cu șanțul precedent, întinzându-se pe toată lungimea străzii și având o lățime de cca 0,80 m.

Situația stratigrafică constatată este următoarea: **1.** strat de nisip și pietriș cu o grosime de cca 10 cm; **2.** strat maroniu cenușiu cu o grosime de cca 72 cm; **3.** strat de pământ negricios cu bolovani de râu, având o grosime cuprinsă între 12 și 52 cm; în interiorul său apare și un strat de zgură care are o grosime de cca 8-10 cm; **4.** strat de pământ de culoare crem cenușie cu pietre de carieră și cărămizi (resturi de construcții), având o grosime de cca 60 cm; **5.** strat de pământ negru (umplutură) cu fragmente ceramice, având o grosime de 50 cm.

Adâncimea la care s-a ajuns a fost de aproximativ 2 m în partea vestică a șanțului și de aproximativ 1,35 m în partea estică a acestuia, fără a fi atins pământul neumblat. În partea vestică au apărut numeroase țevi și conducte de

⁸⁹ Potrivit unui recensământ din anul 1696, în intravilanul orașului Baia Mare existau la acea dată 430 de case, dintre care 42 erau construite din piatră, 10 din piatră și lemn, celelalte din lemn sau chirpici. 28 de case, toate aflate în centru, aveau etaj. Numărul locuitorilor era de cca 2.400-2.500, aproape 700 fiind plătitori de impozite. Vezi B. Balogh, *Nagybánya gazdasági és katonai szerepe a II. Rákóczi Ferenc vezette felkelés első harmadában*, în P. Takács (red.), „Rákóczi urunk...hadaival itten vagyunk”, Debrecen, Nyíregyháza, 2000, 8. Date întrucâtva similare cu privire la construcțiile de la Baia Mare sunt comunicate și pentru perioada din jurul anului 1750, vezi *Monografia Baia Mare*, unde se afirmă că, din totalul de 555 de case existente la acea dată în Baia Mare, doar 48 erau din piatră sau cărămidă, iar restul de 91 % erau case de lemn. P. Niedermaier (2008, 6, 172, 201), care reia datele comunicate în monografie, consideră această situație ca fiind paradoxală, având în vedere că la Baia Mare s-a exploatat o treime din aurul Europei.

apă, peste cablul de curent electric și peste un canal de termoficare, ceea ce înseamnă că zona fusese deranjată anterior. Tot aici au ieșit la iveală, la adâncimea de 1,30 m și respectiv de 0,80 m, două grinzi, prima pusă pe orizontală în peretele nordic al șanțului, iar a doua pe verticală. În partea estică a șanțului au apărut, la o adâncime de cca 1,30 m, alte șase grinzi transversale pe șanțul pentru canalizare (orientate nord-sud). Nu lipsesc nici din partea estică diferite țevi și conducte de dată recentă. S-a descoperit o cantitate mare de zgură și oase, fragmente ceramice și de sticlă, datate în secolele XVIII-XX.

Pe *Aleea Armoniei*, în perioada 25–30 august 2006, a fost săpat manual un șanț pentru o conductă de apă. Șanțul avea 0,50 m lățime și 1,10 m adâncime și se întindea pe toată strada.

Situația stratigrafică se prezenta astfel: **1.** strat de asfalt cu o grosime de cca 0,10 m; **2.** strat de nisip roșiatic și bolovani de râu (terasamentul drumului), având o grosime de 0,34-0,46 m; **3.** strat de pământ maroniu cenușiu cu o grosime de cca 0,50 m.

Cu ocazia acestor lucrări, au fost scoase la suprafață numeroase oase de animale, câteva fragmente ceramice și mai multe fragmente de cahle, majoritatea smălțuite. Materialele aparțin secolelor XVIII-XX.

-Cu prilejul săpării unui șanț (lung. 9 m, lăț. 0,40 m, adâncimea 0,30 m) pentru amenajarea unui gard pe latura nord-vestică a curții casei de pe strada *Țibleşului*, nr. 10, au apărut diverse vestigii medievale și moderne. În vederea salvării patrimoniului arheologic din acest loc, dar și pentru stabilirea contextului din care provin acestea, muzeul din Baia Mare a efectuat, sub conducerea lui D. Pop, în perioada 3 aprilie – 15 mai 2001, o săpătură de salvare de mici proporții, în urma căreia au fost descoperite urmele unei construcții realizate din pietre de carieră și pietre de râu, legate între ele cu nisip și var, pereții identificați având grosimea de 0,40-0,50 m. Construcția nu a putut fi degajată decât parțial, ea extinzându-se și sub actuala clădire.

Tot aici, la demontarea dușumelelor casei, a fost găsită o cantitate foarte mare de fragmente ceramice.

-În toamna anului 2005 s-a amenajat o parcare în *Piața Viitorului*, în apropierea Bisericii Penticostale Maranate, strada *Țibleşului*, nr. 16. Lucrările au fost precedate de săpături arheologice preventive, care au fost efectuate de muzeul din Baia Mare (conducerea efectivă a lucrărilor a fost încredințată lui R. Cardoș).

Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada 26 septembrie – 4 octombrie 2005. A fost săpată o singură secțiune, S. I (32x1 m), orientată N-S (fig. 51-52).

Situația stratigrafică constatată se prezintă astfel: **1.** strat de pământ vegetal cu grosimea cuprinsă între 0,04 și 0,10 m; **2.** strat de pământ de culoare cenușiu deschis cu resturi de cărămizi, nisip și pietriș (strat de dărâmtură de la o casă recentă din zonă) cu grosimea cuprinsă între 0,08 și 0,30 m; acest strat de dărâmtură este traversat de o lentilă de pământ cafeniu roșiatic cu grosimea cuprinsă între 0,02 și 0,04 m, care dispare la m 15,30 al secțiunii; **3.** strat de

pământ maroniu roșcat cu resturi de cărămizi și cărbune, cu grosimea cuprinsă între 0,12 și 0,26 m; 4. strat de pământ de culoare neagră cu urme de arsură (între 0,05 și 0,10 m grosime) și resturi de cărbune cu grosimea cuprinsă între 1 și 1,60 m; la adâncimea de 0,60 m, în interiorul acestui strat, apare un strat de zgură cu grosimea cuprinsă între 0,08 și 0,20 m; sub acesta, la 0,80 m adâncime, apar pietre de râu aranjate (posibil pavaj); acest strat de pământ de culoare neagră se întrerupe la m 26,60; 5. strat de pământ lutos de culoare maroniu deschis cu grosimea cuprinsă între 0,96 și 1,06 m, care se află în continuarea stratului de pământ negru și care se întinde până la m 32; și în acest pământ lutos de culoare maroniu deschis continuă stratul de zgură întâlnit în pământul negru; 6. strat de pământ maroniu roșcat cu grosimea cuprinsă între 0,48 și 0,80 m, delimitat de stratul de pământ negru printr-un strat de fragmente ceramice; 7. strat de pământ lutos albăstrui, steril, cu grosimea cuprinsă între 0,14 și 0,46 m; la baza acestui strat se află petriș.

În secțiune au fost descoperite vase de lut întregi și fragmentare și o mare cantitate de zgură și de oase de animale. La 0,87 m de capătul nordic al secțiunii, la 2,50 m adâncime, a apărut o grindă de lemn orientată E-V, cu lățimea de 0,09 m și grosimea de 0,23 m.

Artefactele provenite din *Piața Viitorului* datează din secolele XVII–XIX.

Toate materialele arheologice rezultate din săpături sau apărute în cursul supravegherii lucrărilor de reabilitare stradală se păstrează la MJM.

-În piațeta (în tradiția băimăreană cunoscută sub numele de *Țintirim* [ung. *Cinterem*]) alăturată pieței centrale (vezi mai sus) s-a aflat, încă în etapa timpurie de existență a orașului medieval, o impunătoare biserică de piatră. Așa cum rezultă din releveul bisericii, întocmit între 1770 și 1774, monumentul a avut două nave, portalul său principal, parțial păstrat încă, fiind plasat în centrul fațadei de vest, în prelungirea axei stâlpilor. În dreapta portalului, pe colțul sud-vestic al bisericii, se afla turnul-clopotniță, singurul element rămas aproape intact până astăzi. La nava dublă, împărțită în patru părți de patru stâlpi pătrați, se adăuga înspre est un cor poligonal, lung și încăpător, pe peretele sudic cu trei ferestre, compus din trei travee dreptunghiulare, terminat cu o travee cu trei laturi, fiecare obturată de câte o fereastră. Pe latura de nord a corului se afla sacristia. Capelele au fost adăugate, la același nivel, pe laturile de nord și de sud. Ambele au avut uși înspre exterior, dar numai cea dinspre nord avea o ușă și înspre biserică. Capela sudică avea o deschidere spre o altă încăpere, plasată între ea și turn. Această încăpere cu două ferestre, ușă vestică înspre exterior și cu un perete interior, a servit, probabil, ca loc de păstrare a obiectelor bisericesti și ca bibliotecă. Peretele sudic al navei și încăperile laterale erau prevăzute cu patru contraforți, peretele nordic cu sacristia tot cu patru contraforți, iar corul cu șase. Un calcul estimativ făcut de Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi) indică următoarele dimensiuni ale bisericii: lungimea totală 50,60 m, lungimea navei 25 m, lățimea navei 19 m, lungimea altarului 18 m, lățimea altarului 10,7 m,

lungimea peretelui vestic și estic al turnului 8,77 m, lungimea peretelui sudic și nordic al turnului 8,26 m, înălțimea turnului până la acoperiș 35 m.

Turnul (fig. 53) este construit din pietre cioplite dreptunghiular, având pereții cu o grosime de 2 m și cinci compartimente, fiecare etaj îngustându-se ușor în sus. Compartimentul inferior are un tavan boltit și a servit, probabil, drept capelă. A fost legat de nava sudică printr-o ușă, a existat însă și o altă ușă în vestibul, care servește astăzi ca intrare în capela ce adăpostește o parte a lapidarului muzeului (fig. 54). Urcarea la clopote se realizează printr-o ușă îngustă tăiată în peretele estic și pe treptele în spirală, care se ridică până la mijlocul etajului doi, casa scării având lățimea de 2,05 m și înălțimea de 19 m. Deasupra ușii, pe peretele interior, se găsește o cruce grosolan dăltuită de 32/14 cm, ce pare a fi fost un semn făcut de unul din constructori. Decorația cea mai importantă a turnului o constituie fereastra rotundă (fig. 55), având diametrul de 3,4 m, practică în peretele vestic la înălțimea de 2,7 m de solul actual. Deasupra acesteia se afla o stemă a regelui Mathia. Potrivit informațiilor furnizate de Gy. Schönherr, această piesă a ajuns la muzeul din Baia Mare. Un alt element decorativ se găsește pe partea stângă jos a laturii sudice a etajului al treilea, și anume un relief reprezentând o figură în armură cu un buzdugan în mâna dreaptă îndoită și cu un paloș cu vârful îndreptat în jos în mâna stângă lăsată în jos pe lângă corp. Piesa a ajuns în locul în care se află la o dată mai recentă decât cea a construcției turnului. Este înfățișat aici, foarte probabil, *Roland*, ca simbol al drepturilor municipalității (F. Rómer). A fost exprimată și părerea că piatra cu menționata reprezentare a fost inițial o lespede de mormânt (I. Henszlmann). În afara ferestrei rotunde și a unor mici ferestre ale casei scării, turnul are trei ferestre pe latura vestică, câte două pe latura sudică și, respectiv nordică, toate mai înalte decât înălțimea unui om și boltite în arc ascuțit, precum și două ferestre dreptunghiulare pe latura estică. Deschiderile rotunde de la etajul cinci adăpostesc, pe cele patru laturi, cadranele ceasurilor, iar micile ferestre de deasupra lor sunt de dată mai recentă. Etajul de sub acoperiș este prevăzut cu o balustradă. Aspectul acoperișului a fost de mai multe ori schimbat, astfel că forma sa inițială nu mai poate fi reconstituită, cea actuală fiind rezultatul restaurării din 1898-1899.

După Gy. Schönherr (alias Gy Décsényi), construcția bisericii „*Sf. Ștefan*” a început în prima jumătate a secolului XIV, poate chiar spre sfârșitul secolului XIII și a fost terminată în perioada finală a domniei lui Ludovic I, adăugându-i-se apoi, în cursul secolului XV, capelele laterale, precum și turnul-clopotniță. V. Vătășianu este însă de părere că nu există niciun argument pentru presupunerea că începuturile bisericii datează încă din secolul XIII. Pe temeiul unor considerații stilistice și a unor informații de arhivă, precum documentul deja menționat din 1347, prin care Ludovic I acordă localnicilor un privilegiu pentru procurarea materialului necesar construirii unei biserici, profesorul clujean crede că biserica a fost ridicată în timpul domniei menționatului rege, probabil de către un meșter venit din regiunea de la poalele Tatrei, zidirea progresând rapid, întrucât în privilegiul din 1376 nu se mai pomenește de

construirea bisericii. V. Vătășianu consideră, de asemenea, că portalul de vest, parțial păstrat (fig. 56), foarte bogat profilat, cu toruri, cavete și baghete cu secțiuni în formă de pară, aparține goticii evoluată, iar friza de frunziș distribuită pe două rânduri în zona capitulurilor nu îngăduie o datare înainte de sfârșitul secolului XIV. În această etapă mai târzie au fost executate și ferestrele mari, tripartite, împodobite cu muluri, combinate din frunze trifoliolate și 4-foliolate. V. Drăguț afirmă că este simptomatică apariția la Baia Mare a tipului de biserică-hală cu două nave, acesta fiind răspândit de preferință de ordinele de călugări în centrele de mineri.

De-a lungul timpului biserica a suferit mai multe catastrofe. Prima dintre ele s-a întâmplat pe la mijlocul secolului XVI, atunci când un trăsnet a lovit turnul, întregul acoperiș căzând pradă focului. Zidurile bisericii au fost apoi serios afectate cu prilejul asediului din 1567.

În 1588 biserica a devenit reformată. În perioada următoare nu s-au mai făcut decât reparații minore la pereții bisericii, doar turnul a primit un nou acoperiș în 1619, lucrările începând în anul precedent sub conducerea lui P. Farkas Kaszaj.

În 1647 trăsnetul a produs din nou stricăciuni la acoperiș și la pereți, făcând imperios necesară o restaurare de anvergură. Aceasta a fost însă amânată și datorită rivalității dintre reformați și catolici, în a căror proprietate a intrat alternativ biserica în ultimele decenii ale secolului XVII și la începutul secolului următor. Iezuiții, în a căror administrare se afla biserica în primele decenii ale secolului XVIII, au început, în 1717, construirea în apropiere a unei alte biserici (vezi mai jos). Încercările de a mai salva biserica „*Sf. Ștefan*” nu s-au soldat cu reușite, mai ales că la 25 august 1769 un trăsnet a produs un nou incendiu, care a cuprins întreaga construcție și a distrus acoperișul bisericii și al turnului. În anii următori, turnul a primit un acoperiș în formă de bulb de ceapă, au lipsit însă mijloacele financiare pentru a se realiza și acoperișul bisericii. A fost construită doar o capelă provizorie pe latura de sud, unde au fost oficiate slujbele catolice până în septembrie 1782. Municipalitatea a refuzat reformaților proprietatea bisericii, hotărâre confirmată, în 1787, și de Cămara regală. A fost irosită astfel ultima șansă de a fi salvată biserica, mai ales că trezoria a permis, în același an 1787, demolarea pereților și folosirea pietrelor sale la alte construcții ecleziastice. Această acțiune a durat câteva decenii, în octombrie 1846 Episcopia de Sătmar fiind de acord cu îndepărtarea ultimelor ruine. În primăvara anului 1847, resturile bisericii au fost aruncate în aer. În 1856 autoritățile orașului au hotărât amenajarea unui parc pe locul unde a existat biserica și în același timp au interzis efectuarea unor săpături pentru scoaterea în evidență a fundațiilor. Un nou incendiu, provocat tot de un trăsnet, a distrus, la 4 mai 1869, acoperișul turnului, dar și construcția interioară de lemn împreună cu ceasul și clopotele. Încă în acel an municipalitatea și-a însușit propunerea Comisiei Arheologice cu privire la modalitatea de restaurare a turnului și l-a însărcinat pe arhitectul Ferenc Schulcz cu elaborarea planurilor de restaurare. Dar de abia în anii 1898 și 1899 au fost efectuate, sub conducerea arhitectului

Otto Sztehlo, lucrările preconizate cu mai mult de două decenii mai devreme. Cu acest prilej a fost amenajat sistemul de acoperiș care se păstrează și în prezent. Lucrările au fost terminate la data de 26 octombrie 1896, atunci când a fost înălțată crucea și a fost pusă o placă comemorativă. Lucrări de consolidare a turnului s-au desfășurat în anii 1961 și 1962, iar în 2007-2008 au avut loc noi reparații, în cursul cărora a fost înlocuită tabla acoperișului și a fost întărită structura de rezistență. Aceste lucrări au fost efectuate, după un proiect întocmit de dr. Gavril Abriham, de către firmele „Rustic” din Baia Mare și „Grup Corint” din Alba Iulia.

La sfârșitul anilor '60 ai secolului XX, în împrejurimile turnului au fost întreprinse lucrări edilitare, care au dizlocat parțial și fundațiile bisericii. Cu acest prilej, muzeul din Baia Mare a demarat săpături de salvare, care au continuat apoi cu săpături de mai mare amploare. Ele au confirmat datele cunoscute despre planimetria bisericii. Din păcate, în lipsa unei stricte supravegheri de specialitate, multe din posibilele observații prilejuite de cercetarea arheologică s-au pierdut, rămânând neremarcate etapele succesive de construcție, relația stratigrafică dintre biserică și numărul mare de morminte apărute în jur etc. A fost salvată totuși o cantitate apreciabilă de artefacte medievale, inclusiv un valoros inel de aur cu diamant, ce datează, se pare, din secolul XVI. Noi lucrări edilitare, efectuate în vara anului 2003, au afectat încă odată, este drept într-o măsură mai mică, fundațiile bisericii. Câteva blocuri fasonate dislocate au fost salvate și se află la MJM.

La începutul anilor 2010, Primăria municipiului Baia Mare a inițiat reabilitarea Pieței Cetății, unde sunt amplasate Turnul Ștefan și Biserica romano-catolică „Sfânta Treime” (vezi mai jos).

Potrivit proiectului de reabilitare, întocmit de firma „SC 9.Optiune SRL”, sub conducerea arh. Ildikó Mitru⁹⁰, scopul acestei lucrări *„este readucerea în memoria orașului a celui mai important edificiu ecleziastic - Biserica Sf. Ștefan - legat de perioada de naștere a localității Rivulus Dominarum. Releveul lui János Gáspár Huzel din 1770 aflat în arhiva KÖH din Budapesta stă la baza acestui demers. Pentru verificarea acestor informații au fost propuse lucrări de investigare arheologică anterior derulării lucrărilor de amenajare a pieței. Acestea au fost contractate de Beneficiar, respectiv Municipiul Baia Mare, înainte și independent de achiziția publică a lucrărilor de execuție aferente obiectivului "REABILITAREA ȘI PROMOVAREA IDENTITĂȚII CULTURALE ȘI ISTORICE A PIEȚII CETĂȚII ȘI TURN ȘTEFAN”*⁹¹

*Lucrările de săpături arheologice au fost executate în anul 2012 respectiv 2013*⁹² *având ca obiectiv:*

⁹⁰ Un extras din acest proiect mi-a fost pus la dispoziție de doamna Ildikó Mitru, căreia îi mulțumesc și aici pentru amabilitate.

⁹¹ Săpăturile arheologice au fost efectuate de colectivul de arheologi de la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie sub conducerea lui D. Pop.

⁹² Săpăturile au continuat și în primăvara anului 2014.

-verificarea releveelor furnizate de documentele de arhivă
-investigarea sitului și în zona afectată de lucrările de construcții propuse prin documentația inițială, respectiv în zona sudică, sud-estică și sud-vestică a acestuia, mai precis zona celor două fântâni (la care ulterior s-a renunțat) și Punctul de informare-grup sanitar (obiectiv care a fost menținut și în etapele ulterioare de proiectare).

Săpăturile arheologice au pus în evidență următoarele:

-planul estimat după releveul din 1770 prezintă diferențe față de cel decopertat prin săpăturile arheologice

-au fost dezvelite fundațiile, parțial elevațiile stâlpilor centrali, pardoseala din dale de piatră, fundația altarului, peretele estic al absidei altarului, calea vestică de acces în biserică

-au fost decopertate elevațiile absidei laterale sudice, inclusiv joncțiunea cu nava bisericii și a fost relevată scara elicoidală de pe latura sudică, prezentă doar în acuarela din 1842 a lui Zsigmond Törökfalvi Papp, omisă în releveele din arhivă

-capela ridicată pe latura sudică în secolul al XVII-lea, când Biserica Sfântul Ștefan era parțial în ruină nu corespunde nici ca poziție și nici ca dimensiune cu cea din releveu;

-la săpăturile din partea sud-estică a pieței au fost descoperite ruinele Bisericii Sfântul Martin, ridicată în secolul al XV-lea, la nord de Biserica Sfânta Treime, construită de iezuiți între anii 1717-1719, despre care documentele menționau că s-a suprapus peste biserica medievală; a fost dezvelit colțul nord-vestic al Bisericii Sfântul Martin, fundația, parțial elevația și contrafortul aferent acestei zone; tot în această suprafață au fost puse în evidență fundațiile laturii sud-estice ale unei alte biserici, foarte probabil Biserica Sfânta Ecaterina, despre care documentele de arhivă menționează că a fost demantelată în anul 1727, după finalizarea Bisericii Sfânta Treime; altarul acestei biserici a fost descoperit întâmplător în anii '60 odată cu lucrările edilitare de pe strada 1 Mai, fără însă a se efectua cercetări sistematice pentru a documenta materialul descoperit..."

În proiect se propune „divizarea pieții în două zone, cea nordică va avea ca piesă principală Turnul alături de Biserica Sfântul Ștefan, prezentată prin marcarea în pardoseală a planului acesteia și, în cinci puncte, a zidurilor dezvelite cu ocazia săpăturilor arheologice, acoperite pentru protejare cu dale de sticlă. Latura sudică a pieții, alocată manifestărilor religioase, va asigura circulația facilă și confortabilă a pietonilor, persoanelor cu dizabilități, a bicicletelor și cărucioarelor. Elementul principal al zonei estice a pieței o constituie punerea în valoare a celor două biserici..., Biserica Sfântul Martin și, probabil, Biserica Sfânta Ecaterina. Arborii protejați, plantați în 1857, vor fi păstrați atât datorită valorii acestora cât și datorită caracterului conferit spațiului intrat în viața comunității ca și parc. În partea vestică, încadrată de rampa și treptele de acces în piață este amplasat Punctul de informare, care va

asigura serviciile de ghidare a vizitatorilor zonei istorice în general și a Turnului Ștefan și a vestigiilor prezentate în special”⁹³.

În primăvara anului 2014 au demarat și lucrările de amenajare propriu-zise a Pieții Cetății, ele fiind efectuate de firma SC Rustic SRL.

Din numărul mare de sculpturi ce au împodobit biserica s-au păstrat doar două piese fragmentare: o parte a unui relief de mai mari dimensiuni, înfățișând pe Iisus rugându-se pe Muntele măslinilor, în spatele Lui fiind cei trei apostoli dormind: Petru, Iacob și Ioan, și un relief în care este prezentat Iuda însoțit de soldați în grădina Ghetsemani trădându-și prin sărut Maestrul. Ele se găsesc în colecția MJM, fiind donate, la sfârșitul anului 1903, de Parohia romano-catolică din Baia Mare.

Tot la muzeul din Baia Mare au ajuns, după restaurarea de la sfârșitul secolului XIX, stema regelui Mathia, precum și un fragment de ancadrament de geam și un capăt de coloană, primul găsit încastrat în zidul unei aripi a casei Hanzulovics, al doilea la casa Göbel, după cum ne informează Ghidul muzeului din 1904. Locul lor actual de păstrare nu este cunoscut. Se află însă la același muzeu numeroase alte piese de arhitectură, toate provenite din vechea colecție (nr. inv. IF 2.401-2.432).

Există informații, precum și o fotografie despre o lespede de mormânt decorată și prevăzută cu o stemă, ce provine din biserică. Ea a fost descoperită în anul 1910 cu prilejul unor reparații la biserică Sf. Treime și a servit ca treaptă la intrarea în Casa Harácsek. Piesa, ruptă în două, a fost depusă ulterior în apropiere de peretele sud-vestic al turnului.

Potrivit tradiției, în anii 1940 exista încă încastrat în peretele sudic al bisericii un relief, tot de mari dimensiuni, înfățișându-i pe Adam și Eva.

S-a păstrat imprimat în ceară sigiliul în stil baroc, din secolul XVIII, al bisericii, în care apare imaginea clădirii, inclusiv a turnului.

Între manuscrisele lui Gy. Schönherr, ce cuprind scrierile și documentele întocmite, respectiv adunate de istoric în vederea elaborării monografiei orașului Baia Mare și care se păstrează în biblioteca Muzeului de Istorie și Arheologie din Baia Mare, există și o mapă în care sunt reunite desene, planuri, documente, fotografii, articole din ziarele de epocă referitoare la biserică și turnul „Sf. Ștefan” (fig. 57-58).

Lit.: **Szirmay 1809**, 233 sqq.; A. Ipolyi, ArchKözl II, 1861, 314; Henszlmann 1864, 128 sq., 150 sq.; *Schematismus 1864*, 109; ArchÉrt S.V. 2, 1869, 226; ArchÉrt S.V. 4, 1870, 255; Rupp 1872, 360; Rómer, ArchÉrt S.V.

⁹³ Până în prezent (mai 2014) nu a fost publicat un raport cu privire la rezultatele cercetărilor arheologice recente din Piața Cetății. Date cu privire la primele campanii au fost prezentate în cadrul unui simpozion din 2013, vezi D. Pop, Szöcs P. L., *Cercetări arheologice în zona Turnului Sf. Ștefan din Baia Mare. Considerații preliminare/ A nagybányai Szt. István torony környezetében végzett régészeti kutatások. Előzetes beszámoló*, în ARHITECTURA RELIGIOASĂ MEDIEVALĂ DIN TRANSILVANIA, Simpozion științific internațional, Ediția a VIII-a, Satu Mare – Papos, 8–10 martie 2013, <http://www.frh-europe.org/wp-content/uploads/2013/03/ProgramConfVIII.pdf>.

10, 1876, 18, fig. 3-4; Henszlmann 1887, 265; Wenzel 1880, 112; **Décsényi, ArchÉrt** 12, 1892, 289–298, 390–402; **Décsényi 1893**, 1 sqq.; **Schönherr 1894**, 29, 52 sqq., fig. 8–9 și fig. 12–17; Szellemy 1894a, 10; Schönherr 1899; Schönherr 1900, 476; ÉrtNagybánya 1903 (1904), 24, nr. 385; **Útmutató**, 47 sqq., 82; *Schematismus 1904*, 199; Móricz f. a., 199 sqq.; „Nagybánya és Vidéke”, anul 36 din 18 septembrie 1910; Schönherr, *Nagybánya régi műemlékei*, în Schönherr A. (ed.) 1910, 155 sqq.; Meruțiu 1936, 26 sq., pl. 7 mijloc; Lecca 1937, 43; Balogh J. 1943, 186; **Vătășianu 1959**, 87, 232 sqq., 247, 732 sq., fig. 202; Szász 1962, 61, fig. 8; Mihoc, G. Bălan 1971, 139 sq.; *Monografia Baia Mare*, 466 sqq.; **Gh. Arion, Sculptura gotică din Transilvania**, Cluj, 12 sq., fig. 6-7; **Drăguț 1979**, 62 sq., fig. 70; **Marosi (red.) 1987**, 427 sq., fig. 487-488, 583 sq., fig. 1.198-1.199; Drăguț 2000, 60; **Szász 2000a**, 12 sqq.; A. Kovács, *Szász Károly (1919-1965) és a nagybányai Szent István-templom*, în *A Szent István-templom*, 7-11; Szász 2000b, 67 sqq.; Balogh, Oszóczi 2001, 9; Roth (ed.) 2003, 18; *Sematizmus 2006*, 235; Oszóczi, Balogh 2007, 31; Metz, Klacsmányi 2007, 98 sqq.; Weisz 2007, 13 sqq.; Németh 2008, 251, nr. 408, pl. 10-11; Weisz, *Szent István torony, Nagybánya*, <http://lexikon.adatbank.transindex.ro/muemlek.php?id=181>; Weisz, *Az ótordai református templom (volt ágostonos kolostor) lehetséges művészeti kapcsolatai*, în Kovács Zs., Sarkadi Nagy, Weisz (ed.) 2011, 30 sq.; Á. Flóra, *Jelkép, erény, reprezentáció*, în Kovács Zs., Sarkadi Nagy, Weisz (ed.) 2011, 157, nota 51; Papp 2011a, 127 sqq., 137, fig. 20; **Papp 2011b**, 181 sqq.; **Papp 2011c**, 208 sqq.; **V. Csikós, A nagybányai Krisztus az Olajfák hegyén és Elfogátás jeleneteit ábrázoló relieftöredékek**, în Kollár (red.) 2011, 218-225; Rusu V., Pop L., Botiș 2013, 4, pl. I, 1-2, 4-5, pl. II, 3, pl. XVII.

-Partea superioară a unei lespezi cu inscripție (dimensiuni 0,80/0,50 m) a fost găsită pe strada *Podului*, la casa lui Jozsef Nyirő, în anul 1861. Din inscripție se păstra doar partea ei de început și de sfârșit: „*hoc op...rie anno dni 1468*”. Ea a fost astfel completată de Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi): „*hoc opus facere curavit*” respectiv „*finivit Mathias rex Hungariae, anno domini 1468*”. Partea centrală a lespezii a fost ocupată, foarte probabil, de o stemă. După F. Rómer, piesa este o lespede de mormânt, Gy. Schönherr crede însă că ea a împodobit inițial peretele bisericii „*Sf. Ștefan*”, fiind o dedicație a regelui Mathia cu ocazia, poate, a construirii uneia dintre capele.

Lit.: **Rómer 1866b**, 175, nr. 894; **Décsényi 1893**, 25 sq.; **Schönherr 1894**, 59 sqq., fig. 7; Papp 2011c, 213, nr. cat. 15; Rusu V., Pop L., Botiș 2013, pl. I, 3.

-În cursul anului 1967, în urma unor lucrări de excavare efectuate pe mijlocul străzii *I Mai* (fosta strada *Cetății [Vár utca]*), chiar în dreptul părculețului în care se află Turnul „*Sf. Ștefan*”, au fost dezvelite urmele unor construcții de piatră de formă absidală. Ar fi posibil ca aceste resturi să fi aparținut bisericii dedicate Sf. Ecaterina, patroana minerilor. Potrivit tradiției băimărene, care mi-a fost relatată de parohul romano-catolic J. Lieb, această

biserică se găsea în imediata apropiere a bisericii „Sf. Ștefan”. Biserica „Sf. Ecaterina” a dispărut în anul 1724.

Lit.: **Bálint 1977**, 499 sqq.

-În colțul sud-estic al piațetei *Țintirim* se afla biserica „Sf. Martin”, construită în secolul XV. În a doua jumătate a secolului XVI ea a aparținut cultului reformat, apoi a fost cedat Ordinului Iezuiților, reveniți la Baia Mare la 22 aprilie 1687⁹⁴. La începutul secolului XVIII, biserica a ars, în locul ei fiind ridicată de același ordin, între 1717 și 1719 (1720), biserica „Sfânta Treime”, în prezent biserica parohială romano-catolică. Construită în stil baroc, se pare pe baza planurilor lui Christoph Teusch, clădirea (lung. 43,45 m), cu un plan ce se încadrează într-un dreptunghi, are axa orientată nord-sud și este de tip sală, fiind compusă din două turnuri nordice, dintr-o navă flancată de capele laterale, peste care se află și un cor cu aceeași înălțime, încadrat de câte o sacristie. Fațada principală, cu numeroase mici deschideri, este împodobită cu trei sculpturi de lemn poleit, în porțiunea centrală fiind reprezentat Sf. Iosif cu pruncul Iisus, iar pe cele două laturi întemeietorii Ordinului Iezuiților, Sf. Ignațiu de Loyola și Sf. Francisc Xaverius⁹⁵. Sculpturile sunt așezate în firide simple decorate cu motivul scoicii. Deasupra intrării se află o placă de marmură cu conturul frumos decorat, pe care este consemnată data sfințirii bisericii, 1718. Deasupra altarului principal se află fresca *Discursul de pe Muntele Măslinului*, realizată de K. Kiss. Intrarea în cripta cu pereții bolțiți se găsește pe fațada laterală estică de pe strada *I Mai*. Aici sunt adăpostite numeroase morminte ale unor notabilități din secolele XVIII și XIX.

Clădirea cu două etaje, numită *Residentia*, aflată în vecinătatea bisericii, a cărei construcție a fost terminată în 1748, adăpostea Ordinul și era destinată și unei școli. Învățăământul s-a desfășurat aici, până în 1773, sub conducerea iezuiților, apoi, între 1774 și 1789, a fost preluat de către minorii. Între 1789 și 1810, școala, cumpărată în urma unei licitații de oraș, a fost condusă de o autoritate lumească, iar în perioada 1810-1887 din nou de către minorii. În 1887 școala a fost etatizată. În perioada primului război mondial, în clădirea școlii a fost instalat un spital militar. Între cele două războaie mondiale a funcționat aici un Liceu de fete, iar după reforma învățăământului din 1948 o școală generală, numită în prezent Petre Dulfu.

Biserica și școala au fost construite din fondurile fundației constituite la 1696 de episcopul de Nitra, László Mattyasovszki (1640-1705)⁹⁶. Pe fațada de

⁹⁴ Primul iezuit sosit la Baia Mare, la 7 martie 1674, a fost părintele B. Balogh, fostul viceregent al seminarului teologic de la Kassa (Košice), cu misiunea de a prelua, la ordinul Cămării din Zips, biserica Sf. Nicolae și bunurile care îi aparțineau. Prima etapă a prezenței iezuite la Baia Mare s-a încheiat în 1677, vezi Mihalik B. V. 2011.

⁹⁵ După T. Emödi, sculpturile laterale îi înfățișează pe Sf. Carlo Borromeo și pe Sf. Francisc Xaverius, iar după A. Weisz pe Sf. Ignațiu de Loyola și pe Sf. Luigi Gonzaga.

⁹⁶ Fondurile au fost destinate inițial orașului Szeged. Întrucât planurile Ordinului Iezuit nu și-au găsit finalitatea aici, iezuiții au părăsit orașul, iar în 1713 au revenit pentru a doua oară la Baia Mare, vezi L. Péter, MFMÉ 1997, 9; Mihalik B. V. 2011, 71.

vest a clădirii se află o placă comemorativă cu potretul și stema episcopului (fig. 325).

În anii 2005-2007 s-au desfășurat lucrări de reabilitare a fațadelor bisericii (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab).

Lit.: *Schematismus 1864*, 152 sq.; *Schematismus 1904*, 204; Móricz f. a., 215; M. Aggházy, *A barokk szobrászat*, II, Budapest, 1959, 181; N. Sabău, *Metamorfoze ale barocului transilvănean. I. Sculptura*, Cluj-Napoca, 2002, 39, 155; T. Emödi, *Biserica romano-catolică (fosta iezuită) din Baia Mare. Schiță de istoria artei și studiu de parament exterior*, 2005; *Sematizmus 2006*, 235 sqq.; Metz, Klacsmányi 2007, 101 sq.; Weisz 2007, 15; Sabău, StudUnivBabeș-Bolyai Historia Artium 57, 2012, 9; **Weisz, *Katolikus templom (volt jezsuita templom és kolostor), Nagybánya***, <http://lexikon.adatbank.ro/mobil/muemlek.php?id=182>; G. Bikfalvi, *A nagybányai Szentháromság plébániatemplom*, <http://www.jezsuita.hu/cikk/nagybanyai-szentharomsag-plebaniatemplom>.

-Biserica de pe strada *Podului*, de stil neoclasicist, ce aparține cultului reformat, a fost ridicată între anii 1792 și 1809, în apropiere de casa parohială, construită în 1728. A. Weisz presupune că arhitectul bisericii a fost Mihály Pécsi. Potrivit aprecierilor și descrierii istoricului de artă clujean „*Probabil din rațiunea folosirii cât mai eficiente a spațiului disponibil, clădirea longitudinală a fost orientată spre est, perpendicular pe axa străzii. Planul bisericii este format dintr-un dreptunghi extins spre est cu un dreptunghi mai mic. Peretele care leagă cele două spații dinspre exterior este oblic, colțurile dreptunghiului estic mai mic sunt teșite*”.

La data când a fost oficiată aici prima slujbă, 20 august 1809, turnul bisericii era înălțat doar până la nivelul zidurilor, înălțimea sa actuală fiind atinsă de abia în 1836.

Biserica deține câteva piese de orfevrărie mai deosebite: potir de argint, aurit în interior, din 1576, potir de argint, aurit în interior și în exterior, din 1785, potir de argint din 1748, pahar de argint din 1820, cană cu capac decorată cu 16 monede romane, datată 1623, farfurie dreptunghiulară de argint din 1659 etc.

În spațiul de sub tribuna de vest se află o bancă preotească pictată, realizată în 1786 din donația lui Mária Szilágyi, ce provine dintr-o veche biserică de lemn, demolată. Pe tribuna estică zidită se găsește orga din 1828 a lui Andreas Eitel.

Lit.: *A 450 éves nagybányai református egyházközség rövid története 1547-1997*, Nagybánya, 1997; **Kádár M. 2009**; Metz, Klacsmányi 2007, 79 sq.; **Weisz, *Belvárosi református templom, Nagybánya***, <http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=211>.

-Nu a fost pusă, deocamdată, în evidență nicio urmă arheologică a celui mai vechi sistem de fortificații al orașului medieval. Se știe totuși că un astfel de

sistem a existat, așa cum rezultă din Diploma privilegială a regelui Ludovic I din 20 septembrie 1347, care înlocuia o diplomă mai veche (vezi mai sus). Din acest document aflăm, printre altele, că orașul a primit dreptul de a fi împrejmuit cu garduri de nuiele, palisade și alte întărituri.

Din fortificațiile realizate după 1469, an în care regele Matei Corvin (1458-1490) acorda, la cererea judeului, dreptul de amenajare a întăriturilor de piatră, a unui șanț și a unor bastioane, se mai păstrează un rest din zidul nordic pe strada *Monetăriei*, în imediata apropiere a actualei clădiri a Muzeului de Arheologie și Istorie (fosta Direcție Generală a Minelor), un alt rest, tot din zidul nordic, în capătul estic al străzii *Rodnei* (fosta *Árok utca* [strada *Șanț.*]), în apropiere de râul Săsar, precum și un turn de pază din sistemul sudic de apărare, care s-a aflat în întreținerea breslei măcelarilor, cunoscut de altfel sub denumirea de *Turnul Măcelarilor*⁹⁷.

Evlia Celebi descrie astfel cetatea: „*Cetatea se află în valea amintită mai sus (Îlîdja n.a.) și e o cetate mare, pătrată, înconjurată de ziduri înalte de piatră și are o circumferință de cinci mii de pași mari întocmai. Partea de apus este acoperită de o mlaștină artificială care servește ca loc de refugiu al orășenilor. Șanțul cetății e lat, dar nu e adânc și e plin cu apă. În partea de miazăzi se află poarta orașului; alte trei porți privesc în trei direcții*”.

Potrivit unor cercetări recente efectuate de Béla Balogh și Simona Suciuc, care au avut în vedere realitatea din teren, datele de arhivă, precum și hărțile de epocă, forma conturului zidului de incintă era similară formei unei inimi (fig. 59). Pornind din nord, din strada *Monetăriei* (fosta stradă *Bicazului*), spre vest zidul mergea de-a lungul râului *Săsar*, traversa strada *Podul Viilor*, aici fiind Poarta Podului, trecea pe strada *Rodnei* și se continua pe strada *Șteampului* până la strada *Crișului*. Spre sud, zidul traversa strada *Gheorghe Șincai* (fosta stradă *Sătmăruului*), unde era situată Poarta Sătmăruului, apoi actuala curte a S. C. Vital S. A. Baia Mare. El se continua pe strada *Argeșului* și strada *Carpați* (fosta stradă *Sfântul Nicolae*) până la intersecția cu strada *Cloșca*, unde se afla Poarta Maghiară. Zidul mergea spre Turnul Măcelarilor și de aici continua paralel cu actualul front nordic al *Pieții Izvoarelor* până la strada *Pintea Viteazului* (fosta stradă *Cetății*). Apoi, de-a lungul cimitirului romano-catolic și al străzii *Olarilor*, zidul traversa strada *Dr. Vasile Lucaciu* (fosta stradă *Baia Sprie*), unde se găsea Poarta Baia Sprie, și mergea spre nord-vest, pe lângă strada *Monetăriei*.

Pe la mijlocul secolului XVIII au fost întocmite planuri pentru construirea unei fortificații în stil Vauban, al cărei contur ar fi fost aproape identic cu cel al fortificației medievale.

Urme ale fundației fortificației de piatră au fost sesizate, la începuturile anilor '90 ai secolului XX, cu ocazia construirii unui atelier meșteșugăresc pe

⁹⁷ În afara acestor urme, J. Metz și S. Klacsmányi (2007, 79), mai menționează resturi de fortificație (palisade ?), care ar fi vizibile în pivnița școlii reformate, în grădina de pe strada *Monetăriei* 23, în partea vestică a cimitirului romano-catolic, precum și pe loturile de teren aflate pe străzile *Argeșului* și *A. Mureșan*.

strada *Șteampului*. Din păcate, ele au fost acoperite înainte de a fi în întregime dezvelite. Pe aceeași stradă, la nr. 6, cu prilejul săpării fundației unei construcții în primăvara anului 2007, au fost identificate resturile unei pivnițe medievale⁹⁸. Fundațiile zidului de piatră au fost dezvelite pe o lungime de cca 9 m, în cursul unor săpături preventive din 2010, și pe strada *Mioriței*, la aproximativ 100 m est de fosta clădire a Inspectoratului superior minier (în prezent sediul Muzeului de Istorie și Arheologie)⁹⁹.

Documentele vorbesc de existența mai multor bastioane sau turnuri: Bastionul Mare Rotund sau Bastionul (Turnul) Măcelarilor, Bastionul de lângă Casa Monetăriei, Bastionul de deasupra Porții Podului, Bastionul Nou, Bastionul Mic, Bastionul Dogarilor, Bastionul Cojocarilor etc. Ele nu au funcționat concomitent, respectiv unele dintre ele au avut de-a lungul timpului denumiri diferite.

Turnul Măcelarilor, înalt de 20 m, aflat pe strada *Izvoarelor nr. 1*, are un plan aproape circular cu diametrul de 9,5 m și două încăperi suprapuse, cu acces de pe latura de nord – odinioară din interiorul cetății. Încăperea de la parter, boltită și cu pereții străpunși de trei guri de aerisire, servea depozitării muniției, iar cea de la etaj, prevăzută cu deschizături, era destinată supravegherii și tragerii. Acoperișul de formă conică se sprijină pe o structură de lemn realizată din grinzi masive, vizibilă din încăperea de sus, lipsită de tavan. Monumentul a fost restaurat în anii 1961–1962. O nouă restaurare a turnului a avut loc între anii 2009 și 2011, în cadrul unui proiect finanțat de Guvernele Islandei, Lichtenstein și Norvegiei, beneficiar fiind Consiliul județean Maramureș¹⁰⁰.

În primăvara anului 2009, un colectiv al Institutului de Arheologie și Istoria Artelor din Cluj a efectuat o săpătură preventivă în apropierea turnului. Săpătura s-a adâncit până la 1,90-2 m, aici fiind atins nivelul pânzei freatică. Materialele arheologice recoltate s-au aflat în exclusivitate în poziție secundară. Nu au fost identificate elemente de datare a unor presupuse etape de construcție și de amenajare din preajma monumentului.

Este posibil ca o parte a unui turn, respectiv fundațiile acestuia să fi fost încastrate în clădirea construită în secolul XVIII pentru Direcția regală a minelor (actualul sediu al Muzeului de Arheologie și Istorie).

A existat, potrivit mărturiilor de arhivă, și un bastion, care era situat vizavi de Poarta Maghiară. Existența sa este confirmată de o hartă de la 1783. Prezența unui astfel de bastion dincolo de șanțul de apărare se datora necesității de a întări apărarea orașului în zona cea mai expusă atacurilor.

Lit.: Szirmay 1809, 222; Schönherr, anexă la Századok 23, 1889, 129; Csánki 1890, 466 sq.; Szellemly 1894a, 10; Móricz f. a., 202, 215; Meruțiu 1936, 28; Maksai 1940, 101; A. Socolan, *Marmatia* 2, 1971, 100 sqq.; Mihoc, G. Bălan 1971, 139; *Monografia Baia Mare*, 221 sqq.; **Celebi 1976**, 560; V.

⁹⁸ Informație Dan Pop.

⁹⁹ Informație Zamfir Șomcutean.

¹⁰⁰ Acesta a și cofinanțat proiectul.

Ursu, RevMuzMon 1, 1982, 76 sq.; Kiss 1990, 352 sqq.; Koppány 1999, 112; Szász 2000b, 71; Drăguț 2000, 60; **Balogh, Nagybánya középkori városfalairól**, în Művelődés, 2005 május; **Suciu S. 2005**, 311 sqq.; Rusu A. A. 2005, 350; Rabb 2006, 122 sq.; Wollmann 2006, 459, fig. 9-11; Oszóczki, Balogh 2007, 33 sq.; Niedermaier 2008, 195 sq.; Takács 2008, 186; Karczag, Szabó 2010, 150; **Gogâltan et al., Baia Mare, jud. Maramureș Punct: Bastionul Măcelarilor**, CronCercArh Campania 2009, București, 2010, 232, nr. 102; Wollmann 2010, 73 sq., fig. 83; **Weisz, Várfalak, Nagybánya**, <http://lexikon.adatbank.transindex.ro/muemlek.php?id=180>.

-Cu prilejul amenajării unor utilități gospodărești în curtea casei nr. 49 de pe strada *Olarilor*, în octombrie 2003 au fost dezvelite parțial, de la adâncimea de 0,35 m, resturi ce par a proveni de la o fortificație realizată din pietre de râu legate între ele cu mortar din var cu nisip. Lucrările au fost supravegheate de către D. Pop, care a descongestionat construcția, lată de 2 m, pe o lungime de 6,20 m, adâncimea atinsă fiind de 1,40 m. În iunie 2004, în curtea casei nr. 61 de pe aceeași stradă a mai fost dezvelită o porțiune de 8,50 m de zidărie din pietre de râu, care aparține aceleiași construcții. Nu au ieșit la iveală artefacte, astfel că lipsesc elementele care să dateze descoperirea.

-O ghiulea de dimensiuni mai mici și o piesă de fier folosită la întărirea zidului cetății au fost găsite în șanțul cetății din apropierea grădinii casei Schönherr, aflată pe actuala stradă *Cloșca*. Ele au fost donate de Gy. Schönherr, în ziua de 30 septembrie 1898, muzeului din Baia Mare (nr. vechi inv. 11-12). Informație din vechiul Registru de inventar al muzeului.

-De la porțile cetății medievale se presupune că provin lacătele, cheile și o încuietoare de mari dimensiuni, ce se păstrează, de la începutul secolului XX, în colecția muzeului din Baia Mare.

Lit.: *Útmutató*, 64.

-În partea nordică, periferică a localității au funcționat, începând din a doua jumătate a secolului XIV, o mănăstire și mai multe capele. Mănăstirea și-a încetat existența la mijlocul secolului XVI, dar fundațiile sale, extinse și în teritoriul cimitirului (fost reformat) de sub *Dealul Florilor*, în apropiere de aleea principală, erau vizibile încă la începutul secolului XIX. Toponimia veche a orașului semnalează existența sa prin denumirea de *Klastrom rét (Câmpul Mănăstirii)* a zonei numite în prezent *Câmpul Tineretului*.

Lit.: **Szirmay 1809**, 221; *Schematismus 1864*, 132; Rupp 1872, 361; Metz 2001, 60 sq.

-În partea sud-estică a orașului, probabil pe locul actualului cimitir romano-catolic din strada *Horea*, a fost construit în 1560 un castel, care a fost transformat în 1565, de către generalul imperial Lazar Schwendi, în cetate. Ea a fost distrusă de principele Transilvaniei, Ioan Sigismund de Zapolya, în 1567, atunci când a fost dărâmată parțial și fortificația Băii Mari.

Lit.: **Suciu S. 2005**, 313 sq.

-M. Bunta și I. Katona presupun că primele glăjării medievale din Transilvania au fost înființate în jurul localităților Baia Mare și Baia Sprie,

precum și în Munții Metaliferi încă înainte de secolul XVII. Urmele acestora nu au fost deocamdată identificate și nu există, așa cum remarcă și autorii, documente scrise referitoare la ele.

Lit.: Bunta, Katona 1983, 37.

-Mai multe unelte de fier medievale, printre care și un topor bardă folosit în dulgherie, un topor cu corp triunghiular, o secure, câteva bărdițe, dintre care unele cu tub de înmănușare, se află la MJM (nr. inv. IF. 600-611), provenind din vechea colecție a muzeului. I. E. Emandi, care menționează și ilustrează o parte a acestor piese, spune că ele au fost descoperite la Baia Mare, toporul bardă fiind datat în secolele X-XI, celelalte între secolele XIII și XV. În niciunul dintre inventarele muzeului nu figurează vreo informație cu privire la locul lor de descoperire, deci atribuirea Băii Mari ca proveniență poate fi luată în discuție doar cu semnul întrebării.

Lit.: I. E. Emandi, *Cercetări privind uneltele de tăiat de pe teritoriul României, în perioada secolelor IX – XVII*, în Studii și Comunicări de Istorie a Civilizației Populare din România 2, 1981, Sibiu, 20 sqq. (informație Viorica Ursu); D. Gh. Teodor, *Topoare medievale timpurii în regiunile carpato-nistriene*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.) 2003, 189.

-Cu prilejul săpăturilor efectuate pentru un studiu geotehnic în vederea proiectării unui ansamblu hotelier la poalele dealului *Morgău*, la intersecția dintre străzile *I. L. Caragiale* și *V. Babeș*, în ziua de 22 octombrie 1973 muncitorii V. Christian și Gh. Stan, supravegheați de ing. S. Zaharie, au descoperit în poziție verticală, la o adâncime între 1 și 1,60 m, o cană de lut, acoperită cu un capac depus cu apucătoarea în jos, deasupra acestora fiind așezată cu fundul în sus jumătatea inferioară a unui vas de mai mari dimensiuni. Potrivit relatării descoperitorilor, nici în interiorul căunii și nici în jurul grupajului de vase nu au fost găsite alte obiecte. Întrucât locul de descoperire a fost deranjat, nu am putut face observații stratigrafice, am recuperat doar piesele găsite și am consemnat datele comunicate de muncitori. Cana este de culoare neagră-cenușie, cu marginea ușor răsfrântă în exterior și segmentată prin alveole oval-alungite, gâtul scurt, corpul ușor bombat decorat cu un registru de linii incizate circulare, prevăzută cu o toartă cu marginile profilate, ce pornește din margine și ajunge în porțiunea cea mai bombată a vasului, înălț. 14,6 cm, diam. gurii 9,7 cm, diam. fundului 6 cm (fig. 326, 1). Capacul este de culoare roșiatică cu urme de ardere secundară și este prevăzut cu o apucătoare în formă de buton cu bordura crestată, înălț. 4,1 cm, diam. 8,6 cm (fig. 326, 2). Din partea inferioară a vasului de mari dimensiuni de culoare roșiatică cu urme de ardere secundară lipsește o parte din fund, ruptă în momentul descoperirii, înălț. păstrată 18,3 cm, diam. fundului 10,3/10,8 cm (fig. 326, 3). În colecția MJM (nr. inv. 33.231–33.233). Datarea probabilă: secolul XVI.

-În luna octombrie a anului 1904, cu ocazia unor lucrări efectuate într-o vie aflată la marginea nord-vestică a orașului, în cartierul Valea Borcutului, a fost descoperit, într-un vas de lut, un mic tezaur format dintr-o pereche de

butoni dubli, un inel, un ac de păr, o lingură de argint, precum și două monede, de asemenea de argint. Vasul avea drept capac tiparul sigiliului mare al orașului.

Butonii, ușor diferiți ca dimensiuni, dar și în privința decorului, au fost confecționați din argint, în tehnica turnării, cizelării și „*en repoussé*”. Cu excepția fețelor inferioare ale plăcilor de bază, piesele au fost aurite. Realizați din câte două bucăți, butonii au cele două părți ale plăcii de bază perfect îmbinate, formând un element în formă de pișcot cu marginile împodobite cu un decor de frunze reliefate, la baza cărora au fost practicate mici deschideri circulare, care făceau posibilă coaserea podoabelor pe haine. Cele două părți ale plăcii se îmbină cu ajutorul unui cârlig și a unui inel de argint sudate pe fața inferioară. Pe fața superioară a celor două părți ale plăcii a fost realizat un decor de frunze și flori, ultimele fiind împodobite cu pietre de almandine. Unul dintre butoni, judecând după urmele de uzură, a fost în folosință pe o perioadă mai îndelungată.

Inelul a fost realizat dintr-o sârmă de argint aurită, prevăzută cu creștături dese, care a fost îndoită în partea superioară în formă de opt culcat, având cele două capete sudate, astfel fiind constituită o bază, în mijlocul căreia a fost așezat un trandafir de argint aurit cu petale duble de câte șase, iar pe capete câte trei mici cupe, dintre care cele de mijloc, ceva mai mari, conțineau câte o perla de argint, cele din margine, în dispunere alternativă, câte o piatră de turcoază șlefuită „*en cabochon*”, respectiv de almandin roșu fațetat.

Acul de păr, confecționat din argint, ulterior aurit, avea deja la descoperire cea mai mare parte a tijeii ruptă. Capul este format din două semisfere, cea superioară fiind așezată în cea inferioară, în zona de îmbinare decorul constând dintr-o sârmă filigran dublu crestată. Semisfera superioară este decorată cu cinci câmpuri de câte două cercuri concentrice realizate din sârmă filigran, în partea superioară fiind plasat al șaselea cerc identic. Fiecare câmp are în mijloc câte o piatră roșie de almandin, iar pe sârma exterioară sunt fixate câte cinci sfere miniaturale de metal.

Lingura, ruptă în două și deteriorată, are corpul oval, în partea dinspre mâner primind o formă de scut, aici fiind ornamentată cu un scut renascentist realizat dintr-o linie dublă, în care era înscrisă o monogramă cu literele **W** (sau **M**) și **S**, foarte probabil inițialele numelui proprietarului de odinioară, iar mânerul este îngustat în mijloc și decorat cu inele și frunze reliefate.

Una dintre monede este o piesă de un sfert de taler de argint bătută la Kremnitz, în 1555, de Ferdinand I (1526-1564), având pe avers bustul încoronat și în armură al împăratului, în mână cu sceptrul, și legenda FERDINAND. D. G. ROM. HUN. BOE. DAL. C. REX, pe revers în scut vulturul imperial cu un singur cap, pe pieptul acestuia un scut cu patru câmpuri cu stemele Ungariei, Dalmației, Cehiei și însemnul Austriei, deasupra scutului Fecioara cu Pruncul, și legenda INF. HISPA. ARCHID. AVSTRIE. DVX. BVR. 1555, scutul fiind flancat de literele K – B (=Körmöczbánya [Kremnitz]). Cealaltă monedă este o piesă de jumătate de taler de argint emisă în 1564 de mareșalul Imperiului romano-german și prinț elector al Saxoniei, Augustin, având pe avers bustul

emițătorului în ținută de prinț elector, mărginit de cifrele 15–64, și legenda AVGVSTVS. DEI. GRATIA. DVX. SAXONIAE, pe revers stema saxonă, legenda SACRI. ROM. IMP. ARCHIM. ET. ELECTOR, literele H, B, inițialele lui Hans Biener sau Biner, maestrul monetar al principelui elector al Saxoniei.

Gy. Schönherr presupune că podoabele au fost în proprietatea orașului, poate ca moștenire de la vreun locuitor mai înstărit, fiind păstrate împreună cu sigiliul ce nu mai era în folosință, ascunderea lor având loc în 1567, atunci când Ioan Sigismund a ocupat orașul în urma unui asediu.

Tiparul sigiliului mare al orașului a fost confecționat, foarte probabil, între anii 1350 și 1360. Turnat și cizelat în argint, el are o formă octogonală, diametrul fiind de 7,4 cm și grosimea de 0,4 cm. În câmpul de asemenea octogonal este reprezentat un peisaj de munte, realizat pe ambele laturi în câte trei trepte, pe culme tronând regele Ștefan cel Sfânt – patronul orașului, încoronat și cu aureolă, îmbrăcat în veșminte de ceremonie, în mâna dreaptă cu sceptrul, iar în mâna stângă cu globul prevăzut cu cruce. Partea de jos a muntelui este ocupată de o intrare boltită de mină, unde lucrează un miner îngenunchiat, în mâna stângă cu un târnăcop de miner și în mâna dreaptă ridicată cu un ciocan de miner. La poalele muntelui se află o pajiște, în mijlocul căreia sunt îngământăți bulgări de minereu, ce sunt adunați cu sapa de un alt miner. Stâncile muntelui sunt acoperite de flori, iar din treptele cele mai de jos, pe ambele părți, se dezvoltă spre cer câte o creangă de copac cu patru frunze. În cadrul octogonal alcătuit de liniile crestate ce mărginesc desenul sigiliului, de la dreapta spre stânga, se află inscripția circulară: MVTVVS ; AMOR . CIVIV ; OPTIMV . E . CIVITATIS FMAMETV; sus, locul gol lăsat de inscripție este umplut de literele S. D. R. D. Textul completat este următorul: Sigillum de Rivulo Dominarum. Mutuus Amor Civium Optimum est Civitatis Firmamentum (în traducere: Sigiliul [orașului] Râul Doamnelor. Dragostea reciprocă dintre cetățeni este cea mai mare tărie a orașului). Pe spate, tiparul este prevăzut cu o placă tot de formă octogonală, care completează suprafața sculptată și servește și la fixarea mânerului realizat de asemenea din argint. S-au păstrat doar două documente care atestă folosirea sigiliului mare al orașului, unul din 1408 și altul din 1480.

Gy. Schönherr crede că sigiliul este produsul școlii artistice care și-a pus amprenta și pe sculpturile fraților Martin și Gheorghe, precum și pe ilustrațiile Cronicii Pictate, în timp ce E. Czako și J. Balogh chiar atribuie realizarea sigiliului sculptorilor clujeni menționați. V. Vătășianu este de părere că nu se justifică o astfel de atribuire, apreciază însă „calitatea desenului și a plasticii naturaliste cu care sunt interpretate cele două figuri de muncitori, mișcate în planuri variate, alături de figura hieratică a regelui și de tratarea schematică a peisajului” ce sunt „elemente caracteristice unei perioade de frământări și oglindesc concepții și năzuințe strâns înrudite cu atmosfera în care a fost creată statuia Sf. Gheorghe de pe Hradšín”. S. Jakó consideră că „Prin pitorescul imaginii, prin perspectiva atât de reușită, prin naturalismul și tehnica reliefului său, acest tipar face parte dintre realizările cele mai frumoase

ale orfevrăriei noastre din secolul al XIV-lea. Făuritorul său poate fi considerat mai mult decât un meșter desăvârșit în variatele tehnici ale orfevrăriei: el apare ca un adevărat artist, a cărui lucrare depășește cu mult pe oricare alta din materialul nostru sigilografic”. C. Szász spune că „Acest sigiliu octogonal, datând din a doua treime a secolului al XIV-lea, se numără, ca valoare artistică, printre cele mai frumoase sigilii...Aceasta nu numai datorită formei și mărimii lui neobișnuite...ci și legăturii între desenul, execuția lui și arta plastică a vremii”. D. Dercsényi și E. Marosi subliniază influența puternică exercitată de școala italiană asupra realizatorului sigiliului.

Încă din secolul XIV, Baia Mare mai are un sigiliu, așa-numitul sigiliu mic, de formă rotundă, care s-a păstrat numai imprimat în ceară. Pe sigiliu este reprezentat un peisaj de munte, la poalele căruia lucrează doi mineri, cu târnăcoapele ridicate deasupra capului. Vag apare și o galerie de mină, în care pare să fie un al treilea miner. Pe vârful muntelui se ridică spre cer doi copaci. Inscripția circulară de pe sigiliul mic este: S. M[INV]S . CI[VIT]ATIS [DE] RIVVL [O DOMINA] RVM, adică Sigillum Minus Civitatis de Rivulo Dominarum. Documentul pe care apare acest sigiliu este nedatat, dar pe baza celor consemnate în el, s-a putut conchide că a fost emis înainte de 1360.

Tezaurul a intrat în colecția muzeului din Baia Mare la sfârșitul anului 1904, însă astăzi se mai păstrează aici doar tiparul sigiliului, butonii și fragmentul de ac¹⁰¹. Despre soarta celorlalte piese nu există informații sigure. Un mulaj al tiparului, realizat din bronz, aflat inițial în colecția aceluiași muzeu, a fost transferat în 1972, la ordin, la MNIR.

Lit.: Henszlmann 1864, 129; D. Hattyuffy, ErdMuz 7, 1880, 294; Hattyufy, ErdMuz 8, 1881, 22; Décsényi 1886, 97 sqq.; Décsényi 1889, 139; Schönherr 1894, fig. 6; „Nagybánya és Vidéke”, anul 30, nr. 44 din 30 octombrie 1904; **ÉrtNagybánya** 1904 (1905), 47, nr. 150; „Nagybánya”, anul 3, nr. 37 din 14 septembrie 1905; **Mihalik 1906**, 116 sqq.; **Schönherr, Turul 24, 1906**, 1 sqq.; **E. Czakó, Turul 24, 1906**, 10 sqq.; **Schönherr 1906**; Móricz f. a., 199; Darvasy 1942, 13 sq., 25; Dercsényi 1990, 123, 126, 128; **Balogh J. 1943**, 25, fig. 27-28; **S. Jakó, Sigilografia cu referire la Transilvania (pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea)**, în *Documente privind istoria Romîniei Introduce*, vol. II, București, 1956, 563 sqq., în special 614 sq.; **Vătășianu 1959**, 446, fig. 409; Szász 1962, 61, 66 sqq., fig. 7; Oszóczki, Sabău 1967, 181; Faller 1967, 24, fig. 1; Némethi 1969, 16 sqq.; Pascu 1972, pl. înainte de p. 289; A. M. Cipăianu, ActaMusNap X, 1973, 662, fig. 1; **ÎndrumătorArhive**, fig. 11; M. Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, București, 1976, 150 sq., nr. 134, fig. 134; E. Telcean, File de Istorie 4, 1976, 212; Drăguț 1979, 309; Némethi, StComSatu Mare V-VI, 1981-1982, 174; Oszóczki 1982, 194 sqq., fig. 9; **Marosi (red.) 1987**, 163, 211, 377 sq., fig. 315, 1; J. Korek, MFMÉ 1989-1990, 183; Széman, BányKohLap Bányászat 129,

¹⁰¹ La sfârșitul lunii iulie 2011, tiparul a fost furat din expoziția muzeului, el nefiind deocamdată recuperat.

1996, 446-450; Bánki, Molnár 1997, fig. 9; Balogh, Oszóczki 2001, fig. 3; Körlin, Weisgerber 2004, 71, fig. 21; Kacsó 2004b, 7 sqq., pl. 103; P. Gavallér, *Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei II*, Rudabánya, 2005, 30 sqq.¹⁰²; Wollmann 2006, 444 sq., fig. 4; Oszóczki, Balogh 2007, 35; Weisz 2007, 4; Németh 2008, 251, nr. 408; Szemán, *A bányászkapáról*, în Szemán 2009a, 40 sqq., fig. 22-28¹⁰³; Szemán 2009b, 92, fig. 2a, 2b, 3; Kacsó, Pop L. 2010, pl. 1, 2; E. Țanțăreanu, *BulMuzTeleorman* 4, 2012, 231, pl. III, 2; A.-M. Velter, L. Dumitriu, *Tezaur de secol XVII de la Șopteriu. Studiu de orfevrărie și de numismatică*, BiblMuzBistrița, Seria Historica 20, 2012, 13, nota 87; Szemán 2012, 40, fig. 5a, 5b; Rusu V., Pop L., Botiș 2013, 13, pl. II, 1.

-În cartierul *Valea Roșie* au fost descoperite, cu ocazia unor construcții, în anul 1967, fragmente ceramice medievale, din secolele XVI–XVIII, precum și trei pipe de lut ars întregi și un fragment de pipă. Piesele au ajuns la MJM (nr. inv. IF. 2.234–2.257).

Lit.: **Kacsó 2011d**, 178; **Rusu V., Pop L., Botiș 2013**, 14, pl. IV, 1.

-În timpul săpării fundației clădirii gării noi, la sfârșitul anilor '60 ai secolului XX, au ieșit la iveală fragmente ceramice medievale, care au fost donate la MJM (nr. inv. IF. 2.258–2.262).

Lit.: **Kacsó 2011d**, 178; **Rusu V., Pop L., Botiș 2013**, 14, pl. IV, 2.

-La construirea sediului Întreprinderii de Transporturi Baia Mare de pe strada *Crișan*, în anii 1970, au fost identificate bârne masive de la construcții medievale, precum și o cantitate mare de fragmente ceramice, fragmente de cahle și câteva obiecte de fier, care au ajuns la MJM (nr. inv. IF. 4.227–4.300). Astfel de piese au fost descoperite și cu ocazia reconstrucției clădirii Teatrului, aflată în imediata vecinătate.

Lit.: **Kacsó 2011d**, 178; **Rusu V., Pop L., Botiș 2013**, 14, pl. IV, 3-6.

-În punctul *Lunci* din cartierul *Ferneziu* au ieșit la iveală fragmente ceramice și fragmente de cahle medievale, dintre care o parte a ajuns la MJM (nr. inv. IF. 4147–4150) ca donație a lui V. Sas.

-La 2 km vest de localitate, în curtea casei lui Ioan Marin de pe dealul *Dura*, în apropiere de stația de benzină „Aral”, Alec Portase a găsit, în noiembrie 2011, numeroase fragmente ceramice medievale, pe care le-a donat la MJM.

¹⁰² Autorul este de părere că sapa aflată în mâna unuia dintre mineri nu era o unealtă folosită la adunarea bulgărilor de minereu, aceștia fiind de fapt boabe de struguri, care erau adunate cu sapa; în felul acesta era simbolizată, potrivit aceluiași autor, una dintre importante preocupări ale locuitorilor orașului, și anume viticultura.

¹⁰³ Se afirmă, în consens cu părerea majorității cercetătorilor care s-au ocupat de piesa de la Baia Mare, că ambele persoane reprezentate în partea inferioară a tiparului sunt mineri, cel cu sapa adunând bulgări de minereu. Această explicație este evident mai plauzibilă, chiar dacă viticultura se practica intens la Baia Mare, așa cum rezultă și din relatarea lui Evlia Celebi (1976, 560 sq.), el afirmând că erau aici patruzeci de mii de vii (evident o cifră exagerată), fiecare locuitor având în via sa un castel.

-Mai multe opaițe de lut ars medievale de diferite dimensiuni au fost găsite, la sfârșitul secolului XIX, în minele de pe *Dealul Crucii*. Câteva dintre ele au ajuns la muzeul din Baia Mare, iar una la MNMB. O copie în ghips a acesteia din urmă s-a aflat, din 2 septembrie 1902, la muzeul băimărean (nr. vechi inv. 3.711). Dintr-o mină de pe Dealul Crucii provine și o daltă de miner, care a fost donată, de asemenea, muzeului din Baia Mare la începutul secolului XX.

Lit.: *Útmutató*, 52; V. Ursu, *Opaițe și lămpi vechi de mină* (catalog de expoziție; f. a.), fig. 1-2; **Kacsó 2004b**, pl. 100, 1. Informații suplimentare în Registrul vechi de inventar al muzeului din Baia Mare.

-Două opaițe de lut ars, probabil medievale, provenite de pe teritoriul localității și aflate în proprietatea moștenitorilor lui Gábor Svaicz, au figurat în expoziția din 1889 de la Baia Mare. Pare foarte probabil că ele au fost donate ulterior muzeului din Baia Mare.

Lit.: **Schönherr 1889**, 343.

-Doi pinteni au fost găsiți, la adâncimea de 1 m, în cartierul *Valea Borcutului*. Piesele au fost donate muzeului din Baia Mare, la 14 octombrie 1902, de către Arthur Magyar (nr. vechi inv. 3.722–3.723). Informație din Registrul vechi de inventar al muzeului.

-Un satâr de gâde, descoperit în anii 1970 pe *Dealul Florilor*, se află într-o colecție particulară. Piesa, databilă în secolele XV–XVI, are ștanțate trei câmpuri în formă de scut având în mijloc câte o reprezentare antropomorfă, probabil semnul de meșter. Câmpurile au fost acoperite inițial, se pare, cu plăci subțiri de bronz (sau aur ?), care se păstrează în prezent parțial doar la un singur câmp.

-Un inel vechi, probabil medieval, de aur cu o piatră prețioasă, găsit pe teritoriul orașului, s-a aflat, la sfârșitul secolului XIX, în proprietatea lui Györgyné Zámbo.

Lit.: **Schönherr 1889**, 345 sq.

-Paloșul vechi al orașului, confecționat într-un atelier din Toledo în secolul XVI, cu inscripția ELV+E+O SAHAGVM, se păstrează în colecția MJM.

Lit.: **Schönherr 1889**, 344; *Útmutató*, 63; ArchÉrt 24, 1904, 374; **Rusu V., Pop L., Botiș 2013**, 19 sq., pl. LIV, 7-8.

-O râșniță de piatră fragmentară din secolul XVI (?), găsită cu ocazia săpării unei gropi într-o grădină de pe strada *Uranus*, a fost achiziționată de MJM (nr. inv. IF. 2.745) de la C. Popa.

-Un buzdugan de fier, găsit în parcul orașului, a fost donat, la 15 iulie 1903, de către Miklos Szűcs muzeului din Baia Mare (nr. vechi inv. 3.912). Fără precizarea locului de descoperire, în același muzeu se mai păstrau opt piese de acest fel.

Lit.: **ÉrtNagybánya 1903** (1904), 19, nr. 304; *Útmutató*, 63.

-O sabie de fier cu lama scurtă din secolul XV (?) a fost găsită în cartierul *Ferneziu*. Piesa a fost achiziționată de MJM (nr. inv. IF. 2.741) de la N. Ignat.

-În apropiere de mina *Săsar* au fost găsite o spadă scurtă și o șpangă, ambele databile în secolul XVIII. Ele au fost achiziționate de MJM (nr. inv. IF. 2.737–2.738).

-Un pandantiv din lut ars în formă de coș, cu un decor cruciform, de culoare roșiatică, din pastă fină, foarte bine ars, acoperit inițial cu o angobă brun roșcată, având urme de uzură (î. 3 cm), a fost descoperit incidental, prin anii '80 ai secolului XX, în apropiere de DN Baia Mare-Satu Mare. Piesa, aflată în prezent într-o colecție particulară, se datează, foarte probabil, în epoca medievală. Informație Ioan Stanciu.

-Cu ocazia construirii unor cazărmi în partea sud-vestică a localității, au fost descoperite, în anii 1970, mari cantități de olane ce proveneau de la conducte ce colectau, probabil în a doua jumătate a secolului XIX, izvoarele dintr-un perimetru aflat pe atunci în afara orașului. Materialele se află la MJM.

-Într-o surpătură veche de mină a fost descoperită o monedă emisă de Ștefan V (1270–1272).

Lit.: **Szellemly, Palmer A. 1894**, 82; **Szellemly 1894b**, 266; *Monografia Baia Mare*, 244; Réthy 2010a, 14¹⁰⁴.

-Un tezaur monetar a apărut în centrul localității, în curtea casei din strada *Mihai Viteazul*, nr. 4, cu ocazia unor lucrări de canalizare, în ziua de 24 noiembrie 1965. Tezaurul este format din aproape 1.000 de monede de aur medievale și imitații contemporane de piese antice, care au fost depuse într-un vas de lut ars, spart în momentul descoperirii, fiind recuperate din el numai câteva fragmente, acestea permițând doar o reconstituire ipotetică a formei sale. Se pare că drept capac a fost folosită o farfurie cu un diametru ce depășea mult diametrul gurii vasului. Pentru colecții publice au fost salvate 991 de piese, este însă destul de probabil că tezaurul a conținut inițial un număr ceva mai mare de monede.

Imitațiile de monede antice sunt cele trei piese confecționate după o tetradrahmă de argint a lui Lysimach emisă la Pergam sau după un exemplar lucrat cu stanțele gravurului Giovanni Cavino din Padua (1500 [?]-1570), respectiv o piesă turnată după un solidus din 421 e.n. al lui Honorius (395–423 e.n.). Piese medievale sunt o copie după un taler al lui Sigismund Báthori (1581-1602) bătut în 1591, două copii după un taler al lui Șt. Bocskay (1604-1606) emis la Baia Mare în 1605, cinci ducați bătuți la *Salzburg* de Iohann Iacob Khuen de Bellasi (1560-1586) și Wolfgang Theodoricus de Raitenau (1587-1612), 921 ducați (sau monede de aceeași valoare) din *Transilvania*: 516 piese de la I. Zapolya (1538-1540), Ioan Sigismund (1556-1571), Șt. Báthori (1571-1575), Ch. Báthori (1576-1581), S. Báthori, Rudolf II (1598 și 1602-

¹⁰⁴ Moneda este considerată drept dovadă a practicării mineritului în vremea regilor arpadieni.

1605), Șt. Bocskay, G. Báthori (1608-1613), *Ungaria*: 307 piese de la Albert de Habsburg (1437-1439), Vladislav I (1440-1444), Ladislav V (1452-1457), Matei Corvin (1458-1490), Vladislav II (1490-1516), Ludovic II (1516-1526), I. Zapolya (1526-1540), Ferdinand I (1526-1564), Maximilian II (1564-1576), Rudolf II (1576-1608), Matei II (1608-1619), *Austria*: două piese de la Rudolf II, *Boemia*: opt piese de la Rudolf II, *Carinthia*: șase piese de la Ferdinand I, Carol (1564-1590), *Tirol*: două piese de la Maximilian (1612-1618), *Wroclaw (Breslau)*: o piesă, *Gdansk (Danzig)*: patru piese de la Șt. Báthori (1576-1586), din șase provincii ale *Confederației olandeze*: 46 piese de la *Geldern, Utrecht, Hollandia, Overijssel, Zeelanda, Westfrisia*, din orașele *Campan*: patru piese, *Daventer*: două piese, *Zwolle*: o piesă, *Florența*: o piesă de la Ferdinand Maria (1587-1609), *Modena*: o piesă de la Caesar de Este (1598-1628), *Parma*: două piese de la Ranutius I Farnese (1592-1622), din *Savoia*: o piesă de la Carol Emmanuel (1580-1586), din *Principatul Münsterberg-Oels*: două piese, *Polonia*: zece piese de la Șt. Báthori, *Prusia*: cinci piese de la Georg Friedrich (1577-1603), patru sferturi de ducat din *Transilvania*: de la Șt. Bocskai, 16 țechini emiși la *Veneția*: de la Laurenzio Prioli (1556-1559) Pietro Laurendano (1567-1570), Aloysio Mocenigo (1570-1577), Niccolo de Ponte (1578-1585), Pascuale Cicogna (1585-1595), și 38 altuni din *Turcia*: de la Soliman II (1520-1566), Murad III (1574-1595), Mohamed III (1595-1603), Ahmed I (1603-1617). Moneda medievală cea mai veche din tezaur – un ducat de la Albert de Habsburg - este din 1438, cele mai recente – doi ducați de la Matei II - din 1613. Greutatea monedelor oscilează între 3,18 și 3,50 gr. 166 de piese se păstrează la MJM, 821 la MNIR, patru la Cabinetul Numismatic al Academiei.

Lit.: **E. Chirilă, O. Bandula, Tezaurul monetar de la Baia Mare**, Baia Mare, 1966; Oszóczi, Sabău 1967, 180, nota * ; Mitrea 1967a, 378 sq., nr. 1; Mitrea 1967b, 191 sq., nr. 1; Winkler, Pap 1968, 500 sq., Hartă (nr. 39); Mitrea, Dacia N.S. XII, 1968, 446, nr. 2 (informație A. Socolan); Mitrea, SCIV 19, 1968, 171, nr. 2; **O. Iliescu, StClasice** 10, 1968, 87 sqq.; **Chirilă, Socolan 1971**, 67 sqq., pl. 10; Iliescu, SCN 5, 1971, 355 sqq.; Iliescu, BSNR 42-66, 1948-1972 (1974), nr. 96-120, 31; E. Chirilă, N. Gudea, V. Lazăr, A. Zrinyi, *Tezaur și descoperiri monetare din Muzeul județean Mureș, Tîrgu Mureș*, 1980, 167, nr. 13; Pap 1994, nota 14, 75, Tabel I, 26; Huszár, Pap, Winkler 1996, Tabel 1A, nr. 26; Preda 1998, 110; Oberländer-Târnoveanu 2001, 15; Pap 2002, 31; Szöcs, *Vase ceramice de uz comun descoperite cu tezaur monetare din Transilvania (secolele XVI-XVII)*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.) 2003, 231, nr. 14, pl. 2, 7-8; Kacsó 2004b, 28, pl. 109; A. Vilcu, *Sur les statères en or de type Koson*, în Băjenaru et al. (ed.) 2010, 201 sqq.; A. Vilcu, B. Constantinescu, R. Bugoi, C. Păuna, RN 166, 2010, 302 sq.; Rusu V., Pop L., Botiș 2013, pl. III¹⁰⁵.

-Un tezaur monetar din secolele XVI și XVII a fost descoperit, cu ocazia unor lucrări edilitare, în anul 1959, pe strada *Crișan*. Cele 105 monede

¹⁰⁵ Este reprodusă ilustrația publicată de C. Kacsó (2004b, pl. CIX).

de argint ale tezaurului, toate piese de 3 groși, se aflau într-un vas de lut, care a fost distrus de către descoperitori și din care nu a fost recuperat niciun fragment. Monedele au fost emise în *Transilvania*: 36 piese de Șt. Bocskay (1604–1606), între anii 1605 și 1607, 14 piese de G. Báthory (1608–1613), în anii 1608 și 1609, *Polonia*: patru piese de Șt. Báthory (1576–1586), între anii 1580 și 1585, 37 piese de Sigismund III (1587–1632), între anii 1589 și 1606, *Lituania*: o piesă de Șt. Báthory la 1580, trei piese de Sigismund III, în anii 1593 și 1594, *Riga*: zece piese de Sigismund III, între anii 1590 și 1598. Tezaurul se păstrează în colecția MJM.

Lit.: **Chirilă, Socolan 1971**, 14 sqq., pl. 3; Pap 1994, Tabel I, 23; Huszár, Pap, Winkler 1996, Tabel 1A, nr. 23; Pap 2002, 31.

-Dintr-un tezaur monetar din secolul XVII, constând din 686 de piese, Cabinetul Numismatic al MNMB a achiziționat, în 1909, următoarele monede: patru piese de 3 groși *austrieci* din 1625, 1630 și 1631 de la Ferdinand II (1618-1637), o piesă de 3 groși *austriac* cu marca G-H din 1650 de la Ferdinand III (1637-1657), două piese de 3 groși *austrieci* din 1673 și 1699 de la Leopold I (1657-1705), precum și trei piese de trei groși din *Cehia* din 1699, 1670 și 1694 de la același emitent, o piesă de 3 groși din *Tirol* din 1653 de la Ferdinand Carol (1632-1662), patru piese de 3 groși din *Tirol* din 1668, 1675, 1681 și 1682 de la Leopold I, trei piese de 3 groși din *Steiermark* din 1648, 1656 și 1657 de la Ferdinand III, trei piese de 3 groși din *Steiermark* cu marca L din 1659, 1660 și 1663 de la Leopold I, precum și două piese de 3 groși din *Steiermark* fără marcă din 1673 și 1674 de la același emitent, două piese de 3 groși din *Carinthia* din 1640 și 1647 de la Ferdinand III, o piesă de 3 groși din 1668 de la episcopul de *Olmütz*, Carol.

Lit.: **Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1909. évi állapotáról**, Budapest, 1910, 59; Pap 2002, 32¹⁰⁶.

-La o dată înainte de 1910, pe teritoriul orașului a fost descoperit un tezaur monetar de argint din secolele XVI, XVII și XVIII, cu 3.379 de piese. El conține monede din *Ungaria*: denar din 1551 de la Ferdinand I (1526-1564), denar din 1575 de la Maximilian II (1564-1576), denari din 1580, 1590, 1593 de la Rudolf II (1576-1608), denari din 1612, 1615 de la Matei II (1608-1619), groși din 1615, 1617 de la același, groși din 1623, 1630-31 de la Ferdinand II (1619-1637), piesă de 8 groși din 1623 de la același, ¼ taler din 1700 de la Leopold I (1657-1705), piese de 15 creițari din 1674-1684, 1688, 1691-1692, 1694, 1696 de la același, piese de 6 creițari din 1668, 1670-1671, 1681 de la același, piese de 3 creițari din 1661, 1663, 1665-1666, 1668, 1672, 1674-1682, 1686-1699, polture din 1696-1704 de la același, piese de 1 creițar din 1694, 1699 de la același, duarius din 1698 de la același, denari din 1668-1669, 1691, 1693-1695, 1700, 1702-1703 de la același, *Transilvania*: piesă de 3 groși din 1607 de la Șt. Bocskay (1604-1606), groși din 1612-1613 de la G. Báthory (1608-1613), groși lați din 1625-1627 de la G. Bethlen (1613-1629), piese de 3

¹⁰⁶ Sunt menționate 658 de piese.

creițari din 1696-1697 de la Leopold I, *Polonia*: piese de 6 groși de la Sigismund III (1587-1632), piese de 3 groși fără ani și din 1622-1644 de la același, polture fără ani de la același, piesă de 30 de groși de la Ioan Cazimir (1648-1668), piese de 6 groși din 1661, 1663 de la același, piesă de 3 groși din 1662 de la același, piesă de 6 groși de la Ioan Sobieski (1674-1696), piesă de 3 groși de la același, poltură de la același, *Pomerania*: poltură din 1620 de la Bogislav IV, *Suedia*: polture din 1632-1634 de la Gustav Adolf (1611-1632), piese de 3 groși din 1632, 1634 de la același, polture din 1634-1635 de la Christina (1634-1654), *Elbing*: polture de la Gustav Adolf, *Riga*: polture din 1647-1648 de la Christina, *Lituania*: polture din 1647-1648 de la Christina, *Brandenburg*: piese de jumătate de taler din 1676-1679 de la Ioan Friedrich, piesă de 6 groși din 1679 de la același, polture din 1622-1623 de la Georg Wilhelm, Prusia: piese de 6 groși din 1686 de la Friedrich Wilhelm, piese de 3 groși din 1695-1697 de la Friedrich III, polture din 1620-1622, 1624-1626, 1633 de la Georg Wilhelm, *Liegnitz-Brieg*: piese de 3 creițari din 1658 de la Georg Ludwig Christian, piese de 3 creițari din 1660-1661, 1664, 1668-1669 de la Christian, piese de 3 creițari din 1674 de la Georg Wilhelm, *Württemberg-Öls*: piese de 3 creițari din 1674, 1676, 1695 de la Friedrich Sylv., piese de 3 creițari din 1696, 1698, 1701 de la Ulrich Cristian, *Jägerndorf*: piesă de 3 groși din 1620 de la Johann Georg, *Anhalt*: poltură din 1615 de la Johann Georg Christian-August Rud. Ludwig, *Schaumburg-Lippe*: groș din 1594 de la Adolf, *Austria*: piese de 3 creițari din 1625, 1630, 1634-1635 de la Ferdinand II, piese de 3 creițari din 1639, 1650, 1657 de la Ferdinand III (1637-1657), piesă de 6 creițari din 1677 de la Leopold I, piese de 3 creițari din 1660-1662, 1664-1670, 1693-1702 de la același, piese de 1 creițar din 1696, 1699 de la același, *Cehia*: heller din 1576 de la Maximilian II, piesă de 3 creițari din 1637, piese de 3 creițari din 1664, 1668-1670, 1678, 1694-1703 de la Leopold I, *Tirol*: piese de 3 creițari din 1638-1642, 1645, 1648, 1650, 1653, 1658-1661 de la Ferdinand Carol (1632-1662), piese de 3 creițari din 1663-1665 de la Sigismund Francisc (1622-1665), piese de 3 creițari din 1668-1671, 1675-1682, 1684-1685, 1689 de la Leopold I, *Steiermark*: piese de 3 creițari 1625-1626, 1632 de la Ferdinand II, piese de 3 creițari din 1647-1648, 1656-1657 de la Ferdinand III, piese de 3 creițari din 1659-1660, 1663, 1666-1667, 1669-1670, 1673-1674, 1696, 1699 de la Leopold I, *Kärnten*: piese de 3 creițari din 1625-1626, 1628 de la Ferdinand II, piese de 3 creițari din 1638, 1640, 1647 de la Ferdinand III, piesă de 3 creițari din 1669 de la Leopold I, *Olmütz*: piese de 3 creițari din 1665-1666, 1668-1670, 1695 de la episcopul Karl, *Salzburg*: piese de 3 creițari din 1681 de la episcopul Maximilian Gandolfus. Piese se păstrează la Cabinetul Numismatic al MNIT.

Lit.: **P. Harsányi**, *NumKözl* 9, 1910, 74-77; Pap, Winkler 1966, 208, notele 5, 14, 45, 54; Winkler, Pap 1968, Hartă (nr. 21); Pap 1994, 75, Tabel I, 111; Pap 2002, 32 sq.; Pap 2003, 218.

-Dintr-un tezaur monetar cu piese din secolele XVI, XVII și XVIII, la MNMB au ajuns, între 1920-1950, 2.623 de monede: ¼ taleri, 1/6 taleri, timf,

ort, 6 groși, 3 groși, polture, groș lat, groși, denari, 15 creițari, 6 creițari, 3 creițari, creițari din *Transilvania, Ungaria, Polonia, Lituania, Elblag, Riga, Suedia, Prusia, Brandenburg, Lignitz, Württemberg-Öls, Anhalt, Schaumburg-Lippe, Palatinat, Pomerania*. Piesele aparțin perioadei 1551-1704.

Lit.: **Pap 2002**, 32.

-Dintr-un tezaur monetar probabil de dimensiuni mai mari, trei piese de 1 gros bătute la Baia Mare de G. Bethlen (1613-1629) la 1625, 1626 și 1629 au ajuns la MNMB (nr. inv. 34/1970 ÉT).

Lit.: **Pap 2002**, 31. Informații suplimentare în Registrul de inventar al Cabinetului Numismatic al MNMB.

-În Registrul de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB sunt consemnate la nr. 82/1900 următoarele 769 monede dintr-un tezaur monetar din secolele XVII și XVIII: **1.** 4 piese de un sfert de taler emise între 1700-1723 de Leopold I (1657-1705) și Carol III (1711-1740); **2.** 3 piese de 15 groși emise între 1683-1686 de Leopold I; **3.** 15 piese de 3 groși emise între 1678-1711 de Leopold I și Iosif I (1705-1711); **4.** 277 de polture ungurești și transilvănene emise de Leopold I, Iosif I și Carol III; **5.** 76 „diferite monede austriece în circulație”; **6.** 16 piese de 15 creițari din *Prusia, Liegnitz-Brieg și Oels*; **7.** 14 piese din *Polonia* de 3 și 6 groși emise de Sigismund III (1587-1632) în 1623; **8.** 282 polture din *Polonia* emise de Sigismund III și piese identice și contemporane din *Suedia și Prusia*; **9.** 16 piese de 30, 6 și 3 groși din *Polonia* emise de Ioan Cazimir (1649-1668); **10.** 46 de polture transilvănene și ungurești și piese de 3 creițari transilvănene („pentru colecția Universității”); **11.** 20 de piese ungurești diferite („alese pentru Muzeul Național Ungar”).

Lit.: **Pap 2002**, 33. Informații suplimentare în Registrul de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB.

-Potrivit informațiilor primite de la Dan Roman, în primăvara anului 2006, în grădina casei sale din cartierul *Ferneziu*, strada *Limpedea*, nr. 13A, cu prilejul demolării unei anexe gospodărești, a fost găsit un tezaur monetar format din cca 30-35 monede, din care s-a păstrat o singură piesă. Este vorba despre o monedă poloneză de argint, bătută la 1783 sub ocupație prusacă, cu monograma RF (determinare dr. B. Sasi Nagy). Donată la MJM.

-Un tezaur monetar din secolele XVIII și XIX, compus din 2.449 de piese, dintre care 315 creițari de 20 de la Maria Terezia (1740-1780), Francisc I (1745-1765) și Ferdinand V (1835-1848), și un creițar de 10 de la Ferdinand V. Moneda cea mai timpurie din tezaur este de la 1747, iar cea mai recentă este un creițar de 20 emis la 1847. A fost achiziționat parțial de Cabinetul Numismatic al MNMB în 1897. F. Pap indică 2.456 de monede (taleri – 13 piese, 17 groși – o piesă, 20 creițari – 2.290 piese, 10 creițari – 47 piese, 5 creițari – 10 piese, 3 creițari – șase piese) bătute în *Transilvania, Ungaria, Austria, Tirol, Prusia, Bavaria, Salzburg, Palatinat, Baden, Würzburg, Saxonia-Hildburgausen, Fulda, Worms, Bamberg-Würzburg, Nürnberg, Hessen, Nassau, Hohenlohe, Ansbach, Bayreuth, Cehia, Windischgrätz, Braunschweig-Lüneburg, Confederația Rinului, Eichstädt, Franța*.

Lit.: **ArchÉrt** 18, 1898, 179, nr. 8¹⁰⁷; **Pap 2002**, 33. Informații suplimentare din Registrul de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB (nr. 447/1897), unde se afirmă că totalul monedelor a fost de 2.449, fiind descrise doar 316.

-Un tezaur monetar ce cuprindea mai multe sute de taleri și piese de argint mai mici din secolele XVIII și XIX a fost descoperit, înainte de 1905, în *Ferneziu*.

La Cabinetul Numismatic al MNIT (nr. inv. 64-1904) sunt consemnate 576 de piese din perioada 1755-1847 emise în *Transilvania, Austria, Cehia, Imperiul romano-german, Saxonia, Brandenburg, Bayreuth, Burgau, Bavaria, Württemberg, Salzburg, Braunschweig, Fulda, Nassau*: 16 taleri (7 *Austria*, 3 *Saxonia*, 5 *Bavaria*, 1 *Salzburg*), 3 piese de 2/3 taleri (*Saxonia*), 2 piese de 2/3 mărci (*Saxonia, Braunschweig*), 550 piese de 20 creițari (490 *Austria*, 1 *Transilvania*, 28 *Imperiul romano-german*, 8 *Bavaria*, 5 *Brandenburg*, 5 *Cehia*, 4 *Salzburg*, 1 *Württemberg*, 3 *Bayreuth*, 1 *Fulda*, 1 *Nassau*, 3 *Burgau*), 5 piese de 10 creițari (3 *Austria*, 1 *Cehia*, 1 *Bavaria*).

La Cabinetul Numismatic al MNMB (nr. inv. 273/1904) sunt menționate 614 piese din perioada 1754-1880 emise în *Transilvania, Austria, Tirol, Salzburg, Cehia, Bavaria, Ungaria, Saxonia, Württemberg, Nürnberg-Ansbach, Nürnberg, Țările de Jos, Braunschweig, Hessen, Rusia, Fulda, Burgau, Augsburg, Löwenstein-Wertheim*: 29 taleri (7 *Austria*, 10 *Bavaria*, 10 *Saxonia*, 1 *Salzburg*, 1 *Țările de Jos*), 1 piesă de 2/3 taler (*Braunschweig*), 14 piese de 1/2 taler (2 *Austria*, 12 *Saxonia*), 2 piese de florin (*Bavaria, Hessen*), 1 piesă de 16 gute groschen (*Braunschweig*), 1 rublă (*Rusia*), 556 piese de 20 creițari (230 *Austria*, 277 *Ungaria*, 1 *Transilvania*, 7 *Bavaria*, 4 *Tirol*, 4 *Salzburg*, 14 *Cehia*, 3 *Württemberg*, 10 *Nürnberg-Ansbach*, 1 *Nürnberg*, 1 *Fulda*, 2 *Burgau*, 1 *Löwenstein-Wertheim*, 1 *Nassau*), 10 piese de 10 creițari (1 *Ungaria*, 4 *Bavaria*, 1 *Tirol*, 3 *Cehia*, 1 *Augsburg*)

Lit.: **A. Leszih, NumKözl** 4, 1905, 47; **Pap 2002**, 79.

-Potrivit tradiției locale, vatra satului *Ferneziu*, în prezent cartierul de nord-est al localității, s-a aflat inițial la est de actuala așezare, în locul numit *Groape*, unde s-ar fi aflat mine bogate și cuptoare de redus minereuri.

-În curtea casei ce a aparținut familiei de olari Bagossy, de pe strada *Nisiparilor* nr. 4, la săparea fundației unui garaj, în vara anului 1999, a fost dezvelită parțial o groapă de deșeuri ceramice. Au fost sesizate mai multe straturi cu astfel de deșeuri. Stratul superior, ce începea la adâncimea de 30 cm, conținea fragmente ceramice din atelierul lui Sándor Bagossy senior, din perioada anilor 1950-1980. Stratul următor de fragmente ceramice data din perioada interbelică și reliefa în principal perioada târzie de activitate a lui Lajos Bagossy. În cel de al treilea strat, la adâncimea de 75-80 cm, erau prezente în număr mare piese de factură nouă ale centrului de ceramică Baia Mare, decorate cu pensula, ce puteau proveni doar din perioada ulterioară cursului profesional

¹⁰⁷ Sunt menționate 112 piese.

ținut în oraș în anul 1912. Stratul inferior, apărut la adâncimea de 90-95 cm, conținea piese, care au fost datate, pe baze stilistice, în jurul anului 1880. Datarea este confirmată de constatarea că Sámuel Bagossy s-a mutat la adresa indicată în ziua de 1 aprilie 1878, groapa de deșeuri neputând fi mai veche decât această dată.

Lit.: **I. Csupor, Néprajzi Értesítő** LXXXI, 1999, 92, nota 2.

-Cu ocazia lucrărilor de extindere a sediului de pe strada *Șincai* a Sucursalei Baia Mare a Băncii Române de Dezvoltare au fost descoperite, în septembrie 1994, la adâncimea de aproximativ 1 m, mai multe piese de argint, ascunse în pământ, probabil, în timpul celui de al doilea război mondial: 11 linguri mari, 13 furculițe, dintre care șapte mari și șase mici, șase cuțițe, trei mânere de cuțit, două lame de cuțit, două polonice mici, un polonic mare, o furculiță pentru friptură, șase lingurițe mici, șase lingurițe mijlocii, 11 lingurițe mari, un pahar mic, două suporturi de formă conică, o scrumieră, o tavă ovală, patru sfeșnice deteriorate, se pare, înainte de depunere. Pe câteva piese se distinge înscrisul „ORIG.ROSTFREI”. Datarea probabilă a ansamblului: sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX. Piesele au fost depuse la MJM (nr. inv. IC. 8.455–8.524) de Poliția Municipiului Baia Mare. Informație Gh. Robescu.

IVb BLIDARI

IVc FIRIZA

-Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Târgușor, deteriorat la ambele brațe ale manșonului de înmănușare, descoperit în primăvara anului 1974 în grădina familiei Șmical, cu ocazia săpării unei gropi menajere, la adâncimea de 0,20-0,30 m, donat de profesorul de istorie L. Tătar la MJM (nr. inv. 3.969). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Kacsó 1977a**, 27, fig. 1; Kroeger-Michel 1983, 195, Lista 9, D-405; Kacsó, *Topoare*.

-Gy. Schönherr afirmă că o monedă celtică de argint a fost descoperită, în 1846, cu ocazia construirii în localitate a cuptorului de topit minereuri „Kossuth”¹⁰⁸. Ea s-a aflat în custodia muzeului din Baia Mare (în prezent neidentificabilă), fiind depusă aici, împreună cu alte monede, de Casa de economii orășanească din Baia Mare. Potrivit procesului verbal din data de 6 noiembrie 1903, încheiat cu ocazia predării monedelor¹⁰⁹, piesa a fost găsită la

¹⁰⁸ „Éremlelet e vidéken az 1902-ben Aranyosmedgyesen talált prehistorikus ezüsttermeken kívül csak szórványosan fordul elő, magáról a bánya-vidék területéről az egyetlen e nembeli lelet, a városi múzeumban őrzött ama kelta-péncz, melyet 1846-ban Felsőfernezelyen a Kossuth-koho építésekor találtak” („Descoperiri monetare, în afară de monedele de argint preistorice găsite în 1902 la Medieșu Aurit, apar doar izolat în această regiune, iar singura de acest fel din zona minieră este moneda celtică de argint găsită la Ferneziu de Sus în 1846, cu ocazia construirii cuptorului Kossuth, păstrată la muzeul orășenesc”.

¹⁰⁹ Mai sunt consemnate în acest proces verbal ca piese predate la muzeu, printre altele, 66 de mici pachete cu monede de argint și bronz determinate, câte 27 de monede de

adâncimea de 1,5 m de către F. Deoda¹¹⁰. În ghidul muzeului băimărean din anul 1904, (*Útmutató*), se spune că moneda a ieșit la iveală în valea pârâului Ravaszpatak (Valea Vicleanul)¹¹¹. I. Stanciu localizează descoperirea la Baia Mare, afirmându că ea a apărut „pe o vale a munțiilor din apropierea orașului”. În mai multe studii recente este acceptată această localizare. Datarea probabilă: secolele III–II î.e.n.

Lit.: **ÉrtNagybánya** 1903 (1904), 77; *Útmutató*, 24, nr. 31; Schönherr 1908, nota 1; Schönherr 1910, 352; Stanciu 1992, 172, nr. 2, A¹¹²; Poenaru Bordea, Mitrea 1993, 311, nr. 17; Stanciu 1995a, nota 17; Kacsó 2004b, 6; Dietrich L., Dietrich O. 2006, 46, Lista B, nr. 21; Ardeleanu 2013, 80, nr. 32.

-Șt. Pascu afirmă că pe Valea Firizei, localizată în Țara Maramureșului (?!), au existat în evul mediu timpuriu (secolele IX-XI), la fel ca în depresiunea Baia Mare-Baia Sprie, pe văile Izei, Vișeuului, Lăpușului, în depresiunea Borșa etc., obști sătești, înșiruite „ca niște salbe”. Existența acestora este posibilă, dar nu este dovedită de date arheologice, așezările din această perioadă depistate fiind extrem de puține, iar din unele dintre zonele menționate, inclusiv din Valea Firizei, ele lipsesc. Critica opiniei exprimate de Șt. Pascu la R. Popa.

Lit.: Pascu 1972, 34; Popa, SCIVA 42, 1991, 159 sq., notele 23-24; Popa, ZSL 15 (86), 1, 1992, 16 sq., notele 21-22.

-În partea cea mai nordică a văii Firiza s-a practicat un minerit intens, în secolul XVIII existând aici cele mai productive exploatare din zonă. Zăcămintul Firiza este situat la 8 km nord de zăcămintul Dealul Crucii, pe cel mai nordic aliniament de zăcăminte din regiunea minieră Baia Mare, în extinderea spre est a mai cunoscutului zăcămint Emeric-Sf. Gheorghe Negru (Mina Neagră) de pe Valea Băiței. Este constituit din 3 grupuri filoniene distincte: Valea Roșie-Seicina (cel mai important, exploatat pentru aur și argint), Valea Neagră (exploatat până în perioada interbelică în special pentru plumb și zinc) și Valea Jolobodi (cu mineralizații argentifere, care au fost cercetate, dar nu și exploatare, neexistând date de producție).

argint, respectiv de bronz nedeterminate, 26 de monede de aur, alte 273 de monede de argint, cupru și bronz (printre care și o tetradrachmă) etc.

¹¹⁰ Anul de descoperire menționat aici este 1847.

¹¹¹ „Kelta ezüst pénz, a ravaszpataki völgyben találták” („Monedă de argint celtică găsită pe valea Ravaszpatak”). Pare să fie o contradicție între localizarea descoperirii la Firiza (Ferneziu de Sus), menționată de Gy. Schönherr, și cea apărută în *Útmutató*, întrucât întregul parcurs al pârâului Ravaszpatak (Valea Vicleanul), afluent din dreapta Săsarului, ce izvorăște din Vârful Strâmba, se află pe teritoriul orașului Baia Mare. Localizarea indicată de Gy. Schönherr poate fi considerată ca fiind cea veridică, deoarece el precizează locul exact, precum și anul descoperirii.

¹¹² Se menționează *Inventarul Muzeului orașului Baia Mare, refăcut în 1924 – 1925*, nr. 179/I.

Documentele de arhivă¹¹³ menționează pentru prima dată lucrări miniere la Firiza în anul 1788: galeria *Iudas Thadeus* (identificată ca galeria Francisca [+457,6 m]) și galeria *Ioan Botezătorul* (identificată ca galeria *Baptista* (+457,1)). Tot în secolul XVIII sunt menționate pe Valea Seicina galeriile: *Sf. Ana* (1789), *Sf. Anton de Padua* (1793), *Arhanghelul Mihail* (1794), fără ca acestea să poată fi poziționate față de galeriile vechi existente.

În secolul XIX pe Valea Seicina sunt menționate (multe dintre ele ca galerii vechi) galeria *Nicolai* (1801), filonul *Sf. Martini* (1803), concesiunea minieră *Szechen Melania* (1813), mina *Maria Geburt (Nașterea Maicii Domnului)* (1825), galeria *Trei Magi* (1829), în anul 1849 era părăsită, identificată cu galeria *3 Crai I* (+485,5), filonul *Petri* (1831), concesiunea Petru fiind acordată în anul 1871, mina *Exaudi* (1834), filonul *Szecsény* (1836) – identificat cu galeria *Seicina II* (+446), mina *Sf. Elisabeta* (1841), probabil legată de șteampul Elisabeta, mina *Maximilian* (1843), galeria *Regele David* (1844), identificată ca galeria *3 Crai II* (+501 de pe filonul *9 Bagnău*), mina *Irina* (1844), mina *Agnes* (1845), mina *Emanuel* (1845), mina *Ferdinand* (1847), șteampul Elisabeta (1848), mina *Sf. Ioan* (1848) – mai sus de șteampul Elisabeta, identificată ca galeria *3 Crai II* (+501 pe filonul *9 Bagnău*)¹¹⁴.

Una dintre lucrările miniere importante era Francisca, care a aparținut, în secolul XIX, orașului Baia Mare. Minereul extras aici era prelucrat în șteampuri și topitorii proprii¹¹⁵. Spre sfârșitul secolului XIX și la începutul secolului XX, o bună parte din acțiunile Asociației miniere Francisca au fost cumpărate de antreprenori francezi. În 1911 a fost curățată galeria de bază pe o lungime de 180 m, apoi lucrările au fost sistate. În anul 1902 a fost deschisă mina *Ioan* pentru exploatarea zincului.

În prima jumătate a secolului XX, mineritul s-a practicat în continuare la Firiza, exploatarea, cu o suprafață de 18 hectare, aparținând asociație miniere „Victor” din Valea Neagră.

După al doilea război mondial, zăcămintul a fost reevaluat de mai multe ori (1949-1950, 1958-1966 și 1990-1991), ultimele două reevaluări fiind însoțite și de foraje pentru cercetarea în adâncime, nu doar de redeschiderea galeriilor vechi. În timpul redeschiderilor galeriilor vechi din anii 1958-1966, pentru unele galerii din Valea Roșie s-au păstrat vechile lor denumiri (*Baptista*, *Popișca*, *Trei Crai*, *Francisca*), iar pentru galeriile ale căror nume vechi nu erau cunoscute, s-a introdus numerotarea cu cifre arabe (galeria 1, 2, 3 etc). După

¹¹³ SJANMM, fond 18 – Direcția Minelor și Uzinelor Metalurgice, fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier.

¹¹⁴ Numărul minelor menționate este mult mai mare decât cel al galeriilor vechi identificate pe Valea Seicina. Foarte probabil, au existat, în ani diferiți, denumiri deosebite pentru aceleași lucrări miniere. Localizarea lor este în prezent practic imposibilă.

¹¹⁵ Canalul de apă pentru alimentarea șteampului Francisca, pornit din Valea Pistruia (Blidari), este vizibil și în prezent. Pe baza informației lui Dumitru Ișvan, am identificat acest canal cu ocazia cercetărilor de teren efectuate în 2010 (vezi mai jos).

terminarea barajului de la Firiza, zăcământul a fost cercetat în adâncime prin continuarea vechii galerii erariale *Ludovica* din Băița (orizont de bază pentru zăcământul Emeric-Sf. Gheorghe Negru), rezultatele economice obținute fiind modeste.

Lit.: **Szellemly 1894a**, 47; Vende f. a. 1, 72; **Meruțiu 1936**, 42, 61; Balogh 1978, 142 sq.; Balogh 1981, 267 sq.; Tripșa *et al.* 1981, 174, **D. Iștvan, I. Vârșescu, L. Grancea, BulȘtiințific Seria D** 10, 1996, 131-142; Csath *et al.* 1997, 279, 286; Niedermaier 2008, 385, 412; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2011**.

-În cursul anului 2010 (23 și 24 mai, respectiv 25 septembrie) a fost cercetată, de o echipă formată din O. Chința, D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, B. Mureșan, R. Mureșan, M. Todoran și R. Todoran, Mina Haiducilor¹¹⁶, situată în versantul stâng al văii Seicina.

Mina are două intrări situate în plan orizontal la o distanță de 10 m una față de cealaltă. Una dintre intrări (lăț. 1,5 m, înălț. 1 m) permite accesul în galeria orizontală superioară, ușor ascendentă, cu orientarea NV-SE. Cealaltă intrare este reprezentată de un puț, care are o deschidere de 3/5 m și o adâncime de 7,5 m (fig. 327).

Galeria orizontală superioară (lung. 9,5 m, lăț. medie 1,5 m, înălț. între 1 și 1,8 m) (fig. 328-329) face joncțiunea cu puțul la cota de -3,6 m. Pe aceeași direcție, dar în partea diametral opusă punctului de joncțiune, pornită tot din peretele puțului, se află o scurtă galerie, orientată de asemenea NV-SE (lung. 3 m, lăț. 1 m, înălț. 0,8 m), care se închide în fund de sac. Ea pare să fi fost inițial porțiunea terminală a galeriei orizontale, aceasta fiind împărțită în două în urma săpării puțului.

Accesul în partea inferioară a minei se poate face doar prin puț. Acesta are în marginea sud-vestică o porțiune înclinată cu lungimea de 2 m, care este continuată de un pasaj vertical, ce se extinde până la cota -3 m. De la această cotă urmează un alt plan înclinat cu lungimea de 3 m, care coboară până la cota de -5 m. În acest loc, laturile puțului se micșorează la 2,8/3 m. Printr-o altă săritoare negativă de 2,5 m se atinge podeaua puțului, la cota de -7,5 m. Aici se află o acumulare în formă de movilă de material desprins de la suprafață, cu înălțimea de 1,5 m, extinsă pe o porțiune de 1,5/6 m. Din acest loc se dezvoltă, pe direcții diferite, două galerii. Una dintre acestea (lung. 5, 5 m, lăț. medie 2,5 m, înălț. 2 m) are direcția SE-NV și se închide în fund de sac. La SV se găsește o altă galerie, cu o primă porțiune (lung. 5 m, lăț. 1,2 m, înălț. max. 0,9 m) ușor descendentă. Din ea se deschide, înspre NV, la cota de -8,7 m, o breșă (înălț. 1 m, adâncimea estimată 2,5 m), care este rambleiată cu material extras din galerii. La capătul acestei porțiuni de galerie a fost găsită, pe podea, o sapă de formă triunghiulară, foarte prost conservată (fig. 330)¹¹⁷. O a doua porțiune a

¹¹⁶ Această denumire este menționată în perioada interbelică pe hărțile Societății „Petroșani”, care a evaluat zona. Informație Dumitru Iștvan.

¹¹⁷ Potrivit tipologiei lui R. Müller (1982, 451 sqq., fig. 13), piesa se încadrează în tipul C5. Pentru stabilirea datării sale este importantă constatarea că o sapă identică ca formă a fost descoperită în nivelul de distrugere a cetății de la Salgó (Ungaria), ce provine din

galeriei, cu aceeași lățime și înălțime, continuă în direcția estică pe o lungime de 7,5 m. În capătul acestei porțiuni este prezentă o altă galerie rambleiată, care se deschide din peretele sudic. Tot de aici pornește o galerie cu direcția NE-E (lăț. 1,2 m, înălț. 2 m), în prezent umplută cu apă, care a fost parcursă de echipa de cercetare pe o lungime de 30 m, fără a fi fost atins capătul său. Pe această galerie au fost observate scurte schimbări de direcție, precum și urme circulare de daltă în tavan și pereți. O a treia porțiune a galeriei (lung. 5 m, lăț. 1 m, înălț. 0,8 m), cu direcția SE-NV, este ascendentă și revine la cota de -7,5 m. Adâncit puternic în peretele nord-estic, la cca 0,3 înălțime față de podea, se afla aici *in situ* un *dorn* lung de 50,5 cm, care a servit la fixarea unui cablu sau frânghie de troliu, ce a fost folosit, foarte probabil, la scoaterea materialului, mai ales steril, din puț.

Urmele de săpare ale unor găuri de mină manuale au fost observate în peretele nord-estic al puțului, începând de la cota de -3,6 m. Aici sunt prezente găuri circulare de săpare, cu lungimea de 10-15 cm, precum și găuri pătrate, cu laturile de 10 cm, în care au fost fixate tropanele de susținere a podurilor de lucru, de pe care s-a realizat excavarea minereului. Alte urme circulare au fost sesizate în peretele puțului, la intrarea în galeria sud-vestică de 5 m. Găuri similare se găsesc și în galeria cu apă. În zona peretelui în care s-a descoperit *dornul* se află și o interesantă urmă de exploatare manuală, și anume o gaură cu diametrul de 1,7 cm, care prezintă pe margini două șanțuri dispuse diametral opus una față de cealaltă.

În cadrul Minei Haiducilor se sesizează mai multe etape de exploatare sau de explorare. Lucrarea cea mai veche este galeria orizontală superioară, care urmărește o zonă de silicifiere, pe alocuri cu brecifieri și cuiburi de cuarț, uneori cu mici geode. Prin galerie se ajunge la un abataj, de unde s-a efectuat exploatarea unei mineralizații până la suprafață, pe o lungime de 4-5 m. Această lucrare prezintă urme de găuri de mină manuale, cruste de sulfați secundari, tavan cu profil rotunjit și resturi lemnoase, probabil de armături. Prin puț s-a exploatat, de asemenea, mineralizația. În partea sa inferioară au fost executate galerii de cercetare.

Pe Valea Seicina au fost cercetate alte două galerii, aflate în aval de Mina Haiducilor. Pe versantul drept al văii se află o galerie executată direcțional pe o șuviță subțire de cuarț (așa-numita Galeria 5). Galeria a fost săpată în două etape. Primei etape îi corespunde o porțiune cu profil mai îngust, lipsită de urme de găuri de mină manuale. Porțiunea a doua prezintă astfel de urme și are un profil mai mare. Pe versantul stâng al văii, vizavi de lucrarea mai înainte menționată, se află o altă galerie (așa-numita Galeria 4), executată, probabil, pentru cercetarea aceleiași mineralizații. În galerie este prezent un strat gros de mâl roșcat (până la 0,60-0,80 m), ce provine din apele de infiltrație descendente, care determină alterarea sulfurilor și depunerea lor sub formă de oxi-hidroxizi

anul 1593, când forțele creștine au recucerit cetatea ocupată de turci (vezi I. Feld, E. Balogh-László, B. Tóth, ArchÉrt 138, 2013, 257, fig. 10, 5).

de fier la intrarea în spațiile aerate artificiale. Este evident că aceste depozite sunt cele ce au dat și denumirea Văii Roșii, în care se varsă Valea Seicina. În capătul Galeriei 4 rocile devin instabile (argilizate mai intens), aici conservându-se și armături vechi de lemn.

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș 2011**, 303 sq., fig. 85-100.

-Cu prilejul unor cercetări efectuate de R. Popa și E. Kovács, în mai 1963, într-o poiană de aproximativ 1 ha ce prezintă în partea ei inferioară o ușoară terasă, aflată între văile Borcutului și Romanei, în regiunea lacului de acumulare al barajului Firiza – Strâmtori, la circa 10 km nord-est de centrul orașului Baia Mare, au fost descoperite numeroase halde de zgură, unele suprapuse sau intersectate, care aveau aspectul unor lentile întinse, de formă neregulată, cu diametrele cuprinse între 4 și 10 m, grosimea lor variind între 0,50 și 1,00 m, precum și resturile unor cuptoare pentru topirea minereului, reprezentate prin temelii lor de piatră. La baza haldelor a apărut pretutindeni un strat subțire de cărbune, provenit în parte din spălarea prin ploaie a cărbunelui aruncat din cuptor odată cu zgura. În câteva locuri, stratul de cărbune era mai gros și avea la limita lui inferioară o arsură superficială a solului. În aceste locuri au fost amplasate, foarte probabil, „cuptoare” foarte primitive, clădite la suprafața solului, pe un eșafodaj de lemn. Doar temelia unuia dintre cuptoarele propriu-zise s-a conservat relativ bine. Ea a fost surprinsă la adâncimea de 1,10 m față de solul actual și avea o formă dreptunghiulară (3,00/1,50 m), fiind clădită din bolovani mari de râu, rezistenți la foc, așezați direct pe pământ. Pietrele aveau între ele legătură de pământ, ars la roșu în timpul funcționării. În interiorul temeliei se afla o lipitură de lut care, în unele locuri, se continua pe fața interioară a pietrelor, sugerând faptul că baza cuptorului era în forma unui mic bazin. Solul de sub temelia cuptorului era ars puternic pe o adâncime de 10–15 cm. Împrejurul cuptorului s-au păstrat porțiuni dintr-un pavaj de piatră. Corespunzând limitei inferioare a haldelor de zgură și nivelului de călcare al constructorilor cuptoarelor, a apărut un strat de cultură cu mult cărbune, în care au fost găsite fragmente ceramice provenind de la oale și ulcioare, un vârf de săgeată și fragmente de opaițe. Acestea din urmă, de aspect foarte rudimentar, au ieșit la iveală și în sterilul rezultat de pe urma selecționării minereului, lângă halde sau în preajma cuptoarelor, unde au fost găsite, de asemenea, funduri de la cești de probă și scursură de plumb aurifer. O sapă masivă de miner, arsă și cu zgura prinsă de ea, a fost găsită într-una din halde. R. Popa și E. Kovács au datat descoperirile în a doua jumătate a secolului XVI, iar instalațiile cercetate i le-au atribuit lui Francisc Szegedy, menționat într-un document din 1593, referitor la un proces provocat de un conflict în legătură cu o înțelegere intervenită cu doi ani mai devreme, în 1591. Potrivit comunicării lui B. Balogh și K. Oszoczi, în acest document se vorbește de „topitoria de sus”, ceea ce presupune că în aval pe valea Ferneziu mai exista o topitorie. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. IF. 2.165–2.191, 2.263–2.275).

Lit.: **Popa, Kovács 1965**, 113 sqq.; Velter 1998, 152 sq.; Balogh, Oszóczki 2001, 31, nota 85, 33; Kacsó 2003b, 25, 27 sq.; Kacsó 2004b, 21 sq.; Niedermaier 2008, 422; Kacsó, Iştván, Minghiraş 2011, 295 sq.

IVd VALEA NEAGRĂ

V. BAIA SPRIE, oraş

Va BAIA SPRIE

-Cu ocazia unei cercetări de suprafaţă efectuate, în ziua de 14 martie 2007, împreună cu Maria Jurje şi Dumitru Iştván, pe strada *Ghiocelului*, aflată imediat sub *Dealul Minei*, am găsit, printre pietrele şi bucăţile de stâncă ale pavajului, mai multe fragmente ceramice, unele cu pietricele şi cioburi pisate în pastă, sigur preistorice. Ele se găseau în locul în care le-am identificat în mod cert în poziţie secundară. Potrivit informaţiilor primite de la cei ce locuiesc pe amintita stradă, materialul pentru pavaj a fost transportat din zona estică a *Dealului Minei* în anii 1990. Probabil că tot de acolo au fost aduse fragmentele menţionate. Fragmentele găsite se află la MJM.

-Începuturile oraşului medieval coincid cu cele ale oraşului învecinat Baia Mare. Prima lor menţionare apare în acelaşi document (vezi mai sus Baia Mare), numele localităţii fiind *Mons Medius*. În diploma privilegială din martie 1376 (vezi mai sus Baia Mare) oraşul este desemnat ca localitate existentă din vremuri imemorabile.

Oraşul a fost fortificat, tipul exact de fortificaţie nefiind precizat. Tradiţia locală consemnează că poarta principală se afla în capătul vestic, în vecinătatea podului de peste Săsar. În partea nordică, în apropiere de vechea biserică de lemn reformată, era poarta Koszta, iar poarta sudică se găsea pe drumul înspre Căvnic, lângă așa-numita Casa Palatinus.

Lit.: Schönherr 1900, 477 sq.; **Szmik 1906**, 11 sq., 150; Farkas f. a., 224; Meruţiu 1936, 31; Koch 1952, 5; Pascu 1972, 239, 403; *Îndrumător Arhive*, 90; Pascu 1986, 231 sq., 236; Némethi 1998, 5 sqq.; Németh 2008, 84, 179 sq., nr. 133, 299; Niedermaier 2008, 131.

-Dezvoltarea localităţii s-a datorat, la fel ca în cazul oraşului Baia Mare, existenţei bogatelor resurse de minereuri în împrejurimi. Se susţine că aceste resurse au fost exploatare deja în antichitate sau în perioada de dinaintea documentelor scrise, deci înainte de secolul XIV (Szellemly; Manilici, Giuşcă, Stipol; Pop G. C. *et al.*; Borcoş, Udubaşa), dar nu există dovezi în acest sens. A fost exprimată şi părerea că primele exploatări miniere la Baia Sprie s-ar data de abia în secolul XV, iar exploatarea raţională a resurselor ar fi început în cursul secolului XIX (Lazu).

Un an important pentru istoria oraşului şi a mineritului de aici este 1523, atunci când, prin privilegiul acordat de Ludovic II (1516-1526), locuitorii sunt scutiţi de plata urburei. Acest privilegiu a fost întărit de Leopold I (1657-1705) la 20 ianuarie 1689, apoi şi de alţi regi maghiari.

Exploatarea minelor de la Baia Sprie în a doua jumătate a secolului XVII s-a dovedit a fi mai rentabilă decât cea a minelor de la Baia Mare. Din acest motiv a fost luată deja la sfârșitul anilor '70 decizia ca, măcar în calitate de coproprietar, minele de aici să ajungă sub controlul cămării din Zips. În 1669, au fost verificate minele Leves, Tomoz și Vant, iar în anul următor orașul a fost obligat, conform Legii minelor, să facă investiții. După mai multe tergiversări, contractul cu cămara a fost încheiat în 1689 (*Actum in Miszt Tótfalu die 25. Octobris*). Potrivit acestuia, orașul Baia Sprie ceda cămării dreptul de folosință a minelor Fudor, Leves, Tomoz și Vant, împreună cu instalațiile miniere, șteampurile, o topitorie și pădurile, rămânându-i, printre altele, Mina Borcut, un șteamp și o topitorie. În schimbul proprietăților cedate, Baia Sprie primea pe viitor scutiri de taxe și impozite, cămara preluând și o datorie de 24.520 florini. Era stipulat și faptul că orășenii aveau dreptul să efectueze cercetări și să deschidă noi mine. Acest punct din contract nu a fost însă respectat de către cămară¹¹⁸.

Cele mai vechi, în același timp și cele mai extinse lucrări miniere se află pe *Dealul Minei*, altitudinea 729 m (fig. 60), din partea nordică a orașului, unde se plasează filonul *Principal*, cu orientarea aproape est-vest și cu înclinarea de 65-70° spre nord, având o lungime de 5.250 m și o înălțime de 750 m în partea sa vestică, unde se ramifică, sub unghiuri ascuțite, în numeroase filoane mai mărunte. În culcușul filonului *Principal*, în partea sudică, filoanele *Eli* merg aproape paralel cu acesta. Capătul dinspre est al filonului *Principal* s-a lărgit

¹¹⁸ În legătură cu istoria mineritului din Baia Sprie au fost comunicate și informații inexacte. Voi menționa una dintre acestea, mai ales că ea a fost repetată în mai multe lucrări de dată recentă. Astfel, în lucrarea A. Ciolte, V. Achim (ed.), *Triunghiul morții. Baia Sprie 1950-1954*, Baia Mare, 2000, 9 se afirmă că „în 1661 mina se găsește în posesia lui Ahmed Pașa din Oradea”, iar „În 1690 intră în perimetrul statului austro-ungar” (sic !). Aceste afirmații sunt reluate, cu citarea sursei bibliografice, în studiile lui N. Kondrat, M. Uglea (*Coloniile de muncă de la Baia Sprie, Cavnic și Valea Nistrului (1950-1955)*, Maramureș – colț de țară 1, Baia Mare, 2006, 118) și M. Uglea (*Exploatarea minieră Baia Sprie – centru de exterminare a deținuților politici*, RAM 1, Baia Mare, 2008, 122). Este adevărat că aceste lucrări au avut ca subiect evenimente, de altfel de tristă amintire, de epocă contemporană, totuși ar fi fost de așteptat ca autorii să verifice toate datele pe care le furnizează. Dacă aceste informații ar fi fost verificate, nu s-ar fi vorbit de un „stat austro-ungar” la 1690, și ar fi fost altfel tratate evenimentele de la 1661. Așa cum relatează Evlia Celebi (1976, 560), datele sale fiind reluate și completate, de cele mai multe ori fără citarea sursei, de G. Szellemy (1894a, 19), P. Szokol (1895, 5), G. Téglás (1897a, 347), A. Szmik (1906, 68 sqq.), J. Farkas (f. a., 231), I. I. Cădariu (în *Monografia Baia Mare*, 150 sq.; anul menționat aici este 1660), G. Kiss (1990, 354) și P. Rabb (2006, 123), după cucerirea cetății Oradea de către turci, trupele pașei de la Buda, Sili Ahmed, s-au îndreptat înspre orașele miniere, despre care se zvonea că erau foarte bogate. Pentru a înlătura pericolul, orașele Baia Mare și Baia Sprie au trimis mesageri la pașă, oferind o serioasă recompensă dacă acesta renunță la cucerirea celor două așezări. După îndelungate tratative, pașa a acceptat suma de 10.000 de taleri, iar trupele turcești s-au retras.

mult, prezentând o impregnație pe un teritoriu foarte extins, extrem de bogat în argint aurifer, în timp ce secvența cupriferă domină în adâncime, ea fiind întâlnită mai ales pe fracturile paralele cu filonul *Principal*. Alte filoane puse în evidență la Baia Sprie sunt *Filonul Nou* (al doilea ca importanță în cadrul câmpului metalogenetic Baia Sprie), *Diagonal*, *Terezia*, *Cremenea-Șuior*. Acesta din urmă (Au-Ag, Pb-Zn, Cu±As, Sb) are o grosime excepțională, o perioadă îndelungată fiind exploatată în carieră. În ansamblul filonului se constată o variație a mineralizației de la auro-argintiferă în partea superioară la plumbo-zinciferă în partea inferioară.

Potrivit cercetărilor lui B. Balogh și K. Oszóczi, în documente din secolele XVI și XVII sunt menționate mai multe exploatări din raza localității: *Borcut* (Borkwth [1563], Borkwt bania [1620-1650]), *Enteres* (Entheres bania [1613, 1650], Enthres bánya [1581, 1620-1650]), *Lupul* (Farkas bania [1581]), *Fudor* (1581, 1589), *Kalicer* (Kalitzer [1581], Kaliczter, Kalyczer [1613, 1620-1650]), *Poarta* (Kapu Bania [1581], Kapu Banya [1641]), *Levesi* (Leveskenyer [1581], Leves bania [1620-1650], Lewesch [1669]), *Mihalur* (Mihalwr Bania, Mihalwrbanya [1553-1556]), *Pelsevec* (Pelsewuz, Pelsevetz, Pelsewcz [1553-1556]), *Tető* (Tetho [1620-1640], Tető [1650-1676]), *Tomoz* (Thommoz [1581], Thomoz, Tomoz [1620, 1664], Thomasser [1669]), *Vant* (Wanth [1613, 1664], Want, Vant [1620-1650], Wannt [1631], Wandt [1669]). În teren au putut fi identificate doar câteva dintre aceste mine: Levesi, Borcut.

Mine de aur, argint și plumb aflate în proprietatea unui comerciant local, Michel Fony, sunt menționate în lista lui Jacobus Tollius (vezi mai sus Baia Mare), orașul fiind denumit aici Felscheban sau Orerberg.

O bună parte a teritoriului minier a ajuns în 1690 în proprietatea Cămării, aceasta fiind mărită în 1725, doar partea superioară a *Dealului Minei* revenind proprietarilor particulari. Limita inferioară a acestor proprietăți a fost stabilită în 1872 la adâncimea de 10 și 28 de stânjeni sub galeria Csiszár.

Datorită exploatării intensificate, deja în deceniile de început ale secolului XX lucrările se efectuau doar la orizonturile aflate în adâncime, în partea estică a filonului *Principal* ajungându-se, prin puțul Terezia, la orizontul XI (-326 m). În anul 1921, șteampul la care s-a prelucrat minereul de la Baia Sprie a ars, din acest motiv lucrările de exploatare au fost sistate, ele fiind reluate spre sfârșitul anului 1922, atunci când au fost reclădite șteampurile. Până spre sfârșitul anilor '30, puțul de extracție a fost adâncit cu 40 m și s-a creat un nou orizont, al XII-lea.

Dovezile mineritului intens practicat aici sunt numeroasele galerii vechi, lucrările de suprafață încă vizibile și haldele, deocamdată puțin cercetate. Cele mai spectaculoase excavații de aici sunt Leppen (cea mai bogată în aur), Crăpătura Zorilor¹¹⁹ și Lacul Albastru. Acesta din urmă s-a format în anii 1919-1920, probabil în condițiile abandonării mineritului la partea superioară a

¹¹⁹ Aici a fost identificată și o galerie asemănătoare prin dimensiuni Minei Piticilor (vezi mai jos Chiuzbaia).

zăcământului Baia Sprie, pe o excavație minieră de pe filonul *Domnișoara*, excavație blocată în aval de o succesiune de mici halde.

La sfârșitul perioadei interbelice erau accesibile orizonturile IV, VII, IX, X, XI și intermediarele dintre orizonturile X-XI de pe filonul *Principal*. Lucrările de deschidere și pregătire efectuate au permis estimarea rezervei de minereu la 517.650 t, rezerva vizibilă fiind de 467.450 t.

Activitatea minieră a încetat la Baia Sprie spre sfârșitul anului 2006 și începutul anului 2007, în urma H. G. nr. 1846/2004 (Baia Sprie Vest, Șuior) și nr. 644/2007.

Lit.: v. **Born 1774**, 148; Magda 1832, 403; **Wenzel 1880**, 109 sq., 115 sq., 234 sqq.; **Szellemy 1894a**, 56 sqq.; Szellemy, Palmer A. 1894, 98 sqq.; Szellemy 1894b, 449 sqq.; **J. Veress, *Felsőbányai m. k. bányamű***, în Woditska (red.) 1896, 75 sqq.; *Kiállitás 1896*, 83; Téglás 1897a, 346 sq.; Schmidt S. 1897, 47; Reményik 1900, 58 sqq.; Szmik 1906, 3 sqq.; Pálffy 1916, 403 sqq.; Lazu (red.) 1928, 15; **Pálffy 1929**, 47 sqq.; Pethe 1929, 6, 9 sq., 13 etc.; Stanciu V. 1929, 240; **Iancu 1929**, 467; **Gündisch 1932**, 79 sqq.; **Ghițulescu 1935**, 73 sqq.; **Meruțiu 1936**, 32, 60 sq., 66; Maksai 1940, 102; Marin 1941, 272; Goldenberg 1959, 155 sqq.; Manilici, Giușcă, Stiopol 1965, 5 sq.; Maghiar, Olteanu 1970, 148, 164, 189, 224 sq., 282; *Îndrumător Arhive*, 162; Paulinyi 1979, 623; Berbeleac 1985, 264 sqq.; Zsámboki 1982, 18, 32; **Popescu G. C. 1986**, 265 sqq.; D. Iștvan, R. Micle, M. Kovacs, *Stop 5: Dealul Minei Quarry (Baia Sprie). The upper part of the Principal Vein, în Field Trip Guide. Neogene volcanism and associated mineralizations in Gutâi Mountains*, Baia Mare, 23 October 1993, 20-25; Bánki, Molnár 1997, 117 sqq.; Szemán 1997, 190; Zsámboki 1997b, 205, 214, 217 sq.; Csath *et al.* 1997, 287; Mârza 1999, 403; **Balogh, Oszóczki 2001**, 65 sqq.; Baron 2002, 472; Baron 2006, 95, 161 sq.; Izsó 2006, 117 sqq.; **Iștvan, Kacsó 2006**, 67 sqq., 70 sqq.; Popescu G. C. *et al.* 2007, 79 sqq.; **Niedermaier 2008**, 378 sqq.; Pantea 2009, 21; Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010a, 388, fig. 15-16; Kacsó 2010a, 11 sq.; Réthy 2010a, 18 sqq.; Wollmann 2010, 74 sqq.; Simon 2010, 5, 22; **Baron 2011**, 172 sq.; Borcoș, Udubașa 2012, 20; **Mátyás-Rausch 2012**, passim; Kövér 2013, 20.

-Cercetările de arheologie montană au început în cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare) și au continuat și în afara acestui proiect.

Galeria Borcut este situată în versantul stâng al Văii Borcutului, iar intrarea sa se află la cca 300 m de DN 18, în plină zonă locuită, la cota +360 m. Pe unele hărți ea apare sub denumirea de „mina Cramar”, iar în numerotarea actuală a orizonturilor deschise în zăcământul Baia Sprie este desemnată drept orizontul IV (numărate de sus în jos ca altitudine). Ea poartă și denumirea de „galerie de apă”, pe aici curgând apele pompate din subteran. Lucrări vechi în zonă sunt semnalate în documente începând cu a doua jumătate a secolului XVI (vezi mai sus). Ele se aflau, foarte probabil, la altitudini mai mari decât mina în discuție.

Amenajarea Galeriei Borcut ca orizont de bază (*Erbstollen*) pentru exploatarea zăcământului Baia Sprie a început în anul 1768, ea continuând

câteva decenii (în 1783 se lucra încă la galerie¹²⁰). În final, galeria a ajuns la cca 4 km lungime. Ea are câteva ramificații, acum închise sau armate, la m 802 dreapta (est) spre filioanele *Jobi* și la m 832 stânga spre Puțul Francisc, iar la m 907 interceptează filonul *Principal* de la Baia Sprie. Galeria a reprezentat până în anul 1948 și limita de demarcație dintre minele statului și asociațiile miniere private care exploatau partea superioară a zăcămintului.

Odată cu epuizarea mineralizațiilor la acest nivel și cu exploatarea zăcămintului sub orizontul IV (prin puțurile Terezia¹²¹ și Francisc), Galeria Borcut a fost folosită ca și cale de acces, dar și pentru scurgerea apelor pompate din adâncime, în acest scop fiind săpat un canal. Periodic, acest canal era curățat de aluviunile și depunerile existente, pentru aceasta menținându-se o linie de transport cu vagonete, cu care se scotea afară materialul extras din canal. Datorită acțiunii corozive a apei de mină (care distrugea linia ferată, astfel că aceasta trebuia înlocuită anual), linia ferată a fost înlocuită cu șine de lemn, care se mai observă și acum. Această utilitate a fost păstrată până în a doua jumătate a anului 2006, atunci când galeria a fost definitiv închisă, fiind blocată cu zid de bolțari și ecologizată (apa trece pe un pat de pietriș de calcar) pentru reducerea acidității apelor.

Galeria are înălțimea de cca 2,20 m, lățimea de 1,5 m, pereții verticali și tavanul boltit, presiunea din tavan descărcându-se astfel pe pereți. Canalul de evacuare a apelor este amplasat în centrul tălpii galeriei, având profilul pătrat cu latura de cca 1,0 m. Galeria este armată complet cu zidărie de piatră cu o grosime de cca 0,60 m pe tronsonul în care străbate rocile sedimentare argiloase pannoniene, în continuare existând scurte porțiuni nearmate, care devin predominante după ce galeria intră în andezite (la aproximativ 600 m de la intrare). Pe primul tronson, datorită presiunii cauzate de creșterea în volum a argilelor, zidăria este pe alocuri fisurată și patul galeriei este umflat, micșorându-se înălțimea galeriei. Există și porțiuni armate ulterior cu bolțari, având tavanul plat (galeria a fost utilizată în anii 1964-1965 pentru exploatarea părții superioare a zăcămintului). În porțiunea cu zidărie, liantul (var cu nisip) este transformat într-o pastă, datorită alterării determinate de aerosoli acizi, proveniți din oxidarea sulfurilor. Până la închiderea sa, galeria putea fi străbătută relativ ușor și datorită faptului că aerajul era mulțumitor, existând un curent de aer descendent, din interior spre intrare, iar aerul circula de la suprafață, descendent, prin golurile lăsate de porțiunile exploatare. În zonele mai îndepărtate de intrare, datorită fenomenelor de oxidare naturală continuă a sulfurilor, aerul se încălzește și sărăcește în oxigen, astfel că vizitatorul resimțea un aer mai cald, cu miros caracteristic de sulf (dat de descompunerea sulfurilor), cu o concentrație mai redusă de oxigen.

Cei care au lucrat în mina Baia Sprie relatau despre existența unei plăci vechi cu o inscripție încastată în peretele galeriei. Până recent, această placă nu

¹²⁰ Galeria este menționată și de Ignaz Edl. von Born (1774, 156 sq.).

¹²¹ Aici a fost instalată pentru evacuarea apei, în anul 1866, o pompă cu coloană de apă, vezi Wollmann 2009, 187.

a intrat însă în atenția cercetării, ea nefiind nici măcar menționată în vreunul din numeroasele studii dedicate istoriei și mineritului din Baia Sprie. Ea a devenit cunoscută doar în momentul în care, în urma unor vizite turistice, fotografiile sale au apărut pe diferite site-uri de Internet (www.strahlen.org, www.untertage.com). Nu au fost însă comunicate date exacte cu privire la locul de păstrare a plăcii și la conținutul inscripției.

În ziua de 10 mai 2006 un grup destul de numeros de la Muzeul de Arheologie din Baia Mare (C. Kacsó, Gh. Robescu, Z. Șomcutean) și de la Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare (D. Iștván, F. Merșei, Tr. Mínghiraș, A. Mureșan, B. Mureșan, Gh. Nistor, I. Pop, A. Portase, M. Todoran), însoțit de ing. Țibuleac de la Exploatarea Minieră Baia Sprie, a vizitat Galeria Borcut, scopul principal fiind cercetarea plăcii cu inscripție, fotografierea și desenarea sa, precizarea locului ei de amplasare, dar și obținerea unor date cu privire la modul de amenajare a galeriei.

Placa (fig. 61) este încastrată în peretele stâng (vestic) al galeriei, la m 824, fiind realizată dintr-o rocă de culoare gri deschis-gălbui, ce pare calcaroasă. Este poziționată în perete într-un spațiu excavat și fixată cu ciment. Partea sa superioară este de formă triunghiulară cu un chenar reliefat (î. 0,32 m, lăț. laturii inf. 0,58 m), în mijlocul spațiului interior adâncit apărând în relief simbolul minier al ciocanelor încrucișate. În partea inferioară, de asemenea cu un chenar reliefat, având o formă dreptunghiulară (î. 1,05 m, lăț. 0,77 m), este gravată o inscripție în limba latină. Placa este deteriorată mai ales la chenarul părții inferioare, inscripția fiind și ea în mai multe locuri lovită cu ciocanul, respectiv zgâriată. Din acest motiv, în unele locuri ea este greu lizibilă sau chiar deloc.

Textul este înscris pe șapte rânduri. Cu excepția rândului 6, unde literele au înălțimea de 9 și 12 cm, în celelalte rânduri înălțimea literelor este de 7 și 9 cm. Literele cu înălțimea mai mare reprezintă o cronogramă, din citirea lor și ca cifre romane rezultând anul de realizare a inscripției.

Textul păstrat al inscripției este următorul:

FAVEAT FORTVNA
SERENITATI SVAE PRINCIPI
AVGVSTO LOBKOVITZ
REGIAS FOD[...] FELSŐBANYAE
ELVXV SE[...]TEM[...]IS
VISITANTI
VOVENT EI GRATIS SE[...]VIRI

Întregirea textului și traducerea sa au fost realizate de Radu Ardevan.

Textul latin: *Faveat Fortuna / serenitati suae principii / Augusto Lobkovitz / regias fod[inas] Felsőbanyae / eluxu Se[p]tem[br]is / visitanti / vovent ei gratis se[x]viri*

Traducerea: *Să îi fie cu noroc luminății sale prințului August Lobkovitz, celui ce a vizitat minele regale de la Baia Sprie în prima zi de septembrie, îi dedică cei șase bărbați, lui recunoscători.*

Inscripția datează din anul 1834 și este dedicată prințului August Longin Lobkowitz (1797-1842), la acea dată intendantul minelor și monetăriilor din Imperiul Austriac. Prințul era o personalitate de marcă a înaltei nobilimi din imperiu, fost guvernator al Galiției, el având un rol deosebit mai ales în reorganizarea monetăriei de la Viena. Faptul că a vizitat Baia Sprie chiar în anul în care a fost numit în noua funcție indică importanța exploatării miniere de aici.

Este posibil ca placa cu inscripție să fi fost inițial amplasată într-un alt loc din Baia Sprie. Ea a ajuns însă de timpuriu în locul în care se află și în prezent, probabil că din acest motiv a rămas puțin cunoscută.

Lit.: Iștvan, Kacsó 2006, 71 sq.; C. Kacsó, D. Iștvan, *Monumentul epigrafic din galeria de mină Borcut de la Baia Sprie*, în R. Ștefănescu, I. Bauman, L. Savu (ed.), *Studia – in honorem Florea Costea*, BiblCumidavae, Brașov, 2007, 385-394; Kovacs M., Fülöp 2009, 30.

Galeria Levesi Nou are intrarea situată pe platoul intermediar dintre cantină și clădirile administrative ale Exploatării Miniere Baia Sprie, la cota +454 m. Galeria este realizată în anul 1970 (după inscripția de la intrare), pentru crearea unui circuit la Puțul orb nr. 1. A fost cercetată la 3 noiembrie 2006 de o echipă formată din I. Bud, D. Iștvan, F. Mersei, Tr. Minghiraș, însoțită de Cs. Vaszita de la Exploatarea Minieră Baia Sprie. S-a constatat că galeria este armată cu bolțari cu profil semicircular și dă acces la Puțul orb nr. 1, la ea fiind racordată galeria Levesi Vechi, care nu a putut fi parcursă datorită stării sale precare de conservare.

Galeria de Coastă, cercetată de aceeași echipă și la aceeași dată, are intrarea situată în partea superioară a incintei Exploatării Miniere Baia Sprie, la cota +470 m. Galeria, cu pereții verticali și acoperișul boltit, este betonată. Prin galerie se face accesul la Puțul orb nr. 1 și la mașina de extracție a acestuia. Galeria a fost utilizată și pentru accesul pe jos a minerilor la Puțul orb nr. 1.

Galeria spre Puțul III, cercetată de aceeași echipă, la data de 5 noiembrie 2006, are intrarea situată la capătul estic al Flotației Baia Sprie, la gura Văii Feciorului, vizavi de silozurile tunelului Cavnice-Baia Sprie. Galeria a fost realizată în anul 1966 (după inscripția de la intrare), pentru acces la locul din care s-a săpat Puțul III. Galeria este armată cu bolțari, cu profil semicircular și permite accesul la Puțul III.

În zona minei Șuior, aflată la est de oraș, erau prezente, la sfârșitul secolului XIX, resturi de conducte de apă și urme de lacuri (artificiale ?), ce au aparținut unor expoatări miniere foarte vechi. Zăcământul de aici este semnalat sub numele *Schlajra*, *Sojora* sau *Kremenye* încă din 1553. Exploatarea sistematică recentă a început în 1962, aici fiind creată în cursul anilor '70 și '80 ai secolului trecut cea mai importantă întreprindere care a aparținut Centralei Minelor și Metalurgiei Neferoase Baia Mare. Activitatea exploatării a încetat la data de 1 noiembrie 2006.

Exploatării îi aparținea și un Tunel rutier auto subteran cu intrarea situată pe platoul din partea estică a incintei întreprinderii. Tunelul a fost inaugurat în anul 1979. Galeria betonată cu profil de 24 mp are o lungime de

cca 4,5 km de la intrare (cota + 800 m) la oriz. V (+540 m). Există puține porțiuni nebetonate, la cota fiecărui orizont. Sunt prezente racorduri la lucrările miniere de exploatare, precum și breșe pentru întoarcerea mijloacelor auto (realizate pentru autobasculante de 20 tone). Pe unele porțiuni ale galeriei susținerea este cu plasă și ancore sau cu torcret. În timp, unele zone au fost susținute suplimentar cu armături metalice. Tunelul, precum și instalațiile ce aparțineau exploatării au fost cercetate la data de 6 octombrie 2006 de o echipă formată din C. Kacsó F. Merșei, Tr. Minghiraș, Z. Șomcutean și I. Tămaș, însoțiți de Zs. Veber de la Exploatarea Minieră Șuilor.

Lit.: **Szellemly 1894a**, 56, 65; **Iștvan 2004**, 153; Iștvan, Kacsó 2006, 64 sqq.

-Crăpătura Zorilor este o spectaculoasă lucrare minieră, aflată în partea vestică a Dealului Minei. Cercetarea ei preliminară, la sfârșitul lunii iulie și începutul lunii august 2010, a fost efectuată de o echipă formată O. Chința, A. Dan, D. Iștvan, M. Luca, Tr. Minghiraș, O. Negrean, R. Todoran și M. Todoran. Lucrarea are aspect de canion, fiind dezvoltată preponderent pe o singură direcție, existând însă și galerii laterale, precum și puțuri, executate în perioade de timp diferite. Informație Traian Minghiraș.

-În partea nord-vestică a localității, într-o zonă situată în versantul drept al Văii Borcutului, în partea de vest a minei Baia Sprie, la cota +465 m, se păstrează ruinele unor construcții de piatră, care aparțin Puțului Francisc (fig. 62-66).

Puțul a fost realizat în anii 1831-1835, de la suprafață la nivelul galeriei Borcut (orizontul +370, orizontul IV). El a fost adâncit la sfârșitul secolului XIX până la orizontul IX (+), orizont a cărui deschidere a început în anul 1884, apoi, între anii 1900-1905, până la orizontul XI (+). A fost utilizat atât pentru extracția de minereu, cât și pentru extracția apei. Avea o instalație hidraulică de extracție, care utiliza apele aduse dinspre Chiuzbaia (din Valea Tulbure) pe Canalul de Vest, instalație care a fost înlocuită la sfârșitul secolului XIX cu o instalație cu aburi. Clădirile puțului au fost incendiate în ianuarie 1921, împreună cu cele ale șteampurilor de la gura Văii Tulbure.

La suprafață se observă locul puțului (surpat), fiind păstrată o parte din zidăria de piatră, pereții de la intrare, latura nordică și parțial cea estică. În partea vestică se conservă un jgheab de piatră, care se continuă în aval spre construcția mai mică, de pe latura vestică a clădirii mașinii de extracție, având o grosime a zidăriei de 1,60 m sus și de doar 0,60 m la camera vestică.

Pe o veche fotografie a puțului se observă o estacadă cu o conductă; s-ar putea ca pe aici să fi fost dirijată o parte din apa adusă pe canalul dinspre Chiuzbaia, probabil în scopul acționării mașinii de extracție a puțului. O altă parte era introdusă direct în puț pentru acționarea instalației de extracție a apei, până la cota oriz. +IV (galeria Borcut).

În aval se păstrează resturile clădirii cu două compartimente dreptunghiulare, cu pereți de piatră.

Compartimentul estic este, probabil, cel al instalației de extracție. Pereții au o grosime mare (1,60 m în partea din aval)), iar în zona centrală a pereților laterali sunt prezente goluri mai mari paralele, în care au fost fixate, foarte probabil, capetele axului tobei de extracție, pe care se rula cablul metalic ce ridica și cobora concomitent colivile de transport a minereului. Clădirea a avut trei niveluri. Urmele acestora sunt vizibile pe pereți. Între bază și primul nivel exista un sistem de consolidare a colțurilor clădirii. Acesta se păstrează doar la colțurile din aval (cele din amonte s-au prăbușit). La limita dintre cele două etaje se află trei stâlpi de piatră (andezitici, finisați cu contur pătratic, cu latura de cca 30 cm), amplasați în același plan orizontal, dar cu unghi orizontal divergent, care îi face să fie convergenți în centrul colțului peretelui clădirii (unghiul dintre fiecare stâlp este de 45°). Deasupra fiecărei înmănunchieri de stâlpi de piatră există un sistem constructiv original, și anume armături metalice cu profil de șină de cale ferată.

Etajele 2 și 3 sunt legate la colțurile din aval cu șine cu același profil, așezate pe verticală pe pereții exteriori, având cca 1,8-2,0 m lungime. Nu se vede clar modul în care ele au continuitate în interiorul zidului de piatră; s-ar putea să fie vorba de o chingă metalică întinsă prin tot peretele, precum și de ramificații metalice pe colțuri, ce ancorează sistemul pentru a rezista tracțiunilor date de funcționarea mașinii de extracție.

În partea superioară a etajului 3 se văd, în zidăria de piatră, lăcașurile în care erau încastrate bârnele ce susțineau acoperișul (în două pante, acoperit cu șindrilă, după cum se vede din fotografia de epocă menționată anterior).

La partea superioară a golurilor din partea laterală a construcției (cele care probabil au susținut axul tobei mașinii de extracție), deasupra pietrelor aranjate divergent, în boltă, în peretele estic se observă o armătură metalică de același tip ca cea de la colțurile clădirii. În zona centrală a acestei armături metalice se remarcă, de asemenea, o legătură elastică, bine conservată.

Compartimentul vestic, o încăpere secundară cu înălțime redusă (2,2 m), este mult mai distrus (din cauza că și pereții de piatră au avut grosime mai redusă, doar de 0,60 m), Are o extindere mai redusă în amonte. Tavanul său a avut o susținere realizată tot din bârne, încastrate puțin deasupra limitei dintre etajele 1 și 2 de pe latura vestică.

Ridicarea topo a ansamblului a fost realizată de I. Pop și D. Iștvan în data de 30 noiembrie 2006. Obiectivul a fost cercetat de mai multe ori în cursul anilor 2006 și 2007 de un colectiv format din C. Kacsó, Z. Șomcutean (MJM), D. Iștvan, F. Merșei, Tr. Minghiraș, I. Pop, I. Tămaș (Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare).

Lit.: **Iștvan, Kacsó 2006**, 67 sqq.; Kovacs M., Fülöp 2009, 30; Wollmann 2010, 75, fig. 87.

-Din minele din împrejurimile orașului provin ciocane de tip fistău, daltă, troc de lemn, chiblă (găleată) de piele, lămpi, care se păstrează în colecția MJM. Tot în această colecție se află o sapă cu pinten (lung. 27 cm, lăț. 14 cm) găsită pe *Dealul Minei*.

Lit.: **Kacsó, Pop L. 2010**, pl. 3, 2, pl. 4, 5, pl. 7, 1, pl. 10, 2, pl. 11, 4.

-Sigiliul vechi al orașului, de formă rotundă (diam. 5 cm), datează din secolul XIV. Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi) consideră că acest sigiliu este mai vechi decât sigiliul octogonal de la Baia Mare, aparținând începutului secolului XIV sau chiar sfârșitului secolului XIII. În câmpul său se află un munte format din nouă stânci, iar pe cele două laturi lucrează câte un miner; cel din dreapta are în mână un târnăcop lung, cel din stânga o daltă și un ciocan. Inscripția circulară: S. CIVITATIS DE MEDIO MONTE este înscrisă într-un registru flancat de câte o linie circulară realizată din puncte. Piesa se află la MJM.

Lit.: Décsényi 1889, 139; Szmik 1906, 12; Schönherr 1906, 10; **Farkas f. a.**, 243; Darvasy 1942, 25 sq.¹²²; **Szász 1962**, fig. 14; Faller 1967, 25, fig. 3; Némethi 1969, 18, fig. 2; Oszóczki 1982, 198 sqq., fig. 11; Szemán, CommArchHung 1994-1995, 261; Bánki, Molnár 1997, fig. 10; Körlin, Weisgerber 2004, 71, fig. 22; Szemán 2009b, 92, fig. 4-5; Kacsó, Pop L. 2010, pl. 1, 1; Szemán 2012, 40 sq., fig. 6.

-A. M. Velter afirmă că la Baia Sprie funcționa o monetărie, ca oficiină a celei de la Baia Mare, care a luat ființă cândva între 1329 și 1333. Este citată ca sursă de informare Monografia Comitatului Sătmar de la începutul secolului XX, p. 224. Nu există însă în această lucrare o astfel de informație, la pagina indicată fiind doar precizat faptul că în 1329 orașele Baia Mare și Baia Sprie figurează ca având jude comun, iar în registrele de zeciuală papală din anii 1333-35 cele două orașe sunt menționate ca având parohii separate.

Lit.: Velter 1998, 154.

-Clădirea Primăriei, o construcție de piatră în stil baroc cu un singur etaj și o mansardă dublă, a fost ridicată în 1739. Sub clădire se află pivnițe cu bolți puternice, iar intrarea la parterul înalt se face printr-un șir de trepte de piatră cu laturile înălțate. Clădirea este străbătută de un culoar larg, ce împarte încăperile în două părți. Ferestrele de la parter sunt prevăzute cu o feronerie veche, artistic realizată. La începutul secolului XX, în această clădire se afla și muzeul orașului, care a fost desființat în 1955, o parte a colecțiilor sale fiind preluată de muzeul din Baia Mare.

Lit.: **Szmik 1906**, 265; **Farkas f. a.**, 252; Drăguț 2000, 61.

-Jolán Balogh vorbește de o biserică construită în localitate cu sprijinul lui Iancu de Hunedoara. Nu este precizat locul în care a fost ridicată această biserică.

Este consemnat faptul că, în anul 1452, Iancu de Hunedoara, în calitatea lui de guvernator al Ungariei, a vizitat Baia Sprie și a cumpărat orga bisericii catolice, pe care a transferat-o în cetatea Zólyom (astăzi Zvolen, Slovacia). În schimb, a fost cedat bisericii dreptul de urbură.

Biserica romano-catolică „*Adormirea Maicii Domnului*” din centrul localității, în funcțiune și în prezent, a fost înălțată între 1847 și 1855, posibil pe

¹²² Se afirmă, greșit, că sunt reprezentate pe sigiliu trei persoane.

locul unde a existat anterior o altă biserică. Este o construcție monumentală în stil eclectic cu două turnuri (lung. 53 m, lăț. max. 30 m, înălțimea turnurilor 53 m). Cupola principală este susținută de câte două coloane îmbrăcate în marmură. Spre portalul intrării principale cu patru impunătoare coloane duc trepte, pe cele două laturi aflându-se statuile de piatră ale Sfântului Ștefan și Sfântului Ladislau.

Lit.: *Schematismus 1864*, 117¹²³; Szmik 1906, 247 sq., 249 sq.; *Schematismus 1904*, 191; Farkas f. a., 248 sqq.; Meruțiu 1936, 32; Balogh J. 1943, 186; Hitter 1993, 69 sqq.; *Sematizmus 2006*, 248 sq.

-O biserică de piatră ce a aparținut cultului protestant a fost construită în secolul XVI. În vremea lui Leopold I (1657-1705), protestanții au pierdut dreptul de a avea biserică, casă parohială și școală. Construirea unei noi biserici, de lemn și fără turn, în afara orașului, le-a fost permisă în 1693. De abia în 1845 a început construirea unei biserici de piatră, care a fost terminată în 1890.

În proprietatea bisericii reformate se află câteva obiecte de cult de mare valoare: Gradualul vechi, donat de principele Gh. Rákóczy I în anul 1636, tăvi pentru pâine din anii 1533, respectiv 1648, o cană cu capac pentru botez din anul 1593, două potire aurite pentru împărtășire, mai multe cuverturi pentru masa Domnului.

Lit.: Szmik 1906, 221 sqq.; Farkas f. a., 251; Meruțiu 1936, 32; Hitter 1993, 79 sqq.

-După A. Szmik și J. Farkas, locuitorii greco-catolici ai orașului au ridicat în anul 1793 o biserică simplă de lemn. V. Meruțiu și F. Hitter vorbesc, de asemenea, de o biserică modestă românească pe coasta de sud a orașului. V. Drăguț menționează însă o biserică ortodoxă, având o construcție de plan dreptunghiular cu boltă semicilindrică de lemn pe navă, cu o absidă semicirculară decroșată acoperită cu o semicalotă din cărămidă și turn clopotniță pe pronaos, zidită în 1793, pe care o apreciază ca un exemplu de adaptare a arhitecturii baroce la posibilitățile unui mediu provincial.

Lit.: Szmik 1906, 251 sq.; Farkas f. a., 252; Meruțiu 1936, 32; Drăguț 2000, 61; Hitter 1993, 82.

-Cu ocazia unor lucrări de canalizare efectuate, în toamna anului 2006, pe strada *Horea*, în apropiere de casa nr. 1, a fost parțial afectată vechea canalizare, medievală, a orașului (fig. 332). Potrivit observațiilor făcute la fața locului de către D. Pop și Z. Șomcutean, la adâncimea de 0,80 m a fost atinsă bolta unui canal secundar construit din piatră de carieră, cu un duct aproximativ paralel cu al râului Săsar, având înălțimea de 1,45 m și lățimea de 0,55 m, care suprapunea canalul colector, de asemenea boltit, cu un duct perpendicular pe râu, bolta fiind realizată din cărămizi, iar pereții din piatră de carieră. Dimensiunile canalului colector nu au fost cu certitudine stabilite, se știe doar

¹²³ Informații cu privire la tranzacția dintre Iancu de Hunedoara și biserica din Baia Sprie.

că bolta sa a fost atinsă la -2,75 m față de nivelul actual, iar adâncimea maximă măsurată se afla la -3,45 m. Informație Zamfir Șomcutean.

-Dintr-un mic tezaur monetar de 18 piese de aur din secolul XVII, aflat într-un vas de lut și găsit, în 1937, în pământul de fundație al vechii clădiri a școlii miniere, la demolarea acesteia, au fost identificate, pe baza unor fotografii, zece piese: de la G. Bethlen (1613-1629) – o monedă de 1 ducat din 1622, o monedă de 10 ducați din 1622, o monedă de 10 ducați din 1626, o monedă de 3 ducați din 1627, o monedă de 10 ducați din 1628, Ferdinand II (1619-1637) – o monedă de 5 ducați din 1632, o monedă de 1 ducat din 1635, un jeton de încoronare, Ferdinand III (1637-1657) – o monedă de 1 ducat din 1635. În afară de acestea, s-a mai găsit și o medalie cu subiect biblic. Monedele au fost bătute la Baia Mare.

Lit.: Székely 1957, 473; Pap 1994, Tabel I, 69; Huszár, Pap, Winkler 1996, Tabel 1A, nr. 61; Pap 2002, 34.

-Pe versantul nordic al Gutâului, în locul numit *Poiana Boului* se află un monument de andezit, cu inscripția pe două rânduri „1803 RENOV” (fig. 67). Monumentul a fost ridicat cu ocazia reparării fie a Drumului Măriuței, ce a fost amenajat între Baia Sprie și Ocna Șugatag sub Creasta Cocoșului cu prilejul vizitei împăratului Iosif II (1780-1790), fie a drumului dintre Cavnic și Crăcești (astăzi Mara). Informație Dumitru Iștván.

-La hotarul dintre Baia Sprie și Tăuții de Sus, pe marginea DN 18 se află, adăpostită de o construcție de lemn recentă, o piatră de moară de mari dimensiuni cu marginile deteriorate (înălț. 0,34 m, diam. 1,27 m), confecționată dintr-o rocă eruptivă silicifiată și adularizată (determinare D. Iștván). Ea este numită de localnici „Piatra lui Pinteá”, legenda afirmând că piatra a fost adusă pe spate de către haiduc și aruncată de acesta la locul unde se află, astfel fiind stabilită limita dintre cele două localități. Probabil că la această piatră se referă S. Münnich, în „Nagybánya és Vidéke” din 7 ianuarie 1900, atunci când relatează unul dintre episoadele vizitei prințului Iosif, Palatinul Ungariei, în anul 1805 la Baia Sprie, și anume întâmpinarea acestuia la marginea orașului, la „Lyukas kő” („Piatra găurită”), de către autoritățile locale. Acest episod este menționat de A. Szmik cu citarea articolului din ziarul baimărean, precum și de F. Hitter, care nu amintește sursa de informare și datează greșit – la 1806 – evenimentul.

Lit.: Szmik 1906, 117 sq.; C. Prichici, *Haiducul Pinteá Viteazul în tradiția poporului român*, București, 1979, 29 (date cu privire la legendă); Hitter 1993, 13.

Vb CHIUZBAIA

-La 3 km est de centrul localității, în punctul *Șeituț*, aflat într-o pădure de brazi, a fost descoperit, în decembrie 2000, un topor perforat eneolitic cu ceafa rotunjită, confecționat din andezit sticlos carbonatat, lung. 7,7 cm (fig. 68, fig. 335, 5). Descoperitorul, V. Bele, a donat piesa muzeului din Baia Mare (MJM; nr. inv. 32.342).

Lit.: Kacsó 2003c, 58, nota 7; **Kacsó 2004b**, 77, pl. 14, 2; Bobină 2009, 9, nr. 11.

-M. Petrescu-Dîmbovița presupune că un celt de bronz, care se păstra la muzeul din Sf. Gheorghe și despre care se afirmă că a fost descoperit pe vârful *Rozali* din Munții Gutâului, ar putea aparține depozitului I de la Rozavlea. Locul de descoperire a piesei este însă, foarte probabil, vârful *Igniș* (în ungurește *Rozsály*), relativ apropiat de Chiuzbaia, dar aflat la mare distanță de Rozavlea. Cu toată asemănarea de nume a locurilor de proveniență, este vorba deci de două descoperiri deosebite.

Lit.: Petrescu-Dîmbovița 1977, 154; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 156, nr. 332; Kacsó 1994a, nota 5; Țârlea 2012, nr. 306.

-Un opaiț de lut, despre care s-a afirmat că este de proveniență romană, găsit într-o galerie de mină de pe *Kishegy* (foarte probabil *Dealul Chiuz*), a fost donat de preotul greco-catolic Nicolae Lupan, la data de 13 aprilie 1904, muzeului din Baia Mare, unde a fost înregistrat sub nr. inv. 7.787. În prezent el nu mai poate fi identificat cu certitudine în colecțiile acestui muzeu. Lipsește dovada că opaițul găsit la Chiuzbaia aparține într-adevăr epocii romane, iar cele cinci opaițe romane ce se păstrează la muzeul băimărean provin din localități de descoperire aflate în afara Depresiunii Baia Mare.

Lit.: **Lukácsi 1904**; **ÉrtNagybánya 1904** (1905), 40, nr. 26; Szmik 1906, 4; Stanciu 1995a, 42, nota 8; Stanciu 1996, 160; Matei, Stanciu 2000, 41, nr. 46; Kacsó 2004b, 5; Réthy 2006b; Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010a, 386; Ardeleanu 2013, 107, nr. 188, 478, nr. 24.

-Localitatea a fost întemeiată în 1612 de către autoritățile orașul Baia Sprie pe valea Sf. Ioan, cu acordul lui G. Báthory, care a reînnoit aprobarea dată în 1579 de Cămăra regală.

Lit.: Rupp 1872, 361; K. Boitner, *Történelmi vázlat*, în Palmer (red.) 1894, 187; Schönherr 1900, 478; Meruțiu 1936, 43; Mátyás-Rausch 2012, 277.

-Gy. Lukácsi și A. Szmik afirmă că pe dealurile *Magura* și *Kishegy* există exploatari miniere din vremea romanilor. Pe dealul *Herja* („*Magura*”) ca și pe dealul *Chiuz* („*Kishegy*”) sunt prezente numeroase lucrări miniere vechi, care aparțin însă, la fel ca și cele din apropiere de Baia Mare (vezi mai sus), în mod cert unei etape mai recente decât epoca romană.

În prima jumătate a secolului XVII a fost deschisă o nouă mină și a fost construit un șteam și un cuptor de topire.

La începutul secolului XX, filoanele erau deschise prin două galerii principale: Hubert și Ioachim, prima pornită din Valea Chiuzbaia, de la o înălțime de 425 m, în direcție aproape nordică, a doua din Valea Herja, dintr-un orizont mai adânc cu 62 m. O galerie mai veche, Albert, cu 27 m deasupra galeriei Ioachim, înainta sub filoane în direcția nordică. Cele mai importante filoane exploatate erau *Clementina*, *Salan* și *Sf. Treime*, cu direcția est-vest, precum și *Toții Sfinții*, *Jidovu*, *Macavei*, *Boromei*, *Iosif* etc.

Lit.: Lukácsi 1904; Szmik 1906, 4; Pálffy 1916, 410 sqq.; Pálffy 1929, 39 sqq.; Pethe 1929, 14; **Ghițulescu 1935**, 75 sq.; Zsámboki 1982, 42; **Popescu G.**

C. 1986, 262 sqq.; Csath *et al.* 1997, 289; Baron 2006, 95; Mátyás-Rausch 2012, 135, 277.

-Dintre lucrări miniere vechi a fost cercetată Mina Piticilor (fig. 69-70), care apare cu acest nume pe un plan de suprafață, realizat la scara 1:2.000, în anul 1964, de către Trustul de Prospekțiuni și Explorări Miniere (TPEM). Ea a fost (re)identificată pe teren și parcursă de D. Iștvan și Tr. Minghiraș (Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare) în 10 iulie 2007, cercetarea și cartografierea galeriei fiind efectuată de C. Kacsó, Z. Șomcutean (MJM), Tr. Minghiraș, E. Klein (Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare), în 15 septembrie 2007. Alte observații și măsurători au fost realizate în ziua 21 martie 2009 de către o echipă mai largă a Clubului de Speologie „Montana” (I. Bereș, O. Chința, D. Iștvan, Tr. Minghiraș, R. Mureșan, A. Mureșan,), la cercetări participând și I. Pop.

Mina Piticilor de la Herja este o galerie de coastă de pe filonul *Clementina* (denumit în trecut și *Clemens* sau *Clementi*), unul din filoanele principale ale zăcămintului Herja.

Lungimea excavațiilor de la suprafață de pe filonul *Clementina* este de cca 700 m. În adâncime, lungimea filonului este aproape dublă. Mina Piticilor a fost săpată în imediata apropiere a aflorimentului filonului *Clementina*, în dreapta Văii Chiuzaia, la cota +520 m pe un versant al dealului *Herja*, la cca 400 m sud de vârful acesteia.

La suprafață, traseul filonului *Clementina* este marcat pe întreaga distanță de cca 700 m de o înșiruire de excavații circulare (gropi vechi de cercetare) și scurte galerii cu profil redus, transversale sau direcționale, toate dispuse pe o lățime de 15-25 m. Lucrările menționate nu sunt de exploatare, ci de cercetare, la suprafață filonul *Clementina* ramificându-se în ramuri subțiri și fără importanță economică, la fel ca și alte filoane din zăcămintul Herja (cele de la nord de filonul *Șălan*).

Mina Piticilor este executată în roci sedimentare neogene intens metamorfozate termic (corneificate), cu direcție generală S-N. La m 5, galeria transversală are scurte galerii direcționale spre est și vest, galeria estică fiind descendentă, iar cea vestică, săpată la același nivel (lungimea cumulată a celor două galerii direcționale este de cca 10 m). Profilul acestor galerii direcționale este diferit de cel al galeriei transversale, având înălțime și lățime de până la 2,5 m, profil datorat unei cercetări reluate ulterior executării galeriei transversale. Se observă și acum, în pereți și tavan, urmele unor tipice, scurte găuri de mină manuale.

Galeria transversală a „Minei Piticilor” are o lungime totală de cca 16 m. În capătul său actual există o porțiune blocată de prăbușiri, prin care pătrunde curentul de aer (descendent vara), moderat ca intensitate, fapt ce indică că galeria continuă. Ultimele observații, obținute prin excavarea parțială a materialului de prăbușire, arată că galeria transversală continuă până în extremitatea nordică a aliniamentului filonian, într-un abataj rambleat (sau colmatat de prăbușiri), ceea ce arată că filonul *Clementina* a fost exploatat de la nivelul Minei Piticilor. Prin extragerea parțială a materialului de prăbușire,

curentul de aer a devenit foarte puternic. Profilul galeriei transversale este dreptunghiular, cu înălțimea de 0,9-1,3 m (tronsoanele lungi au înălțimea de 1,1-1,2 m), lățime constantă de 0,5 m, podeaua din roci sedimentare curate, fără material de prăbușire sau provenit din transportul sterilului. Intrarea galeriei este parțial colmatată.

Nu au fost găsite elemente pe baza cărora ar putea fi datată cu certitudine Mina Piticilor. Pare însă destul de probabil că lucrările de aici datează din secolul XVII.

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș 2010a**, 386 sqq., pl. 3, fig. 1, fig. 6-12; Kacsó 2010a, 12.

-O altă veche galerie a fost identificată la aproximativ 20 m nord-est de Mina Piticilor. Ea a fost cercetată în ziua de 21 martie 2009 de o echipă formată din I. Bereș, O. Chinta, D. Istvan, Tr. Minghiraș, A. Mureșan, R. C. Mureșan, și I. Pop. Este vorba de o scurtă galerie transversală mai deosebită, orientată sud-nord, cu o lungime de 8,5 m, lățimea maximă de 2 m și înălțimea medie de 1,40 m. Aflată la cota +540,1 m, la nord de presupusul (dar posibilul) abataj al Minei Piticilor, galeria a fost executată în roci sedimentare intens argilizate și friabile (diferite net de cele din culcușul filonului *Clementina*) pentru cercetarea eventualelor ramuri filoniene din acoperișul filonului *Clementina*. Alterările produse cu timpul au determinat desprinderi de roci și modificări ale profilului inițial al galeriei. În galerie nu au fost identificate ramuri filoniene, acestea fiind prezente doar în culcușul filonului. Galeria +540,1 m *Clementina* pare să fie ceva mai recentă decât Mina Piticilor.

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș 2010a**, 389, pl. 4, fig. 17-18.

-Un troc de tablă și vase de probă provenite din localitate se păstrează în colecțiile MJM.

Lit.: **Kacsó, Pop L. 2010**, pl. 10, 6, pl. 29, 1.

Vc SATU NOU DE SUS

Vd TĂUȚII DE SUS

-Biserica romano-catolică „*Tăierea Capului Sf. Ioan*” este amplasată lângă DN 18, pe malul Săsarului, în mijlocul localității, pe strada *Forestierul*, nr. 4. Amplasamentul a constituit, probabil, în evul mediu nucleul central al așezării.

Clădirea bisericii este mononavată și se compune dintr-o navă de plan dreptunghiular cu dimensiuni exterioare de 11,90/17,35 m, un cor cu închidere poligonală, lung de 8,65 m (lungime totală) și lat de 7,70 m, și o sacristie adosată laturii nordice a corului, de 5,35/5,70 m.

În vederea efectuării lucrărilor de restaurare la biserică, a fost întocmit, sub conducerea arhitect T. Emödi (Atelier de Cercetare-Proiectare Restitutos SRL Oradea), un *Studiu de parament și de istoria artei*. O bună parte a datele prezentate în continuare este reprodusă, cu acordul autorului, din acest studiu.

Edificiul construit din piatră brută și-a conservat în mare parte caracterul gotic, ferestrele, portalurile, bolta corului, precum și sedilia și tabernacolul păstrându-și forma originală. Doar intervenții minore au alterat pe

alocuri anumite elemente ale ei. Două treimi din navă – partea estică – și corul sunt contemporane, iar sacristia este în forma sa actuală o adăugire ulterioară. Cercetările de parament nu au furnizat date referitoare la presupusa sacristie medievală, care ar fi precedat-o pe cea actuală și nici la forma deschiderii prin care se făcea accesul din cor în sacristie. Faptul că la colțurile navei nu s-au amplasat contraforți, indică că la ridicarea bisericii nu s-a avut în vedere boltirea navei, ci doar a corului.

Cercetările de parament au demonstrat că nava era în forma inițială mai scurtă, având un plan aproape pătratic, de dimensiuni exterioare de 11,85/11,95 m. Ulterior – dar tot în evul mediu – ea a fost extinsă cu 5,50 m înspre vest. Deși au aceleași dimensiuni, cele două ferestre gotice estice ale fațadei sudice a navei au traforuri diferite de cel sud-vestic și de cel aflat pe fațada vestică, ceea ce indică că ele s-au păstrat din prima fază de construcție. Având în vedere poziția sa, s-a apreciat că și portalul sudic, înzidit ulterior, se află *in situ*, în axul vechii fațade sudice, păstrându-se tot din prima etapă.

În ciuda semnalării unei retrageri în zidul sudic al corului, se pare că întregul cor a fost ridicat într-o singură etapă, și doar, eventual, realizarea bolții a putut avea loc într-un moment posterior. În urma unei intervenții mai târzii a fost adosat laturii sudice a corului un corp cu o funcțiune necunoscută, a cărui planimetrie s-ar putea clarifica doar prin efectuarea unor cercetări arheologice în acest loc.

Dintr-un motiv necunoscut – legat poate de necesitatea de a demola sacristia medievală, țesută cu colțul navei – s-a trecut la rezidirea colțului nord-estic al navei pe toată înălțimea lui. Ridicarea sacristiei actuale a avut loc după acest moment, cel mai devreme pe la sfârșitul secolului XVIII.

În privința datării fazelor de construcție, în lipsa unor elemente relevante, s-a schițat doar succesiunea relativă a acestora, pentru fazele medievale datele fiind oferite de ancadramentele portalelor și ferestrelor. Acestea din urmă prezintă forme cu răspândire pe o durată mai lungă, începând cu cea de-a doua jumătate a secolului XIV și până la începutul secolului XVI. În cazul celor două portaluri s-a apreciat că cunoașterea zonei bazelor ar facilita o încadrare tipologică și cronologică mai restrânsă.

Analogiile portalului vestic cu baghetele întretăiate la partea superioară sunt din a doua jumătate a secolului XV, majoritatea chiar de la sfârșitul secolului. Sedilia lată de 2,40 m (măsurată la muchia exterioară a nișelor laterale) și înaltă de 1,49 m (fără solbanc) este formată din trei nișe profilate cu cavete, cu terminații în arc frânt, polilobate, compoziția fiind încadrată într-un dreptunghi. Este o variantă relativ simplă a stilului denumit grafic. Forma nervurilor bolții este atât de răspândită pe întreaga perioadă a secolelor XIV-XV, încât acestea nu pot fi repere pentru o datare mai restrânsă.

Tabernacolul gotic încastrat în peretele nordic, cu nișa adâncă, simplă, cu arc frânt și cu o cruce cu brațe arcuite deasupra are o formă mai rară.

Amvonul este alcătuit dintr-un soclu octogonal, o bază cruciformă compusă din console cu reprezentări antropomorfe, un parapet prismatic de

secțiune octogonală cu câte două fețe decorate cu motive florale, respectiv o cunună de lauri încadrând o mască umană. Piesa este considerată ca având mai degrabă caracter renescentist târziu, fiind realizată probabil înainte de 1726.

Altarul principal dedicat Sfântului Ioan Botezătorul este apreciat ca fiind o piesă barocă de calitate mediocră în context transilvan, dar remarcabilă pentru o biserică provincială, fiind alcătuit din panoul central – cu fundalul pictat cu imitații de marmură – ocupat de tabloul principal, cu terminația arcuită, încadrată de câte două perechi de stâlpi – dintre care cele interioare ies în rezalit, în fața unor pilaștri – având baze decorate cu grilaje aplicate, iar la partea superioară capitele compozite cu imposte cu profilaturi extrem de proeminente. Inițial, pe cele două capitele interioare au fost prinse două sculpturi. De cele două margini ale altarului sunt aplicate două aripi în formă de rocaille cu grilaje.

Tabloul ce ocupă locul central al altarului principal reprezintă scena martiriului Sfântului Ioan Botezătorul, patronul bisericii din Tăuți. Luând aspectul unei avanscene, prim-planul este ocupat de cele două personaje: soldatul bărbos care-l decapitează cu o sabie pe Sfântul Ioan Botezătorul, desculț, îmbrăcat într-o manta de piele de cămilă (Matei 3,4; Marcu 1,6) și cu piciorul stâng legat cu un lanț de o ladă. Sfântul Ioan Botezătorul, reprezentat și el cu figura bărboasă, este îngenunchiat și, stând cu spatele spre soldat, se roagă ridicându-și privirea spre fereastră, de unde inundă raze de lumină. Planul secund se adâncește în interiorul virtual al unei temnițe, spre o scară care duce la ușa întredeschisă a temniței, în care apare Salome, fiica lui Irod cu un platou în mână.

Partea superioară a altarului are în centru tabloul reprezentându-l pe Sfântul Florian îmbrăcat în scut și manta lungă roșie ținând în mână dreaptă un steag. Sub figura lui se află inscripția cu monogramele donatorilor: A.Z. S.I.; în jurul tabloului atârână bogate elemente florale aurite, iar deasupra lui plutesc nori.

Tabernacolul altarului cu fețe arcuite și încadrată de volute combinate cu rocailleuri este flancat de alte două figuri aurite ale Fecioarei Maria și a unui episcop. Placa de sfințire a altarului poartă inscripția: *Sigillum renovatum est occasione confirmationis in Nagybánya die 17. iunii 1909 Robertus Hámary secretarius eppalis* fiind întărit cu sigiliul episcopului Tiberiu Boromisza. Actul ultimei sfințiri este datat în 1888 prin documentul purtând următorul text: *JULIUS MESZLÉNYI de eadem dei miseratione et apost. Sedis gratia episcopus Szathmáriensis divina ope adjuti consecravimus Portatile hoc ad M. D. G. Et Reliquas SS.Christi MM. J. Victoriae M. et JJ. Tratr. Jund. Ord. B. M. V. Reverenter imposimus Szathmárin die 7. Julii A. D. 1888 – Julius Episcopus.*

Deasupra celor două uși laterale încoronate cu volute sunt amplasate statuile regilor sfinți ai Ungariei: Sf. Ștefan (în stânga altarului, purtând inscripția: S.STEPH/OPN) și Sf. Ladislau (în dreapta, cu inscripția S.LADI/OPN, adică *Ora Pro Nobis*).

Altarele votive laterale au fost desfăcute, astfel încât mensele lor baroce cu monogramele Mariei respectiv IHS au rămas *in situ* de-a parte și de alta a arcului triumfal. Unul dintre tablouri – cel reprezentându-l pe Sfântul Anton de Padova, sfânt al minoriților citind Biblia și fiind surprins de Pruncul Iisus înmânându-i o floare de crin, a fost așezat deasupra mensei, iar celălalt tablou cu scena Bunavestirii a fost agățat pe peretele nordic al navei. S-a apreciat că ambele tablouri par să fi fost realizate de același meșter și sunt de calitate superioară față de tabloul altarului principal. Nu se știe dacă cele două statuete mai mici ale sfinților minoriți Sf. Anton de Padova cu Pruncul Iisus și probabil Sf. Bonaventura, aurite, aflate pe masa altarului sudic decorau inițial altarele secundare sau altarul principal.

În primăvara anului 2008, un colectiv al muzeului din Baia Mare (B. Bobîna, R. Cardoș, D. Pop), consiliat de P. L. Szöcs, a efectuat săpături arheologice în acest loc. Au fost cercetate mai multe suprafețe la joncțiunea dintre sacristie și nava bisericii, precum și în locul în care biserica a fost prelungită la jumătatea secolului XV, atât pe latura nordică, cât și pe cea sudică. Au fost descoperite urmele unei fundații, probabil de la o sacristie mai veche, pe latura nordică a bisericii, ce aparține, posibil, primei faze de construcție a bisericii. Au fost găsite mai multe morminte, dintre care câteva foarte bine conservate, precum și cantități destul de mari de ceramică nesmălțuită și smălțuită. Două pipe de lut ars foarte frumos lucrate au apărut din pământul răvășit. Au fost identificate și urmele unui șant, despre care s-a presupus că înconjură biserica. Cercetările arheologice au confirmat supozițiile referitoare la existența unor anexe nordice și sudice ale navei. Ele au clarificat în parte planimetria acestora și raportul cronologic dintre navă și anexe.

În umplutura mormântului 21, la adâncimea de 1,25 m, a fost descoperit un fragment ceramic cu decor striat, iar într-unul dintre șanțurile de cercetare, S. II/2008, un fragment ceramic decorat cu spirale incizate. Cele două fragmente aparțin epocii bronzului și au fost atribuite culturii Suciului de Sus (D. Pop).

Lucrările de restaurare a bisericii (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab) au fost efectuate în 2008 și 2009.

Lit.: **Henszlmann 1864**, 146; Schönherr 1900, 480 sq.; Meruțiu 1936, 43; Drăguț 2000, 419; *Sematizmus 2006*, 250 sq.; Németh 2008, 310, pl. 18, nr. 495; **Emödi, *Giródtótfalu, római katolikus templom***, în Kollár (red.) 2011, 231-237; **Pop D. 2012b**, nr. 90. Rezultatele parțiale ale cercetărilor arheologice au fost comunicate de I. Botiș, *Descoperiri arheologice în Tăuții de Sus*, Gazeta de Maramureș on-line, 5 mai 2008.

-Biserica Sfinții Arhangheli, aflată în imediata apropiere a bisericii romano-catolice, construită în 1797, de plan dreptunghiular, cu absidă semicirculară decroșată și turn-clopotniță pe latura de vest, prezintă forme baroce simplificate, caracteristice mediului rural din Transilvania.

Lit.: **Drăguț 2000**, 419.

VI. BĂIȚA DE SUB CODRU, comună

Vla BĂIȚA DE SUB CODRU

-O așezare neo-eneolitică se găsește la cca 3 km vest de centrul localității, în raza cătunului Huta, pe platoul unui deal cu o poziție dominantă, numit *Dumbrava de Sus*, în punctul *Perii Dochii*. De aici provin trei topoare, unul perforat, lung. 8,9 cm (fig. 335, 2)) și două plate, lung. 6,9 cm, 9,8 cm (fig. 333, 4-5), toate confecționate din andezit, care au ajuns la MJM (nr. inv. 27.911–27.913) prin intermediul lui Gh. Robescu, care le-a primit de la un localnic. Același localnic mi-a relatat, cu ocazia unei cercetării la fața locului în ziua de 14 iunie 2003, că în acest punct au apărut și piese de fier, printre care și un vârf de lance. Informația nu a putut fi verificată, după cum nu s-a putut stabili nici apartenența culturală a așezării neo-eneolitice, întrucât terenul pe care se află era acoperit în întregime cu iarbă.

Lit.: **Kacsó 2004b**, 77, pl. 9, 1, pl. 10, 7; Bobîna 2009, 7, nr. 1.

-Denumirea maghiară și cea germană a localității, *Mosóánya*, respectiv *Waschwerk*, precum și cea românească, în care este inclus cuvântul *Băița*, ar putea sugera faptul că în localitate sau în împrejurimile sale s-a practicat spălarea aurului. P. Niedermaier enumeră Băița de Sub Codru (*Waschwerk*) printre localitățile miniere mai puțin importante din Transilvania.

Lit.: Niedermaier 2008, 397.

Vlb ODEȘTI

-Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț (lung. 21, 8 cm, greut. 388 g), deteriorat la disc și la unul din brațele manșonului de înmănușare, tăișul uzat, bara de sub disc fisurată pe întreaga sa circumferință, patina verde negricioasă. A fost descoperit pe la mijlocul anilor '80 ai secolului XX, cu ocazia săpării fundației unui gard pe ulița *Calea Cuții*, aproape de ieșirea din sat înspre localitatea Cuța. Piesa a ajuns în posesia lui Cornel Ionaș din Baia Mare, care a prezentat-o la muzeu pentru determinare. Nu există date despre locul său actual de păstrare.

Lit.: **Kacsó, Topoare.**

-Judecând după denumirile lor, în punctele de hotar *Braniște*, *Braniștea aleisă lui Macovei*, *Braniștea lui Gligorie*, *Braniștea Mărenilor*, *Piramida (Observator)*, *Pivnița din Ruen*, *Pivnița lui Pinteazul*, *Moara Strâmbului*, *Ograda Olariului*, *Temeteu de Jos*, *Temeteu de Sus*, *Țintirim* ar putea fi prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **I. Odobescu, Toponimia satului Odești**, StArt II, 1973, 37-55.

Vlc URMENIȘ

-Satul Pathakfalva, menționat pentru prima dată la 1424, este localizat, printre altele, în raza localității Urmeniș. Este amintit ultima dată în documente la 1720.

Lit.: **Petri 1902b**, 214 sq.; Suci 1967, 384.

VII. BĂIUȚ, comună

VIIa BĂIUȚ

-Între Băiuț și Botiza au fost descoperite resturile unor cuptoare de redus minereuri. În lipsa unor cercetări sistematice, cuptoarele nu au putut fi datate, nu este exclus însă ca ele să aparțină epocii bronzului.

Lit.: Rusu 1972c, 9; Kacsó 1979, 12; **Rusu 1981**, 380 (se menționează ca sursă de informație E. Stoicovici, Rev. Muz. Miner. 8, 1947, p. 98 sq.¹²⁴ și date suplimentare de la E. Stoicovici); Rusu, Chițu 1982, 41; Kacsó 2004a, nota 4; Czajlik 2012b, 46.

-În grădina familiei Butuza, spre capătul nord-estic al localității, pe partea stângă a pârâului Băiuț, a fost descoperit un stater de aur de la Alexandru cel Mare. Piesa a fost donată de profesorul de istorie D. Condor muzeului din Baia Mare (MJM; nr. inv. Registru metale prețioase 649/1984).

Lit.: **Stanciu 1992**, 172, nr. 3, A.

-O drahmă emisă la Dyrhachium (Meniskos Archippou), descoperită într-un punct neprecizat din raza localității, a ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: **Chirilă, Lucăcel 1979**, 137, nr. 3; Sășianu 1980, 188, nr. 157; Mitrea 1981, 382, nr. 3; N. Conovici, BSNR 131-133, 1983-1985, fig. 3, nr. 139; Stanciu 1992, 172, nr. 3, B; Preda 1998, 266; Ardeleanu 2013, 82 sq., nr. 48.

-Zăcămintul minier Băiuț cuprinde două filoane principale; *Băiuț și Robu*. Mineralizația de aici are un caracter polimetalic aurifer (după I. Berbelec), respectiv predominant cuprifera (după G. C. Popescu). În partea superioară a filonului *Băiuț* a apărut și aur nativ.

În raza localității se află numeroase exploatări miniere vechi. Cele mai multe dintre acestea aparțin epocii medievale, eventual chiar din vremea lui Carol Robert (K. Palmer; Tripșa *et al.*). A fost exprimată și părerea că unele dintre lucrări de aici ar putea fi chiar preistorice (M. Roska), iar cele din Văratec, dar și altele ar data din epoca romană (L. Schmidt; S. Rákóczy; L. Pethe). S-a mai afirmat că aici s-a spălat aurul deja în antichitate (M. Rusu).

Nu au apărut până în prezent niciun fel de urme directe care să confirme aceste ipoteze. Totuși, frecvența descoperirilor de bronzuri în zona Munților Țibleș și Lăpuș, precum și prezența aici a unor comunități puternice, care au edificat monumente funerare deosebite, databile în ultimele secole ale mileniului II î.e.n. (vezi mai jos Lăpuș, Suci de Sus etc.), fac plauzibilă părerea

¹²⁴ Am încercat să identific această sursă. În revista menționată de M. Rusu (al cărei titlu complet este Muzeul Mineralogie-Geologie. Revista Universității din Cluj, vol. VIII. 1, 1943-1944) am găsit două articole semnate de E. Stoicovici, la unul dintre acestea fiind coautor (E. Stoicovici, Gh. Pop *Contribuții la cunoașterea petrografică și minieră a părții de vest a țării [Banat, Crișana]*, 98-113, respectiv E. Stoicovici, *Nouvelle occurrences de barytine dans le NW de la Roumanie*, 238-245), în care lipsesc însă menționări cu privire la descoperiri de resturi de cuptoare.

că resursele de minereuri din perimetrul localității Băiuț au fost cunoscute și exploatare deja în epoca bronzului¹²⁵.

Prima mențiune documentară medievală despre exploatarea miniere de la Băiuț datează, se pare, din anul 1315, când este amintită o mină de aur în regiunea izvoarelor Lăpușului. La sfârșitul secolului XVI și în prima jumătate a secolului XVII proprietarii minelor erau principii Transilvaniei. În anii 1580, minele, precum și localitatea învecinată Lăpuș, erau arendate, pentru suma de 500 de taleri, de către Jacomo Grison și Marconio Rocco. Mai târziu, arenda i-a revenit lui Felician von Herberstein. Printre perfecții minelor de argint s-a numărat și Gerhard Lisibona.

Mineritul s-a intensificat la Băiuț începând cu 1769, după ce minele au devenit proprietatea Cămarii regale, la început sub direcțiunea minelor din Cavnic, apoi, din 1787, cu o direcțiune independentă, ce aparținea însă de Inspectoratul Superior Minier de la Baia Mare. Primul director al exploatărilor miniere de la Băiuț a fost Ignatius Kutscherfeld, care și-a făcut studiile la Freiburg. Placa lui funerară se păstrează în cimitirul din Băiuț (vezi mai jos).

Cele mai importante lucrări au fost executate în teritoriile miniere Providența Divină, Borcut (minele Anton, Petru și Pavel), Zaharia, Văratice, fiind excavate filoanele cu aceleași denumiri. În apropiere se aflau și minele Cizma și Coasta Ursului (vezi mai jos Poiana Botizii). Exploatarea celei mai vechi sunt cele din zona Providența Divină.

În anul 1908, puțul de 123 m de la mina Breuner (din care erau deschise trei orizonturi inferioare) a fost abandonat și inundat, exploatarea continuând până în anul 1930 doar la orizonturile superioare. În acel an a fost sistată exploatarea în zona filonului *Providența Divină*.

În perioada interbelică, teritoriul minier Băiuț mai cuprindea minele Veche, Zaharia, Borcut, Coasta Ursului, Cizma și Văratec, ultima dintre acestea fiind cea mai importantă. Pentru facilitarea transportului minereului de la această mină a fost construit un funicular. La 1 august 1933 s-a dat în folosință flotația de la Băiuț, iar în anul 1935 s-a amenajat o instalație de aer comprimat la mina Văratec, introducându-se pentru lucrările de înaintare perforarea mecanică, ce utiliza aerul comprimat.

Producția de metale a crescut între 1919 și 1939 astfel: Au de la 20,92 la 127,695 kg, Ag de la 69,063 la 513,675 kg, Cu de la 1,858 t la 48,3 t (anul 1934), Pb de la 0,6557 t la 9,97 t (anul 1934).

Activitatea minieră a încetat la minele Breiner și Bolduț Superior în urma H. G. Nr. 898/2002.

Lit.: v. Born 1774, 147; v. Fichtel 1780a, 158¹²⁶; Maderspach 1880, 88; Weisz T. 1891, 143 sq.; **Szellemy 1894a**, 77 sqq.; Szellemy 1894b, 23 sqq.;

¹²⁵ Datele obținute în urma analizei profilului de polen din Tăul Negru din apropiere de Băiuț indică o locuire în apropiere de resursele miniere încă într-o etapă timpurie a Bronzul mijlociu, vezi Metzner-Nebelsick 2013, 348. Urmele unei astfel de locuiri nu au fost deocamdată puse în evidență în vecinătatea proximală a localității Băiuț.

¹²⁶ Sunt menționate minele de aur.

Palmer 1894c, 301 sqq.; L. Szellemi, *Az oláhláposbányai m. k. bányászat*, în Woditska (red.) 1896, 229 sqq.; *Kiállítás 1896*, 84; Schmidt S. 1897, 47; Reményik 1900, 64 sqq.; **Kádár 1901a**, 552, 554; Schmidt 1901, 333; Rákóczy 1910, 775; **L. Joós**, *Az erzsébetbányai m. kir. bányamű ismertetése*, în Oblatek, György (red.) 1912, 46 sqq.; **Lazu (red.) 1928**, 23 sqq.; Pálffy 1929, 36 sqq.; Pethe 1929, 6¹²⁷; **Iancu 1929**, 468; **Ghițulescu 1935**, 76 sqq.; **Meruțiu 1936**, 21, 68; Marin 1941, 272; Roska 1942, 209, nr. 24; **Mittelstrass 1961**, 101; Maghiar, Olteanu 1970, 190, 226 sq.; Rusu 1972a, 30, 50 sq., nr. 9 (Lista zăcămintelor și spălătoriilor de aur); Tripșa *et al.* 1981, 62; Rusu 1981, 380; Rusu, Chițu 1982, 41; Zsámboki 1982, 42; **Berbeleac 1985**, 268; **Popescu G. C. 1986**, 285 sqq.; Achim, Ciolte 1991; Zsámboki 1997b, 218; Csath *et al.* 1997, 287; Baron 2002, 473; Manilici V., Manilici E. 2002, 263; Mirescu 2006, 56 sq.; Baron 2006, 95 sq., 164 sq.; Niedermaier 2008, 385, 412, 425; Neacșu, *Resurse minerale*; Kacsó 2010a, 13; Réthy 2010a, 19 sq.; Baron 2011, 176 sq.; Czajlik 2012b, 46; Mátyás-Rausch 2012, 128 sq., 135; Mátyás-Rausch 2013b, 201.

-În cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare) au fost cercetate mai multe lucrări miniere.

Excavațiile de suprafață pe filonul *Providența Divină* se află pe Valea Conciului, la cca 850 m amonte de confluența cu Valea Băiuțului, în versantul drept al văii, la cca 350 m amonte de galeria Hell, la cota +760 m și +800 m. În această excavație se localizează orizonturile superioare de pe filonul *Providența Divină*. În anul 1762 existau deja două orizonturi miniere aici: Alexandru (+200 m) și Ioan (+180 m). Ulterior se mai deschid orizonturile Francisc (+160 m) și Doamne Ajută (+120 m), ultimul în partea bazală a excavației. Aceasta este însă mai veche decât anul 1762, reprezentând porțiunea în care filonul a fost exploatat de la suprafață anterior, cea mai veche porțiune a exploatării miniere de la Băiuț, evident cu multe modelări ulterioare, reluări în exploatare a porțiunilor cu conținuturi mai reduse. Ultimele lucrări în zona excavației sunt ulterioare anului 1990, când, pentru reevaluarea părții superioare a filonului, s-au executat galerii de coastă, din care s-au realizat breșe până la suprafață în peretele excavației, materialul provenit din lucrările de cercetare fiind deversat în excavație (partea cea mai coborâtă a excavației, din imediata apropiere a văii, este cea a puțului Sfânta Treime). Este o excavație de cca 20 m lărgime, cu o lungime de 150-200 m, ascendentă accentuat, cu pereți neregulați, în care se remarcă guri de galerii vechi, lateral observându-se și haldele de steril. Fundul excavației urcă accentuat, fiind foarte neregulat, datorită deversărilor de material. Accesul spre partea superioară a excavației este posibil pe marginea din amonte a acesteia. Există o excavație similară și în versantul stâng al văii, accesul la aceasta făcându-se pe marginea canalului de apă. Cercetarea a avut loc la data de 27 octombrie 2006, din echipa de cercetare, însoțită de D. Nica de

¹²⁷ Se menționează descoperirea la Băiuț a unor pietre de măcinat minereu, care sunt atribuite romanilor.

la Exploatarea Minieră Băiuț, făcând parte D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș și Z. Șomcutean.

Galeria Hell (galeria II, oriz. +60) are intrarea situată în versantul stâng al Văii Conciului, la cca 500 m amonte de confluența cu Valea Băiuțului, la cota +721 m. Galeria a fost executată ca orizont de bază începând din anul 1846 sub coordonarea maistrului minier Johan Hell din Schemnitz (Banska Štiavnica-Slovacia). Galeria transversală a ajuns la filonul *Providența Divină* (filonul principal din grupul Brainer) în anul 1848. Rezultatele bune obținute la acest nivel au determinat executarea puțului Sfânta Treime, de la acest nivel în adâncime, puț care în anul 1883 atinsese orizontul actual -120 (puț de 200 m adâncime). Ulterior (sau concomitent cu săparea puțului) s-a executat galeria Brainer (oriz. 0, +652 m), pe care s-a transportat minereul începând cu anul 1907. Galeria Hell a fost abandonată în anul 1930, fiind redeschisă și reprofilată în anul 1963. Galeria este armată pe cea mai mare parte a extinderii sale cu bolțari, cu profilul semicircular, există însă și câteva porțiuni nearmate. Galeria transversală are cca 400 m până la filonul *Providența Divină*. De aici spre vest, galeria are o lungime de cca 300 m până la puț. A fost cercetată la aceeași dată, de către aceeași echipă.

Galeria Văratec-Botiza are intrarea situată pe platoul de la cota +980 m, realizat pe halda materialului extras prin deschiderea galeriei transversale. În a doua jumătate a secolului XIX s-a executat dinspre Botiza o galerie de coastă care a interceptat filoanele din grupul *Botiza*. Ulterior, în ultimul deceniu al secolului XIX, pentru utilizarea facilităților din zona Băiuț în exploatarea acestor mineralizații, a început executarea unei galerii transversale de pe versantul sudic al vârfului Văratec. Transversala de pe Izvorul Malului avea în acea perioadă lungimea de 750 m. După ce galeria transversală a fost săpată pe 1.300 m, pentru interceptarea filoanelor din grupul *Botiza*, la începutul secolului XX galeria a fost deviată cu 90 grade spre nord, cu scopul interceptării filonului *Ion*, al cărui afloriment a fost identificat între timp. La 500 m nord de cotitură a fost interceptat un filon necunoscut până atunci (filonul *Alexandru*), a cărui deschidere s-a realizat în anul 1927. Prin continuarea transversalei la nord de filonul *Alexandru*, în anul 1936 a fost interceptat filonul *Ioan*, într-o zonă cu conținuturi reduse, astfel că exploatarea acestuia a încetat în anul 1938. Abia în anii 1949-1960 s-au deschis la acest orizont filoanele *Ioan* și *Botiza*. Între anii 1930-1950, filonul *Alexandru* a fost deschis cu un puț în adâncime, la orizonturile -33, -73 și -125. Ulterior puțul a fost adâncit. Galeria transversală Văratec străbate pe cca 1.200 m predominant roci sedimentare, inițial paleogene, apoi neogene. Întrucât galeria este armată, aceste roci sunt vizibile doar în breșele de refugiu. La intrare armarea este realizată în bolțari de beton, urmând apoi porțiuni cu TH-uri metalice, torcret sau armare în lemn. Înainte de m 1.300 apar tufuri și piroclastite andezitice, infrastructura complexului andezitic panonian. De la m 1.300 galeria cotește spre stânga, apoi la mică distanță se intră la dreapta pe galeria spre Botiza. Aceasta este nearmată, inițial transversală, apoi direcțională pe filonul *Botiza II*, fiind săpată în roci

sedimentare, până la ieșirea la zi. Cercetată, la data de 31 octombrie 2006, de o echipă formată din I. Bud, D. Iștvan și F. Mersei, însoțită de M. Cârligeanu de la Exploatarea Minieră Băiuț.

Galeria Breiner are intrarea situată pe platoul aflat amonte de partea veche a localității, la cota +652 m. Ea a fost începută spre sfârșitul secolului XIX, partea inferioară a minei (cea situată sub această cotă) fiind abandonată în anul 1909, când cele trei orizonturi inferioare (-45, -92, -125) au fost inundate (denumirea inițială a galeriei era Breunner). Activitatea minieră a continuat deasupra orizontului Breiner până în anul 1930, când mineritul este oprit în acest zăcământ. Exploatarea a fost reluată la acest orizont în anii 1945-1946 prin evacuarea apelor din orizonturile inferioare inundate, apoi prin execuția transversalei Robu (1950-1953), continuată spre nord în anii 1960-1961 (galeria transversală Roșia), executarea transversalei Petru și Pavel la oriz. -60 (1960-1961), precum și alte galerii de cercetare în extindere, concomitent cu activitatea de exploatare și de reevaluare a valorii economice a porțiunilor superioare (neexploatate sau cu rambleu având conținuturi importante economice). Galeria a fost dezafectată, dezechipată și închisă în 2006, înainte ca echipa de cercetare din cadrul proiectului PIMM să o poată vizita. Având în vedere importanța sa istorică, precum și posibilitățile de expunere pe care le oferă, s-a considerat că această galerie ar putea face parte dintr-o rețea vizitabilă.

Lit.: **Iștvan, Kacsó 2006**, 94 sqq.

-O placă funerară (lung. 1,40 m, lăț. 0,65 m) cu o inscripție în limba latină din anul 1789, decorată cu ciocane de miner încrucișate, este încastrată într-o mică capelă aflată în cimitirul comunal (fig. 71-72). Capela a fost restaurată după 1990, ultimele trei rânduri ale inscripției fiind acoperite cu var.

V. Wollmann a citit, completat și tradus inscripția astfel: LXXXIX // ANNO MDCC // HA IN URNA // RECONDITA SUNT // VISCERA ILL[USTRISSI]MI // D[OMI]NI IGNATII RI // SENFELD OFAI // OSBANIENSIS //?? //?? // În traducere: *În anul 1789 s-au păstrat/s-au depus măruntaiele/intestinele ilustrului domn Ignatius Risenfeld din Offenburg* ... (datele mi-au fost comunicate prin e-mail în data de 1 noiembrie 2005). Potrivit aceluiași cercetător, persoana menționată în inscripție a fost, probabil, un funcționar minier, care provenea de la Offenburg (Offenbánya), actuala localitate Baia de Arieș.

Recent am regăsit o fotografie a plăcii funerare, făcută de mine în anii 1970 și pe care se pot citi, cu dificultate, și două dintre cele trei rânduri de jos ale inscripției. Am trimis această imagine lui Radu Ardevan, cu rugămintea de a citi și traduce inscripția. Noua lectură (comunicată prin e-mail la data de 14 mai 2010) este diferită de cea propusă de V. Wollmann:

LXX (două ciocane încrucișate) XIX
ANN O MDCC
HA IN URNA
RECONDITA SUNT

VISCERA ILL(ustrissi)MI 5
 D(omi)NI IGNATII KUT
 SERSFELD OLALA
 POSBANIENSIS
 MONT PRAEFOVI
 POSTUI AETATIS L (?) 10
 SUA ANNOS AN
 (I)MAM DEO RED

Ann/o MDCC<LXX/XIX> / ha in urna / recondita sunt / viscera ill(ustrissi)mi / d(omi)ni Ignatii Kut/sersfeld Ola(h)la/posbaniensis / mont(is ?) praef(ectus ?) qui / post VI aetatis L / sua(e) annos an/(i)mam Deo red(didit)

Traducere:

În anul 1789 în această urmă au fost așezate măruntaiele (n.n. – rămășițele) prea-strălucitului domn Ignatz Kutsersfeld, prefect al minei (?) de la Băiuț, care după 44 ani ai vieții sale și-a redat sufletul lui Dumnezeu

R. Ardevan a făcut și câteva observații în legătură cu placa funerară de la Băiuț: „1. Scrierea este neglijentă, rândurile nu sunt drepte, literele sunt conturate cu o oarecare nesiguranță. 2. Consemnarea anului este ciudată, după semnul minier (două ciocane încrucișate) s-a scris anno și, apoi, mdcc, iar restul cifrelor au fost așezate deasupra rândului. 3. Această situație sugerează soluția și pentru rândurile 10 și 11. S-ar zice că și aici s-a scris greșit post ui (confuzie între V și U) aetatis l (scris inversat) / sua (trebuia suae) annos...Acestea ar putea fi citite post aetatis suae annos VII și traduse „după 44 ani ai vârstei sale” (dar nu avem siguranța că de fapt este așa și nu 56 de ani). 4. În r. 12 (ultimul), chiar la început, piatra este deteriorată, impresia este că se disting părțile superioare ale literelor mam, iar înainte de ele este loc destul pentru un – i”.

Inscripția a fost pentru prima dată publicată în monografia fostului comitat Szolnok-Doboka, cu ușoare diferențe față de cele comunicate mai sus, precum și cu menționarea ultimului rând, și anume DIXVI MARTII (traducerea: în ziua de 16 martie). Potrivit informațiilor comunicate aici, rămășițele pământești ale lui Ignatius Kutscherfeld au fost strămutate din mormântul inițial într-un alt loc în anul 1872, iar placa funerară a fost reparată și așezată pe noul mormânt, fiind încadrată într-o ramă de stejar.

Nu avem date cu privire la momentul când această placă a fost încastrată în zidul capelei.

Lit.: **Kádár 1901a**, 553; Wollmann 2003a, 270, fig. 23; Wollmann 2010, 86 sq., fig. 108¹²⁸. Informații suplimentare Radu Ardevan¹²⁹.

¹²⁸ Sunt publicate aici datele ce mi-au fost comunicate în 2005. Remarc faptul că în această nouă publicație a lui V. Wollmann sunt preluate, fără menționarea sursei, numeroase fotografii care reprezintă suportul documentar al volumului Kacsó, Istvan (coord.) 2006, parte a proiectului PIMM (vezi mai sus nota 61).

-Ciocane și un baros folosite în minele de la Băiuț, troc de tablă, trocuri de lemn și conducte de lemn (părți componente ale unei instalații de evacuare a apei) din mina Breiner, o cofă se păstează la MJM.

Lit.: **Kacsó, Pop L. 2010**, pl. 4, 7 pl. 4, 1, pl. 10, 1, pl. 31, 2-5.

-Nu există date certe cu privire la începuturile topitoriei din Băiuț, care era destinată, potrivit lui A. Pósch, minereului argintifer și a funcționat până în anul 1883. Urmele sale nu se mai văd în teren, dar, potrivit tradiției locale, amplasamentul său se afla în partea nord-estică a localității, în apropiere de clădirile administrative ale Exploatării miniere Băiuț. Aici se găseau la suprafață, prin anii '50 ai secolului trecut, cești de probă întregi și fragmentare.

Lit.: Weisz T. 1891, 159; **Palmer 1894c**, 303; **Laszke 1896**, 239 sqq.; Kádár 1901a, 555; **Pósch 1912**, 108 sqq.

-Pe valea Izvorul Alb, din partea nord-estică a localității, a funcționat, în a doua jumătate a secolului XIX, o instalație de prelucrare preliminară a minereului oxidic de fier provenit de la Budești, numită K. u. K. Eisenwerk zu Fejerpatak.

Lit.: **Iștván 2009b**, 16.

VIB POIANA BOTIZII

-În versantul stâng al pârâului Poiana, la cca 2 km în amonte de confluența acestei văi cu Lăpușul și la cca 2 km în aval de centrul satului se află mai multe peșteri. Cel mai cunoscut fenomen endocarstic este *Peștera Casa Pintei*, denumită de localnici și *Peștera lui Pintea Viteazul* sau *Peștera din Piatra Pintii*, iar în literatura mai veche *Peștera cu oase de la Poiana Botizii*. Peștera are o dezvoltare de 39 m, denivelarea de -6 m și extensia de 26 m.

Peștera a fost descoperită în anul 1862 de către geologul Franz Pošepný. În anul 1885, György Primics, de asemenea geolog, a executat aici o săpătură și a recoltat o cantitate apreciabilă de oase: un craniu complet de urs fără mandibulă, apropiat de cel al *Ursus-ului arctos*, un craniu mai mare fără mandibulă – *Ursus spelaeus*, patru mandibule cu dinți și canini, două mandibule mai mici de urs, un fragment de mandibulă mai mare, 20 bucăți de oase de picior de *Ursus spelaeus*, 60 bucăți de oase de picior de la urși mai tineri, dar și de la alte animale, zece fragmente mai mari de coaste, fragmente de oase de bazin și omoplat, vertebre, tarsiene etc de urs, câteva fragmente de oase de picior și omoplat de ierbivore. Primics aprecia că peștera n-a putut servi drept adăpost permanent pentru oamenii preistorici, dar este probabil că ea a fost vizitată de aceștia.

În peșteră, mai precis pe o mică platformă laterală ce comunică cu diaclaza principală, s-au constatat urme de locuire, precum și vetre de foc. Datarea lor nu a fost deocamdată precizată.

¹²⁹ Doresc să mulțumesc și aici domnului Radu Ardevan pentru citirea și traducerea inscripției de la Băiuț, dar și a altor monumente epigrafice prezentate în repertoriu (vezi Baia Mare, Baia Sprie, Cavnic, Maramureș).

În zonă mai sunt și alte peșteri mai mici: *Peștera de la Izbuluc dintre Pietre*, *Peștera Meduzei* din Piatra Mică, *Peștera Tunelelor suprapuse* din Piatra Pintii. Ele nu au fost cercetate încă din punct de vedere arheologic.

Lit.: Gooss 1876, 213; E. A. Bielz, JSKV 4, 1884, 4; Primics 1885, 284 sq.; **Primics 1886**, 313 sqq.; Palmer 1894c, 304; Kádár 1901b, 497; Roska 1942, 234 sq., nr. 8; Bombiță 1971, 44; **Iștvan, ASSAS 1993**, 55 sqq.; Kacsó 1999d, nota 6; Păunescu 2001, 473; Portase 2006, 38 sq.

-Cu ocazia unor cercetări de teren efectuate de Em. Alexandrescu, A. Păunescu și D. Pop, în prundișurile pârâului Poiana au fost găsite materiale de aspect sticlos și de culoare neagră, care au fost interpretate drept bucăți de obsidian. Analizele recente de laborator făcute unor resturi asemănătoare provenite de la Lăpuș (vezi mai jos Lăpuș) pun sub semnul îndoielii o astfel de interpretare.

Lit.: Păunescu 1998, 59 sq.

-Potrivit tradiției locale, vatra satului s-a aflat inițial într-un loc aflat în aval de cel actual.

Lit.: **Kádár 1901b**, 495.

-În cadrul proiectului PIMM a fost cercetată Galeria XII cu intrarea situată în versantul drept al Văii Poiana, la cca 1,2 km amonte de confluența cu Valea Cizma, la cota +680 m. Această galerie reprezintă orizontul de bază pentru cercetarea grupurilor filoniene *Cizma* și *Coasta Ursului*, ambele cunoscute cel puțin din evul mediu (vezi mai sus). Execuția galeriei a început înainte de anul 1974, până în anul 1984 realizându-se galeria transversală de 2.400 m și deschiderea la acest nivel a filonului *Cizma*. Între anii 1984-1987 a fost deschis și filonul *Coasta Ursului*. În prezent, galeria este dezafectată și dezechipată parțial, fiind surpată la cca 100 m de intrare. Cercetată la data de 9 decembrie 2006 de o echipă formată din D. Iștvan, I. Pop și A. Portase.

Lit.: **Iștvan, Kacsó 2006**, 107.

-Punctele de hotar *Arșița*, *Guruiet* și *Măgura Paltinului*, judecând după denumirile lor, ar putea avea importanță și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

VIIc STRÂMBU BĂIUȚ

-Amplasată în apropierea drumului ce leagă localitatea de Cavnic, topitoria din Strâmbu Băiuț era destinată inițial prelucrării minereului de fier. După mutarea unei părți a instalațiilor la Lăpuș (vezi mai jos Lăpuș), aici au fost prelucrate, până în anul 1933, minereuri provenite de la Cavnic, Băiuț și Văratice. Uzina dispunea de 16 cuptoare de calcinat, sistem Bode, un cuptor de calcinare, un topitor înalt, două topitorii mai mici, o instalație pentru desargintare etc., precum și de un laborator, ateliere, două roți de apă.

Se păstrează și în prezent resturi ale fundației mai multor clădiri, precum și un rezervor de apă subteran (fig. 73-74)¹³⁰.

¹³⁰ Constatări făcute cu prilejul unei cercetări de teren, pe care am efectuat-o în primăvara anului 2009.

Lit.: Weisz T. 1891, 159; **Palmer 1894c**, 303; **Laszke 1896**, 239 sqq.; Kádár 1901a, 555; **Pósch 1912**, 108 sqq.; **Lazu (red.) 1928**, 36 sq.; **Iancu 1929**, 469; Meruțiu 1936, 70; Marin 1941, 276; Tripșa *et al.* 1981, 81; Wollmann 2003b, 19¹³¹; Baron 2006, 148; Réthy 2010a, 21; Baron 2011, 182 sq.

VIII. BĂSEȘTI

VIIIa BĂSEȘTI

-La cca 500 m est de locul unde pârâul Băsești se varsă în râul Sălaj, pe panta vestică a dealului Lăpastru, în dreapta drumului de care ce urcă înspre platoul de vârf, numit *Bodava*, în punctul *Piatra Frunturii*, D. Pop și Tr. Rus au găsit, cu prilejul unei cercetări de teren efectuate în primăvara anului 2000, câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce provin probabil dintr-o așezare Suciului de Sus sau Lăpuș¹³². O nouă cercetare de suprafață în acest punct, efectuată de R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, a avut loc în octombrie 2007.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 108, 134, Anexa 1, nr. 11; Pop D. 2003, nota 2; Pop D. 2005b, 71, nr. 12; Pop D. 2012b, nr. 18.

-Dintr-un tezaur monetar (?), descoperit pe un teren din hotarul localității în septembrie 1789, sunt cunoscute două monede: un sesterțius emis de Antoninus Pius pentru Faustina I (după 141 e.n.) și un denar emis de Marcus Aurelius pentru Faustina II (175 e.n.). Piesele sunt semnalate în manuscrisele numismatului și epigrafistului clujean Michael Pap Szathmári (1737–1812), păstrate la Biblioteca Universității din Cluj.

Lit.: **J. Winkler, SCN 3**, 1960, 441; Sășianu 1980, 91, nr. 9; Stanciu 1992, 172, nr. 4; Stanciu 1995b, 141, nr. 5; Dumitrașcu 1993, 127, nr. 31; Matei, Stanciu 2000, 31, nr. 13; Iuga 2003, 232; Cardoș 2012, 133, nr. 8; Ardeleanu 2013, 83, nr. 49.

-La sud-est de localitate, la cca 600 m distanță în dreapta șoselei Gârdani–Cehu Silvaniei, la nord de Valea lui Vlad și la est de Valea Băseștiului, pe o ridicătură nu prea înaltă, în punctul *Vătaștină*, în cursul unei perigheze efectuate împreună cu D. Pop și M. Rotea, în ziua de 9 mai 2000, am găsit mai multe fragmente ceramice medievale timpurii lucrute la roată și ornamentate cu registre de linii în val, databile în secolele VIII și IX e.n. Ele provin probabil dintr-o așezare.

¹³¹ Se menționează „*Hotărârea privind păstrarea și folosirea monumentelor de cultură*” din 22 aprilie 1955, în care apar „*ruinele topitoriei de fier din Băiuț (Raion Lăpuș, reg. Baia Mare)*”.

¹³² În MemEthn IV, nr. 10, ianuarie-iunie 2004, 974 este ilustrat un fragment de vas Suciului de Sus II cu decor excizat, în legendă afirmându-se că provine de pe dealul Bodava din Băsești (de fapt acest deal se află pe teritoriul localității Someș-Uileac, vezi Someș-Uileac). Am încercat, fără succes, să aflăm date despre condițiile de descoperire a fragmentului și despre locul său de păstrare.

-Între Băsești și Gârdani este semnalat la 1424 satul Kopalchfalwa.

Lit.: **Suciu 1967**, 354.

VIIIb SĂLIȘTE

VIIIc STREMT

-În vara anului 1982, în punctul *Poduri*, aflat în zona colinară din partea sud-estică a localității, am găsit mai multe fragmente ceramice, ce par să provină dintr-o așezare preistorică.

-Pe panta estică a *Dealului Buii*, I. Stanciu a descoperit, în august 1990, o așezare din epoca bronzului, ce aparține, foarte probabil, culturii Suciu de Sus.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 118, 140, Anexa 1, nr. 155; Pop D. 2005b, 78, nr. 156.

-În cursul unei periegeze efectuate în vara anului 1985, I. Stanciu a identificat o stațiune preistorică, încadrabilă eventual în epoca bronzului. În documentația aflată la muzeul din Baia Mare lipsesc informațiile cu privire la punctul topografic în care se află obiectivul cercetat cu acest prilej¹³³.

-Un celt cu marginea ușor îngroșată și cu decor în relief format dintr-o nervură circulară, de care atârnă două nervuri unghiulare s-a aflat în colecția Alexandru Bohățiel. Datarea: Bronz târziu 3.

Lit.: **Roska 1942**, 51, nr. 244, fig. 48.

IX. BÂRSANA, comună

IXa BÂRSANA

-La sud de localitate, pe o terasă din apropierea Izei, în punctul *La Prisăci*, F. Nistor a găsit, în anul 1967, un nucleu de obsidian, probabil paleolitic (fig. 333, 1). Piesa se află în colecția MMSM.

-Pe o ridicătură înaltă și prelungă (rest de terasă ?) numită *Cetățuia* (*Cetățeaua*, *Cetățuie*), ce se află aproximativ în centrul localității la relativ mică distanță de malul stâng al Izei, am descoperit, cu prilejul unui sondaj de verificare pe care l-am efectuat în vara anului 1968, într-un strat gros de 0,40–0,60 m, numeroase fragmente ceramice, dintre care câteva sunt ornamentate cu linii incizate de factură Suciu de Sus, iar altele, de culoare neagră în exterior, roșie în interior, sunt neornamentate. Au apărut aici și câteva fragmente de vase de factură mai grosolană, decorate cu striuri. Nu am putut separa stratigrafic categoriile de ceramică, sondajul fiind de altfel de mici proporții. Descoperirile menționate aparțin fie aceleiași locuiri, fie unor locuiri distincte, distanțate cronologic. Materialele se află la MJM.

¹³³ Este posibil să fie vorba de stațiunea din punctul *Rături*, aflată la cca 750 m sud-est de centrul localității, pe panta estică a unui deal, la cca 350 m sud de primul pod peste Valea Săliștea, atribuită culturii Suciu de Sus, identificată în cursul unei periegeze efectuate în 2010 de o echipă formată din B. Bobîna, R. Cardoso, D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, vezi Pop D. 2012b, nr. 88.

În același punct, în apropiere de presupusul loc în care a ieșit la iveală un depozit de bronzuri (vezi mai jos), a efectuat un sondaj, se pare în anul 1967, F. Nistor. El a găsit fragmente ceramice din epoca bronzului, inclusiv câteva striate, dar și unele care sunt mai recente, eventual dacice, precum și de epocă medievală. Tot de aici au fost adunate de către M. Dăncuș, în ziua de 6 martie 1985, fragmente ceramice medio-moderne și trei mici piese de fier. Materialele se află la MMSM.

Lit.: Popa 1970, 43, nota 6; 232, nota 81; Kacsó, *Bîrsana*, Marmatia 2, 1971, 369; László 1973, 583, nr. 45 (informație C. Kacsó); **Kacsó 1987a**, 51, nr. 4a; Kacsó 1999c, 57; Kacsó 2003f, 134, Anexa 1, nr. 12; Pop D. 2005b, 71, nr. 13; Pop D. 2009, 37, nr. 1; Kacsó 2011a, 71 sq.; Kacsó 2011b, 105; Ardeleanu 2013, 83, nr. 50.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate de R. Popa și M. Zdroba, în toamna anului 1966, la marginea sud-estică a localității, pe o pantă ușoară de deal cu înclinație sudică, străbătută de șoseaua Sighetu Marmăției-Borșa, în locul numit *Podul Miresei*, au fost găsite, într-un strat cu o grosime de aproximativ 0,30–0,40 m, numeroase fragmente ceramice, majoritatea decorate cu striuri. Ele semnalează prezența în acest loc a unei așezări din epoca bronzului ce aparține, foarte probabil, culturii Suciului de Sus.

Lit.: Kacsó 1975, nota 9; Bader 1979, 27, nr. 9; **Kacsó 1987a**, 51, nr. 4b; Kacsó 2003f, 135, Anexa 1, nr. 13; Pop D. 2005b, 71, nr. 14; Kacsó 2011a, 71 sq.; Kacsó 2011b, 105, 109.

-Pe terasa din stânga Izei, în punctul *Podurile Humenii*, T. Ivanciuc a descoperit, în august 1998, fragmente ceramice, pe care le atribuie unei locuri Suciului de Sus din epoca bronzului¹³⁴.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 277, nr. 1; Kacsó 2011a, 71 sq.

-În ziua de 19 iulie 1935 a fost descoperit pe ridicătura *Cetățuie* (*Cetățuia*) un depozit de bronzuri. Piesele au fost depuse într-un vas de lut, care s-a spart în momentul descoperirii, nefiind salvat niciun fragment din el.

Depozitul constă din: **1.** Celt cu plisc, secțiunea corpului ușor ovală, pliscul ușor îndoit spre interior și cu vârful puțin deteriorat, probabil din vechime, unul dintre colțurile tăișului rupt recent, pe laturile înguste, de la marginea îngroșată până la tăiș, câte o nervură slab reliefată, tăișul aproape drept, lung. 11 cm. **2.** Celt cu plisc, secțiunea corpului ovală, un colț al tăișului rupt din vechime, celălalt colț și tăișul deteriorate recent, pe cele două fețe late, mai aproape de tăiș, sunt prezente câte o nervură ușor reliefată, sub ele fiind vizibile urme de lovituri cu ciocanul, tăișul aproape drept, lung. 12,7 cm. **3.**

¹³⁴ În comunicarea în care sunt prezentate câteva dintre recente descoperiri arheologice din Maramureș (Ivanciuc T. 2005, 283) se afirmă că materialele aflate în colecția Ivanciuc au fost văzute și datate „aproximativ” de mine. În realitate, eu am văzut doar o parte a acestor materiale, dar nicio piesă de la Bârsana, astfel că responsabilitatea privind unele dintre încadrările culturale și cronologice, inclusiv pentru cele referitoare la așezarea de la Bârsana, punctul *Podurile Humenii*, în condițiile în care descoperirile nu sunt ilustrate, îi revine autorului menționatei comunicări.

Brățară deschisă, cu capetele subțiate și apropiate, secțiunea aproape rotundă, ornamentată cu cinci grupuri de incizii verticale, ce alternează cu spații nedecorate, diam. interioare 6,8/6,25 cm, gros. max. 1,3 cm. 4. Brățară asemănătoare, ornamentată cu patru grupuri de incizii verticale, ce alternează cu spații nedecorate, diam. interioare 7/6,6 cm, gros. max. 0,5 cm. 5. Brățară asemănătoare, ornamentată cu șase grupuri de incizii verticale, ce alternează înspre capete cu linii încrucișate, iar în mijloc cu grupuri de incizii oblice, cu intervalele dintre ele hașurate oblic și vertical, diam. interior 6,2 cm, gros. max. 1,3 cm. 6. Brățară asemănătoare, ornamentată la capete cu câte două linii unghiulare, între aceste motive fiind prezente șase grupuri de incizii verticale, ce alternează cu grupuri formate din patru triunghiuri hașurate, dintre care două sunt dispuse vertical, iar două orizontal, diam. interioare 6,2/6,25 m, gros. max. 1,2 cm. 7. Brățară asemănătoare, identic ornamentată, diam. interioare 6,3/6,6 cm, gros. max. 1 cm. 8. Brățară asemănătoare, fragmentată în două și cu capetele rupte, ornamentată aproape identic cu cea precedentă, diam. interior 6,7 cm, gros. max. 1 cm. 9. Brățară asemănătoare, de asemenea din două fragmente și cu un capăt rupt, ornamentată aproape identic cu cea precedentă, diam. interior 6,1 cm, gros. max. 1,3 cm. Este posibil ca depozitul să mai fi conținut o brățară. Descoperirea se păstrează în colecția MNIR (nr. inv. 5.980–5.988, transfer de la Muzeul Național de Antichități din București). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Petrescu-Dîmbovița, AISC** 5, 1944–1948, 264–281; Rusu 1963, 208; v. Brunn 1968, 292; Rusu 1972b, 480 sq., nr. 8; Dumitrescu 1974, fig. 422, 7-8; Petrescu-Dîmbovița 1976, 494, nr. 7; Petrescu-Dîmbovița 1977, 84, pl. 119, 1–9; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 115, nr. 116, pl. 83B; Blajer, *Die Arm- und Beinbergen in Polen*, PBF X, 2, München, 1984, 26, 41; Dumitrescu 1985, fig. 83, 4; Wanzek 1989, 79, nr. 38; Blajer 1989, 124, harta 2; Hansen 1994, 578, nr. 38; Chidioșan, Soroceanu 1995, nota 18; Petrescu-Dîmbovița 1998, 49, nr. 341. 342, pl. 35, 341. 342, 51, nr. 379–382. 385, pl. 38, 379–382, pl. 39, 385; Kacsó 1999b, 63; König 2004, 18, 83; Kacsó 2005f, 12; Bratu 2009, 233, nr. 57; Kacsó 2011e, 237; Popa C. I. 2011, 251; Kacsó 2012, 177, 183; Kacsó 2015, 256.

-În partea sud-estică a localității, în locul numit *Valea Slatinei*, a existat o mănăstire. Începuturile sale sunt date, cu probabilitate, în secolul XIV, atunci când, în punctul *La Părul Călugărului*, a fost înființată o sihăstrie. Construcția de la începuturile secolului XVIII se compunea dintr-un sanctuar închis poligonal, decroșat față de o navă în care era despărțit un pronaos. Mănăstirea a fost mutată mai târziu în dreapta Izei, într-un loc ce se numește *Podurile Mănăstirii*. În prezent, aici se află o mănăstire de maici și are hramul „*Soborul Sfinților Apostoli Petru și Pavel*”.

În primăvara anului 2007, în acest punct, la 30 m de actuala biserică a mănăstirii, au fost puse în evidență, în cadrul unor săpături nesistematice, fundațiile bisericii de piatră. Cu acest prilej au fost găsite și fragmente ceramice smălțuite, precum și fragmente de pânză cu pictură. Potrivit celor relatate de M. Motogna, fundațiile scoase la iveală au același contur și aceleași dimensiuni ca

și biserica aflată acum pe *Podurile Jbârului*, adusă de pe *Podurile Mănăstirii* în 1805.

O altă mănăstire s-a aflat în partea sud-vestică a localității, pe *Dealul Humâna*, la izvoarele Văii Hotarului, numită în documente de la 1390 și 1414 *Valea Mănăstirii*. Recunoașterile de suprafață efectuate în acest punct de către R. Popa nu au dat rezultate pozitive. Pentru verificarea locului, cercetătorul a propus efectuarea unor sondaje.

Lit.: **Mihályi 1900**, 106, 133, 197; Bud 1911, 101 sq.; Meteș 1936, 157 sq.; Lecca 1937, 62; **Filipașcu 1997**, 135; **Popa 1970**, 217; Păcurariu 1979, 240 sq.; **N. Roșca, Mănăstirea Soborul Sfinților Apostoli Bârsana**, 2000; Rusu A. A. (coord.) 2000, 64 sq.; Bălan 2001, 333; Motogna 2001, 207; **Roșca, Ortodoxia maramureșeană VII**, 2002, 249 sqq.; Păcurariu 2002, 94, 168, 268; **Motogna, Graiul Bisericii Noastre**, nr. 9 (59), anul XVIII, ianuarie-mai 2007, 25-27; Botiș, *Descoperiri arheologice la mănăstirea Bârsana*, în „*Gazeta de Maramureș*”, anul VI, nr. 235, 17-24 mai 2007, 6; Motogna 2009, 187 sqq.; Ardelean 2012, 243.

-Potrivit lui T. Bud, în hotarul localității ar fi existat o cetate. Se referă, probabil, la punctul *Cetățuia* (vezi mai sus).

Lit.: Bud 1911, 46.

-În cimitirul din localitate sunt prezente cruci de piatră cu brațele tăiate drept, partea inferioară fiind profilată prin tăieturi laterale oblice (motivul inimii) și decorată cu puncte, precum și cruci cu brațele laterale treflate. Acestea din urmă datează din a doua jumătate a secolului XIX.

Lit.: **Bilțiu 2008**, 133 sq., foto 9, foto 13.

-În raza localității sunt consemnate mai multe toponimii, care ar putea indica prezența unor obiective arheologice: *Bârloage, Capătul Cetățelei, Ciuroi, Ciuroiul Custurii, Ciuroiul din Obrejă, Ciuroiul din Poiană, Ciuroiul Dolhii, Comorâște, Comoară, Cornul Cetățelii, Dealul Comorii, Dosul Cetățelei, După Cetate, După Cetățea, În Gura Văii Caselor, În Mănăștur, În Podine, În Podul din Jos, În Poduri, În Podurile din Jos, În Podurile din Sus, La Comoară, La Mănăstire, La Pod, La Temeteu, Măgura, Mănăștur, Mohâlea, Obreja, Ocne, Pe Cetate, Pe Poduri, Poderei, Podereie, Podereiul Văii Morii, Podul Custurii, Podul de la Arbori, Podul de sub Dumbravă, Podul din Popas, Podul Sopotei, Podul Surducului, Poduri, Podurile din Jos, Podurile Dumbrăvii, Podurile Dumbrăvișei, Podurile în Boris, Podurile în Pietriș, Podurile Mănăștiurului, Valea Caselor, Vârful Comorii, Zgleamăn.*

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

IXb NĂNEȘTI

-Mai multe topoare plate de piatră șlefuită, precum și așchii și răzuitoare de piatră cioplită au fost descoperite, de către dr. Tiberiu Circa, în apropiere de râul Iza. Nu s-a stabilit dacă ele s-au aflat la locul descoperirii în poziție secundară sau dacă în locul respectiv se află o așezare. Piese, ce aparțin epocii neolitice, se păstrează la MMSM.

Lit.: Dăncuș 1986, 13; Kacsó 1992, 27 sq.; **Kacsó 1999c**, 55, fig. 1, 4–9 și fig. 2, 1–5; Bobină 2009, 10, nr. 20.

-În punctul *Podurile Beltii*, aflat pe terasa înaltă din stânga Izei, mărginită la sud de un pinten stâncos, T. Ivanciuc a identificat, în martie 1996, urmele unei așezări preistorice. Au fost recoltate de aici fragmente ceramice și unelte de piatră, printre care și un vârf de săgeată, cioplit din silex de bună calitate.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 279, nr. 11.

-Pe terasa din dreapta Izei, în punctul *Valea Crezinii*, T. Ivanciuc a găsit, în martie 1999, fragmente ceramice, pe care înclină să le atribuie epocii bronzului, dar nu exclude „posibilitatea existenței aici a unui orizont feudal”.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 279, nr. 12.

-În punctul *Movila de pe Vârful Tidercii* ar exista ruinele unei vechi cetăți. Informație Mircea Rusu.

-Este posibil ca în punctele de hotar *În gura Văii Slatinei, În Podișor, În Poduri, Măgura, Obreja, Poduri, Podurile Bălții, Podurile Bârsanei, Podurile Mănăstirii, Podurile Secăturii, Podurile Slătiorii, Podurile Stupinii* să fie prezente obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

IXc ONCEȘTI

-Topor masiv de piatră, perforat (lung. 20,3 cm) din neolitic, descoperit întâmplător într-un punct neprecizat din raza localității. În colecția MMSM (nr. inv. 6.639).

Lit.: Dăncuș 1986, 14; Kacsó 1992, 26 sq.; **Kacsó 1999c**, 56, fig. 3, 6; Bobină 2009, 12, nr. 28.

-O verigă de aur deschisă, cu capetele răsucite în formă de cârlig (greut. 7,5 gr), despre care I. Mihályi afirmă că este întrutotul asemănătoare celor din tezaurul de la Țufalău, a fost descoperită, se pare împreună cu alte obiecte, cu prilejul construirii drumului ce lega, probabil, Vadu Izei cu Săcel, în anii '70 ai secolului XIX. Piesa a ajuns în colecția Mihályi. Soarta ei ulterioară nu este cunoscută.

Pe baza analogiei prezentate de Mihályi, și anume inelele din tezaurul de la Țufalău, piesa de la Oncești s-ar data în Bronzul mijlociu 1, fiind cea mai timpurie descoperire de aur din Maramureș.

Lit.: *Magyar orvosok*, 165; **Mihályi, Manuscris I**, 29; **Kacsó 1981b**, 372, 374; Kacsó 2012, 186; Kacsó 2013d, 147, 151.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață, pe care am efectuat-o împreună cu R. Popa și R. Harhoiu, în primăvara anului 1973, pe terasa înaltă din stânga Izei, la marginea vestică a localității, în imediata apropiere a șoselei Vadu Izei–Săcel, pe locul numit *Pe Corni*, am descoperit fragmente ceramice din epoca bronzului, dintre care câteva sunt striate, iar unul, aparținând unei străchini, arată similitudini cu cele descoperite în tumulii primei faze a cimitirului de la Lăpuș. Ele provin dintr-o așezare Suciu de Sus sau Lăpuș.

Probabil că la acest punct face referire mai nou și T. Ivanciuc.

Lit.: Kacsó 1981b, nota 18; **Kacsó 1987a**, 59, nr. 19; Kacsó 2003f, 139, Anexa 1, nr. 120; Ivanciuc T. 2005, 279, nr. 14; Pop D. 2005b, 77, nr. 120; Kacsó 2011a, 71 sq.

-În primăvara anului 1988, cu ocazia săpării unei gropi de mormânt la marginea sud-vestică a cimitirului actual, care se află pe terasa înaltă din stânga Izei, în locul numit *Bolteni*, a fost descoperit un depozit de spade de bronz. Două dintre spade au fost rupte de descoperitori în mai multe bucăți, foarte probabil pentru a stabili felul materialului din care au fost confecționate piesele, iar a treia a fost deteriorată. După aceasta, spadele, respectiv fragmentele lor au fost împrăștiate la locul descoperirii. Ele au fost strânse de directorul școlii din localitate și au fost păstrate, o scurtă perioadă, în colecția școlii, apoi au fost predate muzeului din Sighetu Marmăției. În aprilie 1989, împreună cu M. Dăncuș, R. Popa și Gh. Todinca, am efectuat o cercetare de suprafață a locului de descoperire, care a fost urmată de săpături de control într-un sit preistoric și medieval aflat în apropiere (vezi mai jos). Cu acest prilej au mai fost descoperite câteva fragmente de spade, precum și fragmente ceramice. Acestea din urmă semnaleză prezența în acest loc a unei așezări Gáva, ce datează din aceeași perioadă ca și depozitul, nu se poate preciza totuși dacă spadele au fost depuse în timpul funcționării așezării sau numai după abandonarea ei. Potrivit informațiilor descoperitorilor, spadele au fost găsite la adâncimea de 0,40 m, încrucișate în poziție orizontală. Întrucât descoperitorii au menționat în relatarea lor numai două spade, este evident că anumite amănunte cu privire la depunere le-au scăpat. Cu toate că acestea nu mai pot fi reconstituite cu exactitate, pare totuși foarte probabil că spadele întregi au fost depuse încrucișat, iar alături de ele a mai fost așezat un fragment de spadă.

Depozitul este format din: **1.** Spadă cu cupă la mâner, ruptă recent în patru bucăți, cupa relativ înaltă, prevăzută cu un orificiu, în mijloc cu un buton conic, ornamentată pe suprafața interioară cu cercuri concentrice și un rând de semicercuri, pe suprafața exterioară cu o bandă în val, mânerul oval în secțiune, ușor îngroșat, prevăzut cu trei nervuri late, registrul său superior ornamentat cu arcuri de cerc dispuse față în față, iar celelalte două registre cu benzi în val, garda cu umerii arcuiți și terminațiile oblice, ornamentată cu o buclă de trei linii, deschiderea gârzii semiovală, lama cu secțiunea lenticulară, prevăzută cu Ricasso crestate pe ambele laturi, în această porțiune decorul constând din câte o linie ușor arcuită, fiecare mărginind câte un motiv format din două capete de pasăre, plasate în șir și unite printr-un rând de puncte, în rest decorul este alcătuit din benzi de șanțulețe verticale, tășurile puternic deteriorate; lipsește vârful și o mică parte din cupa la mâner; lung. păstrată 66,7 cm. **2.** Spadă lungă cu limbă la mâner, limba îngroșată în mijloc, terminată în două coarne, secțiunea în formă de clepsidră și patru găuri de nit (într-una se păstrează cuiul de nit), marginile sale ornamentate cu linii orizontale și linii încrucișate, garda de formă trapezoidală puternic deteriorată, inițial cu șase găuri de nit (în trei se păstrează cielele de nit), lama în formă de frunză de salcie și cu o nervură mediană, prevăzută sub gardă cu Ricasso crestate pe ambele laturi, la acest nivel

fiind ornamentată cu semicercuri și puncte, sub acestea decorul constând din benzi de linii și rânduri de semicercuri și puncte, care urmează ductul tăișurilor și se unesc înspre vârf, tăișurile puternic deteriorate, lung. 84,3 cm. **3.** Lamă de spadă fragmentară, ruptă recent în trei bucăți, cu o nervură mediană puternic reliefată, ornamentată cu șanțuri verticale, lung. păstrată 37,6 cm. Datarea: Bronz târziu 4.

Lit.: **Kacsó 1999a**, 47 sqq., fig. 2; Kacsó 1999b, 64; Kacsó 2000a, 210 sq., nr. 12–14, fig. 3, 1–3; G. Ilon, Savaria 27, 2002, 129; Ilon, *Szombathely őskori településtörténetének vázolata*, Szombathely, 2004, 60; Stockhammer 2004, 269; Kacsó 2007b, 72; Vachta 2008, fig. 36, 119, Lista V. 1. 1., nr. 16; Kacsó 2009c, 368; Bratu 2009, 316, nr. 801; Kacsó 2012, 182, 184; Soroceanu 2012c, 242, 247¹³⁵; Blajer 2013, 102.

-În imediata vecinătate vestică a cimitirului actual, tot pe terasa înaltă din stânga Izei, cu prilejul sondajului efectuat în aprilie 1989, au fost descoperite, într-un strat cu o grosime maximă de 0,30 m, numeroase fragmente ceramice, dintre care unele de culoare neagră în exterior, roșie în interior, ornamentate cu caneluri, de factură Gáva, provin dintr-o așezare extinsă a acestei culturi. Tot aici au apărut și temelii de piatră ale unor case medievale, databile, pe baza ceramicii găsite, în secolele XVII–XVIII. Materialul se află la MMSM.

Lit.: **Kacsó 1999a**, fig. 3 (fragmentele ceramice preistorice); Kacsó 2011a, 71 sq.

-La aproximativ 4 km nord-est de localitate se află dealul *Cetățeaua* (488 m), de formă aproape conică, având doar către nord un bot lung și îngust (lățimea de 6–9 m) cu o suprafață aproape netedă și un platou de vârf relativ restrâns. Dealul, cu o poziție dominantă, este legat de înălțimea alăturată, a Custurei, printr-o șea. Acest punct a fost remarcat deja de I. Mihályi, care indica că se numește „*Cetatea lui Draguș*” și că aceasta a rămas probabil de pe vremea dacilor. În 1957 a executat aici un sondaj F. Nistor, descoperind fragmente ceramice dacice. Cu prilejul unor cercetări de suprafață efectuate la începutul anilor '60, M. Rusu și F. Nistor au identificat în acest punct un val de pământ, care înconjură din trei părți înălțimea, din care au prelevat câteva fragmente ceramice. Aceste cercetări au fost urmate de săpături arheologice conduse de H. Daicoviciu, din colectivul de cercetare făcând parte I. Glodariu, O. Bandula, pentru o perioadă mai scurtă și F. Nistor și I. Némethi (fig. 75-86).

Săpăturile s-au desfășurat în trei porțiuni diferite ale dealului: pe platou, la valul de pe pantă și pe muchea nordică. Locuirii dacice de pe platou îi aparțin o vatră de foc, un strat de arsură și fragmente ceramice. S-a presupus că aici au fost amenajate doar una sau două locuințe ușoare (colibe) de suprafață. Peste așezarea din epoca dacică s-a suprapus cea medievală, care a avut două etape,

¹³⁵ Este considerat un depozit provenit din mediu umed. Întrucât locul său de descoperire se află la o distanță de cca 2,5 km de râul Iza, depozitul de spade de la Oncești nu poate fi încadrat în această categorie de descoperiri.

reprezentate de două straturi de arsură, precum și de un turn de piatră construit direct pe stâncă. Starea proastă de conservare a turnului permite stabilirea precisă a dimensiunilor sale doar pe latura vestică. Lungimea ei, măsurată pe fundație, este de 7,70 m, iar măsurată pe zid este de 7,25 m. Turnul pare să fi avut o formă pătrată sau aproape pătrată. În apropierea lui s-au găsit fragmente ceramice medievale, precum și un ciocan de fier de spart piatră. La aproximativ 13 m sub platou se află o ridicătură continuă de pământ care, urcând ușor spre nord, înconjoară dealul din trei părți. Săpăturile efectuate în val au dus doar la descoperirea unor fragmente ceramice dacice, totuși autorii cercetării din 1964–1965 excludeau posibilitatea amenajării acestuia de către daci, considerându-l că a fost în legătură cu turnul medieval de pe platou. În lucrări mai recente, fortificația de pământ de pe *Cetățeaua* a fost atribuită însă dacilor (V. Kotigoroško, apoi și alți autori), fără a exista date certe în acest sens. Săpăturile de pe muchea nordică a dealului au prilejuit descoperirea unei cantități apreciabile de ceramică dacică lucrată cu mâna și la roată, precum și a unui lustruitor și a unei fusaiole, nu au fost însă descoperite complexe de locuire care să corespundă acestor materiale. Autorii săpăturilor de la Oncești au concluzionat că așezarea dacică de aici a fost modestă, ea constând dintr-un număr mic de locuințe de suprafață ale unor crescători de animale. Așezarea a fost datată la hotarul dintre era veche și era nouă. Pe baza unor piese de pe *Cetățeaua* cu analogii în ceramica culturii Lipița, s-a emis mai nou și ipoteza unei datări a așezării de la Oncești și în secolul II e.n. (Gh. Bichir). Locuirea medievală a fost atribuită secolului XIV, când de altfel localitatea este deja menționată în izvoare scrise.

Materialul se află la MJM (nr. inv. 506–515) și MMSM (nr. inv. 400-480).

În muzeul din Sighetu Marmației se păstrează și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, printre ele unele provenite de la oale și vase vatră, aparținând culturii Suci de Sus. Fragmentele poartă marcajul Oncești–„*Cetățuie*”. Acest toponim este sinonim cu *Cetățeaua*, iar fragmentele ceramice au fost, foarte probabil, descoperite de F. Nistor la suprafață sau în cadrul unui sondaj într-un punct al dealului, unde nu s-au efectuat ulterior săpături. În același muzeu se află numeroase fragmente ceramice medievale (secolele XVII–XVIII), care provin, se pare, tot de pe *Cetățeaua*.

Lit.: Mihályi 1883; Mihályi 1900, 41 sq., nota 1; Bud 1911, 46, 51; **H. Daicoviciu, O. Bandula, I. Glodariu, *Cercetările de la Oncești din Maramureș***, StCercMaramureșene 1, Baia Mare, 1965; Popescu 1965a, 477, nr. 53; Popescu 1965b, 594, nr. 53; Popescu 1966a, 390, nr. 54; Popescu 1966b, 716, nr. 53; Dumitrașcu, *Lucrări Științifice* 2, 1968, nota 6; I. H. Crișan, *Ceramica geto-dacică cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, 269, nr. 211; Popa 1970, 19, 161, 233 sq.; Popa 1972, 260; Anghel 1972, 30; Drăguț 1979, 82, 84, 131, nota 11; Kacsó 1980c, 34, nr. 85-86; Rusu A. A. 1980, 188, 191, 193, fig. 2, 17; Kacsó 1981d, 89; Vătășianu 1987, 15; Pascu 1979, 306; Popa 1988, 223, nota 93; Котигорошко 1991, 152, 162; Stanciu 1992, 178, nr.

20; Kotigoroško 1995, 71 sqq.; Dumitrașcu 1993, 47; Bichir 1996, 191, nota 5; Bichir 1997, 785, nota 5; Rusu A. A. 1998, 11; Pop H. 2002, 125, nr. 39; Rustoiu 2002, 76, nota 219; Cosma 2002c, 104; M. Turcu, *Dicționarul cetăților și așezărilor fortificate geto-dacice*, București, 2002, 113; **Kacsó 2003f**, 115, 139, Anexa 1, nr. 121; Rustoiu 2003, 201, fig. 5; Rusu A. A. 2004, 102 sq.; Kacsó 2004b, 23 sq., pl. 89; Rusu A. A. 2005, 526, nr. 93; Pop D. 2005b, 77, nr. 121; Glodariu, *Roads across the Carpathians during the Dacian Antiquity*, în Ruscu *et al.* (ed.) 2004, 540; Nemeth, Rustoiu, Pop H. 2005, 10, 14 sq., 20; Kacsó 2006a, 104; Котигорошко 2008, 173 sqq.; Котигорошко, *VýchPravek* 9, 2009, fig. 1, 4; Karczag, Szabó, 2010, 391; Kacsó 2011a, 71 sq., 77; Kacsó 2011b, 109; Stanciu 2011, 71.

-I. Mihályi consideră că Varalja¹³⁶ se afla pe platoul numit *Cetățiea* (*Cetățuia*) de la Bârsana. După C. Suci, mențiunea din diploma de la 1360 despre o „*possessio olachalis Waralia*” ar indica un sat românesc la poalele cetății de lângă Oncești, în timp ce R. Popa susține că este vorba de fapt de localitatea Oncești. Diploma este întărită la 1408, unde apar însă separat Varalya și Vancsokfalva.

Lit.: Mihályi 1889, 64 sq.; **Mihályi 1900**, 41 sq., 154 sqq.; **Suci 1967**, 422; **Popa 1970**, 93.

-Având în vedere denumirile lor, este posibil ca în punctele de hotar *Ciuroieș, În Podișor, În Poiana Cetățuiei, În Săliște, La Pod, La Temeteu, Măgura, Pe Poduri, Pe Poduri la Nănești, Pe Poduri la Vâlcean, Podișorul, Podul lui Trufan, Podul Popii, Podurile din Jos, Podurile Oancii, Podurile Secăturii, Săliște, Zăpodii* să fie prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

-Pe dealul *Cetățeaua* se află o mică grotă, *Grota de la Cetățeaua* (cod 04-1003/7), cu lungimea de 7,3 m și denivelarea de -2,95 m.

Lit.: **Chiș 2010**, 103 (plan și profil, scurtă descriere).

X. BICAZ, comună

Xa BICAZ

-În punctul *Fânațe*, I. Stanciu a găsit, în august 1990, fragmente ceramice, care par a fi preistorice.

-La aproximativ 1 km sud de localitate, pe o terasă cu o ușoară înclinație sudică, tăiată de o râpă adâncă, cu apă numai în perioade ploioase, în punctul *Igoaie*, elevul Ioan Mitre a cules numeroase fragmente ceramice preistorice, precum și partea inferioară a unui vas cenușiu lucrat la roată din secolul III e.n., pe care le-a donat muzeului din Baia Mare. În toamna anului 1987 am efectuat în acest punct o cercetare de teren, adunând alte fragmente

¹³⁶ Definită drept „*moșia românească*”.

ceramice¹³⁷. În vara anului 1990 a fost întreprins aici un sondaj de verificare (fig. 87), sub conducerea lui I. Stanciu. Cu acest prilej au fost scoase la lumină urmele unei așezări din epoca bronzului, ce aparține fazei Suciului de Sus II, care suprapune o așezare neolitică (locuiri din etape diferite: Starčevo-Criș și Pișcolt-Iclod), precum și una din eneoliticul final (cultura Coțofeni). Nu au fost surprinse urmele de locuire din mileniul I e.n. În cadrul așezării din epoca bronzului a fost descoperit și un ac de tip cipriot. Cercetările de suprafață pe care le-am efectuat ulterior au permis și stabilirea estimativă a mărimii acestei așezării. Ea se extinde pe un perimetru cu o lungime de aproape 1 km și o lățime de 400 m. Fragmente Suciului de Sus au fost găsite și pe terenul imediat învecinat, numit *Pădurea Holmuri*, aproape de movilele funerare. Întregul material se află la MJM (nr. inv. 20.142–20.143, 27.607–27.767).

Lit.: Stanciu 1993, 261; **Kacsó, Stanciu, Bicz „Igoaie”, jud. Maramureș**, în *Situri*, 13, nr. 17; Romsauer 2003, 123; **Maxim 2003**, 8 sqq., fig. 1-4; Kacsó 2003f, 105, 135, Anexa 1, nr. 15; Kacsó 2003a, 88; Kacsó 2004b, 56; Kacsó 2004c, 30; Virag 2004, 18 sq., nr. 5; Pop D. 2005b, 71, nr. 16; **Kacsó 2005d**; Kacsó 2006c, 82; Kacsó 2007c, 52; Popa C. I. 2009a, 26; Popa C. I. 2009b, 61, nr. 144; Bobină 2009, 8, nr. 3; Marta 2009, 14, 50, 97; Marta 2010a, 6; Pop D. 2010, 294 sq.; Kacsó 2011a, 75; Kacsó 2011b, 106 sq., 109 sq.; Pop D. 2012a, 30; Pop D. 2012b, nr. 22; Ardeleanu 2013, 89, nr. 87; Marta 2014, 94.

În punctul *Ciurgău*, aflat în zona colinară de la sud, sud-vest de localitate, în apropiere de *Pădurea Mică*, I. Stanciu a găsit, în ziua de 17 august 1990, fragmente ceramice, care păreau, după aspectul pastei, să aparțină epocii bronzului. Am verificat împreună cu descoperitorul acest loc și am stabilit fără dubii că există aici o întinsă așezare a grupului Lăpuș, cu fragmentele ceramice răspândite pe toată panta sudică a dealului, până aproape de Valea Ciurgăului.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 108, 135, Anexa 1, nr. 16; Pop D. 2005b, 71, nr. 17.

-La aproximativ 2 km sud-est de localitate, pe o culme prelungă, domoală, cu o orientare est-vest, precum și în zonele imediat învecinate, în parte împădurite, în parte folosite drept pășune, în punctul *Togul Nemților*, se află o necropolă tumulară din Bronzul târziu. Au fost cartăți 31 de tumuli, unii de dimensiuni impresionante, cu înălțimi de peste 8 m și cu diametrele de peste 40 m (fig. 88). Numărul tumulilor este însă, foarte probabil, mai mare (punctul *Togul Nemților I*).

În vara și toamna anului 1978 a fost cercetat parțial unul din tumuli. Rezultatele obținute nu sunt total concludente în ceea ce privește structura tumulului, s-au putut preciza totuși unele dintre elementele sale de construcție. Tumulul a fost ridicat în două etape. În prima etapă s-a construit o movilă cu înălțimea în centru de 1 m, în mijlocul căreia s-a practicat o groapă de foarte

¹³⁷ Printre fragmentele ceramice adunate de la suprafață se află și câteva (vezi Kacsó 2005d, pl. 4, 10-11. 14), pe care nu le-am putut încadra cultural și cronologic. Ele sunt însă, foarte probabil, preistorice. Tot atunci a fost găsit și un fragment de strachină, care pare a aparține Hallstattului mijlociu, vezi Kacsó 2005d, pl. 4, 15.

mari dimensiuni, a cărei adâncime nu a putut fi stabilită, deși săpăturile pe care le-am efectuat au ajuns până la -5,30 m, măsurată de la punctul actual cel mai înalt al tumulului. În groapă s-au găsit doar foarte puține fragmente ceramice, iar în porțiunea cercetată din movila mică nu s-a descoperit niciun fel de inventar arheologic. În marginea sudică a acestei movile se afla o vatră întinsă pe o suprafață destul de mare, amenajată direct pe solul antic, având în partea superioară un strat de cărbune cu o grosime de 2-3 cm, în care era prezentă o cantitate foarte mare de oase incinerate de animale. Tot aici s-au găsit și câteva fragmente de psalii din corn de cerb, ornamentate cu motive geometrice. Etapa a doua de construcție a tumulului a constat din acoperirea movilei mici și a depunerii aflate la marginea ei cu o manta de pământ, în care s-au găsit sporadic fragmente ceramice. Nu au fost descoperite oseminte umane, este însă posibil ca ele să se afle în partea necercetată a tumulului, mult mai mare ca extindere și volum decât partea deja săpată. Fragmentele ceramice apărute, majoritatea provenind de la vase mari pântecoase cu decor canelat, de culoare neagră în exterior, roșie în interior, sau cu decor excizat, având culoarea maronie sau neagră-roșie, indică încadrarea tumulului într-o etapă sincronă cu cea de a doua fază a necropolei de la Lăpuș, respectiv în faza Bronz târziu 3.

Din motive obiective, cercetarea tumulului nu a mai putut fi reluată. Materialul se află în colecția MJM.

Cu prilejul unei vizite pe care am efectuat-o aici, în august 2009, împreună cu G. V. Szabó și un grup de studenți de la Universitatea ELTE Budapesta, a fost găsită la suprafață, lângă unul din tumuli, o lamă de silex aflată, foarte probabil, în poziție secundară.

-Lit.: Kacsó 1979, 19 sq.; Kacsó 1980a, 300; **Kacsó 1980b**, 38, nr. 7a; Kacsó 1981d, 87 sq.; Kacsó 1986, 112; Kacsó 1987a, 75; Kacsó 1990a, 47; **Kacsó 1990c**, 94 sq.; Bader 1990, 186, fig. 25, 20; Kacsó 1995b, 97; Vulpe 1996, nota 39; Păunescu *et al.* 2000, 130; Vulpe 1998, 18; Kacsó 2000b, 212; Motzoi-Chicideanu 2001, 229; Kacsó 2003f, 121, 125 sq., 135, Anexa 1, nr. 17; Vulpe 2003, 23; Kacsó 2004a, 333; Kacsó 2004b, 55 sq.; Pop D. 2005b, 71, nr. 18; Chicideanu-Șandor 2005, 91, nr. 95, 861; Kacsó 2005e, 108; Przybyła 2007, 624; Teodorescu R.-M. 2010, 32; Motzoi-Chicideanu 2011, 77, nr. 95, 652; Teodorescu R.-M. 2011, 76, 129, nr. 136; Rotea *et al.* 2011, 16; Pop H., Csók 2011, 91; Pop H., Csók 2012, 496; Vulpe 2012, 199; **Kacsó 2013a**, 73, fig. 10-12; Dietrich L. 2014, 307.

-Pe versantul sud-estic al dealului *Togul Nemților*, la cca 200 m de tumulii din pășune, am găsit la suprafață fragmente ceramice din Bronzul târziu, inclusiv de la vase pântecoase înalte, cu marginea lată canelată. Ele ar putea proveni dintr-o așezare contemporană cu necropola tumulară sau, eventual, din morminte plane (punctul *Togul Nemților II*).

Lit.: **Kacsó 2003f**, 108, 135, Anexa 1, nr. 18, pl. 2, 1-4; Kacsó 2004b, 56; Pop D. 2005b, 71, nr. 19.

-Depozite de bronzuri: **A**). Depozitul I a fost descoperit de un localnic din Bicaz, Ioan Floruț, la începutul anilor '70 ai secolului trecut, în punctul de

hotar numit *Valea Unghiului*, aflat la cca 3 km sud-est de centrul localității, în stânga șoselei Cehu Silvaniei – Supuru de Jos, pe versantul sudic, cu o înclinație relativ lină, al unui deal nu prea înalt. Primele date cu privire la descoperirea unor obiecte de bronz la Bicaz mi-au fost furnizate de Olivia și Liviu Buga, care m-au informat despre existența unor piese în proprietatea descoperitorului. Totodată, ei mi-au pus la dispoziție piesele pe care le-au găsit la suprafață, în locul indicat de primul descoperitor. În zilele de 7 și 8 noiembrie 1977 am identificat pe teren locul exact de descoperire a depozitului și am executat un sondaj de verificare. În suprafața de 12/12 m cercetată au mai apărut, între adâncimile de 0,05 și 0,25 m, numeroase obiecte de bronz, toate fiind mai mult sau mai puțin mișcate de la locul lor inițial de depunere. Cu acest prilej a fost recuperată și întreaga cantitate de piese ce se mai afla în posesia lui Ioan Floruț. Din relatările acestuia am aflat că bronzurile, pe care le deținea, au fost adunate de la suprafața solului, timp de mai mulți ani. Nu au fost stabilite locul exact de depunere a depozitului și nici poziția inițială a pieselor, este totuși aproape cert că acestea au fost depuse într-o groapă nu prea adâncă, săpată într-un sol ce a suferit ulterior, sub influența vegetației lemnoase a pădurii de quercinee, un proces înaintat de podzolire, iar după tăierea pădurii și un proces lent de eroziune de suprafață, care au dus la decopertarea sa. În cele din urmă, lucrările mecanizate de pregătire a solului au distrus în întregime groapa de depunere și au răspândit pe o suprafață relativ mare obiectele. Este sigur că bronzurile nu au fost depuse în vase de lut, la locul descoperirii nefiind găsit niciun rest ceramic. Depozitul conține: **1–12.** 12 topoare cu disc și spin întregi sau fragmentare, dintre care un topor de tip B₃, varianta Dobrocina, o lamă de topor de același tip și aceeași variantă, un topor de tip B₃, varianta Breb, un topor de tip B₃, varianta Târgușor, un topor de tip B₄, varianta Șomcuta, o lamă de topor de tip B₃, varianta Cehăluț, două lame de topor de tip B₄, varianta Uioara, un disc și spin împreună cu bara de sub disc, un disc și spin, două fragmente de tuburi de înmănușare. **13.** Topor de tip Drajna. **14–15.** Două vârfuri de lance. **16–17.** Două pumnale fragmentare. **18–19.** Două lame de spadă. **20–37.** 18 celturi întregi sau fragmentare, dintre care opt celturi cu plisc întregi, un fragment de celt de tip transilvănean, un fragment de celt cu nervuri laterale longitudinale, două tăişuri de celturi masive, șase fragmente de celturi, probabil cu plisc. **38–60.** 23 de seceri întregi sau fragmentare, dintre care o seceră cu buton întregă, 11 fragmente de tipul cu buton, două fragmente de tipul cu limbă la mâner, nouă fragmente de tipul cu cârlig. **61.** Topor-ciocan. **62–63.** Două dălți fragmentare. **64.** Lamă fragmentară de ferăstrău. **65.** Fragment împăturit de centură ornamentată. **66.** Fragment de verigă (de picior ?). **67.** Tija perforată longitudinal de la un pandativ semilunar ajurat. **68.** Fragment de placă subțire, eventual de la un vas de bronz. **69.** Fragment de bară. **70.** Fragment de seceră cu un rest de turnare. **71–73.** Trei fragmente de placă de bronz. **74.** Fragment de placă subțire de bronz. **75–77.** Trei cioturi de turnare. **78–80.** Trei fragmente de obiecte nedeterminabile. **81–89.** Nouă resturi de turnare. **90–495.** 406 de turte de bronz întregi sau fragmentare, precum și bucăți de bronz brut. Greutatea

totală a depozitului, după curățirea pieselor și prevalarea unor probe pentru examinarea compoziției lor chimice, este de 221,101 kg, greutatea turtelor și a bucăților de bronz brut fiind de 214,515 kg, ceea ce reprezintă 97,0214 %. Descoperirea se află în colecția MJM (nr. inv. 15.623–16.110) **B**). Depozitul II a fost găsit, la începutul lunii mai a anului 1978, la aproximativ 40 m nord-est de locul de descoperire a primului depozit, în același punct de hotar, de către elevii Școlii generale din Oarța de Sus conduși de profesorul lor, Tr. Rus. După adunarea obiectelor ce se aflau la suprafață, întrucât exista pericolul înstrăinării unor piese, descoperitorii au executat o săpătură de salvare, scoțând la iveală și restul bronzurilor. Spre deosebire de primul depozit, piesele celui de al doilea au fost mult mai puțin răvășite de lucrările agricole, astfel că acestea au fost găsite relativ grupat, se pare că într-o groapă puțin adâncită în pământul viu, cu diametrul de cca 1,20 m. Potrivit relatărilor descoperitorilor, turtele căpтуșeau marginea gropii, iar piesele finite au fost depuse în mijlocul ei. În momentul în care am sosit la locul descoperirii, groapa în care a fost depus depozitul era deja complet distrusă. Am executat totuși un sondaj de verificare, în urma căruia am mai recuperat câteva bronzuri. Totodată, cu ajutorul unui detector de metale am mai găsit un număr mic de obiecte. La piesele adunate în primăvara anului 1978 s-a mai adăugat încă una, găsită în toamna aceluiași an în același punct de hotar, totuși la o distanță destul de mare de locul de depunere a celor două depozite. Atribuirea acestei piese celui de al doilea depozit a avut în vedere faptul că exemplare similare ei se află în această descoperire. Depozitul conține: **1–12.** 12 topoare cu disc și spin întregi sau fragmentare, dintre care un topor de tip B₃, varianta Cehăluț, două topoare de tip B₃, varianta Breb, un disc și spin împreună cu bara de sub disc, un fragment de disc, două fragmente de tuburi de înmănușare împreună cu o parte din bara de sub disc și din lamă, cinci fragmente de lame, două de la topoare de tip B₄, varianta Uioara. **13.** Partea superioară a unui topor de tip Drajna. **14–20.** Șapte vârfuri de lance, dintre care unul întreg, restul fragmentare. **21–27.** Șapte pumnale fragmentare. **28.** Mâner de spadă. **29.** Lamă de spadă. **30–102.** 73 de celturi întregi sau fragmentare, dintre care 20 de celturi cu plisc întregi, șase celturi cu plisc fragmentare, 11 tăișuri, probabil de la celturi cu plisc, 17 celturi miniaturale cu plisc, un celt de tip transilvănean, un fragment de celt de același tip, un celt masiv cu decor în relief, 14 fragmente, inclusiv tăișuri de celturi masive. **103–193.** 91 de seceri, dintre care 47 cu buton (cinci întregi și 42 fragmentare), 34 cu limbă la mâner (una întreagă, întregită din două fragmente, 33 fragmentare), zece cu cârlig, toate fragmentare. **194.** Topor fragmentar cu ceafa prelungită. **195.** Topor fragmentar cu ceafa dreptunghiulară, gaura de înmănușare transversală și corpul decorat cu nervuri longitudinale. **196–199.** Patru fragmente de topoare cu aripioare mediane. **200–205.** Șase lame fragmentare de ferăstrău. **206–207.** Două piroane. **208.** Brățară cu secțiunea rombică. **209.** Brățară masivă cu secțiunea rotundă, ornamentată. **210–212.** Trei fragmente de brățări ornamentate cu crestături. **213–214.** Două fragmente de brățări din placă canelată. **215.** Fragment de brățară sau verigă neornamentată. **216.** Capăt de brățară (?) cu

secțiunea lenticulară. **217.** Ac de tip Gutenbrunn, lipsește tija. **218.** Ac cu cap discoidal și gâtul ornamentat cu un registru de incizii circulare, lipsește tija. **219.** Fragment de fibulă. **220–221.** Două pandantive semilunare îndoite. **222.** Faleră îndoită. **223.** Placă de centură lată împăturită, de care era lipită o turtă și căreia îi aparține, așa cum s-a constatat după despăturirea piesei, și o cataramă rotundă, în deschizătura căreia sunt introduse patru benzi metalice înguste într-o dispunere de două câte două. **224.** Placă de centură de lățime mijlocie împăturită în care erau prinse un fragment de lamă de ferăstrău și un mic buton calotiform cu spin interior. **225.** Placă de centură îngustă împăturită, în care erau prinse o seceră cu buton căreia îi lipsește vârful, precum și două fragmente de seceri cu limbă la mâner, ultimele două rămase în continuare în porțiunea de centură ce nu a putut fi despăturită. **226–227.** Două cârlige de centură ce aparțin probabil pieselor de mai sus. **228.** Sârmă de bronz folosită la repararea unei centuri. **229.** Fragmente de placă îndoite, provenite probabil de la o centură. **230.** Fragmente de plăci provenite probabil de la vase de bronz. **231.** Fragment de bară cu secțiunea rotundă. **232.** Fragment de bară ușor curbată cu secțiunea rotundă (tijă de ac ?). **233.** Fragment de bară cu un canal îngust longitudinal. **234.** Fragment de bară cu secțiunea pătrată. **235.** Fragment de bară cu secțiunea dreptunghiulară. **236.** Fragment de bară cu secțiunea neregulată. **237.** Fragment de placă masivă dreptunghiulară. **238.** Diferite piese parțial topite, reunite într-un bloc, care s-a deteriorat la descoperire; în afară de piesele desprinse deja (un fragment de seceră, bucăți dintr-un celt, bucăți de plăci, bucăți informe de bronz), se mai disting clar un celt întreg, un fragment de celt, fragmente de plăci, o seceră cu buton fragmentară, un fragment de seceră, un fragment de brățară, o placă de bronz cu o margine ușor profilată (fragment de vas de bronz ?), fragmente de turte. **239–242.** Patru cioturi de turnare. **243–245.** Trei fragmente de plăci de la diferite obiecte nedeterminabile. **246.** Fragment de bandă îngustă de bronz, eventual de la o cataramă. **247–250.** Patru deșeuri de turnare. **251.** Fragment de obiect nedeterminabil. **252–260.** Nouă resturi de turnare. **261–736.** 476 de turte întregi și fragmentare, precum și bucăți de bronz brut. Greutatea totală a depozitului, după curățirea pieselor și prevalarea unor probe pentru examinarea compoziției lor chimice, este de 156,891 kg, greutatea turtelor și a bucăților de bronz brut fiind de 137,560 kg, ceea ce reprezintă 87,678 %. Descoperirea se află în colecția MJM (nr. inv. 16.111–16.750, 19.612–19.681).

În anii 2000 și 2001, împreună cu C. Gaiu, D. Pop și M. Rotea am efectuat o cercetare cu detectorul de metale a unei suprafețe relativ mari din hotarul localității Bicaz, evident și a porțiunii de teren în care au apărut depozitele de bronzuri. Cu aceste ocazii nu au fost depistate noi piese din epoca bronzului cu ajutorul detectorului, în schimb au fost găsite la suprafață, tot în punctul *Valea Unghiului*, alte două fragmente de turte de bronz (greut. 408 g, respectiv 152 g). Ele aparțin cu siguranță descoperirilor de bronzuri apărute anterior aici, dar nu pot fi atribuite unuia sau altuia dintre depozitele descrise. Piese se află la MJM (nr. inv. 33.229, 33.230).

Datarea celor două depozite: Bronz târziu 3.

Lit.: Kacsó 1979, 19; **Kacsó 1980a**, 295 sqq.¹³⁸; Kacsó 1980b, 38, nr. 7b, 7c; Rusu 1981, 377 sqq.; Mozsolics 1981, 415; Soroceanu 1982, 373, nr. 5–6; Rusu, Chițu 1982, 34 sqq.; **Bader 1983**, 36, nr. 20, pl. 4, 20; **Kroeger-Michel 1983**, 193, Lista 7a, D-166, 197, Lista 10a, D-537, 199, Lista 11, D-759, 200 sq., Lista 12, DDE-823, DDE-833, DDE-839, DDE-847, 201 sq., Lista 13, DDE-911, E-933, 203, Lista 16, Dg-23, fig. 18b, III, fig. 28a, fig. 114, fig. 208; Mozsolics 1985, 84; Kacsó 1989a, 245; Kacsó 1990a, 48; Kacsó 1990b, 243; Kacsó 1990c, 95, nota 21; **Bader 1991**, 84, nr. 136, pl. 16, 136, 93, nr. 196, 197, pl. 21, 196, 197; **Kacsó 1993a**, 40 sqq., fig. 3, 1–5; Hansen 1994, 577, nr. 34A, 34B; Soroceanu 1995, 45, 80; Kacsó 1995b, 101, 115, Lista 4, nr. 2; Kacsó 1995c, 136, Lista 2, nr. 2-3; Vulpe 1995, 20; Höglinger 1996, 83; Rusu, Dörner, Ordentlich 1996, 21; Vulpe 1998, 18; Rusu, Dörner, Ordentlich 1999, 161; Kacsó 1999e, 91; Gogâltan 2000, 12, nr. 9; Kacsó 2001a, 39; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, 339, 343, 371; Motzoi-Chicideanu 2001, 229; **Kacsó 2003d**, Lista 1, nr. 2-3, Lista 2, nr. 3, pl. 7, 1-2, pl. 8, 1; Vulpe 2003, 23; **Kacsó 2004b**, 56 sqq., pl. 75-78; Kacsó 2005c, 240; Kacsó 2005f, 12; Gogâltan 2005, 345, 349, nr. 9, 369, 372, 377, pl. 2, 9¹³⁹; Chicideanu-Șandor 2005, 91; Ciugudean, Luca, Georgescu 2006, 44 sq.; László 2006, fig. 1, 3, 7; Kacsó 2007b, 38 sq., 41, 44, 50, nota 436; Bejinariu 2007, 49, 74; Soroceanu 2008, 243; Irimia 2008, 89; B. Nessel, MittBerGesAEU 29, 2008, 81¹⁴⁰; Irimia 2009, 39; Bratu 2009, 237, nr. 89-90; Marta 2009, 59; Teržan 2010, 209; Marta *et al.* 2010, nota 294 („Oarța de Sus/Bicaz”); Popa C. I. 2010, 330, 337 sq.; Kacsó 2010b, 33; Motzoi-Chicideanu 2011, 77, 652; Czajlik 2012b, 72; Țârlea 2012, nr. 133-134; Vulpe 2012, 199; Дергачев 2012, fig. 10, nr. 28; Kacsó 2013a, 73; Kacsó 2013c, 228 sq.; O. Dietrich, L. Dietrich, *Tüllenhammer als funktionale Bestandteile von Depotfunden des Karpatenbeckens. Das Beispiel Șpălnaca II*, în Rezi, Németh, Berecki (ed.) 2013, 192, 195, fig. 1; Jahn 2013b, 364, nr. 52-53.

-La cca 2,5 km sud de localitate, în punctul *Oarza*, pe o terasă joasă, la baza unei pante line care mărginește, spre sud-est, Valea Igoaii, I. Stanciu a sondat, în 1990-1991, o așezare locuită în mai multe epoci: neolitic, epoca bronzului și epoca Latène. Din ultima, datată cu probabilitate în secolele III–I î.e.n., provin, printre altele, fragmente ceramice cu grafit în pastă, decorate cu striuri. Și de la suprafață au fost recoltate fragmente ceramice, aparținând mai ales epocii bronzului, printre care și câteva de factură Wietenberg. Materialul se găsește în colecția MJM (nr. inv. 19.682-19.884).

Lit.: **Stanciu 1992**, 173, nr. 5A, pl. 4, 6–10; **Stanciu 1993**, 261 sqq., pl. 2–3; Maxim 2003, 7; Kacsó 2003a, 88; Bobîna 2009, 8, nr. 4; Pop D. 2012b, nr. 23; Ardeleanu 2013, 89, nr. 88.

¹³⁸ Cu date incomplete, preluate și de alți autori, cu privire la compoziția și greutatea depozitelor.

¹³⁹ Celtul ciocan este atribuit greșit depozitului Bicaz II.

¹⁴⁰ Este preluată informația greșită furnizată de F. Gogâltan cu privire la apartenența celtului ciocan la depozitul Bicaz II.

-Pe panta sud-vestică, într-o porțiune aproape orizontală a dealului *Corbuțu*, aflat la sud de localitate, la nord-vest de punctul *Oarză*, mărginit spre vest de pârâul Ciurgău și spre sud de Valea Grofoaii sau a Igoaii, am găsit împreună cu I. Stanciu, în vara anului 1990, fragmente ceramice neolitice și din secolele III-IV e.n., printre acestea din urmă și unul cenușiu, ornamentat prin stampilare.

În sondajul efectuat în 1991, I. Stanciu nu a identificat un strat de cultură databil în epoca romană, a pus însă în evidență mai multe complexe ce aparțin acestei epoci. Astfel, a apărut o groapă care străpungea stratul neolitic, cu un conținut ce indică cu probabilitate destul de mare prezența aici a unui mormânt plan de incinerare, cu depunerea directă în groapă a resturilor funerare. Un al doilea posibil mormânt se prezenta sub forma unei depuneri de formă trapezoidală în plan, în centrul căreia erau răspândite mai multe pietre de carieră, cu slabe urme de ardere, precum și puține bucăți de cărbune, fragmente ceramice și o verigă de fier. Alte complexe, probabil tot morminte, au fost răvășite de lucrările agricole, respectiv de amenajarea unei cabane.

Potrivit relatării unui localnic, pe panta dealului s-ar fi găsit și o monedă de argint, posibil antică.

În ziua de 24 mai 2012, împreună cu D. Crișan, V. Mitre și Tr. Rus, am efectuat în acest punct o cercetare de suprafață și am adunat alte fragmente ceramice, cu preponderență neolitice.

Materialul se păstrează la MJM (nr. inv. 20.144–20.160, 27.831-27.880).

Lit.: **Stanciu 1992**, 173, nr. 5B; **Stanciu 1993**, 267 sqq., pl. 4–5; Stanciu 1995b, 141, nr. 7; **Matei, Stanciu 2000**, 33 sq., nr. 20, pl. 37, 1–10. 15; Maxim 2003, 7; Kacsó 2004b, 64; Bobîna 2009, 7 sq., nr. 2; Gindele 2005, 121, 129, 143; Gindele 2011, Lista 3, nr. 6; Ardeleanu 2013, 89, nr. 86; Gindele 2013, 358, nr. 6.

-Cu prilejul cercetării de suprafață efectuate în ziua de 24 mai 2012 (vezi mai sus), în punctul *Râtul Grofoaiei*, aflat în apropiere de Pârâul Igoaiei (Grofoaiei), la cca 4 km sud de localitate, pe o pantă lină de deal cu înclinație sudică am identificat urmele unei așezări din epoca romană, cu ceramică cenușie lucrată la roată și ceramică modelată cu mâna.

-Din punctul *Telec*, aflat la cca 3 km sud-est de localitate, I. Stanciu a adunat, în august 1990, fragmente ceramice medievale, precum și o bucată de topitură (de fier?). Cu prilejul periegezei efectuate în 24 mai 2012 (vezi mai sus), am găsit aici alte numeroase fragmente ceramice medievale.

-Probabil că în raza localității se afla satul Redefalwa, menționat pentru prima dată la 1461 (după C. Suciul la 1424). La 1676 apare deja ca sat nelocuit, iar la 1682 printre localitățile distruse de invazia turcească.

Lit.: **Petri 1902b**, 284 sq.; Suciul 1967, 393.

Xb CIUTA

-În apropiere de *Oarză*, în punctul *Popești*, I. Stanciu a găsit, în august 1990, fragmente ceramice atipice, probabil preistorice.

-În partea nordică a localității, în dreapta Văii Cernei, în imediata apropiere a drumului dintre Corni și Ciuta, pe o pantă lină de deal, aflat în

prelungirea vestică a dealului *Pădurea Crucii*, în locul numit *Braniște*, cu ocazia unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o, în ziua de 14 octombrie 2003, împreună cu D. Pop și Tr. Rus, am găsit câteva fragmente ceramice atipice, posibil preistorice (punctul *Braniște I*)¹⁴¹.

-La cca 100 m sud de locul menționat anterior, cu aceeași ocazie am identificat o vastă așezare din secolele II-III e.n. (punctul *Braniște II*). De la suprafață am cules numeroase fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna, inclusiv fragmente de chiupuri de foarte mari dimensiuni. Ulterior, în cadrul unei cercetări de teren la care au mai participat D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, în același punct am găsit și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin culturii Wietenberg.

Lit.: **Kacsó 2004b**, 64; Ardeleanu 2013, 105, nr. 179.

-Cu ocazia unei periegeze efectuate în primăvara anului 2003, la care au mai luat parte D. Pop, Tr. Rus și Z. Șomcutean, la cca 200 m de capătul sud-estic al localității, în dreapta Văii Cernei, pe o pantă lină de deal, în locul numit *Cerņișe*, am găsit câteva fragmente ceramice atipice, probabil preistorice.

Xc CORNI

-La 3 km sud-est de localitate, în zonă colinară, în apropiere de vechiul drum dintre Corni și Oarța de Sus, în punctul *Cornișor*, a fost găsit un fragment dintr-un vas de mari dimensiuni lucrat cu mâna, foarte bine ars, de culoare roșiatică, cu mică în pastă, eventual dacic. Fragmentul a fost donat muzeului din Baia Mare de către Gh. Peti din Oarța de Sus în data de 21 aprilie 2001. Tr. Rus a identificat locul de descoperire în mai 2002. Aici el a găsit alte fragmente ceramice, precum și o bucată dintr-o rășniță de mână. Cu prilejul verificării punctului, în data de 22 mai 2002, întreprinsă împreună cu D. Pop, Tr. Rus și Z. Șomcutean, am constatat că fragmentele recent găsite sunt neolitice și aparțin culturii Criș. Ele provin dintr-o mică groapă, parțial distrusă cu ocazia amenajării drumului. În afară de două mici fragmente ceramice atipice, nu am mai găsit alte materiale, aceasta și din cauză că locul este în parte împădurit, în parte folosit drept pășune. Apartenența culturală și încadrarea cronologică a primului fragment ceramic recuperat din acest punct rămân incerte. Pare însă exclus ca el să aparțină epocii neolitice.

Lit.: **Bobîna 2009**, 9, nr. 12; Ardeleanu 2013, 108, nr. 196.

-Pe panta dealului *Guruieți* din partea sudică a localității, în dreapta drumului Bicaz-Babța, Mihai Șofron (Corni, nr. 272) a găsit, pe la mijlocul anilor '90 ai secolului XX, cu prilejul unor lucrări agricole, la mică adâncime în pământ, un topor-ciocan de cupru de tip Székely-Nádudvar (lung. 14,4 cm, greutate. 410 g). Piesa se află la MJM (nr. inv. 33.251).

Lit.: Kacsó 2004b, pl. 15; **Pop D. 2005a**, 25 sqq.; Wollmann 2006, fig. 2 stânga; Pop D. 2007, fig. 2; Némethi 2014, 179.

¹⁴¹ În cursul unor cercetări de suprafață din anii 2007 și 2010, efectuate de B. Bobîna, R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, au fost găsite în acest punct fragmente ceramice, care au fost atribuite culturii Suciului de Sus (vezi Pop D. 2012b, nr. 29).

-La sud-vest de localitate, pe o pantă lină de deal, aflată în prelungirea dealului *Secătura* din dreapta drumului Bicz-Babța și a Văii Cernei, în locul numit *Băbțișoara*, cu prilejul unei periegeze efectuate împreună cu Tr. Rus, în data de 9 mai 2000, am descoperit o așezare Suci de Sus, faza II. Cu ocazia unei noi verificări a punctului, efectuată în ziua de 13 octombrie 2003, împreună cu D. Pop și Tr. Rus, am găsit la suprafață, în afară de fragmentele ceramice ce aparțin epocii bronzului, și câteva fragmente medievale timpurii, lucrate la roată și decorate cu motive în val incizate (secolele VIII-IX e.n.).

Lit.: **Kacsó 2003f**, 110, 136, Anexa 1, nr. 41, pl. 10; Kacsó 2003a, 88; Pop D. 2005b, 73, nr. 43; Kacsó 2011b, 106, 110 („Corni-*Secătura*”).

-La cca 1 km vest de dealul *Secătura*, pe o pantă de deal din stânga Văii Fântânele, în punctul *Sătuț*, unde se află, potrivit tradiției locale, vechea vatră a satului, am găsit, în data de 9 mai 2000, fragmente ceramice atipice, foarte probabil preistorice. Un astfel de fragment a găsit și Tr. Rus în punctul *Fântânele*, aflat în dreapta văii, vizavi de *Sătuț*. După spusele unor localnici, aici s-ar fi găsit „cioburi mari cu pereții groși și funduri de oală”.

-La 10 mai 2000, D. Pop a găsit la sud de localitate, în apropierea drumului de acces în sat, mai multe fragmente ceramice atipice, probabil preistorice.

-La sud-vest de localitate, în stânga Văii Cernei, pe versantul nordic al unui deal înalt, în punctul *Mărășag*, cu prilejul periegezei din 22 mai 2002, efectuate împreună cu D. Pop, Tr. Rus și Z. Șomcutean, am găsit numeroase fragmente ceramice, dintre care câteva au grafit în pastă. Ele provin dintr-o așezare databilă în secolele III-II î.e.n.

Lit.: **Kacsó 2011d**, I, 236; Ardeleanu 2013, 108, nr. 197.

-Cu ocazia unei periegeze efectuate în ziua de 13 octombrie 2003, împreună cu D. Pop și Tr. Rus, la cca 500 m vest de punctul *Băbțișoara*, pe partea dreaptă a Văii Cernei, la 20 m de drumul Bicz-Babța, în porțiunea mai joasă a unei pante line de deal, în locul numit *Valea Puiului*, am găsit un număr redus de fragmente ceramice atipice, probabil medievale timpurii (punctul *Valea Puiului I*).

-În cursul aceleași cercetări, la 300 vest de punctul anterior, tot în *Valea Puiului*, în imediata vecinătate a pârâului Valea Puiului, care străbate longitudinal zona colinară și se varsă în Valea Cernei, am identificat o stațiune din mileniul I e.n. De la suprafață am cules o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice, unele cenușii, lucrate la roată, altele roșiatice sau negricioase, lucrate cu mâna. Unele dintre aceste materiale par să aparțină epocii romane, altele perioadei post-romane (secolele V-VI [?]). Tot aici au apărut bucăți mari de chirpici (punctul *Valea Puiului II*).

Lit.: **Kacsó 2004b**, 64; Ardeleanu 2013, 109, nr. 198.

-La 1405 este menționat satul Somos, care este probabil identic cu localitatea actuală.

Lit.: **Petri 1902b**, 344; Suci 1967, 403.

-În apropiere de Corni, posibil însă în afara perimetrului actual al localității, este semnalat la 1410 satul Kolbazvanfalva, dispărut înainte de 1682.

Lit.: **Petri 1902a**, 679; Suci 1967, 354.

XI. BISTRA, comună

XIa BISTRA

-Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII a fost descoperit, la o dată neprecizată înainte de 1910, pe teritoriul bisericii greco-catolice. Piesa cea mai veche datează din 1554, cea mai recentă din 1682. Tezaurul cuprinde piese din Transilvania, Polonia, Lituania, Prusia etc.: ort (1 piesă), 6 groși (66), polt (4), groși (314), 15 creițari (2). În colecția Cabinetului Numismatic al MNMB (nr. inv. 239B/1910).

Lit.: **Pap 2002**, 40.

-Pe teritoriul localității au fost identificate următoarele peșteri: *Peștera din Stilo* (versantul stâng al Văii Senderschi, dezvoltare 17,0 m, denivelare +2 m), *Peștera nr. 1 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 19,0 m, denivelare -6,0 m), *Peștera nr. 2 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 52,0 m, denivelare -19 m), *Peștera nr. 3 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 30,0 m, denivelare -2,0 m), *Peștera nr. 4 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 54,0 m, denivelare -19,0 m), *Peștera nr. 5 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 18,0 m, denivelare +6,0 m), *Avenul Senderschi nr. 1* (versantul drept al Văii Senderschi, dezvoltare 17,0 m, denivelare -8,0 m), *Peștera nr. 1 de la cariera Senderschi* (versantul stâng al Văii Senderschi, dezvoltare 81,0 m, denivelare -10,0 m), *Peștera nr. 2 de la cariera Senderschi* (versantul stâng al Văii Senderschi, dezvoltare 13,0 m, denivelare -3,0 m), *Peștera mică în marne din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 15,3 , denivelare -1,6 m).

Lit.: **Parcul MM.**

XIb CRASNA VIȘEULUI

-Depozit de bronzuri descoperit, în 1986, de Grigore Mihalca din Petrova, în zona premontană, la altitudinea de 669 m, la cca 2,5 km nord-est de localitate, în locul numit *După Olaha*, un teren relativ plat, poate chiar o terasă artificială, cu o lățime maximă de 150 m, continuată înspre nord de o ridicătură mai mare cu pante abrupte (fig. 89). Piesele de bronz au fost găsite la marginea terenului menționat, între și sub o aglomerare de formă rotundă, cu diametrul de aproape 4 m, de plăci de gresie de diferite dimensiuni. Cu prilejul cercetării locului de descoperire, pe care am efectuat-o în zilele de 23 și 24 octombrie 1989, când am îndepărtat o bună parte a plăcilor de gresie, la o adâncime de 0,40 m, am mai descoperit, în poziție orizontală, un celt. Nu am putut stabili cu exactitate dacă aglomerarea de plăci de gresie a servit la protejarea depunerii de bronzuri sau, eventual, la marcarea locului de depunere, ori a apărut incidental, într-o epocă de dată recentă, în urma lucrărilor agricole, care au putut necesita curățirea, respectiv nivelarea terenului. Situații mai mult sau mai puțin asemănătoare, unele provenite chiar din Maramureș, par să indice faptul că și în cazul acestei descoperiri a existat o legătură între aglomerarea de plăci de gresie și depozitul de bronzuri aflat sub ea, în sensul că această aglomerare a protejat depunerea sau a marcat locul depunerii. Piesele găsite au fost împărțite între mai

mulți locuitori din Petrova. Recuperea lor pentru colecțiile publice s-a desfășurat în mai multe etape. La muzeul din Baia Mare cele mai multe piese au ajuns între 1989 și 1991, achiziția a două brățări având loc însă la o dată mult mai recentă, și anume în 2002 și, respectiv 2010. Muzeul din Sighetu Marmăției a obținut în anii 1991 și 1992, datorită eforturilor lui M. Dăncuș și I. Ghergheș, alte piese din depozit. Trei piese au rămas în colecția Școlii generale din Petrova. Este posibil ca o parte a depozitului să nu fi ajuns încă într-o colecție publică. Din depozit sunt publicate: **1.** Obiect format din trei piese: o verigă, căreia îi sunt atașate un celt și un miez de turnare pentru vârful de lance, greut. totală 306 g (1a. Verigă deschisă, secțiunea rotundă, diam. interioare 8,45-8,50 cm, gros. 0,6 cm. 1b. Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea oval-alungită, partea dinspre tăiș mult lătită, ornamentat sub manșon cu trei nervuri orizontale și câte două nervuri verticale spre marginea fețelor late, lung. 9,9 cm. 1c. Miez de turnare pentru vârful de lance ușor curbat, secțiunea rotundă, un orificiu transversal în mijloc, în partea superioară o mică adâncitură cu secțiunea ovală, atins de foc, lung. 13,8 cm). **2.** Seceră cu buton, o nervură paralelă cu nervura de pe muchie, lung. 12 cm, greut. 41,5 g. **3.** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea ovală, ușor lărgit înspre tăiș, ornamentat sub manșon cu trei nervuri circulare, de cea inferioară atârând, pe fețele late, câte trei nervuri în formă de clopot, lung. 14,1 cm. **4.** Celt asemănător, identic ornamentat, cu tortița ruptă din vechime și un defect de turnare la manșon, lung. 14,1 cm, greut. 458 g. **5.** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea ovală, ușor lătit înspre tăiș, defect de turnare la manșon, ornamentat cu o nervură circulară sub manșon de care atâră, pe ambele fețe late, câte un motiv format din două nervuri unghiulare și o nervură verticală centrală., lung. 11,5 cm, greut. 225 g. **6.** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea ovală, ușor lătit înspre tăiș, ornamentat sub manșon cu două nervuri circulare, de cel inferior atârând, pe ambele fețe late, câte trei nervuri verticale, lung. 10,4 cm, greut. 248 g. **7.** Brățară deschisă, secțiunea rotundă, ornamentat cu grupuri formate din triunghiuri hașurate alăturate ce alternează cu grupuri de incizii verticale, diam. interioare 6,52/6,84 cm. **8.** Brățară asemănătoare, identic ornamentată, capetele rupte din vechime, diam. interior 6,3 cm, greut. 86 g. **9.** Brățară deschisă, secțiunea oval-rotundă, ornamentată cu grupuri de incizii, diam. interioare 6,5/6,59 cm, greut. 74,5 g. **10-13.** Brățări asemănătoare, identic ornamentate, una ruptă din vechime, diam. interioare 6,39/6,45 cm, 6/6,05 cm, 5,95/6 cm, 6,1/6,17 cm, greut. 76 g, 82,5 g, 77,5 g, 85,5 g. **14.** Două fragmente care provin, probabil, de la o brățară asemănătoare ca formă și identic ornamentată, greut. 46,5 g, 20,5 g. **15.** Fragment de brățară asemănătoare, identic ornamentată, ruptă din vechime, diam. interior 5,9 (?), greut. 36 g. **16.** Fragment de brățară deschisă, neornamentată, ruptă recent, greut. 17,5 g. **17.** Verigă deschisă, secțiunea rotundă, diam. interioare 7/7,2 cm, greut. 42 g. **18-35.** Verigi asemănătoare, diam. interioare 6,88/7,26 cm, 7,63/7,94 cm, 7,72/8,16 cm, 7,88/8,5 cm, 7,52/8,48 cm, 7,79/8,22 cm, 7,5/8,66 cm, 7,83/7,85 cm, 7,68/8,25

cm, 8,38/8,55 cm, 8,58/8,65 cm, 8,5/8,62 cm, 8,84/8,85 cm, 8,3/9,11 cm, 8,66/8,72 cm, 9,14/9,2 cm, 9,03/9,15 cm, 9,26/9,5 cm, greutate. 40,5 g, 38,5 g, 49 g, 51,5 g, 47,5 g, 44,5 g, 42 g, 42,5 g, 39,5 g, 48,5 g, 48,5 g, 45,5 g, 48,5 g, 49,5 g, ?, 46,5 g, 53,5 g, 65,5 g. Depozitul se păstrează la MJM (24 de piese; nr. inv. 19.590–16.611; 33.636), MMSM și la Școala generală din Petrova¹⁴². Datarea: Bronz târziu 3.

Lit.: Kacsó 1990b, 242 sq.; Kacsó 1992, 40; **Kacsó 1996a**, 249 sqq.¹⁴³; Kacsó 1999b, 64; Soroceanu, Dacia N.S. XLVI-XLVII, 2002-2003, 210 sq.; König 2004, 41, 52, 175, 177; Windholz-Konrad 2004, 308; Kacsó 2005f, 12; Kacsó 2006a, 102; Ciugudean, Ciută, Kádár 2006, 98; Kacsó 2007b, nota 460; Bejinariu 2008, 88; Kacsó 2009c, 348, 351; Bader 2009, 131, nr. 5, pl. 1, 5; Bratu 2009, 254, nr. 242; Ciugudean 2010, 25, fig. 2, 3; Niculică 2011, 116; Rezi 2011, nota 23; Kacsó 2012, 175, 182 sq.; Kacsó 2013c, 226 sq., 232, fig. 3; Jahn 2013a, nota 785.

XIc VALEA VIȘEULUI

XII. BOCICOIU MARE, comună

XIIa BOCICOIU MARE

-Pe teritoriul localității s-a aflat, potrivit unui document din 20 decembrie 1479, o biserică (de piatră ? lemn ?), care a fost dăruită împreună cu alte construcții.

Lit.: **Mihályi 1900**, 547; Baboș 2002, 268, nota 14.

XIIb CRĂCIUNEȘTI

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse, în vara anului 1972, pe terasa înaltă din stânga Tisei, în apropiere de locul numit *Mohelca*, în grădinile lui M. Malarciuc și N. Babinet din punctul *Košare*, am identificat o așezare preistorică, probabil neolitică. În afară de câteva fragmente ceramice atipice, am găsit aici și un topor plat confecționat din gresie foarte fină (lung. 5,7 cm). Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 30.917).

¹⁴² Cu prilejul vizitei pe care am efectuat-o la Petrova în anul 2006, nu am mai găsit la școala din localitate decât două piese de bronz ce aparțin depozitului.

¹⁴³ Dintr-o regretabilă eroare de transcriere, în nota 5 este menționată greșit, pl. 61, 4 în loc de 61, 14, poziția piesei din depozitul de la Brodski Varoš, ilustrată în monografia lui K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar, 1973, ce prezintă o bună analogie pentru decorul centurilor nr. 2 și 3 din depozitul de la Crasna Vișeului.

Pare destul de probabil că originea motivului de linii reliefate reunite în formă de clopot de pe centurile cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat se află în regiunea nord-vest balcanică. În afară de piesele deja citate în lucrarea din 1996, menționez și alte descoperiri de culturi cu acest decor din regiune menționată: *Debeli vrh* (G. Hirschbäck-Merhar, *ArhVjesnik* 35, 1984, pl. 1, 1-3. 4. 7), *Kraljevec-Budinščina* (I. Pavišić, *Prilozi* 2010, pl. II, 2).

Lit.: **Kacsó 1999c**, 56, fig. 2, 6; **Kacsó 2004b**, 197 sq., pl. 10, 6; **Bobîna 2009**, 9 sq., nr. 15.

-Pe terasa joasă din stânga Tisei, în stânga șoselei Sighetu Marmației-Vișeu, în marginea vestică a localității, au fost culese de la suprafață fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin, foarte probabil, culturii Suci de Sus. Materialele recoltate au intrat în colecția MMSM.

Probabil că la acest punct, pe care-l numește *Poale*, se referă T. Ivanciuc în comunicarea sa recentă despre descoperirile arheologice inedite din Maramureș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 141, Anexa 1, nr. 185 (informații V. V. Vizauer și T. Ivanciuc); **Ivanciuc T. 2005**, 278, nr. 7; **Pop D. 2005b**, 73, nr. 45; **Kacsó 2011a**, 71 sq.

-În punctul *Pompe*, plasat tot pe terasa joasă din stânga Tisei, T. Ivanciuc și V. V. Vizauer au găsit, la 5 aprilie 2003, fragmente ceramice preistorice (?), aflate probabil în poziție secundară. Informație Teofil Ivanciuc.

Probabil că la acest punct, numit acum *Câmp*, cu precizarea că se află la un kilometru vest de locul numit *Poale*, se referă mai nou T. Ivanciuc, el atribuind fragmentele atipice, cu rezerve, epocii bronzului.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 278, nr. 8; **Kacsó 2011a**, 71 sq.

-Un depozit de bronzuri a fost descoperit, în 1972, în poziție secundară, în imediata vecinătate a *Stației de Pompe*, aflată pe terasa joasă din stânga Tisei. După informațiile obținute imediat după descoperire, locul de depunere a depozitului s-ar fi aflat în apropierea locului său de descoperire, el fiind transportat aici împreună cu pietrișul folosit la nivelarea terenului. Potrivit unei informații primite de la G. M. Iuga, la rândul ei informată de unul dintre descoperitorii depozitului, acesta a fost într-adevăr adus la locul de descoperire, însă de la distanță mult mai mare, dintr-un punct aflat în raza localității Rona de Jos¹⁴⁴.

Din depozit au fost recuperate 39 de piese (fig. 90-98): **1.** Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Ungureni (Șanț), lung. 19,6 cm, greut. 630 g. **2.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, reconstituit din patru bucăți, lung. 21,4 (?) cm, greut. păstrată 430 g. **3.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, lama ruptă în apropierea tubului de înmănușare, aici fiind constatată o cavitate în corpul lamei, realizată în cursul turnării, lung. 22,3 cm, greut. 380 g. **4-9.** Topoare cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, exemplarul nr. 8 este rupt în două, probabil la descoperire, iar exemplarului nr. 9, de asemenea rupt în două, îi lipsește partea dinspre disc, lung. 22,1 cm, 24 cm, 24,8 cm, 22,8 cm, 23 cm, 14,6 cm (lung. păstrată), greut. 380 g, 485 g, 500 g, 445 g, 460 g, 210 g. **10.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Breb, lung. 24,4 cm, greut. 475 g. **11.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Târgușor, nervură circulară pe tub și

¹⁴⁴ Am încercat, fără succes, să obțin și alte date cu privire la pretinsul loc de apariție a depozitului și la condițiile sale de descoperire. În lipsa acestora, localitatea de proveniență a depozitului rămâne Crăciunești.

șase proeminente pe partea superioară a discului, lung. 21,2 cm, greut. 350 g. **12.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Crăciunești, lung. 26,3 cm, greut. 430 g. **13.** Fragment de lamă de topor cu disc și spin, lung. păstrată 9,9 cm, greut. 110 g. **14-18.** Celturi cu plisc, secțiunea hexagonală, exemplarul nr. 14 are pliscul tocit, nr. 15 are o porțiune din partea superioară ruptă, pe ambele fețe late ale exemplarului nr. 17 se află câte trei linii reliefate, manșonul găurii de înmănușare a exemplarului nr. 18 prezintă un defect de turnare (?), lung. 8 cm, 8,6 cm, 8,9 cm, 9,4 cm, 7,9 cm, greut. 140 g, 180 g, 130 g, 135 g, 120 g. **19-24.** Brățări deschise cu secțiunea rotundă, ornamentate cu creștături, piesa nr. 23 este fragmentară, diam. max. 8,8 cm, 8,1 cm, 8,3 cm, 7,6 cm, 8,2 cm, 7 cm, greut. 67 g, 70 g, 64 g, 70 g, 54 g, 39 g. **25.** Brățară deschisă cu secțiunea rotundă, ornamentată cu incizii fine, diam. max. 7,4 cm, greut. 66 g. **26.** Brățară masivă deschisă, cu secțiunea rotundă, nedecorată, diam. max. 8,2 cm, greut. 200 g. **27.** Brățară masivă deschisă, de formă ovală, cu secțiunea octogonală, nedecorată, diam. max. 7,5/8,5 cm, greut. 236 g. **28-31.** Verigi de picior deschise, la exemplarul nr. 30 capetele ușor suprapuse, la celelalte mai mult sau mai puțin apropiate, diam. max. 11,4 cm, 11,3 cm, 11,5 cm, 11,6 cm, greut. 95 g, 109 g, 216 g, 160 g. **32.** Bară de bronz perforată, lung. 20,7 cm (32a) de care este prinsă, din antichitate, o brățară ornamentată cu creștături, diam. max. 8,3 cm (32b), greut. totală 432 g. **33.** Bară de bronz asemănătoare, dar neperforată, ruptă și pilită în ruptură de descoperitori, lung. 208 g, greut. 407 g. **34-39.** Turte de bronz, dintre care cinci perforate, trei având în masa lor și piese finite, respectiv deșeuri de turnare parțial topite, greut. 660 g, 490 g, 610 g, 400 g, 613 g, 562 g. Piesele au ajuns în două loturi, primul salvat de F. Nistor, la MMSM (nr. inv. 4.646–4.679, 7.611–7.615). Există informații despre încă o piesă – un topor cu disc sau un sceptor, care se păstrează într-o colecție particulară. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: Nistor, Vulpe, *SCIVA* 25, 1974, 5–11; Vulpe, *SCIVA* 25, 1974, 11–17; Petrescu-Dîmbovița 1976, 490, nr. 24; Petrescu-Dîmbovița 1977, 56, pl. 37, 13–16, pl. 38, pl. 39, pl. 40, 1–5; Vulpe 1978, 372; B. Hänsel, *PZ* 56, 1981, 286; Mozsolics 1981, 409 sqq.; Kroeger-Michel 1983, 193, Lista 7a, D-165, 198, Lista 10b, D-610, D-611, D-614, D-615, 200, Lista 12, D-807, D-808, DDE-824, DDE-831, 201, Lista 13, D-905; Mozsolics 1984, 53; Wanzek 1989, 80, nr. 62; Kacsó 1990b, 235 sqq.; Kacsó 1991, fig. 4a-d; Kacsó 1992, 34, fig. de la p. 9–11; Andrițoiu 1992, notele 682, 684; Hansen 1994, 580, nr. 109; Ch. Sommerfeld, *Gerätegeld Sichel. Studien zur monetären Struktur bronzezeitlicher Horte im nördlichen Mitteleuropa*, Berlin–New York, 1994, 49; Comșa et al., *Brățară*, în *Enciclopedia I*, 208; Kacsó 1995a, 12 sq.; Kacsó 1996a, 252; Vulpe 1996, 522, fig. 4, 1; Petrescu-Dîmbovița 1998, 46, nr. 277, 278, 49, nr. 345, 56, 59, nr. 438, 439, 68 sq., nr. 630–633, 74, nr. 721, 75, nr. 744, 86, nr. 905, 90, nr. 955, pl. 31. 277. 278, pl. 35, 345, pl. 45, 438. 439, pl. 54, 630, pl. 55, 631–633, pl. 60, 721, pl. 61, 744, pl. 73, 905, pl. 76, 955; Pare, *Weights and Weighing in Bronze Age Central Europe*, în P. Schauer (ed.), *Eliten in der Bronzezeit. Ergebnisse zweier Kolloquien in Mainz und Athen*, Teil

2, MonogrRGZM 12, Mainz, 1999, 486; Kacsó 1999b, 64; Kacsó 1999e, 91; Vulpe, ActaPraehArch 32, 2000, 168; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, 292, 360, fig. 74; David 2002, 478; Kacsó 2003d, Lista 2, nr. 6; Kacsó 2005f, 10; Soroceanu 2004, 363 sq.; Kacsó 2007b, notele 241, 242, 245, 447, 462; Kacsó 2009c, 351, 357; Bratu 2009, 254, nr. 243; Ciugudean 2010, 25, fig. 2, 1-2; Popa C. I. 2010, 330, 335, 337 sq.; Kacsó 2011e, 237; Rezi 2011, 307; Popa C. I. 2011, 251; Kacsó 2012, 177, 183; Țârlea 2012, nr. 387¹⁴⁵; Kacsó 2013c, 228 sq., 231 sq., fig. 5, fig. 8; David 2013, 106, 121, nr. 52; Dietrich O., TEA 40, Winter 2013/2014, 16; Nessel, Apulum LI, 2014, 403; Kacsó 2015, 258; Kacsó, *Gewässerfunde*.

-Un fragment dintr-un cap de piatră, foarte asemănător cu cel găsit la Borșa (vezi mai jos Borșa), a apărut cu ocazia unor lucrări într-o grădină din localitate. Piesa se află într-o colecție particulară din Sighetu Marmației, în prezent fiind expusă la MMSM. Informație Mihai Dăncuș.

-Fără alte precizări, A. Filipașcu vorbește de monede (romane ?) descoperite pe locul unei vechi cetăți.

Lit.: Filipașcu 1997, 21; Iaroslavschi 1997, 44.

-În locul numit *Mohelca* de la piciorul terasei înalte a Tisei, la cca 500 m depărtare de malul stâng al râului, se află o așezare preistorică și una din mileniul I e.n. Obiectivul a fost identificat cu prilejul unei cercetări de suprafață, pe care am efectuat-o împreună cu R. Popa în mai 1971, atunci când am constatat existența unor porțiuni cu pământ mai negru conținând cărbune, cenușă și pietre arse la vest de movila cu diametrul de aproximativ 70 m și înălțimea de 10–12 m, *Mohelca* propriu-zisă, formată natural în urma unui proces de eroziune. Am cules din acest loc atunci numeroase fragmente ceramice, în special medievale timpurii.

Cercetările sistematice au început aici în 1972, cu participarea descoperitorilor stațiunii, precum și a lui R. Harhoiu. Ele au continuat în 1976, în acel an sub conducerea lui R. Harhoiu și cu participarea Georgetei M. Iuga.

Pe terenul de la *Mohelca*, mărginit spre est și nord de zone mocirloase, stratul de cultură este inconsistent și discontinuu, devenind mai ușor sesizabil doar în vecinătatea complexelor de locuire reprezentate prin case de suprafață. Cu totul sporadic au apărut și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin, foarte probabil, culturii Suci de Sus, ele nu provin însă dintr-un nivel distinct și nu pot fi raportate la vreun complex.

Dintre locuințele descoperite nu au fost publicate decât cele dezvelite în prima campanie de săpături. Prima locuință a apărut sub forma unei vetre deschise de dimensiuni foarte mari (2/2,50 m), pe a cărei suprafață se aflau pietre arse, fragmente ceramice, cenușă și cărbune, precum și foarte rare fragmente de chirpici. Dimensiunile și planul casei de suprafață nu au putut fi stabilite, este însă sigur că podeaua ei se prelungea și în afara perimetrului vetrei. Locuința a fost construită din materiale ușoare, lemne sau doar nuiele,

¹⁴⁵ Din conținutul depozitului sunt menționate doar piesele publicate în 1974.

eventual lipite cu pământ. A doua locuință (fig. 99) a fost identificată sub forma unei gropi ovale neregulate (diam. 4,60/2,70 m) cu fund albiat, plină de pietre de râu de mărime mică și mijlocie arse în foc și clivate, printre pietre aflându-se lut cu foarte mult cărbune și numeroase fragmente ceramice. Fundul gropii era căptușit cu un strat de cărbune de lemn. Ea a reprezentat, foarte probabil, o instalație mare de foc, înconjurată inițial de pietre, situată în centrul sau către marginea unei construcții din materiale foarte ușoare, de tipul colibeii. Inventarul arheologic recoltat din locuințe și din stratul de cultură se compune din ceramică, o fusaiolă, două fragmente de sticlă alb-verzuie provenind de la recipiente (pahare ?), precum și un amnar de fier și câteva pietre folosite la ascuțirea unor unelte de os (fig. 100). Pe baza acestui inventar, locuirea de la *Mohelca* a fost datată de R. Popa și R. Harhoiu la mijlocul și în a doua jumătate a secolului VII e.n.

Materialul se află în colecția MJM.

Lit.: Morintz 1973, 371, nr. 43; Popa 1977, 40, nota 29; Rusu 1986, fig. 1, nr. 86; **Popa, Harhoiu 1989**, 256 sqq., fig. 5–8; Stanciu 1992, 174, nr. 11; Stanciu 1994, nota 27, 309, nota 34; Teodor 1996, 102, 104; Stanciu 2001b, 483 sqq.; Sâmpetru 1992, 154; Stanciu 2002, 218 sq.; Stanciu 2001a, 124, 126; Stanciu, Bader 2003, 137, nr. 5; Kacsó 2003b, 36; **Kacsó 2003f**, 110, 136, Anexa 1, nr. 44; Kacsó 2004b, 67 sq.; Stanciu 2005, 247 sq.; Pop D. 2005b, 73, nr. 44; Kacsó 2006a, 104; Vizauer 2008, 203 sq., nr. 52; Kacsó 2011a, 71 sq., 77; Kacsó 2011b, 107; Stanciu 2011, 24, 106; Stanciu 2013, 329.

-O piatră înaltă de 1,80 m cu inscripția „VBHSV” a fost găsită în grădina lui Emil Liederman din apropiere de dealul *Hegyeshegy* (*Dealul ascuțit*). Ea este menționată de I. Mihályi și este localizată de A. Filipașcu la Crăciunești, cel din urmă afirmând că este romană. După aprecierea lui R. Ardevan, inscripția nu este antică.

Lit.: Mihályi 1900, 221, nota 1; Filipașcu 1997, 21. Informații suplimentare Radu Ardevan și Ioan Stanciu.

-Între localitățile Crăciunești și Apșa este menționat satul *Barkfalva*, proprietate a drăgoșștilor.

Lit.: **Csánki 1890**, 446.

-La mijlocul versantului estic al ridicăturii *Mohelca*, la o înălțime de 4 m se află o peșteră, *Peștera Mohelca* (cod 03-1004/1). Peștera este o cavitate mică, descendentă (dezvoltarea 11,7 m, denivelarea -3,3 m). Galeria de acces în peșteră este scurtă, după 9 m ajungându-se la baza unui mic lac, unde înălțimea peșterii este 1 m. Pe marginea lacului pot staționa trei-patru persoane. A fost emisă ipoteza că peștera a fost săpată manual, fiind în legătură cu stațiunea pre-și protoistorică din apropiere.

Lit.: **V. T. Chiș, A. Michnea, Speomond 7-8**, 2002-2003, 39; Chiș 2010, 106 (plan și profil, foto, scurtă descriere).

XIIc LUNCA LA TISA

-La 2 km sud de localitate, pe versantul nordic al dealului *Kamnja* sau *Camnea* (688,1 m), la cca 15 m diferență de nivel față de vârf, se află o grotă

descendentă, probabil antropică, în prezent aproape în întregime colmatată, numită de localnici *Peștera lui Doboș*. A fost identificată de V. T. Chiș, de la muzeul din Sighetu Marmăției. Există o singură galerie descendentă, cu o orientare aproximativă N-S. Intrarea are înălțimea de 0,5 m și lățimea de 1 m. Lungimea grotei este de 5,5 m, iar denivelarea de -2,5 m.

Pe perețele din stânga intrării în grotă se află o inscripție și desenul schematizat al unei figuri umane, ce pare a ține în mână un arc (fig. 101). Potrivit părerii mai multor specialiști (E. Toth, G. Kalla și alții), inscripția nu cuprinde literele unui alfabet cunoscut, semnele reprezentate fiind creații *ad-hoc*, cu un scop neprecizabil.

În vârful dealului există urme ale unei cariere de gresie calcaroasă, precum și blocuri de diferite dimensiuni de gresie, dintre care unele marcate prin incizii superficiale pentru crăpare, altele cu urme de lovituri de daltă. Potrivit tradiției din Rona de Jos, gresia a fost folosită la fundația actualei biserici, construite la începutul secolului XX.

Pe versantul sudic al aceluiași deal am găsit un fragment de vas cenușiu, databil cu probabilitate în secolele XVIII-XIX.

Am cercetat grotă și împrejurimile sale, împreună cu D. Iștvan și Z. Șomcutean, în ziua de 19 aprilie 2006.

Lit.: **Portase 2006**, 30 sqq., fig. la p. 31 jos; **D. Iștvan, V. T. Chiș, Tr. Minghiraș, Pro Unione X**, nr. 1-2 (29-30) – iunie 2007, 63 sqq.¹⁴⁶; Chiș, Minghiraș 2007, 30.

XIIId TISA

-Pe terasa înaltă din stânga Tisei, în apropiere de cantonul de cale ferată, în locul numit *Certeze* sau *Lazuri*, am identificat, cu prilejul cercetărilor de teren efectuate, în primăvara anului 1972, împreună cu R. Popa și R. Harhoiu, o stațiune locuită în mai multe epoci. Încă în acel an, apoi în 1977, am întreprins aici sondaje de verificare.

Stratul de cultură surprins este subțire, nedepășind 0,30 m, iar materialele diferitelor epoci apar de regulă împreună. Cele mai vechi urme aparțin eneoliticului final, și anume culturii Coțofeni. Dintre formele ceramice caracteristice acestei culturi, au fost evidențiate aici oala cu torți perforate vertical și castronul, iar dintre motivele ornamentale creștăturile verticale duble pe și sub margine, șirurile de incizii adânci unghiulare, brăurile reliefate, proeminențele. Locuirii Coțofeni i-a aparținut, foarte probabil, și un fragment de lamă de silex.

Terasa a fost locuită mai intens, se pare, în epoca hallstattiană. În afara unei cantități relativ mari de fragmente ceramice, au fost descoperite și două piese de fier (piron, lamă de cuțit), precum și două obiecte de lut ars (fusaioală, disc perforat) (fig. 102-105). Majoritatea materialelor provine din umplutura a două gropi, una posibil de semibordei (fig. 106-107). Formele ceramice

¹⁴⁶ Autorii consideră că inscripția ar putea fi totuși descifrată, fără a oferi însă soluții în acest sens.

hallstatiene sunt străchinile cu marginea invazată, uneori ornamentate cu caneluri oblice, oalele cu decor în relief, plasat sub margine, vasele cu corpul pântecos, ceștile, vasele-strecurătoare. Se remarcă și un fragment de la gâtul unui vas cu decor de caneluri late orizontale, o toartă supraînălțată cu o prelungire crestată, un fragment de capac (?) cu o nervură aproape de margine, un decor plastic în formă de corn. Așezarea se încadrează, foarte probabil, la începutul Hallstatului mijlociu, în a doua jumătate a secolului VIII, prima jumătate a secolului VII î.e.n.

Locuirea cea mai nouă de pe terasa *Certeze (Lazuri)* aparține perioadei medievale timpurii, probabil secolelor VI–VII e.n. Din umplutura unei locuințe de suprafață au fost recoltate puține materiale ceramice, printre acestea și un vas de mici dimensiuni, lucrat cu mâna, î. 7,7 cm (fig. 310, 18).

Descoperirile se păstrează la MJM (nr. inv. 27.768-27.830).

Lit.: Morintz 1973, 393, nr. 155; Kacsó 1981d, 88; **Stanciu 1992**, 180 sq., nr. 29B, pl. 9, 18; Stanciu 1994, nota 34; Vasiliev 1995, 94; **Kacsó 1999c**, 56, 60, fig. 4; Stanciu 2001a, 125; Stanciu 2001b, 483; Stanciu, Bader 2003, 138, nr. 11; Kacsó 2004b, 68 sq.; Stanciu 2005, 248; Kacsó 2006a, 100, 103 sq.; **Kacsó 2007a**, 169, fig. 8-13; Vizauer 2008, 271, nr. 145; Gogâltan, Molnár-Kovács 2009, nota 142; Popa C. I. 2009a, 26; Popa C. I. 2009b, 464, nr. 1.275; Kacsó 2011a, 73, Stanciu 2011, 106; Stanciu 2013, 329.

-În grădina parohului greco-catolic din localitate a fost descoperit, înainte de 1892, un denar roman de argint (*Severus Aug Provid Deorum*), care poate fi un hibrid (Av. Septimius Severus–Rv. Caracalla) emis curând după 211 e.n. A fost în colecția T. Lehoczky.

Lit.: **Lehoczky 1892**, 160; **Stanciu 1992**, 180, nr. 30, A (este menționată încercarea de determinare a descoperirii de către R. Ardevan); Poenaru Bordea, Mitrea 1993, 315, nr. 65; Matei, Stanciu 2000, 83, nr. 139; Vizauer 2003, 223; Cardoș 2012, 140, nr. 67; Ardeleanu 2013, 228, nr. 802.

XIII. BOGDAN VODĂ, comună

XIIIa BOCICOIEL

-Pe teritoriul localității se află punctele de hotar *Cetățuia, Dealul Slatinii, Gruitul Slatinii, La Cetățea, La Temeteu, Pe Poduri*. Ele prezintă, eventual, interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

XIIIb BOGDAN VODĂ

-La nord-vest de localitate, în imediata apropiere a drumului Bogdan Vodă–Bocicoiel, în terenul lui I. Secăreanu „Chiștol”, în locul numit *La Podeț*, se află o așezare din epoca bronzului cu ceramică striată. Așezarea a fost descoperită de M. Dăncuș. Cu ocazia unei periegeze, pe care am efectuat-o împreună cu descoperitorul, J. Béres și G. M. Iuga, în ziua de 14 iunie 1978, am

cules de la suprafață fragmente ceramice care permit atribuirea așezării culturii Suciului de Sus sau grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 1987a**, 51, nr. 5; Kacsó 2003f, 135, Anexa 1, nr. 19; Pop D. 2005b, 72, nr. 20; Kacsó 2011a, 71 sq.

-În noiembrie 1980, pe dealul *Zneamăn*, aflat la aproximativ 1,5 km vest de localitate și la 0,5 km de punctul *La podeț*, formând cumpăna de apă dintre Valea Bodiului, un afluent din dreapta a Izei, și Valea Lutoasă, ce se deschide înspre Dragomirești, a ieșit la iveală un depozit de bronzuri. Primele piese au fost descoperite în timpul aratului de către Mihai Mariș Bercea, care a adunat câteva piese, restul fiind lăsate pe loc. În martie 1981 descoperitorul a prezentat 29 de piese la Institutul de Arheologie din București și a furnizat primele informații cu privire la descoperire. În mai 1981, sub conducerea lui I. Motzoi-Chicideanu și G. M. Iuga, a avut loc aici o săpătură de control, prilej cu care s-a constatat că este vorba de un depozit mult mai mare decât s-a presupus. Au fost găsite în săpătură încă 93 de piese, iar 95 au fost recuperate de la elevii școlii din Bogdan Vodă. Alte opt piese au fost primite de la săteni. Potrivit unor date culese la fața locului, șase seceri din depozit au ajuns într-o colecție particulară, ele fiind considerate definitiv pierdute. În vara anului 2002, în urma unei informații primite de la I. Gherheș, am luat în evidență alte patru piese din depozit, și anume pe cele achiziționate de către Șt. Grad de la elevi din Bogdan Vodă, care sunt păstrate în colecția sa din Moisei (jud. Maramureș). Șt. Grad mi-a mai relatat despre un vârf de lance fragmentar ce aparține depozitului, dar care a fost pierdut de cel ce îl deținea.

Depozitul a fost găsit pe panta nord-vestică, în apropiere de coama dealului. S-a presupus că locul său de depunere s-a aflat chiar pe coamă și a ajuns la locul de descoperire în urma unei alunecări de teren. Au fost descoperite și fragmente dintr-un vas de lut de mărime mijlocie, din păcate doar parțial restaurabil, în care s-au aflat, foarte probabil, inițial bronzurile.

Depozitul conține: **1.** Fragment de lamă de spadă, secțiunea lenticulară, ornamentată cu linii incizate duble, paralele cu tăișul, sunt vizibile urme de folosință, lung. păstrată 6,2 cm, greutate. 62 g. **2.** Vârf de spadă, nervură mediană bine profilată, cu urme de folosință, lung. păstrată 6 cm, greutate. 20 g. **3.** Pumnal fragmentar, se păstrează o parte din limba la mâner cu bordurile îngroșate și o gaură de nit, precum și placa cu umerii ușor rotunjiți și îngroșați, două găuri de nit, lung. păstrată 5,9 cm, greutate. 20 g. **4.** Pumnal fragmentar, se păstrează o mică parte din placa cu umerii oblici îngroșați și o gaură de nit în mijloc, precum și o parte din lama cu o nervură centrală accentuată, puternic încovoiată în partea inferioară, cu urme de folosință, lung. păstrată 9,5 cm, greutate. 34 g. **5.** Pumnal fragmentar, se păstrează o parte din placa cu umerii oblici îngroșați și două găuri de nit, precum și din lama ușor îndoită cu secțiunea rombică, ornamentată cu două linii incizate, care se termină în partea superioară într-un prag orizontal, slab perceptibil, lung. păstrată 8,9 cm, greutate. 32 g. **6.** Pumnal fragmentar, se păstrează o parte din limba la mâner puternic îndoită și ruptă, cu bordurile îngroșate și o gaură de nit, precum și din placa cu umerii rotunjiți și îngroșați,

două găuri de nit, lung. păstrată 3,9 cm, greut. 6 g. **7.** Vârf de lance, partea superioară ruptă din vechime, brațele lamei ușor îndoite, tășurile bătute cu ciocanul, tubul de înmănușare cu secțiunea hexagonală în partea lamei, două găuri de fixare a mânerului, ornamentat lateral cu câte un motiv de două linii formate din incizii scurte oblice, unite unghiular la baza lamei și cu capetele prelungite pe fețele tubului în zona găurilor de prindere, iar în partea inferioară cu un registru circular format dintr-o linie în zig-zag și scurte linii oblice unite unghiular, închise între linii duble și triple, lung. păstrată 10,3 cm, greut. 84 g. **8.** Vârf de lance, vârful propriu-zis ușor îndoit, lama o dată îngroșată, tubul de înmănușare prelungit până aproape de vârf cu două găuri de fixare a mânerului și un mic defect de turnare în partea inferioară, lung. 12,3 cm, greut. 80 g. **9.** Vârf de lance, vârful propriu-zis rupt din vechime, lama cu tășurile bătute, unul fiind accentuat zimțuit, tubul de înmănușare profilat în porțiunea lamei prin câte trei nervuri verticale pe ambele fețe, două găuri de fixare a mânerului în partea inferioară, lung. păstrată 15,1 cm, greut. 86 g. **10.** Fragment de tub de înmănușare de la un vârf de lance, lung. păstrată 3,7 cm, greut. 6 g. **11.** Tub de înmănușare parțial păstrat de la un vârf de lance, două găuri de fixare a mânerului, lung. păstrată 7,8 cm, greut. 50 g. **12.** Celt cu plisc, pliscul puțin dezvoltat, secțiunea ovală, lama lățită înspre tășul convex și ascuțit, din care au fost îndepărtate în vechime două mici porțiuni, lung. 11,7 cm, greut. 278 g. **13.** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și ușor îngroșat, lama mult lățită înspre tășul convex, ascuțit prin batere, tortița turtită, lipsește din vechime o porțiune din partea superioară, tot aici o fisură longitudinală ce se continuă cu una laterală, provocată, se pare, intenționat prin batere cu ciocanul, urme de acest fel fiind prezente încă pe manșonul găurii de înmănușare și pe corp; în gaura de înmănușare se află un fragment de bară de bronz cu secțiunea semiovală; lung. 11,8 cm, greut. totală 360 g. **14.** Celt de tip transilvănean, ruptă o porțiune din partea superioară, fisurată în mai multe locuri, fisurile cele mai accentuate pornind de la locul rupturii, tășul ascuțit și ușor deteriorat, lung. 11,1 cm, greut. 224 g. **15.** Celt de tip transilvănean, lipsește o porțiune din partea superioară, tortița turnată greșit, tășul drept, deteriorat, lung. 12,7 cm, greut. 348 g. **16.** Celt de tip transilvănean, lipsește o porțiune din partea superioară (turnare defectuoasă ?), de la ruptură pornind o fisură, tășul ascuțit, ușor deteriorat, lung. 12,5 cm, greut. 322 g. **17.** Celt de tip transilvănean, fisurată pe aproape întreaga circumferință, adânciturile triunghiulare marcate de nervuri longitudinale, tortița lipsește în urma turnării defectuoase, tășul convex, ascuțit, lung. 11,8 cm, greut. 262 g. **18.** Celt de tip transilvănean cu ornament asemănător, lipsește o mică porțiune din tășul convex, tortița îndoită prin batere, lung. 10,1 cm, greut. 208 g. **19.** Celt de tip transilvănean, cu ornament asemănător, lipsește aproape întreaga parte superioară, tășul ascuțit și ușor deteriorat, lung. 13,1 cm, greut. 390 g. **20.** Celt de tip transilvănean, manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, sub manșon o nervură circulară puternic reliefată, de la aceasta pornind, pe marginile fețelor late, adâncituri triunghiulare, lama lățită înspre tășul convex, din care lipsește o porțiune

(turnare defectuoasă ?), ascuțit prin batere pe toată extinderea sa, tortița turnată, de asemenea, greșit, lung. 14,2 cm, greut. 442 g. **21.** Celt cu aripioare laterale false, sub manșonul îngust al găurii de înmănușare două nervuri circulare, iar lateral un orificiu cauzat de o turnare defectuoasă, tortița îndoită prin batere, tăișul convex, deteriorat, lung. 9,7 cm, greut. 176 g. **22.** Celt asemănător, de dimensiuni puțin mai mari, tăișul mai puțin deteriorat, lung. 11,2 cm, greut. 234 g. **23.** Celt miniatural, sub manșonul profilat al găurii de înmănușare două nervuri circulare, corpul ușor lățit înspre tăișul aproape drept, crăpat pe aproape toată lățimea sa, lung. 7,8 cm, greut. 138 g. **24.** Celt masiv, lipsește din vechime partea inferioară, marginea dreaptă și îngroșată, sub aceasta o nervură circulară de care atârână un decor de două nervuri în formă de V, fețele înguste au marginile ridicate și câte un orificiu de prindere, lung. păstrată 9,8 cm, greut. 330 g. **25.** Celt masiv, lipsește partea superioară, lărgit înspre tăișul rotunjit, din decor se păstrează o parte din nervura în formă de V, marginile fețelor înguste ridicate, lung. păstrată 11,2 cm, greut. 344 g. **26.** Partea inferioară a unui celt masiv, lama lățită înspre tăișul ușor convex și ascuțit, din ornament se păstrează o parte din cele două nervuri laterale, puternic reliefate, lung. păstrată 9 cm, greut. 278 g. **27.** Partea inferioară a unui celt masiv, lama lățită înspre tăișul convex și ascuțit, din ornament se păstrează pe una dintre fețele late o parte din cele două nervuri laterale, cealaltă față este îndoită și fisurată cu lovituri de ciocan, decorul nemaifiind sesizabil, lung. păstrată 7,9 cm, greut. 210 g. **28.** Partea inferioară a unui celt masiv, lama lățită înspre tăișul convex, îndoită și fisurată cu lovituri de ciocan, lung. păstrată 6,5 cm, greut. 166 g. **29.** Partea inferioară a unui celt, lama lățită ușor înspre tăișul drept, neascuțit, două praguri laterale la întretăierea corpului cu lama, lung. păstrată 6,9 cm, greut. 86 g. **30.** Partea inferioară a unui celt, lama lățită înspre tăișul ușor convex, ascuțit, lung. păstrată 6,6 cm, greut. 138 g. **31.** Partea superioară, deteriorată, a unui celt cu manșonul drept și îngroșat, ornamentat pe fețele late cu câte un motiv format din trei nervuri unghiulare suprapuse, lung. păstrată 5,4 cm, greut. 76 g. **32.** Partea inferioară a unui celt zvelt, lama lățită înspre tăișul convex, puternic deteriorat, lung. păstrată 4,9 cm, greut. 44 g. **33.** Fragment din partea superioară a unui celt cu bordura găurii de înmănușare neprofilată, ornamentat cu două nervuri verticale, lung. păstrată 3,5 cm, greut. 18 g. **34.** Fragment din partea superioară a unui celt masiv, bordura găurii de înmănușare dreaptă și îngroșată, sub ea nervuri verticale, lung. păstrată 5,4 cm, greut. 24 g. **35.** Fragment din partea superioară a unui celt, bordura găurii de înmănușare dreaptă și îngroșată, sub ea o nervură orizontală, puternic reliefată, lung. păstrată 1,9 cm, greut. 4 g. **36.** Topor cu aripioare, pe ceafă o deschizătură semicirculară, marginile aripioarelor în partea inferioară ușor îndoite prin batere, lama lățită înspre tăișul convex, ascuțit, cu urme de uzură, lung. 15,8 cm, greut. 550 g. **37.** Partea superioară a unui topor cu aripioare, capetele deschiderii îndoite prin batere, lung. păstrată 4,5 cm, greut. 44 g. **38.** Seceră cu buton, lipsește din vechime o porțiune din partea inferioară, probabil din cauza coroziunii este deteriorat tăișul, lipsește o mică bucată din vârf, butonul înalt, nervură pe muchie, lăț.

lamei 3,6 cm, greutate. 98 g. **39.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură pe lamă, la capătul mai lat se află un buton supraturat, lăț. lamei 3 cm, greutate. 40 g. **40.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o bună parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură până aproape de vârful rotunjit, tăișul ascuțit, lăț. lamei 2 cm, greutate. 38 g. **41.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralele cu ea două nervuri pe lamă, tăișul deteriorat datorită corodării, lăț. lamei 2,2 cm, greutate. 22 g. **42.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o parte din lamă, nervură pe muchie, vârful deteriorat, tăișul ascuțit, lăț. lamei 1,7 cm, greutate. 20 g. **43.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lamă, tăișul corodat datorită coroziunii, lăț. lamei 2 cm, greutate. 24 g. **44.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură lată, slab reliefată, trasă până aproape de vârful ascuțit și ușor îndreptat spre exterior, lăț. lamei 2,4 cm, greutate. 46 g. **45.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură slab reliefată trasă până aproape de vârful rotunjit, tăișul bătut, lăț. lamei 2,2 cm, greutate. 40 g. **46.** Fragment de seceră, se păstrează vârful tăiat oblic și o parte din lamă, nervură pe muchie, tăișul deteriorat datorită coroziunii, lăț. lamei 2,1 cm, greutate. 8 g. **47.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură lată, slab reliefată, trasă până aproape de vârful rotunjit și ușor crestă, lăț. lamei 2,4 cm, greutate. 18 g. **48.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lamă, nervură pe muchie, lăț. lamei 1,7 cm, greutate. 12 g. **49.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lamă, nervură pe muchie, lăț. lamei 1,8 cm, greutate. 10 g. **50.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lama fațetată, nervură pe muchie, lăț. lamei 2 cm, greutate. 14 g. **51.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și îndreptat spre exterior și o parte din lamă, nervură pe muchie, marcată de alveolări, lăț. lamei 2 cm, greutate. 24 g. **52.** Fragment de seceră, se păstrează vârful ascuțit, îndreptat puțin spre exterior și o parte din lamă, nervură pe muchie, tăișul bătut, lăț. lamei 2,7 cm, greutate. 36 g. **53.** Fragment de seceră, se păstrează vârful ascuțit, deteriorat, precum și o parte din lamă, ușor îndoită în porțiunea rupturii, nervură pe muchie, tăișul bătut, lăț. lamei 2,1 cm, greutate. 44 g. **54.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lamă, nervură pe muchie, tăișul bătut, lăț. lamei 2,8 cm, greutate. 44 g. **55.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lama puternic îndoită, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură trasă până aproape de vârf, abia vizibilă din cauza corodării, care a afectat și restul piesei, lăț. lamei 2 cm, greutate. 28 g. **56.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lama puternic corodată, nervură pe muchie, pe lamă două nervuri longitudinale, paralele, lăț. lamei 3,2 cm, greutate. 28 g. **57.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit, ușor crestă și o parte din lama îndoită, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură trasă până aproape de vârf, lăț. lamei 2,4 cm, greutate. 52 g. **58.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lama ușor îndoită, nervură pe muchie, pe lamă două nervuri longitudinale, paralele, lăț. lamei 2,7 cm, greutate.

44 g. **59.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit, ușor crestat și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură trasă până aproape de vârful, lăț. lamei 2,3 cm, greut. 18 g. **60.** Fragment de seceră, se păstrează vârful tăiat oblic, ușor îndreptat spre exterior și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, parțial păstrată din cauza coroziunii, care a afectat și tăișul, lăț. lamei 2,2 cm, greut. 32 g. **61.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchia ușor deteriorată în locul din care a fost îndepărtat ciotul de turnare, lăț. lamei 2,3 cm, greut. 33,5 g. **62.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, lățită prin batere la unul din capete, lăț. lamei 2,8 cm, greut. 24 g. **63.** Fragmente de la o lamă de seceră, nervură pe muchie, lăț. lamei 2,8 cm, greut. 22 g. **64.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, unul din capete subțiat, lățit, rotunjit și ascuțit prin batere, tăișul îndoit tot prin batere, greut. 26 g. **65.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralele cu ea două nervuri, rupt recent, greut. 10 g. **66.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, tăișul bătut, lăț. lamei 2,3 cm, greut. 10 g. **67.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, lăț. lamei 2,6 cm, greut. 12 g. **68.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, tăișul corodat, lăț. lamei 2,3 cm, greut. 6 g. **69.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, lăț. lamei 2,2 cm, greut. 12 g. **70.** Fragment de lamă de seceră fațetată, nervură pe muchie, lipsește partea cu tăiș, greut. 14 g. **71.** Seceră cu limbă la mâner, baza unghiulară, cu unul dintre capete ușor îndoit, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, pe limbă trei nervuri verticale, dintre care cele laterale sunt alveolate, alveolele fiind prelungite și pe nervura de pe muchie, pe o parte și pe alta a nervurii din mijloc, în partea sa superioară, câte trei scurte nervuri oblice, vârful rotunjit, tăișul bătut și deteriorat, probabil și datorită coroziunii, lăț. limbii 2,6 cm, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 126 g. **72.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, nervură pe muchie, urmele ciotului de turnare finisate, totuși vizibile, tăișul bătut, pe limbă trei nervuri verticale, alveolate, lăț. limbii 2,8 cm, lăț. lamei 3 cm, greut. 86 g. **73.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, în porțiunea rupturii lama îndoită, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă aproximativ semiovală, pe limbă trei nervuri, dintre care cele laterale sunt alveolate, cea dinspre interior prelungită pe lamă într-o nervură simplă, paralelă cu nervura de pe muchie, de asemenea alveolată, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 3,1 cm, greut. 108 g. **74.** Seceră cu limbă la mâner, se păstrează limba și o foarte mică parte din lamă, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, nervură pe muchie, trei nervuri pe limbă, lăț. limbii 2,3 cm, greut. 38 g. **75.** Seceră cu limbă la mâner, vârful rupt, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă aproximativ dreptunghiulară, nervură pe muchie, trei nervuri verticale pe limbă, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 3 cm, greut. 102 g. **76.** Seceră cu limbă la mâner, foarte probabil recondiționată după ruperea vârfului și a unei părți din lamă, ciotul de turnare de pe muchie îndepărtat cu grijă, urma sa fiind totuși vizibilă, defect de turnare, baza inițial dreaptă, acum

lipsește o porțiune din ea, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, pe limbă trei nervuri alveolate, cea laterală dinspre interior prelungită pe lamă printr-o nervură simplă, paralelă cu nervura de pe muchie, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. lamei 3,1 cm, greutate. 74 g. **77.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful și o mică parte din lamă, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă aproximativ semiovală, nervură pe muchie, lama fațetată, tăișul deteriorat, pe limbă trei nervuri, dintre care cele laterale alveolate, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. lamei 2,8 cm, greutate. 106 g. **78.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful și o mică porțiune din baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, tăișul deteriorat, pe limbă trei nervuri alveolate, dintre care cea dinspre exterior se prelungește printr-o nervură pe muchie, capetele superioare ale celorlalte două îndreptate oblic înspre muchie, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. limbii 3,1 cm, greutate. 112 g. **79.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, un mic rest al ciotului de turnare pe muchie, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, nervură pe muchie, tăișul uzat, pe limbă trei nervuri verticale, alveolate, cea din mijloc completată în partea inferioară, pe o parte și alta, cu câte o nervură scurtă, oblică, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. lamei 2,9 cm, greutate. 92 g. **80.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, lama îndoită în porțiunea ruptă, urma ciotului de turnare vizibilă pe muchie, baza ușor rotunjită, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, pe limbă trei nervuri verticale, cea exterioară prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,6 cm, lăț. lamei 3,2 cm, greutate. 78 g. **81.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, baza ușor oblică, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, lama fațetată, tăișul deteriorat, pe limbă cinci nervuri slab reliefate, dintre care cea exterioară se prelungește pe muchie, paralele cu ea pe lamă alte două nervuri, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 3,1 cm, greutate. 132 g. **82.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, lama fațetată puternic îndoită, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, pe limbă trei nervuri crestate, cea din mijloc terminată printr-o nervură scurtă, orizontală, cele laterale sunt prelungite pe lamă și pe muchie, ultima fiind de asemenea crestată pe o porțiune, lăț. limbii 2,8 cm, lăț. lamei 3,5 cm, greutate. 130 g. **83.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, un rest al ciotului de turnare pe muchie, baza ușor oblică, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, pe limbă trei nervuri crestate, cea exterioară prelungită printr-o nervură simplă pe muchie, paralelă cu aceasta o nervură abia perceptibilă pe lamă, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 3 cm, greutate. 100 g. **84.** Seceră cu limbă la mâner, se păstrează limba și o foarte mică parte din lamă, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii puțin profilat, trei nervuri slab reliefate, lăț. limbii 2,8 cm, greutate. 52 g. **85.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, tăișul deteriorat, pe lamă trei nervuri verticale, dintre care cea exterioară se prelungește pe muchie, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. lamei 2,7 cm, greutate. 50 g. **86.** Seceră cu limbă la mâner, puternic corodată, vârful, o parte din lamă și o mică porțiune din marginea limbii rupte, lama îndoită în porțiunea ruptă, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, trei nervuri pe lamă, dintre care cele laterale sunt alveolate,

acestea fiind prelungite și pe nervura de pe muchie, paralele cu ea două nervuri slab perceptibile pe lamă, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 2,9 cm, greutate 76 g. **87.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, lipsește adaosul de la capătul limbii, trei nervuri alveolate verticale pe limbă, cea exterioară prelungită fără alveole pe muchie, lăț. limbii 2,6 cm, lăț. lamei 3 cm, greutate 90 g. **88.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, limba puternic îndoită, baza în formă de arc de cerc, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, tăișul uzat, patru nervuri pe limbă, dintre care cele interioare răsucite în partea inferioară până la cele laterale, nervura exterioară se prelungește pe muchie, paralelă cu aceasta o nervură pe lamă, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 2,6 cm, greutate 60 g. **89.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner și o mică parte din lamă, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, pe limbă trei nervuri, lăț. limbii 2,5 cm, greutate 42 g. **90.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, trei nervuri pe limbă, dintre care cele laterale sunt alveolate, cea exterioară prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,1 cm, lăț. lamei 2,7 cm, greutate 58 g. **91.** Seceră cu limbă la mâner, puternic corodată, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, trei nervuri pe limbă, cea exterioară prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,4 cm, lăț. lamei 3,1 cm, greutate 38 g. **92.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner și o mică parte din lamă, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii rupt, tăișul bătut, pe limbă patru nervuri, cele laterale alveolate, cea exterioară prelungită pe muchie, paralelă cu ea o nervură abia perceptibilă pe lamă, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 2,9 cm, greutate 66 g. **93.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner și o mică parte din lamă, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii rupt, trei nervuri pe lamă, cea interioară marcată puțin mai jos de mijlocul înălțimii ei de o rețea de liniuțe orizontale, cea exterioară prelungită pe muchie, paralele cu ea două nervuri pe lamă, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,4 cm, greutate 70 g. **94.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner și o foarte mică parte din lamă, aceasta din urmă puternic îndoită, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară cu vârful îndoit, pe limbă trei nervuri, cele laterale crestate, cea exterioară prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,3 cm, greutate 34 g. **95.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, trei nervuri verticale, cea interioară continuată în partea inferioară de un motiv în formă de V, lăț. limbii 2,5 cm, greutate 30 g. **96.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii parțial rupt, trei nervuri crestate pe limbă, cele laterale lățite prin batere în partea superioară, lăț. limbii 2,6 cm, greutate 36 g. **97.** Fragment de seceră, puternic corodat, se păstrează limba la mâner, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară și cu trei scurte nervuri paralele, trei nervuri pe limbă, lăț. limbii 2,5 cm, greutate 44 g. **98.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lama deteriorată, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, pe limbă trei nervuri crestate, cea exterioară prelungită pe muchie,

lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,3 cm, greut. 36 g. **99.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lama deteriorată, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, pe limbă cinci nervuri, cele laterale mai pronunțate și crestate, cea exterioră prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 52 g. **100.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lamă, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, trei nervuri lățite, cea exterioră crestată, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 42 g. **101.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lamă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, un mic orificiu, parțial păstrat la baza lamei, trei nervuri lățite, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. lamei 3 cm, greut. 24 g. **102.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lama deteriorată, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, trei nervuri, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,3 cm, greut. 20 g. **103.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner, baza dreaptă, patru nervuri, dintre care cele laterale alveolate și mult mai pronunțate, lăț. limbii 2,8 cm, greut. 14 g. **104.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lamă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, trei nervuri alveolate, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 2,9 cm, greut. 46 g. **105.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner, baza dreaptă, trei nervuri crestate, lăț. limbii 2,6 cm, greut. 12 g. **106.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner puternic îndoită, defect de turnare, trei nervuri, baza dreaptă, lăț. limbii 2,3 cm, greut. 16 g. **107.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lamă, adaosul de la capătul limbii de formă semirotondă, trei nervuri, lăț. limbii 3,3 cm, lăț. lamei 37 cm, greut. 32 g. **108.** Fragment de lamă de seceră, îndoit puternic la unul dintre capetele rupturii, nervură accentuată pe muchie, aici este vizibil și locul de unde a fost îndepărtat ciotul de turnare, tăișul ascuțit prin batere, lăț. lamei 3,8 cm, greut. 50 g. **109.** Fragment de lamă de seceră puternic îndoit, trei nervuri accentuate, una pe muchie, celelalte două pe lamă, vizibil pe muchie locul de unde a fost îndepărtat ciotul de turnare, tăișul deteriorat, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 60 g. **110.** Fragment de lamă de seceră, nervura de pe muchie crestată, lama dublu fațetată, tăișul deteriorat, lăț. lamei 3,7 cm, greut. 66 g. **111.** Vârful și o parte a lamei unei seceri, nervură pe muchie, tăișul ușor zimțuit, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 54 g. **112.** Fragment de lamă de seceră, trei nervuri, una pe muchie, celelalte două pe lamă, lăț. lamei 3,1 cm, greut. 14 g. **113.** Fragment de lamă de seceră, îndoit la ambele capete ale rupturii, nervură pe muchie, lama fațetată, tăișul deteriorat, lăț. lamei 3,3 cm, greut. 36 g. **114.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, aici este vizibil și locul de unde a fost îndepărtat ciotul de turnare, tăișul deteriorat, lăț. lamei 2,9 cm, greut. 36 g. **115.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, aici este vizibil și locul de unde a fost îndepărtat ciotul de turnare, dublu fațetat, tăișul ascuțit și deteriorat, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 52 g. **116.** Fragment de lamă de seceră, îndoit la unul dintre capetele rupturii, nervură pe muchie, paralelă cu aceasta o nervură accentuată pe lamă, tăișul ascuțit și deteriorat, lăț. lamei 3,1 cm, greut. 32 g. **117.** Fragment de lamă de seceră, ușor

îndoit la unul dintre capetele rupturii, nervură pe muchie, o altă nervură paralelă cu aceasta pe lamă, tăişul deteriorat, lăț. lamei 3,1 cm, greut. 24 g. **118.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, tăişul deteriorat, lăț. lamei 3,8 cm, greut. 18 g. **119.** Fragment de lamă de seceră, lipsește tăişul, nervură lată pe muchie, lăț. păstrată a lamei 3,6 cm, greut. 22 g. **120.** Fragment de lamă de seceră, lipsește tăişul, nervură lată pe muchie, două nervuri, de asemenea late, pe lamă, perpendiculare pe muchie, lăț. păstrată a lamei 3,9 cm, greut. 34 g. **121.** Fragment de seceră cu cârlig, lipsește vârful și o parte din lamă, nervură puternică pe muchie, lăț. lamei 3,5 cm, greut. 48 g. **122.** Cuțit fragmentar, se păstrează mânerul plin și o foarte mică parte din lamă, mânerul se termină în partea superioară cu un buton oval prevăzut cu un mic inel de prindere semicircular, care prezintă un defect de turnare, iar în partea inferioară cu o porțiune ușor îngustată și apoi lărgită, pe cele două laturi ale mânerului se află câte o adâncitură longitudinală cu marginile marcate de câte două perechi de aripioare triunghiulare (una dintre aripioare este ruptă din vechime), având pe mijloc două tăieturi, toate servind la fixarea pe mâner a unui element decorativ dintr-un material perisabil (os ? lemn ?), lama, probabil ușor curbată, secțiunea triunghiulară, cu o nervură, lung. păstrată 10,6 cm, greut. 32 g. **123.** Cuțit fragmentar, se păstrează lama dreaptă cu muchia accentuată și un spin scurt la mâner, lung. păstrată 7 cm, greut. 12 g. **124.** Partea inferioară a unei lame de cuțit cu secțiunea triunghiulară, lung. păstrată 6,4 cm, greut. 8 g. **125.** Fragment de limbă la mâner cu două găuri de nit, una având păstrat și nitul, de la un cuțit, lung. păstrată 3,3 cm, greut. 4 g. **126.** Spatulă fragmentară, se păstrează o parte din lamă cu una dintre margini ușor curbată și mânerul plin, adâncit pe una dintre laturi pe toată suprafața până aproape de vârf și ușor rotunjit pe cealaltă latură, lung. păstrată 12 cm, greut. 34 g. **127.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, ușor îndoită în porțiunea ruptă, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 6,9 cm, greut. 8 g. **128.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, câte o nervură slab profilată pe cele două laturi, ușor îndoită înspre porțiunea ruptă, secțiunea aproximativ romboidală, lung. păstrată 8,5 cm, greut. 8 g. **129.** Lamă fragmentară de ferăstrău, rupt la ambele capete, ușor îndoită la unul dintre acestea, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 6 cm, greut. 6 g. **130.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ușor îndoită pe la mijloc și crăpată, rupt la ambele capete, la unul dintre acestea este vizibilă o parte dintr-o gaură de nit, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 6,1 cm, greut. 4 g. **131.** Lamă fragmentară de ferăstrău, puternic îndoită și ruptă în două, ambele capete fiind de asemenea rupte, secțiunea lenticulară, lung. 10,2 cm, greut. 12 g. **132.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 1,7 cm, greut. 2 g. **133.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, deteriorată la tăişuri, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,9 cm, greut. 6 g. **134.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, ușor îndoită în porțiunea ruptă, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 2,4 cm, greut. 2 g. **135.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful

rotunjit, ușor îndoită în porțiunea ruptă, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 5,5 cm, greut. 4 g. **136.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, ușor îndoită în partea inferioară, tăișurile puternic deteriorate, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 5,1 cm, greut. 4 g. **137.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, îndoită înspre una dintre ele, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,3 cm, greut. 6 g. **138.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful ascuțit, nervură slab reliefată centrală, tăișurile puternic deteriorate, secțiunea rombică, lung. păstrată 9,3 cm, greut. 6 g. **139.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful deteriorat, nervură slab reliefată centrală, tăișurile de asemenea deteriorate, secțiunea rombică, lung. păstrată 6,2 cm, greut. 6 g. **140.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, deteriorată la rupturi, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 1,9 cm, greut. 2 g. **141.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, deteriorată la una dintre rupturi, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 2,1 cm, greut. 2 g. **142.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful ascuțit, îndoită înspre porțiunea ruptă, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,8 cm, greut. 6 g. **143.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, la unul dintre acestea ușor îndoită, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,8 cm, greut. 2 g. **144.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, la unul dintre acestea ușor îndoită, tăișurile puternic deteriorate, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,9 cm, greut. 4 g. **145.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, la unul dintre acestea ușor îndoită, un tăiș deteriorat, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 5,4 cm, greut. 4 g. **146.** Lamă fragmentară de ferăstrău puternic îndoită, ambele capete rupte, pe una dintre fețe o nervură slab reliefată, lung. păstrată 4,2 cm, greut. 4 g. **147.** Lamă fragmentară de ferăstrău ușor îndoită, ambele capete rupte, deteriorată mai ales la unul dintre tăișuri, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 3,2 cm, greut. 2 g. **148.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, ușor îndoită în porțiunea ruptă, deteriorată la tăișuri, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,8 cm, greut. 2 g. **149.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful deteriorat, ușor îndoită în porțiunea ruptă, tăișurile de asemenea deteriorate, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 3,3 cm, greut. 4 g. **150.** Lamă fragmentară de ferăstrău puternic îndoită, ambele capete rupte, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,2 cm, greut. 6 g. **151.** Brățară cu capetele spiralice, turtită, ruptă în două recent, probabil la descoperire, secțiunea barei spiralelor rectangulară, a barei de legătură rotundă, î. actuală 9,7 cm, lăț. actuală 11,1 cm, greut. 142 g. **152.** Brățară puternic îndoită cu unul dintre capete rupt, secțiunea rotundă, ornamentul de creștături parțial păstrat, diam. ext. actual 4,6 cm, greut. **153.** Capăt de brățară cu terminația în formă de pecete semicirculară, secțiunea triunghiulară, decorul constând din grupuri de linii incizate longitudinale, între care se intercalează linii duble hașurate ce formează un motiv unghiular, lung. păstrată 5,3 cm, greut. 14 g. **154.** Fragment de brățară, secțiunea în formă de D, ornamentată pe fața interioară cu linii în ghirlandă, linii curbe și linii reunite

unghiular, flancate de scurte creștături, lung. păstrată 3,5 cm, greut. 26 g. **155.** Brățară fragmentară, puternic îndoită, bordurile îngroșate și crestate, două nervuri longitudinale pe fața exterioară, dintre care una crestată, lung. păstrată 8,8 cm, lăț. 2,1 cm, greut. 16 g. **156.** Brățară fragmentară, ușor îndoită, bordurile îngroșate și crestate, trei nervuri longitudinale pe fața exterioară, lung. păstrată 4,1 cm, lăț. 1,4 cm, greut. 4 g. **157.** Brățară fragmentară din tablă subțire de bronz, secțiunea în formă de arc de cerc, îngustată înspre capăt, ornamentată cu benzi de linii hașurate longitudinale, transversale și în zig-zag, lung. păstrată 5,1 cm, greut. 6 g. **158.** Fragment de brățară, secțiunea rotundă, prevăzută cu grupuri de triunghiuri alăturate, hașurate cu creștături, dispuse alternativ, lung. păstrată 2,9 cm, greut. 14 g. **159.** Brățară fragmentară, secțiunea rotundă, ornamentată cu grupuri de linii incizate transversale, longitudinale și oblice, lung. păstrată 8,3 cm, greut. 8 g. **160.** Fragment de brățară, capătul ușor răsfrânt în exterior, o șanțuire longitudinală pe fața interioară, secțiunea pătrat-rotunjită, ornamentul format din grupuri de linii incizate transversale ce alternează cu grupuri de linii în formă de ace de brad, în continuarea acestora aflându-se grupuri de linii încrucișate, liniile exterioare fiind marcate de scurte linii perpendiculare (motivele decorative au dispărut parțial datorită unor lovituri de daltă; urmele unor astfel de lovituri sunt vizibile și pe fețele nedecorate ale piesei), lung. păstrată 5,8 cm, greut. 34 g. **161.** Fragment de bară subțire torsionată și îndoită, ruptă din vechime, lung. păstrată 8 cm, greut. 8 g. **162.** Fragment de bară subțire torsionată și îndoită, ruptă din vechime, lung. păstrată 5,7 cm, greut. 8 g. **163.** Fragment de bară subțire torsionată și îndoită, ruptă din vechime, lung. păstrată 4,2 cm, greut. 4 g. **164.** Verigă cu capetele deschise și subțiate, puternic îndoită, secțiunea pătrat-rotunjită, diam. ext. actual 3,1/3,4 cm, greut. 26 g. **165.** Ac fragmentar, lipsește partea inferioară a tijei, capul în formă de pecete, gâtul torsionat, tija, cu secțiunea rotundă, puternic îndoită, lung. păstrată 10,8 cm, greut. 24 g. **166.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită și pe lungime și pe lățime, fiind vizibilă urma unei găuri de nit (?), lung. păstrată 1,7 cm, greut. >1 g. **167.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită, lăț. păstrată 1,8 cm, greut. >1 g. **168.** Fragment de placă de bronz de formă aproximativ pătrată, urme paralele de baterie, lăț. păstrată 3,7 cm, gros. 0,1 cm, greut. 6 g. **169.** Fragment de placă de bronz de formă aproximativ dreptunghiulară, ușor îndoită la capete, urme paralele de baterie, o gaură de nit în care se păstrează cuiul de nit, lung. păstrată 7,2 cm, gros. 0,13 cm, greut. 14 g. **170.** Fragment de placă de bronz de la o piesă cu o deschizătură circulară, ale cărei urme sunt încă vizibile, gros. 0,1 cm, greut. 2 g. **171.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită la una din margini, decorul format din linii fine incizate și un șir de puncte realizate în tehnica „au repoussé”, gros. >0,1 cm, greut. 2 g. **172.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită la unul din colțuri, gros. 0,1 cm, greut. 6 g. **173.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită la una din margini, urmele unei găuri de nit și un decor de hașuri, gros. 0,16 cm, greut. 12 g. **174.** Fragment de placă de bronz, decor de linii incizate, gros. >0,1 cm, greut. >1 g. **175.** Fragment de placă de bronz, urme a două găuri de nit, gros. 0,1 cm, greut. 2 g.

176. Fragment de placă de bronz, urme a două găuri de nit, gros. 0,1 cm, greutate. >1 g. **177.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **178.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **179.** Fragment de placă de bronz, prevăzută cu o nervură, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **180.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **181.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită la două margini, cu două mici orificii, gros. >0,1 cm, greutate. 2 g. **182.** Fragment de placă de bronz, două registre de câte două linii adâncite paralele, gros. >0,1 cm, greutate. 2 g. **183.** Fragment de placă de bronz, decor de puncte realizate în tehnica „au repoussé”, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **184.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **185.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **186.** Fragment de faleră (?), pe fața interioară resturile urechiișii de prindere, gros. 0,14 cm, greutate. 6 g. **187.** Pandantiv conic din mai multe fragmente, lipsește vârful, î. păstrată 5,2 cm, greutate. 6 g. **188.** Fragment de pandantiv conic, î. păstrată 1,5 cm, greutate. 2 g. **189.** Fragment de pandantiv conic, î. păstrată 1,5 cm, greutate. 2 g. **190.** Fragment de pandantiv conic, î. păstrată 1,7 cm, greutate. 2 g. **191.** Obiect de bronz nedeterminabil, greutate. 2 g. **192.** Obiect de bronz nedeterminabil, greutate. 2 g. **193.** Obiect de bronz nedeterminabil, greutate. 18 g. **194.** Bară de bronz îngustată înspre unul din capete, secțiunea semiovală, urme de lovituri cu ciocanul, prin care au fost netezite unele porțiuni ale barei, lung. 18,2 cm, greutate. 144 g. **195.** Bară de bronz, secțiunea semicirculară, resturi de turnare pe laturi, urme de lovituri cu dalta, lung. 13,3 cm, greutate. 192 g. **196.** Fragment de bară de bronz, ușor îngustată înspre capete, secțiunea semicirculară, urme de lovituri cu dalta, lung. păstrată 10,35 cm, greutate. 40 g. **197.** Fragment de bară de bronz, secțiunea aproximativ trapezoidală, lung. păstrată 5,8 cm, greutate. 52 g. **198.** Bară de bronz, secțiunea aproximativ semiovală, resturi de turnare pe una din laturi, lung. 10,05 cm, greutate. 22 g. **199.** Bară de bronz, unul din capete rupt, celălalt rotunjit, secțiunea aproximativ elipsoidală, profilată prin batere cu ciocanul, lung. păstrată 9,8 cm, greutate. 68 g. **200.** Bară de bronz, unul din capete rupt, celălalt rotunjit, secțiunea aproximativ semicirculară, profilată prin batere cu ciocanul, urme de lovituri de daltă, lung. păstrată 16,2 cm, greutate. 102 g. **201.** Bară de bronz, unul din capete rupt, celălalt ascuțit, secțiunea aproximativ semiovală, profilată prin baterea cu ciocanul, urme de lovituri de daltă, lung. păstrată 8,1 cm, greutate. 30 g. **202.** Partea inferioară, rotunjită, a unei bare de bronz, secțiunea aproximativ trapezoidală, profilată prin batere cu ciocanul, lung. păstrată 4,5 cm, greutate. 22 g. **203.** Fragment de bară de bronz ușor curbată, secțiunea dreptunghiulară, o adâncitură longitudinală pe una din laturi, pe alte două urme de lovituri cu ciocanul, lung. păstrată 6,9 cm, greutate. 34 g. **204.** Fragment de bară de bronz ușor curbată, secțiunea triunghiular rotunjită, urme de lovituri de daltă, lung. păstrată 5,9 cm, greutate. 10 g. **205.** Fragment de bară de bronz, secțiunea aproximativ trapezoidală, pe una din muchii urme de lovituri cu dalta, lung. păstrată 3,75 cm, greutate. 14 g. **206.** Ciot de turnare, greutate. 42 g. **207.** Ciot de turnare, greutate. 50 g. **208.** Ciot de turnare, greutate. 98 g. **209.** Fragment de turtă de bronz de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, suprafața

netedă prezintă sufluri, gros. max. 1,9 cm, greutate. 136 g. **210.** Fragment de turtă de bronz de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, ambele suprafețe prezintă sufluri, gros. max. 1,8 cm, greutate. 118 g. **211.** Fragment de turtă de bronz de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, suprafața plată pare bătută cu ciocanul, gros. max. 2,8 cm, greutate. 268 g. **212.** Fragment de turtă de bronz de mari dimensiuni, de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, ambele suprafețe prezintă sufluri, gros. max. 4,2 cm, greutate. 270 g. **213.** Fragment de turtă de bronz de mari dimensiuni, de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, suprafața convexă străbătută de mai multe crăpături, în porțiunea ruptă un gol mare de la un defect de turnare, gros. max. 3,3 cm, greutate. 394 g. **214.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 3,1 cm, greutate. 384 g. **215.** Fragment de turtă plată de bronz, se păstrează o parte din margine, pe ambele fețe sufluri, gros. max. 1,5 cm, greutate. 214 g. **216.** Bucată de bronz brut, greutate. 75 g. **217.** Bucată de bronz brut, una din fețe prezintă sufluri, gros. max. 1 cm, greutate. 82 g. **218.** Fragment de turtă de bronz, greutate. 210 g. **219.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,6 cm, greutate. 76 g. **220.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,8 cm, greutate. 56 g. **221.** Bucată de bronz brut, gros. max. 0,7 cm, greutate. 24 g. **222.** Fragment de turtă de bronz de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, gros. max. 1,7 cm, greutate. 38 g. **223.** Fragment de turtă de bronz, una dintre fețe prezintă sufluri, gros. max. 1,3 cm, greutate. 68 g. **224.** Fragment de turtă de bronz din apropierea marginii, fața inferioară prezintă sufluri, gros. max. 1,4 cm, greutate. 68 g. **225.** Fragment de turtă de bronz, de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, gros. max. 2,2 cm, greutate. 110 g. **226.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,6 cm, greutate. 58 g. **227.** Fragment de turtă plată de bronz, gros. max. 1,1 cm, greutate. 34 g. **228.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,7 cm, greutate. 92 g. **229.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,2 cm, greutate. 26 g. **230.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,3 cm, greutate. 30 g. **231.** Bucată de bronz brut, greutate. 20 g. **232.** Vas fragmentar, culoarea brun roșiatică cu flecuri negricioase, pasta cu cioburi pisate și nisip, pereții groși, gâtul tronconic, corpul bombat, fundul drept, prevăzut cu proeminențe conice și nervuri verticale.

În colecția MJM (nr. inv. 19.355–19.582) și în colecția Șt. Grad din Moisei (nr. 31, 60, 215, 217). Fragmentele vasului de lut se află, probabil, la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Lit.: Soroceanu 1982, 373, nr. 7; Barnea 1989, 296, nr. 5a; Kacsó 1990b, 242; Bader 1991, 75, nr. 56, pl. 11, 56, 164, nr. 384, pl. 55, 384 (informație Ion Chicideanu); **I. Motzoi-Chicideanu, G. Iuga, *Der Bronzefund von Bogdan Vodă, Kr. Maramureș***, în Soroceanu (ed.) 1995, 141–168; Soroceanu, EA 2, 1996, 268, nota 64; Höglinger 1996, 75, nota 375; Boroffka, *Rasiermesser der Bronze- und Hallstattzeit aus Rumänien*, în Becker *et al.* (ed.) 1997, 571, nr. 3, fig. 2, 13; Petrescu-Dîmbovița 1998, 32, nr. 121. 122, pl. 16, 121. 122, 48, nr. 327, pl. 34, 327, 66, nr. 595, pl. 52, 595, 84, nr. 889. 893, pl. 71, 889. 893, 162, nr. 1917, pl. 142, 1917, 180 sq., nr. 2.236, pl. 157, 2.236, 184, nr. 2.272, pl. 159, 2.272; P. Ettel, *Kulturwandel im Karpatenbecken im*

Spiegel der jungbronzezeitlichen Hortfunde, în Küster, Lang, Schauer (ed.) 1998, 387; Kacsó 1999b, 53 sq., fig. 1; Kacsó 2000a, 20, nr. 1-2, fig. 1, 1-2; Wanzek 2002, Katalog, nr. 36; Kacsó 2004b, 78, pl. 73-74; Windholz-Konrad 2004, 301; Pankau 2004, 53; Salaš, Stuchlík, Štrof 2004, 81; Przybyła 2005, 135; Kacsó 2005f, foto pe p. 12; Ciugudean, Luca, Georgescu 2006, 43 sq., 46; Ciugudean, Ciută, Kádár 2006, 98; Kacsó 2007b, 49 sq., nota 440, fig. 8, 1-2; Bejinariu 2007, 45, nota 81, 46; Bejinariu 2008, 79; Kacsó 2009c, 351, 357; Rezi, AnBanat SN Arheologie-Istorie 17, 2009, 49, 53; Nessel, AnBanat SN Arheologie-Istorie 17, 2009, 243, 249 sq.; Bratu 2009, 240, nr. 112; Bader 2009, 130, pl. 1, 1¹⁴⁷; Дергачев 2010, fig. 89, nr. 89; **Kacsó, Crisia XL**, 2010, 13-45; Popa C. I. 2010, 324; Kacsó 2010b, 33; E. Pühringer, *Der Weg in die Urzeit*, <http://www.altershobbypublikationen.at/diss.pdf>, 205; Rezi 2011, 306 sq., 315; Rezi, Marisia XXXII, 2012, 35; Nessel 2012, 159; Kacsó 2012, 177, 182 sq.; Țârlea 2012, nr. 167; I. Motzoi-Chicideanu, M. Șandor-Chicideanu, AnBanat S.N. XX, 2012, 18; Дергачев 2012, fig. 10, nr. 36; Soroceanu 2012c, 230; Kacsó 2013c, 228 sqq., fig. 7, fig. 10; Jahn 2013a, nota 785¹⁴⁸; Jahn 2013b, 365 sqq., nr. 58; Harding 2013, 99; Tarbay 2014, nota 84, Lista 10.4, nr. 1, Lista 19, nr. 12.

-O brățară de bronz închisă de tip Riegsee, cu patina de foarte bună calitate, descoperită înainte de 1892, se află la RKM (nr. inv. B. 1967. 11).

Lit.: **Hampel 1892**, 86; **Kacsó 1995a**, 19, fig. 2, 4; Kacsó 2012, 185; Kacsó 2015, 265.

-Pe malul drept al Izei, la confluența acesteia cu Valea Bocicoielului, în urma săpăturilor efectuate, în 1964 și 1965, de R. Popa și M. Zdroba, au fost descoperite vestigii preistorice, definite ca hallstattiene sau din prima epocă a fierului. Foarte probabil, ele aparțin însă unei etape mai recente a Bronzului târziu.

Lit.: **Popa, Zdroba 1966**, 48; Kacsó 2011a, 71 sq.

-Pe marginea terasei înalte de 25–30 m din stânga Izei, într-un loc având forma unui mic promontoriu delimitat pe trei părți de pante abrupte și despărțit spre sud de restul terasei printr-o adâncitură a terenului, lung pe direcția nord-sud de cca 50 m și lat de 20 m, mai înalt în partea de nord, unde se continuă cu o platformă de 10/15 m, aflată cu 10 m mai jos decât restul terasei, în punctul *Grădina lui Cârlig*, au fost identificate de R. Popa, în primăvara anului 1956, urmele unei reședințe medievale întărite. Primele cercetări în acest punct s-au desfășurat încă în anii 1922–1923, atunci când M. Roska și I. Bârlea, din însărcinarea Secției pentru Transilvania a Comisiunii Monumentelor Istorice, au efectuat mai multe sondaje în diferite localități din Maramureș. Potrivit raportului întocmit de M. Roska, cercetarea nu s-a soldat cu rezultate pozitive, s-au găsit totuși pe terasa așezării urmele unui probabil cimitir.

În urma săpăturilor arheologice din anii 1964 și 1965, conduse R. Popa, din colectivul de cercetare făcând parte și M. Zdroba, s-a stabilit că reședința se

¹⁴⁷ Piesa nr. 187, un pandantiv conic, este considerat, greșit, ca posibil *Lanzenschuh*.

¹⁴⁸ Este preluată informația furnizată de T. Bader.

compunea dintr-o locuință dreptunghiulară, cu două faze de construcție, înconjurată de o curte (fig. 108-110). Locuința este apreciată de autorii săpăturilor ca fiind de dimensiuni neobișnuit de mari pentru epoca respectivă – 12/9 m – și chiar față de o casă țărănească contemporană din Maramureș, care are în mod obișnuit dimensiunile de 6/12 m. Reconstruirea locuinței (faza a doua) a avut drept rezultat atât îngroșarea temeliiilor și pereților, cât și înălțarea nivelului la care se găsea planșeul încăperilor de locuit, transformate astfel într-un fel de etaj. Cea mai probabilă reconstituire a sa este aceea a unui turn-locuință care avea unul sau două niveluri, construite din lemn cu lipitură groasă de pământ, deasupra pivniței-depozit, aflate la nivelul solului și delimitate printr-o temelie de piatră legată cu pământ. Curtea, pavată în faza a doua cu bolovani de râu, era închisă de o palisadă, ale cărui urme s-au păstrat sub forma gropilor de stâlpi. Reședința a fost distrusă de un incendiu. O parte a materialului arheologic descoperit provine de la pereții locuinței: piroane masive din fier lucrate cu ciocanul la cald, care serveau la încheierea scheletului de lemn, cuie mici lucrate tot din ciocan, ce provin probabil de la acoperișul din șindrilă a casei, balamale de ușă lucrate din fier cu ciocanul, lungi de 24 cm, cu capătul alungit și despicat în forma cozii de rândunică, prinse prin patru piroane de lemnul ușii. În umplutura locuinței și pe promontoriul pe care aceasta a fost ridicată au mai fost descoperite ceramică (fig. 111), vârfuri de săgeți de diferite tipuri, dintre care trei erau cu capetele rupte, fapt ce indică cu probabilitate că ele au aparținut aceluia care, cu prilejul unei lupte, au incendiat reședința, pinteni într-un număr destul de mare, ei servind cel mai bine ca elemente de datare. Toți pinterii sunt din fier și aparțin în general aceluiași tip, având brațele simple, arcuite pe orizontală și mai puțin pe verticală, terminate la capete prin câte un sector circular aplatizat și perforat de o singură gaură rotundă, prin care trecea curelușa cu cataramă pentru fixarea pinterului pe cizmă. Acest tip apare pe la sfârșitul secolului XIII și evoluează ca formă în tot decursul secolului XIV. Prin forma simplă a arcului și prin tija scurtă despictă pe toată lungimea, pinterii găsiți în zona reședinței se datează în prima jumătate a secolului XIV. Dintre piesele de port descoperite remarcabilă este o cataramă de centură din fier, apărută pe podeaua incendiată a locuinței, lângă care se aflau fragmentele unei plăcuțe de aramă, având pe margini vârfuri terminate în câte o treflă. Cea mai mare parte a ceramicii identificate aparține categoriei oalelor, cea mai caracteristică formă fiind aceea cu marginea dreaptă sau foarte puțin răsfrântă în afară, totdeauna scundă, prevăzută în exterior cu o îngroșare marcată în partea inferioară printr-un unghi drept sau ascuțit. Printre bucățile mari, incendiate, de lipitură de pământ, purtând în unele cazuri amprente de bernelor pe care a fost aplicată, prăbușite într-un strat gros pe podeaua pivniței-depozit cu prilejul distrugerii reședinței, au fost găsite câteva fragmente de aspect particular, ce provin de la cable. Ele sunt de mai multe tipuri: scunde tronconice, cu sau fără deschideri laterale, scunde cu gura lobată, înalte tronconice etc. Soba din oalecahlă aflată în interiorul turnului-locuință a fost construită, se pare, în anii '30 ai secolului XIV. Reședința feudală a aparținut familiei bogdăneștilor. Prima fază

a reședinței a fost datată la începutul secolului XIV sau chiar la sfârșitul secolului XIII, iar sfârșitul fazei a doua în jurul mijlocului secolului XIV, fără a depăși cu mult această epocă.

În vara anului 1984, sub conducerea lui R. Popa, din colectiv făcând parte G. M. Iuga, D. Marcu și N. Palincaș, au fost efectuate în acest punct noi cercetări, al căror scop a fost epuizarea săpăturilor în porțiunile lăsate ca rezervă cu ocazia investigațiilor anterioare și conservarea la suprafață a vestigiilor.

Din stratul de înălțare gros de cca 0,20-0,40 m depus în interiorul turnului-locuință cu prilejul refacerii acestuia de către constructorii din prima jumătate a secolului XIV, cruțat în cea mai mare parte cu prilejul săpăturilor din 1964-1965, au fost recoltate, printre altele, o pereche de brățări de fier ce erau componente ale unui car, o potcoavă de cal, trei cuți de piatră, ceramică etc.

Vestiigiile au fost reacoperite și s-a construit deasupra lor, peste un strat separator de carton gudronat, o zidărie din bolovani de piatră scoși din albia Izei, legați cu beton, care marchează pe teren, la un nivel mai ridicat cu cca 0,60 m și cu exact aceeași grosime, conturul zidurilor originale. De asemenea, prin bârne de stejar, s-a încercat sugerarea elementelor verticale din scheletul de lemn al construcției.

Materialul în MJM și MNIR.

Lit.: Popescu 1965a, 485, nr. 105; Popescu 1965b, 602, nr. 105; **Popa, Zdroba 1966**, 8–32; Popa, RRH 5, 1966, 770 sqq.; Popescu 1966a, 398 sq., nr. 113; Popescu 1966b, 723, nr. 113; Popa, SCIV 20, 1969, 55; **Popa 1970**, 18, 235 sqq.; Popa 1972, 260, nota 62; Anghel 1972, 38; Kacsó 1972a, 62 sqq.; Pascu 1972, 403, fig. de la p. 469; Popa, SCIV 24, 1973, 671–679; Popa, *Cîteva considerații asupra arhitecturii feudale românești de lemn*, în R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *Mărturii de civilizație medievală românească. O casă a domniei și o sobă monumentală de la Suceava din vremea lui Ștefan cel Mare*, BiblArh XXXVI, 1979, 34 sqq., fig. 18-19; Rusu A. A. 1980, 185 sq., 188, 191, 193, fig. 2, 8; Pascu 1979, 306; Vătășianu 1987, 16; Opreș 1988, 94, nota 13; Barnea 1989, 296 sq., nr. 5b; Popa, *Formations social – territoriales aux debuts des etats roumains*, în *Etudes roumaines et aroumaines*, Sociétés européennes 8, Paris–Bucarest, 1990, 113; Rusu A. A., EphNapocensis V, 1995, 303; Rusu A. A., EphNapocensis VI, 1996, 283, fig. 2a; P. Haszmann, Zs. L. Bordi, Acta 1998, 1999, 264; Drăguț 2000, 164; Szöcs 2000, 8; Cosma 2002c, 99; Kacsó 2003b, 28; Rusu A. A. 2004, 102 sq.; Marcu Istrate 2004, 21, 31, 56, 61 sq., 142 sq., 170, 210, 298, 301, 317 sq., pl. 45, B; Kacsó 2004b, 24 sq., pl. 98-99; I. M. Țiplic, ActaTS 3, 2004, 186; **Popa, Iuga 2005**, 298 sqq.; I. Vásáry, *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge, 2005, 159; Rusu A. A. 2005, 505, nr. 17; Nicolescu, *Arta*; V. Mizgan, *S. O. S. pentru Cuhea (azi Bogdan Vodă) medievală*, <http://medievistica.lx.ro/texte>; Z. Györfi, Dolgozatok 1, 2006, 102 sqq.; Țiplic 2007, 234; Marcu Istrate 2008, 203; Karczag, Szabó, 2010, 175.

-La cca 300 m est de centrul localității, marcat de biserica veche de lemn, în locul unde după tradiție se afla „palatul lui Dragoș Vodă”, numit *La*

Mănăstire sau *La Crucea de Sus*, și unde s-a ridicat, în 1937, biserica nouă de lemn, pe temelie de piatră, într-o movilă parțial păstrată în urma nivelărilor efectuate cu ocazia construirii noii biserici, au fost scoase la lumină, în urma săpăturilor din 1964–1965, ruinele unei biserici de piatră, ale cărei temelii se găsesc și sub biserica de lemn, precum și un cimitir creștin. Primele săpături au fost efectuate aici tot de M. Roska și I. Bârlea, care au descoperit „o parte de zid clădit din piatră”. Biserica este menționată într-un document din anul 1471 publicat de I. Mihályi¹⁴⁹. Ea este localizată la marginea dinspre Dragomirești a Cuhei, fiindu-i atribuit hramul „Sfântul rege Ștefan”. Probabil că la această construcție se referă și At. Popa, atunci când menționează ruinele de „mănăstire domnească... dezgropate de un puhoi de apă din 1898”.

Biserica dezvelită este de tip „sală”, cu lungimea exterioară de 23 m și lățimea de 11,50 m, grosimea temeliilor zidurilor oscilând între 1,10 și 1,20 m, în afară de cele ale turnului-clopotniță, care au 1,65 m. Ca plan, biserica se compune dintr-un turn-clopotniță pe latura de apus, de formă dreptunghiulară, cu laturile de 3,50 și 5 m, o navă de asemenea dreptunghiulară, cu dimensiunile interioare de 11 și 9 m, cu două contraforturi oblice de colț spre apus și un altar lat de 4,50 m terminat spre răsărit printr-o absidă poligonală cu trei laturi din octogon. Pe muchiile altarului se află contraforturi, iar pe latura nordică o mică încăpere, cu dimensiunile interioare de 3,30 x 2,50 m, asemănătoare unei sacristii atât ca formă, cât și ca dispoziție în plan. S-a apreciat că întregul monument a fost construit într-o singură etapă. Zidăria este din piatră brută de carieră, legată cu mortar de var. S-a folosit și piatra cioplită la portalul intrării principale de pe latura de vest a turnului, la cadrul ușii dintre parterul turnului-clopotniță și navă și la copertina soclului bisericii. Din analiza planului bisericii au putut fi deduse și anumite elemente ale elevației sale. Foarte probabil, turnul-clopotniță avea deasupra parterului încă două niveluri, nava un tavan din grinzi de lemn, iar altarul o boltă semicirculară din piatră, terminată deasupra absidei cu o semicalotă. Fragmentele de tencuială cu pictură găsite în molozul provenit de pe urma demantelării dovedesc faptul că monumentul a fost zugrăvit în interior, nu se știe însă dacă pictura datează de la origine. Observațiile prilejuite de cercetarea cimitirului (vezi mai jos) au permis deducția că înainte de construirea bisericii de piatră pe locul său exista deja un cimitir, care era amplasat în jurul unei alte biserici, ale cărei urme nu au putut fi surprinse, datorită unor dificultăți de cercetare, dar posibil și datorită faptului că ea a fost din lemn și a fost demontată în momentul construirii noii biserici. Ridicarea bisericii de piatră a avut loc, foarte probabil, în deceniul 4 al secolului XIV. Există și păreri potrivit cărora biserica a fost construită pe la 1360. După cum indică cele mai noi fragmente ceramice din molozul provenit din dărâmarea bisericii, ea a funcționat până pe la sfârșitul secolului XVI.

¹⁴⁹ Istoricul menționa existența unor ruine ale construcției. Pentru elucidarea problemelor legate de aceste ruine, I. Mihályi propunea efectuarea unor săpături.

Săpăturile din acest sector au evidențiat existența și a unui nivel de locuire din Bronzul târziu. El a apărut la o adâncime cuprinsă între 0,50 și 1 m sub forma unui strat de pământ castaniu-lutos, pigmentat cu rare fragmente de cărbune. În acest nivel s-au descoperit pete de arsură, ce provin probabil de la vetre sau de la podeaua incendiată a unor locuințe de suprafață, precum și ceramică. A fost reconstituit doar un singur castron de mari dimensiuni, s-a putut totuși stabili și prezența altor forme de vase, precum oale, castroane, vase pântecoase. Castronul întregibil, dar și alte câteva fragmente sunt dublu colorate, negre în exterior, roșii sau cenușii în interior, unele fiind ornamentate cu caneluri. Pe baza acestora, locuirea din epoca bronzului a fost atribuită unei faze evolute a culturii Gáva.

Nivelul preistoric este suprapus de nivelul medieval. Acesta are o grosime medie de 0,20–0,30 m, o culoare castaniu-cenușie, fiind pigmentat cu cărbune, și conține o cantitate apreciabilă de ceramică (fig. 112), iar în partea sa superioară sunt prezente fragmente de mortar și moloz. Din acest nivel se adâncesc gropile mormintelor. Cimitirul are două faze. O parte din morminte sunt mai vechi decât momentul construirii bisericii de piatră, gropile lor fiind acoperite de pavajul de la sud de turnul-clopotniță, ce corespunde vechiului nivel de călcare, sau sunt tăiate de șanțurile de fundație ale bisericii de piatră, iar o altă parte sunt contemporane cu biserica. Mormintele aparțin unui cimitir creștin, scheletele fiind orientate vest-est, cu brațele aduse pe piept sau în regiunea abdomenului. Mormintele din prima fază erau lipsite de inventar. Într-unul din mormintele fazei a doua s-a găsit sub craniu o verigă mică din metal, iar sub braț un denar de argint de la Maria, regina Ungariei (1382–1387), într-altul, sub brațul stâng al scheletului, un denar de argint emis de Ludovic I (1342–1382) în 1343, iar în al treilea, tot în regiunea brațului stâng, un denar de argint de la același Ludovic I, emis între anii 1346 și 1349.

Materialul se păstrează în colecția MJM (nr. inv. 858–863, IF. 1.623–1.683).

În scopul de a verifica dacă nu a existat și o fază mai veche de construcție a bisericii, R. Popa a efectuat, în 1984, o nouă săpătură în acest punct, fiind asistat de V. Achim. Nu s-a găsit nimic relevant pentru epoca medievală, doar câteva morminte, fără elemente de datare. S-a descoperit și acum un mormânt care, având în vedere poziția sa stratigrafică, este cu certitudine anterior momentului ridicării bisericii de lemn. A fost surprins și stratul preistoric cu resturi sporadice de ceramică din Bronzul târziu.

Lit.: Mihályi 1900, 505 sqq., nota 5; Bud 1911, 39; G. Petrovay, Századok, 1911, nr. 8, 607 sq.; S. Dragomir, ACMIT, 1929, 235; At. Popa, ACMIT, 1930–1931, 206; Meteș 1936, 160; Vătășianu 1959, 253; Popescu 1965a, 485, nr. 105; Popescu 1965b, 602, nr. 105; **Popa 1966**, 511 sqq.; **Popa, Zdroba 1966**, 32–46; Popescu 1966a, 398 sq., nr. 113; Popescu 1966b, 723, nr. 113; Binder 1967, 57; **Popa 1970**, 19, 219 sq.; Pascu 1972, 172; László 1973, 583, nr. 46; Teodorescu 1974, 284; Drăguț 1979, 133, nota 26, 147; Kacsó 1980c, 25 sq., nr. 46; Vătășianu 1987, 23; Opriș 1988, 94, nota 13; Barnea

1989, 297, nr. 5b; Rusu A. A. 1997, 13; **Kacsó 1999c**, 58 sq., fig. 8–9; Drăguț 2000, 164; Motogna 2001, 207; Baboș 2002, 267; Kacsó 2003b, 29 sq.; Kacsó 2004b, 25 sqq.; **Popa, Iuga 2005**, 301; Nicolescu, *Arta*; Motogna 2009, 197 sq.; Kacsó 2011a, 71 sq. Informații suplimentare Daniela Marcu Istrate cu privire la cercetările din 1984.

-În zona centrală a localității, pe o suprafață de aproape 250 m², s-au efectuat săpături în vederea identificării vetrei vechi a satului și obținerii unor informații cu privire la începuturile așezării. S-a stabilit că cele mai vechi urme din epoca medievală se grupează la vest de actuala biserică veche de lemn, în apropierea locului în care, înainte vreme, Valea Bocicoielului se vărsa în Iza. În apropiere de biserica veche de piatră nu au fost găsite urme de locuire mai vechi de secolele XVIII–XIX, acest fapt însemnând că biserica și cimitirul din secolul XIV se aflau la o oarecare distanță de așezarea ce le corespundea.

Materialul se află la MJM.

Lit.: **Popa, Zdroba 1966**, 48; Kacsó 2003b, 30; Kacsó 2004b, 27.

-Un mic tezaur monetar din secolul XIV a fost descoperit lângă temelia bisericii. Tezaurul conține groși emiși de Ludovic I în perioada 1346-1351, precum și dinari de la Ștefan Dușan, aceștia din urmă interpretați ca o dovadă a participării cnezilor maramureșeni la campaniile purtate de regele Carol Robert în Serbia.

Lit.: **Popa, Zdroba 1966**, 42; **Popa 1970**, 133, nota 78; Țiplic 2007, 222.

-La demontarea casei Vasile Buftea, datată la 20 august 1799, pentru a fi transferată la Muzeul în aer liber din cadrul Muzeului Maramureșului de la Sighetu Marmației, s-a constatat prezența sub tălpile de casă inițiale a unui strat de pământ ars în grosime variabilă de 0,15-0,20 m, care se extindea exact pe conturul casei din secolul XVIII. Aproximativ la mijlocul tindei, sub pardoseala de scândură a apărut pardoseala originală de pământ bătut și muruit. Pe suprafața pardoselii de pământ s-a observat o denivelare de cca 0,30-0,40 m, de formă rectangulară, având dimensiunile de 2,10x1,20 m. În urma unei săpături în porțiunea respectivă, a fost identificată o groapă, probabil de alimente, care era umplută în partea sa superioară cu resturi menajere amestecate cu pământ, iar de la adâncimea cuprinsă între 1 și 1,50 m cu fragmente ceramice, o potcoavă de cizmă, o potcoavă de cal, piteni, două vârfuri de săgeată. Fragmentele ceramice și piesele de fier aparțin, potrivit aprecierilor lui R. Popa, secolului XIV. Materialul la MMSM.

Lit.: **Dăncuș, Muzeul Etnografic al Maramureșului. Valori ale culturii populare maramureșene**, Sighetu Marmației, 2000, 34 sq.; Dăncuș, *Arhitectura vernaculară și alte valori ale culturii populare în colecțiile Muzeului etnografic al Maramureșului*, Cluj-Napoca, 2010, 49 sqq. Informații suplimentare Mihai Dăncuș.

-Mănăstire ortodoxă întemeiată după 1373 între localitate și Rozavlea, la gura Văii Meleanului. Ea a încetat să existe înainte de 1471. Cercetările de

suprafață întreprinse aici de către R. Popa nu au dat rezultate. Cercetătorul propunea executarea unor sondaje.

Lit.: **Mihályi 1900**, 177; **Filipașcu 1997**, 135; **Popa 1970**, 217; Păcurariu 1979, 241; Bălan 2001, 333 sq.; Rusu A. A. (coord.) 2000, 78; Păcurariu 2002, 94.

-I. Mihályi consideră că numele unui deal aflat în apropiere de localitate, *Grăiu Valului*, indică existența aici a unui loc fortificat. Probabil că la acest loc se referă I. Mihályi și atunci când menționează, potrivit tradiției, prezența unei fortificații foarte vechi pe teritoriul localității. Locul este amintit și de T. Bud, care afirmă: „*Poporul din Cuhea zice la acel loc și <șanțuri unde s’au aflat multe anticități>*”. După R. Popa, acest loc se numește *Gruul Varului*, astfel că localizarea aici a unei fortificații s-a datorat deformării toponimului.

Lit.: Mihályi 1883; **Mihályi 1900**, 507, nota 5; **Bud 1911**, 40; **Popa 1970**, 232, nota 82.

-După tradiția păstrată în sat, pe un loc ocupat azi de prundișul Izei, s-ar fi aflat, până în secolul XIX, o biserică de lemn, care a fost demontată și transportată în satul Valea Porcului (astăzi Valea Stejarului), unde a fost ulterior mistuită de un incendiu.

Lit.: **Popa, Zdroba 1966**, 48.

-Toponimiile *Ciuroi*, *Ciuroiul din Pleșcuț*, *La Mănăstire*, *Dosu Lutoasei*, *Fața Lutoasei*, *Fundu Lutoasei*, *Gura Lutoasei*, *Jgheabu Lutoasei*, *Podu Lutoasei*, *Valea Lutoasei*, *Lutu Oalelor* (= *Obreja*), *La Slatina*, *Măgura Dosului*, *Măgura Onciului*, *Mănăstur* (= *La Râpa Mare*), *Oale*, *Obrejă*, *Pe Obrejă*, *Sub Obrejă*, *Obrejă-Arini*, *Obrejele din Jos*, *Obrejele din Sus*, *În Poderei*, *Pe Podișor*, *Pe Poduri*, *Între Poduri*, *Fața Satului*, *Gruul Satului*, *La Slatină*, *Dumbrava Slatinii*, *Valea Slatinii*¹⁵⁰, *La Șanț*, *Șanțu Vladului*, *În Temeteu*, *În Zapode*, *Zapode de Jos*, *Zapode în Sus*, *În Gura Zapozî*, *Valea Zapozî*, *Zăpodia Clejii*, *Zgleamăn*, consemnate pe teritoriul localității, ar putea fi interesante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **I. Țelman**, **I. Mariș-Dăncuș**, **E. Faiciuc**, *Cuhea în istoria și cultura Maramureșului*, Sighetu Marmăției, 2005, 312 sqq.; **Vișovan 2005**, passim.

XIV. BOIU MARE, comună

XIVa BOIU MARE

-Din punctul *Zăpodie*, aflat la sud de localitate, provine un topor perforat cu ceafa cilindrică, lung. 10 cm (fig. 113, fig. 335, 4), confecționat

¹⁵⁰ Denumire menționată deja la 1373 („*Sospataka*”), 1435 („*Zlathynapataka*”), respectiv 1471 („*Sospathak*”), vezi Mihályi 1900, 67, nota 3, 293, nota 4, 510, nota 6.

dintr-o rocă vulcanică acidă. Aparține perioadei eneolitice. Piesa a fost găsită de P. Hosu, care a donat-o muzeului din Baia Mare (MJM; nr. inv. 33.253).

G. M. Iuga a efectuat în acest loc cercetări de suprafață, fără a mai identifica și alte materiale arheologice. Informație Georgeta M. Iuga.

Lit.: **Kacsó 2004b**, pl. 14, 1.

-Mai mulți autori desemnează ca provenite de aici descoperiri apărute într-o localitate care a avut același nume, aflată lângă Sighișoara, denumită în prezent Boiu. Este vorba de monede grecești și romane, dar și de ceramică, piese de bronz, oase, vetre etc. Deși C. Gooss localizează corect descoperirile, precizând și punctul în care ele au ieșit la iveală, *Dealul Dobilor*, deja Gr. Tocilescu menționează Boiu Mare de mai multe ori, fie în apropiere de Odorhei (?), fie în apropiere de Dej, în acest ultim caz amintind și punctul precizat de Gooss, ca localitate de proveniență a acestor antichități. Aceeași dublă localizare apare și la B. Mitrea, cu toate că G. Téglás, J. Hampel, J. Marțian, V. Pârvan și M. Roska plasează descoperirile în localitatea din apropiere de Târnava, la fel ca și, mai târziu, J. Winkler și, mai recent, I. Stanciu și V. Lazăr. În schimb, I. Glodariu indică ca localitate de descoperire a monedelor Boiu Mare din județul Maramureș. C. Preda menționează descoperiri de denari atât de la Boiu (jud. Mureș), cât și de la Boiu Mare (jud. Maramureș), pentru prima dintre localități citindu-i pe Gooss și Winkler, pentru a doua pe Mitrea și, din nou, pe Gooss.

Lit.: Gooss 1876, 216; Tocilescu 1880, 856 sq. („Boiu mare și Boiulu mare [cerc. Odorheiu]”), 881 („Boiu mare, cerc. Deju”), 894 („Dealul Dobiloru langa Boiulu mare, cerc. Deju”); Téglás 1887, 197, nr. 249; Hampel 1892, 94; Martian 1909, 326, nr. 103; Marțian 1920, 10, nr. 84; Pârvan 1926, 300; Roska 1942, 187, nr. 14; Mitrea 1945, 76, nr. 8 („Muntele Dobilor, a Boiul Mare [distretto di Someș]”), 109, nr. 70 („Boiul Mare [distretto di Târnava Mare] Dealul Dobelor”); Winkler 1955, 108 sq., Tabel VI, nr. 4, 128 sq., Tabel XI, nr. 24; Winkler 1967, 143, nr. 16 („Boiu, R. Sighișoara, Reg. Brașov”); Glodariu 1971, 81, nr. 4, 82, nr. 33; Glodariu 1974, 259, nr. 4, 278, nr. 33; Glodariu 1976, 222, nr. 4, 243, nr. 33; Stanciu 1992, 173, nr. 6B; Lazăr 1995, 43, III. 3. A; Preda 1998, 296.

-În punctul *La Pod*, plasat în intravilan la sud de biserică, se află o așezare medievală timpurie, care a fost identificată cu prilejul periegezei colective efectuate în primăvara anului 1976 (vezi mai jos Prislop). La suprafață a fost găsită ceramică lucrată cu mâna și la roată, ce se încadrează în secolele VIII și IX e.n. Un mic sondaj, efectuat în acest punct de G. M. Iuga în anul 1988, nu a scos la iveală decât puține fragmente ceramice.

Lit.: **Iuga 1981**, 152 sq., fig. 6–7; Stanciu 1992, 173, nr. 6A; Cosma, Gudea 2002, 105, nr. 13 (35); Cosma 2002a, 335, nr. 13 (39); Cosma 2002b, 179, nr. 42; Kacsó 2004b, 70. Informații suplimentare Georgeta M. Iuga.

-În punctul *Satu Petrii* s-a aflat, potrivit tradiției locale, o așezare cu acest nume. Nu există informații cu privire la data dispariției sale.

Lit.: **Kádár 1900a**, 296.

-În raza localității se află două peșteri, *Peștera de la Boiuț (Peștera dintre hârtopi)* (4001/46), 308 m lungime, -12 m denivelare, și *Peștera din halauau din Boiuț* (4001/81), 18 m lungime, -2 m denivelare. Potrivit tradiției locale, ele au servit drept adăpost populației în vremuri tulburi.

Lit.: **Kádár 1900a**, 295; Giurgiu *et al.* 1983, 48; **Iștvan et al. 1992**, 65, 70.

XIVb FRÂNCENII BOIULUI

-Între localitățile Frâncenii Boiului și Românești există o peșteră care, potrivit tradiției locale, a fost locuită din timpuri foarte vechi. Aici s-ar afla „urme de mese improvizate și scaune de piatră, iar pe pereți desene incizate”.

În data de 9 septembrie 2007, un grup de speologi de la Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare (D. Iștvan, F. Merșei, Tr. Minghiraș, A. Portase, M. Todoran) a efectuat o cercetare a peșterii. La intrarea în peșteră, în prezent colmatată de aluviuni și resturi vegetale, se ajunge printr-o dolină greu accesibilă, cu pereții verticali. În interior, aproape de intrare, se află un zid amenajat din pietre cu o grosime de cca 0,50 m, înălțimea de 1 m și lungimea de 2 m. Peștera, puternic descendentă, prezintă, după o coborâre de aproximativ 4 m, o galerie cu lățimea de 3 m și înălțimea de 1,5 m. Urmează o porțiune de îngustare cu o lespede de calcar, folosită probabil pentru păstrarea unor obiecte. După o coborâre de 8-9 m, apare o săliță cu lățimea de 4 m și înălțimea medie de 1,5 m, în care se aflau în cantitate mare oase de animale. Dezvoltarea peșterii este de 16 m, cu o diferență de nivel de 8 m. Nu au fost descoperite inscripții, nici alte urme arheologice, s-a remarcat totuși existența în sălița din fundul peșterii a unui strat gros de pământ, care ar putea conține astfel de urme.

Lit.: **I. Chiș Șter, A. Tîrșar, *Folclor și obiceiuri din Boiu Mare (I)***, StArt II, 1973, 126; Portase, *Ca să nu fie mîncați de tătari, oamenii își ascundeau copii în peșteră*, în „*Graiul Maramureșului*”, an XIX, nr. 5.315 din 12 septembrie 2007.

XIVc PRISLOP

-La cca 1,5 km sud-vest de localitate, pe o pantă ușoară de deal, în punctele învecinate *Ograde* și *Valea Boului*, au fost găsite, cu prilejul periegezei pe care am efectuat-o, în mai 1976, împreună cu R. Harhoiu, G. M. Iuga și Vl. Zirra, numeroase fragmente ceramice, majoritatea medievale timpurii. În săpăturile efectuate în acest loc, în 1984 și 1988, G. M. Iuga a descoperit urme de locuire din mai multe etape: epoca bronzului, faza a doua a culturii Suciul de Sus, secolele III-IV e.n. și VIII-IX e.n. Judecând după cantitatea de material descoperită, fiecare din locuirile menționate a fost de scurtă durată. Epocii bronzului îi aparțin un fragment de sceptru de piatră, precum și un număr redus de fragmente ceramice, dintre care câteva sunt decorate cu striuri sau motive spiralate, secolelor III-IV e.n. ceramică cenușie lucrată la roată, iar secolelor VIII-IX e.n. fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna, decorate cu motive incizate în val, precum și câteva obiecte de lut ars (fusaiole și tuburi scurte, cu destinație incertă). Tot aici au fost găsite mai multe

lame de obsidian și silex, databile probabil în epoca bronzului. Materialul se păstrează în colecția MJM.

Lit.: **Iuga 1981**, 152, fig. 1–5; Stanciu 1992, 178, nr. 22; Stanciu 2001b, 483; Cosma, Gudea 2002, 115, nr. 65 (119); Cosma 2002a, 343, nr. 64 (126); Cosma 2002b, 216, nr. 153; **Kacsó 2003f**, 116, 139, Anexa 1, nr. 130, pl. 29, 3-24 și pl. 30; Kacsó 2004b, 70; Pop D. 2005b, 77, nr. 130; Kacsó 2006c, 83; Kacsó 2011b, 106 sq., 110; Ardeleanu 2013, 193, nr. 646.

-La cca 500 m de punctele menționate, în locul numit *Fântâna Boului* (*Pârâul Boului*), G. M. Iuga a găsit o așezare din epoca bronzului, pe care a sondat-o, descoperind, într-un strat de cultură cu o grosime de 0,20-0,30 m, fragmente ceramice, dintre care unele decorate cu striuri. Pe baza acestui material, așezarea poate fi atribuită culturii Suci de Sus sau grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 1987a**, 59, nr. 20; Kacsó 2003f, 139, Anexa 1, nr. 129; Pop D. 2005b, 77, nr. 129. Informații suplimentare Georgeta M. Iuga.

XIVd ROMÂNEȘTI

XV. **BORȘA**, oraș

XVa BĂILE BORȘA

-În zonă se află unele dintre cele mai importante resurse de minereuri neferoase din Transilvania. Principalele zăcăminte de aici sunt *Toroiaga* și *Burloaia*. Câmpul metalogenetic *Toroiaga* se află în masivul subvulcanic *Toroiaga-Țiganul*, constituit din roci eruptive. Este format din grupul filonian *Toroiaga* și grupul filonian *Țiganul*. Cele mai importante dintre filoanele ce aparțin primului grup sunt *Vârfuri*, *Octavian*, *Johann*, *Caterina*, *Sofia*, *Orania*, *filonul X*, *Domnișoara*, *Bartolomeu*, *Emeric*, acestea fiind cantonate pe fracturi paralele cu orientare NE-SV. Câteva dintre ele au extinderi considerabile, până la 2,5 km, și grosimi de până la 2 m. Minereul cuprinde pirită, pirotină, arsenopirită, sulfosăruri, calcopirită, sfalerit, galenă și aur; ultimul mineral este asociat în special cu pirită și arsenopirită. Mineralizația filonului *Caterina* prezintă o zonalitate verticală evidentă, partea superioară fiind bogată în sulfosăruri, galenă, sfalerit și aur, spre adâncime trecându-se la o mineralizație cuprifera cu aur. Grupul filonian *Țiganul* cuprinde trei aliniamente cu mineralizație polimetalică. Zăcămintul *Burloaia* aparține zonei metalogenetice a Carpaților Orientali, având forma unui strat puternic fragmentat intercalat în sisturi cristaline. Mineralul predominant este pirită, însoțită de blendă, calcopirită și galenit, aflate într-o gangă cuarțoasă.

La Băile Borșa se remarcă și prezența mineralelor de staniu¹⁵¹. În timp ce în filoanele din *Toroiaga* staniul apare doar ca element minor: în calcopirită o cantitate de până la 10 pmm, în blendă în proporție de 1-50 pmm, iar în galenă

¹⁵¹ Ele sunt menționate, alături de cele de la Racoșu de Jos și Camena, și de M. Rusu (1981, nota 24).

în proporție de 1-100 ppm¹⁵², la Burloaia, Gura Băii și Izvorul Ursului au fost evidențiate chiar minerale de staniu, la primele două atât casiterită (SnO₂), cât și stanină (Cu₂FeSnS₄), la cea de a treia casiterită. Aceasta din urmă, chiar în cantități ceva mai mari, se găsește și la Măgura. Mai recent este menționată existența încă unui mineral de staniu, și anume kēsterita (Cu₂[FeZn]SnS₄), cu o răspândire totuși redusă la Băile Borșa, la fel ca și stanina¹⁵³.

La Băile Borșa se disting trei tipuri de minereu cu conținut de staniu: minereu piritos-complex cu casiterită de tip Burloaia, minereu cuprifera cu casiterită tip Măgura și minereu complex-cuprifera tip Puiu.

Fără îndoială, mineralele de staniu de la Băile Borșa nu au acum relevanță industrială¹⁵⁴, dimensiunile granulelor de casiterită oscilând între valori de la 0,01 până la 0,20 mm, conținutul mediu de staniu fiind ceva mai mare pentru Măgura.

Chiar dacă s-a afirmat că este improbabil să fi fost prezente mai demult cantități mai mari de staniu în mineralizațiile aflate la est de Toroiaga¹⁵⁵, tocmai caracterul neomogen al acestora nu exclude, cel puțin teoretic, posibilitatea ca odinioară să fi existat aici rezerve mai importante de staniu, în primul rând de casiterită, care să fi reprezentat sursa de aprovizionare a atelierelor epocii bronzului din regiunea Tisei superioare cu acest important material¹⁵⁶. Dovezile

¹⁵² Avându-se în vedere conținutul redus de staniu în calcopirita, blenda și galena de la Toroiaga, s-a exclus posibilitatea unui aport mecanic prin intermediul altor minerale (vezi L. Steclaci, *Studiul mineralogic și geochimic al regiunii Toroiaga-Baia Borșa*, în Szöke, Steclaci 1962, 203, 208).

¹⁵³ Vezi D. Zincenco, *Studiul metalogenetic al zăcămintelor de pirită Zn-Pb-Cu din Munții Maramureșului* (teză de doctorat), București, 1998, 156 sq.

¹⁵⁴ În anii '60-'70 ai secolului trecut au fost efectuate cercetări cu privire la posibilitatea de valorificare a unor minerale aflate în cantități mici sau infime în exploatările miniere din Maramureș, fără a se obține rezultate concludente, vezi Șt. Mihálka, A. Götz, *Studiul mineralogic și geochimic al zăcămintului Burloaia*, Sesiunea de Referate și Comunicări Științifice de Geologie, Baia Mare, 1963; I. Pop, Șt. Mihálka, *Contribuții privind utilizarea elementelor rare și disperse în prepararea minereurilor neferoase*, Bul. Științific Baia Mare, ser. B, fasc. fiz-chim 8, 1991, 184 sq.; P. Vlad, C. Pandelescu, Șt. Mihálka, *Determinarea potențialului de elemente însoțitoare rare și disperse la zăcămintele de minereuri neferoase din România. Studiu de sinteză*, Institutul de Geologie și Geofizică București, Institutul de Cercetări și Proiectări pentru Minereuri Neferoase Baia Mare, 1986 (ms.).

¹⁵⁵ Comunicări verbale și în scris de la D. Iștvan, Șt. Mihálka, F. Marias, M. Oșan.

¹⁵⁶ După E. Pernicka (*Die Ausbreitung der Zinnbronze im 3. Jahrtausend*, în Hänsel [ed.], *Mensch und Umwelt in der Bronzezeit Europas*, Kiel, 1998, 137), nu ar fi exclus ca rezerve de staniu mai mici, astăzi doar de importanță mineralogică, să fi fost exploatare deja în epoca bronzului, trebuie însă interpretat documentat fiecare caz în parte. Producții locale de staniu de proporții mai reduse, mai ales acolo unde existau premise geologice pentru formarea zăcămintelor, sunt presupuse și de H.-G. Bachmann (*Zinn, das wichtigste Legierungsmetall der Bronzezeit in Mitteleuropa. Fragen und Probleme zur Herkunft und Metallurgie*, în S. Weisgerber, G. Goldenberg (ed.),

concrete în acest sens lipsesc însă, după cum lipsesc și dovezile importului de staniu din Europa Centrală sau din Anglia de Sud, presupus de mai mulți cercetători¹⁵⁷. În acest stadiu al cercetării, problema originii staniului din bronzurile maramureșene, dar și din cele transilvănene rămâne deschisă¹⁵⁸. Este de menționat că această problemă nu a fost rezolvată satisfăcător nici pentru alte zone¹⁵⁹.

Lipsește informațiile concrete cu privire la începuturile exploatării resurselor de minereuri din zona Borșa. În publicații mai vechi se afirmă că exploatarea minereurilor neferoase din Maramureș are o vechime de mai multe milenii, argumente în acest sens fiind considerate prezența aflorimentelor și a filoanelor în crăpături, precum și a haldelor de steril și de zgură aflate de-a lungul lanțului muntos de trahit verde din partea de răsărit a regiunii, din care o bună parte era deja acoperită cu o bogată vegetație (E. Preisig, L. Schmidt, S. Rákóczy)¹⁶⁰. Desigur, aceste prezențe nu oferă indicii cu privire la vechimea concretă a exploatărilor miniere din Maramureș. Ele dovedesc totuși că resursele de aici erau accesibile și că era posibilă exploatarea lor chiar cu mijloace primitive. Numărul foarte mare al descoperirilor de metale din epoca bronzului în Maramureș (depozite de bronzuri, tezaure de aur, piese izolate de

Alpenkupfer – Rame delle Alpi, Der Anschnitt, Beiheft 17, Bochum, 2004, 255 sqq.). O părere similară a fost exprimată și de E. Iaroslavski (Tibiscum 10, 2000, 277).

¹⁵⁷ Rusu 1981, nota 24; Petrescu-Dîmbovița, *Intensificarea metalurgiei în perioadele Bronzului mijlociu și târziu*, în Petrescu-Dîmbovița, Vulpe (coord.) 2001, 290; Каврук, RevArh S.N. 7, 2011, 6 sqq.; Каврук 2012, 17 sqq.

¹⁵⁸ M. Rusu (1981, nota 24) nu exclude nici posibilitatea existenței unor rezerve locale de staniu care să fi fost complet exploatare în faza Hallstatt A1, astfel explicându-se avântul exploziv al metalurgiei bronzului din această fază și apoi decăderea sa în fazele Hallstatt A2-B1.

Într-un studiu de dată relativ recentă, publicat în StComSatu Mare XXIII-XXIV/1, 109-110, J. Emödi discută, de asemenea, eventualitatea provenienței staniului folosit în metalurgia epocii bronzului din Transilvania din resurse locale. El menționează mai multe exploatări miniere medievale din această provincie istorică și presupune că unele dintre acestea au fost în funcțiune deja în antichitate. Din lista unor astfel de exploatări trebuie eliminată Baia Mare, chiar dacă inventarele din 1553 și 1556 indică prezența staniului în curtea și în clădirea Cămării (vezi Prodan, Goldenberg 1964; Benkő, *Erdély középkori harangjai és bronz keresztelõmedencéi*, Budapest, Kolozsvár, 2002, 36, nota 148), întrucât de aici lipsesc nu numai minereurile de staniu, dar, cu mici excepții, și mineralele care conțin acest element (vezi D. Rădulescu, R. Dimitrescu, *Mineralogia topografică a României*, București, 1966, passim; Borcoș et al. 1984, passim).

Fără a menționa vreo sursă de informare, despre exploatarea medievală a staniului la Baia Mare vorbește și P. S. László, *Erdély iparosodási tendenciái a történeti földrajz tükrében*, în *A magyar ipari és technológiai forradalom II* (ed. a II-a, lărgită), Nagyvárad, 2011, Tabel 1.

¹⁵⁹ Vezi Pernicka, *JahrbRGZM* 37, 1990, 53.

¹⁶⁰ G. Wenzel (1880, 117 sq.) menționează, pe baza datelor comunicate de E. Preisig, filoanele existente în Munții Maramureșului, afirmă însă că exploatarea acestora este lipsită de interes din punctul de vedere al istoriei mineritului.

bronz și aur) pledează pentru ipoteza că cuprul și aurul, eventual și staniul, au fost obținute din resurse locale încă în epoca bronzului. În lipsa unor cercetări adecvate, nu este posibilă încă localizarea punctelor de exploatare, pare însă destul de probabil că Băile Borșa se numără printre zonele cu cele mai vechi lucrări miniere din Maramureș.

Date interesante cu privire la mineritul medieval de la Borșa sunt oferite de documentele de arhivă recent publicate de către Ela Cosma. Este vorba de o copie din 1782 a unui document din 1551 cu privire la minele de aur și de argint, precum și de memoriul asupra mineritului regal din ultima decadă a secolului XVIII și prima jumătate a secolului XIX¹⁶¹.

În primul dintre aceste documente se vorbește de mai multe mine străbătute de filoane din „*muntele Borșa*”: „...*exploatând filoanele, bătrânii au făcut multe galerii de mină, și au depus muncă grea mai ales în galerii ramificate, așa cum am putut lesne recunoaște după haldele /de steril/. Galeriiile superioare însă nu au fost redeschise, fiind continuate mai jos... căci în partea de sus filoanele dau la răsărit într-un câmp întreg...Filoanele din vârful /muntelui/ pot fi transformate în galerii până la o mie de stânjeni /adâncime/, iar filoanele mai jos de menționatele primele galerii până la o mie de stânjeni, toate acestea cu costuri reduse.*” (traducerea Ela Cosma). Sunt amintite și topitoriile amenajate de „*bătrâni*”.

În cel de al doilea document sunt menționate, printre altele, exploatările miniere în funcțiune la Borșa în perioada dintre anii 1794 și 1850: în versantul vestic al Toroioagăi galeriile Sf. Treime, Vechiul Nepomuk, Anton și Barbara, în versantul sudic al Toroioagăi galeriile Gura Băii, Sfântul Duh, Iosif, zăcământul Franz etc., precum și galeria Leopold de la Gura Băii, Bartolomeu, Matei, Ștefan, în versantul nordic al Toroioagăi galeriile Lobkovics, în Valea Colbu galeria de explorare Poteca lui Anton, galeria de acces Anton, galeria de cercetare Rudolf, în Valea Păltinești Maria Ludovica, iar în apropierea ei galeriile Sara și Carol, în Valea Rea galeria Elisabeta, precum și Extracția de minereu de la Gura Băii, Extracția de minereu de la Borloi, Extracția de minereu de la Puiului etc. Este precizat și faptul că, în luna august 1807, au intrat în funcțiune două cuptoare semiînalte pentru topit minereu, care au fost folosite până în anul 1818.

La jumătatea secolului XIX s-a deschis zăcământul de pirită cuprifera de la Burloaia, exploatată prin galeriile Brenner și Johann. În cererile de concesiune din anii 1852-1854 sunt menționate mai multe lucrări miniere: Sf. Katharina, pe valea Cremenii sau valea Cotozănilor, afluent al văii Secu, Sf. Leopold, pe valea Secu, Sf. Gheorghe și Sf. Anton, pe valea Cremenii, Rosalia, în teritoriul minei Stephani, Theresia și Sf. Gheorghe, pe valea Colbului, concesiunea Gura Băii, pe valea Măcărlăului, afluent al Waserului, cu mina

¹⁶¹ SJANMM, Fond 18 – Direcția Minelor și Uzinelor Metalurgice, an 1782, doc. nr. 59 – Copia Von einer alten Urkunde de anno 1551...; inv. 100, doc. nr. 360, an 1851 - Memoriale uber den Borsabányaer König Gruben Bergbau von Jahre 1794-1850, 24 martie 1851, autor Anton Horvat.

Înălțarea Mariei (Maria Himmelfahrt), aflată în vecinătatea unei exploatări mai vechi, Gertrud. În actele de vânzare-cumpărare, respectiv de arendare din aceeași perioadă apar și alte mine: Sf Treime, în perimetrul minier Toroiaga, Sf. Carol și Sf. Martin, pe valea Cremenii. În cererile de concesiune din anii 1855-1857 sunt specificate și alte lucrări miniere: Sf. Johan, pe valea Secu, Doamne Ajută, pe valea Cremenii, în trecătoarea Jneapăn, sub mina Sf. Ștefan, Sf. Petru, în perimetrul minier Toroiaga. Activitatea minieră era controlată de Comisariatul minier din Băile Borșa, acesta având o rază de activitate ce se extindea până la Munții Gutâi, cu o excepție, și anume Ocna Șugatag, subordonată Comisariatului minier din Cavnic. Într-un raport din 22 martie 1857 al Comisariatului din Băile Borșa se arată că la Băile Borșa funcționau, în 1855, cinci mine erariale cu un teritoriu de 24.332 stânjeni, cu o producție de 465 măji de plumb, 224 mărci de argint și 13 mărci de aur, precum și 12 asociații particulare cu un teritoriu de 186.069 stânjeni, cu o producție de 10 măji de cupru, 87 măji de plumb, 183 mărci de argint și 11 mărci de aur. În anul 1893, o bună parte a minelor de la Băile Borșa a trecut în proprietatea societății „Első magyar vegyészeti ipar reszvénytársaság” („Prima societate ungară pentru industrie chimică”) din Bocicoiu Mare, care deținea o suprafață de 812.088 m², mult mai mare decât cea aflată în proprietatea societății „Österreichische-Ungarische Bergbau Industrie Gessellschaft” („Societatea austro-ungară pentru industrie minieră”). Spre sfârșitul secolului activitatea minieră s-a întrerupt.

Reluarea activității de cercetare, exploarare și de exploatare minieră la Băile Borșa este legată de numele societății „Felsőmagyarországi bánya és kohómű részvénytársaság” („Societatea pe acțiuni pentru exploatări miniere și topitorii din Ungaria Superioară”) – cu capital maghiar, austriac, englez etc. În anul 1915, societatea pe acțiuni a obținut patru perimetre miniere în zona vechilor exploatări de pirită cuprifera de la Gura Băii și Burloaia. Exploatarea acestora a început în anul 1916, după ce a fost construită, lângă gara Borșa, o instalație de preparare a minereurilor. Există și o linie ferată industrială din Borșa la Băile Borșa, prelungită ulterior la Burloaia. A fost construit și un funicular minier de la mina Gura Băii la calea ferată industrială, care a funcționat până în anul 1924, când a fost demontat și instalat ulterior la Herja.

După anul 1923, drepturile miniere din regiune au fost preluate de societatea „U.D.R.”, care a format, în anul 1927, societatea „Minopirit”. O altă societate activă aici a fost „Pyrit”, căreia i-au aparținut minele de pirită. Există mai multe documente, păstrate la Serviciul județean al Arhivelor Naționale Maramureș din Baia Mare, în care sunt menționate cele două societăți.

Astfel, într-un act din anul 1930 se precizează că „Pyrit – Soc. Anon. Rom. de Mine SA Borșa” avea la Borșa concesiunile Ioan și Anton la mina Burloaia, iar „Minopirit” a cumpărat de la „Felsőmagyarországi bánya és kohómű részvénytársaság” și de la „Pyrit” Cluj, drepturile minelor Anieș și Burloaia¹⁶². Din documente din anul 1932 rezultă că „Minopirit SAR” Borșa nu

¹⁶² Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 249, 37/1930.

lucra la Burloaia, ea cerând aprobare pentru exploatarea ocrului de mină, respectiv că „Pyrít SAR” Borșa avea proprietăți miniere de 38 ha la Borșa și nu a avut exploatare în anul 1931¹⁶³.

La Borșa este menționată producție de pirită doar din anii 1923 (200 t), 1930 (11.842 t) și 1931 (12.506 t), în ceilalți ani instalația de preparare fiind alimentată cu minereul adus cu funicularul peste culmea munților Rodnei, de la mina Anieș.

Între 1941-1944 exploatarea minereurilor s-a intensificat la Băile Borșa. Utilitățile miniere existente au fost distruse în toamna anului 1944. În anul 1945 societatea „Minopirit” a reprimis proprietatea perimetrelor miniere anterioare, dar până la naționalizarea din anul 1948 nu s-au mai derulat activități de exploatare, costurile reabilitării minelor și instalației de preparare fiind mai mari decât veniturile estimate de societate¹⁶⁴. După anul 1948, s-au desfășurat intense cercetări pentru descoperirea de noi resurse, exploatarea minereurilor fiind reluată în anul 1955. Dimensiunea activității miniere din zonă este ilustrată și de cele peste 54 de halde de steril prezente în apropierea galeriilor, printre acestea și uriașa haldă din Valea Secu, cu 1,5 milioane m³ de material.

Activitatea minieră a continuat la Băile Borșa până în anul 2006, când ea a încetat, în urma H. G. nr. 816/1998 (Toroiağa; Măgura II; Burloaia Vest-Ariniș; Burloaia Centru, Sud și Est), nr. 1846/2004 (Gura Băii Superior; Cornu Nedeii) și nr. 1008/2006 (Gura Băii Inferior).

Lit.: L. Strippelmann, OesterrZBH 3, 1855, 157 sqq.; **von Cotta, Jahrbuch des kaiserlichen und königlichen geologischen Reichesanstalt** 6, 1855, 125 sqq.; v. Hauer, Stache 1863, 326 sqq.; Preisig 1877, 322; Gesell 1881, 321 sqq.; **Szellemy 1894a**, 75 sq.; **Schmidt 1901**, 333 sq.; Rákóczy 1910, 775; **Iancu 1929**, 476; Marin 1941, 291; A. Földvári, G. Pantó, JelentésMÁFI II, 1941-1942 (1950), 305 sqq.; Pantó, JelentésMÁFI VIII, 1946, 33 sqq.; Pantó, JelentésMÁFI VIII, 1946, 45 sqq.; **M. Socolescu, Asupra geologiei regiunii Băile Borșei**, Dări de seamă ale ședințelor Institutului Geologic al României 36 (1948-1949), 1952, 178-186; M. Socolescu, N. Butucescu, Th. Popescu, I. Samoilă, D. Teodorescu, M. Drăgilă, RevMin 11, 1962, 481-487; **Szöke 1962**, 20 sq.; Bodiu *et al.* f. a., 49 sq.; Báthory 1975, 258; Balogh 1978, 139 sq.; Balogh 1981, 271; Berbeleac 1985, 268 sq.; **Popescu G. C. 1986**, 280 sqq.; **Cosma E. 2002**, 323 sqq.; Csath *et al.* 1997, 289; Mărza 1999, 405; **Mihali, Timiș 2000**, 282 sqq.; Kalmár 2001, 27; Ivanciuc T. 2004, 342 sq.; Kacsó 2009c, 348 sqq., fig. 7-9; Pantea 2009, 21; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010b**; Kacsó 2010a, 13; Kacsó 2013c, 233.

-Între anii 2006 și 2009 au fost cercetate mai multe lucrări miniere:

¹⁶³ Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 249, 47/1932.

¹⁶⁴ Cele două societăți reapar și într-un document din 1948, din perioada premergătoare datei de 11 iunie, în care se arată că „Pirit” –Intr. Minieră din Borșa SA arendează de la „Minopirit” minele Anieș și Borșa și că, datorită distrugerilor din timpul războiului, nu era rentabilă repunerea în exploatare a minelor, SJANMM - Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 249, 44/1948.

Galeria Colbu are intrarea situată în incinta minei Emeric-Toroiaga, în versantul stâng al Văii Secu, în amonte de confluența cu Valea Murgu, la cota +1.050 m. Lucrările de cercetare geologică au demarat aici în anul 1974 și au fost definitivate în anul 1995. Exploatarea a început în anul 1997 și s-a oprit în anul 2006. Galeria transversală parcurge de la intrare un corp intruziv, cu fracturi restrânse. Apoi galeria intră în roci metamorfice. La m 2.400 este prezentă o buclă spre puțul care face legătura cu oriz +930. În continuare se parcurge o zonă cu minereu stratiform (deschis cu galerii laterale spre stânga), unele cu abataje și rostogoale. Una dintre galerii are o lungime de peste 200 m în minereu, grosimea acestuia fiind de peste 50 m. Minereul este grăunțos, predominant piritos, cu calcopirită și pulbere fină de blendă și galenă. Apoi se observă o mineralizație filoniană cu blendă și geode, în rocile metamorfice. Galeria ajunge pe halda Ivășcoia după 4,8 km (în contrasens este săpată galeria Ivășcoia). Galeria este armată cu bolțari la intrare, apoi are tronsoane foarte extinse nearmate, doar cu scurte porțiuni armate cu torcret, lemn sau cindre metalice. Cercetarea galeriei a avut loc la 15 noiembrie 2006, echipa de cercetare, însoțită de Șt. Ivașcu de la Exploatarea Minieră Baia Borșa, fiind formată din I. Bud, S. Duma, A. Gorduza, D. Iștvan, C. Kacsó, Gh. Nistor, S. Racolța.

Lit.: Iștvan, Kacsó 2006, 103 sq.; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010b**, 510 sq., pl. 1, 2, pl. 2-4.

Galeria Ana superioară (fig. 114) este situată în versantul drept al Văii Secu, la cca 50 m aval de confluența cu Valea Murgu, la cota +997 m. Numele galeriei apare pe un plan din perioada interbelică al Societății Anonime Române „MINOPIRIT” Ea a fost săpată în extremitatea nordică a filonului *Emeric*, cel mai estic filon din zăcământul Toroiaga, precum și cel mai accesibil, întrucât este dispus paralel cu Valea Secu, în imediata apropiere a acesteia, fiind astfel ușor de deschis prin galerii transversale. În prezent, galeriile Ana superioară și Ana inferioară sunt cunoscute de localnici sub numele de „Galeriile turcești”. Prin această denumire populară, întâlnită și în alte zone miniere (Băița, Valea Lăpușna Mare), este accentuată presupusa vechime mare a exploatărilor.

Inițial, numele filonului a fost *Ștefan* și provenea de la cel al concesiunii miniere și al galeriei, prin care filonul s-a exploatat pe o lungime de cca 100 m, galerie situată la 180 m aval de galeria Ana superioară. Ulterior (în anii 1941-1944), o galerie mai veche (Emeritz) de pe același filon devenea orizontul de bază pentru întregul zăcământ Toroiaga, iar filonul *Ștefan* primea numele actual. La acest orizont, filonul *Emeric* este exploatat pe o lungime de 260 m.

Întrarea în galeria Ana superioară este situată la o înălțime de cel puțin 3 metri față de nivelul actual al Văii Secu, nivel acum mult crescut față de cel existent anterior, datorită materialului provenit din haldele din amonte. Amplasarea este caracteristică galeriilor vechi săpate pe văi afectate de avalanșe (Valea Murgu, Valea Cremenii, Valea Rudolf). În cazul galeriei Ana superioară, situarea ei puțin aval de Valea Murgu (vale ce canalizează anual prin avalanșe, cantitățile mari de zăpadă de pe pantele înclinate ale zonei Murgu-Toroiaga) a

necesitat săparea ei dintr-un punct situat deasupra nivelului de acumulare a avalanșelor, astfel fiind evitată blocarea intrării în galerie. În acest fel se obținea o prelungire a intervalului de timp în care se putea lucra în subteran, în condițiile în care, până în a doua jumătate a secolului XX, în Toroiaga mineritul era activ doar o parte a anului.

Galeria Ana superioară începe cu o scurtă galerie transversală cu o lungime de 3,5 m, profil mare (lățime 2,2 m, înălțime 2,0 m), observându-se o reprofilare ulterioară săpării inițiale a galeriei. Reprofilarea este veche, dovadă în acest sens fiind găurile de mină manuale, care se disting clar pe pereții de la intrare. Prin galeria transversală se accede la galeria direcțională, care are o lungime totală de 52 m. Aceasta este în cea mai mare parte un abataj, în care filonul a fost excavat în sus doar pe 2-4 m, pentru a păstra un pilier față de suprafață, care să împiedice infiltrațiile de apă. Excavarea minereului s-a făcut și descendent, estimându-se un etaj de exploatare de cel puțin 10 m. Nu se poate verifica exact cât de extinse sunt lucrările miniere de excavare în adâncime, pentru că ele sunt inundate de apa de infiltrație.

Sectorul de filon excavat în această galerie este situat pe aliniamentul filonului *Emeric*, în extremitatea nordică a acestuia, dar este separat de partea principală a filonului de o scurtă porțiune sterilă de 10-15 m.

Și în galeria direcțională se observă găuri de mină executate manual, cu o adâncime redusă (0,20 m). În aceste găuri era introdus praful pușcă, care, prin explozie, făcea posibilă avansarea pe galerie.

În galeria direcțională există și câteva găuri cu dop de lemn. Este dificil de stabilit utilitatea acestora, nu ar fi exclus însă ca ele să fi fost folosite tot pentru dislocarea rocilor cu ajutorul apei, asupra căreia era exercitată presiunea prin lovirea repetată a dopului (desigur, în cazul în care găurile cu dop de lemn au avut într-adevăr această destinație, cele care s-au păstrat se află în zone în care duritatea rocilor nu a permis dislocarea lor printr-o astfel de metodă). Este de menționat că în mineritul contemporan găurile cu dop de lemn sunt utilizate de către topografi în fixarea punctelor de viză. Aceste găuri se află exclusiv pe axul tavanului lucrării miniere, în dopul de lemn fiind înfipt un cui, care reprezintă verticala locului de viză.

În galeria Ana superioară se remarcă prezența destul de frecventă a unor artefacte confecționate din lemn de molid.

a) *Armături de puț*. În galeria direcțională, în porțiunea excavată se păstrează două sectoare cu bârne ce reprezintă armăturile unor puțuri executate pe filon. Primul este situat în dreptul galeriei transversale, bârnele fiind dispuse atât orizontal, cât și vertical. Câteva dintre bârnele orizontale prezintă în partea lor centrală perforații dreptunghiulare de 8-10 cm, probabil locul încastrării unor piese de lemn, acum dispărute.

Al doilea puț este situat în zona cea mai profundă a galeriei, la 20 m de intrare și la -5,2 m față de aceasta, în porțiunea inundată. Se observă mai multe bârne orizontale sub apă și una subaeriană, care era inițial în poziție verticală, acum fiind înclinată.

b) *Armături orizontale (tropane)*. În galeria direcțională, în zona exploatată, se mai păstrează câteva armături orizontale (tropane), de fapt bârne încastrate orizontal între pereții excavației. Acestea sunt traverse care susțineau podurile de lucru, realizate din scândură sau trunchiuri subțiri, poduri de pe care se săpau manual găurile de mină în tavanul galeriei. În general, podurile nu se mai păstrează, pentru că materialul lemnos era utilizat ulterior în alte sectoare, dar tropanele, tăiate la dimensiuni adaptate locului inițial, nu mai erau de interes pentru reutilizare. Ele sunt situate în capătul galeriei transversale, pe galeria direcțională în partea sud-vestică, la 8 m de intrare, și pe galeria direcțională nord-estică, la 20 m de intrare.

c) *Scări de abataj*. În galeria direcțională au fost identificate două scări confecționate din trunchiuri de molid (toate obiectele de lemn din galerie sunt confecționate din această esență), dispuse înclinat (cu un unghi de cca 60- 70° față de orizontală). Pentru a fi stabile, ele au fost fixate cu scurte bârne verticale și cu bolovani. Prima scară (lung. 228 cm, diam. la bază 21 cm, diam. la vârf 15,7 cm), având cioplite șase trepte orizontale, era situată la 7 m de intrare. Cea de a doua scară (lung. păstrată 228,8 cm, diam. la bază 23,6 cm, diam. la vârf 20,5 cm), de asemenea cu șase trepte orizontale, se afla la 12 m de intrare și avea baza îngropată adânc în podeaua galeriei.

d) *Trocuri pentru probare*. În porțiunea nord-estică a galeriei direcționale au fost găsite două trocuri de lemn de formă dreptunghiulară, dintre care unul are secțiunea aproape ovală (î. 12 cm, lung. 35,5 cm, lung. părții scobite 23,5 cm, lăț. 14 cm), iar celălalt secțiunea pătrată (î. 13 cm, lung. 33 cm, lung. părții scobite 21,5 cm, lăț. 16 cm). Cele două piese se aflau pe podeaua galeriei direcționale la 37, respectiv 40 m de intrare. Aceste trocuri erau utilizate pentru probarea minereurilor. O cantitate mică de minereu era măcinată în piuă la fața locului, apoi materialul măcinat era introdus în troc, se adăuga o cantitate de apă și apoi, prin șocuri produse prin lovirea repetată a trocului de șold, se producea o separare gravitațională a mineralelor metalice de fragmentele de roci înconjurătoare¹⁶⁵.

Minereul a fost exploatat în felii orizontale fără rambleiere. Minereul și sterilul au fost transportate cu coșul în spatele căraușilor. Datorită dificultăților de transport, în capătul nord-estic al galeriei direcționale, într-o zonă de lărgire, lângă peretele nord-vestic a fost stivuit o parte a materialului steril. Această metodă era frecvent utilizată în cazul galeriilor ale căror dimensiuni nu permiteau utilizarea unor mijloace de transport mai productive (de ex. roabe).

Nu au fost identificate date certe pentru datarea perioadei de execuție și de utilizare a galeriei Ana superioară. Ea a fost inclusă în concesiunea Ștefan, evidențele marcând doar numele concesiunii miniere, fără a fi menționate

¹⁶⁵ Acest mod de utilizare a trocului de probare a fost relatat de către mineri din Băița, buni cunoscători ale „tainelor” mineritului privat.

detalii. Pe un plan din anul 1803¹⁶⁶ este figurat filonul *Ștefan* (Stephani Klufte) ca mină regală. Acesta este și anul în care este menționată galeria Stephani¹⁶⁷. Este destul de probabil că o parte a lucrărilor și artefactelor din galeria Ana superioară datează din prima jumătate a secolului XIX, altele, printre care și scările de lemn, par să fie mai vechi, ele aparținând, eventual, chiar secolului XVII.

Galeria a fost redescoperită de către D. Iștvan, care a efectuat aici primele cercetări. Ea a fost studiată și cartată la data de 27 mai 2007 de o echipă formată din D. Iștvan, C. Kacsó și Tr. Minghiraș.

Scările și trocurile de lemn se află la MJM.

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010b**, 515 sqq., pl. 5-11; Kacsó, Pop L. 2010, pl. 12.

Galeria Ana inferioară (fig. 115) are intrarea situată în malul drept al Văii Secu, la 75 m aval de confluența cu Valea Murgu și la 25 m aval de galeria Ana superioară, la cota +992 m. A fost executată pentru cercetarea și exploatarea părții nordice a filonului *Emeric* (denumit anterior *Ștefan*).

Intrarea în galerie este situată la +3 m față de firul actual al Văii Secu, locul unde se află aceasta fiind protejat împotriva viiturilor și avalanșelor. Galeria începe transversal, filonul *Emeric* fiind interceptat la m 14. Galeria transversală continuă încă 8 m dincolo de filon pentru cercetarea unor eventuale ramuri de acoperiș. Galeria transversală este executată cu profil mare (2x2m) și în ea se observă urme ale unor găuri de mină manuale, cu lungime redusă (0,20 m). Cu totul surprinzătoare este identificarea în acest sector a unor găuri de mină cu profil triunghiular. Acest aspect sugerează utilizarea pentru executarea găurilor de mină a unor scule metalice cu profil triunghiular, care dizlocau roca nu doar cu vârful ascuțit, prin percuție, ci și cu cele trei muchii tăietoare prin rabotare, sistem de săpare neîntâlnit la alte lucrări miniere din Maramureș și nementionat în lucrările de specialitate.

De la m 14 spre sud-vest continuă o galerie direcțională, transformată în abataj pe toată lungimea. Spre deosebire de galeria Ana inferioară în care exploatarea s-a desfășurat atât ascendent cât și descendent, în galeria Ana inferioară exploatarea s-a desfășurat în exclusivitate ascendent. Acest lucru a fost favorizat de situarea filonului *Emeric* la distanță mai mare de Valea Secu, care a permis exploatarea ascendentă pe un etaj de 8-10 m înălțime. Pe galeria direcțională se păstrează încă tropane (armături orizontale care susțineau podurile de lucru) și mult material steril, depozitat în trepte pe vatra galeriei. Filonul nu a fost exploatat descendent de la acest nivel pentru că el a fost deschis în adâncime cu alte galerii de coastă, din care s-a exploatat apoi filonul

¹⁶⁶ SJANMM, Fond 26-Inspectoratul Geologic Minier, inventar 438 U. a. 35/1803 (Borșa) - Borsær reviers Mappa uber dermalligen Ko: Schürfe in der Marmarosch Gemacht in Jahr 1803 Franz frey hz v Hacklberg und Landau.

¹⁶⁷ Cosma E. 2002, 339 („*Minele Ștefan. Pe valea Secu prăpastia Ștefan, ce conține plumb, cupru și aur, a fost descoperită în 1803*”).

ascendent, până la nivelul galeriei Ana superioară. Nu este clar stabilit dacă planșeul galeriei este un pilier de minereu neexploatat sau rambleu.

Pare destul de probabil că execuția galeriei și exploatarea părții superioare a filonului a avut loc în prima jumătate a secolului XIX.

Galeria a fost identificată de către D. Iștvan și a fost cercetată concomitent cu cercetarea galeriei Ana superioară (vezi mai sus). Cartarea a avut loc la data de 22 noiembrie 2008, fiind realizată de D. Iștvan, Tr. Minghiraș și M. Todoran.

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010b**, 525 sqq., pl. 12-13, pl. 14, 1.

Galeria Bartolomeu (fig. 116) este situată în versantul stâng al Văii Secu, la 50 m amonte de confluența cu Pârâul Negru (afluent stâng), la cota +1.080 m.

Galeria pornește direcțional spre NNE pe filonul *Bartolomeu* și după câțiva metri, după ce filonul se efilează, este dirijată transversal spre nord, apoi nord vest, până la filonul *Petru și Pavel*. Aici galeria ajunge într-un abataj cu lungime de cca 20 m, unde filonul a fost exploatat descendent. Abatajul este inundat de apele de infiltrație, dar se mai observă în apă bușteni, urme de armare etc.

Nu au fost constatate găuri de mină, lungi (mecanice) sau scurte (manuale). S-au sesizat doar rare capete de gaură cu diametru mai mare decât al găurilor de mină manuale (3-4 cm), cu profil neregulat și câteva găuri cu dop de lemn în pereți. Este posibil ca găurile cu dop de lemn să arate modul de săpare a galeriei, prin săparea manuală a unor găuri de mină cu diametru mai mare, umplerea lor cu apă și derocarea apei prin presiunea exercitată de apa presată de loviturile în dopul de lemn (vezi mai sus galeria Ana superioară). Există însă și o gaură cu dop de lemn în tavan, situată pe axul galeriei, care mai păstrează înfiptă în lemn o plăcuță metalică, marcând un punct topografic de stație.

Pe alocuri se disting pe tavan și pe pereți striaii fine (cele de pe pereți sunt verticale, iar cele de pe tavan, orizontale), destul de slab conturate, care pot reprezenta urme de săpare cu dalta, probabil pentru netezirea profilului galeriei după dizlocarea rocilor prin găuri de mină.

Datorită lungimii galeriei (cca 200 m) și a situării filonului exploatat la distanță mare de intrare, în galerie s-a amenajat o cale de transport cu șine și traverse. La intrare și pe tronsoane lungi de pe traseu se observă șine de lemn confecționate din trunchiuri subțiri de arbori (diametrul 10-15 cm), despicate la jumătate pe lungime și montate cu partea rotunjită în sus. Aceste șine de lemn sunt susținute de traverse din lemn constituite tot din bucăți de trunchiuri de arbori, dar cu diametrul mai mare (cca 30 cm), încadrarea șinei de lemn fiind făcută în lăcașuri dreptunghiulare tăiate în traverse. În unele părți, peste șina de lemn este prinsă, cu crampoane metalice mici, o șină metalică îngustă (2 cm) și joasă (înălțime de 4-5 cm).

În unele părți șina de metal este dispusă direct pe traversele de lemn. Este posibil ca „șina de lemn” să fie în realitate doar suportul șinei de metal fragile, sau să avem două etape diferite de construcție: una, inițială, cu șine de

lemn și alta, ulterioară, în care s-a utilizat construcția anterioară pentru montarea șinei metalice.

În mai multe locuri, șina metalică este stabilizată cu armături laterale de lemn (atât bârne sprijinite de pereți, cât și plăci de tip scândură groasă dispuse între șină și peretele galeriei).

Concesiunea Bartolomeu este menționată în anul 1841¹⁶⁸, probabil atunci când s-a cercetat capătul nordic al filonului cu același nume. Ulterior, la data de 1 august 1853, concesiunea Bartolomeu este solicitată de Gh. Czillik și N. Onutza, atunci începând probabil execuția galeriei transversale spre filonul *Petru și Pavel*. Se poate admite astfel că galeria Bartolomeu și calea de transport aflată în incinta sa datează din a doua jumătate a secolului XIX.

Galeria Bartolomeu este, pe o lungime de peste 100 m de la intrare, sediul unei colonii de zeci de exemplare de salamandre. Apa de infiltrație este curată pentru că ea străbate roci eruptive fără sulfuri, din a căror descompunere se formează de obicei apele acide. S-a remarcat, de asemenea, prezența musculițelor și fluturilor.

Cercetarea galeriei a fost efectuată la 27 februarie 2008 de o echipă formată din D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș și I. Pop. Ulterior, a fost realizată cartarea galeriei de către Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare (D. Iștvan, Tr. Minghiraș, M. Todoran).

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010b**, 529 sqq., pl. 14, 2, pl. 15-18.

XVb BORȘA

-Cu ocazia investigațiilor de teren efectuate în cadrul proiectului de cercetare etno-arheologică a zonei montane a Maramureșului, în apropiere de Pasul Prislop și de pârtia de schi recent amenajată au fost descoperite două așezări preistorice, una paleolitică, cealaltă, probabil mezolitică, precum și construcții (tranșee, buncăre, cazemate etc.), dar și cartușe și cartușiere din timpul Primului Război Mondial.

Lit.: **Dragoman et al. 2012**, 221, fig. 11; A. Goja, *Descoperiri arheologice importante în Munții Maramureșului*, în „*Graiul Maramureșului*”, an XXVI, nr. 7.397 din 14 iulie 2014. Informații suplimentare Bogdan Bobină.

-În apropiere de cătunul Vâlcănescu, aflat pe panta estică a Muntelui Prislop, la peste 1.400 m altitudine, în apropiere de confluența Văii Vâlcănescu cu Bistrița Aurie, în locul numit *Geamănul*, cu ocazia construirii unui drum forestier, în anul 1986, lama buldozerului a scos la iveală o cană aproape întreagă de culoare deschisă, prevăzută cu o toartă ușor supraînălțată, cu corpul bitronconic și marginea dreaptă și ușor răsfrântă în exterior. Piesa este în mod cert preistorică. Judecând după forma sa, ea aparține, foarte probabil, epocii bronzului și provine, eventual, dintr-un obiectiv funerar.

¹⁶⁸ Cosma E. 2002, 339 („*Jos, în prăpastia Secului în apropierea celei mai mari galerii, a fost folosită o exploatare, care mai târziu [1841] s-a numit Bartolomeu*”).

Potrivit tradiției, în locul descoperirii se organizau în vechime nedee ale păstorilor, unde se vindeau oi și câini. Vasul a fost salvat de Ștefan Grec și se află în Muzeul Rădăcinilor din Vâlcănescu.

Lit.: **Portase, *La Vîlcănescu, poarta din est a Maramureșului***, în „*Graiul Maramureșului*”, an XIII, nr. 3.518 din 24 octombrie 2001; Portase 2006, 94 sq., fig. pe p. 95 dreapta sus; Dragoman *et al.* 2012, 220, fig. 6. Informații suplimentare Dumitru Iștvan.

-În 1855, în timpul arăturilor, au fost descoperite mai multe piese de bronz și aur (despre ultimele se precizează că au ieșit la iveală pe proprietatea lui E. Szabó, respectiv că au fost descoperite pe malul râului Vișeu). Menționările ulterioare despre cele găsite sunt în parte contradictorii, din acest motiv caracterul și conținutul exact al descoperirii nu mai pot fi stabilite. Pare totuși destul de probabil că toate piesele au aparținut unui singur ansamblu, și anume unui depozit de bronzuri, care conținea și piese de aur. Dintre piesele de bronz sunt cunoscute un topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Rohod, cu partea dinspre tăiș ruptă și cu patru proeminențe pe disc, un celt cu defect de turnare, având rupt manșonul găurii de înmănușare, o spirală din sârmă și un fragment de disc din placă, decorat cu linii concentrice și înălțat în partea centrală, iar dintre piesele de aur două verigi masive (brățări ?), un cercel de tip Tarpa (sau mai multe ?), format(e) din (câte) două semiove legate între ele, două fragmente de lanțuri din verigi, trei (patru ?) verigi cu secțiunea rombică, o verigă (cu capetele deschise ?). Piesele de bronz au ajuns în colecția Graffenried, iar un inel de aur în colecția protopopului greco-catolic Elek Anderko. Nu există date despre soarta ulterioară a pieselor. Datarea: Bronz târziu 2 sau 3.

Lit.: **J. G. Seidl**, AÖG 15, 1856, 316 sq., fig. 59-62; **F. Kenner**, AÖG 29, 1863, 303, fig. 56; v. Sacken 1865, 125; Römer 1864, 164, nr. 707; Römer 1866a, 120; Gooss 1877a, 474, 489; Gooss 1877b, 64; Hampel, ArchKözl XII, 1878, 133; Tocilescu 1880, 815; Mihályi, *Manuscris I*, 28; Hampel 1886a, 66; **Hampel 1892**, 18; Téglás 1892, 409; Téglás 1897b, 822; Pârvan 1926, 343, 443, 760; Pink 1928, 3, nr. 4; Pasternak 1928, 169, nr. 27; Lecca 1937, 81; Roska 1942, 46 sq., nr. 176; Mitrea 1941, 156, nr. 24; **Popescu 1956**, 227, fig. 139, 1-4; Rusu 1963, 207, nr. 11; Rusu 1972a, 44; Rusu 1972b, 74, nr. 14, 483 sq., nr. 12; **Mozsolics 1973**, 123 sq., 192; Petrescu-Dîmbovița 1976, 494, nr. 12 („Borșa I”); Petrescu-Dîmbovița 1977, 86; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 116, nr. 121; **Mozsolics 1989**, 171 sq., fig. 4, 4-7; Kacsó 1995a, 11; Kacsó 1999b, 52 sq.; Bader 2001, 18; Kacsó 2006d, 81; Kacsó 2009c, 368; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 182 sq.; Țârlea 2012, nr. 181; Kacsó 2014a, 148; Kacsó 2014b, 116; Kacsó 2015, 256; Kacsó, *Gewässerfunde*.

-Cu ocazia săpării fundației Spitalului orașenesc, la aproximativ 2 m adâncime, a fost găsit un cap de piatră de formă ovală, cu trăsăturile schematic redade. Este posibil să fie preistorică. Aparține unei colecții particulare din Sighetu Marmației, în prezent este expus la MMSM. Informație Mihai Dăncuș.

-O monedă de bronz de la Constantin cel Mare a fost găsită în zona muntoasă de la est de localitate, în punctul *Poiana*. Piesa s-a aflat în colecția lui Șt. Grad din Moisei, dar a fost cedată unui alt colecționar. Informație Ștefan Grad.

-În colecția Mihályi se aflau mai multe piese medievale provenite din raza localității: trei vârfuri de lance și un vârf de săgeată, toate din fier. Ele au figurat și în expoziția din 1876 de la Sighetu Marmației și sunt menționate în oferta de vânzare a colecției, înaintată de Iulia Mihalyi Ministerului Culturii, Direcția Muzeelor în 1955 (copia actului în Arhiva MJM). Soarta lor ulterioară nu este precizată.

Lit.: *Magyar orvosok*, 165 (se vorbește numai de două vârfuri de lance); Kacsó 1977b, nota 1.

-Din punctul *Poiana* provine și un cuțit lung de fier medieval, care se află în colecția Șt. Grad. Informație Ștefan Grad.

-Un potir gotic târziu de argint aurit (î. 16,8 cm) și patera corespunzătoare, tot de argint aurit, ornamentată cu o cruce (diam. 13,6 cm), ce au aparținut comunei Borșa, au fost achiziționate prin cumpărare de la firma „Réтай és Benedek”, la data de 16 iunie 1913, de MNMB (nr. inv. 1913. 47. 1-2). Informații din registrul de inventar al muzeului din Budapesta.

-Fr. Pap afirmă că pe teritoriul localității a fost descoperit un tezaur monetar, din care au fost recuperate șase piese, datate între 1621 și 1696. Într-un alt pasaj din aceeași lucrare, el precizează că descoperirea provine de la Borșa, jud. Cluj. Potrivit primei publicări a tezaurului, acesta a apărut într-adevăr în localitatea din județul Cluj.

Lit.: Pap 1994, 75, Tabel II, 68. Vezi și E. Chirilă, I. Chifor, AIA Cluj 18, 1975, 351 sqq.¹⁶⁹

-Pe teritoriul localității sunt înregistrate următoarele peșteri: *Peștera din Piatra Băiței* (dezvoltare 32,0 m, denivelare +2,5 m), *Peștera Șura din Cearcănul* (la sud de Vârful Cearcănul, dezvoltare 12 m, denivelare +6,0 m), *Peștera nr. 1 din Piatra Scrisă* (versantul stâng al Văii Țâșlișoara, dezvoltare 11,0 m, denivelare 0), *Peștera nr. 2 (Hornurilor) din Piatra Scrisă* (versantul stâng al Văii Țâșlișoara, dezvoltare 20,0 m, denivelare +8,0 m), *Peștera nr. 3 din Piatra scrisă* (versantul stâng al Văii Țâșlișoara, dezvoltare 15,0 m, denivelare +2,0 m), *Peștera nr. 4 (Hornului) din Piatra scrisă* (versantul stâng al Văii Țâșlișoara, dezvoltare 16,5 m, denivelare -1,0;+6,0 m), *Peștera nr. 5* (versantul stâng al Văii Țâșlișoara, dezvoltare 18,5 m, denivelare 0), *Peștera nr. 6 din Piatra Scrisă* (versantul stâng al Văii Țâșlișoara, dezvoltare 13,0 m, denivelare +0,5 m), *Peștera din Prislopul Laptelui* (dezvoltare 12,0 m, denivelare -0,6 m), *Peștera cu Târâș din Podul Cearcănului* (dezvoltare 14,9 m, denivelare +1,0 m), *Peștera cu sală din Podul Cearcănului* (dezvoltare 25,3 m, denivelare -1,4 m), *Peștera cu două intrări din Podul Cearcănului* (dezvoltare

¹⁶⁹ Există o referire bibliografică la această descoperire, în contextul lucrării însă inutilă, și la Mihali, Timiș 2000, 392.

12,2 m, denivelare -1,3;+2,5 m), *Avenul cu două intrări din Podul Cearcănului* (dezvoltare 21,5 m, denivelare -11,3 m), *Peștera Modelată din Dealul Frumos* (dezvoltare 16,4 m, denivelare +1,5 m), *Peștera Fântânele* (versantul drept Valea Fântânele-Șesuri, dezvoltare 21,0 m, denivelare +4,5 m), *Peștera Gaura din Piatra Șesuri* (dezvoltare 14,0 m, denivelare -5,0 m), *Peștera Vasile Bologa din Geamănul* (sud-vest de Vârful Geamănul, dezvoltare 120,0 m, denivelare -17,5;+2,0 m), *Avenul din Geamănul* (dezvoltare 24,3 m, denivelare -23,3 m), *Peștera Hoșilor* (versantul drept al Văii Sâlhoi, dezvoltare 58,27 m, denivelare -29,1 m; potrivit tradiției locale, în peșteră au fost ascunse comorile haiducilor), *Peștera Mică din Dealul Bănărie* (versantul drept al Văii Sâlhoi, dezvoltare 8,17 m, denivelare -0,74;+1,2 m), *Peștera Diaclazei din Valea Sâlhoi* (versantul drept al Văii Sâlhoi, dezvoltare 13,0 m, denivelare -1,2 m), *Peștera Mică din Valea Sâlhoi* (versantul stâng al Văii Sâlhoi, dezvoltare 11,0 m, denivelare +2,5 m), *Peștera Mare de la Tăurile Buhăiescu* (versantul drept al Văii Buhăiescu, dezvoltare 65,8 m, denivelare -12,3 m), *Peștera Mică de la Tăurile Buhăiescu* (versantul drept al Văii Buhăiescu, dezvoltare 20,2 m, denivelare -1,9;+1,7 m), *Peștera de la Tăurile Buhăiescu* (versantul drept al Văii Buhăiescu, între tăurile 2 și 3, dezvoltare 7 m, denivelare +4,0 m), *Avenul nr. 1 de la Streji* (versantul stâng al Văii Buhăiescu, dezvoltare 44,5 m, denivelare -17,0 m), *Avenul nr. 2 de la Streji* (versantul stâng al Văii Buhăiescu, dezvoltare 32,0 m, denivelare -13,7 m), *Peștera nr. 1 de la Streji* (versantul stâng al Văii Buhăiescu, dezvoltare 7,0 m, denivelare +2,5 m), *Peștera nr. 2 de la Streji* (versantul stâng al Văii Buhăiescu, dezvoltare 12,0 m, denivelare +4,0 m), *Peștera nr. 1 din Piatra Albă* (dezvoltare 29,0 m, denivelare -10,4 m), *Peștera Isoscel din Piatra Albă* (dezvoltare 6,3 m, denivelare -2,0 m), *Peștera-aven nr. 2 din Piatra Albă* (dezvoltare 13,0 m, denivelare -7,5 m), *Peștera cu ferestre din Piatra Albă* (dezvoltare 18,5 m, denivelare -3,5 m), *Peștera Șura Cailor (Șura lui Pinte)* (versantul stâng al Izvorului Cailor, dezvoltare 83,0 m, denivelare -9,0;+6,0 m), *Peștera cu mondmilch* (Piatra Rea, dezvoltare 52,5 m, denivelare -8,3 m), *Avenul cu două puțuri din Piatra Rea* (dezvoltare 90,0 m, denivelare -26,0 m), *Peștera din Valea Podul Izvorului* (versantul drept al Văii Cailor, dezvoltare 6 m, denivelare -2,0;+1,0 m), *Avenul Diaclazei din Vârful Jgheabului* (500 m NV de Vârful Piatra Rea, dezvoltare 210,2 m, denivelare -54,3 m), *Peștera Șura Cailor 2* (dezvoltare 14,5 m, denivelare +6,0 m), *Peștera Ciudii* (dezvoltare 10,2 m, denivelare -1,5;+0,4 m), *Peștera de sub Stână* (deasupra Cascadei Cailor, dezvoltare 16,5 m, denivelare -1,0;+2,0 m), *Avenul Paznicilor de stână* (amonte Cascada Cailor, dezvoltare 28,0 m, denivelare -14,0 m), *Avenul nr. 1 din Ponoarele Știolului* (dezvoltare 9,4 m, denivelare -4,0 m), *Avenul nr. 2 din Ponoarele Știolului* (dezvoltare 7,1 m, denivelare -4,0 m), *Avenul din Podul Cailor* (Muntele Cailor, dezvoltare 243,3 m, denivelare 108,3 m), *Peștera cu sală din Piatra Rea* (100 m vest de vârful Piatra Rea, dezvoltare 16,0 m, denivelare -4,0 m), *Peștera cu apă din Piatra Frânturii* (dezvoltare 72,0 m, denivelare -1,5;+1,0 m), *Peștera ramificată din șaua Știol* (dezvoltare 75,0 m, denivelare -4,7;+1,3 m), *Peștera Tunel din șaua Știol* (dezvoltare 21,5 m,

denivelare -6,0 m), *Peștera Creierului din șaua Știol* (dezvoltare 32,0 m, denivelare -1,0;+1,5 m), *Peștera cu cristale din Piatra Rea* (dezvoltare 21,0 m, denivelare +1,5 m), *Peștera Diaclazei cu Puțuri* (Piatra Rea, dezvoltare 20,0 m, denivelare -3,7;+4,0 m), *Peștera de la Râpă* (versantul stâng căldarea Cailor, dezvoltare 10,0 m, denivelare -4,0 m), *Peștera Țiganului* (Râpa Piatra Rea, dezvoltare 16,7 m, denivelare -5,0 m).

Lit.: **Parcul MM; Iștván, ActaMusMar** 7, 2008, 449-459; **Iștván, TransRevSystEcolResearch** 9, 2010, 15-30.

XVI. BOTIZA, comună

XVIa BOTIZA

-În colecția Mihályi s-a aflat o sabie de fier medievală, descoperită pe teritoriul localității. Ea este menționată în oferta de vânzare a colecției, înaintată de Iulia Mihalyi Ministerului Culturii, Direcția Muzeelor în 1955 (copia actului în Arhiva MJM). Soarta ei ulterioară nu este cunoscută.

Lit.: **Kacsó 1977b**, nota 1.

-La 1418 este menționat satul Belahaza, ulterior dispărut.

Lit.: **Suciu 1967**, 296.

-În punctul de hotar *Dealul Mănăstirii* ar fi putut exista o mănăstire sau un teren ce a aparținut mănăstirii din Ieud.

Lit.: **Păcurariu 1979**, 242.

-În cimitirul localității, precum și în cimitirul satului învecinat, Șieu, se află mai multe cruci de mormânt deosebite, confecționate din piatră în secolul XIX (fig. 117). Ele sunt opera meșterului local Onisim Conta. Înălțimea lor variază între 1,20 și 1,40 m. Pe fața dinspre răsărit, crucile sunt decorate cu o cruce bine reliefată sau incizată. Cele mai multe dintre cruci, printre care și majoritatea celor cu scene sculptate, au capetele prevăzute cu rozete circumscrise.

Lit.: **Bilțiu, AnMuzEtnTrans** 2008, 54 sqq.; **Bilțiu** 2008, 131 sq., foto 4.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate câteva toponimii, care ar putea prezenta interes și din punct de vedere arheologic: *Arșițele, Băița, Ciurgău, Ciuroieș în Pomi, La Podine, La Temeteu, Măgura, Măgura Glodului, Măguricea, Mănăstirea, Pe Mănăstire, Pe Poderei, Pe Podine, Podereii de Sus, Podereiul Soriței, Podine, Poduri, Zăpodia Bârliei, Zăpodia Malului, Zăpodie*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

XVII. BUDEȘTI, comună

XVIIa BUDEȘTI

-O stațiune preistorică, fără alte precizări, este menționată de O. C. Lecca pe teritoriul localității.

Lit.: **Lecca 1937**, 99.

-Un topor de piatră, probabil neolitic, găsit în raza localității, se află într-o colecție particulară din Borșa (jud. Maramureș).

Lit.: **Bobîna 2009**, 8, nr. 6.

-Două topoare menționate de I. Mihályi ca descoperite în această localitate, ce aparțin, foarte probabil, unui depozit de bronzuri, au fost identificate cu două piese care au aparținut colecției sale: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, o parte a tăișului ruptă din vechime, lung. 22,8 cm, greut. 414 g. **2.** Topor de același tip și aceeași variantă, partea cu disc și spin ruptă recent, tubul de înmănușare spart pe o porțiune, lama ușor îndoită înspre tăiș, lung. păstrată 19,5 cm, greut. 350 g. Datarea: Bronz târziu 2.

În MJM (nr. inv. 212, 214).

Lit.: Szathmáry 1867; **Mihályi, Manuscris I; Kacsó 1977b**, 141, fig. 1, 5-6; Kacsó 1992, 32 sq.; Kacsó 1995a, 11; Kacsó 1995c, 135 sq., Lista 1, nr. 2; Kacsó 1999b, 62; Kacsó 2005f, 10; Vachta 2008, 121, Lista V. 1. 2., nr. 29; Kacsó 2009b, Anexa 1, nr. 4; Kacsó 2009c, 357, 368; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 183; Țârlea 2012, nr. 219; Kacsó 2015, 256; Kacsó, *Topoare*.

-De pe teritoriul localității se cunosc mai multe piese de bronz, ale căror condiții de descoperire nu sunt precizate. Unele dintre ele ar putea fi descoperiri izolate. **1.** Brățară, s-a aflat în colecția Liceului reformat din Aiud (nr. inv. 20)¹⁷⁰ **2.** Ac cu capul biconic și gâtul umflat de trei ori, a fost în colecția preotului Károly Szathmári, de aici a ajuns, pe la 1880, în colecția Liceului reformat din Aiud (nr. inv. 19), apoi în Muzeul din Aiud. **3.** Celt, a fost în colecția Mihályi (în prezent neidentificabil). **4.** Placă de centură puternic deteriorată spre una din margini, cu un cârlig, respectiv cu trei orificii la capete (lung. cca 96 cm), găsită în anul 1863, în momentul descoperirii fiind înfășurată. A fost în colecția Liceului reformat din Aiud (în prezent neidentificabilă). Toate piesele aparțin Bronzului târziu, cea mai veche fiind acul, cea mai recentă placa de centură.

Lit.: **1. Szathmáry 1864** (VasÚj 11, nr. 12, 110)¹⁷¹; **Szathmáry 1867**¹⁷²; Kacsó 2012, 185; Kacsó 2015, 266. **2.** Roska 1942, 51, nr. 220; **Bader 1981**, 125

¹⁷⁰ Potrivit datelor comunicate de T. Bader (1981, 125, nota 3), în registrul de inventar sunt consemnate următoarele: „*Körpénc bronzból lelhelye Budfalva, Máramaros megye. Bronzkorszak*”. Bader traduce acest text astfel: „*Monedă rotundă din bronz, locul descoperirii Budești, județul Maramureș, epoca bronzului*”, afirmând că în realitate este vorba de o cataramă. În terminologia folosită în mai multe scrieri din secolul XIX, inclusiv în cea a lui K. P. Szathmáry, *körpénc* desemna însă brățările de bronz din epoca bronzului, indicându-se și în acest fel presupusa funcție premonetară a acestor piese.

¹⁷¹ Autorul vorbește de mai multe brățări de bronz descoperite în hotarul localității, care se păstrau la Călinești: „*Budfalvi határon nehéz bronz karika pénzeket mos ki az áradat, melyekből kalinfalvi lakos...Jurka János urnál több példányt láthatni.*” („În hotarul localității Budești, viitura scoate la iveală verigi-monedă grele de bronz, din care mai multe exemplare pot fi văzute la domnul Ioan Iurca... din Călinești.”)

¹⁷² Se menționează descoperirea unui număr mai mare de brățări și topoare, dintre care unele au ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmației. Prezența unor descoperiri de bronzuri de la Budești în această colecție nu este confirmată de alte surse.

sqq., fig. 1; Kacsó 1995a, 19; Kacsó 1999b, 66; Kacsó 2012, 185; Țârlea 2012, nr. 218; Kacsó 2015, 266. 3). Mihályi, *Manuscris I*; **Lehoczky 1876**, 294; Kacsó 1977b, 142; Kacsó 2012, 185; Kacsó 2015, 266. 4). **Rómer 1866a**, 120¹⁷³; **Szathmáry 1867**, fig. 3-4¹⁷⁴; **Gooss 1877a**, 482; Pârvan 1926, 377; Roska 1942, 51, nr. 220; Bader 1981, 125¹⁷⁵; Kacsó 1999b, 65; Kacsó 2012, 185.

-Cataramă de bronz cu inel rotund și cu placă dreptunghiulară, probabil medievală, în colecția Muzeului din Aiud.

Lit.: **Bader 1981**, 124, nota 3.

-Cu ocazia săpării unei gropi de stâlp în august 1993, în grădina casei lui Gh. Ungureanu de pe strada *Comoriței*, nr. 543, au fost găsite fragmente ceramice medievale. Ele au fost donate de elevul S. Popescu la MJM.

-În raza localității, la izvoarele Cosăului, se afla satul Vințești (Vynchfalva), contopit ulterior cu Budești.

Lit.: **Popa 1970**, 111.

-Potrivit unei relatări încă neverificate, în locul numit *Făgădău Pintii*, într-o poiană întinsă, se află urme de ziduri, cu „dimensiunea de 10/12 m”.

Lit.: V. Gaftone, *Budești – „mica Romă a Maramureșului”*, Baia Mare, 2009, 87.

-În raza localității, în versantul nordic al Munților Văratec se află zăcămintul minier Jereapăn. I. Mihályi consideră că resursele de minereuri de la Budești au fost cunoscute și exploatare deja în epoca preistorică. El menționează ruine de fortificații în apropiere de minele de la Totoș, pentru vechimea deosebită a acestora pledând, spune istoricul, faptul că ele nu sunt amintite în documente și nu sunt pomenite în tradiția localnicilor.

Studiile cu privire la caracteristicile zăcămintului Jereapăn au evidențiat prezența aici a trei categorii de filoane: 1. filoane auro-argintifere, de blendă, galenă și pirită; 2. filoane auro-argintifere, de calcopirită, pirită, puțină blendă și galenă; 3. filoane pirito-cuprifere sărace în aur.

La sfârșitul secolului XVIII erau exploatare deja aproape toate grupările filoniene cunoscute astăzi (*Jereapăn, Totoș, Gușa, Ruginoasa*), pe o hartă din 1781 fiind indicate atât galerii active, cât și galerii vechi, părăsite.

Din anul 1934, minele de la Jereapăn și Totoș au aparținut Societății „Petroșani”, ea având aici un complex de concesiuni și perimetre de exploatare pe o suprafață de 1.351 ha. Au fost săpate, în 1935-1936, galeria de bază Jereapăn (orizontul 896) în lungime de 1.250 m, cu ramificația Totoș de 1.000

¹⁷³ Se afirmă că în colecțiile colegilor din Aiud și Sighetu Marmației se aflau mai multe centuri late.

¹⁷⁴ Autorul vorbește de descoperirea a trei plăci de centură. Dintre acestea este descrisă și ilustrată piesa ajunsă la Aiud. Despre celelalte două se afirmă doar că se află în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmației. Potrivit altor surse, acestea au fost descoperite fie la Călinești, fie la Câmpulung la Tisa (vezi mai jos).

¹⁷⁵ Se afirmă că de la Budești provine un fragment de placă de centură, care ar fi ajuns la MNMB.

m, prin care s-au deschis filoanele IX, XXV, XXVI și XXVII pe o înălțime de 40 m.

Până în anul 1936, atunci când a fost terminată construcția flotației Jereapăn, cu o capacitate de flotație de 25 tone/zi, minereul era prelucrat cu șteampuri aflate în zonă, iar concentratul de sulfuri era dus la topitoria din Cavnic. Producția de minereu era în anul 1938 de 2.930 tone, în anul următor de 8.133 tone, cantitatea cea mai mare fiind furnizată de filonul *XXV Jereapăn*.

Alte lucrări miniere au funcționat pe văile Oanța (Ancza) și Râul Mare, unde a fost începută, în 1938, săparea galeriei Râul Mare, la cota 700, fiind exploatate filoane cu duct paralel celor din Cavnic. G. Szellemy afirmă că aceste filoane aveau un conținut de minereu de plumb și argint identic cu cel din Cavnic, filonul din valea Oanța este însă aurifer¹⁷⁶. P. Magda menționează prezența aurului nativ la Budești și Jereapăn. Local, în părțile superioare ale filoanelor, conținuturile de aur depășeau 15 g/t.

Cu prilejul unei cercetări de teren pe care am efectuat-o, în primăvara anului 2007, împreună cu o echipă formată din A. Costin, L. Goja, D. Iștvan, A. Portase, A. Ștefănoiu, am identificat ruinele flotației de la Jereapăn, precum și mai multe lucrări miniere vechi, cu intrările prăbușite.

Lit.: Magda 1832, 395; **Szathmáry 1864** (VasÚj 11, nr. 12, 101 sq.); Gesell 1881, 324; **Mihályi, Manuscris I**, 16 sq.; Szellemy 1894a, 74 sq.; Szellemy 1894b, 22 sq.; Schmidt 1901, 333; Ghițulescu 1935, 79 sq.; Marin 1941, 274; **Czacu, Vanci 1941**, 296 sqq.; Maghiar, Olteanu 1970, 283; Balogh 1978, 139 sq., 143 sq.; Berbeleac 1985, 268; **I. Vârșescu, S. Halaga, O. Morar, D. Iștvan, A. Bernard, L. Grancea, I. Filip, G. Konyicska, Zonalitatea și etajul de dezvoltare al mineralizației aurifere în zăcământul polimetalic Jerapăn (M-ții Văratec)**, StudUnivBabeș-Bolyai, Geologia 39, 1994, 215-232; Csath *et al.* 1997, 289; Baron 2002, 473; Ivanciuc T. 2004, 343 sq.; Kacsó 2010a, 14; **Baron 2012**, 232 sqq.

-În raza localității Budești au fost exploatate, în cursul secolelor XVIII și XIX, și mineralizațiile de fier, prezente sub forma stâncilor de cuarțite hidrotermale și a unor acumulări de oxi-hidroxizi de fier.

Prima lor menționare se află într-un raport de cercetare al Inspectoratului Minier Baia Mare din anul 1733, în care se menționează descoperirea unor resurse de oxid de mangan cu conținut de fier de 28-32 % pe valea Dracului. În anul 1843 s-a concesionat un zăcământ de „hematit” așezat pe andezit verde (*Grünsteinporfir*), cu o grosime de un picior, aflat sub Piatra Rea de la Budești. În anul 1844, pe Valea Prăzițelor, sub vârful Prislop, s-au acordat concesiunile Sermetes-Roșia I-VIII pentru exploatarea minereului de fier oxidic de sub solul ierbos. În anul 1846 s-a cerut concesionarea unui zăcământ de fier aflat sub Ciurgău.

Exploatarea minereurilor de fier din Munții Lăpușului s-a intensificat după construcția topitorie de fier de la Lăpuș (vezi mai jos Lăpuș). S-au acordat

¹⁷⁶ Informație Dumitru Iștvan.

în zona Sermetes-Prislop, în anul 1854, concesiunile „Roszu” („Roșia”) – opt câmpuri de câte 2.862 m². În același an s-a menționat existența unor zăcăminte sub formă de „limonit”, localizate parțial sub un strat mlăștinos, cu grosimea de 1-2 picioare, care erau exploatate de mai multă vreme. În anul 1863, concesiunea Elisabeth din zona „Nyeteda”, amintită deja în anul anterior, avea șase perimetre miniere (I-VI). În același an, în concesiunile Sermetes-Roșia Eisensteinfeld se exploata un zăcământ de fier cu o grosime de 1-2 picioare. Tot atunci, la poalele dealului *Şesuri* de la Jereapăn se deschidea o galerie, în care a fost săpată cinci stânjeni în minereu de fier. În anul următor, galeria avea 11 stânjeni, din ea și dintr-un șanț executat la suprafață fiind extrase 6.700 chintale de minereu. Pentru aceeași zonă s-a acordat și concesiunea Gabor. În partea nordică a muntelui „Priszlopul cel Moroșenesc”, în cadrul concesiunii Arpad s-au extras 400 măji de minereu.

Existența mineralizațiilor de fier de la Budești este menționată și de K. P. Szathmári, care vorbește de „*Eisenokker*” exploatat pentru turnătoriile de fier de la Valea Albă din Băiuț (vezi mai sus Băiuț) și de la Poiana (Poiana Botizii).

Încercări de valorificare a minereurilor de fier au avut loc și în anul 1918, când s-a cerut concesionarea unui zăcământ în Dealul Selha, precum și în anul 1951, când s-a făcut o expertiză pentru minereu de fier, ajungându-se la concluzia că acesta este lipsit de importanță economică, datorită caracterului său acid și a rezervelor reduse.

Lit.: **Szathmári 1864** (VasÚj 11, nr. 12, 110 sq.); Szathmári 1867, 91; Maderspach 1880, 85; **Iştván 2009b**, 15 sqq.; Kacsó 2010a, 14.

-Mănăstirea de la Budești se afla în partea de nord a Munților Gutâi, pe o culme din dreapta râului Sivii, în locul numit *La Mănăstire*. Mai multe toponimii de aici (*Poiana Mănăstirii*, *Coasta Mănăstirii*) vorbesc de existența acestui așezământ bisericesc. Potrivit tradiției, mănăstirea a fost întemeiată în secolul XIV sau XV și a funcționat, se pare, până în secolul XVIII.

Lit.: Bud 1911, 34; **Metes 1936**, 159; **Filipașcu 1997**, 135; Rusu A. A. (coord.) 2000, 84; Roșca 2000, 103 sq.; Motogna 2001, 207; Motogna 2009, 200 sq.; Ardelean 2012, 243.

XVIIb SÂRBI

-Este menționată o așezare din epoca bronzului, aflată la cca 1,5 km nord-est de punctul *Mestecăniș* (perioada și cultura neprecizate).

Lit.: **Nistor, Vulpe 1969**, 184; Kacsó 2011a, 71 sq.

-O așezare din epoca bronzului, ce aparține culturii Suci de Sus, a fost identificată în punctul de hotar *Valea Popii*, în apropiere de locul de descoperire a depozitului III. Punctul se află pe o pantă de deal, la sud-est de localitate. În urma unui sondaj de verificare, efectuat de F. Nistor în 1965, au ieșit la iveală numeroase fragmente ceramice, majoritatea de factură grosolană, decorate cu striuri și motive în relief, dar și câteva ce aparțin categoriei mai fine, unele ornamentate cu linii incizate. În colecția MMSM (nr. inv. 651–700).

Lit.: Kacsó 1981d, 86; **Kacsó 2003f**, 117, 140, Anexa 1, nr. 153; Pop D. 2005b, 78, nr. 148; Kacsó 2011a, 71 sq.; Kacsó 2011b, 106, 109, 111.

-Depozite de bronzuri: **A).** Depozitul I, format dintr-un celt și un topor (cu disc și spin ?), a fost descoperit, în 1849, în punctul de hotar *Valea Popii*. Toporul s-a aflat în colecția Mihályi. **B).** Depozitul II, apărut în 1910, era alcătuit din mai multe seceri, vârfuri de lance și fragmente de spade sau pumnale, care s-au pierdut ulterior. **C).** Depozitul III a fost descoperit cu prilejul lucrărilor agricole din 1947, pe locul săteanului P. Iurca, în punctul *Pe vale*, pe malul drept al pâ râului Valea Popii, lângă locul numit *Vârtoapele*, la adâncimea de 0,50 m, sub o grămadă de bolovani. Depozitul constă din 12 topoare (șapte întregi și cinci fragmentare): **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, nefinisat, tăișul deteriorat, lung. 23,3 cm, greut. 479,5 g. **2.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, discul și partea dinspre tăiș rupte, o spărtură pe tubul de înmănușare, lung. păstrată 18,6 cm, greut. 377,5 g. **3.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, rupt la tăiș, lung. păstrată 15,8 cm, greut. 234,5 g. **4.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, tăișul deteriorat prin îndepărtarea ciotului de turnare, lung. 24,7 cm, greut. 509 g. **5.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, tăișul deteriorat prin îndepărtarea ciotului de turnare, o mică spărtură (defect de turnare ?) pe lamă, lung. 22,9 cm, greut. 520,5 g. **6.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, tăișul deteriorat, lung. 22,4 cm, greut. 385,5 g. **7.** Partea superioară a unui topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, cu lama ușor deplasată față de poziția inițială, lung. păstrată 13,1 cm, greut. 380 g. **8.** Fragment de topor de același tip și aceeași variantă, se păstrează tubul de înmănușare, o parte din bara de sub disc și din lamă, lung. păstrată 9,4 cm, greut. 205 g. **9.** Disc și spin de la un topor de tip B₃, probabil varianta Cehăluț, lung. păstrată 3,1 cm, greut. 101 g. **10.** Partea superioară a unui topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, nefinisat, în zona spărturii se observă în lamă o cavitate, lung. păstrată 17,2 cm, greut. 316 g. **11.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Breb, discul deformat, partea superioară a spinului și partea dinspre tăiș rupte, lung. păstrată 20,1 cm, greut. 476 g. **12.** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Sarasău, nefinisat, cu câte un inel reliefat pe cele două brațe ale tubului de înmănușare, lama deplasată față de axul central, tăișul deteriorat, lung. 23,6 cm, greut. 531 g. Topoarele au fost achiziționate în 1954 de F. Nistor. În prezent ele se află în colecția MMSM (nr. inv. 4.690–4.701). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **A).** **Rómer 1868**, 189, nr. 1021; Soroceanu 1995, 32, 73; Kacsó 1999b, 61; Kacsó 2012, 184; Kacsó, *Gewässerfunde*. **B).** **Nistor, Vulpe 1969**, nota 30; Bader 1991, 170, nr. 447; Kacsó 1999b, 62; Kacsó 2000a, 211, nr. 17; Kacsó 2012, 184. **C).** Rusu 1963, 206, nr. 66; **Nistor, Vulpe 1969**, 182, fig. 2B și 3A; **Vulpe 1970**, 84, nr. 403–412, 86, nr. 454, 91, nr. 505, pl. 29, 403–412, pl. 32, 454 și pl. 36, 505; Mozsolics 1973, 180; Petrescu-Dîmbovița 1976, 291, nr. 71 („Sîrbi, Gem. Fărcașa”); Petrescu-Dîmbovița 1977, 69, pl. 64, 7-11 („Sîrbi, com. Fărcașa”); Petrescu-Dîmbovița 1978a, 106, nr. 70, pl. 46B („Sîrbi, Gem. Fărcașa”); Kroeger-Michel 1983, 194, Lista 7b, DEE-236, 198, Lista 10b, D-606, D-621, D-622, D-623, D-624, D-625, 200, D-803, DDE-832, fig. 197a. b; Kacsó 1992, 32; Hansen 1994, 590, nr. 362; Soroceanu 1995, 32,

35, nota 95, 73; Kacsó 1995a, 17; Kacsó 1995c, 134 sqq., Lista 1, nr. 21; Kacsó 1996a, 249; Bader 1996, 279; Kacsó 1999b, 63; Bader 2001, 17; Vachta 2008, 120, Lista V. 1. 2., nr. 21; Kacsó 2009b, Anexa 1, nr. 38; Bratu 2009, 337, nr. 990 („Sârbi, *Pe vale Fărcașa*”); Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 175, 177, 184; Țârlea 2012, nr. 1.187 („Sârbi, comuna Fărcașa”); Kacsó 2013c, 227; Kacsó 2015, 262; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Gewässerfunde*.

-Un topor de bronz cu gaura de înmănușare transversală de tip Hajdúsámson a fost descoperit în punctul *Mestecăniș*. Piesa a fost recuperată de către F. Nistor și se păstrează la MMSM (nr. inv. 4.702). Datarea: Bronz mijlociu 1.

Lit.: Nistor, **Vulpe 1969**, 184, fig. 4, 67; **Vulpe 1970**, 49, nr. 204, pl. 13, 204; Kacsó 1981d, 85; Kacsó 1999b, 68; Bader 2001, 17; Kacsó 2012, 175, 185; Țârlea 2012, nr. 1.186 („Sârbi, comuna Fărcașa”); Kacsó 2013d, 148, fig. 2, 2.

-Potrivit tradiției locale, în punctul *Gruitul Malului*, un deal aflat la cca 1,5 km nord-vest de localitate, a existat o mănăstire, care ar fi fost distrusă de turci, probabil în 1661. În prezent, la suprafață nu există niciun fel de urme de construcție, după cum am putut constata în urma unei periegeze efectuate, împreună cu Tr. Rus, în vara anului 2002. Se afirmă totuși că apar aici, după fiecare arătură, pietre albe asemănătoare celor scoase din cariera de la Ocna Șugatag. Despre o biserică ortodoxă din 1532, ruinată, vorbește O. C. Lecca.

Lit.: Lecca 1937, 464; Păcurariu 1979, 240; **Baboș 2002**, 268, nota 10; Motogna 2009, 255 sq.

-Satul Balotești (Balotafalva, Balathafalva) este menționat la 1387. Documentele ulterioare dovedesc identitatea acestuia cu Sârbi sau cu o parte a acestuia.

Lit.: Csánki 1890, 446; **Bélay 1943**, 61 sq., 196; Suciu 1967, 293; **Popa 1970**, 102.

XVIII. CAVNIC, oraș

XVIIIa CAVNIC

-Zăcământul Cavnice este constituit din două grupuri filoniene: *Bolduț* și *Roata*. Cele mai importante filoane din grupul *Bolduț* sunt *Iosif*, *Petru și Pavel*, *Borcut*, *Francisc*, *Principele*, *Elisabeta* etc. Filoanele sunt orientate NE-SV și prezintă o relativă echidistanță între ele. Toate filoanele conțin aur. Prezența aurului este mai consistentă în filoanele cu minereu de plumb și mai slabă în cele cu minereu de argint. În grupul filonian *Roata* principalele filoane sunt *Ana* și *Nicolae*, prima dintre acestea fiind mai bogată. Ambele au un conținut complex, inclusiv aur și argint.

S. Rákóczy afirmă că cuprul folosit la turnarea pieselor de bronz din depozitul de la Gușterița (jud. Sibiu) ar putea proveni din minele de la Cavnice, deci acestea au fost exploatate deja în Bronzul târziu. M. Roska presupune că

începuturile mineritului aurului la Cavnic s-ar data în preistorie, iar M. Rusu vorbește de existența aici a unor spălătorii de aur antice. O posibilă exploatare a cuprului la Cavnic încă în preistorie este menționată și de S. C. Enea¹⁷⁷. A. Vende și M. Urbán cred că în zonă se practica mineritul în epoca romană, ultimul afirmând că aici au fost găsite și vestigii din această epocă. M. Borcoș și Gh. Udubașa afirmă că cele mai vechi lucrări miniere de la Cavnic datează din secolul XIII. Lipsesc dovezile care să confirme afirmațiile menționate.

Mai probabilă pare ipoteza formulată de K. Gólián, repetată și în monografia redactată de K. Palmer, iar mai recent în lucrarea coordonată de I. Tripșa, potrivit căreia mineritul de aici a debutat în prima jumătate a secolului XIV. G. Téglás, S. Koch și L. Molnár cred însă că istoria orașului Cavnic și a mineritului de aici încep de abia în secolul XV.

În 1455, Iancu de Hunedoara donează minele de la Cavnic orașului Baia Sprie, dar asigură pe minerii așezați aici de scutirea de plata urburei pe o perioadă de opt ani. Regele Mathia întărește, la 1465, această danie.

În cursul secolului XVI exista o comuniune juridică între Cavnic și Baia Sprie. După 1526, minele de la Cavnic au revenit principilor Transilvaniei. În 1588, S. Báthory a arendat minele lui F. Herberstein, contractul de arendare fiind prelungit, în 1591, cu încă șase ani. În timpul lui Gh. Rákóczy mineritul a luat un nou avânt. Din 1722, minele din Cavnic au fost administrate de Direcțiunea din Zlatna, din 1727 de Direcțiunea din Košice, din 1748 de Direcțiunea din Baia Mare. În 1753 a fost redeschisă galeria Iosif, ale cărei începuturi datează din anul 1644. Această galerie a primit, în 1810, denumirea de Rainer. Spre sfârșitul secolului XIX, galeria avea o lungime de 6.000 m.

După 1784, mineritul de la Cavnic a cunoscut o etapă de înflorire, prin exploatarea de noi filoane (*Terezia, Pârâului*). A urmat apoi, din anii 1816-1817, o perioadă de decădere. Producția minieră de la Cavnic a crescut din nou după 1845, când au fost deschise noi galerii. Acum a fost terminat orizontul - 100, denumit Nándor, iar ulterior Ferdinand, sub nivelul orizontului Rainer, pe o lungime de 5.330 m, intrarea sa aflându-se la altitudinea de 570 m, în apropiere de topitorie. Existau și două puțuri de suprafață utilizate la extracția minereului: Venczel (Vincentiu), adânc de 160 m, și Kuemburg, adânc de 125 m.

Începuturile mineritului în zona Roata, aflată în partea estică a localității, datează din jurul anului 1750. Sunt cunoscute de aici mai multe lucrări miniere, printre care și Königliche Stollen, denumire ce indică apartenența sa la bunurile Trezoreriei. O bună parte a minelor se afla însă în proprietatea unor societăți particulare.

Extracția de minereu a continuat la Cavnic după primul război mondial, pe cele opt filoane care erau considerate exploatabile economic. Sistemul minier era constituit din cele două galerii de bază: Rainer, denumită și Erbstollen

¹⁷⁷ Același autor menționează printre localitățile unde s-a exploatat, cu probabilitate, cuprul în preistorie Sântimbru Băiuțului. O localitate cu această denumire nu există.

(galerie de bază), în cartierul Handalul de Sus, și Ferdinand în cartierul Handalul de Jos, ambele executate pentru grupul filonian *Bolduț*. Erau în folosință și puțurile Venczel și Kuemburg (Kuenburg, Cuenburg). Acesta din urmă a fost adâncit în continuare până la 227 m, dar ultimii 100 m s-au umplut cu apă și, ca să nu se prăbușească pereții puțului, în decembrie 1927 a fost umplut cu steril sub 127 m¹⁷⁸.

Pentru săparea galeriei Ferdinand a fost amenajat și puțul Stâlpul Tătarilor, astfel că înaintarea pe ea, între Handalul de Jos și puțul Venczel s-a realizat din șase fronturi de lucru (intrarea galeriei, câte două din puțurile Kuemburg și Stâlpul Tătarilor și unul din puțul Venczel). După 1990, galeria Ferdinand a fost continuată până la puțul Roata, adâncit până la cota galeriei.

Pe filonul *Sfinți* s-a executat un puț orb de 100 m, dar și acesta s-a inundat. În anul 1925 s-a reușit montarea unui sistem de pompe pentru extragerea apei și s-a deschis din puț orizontul -33 pe filonul *Sfinți*, din care s-a extras minereu. Scoaterea apelor de infiltrație din orizonturile deschise prin puțuri sub orizontul Ferdinand a fost în perioada interbelică principala problemă care a împiedicat exploatarea în adâncime a zăcămintului *Bolduț*. Rezervele existente la nivelul galeriei Ferdinand au fost exploatate până în anul 1960.

Exploatarea de la Cavnic a avut un număr de 241 muncitori (mai puțini decât în minele din Baia Mare sau din Baia Sprie). Producția a fost de 10.680 t minereu din care s-au extras 54,764 kg aur, 579,243 kg argint, 25.447,3 kg plumb, 2.340 kg zinc¹⁷⁹.

În anul 1935 s-a construit un funicular minier de 9,5 km, care transporta minereul de la Cavnic (*Bolduț*) la Baia Sprie, unde acesta era prelucrat.

Zăcămintul Roata a fost abandonat în anul 1921, când orizonturile superioare au fost epuizate, iar la deschiderea în adâncime, apa de infiltrație a împiedicat continuarea lucrărilor. În anul 1938 au fost efectuate lucrări de redeschidere a minei Roata, care au fost oprite în 1940.

La sfârșitul perioadei interbelice, rezerva estimată de minereu era de 171.870 t, iar cea vizibilă de 124.087 t.

Activitatea minieră a fost sistată la Cavnic în anul 2007 prin H. G. nr. 644/2007.

Lit.: v. Born 1774, 148, 151 sqq.; v. Fichtel 1780a, 158¹⁸⁰; Wenzel 1866, 36; **Gólián 1894**, 270; Palmer 1894b, 278; Szellemy 1894a, 66 sqq.; Szellemy 1894b, 17 sqq.; *Kiállitás 1896*, 83; Schmidt S. 1897, 39; Schönherr 1900, 478; Reményik 1900, 61 sqq.; Vende f. a. 1, 90; Rákóczy 1910, 610; **Urbán 1912**, 37 sq.; **Pálffy 1929**, 34 sqq.; Pethe 1929, 6, 9; Stanciu V. 1929, 240; **Iancu 1929**, 467; Gündisch 1932, 83; **Ghițulescu 1935**, 79 sqq., pl. 8; Marin 1941, 275; Roska 1942, 117, nr. 20; Koch 1952, 5; Maghiar, Olteanu 1970, 164, 189, 225 sq., 282; Rusu 1972a, 30, 50 sq., nr. 17 (Lista zăcămintelor și spălătoriilor de aur); Tripșa *et al.* 1981, 62; Zsámboki 1982, 18, 23, 32;

¹⁷⁸ Vezi SJANMM, Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 292, act 9/1/1928.

¹⁷⁹ Vezi SJANMM, Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 249, act 36/1933.

¹⁸⁰ Sunt menționate minele de argint și plumb de la Cavnic și minele de aur de la Roata.

Popescu G. C. 1986, 275 sqq.; Molnár 1996, 420; Bánki, Molnár 1997, 119; Szemán 1997, 190; Zsámboki 1997b, 205, 217 sq.; Csath *et al.* 1997, 279, 286; **Mârza 1999**, 403 sq.; Baron 2002, 472; Manilici V., Manilici E. 2002, 263; **F. Marias, *Metalogeneza districtului minier Baia Mare. Model bazat pe sistemul hidrotermal Cavníc (Maramureş). Evaluări comparative cu alte sisteme epitermale din lume***, 2005, 36 sqq.; Izsó 2006, 120; Baron 2006, 95, 162 sq.; **Niedermaier 2008**, 396 sqq.; Németh 2008, 131; Neacşu, *Resurse minerale*; Pantea 2009, 21; Kacsó 2010a, 12 sq.; Réthy 2010a, 18 sqq.; Baron 2011, 174 sqq.; Enea, *RevArh S.N. IV*, 2008, harta 11; Borcoş, Udubaşa 2012, 20. Informații suplimentare Dumitru Iştván cu privire la mineritul interbelic și documentele de arhivă referitoare la activitatea minieră din această perioadă.

-Potrivit mai multor lucrări publicate la sfârșitul secolului XIX, pe peretele unei galerii exterioare de mină de pe filonul *Principele (Voievod)*, lucrată exclusiv cu ciocanul și dalta, la aproximativ 70 m de la gura minei, s-a aflat inscripția: „Hier hats erschlagen Jakob Huber anno 1511”. Pe direcție verticală, galeria menționată era a treia, fiind cea mai coborâtă ca altitudine.

În urma unei investigații la Cavníc, ziaristul A. Portase a aflat că o placă cu o inscripție cu un conținut aproape identic a fost scoasă dintr-o galerie de mină și se găsește la o persoană din localitate. Cu prilejul unei cercetări de teren efectuate, în ziua de 13 noiembrie 2006, împreună cu A. Portase și D. Iştván, am văzut la Horia Miclea (strada *Independenței*, nr. 6), piesa recent recuperată. Este vorba de o placă de ciment, lung. 73 cm, lăț. 47 cm, gros. 3 cm (fig. 118), pe care sunt gravate următoarele:

HIER HAST
ERSCHLAGEN
IAKOR HUBER
ANNO 1511

În rândul întâi, potrivit observației lui V. Wollmann, lapicidul a făcut o greșeală, în loc de HIER HAT(E)S... scriind HAST.

Placa, deteriorată în colțul din dreapta la scoaterea din mină, are patru găuri înspre colțuri și două cârlige de fier în partea superioară, probabil adăugate mai târziu. Deținătorului actual al plăcii ne-a informat că aceasta a fost adusă la suprafață în anul 2004 din complexul de galerii de la baza puțului Kuemburg, la orizontul Ferdinand. Acest orizont se află la o distanță apreciabilă de filonul *Principele (Voievod)*.

În momentul de față este greu de apreciat dacă este vorba de placa pe care o menționează scrierile de la sfârșitul secolului XIX sau de o copie a acestei plăci. Este cert însă că ea este mai recentă decât anul la care face referire.

Lit.: Szellemy 1894a, 66; Gólián 1894, 270; Palmer 1894b, 278; Urbán 1896, 150; Téglás 1897a, 348; Maghiar, Olteanu 1970, 128; **Kacsó 2010a**, 12 sq.; Wollmann 2010, 78 sqq., fig. 94. Informații suplimentare Volker Wollmann.

-Cercetările de arheologie montană au demarat la Cavnic, ca și în alte localități maramureșene, în anul 2006, în cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare).

Galeria Varvara Vest are intrarea situată la confluența Văii Varvara cu Valea Iosif, la cca 500 m de incinta EM Cavnic, la cota +760 m. Există aici două galerii paralele. Galeria aval (Varvara II) pare a fi mai veche, având urme de găuri de mină manuale. Ea pornește direcțional pe un filon neexploatat. Galeria amonte, armată cu bolțari, a fost începută în anul 1968 (după inscripția de la intrare), pentru cercetarea la acest nivel a zăcământului Cavnic, fiind denumită galeria XX Varvara I. Cercetarea sa, efectuată de D. Iștvan și Tr. Minghiraș, însoțiți de I. Băbaș de la Exploatarea Minieră Cavnic, a avut loc la data de 12 noiembrie 2006.

Puțul Kuemburg are intrarea situată pe platoul incintei EM Cavnic, în baza dealului *Bolduț*, la cota +702 m. A fost executat în secolul XIX pentru accesul la orizontul Ferdinand (+576). Este armat cu lemn și piatră zidită. În plan orizontal are dimensiunile de 2x6 m și o adâncime de 126,5 m. A fost cercetat la aceeași dată de către aceeași echipă.

Galeria Rainer (+670) a fost săpată între anii 1644-1761, fiind denumită astfel din anul 1810. Având o lungime de peste 6 km, galeria reprezenta orizontul de bază (*Erbstollen*) al exploatării filoanelor de la Cavnic până la executarea galeriei Ferdinand.

La gura galeriei este săpată în piatra inscripția „1896 X 1”. Tot aici se află un monument ridicat în anul 1993 în memoria deținuților politici care au lucrat la acest orizont în anii 1950, precum și a militarilor care au lucrat mai târziu aici.

Obiectivul a fost cercetat de o echipă formată din D. Iștvan, C. Kacsó, F. Merșei, Tr. Minghiraș și Z. Șomcutean la 30 octombrie 2006.

Galeria Ferdinand-Roata se află în cartierul Handal, în partea de sus a localității, la cota +896 m. Zăcământul Roata a fost deschis de către societatea engleză „Rota-Anna Mines Limited” între anii 1899-1904, când s-au executat două galerii principale de coastă: Gotlieb (+1.020 m) și Ferdinand-Roata (+896 m). S-a executat și un puț între cele două orizonturi menționate, adâncit cu 60 m sub orizontul Ferdinand-Roata. Galeria transversală a fost reprofilată și reamenajată în anul 1963. Puțul orb Roata a fost realizat în anul 1974, iar puțul nr. 2 între anii 1986-1992, pe o adâncime de 352,6 m, de la orizontul Ferdinand-Roata la orizontul Ferdinand-Bolduț. Ulterior, galeria Ferdinand a fost prelungită până la puțul nr. 2, joncțiunea fiind făcută în anul 2004. Galeria transversală este pietruită și betonată la intrare, în continuare ea străbate roci andezitice compacte, fiind armate doar zonele de fractură cu argilizări. La m. 860 sunt prezente ramificații înspre două puțuri începute și neterminate (executate între anii 1989-1991), apoi, la m 1.310, se află galeria care duce la puțul de extracție nou (nr. 2), între orizontul Ferdinand Roata (+900) și orizontul Ferdinand-Bolduț (+580). De la m 1.310, galeria străbate spre puțul vechi Roata roci cu intense argilizări, armarea cu torcret fiind deteriorată.

Cercetarea galeriei a fost efectuată, la 5 decembrie 2006, de o echipă formată din I. Bud, A. Gorduza, D. Iștvan, Maria Jurje, A. Portase, însoțită de Cr. Țânțar de la Exploatarea Minieră Cavnic.

Lit.: **Iștvan, Kacsó 2006**, 73 sqq.

-În ziua de 26 aprilie 2014, împreună cu T. Bâlcu și Tr. Minghiraș, am efectuat o cercetare pe Valea Iosif și pe Valea Gutinul, în vederea depistării de obiective miniere.

În zona de intersecție a drumurilor de pe Valea Iosif și Valea Gutinului, pe prima dintre menționatele văi, în versantul său stâng, la cota relativă de cca 20 m, există o intrare de galerie de mină cu susținere de lemn, probabil o galerie de cercetare din anii 1970, închisă, la 5 m de la intrare, cu un perete de beton. La cca 30 m în amonte de acest punct, pe versantul drept al văii se află, la cota relativă de 1 m, o intrare de galerie colmatată, marcată în partea sa dreaptă de o zidărie uscată. O haldă de steril, care pornește de la nivelul pârâului, este prezentă la cca 400 m în amonte, în versantul stâng. În partea opusă haldei, în versantul drept s-a observat o posibilă intrare colmatată de galerie de mină, aflată în baza unei deschideri în care află două filoane.

Pe Valea Gutinul, pe versantul său drept se află Galeria Cristofor, închisă, potrivit unei inscripții de la intrare, în 2009. La 100 m în amonte de aceasta, pe versantul stâng se găsesc urmele unei halde de steril mai recente, depuse pe o haldă mai veche. Deasupra haldei, pe un aliniament cu direcția 50°, a fost depistată o lucrare minieră de suprafață, dezvoltată pe înălțime în formă de trepte, care păstrează în culcușul său un fragment de zid din bolțari, probabil un rest al unei intrări în prezent colmate.

-În urma respingerii atacului tătarilor din 1717, pe locul bătăliei, aflat în strâmta vale a Cavnicului, a fost dăltuită într-o stâncă inscripția:

Anno

1717

USQAE HUC

FUERUNT

TARTARI

Potrivit unor date de la sfârșitul secolului XIX, stânca a fost ulterior zdrobită, partea cu inscripție a fost însă salvată și încastrată apoi, în 1852, într-un obelisc dedicat vizitei împăratului Francisc Iosif I. Pe obelisc se mai află, pe o placă de cupru, inscripția:

aVe CeLse Viator !

trIstIs haeC fUIt ora prIUs grassantIbUs

tartarIs anno qUeM sIgnat hIC LapIs ast

nUnC transeUnte franCIscCo rege

toto gestIt peCtore

Obeliscul există și în prezent, iar locul unde a fost ridicat se numește *Piatra Tătarului* sau *Știmpul Tătarului*.

Inscripția, datată 1717 și aflată în partea superioară a obeliscului, este o placă de andezit cu o lipitură de ciment, pe care sunt gravate literele. Nu se

poate preciza dacă această placă, în prezent puternic deteriorată, este cea inițială.

Lit.: Gólián 1894, 270 sq.; Palmer 1894b, 281; Szellemy 1894a, 67; Téglás 1897a, 349; Schönherr 1900, 478 sq.

-În pereții unei case din secolul XVIII este încastrată o placă de andezit (fig. 119) cu inscripția în limba latină:

ANNO
1717
MIO
CULT

După R. Ardevan¹⁸¹, asemenea plăci se puneau pe case la construire, pentru a aminti data construirii și numele proprietarului, consemnările de acest fel fiind tradiționale în Transilvania. Astfel, în primele două rânduri este menționat anul construcției, în rândul 3 inițialele numelui proprietarului, iar în rândul 4, prescurtat, ocupația acestuia, deci CULT(OR) cu sens de cultivator, fermier etc. În traducere: *În anul 1717, M. I. O. cultivator (a ridicat casa).*

-La confluența Văii Gutâiului cu Valea Iosif, în curtea casei de pe strada *Minei*, nr. 4, se află o bornă de andezit cu o adâncitură în partea sa superioară, pe care sunt gravate ciocanul și pana de miner încrucișate, inscripția L - IV și anul 1865, î. 57,2 cm, lăț. la bază 25,5 cm, lăț. sus 23 cm (fig. 120). Borna pare a fi fost un marcaj de concesiune minieră. Potrivit informației primite de la proprietarul casei, stâlpul a fost găsit încastrat printre pietrele vechiului gard al casei. Piesa, propusă pentru achiziționare muzeului din Baia Mare (MJM), a fost identificată cu ocazia unei cercetări de teren pe care am efectuat-o, în ziua de 27 octombrie 2006, împreună cu D. Iștván, Tr. Minghiraș și Z. Șomcutean.

Lit.: **Kacsó, Pop L. 2010**, pl. 43, 1; Wollmann 2010, 82 sq., fig. 101¹⁸².

-O bornă de piroclăsit andezitic argilizat, identică ca formă cu cea descrisă mai sus se află vizavi de intrarea în sediul fostei Exploatare Miniere Cavnic, în partea dreaptă a DJ 109F. Borna este implantată în poziție verticală la baza unor trepte de beton amenajate prin anii 1980 (î. fără porțiunea implantată 56 cm, lăț. la bază 30 cm). Pe bornă sunt gravate ciocanele de miner încrucișate, inscripția X L Y și anul 1865.

O altă bornă de andezit piroxenic de Jereapăn se află răsturnată și parțial îngropată în pământ pe *Dâmbul Bărarului*, în grădina casei din str. *Pomilor* nr. 5 (proprietar Iulian Mureșan). Borna, puternic deteriorată, are înălțimea de 95 cm și lățimea maximă de 34 cm, fiind inscripționată cu data 18(0?)8.

Ambele borne au fost identificate de Tr. Minghiraș și au fost documentate cu prilejul cercetării efectuate în ziua de 26 aprilie 2014 (vezi mai sus).

¹⁸¹ Considerații transmise în scris (e-mail din data de 18 aprilie 2010).

¹⁸² Este menționat, greșit, 1803 sau 1809 ca an ce figurează pe bornă.

-La sfârșitul secolului XIX, în apropiere de *Piatra Tătarului*, se afla șteampul mare, iar alături de acesta mai multe șteampuri mici, nr. X fiind construit în anul 1854, iar șteampul Regina între 1867 și 1869. În mod cert, astfel de instalații funcționau aici și în perioade mai vechi. Într-un document de la 1693, redactat de o comisie imperială, se vorbește de starea de degradare a mineritului din Cavnic, fiind menționate, printre altele, șteampuri distruse, aflate chiar la gura galeriilor.

Lit.: Gólián 1894, 287; Palmer 1894b, 288 sqq.; Urbán 1896, 153 sqq.; Téglás 1897a, 348.

-Cea mai modernă instalație de preparare a vremii din bazinul minier Gutâi a fost amenajată la sfârșitul secolului XIX, în partea sud-estică a localității, în apropiere de drumul județean Baia Sprie–Cavnic, în locul numit *Logolda*. Aici se prelucrau minereurile fără plumb și cu un conținut sărac de aur-argint, fiind folosită pentru prima dată în Transilvania metoda de cianurare pentru obținerea aurului. Aici s-a utilizat pentru prima dată în regiune și așa-numitul sistem al turbinei, ce se baza pe presiunea apei colaterale. Șteampul, dotat cu 60 de săgeți californiene, a fost proiectat pentru o capacitate de 400 tone pe zi, urmând ca într-o lună de zile producția de aur să ajungă la 80 kg. Datorită compoziției specifice a minereului de la Cavnic, procesul tehnologic experimentat cu bune rezultate în alte locuri nu a dat randamentul scontat, astfel că activitatea productivă a încetat încă în primul deceniu al secolului XX. Resturile clădirii în care a funcționat instalația sunt vizibile și în prezent (fig. 121-123). Cercetarea obiectivului a fost efectuată de o echipă formată din D. Iștván, C. Kacsó, F. Merșei, Tr. Minghiraș și Z. Șomcutean la data de 30 octombrie 2006, iar ridicarea topo de către I. Pop și Tr. Minghiraș în decembrie 2006.

Lit.: Gólián 1894, 287; Palmer 1894b, 284 sqq.; Szellemy 1894a, 74; Gy. Kéméndy, *Kapnikbányai m. k. kohó és lúgzómű*, în Woditska (red.) 1896, 187 sqq.; Wahlner 1906, 749 sq.; Balogh 1981, 266 sq.; E. Danciu, *Să redescoperim memoria locului*, în „*Graiul Maramureșului*”, anul XIV, nr. 3.724, 3 iulie 2002; Baron 2002, 482; Wollmann 2003b, 19¹⁸³; Iștván 2006, 125 sq.; Réthy 2009; Wollmann 2010, 83 sq.

-În apropiere de mina Roata se păstrează ruinele clădirilor administrative, construite la sfârșitul secolului XIX din piatră și cărămidă. Câteva dintre clădiri au fost recent parțial renovate.

¹⁸³ Este menționată „Hotărârea privind păstrarea și folosirea monumentelor de cultură” din 22 aprilie 1955.

XIX. CĂLINEȘTI, comună

XIXa CĂLINEȘTI

-Pe un pisc situat deasupra bisericii Bândreni, în punctul *Coasta Ioanii*, T. Ivanciuc a găsit, în iunie 1999, unelte de piatră, pe care le consideră că ar putea proveni „*fie din epoca bronzului, fie din paleoliticul superior*”. Întrucât descoperirile nu au fost ilustrate, atribuirea lor cronologică rămâne sub semnul întrebării.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 278, nr. 3.

-Un topor de piatră neolitic s-a aflat în colecția ing. András Görög din Baia Mare.

Lit.: **Kacsó 1999c**, 56; Bobină 2009, 9, nr. 9¹⁸⁴.

-În cursul unei periegeze efectuate împreună cu R. Popa, în primăvara anului 1970, am descoperit o stațiune locuită în epoca bronzului și în epoca romană. Ea se află la cca 1 km est de localitate, într-o mică depresiune străbătută de Valea Rogoazelor, afluent dinspre răsărit al Cosăului, în locul numit *Rogoaze* (fig. 124). Primele săpături au fost executate aici de descoperitorii stațiunii în toamna anului 1971. Ele au fost urmate de alte campanii de cercetări, conduse de H. Daicoviciu și S. Dumitrașcu, apoi de L. Nemoianu și Gh. Todinca. Un raport mai consistent a fost însă publicat doar cu privire la rezultatele cercetărilor din prima campanie. A apărut câte o notă, fără ilustrații, și despre sondajele întreprinse în anii 1978 și 1979.

Locuirea din epoca bronzului aparține culturii Suciuc de Sus. Majoritatea materialului a apărut într-un strat subțire de 0,20–0,30 m, au fost identificate însă și două locuințe de suprafață, una fiind de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 3,5/4 m, într-unul din colțuri având și o vatră. Limitele celui de al doilea complex de locuire nu au putut fi stabilite cu exactitate, iar materialele găsite în umplutura sa au fost reduse cantitativ, doar fragmente ceramice, în majoritatea funduri de vase mari, cu pereții foarte groși. Printre fragmentele ceramice descoperite la suprafață¹⁸⁵ este prezent și unul ce provine de la un vas cu gâtul înălțat și corpul puternic bombat, ornamentat cu motive spiralice. Fragmentul menționat indică apartenența așezării la faza a doua a culturii.

Locuirea din epoca romană se încadrează în principal în secolul III e.n. Au fost descoperite două locuințe de suprafață de mari dimensiuni, ambele de formă rectangulară, cu construcție de stâlpi și vetre interioare (6/4,80 m, respectiv 6/4,20 m). Locuința descoperită în campania din 1971 (fig. 125) avea o podea lipită cu lut, străpunsă de mai multe gropi, dintre care unele de dimensiuni mici marchează locul unor stâlpi, iar altele, mai mari, cu diametrele de până la 0,70 m, au avut rosturi gospodărești. Urmele vetrei au apărut în apropierea colțului vestic al locuinței, sub forma unei lutuieli groase de câțiva centimetri, destul de puternic arsă, având o formă ovală cu diametrul mare de

¹⁸⁴ Autorul vorbește de mai multe piese litice descoperite în raza localității, citând lucrarea mea. Eu am menționat însă, pe baza informației colecționarului, un singur topor de piatră de la Călinești.

¹⁸⁵ Aceste fragmente au fost prezentate pentru determinări la Institutul de Arheologie din București. Ulterior, ele au ajuns, prin intermediul lui A. Vulpe, la muzeul din Baia Mare. Nu am informații cu privire la persoanele care au făcut descoperirea de suprafață.

0,80 m. Pe una dintre laturile vetrei – aceea dinspre centrul casei- se afla o mică groapă, adâncă de 0,15 m în raport cu suprafața de foc. Câteva pietre de râu arse găsite lângă vatră, precum și altele asemănătoare găsite ceva mai departe provin de la o amenajare alcătuită din asemenea pietre, cu care a fost înconjurată vatra. Inventarul locuințelor constă din ceramică lucrată cu mâna și la roată, râșnițe, cute și șlefuitoare din piatră.

Materialele descoperite în 1971 se păstrează la MJM (nr. inv. 3.970–4.217), cele din 1978–1979 în parte la MMSM. Nu au fost comunicate date cu privire la rezultatele cercetărilor lui H. Daicoviciu și S. Dumitrașcu și nici despre locul de păstrare a pieselor atunci găsite.

Lit.: **Popa, Kacsó, SCIVA** 25, 1974, 561-578; **L. Nemoianu, Materiale** 13, 1979, 133 sq.; Kacsó 1980c, 46, nr. 135-137; **Nemoianu, Todinca** 1981, 66 sqq.; Kacsó 1981d, 86; Kacsó 1987a, 51, nr. 6; Dumitrașcu 1982, 63; Котигорошко 1991, 150; Stanciu 1992, 174, nr. 7B; Dumitrașcu 1993, 88, 104, nr. 14; Stanciu 1994, nota 13; C. Opreanu, *EphNapocensis* IV, 1994, 196; Matei, Stanciu 2000, 39, nr. 35; **Kacsó 1999c**, 57 sq., fig. 5, 1–5. 8–11. 13–17. 21–22, fig. 6, 2–4. 6–11. 14–16. 19–20. 22, fig. 7, 3. 6–9, 13–15. 17; F. Marcu, O Țentea, *Observații asupra ceștii dacice din perioada romană și post-romană*, în V. Orga, I. Costea (coord.), *Studii de Istorie a Transilvaniei. Omagiu Profesorului Pompiliu Teodor*, BiblMuzBistrița, Seria Historia 2, Bistrița, 2000, 79, nr. 63; Sâmpetru 1992, 154; Kacsó 2003b, 36; Kacsó 2003f, 105, 135, Anexa 1, nr. 27; Pop D. 2003, 90; Kacsó 2004b, 66 sq., pl. 94; Pop D. 2005b, 72, nr. 28; Gindele 2005, 124, 144; Kacsó 2006a, 104; Котигорошко 2008, 209 sqq.; Gh. Diaconu, *Dacia în epoca primelor migrații (secolele al II-lea – al IV-lea d.Hr.)*, București, 2009, 99; Nagy, Scholz 2009, 234; Pop D. 2010, 293, 295; Gindele 2011, nota 31; Kacsó 2011a, 71 sqq., 77, fig. 4; Kacsó 2011b, 103, 105, 108 sq., 114; Pop D. 2012a, 29 sq.; Ardeleanu 2013, 100, nr. 152.

-O așezare din epoca bronzului ce aparține culturii Suci de Sus a fost descoperită, în 1984, la cca 200 m de Grajdurile CAP, pe terasa râului Cosău, în dreapta drumului dintre Călinești și Cornești. Materialul ceramic adunat de Gh. Todinca și aflat în colecția MMSM provine, se pare, din gropi cu gura circulară, distruse în timpul aratului cu tractorul (punct *Grajduri CAP*).

Lit.: **Kacsó 1999c**, 58, fig. 5, 6–7. 12. 18–20. 23–24, fig. 6, 1. 5–7. 12–13. 17–18. 21, fig. 7, 1–2. 4–5. 10–12. 16; Kacsó 2003f, 105, 135, Anexa 1, nr. 28; Pop D. 2005b, 72, nr. 29; Kacsó 2011a, 71 sqq.; Kacsó 2011b, 103, 105, 109.

-În apropierea unor movile care este posibil să fie artificiale, în dreapta drumului dintre Călinești și Cornești, pe o pantă de deal, în punctul *Mănăstirea*, se află o așezare din epoca bronzului. Sondajul efectuat aici în 1979 de către L. Nemoianu și Gh. Todinca a prilejuit doar descoperirea unor fragmente ceramice într-un strat subțire, nefiind găsite complexe de locuire. Nu am reușit identificarea materialului nici la MNIR, nici la MMSM. Potrivit informațiilor primite de la Gh. Todinca, pare totuși probabil că așezarea aparține culturii Suci de Sus.

Tot în acest punct de hotar, în locul *Vârful Mănăstirii (La Mănăstire)*, s-a aflat, spune T. Bud o mănăstire foarte veche. Afirmăția lui este reluată de mai mulți autori,

Lit.: **Bud 1911**, 35, 102; **Metes 1936**, 159 sq.; **Filipașcu 1997**, 135; Păcurariu 1979, 240; **Nemoianu, Todinca 1981**, 67; Dăncuș 1986, 182; Kacsó 1999c, 58; Rusu A. A. (coord.) 2000, 91; **Kacsó 2003f**, 105, 135, Anexa 1, nr. 29; Pop D. 2005b, 72, nr. 30; Motogna 2009, 202; Kacsó 2011a, 71 sq.; Ardelean 2012, 243. Informații suplimentare cu privire la sondajul arheologic de la Gheorghe Todinca.

-Pe un bot de deal aflat în stânga drumului dintre Călinești și Văleni, în punctul *Cetățeaua*, L. Nemoianu și Gh. Todinca au descoperit o așezare din epoca bronzului, extinsă pe o suprafață de aproximativ 100 m², pe care o atribuie, cu probabilitate, culturii Gáva.

Lit.: **Nemoianu, Todinca 1981**, 68; Kacsó 1999c, 58; Kacsó 2011a, 72.

-Depozit de bronzuri descoperit în 1863 (1862 ?) sau 1865 pe terenul lui J. Jurka, aflat în partea estică a localității. O parte a pieselor depozitului a ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmației. Ulterior, probabil în 1918, aceste piese au fost transportate, împreună cu celelalte obiecte ale colecției Liceului, într-un loc necunoscut. Nu avem informații cu privire la soarta lor.

Datele comunicate despre conținutul depozitului sunt contadictorii atât în literatura veche, cât și în cea recentă. Coroborând toate informațiile credibile cu privire la descoperire, am ajuns la concluzia că depozitul a avut în componența sa mai multe celturi (dintre care două au fost achiziționate de Liceul reformat din Sighetu Marmației), două seceri, patru centuri (dintre care două, aproape intacte, au ajuns în aceeași colecție), două brățări cu secțiunea pătrată, opt brățări cu secțiunea rotundă, ornamentate, două verigi de picior, o turtă de bronz. Unii autori atribuie depozitului și o spadă cu cupă la mâner, respectiv menționează existența a două depozite provenite de la Călinești. Deși spada a fost descoperită în jurul aceleiași date și în același punct de hotar ca și depozitul, cele două descoperiri nu pot aparține unui ansamblu unitar, întrucât există o evidentă deosebire cronologică între ele. Pentru atestarea a două depozite de mai multe piese cu conținut diferit descoperite la Călinești nu există suport informațional. Depozitul de bronzuri se încadrează, foarte probabil, în Bronz târziu 3.

Lit.: Rómer 1865, 38 sq. (**scrisoarea lui I. Mihályi**); **Lehoczky 1876**, 294; **Magyar orvosok**, 164 sq.; **Mihályi, Manuscris I**, 13, 14–15, 17; **Hampel 1886a**, 73; **Hampel 1892**, 31 sq.; **Lehoczky 1892**, 147; Pasternak 1928, 174, nr. 18; Roska 1932, 542, nota 1, 544; Roska 1942, 88, nr. 48; Bernjakovič 1960, 355, nr. 32; Rusu 1963, 192, nota 44 și 208, nr. 8; Alexandrescu 1966, 173, nr. 43; Rusu 1972b, 562 sq., 99; Kacsó, Mitrea I. 1976, nota 36; Petrescu-Dîmbovița 1976, 494, nr. 15; Petrescu-Dîmbovița 1977, 87; Kacsó 1977b, 138 sq., 371 sq.; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 116, nr. 123; Chicideanu 1983, 11, nota 4; Kacsó 1990b, 242; Bader 1991, 149; **Kacsó 1999b**, 47 sq.; Bader 2001, 17; Soroceanu 2008, 254; Bratu 2009, 247, nr. 179 („Călinești I”); Kacsó 2012, 183; Țârlea 2012, nr. 244-245 („Călinești I”, „Călinești II”).

-Descoperiri izolate de bronzuri: **1)** Spadă de bronz de tipul cu cupă la mâner întregă (lung. 55,2 cm), descoperită în 1863 sau 1865, cu prilejul arăturilor, pe terenul lui J. Jurka. S-a aflat în colecția Mihályi, de aici a ajuns în colecția MJM, de unde a fost transferată, la ordin, la MNIR. **2)** Partea superioară a unei spade cu cupă la mâner (lung. păstrată 11,7 cm), descoperită în anul 1981, cu ocazia unor lucrări agricole, pe malul drept al pâraului Rogoazele, la o adâncime de 0,20 m, în punctul *Rogoaze*. Se afla în colecția școlii din localitate. Ambele piese datează din Bronz târziu 4.

Lit.: **1)** În afară de literatura citată pentru depozitul de bronzuri a se vedea ArchÉrt S.V. 1, 1869, 268; Gooss 1877a, 468; Hampel, ArchÉrt S.V. 11, 1877, 54; Tocilescu 1880, 439; Hampel 1896, 94, 102; Kemenczei 1991, 61, nota 8; Kacsó 1999a, 52; Kacsó 2000a, 209, nr. 3, fig. 1, 3; Stockhammer 2004, 265; Kacsó 2009c, 368; Bratu 2009, 383, nr. 46; Kacsó 2012, 182, 185; Țârlea 2012, nr. 246. **2)** Chicideanu 1983, 11, fig. 1, 3; Bader 1991, 153, nr. 361, pl. 50, 361; Kacsó 1999a, 52; Kacsó 1999b, 69; Kacsó 2000a, 209 sq., fig. 1, 4; Stockhammer 2004, 266; Kacsó 2009c, 368; Bratu 2009, 247, nr. 180 („Călinești II”); Kacsó 2012, 182, 185; Țârlea 2012, nr. 247; Soroceanu 2012c, 244; Kacsó 2014a, 148, 150, fig. 6, 4; Kacsó, *Gewässerfunde*.

-Un denar suberat de la Antoninus Pius (138–161), aflat într-o stare proastă de conservare, descoperit izolat pe teritoriul localității, a ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: Chirilă, Lucăcel 1979, 137, nr. 7; Mitrea 1981, 385, nr. 107; Stanciu 1992, 173, nr. 7, A; Matei, Stanciu 2000, 39, nr. 35; Vizauer 2003, 220; Cardoș 2012, 134, nr. 16; Ardeleanu 2013, 100, nr. 151.

-La 1387 este menționat satul Cămârzana (Comorzanfalwa, Kamarzanfalwa), care s-a contopit, în secolul XV, cu actuala localitate.

Lit.: Bély 1943, 164 sq.; Suciu 1967, 348; Popa 1970, 73 sq.

-La 1480 este menționat Kerekmezew în apropiere de Cămârzana.

Lit.: Bély 1943, 164 sq.; Suciu 1967, 351.

-În locul numit *Pe glimee* au fost descoperite, înainte de 1981, fragmente ceramice dintr-o epocă neprecizată. Informație dintr-un raport întocmit de Georgeta M. Iuga la data de 24 iulie 1981, aflat în arhiva MJM.

XIXb CORNEȘTI

-Partea inferioară cu tăiș de la un topor plat neolitic (lung. păstrată 4,5 cm). Nu există date cu privire la punctul exact în care a apărut toporul și la condițiile sale de descoperire. În colecția MMSM (nr. inv. 4.645).

Lit.: Dăncuș 1986, 14; Kacsó 1992, 27; Kacsó 1999c, 56, fig. 2, 7; Bobîna 2009, 9, nr. 13.

XIXc VĂLENI

-Vatra inițială a localității s-a aflat în zona de confluență a Văii Vălenilor cu Valea Măgurii. Mai târziu, așezarea a fost strămutată la poalele Dealului Coman.

În punctele de hotar *Poduri*, *Măgură*, *Sub Măgură*, *La Mănăstire*, *Calea Slatinii*, *Vâlceaua Slatinii* ar putea exista obiective arheologice.

Lit.: date cu privire la vatra localității și la toponimie la **I. Godja-Ou, Cuvinte despre satul meu. Văleni-Maramureș**, Sighetu Marmației, f.a., 21, 159 sq.

XX. CÂMPULUNG LA TISA, comună

XXa CÂMPULUNG LA TISA

-La aproximativ 1 km de podul de peste pârâul Sziki (Bâcu), în partea centrală a unui mic platou terasat artificial (o terasă secundară a pârâului sau un glacis-terasă discontinuu în profil longitudinal), în punctul *Hágó (Dealul Trecătorii)*, au fost descoperite mai multe piese litice paleolitice: așchie de tip Levallois, gratoar, câteva așchii mici, toate cioplite din gresie silicioasă cu glauconit. Materialul aparține, probabil, unei etape timpurii a aurignacianului.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc 1991**, 208; Kacsó 1999c, 55; Păunescu 2001, 470 sq.

-Pe o colină aflată la cca 600–700 m sud de punctul *Hágó*, în apropiere de clădirea fostelor băi și de izvorul mineral, în locul numit *Borviz*, pe o suprafață restrânsă au fost prelevate mai multe piese litice paleolitice, în cea mai mare parte microlite: racloar, nucleu piramidal, lamele, așchii mici și mijlocii simple, lucrate din silex, hornstein, gresie silicioasă și tufit. Ele provin dintr-o așezare, probabil intens locuită, din perioada gravetianului evoluat sau final.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc 1991**, 208 sq.; Kacsó 1999c, 55; Păunescu 2001, 472.

-La aproximativ 2 km sud de localitate și la cca 1 km sud-est de punctul *Borviz*, pe coasta unui deal cu altitudinea de aproape 400 m, în punctul *Málnás Liget (Locul Zmeurișului)*, au fost adunate piese litice paleolitice: gratoar, lame, așchii etc, lucrate din gresie silicioasă cu glauconit, silex și obsidiană cenușie translucidă. Ele par să aparțină unei locuiri gravetiene.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc 1991**, 209; Kacsó 1999c, 55; Păunescu 2001, 472; Dobrescu, Tuffreau 2013, nota 4.

-Potrivit semnalării lui T. Ivanciuc, pe dealul *Mireș Solovan* se află o așezare paleolitică, descoperită în iulie 1999.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 278, nr. 4.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în mai 2001, la care au mai participat C. Gaiu, D. Pop și M. Rotea, pe terasa înaltă din stânga Tisei, în imediata apropiere a km 22,2 a DN 19 Sighetu Marmației – Satu Mare, la marginea estică a localității, în punctul *Szidoralja*, am identificat urmele unei așezări preistorice. Puținul material ceramic depistat nu permite încadrări culturale și cronologice mai exacte. Materialul se află în colecția MJM.

-Tot pe terasa înaltă a Tisei, în dreapta DN 19, în punctul *Nyíresalja*, de o parte și alta a Văii Köntös, atunci când a fost instalată conducta de gaz metan, au ieșit la iveală câteva fragmente ceramice. În timpul unei cercetări de suprafață efectuate la fața locului în mai 2005, la care au participat și R. Cardoș,

D. Ghiman, T. Ivanciuc, D. Pop și Z. Șomcutean, am mai cules câteva fragmente atipice, care nu permit încadrări culturale sau cronologice. S-a stabilit doar că stațiunea se extinde până la botul terasei. Pe dealul *Nyíres*, aflat în prelungirea terasei, am găsit doar un singur fragment de vas, de asemenea atipic. Materialul în colecția MJM.

-Probabil că în imediata vecinătate a locului menționat mai sus, tot pe terasa din stânga Tisei, se află punctul *Valea Cozului*, la care se referă T. Ivanciuc, atunci când relatează despre descoperiri ce au apărut aici, de asemenea cu ocazia instalării conductei de gaz, în iulie 2005. Potrivit comunicării sale, pe malul stâng al văii cu același nume, pe o terasă cu lățimea de aproximativ 100 m, au fost identificate mai multe gropi, ce par a fi fost menajere, pline cu lut negru amestecat cu fragmente ceramice și fragmente de vetre de foc. Au fost recoltate, de la adâncimea de 1,50 m, materiale, pe care autorul le atribuie finalului culturii Suciului de Sus, iar un fragment, decorat cu caneluri, culturii Gáva. A fost găsit aici și un lustruitor din piatră.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 278, nr. 5; Kacsó 2011a, 71 sqq.

-În porțiunea aflată deasupra cimitirului localității, T. Ivanciuc a identificat, în vara anului 2005, urmele unei așezări preistorice. Nu sunt precizate date cu privire la apartenența sa cronologică și culturală.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 278, nr. 6.

-Pe teritoriul localității au fost descoperite mai multe depozite de bronzuri. Datele cu privire la ele sunt contradictorii, din acest motiv reconstituirea lor este, cel puțin în parte, ipotetică: **A)** Depozitul I fost descoperit, se pare, în 1842, fiind constituit din două topoare, care au fost trimise pentru expertiză la Academia de Științe Ungară. F. Rómer le-a identificat pe acestea cu două topoare cu disc și spin de tip B₄, aflate în colecția instituției menționate. Datarea: Bronz târziu 2. **B)** Depozitul II, descoperit înainte de 1899 pe teritoriul Fabricii de cherestea, era format din două topoare cu disc și spin de tip B₃, probabil varianta Cehăluț. Piesele au fost donate de Gusztáv Cserei la MNMB (nr. inv. 10. 1899. 1-2, în prezent neidentificabile). Datarea: Bronz târziu 2. **C)** Depozitul III a fost descoperit în 1870 cu ocazia construirii căii ferate. Potrivit relatării lui I. Mihályi, piesele care i-au aparținut, „*au umplut o întregă căruță*”; ele au dispărut însă fără urmă, fiind salvată o singură piesă – un vârf de lance- care a ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției. Nu este precizată soarta ulterioară a acestei piese. Datarea probabilă: Bronz târziu 3. **D)** Potrivit lui G. de Mortillet, la expoziția universală de la Paris din anul 1867 au fost expuse următoarele obiecte ce aparțin unei descoperiri provenite de la Câmpulung la Tisa: 1. Două vase din lut, care pare destul de fin, dar prost ars, a căror formă și ornamentații amintesc de unele vase terramare de la Emilie. 2. Doua brățări de bronz, simple tije cilindrice, curbate în cerc și ale căror capete se suprapun, dublându-se pe această porțiune. 3. Două spirale din bronz, destul de lungi, ce se răsucesc de multe ori ca un resort (arc). Una dintre ele are înfășurarea foarte strânsă, spirele fiind în contact unele cu altele. Cea de a doua are spiralarea foarte lejeră, cu spații între spire,

terminându-se la fiecare capăt cu o înfășurare plană concentrică, destul de dezvoltată. 4. Două topoare din bronz, cu tub transversal de înmănușare, ce poartă toate cusăturile de turnare – mari și numeroase, care dovedesc că turnarea nu se făcea cu foarte mare îndemânare. Capul toporului este alcătuit dintr-un disc ușor conic în mijloc, decorat cu o cruce ale cărei brațe se compun din două perle. 5. Un număr mare de mici plăci de bronz de mărimea monedelor de 1 sau 2 franci, de formă semisferică, cu doua orificii pentru fixarea pe o centură sau pe o bandă (de piele sau textilă). 6. Un număr mare de mici cuie, de asemenea din bronz, cu capul rotunjit ca și la cuiele de tapițerie. 7. Multe perle mici de email albastru, puternic alterate, și câteva perle de chihlimbar. Vasele de lut sunt amintite și în catalogul expoziției, dar și de I. Mihályi, care afirmă că ele au fost găsite în anii '40 și au ajuns în colecția Academiei de Științe Ungare. Potrivit descrierii sale, unul dintre vase era de dimensiuni mai mari, fiind prevăzut cu o toartă, celălalt era o ceașcă cu două torți. Cele două vase erau diferit decorate. Ansamblul descris de către G. de Mortillet reprezintă, foarte probabil, un depozit de bronzuri, care datează însă dintr-o perioadă mult mai veche decât prima epocă a fierului, cum a presupus savantul francez. Pe baza datelor furnizate de G. de Mortillet, depozitul poate fi astfel reconstituit: 1-2. Topoare cu disc (de tip B₁, varianta Ighiel ?), ornamentate pe disc cu un motiv perlat cruciform. 3-4. Brățări cu capetele deschise și suprapuse. 5-6. Brățări spiralice cu capetele terminate în spirale. 7. Butoni calotiformi cu două orificii pentru fixare. 8. Cuie cu capul rotunjit. 9. Perle de email (sticlă ? faianță ?). 10. Perle de chihlimbar. 11. Vas de lut cu o toartă. 12. Ceașcă de lut cu două torți.

Aceste piese sunt menționate și în *Catalogue spécial*, unde se spune că ele au fost descoperite într-o urnă de mari dimensiuni și că sunt în proprietatea Academiei de Științe Ungare¹⁸⁶.

Pare destul de probabil că la topoarele acestei descoperiri se referă și J. Werner, care afirmă că, potrivit informațiilor furnizate de F. Holste, ele se află la Magyar Nemzeti Múzeum din Budapesta¹⁸⁷. Dată: Bronz mijlociu.

Lit.: **A).** *AcadÉrt* IV, 1844, 3 (febr. – apr.), 70; **Rómer 1866a**, 29, fig. 43-44; *Catalogue spécial*, 37, nr. 210-211; Torma 1880, 116, nr. 46; Kacsó 1995a, 11; **Kacsó 1999b**, 52; Kacsó 2009b, Anexa 1, nr. 7; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 183; Kacsó 2015, 256; Kacsó, *Topoare*. **B).** **Hampel, ArchÉrt** 19, 1899, 377; *Jelentés 1899*, 29; Pasternak 1928, 167, nr. 17; Roska 1942, 110, nr. 66; Hänsel 1968, 192, Lista 52, nr. 13; **Vulpe 1970**, 84, pl. 27, 374 („descoperire izolată”); Rusu 1972b, 492 sq., nr. 23; Mozsolics 1973, 183; Kroeger-Michel

¹⁸⁶ Am încercat, fără succes, să identific piesele depozitului IV la MNMB, unde, se pare, a ajuns colecția de antichități a Academiei de Științe Ungare. În registrele de inventar și în cartotecile muzeului nu am găsit până acum decât date cu privire la topoarele de tip B₃ găsite pe teritoriul Fabricii de cherestea (vezi mai sus).

¹⁸⁷ Necunoscând datele publicate de G. de Mortillet și doar parțial pe cele din *Catalogue spécial*, în prima ediție a Repertoriului am considerat că, probabil, J. Werner a menționat în lista sa topoarele de tip B₃ de la Câmpulung la Tisa, păstrate la același muzeu.

1983, 197, Lista 10, D-569; Hansen 1994, 580, nr. 88 („descoperire izolată”); Kacsó 1995a, 12; Kacsó 1995c, 136, Lista 1, nr. 4; **Kacsó 1999b**, 52; Vachta 2008, 121, Lista V. 1. 2., nr. 31; Kacsó 2009b, Anexa 1, nr. 8; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 183; Țârlea 2012, nr. 264; Kacsó 2015, 256 sq.; Kacsó, *Topoare. C*). **Mihályi, Manuscris I**, 14; Lehoczky 1876, 294; *Magyar orvosok*, 164; **Hampel 1880**, 44; **Hampel 1886a**, pl. 27, 4; **Hampel 1886b**, pl. 27, 4; Hampel 1896, 59; Pulszky 1897a, pl. 51, 4; Pasternak 1928, 167, nr. 17; Roska 1942, 109 sq., nr. 66; Rusu 1972b, 492, nr. 23¹⁸⁸; Mozsolics 1973, 183¹⁸⁹; Petrescu-Dîmbovița 1977, 90¹⁹⁰ Kacsó 1980a, 300; Rusu 1981, nota 3; Rusu, Chițu 1982, nota 5; Kacsó 1996a, 252; **Kacsó 1999b**, 45 sq., 62; Țârlea 2012, nr. 263¹⁹¹; Kacsó 2012, 182 sq.¹⁹² **D). G. de Mortillet, Promenades préhistoriques à l'Exposition universelle**, Matériaux pour l'Histoire de l'Homme 5&6, Mai&Juni 1867, 255 sq.; *Catalogue spécial*, 36, nr. 197-205; Mihályi, *Manuscris I*, 14; Werner 1952, 308, Lista 4, nr. 3; Ivanciuc T., Marmatia 10/1, 2012, 12; **Kacsó 2013d**, 146 sq., 149, 151 sq.

-Cele două centuri de bronz, care se păstrau în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmației, menționate de mai mulți autori ca provenite de la Câmpulung la Tisa, aparțin, foarte probabil, depozitului de bronzuri de la Călinești (vezi mai sus Călinești).

Lit.: Lehoczky 1876, 294; *Magyar orvosok*, 164; Roska 1942, 109 sq., nr. 66 din literatura mai veche, precum și lucrările lui M. Rusu, Amália Mozsolics, M. Petrescu-Dîmbovița și Alexandra Țârlea citate la bibliografia depozitului III; pentru localizarea la Călinești a centurilor vezi mai ales **Hampel 1886a**, 73; **Hampel 1892**, 31 sq.; Kacsó 1999b, 47 sqq.

-Localitatea a fost întemeiată, pe la sfârșitul secolului XIII, de către oaspeți regali. La 1329, împreună cu localitățile Visc, Hust și Teceu, toate aflate la nord de Tisa, localitatea primește privilegii cu caracter orășenesc. Nu au fost deocamdată puse în evidență urmele acestei locuiri medievale timpurii.

Lit.: Mihályi 1900, 8 sqq.; DIR, C, veacul XIV, vol. II, 1953, 283 sqq.¹⁹³; Popa 1970, 74; Ardelean 2012, 40 sq.

¹⁸⁸ Sunt atribuite acestui depozit două centuri de bronz (vezi mai jos), precum și capătul de centură de la Sarasău (vezi Sarasău).

¹⁸⁹ Sunt menționate, fără precizări cu privire la apartenența la vreun depozit, două centuri și un vârf de lance din colecția Liceului reformat din Sighet.

¹⁹⁰ Sunt reluate informațiile furnizate de M. Rusu.

¹⁹¹ Sunt menționate ca aparținând depozitului două centuri și un vârf de lance.

¹⁹² Petrescu-Dîmbovița 1976, 494, nr. 23 menționează localitatea Câmpulung la Tisa printre cele care au furnizat depozite de bronzuri, fără a preciza la care dintre cele trei descrise aici se referă. Nici din informațiile furnizate de O. Bratu (2009, 247, nr. 172) cu privire la descoperirile de bronzuri de la Câmpulung la Tisa nu rezultă faptul că acestea aparțin la mai multe depozite.

¹⁹³ Traducerea în limba română a documentului din 26 aprilie 1329. Se afirmă că textul publicat de Mihályi conține greșeli.

-După tradiția păstrată în sat, biserica de piatră a fost construită pe la 1300. Această dată corespunde atât știrilor scrise cât și particularităților ei arhitectonice. Biserica, în prezent reformată, a fost până la mijlocul secolului XVI catolică, fiind dedicată lui „*Sancti Martini*”. Aflată pe marginea terasei Tisei, la limita de nord a satului, care s-a mutat treptat spre deal, biserica are un turn pe latura vestică, o navă tăvănită și un altar boltit terminat spre est, cu absidă poligonală având trei laturi din octogon și o sacristie pe latura de nord, transformată după Reformă într-o încăpere de școală. Lipsa contraforturilor de pe colțurile de vest ale navei și de pe muchiile altarului este explicată de R. Popa printr-o refacere de la sfârșitul secolului XVIII, după incendiul din 1778, atunci când s-au refăcut și nivelurile superioare ale turnului-clopotniță, astfel că nu se mai cunoaște nici forma și nici înălțimea lui inițială. Un argument pentru o datare timpurie a bisericii este și arcul semicircular al deschiderii spre altar, care indică unele reminiscențe ale stilului romanic. R. Popa consideră că opinia lui C. Petranu, potrivit căreia biserica din Câmpulung la Tisa, alături de cele de la Visc și Hust, datează din secolul XV, nu se justifică, începuturile bisericii încadrându-se cel mai probabil în deceniile 2 și 3 ale secolului XIV.

Lit.: **Henszlmann 1864**, 147, nr. 20; Henszlmann 1887, 265; Petranu 1945, 329; **Popa 1966**, 522 sqq., fig. 6–7; Popa 1970, 226, 228; Diaconescu 1999, 282 sq.; Rusu A. A. 1997, 13; Baboș 2002, 267.

-Exploatarea sării în această localitate este datată în secolele XVII și XVIII.

Lit.: Maghiar, Olteanu 1970, 166; Boroneanț 2000, 156.

XXI. CERNEȘTI, comună

XXIa BREBENI

-Punctul de hotar *Podurei*, consemnat în 1770, ar putea avea importanță și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponim **Kádár 1900a**, 279.

XXIb CERNEȘTI

-Cu ocazia unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o, în ziua de 30 octombrie 2003, împreună cu D. Ghiman, D. Pop, și Z. Șomcutean, în punctul *Coasta Podului*, aflat înspre marginea sud-estică a localității, în stânga șoselei Baia Mare-Târgu Lăpuș, pe terasa joasă din dreapta Văii Hulpii, am găsit un fragment ceramic, probabil preistoric.

-Cu același prilej, la cca 300 m sud-est de punctul anterior, în zona colinară, în locul numit *Sub Râpe*, am găsit încă un fragment ceramic, probabil preistoric. Am încercat, fără succes însă, să depistăm și alte materiale arheologice. În lipsa unui număr mai mare de artefacte, nu există certitudinea că în punctele de hotar menționate se află într-adevăr stațiuni arheologice. Nu poate fi exclusă posibilitatea ca fragmentele depistate să fi fost în poziție secundară.

-La cca 2 km est de centrul localității, pe terasa bine păstrată a Văii Cernești, în dreapta drumului Cernești-Fânațe, la 300 m de acesta, în cursul unei

cercetări de suprafață efectuate, în ziua de 7 iulie 2004, împreună cu R. Cardoș, D. Ghiman și D. Pop, în punctul *Hotare* am găsit mai multe fragmente ceramice preistorice atipice, dar și unul decorat cu striuri. Ultimul este un indiciu probabil al existenței în acest loc a unei așezări Suciu de Sus sau Lăpuș.

XXIc CIOCOTIȘ

XXId FÂNAȚE

XXIe IZVOARELE

-În Munții Lăpușului, pe Valea Hidgea, afluent din dreapta a Văii Bloaja (cursul superior), la aproximativ 1400 m sud-vest de Vârful Hidgea se află două galerii miniere, orientate nord-vest, unde s-a exploatat lignitul, aflat într-un strat sedimentar, foarte aproape de limita cu rocile piroclastice. Una dintre galerii, cu lungimea de cca 20 m, este în prezent inundată. Lucrările au fost reidentificate și documentate fotografic de I. Pop și A. Bărbos, cu prilejul unei cercetări efectuate în ziua de 11 mai 2014.

Lit.: Bodiu *et al.* f. a., 47. Informații cu privire la cercetările recente Ioan Pop, cu privire la amplasament și structura geologică Oscar Edelstein și Teofil Bâlcu.

XXIf MĂGURENI

XXIg TRESTIA

-M. Roska menționează existența în hotarul localității a unor filoane de calcedonie¹⁹⁴, considerând necesară verificarea acestora, pentru a se stabili dacă în zonă există stațiuni preistorice sau ateliere de prelucrare. Doar pe baza acestei informații, Zoia Maxim și B. Bobîna vorbesc de descoperirea aici a unor obiecte din calcedonie și de o probabilă locuire sau de un atelier de prelucrare.

Lit.: **Roska 1942**, 141, nr. 288; Maxim 1999, 189, nr. 1043; Bobîna 2009, 14, nr. 45.

XXII. CICÂRLĂU, comună

XXIIa BĂRGĂU

XXIIb CICÂRLĂU

¹⁹⁴ Calcedonia albastră de Trestia este unul dintre mineralele cu calități gemologice cunoscute ale Maramureșului. Ea apare sub forma unor filonașe de 1-15 cm, fiind prezentă preponderent într-un perimetru limitat de valea Cavnicului în vest și valea Bloajei în est. În localitatea Trestia, calcedonii pot fi colectate din aluviunile văii Măguriceii, de pe drumurile virogrite de sub coasta Runcului și chiar de pe arături, precum și în punctele *Vârful Pietrei* și *Funduloaia Runcului*. Calcedonii de Trestia se găsesc, de asemenea, în localitățile Plopiș (Pădurea Plopișului, Valea Calundrelor, Valea lui Costan, Valea Obcinii) și Șurdești (în cariera de la marginea satului spre Cavnic). Vezi din literatura mai veche v. Hauer, Stache 1863, 371, din literatura recentă A. Moțiu, V. Ghiurcă, StudUnivBabeș-Bolyai, Geol.-Geogr. 24, 1979, 24 sqq.; Ghiurcă, Armonii naturale 2, Arad, 205 sqq.; Ghiurcă, Chira 1985, 9; A. Popescu, M. Cioacă, *Gemele din România, în Proiect Romanit*.

-B. Wanzek susține că din localitatea Magos ligeth (vezi mai jos) provine un tipar pentru turnat topoare cu disc și spin de tip B₃. Nu este precizată nicio sursă de informare și nu este menționat locul de păstrare a piesei.

Lit.: **Wanzek 1989**, 147, pl. 50, 7.

-Se afirmă că o piesă de bronz pentru centură, ornamentată cu un motiv în formă de bandă împletită, databilă în epoca avară târzie, a fost descoperită într-un punct neprecizat din hotarul localității. Ca loc de păstrare a piesei este indicată colecția muzeului din Baia Mare. Nu am găsit date care să confirme prezența sa în amintita colecție.

Lit.: **D. Csalány, *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. Schriftum und Fundorte***, Budapest, 1956, 186, nr. 817 (informație Zoltán Takács); Horedt, *ŠtZ AÚSAV* 16, 1968, 116, nr. 1/6; Rusu, *Banatica* 4, 1977, 207, Lista 7, nr. 9; Stanciu 1992, nota 48; Stanciu 1994, nota 35; Stanciu 2000a, 420 sq., nota 154, 428, nr. 5; Stanciu 1999, nota 115; Cosma, *Necropole, morminte izolate, descoperiri funerare cu caracter incert, din vestul și nord-vestul României, în secolul VIII d.H.*, în *Cornea et al.* (ingr.) 2001, 358, nr. 3; Cosma 2002b, 185, nr. 65.

-În anii 1987 și 1988, sub conducerea lui S. Iosipescu și G. M. Iuga, au fost întreprinse săpături în mai multe puncte din raza localității: *Covata Curții, Căliman, Satul Pustiu, Pticău*, precum și într-un loc denumit de autorii cercetărilor *Cetatea Teilor*¹⁹⁵, aflat în zona colinară cu plantații de viță de vie de la vest, nord-vest de sat. Cercetările au avut ca obiectiv locuirile și fortificațiile medievale, dar într-unul dintre secțiunile săpate în punctul „*Cetatea Teilor*” au ieșit la iveală și fragmente ceramice cu decor spiralic și striat, ce aparțin fazei Suciului de Sus II. Rezultatele cercetărilor nu au fost, deocamdată, comunicate. Materialul se află la MJM. Informații suplimentare în legătură cu punctul „*Cetatea Teilor*” mi-au fost comunicate de Georgeta M. Iuga.

-Potrivit tradiției locale, vechiul sat se afla în zona de dealuri, în locul numit *Satul Pustiu*, iar mutarea sa pe vatra actuală ar fi avut loc în urma unei invazii a tătarilor.

Lit.: **Ciocan 1981**, 411.

-Satul Magos ligeth, aflat între Cicârlău și Tăuții Măgheraș, este menționat prima dată la 1231 sub denumirea de Mogoslyget. La 1493 este amintit printre posesiunile ce aparțin cetății Seini. Ultima sa menționare datează din 1828.

Lit.: Maksai 1940, 85; **Suciu 1967**, 371; **Németh 2008**, 170, nr. 284.

-Filoanele din Ilba se prelungesc și în valea Cicârlăului. La sfârșitul secolului XIX, aici funcționa mina Gerold.

Lit.: Gesell 1891, 157; **Szellemy, Palmer A. 1894**, 97.

XXIIc HANDALU ILBEI

-În zona localității se află unul din importantele zăcăminte de minereuri neferoase din bazinul minier Baia Mare. Acest zăcămât este format din patru

¹⁹⁵ Este o denumire ad-hoc, necunoscută localnicilor.

grupuri de filoane: **a.** grupul filoanelor *Firizan*, *Aluniș*, *Venera*, *Valea Ardeleană* și *Fața Mare*; **b.** grupul filoanelor *Mihai-Nepomuk*; **c.** grupul filoanelor *Fătușoaia* și *Speranța*; **d.** grupul filoanelor 1-8 din versantul nord-vestic al Văii Colbului, majoritatea fiind orientate NE-SV. Mineralizațiile principalelor filoane, *Firizan* și *Venera* (lung. 500 m, respectiv 700 m, grosimea 0,4-1 m, respectiv cca 1,2 m), cuprind Au-Ag în partea superioară, Pb, Zn (Cu, Au) în partea intermediară și Cu în adâncime.

Începuturile mineritului de aici au fost datate de către G. Szellemy, fără a avea dovezi în acest sens, în vremurile străvechi. În evul mediu au existat expoatări deosebit de active, iar în zona văii Colbului și șteampuri de zdrobit minereuri și cuptoare. Localitatea a aparținut domeniului Ecedea (Ecsed), spre sfârșitul secolului XVII ajungând în proprietatea lui Fr. Rákóczi, cel care a devenit mai târziu principe al Transilvaniei. În această perioadă mineritul a cunoscut o deosebită înflorire. După 1776, teritoriul a intrat în posesia familiei Károlyi, care s-a angajat că va furniza fără plată lemnul necesar mineritului. Promisiunea nu a mai fost onorată. Și din acest motiv, activitatea în minerit s-a desfășurat doar cu mare greutate, în a doua jumătate a secolului XIX ea devenind chiar nerentabilă.

În Valea Colbului au fost exploatare încă în evul mediu trei filoane cu grosime apreciabilă, dintre care unul pe o lungime de peste 1.000 m. Spre sfârșitul secolului XIX, minele de aici erau umplute cu apă. Alte mine importante erau Mina Petru și Pavel, Mina Mihai, Mina din *Valea Roșie*, Mina de pe ridicătura *Fața Mariei* etc.

În perioada dintre anii 1908 și 1911, Societatea minieră „Sf. Ștefan” („Szent István”), proprietate a bancherilor Adolf Loewe din Fiume (Rieka) și Maximilian Bartha din Budapesta, a obținut cea mai mare parte a teritoriului minier Ilba, adică un număr de 212 de concesiuni de cercetare, cele mai vaste terenuri miniere deținute de persoane private din toată regiunea Baia Mare. Puternic capitalizată și dispunând de mijloace moderne, societatea menționată a demarat importante lucrări de explorare, care s-au desfășurat în parte în zona lucrărilor mai vechi, în parte pe filoane nou descoperite. În 1912, societatea a pus în funcțiune instalația de preparare a minereurilor (vezi mai jos).

Mineritul s-a desfășurat acum în ramura secundară din stânga văii principale, în zona pârâului Căpitanul (pe hărțile vechi - Bodító), în galeriile *Firizan*, *Iacob* și *Mihai*, iar în zona pârâului Fierarului, în galeria *Ioan*, prin care s-a exploatat un filon de galenă de mai mică întindere.

Galeria *Firizan* conținea cele mai bogate minereuri de aur și argint. Filonul *Firizan* a fost exploatat într-o etapă anterioară prin două galerii, pornite din versantul drept al văii, una de la înălțimea de 510 m (galeria *Firizan Superioară*), alta de la înălțimea de 495 m (galeria *Firizan Mijlocie*). Societatea „Sf. Ștefan” a deschis o a treia galerie (*Firizan Inferioară*), la înălțimea de 430 m. Filonul avea o grosime medie de 1 m, având o înclinație de 65° înspre nord-vest și era format din pirită, calcopirită și, în cantitate mai mică, galenă. Conținutul mediu de aur era de 10 g/tonă.

Galeria Iacob Inferioară pornea de la altitudinea de 325 m, din versantul stâng al pârâului Boditó, fiind îndreptată înspre galeria Iacob Superioară, aflată la altitudinea de 345 m, exploatată mai demult. Grosimea filonului era de 0,50-0,80 m, fiind formată din chalcopirită și galenă, amestecată cu pirită. Avea un important conținut de Cu (5-8 %).

Prin galeria Anton, în coasta dreaptă a văii Boditó (Căpitanului), la altitudinea de 341 m, a fost exploatat un filon mai bogat în argint aurifer. Sub aceasta se afla galeria Mihai (vezi mai jos).

În 1927 la mina Ilba a societății „Creditul Minier” a fost construită o instalație de flotație cu aer comprimat.

Prin H. G. nr. 816/1998, 17/1999 și 644/2007 minele de la Ilba au fost închise.

Lit.: Magda 1832, 403; Gesell 1891, 157; **Szellemy 1894a**, 51 sqq.; Szellemy, Palmer A. 1894, 96 sq.; Szellemy 1894b, 456; **Fazék 1912**, 88 sqq.; **Pálffy 1917**, 434 sqq., 439 sqq., fig. 1-5; Pethe 1929, 16, 56; **Iancu 1929**, 477; Pálffy 1929, 45 sqq.; Gündisch 1932, 83; Ghițulescu 1935, 67; Meruțiu 1936, 21; Berbeleac 1985, 256; **Popescu G. C. 1986**, 244 sqq.; Csath *et al.* 1997, 289; **Mârza 1999**, 401 sq.; Baron 2002, 472, 482; Baron 2006, 93; Pantea 2009, 21; Kacsó 2010a, 12; Réthy 2010a, 18 sqq.

-La data de 23 noiembrie 2006, o echipă formată din I. Bud, D. Iștvan, M. Jurje, C. Kacsó, Gh. Nistor, însoțită de D. Poienar de la Exploatarea Minieră Baia Mare, a cercetat, în cadrul proiectului PIMM, Galeria Mihai cu intrarea situată pe platoul dintre clădirile administrative ale fostei Exploatare Miniere Ilba, la cota +303 m. Este vorba de o galerie transversală veche, reamenajată ulterior. Aici s-a lucrat în mai multe etape, începând din epoca medievală. Galeria transversală are cca 80 m lungime și mai multe zone de argilizare. În galeria direcțională pe filonul *Mihai* se află câteva guri de rostogol. Galeria transversală spre puțul Anton este accesibilă pe cca 160 m. Înainte de puț este prezentă o veche galerie cu lățime redusă, ce poate fi parcursă pe cca 30-40 m.

Lit.: **Iștvan, Kacsó 2006**, 83.

-Ruinele instalației de preparare a minereurilor se află în partea vestică a șoselei ce duce la mina Ilba, amonte de Valea Fătușoaia (fostul sediu al IPEG), în spatele unor clădiri, la racordul șesului aluvionar cu panta dealului.

Instalația, amenajată pe patru niveluri, a fost pusă în funcțiune în luna mai 1912, fiind la acea vreme cea mai modernă întreprindere de această natură din bazinul minier Baia Mare, dotată printre altele cu o moară cu bile, cu pâlnii și mașini de decantare, precum și cu diverse tipuri de mese vibratoare marca Humboldt și Wilfley. Instalația de preparare era acționată de un dinam de 63 amperi și 230 volți, racordat la o mașină semistabilă cu aburi tip Robey de 75-100 CP. Prin intermediul acestei instalații s-a reușit cu succes separarea concentratelor de plumb de cele de zinc. A început aici și flotarea minereurilor cuprifere și s-au întreprins cercetări pentru extracția aurului prin cianurare. În anul 1915, datorită războiului, activitatea de producție a societății a încetat. În

prezent se mai păstrează mai multe ziduri de piatră, care delimitează platforme etajate.

Cercetarea ruinelor a avut loc în aceeași zi cu cercetarea galeriei Mihail, fiind realizată de aceeași echipă.

Lit.: **Fazék 1912**, 89 sqq. Balogh 1981, 269 sqq.; Baron 2002, 482; **Iștvan 2006**, 120 sq.

XXIId ILBA

-Dintr-un punct neprecizat provin două piese de piatră neolitic: un topor plat, lung. 7,9 cm (fig. 333, 9), confecționat probabil din pelit, și un fragment de topor perforat, lung. păstrată 13,5 cm (fig. 334, 6) din gresie cuarțitică. Cele două piese se află la MJM (nr. inv. 325-326). Ele se numără printre primele piese care au ajuns în colecția muzeului băimărean, fiind inventariate, cu numerele 4 și 6, în data de 30 septembrie 1898, ca donații ale lui Gy. Schönherr, cu specificația că provin din colecția lui Géza Nagy. Tot atunci a mai fost donat un fragment de topor neolitic descoperit în localitate (nr. inv. 5), care s-a pierdut ulterior.

Lit.: Schönherr 1889, 343; *Útmutató*, 22, nr. 1-2 și 8; Schönherr 1908, nota 1; Schönherr 1910, 351; Kacsó 2004b, 6.

-Un topor de piatră neolitic, găsit în punctul *Lunca Bogiului*, se afla în proprietatea lui dr. Gavril A. Bălan din Baia Mare. Nu avem date despre locul său actual de păstrare.

-Un topor cu disc de tip B₁, cu decorul parțial păstrat pe bara de sub disc și pe lamă, deteriorat la manșonul găurii de înmănușare (lung. 17 cm, diam. discului 4, 2 cm, greut. 265 g), găsit, se pare, într-un loc în apropiere de râul Someș, a fost donat de profesorul de istorie A. Micu la MJM (nr. inv. 4.919). Datarea: Bronz mijlociu 2.

Lit.: **Kacsó, Marmatia** 4, 1978, 65 sqq., fig. 1; Kacsó 1981d, 85; Kroeger-Michel 1983, 188, Lista 2, B-19, fig. 132b; Ignat 2000, 34; David 2002, 420, Lista A. 1. 2. 1. 2, 479, pl. 47, 3; Kacsó 2004b, pl. 66, 2; Kacsó 2005f, 9; Țârlea 2012, nr. 627; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Gewässerfunde*.

-Un depozit de bronzuri, aflat într-o groapă lipită cu lut, a apărut, în iulie 1864, pe locul numit *Satul Pustiu*. O parte a pieselor, dintre care sunt menționate celturi și topoare de luptă (topoare cu disc și spin ?), a ajuns la Antal Bartok, o altă parte, și anume un topor cu disc și spin și un celt, la Ignác Kaffka, care le-a donat apoi muzeului din Budapesta (MNMB; nr. inv. 864. 112. 1). Acestui depozit i-a aparținut și un topor cu disc și spin cu lama lățită înspre tăiș, tăișul deteriorat (lung. 24,1 cm), care se găsea la muzeul din Oradea, precum și un topor cu disc și spin, care a fost achiziționat, în 1865, de T. Lehoczky pentru colecția sa din Munkács (astăzi Mukačevo, Ucraina). Piese de la MNMB nu sunt în prezent identificabile, toporul poate fi totuși clasificat pe baza unui mulaj în ghips aflat la muzeul din Baia Mare (nr. inv. vechi 1.129) încă de la sfârșitul secolului XIX. Este vorba de un topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, cu lama mult lățită înspre tăiș. Tot un topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț (lung. 25,5 cm) a ajuns în colecția Lehoczky, mai

târziu la muzeul din Užgorod, în prezent fiind păstrat la muzeul din Lvov (Ucraina). Datarea: Bronz târziu 2.

În ziua de 4 iunie 2010, împreună cu D. Iștvan și G. Trnka, am efectuat o cercetare de suprafață în acest punct, aflat la nord-est de Valea Ilbei, între această vale și Valea Porcului. Nu am găsit vestigiile arheologice, am constatat însă prezența opalului și calcedoniei, care puteau reprezenta materia primă pentru uneltele paleolitice din stațiunea de la Bușag, aflată în apropiere (vezi mai jos Bușag). Aceste roci au fost utilizate și în epoca recentă pentru fabricarea de produse abrazive.

Lit.: **Rómer 1864**, 163, nr. 697, 167, nr. 729; **Rómer 1866a**, 122; **Hampel 1880**, 44 („Idoba”); **Hampel 1892**, 60 („Idoba”); **Lehoczky 1892**, 146, 160; *Útmutató*, 23, nr. 14; **Schönherr 1908**, nota 1; **Schönherr 1910**, 351; **Hampel 1911**, 42; **Roska 1939**, 8; **Vulpe 1970**, 85, nr. 440, pl. 31, 440 („descoperire izolată”); **Petrescu-Dîmbovița 1976**, 490, nr. 41; **Petrescu-Dîmbovița 1977**, 61, pl. 50, 12; **Petrescu-Dîmbovița 1978a**, 103, nr. 40, pl. 34D; **Bader 1978**, 125, nr. 49, pl. 86, 1; **Kroeger-Michel 1983**, 199, Lista 11, D-728; **Hansen 1994**, 584, nr. 188; **Kacsó 2004b**, 6; **Kobal’ 2005**, 247, Abb. 2, 3; **Bratu 2009**, 280, nr. 478; **Țârlea 2012**, nr. 628.

-Un tezaur monetar din secolul XVII, descoperit înainte de 1875, a ajuns la Cabinetul Numismatic al MNMB (nr. inv. 83/1875). Tezaurul cuprinde 279 de piese, prima fiind bătută la 1616, ultima la 1693, emisiunile provenind din *Ungaria*: 17 taleri din 1687 (8 piese), 1691 (2), 1670 (1), 1672 (1), 1673 (4), 1692 (1) de la Leopold I (1657-1705), jumătate de taler din 1693 de la același, 34 piese de 15 creițari din 1676 (1), 1674 (4), 1676 (2), 1677 (6), 1678 (5), 1679 (14), 1680 (1), 1688 (1) de la același, cinci piese de 6 groși din 1671 (1), 1672 (1), 1676 (2), 1684 (1), 42 de piese de 3 groși din 1693 (diferite variante bătute la Baia Mare) de la același, *Tirol*: două piese de 3 groși din 1673 și 1674 de la Leopold I, cinci piese de 3 groși din 1645, 1647, 1650, 1655, 1657 de la Ferdinand Carol (1632-1662), *Steiermark*: trei piese de 6 groși din 1674 (2), 1676 (1) de la Leopold I, o piesă de 3 groși din 1629 de la Ferdinand II (1619-1637), *Carinthia*: o piesă de 6 groși din 1673 de la Leopold I, *Olmütz*: o piesă de 6 groși din 1675 de la Carol, *Silezia*: două piese de 6 groși din 1673 și 1674 de la Leopold I, două piese de 3 groși din 1666 și 1670 de la același, *Polonia*: 36 piese de 18 groși din 1657 (1), 1658 (4), 1663 (3), 1663 – altă variantă (1), 1659 (1), 1668 (2), 1667 (3), 1664 (1), 1667 (1), 1668 (1), 1668 – alte variante (24, 2, 2) de la Ioan Cazimir (1648-1668), o piesă de 30 groși din 1663 de la același, 34 piese de 30 groși din 1622 (4), 1623 (10), 1624 (11), 1625 (2), 1625 – altă variantă (1), 1627 (2), anii de emisie ilizibili (4) de la Sigismund III (1587-1632), două piese de 6 groși din 1624 și 1627 de la același, nouă piese de 6 groși din 1660 (1), 1660-altă variantă (1), 1661 (1), 1662 (1), 1662 – alte variante (2), 1663 (1), 1664 (1), 1666 (1) de la Ioan Cazimir, 21 piese de 3 groși din 1620 (1), 1621 (3), 1622 (8), 1623 (7), 1624 (2) de la Sigismund III, *Prusia*: patru piese de 18 groși din 1684 (1), 1685 (2), 1686 (1) de la Friedrich Wilhelm (1640-1688), *Württemberg-Ols*: o piesă de 18 groși din 1674 de la Sylvius

Friedrich (1668-1697), *Brandenburg*: două piese de 18 groși din 1622 și 1625 de la Georg Wilhelm (1619-1640), *Anhalt*: două piese de 2/3 taleri din 1676 de la Joh. Georg, o piesă de 16 groși din 1686 de la același, trei piese de 2/3 taleri din 1678 de la Car. Wilhelm, *Mecklenburg*: șase piese de 2/3 taleri din 1676 (1), 1678 (4), 1688 (1) de la Christ. Ludovic, *Saxonia*: 2/3 taler din 1690 de la Joh. Georg, două piese de 2/3 taleri din 1676 și 1679 de la Friedrich, *Westfalia*: două piese de 2/3 taleri din 1678 și an ilizibil de la Jul. Francisc, *Hollstein*: două piese de 2/3 taleri din 1690 de la Joh. Adolf, o piesă de 2/3 taler din 1683 de la Christian Albrecht, *Sayn – Wittgenstein*: două piese de 2/3 taleri din 1676 de la Gustav, *Oettingen*: doi taleri din 1675 și 1676 de la Albert Ernest, *Țările de Jos*: un taler din 1616 de la Albert și Elisabeta, *Montfort*: un taler din 1690 de la Antonius, *Lübeck*: trei piese de 2/3 taleri din 1678 (2), 1679 (1) de la Augustus Friedrich, *Mainz*: 2/3 taler din 1675 de la Lothar Friedrich, *Ranzau*: 2/3 taler din 1689 de la Dethlef, *Frankfurt*: monedă de aur din 1633, *Veneția*: monedă de aur.

Lit.: **Pap 2002**, 91; Informații suplimentare din Registrul de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB, unde unele înregistrări sunt, din păcate, lacunare.

-Potrivit unui document neverificabil¹⁹⁶, Zsuzsana Bători a construit în localitate o biserică. Urmele sale nu mai erau vizibile în secolul XVIII.

Lit.: **Henszlmann 1864**, 129; Németh 2008, 118, nr. 194; Papp 2011a, nota 57.

XXIII. COPALNIC MĂNĂȘTUR, comună

XXIIIa BERINȚA

-Pe o pantă de deal din dreapta șoselei Baia Mare-Târgu Lăpuș, în locul numit *Pirloage*, cu ocazia unei cercetări de suprafață efectuate în ziua de 7 septembrie 2002, D. Pop a găsit un fragment ceramic, ce pare a aparține perioadei postromane.

-Ruinele bisericii de piatră din 1808 se află în cimitirul vechi, la cca 300 m nord de actuala biserică ortodoxă. Informație Traian Ursu.

XXIIIb CĂRPINIȘ

XXIIIc COPALNIC

-O mănăstire greco-catolică este menționată la 1765. În acel an, precum și în 1774 la mănăstire se afla doar câte un călugăr. Nu a fost, deocamdată, localizat pe teren și nu se cunoaște hramul său.

Lit.: **Metes 1936**, 142; **Rusu A. A. (coord.) 2000**, 119; Motogna 2009, 209.

XXIIIId COPALNIC-DEAL

-Cruci de piatră vechi cu capetele brațelor treplate se află în cimitirul din localitate.

¹⁹⁶ Aprecierea îi aparține lui P. Németh (2008, passim).

Lit.: **Bilțiu 2008**, 134.

XXIIIe COPALNIC MĂNĂȘTUR

-La marginea nord-estică a localității, pe terasa înaltă și lată din dreapta râului Cavnic, în locul numit *Poiana*, se află o așezare din epoca bronzului, pe care am identificat-o cu prilejul unei cercetări de suprafață în 1973 și am investigat-o prin săpături în 1975 și 1979. Sub stratul vegetal este prezent, cel puțin în porțiunea cercetată, un strat de cultură relativ subțire, de 0,20–0,30 m, sub care se găsește solul viu. Cercetările indică faptul că numai zona nordică a terasei, continuată de dealuri mai înalte, a fost ocupată de așezarea din epoca bronzului, cea sudică, mai apropiată de botul terasei fiind lipsită de urme arheologice. Aproximativ la mijlocul terasei se află o șanțuire transversală, relativ lată și adâncă, care s-ar putea să fi aparținut sistemului de fortificație a așezării, care se afla în locul unde accesul spre ea era cel mai facil. N-au fost descoperite complexe de locuire, întregul material arheologic, ce constă din fragmente ceramice și câteva obiecte de lut ars, provenind din stratul subțire menționat. Partea cea mai consistentă a ceramicii poate fi încadrată cultural fără dubii, atât formele de vas, cât și tehnicile de decorare și motivele ornamentale identificate aparținând fazei a doua a culturii Suci de Sus. Tot aici au apărut și câteva fragmente ceramice diferite ca factură a pasteii, majoritatea provenind de la oale decorate cu benzi reliefate simple sau duble. Inițial am atribuit aceste fragmente culturii Wietenberg, respectiv unei faze de locuire mai vechi decât cea care a revenit culturii Suci de Sus, considerând că existența unor faze de locuire diferite în cadrul așezării n-a putut fi, din motive obiective, sesizată arheologic. Pare însă mult mai probabil că aceste fragmente au fost contemporane cu artefactele Suci de Sus și să reprezinte mărturiile prezenței în așezare a unor elemente răsăritene. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 18.734–18.999).

Lit.: Bader 1979, 28, nr. 62 („Vad II–Poiana”); **Kacsó 1987a**, 51, nr. 8a, fig. 2–3; Я. П. Гершкович, *Проблеми історії археології давнього Української РСР*, Київ, 1989, 52 sq.; Kacsó 1994b, nota 2; Romsauer 2003, 125; Kacsó 2003f, 135, Anexa 1, nr. 39; Pop D. 2003, 90; Kacsó 2004b, 66; Pop D. 2005b, 72, nr. 39; Kacsó 2011b, 106 sq., 110.

-La marginea nord-vestică a localității, în stânga șoselei Baia Mare–Târgu Lăpuș (DN 18B), pe panta sudică a unui deal, în punctul *Pe Mal*, am găsit, în toamna anului 1979, fragmente ceramice din epoca bronzului, dintre care câteva sunt striate. Ele provin dintr-o așezare Suci de Sus sau Lăpuș. În apropiere se află și o movilă, care s-ar putea să fie artificială.

Lit.: **Kacsó 1987a**, 58, nr. 8b; Kacsó 2003f, 136, Anexa 1, nr. 40; Pop D. 2005b, 73, nr. 40.

-O imitație barbarizată după o piesă de aur, semissis din secolul V sau solidus de la Theodosius II (408–450 e.n.), emis la Constantinopol în 430 e.n., a fost descoperită, în 1964, cu prilejul săpării unei fântâni. Moneda a fost achiziționată de muzeul din Baia Mare (MJM; nr. inv. Registru metale prețioase

27/1964) în 24 iulie 1964 de la Constantin Valeriu. Piesa datează, probabil, din a doua jumătate a secolului V e.n.

Lit.: **Mitrea, SCIV** 17, 1966, 424 sq., nr. 50; **Mitrea, Dacia** N.S. X, 1966, 412, nr. 50 (informații I. Némethi și M. Zdroba); **Chirilă, Socolan 1971**, 72 sq., pl. 9, 9 și pl. 11, 1; **Preda, SCIVA** 26, 1975, 464, fig. 1, nr. 190; Sășianu 1980, 104, nr. 40; Rusu 1986, fig. 1, nr. 77; Velter 1988, 263, Lista 1, nr. 14; Cseh 1990, 37, Lista 1, nr. 23, 74, nr. 87; V. Butnariu, ArhMoldovei XIV, 1991, 87, nr. 16; Stanciu 1992, 174, nr. 9; Stanciu 1997, 183, nr. 7; Harhoiu 1998, 196, nr. 12; Velter 2002, 289, nr. XXIV, 28, 367, nr. LXXI; Stanciu 2002, 209, 220, Lista 1, nr. 10; Stanciu 2008b, 433, Lista de descoperiri 1, nr. 10; Stanciu 2011, 47, 64, 329 sq., nr. 17.

-O curie nobiliară, foarte probabil o construcție de piatră, ce a aparținut lui Martinus Pop, este consemnată pe teritoriul localității la 1566.

Lit.: **Prodan 1968**, 179; Sebestyén 1987, 73.

-Potrivit tradiției locale, în raza localității a existat o mănăstire, care a fost ridicată în apropierea unei mori, ce se afla lângă râul Cavnic. După Șt. Meteș, mănăstirea a fost ridicată de unul dintre nepoții sau fii ctitorilor mănăstirii Peri.

Lit.: **Kádár 1901a**, 221; Meteș 1936, 143; Motogna 2009, 210.

XXIII f CURTUIUȘU MIC

-În 1864 este consemnat pe teritoriul localității punctul de hotar *Între Gruiești*. Toponimul ar putea indica, potrivit lui M. Roska, prezența unei stațiuni preistorice în acest punct. Există și alte denumiri de puncte de hotar, consemnate în același an, care ar putea prezenta interes din punct de vedere arheologic: *Zăpodie, Pe Comora, Vârful Zăpodii, Sasmezeu*.

Lit.: **Kádár 1901a**, 492; Roska 1942, 88, nr. 52.

XXIII g FĂUREȘTI

-Potrivit tradiției locale, vatra veche a satului s-a aflat pe dealul *De pe Ursoi* sau *Ursoi*, situat în partea vestică a localității, pe un platou întins pe mai multe hectare între punctele *Comarnicea, Dumbrava și Valea Carpenului*. Apar aici, în urma plugului, pete de arsură.

Potrivit informației din monografia comitatului Szolnok-Doboka, spre sfârșitul secolului XIX se mai vedeau încă, în marginea nord-estică a localității, urmele vechii biserici. Este posibil totuși să fie o greșeală de localizare, întrucât, tot potrivit tradiției, prima biserică de aici s-a aflat pe *Ursoi*.

Lit.: **Kádár 1901a**, 424. Informații suplimentare Viorica Ursu și Marius Câmpeanu.

-În cimitirul vechi, aflat în punctul *Țintirim*, se păstrează masa de altar din piatră a vechii biserici, distruse de tătari în 1717. Se pare că ea a fost refolosită în biserica de lemn ulterior construită, existentă până la începutul secolului XX. Informații Viorica Ursu și Marius Câmpeanu.

-Toponimele *Pe Poduri, Dâmbul Mare, Dâmbul Morii, Dâmbul Ursului* ar putea indica prezența unor obiective arheologice. Informație Mircea Rusu.

XXIII h LĂSCHIA

-Depozit de bronzuri descoperit, în ziua de 13 noiembrie 1985, pe terasa joasă din stânga râului Cavnic, în locul numit *Gardul Țarinii*, cu ocazia amenajării unui sistem de drenaj, care a necesitat și săparea unui șanț de 0,50 m lățime și 0,80–0,90 m adâncime cu un utilaj specializat pentru astfel de lucrări. Primele piese au fost adunate din pământul scos din șanț de către muncitorii care supravegheau utilajul. Ele au fost predate conducerii întreprinderii care efectua lucrarea, care a anunțat descoperirea muzeului din Baia Mare. Chiar a doua zi m-am deplasat la locul de descoperire, unde am constatat lipsa oricăror urme a vreunei gropi în locul indicat ca fiind cel de unde ieșiseră la iveală piesele, în schimb am mai găsit, tot în pământul scos din șanț, încă câteva fragmente de bronzuri, care proveneau de la piesele rupte în urma contactului cu utilajul de săpare. Alte două piese au fost primite mai târziu de la învățătorul pensionar din localitate, R. A. Bălăneanu. În condițiile de descoperire prezentate, nu se mai poate stabili cu exactitate felul în care au fost depuse piesele. Lipsa urmelor de groapă ar putea duce la presupunerea că piesele au fost depuse inițial la suprafața solului și au fost acoperite cu un strat protector de pământ sau pietre, acesta nemaifiind sesizabil din cauza lucrărilor mecanice efectuate recent. Desigur, nu se poate exclude nici posibilitatea ca piesele să fi fost depuse într-o groapă cu un diametru mai mic de 0,50 m, exact peste care s-a trasat șanțul modern. Oricum, poziția pieselor în pământul scos din șanț indică faptul că ele s-au aflat foarte aproape de suprafața actuală. Depozitul este compus din 17 topoare cu disc și spin de tip B₄, varianta Uioara. Pare probabil că inițial toate piesele au fost depuse întregi, fragmentele unora dintre ele nu au mai putut fi însă regăsite. Topoarele au dimensiuni și compoziții chimice ușor diferite, iar câteva dintre ele au lama mai mult sau puțin îndoită. Este evident deci că topoarele au fost confecționate în tipare deosebite din șarje de topitură diferite. Ele au fost adunate, foarte probabil, într-un timp mai îndelungat, iar înainte de depunere o parte a lor a fost deformată ritual. Datarea: Bronz târziu 2. Descoperirea se păstrează în colecția MJM (19.243–19.259).

Lit.: Soroceanu 1995, 34; **Kacsó 1995c**, 131 sqq., fig. 1–5, pl. 15–22; Bader 1996, 279; Marta 2005, 86; Kacsó 2005f, 10; Vachta 2008, nota 110, 121, Lista V. 1. 2., nr. 35; Kacsó 2009b, Anexa 1, nr. 24; Bratu 2009, 293, nr. 589; Rezi 2011, 307, 315; Kacsó, *Gewässersfunde*; Kacsó, *Topoare*.

-În raza localității a existat o mănăstire greco-catolică, ale cărei urme se vedeau încă pe teren, între șosea și pârâu, la cumpăna dintre secolele XIX și XX, altarul păstrat fiind loc de rugăciune. După dispariția mănăstirii, biserica sa de lemn a fost utilizată de către localnici până la construirea unei noi biserici de lemn, una dintre cele mai mari din zonă, în anul 1861.

Lit.: **Kádár 1901a**, 547; Meteș 1936, 143; Rusu A. A. (coord.) 2000, 159; Motogna 2009, 231.

XXIIIi PRELUCA NOUĂ

XXIIIj PRELUCA VECHIE

-La aproximativ 150 m sud de ultimele case ale cătunului Piciorul Măștii, pe dealul *Vârful Feții* (571 m) se află un grup de blocuri constituite din

gresii grosiere și microconglomerate (de vârstă paleogenă) cu dimensiunile de cca 2/1 și 5/1 m. Suprafața blocurilor este marcată de jgheaburi diferite orientate, unele simple, altele bi- sau trifurcate, cu lungimea de 20-35 cm, având până la 2,5 cm adâncime și 2-4 cm lățime în partea superioară. S-a considerat că acestea au servit în procesul de confecționare a unor unelte de piatră, eventual la sfârșitul paleoliticului, începutul neoliticului.

Lit.: **I. Mârza, ActaMusNap** 33/I, 1996, 139-140, pl. I-IV.

-În centrul localității, în locul numit *Pusta*, au fost găsite fragmente ceramice medio-moderne și o pipă de lut ars. Materialele au fost donate la MJM de Dorina Mișuș.

-Pe versantul sudic al dealului *Paltin*, între Valea Curechi și Valea Morilor, au fost găsite, în data de 29 martie 2008, de o echipă formată din L. Goja, D. Iștvan și A. Ștefănoiu, bucăți de zgură. Tot aici a apărut un mic pandantiv perforat din gresie calcaroasă sau calcar. În cursul unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o împreună cu aceeași echipă, la care s-a alăturat și I. Pop, în ziua de 19 aprilie 2008, am găsit în acest punct alte numeroase bucăți de zgură de fier, precum și bucăți de minereu de fier. Pare destul de probabil că se exploata aici sau în vecinătatea imediată minereu de fier, care se prelucra pe loc. Nu există indicii pentru datarea exploatarei, putem doar presupune că ea aparține epocii medievale.

XXIIIk RUȘOR

-Un topor de bronz (lung. 14,6 cm), probabil de tipul cu manșonul prelungit în dreptul cefei, descoperit în secolul XIX, se afla în colecția Gimnaziului evanghelic din Reghin.

Lit.: **Téglás 1887**, 301, nr. 305; Hampel 1892, 130; Orosz 1900, 33, nr. 85; Roska 1942, 239 sq., nr. 61; Kacsó 2002, 10; Kacsó 2007b, 88; Țârlea 2012, nr. 1.063.

-Pe dealul *Vârful Florii* se afla o aglomerare de pietre, numită *La Zglamen*, care, potrivit tradiției locale, era o movilă funerară. Trecătorii aruncau pe ea crengi sau pietre. În raza localității sunt consemnate toponimele *Valea Banilor* (în anul 1669), *Valea Bănească* și *Valea Caselor* (în anul 1770), respectiv *Pe Valea Bănească* (în anul 1784), precum și *Gruiful Lăpușului*, *După Gruieți* și *Valea Grumezului*. Denumirile ar putea indica prezența unor stațiuni arheologice în aceste puncte de hotar.

Lit.: **Kádár 1901b**, 588; Roska 1942, 239 sq., nr. 61. Informații suplimentare Mircea Rusu.

-Pe partea stângă a șoselei Baia Mare–Târgu Lăpuș, pe un platou mai ridicat, au ieșit la iveală cantități masive de zgură, ce ar putea proveni de la topitorii (medievale ?) de minereuri de cupru. Stațiunea a fost identificată de Maria și Sabin Șainelic.

Cu prilejul unei periegeze efectuate în anul 1981 împreună cu descoperitorii, am adunat din acest punct un număr mare de eşantioane de zgură. Ele se află la MJM.

XXIII VAD

-În partea vestică a localității, pe terasa înaltă din dreapta râului Cavnic, în locul numit *Poduri*, se află o așezare din epoca bronzului. Așezarea, descoperită de mine în primăvara anului 1973, în urma unei sugestii primite de la M. Rusu, a fost cercetată în trei campanii de săpături: 1973, 1975 și 1979 (fig. 126-128). Spre deosebire de terasa *Poiana* de la Copalnic Mănăstur, aflată în imediata vecinătate, despărțită doar de Valea Berinței, terasa *Poduri* este mult mai îngustă și a fost locuită pe întreaga sa întindere. Stratul de cultură este și aici subțire, de 0,20–0,40 m. Au fost descoperite mai multe locuințe de suprafață, unele cu gropi interioare, dar numai una singură cu vatră de foc, ce consta dintr-o amenajare circulară de pietre. Vetre au fost sesizate și în afara locuințelor. Au ieșit la iveală și câteva gropi de mici dimensiuni, ce conțineau resturi arse și fragmente ceramice. Destinația lor nu poate fi stabilită cu certitudine, dimensiunile și conținutul lor par însă să excludă posibilitatea ca ele să fi fost gropi menajere. Prezența locuințelor era indicată de existența unor aglomerări de ceramică și obiecte de lut ars, precum și a unor pietre mari de râu mai mult sau mai puțin dispersate, lipseau însă orice urme de gropi de stâlpi, dar și de chirpici. Acest fapt permite presupunerea că locuințele erau de suprafață și au fost amenajate din bărne, eventual lutuite, amplasate pe un fundament de pietre. Niciuna dintre locuințe nu a fost incendiată. Lipsa unor obiecte de valoare sau a vaselor întregi duce la concluzia că așezarea a fost părăsită fără grabă. Ceramica fragmentară, numeroasă și variată, indică apartenența așezării la faza a doua a culturii Suciului de Sus. În umplutura uneia dintre locuințe a apărut și o mică statueta reprezentând un berbec. În partea superioară a stratului de cultură a fost găsit și un vas întregibil, sigur mai nou decât restul descoperirilor, databil probabil într-o etapă mai recentă a Bronzului târziu (cultura Gáva?). Materialul se află la MJM (nr. inv. 17.271-18.733).

Lit.: Kacsó 1972b, nota 13; Kacsó 1975, nota 9; Bader 1979, 28, nr. 61; Kacsó 1980c, 18, nr. 14; Kacsó 1981d, 86; **Kacsó 1987a**, 66, nr. 27a, fig. 14–15; Kacsó 1995d, 245, nr. 98, 252, nr. 98, pl. T, 98; Motzoi-Chicideanu 2000; Romsauer 2003, 131; Kacsó 2003f, 121, 126, 141, Anexa 1, nr. 175; Pop D. 2003, 90 sq.; Kacsó 2004a, 329, 335; Kacsó 2004b, 65, pl. 48, 8; Kacsó 2005f, foto pe p. 5; Pop D. 2005b, 79, nr. 176; Kacsó 2006c, 82; Marta 2009, 45; Nagy, Scholz 2009, 234; Pop D. 2010, 291, 293, 297; Kacsó 2011a, 75; Kacsó 2011b, 106, 108 sq.; Pop D. 2012a, 28 sq., 31.

-Pe malul stâng al Văii Berința, la aproximativ 2,5 km nord de punctul *Poduri*, pe o pantă de deal, în locul numit *Știurdina*, se află o așezare din epoca bronzului, ce aparține fazei a doua a culturii Suciului de Sus. Săpăturile pe care le-am efectuat aici în toamna anului 1975 au lămurit stratigrafia așezării. Sub stratul vegetal este prezent un strat brun închis de 0,20–0,35 m, lipsit aproape complet de urme arheologice, urmat de stratul de cultură propriu-zis, gros de 0,20–0,40 m, ce conține un număr destul de mare de fragmente ceramice. Solul viu apare, în funcție de înclinația pantei, la 0,60–0,95 m. Stratul intermediar dintre solul vegetal și stratul de cultură s-a format, foarte probabil, în urma unei alunecări de teren. Săpăturile de mică amploare nu au permis identificarea unor

complexe de locuire; a fost găsită doar o vatră amenajată în afara unei locuințe, constând dintr-o aglomerare de pietre de râu și bucăți de gresie, în care s-au descoperit fragmente ceramice și două greutăți de lut ars. Ceramica din așezare este identică cu cea scoasă la lumină pe terasa *Poduri*. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 18.615-18.733).

Lit.: Bader 1979, 28, nr. 63 („Vad III–Știurda”); **Kacsó 1987a**, 66, nr. 27b; Kacsó 2003f, 141, Anexa 1, nr. 176; Kacsó 2004b, 65 sq.; Pop D. 2005b, 79, nr. 177; Kacsó 2006c, 82; Pop D. 2010, 291; Kacsó 2011b, 110; Pop D. 2012a, 28.

-Trei monede romane emise în timpul lui Gordianus III (238–244 e.n.) au fost descoperite la vest de localitate. Ele se păstrează, din 1896, la MȚC (nr. inv. 1/1896).

Lit.: **Mitrea 1967a**, 388, nr. 68 (informație T. Roșu); **Mitrea 1967b**, 200, nr. 68; Lazin 1969, 115, nr. 20; Stanciu 1992, 182, nr. 33; Dumitrașcu 1993, 128, nr. 36; Matei, Stanciu 2000, 84, nr. 144; Iuga 2003, 232; Cardoș 2012, 140, nr. 70.

XXIV. COROIENI, comună

XXIVa BABA

-La vest de localitate, în apropiere de *Cheile Babei*, prin care se realizează legătura dintre Podișul Someșean și Depresiunea Lăpușului, se află resturile mai multor cuptoare de ars piatră de var. Cele mai multe datează din secolul XX, unele dintre ele, foarte prost conservate, sunt însă cu certitudine mai vechi.

Potrivit informațiilor furnizate de J. Kádár, producerea varului era principala ocupație a locuitorilor satului la sfârșitul secolului XIX, materia primă necesară fiind obținută din mina Tyéj (Tei ?), aflată pe raza localității, producția ridicându-se la 3-4.000 de căruțe de var.

Un cuptor de la Baba este reconstituit în Parcul Etnografic Național „Romulus Vuia” din Cluj-Napoca.

Lit.: **Kádár 1900a**, 88; Wollmann 2011, 183, fig. 228.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate punctele de hotar cu denumirile *Guruiețe*, *Podul Forauălor*, *Poduț*, care ar putea fi importante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

XXIVb COROIENI

-Un topor neolitic masiv, perforat (lung. 15,3 cm), confecționat probabil din siltit (fig. 335, 6), descoperit întâmplător pe raza localității la mijlocul deceniului șapte al secolului XX, se află la MJM (nr. inv. 516).

-O drahmă emisă la Dyrhachium (Meniskos Archippou), descoperită izolat într-un punct neprecizat de pe raza localității, a ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: **Chirilă, Lucăcel 1979**, 137, nr. 11; Sășianu 1980, 189, nr. 159/I; Mitrea 1981, 382, nr. 14; Stanciu 1992, 174, nr. 10, A; Preda 1998, 267; Ardeleanu 2013, 109, nr. 200.

-Un sestertius emis de Filip Arabul (244–249 e.n.), descoperit izolat într-un punct neprecizat de pe raza localității, a ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: **Chirilă, Lucăcel 1979**, 137, nr. 12; Sășianu 1980, 189, nr. 159/II; Stanciu 1992, 174, nr. 10, B; Stanciu 1995b, 142, nr. 11; Matei, Stanciu 2000, 41 sq., nr. 49; Iuga 2003, 232; Cardoș 2012, 134, nr. 18; Ardeleanu 2013, 109, nr. 201.

-În punctele de hotar *Comorâța, În Podereiaș, Măgura, Podereiul, Podul Lacului, Bliduț, În Pietrar* pot fi prezente, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

XXIVc DEALU MARE

-Potrivit tradiției locale, vatra veche a satului s-a aflat în punctul *Între Vâlcele*. Așezarea era cunoscută sub denumirea de *Satu Bătrân*. La 1864 este consemnat și toponimul *Valea Satului celui Bătrân*.

Lit.: **Kádár 1900b**, 349, 352.

-În locurile numite *Gureți, Guruiet, Pusta* ar fi posibil să fie prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

XXIVd DRĂGHIA

-În apropiere de localitate se afla, la 1393, satul *Brasseufalua Valachorum*.

Lit.: **Suciu 1967**, 303.

-Punctele de hotar *La Pod, Pe Pod, Pe Poduri, În Pietrar* trebuie cercetate în vederea identificării unor eventuale obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

XXIVe VĂLENII LĂPUȘULUI

XXV. CUPȘENI, comună

XXVa COSTENI

-Cu prilejul demontării casei Ion Hereș, în vederea transferării ei la Muzeul Satului din Baia Mare, sub talpa din față, în dreptul ușii de intrare, a apărut o monedă austriacă cu efigia Mariei Terezia, datată 1780, precum și un cap de cocoș. Informație Janeta Ciocan.

Descoperirea reprezintă o dovadă evidentă a practicării unui ritual de întemeiere¹⁹⁷. Descoperiri identice, moneda și capul de cocoș fiind plasate însă

¹⁹⁷ Potrivit datelor furnizate de către E. Giosanu (*Practici rituale la fundarea casei și bisericii*, în Bodi [ed.] 2009, 164), în cadrul practicilor rituale de fundare, tăierea cocoșului are o conotație simbolică, actul fiind o jertfire expiatorie, pentru a fi protejat

la îmbinarea bânelor de la talpă, au fost sesizate și cu ocazia demontării unor case din Maramureș, inclusiv la casa Bufta (vezi mai sus Bogdan Vodă). Informație Mihai Dăncuș.

-În locurile numite *Handal* și *Poderei* este posibil să fie prezente și obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, 117 (denumirea de *Handal* este interpretată ca apelativ cu sensul de „loc unde se taie sarea”), 203.

XXVb. CUPȘENI

- Judecând după denumirile lor: *Ciurgău*, *Arșița*, *În Podereiul lui Leșa*, *La Poderee*, *La Temeteu*, *Poderei*, *Pusta*, *Pusta Nucului*, *În Poliță*, mai multe puncte de hotar din raza localității ar putea fi importante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

XXVc. LIBOTIN

-Un topor neolitic perforat, lung. 12,7 cm (fig. 334, 1) descoperit de elevul Nicolae Pampa, în 1982, în punctul *Locul lui Idreiu lui Dămicu*, a ajuns la MJM (nr. inv. 19.344).

-La aproximativ 200 m nord de localitate, în imediata apropiere de drumul ce leagă localitățile Rogoz și Cupșeni, pe terasa înaltă din dreapta râului Rotunda (Libotin), în punctul *Dâmbu Crucii*, am găsit la suprafață, în 1973, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului. În cursul săpăturilor pe care le-am efectuat în 1976 (fig. 129-130), am dezvelit în acest punct (*Dâmbu Crucii I*) un complex mai deosebit, asemănător prin mai multe caracteristici tumulilor fără oseminte umane din necropola de la Lăpuș (vezi mai jos Lăpuș). Au apărut și aici depuneri de resturi arse, pietre de râu, bucăți de stâncă, lespezi de gresie puternic arse, precum și gropi, dintre care unele se aflau sub depunerile de resturi arse, altele în afara acestora. Inventarul pus în evidență, constând din ceramică, greutăți de lut ars, piatră de râșniță, un topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, este relativ bogat și variat. Deși lipsesc osemintele umane, fiind găsite doar câteva oase calcinate de animale, am atribuit totuși complexul de la Libotin amenajărilor cu caracter sepulcral, având în vedere tocmai trăsăturile comune cu tumulii de la Lăpuș, dar și cu alte construcții funerare. Pe baza pieselor descoperite, complexul a fost încadrat cultural în grupul Lăpuș. Datarea sa la începutul Bronzului târziu III este asigurată de toporul de bronz. Exemplarul de la Libotin aparține tipologic unei variante mai timpurii, urmele sale clare de folosire indică însă faptul că între momentul confecționării și cel al depunerii toporului a existat un decalaj de timp relativ mare.

În secțiunile de control cercetate în afara complexului, am descoperit de asemenea fragmente ceramice de factură Lăpuș, precum și un obiect discoidal din lut ars. De la suprafață am recoltat și alte fragmente ceramice, dintre care

capul familiei de moarte. Vezi și Lazarovici, *Ritualuri de fundare/întemeiere și abandonare în neolitic*, în Bodi (ed.) 2009, 245.

unul este ornamentat cu motive excizate-incizate de tip Suciul de Sus II. Este posibil ca o parte a acestor fragmente să provină dintr-o așezare mai veche decât complexul funerar, care ar aparține celei de a doua faze a culturii Suciul de Sus (*Dâmbu Crucii II*).

Materialul în colecția MJM (nr. inv. 16.751–17.270).

Lit.: Kacsó 1975, nota 9; Kacsó 1979, 19; Bader 1979, 27, nr. 30; **Kacsó 1987a**, 59, nr. 17A; Kacsó 1987b, 82; Kacsó 1990a, 47; **Kacsó 1990c**; Andrițoiu 1992, nota 502; Sîrbu 1993 50; Gogâltan, Isac 1995, 10; Păunescu *et al.* 2000, 130; Bader, *Bronzefunde von Surduc, Bez. Sălaj. Bemerkungen zu den bronzezeitlichen Pfäffunden im Samosch-Engpaß*, în Boroffka, Soroceanu (ed.) 1999, 139; Motzoi-Chicideanu 2000; Gogâltan 2001, 193; Kacsó 2001b, 237; Schuster, Comșa, Popa Tr. 2001, 105¹⁹⁸; Motzoi-Chicideanu 2001, 229; Romsauer 2003, 128; Motzoi-Chicideanu 2003, 369; Kacsó 2003f, 125, 138, Anexa 1, nr. 96-97; Pop D. 2003, 90; Kacsó 2004a, 333; Kacsó 2004b, 51; Kobal' 2005, 253; Lazăr S. 2005, 50; Chicideanu-Șandor 2005, 161, nr. 539, 861; Pop D. 2005b, 75, nr. 92-93; Kacsó 2005d, 54; Przybyła, SlovArch LIII, 2005, 229; Kacsó 2007b, 44; Przybyła 2007, 591, 624; Lazăr S. 2008, 78, 213 sq.; Przybyła 2009, fig. 14, 3; Marta 2009, 53, 84, 100; Marta 2010b, 319; Pop D. 2010, 291; Lazăr S. 2010, 12; Lazăr S. 2011, 120 sq.; Motzoi-Chicideanu 2011, 119, nr. 539, 652; Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick 2011, 349; Kacsó 2011b, 106 sqq.; Pop D. 2012a, 27; Marta 2013, nota 4.

-În punctul *Podereiu Mare*, aflat la aproximativ 2 km nord de localitate, în stânga drumului înspre Ungureni, pe terasa relativ înaltă din dreapta râului Rotunda, am găsit, în vara anului 1976, fragmente ceramice, majoritatea striate, ce provin dintr-o așezare Suciul de Sus sau Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 1987a**, 59, nr. 17B; Kacsó 2003f, 138, Anexa 1, nr. 98; Pop D. 2005b, 75, nr. 94.

-Alte puncte de hotar din raza localității (*Blidișel, Ciurgău, Poderei, Podereia Merilor, Podereia Răchișilor, Podereiul Cupșenilor, Podereiul Rotundeii*) cu o configurație asemănătoare teraselor *Dâmbul Crucii* și *Podereiu Mare*, ar putea adăposti obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

XXVd. UNGURENI

-Depozite de bronzuri: **A**). Depozitul I, format din mai multe spade, a fost descoperit, înainte de 1885, în partea sudică a localității. Piesele au ajuns la fierarul din sat, care le-a folosit, se pare, la repararea unor cazane. În literatura mai recentă se vorbește și de prezența în depozit a unor seceri. Astfel de piese nu sunt amintite în informațiile primare. **B**). Depozitul II a apărut în timpul arăturilor cu plugul, înainte de 1885, într-un punct plasat la cca 20 de pași înspre est de o suprafață mocirloasă, pe o coastă golașă și covețită de deal, folosită drept pășune și teren arabil. Aceste informații au fost furnizate de către Gy. Primics, cel care a recuperat în anul menționat bronzurile, se pare, de la văduva

¹⁹⁸ Sunt furnizate date greșite cu privire la descoperire.

descoperitorului. Primics nu a menționat numele locului de descoperire. Denumirea sa – *La Poienile Budii* - este precizată de abia mai târziu în monografia comitatului Szolnok-Doboka, publicată la începutul secolului XX. Cu ocazia unei periegeze efectuate în ziua de 6 august 2002, la care au participat și G. Moldovan, D. Pop, Z. Șomcutean și alții, am constatat că punctul *La Poienile Budii* se găsește în partea vestică a localității, în zona colinară înaltă din dreapta Văii Ungureni, în apropiere de Valea lui Toader, la aproximativ 650 m de drumul Rogoz – Ungureni. Că aici s-a aflat, foarte probabil, locul în care s-a descoperit depozitul, este probat și de faptul că pe coasta de deal cu o ușoară înclinație vestică, care se continuă cu un deal mai înalt, dând locului într-adevăr un aspect de covată, am identificat și suprafața mocirloasă amintită de Primics. Acesta a executat și o săpătură de control la locul descoperirii, dar nu a mai găsit decât câteva fragmente ceramice grosiere. Tot el a sondat și terenul din vecinătatea suprafeței mocirloase, fără a obține însă vreun rezultat pozitiv. În prezent nu mai poate fi stabilită cu certitudine semnificația fragmentelor ceramice găsite la locul de descoperire a depozitului. Foarte probabil însă, ele au aparținut vasului de lut ars, în care au fost depuse, potrivit relatării lui Primics, piesele de bronz. Cercetarea pe care am efectuat-o la locul presupus de descoperire pledează pentru o astfel de posibilitate, întrucât noi nu am mai găsit aici nicio urmă arheologică. În lipsa unor astfel de urme, pare de asemenea plauzibil că depozitul a fost depus în afara vreunei așezări contemporane cu acesta.

Bronzurile au fost achiziționate de muzeul din Cluj, în septembrie 1885, pentru suma de 100 ft. Ele au fost inventariate sub numerele 8.053 – 8.080. Ulterior, muzeul din Cluj a mai obținut o piesă din depozit de la pădurarul din Strâmbu, Dano Hoczwald, intermediar fiind același Primics, cum se precizează în registrul de inventar la numărul 10.182. Dintr-un motiv care astăzi nu mai poate fi stabilit, E. Orosz nu a găsit la muzeul din Cluj, la limita dintre secolele XIX și XX, decât această ultimă piesă, neputând preciza soarta celorlalte. M. Roska amintește în repertoriul său din 1942 de asemenea doar acest topor din depozit, în schimb, într-un articol publicat în 1944, prezintă o parte din descoperire, și anume piesele de harnașament, despre care afirmă că provin dintr-o localitate neprecizată din Transilvania. În lucrările lui J. Harmatta și A. Mozsolics sunt citate datele comunicate de Roska. Tot dintr-un motiv necunoscut, la prima ocazie în care se ocupă de depozit, M. Rusu menționează ca localitate de descoperire a depozitului Șanț – Rodna Nouă. Precizarea corectă a localității de descoperire o face apoi tot Rusu, așa cum rezultă din datele comunicate în disertația sa de doctorat rămasă în manuscris, precum și din informațiile publicate de M. Petrescu-Dîmbovița în 1977 și 1978 (referirea la lipsa din registrul de inventar a precizărilor cu privire la localitatea de descoperire, respectiv la o pretinsă corectură operată în inventarul muzeului din Cluj de către A. Buday, căreia i s-ar fi datorat încurcăturile ulterioare în privința localității de descoperire, sunt însă inexacte; numele localității de descoperire este clar precizat în registru, iar singura menționare a numelui lui Buday apare

în dreptul piesei cu nr. inv. 8.070, unde se spune că acesta a lipit cele două fragmente ale toporului înregistrat sub acest număr). În afara pieselor păstrate la muzeul din Cluj, Petrescu-Dîmbovița vorbește și de câteva bronzuri din depozitul de la Ungureni care ar fi ajuns la muzeele din Sibiu și Baia Mare. Încercările mele de a regăsi aceste piese nu au dat rezultate. Astfel, consultând registrul de inventar al muzeului din Sibiu la numărul indicat, adică A 1.155, am constatat că aici figurează un celt de tip transilvănean cu toarta ruptă, descoperit în noiembrie 1904 la Ormeniș, jud. Brașov. Nu am găsit la Sibiu vreo altă informație care să certifice prezența unor piese de la Ungureni în muzeul de aici. Nici în muzeul din Baia Mare nu se găsesc obiecte care provin din depozitul de la Ungureni. Având în vedere cele arătate, dar și lipsa unor indicații din literatura mai veche cu privire la o eventuală dispersare a bronzurilor din depozitul de la Ungureni, cred că singurele piese care pot fi atribuite acestui depozit sunt cele ce au ajuns la muzeul din Cluj la sfârșitul secolului XIX. Cu excepția unui singur topor, cel cu nr. inv. 10.182, care a fost transferat la MNIR (nr. inv. 54.061), toate celelalte piese ale depozitului de la Ungureni se păstrează la acest muzeu.

Caracterul unitar al descoperirii, deși a fost pus sub semnul întrebării (C. Metzner Nebelsick pe baza unei comunicări a lui T. Soroceanu), este evident. Depozitul conține un topor de tip Drajna, șase topoare cu disc și spin, dintre care cinci sunt de tip B₃ (trei varianta Dobrocina și două varianta Cehăluț) și unul de tip B₄, varianta Uioara, patru topoare cu ceafa prelungită de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Ungureni, șase psalii, dintre care una cu capetele discoidale și cu tortiță („buton opritoare” la Petrescu-Dîmbovița), una în formă de arc și patru în formă de bară curbată, o faleră mare, o faleră mică, o faleră calotiformă cu un buton semisferic adosat, cinci verigi, doi butoni semisferici, 40 de nituri cu cap semisferic, dintre care 26 separați și 14 în trei grupuri de piese unite prin oxidare (patru, respectiv de două ori câte cinci piese), 12 verigi de formă ovală, 199 perle de formă rotundă, dintre care 174 separate și 25 în șase grupuri de piese unite prin oxidare (trei de câte două perle, câte un grup de patru, șapte și opt perle). Datarea: Bronz târziu 2.

Analiza cantitativă a topoarelor cu ceafa prelungită nr. inv. 8.069, 8.068, 8.067, 8.070, a topoarelor cu disc și spin nr. inv. 8.071, 8.072, 8.073, a toporului de tip Drajna nr. inv. 8.074/8.075, a unei verigi închise, a topoarelor cu disc și spin nr. inv. 8.076, 8.077/8.077a, a psaliei nr. inv. 8.056 (după Junghans, Sangmeister, Schröder):

Sn	Pb	As	Sb	Ag	Ni	Bi	Au	Zn	Co	Fe
10	~5	0,57	0,49	0,084	0,75	0,024	0	0	0	++
9,2	0,63	0,33	0,27	0,033	0,55	0,014	0	0	0	+
10	0,59	0,27	0,21	0,045	0,52	0,023	0	0	0	urme
8,8	0,43	0,38	0,19	0,039	0,73	0,013	0	0	0	urme
8,1	0,34	0,73	0,13	0,012	0,65	0	0	0	0	++
5,2	0,13	0,5	0,2	0,074	0,76	0,018	0	0	0	+
6	0,8	0,54	0,35	0,071	0,63	0,009	0	0	0	+

10	3,2	0,54	0,62	0,12	0,52	0,02	0	0	0	+
9,2	0,9	0,36	0,27	0,12	0,45	0,018	0	0	0	+
10	0,38	0,59	0,35	0,07	0,49	0,025	0	0	0	+
>10	0,41	0,32	0,11	~0,01	0,33	0	0	0	0	+
9,8	1,35	0,5	2,1	0,14	0,44	0,011	0	0	0	++

Lit.: **A). Primics 1885**, 286; Primics 1886, 317; Orosz 1900, 23 sq., nr. 18; Roska 1942, 50, nr. 218; Petrescu-Dîmbovița 1977, 151 („seceri și alte obiecte de bronz”); Petrescu-Dîmbovița 1978a, 80, nr. 3.336 („seceri”), 154, nr. 313 („seceri și alte obiecte”); Kacsó 1981c, 120; Bader 1991, 171, nr. 463 („spade și seceri”); Kacsó 2002, 12; Kacsó 2003d, nota 5; Kacsó 2007b, 89; Țârlea 2012, nr. 1.466. **B). Primics 1885**, 286; H. Finály, ErdMuz 3, 1885, 205; Primics 1886, 317; Orosz 1900, 23 sq., nr. 18; Tagányi, Réthy, Pokoly 1901, 114, 117, nr. 10; Kádár 1900a, 292, nota 2; Orosz 1902, 55 sq., nr. 8; Roska 1942, 50, nr. 218; **Roska, KözleményekKolozsvár** 4, 1944, 47 sq., fig. 5 („Loc de descoperire necunoscut din Transilvania”); J. Harmatta, ArchÉrt 7–9, 1946–1948, 127 („Transilvania”); Mozsolics, ActaArchHung 3, 1953, 107 („Transilvania”); **Rusu, Dacia** N.S. IV, 1960, 164, nr. 8, fig. 1, 1. 12. 15. 19. 28, fig. 4, 19 („Șanț-Rodna Nouă”); Rusu 1963, 208, nr. 60; Rusu 1964, 243 („Șanț-Rodna Nouă”); E. Stoicovici, SCIV 16, 1965, 471; A. I. A. И. Тереножкин, СовАрх 1, 1965, 72, fig. 3, 13–14 („Șanț-Rodna Nouă”); v. Brunn 1968, 32, 290 („Șanț-Rodna Nouă”); Junghans, Sangmeister, Schröder 1968, 256 sq., nr. 9.092-9.103 („Șanț”); **Vulpe 1970**, 58, nr. 249–252, pl. 16, 249–252, 81, nr. 360, pl. 25, 360, 85, nr. 435. 436, pl. 31, 435. 436, 86, 453, pl. 32, 453, 94, nr. 538, pl. 39, nr. 538, 100, nr. 568, pl. 41, 568 („Șanț”), 78, nr. 334, pl. 24, 334 („Ungureni – descoperire izolată”); **Rusu 1972b**, 546 sq., nr. 75; Rusu 1972c, 6; Mozsolics 1973, 176 sq. („Transilvania”), 185 sq. („Șanț”); E. Sangmeister, *Die Bronzen des Hortfundhorizontes von Ópályi. Ergebnisse der spektralanalytischen Untersuchungen*, în Mozsolics 1973, 238 („Újradna”); Popescu 1975, 59 („Șanț”); Petrescu-Dîmbovița 1976, 495, nr. 74; Petrescu-Dîmbovița 1977, 117 sq., pl. 273, 8–12, pl. 274, pl. 275, 1–7; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 135, nr. 184 A, pl. 139, pl. 140A; **H.-G. Hüttl, Bronzezeitliche Trensen in Mittel- und Osteuropa**, PBF XVI, 2, München, 1981, 131, nr. 188–191, pl. 18, 188–191, 147, nr. 218, pl. 20, 218; Kacsó 1981c, 120, nota 16; Kroeger-Michel 1983, 194 sq., Lista 8, E-307, 198 sq., Lista 11, D-717, D-718, D-719, D-725 („Ungureni I”), 203, Lista 16, Dg-13, pl. 198; Mozsolics 1985, 53, nota 16; Hansen, SCIVA 43, 1992, 380; Rusu, *Chars de combat hallstattiens chez les thraces nord-danubiens*, în Ciugudean, Boroffka (ed.) 1994, 169, pl. 7, 1–3; Hansen 1994, 593, nr. 427; M. Bădău-Wittenberger, în *Metalurgia neferoaselor*, 33 sq., nr. cat. 115-132; Bader 1996, nota 47; C. Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, MAGW 129, 1999, 82; Kacsó 1999e, 89; Kacsó 2001b, 238; Kacsó 2002, 12 sq.; **Kacsó 2003d**, 268 sq., pl. 1–6; Kobal’ 2005, 256; Salaš, Stuchlík, Štrof 2004, 85; Metzner-Nebelsick 2005, 329, nota 35, 342, fig. 6; Kadar 2007, 153 sq., pl. 31, 150-153 („Șanț”); Kacsó 2007b, 43,

89; *Comori*, foto color¹⁹⁹; Irimia 2008, 89; Bratu 2009, 364, nr. 1.235; Jovanović 2010, 61; Țârlea 2012, nr. 1.280 („Șanț, Bistrița-Năsăud”), nr. 1.467 („Ungureni II”); Soroceanu 2012c, 246; Boroffka 2013, fig. 47, 7 rând 2 mijloc („Șanț”); M. Sîrbu, *Tyragetia S.N. VII (XXII)*, nr. 1, 2013, 212; David 2013, 106 sq., 122, nr. 65-67, 128, nr. 86; Marta 2013, 213; Jahn 2013a, nota 823.

-Gy. Primics presupune că în partea estică a localității a existat un atelier de turnătorie pentru bronzuri, aici fiind găsite fragmente ceramice grosiere și bucăți de argilă arse în formă de cărămidă.

Lit.: **Primics 1886**, 317.

-Potrivit tradiției, vatra veche a satului s-a aflat în locul numit *Bârdoceni*, în partea sud-vestică a localității, în dreapta Văii Ungureni, iar în stânga aceleiași văii, pe o pantă de deal cu înclinație sudică, în punctul *Valea Bisericii*, a fost ridicată o biserică, ale cărei urme nu se mai văd deloc la suprafață.

-În punctele de hotar *Arșița, Dâmbul Morților, La Podine, Măgura, Măgura cea Mare, Măgura din Sus, Măgura Mică, Pe Poderei, Poderei, Podereia lui Istrate, Podereia Mare, Podurelele Mari, Pusta, Vârful Bârlogului*, terase de văi, respectiv dealuri propice habitatului, sunt prezente, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

XXVI. DESEȘTI, comună

XXVIa DESEȘTI

-La est de localitate, în apropierea izvorului *Văii Mari*, pe partea stângă a acesteia, R. Popa a găsit la suprafață fragmente ceramice medievale. T. Bud afirmă că pe această vale era plasată vatra inițială a satului Crăcești (Mara) și tot aici s-a aflat și o biserică, care a fost strămutată în noul teritoriu al localității Crăcești.

Lit.: **Bud 1911**, 38; **Popa 1969**, nota 92.

XXVIb HĂRNICEȘTI

XXVIc MARA

XXVII. DRAGOMIREȘTI, comună

XXVIIa DRAGOMIREȘTI

-Depozit de bronzuri descoperit, probabil, între cele două războaie mondiale, din care sunt cunoscute opt piese: 1. Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, finisat, se văd totuși urmele cusăturilor de turnare pe fețele

¹⁹⁹ Sunt prezentate doar piesele de harnașament din depozit, afirmându-se că ele provin de la Șanț, localizat de autor în județul Maramureș.

înguste ale lamei, ușor asimetric, vârful spinului rupt recent, tăișul deteriorat probabil în momentul îndepărtării ciotului de turnare, lung. 19,6 cm. **2.** Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)–Dragomirești, varianta Dragomirești. **3.** Celt cu plisc, secțiunea corpului hexagonală, urmele ciotului de turnare pe manșonul găurii de înmănușare, tăișul ascuțit și cu o mică porțiune ruptă, suprafața zgrunțuroasă, lung. 10 cm. **4.** Brățară masivă deschisă, secțiunea rotundă înspre capete, ovală în mijloc, ornamentată cu grupuri de triunghiuri hașurate dispuse transversal și despărțite de creștături, care alternează cu spații nedecorate (decorul păstrat parțial), diam. interior 4,4/5,4 cm. **5.** Brățară asemănătoare cu ornament apropiat, în bună parte șters, de dimensiuni mai mari. **6.** Brățară asemănătoare, ornamentată cu creștături. **7-8.** Fragmente de brățări asemănătoare, ornamentate cu creștături, respectiv cu grupuri de creștături ce alternează cu spații nedecorate. Fig. 131.

M. Roska afirmă că depozitul a ajuns în colecția dr. E. Andrassy din Valea lui Mihai, în registrul de inventar al acestei colecții, întocmit extrem de detaliat, nu apare însă niciun obiect de bronz provenit de la Dragomirești. Trei dintre piese (toporul cu disc și spin, celtul și o brățară), care s-au aflat în colecția Fleissig, se păstrează la MNMB (nr. inv. 8. 1950. 43–45). Nu există informații cu privire la soarta celorlalte bronzuri. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Roska 1942**, 69, nr. 64, fig. 71; Popescu 1956, 240; Rusu 1963, 205, nr. 25; Rusu 1964, 243; Gimbutas 1965, 138, fig. 90, 1-8; v. Brunn 1968, 32–34, 55, tab. 1, 289; Hänsel 1968, 192, Lista 52, nr. 14, 212, Lista 100, nr. 4; Vulpe 1970, 58, nr. 262, 85, nr. 434, pl. 17, 262, pl. 31, 434 și pl. 68D; Bader 1971, R30; Mozsolics 1973, 129 sq., pl. 73A; Dumitrescu 1974, fig. 423, 4; Popescu 1975, 48; Petrescu-Dîmbovița 1976, 490, nr. 31; Petrescu-Dîmbovița 1977, 59, pl. 47, 1–8; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 101 sq., nr. 30, pl. 33B; Morintz 1978, 172, fig. 94, nr. 25; Müller-Karpe 1980, 228, 799, nr. 258, pl. 371B; Kroeger-Michel 1983, 199, Lista 11, D-754; Dumitrescu, Vulpe 1988, fig. 21, 19; Wanzek 1989, 79; Kacsó 1990b, 242; Andrițoiu 1992, notele 682, 684; Hansen 1994, 582, nr. 137; Kacsó 1995a, 13; Kacsó 1995b, 84; Petrescu-Dîmbovița 1998, 45, nr. 258, 56, 66, nr. 591, 69, nr. 643, 76, nr. 752, 78, nr. 788, 164, fig. 1, pl. 29, 258, pl. 52, 591, pl. 55, 643, pl. 61, 752, pl. 64, 788; Kacsó 1999b, 63; Kacsó 1999e, 89; Kacsó 2003d, Lista 2, nr. 9; Kacsó 2007b, nota 242; Kacsó 2009c, 357; Bratu 2009, 262, nr. 308; **Kacsó 2011e**, 235 sqq., fig. 1, 1-8; Kacsó 2012, 177, 183, fig. 5; Țârlea 2012, nr. 476²⁰⁰; Boroffka 2013, fig. 47, 7 rând 1 mijloc; David 2013, 107, 123, nr. 81; Kacsó 2015, 258.

-De pe teritoriul localității sunt cunoscute două piese de bronz, un topor (cu disc și spin ?) și o spadă cu lama ruptă, apărute înainte de 1876, care s-au aflat în colecția Liceului pedagogic din Sighetu Marmăției. Nu există nicio informație sigură în legătură cu caracterul acestor descoperiri, ele sunt deci fie piese izolate, fie au aparținut unui depozit (sau depozite).

²⁰⁰ Se afirmă că depozitul a fost descoperit înainte de anul 1876.

Lit.: **Lehoczky 1876**, 294; **Magyar orvosok**, 165; Roska 1942, 69, nr. 66; Alexandrescu 1966, 189, nr. 304; Mozsolics 1973, 130; Petrescu-Dîmbovița 1977, 59; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 102, nr. 30; Bader 1991, 168, nr. 422; Kacsó 1995a, 19; Kacsó 1999b, 65; Kacsó 2000a, 210, nr. 6; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 185; Kacsó 2015, 266; Kacsó, *Topoare*.

-În apropiere de localitate, în Munții Țibleș, pe Valea Gerțea (Gerții), au fost descoperite resturile unor cuptoare de redus minereuri. În lipsa unor cercetări sistematice, ele nu au putut fi date.

Lit.: Rusu 1972c, 9; Kacsó 1979, 12; **Rusu 1981**, 380 (se menționează ca sursă de informație E. Stoicovici, Rev. Muz. Miner., 8, 1947, p. 98 sq.²⁰¹ și date suplimentare de la E. Stoicovici); Rusu, Chițu 1982, 41; Kacsó 2004a, nota 4; Horváth 2004, nota 56; Kacsó 2009c, 350; Kacsó 2011e, 237 sq.; Czajlik 2012a, 99; Czajlik 2012b, 46; Kacsó 2013c, 227; Czajlik 2014, 141.

-În literatura mai veche apar mențiuni despre extracția sării în epoca romană. În lucrări recente se vorbește de descoperiri de monede și opaițe romane, care ar dovedi vechimea salinelor de aici. L. Schmidt amintea într-adevăr astfel de descoperiri, cu specificarea că ele au apărut în localități din afara Maramureșului. G. Wenzel menționează, pe baza manuscrisului lui I. Simonchitz, *Noctium Marmaticarum Vigiliae*, care se păstra la acea vreme în Biblioteca MNMB, urme de ocne părăsite. V. Stanciu enumeră localitatea printre cele transilvănene cu importante masive de sare și izvoare sărate.

Lit.: Wenzel 1857, 325²⁰²; Preisig 1877, 303, 321; Wenzel 1880, 238, nota 6; Mihályi 1900, 618 sq., nota 2; Schmidt 1901, 331 sq.; Rákóczy 1910, 775, 778; Stanciu V. 1929, 248; Maghiar, Olteanu 1970, 61 sq.; Boroneanț 2000, 156.

-Diverse obiecte (arme ?) găsite în localitate, ce provin „din timpul principilor Tököli și Rákóczi”, potrivit celor relatate de V. Ilea, s-au aflat în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației.

Lit.: **Ilea 1939**, 59.

-După R. Popa, localitatea Mestecăniș (Nyres), menționată la 1373, trebuie identificată cu Dragomirești (Dragamerfalwa), apărută în documente la 1405.

Lit.: **Popa 1970**, 82; Pascu 1972, 154.

-În cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare) a fost cercetată Galeria Căliman, care are intrarea situată în versantul drept al Văii Tomnatec, la cca 18 km amonte de vărsarea acesteia în Iza, la cota +882 m. Galeria reprezintă orizontul de bază pentru cercetarea grupului filonian *Tomnatic*, fiind executată în anii 1950. Ulterior (anii 1980), ea a fost redeschisă și reprofilată. Intrarea este construită din bolțari de beton, apoi galeria continuă transversal pe cca 850

²⁰¹ Vezi nota 124.

²⁰² În studiu, la p. 314 sunt furnizate date suplimentare cu privire la manuscrisul lui I. Simonchitz.

m până la filonul *Tomnatic*. A fost cercetată la data de 12 decembrie 2006 de o echipă formată din D. Iștvan, I. Pop și A. Portase.

Lit.: **Iștvan, Kacsó 2006**, 108.

-Șt. Meteș afirmă că nu există informații cu privire la existența unei mănăstiri pe teritoriul localității, în literatura recentă sunt publicate totuși date, potrivit cărora au ființat aici două mănăstiri. Una dintre acestea, întemeiată înainte de secolul XVII, având hramul „*Adormirea Maicii Domnului*”, a fost transformată în biserică parohială la începutul secolului XVIII. Cealaltă mănăstire, cu data de întemeiere și de dispariție neprecizate, având hramul „*Înălțarea Domnului*”, a fost construită sub poalele Munților Țibleș, aproape de izvoarele Văii Baicului.

Lit.: Meteș 1936, 160; Păcurariu 1979, 242²⁰³; **Motogna 2009**, 217 sq.

-Toponimiile *Arșița*, *Cetățeaua*, *Cetățele*, *Ciuroi*, *Ciuroiul lui Șut*, *Ciuroiul Straja*, *Comoară*, *Dealul Colibelor*, *În Untul Oalelor*, *La Mănăstire*, *La Mină în Gura Plăiușului*, *La Peșteră*, *La Pivnița lui Pinte*, *La Pod*, *La Podere*, *La Podină*, *Măgura*, *Măgura Comisăriței*, *Măgurița*, *Mănăstirea*, *Obreja*, *Ocna*, *Pe Podișor*, *Peștera*, *Podereie*, *Podina*, *Podireie*, *Podiș*, *Podul Popii*, *Țintirimul Vechi*, *Zăpodie*, *Zăpodii*, *Zgleamăn*, consemnate pe teritoriul localității, pot semnala, eventual, obiective de interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, *passim*.

XXVIII. DUMBRĂVIȚA, comună

XXVIIIa CĂRBUNARI

XXVIIIb CHECHIȘ

-Câteva fragmente ceramice mărunte din vase lucrate la roata înceată, din pastă amestecată cu nisip și microprundiș, unul ornamentat cu un fascicul de linii vălurite, toate medievale timpurii, precum și un vârf triunghiular de obsidian au fost găsite de I. Stanciu în cursul unei periegeze întreprinse, la 21 mai 1989, pe terasa înaltă, foarte bine delimitată înspre vest de râul Lăpuș, iar înspre nord de Valea Chechișului, în punctul *Deasupra Ciurgăului*. Cu prilejul unei cercetări de suprafață, efectuate, în 2009, de M. Ardeleanu, B. Bobină, R. Cardoș, D. Ghiman și D. Pop, au fost găsite în acest punct și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului.

Lit.: Cosma, Gudea 2002, 106, nr. 22 (49); Cosma 2002a, 337, nr. 22 (53); Cosma 2002b, 184, nr. 61; Stanciu, Bader 2003, 137, nr. 4; **Stanciu 2003**, 257, 279, nr. 20, pl. 20, 5; **Pop D. 2012b**, nr. 28.

-În documentele din 1216 și 1231, emise de Andrei II (1205-1235), în care se consemnează donațiile regelui Emeric (1196-1204) către comitele Toma, se menționează „*Pădurea Chechiș*” („*Silva Keykus*”) (peste 500 km²) ce

²⁰³ Prezența unui mănăstiri pe teritoriul localității este pusă sub semnul întrebării.

acoperirea Depresiunea Baia Mare și pantele înconjurătoare. Ea a aparținut inițial unei obști sătești, numită „*populi keyekend*” (în documentul din 1216) sau „*populi keyguend*” (în documentul din 1231), care a trăit pe teritoriul ocupat de „*pădure*” (Schönherr, Maksai, Niedermaier). „Pădurea” se delimita, potrivit lui Gy. Schönherr și V. Hossu, astfel: „*hotarul comun cu domeniul vecin urmărea un timp traseul râului Bârsău, o lua prin valea Berchezului până la un pod zis <al drumului pădurii Sălaj> ...De la podul pârâului Berchez, hotarul mergea pe o creastă de deal spre E, perpendicular pe cursul Lăpușului, apoi peste <Dealul cu viță albastră> (Kekeluga) din perimetrul actual al satului Remetea, și pe lângă un <Izvor de sănătate> (Ereusag) cobora spre NE la o dumbravă, sub < Câmpu spinos > (Cukynmezeu) și traversa Lăpușul în vecinătatea Coașului*”.

Este menționată și „Pădurea Finteuș” („*Silva Fenteus*”), care a fost scoasă de sub dependența cetății Satu Mare și donată aceluiși comite Toma pentru ajutorul dat „*regelui Boemiei împotriva împăratului*”.

Lit.: Schönherr 1910, 355 sqq.; Maksai 1940, 6, 25, 97, 103; DIR, C, Veacul XI, XII și XIII, vol. I, 1951, 251 sqq.²⁰⁴, 391 sqq.²⁰⁵; Binder 1967, 43; Szentgyörgyi 1972, 14; Iosipescu 1981, 164; Hossu 1985a, 279; Hossu 1985b, 285; Niedermaier 1996, 60; Németh 2008, 137, nr. 222; Niedermaier 2008, 377.

-Tezaur monetar din secolele XVI-XVII, descoperit în jurul anului 1930. Conținea 2.559 piese cu valori nominale neprecizate din *Transilvania*: G. Bethlen (1613-1629), Gh. Rákóczi I (1630-1648), *Ungaria*: Matei II (1608-1619), *Polonia*: Sigismund III (1587-1632), *Prusia*: Georg Wilhelm (1619-1640), și *Suedia*: Gustav Adolf (1611-1632), Cristina (1633-1654). A fost în posesia colecționarului baimărean Károly Klement. Nu există date cu privire la locul actual de păstrare a monedelor din tezaur.

Lit.: Székely 1957, 473 sq.; Pap, Winkler 1966, nota 4; Pap 1994, 75, Tabel I, 83; Pap 2002, 54.

-În apropiere de punctul *Habru* din hotarul localității Groși (vezi mai jos Groși), dar pe teritoriul Chechișului, au apărut, cu ocazia lucrărilor agricole, disparat monede vechi (medievale ?), care nu au fost recuperate. Informație Viorica Ursu.

XXVIIIc DUMBRĂVIȚA

-Un topor perforat, lung. 12,1 cm (fig. 334, 3), confecționat din gresie foarte fină, descoperit de unul dintre elevii școlii locale într-un punct neprecizat din raza satului, a ajuns la MJM (nr. inv. 4.913).

Un topor plat de andezit, lung. 9 cm (fig. 333, 10), descoperit de profesorul de istorie I. Morar, în 1981, în locul numit *Dealul Hizului*, aflat în stânga șoselei Baia Mare-Dumbrăvița, foarte aproape de clădirea Școlii generale, se păstrează în colecția acestei școli. Ambele piese sunt neolitice.

Lit.: Kacsó 2003c, 58, nota 6; Bobîna 2009, 10, nr. 17.

²⁰⁴ Traducerea în limba română a documentului din 1231.

²⁰⁵ Transcrierea originalului în limba latină a documentului din 1231.

-Tezaur de aur descoperit, în 1802, într-o grădină, constituit din patru cercei de tip Tarpa cu ornament perlat, realizați din câte două semiove legate între ele (fig. 132). A fost achiziționat în 1821 pentru Cabinetul imperial de numismatică și antichități din Viena, acum la NHMW (nr. inv. 80.892-80.895, nr. inv. anterior VII. b. 96–98, 146). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Mozsolics 1989**, 163 sqq., fig. 1 și pl. 1.

XXVIII d RUS

-Pe drumul ce duce la Șindrești, „lângă locuința lui Grigore Babici până la cea a lui Vartolomei și Daniel Rus”, în locul numit *La Zguri*, se aflau mai multe topitorii. Se presupune că minereul provenea din dealurile de la Negreia.

Dintr-o haldă aflată aici, D. Pop a cules, în ziua de 22 aprilie 1998, resturi de topitură.

Lit.: **Iștván 2004**, 151 (se menționează ca sursă de informare o lucrare în manuscris a preotului V. Bârsan despre istoricul parohiei Rus-Șindrești).

-În punctul *Răchitele Roșii* se vedeau urmele unor aurării vechi.

Lit.: **Iștván 2004**, 151 (informația este extrasă din același manuscris).

XXVIII e ȘINDREȘTI

XXVIII f UNGURĂȘ

-V. Hossu vorbește de existența unei cetăți din secolul XIII în hotarul localității, afirmând că aceasta continua, la fel ca și cele de la Cheud, Medieș și Cetatea de Piatră, o fortificație mai veche, probabil din pământ. Astfel de urme nu au fost depistate, până în prezent, pe teritoriul localității.

Lit.: Hossu 1985a, 281.

-În punctul *La zguri* sau *Togul Popii*, aflat între localitățile Șișești și Unguraș, pe un teren relativ plat din imediata vecinătate a malului drept al Văii Chechișel, se găsesc numeroase resturi de topitură ce provin de la șteampuri și de la cuptoare de topit minereuri medievale. Minereul era adus, foarte probabil, de la Baia Sprie.

Cu ocazia unei cercetări de teren pe care am efectuat-o, în ziua de 15 septembrie 2003, împreună cu G. Babiciu, am cules din stratul vegetal mai multe bucăți de topitură. Materialul se află la MJM.

Lit.: **Kacsó 2003c**, 59; **Iștván 2004**, 152.

XXIX. FĂRCAȘA, comună

XXIX a BUZEȘTI

XXIX b FĂRCAȘA

-În malul stâng al Someșului, vizavi de balastieră, în locul numit *Prund*, a fost găsită, în primăvara anului 1994, partea inferioară a unui vas mic bitronconic, probabil preistoric. Piesa a fost donată muzeului din Baia Mare. La un control al locului de descoperire, efectuat împreună cu D. Ghiman, nu am descoperit alte urme arheologice.

-Cu ocazia unei periegeze întreprinse, în ziua de 29 mai 2002, la sud-vest de localitate, în apropiere de Stațiunea de epurare a apei, pe o pantă lină de deal din stânga Văii Tinoasa, în punctul *Tinoasa*, D. Ghiman și D. Pop au găsit câteva fragmente ceramice, dintre care unele par să fie preistorice.

-Cu aceeași ocazie, pe terasa din stânga Someșului, la nord-est de localitate, între Fărcașa și Sârbi, în punctul *Thicere*, au fost adunate mai multe fragmente ceramice medievale, unele databile în secolele XVI și XVII.

XXIXc SÂRBI

XXIXd TĂMAIA

-Un pescar a cumpărat de la un localnic trei monede romane imperiale (denari) pe care le-a prezentat la muzeul din Baia Mare, încercând să afle valoarea lor. El nu a furnizat alte date în legătură cu piesele și nici nu le-a lăsat la muzeu pentru a fi determinate. Este posibil ca monedele să fi fost descoperite în localitate. Informație Ioan Stanciu.

-Pe teritoriul *Pădurii Finteuș*, menționată în documentele de la 1216 și 1231 (vezi mai sus Chechiș) se găsea și localitatea Tămaia. În aceleași documente este amintit „*drumul ce duce la Tămaia*”.

Lit.: **Schönherr 1910**, 355 sqq.; Hossu 1985a, 279; Niedermaier 1996, 62 sqq.

XXX. GIULEȘTI, comună

XXXa BERBEȘTI

-Pe terasa râului Mara, în locul numit *Valea Arjii*, aflat între Berbești și Vadu Izei, T. Ivanciuc a descoperit, în iulie 1994, câteva unelte de piatră cioplită, despre care afirmă că nu pot fi datate mai exact.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 277, nr. 2.

-În toamna anului 1950, cu ocazia tăierii unui copac, a fost găsit un vas de lut, în care se aflau dirhemi arabi de argint. Profesorul de istorie János Török, pe atunci inspector școlar, a obținut din tezaur două monede. În mai multe surse bibliografice se menționează ca loc de descoperire a acestor piese Sighetu Marmației. Localizarea corectă a fost stabilită recent de către L. Kovács, pe baza informațiilor furnizate de profesorul de istorie Alfréd Mazalik.

Importanta colecție numismatică a lui János Török a fost donată muzeului din Sighetu Marmației, monedele de la Berbești nu se regăsesc însă printre piesele donate. Informație Mihai Dăncuș.

Lit.: **Kovács L. 1997**, 242 („Sighetu Marmației”); Kovács L. 2005, 64, nr. V 401-404²⁰⁶; Langó 2007, 46, Tab. II, nr. 11 („Sighetu Marmației”); **Kovács L. 2008**, 529, Lista de descoperiri 2, nr. 401-404; E. Gáll, *Az Erdélyi medence, a Partium és a Bánság 10-11. századi temetői, szorvány- és kincsleletei*, Szeged, 2013, 318 („Sighetu Marmației-Solovan”).

²⁰⁶ Localizarea descoperirii la Sighetu Marmației este pusă sub semnul întrebării.

-Potrivit lui C. Suciu, în raza localității se afla, la sfârșitul secolului XIV, satul ulterior dispărut Barbfalwa. După R. Popa, această localitate este identică cu cea actuală.

Lit.: **Suciu 1967**, 294; **Popa 1970**, 67.

-În cursul anului 2007, M. Oprea și Gh. Petrov au încercat să găsească, în apropiere de malul râului Mara, rămășițele pământești ale lui Iuliu Maniu. Săpăturile arheologice pe care le-au întreprins n-au putut fi finalizate din cauza unor lucrări de consolidare ale malurilor râului.

Lit.: *Iuliu Maniu înmormântat la Giulești ?*, <http://www.romanalibera.ro/exclusiv-rl/documentar/iuliu-maniu--inmormantat-in-giulesti-192904.html>.

XXXb FEREȘTI

Într-un document din anul 1423 este menționat satul Belafalwa. După C. Suciu, nu este exclus ca să fie identic cu actuala localitate. R. Popa pledează, de asemenea, pentru identificarea lui „Belafalva” cu Ferești.

Lit.: **Suciu 1967**, 296; **Popa 1970**, 83.

-La 1442 este menționat satul Felsewfeyerfalau, plasat între Ferești și Călinești.

Lit.: **Suciu 1967**, 327.

XXXc GIULEȘTI

-Un fragment de topor perforat de piatră neolitic (lung. păstrată 6,9 cm), descoperit într-un punct neprecizat de pe raza localității, se află în colecția MMSM (nr. inv. 4.644).

Lit.: Dăncuș 1986, 14; Kacsó 1992, 27; **Kacsó 1999c**, 56, fig. 3, 3.

-Cu prilejul unui sondaj de verificare efectuat de R. Popa și M. Zdroba, în vara anului 1966, în punctul *Gruiuț*, aflat la vest de localitate pe o terasă din stânga Mării, unde s-ar fi aflat, potrivit spuselor localnicilor, o mănăstire, nu au fost identificate decât câteva fragmente ceramice preistorice, precum și un fragment de topor de piatră. Ele provin, probabil, dintr-o așezare neolitică. Materialul se află la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Lit.: Popa, Zdroba 1969, 268; **Popa 1969**, 30, fig. 3; Kacsó 1999c, 56; Kacsó 2003b, 33; Kacsó 2004b, 33; Bobîna 2009, 10, nr. 18²⁰⁷.

-Z. Maxim menționează descoperiri neolitice din localitate, care se păstrează la MNIT.

Lit.: Maxim 1999, 161, nr. 463.

-Pe malul drept al Văii Mestecăniș, în apropiere de confluența acesteia cu Mara, în vecinătatea punctului *Gruiuț*, cu prilejul cercetărilor efectuate de R. Popa și M. Zdroba în 1966, au fost găsite urmele unei așezări din epoca bronzului. S-a dezvelit atunci o locuință de tip semibordei, parțial distrusă de vale, din umplutura căreia a fost recoltată o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice, în special de la oale.

²⁰⁷ Autorul afirmă că toporul fragmentar din colecția muzeului din Sighetu Marmației provine din punctul *Gruiuț*, însă nu există informații în acest sens.

Cercetările pe care le-am întreprins aici în 1968 nu au dus la descoperirea altor resturi de locuire, dar nici la sesizarea vreunui strat de cultură. Pare totuși puțin probabil ca în acest loc să fi existat doar o locuință izolată. Depistarea altora nu a fost însă posibilă datorită caracterului restrâns al cercetării, aceasta și din cauză că locul este acoperit în bună parte de construcții recente, ce nu permit investigații de amploare. Nu este exclusă nici posibilitatea ca o parte a așezării să fi dispărut datorită repetatelor inundații. Pe baza ceramicii găsite, locuirea de pe Valea Mestecăniș poate fi atribuită culturii Suciului de Sus.

Descoperirile se află în colecția MJM (nr. inv. 850–857).

Lit.: **Popa 1969**, 30, nota 94, fig. 3; Popa 1970, 43, nota 6; Ordentlich 1971, 24; Kacsó, *Giulești*, *Marmatia* 2, 1971, 368²⁰⁸; Kacsó 1975, nota 9; Bader 1979, 27, nr. 23; **Kacsó 1987a**, 59, nr. 13, fig. 5–7; Kacsó 1999c, 56 sq.; Motzoi-Chicideanu 2000; Kacsó 2003b, 33; Romsauer 2003, 126; Kacsó 2003f, 121, 136, Anexa 1, nr. 57; Kacsó 2004b, 33; Pop D. 2005b, 73, nr. 57; Pop D. 2009, 38, nr. 5; Nagy, Scholz 2009, 234; Pop D. 2010, 294; Kacsó 2011a, 71 sq., 74, fig. 9A; Kacsó 2011b, 103 sqq., 105, 108 sq., fig. 1, pl. 1–6; Pop D. 2012a, 29.

-În dreapta râului Mara, aproape de pod, în grădina lui Gheorghe Pop, au fost identificate urmele unei așezări preistorice (epoca bronzului ?), din care au fost culese numeroase fragmente ceramice, în majoritatea atipice, foarte prost conservate. Materialele se află în colecția MMSM. Informație Gheorghe Todinca.

Este probabil același loc pe care-l menționează și T. Ivanciuc, cu denumirea *Valea Sărată*, unde a descoperit, potrivit relatărilor sale, „*urme ale unei posibile locuiri din epoca bronzului (fragmente ceramice și utilaj litic)*”.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 279, nr. 9; Kacsó 2011a, 71 sq.

-O monedă romană emisă în timpul lui Commodus, probabil între 186 și 189 e.n., a ajuns, prin donația lui Tit Bud și Victor Berinde, în colecția lui Ioan Mihályi.

Lit.: **Mihályi 1900**, 618 sq., nota 2; Filipașcu 1997, 20; Lazin 1969, 112, nr. 9; Sășianu 1980, 128, nr. 56; Stanciu 1992, 174 sq., nr. 12; Iaroslavschi 1997, 44; Dumitrașcu 1993, 127, nr. 32; Matei, Stanciu 2000, 48, nr. 69; Iuga 2003, 232; Vizauer 2003, 220 sq.; Cardoș 2012, 135, nr. 29; Ardeleanu 2013, 127, nr. 305.

-În afara monedei emise de Commodus, S. Dumitrașcu vorbește de descoperirea în localitate a unor „*monete de aur emisiuni ale împăraților romani și bizantini*”. În acest sens nu există dovezi documentare sau informații bibliografice.

Lit.: Dumitrașcu 1993, 127, nr. 32.

-La sud-est de centrul localității, pe cele două maluri ale Văii Sărată s-au desfășurat, în anii 1966 și 1967, sub conducerea lui R. Popa, săpături arheologice în vederea stabilirii locului în care era plasată vatra veche a satului

²⁰⁸ Atribuiam, greșit, o parte a ceramicii culturii Otomani.

medieval. Pe malul stâng al Săratei, în panta ce urcă până la ulița *Berceasca*, a fost găsită o cantitate apreciabilă de ceramică din secolele XIV–XV (fig. 133), nu au fost însă identificate complexe de locuire. În apropiere de acest loc, pe o terasă lată de 70–100 m și lungă de 200–300 m, ocupată la data cercetărilor de o livadă, au fost descoperite, la suprafață, fragmente ceramice ce atestă o locuire efectivă aici în secolul XIV, eventual chiar mai devreme, potrivit aprecierii cercetătorului stațiunii.

Pe partea opusă a uliței *Berceasca*, terasa mijlocie a Marei formează un pinten delimitat spre nord și nord-est de albia Săratei. Aici, în grădina lui Ștefan Feier au fost găsite urmele unui semibordei, adâncit în sol până la 0,50 m. Lung de 4,20 m pe latura EV, semibordeiul avea în mijloc o vatră înconjurată de pietre de râu. În umplutură au apărut cantități apreciabile de ceramică, care permit datarea complexului în a doua jumătate a secolului XIV și la începutul secolului XV. Tot aici au fost găsite mai multe piese de fier: lame de cuțit, verigi, cuțit de plug.

Sondajele efectuate pe malul drept al Săratei, în terenul aflat între cimitirul actual și ulița *Popenilor*, au dus la identificarea altor două semibordeie, situate la 15 m distanță unul de altul. Gropile acestora au fost săpate în pantă, astfel încât marginea lor orientată spre vale era la nivelul solului, iar limita opusă se adâncea treptat până la –0,60 m la primul și până la –0,90 la cel de al doilea. Descoperirile aparțin aceleiași perioade ca și cele scoase la lumină pe celălalt mal al văii.

Materialele se află în colecția MJM.

Lit.: Popescu 1968a, 438, nr. 114 și nr. 118; Popescu 1968b, 693 sq., nr. 114 și nr. 118; Popescu 1969a, 529, nr. 134; Popescu 1969b, 494, nr. 134; **Popa 1969**, 39 sq., fig. 16-18; **Popa, Zdroba 1969**, 270; Popa 1970, 19; Dumitrescu 1971, 119, nr. 139; Popa, *Giulești*, Marmatia 2, 369; Kacsó 1972a, 66; Szöcs 2000, 8; Cosma 2002c, 99; Kacsó 2003b, 30 sq.; Kacsó 2004b, 29, pl. 100, 2, pl. 101.

-În centrul localității, pe malul drept al Marei, puțin în aval de confluența cu Valea Sărată, cu prilejul unui sondaj de verificare efectuat tot în anii 1966 și 1967, au fost găsite fragmente ceramice databile în secolele XV și XVI, precum și multe oase, cărbune și cenușă.

Un alt sondaj a fost întreprins, tot în aceeași perioadă, la piciorul și buza terasei mijlocii a Marei, în dreptul centrului actual al localității, la nord de biserică. Nu s-au descoperit decât foarte rare fragmente ceramice, databile pe o perioadă mai îndelungată, secolele XIV–XVIII. Potrivit aprecierilor lui R. Popa, aceste fragmente nu pot fi legate de o locuire efectivă a zonei respective înainte de secolul XVIII.

Lit.: **Popa 1969**, 39; Kacsó 2003b, 31; Kacsó 2004b, 30.

-Biserica de piatră contemporană așezării medievale de la Giulești a fost construită pe un pinten de terasă a Marei, pe un teren lipsit de urme anterioare epocii înălțării zidurilor ei. Cercetarea arheologică a fundațiilor ei a avut loc între 1966 și 1968 (fig. 134), sub conducerea lui R. Popa.

Biserica a cunoscut trei faze de construcție, astfel că ea s-a mărit treptat până la forma în care și-a încetat existența în anul 1880, când a fost demolată.

În prima fază, monumentul a fost compus dintr-o navă simplă, dreptunghiulară, având pe latura de răsărit un altar cu absidă semicirculară. Dimensiunile exterioare ale bisericii erau de 15/7,80 m. Materialul folosit la construcția temeliei a fost piatră de râu în proporție de 80–85 %, restul fiind reprezentat de piatră de carieră, totul legat cu mortar rezistent din nisip și var. Foarte probabil, în această fază inițială nava a fost acoperită cu un tavan de lemn, iar deasupra altarului se afla o boltă semicilindrică din piatră, încheiată la răsărit printr-o semicalotă. Intrarea era plasată pe mijlocul laturii de vest. Biserica a fost de la început tencuită la exterior, iar pereții ei au purtat în interior un strat de pictură așternut pe tencuiala fină. Tot celei mai vechi faze a bisericii, în sensul de etapă de funcționare, îi aparține o lespede de mormânt situată în exteriorul navei, pe latura ei de vest în stânga intrării. Lespedea a fost puțin deplasată de la locul ei, mai spre nord, în timpul lucrărilor celei de a doua faze de construcție, pentru a face loc turnului. Ulterior ea a fost parțial încastrată în zidurile ultimei faze de construcție, iar în prezent, după încheierea cercetărilor arheologice, a fost ridicată și montată pe unul din stâlpii din interiorul bisericii noi din Giulești. De formă dreptunghiulară (lung. 1,65 m, lăț. 0,90 m, gros. 0,30 m), lespedea, lucrată dintr-o gresie calcaroasă, este decorată pe fața superioară cu o cruce având capetele brațelor arcuite spre interior, ca la crucile Cavalerilor de Malta, deasupra unui sector semicircular trasat prin două linii concentrice, reprezentare schematică a Golgotei sau a mormântului lui Adam. Printre pietrele refolosite la treptele drumului ce urcă la biserica actuală se mai găsesc fragmente provenind de la cel puțin două sau trei lespezi de mormânt, una dintre ele cu un decor identic celui descris mai sus.

În faza a doua, bisericii i s-au adăugat trei contraforturi și s-a înălțat un turn-clopotniță pe latura de vest a navei. Temeliile din această fază sunt tot din zidărie legată cu mortar, în care predomină însă ca material de construcție piatra de carieră, fiind pretutindeni adosate zidurilor mai vechi. Contraforturile au fost dispuse asimetric, două pe partea de sud-est și sud a altarului, iar al treilea pe latura de sud a navei, aproape de colțul est-sud-estic. Adosarea lor a avut un caracter fortuit, determinat de șubrezirea zidurilor din această parte. Turnul-clopotniță apare în plan ca un dreptunghi de 4,80/3,20 m, adosat bisericii pe latura sa lungă. Grosimea temeliilor sale, de 1,05–1,10 m, indică existența a cel puțin unui etaj de zidărie. Pe laturile de nord și de sud ale parterului turnului se aflau două intrări largi de câte 1,25 m. Tot în această fază de construcție au apărut câteva amenajări interioare: un cavou zidit din piatră de carieră cu legătură de mortar, pardosit cu lespezi, precum și două platforme pătrate, ce au servit drept soclu al unui tetrapod sau al unei mese pentru icoana de hram, respectiv al mesei din altar.

Ultima fază de construcție a constat din adăugarea altor patru contraforturi pe cele două laturi lungi ale navei vechi și a unei încăperi mari, pronaos sau pridvor pe fațada de apus a acesteia, unde înglobează în plan temeliile turnului-clopotniță din faza intermediară de construcție. Contraforturile a fost clădite exclusiv din piatră de carieră, fiind mai slabe, datorită dimensiunilor lor mai reduse, decât cele anterioare. Construirea lor a

reprezentat tot o soluție fortuită pentru consolidarea monumentului, ce avea la acea dată o vechime de câteva secole. Două dintre noile contraforturi au fost plasate pe latura de sud a navei, în continuarea celui adăugat în faza precedentă de construcție, iar celelalte două pe latura de nord a navei. Încăperea construită pe fațada de vest, în prelungirea navei, respecta aproximativ lățimea părții vechi a monumentului, iar lungimea sa exterioară era de 7,50 m, biserica ajungând la o lungime totală de 23 m. Materialul folosit la construirea pronaosului-pridvor a fost piatra de carieră de dimensiuni mici și cu rare fragmente de cărămidă, la care s-au adăugat lespezi mari de carieră și bolovani de râu, dispuși pe cinci sau șase straturi cu legătură de pământ. Ca și subconstrucțiile contraforturilor adosate în această fază, nici temelia acestei încăperi nu era legată cu mortar, fapt ce pledează pentru realizarea pereților din lemn, probabil bârne tencuite cel puțin la exterior, deasupra unui soclu de piatră. Ca un ultim element al planului, este de menționat o altă încăpere, lungă de 8 m și lată de 1,60 m, situată pe latura de sud a pronaosului-pridvor. Temeliile sale au fost realizate tot din piatră de carieră și bolovani de râu cu legătură de pământ. Era probabil în conexiune cu accesul în biserică, ce se afla acum pe această parte.

Datarea fazelor de construcție ale monumentului este asigurată de inventarul mormintelor descoperite în interiorul și exteriorul bisericii. Doar stabilirea începuturilor bisericii comportă unele dificultăți căci, deși elementele de datare cele mai vechi, un inel-pecete din argint cu placa superioară rotundă, fixată pe o sârmă groasă de argint, având reprezentat simbolul creștin al jertfei: un pelican care își sfășie pieptul pentru a-și hrăni puii, la fel ca și cei doi denari de argint emiși de regina Maria (1382–1387) se plasează la sfârșitul secolului XIV, sub aspect planimetric biserica din Giulești pare mai veche decât ctitoria de la Cuhea, datată către 1330–1340. Judecând după plan, monumentul face parte din categoria modestelor biserici-sală din etapa de sfârșit a romanicului, care se datează în Transilvania la sfârșitul secolului XIII. Radu Popa consideră că ar posibil ca și începuturile bisericii de la Giulești să aparțină acestei perioade sau, eventual, primelor decenii ale secolului XIV, ea fiind astfel cel mai vechi monument de piatră din Maramureș. În prima sa etapă de folosință se încadrează și mormintele ce au avut ca inventar un inel-pecete de formă octogonală, cuprinzând un element heraldic compus din două triunghiuri despărțite printr-un fascicul de linii drepte și șerpuite, totul încadrat într-un chenar perlat, respectiv un inel-pecete cuprinzând în câmp un element animalier sau vegetal stilizat. Etapa a doua de construcție datează de la sfârșitul secolului XV. Din această etapă fac parte mormintele având ca inventar inele-peceți cu semnul heraldic dezvoltat din reprezentările de pe inelele mai vechi, dovedindu-se a fi sigiliul de familie a Giuleștenilor, folosit de ei pe durata a cel puțin două secole. Ultima etapă a lărgirilor și reparațiilor este de dată relativ recentă. Raportul dintre temeliile ce-i aparțin și unele morminte, ceramica găsită în șanțurile de fundație și mai ales fragmentele de cahlă provenite de la o sobă, decorate cu vultur bicefal și purtând data de 1701, o plasează la începutul secolului XVIII.

În timpul săpăturilor au fost dezvelite 113 morminte. Acest număr nu indică mărimea cimitirului din perioada cuprinsă între secolele XIV și XIX, multe morminte fiind răvășite de îngropările ulterioare. În același timp, și

cercetarea arheologică a fost limitată de prezența bisericii noi și a cimitirului actual. În legătură cu ritul de înmormântare este de menționat descoperirea în câteva gropi de morminte, alături de schelete, în special la cele mai recente, a unor fragmente de lemn și a unui număr mare de cuie. Ele dovedesc folosirea sicriilor într-o parte a mormintelor, mai ales în cele mai noi.

Au fost găsite 11 monede, șase în morminte nederanjate, una lângă tâmplă, celelalte în regiunea mâinilor, iar alte cinci în pământul răvășit de îngropările ulterioare. Tot în morminte au apărut cele nouă inele (fig. 135), dintre care șapte sunt sigilare, datate între secolele XIV și XVI. În mormintele din secolele XVIII și XIX erau prezente mărgelile, nasturi, inele de aramă.

Descoperirile se află în colecția MJM (nr. inv. IF. 1.684–2.164).

Lit.: **Henszlmann 1864**, 147, nr. 18; Mihályi 1900, 25, nota 1; Bud 1911, 43; Binder 1967, 57; **Popa 1969**, 28 sqq., fig. 5–15; **Popa, Zdroba 1969**; **Popa 1970**, 19, 228 sqq., fig. 14; Dumitrescu 1971, 119, nr. 139; Popa, *Giulești*, Marmatia 2, 369; Kacsó 1972a, 66 sqq.; Teodorescu 1974, 284; Drăguț 1979, 183, nota 15; Rusu A. A. 1997, 13; Drăguț 2000, 218; Baboș 2002, 267 sqq.; Kacsó 2003b, 31 sqq.; L. Bătrîna, A. Bătrîna, CercArh 12, 2003, 410; Kacsó 2004b, 30 sqq., pl. 102.

-Exploatările de sare medievale din raza localității sunt menționate deja în manuscrisul lui I. Simonchitz²⁰⁹. Documente de arhivă confirmă, de asemenea, existența unor astfel de exploatări.

Lit.: Wenzel 1857, 325; Wenzel 1880, 238, nota 6; Binder 1967, 39.

-Potrivit unui document din 29 noiembrie 1355, în hotarul localității trecea cărarea pe care se purta în vechime sarea de la Ocna Șugatag peste păduri la Negrești (Țara Oașului). Ea este denumită, în documentul din 6 aprilie 1456, *Southa*²¹⁰. Pe această cărare ar fi sosit, afirmă T. Bud, oastea tătarilor în 1717, faptul fiind consemnat și printr-un toponim – *Tătarul*. După același autor, aici se găsesc „urmele cuptoarelor de copt pâne”.

Lit.: **Mihályi 1900**, 35 sq., 378 sq., nota 4; **Bud 1911**, 43; **Popa 1970**, 130.

-În locul numit *Zaharie* s-ar fi aflat, potrivit lui T. Bud, un sat și o biserică.

Lit.: **Bud 1911**, 43.

-De-a lungul Văii Mestecăniș s-a aflat satul Mestecăniș (Nyres), menționat la 1349, care a dispărut sau s-a contopit cu Giulești. I. Mihályi localizează satul între Desești și Mara, în locul numit *Valea Mare*, unde se vedeau, potrivit datelor comunicate de istoric, urmele bisericii și ale caselor.

Lit.: **Csánki 1890**, 451; **Mihályi 1900**, 27, nota 4; Suci 1967, 378²¹¹; **Popa 1970**, 90 sq.

-Tot aici s-au aflat probabil satele Felsewnyres, menționat la 1478, și Also-Nyres, menționat la 1480.

Lit.: **Csánki 1890**, 451; **Suci 1967**, 327, 378.

²⁰⁹ Pentru date cu privire la acest manuscris vezi mai sus Dragomirești.

²¹⁰ În limba română „*Drumul sării*”.

²¹¹ Este reluată localizarea propusă de I. Mihályi.

-Într-un document din anul 1450 (?) sunt menționate satele Dorozlofalva și Kopachfalva. După D. Csánki, Dorozlofalw s-a aflat în zona satelor Mestecăniș, Hărnicești și Giulești, iar Kapocsfalva era învecinat cu Șugatag. I. Mihályi afirmă că cele două sate nu pot fi mai exact localizate.

Lit.: **Csánki 1890**, 447, 449; **Mihályi 1900**, 339 sq..

-La Giulești a funcționat și o importantă mănăstire. Ea se afla, potrivit unor autori, în partea nordică a localității și a fost ctitorită în secolul XVII. În volumul colectiv coordonat de către A. A. Rusu mănăstirea este localizată la doi kilometri sud de sat, iar începuturile sale sunt datate la 1692. În locul în care, potrivit tradiției locale, s-ar fi aflat mănăstirea, cercetările întreprinse de R. Popa și M. Zdroba nu au dus la depistarea urmelor acesteia (vezi mai sus).

Lit.: **Bud 1911**, 101; **Meteș 1936**, 160 sqq.; Filipașcu 1997, 136; Păcurariu 1979, 239²¹²; Roșca 2000, 153; Rusu A. A. (coord.) 2000, 145 sq.; Motogna 2001, 207; Păcurariu 2002, 94, 168; Motogna 2009, 220 sqq.; Ardelean 2012, 243.

-O peșteră de mici dimensiuni, cu lungimea de 7 m, numită *Intrarea în Biserica Vulpii*, se află în raza localității.

Lit.: **Chiș 2010**, 79 (foto, scurtă descriere).

XXXd MĂNĂSTIREA

XXXI. GROȘI, comună

XXXIa GROȘI

-În marginea vestică a localității, la cca 800 m de drumul comunal Groși-Satu Nou de Jos, între văile Între răzurele și Între pâraie, pe locul numit *Între Pâraie*, D. Pop a identificat, în mai 2001, o stațiune preistorică. Puținele fragmente ceramice găsite la suprafață, dintre care câteva sunt striate, par să indice existența aici a unei așezări din epoca bronzului (cultura Suciul de Sus sau grupul Lăpuș). Tot aici, în ziua de 7 iulie 2004, cu prilejul verificării locului, efectuată împreună cu R. Cardoș, D. Ghiman și D. Pop, am mai găsit alte fragmente ceramice, precum și un fragment de topor plat de piatră.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 110, 136, Anexa 1, nr. 59 (informație Dan Pop); Pop D. 2005b, 74, nr. 59.

-Fără precizări topografice, A. Vende menționează existența unor urme din epoca bronzului pe raza localității.

Lit.: Vende f. a. 2, 409.

-În partea sud-vestică a localității, pe un teren deluros de cca 12 ha, în bună parte împădurit, în locul numit *Habru*, se presupune că s-a aflat mănăstirea ortodoxă Habra, cu ziduri de piatră, menționată în documente din secolele XVI și XVII și dispărută la începutul anilor 1600.

²¹² Mănăstirea este localizată pe teritoriul actualului sat Mănăstirea, unde se află și un loc numit *Fântâna Călugărului*, toponim considerat de autor ca argument pentru localizarea propusă.

În anul 1979, cu ocazia săpării unui puț pentru captarea izvoarelor și aprovizionarea cu apă potabilă a satului Chechiș, au fost descoperite în acest punct, la adâncimea de 0,80 m, urme de arsură și fragmente de cărămizi.

Lit.: **Metes 1936**, 181; A. Pippidi, *Marmatia* 5-6, 1979-1981, 179; **V. Ursu, Marmatia** 5-6, 1979-1981, 188 sq.; Rusu A. A. (coord.) 2000, 147; *Motogna* 2001, 207; *Motogna* 2009, 224 sqq. Informații suplimentare Viorica Ursu.

XXXIb OCOLIȘ

XXXIc SATU NOU DE JOS

XXXII. IEUD, comună

XXXIIa IEUD

-La nord-vest de localitate, dar în vecinătatea proximă a caselor aflate la marginea dinspre Șieu a satului, pe terasa înaltă din stânga Izei, în imediata apropiere a șoselei Vadu Izei-Săcel, în punctul *Podereiul Dumbrăviței*, se află o așezare din epoca bronzului. În cursul unei cercetări de suprafață efectuate în 1985, M. Dăncuș a cules de aici numeroase fragmente ceramice, cele mai multe de factură grosolană, decorate cu brăuri alveolate pe margine, și doar câteva ce aparțin categoriei fine, decorate cu incizii. Cu ocazia verificării locului, pe care am efectuat-o în data de 16 mai 2000, pe terenul nearat nu am găsit decât foarte puține fragmente ceramice, identice ca factură cu cele anterior apărute. Ceramica fină este decorată cu motive incizate, în timp ce cea grosolană este striată. Așezarea aparține culturii Suciu de Sus. Materialul în MMSM. Informație Mihai Dăncuș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 111, 137, Anexa 1, nr. 69, pl. 11; Pop D. 2005b, 74, nr. 69; Pop D. 2009, 39, nr. 8; Kacsó 2011a, 71 sq.; Kacsó 2011b, 106 sqq.

-La cca 3 km nord de localitate, pe terasa înaltă din stânga Izei, în punctul *Podul de la Gura Gârbovei*, cu prilejul unei periegeze întreprinse, în primăvara anului 1971, împreună cu R. Popa, am găsit un mormânt de incineratie distrus, din care am recuperat oase puternic calcinate, precum și fragmente dintr-un vas cu pereții subțiri, de culoare neagră în exterior, roșie în interior, cu gâtul înalt, ornamentat cu caneluri orizontale, și cu corpul pântecos, ornamentat cu caneluri oblice. Mormântul aparține, foarte probabil, culturii Gáva. Tot în acest punct, dar în marginea terasei, au ieșit la iveală numeroase alte fragmente ceramice, câteva decorate cu striuri, care aparțin, foarte probabil unei așezări din epoca bronzului (cultura Suciu de Sus sau grupul Lăpuș [?]), precum și unele de o factură deosebită, asemănătoare celor din nivelul hallstattian de la Tisa-*Certeze/Lazuri* (vezi mai sus). Materialul se află în colecția MJM.

O săpătură de control, pe care am efectuat-o, în toamna anului 1971, în porțiunea de teren în care a apărut mormântul, nu a dus la alte descoperiri.

Lit.: László 1973, 583, nr. 51 (informație C. Kacsó); **Kacsó 1987a**, 59, nr. 15; **Kacsó 1999c**, 60; Kacsó 2003f, 137, Anexa 1, nr. 68; Pop D. 2005b, 74, nr. 68; Kacsó 2006a, 103; **Kacsó 2007a**, 162; Kacsó 2011a, 71 sq.

-Depozit de bronzuri descoperit, în 1867, în punctul *La Runchi*. Era format din șase topoare cu disc și spin, depuse într-un vas de lut. Locul de descoperire se afla, potrivit informațiilor furnizate de I. Mihályi, în vecinătatea unui izvor cu hydrotion, unde se găseau una lângă alta, pe panta unei ridicături de pământ, șase surpături, pe care istoricul le considera ca provenite de la ocne de sare foarte vechi. Din cele șase topoare două s-au pierdut, iar patru au ajuns în colecția Mihályi, unde s-au amestecat cu alte piese. Identificarea lor s-a realizat pe baza unei informații a lui Mircea Rusu, care a remarcat pe unul din topoarele colecției eticheta „4 Jood” („4 Ieud”). La acest topor au fost adăugate alte trei, cu o patină identică. Potrivit unei alte informații, inițial în colecția Mihályi nu au fost decât trei topoare, două au ajuns în colecția unei asociații culturale românești, iar unul s-a pierdut. Cele patru topoare salvate sunt de tip B₃, varianta Cehăluț, unul cu lama ușor îndoită (lung. 22,3 cm, 23,6 cm, 23,6 cm, 23,5 cm, greutate. 460 g, 460 g, 385 g, 462 g). Ele se păstrează la MJM (nr. inv. 209–211, 213). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Rómer 1868**, 189, nr. 1020; **Lehoczky 1876**, 294; *Magyar orvosok*, 165; Gooss 1877a, 474, 517; **Mihályi, Manuscris I**, 16; Mihályi 1900, 618 sq., nota 2; Roska 1942, 114, nr. 13; Rusu 1963, 206, nr. 35; **Vulpe 1970**, 84 sq., nr. 419–420, 422–423, pl. 30, 419–420, 422–423; Rusu 1972b, 199, nr. 37; Mozsolics 1973, 144; Petrescu-Dîmbovița 1976, 490, nr. 40; **Kacsó 1977b**, 132, 140 sq., fig. 1, 1–4; Petrescu-Dîmbovița 1977, 61, pl. 50, 11; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 103, nr. 39, pl. 35C; Morintz 1978, 172, fig. 94, nr. 35; Kroeger-Michel 1983, 198, Lista 10b, D-603, D-604, 200, Lista 12, D-804, DDE-814; Hansen 1994, 584, nr. 185; Kacsó 1995a, 13 sq.; Soroceanu 1995, 31; Kacsó 1995c, 136, Lista 1, nr. 8; Bader 1996, 279; Kacsó 1999b, 62; Kacsó 2004b, pl. 68, 3; Kacsó 2005f, 10, foto pe p. 11; Kacsó 2006a, 101; Ciugudean, Luca, Georgescu 2006, 50; Vachta 2008, 120, Lista V. 1. 2., nr. 6; Marta 2008, 48; Bratu 2009, 280, nr. 476; Kacsó 2009b, 71, nr. 15; Kacsó 2009c, 348; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 175, 177, 183; Țârlea 2012, nr. 626; Soroceanu 2012c, 239; Kacsó 2013c, 227, 232; Kacsó 2014a, 148; Kacsó 2015, 260; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Gewässerfunde*.

-Două tășuri de celt, eventual piese izolate, au ajuns în colecția Mihályi, iar de aici la MJM (nr. inv. 232, 234).

Lit.: **Kacsó 1977b**, 135, fig. 3, 6. 8; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2006a, 101; Kacsó 2009c, 348; Kacsó 2012, 185.

-Un inel de aur, asemănător celor din tezaurul de la Sarasău, dar de mai mici dimensiuni (diam. probabil 1,5 cm), descoperit izolat în 1866 de Ioan Bâlea, s-a aflat în colecția Mihályi.

Lit.: **Rómer 1868**, 189, nr. 1.020; *Magyar orvosok*, 165; **Mihályi, Manuscris I**, 28 sq.; Mihályi, *Manuscris II*, nr. 1; Kacsó 1981b, 372, nota 17; Kacsó 2006a, 101; Kacsó 2009c, 348; Kacsó 2012, 186.

-Un tezaur ce conținea un număr neprecizat de monede dacice skyphate, databile, se pare, în faza târzie a monetăriei geto-dace, provine din hotarul localității.

Lit.: Winkler 1955, 82 sq., Tabel IV, nr. 84; **Winkler 1958**, 31, nr. 84; **Preda 1973**, 316, 321, 435, nr. 33; Sășianu 1980, 130, nr. 66/I; Stanciu 1992, 175, nr. 13, A; Kacsó 2006a, 104; Ardeleanu 2013, 136, nr. 358.

-J. Winkler menționează o descoperire izolată de monedă de argint romană, posibil republicană, sursa bibliografică citată fiind ArchÉrt 10, 1876, 294 sq. Aici nu sunt însă menționate decât piese romane imperiale, inclusiv de la Ieud (vezi mai jos).

Lit.: Winkler 1955, 136 sq., Lista XI, nr. 88.

-Monedă romană de argint emisă în timpul lui Traian (98–117 e.n.), descoperită în punctul *Fața trunchiului*, într-un loc apropiat, se pare, de punctul în care a fost descoperit depozitul de topoare de bronz, a ajuns în colecția Mihályi.

Lit.: **Lehoczky 1876**, 295; Lehoczky 1878, 150; **Magyar orvosok**, 165; Mihályi 1883; Mihályi, *Manuscris I*, 18; **Mihályi 1900**, 618 sq., nota 2; Bud 1911, 47; Filipașcu 1997, 20; Lazin 1969, 112, nr. 11; Sășianu 1980, 131, nr. 66/II; Stanciu 1992, 175, nr. 13, B; Dumitrașcu 1993, 127, nr. 33; Iaroslavschi 1997, 44; Matei, Stanciu 2000, 52, nr. 77; Vizauer 2003, 221; Iuga 2003, 232; Cardoș 2012, 136, nr. 33; Ardeleanu 2013, 137, nr. 360.

-Denar emis în timpul lui Traian (98–117 e.n.), descoperită izolat, în 1938, cu prilejul unor lucrări agricole. După fotocopie, moneda este de tip Cohen², 84 sau BMC, 319.

Lit.: I. Bîlțiu Dăncuș, *Un sat maramureșean Jod – Ieudul*, în Almanahul cooperativelor << Plugarul >> din Ardealul de Nord, Cluj, 1944, 290 sqq. (lucrare menționată de G. M. Iuga); **Mitrea 1971a**, 408, nr. 71 (informații F. Nistor și G. A. Bălan); **Mitrea 1971b**, 129, nr. 71; Stanciu 1992, 175, nr. 13, B; Matei, Stanciu 2000, 52, nr. 77; Vizauer 2003, 221; Iuga 2003, 232; Cardoș 2012, 136, nr. 34; Ardeleanu 2013, 137, nr. 359.

-Începuturile extracției sării în localitate au fost datate de mai mulți autori în epoca romană. Nu există dovezi documentare pentru o astfel de datare.

Lit.: Preisig 1877, 303, 321; Mihályi 1900, 618 sq., nota 2; Schmidt 1901, 331; Rákóczy 1910, 775, 778; Bud 1911, 47.

-Un pinten din secolul XIV și o scăriță de fier, descoperite pe teritoriul localității, au fost în colecția Mihályi. Ele au figurat și în expoziția din 1876 de la Sighetu Marmăției și sunt menționate în oferta de vânzare a colecției, înaintată de Iulia Mihályi Ministerului Culturii, Direcția Muzeelor în 1955 (copia actului în Arhiva MJM).

Lit.: **Magyar orvosok**, 165²¹³; **Kacsó 1977b**, nota 1.

-Două curii nobiliare sunt atestate în localitate la 1459. Locurile în care acestea erau amplasate nu au fost încă precizate.

Lit.: **Mihályi 1900**, 421; Sebestyén 1987, 170, nota 12.

-Potrivit tradiției locale, satul vechi Ieud s-ar afla la cca 2 km nord-est de centrul actual, pe un platou din apropierea pâraului Recea, în punctul *La*

²¹³ Sunt menționate două scărițe datate în secolul XIV.

Mănăstire. Aici se vedeau, în 1911, ruinele unei biserici. Din lemnul mănăstirii a fost construit, potrivit lui I. N. Țuțuianu, casa parohială din Ieud. Același autor afirmă că s-au păstrat totuși ușile împărătești și iconostasul. Soarta acestora rămâne neprecizată.

Locul a fost identificat, în 1923, de M. Roska și I. Bârlea și a fost verificat printr-un sondaj, în toamna anului 1965, de R. Popa. La capătul estic al platoului, acolo unde se afla o ridicătură de teren de aproximativ 0,50 m, au fost găsite temeliiile de piatră ale unei biserici de lemn. S-a stabilit că biserica era compusă dintr-o navă dreptunghiulară lată de 5 m și lungă de cca 10 m, terminată spre răsărit cu un altar, ce pare a fi fost pentagonal. În interiorul bisericii a apărut groapa unui mormânt, în care s-au păstrat scândurile de stejar ale sicriului, ce nu conținea niciun schelet. Un al doilea mormânt a fost găsit în exteriorul bisericii, dar și aici sicriul de lemn avea ca și conținut doar un fragment din femurul unui schelet uman. Ceramica și monedele descoperite în acest punct dovedesc că monumentul a funcționat de-a lungul secolului XIX, începuturile sale putând data, potrivit autorului cercetării, cel mai devreme de la sfârșitul secolului XVIII. Biserica a fost demontată la sfârșitul secolului XIX sau la începutul celui următor. Secțiunile de control trasate pe restul platoului și pe latura lui nordică au dus doar la descoperirea unui număr mic de fragmente ceramice preistorice foarte corodate, care nu se leagă de vreun nivel arheologic consistent.

Lit.: **Bud 1911**, 101; **Metes 1936**, 163; Filipașcu 1997, 136; Țuțuianu 1942, 17²¹⁴; **Popa, Zdroba 1966**, 49 sqq., fig. 35; Popescu 1966a, 398 sq., nr. 113; Popescu 1966b, 723, nr. 113; Păcurariu 1979, 241 sq.; Opriș 1988, 94, nota 13; Bălan 2001, 334; Rusu A. A. (coord.) 2000, 152; Motogna 2001, 207; Kacsó 2003b, 30; Kacsó 2004b, 27 sq.; Motogna 2009, 228 sqq.; Ardelean 2012, 244.

-Fragmente ceramice medievale și un vârf de săgeată de fier, provenite din punctul *Prisaca*, se aflau în colecția școlii din localitate. Informație Mircea Rusu.

-Tradiția locală consemnează existența pe teritoriul localității a unei așezări întărite foarte vechi.

Lit.: **Mihályi 1883**; Bud 1911, 46.

-În punctele de hotar *Cetățeaua*, *Cetățele*, *Dosul Cetățelei*, *După Mănăstire*, *După Mănăstur*, *Fața Soarelui*, *În Poduri*, *La Poduri*, *Măgura*, *Măguricea*, *Obreja*, *Podereiu Dumbravii*, *Podereiu Gârbovii*, *Podereiu Mănăstirii*, *Poduri*, *Turnul Valea Cetățelei*, *Țintirimul Bătrân*, *Zăpodia Costesei*, *Zăpodiiile Barnei*, *Zăpodiiile Horeni* sunt prezente, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

²¹⁴ Începuturile mănăstirii de la Ieud sunt datate în secolul XIII.

XXXIII. LĂPUȘ, comună

XXXIIIa LĂPUȘ

-În mai multe puncte de pe teritoriul localității: pe terasa a patra a râului Lăpuș, în locurile numite *Podanc*, *Tinoasa*; *Cioncaș* sau *Sub Cioncaș*, pe ogorul lui Grigore Giurgiu, la aproximativ 250 m pe partea dreaptă a șoselei Târgu Lăpuș – Băiuț, pe locul *La arini*, între partea vestică a mamelonului (rest de terasă ?) numit *Gruitul Târgului (Dâmbul lui Hoșporodic)* și pâraul Iedera, în *Valea Herții*, pe o porțiune de teren situată pe ambele maluri ale pâraului Herța, pe terasa înaltă a pâraului Certii, în locul numit *Valea Certiului*, pe *Drumul Colbului*, la marginea nord-estică a satului, pe partea dreaptă a șoselei Târgu Lăpuș – Băiuț, la suprafața solului, respectiv, în ultimul punct, în pavajul celor două drumuri care leagă șosea de terasa *Podoroii* (fig. 136), au fost găsite în cantități foarte mari nuclee, așchii, deșeuri ce păreau, având în vedere culoarea lor negricioasă și aspectul lor sticlos și lucios, a fi obsidian. După semnalările pe care le-am făcut specialiștilor paleoliticeni cu privire la posibila apariție a obsidianului la Lăpuș, au urmat mai multe campanii de cercetări de teren în localitate și în împrejurimi, în cadrul cărora au fost adunate noi mostre. Totodată, au fost publicate unele observații preliminare, ce consemnau existența rocii menționate în zonă²¹⁵.

Analizele de laborator făcute de prof. Michael Götzinger la Institut für Mineralogie und Kristallographie – Universität Wien (Institutul de Mineralogie și Cristalografie al Universității din Viena) stabilesc însă prezența în eșantioanele provenite de la Lăpuș a unor particule metalice. Acest fapt, dar și aspectul lor sunt, potrivit profesorului austriac, argumente pentru interpretarea pieselor analizate drept bucați de zgură recente. Mathias Mehofer de la același institut consideră că particulele sesizate în probe nu sunt în mod necesar metalice, ci ar putea fi sulfide, ambele posibilități indică însă un proces tehnologic legat de o topitorie. Pentru a se obține un răspuns definitiv, el este de părere că mai sunt necesare și alte analize chimice. Katalin T. Biró consideră de asemenea aceste resturi ca fiind zgură provenită de la topitorii de fier, dar accentuează și ea necesitatea unor noi analize pentru dovedirea certă a originii lor artificiale.

Informațiile cu privire la rezultatele analizelor de laborator efectuate la Viena le datorez prof. Gerhard Trnka. Am întreprins împreună, în mai multe ocazii, cercetări de suprafață în locurile unde au fost descoperite resturile amintite.

²¹⁵ J. Nandris (BullInstArch 12, 1975, 90) menționează prezența pe vârful Arcer din Munții Țibleș, la o distanță relativ mică de Lăpuș, a unei roci pe care o definește drept „andezit negru obsidianic” și o aseamănă dacitelor de la La Henț (Masivul Vlădeasa din Munții Apuseni ?). El precizează că sursa nu este arheologică, ci geologică. Rămâne de precizat natura acestei roci.

Lit.: V. Chirica, C. Kacsó, M. Văleanu, *Carpica* 27, 1998, 9 sqq.; Păunescu 1998, 59 sq.; K. T. Biró, *ArchMűhely* 2004/1, 5; Zs Kasztovszky, K. T. Biró, *ArchMűhely* 2004/1, 13 sq., Tabelul 1.

-Urme de locuire neolitică sunt semnalate dintr-un punct neprecizat de pe raza localității.

Lit.: **Maxim 1999**, 166, nr. 547.

-Un topor perforat neolitic, lung. 12,8 cm (fig. 336, 4), confecționat din gresie, descoperit, se pare, în poziție secundară, în 1972, în dreapta râului Lăpuș, la capătul nord-estic al localității, în punctul *Vârful Poienii*, se află la MJM (nr. inv. 3.325).

Lit.: **Kacsó 2004b**, 198, pl. 11, 3; Bobină 2009, 10, nr. 21.

-Un topor perforat de piatră cu ceafa trapezoidală (fig. 336, 5), probabil eneolitic, a ajuns în colecția muzeului din Cluj (nr. inv. I. 1.986).

Lit.: **Roska, *Az ősrégészet kézikönyve. II. Az újabb kőkör***, Cluj – Kolozsvár, 1927, fig. 31, 2; Roska 1936, 78, nr. 78; Roska 1941, 75, nr. 226.

-Muzeul din Cluj a achiziționat prin cumpărare mai multe obiecte preistorice, care aparțin în majoritatea lor culturii Wietenberg și provin din raza localității. Dintre cele 33 de obiecte, înregistrate la data de 18 iulie 1902 sub numerele de inventar I. 1.681–I. 1.713, mai pot fi identificate în prezent 28: o bucată de corn, două oase de animale, două topoare de piatră fragmentare, 17 fragmente ceramice, o lingură de lut ars, o roțiță fragmentară, o fusaiolă, un „capăt de băț”, o amuletă de lut ars, o placă de gresie cu o perforație. Unul dintre fragmente provine de la un vas lucrat la roată, cu grafit în pastă, decorat cu striuri, și aparține epocii Latène. Nu s-a reușit identificarea punctului de hotar în care au ieșit la iveală aceste materiale.

Lit.: Roska 1936, 78, nr. 78 (placa de gresie este considerată greutate pentru plasa de pescuit și este comparată cu piesele turdășene); **Roska 1940**, 11, nr. 26, fig. 8; Roska 1941, 75, nr. 226; **Roska 1942**, 209, nr. 23, fig. 247; **Roska, KözlKolozsvár** 4, 1944, 27, nr. 48, fig. 15; Horedt, *Dacia N.S. IV*, 1960, 112, nr. 78; Kacsó 1971, 38; Chidioșan, *Crisia* 1974, 156, nr. 13; Morintz 1978, 19, fig. 1, B3; Chidioșan 1979, 20, nr. 13; Chidioșan 1980, 88, nr. 13; Kacsó 1981a, 7; **Boroffka 1994**, 52, nr. 242, pl. 84, 4-8; Kacsó 1994b, 9; *Rotea, Cultura Wietenberg* (teză de doctorat), București, 1999; **Kacsó 2003a**; Kacsó 2007b, 91; Gogâltan 2008, 39; Popa C. I. 2011, 209; Kacsó 2013b, 133; Metzner-Nebelsick 2013, 347, fig. 12.

-Din punctul *Cioncaș*, semnalat și în repertoriul publicat de M. Roska în 1942, precum și din punctul învecinat *Sub Cioncaș*, ambele aflate la cca 2 km de marginea sud-vestică a localității, în prelungirea înspre nord a terasei *Podanc*, am cules în mai multe ocazii fragmente ceramice, marea majoritate de la oale cu decor striat. Au apărut și alte forme ceramice, bine reprezentate fiind vasele vatră. Tot aici au ieșit la iveală și fragmente de vase negre în exterior, roșii în interior. Materialele, aflate la MJM, provin fie dintr-o așezare a grupului Lăpuș, fie din tumuli distruși.

Lit.: **Roska 1942**, 209, nr. 23; **Kacsó 2003f**, 111, 137, Anexa 1, nr. 76, pl. 12-13; Pop D. 2005b, 74, nr. 76; Marta 2010b, 319, nota 19, Kacsó 2011b, 106, 108 sqq.

-Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, în punctul *Podul Hotarului*, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în 1970, am găsit numeroase fragmente ceramice decorate cu striuri și cu caneluri. Ele provin fie dintr-o așezare a grupului Lăpuș, fie din tumuli distruși (*Podul Hotarului II*).

Lit.: **Kacsó 2003f**, 111, 137, Anexa 1, nr. 77, pl. 14; Pop D. 2005b, 74, nr. 77; Kacsó 2011b, 106.

-La aproximativ 2 km vest de marginea sud-vestică a localității, în stânga drumului Târgu Lăpuș - Băiuț, în imediata vecinătate a locului de vărsare a pârâului Tinoasa în Lăpuș, în locul numit *La Arini*, am identificat, cu prilejul mai multor periegeze începând din martie 1988, urmele unei așezări din epoca bronzului. La cercetările efectuate după 1995 au participat, în diferite campanii, B. Bobîna, C. Măgureanu, L. D. Nebelsick, D. Pop, G. Trnka, M. Voinaghi, precum și studenți de la Universitatea din München. Așezarea este parțial distrusă de râul Lăpuș, aflat în prezent într-o mișcare înspre stânga. Profilul vizibil în malul râului indică o grosime de cca 0,80 m a stratului de cultură. Dintre materialele recoltate se remarcă mai multe fragmente de oale decorate cu striuri, precum și un număr redus de fragmente decorate cu motive excizate-incizate. Ele înscriu așezarea între cele ale grupului Lăpuș. Tot aici a fost găsit și un fragment de fructieră lucrată cu mâna, de culoare cenușiu-negricioasă, pasta cu pietricele, arderea foarte bună. Întrucât astfel de vase nu se cunosc în repertoriul de forme Lăpuș, este puțin probabil, totuși nu imposibil, ca fragmentul în cauză să aparțină acestui grup.

În vara anului 2002 au apărut aici, într-o porțiune aflată însă la cca 20 m în aval de zona în care au ieșit la iveală materialele mai sus-menționate, mai multe fragmente de străchini cu marginea invazată, care se încadrează, foarte probabil, în Hallstattul mijlociu.

La 27 mai 2006, împreună cu Gerhard Trnka, am găsit, la cca 80-100 m est de porțiunea de teren anterior cercetată, tot pe mal, în imediata apropiere a unui vad actual de trecere a râului, alte fragmente ceramice, dintre care cele mai multe sunt striate. Aceste fragmente provin, foarte probabil, dintr-o extinsă așezare a grupului Lăpuș, căreia îi aparținea și porțiunea sesizată în punctul *La arini*.

În urma unor lucrări recente de consolidare a malurilor râului Lăpuș, situl arheologic din punctul *La arini* a fost în bună parte distrus, iar artefactele aflate în zona lucrărilor au dispărut.

Lit.: **Kacsó 1994b**, 9 sq.; **Kacsó 2003f**, 111 sq., 137, Anexa 1, nr. 78, 121, pl. 15; Kacsó, Pop D., *Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc*, CronCercArh Campania 2003, 2004, 177, nr. 101; Kacsó 2004a, 329; Pop D. 2005b, 74, nr. 78; Motzoi-Chicideanu 2011, 646; Kacsó 2011b, 106 sq.

-Pe terasa a doua din stânga râului Lăpuș, în apropiere de vărsarea Tinoasei în râu, în locul numit *Răstoci*, am găsit la suprafață, în ziua de 20 iulie

1995, fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin grupului Lăpuș. Acest loc se află în imediata vecinătate sudică a punctului anterior. Pare destul de probabil că descoperirile din cele două puncte provin dintr-o singură așezare foarte întinsă. Un răspuns sigur în acest sens ar putea fi obținut prin efectuarea unor săpături aici. Dintre fragmentele ceramice adunate, cele mai multe au decor striat. Remarcabil este și un fragment dintr-o margine de strachină fațetată, de culoare neagră în exterior, roșie în interior.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 112, 137, Anexa 1, nr. 79.

-Cu ocazia construirii anexelor gospodărești la Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, la nord-est de localitate, în punctul *Tuliceasca* au fost scoase la iveală urmele unei așezări din epoca bronzului. Fragmentele ceramice pe care le-am cules în acest punct în vara anului 1996, majoritatea decorate cu striuri, indică apartenența așezării la grupul Lăpuș.

În același loc, Constantin Giurgiu a găsit, în 1975 sau 1976, un topor perforat de piatră, pierdut ulterior. Informație Ioan Bolchiș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 112, 137, Anexa 1, nr. 80, pl. 16, 1-3; Pop D. 2005b, 74, nr. 79; Kacsó 2011b, 106 sq.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o împreună cu G. Moldovan și D. Pop, în ziua de 23 august 1996, am identificat urmele unei așezări din epoca bronzului pe terasa înaltă din stânga Văii Cerțiului, în locul numit *Valea Cerțiului*, pe terenul lui Gh. Tomai, la cca 200 m sud de casa lui P. Muțiu. Punctul se află la aproximativ 1,5 km sud-est de localitate. Cele mai multe fragmente aparțin categoriei oalelor din pastă grosolană, relativ slab arse și sunt decorate cu striuri. A fost găsit și un fragment de ceașcă din pastă fină, bine arsă. Materialul aparține grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 112, 137, nr. 81, Anexa 1, pl. 19, 3-11; Pop D. 2005b, 74 sq., nr. 80; Kacsó 2011b, 106, 109.

-În dreapta Văii Herței, pe terasa înaltă din stânga Lăpușului, în porțiunea estică a terasei *Podanc*, în apropiere de locul în care a apărut depozitul de bronzuri Lăpuș II (vezi mai jos), în punctul *Valea Herții*, am găsit la suprafață, în ziua de 17 octombrie 1996, mai multe fragmente ceramice atipice, care par totuși să aparțină epocii bronzului și să provină dintr-o așezare. Recent am găsit în acest loc și fragmente ceramice decorate cu striuri, ce pot fi atribuite grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 112, 137, Anexa 1, nr. 82; Pop D. 2005b, 75, nr. 81.

-La aproximativ 3 km nord de marginea dinspre Strâmbu-Băiuț a localității, în imediata apropiere a celui de al doilea lac artificial amenajat în zonă, în partea stângă a drumului de care ce duce la al treilea lac, D. Pop a găsit, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în ziua de 17 august 1996, numeroase fragmente ceramice. Cele mai multe sunt medieval târzii, unul este însă în mod cert preistoric și aparține, probabil, grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 112 sq., 137, Anexa 1, nr. 83; Pop D. 2005b, 75, nr. 82.

-Pe panta nordică a dealului *Pe Mlacă* sau *Vârful Mecrii*, aflat la sud-vest de localitate, în prelungirea terasei *Podanc*, în punctul numit *Sub Mlacă*, în vara anului 1996 am găsit un număr foarte mare de fragmente ceramice, cele mai multe decorate cu striuri, altele fiind de culoare neagră în exterior, roșie în interior, având decor canelat. Ceramică de acest fel a fost găsită în acest punct și de D. Pop, cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse în primăvara anului 2002. Ceramica provine dintr-o așezare sau un tumul izolat al grupului Lăpuș.

Cu prilejul unor cercetări recente, din anii 2007 și 2008, pe care le-am efectuat împreună cu Carola Metzner-Nebelsick și Louis D. Nebelsick, precum și cu studenți de la Universitatea Ludwig Maximilian din München, am descoperit pe cele trei movile din vârful dealului fragmente ceramice identice cu cele prezente în necropola din Bronzul târziu (vezi mai jos), astfel că se poate afirma cu suficientă siguranță că acestea, remarcate deja cu prilejul campaniilor din anii '70 ai secolului trecut, sunt de asemenea construcții artificiale și aparțin, foarte probabil, unui ansamblu comun cu tumulii de pe terasă.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 113, 137, Anexa 1, nr. 84, pl. 20; Kacsó 2011b, 106, 109.

-Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, în locul numit *Dumbrăvița*, în apropiere de punctul unde a fost găsită o spadă fragmentară cu cupă la mâner (vezi mai jos), am identificat, în ziua de 14 mai 1998, cu prilejul unei periegeze efectuate împreună cu D. Pop, urmele unei așezări din epoca bronzului. Cele mai multe dintre fragmentele ceramice găsite aparțin categoriei de ceramică grosolană, decorată cu striuri, au apărut însă și câteva de culoare neagră în exterior, roșie în interior. Ele indică apartenența așezării la grupul Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 113, 137, Anexa 1, nr. 85; Pop D. 2005b, 75, nr. 83.

-În marginea sud-vestică a terasei *Podanc*, în dreapta Văii Tinoasei, în punctul *Tinoasa*, au fost culese de la suprafață numeroase fragmente ceramice, în majoritate striate. Ele provin din tumuli distruși sau dintr-o așezare Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 113, 137, Anexa 1, nr. 86, pl. 16, 4-17, pl. 17-19, 1-2; Marta 2010b, 319, nota 19; Kacsó 2011b, 106 sq., 110.

-La cca 200 m nord de tumulul 21 și 300 m est de punctul *Cioncaș I*, în punctul *Cioncaș II*, aflat pe panta terasei *Podanc*, am găsit, în august 2003, numeroase fragmente ceramice, majoritatea striate, ce semnalează prezența probabilă a unor urme de locuire ce aparțin grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 113, 137, Anexa 1, nr. 90; Pop D. 2005b, 75, nr. 86.

-La aproximativ 1,5 km sud-vest de localitate se află o necropolă tumulară din Bronzul târziu, cu tumulii răspândiți pe terasa a patra a râului Lăpuș, în locurile numite *Podanc* (fig. 137), *Podancul Mare* și *Podul Hotarului* (*Podul Hotarului I*), despărțite de văile adânci ce străbat longitudinal terasa de la sud la nord, pe versantul vestic al dealului *Gura Tinoasei*, de la sud de terasa *Podanc*, în prelungirea acesteia și în imediata vecinătate a Văii Tinoasa, precum și pe vârful dealului *Pe Mlacă*. Terasa a patra este cea mai extinsă ca lungime și lățime și cea mai bine conservată dintre terasele Lăpușului, ea având o suprafață

netedă, ce urmează aproape exclusiv curba de nivel de 400 m, iar dealurile ce se află în continuarea terasei, inclusiv cele pe care au fost ridicați tumulii, sunt relativ joase și au pante puțin abrupte. În porțiunea dintre localitățile Rogoz și Lăpuș, unde se găsește și necropola tumulară, terasa are aspectul unor poduri înclinate prelung, care au lățimile de peste 0,5 km, muchiile fiind ușor coborâte.

Tumulii erau grupați în mai multe sectoare distincte, dintre care câte două se aflau pe *Podanc* și, probabil, pe *Podul Hotarului I*, câte unul pe *Podancul Mare*, pe dealurile *Gura Tinoasei* și *Pe Mlacă*. În afara acestor grupări, existau și câțiva tumuli izolați, plasați la o distanță destul de apreciabilă atât unul față de altul, cât și față de grupări.

Grupările tumulare au fost notate astfel: **a).** Gruparea I – pe *Podanc*, în apropierea muchiei terasei; **b).** Gruparea II – pe *Podancul Mare*; **c).** Gruparea III – pe *Podanc*, la sud-est de gruparea I, clar despărțită de aceasta printr-o vâlcea adâncă, cu un duct aproape longitudinal pe terasă, vizibilă încă în anii 1960, în prezent însă dispărută în urma lucrărilor agricole, ce au început în acest loc după anii menționați; **d).** Gruparea IV – pe *Podul Hotarului I* (săpături Szendrei); **e).** Gruparea V – pe dealul *Gura Tinoasei*; **f).** Gruparea VI – pe *Podul Hotarului I*; **g).** Gruparea VII – pe dealul *Pe Mlacă*. Este incertă doar amplasarea în teren a grupării IV, prima cercetată în cadrul necropolei. Pare destul de probabil că cei patru tumuli încă vizibili pe terasa *Podul Hotarului* nu fac parte din această grupare, având în vedere precizarea că toate movilele ce îi aparțineau au fost săpate deja în secolul XIX²¹⁶.

Pe baza observațiilor de teren și a unor consemnări din literatura mai veche, au putut fi identificați 15 tumuli în gruparea I, 11 în gruparea II, 11 în gruparea III, 14 în gruparea IV, nouă sau zece în gruparea V (numărul tumulilor din această grupare este deocamdată nesigur; este posibil ca anumite ridicături, considerate drept movile funerare, să fie în realitate doar denivelări de teren de forma unor mici movile), patru în gruparea VI și trei în gruparea VII. La aceștia se adaugă încă trei tumuli izolați, prezenți pe terasa *Podanc*, un tumul izolat pe *Cioncaș*, precum și un număr neprecizabil de tumuli distruși de lucrările agricole, ale căror urme probabile sunt trădate de prezența la suprafață în perimetrul necropolei a unor cantități mari de ceramică.

Cei 15 tumuli din gruparea I au fost ridicați unul lângă altul, pe o porțiune de teren relativ restrânsă. Din cauza înălțimii apreciabile a unora dintre movile și a densității lor, zona acestei grupări a fost puțin afectată de lucrările agricole. Cu excepția a doi tumuli din marginea grupării, ceilalți erau foarte bine conservați. Deși se găseau foarte aproape unul lângă altul, conturul fiecărui tumul a putut fi clar marcat. După dimensiuni, în cadrul grupării doi tumuli erau mari (diametrele 28,50, respectiv 42 m), opt mijlocii (diametrele între 16 și 22 m) și cinci mici (diametrele între 10 și 14 m).

²¹⁶ Cu prilejul redactării tezei de doctorat, mi-am exprimat părerea că acești tumuli aparțin grupării în care a efectuat săpături Szendrei, vezi Kacsó 1981a, 4. Reanalizarea informațiilor cu privire la vechile săpături și compararea acestor informații cu realitatea din teren m-au determinat să-mi schimb părerea.

Tumulii grupării II erau mult mai răspirați și ocupau o suprafață de teren destul de mare. O parte dintre ei se prezentau complet aplatizați, distingerea și marcarea conturilor lor fiind realizate doar cu o anumită dificultate. Tot aici erau însă și două movile de foarte mari dimensiuni, cu diametrele de peste 60 m.

În cadrul grupării III, care avea de asemenea tumulii răspirați pe o suprafață destul de mare, se afla tumulul cel mai mare din cimitir, cu o înălțime de peste 6 m și diametrul de peste 70 m. Ceilalți tumuli din această grupare aveau de asemenea diametrele foarte mari, înălțimile lor erau însă relativ modeste. Forma unora dintre ele, datorită lucrărilor agricole care au afectat mantalele de pământ, era oval-alungită. Exista aici și un tumul complet distrus.

Dintre cei 14 tumuli ai grupării IV de pe *Podul Hotarului*, la sfârșitul secolului XIX cel mai mare era în bună parte distrus de „căutătorii de comori”. În jurul lui erau dispuși celelalți tumuli. S-a apreciat că tumulii mai mici aveau înălțimile între 1 și 5,5 m. Pare însă foarte probabil, având în vedere dimensiunile restului movilelor cimitirului, că înălțimea maximă menționată este exagerată.

Tumulii din gruparea V sunt fără excepție de mici dimensiuni. Se pare că o parte dintre ei au fost amplasați pe un aliniament orientat est-vest, cu o distanță de câțiva metri între movile. Cel puțin unul dintre tumulii acestei grupări se află în afara aliniamentului menționat.

Cei patru tumuli din gruparea VI au fost reperați deja la începutul anilor '70 ai secolului trecut, ca și cei trei tumuli din gruparea VII. Cele mai multe dintre movile sunt de mari dimensiuni, mai ales diametrele lor fiind impresionante. Unul dintre tumulii grupării VI a fost recent parțial distrus de lucrările de drenaj executate de proprietarul terenului. Am reușit doar salvarea unei cantități apreciabile de ceramică, ce provine dintr-un strat de arsură plasat la marginea movilei.

Tot pe terasa *Podul Hotarului*, la aproximativ 150 m sud-est de gruparea VI, am identificat, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în ziua de 5 septembrie 2011, un tumul puternic aplatizat, cu diametrul de cca 15 m. Am recuperat din porțiunea cea mai înaltă a movilei mai multe fragmente ceramice de certă factură Lăpuș.

Cei trei tumuli din gruparea VII au diametrele mari, dar înălțimile relativ joase²¹⁷. Locul în care se află ele oferă o bună vizibilitate asupra unei bune părți din valea Lăpușului. Este posibil, având în vedere poziționarea lor dominantă, ca acești tumuli să fi avut o altă semnificație decât cei amplasați pe terasă, respectiv pe panta unui deal.

Tumulii izolați de pe *Podanc* erau de dimensiuni mijlocii. Doi dintre ei se aflau în apropierea muchiei terasei, astăzi fiind, datorită lucrărilor agricole, abia vizibili. Cel de al treilea tumul era plasat pe același aliniament cu tumulii din gruparea I, la aproximativ 200 m est de aceștia.

²¹⁷ Cu prilejul prospecțiunilor geofizice efectuate de Ł. Pospieszny și M. Jaeger în 2013, au fost descoperiți aici alți trei tumuli de mici dimensiuni, astfel că numărul tumulilor din gruparea VII este de șase.

În prezent, datorită cultivării intense a întregii terase, parțial și a zonei colinare aflate în prelungirea acesteia, dar și din cauza cercetărilor arheologice care s-au efectuat, aspectul necropolei tumulare s-a schimbat în mod radical față de cel din urmă cu doar trei-patru decenii, atunci când și cea mai mare parte a terenului pe care se aflau amplasate movilele funerare era folosită drept pășune. Schimbarea cea mai vizibilă se sesizează în privința dimensiunilor unor tumuli, acum mult mai aplatizați, având și contururile mai mult sau mai puțin modificate. Firește, primele patru grupări au fost descrise potrivit situației constatate la Lăpuș la sfârșitul secolului XIX, respectiv la sfârșitul anilor '60 ai secolului trecut, în timp ce celelalte grupări în conformitate cu situația actuală.

Prima menționare a unor fragmente ceramice găsite la Lăpuș, prezente într-o colecție particulară, datează de la 1889. M. Roska a presupus că aceste fragmente provin din necropola tumulară, nu există însă nicio certitudine în acest sens.

Cel dintâi cercetător al necropolei a fost J. Szendrei. El a săpat în 1890 mai mulți tumuli din gruparea IV. Foarte sumarul raport publicat cu privire la aceste săpături cuprindea, pe lângă descrierea poziției topografice și a aspectului tumulilor, date cu privire la ritul de înmormântare observat și la inventarul arheologic descoperit. Se preciza că, sub stratul vegetal, tumulii conțineau un strat gros de pietre de râu depuse fără vreo ordine precisă, care acoperea inventarul, compus exclusiv din ceramică fragmentară, printre acestea aflându-se și resturile incinerării, oase calcinate și bucăți de cărbune. Szendrei era de părere că oasele calcinate au fost depuse inițial în urne de foarte mari dimensiuni, care s-au spart însă din cauza solului umed și a stratului de pietre care a fost așezat deasupra lor. În raport se mai spunea că în tumulul mare localnicii au descoperit o ceașcă de bronz decorată, care nu a putut fi recuperată. Se afirma totodată că ritul de înmormântare practicat la Lăpuș era în toate amănunțele sale identic cu cel sesizat la tumulii de la Suci de Sus–Troian.

Soarta materialului descoperit de Szendrei la Lăpuș nu este cunoscută. În mod cert, el a predat la MNMB un singur fragment ceramic, provenit de la un vas pântecos înalt, negru în exterior, roșu în interior, ornamentat cu caneluri. Acest fragment se află și în prezent în colecția acestui muzeu (nr. inv. 102. 1890. 7).

La o dată neprecizată, probabil încă în deceniile de sfârșit ale secolului XIX, a efectuat cercetări în cimitirul de la Lăpuș și D. Teleki. Puținele informații în legătură cu aceste cercetări ne sunt furnizate de către Roska, care afirmă că Teleki a săpat mai mulți tumuli în punctul *Podanc* și a găsit morminte de incinerare cu ceramică de factură Suci de Sus, precum și un topor de bronz.

Pe *Podanc* s-au constatat urme de săpături mai vechi la trei tumuli, unul fiind complet distrus, alți doi, cercetați și ulterior, în 1961, respectiv 1972, și notați C, respectiv 14, fiind în bună parte deranjați. Cele trei movile erau plasate în porțiunile mărginașe ale grupării I. Este posibil ca acești tumuli să fi fost cei cercetați de către Teleki, nu este însă exclus ca urmele săpăturilor efectuate de el să fi dispărut complet.

Materialul ceramic găsit de către Teleki la Lăpuș s-a amestecat ulterior cu descoperirile de la Suciul de Sus, astfel că identificarea sa certă în prezent nu mai este posibilă. Încercarea lui T. Bader de a separa, pe baze tipologico-stilistice, a marcajelor și a înscrierilor din registrele de inventar, ceramica din cele două localități, ajunsă în colecția Teleki și păstrată în prezent la muzeul din Tg. Mureș, a dat doar rezultate parțiale.

Cercetările de la Lăpuș au fost reluate în 1961 sub conducerea lui M. Rusu, din colectiv făcând parte și I. Ordentlich. În acel an au fost săpați trei tumuli din gruparea I (tum. A-C), materialul descoperit fiind depus la MNIT. Ulterior, o parte a acestuia a ajuns la Muzeul Militar Central din București, respectiv la MJM.

Pe baza ceramicii găsite în tumulii cercetați, vase canelate, negre în exterior, roșii în interior, asociate cu fragmente decorate cu motive spiralo-geometrice realizate în tehnica exciziei-inciziei, Rusu a înscris cimitirul tumular de la Lăpuș printre monumentele hallstattiene timpurii și l-a atribuit culturii Sântana-Lăpuș-Pecica, termen ce se dorea a fi corespondentul românesc a unei denumiri introduse cu puțină vreme în literatură, și anume cea de cultura Gáva.

Încadrarea propusă de arheologul clujean a fost preluată de numeroși cercetători români și străini, iar unul dintre vasele descoperite în tum. A a fost publicat în mai multe studii referitoare la cultura Gáva.

Săpăturile au continuat, sub egida MJM, între anii 1967 și 1974, când au fost cercetați 20 de tumuli: 10 din gruparea I (tum. 1-7, 9, 10, 14), șapte din gruparea II (tum. 11, 12, 15-19), doi din gruparea III (tum. 13, 20), precum și unul izolat (tum. 8). În campaniile din 1967 și 1968 echipa de cercetare a fost formată din C. Kacsó și I. Ordentlich, în următorii ani săpăturile fiind efectuate sub conducerea lui Kacsó, asistat în anumite perioade de N. Reisfeld.

Au fost descoperite cu acest prilej cantități foarte mari de artefacte, în primul rând ceramică (fig. 138-146), precum și piese de metal (bronz, aur, fier), os, piatră și lut ars. Totodată, au fost înregistrate numeroase observații cu privire la ritul și ritualul funerar. Rezultatele obținute au permis noi considerații în legătură cu încadrarea cronologică și culturală a necropolei, în bună parte diferite de cele exprimate după săpăturile efectuate la Lăpuș în anul 1961.

Am revenit la cercetarea necropolei în anul 1995, când am fost obligat să execut o săpătură de salvare în tumulul cu dimensiunile cele mai mari din gruparea I (tum. 21) și singurul încă necercetat, întrucât proprietarii locului pe care era amplasată movila au încercat să o distrugă, pentru a obține un teren utilizabil în agricultură. Cercetarea acestui tumul, în cadrul unei săpături sistematice, a fost încheiată în 2004. La lucrări au mai participat, perioade mai lungi sau mai scurte, din partea muzeului din Baia Mare R. Cardoș, D. Ghiman, D. Mirișan, G. Moldovan, D. Pop și Z. Șomcutean, precum și studenți de la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia și Universitatea din București. La campania de săpături din anul 2002 au luat parte și N. Palincaș și F. Gogâltan.

Între anii 2004 și 2006 au fost cercetați de către colectivul de la muzeul băimărean trei tumuli de dimensiuni mai mici din cadrul grupării V (tum. 22-24). Această grupare am identificat-o în 1995, în urma unei informații primite de la un localnic, Dumitru Perța. Într-unul din tumulii de aici (tum. 22) au apărut vase reprezentative pentru o etapă mai nouă din evoluția cimitirului.

În anii 2007-2010, în cadrul unui proiect de cercetare comun româno-german, au fost cercetați tumulii 25 și 26 din gruparea III (colectiv C. Kacsó [de la Muzeul de Istorie și Arheologie Baia Mare], C. Metzner-Nebelsick [de la Ludwig-Maximilians-Universität München], L. D. Nebelsick [de la UKSW Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego Warszawie], precum și numeroși cercetători, doctoranzi și studenți din Germania, Polonia, România, Cehia, Ungaria, Austria, Anglia etc.). În colectivul de cercetare au fost integrați, începând cu campania din 2010, B. Bobîna, de la muzeul din Baia Mare, și K. Massy de la Ludwig-Maximilians-Universität München. Ultima campanie de săpături în tumulul 26 a avut loc în anul 2014.

Proiectul de cercetare cuprinde, în afara săpăturilor propriu-zise, investigații complexe dendrocronologice (Fr. Herzig), pedologice (D. Fritsch), de paleovegetație (M. Peters, B. Hill), de arheometrie și ceramologie (C. Ionescu, V. Höck), de geologie (D. Ișvan, I. Vele), analize de izotopi de metale grele (W. Shotyk), analize de oase de animale (J. Peters), o nouă ridicare topografică a necropolei și prospecțiuni geofizice (M. Kralisch, U. Schultz, Ł. Pospieszny, M. Jaeger), datări C^{14} (T. Goslar, A. Scharf, B. Kromer), identificarea de noi obiective arheologice etc. Cercetările de teren efectuate în 2007-2008 și 2011 au permis descoperirea (redescoperirea) unor tumuli pe terasa *Podul Hotarului* și pe vârful de deal *Pe Mlacă*.

Tumulul A (înălț. 1 m, diam. 14 m). Vatra de incinerare era de forma unei mici mobile, amplasate în centru, cu înălțimea de 0,50 m și diametrul de 7 m. În urma incinerării s-a format un strat gros de arsură, iar resturile de ardere au fost lăsate pe loc. Marea majoritate a oaselor calcinate au fost adunate într-un vas pântecos de mari dimensiuni, care a fost așezat răsturnat pe o parte. Urna a fost depusă pe fragmentele unui vas cu două torți, iar lângă ea au mai fost așezate un vas mare pântecos întreg, o strachină și trei fărurii. La vest, sud-vest și sud de vatră, în imediata sa apropiere, se aflau trei grupări de mici depuneri de resturi arse. Vatra de incinerare și depunerile de resturi arse au fost acoperite cu un strat de lut galben deschis, cu o grosime de 0,10–0,12 m. Mantaua de pământ conținea, mai ales în porțiunea vestică a tumulului, o cantitate foarte mare de pietre de râu, precum și numeroase fragmente ceramice. Faza Lăpuș II.

Tumulul B (înălț. 2 m, diam. 22 m). La baza tumulului se aflau două depuneri de resturi arse. Într-una, mai masivă, era prezentă și o cantitate impresionantă de oase calcinate de animale, în special de cal, fragmente ceramice, 11 nituri de bronz întregi sau fragmentare, un fragment de verigă de picior (?), mai multe fragmente mici de psalii din corn de cerb decorate cu motive geometrice excizate-incizate. Zona de depunere a acestor resturi a fost în prealabil puternic arsă. Depunerile au fost acoperite cu un strat gros de pământ,

astfel fiind realizată o movilă cu înălțimea în centru de 1 m. O groapă de formă ovală, practică în această movilă, conținea, pe lângă resturi arse, numeroase bucăți de chirpici, printre care și câteva ornamentate. Groapa se adâncea până la nivelul solului antic. În partea superioară și centrală a movilei mici s-au depus, pe un perimetru aproximativ circular, alte resturi arse. Acestea au fost la rândul lor acoperite cu un strat de pământ gros de 0,15 m, peste care, tot în poziție centrală, s-au depus alte resturi arse, după ce în prealabil a ars aici un foc de mare intensitate. Printre resturi se aflau câteva oase calcinate de animale și fragmente dintr-un vas de mari dimensiuni. Întregul ansamblu astfel realizat a fost acoperit cu o manta de pământ, ce conținea o cantitate apreciabilă de pietre de râu, concentrate mai ales în zona de deasupra depunerii cu oase calcinate de la baza tumulului. În manta erau prezente și numeroase fragmente ceramice, multe provenind de la vase pântecoase înalte. Faza Lăpuș II.

Tumulul C (înălț. 0,50 m, diam. 10 m). Tumul puternic aplatizat și în bună parte distrus, în care s-au găsit doar câteva fragmente ceramice și urmele unei vetre (vatră de incinerare ?).

Tumulul 1 (înălț. 1,90 m, diam. 20,50 m). O platformă ușor înălțată de formă ovală (vatră de incinerare ?), cu diametrele de 6,80/7,10 m, puternic arsă, grosimea stratului de arsură fiind de 0,08-0,10 m, se afla pe solul antic, aproximativ în centrul tumulului. În porțiunea sa centrală, ea se prezenta puternic alveolată. Platforma a fost curățată de cărbune și cenușă, care au fost depuse în trei grupuri în marginea sa sud-estică, sud-vestică și vestică. Pe platformă a apărut doar un singur os calcinat (de animal ?), lung, cca 12 cm²¹⁸, precum și numeroase fragmente ceramice, așezate în mai multe grupuri. În stratul de pământ de deasupra platformei a ieșit la iveală, la adâncimea de 1,40 m, un celt de fier. În jurul platformei și în toată zona de deasupra sa a fost depusă o cantitate foarte mare de pietre de râu. În mantaua de pământ ce acoperea întregul ansamblu, mai ales în partea sa centrală, între 0,20 și 0,60 m, au fost identificate alte grupaje de fragmente ceramice. Faza Lăpuș I.

Tumulul 2 (înălț. 1,40 m, diam. 18 m). Vatra de incinerare a fost amenajată pe o movilă de pământ de formă ovală, cu diametrele de 5,50/7,65 m și înălțimea de 0,30 m, ridicată pe solul antic, în centrul tumulului. Stratul de arsură de pe suprafața sa era mai gros în porțiunea centrală, fiind de cca 0,10 m, și mai subțire înspre margini, unde nu depășea 0,04-0,05 m. Vatra a fost curățată, iar cărbunele și cenușa au fost depuse în două grupuri, aflate la est și nord-vest de vatră. Spre marginea vetrei au fost sesizate trei gropi de mici dimensiuni, cu diametrele de 0,10 m, ce se adânceau până în solul antic. Este posibil să fi fost gropi de par. Oasele calcinate au fost găsite grupate aproximativ în centrul vetrei. Deasupra și în jurul lor se aflau numeroase fragmente ceramice. Tot aici au apărut un topor cu disc și spin miniatural, o lamă de pumnal, patru inele de aur de dimensiuni diferite, depuse unul în altul,

²¹⁸ S-a omis menționarea prezenței acestui os în descrierea publicată de I. Ordentlich și C. Kacsó (1969, 12).

precum și 108 perle de aur. Mantaua de pământ, mai ales în porțiunea de deasupra vetrei, conținea o cantitate foarte mare de pietre de râu. Sub și deasupra pietrelor au fost identificate mai multe grupaje de fragmente ceramice. Faza Lăpuș I.

Tumulul 3 (înălț. 0,85 m, diam. 13,50 m). Vatra de incinerare a fost amenajată pe o mică movilă de pământ de formă ovală, cu diametrele de 2,40/4 m și înălțimea de 0,30 m. Stratul de arsură se prezenta relativ uniform pe întreaga suprafață a vetrei, fiind totuși ceva mai gros în porțiunea sa centrală, unde era de 0,06 m. Cărbunile și cenușa au fost curățate de pe vatră și depuse într-un grup la est de vatră. Oasele calcinate au fost strânse în partea nord-vestică a vetrei, iar inventarul, ce consta exclusiv din fragmente ceramice, a fost răspândit pe întreaga sa suprafață. Alte fragmente ceramice, în special de cești, au fost depuse în porțiunea aflată imediat deasupra vetrei. Mantaua de pământ conținea o cantitate mare de pietre de râu, plasate mai cu seamă tot deasupra vestei. În porțiunea sud-vestică a mantalei, la adâncimea de 0,35 m, erau prezente fragmente dintr-o strachină. Faza Lăpuș I.

Tumulul 4 (înălț. 1,20 m, diam. 16 m). Conținea două vetre de incinerare. Vatra nr. 1 a fost amenajată pe o mică movilă de formă ovală, cu diametrele de 4/4,70 m și înălțimea de 0,20 m, ridicată pe solul antic, în centrul tumulului. Stratul de arsură de pe vatră era mai gros în porțiunea sa centrală, aici fiind de 0,06 m, și mai subțire înspre margini. Cărbunile și cenușa curățate de pe vatră au fost depuse într-un singur grup, la nord-vest de vatră. Oasele calcinate se aflau grupate în centrul vetrei. Deasupra și în jurul lor s-au găsit numeroase fragmente ceramice, un topor cu disc și spin, o lamă de pumnal, un inel de aur și 121 perle de aur. În timpul ridicării mantalei de pământ a fost amenajată cea de a doua vatră de incinerare. Ea se afla pe o suprafață de formă ovală, cu diametrele de 2,10/2,75 m, care avea o porțiune relativ dreaptă, mai înaltă, și o porțiune puternic înclinată. Stratul de arsură a acestei vetre avea grosimea de 0,10 m. Cărbunile și cenușa de aici nu au fost îndepărtate, doar oasele calcinate au fost adunate în centrul vetrei. În apropierea lor au fost depuse fragmente ceramice, un celt și o daltă de bronz. În mantaua de pământ au mai apărut sporadic fragmente ceramice, printre care și unele ce aparțineau unuia dintre vasele de pe vatra nr. 1. În partea nord-estică a tumulului, la adâncimea de 0,20-0,30 m, se afla un grupaj de pietre de râu. Faza Lăpuș I.

Tumulul 5 (înălț. 1,20 m, diam. 13,80 m). Vatra de incinerare a fost amenajată direct pe solul antic, într-o porțiune foarte ușor adâncită, poate naturală, de formă aproape pătrată, cu lungimea laturilor de 4,50/4,65 m. Cărbunile și cenușa curățate de pe vatră au fost depuse pe marginea acesteia. Oasele calcinate erau grupate în centru, aici aflându-se și majoritatea inventarului, ce consta din fragmente ceramice, un buton discoidal de bronz cu un rest de tijă (probabil capul unui ac), 39 perle și trei bobite de aur. În mantaua de pământ, lipsită de pietre de râu, erau prezente disparat fragmente ceramice. Faza Lăpuș I.

Tumulul 6 (înălț. 1 m, diam. 20 m). Vatra de incinerație a fost amenajată pe o mică movilă aproape circulară, cu diametrul de 5 m și înălțimea de 0,50 m, ridicată în centrul tumulului. Înainte de incinerare, în mijlocul movilei mici s-a practicat o groapă cu gura circulară, având un diametru de 1 m, care se adâncea până la pământul viu. În ea au fost depuse resturi arse și două vase, așezate unul în altul, dintre care unul era întreg, iar din celălalt se păstra doar partea sa superioară. Marea majoritate a oaselor calcinate a fost găsită pe fundul unui vas de mari dimensiuni sau în apropierea acestuia. Tot în acest vas au apărut 163 de perle de aur de formă bitronconică. Pare foarte probabil că vasul menționat era urna în care au fost adăpostite resturile incinerării. Ea s-a fragmentat datorită presiunii pământului și a pietrelor depuse deasupra vetrei. În apropierea presupusei urne au fost descoperite alte numeroase fragmente ceramice, ce proveneau de la mai multe vase, o rondelă de lut ars și două perle de staniu. În partea sud-vestică a tumulului, tot la baza acestuia, se găsea o depunere masivă de resturi arse, care conținea și un număr mare de fragmente ceramice, precum și mică piesă de harnașament, un opritor cu capetele discoidale. În jurul vetrei și deasupra ei a fost așezată o cantitate foarte mare de pietre de râu și câteva bucăți masive de stâncă. În mantaua de pământ au ieșit la iveală alte numeroase fragmente ceramice. Fig. 147. Faza Lăpuș II.

Tumulul 7 (înălț. 1,25 m, diam. 20 m). Vatra de incinerație a fost amenajată pe o mică movilă, de formă aproape dreptunghiulară, cu lungimea laturilor de 3,50/7,20 m și înălțimea de 0,40 m, ridicată în centrul tumulului. Stratul de arsură de pe suprafața vetrei era mai gros în porțiunea centrală, aici fiind de 0,06 m, și mai subțire înspre margini. Oasele calcinate au fost strânse și depuse puțin mai la sud de centrul vetrei, în timp ce inventarul se afla răspândit pe aproape întreaga sa suprafață. Acesta consta din ceramică, opt perle și o sârmă răsucită de aur. Câteva vase au fost depuse întregi. Astfel, în apropierea marginii sudice a vetrei se găsea un vas vatră, așezat în poziție oblică și cu gura în jos, iar lângă el două capace, dintre care unul fragmentar. În porțiunea centrală a vetrei se afla o ceașcă cu toarta ruptă, așezată tot cu gura în jos. Fragmente de la alte vase erau dispersate în diferite porțiuni ale vetrei. Tot aici au apărut, de asemenea răzleț, pietre de râu. Acestea au ieșit la iveală, în cantități relativ mari, și în diferite porțiuni ale mantalei de pământ. Tot în manta, în apropiere de marginea sud-vestică a tumulului, la adâncimea de 0,40 m, au fost descoperite fragmente dintr-un vas mare de tip sac, care a fost depus inițial întreg, poate în poziție oblică, cu gura orientată înspre vest. Lângă vas se găseau mai multe fragmente ceramice, printre care și unul ce aparținea unuia dintre capacele de pe vatră. Fig. 148. Faza Lăpuș I.

Tumulul 8 (înălț. 1,10 m, diam. 17 m). La baza tumulului, direct pe solul antic, se afla o depunere de formă aproximativ ovală de resturi arse, având aspectul unei mici movile cu înălțimea în centru de 0,35 și diametrele de 3,90/5,60 m. Ea era plasată în partea sud-vestică a tumulului și conținea, pe lângă pământ ars, o cantitate foarte mare de fragmente ceramice, majoritatea provenind de la vase de provizii, din care o parte prezenta urme de arsură

secundară sau era vitrifiată. La același nivel se găseau mai multe grupaje de fragmente ceramice. Acest prim nivel de depunere a fost acoperit cu un strat de pământ. El se extindea pe o suprafață mult mai mare decât cea ocupată de primele depuneri și a constituit baza de depunere a unor noi resturi arse, care au format o suprafață de formă aproape perfect ovală, cu diametrele de 9,80/13,30 m și o grosime de 0,15-0,20 m. Această depunere conținea o cantitate foarte mare de cenușă și cărbune, un număr mare de fragmente ceramice, așezate în grupuri, foarte numeroase bucăți de chirpici, precum și câteva pietre de râu, care erau, de asemenea, grupate. În două locuri, înspre marginea depunerii, se găseau resturi de la bârne carbonizate. Cea de a doua depunere căpăcuia, în porțiunea sa sudică, o groapă cu gura circulară (diam. 0,85 m), cu pereții puternic arși, ce se adâncea până aproape de baza primei depuneri. Ea conținea, pe lângă un număr mic de fragmente ceramice, foarte multe bucăți de chirpici și o placă ornamentată cu un relief spiralic, realizată tot din lut ars. În acest tumul nu au fost găsite oase umane sau de animale. Faza Lăpuș II.

Tumulul 9 (înălț. 1,50 m, diam. 20,25 m). Vatra de incinerare a fost amenajată pe o movilă cu înălțimea în centru de 0,75 m și diametrele de 6,80/7,50 m, care avea o suprafață netedă destul de extinsă și pereții mărginași relativ înalți și puternic înclinați. Stratul de arsură era mult mai accentuat în porțiunea centrală a vetrei, aici având o grosime de 0,10 m, și mai subțire înspre margini. O parte din cărbune și cenușă era depusă în două mici grupuri aflate la vest de vatră, o altă parte ocupa o porțiune destul de extinsă în marginea nord-estică a vetrei. Oasele calcinate se găseau grupate în centru, deasupra și în apropierea lor fiind așezate în mai multe grupuri fragmente ceramice, mai multe fragmente de aplici de bronz în formă de opt, o perlă de bronz, un fragment dintr-un obiect de bronz cu destinația neprecizată, mai multe mici fragmente dintr-un celt, 19 perle de aur. Foarte aproape de marginea sud-vestică a tumulului, direct pe solul antic, se găsea o depunere de resturi arse, ce conținea pământ ars, cărbune, cenușă, un număr foarte mic de fragmente ceramice și câteva oase calcinate de animale. Deasupra vetrei de incinerare, separat de un strat de pământ cu o grosime de cca 0,10-0,15 m, au fost depuse foarte multe cești. În mantaua tumulului, la diferite adâncimi, dar întotdeauna în porțiunea de deasupra vetrei, se aflau grupuri de fragmente ceramice, din care cele mai multe aparțin acelorași vase ca și cele de pe vatră. În pământul din care a fost ridicată movila pe care a fost amenajată vatra de incinerare s-au găsit, de asemenea, câteva fragmente ceramice. Ele nu aparțin unor vase ale căror fragmente au fost descoperite și în alte părți ale tumulului, dar sunt de aceeași factură cu acestea. Faza Lăpuș II.

Tumulul 10 (înălț. 2,90 m, diam. 28,40 m). În centrul tumulului se afla o movilă de formă ovală cu diametrele de 8,30/11,10 m și înălțimea de 0,50 m, care a fost ridicată pe solul antic, pe o porțiune de teren în prealabil foarte puternic arsă. Movila prezenta un strat de arsură relativ uniform, gros de 0,10 m, pe aproape întreaga sa suprafață, doar în partea înclinată dinspre sud stratul avea o grosime mai mică. Platforma arsă a fost curățată de cărbune și cenușă,

care au fost depuse în două grupuri în marginea sa nordică și nord-estică. Pe această platformă, de altfel identică ca aspect cu vetrele de incinerare din ceilalți tumuli, nu a apărut niciun os calcinat, erau prezente însă câteva oase (de animale ?) nearse, care s-au pulverizat la atingere. Mai ales în porțiunea sud-vestică a platformei au fost depuse vase întregi sau vase din care lipseau doar foarte puține fragmente, precum și fragmente ceramice. În pământul aflat imediat deasupra platformei se aflau foarte multe cești, depuse inițial întregi, având totuși rupte torțile supraînălțate. În mantaua de pământ, la adâncimile de 2 m și, respectiv, 1,30 m, au fost surprinse câte un strat subțire de arsură, ambele extinse pe întreaga suprafață. Tot în manta au fost găsite sporadic fragmente ceramice. Acestea erau ceva mai numeroase doar aproape de marginea sud-estică a tumulului. Din vârful tumulului pornea o groapă modernă, care se adâncea până aproape de platforma de la baza construcției. Faza Lăpuș I.

Tumulul 11 (înălț. 1 m, diam. 25, 40). La baza tumulului se afla un strat de pământ gros de aproximativ 0,20-0,30 m, extrem de puternic tasat, în special în partea sudică. Din acest strat se adânceau trei gropi, două cu gura circulară, una cu gura oval-alungită, fiecare dintre ele conținând câte un vas cu partea superioară retezată (gr. 3 – diam. 1,10 m; gr. 4 – diam. 0,80 m; gr. 5 – diam. 0,50/1 m). Tot în acest strat era prezent, la -0,70 m, un vas întreg, așezat în poziție verticală și înconjurat de plăci de gresie. În afară de o piatră neprelucrată, nu s-au găsit în vas alte obiecte. În porțiunea centrală a tumulului, între 0,20 și 0,50 m, se afla o depunere masivă de formă aproape ovală, constituită din resturi arse, precum și dintr-un număr foarte mare de fragmente ceramice, bucăți de chirpici și câteva pietre de râu. Din această depunere se adânceau două gropi (gr. 1 – diam. 0,70 m; gr. 2 – diam. 0,45/0,70 m), care conțineau tot resturi arse. La același nivel cu depunerea centrală, spre marginea sudică a tumulului se găsea o depunere de resturi arse de formă semilunară. Ea avea o grosime medie de 0,20 m și conținea, de asemenea, un număr mare de fragmente ceramice, greutate de lut ars, bucăți de chirpici. Tot aici a apărut un număr mic de oase calcinate de animale. În partea sud-estică a tumulului, între -0,10 – 0,25 m, a fost evidențiată o a treia depunere de resturi arse, având un conținut similar cu al celorlalte depuneri. Aici a ieșit la iveală și un fragment de tipar de gresie, parte a unui tipar trivalv destinat turnării de topoare cu disc și spin. Faza Lăpuș II.

Tumulul 12 (înălț. 1,15 m; diam. 31 m). La baza tumulului, probabil pe un strat de pământ transportat, se afla o depunere de resturi arse de formă aproape pătrată, având aspectul unei movile, cu grosimea maximă de 0,35 m. Locul pe care a fost așezată această depunere a fost în prealabil puternic ars. Spre marginea sudică a depunerii se găsea o cantitate apreciabilă de cărbune, ce pare să provină de la o ardere pe loc. Aici au apărut numeroase fragmente ceramice, precum și o turtă de bronz perforată. În zona centrală a tumulului se găsea o altă depunere de resturi arse, cu o grosime de 0,30-0,40 m, care conținea foarte multe fragmente ceramice, câteva piese de lut ars, un topor de piatră,

bucăți de chirpici. Tot aici a fost găsită o cantitate mică de oase calcinate. În această depunere au fost practicate trei gropi, dintre care două aveau gura foarte largă (gr. 1 – diam. 0,60/0,85 m; gr. 2 – diam. 1,15/1,90 m; gr. 3 – diam. 1,55 m). Ele conțineau tot resturi arse. Aproape de marginea vestică a depunerii a avut loc o ardere, cărbunile rezultat fiind lăsat pe loc. În partea superioară a depunerii au fost găsite și resturi de la trei bârne carbonizate. În același nivel se afla, înspre marginea vestică a tumulului, o depunere de resturi arse de formă semilunară, care avea o grosime de 0,20-0,30 m și conținea un număr extrem de mare de fragmente ceramice și bucăți de chirpici, iar în partea superioară un grupaj de trei bucăți masive de stâncă. În partea nord-estică a tumulului era prezentă o altă depunere de resturi arse de formă aproximativ ovală, de dimensiuni mult mai mici. Faza Lăpuș II.

Tumulul 13 (înălț. 1,30 m, diam. 24,30 m). O parte a tumulului dinspre marginea sa vestică și nordică, foarte probabil nu prea mare, nu a putut fi cercetată. Tumulul conținea mai multe depuneri de resturi arse de mărimi diferite, plasate în niveluri deosebite. În partea inferioară a tumulului, în zona sa nord-estică, se aflau șase depuneri de mici dimensiuni, în cea nordică o depunere mai mare, în cea vestică una masivă, probabil de formă ovală, iar în cea sudică una de formă semilunară. În timp ce depunerea vestică depășea în porțiunea sa centrală grosimea de 0,65 m și se subția înspre margini, celelalte aveau o grosime constantă de 0,15-0,20 m. Toate depunerile conțineau cantități apreciabile de ceramică fragmentară. Cele mai numeroase fragmente erau prezente în depunerea masivă vestică, mai ales în partea sa inferioară, unde multe erau arse secundar sau vitrificate. Aproximativ în mijlocul acestei depuneri era prezentă o lentilă de lut galben extinsă pe o suprafață de formă aproape circulară cu diametrul de 3,10 m și grosimea de 0,10 m. Tot aici au fost sesizate șase gropi cu gura de formă circulară (gr. 10 – diam. gurii 0,45 m; gr. 11 – diam. gurii 0,45 m; gr. 12 – diam. gurii 0,65 m; gr. 13 – diam. gurii 0,40 m; gr. 14 – diam. gurii 0,85 m; gr. 15 - diam. gurii 0,80), dintre care trei (gr. 12-14) conțineau oase calcinate. Și în alte porțiuni ale acestei depuneri au fost constatate, mai mult sau mai puțin grupate și în număr destul de mare, oase calcinate. Depunerea de formă semilunară sudică conținea și ea oase calcinate, ca de altfel și depunerea din partea nordică a tumulului. Din aceasta din urmă se adânceau două gropi (gr. 16 – diam. gurii 0,45/0,60 m; gr. 17 – diam. gurii 0,40/0,50 m). Între -0,60 și 0,90 m, în partea nord-estică a tumulului, se afla o altă depunere, cu un conținut similar celorlalte depuneri, inclusiv o mică cantitate de oase calcinate. În partea superioară a tumulului, între -0,20 și 0,35 m, era plasată o depunere de resturi de ardere de formă ovală, cu diametrele de 8,80/10,25 m, în care, alături de numeroase fragmente ceramice, au fost găsite și câteva oase calcinate. Din această depunere se adânceau nouă gropi (gr. 1 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 2 - diam. gurii 0,30/0,40 m; gr. 3 - diam. gurii 0,30/0,50 m; gr. 4 - diam. gurii 0,45 m; gr. 5 - diam. gurii 0,55 m; gr. 6 - diam. gurii 0,45 m; gr. 7 - diam. gurii 0,45 m; gr. 8 - diam. gurii 0,45 m; gr. 9 - diam. gurii 0,50 m). În porțiunea sudică a depunerii au fost găsite resturile unei bârne

carbonizate, iar în marginea sa nordică un strat subțire de pietriș. În mantaua de pământ, pe lângă numeroase fragmente ceramice, erau prezente grupaje de pietre de râu, concentrate mai ales deasupra depunerii din porțiunea vestică a tumulului. În afară de ceramică, în inventarul tumulului se aflau mai multe obiecte de piatră și lut ars, un tipar fragmentar confecționat din șist cristalin, destinat turnării de bare, bucăți dintr-un cuptor de topire, fragmente de vetre și mult chirpici. Faza Lăpuș II.

Tumulul 14 (înălț. 0,50 m, diam. 13 m). Tumul puternic aplatizat și în bună parte distrus (săpăturile lui Teleki ?), în care s-au găsit foarte multe pietre de râu, mișcate însă de la locul lor de depunere, urmele unei vetre (vatră de incinerare ?) și câteva fragmente ceramice, unele de la cești.

Tumulul 15 (înălț. 0,45 m, diam. 16,70 m). Tumul puternic aplatizat, partea superioară distrusă de lucrările agricole. Cuprindea șapte depuneri de resturi arse de mărimi și forme diferite, toate aflate la același nivel pe solul antic. Grosimea lor era de cca 0,20-0,25 m. Pe și în masa depunerilor se găseau numeroase fragmente ceramice, unele arse secundar sau vitrificate. Numai una dintre depuneri, cea plasată aproximativ central, conținea și câteva oase calcinate. În marginea acestei depuneri se aflau două gropi cu gura circulară (gr. 9 – diam. gurii 0,55 m; gr. 10 - diam. gurii 0,50 m). În afara acestor gropi, au mai fost sesizate alte 12, dintre care unele se adânceau din depuneri, altele din mantaua de pământ, nivelul de la care porneau acestea din urmă neputând fi stabilit întotdeauna cu certitudine. Gura gropilor era circulară sau ovală, două având o formă neregulată (gr. 1 - diam. gurii 1,85/2,30 m; gr. 2 - diam. gurii 0,50/0,55 m; gr. 3 - diam. gurii 0,40 m; gr. 4 - diam. gurii 0,60/1,20 m; gr. 5 - diam. gurii 0,75/2,40 m; gr. 6 - diam. gurii 1,15/1,35 m; gr. 7 - diam. gurii 0,50/1,00 m; gr. 8 - diam. gurii 0,60/0,90 m; gr. 11 - diam. gurii 1,00/1,40 m; gr. 12 - diam. gurii 0,50 m; gr. 13 - diam. gurii 0,75/1,00 m; gr. 14 - diam. gurii 0,45/1,05 m). Unele aveau diametrul gurii de dimensiuni apreciabile, niciuna nu era însă prea adâncă. În afară de gr. 6, care conținea multă ceramică fragmentară, în celelalte nu a fost găsite, alături de resturi arse, decât foarte puține fragmente ceramice. În tumul, la diferite adâncimi, au mai apărut și bucăți de chirpici. Faza Lăpuș II.

Tumulul 16 (înălț. 0,75 m, diam. 18,55 m). Cuprindea o masivă depunere centrală de resturi arse, alături de care se aflau, în partea sud-estică, două mici depuneri de formă neregulată, iar în partea nord-vestică o depunere de formă semiovală. Depunerea centrală avea grosimea în mijloc de aproape 0,50 m și se subția înspre margini. Grosimea celorlalte depuneri era de 0,15-0,20 m. În anumite porțiuni ale depunerii centrale se aflau lentile de diferite mărimi de lut galben. Pe și în masa depunerilor au fost găsite cantități apreciabile de fragmente ceramice, din care s-au putut întregi parțial sau total câteva vase, două forme fragmentare pentru turnat celturi, ambele cu urme de ardere secundară, câteva greutateți de lut ars, o piatră de râșniță, un număr apreciabil de bucăți de chirpici. Erau prezente în cantități destul de mari, dispersat însă, oase calcinate. Pe depunerea centrală au fost găsite și resturile

unei bârne carbonizate. În și pe marginea aceleiași depuneri au fost sesizate 32 de gropi, dintre care cele de dimensiuni mari erau aliniate pe trei aliniamente cu o orientare aproximativ nord-sud (gr. 1 - diam. gurii 0,60/0,70 m; gr. 2 - diam. gurii 0,80/0,90 m; gr. 3 - diam. gurii 0,40 m; gr. 4 - diam. gurii 0,55 m; gr. 5 - diam. gurii 0,65/0,80 m; gr. 6 - diam. gurii 0,95/1,05 m; gr. 7 - diam. gurii 0,55/0,70 m; gr. 8 - diam. gurii 0,30 m; gr. 9 - diam. gurii 0,40/0,50 m; gr. 10 - diam. gurii 0,30/0,50 m; gr. 11 - diam. gurii 0,95/1,20 m; gr. 12 - diam. gurii 1,50/1,55 m; gr. 13 - diam. gurii 0,25/0,45 m; gr. 14 - diam. gurii 1,10/1,25 m; gr. 15 - diam. gurii 0,50 m; gr. 16 - diam. gurii 0,40 m; gr. 17 - diam. gurii 0,25/0,55 m; gr. 18 - diam. gurii 0,35/0,55 m; gr. 19 - diam. gurii 0,20 m; gr. 20 - diam. gurii 0,55 m; gr. 21 - diam. gurii 0,90/1,00 m; gr. 22 - diam. gurii 0,80/0,90 m; gr. 23 - diam. gurii 0,45 m; gr. 24 - diam. gurii 0,75/1,50 m; gr. 25 - diam. gurii 0,65 m; gr. 26 - diam. gurii 0,85 m; gr. 27 - diam. gurii 0,70 m; gr. 28 - diam. gurii 1,00 m; gr. 29 - diam. gurii 1,00/1,15 m; gr. 30 - diam. gurii 0,80/1,10 m; gr. 31 - diam. gurii 1,05/1,25 m; gr. 32 - diam. gurii 0,70/0,75 m).

Fig. 149. Faza Lăpuș II.

Tumulul 17 (înălț. 0,50 m, diam. 15,50 m). Tumul puternic aplatizat, partea superioară distrusă de lucrările agricole. Cuprindea o singură depunere masivă de resturi arse, cu grosimea în centru de 0,20-0,25 m, înspre margini aceasta fiind de 0,05-0,10 m. Ea conținea foarte multe fragmente ceramice, greutăți de lut ars, câteva obiecte de piatră, precum și un număr mic de pietre de râu. Tot aici a apărut și o cantitate mică de oase calcinate. În afara unei singure gropi, ce pornea din mantaua de pământ în zona centrală a tumulului (gr. 10 - diam. gurii 0,30/0,55 m), celelalte se adânceau din depunere sau din porțiunea aflată în imediata sa apropiere (gr. 1 - diam. gurii 1,15/1,30 m; gr. 2 - diam. gurii 0,60/0,85 m; gr. 3 - diam. gurii 0,80/1,20 m; gr. 4 - diam. gurii 1,00/1,30 m; gr. 5 - diam. gurii 0,60/0,95 m; gr. 6 - diam. gurii 0,75 m; gr. 7 - diam. gurii 0,30/0,45 m; gr. 8 - diam. gurii 0,30/0,40 m; gr. 9 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 11 - diam. gurii 0,60/0,75 m; gr. 12 - diam. gurii 0,85/1,50 m; gr. 13 - diam. gurii 0,30/0,50 m; gr. 14 - diam. gurii 1,00/1,65 m; gr. 15 - diam. gurii 0,65/1,05 m; gr. 16 - diam. gurii 0,50/0,55 m; gr. 17 - diam. gurii 0,55/0,80 m; gr. 18 - diam. gurii 0,40/0,60 m; gr. 19 - diam. gurii 0,50/0,75 m; gr. 20 - diam. gurii 0,20/0,30 m; gr. 21 - diam. gurii 0,40/0,60 m; gr. 22 - diam. gurii 0,45/1,00 m; gr. 23 - diam. gurii 1,30/1,85 m; gr. 24 - diam. gurii 0,75/0,95 m; gr. 25 - diam. gurii 0,60/0,85 m; gr. 26 - diam. gurii 0,80/1,90 m; gr. 27 - diam. gurii 0,50/0,70 m; gr. 28 - diam. gurii 0,45/0,65 m). Gropile au fost și aici plasate pe cinci aliniamente cu o orientare nord-sud. Alături de resturi arse, gr. 1 conținea și o cantitate apreciabilă de ghindă carbonizată. La -0,10 m, în porțiunea centrală a tumulului, se afla un strat subțire de pietriș, care căpăcuia gr. 10 și acoperea și o parte din depunere. Faza Lăpuș II.

Tumulul 18 (înălț. 0,60 m, diam. 16 m). Cuprindea o depunere masivă centrală, alături de care se aflau cinci depuneri mai mici de resturi arse. Grosimea lor era de 0,20-0,25 m. Toate conțineau un număr apreciabil de fragmente ceramice, precum și bucăți de chirpici. În depunerea centrală s-au

mai găsit o seceră întreagă și una fragmentară. În porțiunea sud-vestică a tumulului, în pământul de umplutură dintre depuneri, se afla o urnă de incinerare, ce consta dintr-un vas vatră fără picioare, care conținea resturile unui adult și câteva fragmente de os de la un copil. În apropierea acestei urne, în marginea depunerii centrale, era prezentă o altă urnă de incinerare, ce consta din gâtul unui vas pântecos de dimensiuni mijlocii. Ea conținea principalele resturi ale copilului și câteva oase ale adultului. În timp ce prima urnă era neacoperită, cea de a doua avea drept capac fragmente dintr-un vas de mari dimensiuni. Ea avea și dedesubt fragmente dintr-un alt vas mare. În depunerea centrală s-au descoperit și 21 de oase calcinate, din care cele mai multe sunt de animal, iar câteva sunt umane. Acestea din urmă pot să aparțină copilului. În afară de o groapă (gr. 6 - diam. gurii 1,15/1,50 m), aflată la marginea sudică a depunerii centrale, care pornea din manta și tăia o altă groapă, celelalte se adânceau din depuneri sau din porțiunile aflate în imediata vecinătate a acestora (gr. 1 - diam. gurii 0,65/0,75 m; gr. 2 - diam. gurii 0,50 m; gr. 3 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 4 - diam. gurii 0,30/0,70 m; gr. 5 - diam. gurii 1,10/1,40 m; gr. 7 - diam. gurii 0,30/0,40 m; gr. 8 - diam. gurii 0,40/0,85 m; gr. 9 - diam. gurii 0,75/1,40 m; gr. 10 - diam. gurii 0,25/0,40 m; gr. 11 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 12 - diam. gurii 0,30/0,40 m). În partea centrală a tumulului, la -0,10-0,15 m, se afla un strat subțire de pietriș, deșus direct pe resturile de ardere. În mantaua de pământ erau prezente fragmente ceramice, iar în porțiunea nordică a tumulului pietre de râu, unele cu urme de ardere. Fig. 150. Faza Lăpuș II.

Tumulul 19 (înălț. 0,40 m, diam. 14,80 m). Tumul puternic aplatizat, partea superioară distrusă de lucrările agricole. Cuprindea o singură depunere de resturi arse, plasată central, cu grosimea de 0,25-0,30 m. Ea conținea fragmente ceramice, greutatea de lut ars, o piatră de râșniță, bucăți de chirpici. Nu au fost găsite oase calcinate. În depunere sau în apropierea acesteia se aflau nouă gropi (gr. 1 - diam. gurii 0,70/1,05 m; gr. 2 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 3 - diam. gurii 0,45/0,70 m; gr. 4 - diam. gurii 0,50/0,70 m; gr. 5 - diam. gurii 0,70 m; gr. 6 - diam. gurii 0,30 m; gr. 7 - diam. gurii 1,00 m; gr. 8 - diam. gurii 0,50 m; gr. 9 - diam. gurii 0,30/0,55 m). Faza Lăpuș II.

Tumulul 20 (înălț. 1,10 m, diam. 24/46 m). De formă alungit-ovală, aplatizată mai ales în porțiunea sa nordică de lucrările agricole. O parte a tumulului nu a putut fi cercetată. A fost sesizat clar un prim nivel de construcție, ce a constat dintr-un strat de pământ cu o grosime de 0,20-0,30 m, în anumite porțiuni extrem de tasat, ce conținea un număr însemnat de fragmente ceramice, concentrația mai mare a acestora fiind în porțiunea sudică a tumulului. Pe acest prim nivel de construcție au fost depuse resturi arse în 14 grupări distincte, de forme și mărimi diferite. Dintre acestea, una era mai masivă și se afla înspre marginea sudică a tumulului, având o formă semilunară. Toate depunerile conțineau cantități excepțional de mari de ceramică fragmentară, precum și greutatea de lut ars, bucăți de chirpici. În depunerea de formă semilunară s-au mai găsit o verigă de picior fragmentară de staniu (?) și o brățară de bronz, o perlă de aur, două perle de sticlă, două discuri de lut ars, iar în depunerea din

partea nord-vestică o bară de bronz și o amuletă de piatră. Oasele calcinate erau concentrate mai ales în depunerea de formă semilunară (aici s-a recoltat mai mult de jumătate din materialul osteologic al tumulului), dar nu au lipsit nici din celelalte depuneri. Sub resturile arse și în apropierea acestora au fost sesizate 28 de gropi (gr. 1 - diam. gurii 0,50 m; gr. 2 - diam. gurii 0,20 m; gr. 3 - diam. gurii 0,30 m; gr. 4 - diam. gurii 1,30/1,60 m; gr. 5 - diam. gurii 0,15/0,40 m; gr. 6 - diam. gurii 0,20/0,45 m; gr. 7 - diam. gurii 0,20/0,60 m; gr. 8 - diam. gurii 0,45/1,05 m; gr. 9 - diam. gurii 0,20/0,70 m; gr. 10 - diam. gurii 0,20 m; gr. 11 - diam. gurii 0,65/1,10 m; gr. 12 - diam. gurii 0,80/1,20 m; gr. 13 - diam. gurii 0,45/0,55 m; gr. 14 - diam. gurii 0,30/0,70 m; gr. 15 - diam. gurii 0,60/0,80 m; gr. 16 - diam. gurii 0,45/0,60 m; gr. 17 - diam. gurii 1,15/1,45 m; gr. 18 - diam. gurii 0,40/0,90 m; gr. 19 - diam. gurii 0,60/0,75 m; gr. 20 - diam. gurii 0,40 m; gr. 21 - diam. gurii 0,80 m; gr. 22 - diam. gurii 0,40/0,65 m; gr. 23 - diam. gurii 0,60/1,20 m; gr. 24 - diam. gurii 0,35/0,40 m; gr. 25 - diam. gurii 0,85 m; gr. 26 - diam. gurii 0,60 m; gr. 27 - diam. gurii 0,55/0,85 m; gr. 28 - diam. gurii 0,60/0,90 m). Cu excepția gr. 4, care conținea un număr foarte mare de fragmente ceramice, din care o parte era arsă secundar sau era vitrifiată, în celelalte gropi nu s-au descoperit decât puține fragmente ceramice asociate cu resturi arse. Pe depunerea aflată în apropiere de marginea nordică a tumulului erau prezente foarte multe pietre de râu, toate cu urme de ardere. Stratul de pământ ce acoperea depunerile de resturi arse conținea și el numeroase fragmente ceramice. Tot aici au apărut și câteva oase calcinate. În porțiunea nord-vestică a tumulului, între -0,10-0,40 m, se afla o altă depunere de resturi arse, care era parțial acoperită de un strat de pietriș. Aici au fost găsite, de asemenea, foarte multe fragmente ceramice, precum și o bobită de aur. Faza Lăpuș II.

Tumulul 21 (înălț. 3,35 m, diametrele 40,70/41,95 m). Tumul afectat de intervenția unor „căutători de comori”, de lucrări agricole și de încercări de nivelare a terenului, care au distrus o parte din manta.

Într-o primă etapă de construcție a tumulului a fost ridicată pe solul antic, eventual în prealabil nivelat, o movilă de pământ cenușiu gălbui, diferit de cel existent la fața locului, deci adus din altă parte. Pe suprafața acestei movile, în centru, a fost amenajată vatra de incinerare, care s-a extins pe o suprafață de formă aproximativ rectangulară cu lungimea laturilor de 3,20 (E-V) x 2,80 m (S-N). În urma incinerării, s-a format un strat de arsură gros în unele porțiuni de 0,03-0,05 m, care la suprafață a primit o culoare roșatică cu pete mari cenușii închis și maronii. Nu au apărut dovezi clare în privința modului în care s-a desfășurat incinerarea, nici în legătură cu modul de aranjare a rugului propriu-zis. Pe mijlocul laturii nordice, sub vatră, a apărut o groapă cu gura ovală (0,40x0,30 m), cu profilul în formă de sac, care se adâncea în pământul viu până la -0,40 m; în umplutura sa de culoare cenușiu deschis au fost găsite doar bucăți mici de cărbune. Destinația gropii nu poate fi precizată, este însă posibil să fi fost o groapă de stâlp, într-o anumită legătură cu ceremonialul de înmormântare. Pe vatra de incinerare centrală s-au aflat cantități destul de mari de oase

calcinate. Ele erau răspândite pe întreaga suprafață a vetrei, neexistând vreo concentrație a lor. Dispersate pe vatră se aflau și foarte multe fragmente ceramice. Nu s-a putut stabili vreo regulă în depunerea lor. Se pare însă că spargerea ceramicii a avut loc în afara perimetrului vetrei, întrucât fragmente din aceleași vase au fost găsite atât pe suprafața vetrei cât și în pământul ce acoperea vatra, aici la diferite adâncimi. Alături de oase calcinate și ceramică, pe vatră a fost găsită și o mărgea de aur de mici dimensiuni, de formă bitronconică. Dintre formele de vas identificate, majoritatea repetă pe cele deja anterior puse în evidență în cadrul tumulilor fazei Lăpuș II, au apărut însă și câteva forme ceramice care nu au corespondente în obiectivele cercetate din cadrul necropolei, dar nici în alte complexe contemporane. În afara vetrei de incinerare centrale, pe suprafața movilei de pământ cenușiu au fost identificate mai multe vetre laterale, dintre care unele au fost puternic deranjate de pietrele construcției ridicate nemijlocit deasupra lor. Toate au fost curățate de resturile de ardere. Semnificația lor este greu de stabilit, întrucât pe niciuna dintre ele nu au fost găsite oase calcinate și doar pe una puține fragmente ceramice. În afara vetrelor, au fost găsite și câteva depuneri. Una dintre acestea consta dintr-un pământ de culoare cenușiu deschis cu fragmente ceramice de mici dimensiuni, cărbune și numeroase oase calcinate. Forma sa era ovală (1,10x3,10 m) și a fost amenajată direct pe solul antic. O altă depunere a fost descoperită înspre marginea movilei mici. Ea se extindea pe o suprafață de formă neregulată (lăț. maximă 1,10 m, lung. maximă 1,10 m), era de culoare neagră și conținea puține oase incinerate și cărbune. La baza movilei de pământ cenușiu au fost găsite fragmente dintr-un vas cenușiu, depuse în trei grupaje. Fragmente ceramice dispartate au fost găsite și în alte porțiuni ale acestei movile. Tot aici au apărut, de asemenea concentrate în mai multe grupuri, cantități mai mari sau mai mici de cărbune. Este posibil ca ele să fi provenit de pe vetre. Au fost găsite și resturi care ar putea să fie vegetale. La adâncimea de -2,90 m se afla încă o vatră. Și aceasta a fost puternic deranjată de pietrele din construcția aflată deasupra ei. Avea o formă aproximativ ovală (1,20x1,60 m), orientată NE-SV. Culoarea sa era cărămidie cu pete negre-cenușii și maronii. Pe vatră s-a aflat fragmente ceramice și cărbune. O vatră de dimensiuni mai reduse a fost pusă în lumină la sud de precedentă vatră. Avea o formă neregulată, cu lățimea maximă de 0,35 m și lungimea maximă de 0,60 m, și prezenta caracteristici asemănătoare. Înspre capătul estic al tumulului, la adâncimea de 0,70 m, se găsea o altă vatră de formă neregulată, cu lățimea maximă de 1,60 m și lungimea maximă de 2 m, cu suprafața de culoare cărămidie cu pete negre-cenușii, pe care au fost descoperite fragmente ceramice, cărbune și câteva oase calcinate de mici dimensiuni.

Movila cu vatra centrală, precum și o bună parte a vetrelor și depunerilor amintite era acoperită, în cea de a doua etapă de amenajare a movilei funerare, de o adevărată construcție în formă de movilă, realizată din pietre de râu, plăci de gresie și bucăți de stâncă, cu diametrul de 26,50/28,90 m și înălțimea de 2,90 m. Această construcție centrală a fost căpăcuiată cu un strat de pământ cu o grosime variabilă, pe care au fost depuse, în anumite porțiuni,

pietre de râu, acestea formând straturi cu grosimi diferite, extinse pe suprafețe de asemenea variabile. Construcția centrală a fost înconjurată de un inel format tot din pietre de râu, cu o lățime variind între 2 și 4 m. Întregul ansamblu a fost acoperit cu o manta de pământ. Construcția centrală a fost afectată de intervenții ulterioare, unele dintre acestea având loc într-o perioadă apropiată de cea a ridicării mormântului tumular, fie ale unor încercări preistorice de jefuire a mormântului tumular, fie ale unor acțiuni de cult. În porțiunea nord-estică a fost sesizată o fâșie relativ îngustă, lungă de mai mulți metri, din care au fost îndepărtate pietrele, aici apărând un gang, pe fundul căruia erau prezente urme slabe de arsură, precum și câteva mici fragmente de oase calcinate. O altă intervenție de acest fel a fost surprinsă, în aceeași porțiune, în partea superioară a construcției, aici fiind găsit, printre resturi de arsură, un fragment de fibulă de bronz. Tot aici a apărut în construcția centrală o groapă de mari dimensiuni, în umplutura căreia a fost găsită o cataramă de fier. Pe fundul gropii erau prezente, de asemenea, resturi de arsură. În lipsa unei analogii sigure pentru cataramă, datarea sa este incertă, din acest motiv nu poate fi precizat nici momentul în care a fost practică groapa, este însă posibil ca el să corespundă unei etape mult mai noi decât cea în care se înscrie tumulul. Un alt obiect de fier, și anume un fragment de lupă de fier a fost găsit printre pietrele inelului. Având în vedere apariția sa la mică adâncime, apartenența sa la inventarul inițial al tumulului este pusă sub un justificat semn de întrebare. Aici a fost găsit și un fragment de sceptor de piatră. Deși și această piesă este greu databilă și în plus este lipsită de corespondente în necropola de la Lăpuș, ea pare totuși a fi fost contemporană cu majoritatea artefactelor apărute în tumul. Din loc în loc, în partea superioară a construcției centrale au fost depuse resturi de arsură împreună cu fragmente ceramice. Depunerea cea mai consistentă de astfel de resturi a fost identificată în porțiunea nord-vestică a tumulului, în apropiere de baza construcției. Fragmente ceramice disparate au fost găsite și la diferite adâncimi în construcție. Tot aici au apărut și două ace de bronz, precum și un opritor cu capetele discoidale. Poziția lor indică mai degrabă faptul că ele nu au fost depuse intenționat, ci au fost pierdute de constructorii tumulului.

În porțiunea sud-estică, în spațiul dintre construcția centrală și inel a apărut un mormânt de incinerare în urnă. Este vorba evident de un mormânt secundar. Urna este un vas bombat ce aparține categoriei de ceramică grosolană. Ea era acoperită cu o strachină cu marginea lată și canelată, iar în interiorul ei, deasupra oaselor umane foarte slab arse, se afla o ceașcă cu toarta supraînălțată întoarsă cu gura în jos. Mormântul era înconjurat de bucăți de gresie de diferite dimensiuni.

O cantitate relativ mare de oase calcinate, încă nediagnosticate, a fost găsită grupat în porțiunea vestică a mormântului. Oasele se aflau parțial sub pietrele din marginea construcției centrale, parțial în pământul dintre această construcție și inelul de pietre. Semnificația lor urmează încă să fie stabilită.

În porțiunea sudică a mormântului, pe inelul de pietre au apărut grupat fragmentele unui vas de mari dimensiuni în formă de sac. În aceeași porțiune,

sub pietre, amenajat pe pământul antic, se afla o platformă de formă aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 3,50/7,10 m, puternic arsă, pe care era prezentă o cantitate foarte mare de oase calcinate. Nici acestea nu au fost deocamdată diagnosticate, foarte probabil însă că ele sunt de animale. Este vorba aici, în mod aproape cert, de un loc de incinerare pentru animale. Printre oase s-au găsit și două fragmente de psalii din corn de cerb, decorate cu motive incizate și excizate. În imediata apropiere a acestei platforme se afla o alta de mult mai mici dimensiuni, de asemenea puternic arsă, complet curățată însă de resturile de ardere. Pe ea s-a găsit o brățară de bronz, care a fost, se pare, în contact cu focul.

Singura parte a construcției centrale unde, împreună cu pietrele, a apărut și o cantitate ceva mai mare de pământ este cea de mijloc a sa. Aici stratul de pietre era relativ subțire (grosimea sa reală nu poate fi stabilită, întrucât chiar aici a avut loc intervenția „căutătorilor de comori”). Ele acopereau o movilă de pământ de culoare brun-gălbui, în care erau prezente pietre de râu, probabil alunecate din stratul care o căpăcuia. În movilă au fost săpate două gropi, care s-au umplut parțial cu pietre, de asemenea alunecate, parțial cu pământ de culoare brun închis. Atât în gropi, cât și în movilă au fost găsite cantități apreciabile de ceramică. Fig. 151-156. Faza Lăpuș II.

Tumulul 22 (înălț. 1 m, diametrele nu mai pot fi stabilite cu exactitate).

Tumul parțial distrus, în special în porțiunea sa sudică, de lucrările agricole. Un strat subțire de lut de culoare cenușiu – albăstrui cu grosimea variind între 0,6 și 0,10 m, fără materiale arheologice, care a servit ca strat de nivelare și de delimitare a porțiunii pe care urmau să fie amenajate celelalte structuri ale mormântului, a fost depus pe pământul viu de culoare galbenă sau galben roșcat, cu urme mai mult sau mai puțin consistente de limonit. El a fost suprapus de un alt strat, de culoare crem - cafeniu, puternic tasat, cu o grosime maximă de 0,40 m. Peste acesta a fost amenajată, într-un pământ galben nisipos, o construcție formată din pietre de râu și blocuri de gresie, cu o grosime cuprinsă între 0,20 și 0,60 m, în care se aflau grupaje de fragmente ceramice și vase depuse inițial întregi, oase incinerate, bucăți mici de cărbune. Stratul de pământ vegetal, parte din mantaua ce acoperea construcția centrală, avea culoarea neagră cenușie și o grosime medie de 0,10 m, (dar care în anumite porțiuni ajunge până la 0,25 m).

Între pietrele de râu și gresii sau imediat sub acestea au fost descoperite mai multe depuneri formate din vase inițial întregi, vase întregibile, respectiv părți din acestea. În interiorul construcției de pietre, înspre partea sa sud-vestică, a fost sesizat un spațiu dreptunghiular, cu dimensiunile de 1,20 x 1,50 m, orientat sud-nord, neacoperit de pietre, care conținea, la -0,50 m, două grupaje de ceramică, primul format din fragmente de la două vase (castron și vas pântecos), al doilea din fragmente de la un vas vatră. Imediat sub primul grupaj au fost găsite o ceașcă și un suport în formă de mosor. O altă grupare se afla la -0,40 m, în pământul galben nisipos, înconjurată de pietre și gresii, și era formată dintr-o oală de dimensiuni mijlocii cu marginea răsfrântă, ce a servit drept urnă,

ea adăpostind o mare cantitate de oase incinerate, precum și fragmente de la o ceașcă. Urna a fost acoperită cu un castron, deșus cu gura în jos. După ordinea în care au fost găsite fragmentele de la ceașcă, pare probabil că ea să fi fost așezată tot cu gura în jos.

În pământul galben nisipos, la adâncimea de -0,36 m, se aflau două vase protejate înspre sud și nord de pietre de râu și bucăți de gresie. Este vorba despre un castron de culoare neagră în interior, cărămiziu în exterior, cu marginea ușor invazată, ornamentat cu striuri, deșus cu gura în jos. Castronul acoperea un vas aproape întreg de dimensiuni mai mari tot de culoare neagră, ornamentat cu patru mici proeminente. În interiorul vasului se găsea o mică piatră de râu și pământ de culoare galbenă.

La marginea movilei, sub pietre și gresii, au apărut, la adâncimea de -0,40 m, mai multe fragmente ceramice așezate pe stratul de pământ cremcafeniu, tasat. Vasele nu au fost depuse întregi, ci sparte și așezate dispart pe pământ. Fragmentele ceramice descoperite aparțin unei străchini ornamentate cu motive realizate prin incizie-excizie (fig. 157), unui vas vatră cu marginea fațetată, lucrat din pastă intermediară de culoare cărămizie, precum și unei oale de mari dimensiuni cu corpul ușor arcuit lucrată din pastă grosieră, ornamentată cu striuri. Aici au apărut și câteva oase calcinate și bucăți mici de cărbune.

Este posibil ca tumulului să-i fi aparținut și o mică aglomerare de formă aproximativ ovală, orientată sud-nord, cu dimensiunile de 0,40/0,60 m, realizată din pietre mici de râu, așezate direct pe solul antic, precum și o altă aglomerare de acest fel, găsită la -0,40 m, tot de formă aproximativ ovală, orientată nord-vest – sud-est, cu dimensiunile de 0,70/1,20 m. În niciuna dintre aceste aglomerări nu au apărut materiale arheologice.

Nu se știe deocamdată, nefiind efectuată încă expertiza osteologică, ce fel de oase calcinate sunt prezente în T. 22. Pare totuși foarte probabil că cele găsite în urna apărută în suprafața B sunt umane. Chiar dacă urna nu se afla în poziție centrală, ea pare să fi fost mormântul principal al T. 22. Cel puțin una dintre depuneri, și anume cea formată din două vase parțial întregibile, reprezintă cu siguranță un mormânt simbolic.

Lipsește orice urme ale vreunei vetre de incinerare, dar și a altor urme de foc făcute pe locul în care s-a amenajat tumulul. De asemenea, erau prezente doar în cantitate foarte mică resturi de ardere provenite de la focuri făcute în afara incintei tumulului. Prin aceste aspecte, T. 22 se deosebește evident de ceilalți tumuli cercetați în necropola de la Lăpuș. Faza Lăpuș III.

Tumulul 23 a fost deranjat de lucrările agricole practicate aici de-a lungul timpului. Se pare că inițial a existat și aici o aglomerare centrală de pietre de râu, care proteja probabil urna și vasele de ofrandă. Pietrele de râu au fost dispersate pe o zonă relativ mare, în timp ce ceramica și oasele calcinate, sesizate de la adâncimea de -0,32 m, erau răspândite pe o suprafață de 0,80/1,60 m. Alături de ele se găseau și mici bucăți de cărbune. O groapă, plasată aproximativ central, de formă ovală, a cărei gura nu a putut fi cu certitudine

marcată din cauza rădăcinilor, pornea din pământul galben nisipos și se adâncea în pământul viu, având în umplutură câteva pietre de râu și fragmente ceramice.

În apropiere de colțul sud vestic al suprafeței D, la adâncimea de 0,08 m a fost descoperit un mormânt de incinerare în urnă. Vasul, în care se găseau doar oase incinerate, era acoperit cu o dală de gresie groasă de 0,07 m. Nu au fost găsite urmele vreunei gropi în care să fi fost depusă urna. Deocamdată nu se poate stabili dacă urna menționată a aparținut vreunui dintre movilele funerare din apropiere sau reprezintă un mormânt izolat. Este de notat că relativ aproape de locul acum cercetat a mai fost identificat un mormânt izolat de factură Lăpuș²¹⁹.

În colțul nord-estic al suprafeței C, la adâncimea de 0,35-0,40 m, a apărut o mică parte dintr-o vatră cu grosimea de 0,10 m, ce pare să facă parte dintr-un tumul de mai mari dimensiuni, aflat la est de T. 24. În partea din vatră pusă în evidență nu au fost descoperite artefacte sau oase incinerate. Ea urmează să fie integral cercetată în campaniile următoare pentru a se stabili destinația și apartenența sa.

Tot în suprafața C, dar în colțul său nord-vestic, a fost găsit un complex (groapă ?), care nu a fost decât parțial cercetat. În umplutura sa erau prezente fragmente ceramice și pietre mici de râu. Nici funcția acestui complex n-a putut fi deocamdată clarificată. Pare însă puțin probabil ca el să fi aparținut tumulului 23.

Tumulul 24 a fost mult mai puțin deranjat decât T. 23. Aproximativ în porțiunea sa centrală, la adâncimi cuprinse între 0,05-0,20 m, se afla o amenajare realizată din pietre de râu de dimensiuni mijlocii. Ele au ieșit la iveală în colțul nord-estic al suprafeței D, în colțul sud-estic al suprafeței C, în colțul sud-vestic al suprafeței E și în colțul nord-vestic al suprafeței E. Amenajarea avea forma unei potcoave, cu partea deschisă (cca 1 m) înspre sud și dimensiunile exterioare de 4/5 m, pe direcția EV/SN. În interiorul amenajării exista un spațiu rectangular cu dimensiunile de 1,50/2,20 m, unde nu au fost așezate pietre. Aici au fost depuse mai multe vase, și anume, într-o înșiruire de la nord la sud, o oală striată așezată cu gura în jos, fragmente dintr-o ceașcă, un vas vatră miniatural fragmentar, un vas cu oase incinerate acoperit cu o strachină ornamentată cu motive spiralo-geometrice (fig. 158), realizate în tehnica exciziei-inciziei, o oală așezată culcat cu gura înspre sud est și, în fine, încă o ceașcă fragmentară. O parte din spațiul rectangular pe care erau așezate vasele menționate a fost arsă cu intensitate diferită înainte de așezarea vaselor, rezultând astfel porțiuni mai mici sau mai mari roșiatice și cărămizii de consistențe deosebite. De pe aceste porțiuni resturile arse au fost îndepărtate cu grijă. Atât grupajul de pietre cât și ceramica se aflau pe o platformă de pământ construită pe solul antic. Forma și limitele platformei nu au putut fi clar stabilite, dimensiunile sale depășeau însă pe cele ale amenajării centrale.

²¹⁹ Kacsó 2003f, 118, nr. 31a, pl. 37.

Mai multe grupări mici de pietre de râu de diferite dimensiuni au fost găsite disparat în suprafețele cercetate. Nici între pietrele ce le compun și nici în preajma lor nu au fost descoperite materiale arheologice. Este greu de apreciat dacă aceste grupări de pietre au avut sau nu vreo legătură cu construcțiile funerare.

Delimitarea dintre tumulii 23 și 24 nu era evidentă. Doar o mică alveolare a terenului dintre cele movile pare să indice faptul că este vorba aici de două complexe funerare diferite. Având în vedere deranjările evidente observate în suprafața atribuită, firește cu anumite semne de întrebare, tumulului 23, reconstituirea ritualului practicat aici este doar ipotetică și se bazează mai mult pe cele observate în ceilalți tumuli cercetați din cadrul celei de a cincea grupări tumulare de la Lăpuș. În schimb, tumulul 24 a oferit date concludente și în privința ritualului. Într-o primă etapă a fost construită o platformă de pământ, în centrul căreia au fost depuse numeroase pietre de râu dispuse în formă de potcoavă. Spațiul interior, neacoperit de pietre, a fost ars slab, resturile de ardere fiind apoi îndepărtate. În acest spațiu au fost așezate pe direcția nord-sud mai multe vase, printre care și urna acoperită cu o strachină-capac. Ea conținea o cantitate relativ mare de oase calcinate ce proveneau de la incinerarea efectuată în mod cert în afara perimetrului pe care a fost ridicat tumulul. Faza Lăpuș I.

Tumulul 25. Se află în imediata vecinătate a tum. 13. Încă înainte de demararea săpăturilor părea destul de probabil că movila a suferit serioase distrugerii. Această impresie a fost, din păcate, confirmată, partea cercetată prezentând serioase deranjări, astfel că continuarea săpăturilor în acest loc a apărut ca lipsită de sens.

Au fost săpate în sectorul D al tumulului 25 trei suprafețe alăturate de câte 4 x 4 m fiecare, adică un total de 48 m², până la adâncimea de 0,50-0,90 m sub nivelul solului actual. În nivelul cel mai de jos au fost surprinse trei gropi dispuse liniar pe direcția N-S, care se adânceau în pământul neumblat, un lut de culoare alb-cenușie până la galben. Ele conțineau fragmente ceramice caracteristice fazei Lăpuș II și bucăți de cărbune de lemn.

Tumulul 26. Se găsește la sud-vest de tum. 25. Tumulul apărea în momentul demarării cercetărilor ca o ridicătură de mică înălțime, cu un diametru de cca 35 m. Partea sa vestică se afla în zona unui drum de care, ce a distrus o porțiune din tumul. În profilul șanțului de lângă acest drum se observă o amenajare de pietre de râu ce a aparținut, desigur, tumulului.

Cercetările în tumul au fost practic terminate în 2013. În 2014 au fost săpați doar martorii stratigrafici care nu au fost îndepărtați în campaniile anterioare și au fost complet documentate nivelurile vetrei centrale din prima fază.

Au putut fi reconstituite următoarele faze de construcție: Faza 1. Pe întreaga suprafață a unei platforme de lut amenajate pe o ușoară ridicătură naturală a fost înălțată o construcție de mari dimensiuni din bârne, având o vatră centrală. Faza 2. Această construcție a fost incendiată și acoperită cu o platformă de lut. Pe această platformă a fost ridicată o hală de mari dimensiuni cu planul în formă de megaron și cu vatră centrală. După incendiere, ea a fost

reconstruită în același fel încă o dată²²⁰. Faza 3. Faza de construcție cea mai recentă, în bună parte distrusă de eroziune, a putut fi doar parțial surprinsă. La construcții se ajungea prin rampe, respectiv drumuri pavate cu pietre de râu. În apropiere de construcții se aflau depuneri intenționate de mari cantități de ceramică și alte categorii de artefacte (obiecte de lut ars și piatră, forme de turnat, piese de bronz), precum și de resturi arse ce proveneau de la ospete. În cadrul tumulului au fost puse în evidență și alte structuri: gropi de diferite dimensiuni, zone acoperite cu pietre de râu sau cu pietriș etc.

În cursul săpăturilor în tumul, au fost prelevate numeroase eșantioane de cărbune de lemn pentru analizele de C¹⁴, în vederea determinărilor cronologice. În urma analizelor efectuate în laboratorul din Poznań (Polonia), sub conducerea lui T. Goslar, au fost obținute, printre altele, datele: analiza P14 (Poz-22.788) 2995±35 BP, calibrată 1380-1120 BC (probabilitate 95,4 %), 1310-1190 BC (probabilitate 68,2 %), analiza P23 (Poz-22.795) 3005±30 BP, calibrată 1380-1120 BC (probabilitate 95,4%), 1320-1200 BC (probabilitate 68,2 %), analiza P38 (Poz-22.792) 3055±35 BP, calibrată 1420-1250 BC (probabilitate 95,4 %), 1390-1290 BC (probabilitate 67,1 %). Rezultatele indică o vârstă mai ridicată pentru complexele cu ceramică canelată decât se presupunea anterior. Noile date sunt însă în convergență cu cele obținute recent în alte situri din și dinafara Bazinului carpatic.

Cu excepția celtului de fier și a două vase din tum. 2, care se găsesc la MNIR, întregul material provenit din săpăturile în necropola tumulară de la Lăpuș, începând cu anul 1967, se află la MJM.

Lit.: Schönherr 1889, 343; **Szendrei 1890**, 375 sqq.; Hampel, ArchÉrt 11, 1891, 81; Kádár 1901b, 36²²¹; **Roska 1940**, 11, nr. 26; **Roska 1942**, 209, nr. 23; Kalicz 1960, 7, nr. 35, 9; Mozsolics 1960, 116; Popescu, Dacia N.S. VI, 1962, 520, nr. 48; Popescu, SCIV 13, 1962, 206, nr. 48; **Rusu, Necropola tumulară de la Lăpuș** (ms.); Rusu 1963, 189; Zaharia, Dacia N.S. IX, 1965, 103; Zaharia, Morintz, SCIV 16, 1965, 454; Horedt 1966, 18; Berciu D. 1966, 229; Berciu D., *Neue Forschungsergebnisse zur Vorgeschichte Rumäniens*, Antiquitas Reihe 2, Band 4, Bonn, 1966, 43, 45, pl. 14, 1; Horedt, Germania 45, 1967, 48, nota 22, fig. 3 (harta ariei de răspândire a vaselor Gáva); Horedt 1967a, 151; Horedt 1967b, 24; Vulpe, *Necropola hallstattană de la Ferigile*, BiblArh XI, București, 1967, 20, nota 16 („Târgu Lăpuș”), nota 84 (informație Mircea Rusu); Berciu D. 1967, 112; Daicoviciu H. (red.) 1967, 15, fig. 8 („Târgu Lăpuș”); Foltiny, Origini 2, 1968, 340, fig. 3, 6; J. Paulík, ZborníkSlovNárMúz 62, 1968, História 8, fig. 1 (harta ariei de răspândire a culturii Gáva); Rusu, *Considerații cu privire la unele probleme hallstattiene din*

²²⁰ O construcție de formă asemănătoare, cu destinație probabilă de cult și datată în secolul XIII î.e.n., a fost descoperită la Troia (Troia VIIa), vezi R. Becks, Anodos 6-7, 2007, 61 sqq.

²²¹ Printre cercetătorii necropolei este menționat, foarte probabil greșit, și dr. Gy. Primics.

*Transilvania*²²² (ms.); Popescu 1968a, 424, nr. 31; Popescu 1968b, 681, nr. 31; **Rusu 1969**, 677 sq.; **Ordentlich, Kacsó 1969**, 11 sqq.; Popescu 1970a, 437, nr. 45; Popescu 1970b, 499, nr. 45; Morintz, *Autour de l'origine et de l'évolution du Hallstatt ancien en Roumanie*, în Filip (red.) 1970, 730 sq.; Kacsó 1971, 36 sqq.; Vulpe, SCIV 22, 1971, 307, notele 8-9, 311; Kacsó, *Lăpuș*, Marmatia 2, 1971, 368 sq., 374 sqq.; Dumitrescu 1971, 125, nr. 171; Babeș 1971, 376, nr. 98; Kacsó 1972a, 27 sqq., fig. de la p. 90–94; Morintz 1972, 341, nr. 88; Bader 1972b, 513 sq.; Kacsó 1972b, 185 sqq.; Rusu 1972a, 31, nota 1a, 34 sq., 39, 46, nr. 34; Rusu 1972b, 75 sq., nr. 44, 84 sq.; Rusu 1972c, 16, 40, 49; H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1972, 48; Morintz 1973, 380, nr. 85; László 1973, 586, fig. 2, 4; Г. И. Смирнова, *Население Восточных Карпат в эпоху раннего гальштата*, în *Культура і набут населення Українських Карпат*, Ужгород, 1973, 173; Rusu 1973, 108 sq., fig. 1, 4; G. I. Smirnova, SCIVA 25, 1974, 377 sqq.; Dumitrescu 1974, 361, fig. 402, 3, 5, fig. 456; Rusu 1974, 351, fig. 1, 1; Vulpe 1974, 251; **Kacsó 1975**, 45 sqq.; Vulpe 1975b, 69 sqq.; Popescu 1975, 59; László 1975, 21, nr. 11, fig. 2, 1; Bader 1976, 45 sqq.; Morintz, *Gáva*, în Pippidi (coord.) 1976, 292; Vulpe, *Lăpuș*, în Pippidi (coord.) 1976, 367; Horedt, *Eine befestigte Höhensiedlung der späten Bronzezeit bei Tușnad in Siebenbürgen*, în *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag I. Urgeschichte*, ArchAus Beiheft 13, 1976, 402; Ignat, *Thraco-Dacica* 1976, 103 sq.; Hardmeyer 1976, 127²²³; Kacsó, Mitrea I. 1976, 543 sqq.; László 1977a, 40; László 1977b, 55, nr. 12, fig. 2, 1; Vulpe 1977, 110; Crișan 1977, 384; Petrescu-Dîmbovița 1978b, 94; I. Stratan, A. Vulpe, PZ 52, 1977, 42 sqq.; Bader 1978, 62 sqq.; Berciu D., *Daco-Romania*, Archaeologica Mundi, Genf, 1978, 197, pl. 35; Némethi 1978, 118; Morintz 1978, 167; Ignat, *Suceava* 5, 1978, 115 sq.; Kacsó 1979, 13 sqq., fig. 1; Olteanu, SCIVA 30, 1979, nota 24; Coles, Harding 1979, 404, fig. 145; Glodariu, Iaroslavschi 1979, 12; Soroceanu 1979, 23 sqq., nr. 2–5, fig. 5 și fig. 19; Vulpe 1979, 2267; Bader 1979, 27, nr. 31; Hüttel, PZ 54, 1979, 39 sqq.; Horedt, *Morești. Grabungen in einer vor- und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, Bukarest, 1979, 32; G. Tončeva, *Chronologie du Hallstatt ancien dans la Bulgarie de Nord-Est*, StThr 5, Sofia, 1980, 17, 51; Müller-Karpe 1980, 16, 234, 800, pl. 365C; Horedt, *Die Thraker und die Mittelmeerwelt*, în R. Vulpe (ed.), *Actes de IIe Congrès de Thracologie (Bucarest, 4 – 10 septembre 1976) I. Histoire et Archéologie*, București, 1980, 118 sq.; Kacsó 1980c, 21 sqq., nr. 29-39, 43-44; Miclea, Florescu 1980, fig. 400; Soroceanu, Iaroslavschi, în *The Dacians. Billingham Art Gallery 11th April – 7th June 1980* (catalog de expoziție), 20, 51, nr. 2–7, fig. 5–7; Tripsa et al. 1981, 26; **Kacsó 1981a**; Kacsó 1981d, 87 sq.; Pleiner 1981, 116, fig. 2, 6; Z. Bukowski,

²²² Autorul mi-a remis manuscrisul în toamna anului 1980, după ce a avut bunăvoința de a-mi ceda drepturile de publicare a materialului descoperit la Lăpuș în anul 1961. Titlul inițial al lucrării era *Considerații cu privire la așezările și cimitirele hallstattiene timpurii din Transilvania*.

²²³ Autorea menționează, greșit, ca descoperite la Lăpuș și verigi de aur deschise cu secțiunea rombică. O astfel de piesă a apărut aici de abia în 2013.

ArchPolski 26, 1981, 327 sqq.; R. F. Hoddinott, *The Tracians, Ancient Peoples and Places* 98, 1981, 53 sqq., fig. 41 și fig. 51, 2; Mozsolics 1981, 415; Crișan 1981, 137; Rusu 1981, nota 24 și nota 26; Vulpe 1982, 325; Hänsel, *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.*, în Hänsel (ed.) 1982, 33; Kemenczei, *Nordostungarn in der Spätbronzezeit*, în Hänsel (ed.) 1982, 310; В. П. Ванчугов, *О появлении корчаг в памятниках эпохи поздней бронзы Северо-Западного Причерноморья*, în *Археологические Памятники Северо-Западного Причерноморья*, Киев, 1982, 50, fig. 2, 5; N. Vlassa, *Apulum XX*, 1982, nota 11; Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu 1982, fig. 9, 6; Roman, Sîntimbrean, Wollmann 1982, 11, fig. 4; Crișan, Cazacu 1982, 185; Moscalu 1983, 330, nota 1.638; Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu 1983, 192, fig. 19, 5; Vasiliev, *ActaMusNap XX*, 1983, 40 sq.; Kemenczei, *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*, ArchHung S.N. 51, Budapest, 1984, 29, 60; Demeterová 1984, 16 sqq.; Mozsolics 1985, 76, 80; Foltiny, WAB 71, 1985, 111 sq., fig. 1, 4; Dumitrescu 1985, fig. 70, 2-5, fig. 79, 3, 5; Demeterová, SlovArch XXXIV, 1986, 99 sqq.; Kacsó 1986, 112; Boroffka 1987, 55, 67, nr. 18, fig. 4, 8; V. Vasiliev, A. Zrinyi, *Apulum XXIV*, 1987, 115; Kacsó 1987a, 74; Kacsó 1987b, 82; Vulpe, Zahariade 1987, 29; Kalmar 1987, 173; Dumitrescu, Vulpe 1988, fig. 17, 18; Wanzek, *Apulum XXV*, 1988, 104 sqq., fig. 2, 7; Stoia 1989, 47, fig. 3, 1; Wanzek 1989, 201, nr. 47, pl. 48-49; Taylor 1989, 69 sq., 77, fig. 8, 4; Kacsó 1990a, 45 sqq.; Kacsó 1990b, 242; Kacsó 1990c, 81 sqq.; Балагури 1991, 78; Boroffka 1991, 10, nr. 21; Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991, 45, 80, 82, 96, 107 sqq., 115; Vasiliev, *EphNapocensis II*, 1992, nota 28; Andrițoiu 1992, 38, 70, notele 502, 506, 510, 520; Stoia 1992, 394 sq.; Gumă 1993, 245, 264; Sîrbu 1993 50; Stoia 1993, 353; Kacsó 1993b, 31; Andrițoiu, Vasiliev 1993, 104; László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, *BiblThrac VI*, București, 1994, 59 sqq., 93; Kacsó 1994b, 12; L. Bârzu, *Die Vorgeschichte Rumäniens*, în *Goldhelm, Schwert und Silberschätze. Reichtümer aus 6000 Jahren rumänischer Vergangenheit* (catalog de expoziție), Frankfurt a. M., 1994, 25; Vasiliev, *À propos du commencement du premier âge du fer dans l'aire intracarpatique de Roumanie*, în Ciugudean, Boroffka (ed.) 1994, 233; Vulpe, *Zur Deutung und Datierung des Hügels von Susani im Banat*, în B. Schmidt-Sikimić, Ph. Della Casa (ed.), *Trans Europam. Beiträge zur Bronze- und Eisenzeit zwischen Atlantik und Atlas. Festschrift für Margarita Primas*, Bonn, 1995, 83; Vulpe, *Stand und Aufgaben der Urnenfelderforschung im Karpatenbecken*, în *Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, MonogrRGZM 35, Mainz, 1995, 394 sq.; Vulpe 1995, 23; Pop D. 1995, 239; Kacsó 1995b, 97, 110, nota 28; Kacsó 1995d, 243 sq., 250 sqq., pl. S, nr. cat. 94, 96; Vasiliev 1995, 95; Gogâltan, Isac 1995, 10; Petrescu-Dîmbovița et al. 1995, 101; Vasiliev, *La fine dell'età del bronzo e l'inizio della prima età del ferro nella Transilvania intracarpatica*, în M. Porumb (ed.) 1996, 78; **Kacsó, Lăpuș, „Podanc”, jud. Maramureș**, CronCercArh Campania 1995, 1996, 72 sq., nr. 81; Vulpe, *MemSectȘIstArh*, seria IV, 21, 1996, 41; Vulpe 1996, 528 sq.; Vulpe, *Lăpuș*, în *Enciclopedia II*, 301 sqq., fig. 146; G. Kossack,

Bronzezeitliche Keramik aus Zschornowitz und ihre Verwandten im Banat, în J. Chochorowski (red.), *Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej. Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedlowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków, 1996, 303; **Cârciumaru 1996**, 89; Rusu, Dörner, Ordentlich 1996, 19, pl. 9, 3–4 și pl. 10; Iaroslavschi 1997, 19; **Kacsó, Pop D., Lăpuș, „Podanc”, jud. Maramureș**, CronCercArh Campania 1996, 1997, 34, nr. 56; Kaiser, *Der Hort von Borodino. Kritische Anmerkungen zu einem berühmten bronzezeitlichen Schatzfund aus dem nordwestlichen Schwarzmeergebiet*, UPA 44, Bonn, 1997, 130 sq.; Andrițoiu 1997, 47, nota 52; Vasiliev, *De nouveau à propos de quelques aspects concernant la chronologie du premier âge du fer en Transylvanie*, în G. Simion (coord.), *Premier âge du fer aux bouches du Danube et dans les régions autour de la Mer Noire. Actes du Colloque International Septembre 1993 Tulcea*, Tulcea, 1997, 87, 94 sq.; Vulpe, Lazăr 1997, 309, fig. 4, 1–3; Vasiliev, Rotea, Wittenberger (red.) 1998, fig. 15; Rusu, Dörner, Ordentlich 1999, fig. 10, 3–4, fig. 11, fig. 12, 3–4; Boroffka 1999, 67; Vasiliev, *Betrachtungen zur Chronologie der älteren Eisenzeit in Siebenbürgen*, în Boroffka, Soroceanu (ed.) 1999, 174 sq.; Sîrbu, Istros 9, 1999, fig. 17, 4²²⁴; Bărbulescu 1999, 24; Kacsó 1999e, 83 sqq.; Popa C. I., BCSS 5, 1999, 118; Kacsó 2000b, 212; Gogâltan 2000, 44; Kacsó, *Die Hügelnekropole von Lăpuș. Eine kurze Übersicht*, în *Hommage à Gavrilă Simion. Pratiques funéraire dans l'Europe des XIIIe – IVe s. av. J.-C. Actes du IIIe Colloque International d'Archéologie Funéraire organisé à Tulcea, 15 – 20 septembre 1997, par l'Association d'Etudes d'Archéologie Funéraire avec le concours de l'Institut de Recherches Eco-Muséologiques de Tulcea*, Tulcea, 2000, 237 sq.; Motzoi-Chicideanu 2000; Schuster, Istros 10, 2000, 84; Pleiner 2000, 23; L. Bukvić, *Kanelovana keramika Gava kompleksa u Banatu*, Novi Sad, 2000, 32; Păunescu et al. 2000, 130; Kemenczei 2000, 66; Kobal' 2000, 19; Husar 2000, 144; Kacsó 2001a, 35 sqq., fig. 22–24; Vulpe, *The Egean-Anatolian and South-Eastern Europe in the Light of a Revision of the Bronze Age Chronology*, în Kacsó (ed.), 2001, 13; Gogâltan 2001, 193; K. Fischl, V. Kiss, G. Kulcsár, *Beiträge zum Gebrauch der tragbaren Feuerherde (Pyraunoi) im Karpatenbecken II (Spätbronzezeit – Früheisenzeit)*, în Kacsó (ed.), 2001, 133, nr. 6–10, fig. 5, 6-8; **Kacsó 2001b**, 231 sqq.; Vulpe 2001, 20 sqq.; Schuster, Comșa, Popa Tr. 2001, 46, 53, 105; Балагури 2001, 35 sqq.; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, 261, 281, 301, 306, 347, 363, 368, fig. 68, 1, fig. 79, 1–3, pl. 15; Motzoi-Chicideanu 2001, 227 sqq., fig. 18; **Kacsó, Pop D., Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc**, CronCercArh Campania 2001, 2002, 188 sqq., nr. 131; Simion, SAA VIII, 2002, 71; Manilici V., Manilici E. 2002, 264; **Kacsó, Pop D., Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc**, CronCercArh Campania 2002, 2003, 182 sq., nr. 111; Romsauer 2003, 34 sq., 127, pl. 30, pl.

²²⁴ Autorul apreciază proeminența zoomorfă de pe vasul pântecos înalt din tum. 5 drept figurină antropomorfă.

35, 2-4; Kacsó 2003d, 275 sq., Lista 1, nr. 12; Vasiliev, *Prima epocă a fierului*, în Pop, I.-A., Năgler (coord.) 2003, 53; Motzoi-Chicideanu 2003, 369; Vulpe, Lazăr 2003, 49 sq., fig. 4, 1-3; Kacsó 2003f, 124 sq., 137, Anexa 1, nr. 87; W. Blajer, M. S. Przybyła, *Ze studiów nad strukturami osadniczymi epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w zachodniej części Podgórze Rzesznowskiego – Aus den Studien zu den Siedlungsstrukturen der Bronze- und frühen Eisenzeit im westlichen Teil des Rzeszów-Vorgebirges*, în J. Gancarski (red.), *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich. Materiały z konferencji*, Krosno, 2003, 275; D. Spânu, *ActaPraehArch* 35, 2003, 260; Kacsó 2003a, nota 13; Rotea 2003, 47; **Kacsó, Pop D., Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc**, *CronCercArh Campania* 2003, 2004, 176, nr. 101; Kacsó 2004a, 331 sqq.; **Kacsó 2004b**, 37 sqq., 58, pl. 50-65, 2; Gedl 2004, 67; N. Ursulescu, P. Șadurschi, *PZ* 79, 2004, 50; Pankau 2004, 53; Rotea 2004, 706; Marta 2005, 83 sq.; N. Boroffka, F. Ridiche, *Der Gußformenfund von Plenița, Kreis Dolj, Rumänien*, în Soroceanu (ed.) 2005, 176, Lista 5B, nr. 3; Kobal' 2005, 253; Gogăltan 2005, 376; Kacsó 2005a, 126 sq.; **B. Teržan, Metamorphose – eine Vegetationsgottheit in der Spätbronzezeit**, în B. Horejs R. Jung, E. Kaiser, B. Teržan (ed.), *Interpretationsraum Bronzezeit. Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet*, UPA 121, Bonn, 2005, 241 sqq.; Ursulescu, Șadurschi, *ArhMoldovei* 28, 2005, 128; **Kacsó et al., Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Podanc, Gura Tinoasei**, *CronCercArh Campania* 2004, București, 2005, 210 sq., nr. 132; Pop D. 2005b, 75, nr. 84; Kacsó 2005f, 6 sqq.; Lazăr S. 2005, 18, 50, 58; Kacsó 2005e, 107 sq.; Chicideanu-Șandor 2005, 160, nr. 536, 853 sqq., pl. 452-462; Vasiliev 2005, 13; Popa C. I. 2005, 71, nota 293²²⁵; Kemenczei, *Funde ostkarpatenländischen Typs im Karpatenbecken*, PBF XX, 10, Stuttgart, 2005, 75; Kacsó 2005d, 54; Przybyła 2005, 127 sqq., pl. 6, 2-3; **C. Kacsó et al., Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Gura Tinoasei**, *CronCercArh Campania* 2005, București, 2006, 207 sqq., nr. 103; Palincaș 2006, 235, pl. LX, 1; Ciugudean, Luca, Georgescu 2006, 52; Wollmann 2006, fig. 3; Boroffka 2006, 73, fig. 3, 6; Ilon, *Bronzezeitliche Gussformen in dem Karpatenbecken*, în Kobal' (ed.) 2006, 283, Lista 3, nr. 29, 285, Lista 4, nr. 7; Schuster, Morintz A. 2006, 95; **Kacsó et al., Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Gura Tinoasei**, *CronCercArh Campania* 2006,

²²⁵ Este citat Kacsó 2003a, nota 13, unde s-ar fi afirmat că la Lăpuș s-a descoperit un vas pictat la exterior cu grafit. De fapt, în această notă sunt reproduse, între ghilimele, textul în limba maghiară din Registrul de inventar al MNMB, referitor la fragmentul de vas de la Lăpuș aflat la acest muzeu, precum și traducerea în limba română a menționatului text. Autorul acelor rânduri considera că culoarea neagră de pe peretele exterior al vasului se datora unei picturi cu grafit și nu arderii specifice.

Despre prezența ceramicii cu grafit în zona Lăpuș, fără a menționa vreo sursă de informare, vorbește și J. Némethi, *Észak-Nyugat Románia grafitos kerámiajának kérdése és kapcsolattrendszere*, în G. Ilon (ed.), *ΜΩΜΟΣ VI. Óskoros Kutatok VI. Összejövetelének konferenciakötete. Nyersanyagok és kereskedelem. Kőszeg, 2009. március 19-21*, Szombathely, 2009, 269.

București, 2007, 215 sq., nr. 106, pl. 46; Kacsó 2007b, 44, 52, 59, 91 sq., nota 438, fig. 9, 3-4; Batora, Rassmann 2007, 36; Popescu G. C. *et al.* 2007, 13, fig. 1. 10²²⁶; Przybyła 2007, 584 sqq., fig. 3, 1-5, fig. 11, 15-16; C. Kacsó, C. Metzner-Nebelsick, *Internationale Kooperation in Rumänien*, Archæo 4-2007, 82 sq.; Schuster 2007, 61; Bejinariu 2007, 55; **Vulpe, *Zu den Grabsitten der älteren Hallstattzeit in Rumänien***, în F. Verse, B. Knoche, J. Graefe, M. Hohlbein, K. Schierhold, C. Siemann, M. Uckelmann, G. Woltermann (ed.), *Durch die Zeiten ... Festschrift für Albrecht Jockenhövel zum 65. Geburtstag*, InternArch Studia honoraria 28, Rahden/Westf., 2008, 269-273; Lazăr S. 2008, 78, 89, 186, 214; C. Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, L. D. Nebelsick, *The Late Bronze Age (13th-12th) Barrow Necropolis at Lăpuș, reg. Maramureș. New Research*, în *Ancestral Landscapes. Burial Mounds in the Copper and Bronze Age (Central and Eastern Europe-Balkans-Aegean, 4th-2nd millennium BC)*, Udine, May 15th-18th 2008 (rezumatele comunicărilor), 13; Vulpe, *Compendiu*; **C. Kacsó, C. Metzner-Nebelsick *et al.*, *Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Podanc***, CronCercArh Campania 2007, București, 2008, 177 sqq., nr. 90; Irimia 2008, 89; C. Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, *Kontinuität und Diskontinuität im Bestattungsverhalten der spätbronzezeitlichen Eliten in Nordwestsiebenbürgen am Beispiel der Hügelnekropole von Lăpuș*, în *Paysages funéraires de l'Âge du Bronze, Colloque international sur l'Âge du Bronze, Herne, 15-18 octobre 2008, Résumés des communications*, 78; Soroceanu 2008, 117 sq., nr. 69; **C. Kacsó, C. Metzner-Nebelsick *et al.*, *Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Podanc***, CronCercArh Campania 2008, nr. 203; Kacsó 2008a, 60; **C. Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, *Raport preliminar asupra cercetărilor în necropola tumulară de la Lăpuș***, Baia Mare, 2009; Boroffka 2009, 124, fig. 3, 6; Rotea 2009, fig. 17; Irimia 2009, 39; Gogâltan, *A Late Bronze Age Dwelling at Iernut-Sfântu Gheorghe-Monument, Mureș County*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2009, 121; Kacsó 2009a, 45; Bălan G. 2009, 4, 35, nr. 37, pl. 5, 37; E. Moldovan, *Apulum XLVI*, 2009, 299 sq., notele 49 și 62; Neacșu, *Resurse minerale*²²⁷; Przybyła 2009, 103, 285 sq., fig. 14, 1-2. 5-6. 10-14, fig. 23, 5-6; Marta 2010a, 9; Marta 2009, 20, 23 sqq., 41 etc.; **C. Kacsó, C. Metzner-Nebelsick *et al.*, *Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Podanc***,

²²⁶ Se vorbește de o covată de lemn (!) pentru spălarea aurului la Căpuș (sic !), datată în perioada bronzului târziu, care ar fi cel mai vechi obiect legat de exploatarea aurului descoperit în România. „Descoperirea”, cu aceeași localizare, este menționată și de A. Neacșu (*Resurse minerale*, 17; *Aurul aluvionar din România: sursele și importanța geologico-arheologică*, www.romarcheomet.ro/pdf/.../Aur%20aluvionar/pdf). Este evidentă aici citarea greșită, fără a fi amintită sursa primară, și anume lucrarea lui Rusu 1972a, nota 1a, a unei informații referitoare la cele două coveți de lut ars din inventarul tumulului 10 de la Lăpuș, care sunt foarte asemănătoare unor coveți de lemn. M. Rusu presupune că astfel de coveți au fost folosite la spălarea aurului. O părere similară este exprimată de V. Wollmann (2006, 442).

²²⁷ „Sunt reluate „datele” furnizate de Popescu G. C. *et al.* 2007 (vezi nota de mai sus).

CronCercArh Campania 2009, București, 2010, 111-118, nr. 37; **C. Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, L. D. Nebelsick, *Bronzezeitlicher Kultbau im Karpatenbecken***, Archäologie in Deutschland 3, 2010, 54-57; Dietrich O., MittBerGesAEU 31, 2010, 30, nota 20; M. Davidescu, A. Vulpe, Drobeta 20, 2010, 142; M. Davidescu, A. Vulpe, Dacia 54, 2010, 61; László 2010, 125; Teržan 2010, 203 sqq.; Ciugudean, *The Late Bronze Age in Transylvania (With primary focus on the central and Southern areas)*, în Marta (ed.) 2010, 164; **C. Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, L. D. Nebelsick, *A Bronze Age ritual structure on the edge of the Carpathian Basin***, în Marta (ed.) 2010, 219-233; Bejinariu, *Aspects of the Late Bronze Age Cultural Evolution in Northwestern Romania (the Upper Barcău und Crasna Rivers)*, în Marta (ed.) 2010, 239; Némethi 2010, 279; Marta 2010b, 319; Pop D. 2010, 291; Marta et al. 2010, 49, 67, nota 306; Metzner-Nebelsick, *Aspect of Mobility and Migration in the Eastern Carpathian Basin and Adjacent Areas in the Early Iron Age (10th-7th BC)*, în K. Dziegielewski, M. S. Przybiła, Anna Gawlik (ed.), *Migration in Bronze and Early Iron Age Europa*, PA 63, Kraków, 2010, nota 71; Lazăr S., Oltenia XVII, 2010, 28; Popa C. I. 2010, 330, 335, 337 sq.; Lazăr S. 2010, 10 sqq.; Teodorescu R.-M. 2010, 30, 32; Szabó 2011, nota 39; **Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick 2011**, 341-354; C. Kacsó, C. Metzner-Nebelsick, *Ein internationales Forschungsprojekt. Die Ausgrabungen in der spätbronzezeitlichen Hügelnekropole von Lăpuș*, comunicare la conferința *Музеї Карпатського Регіону: стан і перспективи розвитку, Ужгород 17-19 червня 2010*, în H33KM 11, 2011, 253-262; C. Ionescu, V. Hoeck, C. Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, C. Kacsó, *Siliceous slag in the Lăpuș Bronze Age funerary site (NW Romania): overburned ceramic vessels ?*, în *European Meeting on Ancient Ceramics 2011, Wien, 29th September-1st October, Abstracts*; V. Hoeck, C. Ionescu, C. Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, C. Kacsó, *Slag-tempered ceramics from Lăpuș Bronze Age funerary site (NW Romania)*, în *European Meeting on Ancient Ceramics 2011, Wien, 29th September-1st October, Abstracts*; Lazăr S. 2011, 50, 58, 116, 119, 121, 129; Motzoi-Chicideanu 2011, 119, nr. 536, 644 sqq.; **C. Kacsó, *Die Hügelnekropole von Lăpuș. Eine zusammenfassende Einleitung***, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2011, 213-243; Kacsó 2011b, 106 sqq.; C. Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, M. Peters, C. Kacsó with the contributions by W. Shotyk, *Environmental and Anthropogenic Impact Factors during the Bronze Age in the Ore-Rich Lăpuș Microregion, Northwest Romania*, în *Socio-environmental dynamics over the last 12,000 years: The Creation of Landscapes II, Open workshop 14th-18th March 2011, Kiel, Germany, programme and abstract volume*, Terra Nostra Schriften der Geounion Alfred-Wegener-Stiftung 2011/1, 50; Rotea et al. 2011, 16; Pop H., Csók 2011, 91; **C. Kacsó, C. Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, *Kontinuität und Diskontinuität im Bestattungsverhalten der spätbronzezeitlichen Eliten in Nordwestsiebenbürgen am Beispiel der Hügelnekropole von Lăpuș, Nordwestrumänien***, în D. Bérenger, J. Bourgeois, M. Talon, St. Wirth (ed.),

*Gräberlandschaften der Bronzezeit/Paysages funéraires de l'Âge du Bronze - Internationales Kolloquium zur Bronzezeit/Colloque international sur l'âge du bronze. Herne, 15.-18. Oktober 2008/Herne, 15-18 octobre 2008, Bodenaltentümer Westfalens 51, 2011, Darmstadt, 2012, 457-475; Marta, Némethi 2011, 94; Teodorescu R.-M. 2011, 25, 74, 78, 129 sqq., nr. 139-141 etc.²²⁸, V. Hoeck, C. Ionescu, C. Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, **Geological Quaterly** 56, 2012, 649-664; C. Metzner-Nebelsick, *Das Opfer. Betrachtungen aus archäologischer Sicht*, în A. Lang, P. Marincović (ed.), *Bios – Cultus – (Im)mortalies. Zu Religion und Kultur. Von den biologischen Grundlagen bis zu Jenseitsvorstellungen. Beiträge der interdisziplinären Kolloquien vom 10.-11. März 2006 und 25.-26. Juli 2009 in der Ludwig-Maximilians-Universität München, Internationale Archäologie Arbeitsgemeinschaften, Symposium, Tagung, Congress, Rahden/Westf., 2012, 158 sq.; Pop H., Csók 2012, 496; Czajlik 2012b, 77; Pop D. 2012a, 27; Bader, *Bemerkungen über die Gáva-Kultur. Geschichte und Stand der Forschung. Ein Überblick*, în Marta (ed.) 2012, 17; Metzner-Nebelsick 2012, 65 sqq., 74, nr. 32, fig. 2-3; Kacsó, *Contributios to knowledge of the Late Bronze Age in north-western Transylvania. Researches from Culciu Mare*, în Marta (ed.) 2012, 163; M. L. Nagy, *Neue Beiträge zu spätbronzezeitlichen Gefäßdeponierungssitten im Oberen Theißgebiet*, în Marta (ed.) 2012, 259 sqq., 266; Kacsó 2012, 182; Ciugudean, *The chronology of the Gáva culture in Transylvania*, în W. Blajer (red.), *Peregrinationes archaeologicae in Asia et Europa Joanni Chochorowski dedicatae*, Kraków, 2012, 238 sq., fig. 12; Țârlea 2012, nr. 687²²⁹; Kacsó, *Dacia N.S. LVI*, 2012, 194; Vulpe 2012, 199 sq.; J. M. Chyla, *Gis in Archaeology*, 5 (<http://www.archeogis.republika.pl/portfolio.pdf>); Kacsó 2013a, 69 sqq., fig. 2-9; Boroffka 2013, 889, fig. 47, 4 rând 1 stânga; J. Chapman, N. Palincaș, *Gender in Eastern European Prehistory*, în D. Bolger, *A Companion to Gender Prehistory*, John Wiley&Sons, First Edition 2013, 418, 421, 426, fig. 20, 2, 1-3; Nessel, *The „Absence” of Smiths and Founders – Why Tools are Rare in Bronze Age Burials*, în Rezi, Németh, Berecki (ed.) 2013, 142; Marta 2013, 208, 210 sqq.; Kacsó 2013c, 226 sq.; László 2013, 253, 258; A. Frînculeasa, B. Preda, O. Negrea, A. D. Soficaru, *Materiale S.N. IX*, 2013, 110; Metzner-Nebelsick 2013, 347; Palincaș 2013, 316 sq., fig. 2, stânga, fig. 3, 1, fig. 4, 2; Jahn 2013a, 110, 265; Frînculeasa, *StPreist* 10, 2013, 191; Palincaș 2014, 316, fig. 9; Dietrich L. 2014, 194, 307; C. Metzner-Nebelsick, C. Kacsó et al., **Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Podanc**, *CronCercArh Campania* 2013, 2014, 79-81, nr. 46; Ilon, *Der Anfang der Urnenfelderzeit (Bz D) im Bakonygebirge*, în *The Beginning of the Late Bronze Age between the Eastern Alps and the Danube. Proceedings of the International conference in Osijek, October 20-22, 2011*, ZIA 1, Zagreb, 2014, 126, 138; O. Г. Левицкий, М. Т. Кашуба, *Финал эпохи бронзы в Карпато-Подунавье: культурно-***

²²⁸ Diferitele grupări tumulare, inexact menționate, sunt considerate necropole de sine-stătoare.

²²⁹ Este menționat toporul de tip Drajna.

исторический ландшафт и его восточные (прикарпатские) рубежи, în V. A. Alekshin, L. B. Kircho, M. T. Kashuba, V. Ya. Stegantseva (ed.), *Archaeology of the ancient societies of Eurasia: chronology, cultural genesis, religious views. Dedicated to the memory of Vadim Mikhailovich Masson (0.3.05.1929-19.02.2010)*, Proceedings of IHMC RAS XLII, St. Petersburg, 2014, 240, 246, fig. 3; Kacsó 2014b, 117; M. Savu, F. Gogâltan, *Exploring the Fields of Ritual and Symbolism. A Late Bronze Age Discovery from Vlaha, Cluj County*, în N. C. Rișcuța, I. V. Ferencz, O. Tutilă Bărbat (ed.), *Representations, Sings and Symbols. Proceedings of the Symposium on Religion and Magic*, Cluj-Napoca, 2015, 175, pl. IV, 2-3.

-La nord de terasa *Podanc*, în dreapta șoselei Târgu Lăpuș – Băiuț (DJ 109F), la aproximativ 300 m de capătul sud-vestic al localității, se află un mamelon înalt (rest de terasă ?) cu partea superioară având forma unui platou relativ neted, cu o lungime de cca 200 m și lățimea maximă de 60 m, numit *Gruitul Târgului* sau *Dâmbul lui Hoșporodic*.

În vara anului 1969 am executat aici un sondaj de verificare, descoperind două obiective sensibil diferențiate în timp. Primul obiectiv, ce aparține fazei Lăpuș II, constă dintr-o depunere de fragmente ceramice, pământ ars, cărbune, foarte puține oase calcinate, amestecate printre pietre de râu de diferite dimensiuni. Tot aici au apărut un fragment de greutate de lut ars și o placă de gresie, parțial prelucrată. Întreaga depunere se extindea pe o porțiune ușor adâncită în solul antic, de formă ovală, cu diametrele de 1,50/4 m. Oasele calcinate s-au dovedit a fi în exclusivitate de animale²³⁰. Având în vedere evidentele asemănări cu mormintele de tip III din cimitirul tumular de la Lăpuș, precum și cu descoperirea de la Libotin–*Dâmbu Crucii*, am interpretat complexul de pe *Gruitul Târgului* tot ca o depunere în legătură cu cultul funerar, eventual chiar ca un mormânt de factură mai deosebită.

Cel de al doilea obiectiv este în mod cert un mormânt de incinerare, din păcate puternic răvășit. Din el au fost recuperate partea inferioară a urnei, un vas lucrat cu mâna, de culoare roșiatică, din pastă cu cioburi pisate, slab arsă, precum și părți dintr-o strachină de culoare cenușie, din pastă fină, bine arsă, care pare să fie lucrată la roată și care a servit, aproape cert, drept capac. Mormântul datează, foarte probabil, din perioada secolelor III–IV e.n.

Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 27.881–27.909).

Lit.: Popescu 1970a, 437, nr. 45; Popescu 1970b, 499, nr. 45; Kacsó, *Lăpuș*, Marmatia 2, 1971, 370, 376; Kacsó 1990c, 91; **Kacsó 1994b**, 9 sqq.; Matei, Stanciu 2000, 61, nr. 80; Gogâltan 2001, 193; Kacsó 2003f, 106, 125, 137, Anexa 1, nr. 89; Kacsó 2004a, 333; Kacsó 2004b, 44, pl. 48, 5; Popa C. I. 2005, 73; Pop D. 2005b, 75, nr. 85; Teodorescu R.-M. 2010, 32; Kacsó 2011b, 106, 109; Teodorescu R.-M. 2011, 78, 129, nr. 138 („necropolă tumulară”); Ardeleanu 2013, 149, nr. 429.

-În dreapta râului Lăpuș, la sud-vest de localitate, în apropierea culmii unui deal cu poziție dominantă, în locul numit *Vârful Feții* se află un grup de

²³⁰ Determinări N. Mirițoiu.

ridicături circulare cu diametrele de 5-6 m și înălțimile de 0,80-1 m, care ar putea fi movile funerare. Am cercetat locul, împreună cu Fr. Herzig (Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege, München), în ziua de 30 august 2011. Nu am găsit la fața locului niciun fel de artefacte, poate și din cauza vegetației foarte abundente, astfel că ne lipsesc datele pe baza cărora am putea încadra cronologic sau cultural posibilele monumente. Prin amplasamentul și forma lor, aceste ridicături prezintă evidente asemănări cu tumulii din punctele *Pe Mlacă* și *Gura Tinoasei*, aflate în stânga râului, la o distanță totuși relativ mică de punctul *Vârful Feții*.

-Depozite de bronzuri: **A**). Depozitul I a apărut în punctul *Secătura Savului*, un deal aflat în prelungirea sud-estică a terasei *Podancul Mare*. Coordonatele GPS: 47° 28,48' N, 23° 59,69' E, cota 452 m. Primele piese ale depozitului au fost găsite, în primăvara anului 1932, pe versantul nordic al dealului, la rădăcina unui copac răsturnat, de către localnicul Nicolae Giurgiu. Potrivit spuselor sale, atunci s-ar fi descoperit opt brățări, două spade cu mânerul plin și o daltă. Dintre aceste piese, M. Rusu a achiziționat pentru MNIT, în vara anului 1961, două celturi și două brățări, celelalte descoperiri fiind considerate atunci pierdute. În vara anului 1967, N. Giurgiu mi-a predat din același depozit alte câteva piese, pe care între timp le-a regăsit: mânerul unei spade, o daltă și o seceră fragmentară. El mi-a arătat, totodată, locul presupus de descoperire a lor. Pentru autentificarea descoperirii, am deschis la locul indicat o suprafață de 4/3 m, fără a putea recupera vreun obiect. În timp ce efectuam cercetarea, Nicolae Pașca, pe atunci elev în Lăpuș, m-a informat că, în cursul anului 1961, foarte aproape de locul unde executam săpătura, a găsit și el, la foarte mică adâncime în pământ, mai multe obiecte de bronz. Acestea au fost achiziționate pentru MJM. Am deschis o suprafață, tot de 4/3 m, și în locul precizat de N. Pașca, aflat aproape de culmea dealului. Am găsit aici, la adâncimea de 0,35 m, o mică turtă de bronz. Date fiind apropierea locurilor de găsim indicate de cei doi descoperitori, precum și identitatea cronologică a bronzurilor din cele două loturi de piese recuperate, pare foarte probabil că ele aparțin unui singur depozit, punctul lor de depunere fiind cel arătat de către cel de al doilea descoperitor. Problematică rămâne doar apartenența la depozit al unui singur obiect – mânerul de spadă, întrucât tipul căruia îi aparține se datează de regulă într-o perioadă mai recentă decât restul descoperirii. Depozitul este format din: **1-2**. Celturi cu plisc (lung. 11,9 cm, 9,2 cm, greut. 308 g, 130 g). **3**. Celt de tip transilvănean (lung. 10,1 cm, greut. 172 g). **4**. Celt cu manșonul aproape drept, fără tortiță (lung. 10,2 cm, greut. 152 g). **5**. Celt masiv cu manșonul drept și îngroșat, decorat cu linii reliefate verticale, ușor arcuite (lung. 12,2 cm, greut. 285 g). **6**. Daltă cu toc (lung. 6,5 cm). **7-8**. Seceri cu buton, una fragmentară (lung. 18,2 cm, greut. 125 g, 54 g). **9-15**. Șapte brățări deschise din bară subțire, secțiunea rotundă, capetele subțiate, lipite sau foarte ușor îndepărtate, ornamentate cu creștături (diam. int. 6,4 cm, 6,5 cm, 6,5 cm, 6,6 cm, 6,6 cm, 6,6 cm, 6,4 cm, greut. 35 g, 42 g, 34 g, 37 g, 37 g, 35 g, ?). **16-17**. Două brățări deschise din bară masivă, secțiunea rotundă, capetele subțiate, ornamentate cu creștături, una având un capăt rupt (diam. int. 7/9,2 cm, 7,5 cm, greut. ?, 97 g). **18**. Brățară deschisă din bară subțire, secțiunea rotundă, capetele subțiate, ușor

îndepărtate, neornamentată (diam. int. 6,5 cm, greut. 41 g). **19-20.** Brățări deschise cu secțiunea rombică, capetele subțiate, la una aproape lipite, la cealaltă îndepărtate, unul dintre capete fiind și torsionat (diam. int. 7,7 cm, 6,5 cm, greut. 41 g, 20 g). **21-25.** Verigi de picior deschise, una cu capetele subțiate lipite, celelalte cu capetele suprapuse (diam. int. 12,8 cm, 11,2 cm, 11,2 cm, 11,4 cm, 11,6 cm, greut. 150 g, 160 g, 166 g, 171 g, 161 g). **26.** Topor cu gaură de înmănușare transversală, tubul de înmănușare ornamentat cu linii incizate dispuse în triunghiuri alăturate, iar pe margine cu creștături, lama cu secțiunea octogonală (lung. 13 cm, greut. 215 g). **27.** Mâner de spadă cu antene (lung. păstrată 14,6 cm, greut. 272 g). **28.** Turtă mică de bronz (greut. 57 g). Am alăturat depozitului și spada fragmentară, probabil întreagă în momentul depunerii, întrucât consider că ea se diferențiază destul de evident prin mai multe caracteristici de formă de celelalte spade cu antene, putând fi considerată astfel o inovație timpurie a metalurgiei locale. Desigur, nu este întrutotul exclusă nici posibilitatea ca spada să fi fost depusă mai târziu, intenționat sau întâmplător, în același loc în care au fost depuse anterior alte bronzuri. Depozitul se păstrează la MNIT (nr. inv. 20.158–20.161) și la MJM (nr. inv. 175–198). Datarea: Bronz târziu 2-3. **B).** Depozitul II a fost descoperit în ziua de 18 septembrie 1996 de elevii Cozmin Tomai și Petre Giurgiu. Ei au observat prima piesă chiar la suprafață, iar altele le-au recuperat săpând în pământ până la adâncimea de 0,40 m, într-un perimetru de aproximativ 1 m². Împreună cu bronzurile au fost salvate și fragmente din două vase de lut. Anunțat despre descoperire, a doua zi m-am deplasat la locul unde a ieșit la iveală depozitul. Acesta se află la aproximativ 300 m în amonte de punctul de confluență cu Iedera a unui mic pârâu cu apă în tot cursul anului, numit *Valea Herții*, ce străbate de la sud la nord terasa *Podanc*. Acest hidronim dă și numele porțiunii de teren pe care o străbate mica vale. Coordonatele GPS: 47° 28' 369'' N, 23° 59' 549'' E, cota 403 m.

În momentul în care am ajuns la locul descoperirii, acesta era deja complet răvășit, fiind total impropriu oricărei observații arheologice. Am îndepărtat totuși pământul deja săpat, în speranța că voi găsi măcar conturul unei gropi în care este de presupus că s-a depus depozitul. Nu am reușit să identific o astfel de groapă, am găsit în schimb în pământul deja mișcat un celt și un fragment de spadă. Am hotărât că pentru găsirea altor posibile piese este necesară cercetarea locului cu detectorul de metale. Din păcate, această acțiune nu a putut fi realizată decât două săptămâni mai târziu. Între timp locul de descoperire a fost răscolit de alți localnici, care au și găsit câteva piese. Atât acestea, cât și cele descoperite cu prima ocazie au fost achiziționate pentru muzeul din Baia Mare. Cercetarea cu detectorul nu a avut rezultate pozitive, totuși, la o distanță de 10 m de locul descoperirii, am mai găsit un fragment de la toarta unui vas de bronz. Probabil, el a fost pierdut de unul dintre „căutătorii de comori”. Potrivit informațiilor furnizate de localnici, valea în apropierea căreia a apărut depozitul a fost îndreptată cu excavatorul cu mai mulți ani înainte de apariția descoperirii. Se pare că atunci piesele depozitului au fost

dizlocate de la locul depunerii lor și răspândite pe o suprafață mai mare. Cel puțin o parte dintre piese a fost descoperită deci în poziție secundară. Pentru această probabilitate pledează și faptul că bronzurile s-au aflat răsfirate la diferite adâncimi, amestecate cu fragmente ceramice. Depozitul constă din nouă celturi cu manșonul drept și îngroșat, prevăzute cu decor reliefat, cinci seceri, un fragment de lamă de spadă, fragmente din mai multe cești de bronz (au fost recuperate 29 de fragmente ce aparțin la cel puțin patru exemplare), o toartă de vas de bronz din bară torsionată, patru verigi fragmentare, un fragment de placă de bronz decorată cu linii duble incizate (fragment de diademă ?), o turtă mică de bronz de formă ovală, cu suprafața de aspect spongios, fragmente din partea superioară a unui vas de lut în formă de sac decorat sub margine cu mici proeminențe conice, fragmente din partea inferioară a unui vas de lut de mari dimensiuni de culoare neagră în exterior, roșiatică în interior, decorat cu registre de linii în val într-o dispunere neordonată, oblică și verticală. Depozitul se păstrează în colecția MJM (nr. inv. 28.577–28.611). Datarea: Bronz târziu 4. C). Potrivit informațiilor primite de la Ioan Nistea, între anii 1954 și 1957, pe vremea când lucra la școala din Lăpuș, într-o primăvară, un elev a adus în clasă „...*trei, patru obiecte din metal (bronz), erau dălți. Aceste obiecte...au fost găsite în urma plugului, în amonte de comuna Lăpuș*“. Este vorba, probabil, de un depozit compus din celturi, ieșit la iveală în partea nordică a localității. Datare incertă. Soarta ulterioară a pieselor a rămas neprecizată.

Lit.: **A).** Rusu 1963, 206, nr. 37; **Vulpe 1970**, 65, nr. 280, pl. 18, 280 („Târgu Lăpuș”); Rusu 1972b, 508 sq., nr. 37; Rusu 1972c, 6; Mozsolics 1973, 155 („Târgu Lăpuș IV”); Petrescu-Dîmbovița 1976, 490, nr. 44; Kacsó 1977b, 139, nota 13; Petrescu-Dîmbovița 1977, 62, pl. 51, 1–17; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 18, nr. 23, pl. 35E, 6, 103, nr. 43, pl. 35E; Morintz 1978, 172, fig. 94, nr. 37; Kacsó 1980c, 24, nr. 41; **Kacsó 1981c**, 115 sq.; Kacsó 1981d, 88; **Bader 1991**, 161 sq., nr. 377, pl. 54, 377; Andrițoiu 1992, notele 682, 684; Hansen 1994, 584, nr. 197; Soroceanu 1995, 80; Chidioșan, Soroceanu 1995, nota 17; Soroceanu, *Der Bronzefund von Gîrbou, Kr. Cluj*, în Soroceanu (ed.) 1995, 204, nota 14; Petrescu-Dîmbovița 1998, 45, nr. 244, pl. 28, 244, 47, nr. 283–289, pl. 31, 283–289, 69, nr. 635, pl. 55, 635, 77, nr. 777, pl. 63, 777, 80, nr. 798, pl. 65, 798, 85 sq., nr. 902, pl. 72, 902, 86, nr. 907. 908, pl. 73, 907. 908, 90, nr. 954, pl. 76, 954, 119, nr. 1.320, pl. 101, 1.320, 120, nr. 1.354, pl. 103, 1.354; Kacsó 2002, 8 sq.; **Kacsó 2004b**, 45, pl. 69; Stockhammer 2004, 268; König 2004, 46, 155; Kacsó 2005c, 236; G. G. Marinescu, *Urnenfelderzeitliche Bronzefunde aus dem Nordosten Siebenbürgens*, în Soroceanu (ed.) 2005, 271; Kacsó 2005f, 10; Chicideanu-Șandor 2005, 855; Kacsó 2007b, 61, 75, notele 242, 447; Bejinariu 2008, 88; Kacsó 2009a, nota 18; Bratu 2009, 293, nr. 587²³¹; Bălan G. 2009, 4, 35, nr. 38, pl. 5, 38; Kacsó 2010b, 35; Szabó 2011, 99, nota 33; Motzoi-Chicideanu 2011, 646; Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick 2011, 346; Țârlea

²³¹ Autoarea menționează separat (391, nr. 142), ca descoperire izolată, fragmentul de spadă cu antene.

2012, nr. 685; Kacsó 2013a, 73. **B).** Kacsó, *Der zweite Depotfund von Lăpuș* (ms.); Kacsó 2002, 8 sq.; Kacsó 2004b, 46; Kacsó 2005f, 13; Kacsó 2007b, 72; **Soroceanu 2008**, 57, nr. 13-15, pl. 3, 13, pl. 4, 14-15, 86, nr. 35, pl. 10, 35, 118, nr. 70-76, pl. 15, 70-76; Ciugudean, Luca, Georgescu 2008, 49 sq., nr. 47; Kacsó 2009a, 47 sq.; Bratu 2009, 293, nr. 588; Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick 2011, 346; Țârlea 2012, nr. 686; Soroceanu 2012c, 244; Kacsó 2013a, 73. **C).** Kacsó 2009a, nota 20²³².

-Descoperiri izolate de bronzuri: **1).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Lăpuș, puternic deteriorat la manșonul găurii de înmănușare. S-a aflat în colecția muzeului de etnografie din localitate, în prezent la MJM (nr. inv. 20.163). Nu se cunosc niciun fel de date cu privire la data și punctul în care a fost descoperit toporul, nici la condițiile sale de descoperire. Singura informație certă, primită de la întemeietorul muzeului sătesc, preotul Ilie Bolchiș, este că piesa provine dintr-un punct aflat în teritoriul Lăpușului. Datarea: Bronz târziu II. **2).** Celt fragmentar de tip transilvănean, găsit la suprafață de localnica Elena Giurgiu, în toamna anului 1995, în punctul *Poienile Dancului*, aflat în zona de dealuri din prelungirea terasei Podanc. În colecția MJM (nr. inv. 27.914). Datarea: Bronz târziu II–III. **3).** Spadă fragmentară de tipul cu cupă la mâner găsită la suprafață în punctul *Tufele Dobăneștilor*, în primăvara anului 1998, de elevul Petre Giurgiu. Punctul se află în stânga pârâului Iedera, la cca 300 m nord-est de terasa *Podanc*. Coordonatele GPS: 47° 28,496' N, 23° 59,756' E, cota 408 m. Analiza cantitativă a compoziției spadei (A – mâner; B – lamă)²³³ a dat următoarele rezultate în procente: A.: Cu-87,322, Sn-3,245, As-0,21,6, Sb-1,924, Pb-0,059, Fe-0,043, Ni-0,127, Co-0,031, Cr-0,008, Zn-0,011, Bi-0,0, Ag-0,035; B. Cu-88,184, Sn-3,413, As-0,925, Sb-1,122, Pb-Fe-0,660, Ni-0,270, Co-0,206, Cr-0,014, Zn-0,140, Bi-0,0, Ag-0,046. În colecția MJM (nr. inv. 30.584). Datarea: Bronz târziu IV.

Lit.: **1–2).** Kacsó 1994b, 14 sq., pl. 5, 3–4; Kacsó 2002, 8 sq.; Kacsó 2004b, 46; Kacsó 2010b, 35; Țârlea 2012, nr. 688-689; Kacsó, *Topoare*. **3).** Kacsó 2002, 8 sq.; **Kacsó 2004b**, 46, pl. 80, 1; Kacsó 2005f, foto pe p. 13; Kacsó 2007b, 72; **Kacsó 2009a**, 45 sqq., fig. 1-3; Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick 2011, 351, fig. 7; Niculică, *The bronze sword of Costâna (Todirești commune, Suceava county)*, în Marta (ed.) 2012, nota 42; Țârlea 2012, nr. 690.

²³² Referire la scrisoarea din data de 7 septembrie 1998, adresată mie de către fostul învățător din Lăpuș.

²³³ Analiza a fost realizată de către M. Prange la Institut für Archäometallurgie din Bochum (Germania) în cadrul unui proiect pe care l-am inițiat împreună cu S. Hansen în anul 2004. Au fost analizate peste 150 de piese de bronz din nordul Transilvaniei, în special descoperiri din Depresiunea Maramureșului, iar rezultatele urmează a fi publicate într-un studiu monographic. Acest proiect se înscrie într-unul de mai mare amploare, „Metallanalysen von Bronzefunden im Karpatenbecken”, vezi Hansen, *Neue Forschungen zur Metallurgie der Bronzezeit in Südosteuropa*, în Ü. Yalçın (ed.), *Anatolian Metall III, Der Anschnitt, Beiheft 18*, Bochum, 2005, 89-103.

-Potrivit relatării unor localnici, în anul 1991 au fost descoperite în punctul *Podanc*, cu ocazia lucrărilor agricole, mai multe inele de aur asemănătoare celor găsite în tumuli, care au fost transformate ulterior în bijuterii. Încercarea de a afla și alte date cu privire la acest tezaur, inclusiv chestionarea presupusului descoperitor, nu a dat rezultate.

-Potrivit unor informații ale căror autenticitate nu mai poate fi verificată, săteanul Gheorghe Dumitru a găsit, în anul 1977, o statueta romană de bronz. Piesa a fost prezentată de nepotul descoperitorului, Mihai Petruț, pentru expertizare și eventuală achiziționare la muzeul din Baia Mare în anul 1995, cu precizarea că locul său de descoperire este terasa *Podanc*. Cu această ocazie, statueta a fost fotografiată și desenată și a fost realizată și o copie în ghips. Întrucât nu a fost posibilă cumpărarea sa de către muzeu, piesa a fost retrasă; locul actual de păstrare a statuetei nu este cunoscut. Există anumite dubii atât în privința autenticității statuetei, cât și în legătură cu locul său de descoperire, mai ales că din punctul indicat, de altfel binecunoscut, inclusiv de către localnici, ca teren cu bogate urme arheologice, lipsesc orice fel de vestigii, care ar putea fi contemporane cu statueta. Este posibil ca ea să fi ajuns în Lăpuș la o dată relativ recentă, localitatea sa de descoperire reală aflându-se undeva pe teritoriul fostei provincii Dacia Porolissensis.

Statueta (î. 18,35 cm) o reprezintă pe Minerva, cu părul ondulat, cu cărare la mijloc și împletit la spate, cu coif corintic pe cap. Are fața ovală, nasul lung, gura cu buza inferioară cărnosă, ochi adânci cu expresie dură, ațintiți înainte. Este redată în mișcare, pășind cu piciorul drept în față. Este îmbrăcată în chiton tataris, cu mâneci până la cot, o manta mai scurtă care lasă să se vadă partea dreaptă a pieptului și acoperă partea stângă, iar deasupra are o piele de animal al cărui corp se observă în față, iar labele pe partea stângă a corpului și pe umărul stâng, la spate. Pare să fie desculță. Ține brațele depărtate de corp. Lipsesc degetele de la mâna dreaptă, atributul din mâna stângă și laba piciorului stâng. Patina verde deschis. În partea dreaptă este acoperită cu pete de oxizi corozivi.

Lit.: **Matei, Stanciu 2000**, 61 sq., nr. 80, pl. 345; **L. Țeposu–Marinescu, C. Pop, Statuete de bronz din Dacia romană**, București, 2000, 140, nr. 212, pl. 86; Ardeleanu 2013, 149, nr. 430.

-Potrivit tradiției locale, vatra veche a satului se afla în zona Văii Râoaia. Aici a existat un sat, care a fost consemnat în 1393 sub denumirea de Dragusfalva, iar în 1555 sub cea de Dragosfalva și Dragwsfalwa. Strămutarea sa în vatra actuală, respectiv contopirea celor două localități a avut loc în jurul anului 1600.

Tot potrivit tradiției locale, pe aceeași vale, în locul în care a fost construită, după 1990, mănăstirea de maici cu hramul „*Nașterea Maicii Domnului*”, în locul numit *Tuliceasca* (vezi mai sus) a existat o mănăstire, care a funcționat aici și după ce satul s-a mutat pe actuala vatră.

Lit.: **Kádár 1900b**, 374 sq.; **Kádár 1901b V**, 36; **Motogna 2009**, 230 sq.

-La cca 2 km sud-est de terasa *Podanc*, în zona de dealuri relativ înalte, în locul numit *Pe Poieni*, se află un teren ce pare a fi înconjurat de un val și de un șanț. În val sunt prezente numeroase pietre de râu. Probabila fortificație a fost identificată în 1996 de către Margit Kacsó. Încercările repetate de a găsi la suprafață materiale care ar putea data presupusa fortificație de pământ, cele mai recente fiind efectuate în octombrie 2007 și august 2008, împreună cu C. Metzner-Nebelsick și L. D. Nebelsick, nu au dat rezultate. Cea mai probabilă încadrare cronologică: secolele de mijloc ale mileniului II e.n.

-La 1553 este menționat satul Zazmezeu, care s-a contopit ulterior cu localitatea Lăpuș.

Lit.: **Kádár 1901c**, 290; Suci 1967, 429.

-La nord de localitate, pe terasa înaltă din stânga Lăpușului, în locul numit *Podoroi*, se află resturile topitoriei și turnătoriei de fier (fig. 159-162). Fundațiile sale au fost amenajate în 1847, iar construcția a fost executată în 1848-1849. La ordinul Trezoreriei, instalațiile turnătoriei au fost mutate în 1850 de la Strâmbu Băiuț. Perioada de înflorire a uzinei, în care erau prelucrate minereurile de fier din zonă, a coincis cu sfârșitul deceniului șapte al secolului XIX, apoi a funcționat în deficit, astfel că pe la 1892 topitoria de fier de aici a fost desființată. O parte a instalațiilor a fost dusă la Hunedoara. La Lăpuș au funcționat totuși, până în 1946, ateliere de prelucrare a fierului și de confecționare de unelte.

În prezent, se mai păstrează o parte a zidurilor de cărămidă și piatră ale unei clădiri cu lungimea de 28,9 m și lățimea de 8,25 m, care pare să fi fost o hală, resturile unei clădiri, probabil administrative, cu mai multe încăperi, cu fațada, unele ziduri despărțitoare și acoperișul refăcute și cu spații transformate în locuință, respectiv în anexe gospodărești, cu lungimea de 25 m, lățimea de 18/18, 20 m și înălțimea (fără acoperiș) de 4,20 m, precum și resturile unei clădiri, a cărei destinație nu poate fi deocamdată precizată, cu planșeul și acoperișul distruse, având lungimea de 16,60 m, lățimea de 5,80/6,20 m, înălțimea (fără acoperiș) de 3,50 m.

Cercetarea obiectivului a fost efectuată în toamna anului 2003, împreună cu I. Batin, Gh. Robescu și Z. Șomcutean.

M. Roska consideră că începuturile prelucrării fierului în *Podoroi* ar putea data din preistorie.

Lit.: Weisz T. 1891, 158 sq.; Palmer (red), *Nagybánya*, 305; Laszke 1896, 239; **Kádár 1901b**, 578 sqq.; Pösch 1912, 108; Roska 1942, 238, nr. 42; Tripșa *et al.* 1981, 81 sq.; Mirescu 2006, 57; Iștvan 2009b, 16 sq.

-B. Surdu, N. Maghiar și Șt. Olteanu menționează prezența pe raza localității a unor cuptoare de redus minereuri din secolul XVIII, unde, în afară de fier brut, se produceau anual 1.300 măji de fier turnat. Ar fi posibil ca informația să se refere la instalații aflate în localitatea învecinată Strâmbu Băiuț, mult timp înglobată administrativ, sub denumirea de Oláhláposbánya, în localitatea Lăpuș.

V. Wollmann afirmă, de asemenea, că la sfârșitul secolului XVIII funcționa la Lăpuș un furnal zidit din piatră, cu piept deschis și suflante acționate hidraulic, precum și o „forjă inferioară”. Localizarea este însă nesigură, întrucât autorul afirmă că locul de funcționare se afla în „*Munții Rotunda la Păduroi-Strâmbul (Rójahid)*”. Pasul Rotunda se găsește însă la o distanță apreciabilă de Lăpuș, în Munții Lăpușului, și face legătura dintre Cavnic și Băiuț, iar un punct de hotar denumit Păduroi-Strâmbul nu este cunoscut pe raza localității Lăpuș. În schimb, Rójahid este numele unguresc al văii Râuoiaia, în apropierea căreia se plasează punctul *Podoroi*. Autorii de la sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX indică Rójahid ca locul unde se afla topitoria și turnătoria de la Lăpuș. Este posibil ca și datele citate de Wollmann să se refere la instalațiile de la Strâmbu Băiuț (vezi mai sus Băiuț).

Lit.: Surdu 1964, 163; Maghiar, Olteanu 1970, 151 sq.; Wollmann 2010, 225.

-În punctele de hotar *Comorâște, Handal, Măgura, Pe Gruii, Podinog*, judecând după denumirea lor, ar putea fi prezente, de asemenea, obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

-Potrivit tradiției locale, în zona colinară de la extremitatea vestică a localității, în punctul *Șurile Tomii* se află mai multe movile funerare. Cu ocazia cercetării locului, efectuată împreună cu Fr. Herzig (vezi mai sus punctul *Vârful Feșii*), am constatat că există aici într-adevăr cel puțin o ridicătură cu aspect de tumul, dimensiunile sale, cu înălțimea de peste 6 m și diametrul de cca 30 m, par însă să indice că aceasta este naturală.

O altă movilă cu aspect de tumul a fost depistată pe terasa din dreapta râului Lăpuș, aproape de capătul vestic al localității, în locul numit *La Piuă*.

XXXIV. LEORDINA, comună

XXXIVa LEORDINA

-Un topor perforat (lung. 11,4 cm), confecționat din trachit de culoare neagră-verzuie, găsit în 1870 (1872 ?) între localitățile Leordina și Petrova, s-a aflat în colecția Mihályi. Nu avem date cu privire la soarta piesei. Datarea: perioada eneolitică.

Lit.: **Lehoczky 1876**, 1876, 294; **Preisig 1877**, 301 sq., pl. 12, 1-3; **Magyar orvosok**, 165; **Mihályi, Manuscris I**, 6 sq.; Schmidt 1901, 331; Kacsó 1999c, 55.

-În amonte de Leordina, pe râul Vișeu, se afla satul Dănești (villa Dan), menționat la 1353. Nu mai este pomenit la 1411.

Lit.: **Popa 1970**, 78 sqq.

-Este posibil ca în punctele de hotar *Valea Cremineșii, Fața Cremineșii, Vârful Cremineșii, La Valea Cremineșii* să fi existat ateliere preistorice de prelucrare a pietrei.

Lit.: date cu privire la topografia localității la **A. Leordean, Leordina – un sat în fața lumii**, Sighetu Marmăției, 2006, 70 sqq.

XXXV. MARAMUREȘ

-Ciocan și daltă de piatră neolitice (?), descoperite în localități neprecizate din Maramureș, s-au aflat în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției. Nu avem date despre soarta ulterioară a acestor piese, dar nici despre soarta altor descoperiri arheologice care au aparținut acestei colecții.

Lit.: **Ilea 1939**, 59.

-Depozite de bronzuri apărute în localități neprecizate de pe teritoriul fostului comitat Maramureș: **A).** Maramureș I, descoperit în 1783, format din trei piese: două brățări și o verigă de picior, care au ajuns în colecția Colegiului din Prešov (Slovacia). Teritoriul de descoperire stă sub un oarecare semn de întrebare, întrucât J. Hampel afirmă că locul unde a ieșit la iveală depozitul s-ar fi aflat pe malul Someșului. Datarea: probabil Bronz târziu 2. **B).** Maramureș II, descoperit în 1842, format din cinci piese: două apărătoare de braț, două brățări cu capetele deschise, secțiunea rotundă, ornamentate cu creștături, un vârf de lance, care au ajuns în colecția Colegiului reformat din Debrecen. Trei dintre piese (un apărător de braț, o brățară și vârful de lance) se păstrează și în prezent în aceeași colecție (RKMD; nr. inv. 1842, 1-2, B. 1967, 3). Datarea: Bronz târziu 2. **C).** Maramureș III, descoperit înainte de 1883, format din zece brățări cu capetele deschise, secțiunea rotundă. Potrivit informației primite de la Jozef Kobal' cu prilejul vizitei mele din anul 1991 la Użgorod, nouă dintre brățări erau ornamentate cu creștături și una cu grupuri de creștături ce alternează cu triunghiuri hașurate. Ele au ajuns în colecția Lehoczky din Munkács în 1883, iar de aici, împreună cu alte piese ale colecției, la ZKMU (nr. inv. B₃-43/2-11). Nu am putut identifica la muzeu decât două exemplare, unul cu probabilitate (piesele nr. inv. B₃-43/2-3). Recent însă, Kobal' publică zece brățări, despre care afirmă că aparțin acestui depozit. Probabil, piesele pierdute au fost între timp regăsite. Dintre brățările acum publicate doar șapte sunt decorate cu creștături pe tot corpul, una cu grupuri de creștături ce alternează cu motive în formă de ace de brad, alta cu grupuri de creștături ce alternează cu motive de triunghiuri hașurate cu bazele alăturate, iar o a treia cu grupuri de creștături ce alternează cu motive de triunghiuri hașurate, dispuse cu vârfurile îndreptate unul spre celălalt. Datarea: Bronz târziu 2. **D).** Maramureș IV, descoperit înainte de 1946, format din două vârfuri de lance (ele reprezintă, probabil, doar o parte din depozit), în colecția MNMB (nr. inv. 7. 1946. 8-9). Datarea: Bronz târziu 2-3.

Lit.: **A).** **Hampel 1880**, 65 sq.; Kacsó 1990b, 243; Kacsó 1995a, 14 sq.; Kacsó 1999b, 46; Kacsó 2007b, 96; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 184; Kacsó 2014a, 148; Kacsó 2015, 260; Kacsó, *Gewässerfunde*. **B).** Hampel 1876, 98 sq.; **Hampel 1892**, 86; Roska 1942, 171, nr. 141; **Kacsó 1995a**, 15, fig. 2, 1-3; Kacsó 1999b, 46; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 184; Kacsó 2015, 260. **C).** **Lehoczky 1892**, 159;

Lehoczky, *Manuscris I*, 44; Kacsó 1995a, 15; Kacsó 1999b, 46; **Kobal' 2005**, 248 sq., fig. 3, 1-10; Kacsó 2007b, 97; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 184; Kacsó 2015, 261. **D).** **Kacsó 1995a**, 15, fig. 2, 5-6; Kacsó 1999b, 46; Bejinariu 2008, 83; Totoianu, *Un vârf de lance din bronz de la Alba Iulia*, în Popa C. I., Totoianu 2010, 310, 314; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 184; Kacsó 2015, 261.

-Depozitul de bronzuri descoperit, în secolul XIX, la Slatina (astăzi Solotvino, Ucraina), localitate aflată în Depresiunea Maramureșului, dar la nord de Tisa, deci în afara teritoriului actual al județului Maramureș, care a ajuns în colecția Mihályi, apoi la MJM (nr. inv. 215–226), este menționat de unii autori ca provenit din Maramureș, fără precizarea exactă a localității de descoperire și cu un număr mai mare de piese decât i-au aparținut în realitate.

Lit.: Vulpe 1970, 65, 81, 84, pl. 18, 282, pl.25, 349-358, pl. 27, 385; Hansen 1994, 585, nr. 214; Țârlea 2012, nr. 728; pentru localizarea exactă și compoziția reală a depozitului vezi **Roska 1942**, 12, nr. 13; Mozsolics 1973, 117; **Kacsó 1977b**, 132, 141, fig. 2, 1-12; Kroeger-Michel 1983, 199, Lista 11, D-743, D-744, D-745, D-746, D-747; Kacsó 1995a, 17 sq.; Kobal' 2000, 95, nr. 126, pl. 16A; Kacsó 2012, 177, 184.

-Descoperiri izolate de piese de bronz: **1).** Topor de tip Křtenov (*Schaftröhrenaxt*), descoperit înainte de 1881, se afla în colecția Muzeului Saint Germain en Laye (Franța). **2).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, a fost în colecția Mihályi, în prezent la MJM (nr. inv. 206). **3).** Topor cu disc și spin de tip B₃, variantă intermediară între variantele Breb și Târgușor, descoperit înainte de 1892, la RKMD (nr. inv. B. 1967. 8). **4).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Târgușor, descoperit înainte de 1892, la RKMD (nr. inv. B. 1967. 9). **5).** Topor cu disc și spin, variantă intermediară între tipurile B₂ și B₃, achiziționat de T. Lehoczky în 2 sau 3 septembrie 1883, în prezent la ZKMU (nr. inv. B₃-43/12). **6).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, achiziționat de T. Lehoczky în 2 sau 3 septembrie 1883, în prezent la ZKMU (nr. inv. B₃-43/1). **7).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, puternic deformat, cu o parte a tubului de înmănușare ruptă din vechime, în MMSM (nr. inv. 4.771). **8).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, cu partea superioară ruptă recent, în MMSM (nr. inv. 4.772). **9).** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Șomcuta, descoperit înainte de 1885, a fost în NHMW (colecția Spöttl)²³⁴. **10).** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Șomcuta, a fost în MJM. **11).** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Rohod, a fost în MJM. **12).** Pumnal fragmentar, foarte probabil de tip Hust-Bătarci, a fost în colecția Mihályi. **13).** Vârf de lance fragmentar, achiziționat de T. Lehoczky în 1874, în Muzeul de Istorie din Cernăuți (Ucraina), transferat de la ZKMU (nr. inv. B₃-42/3). **14).** Vârf de lance, cu o nervură unghiulară în secțiune, descoperit înainte de 1891, a fost în colecția Egger **15).** Vârf de lance, cu o nervură mediană, tubul de înmănușare și nervura mediană bogat ornamentate cu nervuri,

²³⁴ Nu am regăsit piesa cu prilejul cercetării pe care am efectuat-o la muzeul din Viena în decembrie 1991.

incizii punctate, cercuri concentrice, motive în zig-zag, pe mijloc cu două motive în formă de Γ , descoperit înainte de 1891, a fost în colecția Egger. **16).** Celt cu plisc, descoperit înainte de 1876, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 231). **17).** Celt cu plisc, descoperit înainte de 1892, la RKMD (nr. inv. B. 1967. 22). **18).** Celt cu plisc, descoperit înainte de 1892, a fost la RKMD (în prezent neidentificabil). **19).** Celt cu plisc fragmentar, lipsește partea inferioară, achiziționat de T. Lehoczky în 1874, acum la ZKMU (nr. inv. B₃-42/2). **20).** Partea inferioară a unui celt de tip transilvănean, achiziționat de T. Lehoczky în 1874, în Muzeul de Istorie din Cernăuți, transferat de la ZKMU (nr. inv. B₃-42/1). **21).** Topor cu aripioare mediane, descoperit înainte de 1896. **22).** Seceră cu buton, a fost în colecția Colegiului din Prešov. **23).** Seceră cu limbă la mâner, vârful rupt, patru nervuri pe limba la mâner, a fost în colecția Mihályi. Nu există date cu privire la soarta piesei. **24).** Verigă de picior cu capetele subțiate și apropiate, descoperită înainte de 1892, a fost în colecția RKMD (în prezent neidentificabilă). **25).** Verigă de picior cu capetele subțiate și suprapuse, descoperită înainte de 1892, a fost în colecția RKMD (în prezent neidentificabilă). **26).** Verigă de picior cu capetele rupte din vechime, deformată în foc, în MMSM (nr. inv. 4.773). **27).** Fragment de verigă de picior, deformată în foc, în MMSM (nr. inv. 4.774). **28-29).** Spade cu limbă la mâner, descoperite înainte de 1896. **30).** Spadă cu trei nervuri pe mânerul plin, descoperită înainte de 1892, a fost într-o colecție particulară. **31).** Spadă cu cupă la mânerul plin, cupa joasă cu un buton conic, cuiele de nit marcate de cercuri concentrice, lama cu secțiunea în trepte, descoperită înainte de 1891, a fost în colecția Egger. H. Müller-Karpe și T. Soroceanu consideră piesa un fals. **32).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, ornamentat cu linii și arcade reliefate, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 230). **33).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, ornamentat cu linii reliefate și pseudoaripi, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 240). **34).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, ornamentat cu linii reliefate sub manșon, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 242). **35).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, ornamentat cu nervuri reliefate orizontale și în formă de V, a fost în colecția Egger. **36).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea ovală, lama mult lățită înspre tăișul convex, din care lipsește o porțiune, ornamentat cu nervuri circulare sub manșon și cu nervuri ușor arcuite verticale și un motiv apropiat ca formă de litera U pe fețele late, cu aripioare false pe fețele înguste, în colecția RKMD. **37).** Brățară cu capetele deschise, secțiunea semiovală, ornamentată cu incizii fine, a fost în colecția Egger. **38).** Brățară cu capetele deschise, secțiunea semiovală, ornamentată cu grupuri de incizii transversale ce alternează cu zone ușor îngroșate, a fost în colecția Egger. **39).** Celt de tip transilvănean, a fost în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției. **40).** Celt de tip transilvănean, care s-a aflat, potrivit informației lui Mircea Rusu, în colecția muzeului din Baia Mare, aici fiind înregistrat sub nr. inv. 135. **41)** Verigă de bronz, a fost achiziționată de T. Lehoczky în 1883, în prezent pierdută. **42).** Brățară

neornamentată cu secțiunea rotundă, achiziționată de T. Lehoczky la 12 septembrie 1885, în colecția ZKMU (nr. inv. II-496). **43**). Sulă de bronz realizată dintr-o brățară cu secțiunea rotundă, decorată cu creștături, cu suprafața puternic corodată, în colecția ZKMU. **44-45**. Topoare (cu disc și spin?). Au fost în proprietatea lui F. Rómer. Piesa **1** aparține cronologic Bronzului mijlociu 1, piesele **2-30**, **37** și **39-43** se încadrează în Bronz târziu 2-3, piesele **31-36** în Bronz târziu 4, datarea piesei **38** este nesigură, eventual Bronz târziu 4. În lipsa informațiilor cu privire la forma topoarelor **44-45**, nu este posibilă încadrarea lor cronologică.

Lit.: **1**). G. et A. de Mortillet, *Musée préhistorique*, Paris, 1881, 393, nr. 1.171, pl. 94, 1.171; **G. et A. de Mortillet**, *Musée préhistorique, Album de 105 planches*, Deuxième édition. Revue et complétée, Paris, 1903, pl. 99, 1.329; Soroceanu 2004, 363; Kacsó 2012, 175, 185; **Kacsó 2013d**, 147, 151, fig. 3. **2**). **Kacsó 1977b**, 132, fig. 2, 13; Kroeger-Michel 1983, 198, Lista 10b, D-613; Kacsó 1995a, 20; Kacsó 1999b, 67; Vachta 2008, 33, fig. 20b; Kacsó 2012, 185; Kacsó, *Topoare*. **3**). Hampel 1892, 86 sq.; Roska 1942, 171, nr. 141; **Kacsó 1995a**, 20, fig. 13, 5; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2012, 185; Kacsó, *Topoare*. **4**). Hampel 1892, 87; Roska 1942, 171, nr. 141; **Kacsó 1995a**, 20, fig. 13, 6; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2012, 185; Kacsó, *Topoare*. **5-6**). Lehoczky 1892, 159; Lehoczky, *Manuscris I*, 44; Kroeger-Michel 1983, 197, Lista 10, D-583, D-584; **Kacsó 1995a**, 20, fig. 13, 3-4; Kacsó 1999b, 66; Kobal' 2005, 248 sqq., fig. 2, 4-5; Kacsó 2012, 185; Kacsó, *Topoare*. **7-8**). Kroeger-Michel 1983, 196, Lista 10, D-535, 200, Lista 12, DDE-834; **Kacsó 1995a**, 20, fig. 13, 1-2, pl. 1, 9-10; Kacsó 1999b, 69; Kacsó 2012, 185; Kacsó, *Topoare*. **9**). **MAGW** 15, 1885, pl. 3, 63; Nestor 1933, nota 525k; Roska 1942, 171, nr. 141; **Vulpe 1970**, 90, nr. 488, pl. 35, 488; Hansen 1994, 585, nr. 217; Kacsó 1995a, 20; Kacsó 1999b, 66; David 2004, 78, Lista A, nr. 8; Kacsó 2012, 185; Țârlea 2012, nr. 730; Kacsó, *Topoare*. **10**). **Vulpe 1970**, 90, nr. 487, pl. 35, 487; Hansen 1994, 585, nr. 216; Kacsó 1995a, 20; Kacsó 1999b, 69; David 2004, 78, Lista A, nr. 7; Kacsó 2012, 185; Țârlea 2012, nr. 729; Kacsó, *Topoare*. **11**). **Vulpe 1970**, 93, nr. 514, pl. 37, 514; Hansen 1994, 585, nr. 215; Kacsó 1995a, 20; Kacsó 1999b, 69; David 2004, 79, Lista B, nr. 36; Kacsó 2012, 185; Kacsó, *Topoare*. **12**). **Hampel 1892**, 85; Roska 1942, 171, nr. 141; Kacsó 1995a, 20; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2012, 185. **13**). **Lehoczky, Adatok I**, 159; Lehoczky, *Manuscris I*, 44; Kacsó 1995a, 20; Kacsó 1999b, 67; Kobal' 2005, 248, fig. 3, 14; Kacsó 2012, 185. **14-15**). *Catalogue Egger*, 6, nr. 34, 7, nr. 37, pl. IV, 34, pl. V, 37; Száraz 1891, 328, pl. 5, 5. 8; **Hampel 1892**, pl. 181, 5. 8; Foltiny 1955, 76, pl. 52, 7; Kacsó 1995a, 21; Kacsó 1999b, 67; Soroceanu 2012b, 59; Kacsó 2012, 185. **16**). **Lehoczky 1876**, 294; *Magyar orvosok*, 165; Hampel 1892, 85; Roska 1942, 171, nr. 141; **Kacsó 1977b**, 135, fig. 3, 1. 5; Kacsó 1995a, 21; Kacsó 1999b, 65 sq.; Kacsó 2012, 185. **17-18**). **Hampel 1876**, 101; **Hampel 1892**, 87; Roska 1942, 171, nr. 141; Kacsó 1995a, 21; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2012, 185. **19-20**). **Lehoczky 1892**, 159; Lehoczky, *Manuscris I*, 44; Kacsó 1995a, 21; Kacsó 1999b, 65; Kobal' 2005, 248, fig. 3, 15-16; Kacsó

2010b, 35; Kacsó 2012, 185. **21).** Hampel 1896, 38; Vulpe 1975a, 81; Kacsó 1995a, 21; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2012, 185. **22).** Hampel 1880, 65 sq.; Kacsó 1995a, 21; Kacsó 1999b, 66; Kacsó 2012, 185. **23).** Petrescu-Dîmbovița 1978, 36, nr. 914, pl. 281, 914 („Transilvania”); Jahn 2013b, 382 sq., nr. 146 („Transilvania”). **24-25).** Hampel 1892, 87; Roska 1942, 171, nr. 141; Kacsó 1995a, 21; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2012, 185. **26-27).** Kacsó 1995a, 21; Kacsó 1999b, 69; Kacsó 2012, 185. **28-29).** Hampel 1896, 83; Bader 1991, 121, nr. 309. 310; Kacsó 2000a, 210, nr. 9–10; Kacsó 2012, 185; Țârlea 2012, nr. 732. **30).** J. Mihalik, ArchÉrt 12, 1892, 94; Hampel 1892, 85; Bader 1991, 140, nr. 336; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2000a, 210, nr. 7; Stockhammer 2004, 264; Kacsó 2012, 185; Țârlea 2012, nr. 734. **31).** *Catalogue Egger*, 8, nr. 46, pl. 8, 46; Száraz 1891, 326, pl. 3, 3; Hampel 1892, pl. 179, 3; Hampel 1896, 96, 103; Ф. Лессек, *Привек Подкарпатское Русси. Epoque primitive de la Russie Subcarpatique*, Ужгород, 1922, pl. 4, 49 („Solotvino”); Roska 1942, 171, nr. 141; Müller-Karpe, Germania 38, 1960, 140, fig. 1, 10; Bernjakovič 1960, 370, nr. 171 („Solotvino”); Bader 1991, 156, nr. 368, pl. 52, 368; Kacsó 1999b, 66; Kacsó 2000a, 210, nr. 8, fig. 1, 5; Stockhammer 2004, 267; Soroceanu 2012b, 60; Kacsó 2012, 185; Țârlea 2012, nr. 733. **32-34).** Kacsó 1977b, 135, fig. 3, 2-3. 7; Soroceanu, Lakó 1995, 189, nota 11; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2007b, 65; Kacsó 2012, 185. **35).** *Catalogue Egger*, 6, nr. 27, pl. 3, 27; Roska 1942, 171, nr. 141; Kacsó 1999b, 66; Soroceanu 2012b, 59; Kacsó 2012, 185. **36).** Hampel 1876, 101; Hampel 1886a, pl. 13, 9; Hampel 1886b, pl. 13, 9; Hampel 1887, pl. 13, 9; Hampel 1892, 87; Pulszky 1897a, pl. 38, 8; Foltiny 1955, 89, pl. 59, 10; Kacsó 2012, 185. **37).** *Catalogue Egger*, 19, nr. 158, pl. 15, 158; Roska 1942, 171, nr. 141; Kacsó 1999b, 66; Soroceanu 2012b, 66; Kacsó 2012, 185. **38).** *Catalogue Egger*, 20, nr. 159, pl. 15, 159; Soroceanu 2012b, 66; Kacsó 2012, 185. **39).** Hampel 1886a, pl. 12, 7; Hampel 1896b, pl. 12, 7; Hampel 1887, pl. 12, 7; Pulszky 1897a, pl. 37, 7; Pasternak 1928, 174, nr. 19; Nestor 1933, nota 530; Roska 1942, 171, nr. 141; Kacsó 1999b, 66; Kacsó 2010b, 35; Kacsó 2012, 185. **40).** Rusu 1966, 36, nr. 79; Hansen 1994, 585, nr. 220²³⁵. **41).** Kobal’ 2005, 250; Kacsó 2012, 185. **42).** Kobal’ 2005, 250, fig. 3, 12; Kacsó 2012, 185. **43).** Kobal’ 2005, 251 sq., fig. 3, 13; Kacsó 2012, 185. **44-45).** *Catalogue spécial*, 37, nr. 212-213.

-Două fragmente de spadă, dintre care unul de tipul cu disc la mânerul plin, celălalt probabil de același tip, păstrate la MJM (nr. inv. 207, 254), considerate de unii autori ca descoperite în Maramureș, provin, de fapt, din localități ce au aparținut vechiului comitat Szatmár sau județului Satu Mare. Nu este deci exclus ca ele să fi fost găsite în raza unor localități din actualul județ Maramureș, plasate însă în mod cert în afara Depresiunii Maramureșului. Datarea: Bronz târziu 3-4.

²³⁵ Este posibil ca referirea să fie făcută la o piesă din vechea colecție a muzeului din Baia Mare, fără loc de descoperire precizat, publicat de C. Kacsó (1977b, 147, nr. 10, fig. 8, 2; vezi mai jos).

Lit.: Alexandrescu 1966, 171, nr.27, pl. 5, 7 și pl. 6,8 („Maramureș”); Dumitrescu 1974, fig. 418, 7 („Maramureș”); **Kacsó 1977b**, 143, fig. 6, 1-2 („Bazin Someș”); Bader 1978, 94, 128, pl. 92, 5 („Satu Mare, județ”); Dumitrescu 1985, fig. 82, 4; Dumitrescu, Vulpe 1988, fig. 20, 14 („Maramureș”); Bader 1991, 133, nr. 324, 325, pl. 34, 324-325 și pl. 35, 324 („fostul comitat Satu Mare”); Hansen 1994, 585, nr. 219 („Maramureș”); v. Quillfeldt 1995, 162 („Maramureș”); Țârlea 2012, nr. 726 („Maramureș”).

-Mai multe piese de bronz fără localitate de descoperire precizată: un topor de tip Drajna, un topor cu aripioare de tip Peschiera, un vârf de lance, o lamă de spadă, o seceră cu buton fragmentară, trei brățări, cinci celturi, un tăiș de celt, o daltă cu toc, care se află sau s-au aflat în colecția MJM (nr. inv. 199, 295, 249, 250, 238, 251-253, 241, 243-248), ar putea proveni din localități aflate pe teritoriul actualului județ Maramureș.

Lit.: **Alexandrescu 1966**, 177, nr. 98, pl. 23, 6; **Vulpe 1970**, 99, nr. 566, pl. 41, 566 („Lăpuș”); **Vulpe 1975a**, 73, nr. 375, pl. 39, 375; **Kacsó 1977b**, 146 sq., fig. 7, 2-11 și fig. 8, 2. 5-7. 9; Kroeger-Michel 1983, 203, Lista 16, Dg-16; **Bader 1991**, 95, nr. 219, pl. 22, 219 („fostul comitat Satu Mare”); Petrescu-Dîmbovița 1998, 47, nr. 290, 49, nr. 334, 50, nr. 361, pl. 31, 290, pl. 35, 334 și pl. 37, 361; Bălan G. 2009, 9, 35, nr. 40, pl. 3, 40 („nord-vestul României”); Niculică 2011, 115; Țârlea 2012, nr. 731 („Maramureș”).

-Tezaur de aur apărute în localități neprecizate de pe teritoriul fostului comitat Maramureș: **A. Maramureș I.** Potrivit unei menționări din anul 1879, F. Pulszky a prezentat în fața Societății naționale de arheologie și antropologie o descoperire formată din 11 verigi de aur înlănțuite, care proveneau dintr-o descoperire din comitatul Maramureș și aparțineau colecției MNMB. În afară de K. Torma, care citează nota apărută în 1879, nicio altă sursă ulterioară nu reia această informație, din acest motiv existența unui astfel de tezaur rămâne sub semnul întrebării. **B. Maramureș II.** J. Hampel relatează într-o notă publicată în 1880 (1881) că în două ocazii, în cursul anului 1879, au fost oferite spre achiziționare la MNMB verigi de aur, despre care se susținea că provin din comitatul Maramureș. În primul lot de 15 piese, toate verigile aveau secțiunea rectangulară, în timp ce în cel de al doilea lot de 20 de piese întregi și una fragmentară, 13 aveau secțiunea rectangulară, șapte erau crestate, iar una avea suprafața netedă și secțiunea circulară. J. Hampel este de părere că verigile din cele două loturi, în greutate totală de 500,35 g, au făcut parte dintr-o descoperire unitară, ce a ieșit la iveală într-un punct neprecizat. La puține zile după data la care a fost făcută a doua ofertă, un al treilea comerciant de antichități prezenta la MNMB 16 verigi asemănătoare, despre care susținea că provin probabil din regiunea Târgu Mureș. J. Hampel consideră însă că acestea, în greutate totală de 442,5 g, aparțin aproape cert de descoperirea din care proveneau loturile anterior menționate. Același cercetător opinează că cele trei loturi de piese reprezintă doar părți dintr-o descoperire de mult mai mari dimensiuni, a cărei valoare este comparabilă cu cea a tezaurului de la Sarasău. Potrivit descrierii făcute de J. Hampel, cele 52 de verigi erau deschise, cu capetele subțiate

ascuțite sau boante, apropiate sau suprapuse. Cele mai multe verigi aveau o formă neregulată, doar câteva erau circulare. Majoritatea, și anume 42, aveau secțiunea rectangulară, opt (șapte întregi și unul fragmentar) erau crestate, una avea suprafața netedă și secțiunea circulară, iar una, în legătură cu care J. Hampel își exprimă îndoiala cu privire la apartenența sa la descoperire, avea secțiunea octogonală. Verigile cu diametrele interioare de 0,022-0,025 m - 34 de exemplare - aveau greutatea de 7,7 g, 9,7 g, 9,8 g, 9,9 g, 9,9 g, 9,9 g, 9,9 g, 9,9 g, 9,9 g, 10 g, 10,1 g, 10,2 g, 10,3 g, 10,3 g, 10,3 g, 10,3 g, 10,3 g, 10,4 g, 10,5 g, 10,5 g, 10,7 g, 10,7 g, 10,8 g, 10,8 g, 10,9 g, 11 g, 11 g, 11,2 g, 11,3 g, 11,4 g, 11,5 g, 11,6 g, 11,9 g, 13,6 g (la o piesă nu s-a precizat greutatea), iar verigile cu diametrele mai mari (de asemenea neprecizate) – 9 exemplare – aveau greutatea de 20,1 g, 20,4 g, 20,5 g, 20,9 g, 20,9 g, 21 g, 21,4 g, 21,8 g, 21, 9 g. Verigile mari (brățări ?) aveau greutatea de 31 g, 37 g, 39,4 g, 42 g, 52 g, 54 g, 59 g, 65,5 g. Greutatea piesei fragmentare era de 3,5 g. MNMB a achiziționat 19 dintre verigi, 16 au ajuns în colecția Géza Kárász din Szeged (Ungaria), iar 17 au fost cumpărate de către profesorul Hochstätter pentru muzeul din Viena.

J. Hampel tratează piesele celor trei loturi ca provenite dintr-o descoperire unitară. Chiar dacă nu există o certitudine în acest sens, o serie de argumente pledează totuși pentru o astfel de atribuire: asemănarea pieselor din cele trei loturi, apartenența lor la același interval cronologic – Bronz târziu 2-3, datele apropiate în care ele au fost prezentate spre achiziționare.

După J. Mihalik, cele 52 de verigi de aur, despre care s-a susținut că provin din Maramureș, s-ar putea să fi fost în realitate descoperite în comitatul învecinat Ugocsa. Tot el afirmă că dintr-un tezaur găsit pe un deal în localitatea Diakovo, în punctul *Kiserdő*, mai multe verigi și ace de aur au fost duse, în 1882 sau 1883, în Maramureș. Verigile erau, potrivit aceleiași surse, identice verigilor crestate publicate de J. Hampel ca descoperite în Maramureș. Datele comunicate de J. Mihalik sunt inexact citate de către J. Kobal’.

S. Rákóczy menționează, de asemenea, tezaurul presupus a fi provenit din Maramureș, spune însă că el a fost prezentat la MNMB în 1880 și era format din 35 de verigi întregi și un fragment de verigă, greutatea totală a acestora fiind de 500 g.

Potrivit lui M. Roska, piesele descrise aparțineau de fapt tezaurului de la Sarasău. După datele publicate de A. Mozsolics, în prezent se păstrează la MNMB 21 de piese despre care se afirmă ca provin din Maramureș. Două dintre verigi însă, imposibil de selectat din ansamblul existent, nu aparțin tezaurului. 18 verigi au secțiunea rectangulară (greut. 9,86 g, 9,89 g, 9,95 g, 10,26 g, 10,26 g, 10,34 g, 10,46 g, 10,69 g, 10,68 g, 10,74 g, 10,83 g, 11,46 g, 11,25 g, 11,61 g, 11,84 g, 20,57 g, 21,74 g, 21,83 g), iar trei sunt crestate (greut. 5,18 g, 10,69 g, 10,97 g). St. Foltiny publică piesele din Maramureș achiziționate de NHMW ca descoperite la Sighetu Marmației, iar M. Rusu atribuie un număr mai mare de piese tezaurului decât pot fi deduse din informațiile primare ale lui J. Hampel și din datele furnizate ulterior de către A. Mozsolics și St. Foltiny. Este adevărat că J. Hampel, în lucrarea publicată în 1886, vorbește de 54 de verigi provenite

din Maramureș (oricum mult mai puține decât enumeră M. Rusu). Era, evident, o cifră greșită, corectura făcând-o chiar autorul în corpus-ul din 1892. J. Eiwanger menționează două loturi de piese de aur cu proveniența Maramureș, un lot de 12 inele cu secțiunea rombică, decorate cu creștături, și un lot de nouă inele asemănătoare, probabil cele amintite de A. Mozsolics.

Lit.: A. ArchÉrt S.V. 13, 1879, 195; Torma 1880, 120, nr. 74; Kacsó 2012, 186. B. Hampel, ArchÉrt S.V. 14, 1880 (1881), 29-32; Hampel 1886a, 83 sq., pl. 51, 1-4; Hampel 1886b, pl. 51, 1-4; Téglás 1889, 388 sq.; ArchÉrt 10, 1890, 94; Mihalik, ArchÉrt 11, 1891, 411 sq.; Hampel 1892, 81 sq.; Pulszky 1897a, 168 sq.; Téglás 1897b, 819 sq.; L. Márton, ArchÉrt 27, 1907, 64; Rákóczy 1910, 792 sq.; Pink 1928, 4, nr. 12; Nestor 1933, nota 511b; Roska 1942, 256, nr. 36; Mitrea 1941, 156, nr. 25; Mozsolics 1950, 37; Popescu 1956, 227, fig. 137, 1. 3-4; **Mozsolics 1966**, 23; **Foltiny 1968**, 703 sq., pl. 1 („Sighet”); Hartmann 1970, 42, 44, Tabel 15, nr. 1.452-1.454, 1.459, 1.464-1.466, 1.468, 1.470, pl. 45 („Sighet”); Rusu 1972a, 47, nr. 39, pl. I, 3. 5, pl. III, 4; Rusu 1972b, 76, nr. 39; Mozsolics 1973, 198 sq.; Popescu 1975, 48 sqq.; Hardmeyer 1976, 127; Eiwanger 1989, 254, tabelul D, 255, tabelul E; Szabó G., *Adatok a késő bronzkor pénzforgalma kérdéséhez*, în Z. Ujváry (red.), *Tanulmányok és közlemények*, Debrecen-Szolnok, 1995, 49; Kobal’ 2000, 79, nr. 35; Kacsó 2009b, nota 24; Kacsó 2012, 186; Kacsó 2014b, 113.

-Inel de aur din sârmă, torsionată aproape ca un torques. Epoca bronzului ?

Lit.: *Catalogue Egger*, 13, nr. 103; Soroceanu 2012b, 62.

-Tetradrahmă de tipul cu crucea andreiană pe revers s-a aflat în colecția Dessewffy. S-ar putea să aparțină tezaurului descoperit la Sighetu Marmăției-„Juncád”.

Lit.: *Gróf Dessewffy Miklós barbár pénzei*, A NumKözl különmeléklete, 1910-1913, pl. 53, 1285; Gohl, NumKözl 14, 1915, 61; Pink 1939, 51, 80; Mitrea 1945, 31, nr. 47; Winkler 1955, 96 sq., Tabel IV, nr. 188; Winkler 1958, 38, nr. 188; **Winkler 1972**, 214, pl. 60, 4; Preda 1973, 194, nr. 4; Pink 1974, 107, nr. 180; Sășianu 1980, 133, nr. 73/I; Stanciu 1992, 175, nr. 15A; Preda 1998, 182; Ardeleanu 2013, 155, nr. 456.

-Un număr mare de monede celtice (?) au fost descoperite în 1826 pe teritoriul vechiului comitat Maramureș.

Lit.: J. Érdy, ArchKözl II, 1861, 44; Winkler 1955, 122 sq., Tabel IX, nr. 9; Preda 1998, 280.

-În luna martie a anului 1917 au fost prezentate la Muzeul Național din Budapesta 20 de monede, despre care ofertantul susținea că provin dintr-o colecție din zona Tg. Mureș, presupusul lor loc de descoperire fiind comitatul Maramureș sau o regiune învecinată. Tipurile identificate corespund speciei ilustrate în NumKözl 2, nr. 57 (Dess. 443-444, 446-447) și au fost confecționate din argint de bună calitate. Câteva piese au diametrul de cca 20 mm, greutatea lor fiind de 9,35 g, 9,39 g, 9,39 g și 9,79 g, celelalte fiind mai mici și mai groase, cu diametrul de 18-19 mm, iar greutatea de 8,17 g, 8,68 g, 8,96 g, 9,03 g,

9,17 g, 9,21 g, 9,30 g, 9,38 g, 9,41 g, 9,44 g, 9,50 g, 9,51 g, 9,61 g, 9,70 g, 9,86 g și 9,95 g. Pe reversul acestor monede, corpul calului este înconjurată de o linie de contur reliefată, pe crupă o pată ușor reliefată (ca la Dess. 443), pe cele mai multe o tăietură în formă de Δ întors pe piept. Dimensiunile sunt identice cu monedele Dess. 447.

Lit.: **NumKözl** 17, 1917, 51.

-În enumerarea pieselor ce au figurat în expoziția arheologică de la Sighetu Marmației din anul 1876 se precizează că dr. I. Mihályi a expus aici, printre altele, 200 de monede de argint romane, despre care se susține că au fost descoperite în comitatul Maramureș și în regiunile învecinate, și anume la Teceu, Ieud și în alte localități. Monedele au fost emise de Sulpitius, Rufus, trimvirul Antonius, Vitelius, Vespasian, Titus, Domițian, Traian, Hadrianus, soția acestuia Faustina senior, Marcus Aurelius și soția sa Crispina, Septimius Severus, Iulia ..., Sept. Geta, Gordianus, Philippus, Constantius, Elena II, Valentianus II, Valens, Theodosius, M. Arcadius, Iustinus și Romanus²³⁶.

Tot atunci au fost expuse din colecția dr. Mór Komáromi de la Hust 12 monede emise de Claudius Drusus, Aurelius Verus, Gordianus, Licinianus, Constantinus, M. Constantinus II și alți împărați, precum și trei monede de bronz romane din vremea împăraților Antoninus, Philippus și Volusianus, ce au aparținut colecției Liceului pedagogic din Sighetu Marmației. În timp ce piesele aflate în colecția de la Hust ar fi putut proveni și din afara comitatului, cele din colecția Liceului pedagogic au fost descoperite în mod aproape cert pe teritoriul Maramureșului.

Lit.: **Lehoczky 1876**, 294 sq.; Lazin 1969, 113, nr. 12; Sășianu 1980, 133, nr. 73/II; Котигорошко 1991, 155; Stanciu 1992, 176, nr. 15A; Matei, Stanciu 2000, 63, nr. 84; Vizauer 2003, 221; Cardoș 2012, 136, nr. 36; Ardeleanu 2013, 155, nr. 457.

-Cel puțin o parte din cele cca 400 de monede de aur, argint și bronz ale colecției dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației a fost descoperită în Maramureș. Ele provin din diferite epoci, cu o valoare deosebită fiind apreciate o tetradrachmă din insula Thasos (aproape cert piesa de la Rozavlea; vezi mai jos Rozavlea), o monedă de bronz a lui Nero, o monedă de bronz a lui Traian, o monedă de bronz a lui Tamerlan.

Lit.: **Ilea 1939**, 59.

-O tablă votivă de marmură (46x40 cm) se află încastrată în peretele unei camere a casei Ioan Mihalyi de Apșa din Sighetu Marmației (strada *Ioan Mihali de Apșa*, nr. 17).

Inscripția, cu litere de 36 mm în r. 1, restul de 30 mm, ultima dintre literele r. 5 fiind gravată invers, este următoarea:

DIANAE

²³⁶ Evident, nu este vorba de un tezaur ce provine dintr-o localitate neprecizată din Maramureș, cum cred unii autori, ci de o înșiruire a monedelor romane din colecția Mihályi, descoperite, așa cum precizează Lehoczky, în mai multe localități din Maramureș, cele mai multe la Teceu, astăzi Tjačevo (vezi mai jos)

AVG SACR
IANVARIUS
AUGG LIB
NVMMVL
EX VOTO L D D D

I. I. Rusu a completat și a tradus astfel inscripția:

D i a n a e

Aug(ustae) sacr(um)

Ianuarius

aug(ustorum) lib(ertus)

Nummul(arius)

ex voto l(oco) d(ato) d(ecurionum) d(ecreto)

Traducerea: „Dianeii Augusta închinare, Ianuarius, libert al celor doi împărați, nummularius, din făgăduință (a pus monumentul), în loc dat prin decret al decurionilor”.

Tabla a fost descoperită în ruinele Ulpiei Traiana aproape de amfiteatru, în toamna anului 1879, și a fost trimisă la Sighetu Marmăției de episcopul Lugojului, Victor Mihályi de Apșa²³⁷. Piesa a fost publicată de mai multe ori, inclusiv de I. Mihályi, care precizează locul său de descoperire, totuși A. Filipașcu afirmă că ea a fost găsită în Maramureș.

După I. I. Rusu, dedicantul Ianuarius era libert a doi împărați romani (probabil Septimius Severus și Aurelius Antoninus-Caracalla) și avea funcția de verificator de monede. R. Ardevan susține însă că sarcina lui era de a schimba monede.

Lit.: **Mihályi 1900**, 618 sq., nota 2²³⁸; Filipașcu 1997, 21; Wollmann, Sargetia 11-12, 1974-1975, 309; **I. I. Russu, *Inscripțiile Daciei romane III/2***, București, 1980, 172 sq., nr. 196 (cu bibliografia mai veche); **R. Ardevan, *EphNapocensis*** IV, 1994, 173 sqq.; Matei, Stanciu 2000, 79.

-Și la Baia Mare se păstrau două monumente epigrafice ce proveneau din provincia romană Dacia. Este vorba de două altare votive de conglomerat nisipos cu inscripții în limba greacă descoperite la Alburnus Maior (Roșia

²³⁷ La Lugoj s-a aflat o importantă colecție de inscripții și monede romane, iar episcopul Victor Mihályi de Apșa a atras atenția preoțimii, într-o circulară intitulată *Circulariu către veneratul cler diocezan*, asupra importanței monumentelor romane pentru istoria îndepărtată a poporului român, vezi Wollmann, StComCaransebeș 2, 1977, 370 sq.; A. Bodor, *Erdély ókori történetének kutatása a XIX. század közepétől az első világháború végéig*, în Sipos (ed.) 1996, 80. Din literatura recentă cu privire la biografia și activitatea lui Victor Mihályi de Apșa, numit, la 18 martie 1895, mitropolit de Blaj, vezi L. Wallner Bărbulescu, *Zorile modernității. Episcopia greco-catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihály de Apșa*, Cluj-Napoca, 2007; *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa* (ed. și note N. Bocșan, I. Cârja; studiu introductiv N. Bocșan, L. Wallner Bărbulescu, I. Cârja), Cluj-Napoca, 2009; M. Dăncuș, Gh. Todinca, ActaMusMar 7, 2009, 261-273.

²³⁸ Se afirmă că tabla votivă este realizată din piatră de calcar.

Montana), pe dealul *Carpen*. Unul dintre altare (înălț. 58 cm, lăț. 27 cm), având capitelul cu un ornament de spirale pe fronton, conține inscripția *Lui Iupiter Narenul colegiul (a pus) ofranda*, iar celălalt altar (înălț. 61 cm, lăț. 28 cm) inscripția *Dion (fiul) lui Do.ianus ofrandă lui Iupiter Sittacomicenul*. Ambele piese se aflau, înainte de 1940, la Direcția Minelor²³⁹.

Lit.: **C. Daicoviciu, Dacia** 7-8, 1937-1940 (1941), 303, nr. 4-5; **Russu, StComSibiu** 12, 1963, 69 sq., nr. 29 și 31, fig. 29 și fig. 31; A. Sîntimbrean, *Muzeul mineritului din Roșia Montană*, București, 1989, 152 sq., fig. 34²⁴⁰.

-Muzeul din Košice a primit ca donație, la 20 februarie 1873, de la Miksa Grósz mai multe piese romane: o urnă de mici dimensiuni, un fragment de mozaic, o cărămidă, trei obiecte de piatră. Din textul comunicării nu reiese foarte clar dacă donatarul sau piesele erau din Maramureș. Mult mai probabilă pare prima alternativă.

Lit.: A felsőmagyarországi Múzeum-Egylet első évkönyve 1872/3-ról, Kassa, 1874, 51.

-Tezaur de dirhemi arabi de argint descoperit înainte de 1904. Unii autori localizează descoperirea în împrejurimile Hustului. Pentru o astfel de localizare nu există însă nicio informație certă. 232 de monede au ajuns la Muzeul din Sighetu Marmăției, de unde au fost remise, în 1905, la MNMB. Acest muzeu a mai obținut prin cumpărare, respectiv prin schimb alte 168 de monede. Din cele 400 de piese, 24 au fost cedate prin schimb unui colecționar particular încă în 1905. Ulterior s-au mai pierdut opt dirhemi, astfel că în 1980 se mai păstrau 368. În 1972, într-o colecție particulară din Tübingen (Germania) au reapărut trei din dirhemii cedați în 1905.

Moneda cea mai veche din tezaur a fost bătută la Samarkand în 896/897 (h283), iar cele mai recente în 935/936 (h324) la as-Sas, respectiv la Samarkand.

Potrivit aprecierii lui L. Kovács, tezaurul din Maramureș are o valoare documentar-istorică deosebită, întrucât din Bazinul carpatic se cunosc doar alte două tezaure monetare datate în secolul X e.n., unul descoperit la Gaj (Serbia), iar altul la Streda nad Bodrogom (Slovacia)²⁴¹. Îngroparea tezaurului din Maramureș a fost pusă în legătură cu o posibilă stare de neliniște creată în prima jumătate a secolului X e.n. de prezența triburilor maghiare în nord-estul Câmpiei Panonice.

Lit.: **Hampel, Ujabb tanulmányok a honfoglaláskor emlékeiről**, Budapest, 1907, 228 sq.; Gohl, NumKözl 13, 1914, 21; A. Jósa, ArchÉrt 34,

²³⁹ Nu avem date despre locul actual de păstrare a celor două altare.

²⁴⁰ Autorul afirmă că cele două altare, descoperite în 1936, au ajuns la Baia Mare în anii 1952, respectiv 1958. Evident, piesele erau la Baia Mare înainte de 1941.

Un număr relativ mare de artefacte romane, o bună parte provenită din provincia Dacia, se păstrează și în colecția muzeului din Baia Mare, cele mai multe fiind donații făcute în deceniile de început ale secolului XX, vezi Stanciu 1995a; Stanciu 1996; Kacsó 2004b, 5.

²⁴¹ La acestea se adaugă și tezaurul de la Berbești (vezi mai sus).

1914, 335 („regiunea Hust”); Eisner 1933, 278 („Chust”); Popa 1970, 44 sq.; **A. V. Fomin, L. Kovács, *A Máramaros megyei („huszti”) 10. századi dirhemkincs***, NumKözl Melléklete 1, 1987, 1-76; **A. V. Fomin, L. Kovács, *The tenth century Máramaros county („Huszti”) dirham hoard***, NumKözl Melléklete 1, 1987, 1-80; L. Kovács, *Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Archäologische Untersuchungen der arabischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts*, FAH, Budapest, 1989, 79 sqq., nr. 458-857; **Kovács L. 1997**, 243 sqq.; S. Brather, ZAM 23/24, 1995-1996, 141, nr. 451; G. Rispling, HambBeitrNum 36-38, 1982-1984 (1993), 120; A. Kiss, *A 375 és 1000 közötti kincsleletek, mint a Kárpát-medence kora középkori történeti forrásai. A kincsleletek katalógusa*, Zalai Múzeum 9, 1999, 61 sq., nr. 23; E. Nicolae, *Un dirhem din secolul al X-lea descoperit la Iacobeni, com Vlădeni, jud. Iași*, în Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul, Chișinău, 28-30 mai 2000, București, 2001, 97; Kobály, ÉvkNyiregyháza XLIII, 2001, 211; Pap 2002, 96; Velter 2002, 124 sq., 324, nr. VII, 9 („Hust”); Kovács L. 2005, 64, nr. IV 1-400; Langó 2007, 46, Tab. II, nr. 10; Kovács L. 2008, 528, Lista de descoperiri 2, nr. 1-400; I. Prohnenko, Карпатика 39, 2010, 163, nr. 20 („Hust, împrejurimi”); Прохненко, Карпатика 40, 2011, 157, 160, 164 („Hust, împrejurimi”); Кобаль, MatSpraw XXXIII, 2012, 279 sq., fig. 9.

-O pereche de pandantive de argint, precum și alte bijuterii au fost descoperite, în secolul XIX, la granița de nord-est a fostului comitat Maramureș. Pandantivele sunt de formă circulară, cu un cadru de sârmă filigranată, pe una din fețe fiind decorate cu imaginea unui sfânt, pe cealaltă față cu un vultur. În partea superioară ele sunt prevăzute cu două urechiușe de prindere, iar în partea inferioară cu șapte verigi, de care atârnă lănțișoare, fiecare decorat cu o sferă, având atașat și un pandantiv circular ajurat. A fost exprimată părerea că pandantivele sunt produse locale de influență bizantină sau rusă.

Lipsește datele cu privire la condițiile de descoperire ale acestor piese, pare însă destul de probabil că ele provin dintr-un tezaur. Încadrarea cronologică a ansamblului este nesigură, ar fi totuși posibilă datarea sa în secolul XII e.n.

Pandantivele se păstrează la MNMB.

Lit.: **A. Lukács, SCIVA 49, 1998, 152, fig. 3; S. Oța, SCIVA 58, 2007, 131 sq., fig. 7, dreapta partea inferioară.**

-Un cuțit de fier, trei potcoave și un inel de bronz, toate provenind din localități neprecizate din Maramureș și datând din epoca medievală, s-au aflat în colecția Mihályi. Câteva dintre ele au figurat și în expoziția din 1876 de la Sighetu Marmăției și sunt menționate în oferta de vânzare a colecției, înaintată de Iulia Mihalyi Ministerului Culturii, Direcția Muzeelor în 1955 (copia actului în Arhiva MJM). Locul lor actual de păstrare nu este cunoscut.

Lit.: **Magyar orvosok, 165; Kacsó 1977b, nota 1.**

XXXVI. MIREȘU MARE, comună

XXXVIa DĂNEȘTII CHIOARULUI

XXXVIb IADĂRA

-O spadă de tip Riegsee întreagă, ruptă în două bucăți, a fost descoperită, probabil izolat, în raza localității în jurul anului 1890. Ea a fost achiziționată de MNMB (nr. inv. 130. 1890. 1–2) de la János Kaufmann, prin mijlocirea lui Gy. Schönherr. În prezent piesa este neidentificabilă. Un mulaj în ghips, cumpărat de muzeul din Baia Mare (nr. vechi inv. 1.130) la 25 noiembrie 1900, se află și în prezent la MJM.

Lit.: **Hampel 1891**, 82; *Útmutató*, 23, nr. 13; Schönherr 1908, nota 1; Schönherr 1910, 352; Roska 1942, 113, nr. 9; **Fr. Holste**, *Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter Bayerns*, 1953, 52, nr.37 („regiunea Chioar”); Rusu 1963, 182; **Alexandrescu 1966**, 170, nr. 17, pl. 5, 2; B. Jovanović, *Starinar* 21, 1970 (1972), 3; **Moszolics**, *Alba Regia* 15, 1976, 14, pl. 7, 1; **Bader 1991**, 123, nr. 313, pl. 30, 313 și pl. 31, 313²⁴²; Kemenczei 1991, 87, nr. 493; Hansen 1994, 584, nr. 183; v. Quillfeldt 1995, 116; Kacsó 2004b, 6; Stockhammer 2004, 262; Bratu 2009, 383, nr. 48 („Chioar” [zona]), 388, nr. 114 („Iadăra”); Țârlea 2012, nr. 618.

-C. Suciu presupune că Nagy-Ecsed, menționat la 1405, este forma stâlcită a numelui localității Iadăra.

Lit.: Suciu 1967, 375 sq.

-Pe teritoriul actual al localității se afla și satul dispărut *Kys Jeder* (*Iadăra Mică* ?), menționat în urbariul domeniului Cetății Chioar de la 1566.

Lit.: **Prodan 1968b**, 173, nota 2.

XXXVIc LUCĂCEȘTI

XXXVI d MIREȘU MARE

XXXVI e REMEȘI PE SOMEȘ

-Un tezaur monetar din secolele XVII și XVIII a apărut în hotarul localității în anul 1975. Primele monede au fost găsite cu prilejul unor lucrări agricole într-o livadă de meri, într-un loc unde pădurea de stejari a fost defrișată în anii 1950. Printr-o săpătură de salvare pe care am efectuat-o în punctul în care a ieșit la iveală tezaurul, am mai recuperat un număr însemnat de monede. Am obținut, totodată, și câteva informații în legătură cu condițiile sale de descoperire. Tezaurul se afla la o adâncime de 0,30 m în pământ într-un vas de lut de culoare roșiatică, nesmălțuită, care s-a spart în momentul descoperirii, din

²⁴² T. Bader (1991, 123, nr. 312) menționează separat și o spadă cu loc de proveniență Chioar-regiune, tot el indică însă că în registrul de inventar al MNMB este specificat la numărul de înregistrare a spadei de la Jeder (Iadăra), că localitatea se află în Kővár vidék (regiunea Chioar). Întrucât Iadăra nu apare în lista lui Holste, Bader consideră că cercetătorul german a omis, foarte probabil, specificarea localității de descoperire a spadei, indicând doar zona sa de proveniență. Este destul de evident că există o singură descoperire de spadă de tip Riegsee în regiunea Chioar, și anume cea de la Iadăra.

el fiind salvate doar câteva fragmente, care n-au permis nici măcar reconstituirea sa grafică. Au fost recuperate în total 407 de monede, piese de 15 și 3 creițari, precum și două polturi. Cea mai veche monedă din tezaur a fost emisă la 1624 de Ferdinand II (1578–1637), iar cea mai recentă la 1716 de Carol VI (1711-1740), cele mai multe fiind bătute de Leopold I (1657-1705). Tezaurul se păstrează la MJM (nr. inv. IF. 3.501–3.704, 3.707, 3.909).

Lit.: Pap 2002, 134 (informație Viorica Ursu); V. Ursu, Nagy B., *Tezaurul monetar de la Remeți – Mireșu Mare, sec. XVII – XVIII*, Marmatia 7/1, 2003, 379-389.

XXXVif STEJERA

XXXVIg TULGHIEȘ

-Tezaur de monede de argint descoperit în jurul datei de 15 aprilie 1939, cu prilejul săpării unei tranșee, la marginea dinspre Mireșu Mare a localității, în punctul *Mestecăniș*. Locul, o porțiune din panta ușor înclinată spre sud a terasei prelungi a Someșului, pe care este plasată o parte a satului, aparține la data descoperirii familiei Leș, iar unul dintre membrii familiei, Gh. Leș, a fost martor ocular la descoperire, el furnizând mai târziu informații relevante cu privire la condițiile de descoperire ale tezaurului.

Monedele au fost depuse într-o oală de lut ars de culoare cărămizie, nelustruită, fără torți, care a fost acoperită de o lespede dreptunghiulară cu dimensiunile de cca 15/25 cm. Oala cu monede se afla în momentul descoperirii la o adâncime de aproximativ 0,30 m. Ea a fost spartă, fără să fi fost recuperate fragmentele sale. După descoperire, monedele au fost împărțite în mai multe loturi. Un lot de 104 piese (103 imitații dacice de tip Filip II și o tetradrahmă grecească Alexandru cel Mare) a ajuns încă la sfârșitul anului 1939, prin intermediul sublocotenților C. Diaconescu și S. Chiriacescu, la Muzeul Național de Antichități din București, fiind publicate de D. Popescu în 1944. Un al doilea lot de piese, de aproximativ 170 de monede (după aprecierea lui R. Tohătan), a fost înstrăinat de cel care a supravegheat lucrările de fortificații militare, locotenentul rezervist Hamei. Se pare că o bună parte a monedelor din acest lot a fost vândută unui negustor de antichități din Oradea, Marton Rosenberg. De aici i-au parvenit fotografiile și datele tehnice a 101 monede (95 de imitații de tetradrachme de tip Filip II și șase tetradrahme Alexandru cel Mare) numismatului A. Kerényi, care le-a publicat tot în 1944, localitatea de descoperire indicată fiind Mireșu Mare. Un al treilea lot (în jur de 175 de monede după R. Tohătan, doar vreo 60 după O. Iliescu) a rămas la descoperitorul tezaurului, soldatul Gh. I. Radu. Cele mai multe dintre monedele acestui lot au fost duse în localitatea de obârșie a soldatului, Copăceni (jud. Vâlcea). Ele au ajuns în cele din urmă fie în diverse colecții particulare, fie în colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei și în cea a Institutului de Arheologie din București (după statistica lui Iliescu aparțin cert acestui lot 50 de monede: 48 de imitații de tetradrahme de tip Filip II și două tetradrahme Alexandru cel Mare). 11 piese au intrat în 1942 în colecția MNMB, iar trei în

colecția MJM, acestea din urmă fiind donate muzeului, la mijlocul deceniului șapte al secolului XX, de către colecționarul băimărean Károly Klement.

Cu ocazia unui control al locului de descoperire, pe care l-am efectuat, în primăvara anului 1990, împreună cu I. Stanciu și R. Tohătan, nu am sesizat în acest punct nicio urmă arheologică. Pare deci destul de probabil că tezaurul a fost depus în afara perimetrului vreunui obiectiv arheologic contemporan, pe terasa înaltă și prelungă a Someșului.

Datarea: a doua jumătate a secolului III–prima jumătate a secolului II î.e.n.

Lit.: **Popescu, Dacia** 9–10, 1941–1944, 201 sqq.; **A. Kerényi, NumKözl** 43, 1944, 9 sqq.; M. Macrea, RIR 16, 1946, 201 sq. („Tulgheș”); Winkler 1955, 94 sq., Tabel IV, nr. 172, 162 sq., Tabel XIII, nr. 26; Winkler 1958, 37, nr. 172; Winkler 1968b, 113; Winkler 1969, 51, nr. 158, 67, nr. 235, 69, nr. 241 („Nires bzw. Tulghieș”); Winkler 1968a, 35 sqq., pl. 1, 3, pl. 2, 13, 15-17, 20 („Nires”, „Tulgheș”); Winkler 1970, 94, 105 („Tulghieș”, „Mireșu Mare”); **Preda, SCIV** 21, 1970, 707; Preda, JNG XX, 1970, 67; **Chirilă, Socolan 1971**, 66 sq., pl. 9, 3–5; Glodariu 1971, 74, nr. 80; **Preda 1973**, 75 sqq.; Preda, BSNR 42-66, 1948-1972 (1974), nr. 96-120, 14, pl. 1, 3-4 („Tulghieș-Mireșu Mare”); **C. Preda, Gh. I. Petre, SCN** 6, 1975, 167 sqq.; Mitrea 1976, 289, nr. 46; Mitrea 1980, 575 sq., nr. 90; Sășianu 1980, 176 sqq., nr. 139; Kacsó 1981d, 89 („Mireșu Mare”); **R. Tohătan, BSNR** 80–85, 1986–1991 (1992), nr. 134–139, 27 sqq.; **Iliescu, BSNR** 80–85, 1986–1991 (1992), nr. 134–139, 37 sqq.; Stanciu 1992, 181, nr. 31; Preda 1998, 143, 146, 150-156; Kacsó 2004b, pl. 83; Dietrich L., Dietrich O. 2006, 46, Lista A, nr. 9 („Mireșu Mare, jud. Satu Mare”); Preda 2007, 116.

-În punctul *Casa Turcului*, aflat la est de localitate, I. Stanciu a identificat mai multe valuri de pământ care ar putea fi artificiale. De aici provine și o săpăligă de piatră, care se află într-o colecție particulară.

XXXVII. MOISEI, comună

XXXVIIa MOISEI

-Așezarea din epoca bronzului aparținând culturii Suciului de Sus sau grupului Lăpuș, aflată în punctul *Tarnița Purcărețului*, la altitudinea de 902 m, a fost identificată de J. Béres, M. Dăncuș și Gh. Todinca. Ceramica culeasă de la suprafață aparține în majoritatea sa categoriei grosolane, ornamentată cu striuri. Ca forme ceramice au fost identificate cu certitudine oalele, cu mai multe variante, precum și vasul vatră. Materialul se află în colecția MMSM.

Lit.: **Kacsó 1995a**, 15; Kacsó 2003f, 106, 120, 138, Anexa 1, nr. 103; Kacsó 2004a, 327; Pop D. 2005b, 76, nr. 102; Kacsó 2011a, 71 sq., 77, fig. 3; Kacsó 2011b, 106, 109.

-Depozit de bronzuri descoperit, la o dată între 1980 și 1985, tot în punctul *Tarnița Purcărețului*. Este format din **1**. Brățară deschisă, secțiunea

rotundă, ornamentată cu grupuri de creștături tăiate de linii orizontale, diam. interior 6,6 cm, greut. 81 g. **2.** Brățară asemănătoare, ornamentată cu grupuri de creștături, diam. interior 5/5,9 cm, greut. 112 g. **3-4.** Brățări asemănătoare, ornamentate cu creștături, diam. interior 5,8/6,5 cm, 6,5/7 cm, greut. 73,5 g, 135 g. **5.** Brățară fragmentară, ornamentată cu grupuri de creștături, ce alternează cu grupuri de creștături tăiate de linii orizontale, greut. 44 g. **6-9.** Fragmente de brățări sau verigi neornamentate, rupte recent, una și zgâriată, greut. 15,5 g, 14 g, 12 g, 8 g. **10-13.** Verigi de picior deschise cu capetele ascuțite sau tăiate drept, diam. interior 9,3/10,4 cm, 9/9,7 cm, 10,5/11,7 cm, 10/11,8 cm, greut. 86 g, 209 g, 144,5 g, 166,5 g. **14-15.** Verigi de picior închise, diam. 10,6/11 cm, 10,5/10,9 cm, greut. 156 g, 159,5 g.

În lipsa unor cercetări sistematice la fața locului, relația dintre depozit și așezare nu este clarificată. Depozitul a fost recuperat, în 1988, de către M. Dăncuș, J. Béres și Gh. Todinca și se află în colecția MMSM. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: Kacsó 1990b, 243; **Kacsó 1995a**, 15, fig. 4–5; Kacsó 1999b, 64; Bader 2001, 18; Kacsó 2007b, 97, nota 447; Kacsó 2009c, 357; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 175, 177, 184; Kacsó 2013c, 226; Kacsó 2015, 261, fig. 3-4.

-Un tezaur de denari romani republicani a fost descoperit, în 1918, pe raza localității. Monedele erau depuse într-o ulcică de lut ars, care s-a spart la descoperire și s-a pierdut. Cinci denari au fost salvați de învățătorul Petre din satul Rebricea, jud. Vaslui, care se afla în acel moment în localitate. Monedele recuperate au fost prezentate lui Constantin Moisil spre determinare la 2 august 1945. El a constatat că monedele au fost emise de următorii magistrați: 1. *L. Piso Frugi*, Grueber, Roma, 1868, tip gen., anul 88, Sydenham, 655, anul 90–89; 2. *C. Licinius Macer*, Grueber, Roma, 2467, anul 85, Sydenham, 732, anul 83; 3. *C. Naevius Balbus*, Grueber, Roma, 2916, tip gen., anul 81, Sydenham, 769, anul 78–77; 4. *Ti. Claudius*, Grueber, Roma, 3096, tip gen., anul 80, Sydenham, 770, anul 78–77; 5. *L. Procilius Filius*, Grueber, Roma, 3147, anul 78, Sydenham, 771, anul 78–77.

Lit.: **Winkler 1955**, 140 sq., Lista XI, nr. 112; Winkler 1967, 149, nr. 92; **Mitrea, Dacia** N.S. XIII, 1969, 545, nr. 29; **Mitrea, SCIV** 20, 1969, 166 sq., nr. 29; Mitrea, SCIV 20, 1969, 508, nr. 4; Glodariu 1971, 83, nr. 183; Glodariu 1974, 286, nr. 183; Glodariu 1976, 253, nr. 183; Sășianu 1980, 135, nr. 81; Stanciu 1992, 176, nr. 17; Vizauer 2003, 221; Ardeleanu 2013, 170, nr. 522.

-O monedă de argint de 15 creițari, emisă la 1675 de către Leopold I (1657–1705), a fost găsită în punctul *Valea Unghiului* în anii 1980. Piesa se află în colecția Șt. Grad din Moisei.

-O monedă de bronz de trei creițari, emisă la 1851, a fost găsită în zona Văii Izvorul lui Dragoș. Piesa se află în colecția Șt. Grad din Moisei.

-Pe o terasă a Muntelui Pietrosu Mare, pe valea Izvorul Negru, se află o mănăstire, ale cărei începuturi datează dinainte de anul 1637. Ea a fost rectitorită la 1672. Forma sa inițială nu este cunoscută. Mănăstirea a dispus de la început de o biserică de lemn, care a fost refăcută în 1699, poate în urma unui

incendiu, și a fost apoi restaurată în 1928-1929. În 1911 s-a ridicat biserica nouă de piatră.

Lit.: **Mihályi 1889**, 66; **Bud 1911**, 89 sqq.; **Metes 1936**, 163 sqq.; Filipașcu 1997, 136; Țuțuianu 1942, 17²⁴³; M. Porumb, *Marmatia* 4, 1978, 327 sqq.; Păcurariu 1979, 243 sq.; Sebestyén 1987, 159, nota 24; Roșca 2000, 115; Bălan 2001, 334 sq.; Rusu A. A. (coord.) 2000, 176 sq.; Motogna 2001, 207; Păcurariu 2002, 138, 168; **Motogna 2009**, 233 sqq.²⁴⁴; Ardelean 2012, 244.

XXXVIII. OARȚA DE JOS, comună

XXXVIIIa OARȚA DE JOS

-În punctul *Cornuțel*, I. Stanciu a găsit, în 1985, mai multe fragmente ceramice, ce par a fi preistorice.

-La vest de localitate, în stânga Văii Oarța, în partea inferioară a pantei sudice a unui deal nu prea înalt, în locul numit *Vâlceau Rusului* (fig. 163), se află o stațiune locuită în mai multe epoci. Ea a fost descoperită cu prilejul unei periegeze pe care am efectuat-o, în toamna anului 1970, împreună cu E. Comșa. În toamna anului 1971 am întreprins aici un sondaj de control, iar între anii 1977 și 1979 săpături de mai mare întindere. La cercetările din 1977 și 1979 a participat și G. M. Iuga.

Cea mai veche locuire datează din epoca neolitică. Din păcate, stratul de cultură ce aparține acestei epoci a putut fi doar sesizat, dar nu și cercetat din cauza pânzei de apă freatică, care a apărut la o adâncime relativ mică, inundând secțiunile noastre. Au fost salvate totuși câteva piese litice și puține fragmente ceramice, care nu permit însă încadrări culturale mai precise.

Locuirea cea mai intensă aparține epocii bronzului. Sunt prezente două straturi de cultură distincte care, chiar dacă se suprapun nemijlocit, se succed după un anumit interval de timp. Așezarea mai veche, sigur de mai mică întindere, aparține celei de a doua faze a culturii Wietenberg. A fost descoperită o singură locuință a acestei culturi, foarte probabil de tip colibă de dimensiuni relativ mici, urmele sale constând dintr-o aglomerare de resturi arse și numeroase fragmente ceramice, lipsind însă bucățile de chirpici (fig. 165). În stratul Wietenberg, a cărui grosime nu depășea 0,40 m, a fost găsită doar ceramică, fără excepție în stare fragmentară. Stratul superior, cu o grosime variabilă între 0,10 și 1,20 m, aparține fazei II a culturii Suci de Sus. Au fost identificate mai multe locuințe de suprafață de mari dimensiuni ale acestei culturi (fig. 166), cu vetre interioare, unele făcute și clădite pe paturi de fragmente ceramice. Locuințele au apărut sub forma unor aglomerări mai mult sau mai puțin compacte de bucăți de chirpici, alături de care se aflau multă

²⁴³ Începuturile mănăstirii sunt datate în secolul XIV. Nu există dovezi pentru o astfel de datare.

²⁴⁴ Se presupune că mănăstirea a fost construită în jurul anului 1600.

ceramică fragmentară, obiecte de lut ars și piatră (fig. 164, fig. 167-172, 1-14). În stratul Suciului au fost găsite și două ace de bronz (fig. 172, 15-16).

Fără a se detașa clar într-un strat separat, în partea superioară a sitului au apărut fragmente ceramice din mileniul I e.n., ce au aparținut unor vase cenușii și cărămizii lucrate la roată, printre acestea și piese Przeworsk, databile în secolele II–IV, respectiv unor vase lucrate la roata înceată și cu mâna, ce se încadrează în secolele VII–IX (fig. 173-174).

Descoperirile se află în colecția MJM (nr. inv. 20.424-26.201).

Lit.: Kacsó 1972b, 187; M. Comșa, *Unele date privind regiunile din nord-vestul României în secolele V-IX, în Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, 212 („Oarța”); Kacsó 1975, nota 9; Stoia 1978, 357, nr. 90; Chidioșan 1979, 20, nr. 16; Bader 1979, 27, nr. 39; **Kacsó, Materiale** 14, Tulcea, 1980, 134–136; Kacsó 1980b, 39, nr. 9a; Chidioșan 1980, 88, nr. 16; Kacsó 1980c, 18 sq., nr. 15-18; Stoia, *Dacia N.S. XXIV*, 1980, 63, nr. 89; Kacsó 1981d, 85 sq.; Vulpe 1982, 322, 324 („Oarța de Sus”); **Kacsó 1987a**, 69, fig. 16–21; Vasiliev, *Apulum XXV*, 1988, 97; Andrițoiu 1989, 50; Kacsó 1990a, 47; **Stanciu 1992**, 176 sq., nr. 18, pl. 6, 13–16, pl. 7, pl. 8; Stanciu 1994, 309; Andrițoiu 1992, 49 („Oarța de Sus”); Kacsó 2003a, 88; Boroffka 1994, 60, nr. 300; Stanciu 1995b, 153, nr. 21; Pop D. 1995, 239; Matei, Stanciu 2000, 68, nr. 96; Motzoi-Chicideanu 2000; Stanciu 2001b, 483; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, 261; Kacsó 2003a, 88; Cosma, Gudea 2002, 113, nr. 52; Cosma 2002a, 342, nr. 52 (110); Cosma 2002b, 207, nr. 134; Romsauer 2003, 128; Kacsó 2003f, 126, 138, Anexa 1, nr. 113; Pop D. 2003, 89 sq.; Gogâltan, *EphNapocensis XIII*, 2003, 20; **Kacsó 2004a**, 335, 339, fig. 2-7; **Kacsó 2004b**, 53 sq., pl. 47-48, 7; Chicideanu-Șandor 2005, 852 („Oarța de Sus”); Pop D. 2005b, 76, nr. 111; Bejinariu 2005, 370 sqq.; Kacsó 2005d, 53; Kacsó 2006c, 82; Kacsó 2005f, 4 sq.; Марта, Карпатика 36, 2007, 8; Kacsó 2007c, 52; Gogâltan 2008, 39; Bobiță 2009, 10 sq., nr. 22; Przybyła 2009, fig. 14, 16-17. 20 („Oarța de Sus”); Marta 2009, 14, 43, 50 etc.; Marta 2010a, 6; Pop D. 2010, 291 sq.; Gindele 2010, 106; Motzoi-Chicideanu 2011, 644 („Oarța de Sus”); Gindele 2011, nota 39, Lista 3, nr. 44; Kacsó 2011a, 75 sq.; Kacsó 2011b, 106 sqq., 114; Popa C. I. 2011, 173; Pop D. 2012a, 27 sq.; Pop D. 2012b, nr. 72; Ardeleanu 2013, 175, nr. 552; Marta 2013, 210, 212; Gindele 2013, 359, nr. 44; Marta 2014, 94.

-La sud-vest de localitate, pe o pantă lină de deal din dreapta Văii Cămin, în locul numit *Alac*, se află o așezare din Bronzul târziu cu ceramică decorată cu caneluri late. Tot aici au apărut și câteva fragmente de margini de vase cu corespondente în așezările Suciului de Sus din zonă. Așezarea a fost descoperită cu prilejul unei periegeze pe care am efectuat-o în vara anului 1977.

Lit.: **Kacsó 1980b**, 39, nr. 9b; Kacsó 2003f, 138, Anexa 1, nr. 114; Kacsó 2003a, 88; Pop D. 2005b, 76, nr. 112.

-Cu prilejul periegezei efectuate împreună cu D. Pop și Tr. Rus, în ziua de 10 iulie 2002, în locul *Hituri*, aflat pe o pantă de deal cu înclinație

sudică din apropiere de malul stâng al Văii Cămin, la aproximativ 3 km sud-vest de localitate, am găsit un singur fragment ceramic, probabil preistoric.

-În centrul localității, pe o pantă ușoară de deal din apropierea malului drept al Văii Oarței, localnicul V. Lungu a găsit numeroase fragmente ceramice medievale, care au ajuns, prin intermediul lui Tr. Rus, la MJM. Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu D. Pop și Tr. Rus, în ziua de 21 aprilie 2002, am mai găsit la locul indicat alte fragmente ceramice de aceeași factură. Ele provin, foarte probabil, din locuințe aflate în vatra veche a satului.

XXXVIIIb OARȚA DE SUS

-La nord-est de localitate, pe dealul *Bobota*, în jurul fântâniei și în faliile de pe panta sudică, G. M. Iuga și I. Stanciu au găsit, în vara anului 1985, fragmente ceramice preistorice, din neolitic și epoca bronzului, precum și lame de obsidian și silex. Tot aici localnicul M. Moga a găsit, în ziua de 13 mai 2000, un topor plat de piatră neolitic (fig. 184, 8), precum și câteva fragmente ceramice atipice. Prin intermediul lui Tr. Rus, materialele apărute mai recent au ajuns, de asemenea, în colecția MJM.

Lit.: **Bobîna 2009**, 11, nr. 23 (informație C. Kacsó); Kacsó 2010d, 92, fig. 10, 8.

-În punctul *Fântâna lui Blaga*, din malul văilor de torent din zonă, I. Stanciu a adunat, în 1990, mai multe fragmente ceramice atipice preistorice, eventual neolitice.

Lit.: **Bobîna 2009**, 11, nr. 24 (informație C. Kacsó).

-În marginea vestică a localității, în dreapta șoselei Cehu Silvaniei–Supuru de Jos, pe dealul *Măgura* (fig. 175), care are pante abrupte pe trei laturi și o pantă relativ lină, ce permite accesul pe platforma de culme cu ușurință dinspre vest, pe baza unei informații primite de la dr. G. A. Bălan, am găsit, cu prilejul unei cercetări de suprafață din toamna anului 1969, o cantitate apreciabilă de ceramică, precum și alte materiale, în majoritatea neolitice. La cca 60 m spre vest de marginea crestei, am constatat existența unei slabe albieri transversale a terenului, orientată aproximativ sud–nord, care ar putea reprezenta urma unui posibil șanț de apărare, amenajat într-un anumit moment al habitatului de aici. Primele săpături le-am efectuat pe *Măgura* chiar în toamna aceluiași an. Ele au fost reluate în anul următor, împreună cu E. Comșa, și au fost continuate, sub conducerea lui G. M. Iuga, în anii 1985 și 1986. Încă în 1969 s-a putut observa că așezarea era în bună parte distrusă de lucrările agricole, foarte multe dintre artefacte fiind scoase la suprafață de arăturile adânci. Cele mai multe dintre ele au fost adunate cu prilejul săpăturilor, respectiv a repetatelor periegeze (ultimele în decembrie 1998, împreună cu A. V. Matei, D. Pop și I. Stanciu, respectiv în mai 2000, împreună cu D. Pop și M. Rotea)²⁴⁵ sau au fost găsite de localnici, majoritatea ajungând, prin grija profesorului de istorie Tr. Rus, în colecția școlii din localitate, iar mai târziu o parte a lor la MJM.

²⁴⁵ Mai recent, o cercetare de suprafață în sit a fost efectuată de către B. Bobîna.

Stratigrafia așezării este simplă: stânca, constituită din șist cristalin, se află la mică adâncime, între 0,30 și 0,60 m, ea este suprapusă de un strat subțire de pământ, lipsit de materiale arheologice, de culoare verzuie, amestecat cu pietricele și concrețiuni feruginoase, acesta fiind urmat de un strat de culoare cenușie, cu o grosime variabilă de 0,15 și 0,30 m, care conține depunerile arheologice, și de stratul vegetal, în care sunt prezente, de asemenea, piese arheologice, răvășite însă.

Vestigiile cele mai vechi de pe *Măgura* aparțin neoliticului mijlociu, urmate de cele din neoliticul târziu, între ele existând însă un hiatus de timp (fig. 177-179, 1-6). În aceste etape datează majoritatea inventarului litic prelevat din așezare (fig. 180-184, 1-7), printre care se remarcă numărul mare al microlitelor de obsidian. Nu au fost însă descoperite complexe de locuire cu care au fost contemporane aceste artefacte.

În perioada eneolitică se încadrează locuirea Tiszapolgár, respectiv cea Coțofeni, ambele, se pare, de scurtă durată în acest punct. Celei din urmă îi aparține și o locuință de tip bordei de formă aproximativ ovală, cu deschiderea în partea superioară de 2,50/3,20 m (fig. 176). Ceramica descoperită în umplutura bordeiului, dar răzleț și în alte porțiuni ale dealului (fig. 179, 7-11) permite atribuirea locuirii Coțofeni de aici fazei II și începutului fazei III a culturii. Este de semnalat și prezența aici, în asociere cu ceramica Coțofeni, a ceramicii Baden. Acestei perioade îi aparțin, foarte probabil, și câteva topoare de piatră (fig. 336, 6-7), precum și un fragment de sceptru (fig. 334, 5), găsite la suprafață.

Locuirea cea mai recentă de pe *Măgura* datează din epoca dacică. Materialul dacic a apărut mai ales pe platoul din vârful dealului sau imediat sub acesta (fig. 186), în această porțiune fiind identificată și o locuință de suprafață, în apropierea căreia se afla o groapă, probabil menajeră, în care au fost descoperite o cantitate apreciabilă de ceramică lucrată la roată și cu mâna: fructiere, oale, vase de provizii etc., precum și o fusaiolă de lut ars (fig. 337-338). Aici a apărut și o monedă de bronz emisă la Histria în secolul II î.e.n. Un denar de argint roman republican din secolul I î.e.n. și partea superioară a unei râșnițe (catillus) (fig. 185, 2), ambele descoperite întâmplător, precum și o seceră fragmentară de fier, găsită cu prilejul săpăturilor din 1985, provin de asemenea din așezarea dacică. Posibilul șanț de apărare (împreună cu un val sau două ?) a fost amenajat eventual tot de către daci. Pe baza monedelor și a ceramicii, așezarea dacică de pe *Măgura* se încadrează cronologic în secolele II-I î.e.n., n-ar fi exclus însă ca începuturile sale să fie chiar mai timpurii, respectiv a doua jumătate a secolului III î.e.n.

În colecția Școlii generale din Oarța de Sus se păstrau mai multe fragmente ceramice din vase de culoare cenușie, lucrate la roată (fig. 187), despre care se afirma că provin de pe *Măgura*. Veridicitatea informației cu privire la locul de descoperire a acestor fragmente trebuie încă confirmată prin descoperirea pe teren a unor fragmente asemănătoare

Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 517–592, 4.909, 19.345, 19.588, 28.372–28.542, 28.546–28.547, 32.316–32.341) și în colecția școlii din localitate.

Lit.: Popescu 1970a, 433, nr. 19; Popescu 1970b, 495, nr. 19; Kacsó, *Oarța de Sus*, Marmatia 2, 1971, 370; Comșa, *Oarța de Sus*, Marmatia 2, 1971, 371; Babeș 1971, 378, nr. 113; **Comșa, Kacsó, Materiale** 10, 1973, 47 sqq.; Roman 1976, 13 sqq. („Oarța”), 83, nr. 171 („Oarța de Jos”); Kalmar, ActaMusNap XVII, 1980, 405, 416; **Kalmar, Marmatia** 5–6, 1979–1981, 107 sqq.; Kacsó 1981d, 89; Gh. Lazarovici, ActaMusNap XX, 1983, 16, nr. 85; **Iuga, SCIVA** 38, 1987, 296 sq.; Mitrea 1988, 216, nr. 5; **Stanciu 1992**, 177 sq., nr. 19, A, pl. 2–4, 1–2; Preda 1998, 71; Kacsó 1999c, 56; **A. V. Matei, Daci și romani în nord-vestul Daciei, secolul I î. Chr.-secolul III p. Chr.** (teză de doctorat), Cluj-Napoca, 1999; Maxim 1999, 172, nr. 682; **Pop D. 2000**, 73 sqq.; Ciugudean 2000, 76, nr. 417; Comșa, *Oarța de Sus*, în *Enciclopedia III*, 212; A. Avram, Gh. Poenaru Bordea, *Coloniile grecești din Dobrogea*, în Petrescu-Dîmbovița, Vulpe (coord.) 2001, 565; Iercoșan 2002, 63; Pop H. 2002, 125, nr. 37; Maxim 2003, 11; Pop H., *West and North West of Dacia shortly before the Roman conquest*, în Niculiță, Zanoci, Băț (ed.) 2004b, 419, 426, 429, 435, 437, pl. 10; **Kacsó 2004b**, 52 sq., pl. 87, 1. 3 și pl. 88; Kacsó 2004c, 29 sqq.; Nemeth, Rustoiu, Pop H. 2005, 35 sq., 45, fig. 23, Anexa 1, nr. 13, Anexa 2, nr. 13; Gindele 2005, 145; Luca *et al.* 2005, 12; H. Pop, *Fortificații dacice din vestul și nord-vestul României*, Cluj-Napoca, 2006, 30 sq.; Bobîna 2009, 11 sq., nr. 26; Diaconescu D. 2009a, 109, nr. 107, 289, nr. 79; Diaconescu D. 2009b, 294, nr. 79; Gogâltan, Molnár-Kovács 2009, 53, 144, nr. 77; Popa C. I. 2009a, 26, 63, 125, 189, nr. 23, 218, nr. 15, 249, 273, nr. 45, 608, 611 sq., 942, pl. 516, 2, pl. 518, 3, pl. 519, 1-3. 9; Popa C. I. 2009b, 298, nr. 838; Kacsó 2010d, 92, fig. 1-10, 1-7; Gindele 2010, 106; Gindele 2011, nota 39, Lista 3, nr. 42; Ardeleanu 2013, 175, nr. 554; Gindele 2013, 359, nr. 42.

-La cca 2,5 km nord-vest de localitate, pe versantul estic al unui deal relativ înalt, în punctul *Hagău*, elevi ai Școlii generale din sat au găsit, în toamna anului 2003, fragmente ceramice cu mîl și/sau cioburi pisate în pastă, unele de culoare roșie, care aparțin, foarte probabil, epocii neolitice. Fragmentele au fost donate de Tr. Rus la MJM.

Lit.: **Bobîna 2009**, 11, nr. 25 (informație C. Kacsó).

-La cca 5 km sud-vest de localitate, în punctul *Pe Fața Oarzei (Oarză)*, elevul Dan Morar a identificat, în 1983, o așezare Tiszapolgár. Fragmentele ceramice adunate au fost donate la MJM. Într-un loc relativ apropiat de acest punct, tot pe *Oarză*, am găsit, cu prilejul unei periegeze efectuate în toamna anului 1977, câteva fragmente ceramice atipice, probabil preistorice, precum și fragmente de vase cenușii, lucrate la roată din secolele III–IV e.n.

Lit.: Maxim 1999, 172, nr. 682; **Iercoșan 2002**, 63 (informații I. Stanciu și C. Kacsó); Diaconescu D. 2009a, 109, nr. 107, 289, nr. 80; Diaconescu D. 2009b 294, nr. 80.

-În zona colinară de la cca 1,5 km nord de localitate, la hotarul cu localitatea Stremț, în punctul *Ghiile Botii* (fig. 188), se află o întinsă stațiune din epoca bronzului, ce aparține culturii Wietenberg. Ea a fost descoperită cu prilejul unei cercetări de suprafață pe care am întreprins-o, în vara anului 1979, împreună cu G. M. Iuga. Atunci, în via aflată pe panta sudică a dealului, foarte aproape de vârf, am găsit câteva fragmente ceramice, unele tipice pentru cultura amintită. În primăvara aceluiași an, Muzeul din Baia Mare a primit, în două tranșe, fragmente ceramice Wietenberg, despre care donatorii, L. Buga, respectiv Tr. Rus, afirmau că provin din punctul *Dealul Stremțului*. În lipsa unor date mai exacte cu privire la numele locului în care au fost găsite de noi fragmentele ceramice, având în vedere și informația primită cu ocazia preluării amintitelor donații, în prima menționare în literatură a acestor materiale, am indicat ca denumire a locului de descoperire *Dealul Stremțului*. Ulterior s-a dovedit însă că stațiunea se plasează pe dealul din imediata vecinătate estică a acestui punct. Dealul *Ghiile Botii*, chiar dacă nu este cel mai înalt din zonă, oferă o vizibilitate perfectă în toate direcțiile. Pantele sale sudice și vestice sunt abrupte, în timp ce cea nordică, nord-vestică este mai lină, iar înspre est se leagă printr-o șa lungă și relativ lată de dealul *Bobota*.

Cercetările arheologice pe care le-am efectuat aici între 1980 și 1985, apoi în 1990, la ultimele două campanii participând și I. Stanciu, iar la cea din 1985 și G. M. Iuga, au permis dezvelirea parțială a unei amenajări de cult Wietenberg de un caracter deosebit, unică deocamdată în aria culturii și rară în ansamblul epocii bronzului european. Este vorba de un sanctuar amplasat în punctul cel mai înalt al dealului, care constă dintr-un șanț circular (fig. 189), precum și dintr-un număr mare de gropi de diferite dimensiuni (fig. 190-196), aflate în șanț, respectiv în spațiul închis de șanț, dar în imediata apropiere de acesta, precum și în exteriorul șanțului, unele chiar în preajma acestuia, altele la o distanță mai mică sau mai mare de el. Săpăturile au mai indicat existența încă unui șanț în afara amenajării centrale, care o înconjură, se pare, pe aceasta. El făcea parte, probabil, din sistemul de apărare a locului de cult. Aceluiași sistem îi aparținea un val de baraj de foarte mari dimensiuni, ridicat pe o porțiune relativ plată din fața pantei nord, nord-estice.

Atât șanțul central cât și gropile din apropierea sa au servit ca loc de depunere a ofrandelor umane și de animale, împreună cu un bogat și foarte variat inventar: ceramică (fig. 197-208), obiecte de metal (bronz, aur [fig. 209], argint), forme de turnat, alte obiecte legate de turnarea bronzurilor, piese de os, corn, piatră și lut ars.

Sanctuarul a funcționat, foarte probabil neîntrerupt, într-un interval de timp îndelungat, în două etape cronologice distincte, ce corespund fazelor doi și trei din evoluția culturii Wietenberg²⁴⁶. Toate gropile de cult depistate până în prezent aparțin fazei Wietenberg II, în timp ce resturile Wietenberg III au fost

²⁴⁶ Potrivit periodizării stabilite de N. Chidioșan (*Le périodisation interne de la civilisation Wietenberg sur le fondement des fouilles de Derșida*, în Filip [red.], 1970, 622-624; Dacia N.S. 12, 1968, 155-175) și K. Horedt (1967a, 138 sq.; 1967b, 6 sq.).

găsite doar în partea superioară, totuși consistentă, a umpluturii șanțului cultic, precum și în umplutura șanțului exterior.

Cercetările din punctul *Ghiile Botii* aduc importante contribuții la încercările de reconstituire a tabloului credințelor și obiceiurilor de cult ale comunităților epocii bronzului din estul Bazinului carpatic, care se integrau, așa cum o dovedește chiar practica șanțului cultic, într-un sistem religios propriu popoarelor indoeuropene.

Dintre gropile de cult puse în evidență la Oarța de Sus-*Ghiile Botii*, au fost publicate până în prezent doar două, și anume gropile 1 și 3 (notate inițial B și A), identificate în cursul săpăturilor din anul 1980 la 0,60 m nord de buza șanțului cultic din porțiunea sudică a acestuia (ea se afla deci în perimetrul închis de șanț), respectiv pe ductul șanțului, tot în porțiunea sa sudică.

Groapa 1 avea gura de formă ovală (dimensiuni 1,15/1,70 m) și adâncimea de 2,62 m. Amenajată pe o ușoară pantă, groapa avea pereții puțin curbați înspre partea mai ridicată a pantei și oblici în partea mai joasă. Pe aproape întreaga suprafață a fundului ușor albiat al gropii se afla un pat de bârne stivuite carbonizate, cu o grosime de 0,30 m. Pe acest pat se afla un număr foarte mare de vase, aproape toate sparte, precum și numeroase fragmente ceramice. Este posibil ca numărul vaselor depuse întregi să fi fost inițial mai mare. Toate vasele prezintă urme de ardere secundară, intensitatea arderii fiind însă diferită de la un vas la altul. Au fost găsite aici și părți de vase vitrificate sau puternic deformate, dar și fragmente cu urme superficiale de ardere secundară. În partea sudică a gropii, tot pe fund, lângă patul de bârne carbonizate, se afla un soclu de pământ de formă dreptunghiulară, cu înălțimea de 0,50 m și laturile de 0,45/0,60 m, pe care au fost depuse o cantitate mare de oase calcinate, iar deasupra lor, în două grupuri separate, resturi umane inhumate. Astfel, în poziție orizontală au fost găsite un craniu ușor aplecat spre est, oasele de la umeri și mâini, acestea din urmă îndoite și încrucișate. Alături de acest grup, în partea dreaptă, în poziție verticală, erau depuse oasele de la coloana vertebrală și coastele. Pe brațul drept se afla un os lung, probabil de animal, ce părea să fi fost ținut în mână stângă. Puțin mai sus și lateral de oasele umane au fost găsite resturile unui maxilar de animal. În pământul de umplură al gropii se aflau resturi de arsură (pământ ars, cărbune), bucăți de chirpici, pietre și bucăți de stâncă, unele arse, foarte multă ceramică, dintre care o parte era arsă secundar sau era chiar vitrificată, o brățară de aur, găsită la -1,50 m, alte două brățări de aur, 17 inele de buclă de aur, o brățară de argint și un inel de buclă de argint, toate acestea depuse direct în pământ la -0,93 m, un fragment de la o tijă de ac de bronz, împlântat aproape de fund în peretele gropii, și foarte multe oase de animale. În parte, pământul de umplură consta dintr-un lut galben, ce a fost scos probabil cu ocazia săpării gropii. Într-unul din vasele aflate pe patul de bârne carbonizate s-au găsit boabe carbonizate de grâu.

Fundul gropii nu prezenta niciun fel de urme de ardere, acestea fiind slab vizibile doar pe pereți, printr-o dungă subțire de culoare roșiatic violacee în zona de contact cu partea superioară a patului de bârne. Cu toată lipsa urmelor

de ardere de pe fundul gropii, bârnela au fost arse aproape cert pe locul unde ele au fost găsite, construcția servind drept rug de incinerare. În lipsa analizelor osteologice²⁴⁷, nu se poate preciza dacă oasele umane descoperite, inclusiv cele incinerate, aparțin sau nu aceluiași individ. Pare totuși destul de probabilă apartenența oaselor la același individ. A mai fost sesizată o situație întrucâtva asemănătoare la Oarța de Sus. Este vorba de groapa 29, unde era prezent un schelet fără cap, așezat pe spate și cu membrele inferioare și superioare îndoite, sub schelet fiind prezentă o cantitate relativ mare de oase incinerate.

În inventarul gropii 1 este prezent și un vas cu un decor deosebit. Este vorba de un vas de dimensiuni mijlocii cu gura largă, marginea răsfrântă în exterior, gâtul scurt, umerii bine profilați, corpul bombat, fundul drept (înălț. 34,6 cm). Decorul, plasat în porțiunea dintre zona de întretăiere a gâtului cu corpul vasului și nivelul bombării sale maxime, este realizat într-o tehnică combinată. Pe umeri sunt plasate patru grupuri de câte trei mici proeminențe conice, iar între acestea se află câte un chenar de linii incizate ce încadrează un șir de mici impresiuni triunghiulare sau punctiforme. De acest motiv atâră un registru dublu de benzi în zig-zag formate din două linii incizate, spațiul dintre linii fiind umplut cu impresiuni triunghiulare sau punctiforme. În spațiile aflate între zig-zagurile benzii superioare, în număr de 17, se găsesc diferite motive incizate, canelate sau realizate din impresiuni. Pornind de la unul dintre grupurile de proeminențe conice, în sens invers acelor ceasornicului, acestea sunt: 1. un dreptunghi incizat dispus oblic (probabil), 2. două linii încrucișate, în partea superioară dublate, aici spațiul dintre linii este umplut cu impresiuni punctiforme; de asemenea spațiile dintre linii sunt umplute cu hașuri de linii întretăiate, 3. un motiv în forma a două steaguri încrucișate, cu hașuri în spațiul din partea superioară, 4. un capăt de spirală culcat pe stânga, format din impresiuni triunghiulare, 5. două linii incizate încrucișate, în poziție aproape verticală, spațiile superioară și inferioară dintre linii hașurate, 6. asemănător cu motivul 4, culcat pe dreapta, 7. asemănător cu motivul 4, culcat pe dreapta, 8. asemănător cu motivul 4, culcat pe stânga, 9. două linii incizate încrucișate, spațiul superior dintre ele hașurat, 10. asemănător cu motivul nr. 3, cu un șir oblic de impresiuni triunghiulare în spațiul din partea superioară, 11. asemănător cu motivul 5, în poziție orizontală (probabil), 12. fără decor, 13. asemănător cu motivul 5, în poziție oblică, 14. capăt canelat de spirală culcat pe dreapta, 15. asemănător cu motivul 14, 16. asemănător cu motivul 14, 17. asemănător cu motivul 4, culcat pe dreapta. Întregul decor este neglijent lucrat. Lipsește o simetrie a liniilor și există linii strâmbe, linii ce depășesc limitele prevăzute pentru motivul căruia îi aparțin (de ex. hașura din motivul 13, care

²⁴⁷ Oasele recoltate din groapa 1 au fost predate, în toamna anului 1981, d-lui N. Mirițoiu de la Laboratorul de Antropologie al Institutului „V. Babeș” din București, la recomandarea dr. D. Nicolaescu-Plopșor, conducătorul de atunci al Laboratorului. Din păcate, nici până astăzi nu au fost publicate rezultatele analizelor și nu a fost retrocedat Muzeului din Baia Mare, proprietarul său de drept, materialul împrumutat temporar pentru studiu.

urcă pe o proeminență) și chiar desene neterminate (patru impresiuni în apropierea capătului de spirală nr. 4). S-a afirmat că motivele ce apar pe acest vas se aseamănă celor din scrierile spațiului egeic (N. Boroffka). Pare destul de probabil că aceste motive poartă un anumit mesaj simbolic, greu de descifrat însă.

Groapa 3 se adâncea sub șanț cu 0,50 m, aici având o formă aproximativ dreptunghiulară cu colțurile rotunjite și dimensiunile de 1,20/1,80 m. Pe fundul gropii au fost depuși doi cai, așezați unul lângă altul, într-o poziție încovoiată; lângă craniul unuia dintre cai au fost găsite două psalii de os. Tot pe fundul gropii au mai fost depuse un animal mai mic și un vas mic, în poziție oblică. Alături și mai ales pe scheletele de cai erau prezente foarte multe vase, inițial probabil întregi, precum și numeroase fragmente ceramice. Deasupra acestora, parțial deja în șanț, se aflau scheletele altor doi cai, cu craniile îndreptate în jos, oase dispartate umane și de animale, greutăți de lut ars, „capete de băț”, fragmente dintr-o piesă de bronz cu destinație neprecizată, o bucată de bronz (?) brut, resturi de ardere (pământ ars, bucăți de cărbune), întregul ansamblu fiind acoperit de numeroase pietre și bucăți de stâncă, dintre care unele prezentau evidente urme de arsură.

Și în această groapă a apărut un vas de formă mai deosebită, necunoscută în alte descoperiri Wietenberg. Din vas se păstrează doar fragmente, care permit totuși reconstituirea sa grafică. Marginea sa este tăiată drept și rotunjită pe bordura exterioară, are gâtul scurt, decorat cu o nervură reliefată circulară, parțial alveolată, de la care pornesc nervuri oblice crestate sau alveolate, corpul este puternic bombat, iar fundul drept, ușor instabil; pe pereții interiori se află proeminente conice, care pornesc puțin mai sus de fundul vasului și ajung până în porțiunea gâtului, într-o dispunere care era, se pare, destul de regulată (înălț. 50 [?] cm, diam. guri 14 cm, diam. fundului 9,5 cm). Vasul reprezintă o piesă de „import” fie din aria Otomani, fie din aria Hatvan sau, eventual, o imitație locală a unui exemplar provenit din teritoriul acestor culturi.

Au fost publicate, de asemenea, rezultatele expertizei osteologice a gropii 4, în care au fost găsite resturile de la două specii de pești și patru de mamifere, precum și oseminte umane. Potrivit datelor comunicate de către S. Haimovici, partea cea mai consistentă a materialului osos era reprezentată de resturi cultice, și anume fragmente provenite de la patru indivizi aparținând speciei calului (*Equus caballus*), alți patru indivizi de ovine (*Ovis aries*), dar și resturi umane (*Homo sapiens*) de la trei indivizi. Ultimele, aparținând la două femei și unui individ din grupa *senilis*, au urme de arsură, iar fragmentarea lor pare să fi fost mai puternică decât a oaselor de animale. Numărul de indivizi a fost prezumat, cel menționat fiind minim, putând exista, pentru fiecare dintre cele trei specii și un număr mai mare de exemplare. Resturile de la două specii de pești provin de la un ciprinid – linul (*Tinca tinca*) și de la un silurid – somnul (*Silurus glanis*). A apărut și un număr mic de resturi de la alte două specii de mamifere, sigur domestice: taurinele (*Bos taurus*) și porcinele (*Sus scrofa*

domesticus). Atât oasele de pești cât și cele ale mamiferelor ultimelor două specii sunt dispartate, puternic fragmentate, fără urme de arsură și sunt frânte sau tăiate într-un anumit fel, fără a prezenta și alte urme de manipulare umană. Ele aparțin mai multor indivizi și au fost interpretate ca resturi alimentare (de bucătărie), provenite probabil de la banchetele funerare, care au ajuns în groapă doar întâmplător printre materialele osoase de interes cultic strict.

În două scrisori, datate 18 decembrie 2008, respectiv 16 februarie 2009, S. Haimovici mi-a pus la dispoziție și alte date cu privire la rezultatele obținute în analiza materialului osteologic de la Oarța de Sus-*Ghiile Botii*. Astfel, mi-a precizat că în două gropi diferite, nenominalizate, au apărut două specii de scoica *Unio*: *Unio pictorum* și *Unio crassus*, considerând că acestea au fost folosite pentru obținerea calcarului necesar în confecționarea ceramicii. Au fost identificate speciile domestice obișnuite, inclusiv un câine de talie mare (groapa 11), precum și speciile sălbatice, din care lipsesc însă carnivorele. Determinările pentru oasele umane: în groapa 12 mai mulți indivizi – mascul de 50-55 ani, fragment de humerus de la un individ adult, fragmente de tibie, peroneu și radius, os parietal de la un *infans I* (1,6-2 ani), mascul de 35-40 ani, mascul de cca 30 ani, în groapa 19 – copil între 5-7 luni, copil de 5-6 ani, în groapa 22 – copil cca 4 ani²⁴⁸.

În mai multe dintre gropile de cult erau prezente cantități mai mari sau mai mici de semințe carbonizate de grâu, orz și altele. Au fost identificate speciile *Triticum dicocum*, *Triticum monococum*, *Triticum aestivum*, *Hordeum vulgare*, *Hordeum vulgare nudum* etc.

Semințele carbonizate din gr. 22 au servit și ca probe pentru determinări cronologice pe bază de C¹⁴. La laboratorul din Lyon (analiza Ly-9190) a fost obținută o dată C¹⁴ de 3265 +/- 30 BP, dată calibrată de 1610-1445 BC., cu probabilitate maximă de 1589 – 1518 – 1469 BC, iar la laboratorul din Berlin (analiza Bln-5626) o dată C¹⁴ de 3507 +/- 37 BP, dată calibrată 1890 – 1750 BC (probabilitate 68,2 %), 1930-1730 BC (probabilitate 93,8 %), 1710-1690 BC (probabilitate 1,6 %). Deși au fost efectuate pe eșantioane identice ca factură, ce provin din același context, analizele au dus la datări consistent diferite.

În umplutura șanțului cultic din prima etapă au apărut și două fragmente ceramice din perioada eneolitică, unul aparținând culturii Tiszapolgár, celălalt culturii Coțofeni. Urme ale culturii Tiszapolgár au fost depistate în imediata vecinătate a punctului *Ghiile Botii*, pe *Dealul Stremțului* (vezi mai jos), dar și în alte puncte de pe raza Oarței de Sus, în timp ce descoperiri Coțofeni au apărut

²⁴⁸ În ambele scrisori, profesorul Haimovici afirma că expertiza materialului de la Oarța de Sus ajuns la Iași este terminată, fiind necesare doar verificări. După moartea reputatului paleofaunist, m-am interesat de soarta resturilor osteologice și a lucrării științifice întocmite. În răspunsul primit de la Iași la data de 30. 11. 2009, doamna conferențiar Luminița Bejenaru îmi scria „Am verificat materialele rămase de la regretatul profesor Haimovici și am găsit numai resturi faunistice de la Oarța de Sus. Datele de expertiză arheozoologică nu sunt la noi”. Sper, totuși, că această importantă lucrare va fi regăsită și va putea fi publicată.

atât la Oarța de Sus, cât și pe teritoriul localității învecinate, Bicz (vezi mai sus Bicz, Oarța de Sus). Este de presupus că cele două fragmente menționate au fost transportate pe dealul *Ghiile Botii* împreună cu pământul adus acolo pentru umplerea șanțului.

Sanctuarul de la Oarța de Sus-*Ghiile Botii* a fost, fără îndoială, un centru religios, poate și politic pentru un spațiu întins și pentru o perioadă de timp îndelungată. În jurul său au gravitat mai multe așezări de dimensiuni mai mici, care se aflau la distanțe relativ mari una de alta.

Descoperirile se păstrează la MJM (nr. inv. 28.612-33.631)²⁴⁹.

Lit.: **Kacsó 1980b**, 38 sq., nr. 8a (punct „Dealul Stremțului”); **Kacsó 1987a**, 69 sq., fig. 22–28; Kalmar 1987, 173; Kacsó 1987b, 82; Andrițoiu 1989, 59, 62; Andrițoiu 1992, 92, notele 212 și 701; Sîrbu 1993, 50 („Oarța”); Kacsó 2003a, 88; Gogâltan, Thraco-Dacica XIV, 1993, 63; **Boroffka 1994**, 60 sq., nr. 300, pl. 102, 8–11; Rotea, ActaMusNap 31/I, 1994, 134, nota 18; Vulpe, *Der Schatz von Perșinari in Südrumänien*, în A. Jockenhövel (ed.), *Festschrift für Hermann Müller-Karpe zum 70. Geburtstag*, Bonn, 1995, 58 sq.; I. Paul, *Die Wietenberg - Nekropole und Siedlung von Sibîșeni (Kreis Alba)*, în I. Paul, *Vorgeschichtliche Untersuchungen in Siebenbürgen*, BiblUnivApulensis 1, Alba Iulia, 1995, 175 sq.; **Kacsó 1996c**, 81, nr. 182A; **Cârciumaru 1996**, 93; Gh. Baltag, N. Boroffka, SCIVA 47, 1996, 389; Andrițoiu 1997, 31, 42, 59, nota 236; Vulpe, CultCivDunărea de Jos 15, 1997, 274; **Kacsó, Eine Sonderform der Wietenberg-Keramik: die geschlitzte Tonröhre**, în Ciugudean, Gogâltan (ed.) 1998, 255 sqq.; David 1998, 252; Boroffka, EA 4, 1998, 92, fig. 11, 19; A. Stapel, *Bronzezeitliche Deponierungen im Siedlungsbereich*, Tübinger Schriften zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie 3, Münster, 1999, 344, nr. 45; M. Rotea, M. Wittenberger, ActaMusNap 36/1, 1999, 11 sq.; Ghemiș, Crisia XXIX, 1999, 277; Harding, *European Societies in the Bronze Age*, Cambridge, 2000, 150, nota 111, 228, nota 126; Rotea, ActaMusNap 37/1, 2000, 23 sq.; Cavruc, Rotea, Angustia 5, 2000, 155; Rotea, Wittenberger, Tibiscum 10, 2000, 218; Rotea 2001, fig. 10; Hänsel, Weihermann 2000, 20; Husar 2000, 127; J. Makkay, *Die Grabenanlagen im indogermanischen Raum*, Budapest, 2001, 57; Vulpe 2001, 19 sq.; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, 255 sq., 294, 355, 368 sq., fig. 38, 2. 10–11; David 2002, 400, 480; Vasiliev 2002, nota 88; Romsauer 2003, 50, 128, fig. 6; **S. Haimovici, Marmatia** 7/1, 2003, 57-64; Bejinariu, Marmatia 7/1, 2003, 71; Rotea, *Grupul Copăceni*, I, BiblMuzBistrița, Seria Historica 8, Cluj-Napoca, 2003, 52 sqq.; Rotea 2003, 43, 49 sq.; **Kacsó 2004b**, 58 sqq., pl. 16-42 și pl. 48, 6; Rotea 2004, 706; Bejinariu, *About the fortified settlements within the area of the Wietenberg culture*, în Niculiță, Zanoci, Băț (ed.) 2004a, 79; Kacsó, *Der Bronzefund von Sebeș, Kr. Alba*, în Soroceanu (ed.) 2005, 225; Luca et al. 2005, 43; **Kacsó 2005a**, 125 sqq.; Kacsó 2005e, 108; Kacsó 2005f, 1 sqq.; J. Görzdorf, EA 11, 2005, 468; Chicideanu-Șandor 2005, 178, nr. 648; Popa C. I.

²⁴⁹ Inventariere parțială.

2005, 144, 146, 149, 159, 160 („Oarța de Jos”), 161, 163; Bejinariu 2005, 370 („Oarța de Jos-Ghiile Botii“), 371 sqq.; A.-D. Popescu, SCIVA 57, 2006, 126, nr. 32; Marinescu G. G., RevBistriței XX, 2006, 74; Schuster, Morintz A. 2006, 96; Popa C. I, Apulum XLIII/1, 2006, 52; László 2006, 132, fig. 7, Tabel, nr. 1; P. F. Kuznetsov, Antiquity 80, nr. 309, sept. 2006, harta fig. 1, 20; Kacsó 2007b, 35 sq., 93; D. Bindea, ArhMoldovei 29, 2006 (2007), 240; Vulpe, *Compendiu*; M. Rotea, M. Tecar, D. Tamba, RevBistriței XXI/1, 2007, 73; Schuster 2007, 31, 83, pl. 17, 4. 7; Rotea 2009, fig. 40; A.-D. Popescu, R. Băjenaru, Dacia N.S. LII, 2008, 33; M. Wittenberger, D. Bindea, *Date arheologice și arheozoologice din gropile rituale din str. Banatului, Cluj*, în Z. Maxim, D. Bindea, L. Săsăran (ed.), *Arheometrie în România*, vol. 3, Cluj-Napoca, 2008, 220; Gogâltan 2008, 39, 42, 45; D. Băcucț-Crișan, S. Băcucț-Crișan, I. Bejinariu, H. Pop, A. V. Matei, *Cercetări arheologice preventive pe traseul șoselei ocolitoare a municipiului Zalău*, BiblMusPor X, (2009), 44 sq.; Popa C. I. 2009a, 760; A. Popescu, *Silver artefacts of the third and second millenia BC at the Lower and Middle Danube*, în Băjenaru et al. (ed.) 2010, 169 sq., fig. 1, 15; L. Dietrich, Marisia XXX, 2010, 31; László 2010, Tabel 2; R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, SCIVA 61, 2010, 139; L. Dietrich, O. Dietrich, PZ 86, 2011, 68, nota 3, 76; Kacsó 2011a, 73; Motzoi-Chicideanu 2011, 130, nr. 648; László, *Eine Kultstelle der Wietenberg-Kultur auf der Füüenyestető Anhöhe bei Malnaș-Băi (Südost-Siebenbürgen) ?*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2011, 120; F. Gogâltan, R. E. Németh, E. Apaï, *Eine rituelle Grube bei Vlaha, Gemeinde Săvădișla (Kreis Cluj). „und mischet des Weines, Daß wir Poseidaon und allen unsterblichen Göttern Opfern”*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2011, 172, nota 30; Soroceanu, *Le guerrier des Carpates à l'âge du Bronze. Particularités régionales et traits communs continentaux*, în L. Baray, M. Honegger, M.-H. Dias-Meirinho (ed.), *L'armement et l'image du guerrier dans les sociétés anciennes: de l'objet à la tombe. Actes de la table ronde internationale et interdisciplinaire Sens, CEREP, 4-5 juin 2009*, Dijon, 2011, 241; Pop D. 2012b, nr. 73; Vulpe 2012, 199; Gogâltan, EphNapocensis XXII, 2012, nota 146; T.-T. Daróczi, ActaMusNap 47-48/I, 2010-2011 (2012), 52; **Kacsó, Terra Sebus** 5, 2013, 111-139; Kacsó 2013b, 133; M. V. Bodea, *Viața spirituală în culturile Wietenberg și Otomani oglindită în descoperirile arheologice* (Rezumatul tezei de doctorat), Alba Iulia, 2013, 4, 8 sqq., 10, 16; O. Dietrich, *A small bronze hoard from „Kronstadt-Galgenberg”. A contribution to the understanding of cultural landscapes in Middle Bronze Age southeastern Transylvania*, în *Peregrinări arheologice*, 175; Palincaș 2013, 314, 316; A. Țârlea, A.-D. Popescu, *Aurul și argintul în epoca bronzului și prima epocă a fierului*, în R. Oanță-Marghitu (ed.), *Aurul și Argintul Antic al României. Catalog de expoziție*, București, 2013, 55; **Palincaș** 2014, 304, 306, 309, 311, 315 sqq.; **Dietrich L.** 2014, 134, 171, 182, 266, 268, 270 sq.; Bălan G., *Terra Sebus* 6, 2014, 41, 45 sq., 48 sqq.; V. Sava, *Terra Sebus* 6, 2014, fig. 8, 4; Bălan G., *Necropolele culturii Wietenberg*, în G. Bălan, C. Fântâneau, D.

Anghel, *Necropola din epoca bronzului de la Sebeș. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2014, 29 și nota 4; Kacsó, *RevBistriței XXVIII*, 2014, fig. 3, 1.

-În capătul vestic al localității, la sud de dealul *Măgura* și la vest de dealul *Măguricea*, în dreapta Văii Măgurici, pe o pantă ușoară de deal cu înclinație nordică, în punctul *La Braniste*, cu prilejul periegezei efectuate împreună cu D. Pop, Tr. Rus și Z. Șomcutean, în ziua de 22 mai 2002, am găsit mai multe fragmente ceramice cu pietricele mărunte în pastă. Doar un singur fragment de margine de vas este decorat cu creștături oblice. Acest fragment pare să indice apartenența descoperirii la epoca bronzului, eventual la cultura Wietenberg. Tot aici au apărut și cantități destul de mari de pământ ars, ce provin, eventual, de la o locuință de suprafață²⁵⁰.

-În ziua de 21 aprilie 2002, cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse împreună cu D. Pop și Tr. Rus în partea nordică a localității, pe panta sudică, imediat sub coama *Dealului Stremțului*, în dreapta și în stânga drumului de care Oarța de Sus-Stremț, am descoperit urmele unei așezări neolitice, precum și ale unei așezări din epoca bronzului, ce aparține fazei Suciului de Sus II. Locul de descoperire se află în vecinătatea proximă a punctului *Ghiile Botii*.

Așezării neolitice îi aparține și un topor plat miniatural de piatră, descoperit mai demult și donat muzeului din Baia Mare.

Fragmentele ceramice din epoca bronzului adunate de la suprafață sunt decorate cu motive incizate-excizate sau cu striuri și motive în relief, și provin de la oale, străchini, vase vatră etc.

În toamna anului 2003, am efectuat în acest punct, împreună cu D. Pop, un sondaj de verificare (fig. 210), în cadrul căruia am depistat și urmele unei locuințe de suprafață Suciului de Sus cu două vetre, dintre care una refăcută de două ori. A fost descoperită și o cantitate mare de ceramică tipică. Am stabilit că în locul cercetat, aflat la marginea așezării, stratul de cultură este relativ subțire, doar în porțiunea locuinței el având grosimea de 0,50 m. În toamna anului 2004, cu participarea lui R. Cardoso, D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, am continuat cercetările în acest punct, prin dezvelirea unei mici suprafețe, aflate în prelungirea locului unde a apărut menționata locuință din epoca bronzului. Conturul său nu a putut fi stabilit, au fost scoase însă la lumină alte materiale ceramice tipice Suciului de Sus, toate indicând apartenența lor la faza a doua a culturii.

În ambele campanii au fost descoperite, în afară de materiale neolitice târzii, ce aparțin, probabil, grupului Pișcolt, și fragmente ceramice eneolitice Tiszapolgár. Ele au apărut disparat, la baza stratului de pământ cenușiu închis cu artefacte din epoca bronzului.

Cu ocazia unei periegeze efectuate împreună cu Tr. Rus în aprilie 2012, am găsit pe arătura proaspătă, alături de numeroase fragmente ceramice,

²⁵⁰ O nouă cercetare de suprafață a fost efectuată în acest punct în 2007 de R. Cardoso, D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, vezi Pop D. 2012b, nr. 76.

și o amuletă de piatră de formă dreptunghiulară cu capătul superior rotunjit (lung. 3,9 cm), iar în ziua de 21 mai 2012, într-o cercetare făcută împreună cu G. Babiciu și A. Portase, am descoperit tot la suprafață, alături de fragmente ceramice Suci de Sus, două fragmente ceramice Wietenberg (fig. 339).

Lit.: **Kacsó 2003f**, 114 sq., 138, Anexa 1, nr. 118, pl. 22-25; Pop D. 2003, 89; **C. Kacsó, D. Pop, *Oarța de Sus, com. Oarța de Jos, jud. Maramureș, punct: Dealul Stremțului, CronCercArh 2003***, București, 2004, 219 sq., nr. 132; Kacsó 2004b, 63; Pop D. 2005b, 77, nr. 117; Pop D. 2010, 294; Kacsó 2011a, 75; Kacsó 2011b, 106 sqq.; Pop D. 2012a, 29.

-La sud-vest de localitate, pe pantele sudice și sud-vestice ale *Dealului Crucii*, în stânga Văii Fânațe, în punctele învecinate *Mânzata*, *Costișa* și *Citere*, am identificat, în cursul unei periegeze efectuate împreună cu Tr. Rus în 1978, o așezare din epoca bronzului, ce aparține culturii Suci de Sus. Au fost găsite la suprafață numeroase fragmente ceramice, majoritatea de factură grosolană, dar și câteva cu ornament excizat-incizat. În punctul *Citere* au apărut și fragmente ceramice mai recente, eventual secolele III-IV e.n., iar în punctul *Costișa* și fragmente ceramice medievale timpurii, secolele VIII-IX e.n. (?).

Lit.: **Kacsó 1980b**, 39, nr. 7c; Kacsó 2003f, 138, Anexa 1, nr. 116; Kacsó 2004b, 55; Pop D. 2005b, 76, nr. 115; Kacsó 2005d, 54.

-În partea superioară a *Dealului Crucii*, localnica Victoria Moga a găsit mai multe fragmente ceramice din epoca bronzului, majoritatea decorate cu striuri. Întrucât locul lor de descoperire este relativ îndepărtat de punctele anterior menționate, este posibil ca ele să aparțină de o altă așezare Suci de Sus sau Lăpuș. N-ar fi exclus ca între aceste așezări să existe și ușoare diferențe cronologice. Materialele au fost donate, prin intermediul lui Tr. Rus, la MJM.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 115, 138, Anexa 1, nr. 117; Kacsó 2004b, 55; Pop D. 2005b, 76 sq., nr. 116.

-La cca 2,5 km sud-vest de localitate, în zona colinară din dreapta Văii Făget, pe dealul *Oul Făgetului*, se află o întinsă stațiune locuită în mai multe etape: neolitic, eneolitic final, Bronzul târziu și epoca romană. Cercetările arheologice desfășurate în anii 1977 și 1987 indică faptul că locuirea cea mai intensă din acest punct datează din Bronzul târziu. Într-una din secțiunile cercetate (S. II) s-au putut evidenția trei straturi de locuire distincte ale acestei perioade, dintre care cel inferior aparține culturii Suci de Sus II, cel din mijloc grupului Lăpuș I, iar cel superior grupului Lăpuș II. Și în celelalte două secțiuni săpate (S. I, S. III), precum și în suprafețele aferente cercetate au apărut complexe, respectiv materiale proprii aspectelor menționate. Tot aici au fost găsite ceramică Čaka²⁵¹, precum și câteva fragmente ceramice Wietenberg. Din

²⁵¹ Ceramică Čaka a fost descoperită și la Hunedoara-Dealul Sânpetru. Am remarcat această ceramică cu prilejul unei vizite de studiu la muzeul din Hunedoara, pe care am efectuat-o, în primăvara anului 1988, împreună cu I. Andrițoiu. Evident, despre constatarea mea și despre contextul în care, după părerea mea, astfel de materiale au apărut în sud-vestul Transilvaniei l-am informat și pe autorul săpăturilor, T. Mariș. Acesta a menționat informațiile primite într-o comunicare susținută la Simpozionul de

păcate, numărul mic al fragmentelor Wietenberg, precum și poziția lor nu permit concluzii certe cu privire la caracterul acestor descoperiri sau, eventual, în legătură cu sincronismele Wietenberg–Suciu de Sus (de ex. un fragment Wietenberg cu ornament meandric a fost găsit în imediata vecinătate a unui fragment Lăpuș II cu decor canelat, negru în exterior, roșu în interior). Este de presupus că și în acest punct a existat o locuire Wietenberg anterioară locuirii Suciului, care nu a putut fi încă pusă în lumină și stratigrafic. Ceramica Čaka apărută la Oarța de Sus este deocamdată singulară printre descoperirile epocii bronzului din Transilvania de Nord. Ea reprezintă cu certitudine un „import” în mediul Suciului de Sus-Lăpuș.

Materialele Coțofeni, constând exclusiv din fragmente ceramice, au fost depistate grupat doar în două porțiuni ale zonei cercetate, în schimb cele neolitice (ceramică Pișcolt, piese litice) apar în cantități mai mari, fiind prezente într-un strat cu o grosime de cca 0,20 m, care nu se extinde însă pe întregul areal al stațiunii.

Epoca romană este reprezentată doar de câteva fragmente ceramice de la vase cenușii și negricioase lucrute la roată, inclusiv de factură Przeworsk.

Întregul material se află în colecția MJM (nr. nv. 26.202-27.605, 27.910).

Lit.: **Kacsó 1980b**, 39, nr. 8b, fig. 2, 1–14; Kacsó 1990a, 45 sqq.; Pop D. 1995, 239; Gogâltan, Isac 1995, 12; Kacsó 1996c, 81, nr. 182B; Maxim 1999, 172, nr. 682; Gogâltan 2001, 192; Kacsó 2003f, 120 sq., 138, Anexa 1, nr. 115; Pop D. 2003, 89 sq.; Kacsó 2003a, 88; Kacsó 2004a, 327, 329; Kacsó 2004b, 54; **Kacsó 2004c**, 29 sqq., pl. 1-3, 1-6; Virag 2004, 21, nr. 15; Pop D. 2005b, 76, nr. 114; Gindele 2005, 145; Kacsó 2005d, 54; Kacsó 2008a, 60 sq.; Nagy, Scholz 2009, 233; Bobîna 2009, 12, nr. 27; Marta 2009, 54; Pop D. 2010, 294, 296; Gogâltan, Molnár-Kovács 2009, 54, 144, nr. 78; Popa C. I. 2009b, 299, nr. 839; Gindele 2010, 106 sq.; Kacsó 2011a, 74; Kacsó 2011b, 106, 110; Gindele 2011, nota 39, Lista 3, nr. 43; Pop D. 2012a, 30 sq.; Pop D. 2012b, nr. 74; Ardeleanu 2013, 176, nr. 556; Gindele 2013, 359, nr. 43.

-În vecinătatea imediată a dealului *Oul Făgetului*, pe o pantă de deal din dreapta Văii Făget, în locul numit *Făget*, am găsit la suprafață mari cantități de ceramică din Bronzul târziu, ce aparține grupului Lăpuș. A apărut în număr relativ mare și ceramică neagră-roșie, inclusiv fragmente de vase pântecoase înalte, dar și o proeminență hipertrofiată de la un vas asemănător, decorat cu

Tracologie de la Tulcea din septembrie 1989. Sursa lor nu este amintită în rezumatul comunicării (SympThracologica 7, Tulcea, 257 sq.), acest fapt determinându-l pe C. I. Popa (*Noi opinii referitoare la evoluția culturală a Bronzului târziu în zona central-sud-vest transilvăneană*, în Popa C. I., Totoianu 2010, 238) să-i atribuie lui Mariș întâietatea pentru emiterea unor considerații, care au fost în realitate preluate.

Potrivit informațiilor primite de la Ioan Andrițoiu, cea mai mare parte a descoperirilor din groapa de cult din Bronzul târziu de la Hunedoara-Dealul Sânpetru, inclusiv vasele Čaka și piesele de bronz văzute de noi atunci, printre care și un pandantiv semilunar, nu se mai păstrează la muzeul din Hunedoara.

incizii concentrice, identic cu cele găsite în prima fază a necropolei de la Lăpuș. Pare foarte probabil că descoperirile din punctele *Oul Făgetului* și *Făget* reprezintă mărturiile unui obiectiv comun, cele din al doilea punct înscriindu-se cronologic, eventual, într-o etapă de extindere a așezării.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 115, pl. 26-27; Kacsó 2004b, 54 sq.; Pop D. 2005b, 76, nr. 113; Kacsó 2005d, 54; Kacsó 2011b, 106 sq.

-La nord de localitate, la poalele dealurilor *Ghiile Botii* și *Dealul Stremțului*, pe un loc relativ neted, în dreapta pârâului Bobota, în punctul *Podul Oarghii*, cu prilejul cercetărilor de teren efectuate împreună cu D. Pop și Tr. Rus, în ziua de 21 aprilie 2002, am găsit fragmente ceramice din epoca bronzului, cultura Wietenberg, precum și din secolele II–IV e.n. și VII–IX (?) e.n.²⁵²

-Tot la poalele dealului *Ghiile Botii*, în punctul *La Valauă* am găsit, cu prilejul periegezei din data de 25 mai 2012, efectuate împreună cu Tr. Rus, fragmente ceramice atipice preistorice, probabil din epoca bronzului.

Am găsit fragmente Wietenberg și în imediata vecinătate a râpei adânci ce desparte dealurile *Ghiile Botii* și *Heghiuri*. În mod aproape cert, aceste fragmente au apărut la locul lor de descoperire în urma unor alunecări de pământ provenite din culmea dealului *Ghiile Botii*.

-La nord-est de dealul *Măgura*, în stânga Văii Perilor, pe o pantă de deal cu înclinație sudică și pe terenul relativ plat din apropierea văii, în locul numit *Satu Bătrân*, elevii școlii din localitate au adunat fragmente ceramice. Acestea au ajuns ulterior, prin intermediul lui Tr. Rus, în parte în colecția școlară, în parte la MJM. Cu ocazia verificării locului de descoperire, în noiembrie 2002, la care au participat și D. Ghiman, D. Pop și Tr. Rus, am mai găsit aici ceramică fragmentară preistorică (epoca bronzului ?), medievală timpurie și medievală. Potrivit tradiției locale, în acest punct se află vatra veche a satului.

Recent, elevul Gabriel Andreicuț a adunat din acest loc alte fragmente ceramice, dintre care unele aparțin epocii bronzului, culturii Suciu de Sus sau grupului Lăpuș, altele epocii romane, secolele II-IV e.n. Materialul se află în colecția școlii din Oarța de Sus.

-În imediata apropiere a locului menționat anterior, în dreapta Văii Măgura, în punctul *Cânepiște*, tot în noiembrie 2002 am găsit o cantitate relativ mare de fragmente ceramice, cele mai multe atipice, care par a aparține epocii bronzului (cultura Suciu de Sus ?).

-În hotarul localității au ieșit la iveală mai multe piese de bronz. **1).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, descoperit, înainte de al doilea război mondial, în punctul *Peste Deal* (toponim în prezent neidentificabil), a fost în colecția A. Bohățiel. **2).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, partea cu disc și bara de sub acesta ruptă din vechime, descoperit de elevul I.

²⁵² O nouă cercetare de suprafață în acest punct a fost efectuată, în 2007, de R. Cardoso, D. Pop și Z. Șomcutean (vezi Pop D. 2012b, nr. 75), precum și de C. Kacsó și Tr. Rus, în ziua de 25 mai 2012.

Buruian, în 1975, pe dealul *Iclejie*, la aproximativ 1,5 km nord-est de centrul satului, în colecția MJM (nr. inv. 3.968). **3).** Topor de tip Drajna, descoperit, în primăvara anului 1974, cu ocazia unor lucrări de plantații, la cca 1,5 km sud-est de centrul satului, pe panta sudică a dealului *Ghiile Coșoaiei*, în colecția MJM (nr. inv. 3.324). **4).** Celt de tip transilvănean, varianta B₁, descoperit, în 1971, pe dealul *Măgura*, în colecția MJM (nr. inv. 720). **5).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina (lung. 21, 3 cm, greut. 413 g), găsit mai demult de localnicul V. Pop într-un punct neprecizat din hotarul localității, în colecția MJM (nr. inv. 33.228). Piese **2-4** au fost donate muzeului din Baia Mare de Tr. Rus, iar piesa **5** a fost achiziționată de la nepotul descoperitorului, A. Pop. Piese **1-3** și **5** datează din Bronz târziu 2, piesa **4** din Bronz târziu 2 sau 3.

Am verificat locurile de descoperire ale pieselor recent apărute și am stabilit, fără dubii, că ele sunt piese izolate, depuse în afara unor stațiuni contemporane. Este de presupus că și topoarul găsit mai demult în localitate aparține tot categoriei depunerilor izolate.

Lit.: **1).** Roska 1942, 91, nr. 83, fig. 118; Hänsel 1968, 191, Lista 51, nr. 11; **Vulpe 1970**, 84, pl. 23, 398; Mozsolics 1973, 136; **Kacsó 1980b**, 39, nr. 8d; Pop D. 2000, 73; Bratu 2009, 378, nr. 21 („Oarța de Sus I”); Țârlea 2012, nr. 844; Kacsó, *Topoare*. **2).** **Kacsó 1977a**, 29, fig. 2; Kacsó 1980b, 39, nr. 8g; Kroeger-Michel 1983, 200, Lista 12, DDE-841; Pop D. 2000, 73; Bratu 2009, 378, nr. 22 („Oarța de Sus II”); Kacsó, *Topoare*. **3).** **Kacsó 1977c**, 57 sqq., fig. 1; Kacsó 1980b, 39, nr. 8f; Kroeger-Michel 1983, 203, Lista 16, Dg-1, fig. 125b; Bader 1996, 274, nota 47; Pop D. 2000, 73; Kacsó 2003d, Lista 1, nr. 15; Kacsó 2004b, pl. 67, 2; Kacsó 2005f, foto pe p. 10; Kobal’ 2005, 255; Irimia 2008, 89; Irimia 2009, 39; Bratu 2009, 378, nr. 23 („Oarța de Sus III”); Kacsó, *Topoare*. **4).** **Kacsó 1977b**, 146, fig. 8, 1; Kacsó 1980b, 39, nr. 8e; Pop D. 2000, 73; Kacsó 2010b, 35. **5).** **Kacsó, Topoare**.

-Pe versantul estic al *Dealului Crucii* a fost descoperită partea superioară (catillus) (fig. 180, 1) a unei râșnițe de mână dacice, secolele II–I î.e.n. Am verificat locul de descoperire împreună cu Tr. Rus, fără a mai reuși identificarea altor materiale. Este posibil că piesa s-a aflat în acest punct în poziție secundară. Donată la MJM (nr. inv. 19.589).

Lit.: **Stanciu 1992**, 178, nr. 19B, pl. 1; Kacsó 2004b, pl. 87, 2; Ardeleanu 2013, 175, nr. 553.

-La aproximativ 1 km nord de localitate, în partea inferioară a pantei sudice a unui deal de înălțime mijlocie, în locul numit *Bicazău* sau *Sub Heghiuri*, Tr. Rus a adunat ceramică cenușie lucrată la roată din secolele II–IV e.n. Cu ocazia verificării locului, efectuată împreună cu descoperitorul și cu D. Pop, în ziua de 10 iulie 2002, am găsit alte fragmente ceramice, inclusiv de la vase lucrate cu mâna, și am stabilit că așezarea din epoca romană se extinde pe o porțiune relativ mică și numai în zona aflată în imediata vecinătate a Văii Bobota.

Lit.: **Kacsó 2004b**, 64.

-O monedă de argint din timpul lui Hadrian a fost descoperită pe dealul *Măgura* înainte de 1901. Piesa s-a aflat în muzeul din Blaj.

Lit.: **Petri 1901a**, 44; Matei, Stanciu 2000, 69, nr. 97 („*monede din timpul lui Hadrian*”); Cardoș 2012, 136, nr. 39 („*monede din timpul lui Hadrian*”); Ardeleanu 2013, 175 sq., nr. 554 („*monede din timpul lui Hadrianus*”)²⁵³.

-Tezaur monetar roman, descoperit la aproximativ 1 km sud-est de centrul satului, pe panta lină nordică a unei ridicături, în locul numit *Ogrăzi*. Primele monede au fost găsite, la mică adâncime în pământ, cu prilejul unor lucrări agricole, de localnica Minodora Sabău în toamna anului 1985. Ele au fost recuperate de către Tr. Rus, care le-a donat muzeului din Baia Mare. Încă în acel an, precum și în 1986 au fost întreprinse, sub conducerea lui G. M. Iuga, săpături la fața locului, în vederea salvării tezaurului, al cărui conținut s-a împărțiat pe o mare suprafață. Au fost efectuate, de asemenea, cercetări cu detectorul de metale. În acest fel au fost depistate 304 de monede. În 1999, în același loc a mai fost găsită o monedă, care aparține în mod cert tezaurului, iar în 2000 s-a efectuat aici, de către D. Pop, M. Rotea și Tr. Rus, o nouă cercetare cu detectorul de metale, prilej cu care a mai fost descoperită o monedă. Din cei 306 denari ai tezaurului, unul este republican, emis în 55-54 î.e.n., iar restul sunt imperiali, cel mai vechi din timpul lui Nero, 64-65 e.n., cel mai recent din vremea lui Marcus Aurelius, 166-167 e.n. Tezaurul se păstrează la MJM (nr. inv. Registru metale prețioase 196-366, 368-387, 389-505).

Lit.: **Mitrea, Dacia** N.S. XXX, 1986, 192, nr. 12; **Mitrea, Dacia** N.S. XXXI, 1987, 176, nr. 21; **Mitrea 1988**, 217 sq., nr. 27; **Stanciu 1992**, 178, nr. 19, C; Matei, Stanciu 2000, 69, nr. 97; Pop D. 2000, 73; Iuga 2003, 231 sq.; **Kacsó 2004b**, 64, pl. 92; Cardoș 2012, 137, nr. 40; Ardeleanu 2013, 176, nr. 555. Informații suplimentare Georgeta M. Iuga.

-La sud-vest de localitate, în dreapta Văii Fânațe, în imediata vecinătate a locului de confluență a acesteia cu Valea Făget, în punctul *Râtul Perșii*, cu prilejul periegezei efectuate împreună cu D. Pop și Tr. Rus, în ziua de 10 iulie 2002, am identificat urmele unei așezări medievale timpurii, databilă cu probabilitate în secolele VII–IX e.n. Printre fragmentele ceramice găsite la suprafață se remarcă câteva realizate din pastă cu mică, ornamentate cu fascicule de linii orizontale și linii în val.

-Din locul numit *Sub Heghiuri*, în partea nordică a localității, pe terenul ce-i aparține lui Petru Andreicuț, precum și din curtea bisericii, elevii Școlii generale din localitate au adunat fragmente ceramice medio-moderne. Materialul se află în colecția școlară.

²⁵³ Atât Cardoș cât și Ardeleanu reiau informația furnizată de Matei și Stanciu cu privire la un număr mai mare de monede din timpul lui Hadrian descoperite pe *Măgura*, deși Petri, cel care menționează pentru prima dată descoperirea, vorbește de o singură monedă găsită în acest punct: „*Felső-Várcza Magura nevű határrészen Hadrianus császár korabeli romai ezüst pénz...találtak.*” („În partea de hotar numită *Măgura de la Oarța de Sus* a fost găsită o monedă romană de argint de pe vremea lui Hadrianus”).

XXXVIIIc ORȚAȚA

-Topor de bronz de tip Larga, cu unul din capetele manșonului găurii de înmănușare deteriorat, descoperit, la 10 august 1986, pe panta vestică a dealului *Făgețel*, aflat la cca 2 km sud-vest de centrul satului. Cercetările pe care le-am efectuat la fața locului, inclusiv cu detectorul de metale, au indicat că piesa a ieșit la iveală în afara vreunei așezări contemporane. Potrivit relatărilor descoperitorului, toporul nu era însoțit de alte obiecte. Piesa se află în colecția MJM (nr. inv. 19.352), donație Tr. Rus. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Kacsó 1989b**, 83 sqq., fig. 1 („Orțița”); **Kacsó 2004b**, pl. 67, 1 („Orțița”); **Kacsó 2005f**, foto pe p. 10, 13; **Bratu 2009**, 378, nr. 24 („Orțița”); **Kacsó, Topoare**.

-La cca 1,5 km sud-vest de localitate, în dreapta pârâului Făget, pe o pantă de deal, în punctul *Pe Lab*, au fost descoperite, de către elevii Școlii generale din Oarța de Sus, în ziua de 2 septembrie 1987, urmele unei așezări din Bronzul târziu. De la suprafață au fost strânse fragmente ceramice decorate cu caneluri late și cu striuri, precum și un disc de lut ars perforat. Tot aici a apărut și un fragment de vas Coțofeni. Cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse împreună cu D. Pop, C. Robescu, Tr. Rus și Z. Șomcutean, în ziua de 15 mai 2002, nu am reușit să mai găsim decât câteva fragmente ceramice atipice.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 115, 139, Anexa 1, nr. 122, pl. 29, 1-2; **Pop D. 2005b**, 77, nr. 122; **Kacsó 2011b**, 106.

-La cca 3 km sud-vest de localitate, în dreapta pârâului Făget, în partea superioară a unui deal prelung, numit *Țempe*, în cursul unei periegeze efectuate împreună cu Tr. Rus, în toamna anului 1985, pe un perimetru relativ redus am găsit urmele unei așezări din Bronzul târziu, cu multă ceramică canelată, inclusiv fragmente de vase pântecoase înalte.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 115, 139, Anexa 1, nr. 123, pl. 28; **Pop D. 2005b**, 77, nr. 123; **Pop D. 2010**, 292; **Kacsó 2011b**, 106; **Pop D. 2012a**, 28.

-Din locul numit *Pustă*, eleva Adela Lung de la Școala generală din Oarța de Sus a adunat fragmente ceramice, printre care unele de culoare cenușie de la vase lucrate la roată ar putea aparține epocii romane. De aici provin și numeroase fragmente ceramice medievale. Materialul se află în colecția școlară. Am verificat punctul, împreună cu Tr. Rus și R. Tarba, în ziua de 24 mai 2012, adunând de la suprafață alte fragmente ceramice medievale.

-Pe Valea Cămin este consemnat, la 1391, satul Kamyn. Nu mai apare în documentele ulterioare. Pe valea menționată, I. Stanciu a găsit fragmente ceramice medievale. Este posibil ca în locul de apariție a acestor fragmente să fi existat localitatea amintită.

Lit.: **Petri 1902a**, 593; **Suciu 1967**, 348; **E. Muscă**, *ActaMusPor* IX, 1985, 275.

-Din locul numit *Pe Coaste*, elevul Alin Lung a adunat fragmente ceramice medio-moderne, care se află acum în colecția Școlii generale din Oarța de Sus.

XXXIX. OCNA ȘUGATAG, comună

XXXIXa BREB

-Depozit de bronzuri descoperit în apropierea cimitirului actual, în punctul *Misărnia (Măcelăria) Turcului*. În compoziția depozitului sunt prezente: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Breb, lama deplasată față de axul central, ruptă în zona tubului de înmănușare, deteriorat la disc și la tăiș, lung. 23,4 cm, greutate. 375 g. **2.** Fragment de verigă de picior deschisă, secțiunea rotundă, diam. interior 8,9 (?) cm, greutate. 34 g. **3.** Fragment de verigă asemănătoare, diam. interior 9,5 (?) cm, greutate. 50 g. **4.** Fragment de verigă asemănătoare, corpul ușor fațetat prin batere, diam. interior 10,3 (?) cm, greutate. 56,5 g. Depozitul a fost recuperat de către F. Nistor și se află acum în colecția MMSM (nr. inv. 4.724–4.727). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Nistor, Vulpe 1969**, 181, fig. 1A; **Vulpe 1970**, 86, nr. 447, pl. 32, 447; **Mozsolics 1973**, 124; **Petrescu-Dîmbovița 1976**, 490, nr. 11; **Petrescu-Dîmbovița 1977**, 53, pl. 29, 1-3; **Petrescu-Dîmbovița 1978a**, 99, nr. 10, pl. 22C; **Kroeger-Michel 1983**, 198, Lista 10, D-608; **Kacsó 1990b**, 242; **Hansen 1994**, 578, nr. 51; **Kacsó 1995a**, 11, pl. 1, 5-8; **Petrescu-Dîmbovița 1998**, 62, nr. 475. 476, pl. 47, 475-476; **Kacsó 1999b**, 63; **Bader 2001**, 17; **Vachta 2008**, 122, Lista V. 1. 4., nr. 29; **Bratu 2009**, 243, nr. 140; **Kacsó 2011e**, 237; **Kacsó 2012**, 177, 183; **Țârlea 2012**, nr. 201; **Kacsó 2015**, 256, fig. 2.

-La hotarul dintre localitățile Sârbi și Breb, în imediata apropiere a Văii Dărasca, în punctul *La Dâmburel*, se află o movilă de mari dimensiuni, care ar putea fi artificială. Am cercetat acest loc, în vara anului 2002, împreună cu Tr. Rus.

-Copăcești (Kopacsfalva, Kopachfalwa, Kwpachhaza sau Kopachfalau), în apropiere de Breb, este menționat prima dată la 1360. Sat dispărut; locul pe care se afla se numește astăzi *Copăciș*.

Lit.: **Csánki 1890**, 449; **Bélay 1943**, 59; **Suciu 1967**, 354; **Popa 1970**, 75; **Popa 1977**, 38, nota 6.

XXXIXb HOTENI

-Între localitățile Hoteni și Hărniciești, la marginea terasei mijlocii a Mării, R. Popa a găsit la suprafață fragmente ceramice medievale.

Lit.: **Popa 1969**, nota 92.

XXXIXc OCNA ȘUGATAG

-Pe o pantă de deal din apropiere de lacurile formate în urma prăbușirii salinelor vechi, într-o ruptură de pantă, T. Ivanciuc a găsit, în martie 1999, mai multe fragmente ceramice preistorice. Informație Teofil Ivanciuc.

Fragmentele, aflate în colecția descoperitorului, au fost văzute de mine în primăvara anului 2005. Am stabilit atunci că ele aparțin, foarte probabil, Hallstattului mijlociu.

Recent, T. Ivanciuc își exprimă părerea că descoperirile pot fi atribuite epocii bronzului. El precizează și punctul lor de apariție, și anume *Handal*, aflat la sud de lacul Gavrilă, precum și faptul că fragmentele au apărut la adâncimea

de 0,70 m, într-un strat de cultură cu arsură. Ceramica de la Ocna Șugatag din colecția Ivanciuc, văzută de mine, nu permite o astfel de atribuire cronologică. Rămâne de stabilit dacă ne referim la același lot de descoperiri sau la loturi diferite.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 279, nr. 13; Kacsó 2006a, 103 sq.; **Kacsó 2007a**, 170.

-În partea centrală a localității, în dreapta DJ Baia Mare-Sighetu Marmăției, în apropiere de Pensiunea Holiday și Hotelul Eurosind, Tr. Minghiraș a găsit la suprafață, în august 2012, un fragment de buză de la o strachină de culoare roșie, lucrată la roată, care pare să fie de factură romană.

-Zăcămintul de sare gemă în formă de pernă, cu dezvoltări mai largi spre sud și îngustări spre nord, are estimate grosimea la cca 750 m, iar rezervele la 8.700 milioane tone, procentul de NaCl fiind de 95-99 %.

Ocelele cele mai vechi, în care s-ar fi folosit pentru extracție doar forța apei, au fost date de mai mulți cercetători în epoca bronzului. S-a considerat că ele au funcționat și în epoca romană. Nu există date care să susțină aceste afirmații.

În literatura recentă sunt menționate, de asemenea fără suport documentar, descoperiri de unelte, opaițe și monede romane, precum și unelte de lemn, piatră și bronz preistorice, care ar fi apărut pe raza localității.

Sarea se exploata în zonă în mod cert în secolul XIV, de aici provenind cea mai veche mențiune scrisă a ocnelor din Maramureș (documentul din 29 noiembrie 1355²⁵⁴). Nu există însă niciun suport documentar care să susțină afirmația că ocelele de aici funcționau deja între secolele X și XIII²⁵⁵. Exploatarea intensificată a rezervelor de sare de la Ocna Șugatag a început în anul 1777, ea fiind impulsionată și prin aducerea de către administrația austriacă, spre sfârșitul secolului XVIII, a unor mineri specializați, mulți de origine poloneză. În 1787 au fost deschise ocele Julianna, Anna și Elisabeta. Aceasta din urmă a fost inundată în 1856, iar în 1868 s-a surpat, pe locul ei apărând un lac. Din 1799 era în exploatare ocna Alberti (Albert), iar din 1802 ocna Mihail (Mihály). În anii 1803 și 1809 ocele părăsite au fost inundate și producția a scăzut drastic. În 1809 s-a deschis ocna Terezia, care a funcționat până în 1875. În 1821 a fost dată în folosință ocna Gavrilă (Gábor). Sarea a apărut aici la adâncimea de 23 m. Galeria sa principală avea lungimea de 340 m

²⁵⁴ Mihályi 1900, 36: „...*quandam viam infodinas salium*”. Vezi mai sus Giulești.

²⁵⁵ Afirmație susținută de G. Kovach (Ziridava XII, 1980, 193), Z. K. Pinter, A. Dragotă, I. M. Țiplic (*Piese de podoabă și vestimentație la grupurile etnice din Transilvania [sec. 7-12]*, BiblSeptemcastrensis XXII, 2006, 46), A. Dragotă (*Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în Transilvania și Europa centrală și de sud-est [(secolele IX-XI)]*, BiblSeptemcastrensis XXIII, 2006, 31). Desigur, resursele de sare de aici, mai ales cele de suprafață, au putut fi folosite de localnici și în secolele menționate sau în perioade anterioare acestor secole, lipsesc însă în acest sens dovezile concrete.

și existau și șapte galerii adiacente. În 1901, ocna a fost adâncită până la 107 m, teritoriul de exploatare fiind de 20.960 m².

În perioada interbelică au fost luate o serie de măsuri de protecție a masivului de sare. Astfel, la mina Dragoș Vodă (fosta Gavrilă) a fost amenajată o rețea de galerii pentru captarea și drenarea apelor subterane, deservită de un puț colector, la Valea Sărată a fost refăcută lemnăria și zidăria de sprijin a malurilor pentru a se împiedica inundațiile, golurile din masiv au fost rambleiate pentru a se stopa pătrunderea infiltrațiilor de apă.

Salina Ocna Șugatag a rămas activă până după al doilea război mondial. Mina Dragoș Vodă a fost ultima prin care s-a exploatat masivul de sare. Mina avea acum opt camere. Primele patru camere aveau secțiunea cvasiogivală, înălțimea de cca 50 m, deschiderea la tavan de 10 m, iar talpa de 30 m. Adâncimea până la care s-a exploatat este de 120 m. Următoarele trei camere au avut profilul trapezoidal, cu înălțimea de 42 m, deschiderea la tavan de 10 m și talpa de 25 m, aflându-se la aceeași adâncime cu primele camere. Camera a opta, ultima, a fost și cea mai scundă, având doar 20 m înălțime, profilul ogival, restul dimensiunilor fiind aceleași. Grosimea stratului de acoperiș deluvio-coluvial scade de la sud spre nord de la 35 m la 5-6 m. În pofida existenței unor sisteme de drenuri de suprafață și subterane, în iunie 1948 apa s-a infiltrat prin tavan și neputând fi oprită, la 31 mai 1950 a încetat extracția sării, iar la 1 septembrie mina a fost inundată. La 15 iunie 1957 a început o serie de surpări și prăbușiri subterane axate în zona puțurilor de apă, acces și extracție a minei Mihail și a puțului de apă vestic și, probabil, a galeriilor ce leagă puțul ascensorului cu camera 1 a minei Dragoș Vodă. Prăbușirea însoțită de zgomote și trepidații denotă modificări importante în topografia salinei. Mișcarea lentă de scufundare, care a dus la formarea cuvetei lacului Gavrilă, a durat 4-5 luni, după care a încetat de a fi sesizabilă. Adâncimea mare a celor cinci depresiuni lacustre (maximă de 29-30 m), circulare și îngemănate, au condus la concluzia că aici nu este vorba de simple pâlnii sufozionate. Materialul de acoperiș are în acest loc doar 27-32 m grosime, iar stratul de sare protector deasupra minei Mihail nu depășește 10-18 m, total insuficient pentru limitarea infiltrațiilor apelor freatice.

Majoritatea pilonilor de susținere din sare au fost subdimensionați. Astfel, în mina Dragoș Vodă, grosimea pilonilor nu a depășit 12-18 m, în timp ce valoarea necesară era de 20-21 m (numai pilonul dintre camera 7 și 8 se încadra între aceste limite acceptabile). Este foarte probabil ca primii trei piloni să se afle într-o fază înaintată de erodare chimică. Probabilitatea producerii unor surpări în jurul puțului de apă nordic din dreptul camerei 5 este destul de mare.

În ceea ce privește mina Bogdan, situația este puțin diferită decât a celor prezentate în rândurile anterioare. Având cameră aproape paralelipipedică cu înălțimea de 40-45 m, un tavan de siguranță de 20-30 m, iar straturile de acoperiș de 12-18 m grosime, exploatarea sării aici s-a apropiat de marginea masivului, verticalitatea straturilor de sare pledând în acest sens. Puterea de dizolvare a apelor agresive freatice din acoperiș, ca și a celor din zona de

contact a fost factorul principal care a dus la apariția bazinului de prăbușire în care este cantonat lacul Bogdan I și II, cele mai tinere dintre marile lacuri de la Ocna Șugatag. Aceste lacuri, datorită fenomenului foarte activ de prăbușire, se vor uni într-un timp scurt.

Exploatarea de la Ocna Șugatag a fost închisă în anul 1951. Urmele ocnelor Alberti, Iuliana, Ana și Elisabeta erau vizibile încă în anii 1950.

În dreptul fostelor exploatari se constată prezența unui areal de scufundare activă ce a reactivat procesele geomorfologice locale, areal ce are tendința de a se extinde atât în lungul pâraului Valea Sărată²⁵⁶, cât și pe ambii versanți, în dreptul complexului de lacuri. Procesele sufozionale se datoresc prezenței sării în apropiere de suprafață și a lucrărilor miniere mai vechi legate de exploatarea sării. În aceste condiții, o cercetare arheologică ce își propune identificarea în localitate a unor eventuale exploatari de sare pre- și protoistorice este extrem de dificilă.

Lit.: Magda 1832, 395; Wenzel 1857, 325; **Szathmáry 1864** (VasÚj 11, nr. 11, 103), (VasÚj 11, nr. 16, 147); Preisig 1877, 303, 321; **Szilágyi (red.) 1876**, 410 sq.; Wenzel 1880, 238, nota 6; **J. Jereb, BányKohLap XVII**, 1884, 2-3, 11-14, 18-20, 25-28, 34-37; *Kiállítás 1896*, 151, 154; **Mihályi 1900**, 36, 134; Reményik 1900, 161 sq.; Várady 1900, 450; Schmidt 1901, 331; Várady 1901, 297 sq.; Rákóczy 1910, 614, 778; Bud 1911, 53; Stanciu V. 1929, 248; Lecca 1937, 376; Filipașcu 1997, 127; **Stamatiu 1941**, 310 sq.; Binder 1967, 39; **Popa 1970**, 130; **Dordea, Wollmann 1970**, 180; Maghiar, Olteanu 1970, 61 sq.; Rusu 1972c, 44; Crișan, Cazacu 1982, 195; **Stoica, Gherasie f.a.**, 78; Crișan 1986, 339; Zsámboki 1997b, 224; Drăgănescu 1997, 202, 207; Boroneanț 2000, 155²⁵⁷; **S. C. Geoproiect S. R. L (manager general ing. S. Zaharia), Studiu de fundamentare pentru P. U. G. Ocna Șugatag**, Baia Mare, 2000; Ciobanu 2002, 173 sq.²⁵⁸; Rustoiu 2002, 78; Rustoiu 2003, 203; Wollmann 2003b, 19, 52; Dordea 2003, 94 sqq.; Fodor 2005, 158; Nemeth, Rustoiu, Pop H. 2005, 22; Réthy 2006a; **Kacsó 2006a**, 105 sqq.; Lukács 2006, 138 sq.; N. Bican-Brișan, L. Ardelean, I. Petrescu, *Contribuții la cunoașterea fenomenelor de risc în aria de dezvoltare a zăcămintului de sare Ocna Șugatag*, Environment&Progress 10, Cluj-Napoca, 2007, 73/79; Niedermaier 2008, 335; Monah 2008, 90 sq.; Wanek, Márton, Silye 2009, 4 sqq.; Kacsó 2010a, 14; Réthy 2010a, 19 sqq.; Réthy, BányTörtKözl 9, 2010, 57-61; Kacsó 2013c, 226; Harding 2013, 99.

-La MJM se pătrează un topor din secolul XIX, folosit într-una din exploatarea de la Ocna Șugatag, precum și sirena de la mina Gavril.

Lit.: **Kacsó, Pop L. 2010**, pl. 47, 3, pl. 48, 2.

²⁵⁶ Valea, sub denumirea de *Soospatok*, apare într-un document din 29 noiembrie 1355, vezi Mihályi 1900, 36.

²⁵⁷ Localizat „Dealurile Ciceului, Valea Someșului” (?!).

²⁵⁸ Localizare greșită, preluată de la V. Boroneanț.

-La est de localitate se afla satul Mykolapathak, menționat în 1475. După D. Csánki, sub denumirea de Pathak, apărută la 1405, se înțelege același sat.

Lit.: **Csánki 1890**, 450 sq.
XXXIXd SAT ȘUGATAG

XL. PETROVA, comună

XLa PETROVA

-Un topor perforat confecționat din gresie foarte fină (determinare D. Iștvan), refăcut după rupere, primind un nou tăiș, neglijent executat (lung. păstrată 7,1 cm) a fost descoperit de localnicul G. Pălcuș, cu prilejul unor lucrări agricole, în anul 2007, pe panta sudică a dealului *Hera*, în stânga văii Mociarschi, în punctul *Pe Mociarschi*²⁵⁹. Toporul datează din epoca neolitică.

Lit.: date despre descoperire, pe baza informațiilor lui I. Gherheș, la M. Crișan, *Povestea „pietrei incredibile” din Petrova*, în „*Gazeta de Maramureș*”, anul VII, nr. 318, din 24-30 ianuarie 2009. Toporul este descris și ilustrat de **Bobîna 2009**, 12, nr. 29, 16, pl. 2.

-Un topor-ciocan perforat confecționat din gresie fină (determinare D. Iștvan), cu ceafa trapezoidală, lung. 9,5 cm (fig. 334, 2), eneolitic, a fost descoperit, cu prilejul demontării unei case, în punctul *La Țintirim*, în apropiere de râul Vișeu. Informație Ioan Gherheș.

-O monedă de bronz emisă în timpul lui Traian (98–117 e.n.) cu inscripția „Via Traiana”, descoperită, în jurul anului 1890, pe o pantă de deal în grădina lui Ioan Gyenge, a ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției. În apropierea locului de descoperire a apărut și o săgeată.

Lit.: **Mihályi 1900**, 32, nota 1; Bud 1911, 55; Filipașcu 1997, 20 („medalie”); Lazin 1969, 113, nr. 13; Sășianu 1980, 144, nr. 94; Stanciu 1992, 178, nr. 21; Dumitrașcu 1993, 127, nr. 34; Matei, Stanciu 2000, 71 sq., nr. 103; Luga 2003, 232; Vizauer 2003, 222; Cardoș 2012, 137, nr. 42.

-E. Iaroslavschi vorbește de o monedă emisă de Marcian, care ar fi fost descoperită în localitate, sursa de informare citată fiind lucrarea lui A. Filipașcu. Aici este menționată într-adevăr o monedă de la Marcian, localitatea de proveniență indicată fiind Slatina (Solotvino).

Lit.: Iaroslavschi 1997, 44.

-O mănăstire ortodoxă, ctitorită puțin înaintea anului 1643, era amplasată în apropierea râului Bistra²⁶⁰.

²⁵⁹ Potrivit informației furnizate de B. Bobîna, toporul se afla, foarte probabil, în poziție secundară.

²⁶⁰ La Kacsó 2011d, I, 237 este menționată această mănăstire și la localitatea Bistra. Pare destul de probabil că ea se afla între Petrova și Bistra

Lit.: Bud 1911, 103; **Metes 1936**, 177; **Filipașcu 1997**, 135; Păcurariu 1979, 243; Rusu A. A. (coord.) 2000, 66; Motogna 2009, 245 sq.; Ardelean 2012, 243.

XLI. POIENILE DE SUB MUNTE, comună

XLIa POIENILE DE SUB MUNTE

-La aproximativ 200 m nord de biserica ucraineană, în stânga râului Rika, în punctul *Zarika (Zarika I)*, A. Coroian a găsit la suprafață mai multe fragmente ceramice preistorice, unele decorate cu striuri, care indică prezența în acest loc a unei stațiuni ce aparține culturii Suciului de Sus sau grupului Lăpuș. În urma informațiilor primite de la descoperitor, locul a fost cercetat de L. Marta și D. Pop în vara anului 2006. Au fost adunate cu această ocazie și alte fragmente ceramice. Materialele se află în colecția MJM.

Lit.: **Pop D. 2005b**, 77, nr. 127; Kacsó 2011a, 71 sq.; Dragoman *et al.* 2012, 221, fig. 8. Informații suplimentare Augustin Coroian.

-La cca 730 m nord-est de centrul localității, în punctul *Zarika II*, pe terasa stângă a Văii Ruscova, B. Bobină, R. Cardoso și D. Pop au găsit, în ziua de 8 noiembrie 2008, fragmente ceramice medievale târzii.

Lit.: **Dragoman *et al.* 2012**, 221, fig. 9.

-În centrul localității, pe terasa din stânga râului Rika, în punctul *Nijni Krai*, am găsit, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu A. Coroian și V. Pop, în primăvara anului 2000, numeroase fragmente ceramice medio-moderne, secolele XVIII – XIX.

-Pe teritoriul cătunului Penteia, aflat la nord de vatra comunei, în punctul *Banea* se găsesc urmele unei vechi galerii de mină.

Lit.: **A. Beuca, Cristina Zebreniuc, Aspecte monografice – Poienile de sub Munte – Maramureș**, Baia Mare, 2007, 30.

-În raza localității sunt cunoscute mai multe peșteri: *Peștera Pivnița de sub Mihailec* (la sud de Vârful Mihailec, dezvoltare 20,0 m, denivelare -11,0 m), *Peștera Pivnița de sub Minciul* (Vârful Minciul-Valea Cvașnița, dezvoltare 17,0 m, denivelare +5,0 m), *Peștera de sub Rușușnei* (Vârful Rușușnei-Valea Cvașnița, dezvoltare 17,0 m, denivelare -14,0 m), *Peștera Bursucina* (Valea Ivanciuc, dezvoltare 57,0 m, denivelare -9,0 m), *Peștera Diaclazei din Piatra Socolău* (dezvoltare 18,0 m, denivelare -2,0;+8,0 m), *Peștera din capătul vâlcnelului din Piatra Socolău* (dezvoltare 11,5 m, denivelare +2 m), *Peștera cu mondmilch din Peleşata vestică* (versantul stâng al Văii Budescu Mare, dezvoltare 14,7 m, denivelare -5,0 m), *Peștera cu două intrări din Peleşata vestică* (versantul stâng al Văii Budescu Mare, dezvoltare 11,7 m, denivelare -2,0 m).

Lit.: **Parcul MM.**

XLII. POIENILE IZEI, comună

XLIIa POIENILE IZEI

-Cu prilejul unor cercetări etnografice din vara anului 1972, M. Dăncuș a descoperit, într-o șură din localitate, un obiect masiv de piatră, parțial îngropat în pământ. Obiectul are formă cilindrică (î. 82 cm, diam. 67 cm) și este prevăzut în mijlocul părții sale superioare cu un orificiu circular (adâncimea 32 cm, diam. 22 cm), iar mai sus de mijlocul înălțimii sale este decorat cu un brâu reliefat, care s-a păstrat parțial (fig. 211). Vechimea și destinația sa nu pot fi, deocamdată, precizate. Piesa se află în colecția MMSM. Informație Mihai Dăncuș.

-În cimitirul din vecinătatea bisericii de lemn „*Cuvioasa Paraschiva*” se găsesc câteva cruci de mormânt din piatră mai deosebite, printre care și cele ce imită crucea Cavalerilor de Malta.

Lit.: **Bilțiu 2008**, 131, foto 3.

-Este posibil ca în punctele de hotar *Ciuoroieș, Măgura, Măguricea, Obreja, Podereie, Sărătura* să fie prezente și obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

XLIII. RECEA, comună

XLIIIa BOZÂNTA MICĂ

-În marginea nord-vestică a localității, foarte aproape de gospodăria nr. 52 și la cca 300 m nord-nord-vest de actualul cimitir, pe prima terasă a Lăpușului, la 200 m distanță de malul stâng al râului, foarte aproape de confluența acestuia cu Someșul, în punctul *Grind*, I. Stanciu a identificat, în 1990, o așezare din epoca bronzului, cultura Suciului de Sus, și o așezare din secolele III-IV e.n., cu ceramică lucrată la roată, din pastă cenușie fină. Printre materialele de epocă romană culese de la suprafață sunt prezente și două fragmente cu ornament stampilat. În acest punct au fost găsite și câteva fragmente ceramice mai recente, foarte probabil secolele VII-IX e.n., ce provin de la vase lucrate cu mâna sau la roata înceată, ultimele din pastă omogenă, compactă, amestecată cu nisip. Tot aici a ieșit la iveală și un fragment dintr-o piesă tubulară de lut ars. I. Stanciu a efectuat cercetări periegetice aici și în anul 1992, adunând alte fragmente ceramice.

În vara anului 2009 au început săpături sistematice în acest punct, fiind evidențiate complexe (locuințe, gropi, șanț) și materiale din epocile și perioadele istorice mai sus menționate. S-a constatat că stratul de cultură ce aparținut perioadei medievale timpurii a fost complet distrus de lucrările agricole. Puternic afectate de intervențiile recente sunt și locuirile din epoca romană și din epoca bronzului.

În 2010 au fost descoperite în acest punct și două monede romane. Este vorba de un denar de la Antoninus Pius pentru Faustina I, găsit la suprafață cu

ocazia efectuării unor prospecțiuni magnetometrice, și de un sesterț de la Severus Alexander, apărut în pământul excavat din SIII/2010.

În cursul săpăturilor din 2012 au fost identificate câteva complexe, care au fost atribuite de către cercetătorii sitului culturii Gáva.

Lit.: **Stanciu 1995b**, 142, nr. 9B; Matei, Stanciu 2000, 37, nr. 29; **Stanciu 2003**, pl. 20, 2; Cosma, Gudea 2002, 105, nr. 14 (36); Cosma 2002a, 335, nr. 14 (40); Cosma 2002b, 179, nr. 43; Stanciu, Bader 2003, 137, nr. 2; **Kacsó 2003f**, 109, 135, Anexa 1, nr. 21, pl. 2, 5-14; Stanciu 2003, 257, 279, nr. 21, pl. 20, 4; Pop D. 2005b, 72, nr. 22; Vizauer 2008, 186, nr. 27; **Stanciu et al., Bozânta Mică, com. Recea, jud. Maramureș. Punct: Grind**, CronCercArh Campania 2009, București, 2010, 35-36, nr. 7; Gindele 2010, 106; Kacsó 2011b, 106, 109 sq.; **Stanciu et al., Bozânta Mică, com. Recea, jud. Maramureș. Punct: Grind**, CronCercArh Campania 2011, București, 2012, 26-27, nr. 5; **Cardoș 2012**, 131 sqq., nr. 14, pl. II-III; Ardeleanu 2013, 94, nr. 115; **Stanciu et al., Bozânta Mică, com. Recea, jud. Maramureș. Punct: Grind**, CronCercArh Campania 2012, București, 2013, 28-29, nr. 5; **Stanciu et al., Bozânta Mică, com. Recea, jud. Maramureș. Punct: Grind**, CronCercArh Campania 2013, 2014, 29-30, nr. 15.

-În punctul *Movile* sau *Dosul Satului* se află o așezare din Bronzul târziu cu ceramică neagră-roșie canelată. Așezarea a fost identificată de I. Stanciu cu prilejul unei periegeze efectuate la data de 20 martie 1992.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 109, 135, Anexa 1, nr. 22; Pop D. 2005b, 72, nr. 23.

-Cu aceeași ocazie, au fost descoperite, în punctul *Unchiu Popii*, aflat pe malul stâng al Lăpușului, la cca 300 m de râu, acolo unde începe o terasă joasă, alungită, coborând ușor înspre sud până la cursul unui mic pârâu, fragmente ceramice preistorice, inclusiv unul negru-roșu din Bronzul târziu, fragmente ceramice cenușii din secolele III-IV e.n., precum și câteva ce aparțin perioadei medievale timpurii, probabil secolele VII-IX e.n.

Lit.: Cosma, Gudea 2002, 105, nr. 14 (37); Cosma 2002a, 335, nr. 14 (41); Cosma 2002b, 179, nr. 44; Stanciu, Bader 2003, 137, nr. 3; **Kacsó 2003f**, 109, 135, Anexa 1, nr. 23; **Stanciu 2003**, 257, 280, nr. 22, pl. 20, 3; Pop D. 2005b, 72, nr. 24.

-În hotarul sud-estic al localității, pe partea stângă a drumului Lăpușel-Bozânta Mică, pe o suprafață plană, joasă, în lunca râului Lăpuș, la cca 500 de malul său stâng, în locul numit *La Huci*, I. Stanciu a găsit un număr redus de fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roată, ce aparțin epocii romane, precum și câteva mai recente, databile, probabil, în secolele VII-IX e.n.

Lit.: **Stanciu 1995b**, 142, nr. 9A; Matei, Stanciu 2000, 37, nr. 29; Gindele 2010, 106; Ardeleanu 2013, 94, nr. 116.

-La sud de drumul de țară dintre Bozânta Mică și Arieșu de Câmp, I. Stanciu a găsit resturile unei așezări medievale timpurii, secolele VII-VIII e.n.

XLIIIb LĂPUȘEL

-La cca 2 km nord-est de localitate, la hotarul cu satul Coltău, pe terasa joasă din stânga râului Lăpuș, în apropiere de Stația de pompare a apei, în

punctul *Tedeș*, I. Stanciu a găsit, în ziua de 21 aprilie 1992, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, provenite dintr-o așezare Suciul de Sus II. Cu ocazia unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o, în toamna anului 2000, împreună cu J. Bencze și D. Pop, am descoperit în acest loc, în afară de ceramică (fig. 212), și un fragment de statueta antropomorfă, ornamentată pe ambele fețe, foarte asemănătoare cu cea găsită între Satulung și Finteușu Mic (vezi Satulung). Tot aici au apărut și câteva fragmente ceramice din vase lucrate cu mâna și la roată de epocă romană, precum și fragmente ceramice medievale.

Lit.: **Matei, Stanciu 2000**, 63, nr. 81; **Kacsó 2003f**, 113 sq., 127, 137, nr. 92, pl. 21; Kacsó 2004a, 335; Pop D. 2005b, 75, nr. 88; Gindele 2010, 106; Kacsó 2011b, 106, 108, 110; Ardeleanu 2013, 150, nr. 432.

-La cca 1 km sud de localitate, pe terasa râului Lăpuș, lungă pe axa est-vest de 400 m, delimitată pe latura nordică și estică de pârâul Arișel, în locul numit *Mociar*, au fost descoperite urme de locuire preistorice și din mileniul I e.n. Primele au apărut pe toată întinderea terasei, mai multe fiind prezente în partea sa estică. Aici, în imediata vecinătate a căii ferate, în dreptul kilometrului 170+8, în șanțul săpat pentru instalarea unui cablu telefonic CFR, D. Ghiman și D. Pop au găsit, în ziua de 7 iunie 2000, o cantitate relativ mare de fragmente ceramice aparținând epocii bronzului. Pentru salvarea vestigiilor afectate de lucrările menționate, dar și pentru stabilirea întinderii, stratigrafiei și duratei așezării, în acest punct, desemnat drept *Mociar II*, au fost efectuate, în toamna anului 2000, sub conducerea lui D. Pop, săpături. Materialul arheologic este prezent în stratul de pământ de culoare maronie, gros de 0,10–0,35 m, precum și în partea superioară a stratului de pământ de culoare crem-gălbui, foarte tasat, cu numeroase concrețiuni calcaroase și oxid de fier, gros de 0,10–0,20 m. Au fost descoperite două complexe: 1. o locuință de formă rectangulară ușor adâncită în pământul crem-gălbui, cu o vatră, parțial deranjată, în partea sa sud-estică, în care se aflau, pe lângă numeroase fragmente ceramice, mai multe pietre și cărbune; 2. o groapă de formă circulară în care, alături de ceramică, se găseau și pietre de râu. În afară de ceramică, în stratul de cultură au mai apărut câteva obiecte de lut ars și piatră. Așezarea aparține fazei a doua a culturii Suciul de Sus și se datează în Bronz târziu I–II. Materialul se află în colecția MJM.

În partea vestică a terasei (*Mociar I*), pe lângă puține fragmente ceramice preistorice, similare celor găsite în punctul *Mociar II*, I. Stanciu a adunat, în toamna anului 1989, fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roata înceată, precum și o lamă de fier, databile în secolele VII–IX e.n., și a remarcat prezența unor complexe arheologice (locuințe ?), sub forma unor pete de pământ de culoare mai închisă. Materialul se află în colecția MJM.

Lit.: **Stanciu 1992**, 175, nr. 14B, pl. 7-11; **Pop D., Lăpușel, com. Recea, jud. Maramureș, punct: Mociar**, CronCercArh Campania 2000, Suceava, 2001, 131 sq., pl. 34; Cosma, Gudea 2002, 110, nr. 43 (81); Cosma 2002a, 340, nr. 43 (88); Cosma 2002b, 198, nr. 108, pl. 146; Stanciu, Bader 2003, 138, nr. 7; Kacsó 2003f, 106, 137, Anexa 1, nr. 94; Pop D. 2003, 90; Stanciu 2003, 257, 257, pl. 20, 2; Pop D. 2005b, 75, nr. 90; Vizauer 2008, 233,

nr. 84; **Pop D. 2010**, 283 sqq.; Kacsó 2011a, 75; Kacsó 2011b, 106 sqq.; Pop D. 2012a, 23 sqq.

-În zona dintre localitățile Lăpușel și Bozânta Mică, în vecinătatea unei văi clar conturate, dar cu puțină apă, și a unui canal de drenaj, în apropiere fiind și un drum de pământ, la cca 600 m de punctul *Mociar*, în locul numit *Hodiștău*, I. Stanciu a identificat, în ziua de 26 martie 1992, urmele unei așezări din epoca bronzului. Au fost găsite la suprafață numeroase fragmente ceramice, majoritatea de factură grosolană, ornamentate cu striuri, precum și cantități apreciabile de chirpici. A apărut și partea superioară a unei greutăți de lut ars, care a fost în contact prelungit cu focul. Așezarea aparține culturii Suciului de Sus.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 114, 137, Anexa 1, nr. 93; Pop D. 2005b, 75, nr. 89.

-Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, nu departe de confluența acestuia cu râul Săsar, în imediata vecinătate a clădirilor fostei SMA și la cca 400 m nord-est de Halta CFR – Lăpușel, în locul numit *Ciurgău*, au fost puse în lumină urme de locuire din mai multe epoci. Primele materiale ceramice, aparținând mileniului I e.n., le-am identificat la suprafață încă în 1977. Spre sfârșitul anilor '80, I. Stanciu a găsit aici, tot la suprafață, și fragmente ceramice din epoca bronzului. Materialele identificate indicau două zone de locuire mai intensă a terasei. Una se află în imediata apropiere a drumului comunal Lăpușel–Bozânta Mică, cealaltă la aproximativ 250 m nord-est de prima zonă, pe un mic platou, cu o ușoară înclinație spre sud, delimitat de lunca râului printr-o pantă abruptă. Cercetarea sistematică a obiectivului, în colaborare cu I. Stanciu, am început-o în 1992, săpăturile continuând în 1993–1994, precum și în 2000, la ultima campanie participând și D. Pop. Săpăturile s-au concentrat aproape în exclusivitate la cea de a doua zonă, în prima fiind efectuat doar un sondaj de mici proporții.

Stratigrafia așezării este simplă. Sub un strat de pământ brun-cafeniu, bulversat de arăturile adânci, care conține complexe de epocă romană și cele medievale timpurii, este prezent fie pământul steril, fie un strat superficial de pământ cenușiu, argilos de 0,05–0,10 m grosime, în care se află resturile preistorice. Spre buza terasei, stratul brun ajunge până la 0,50 m grosime, probabil datorită arăturilor succesive sau chiar a unei nivelări mecanice, care au atenuat panta dinspre râu. Aici complexe arheologice identificate până în prezent sunt puține, această porțiune fiind, fără îndoială, mai slab locuită.

Locuirea cea mai veche de pe terasa *Ciurgău* aparține perioadei mijlocii a epocii bronzului. Au fost dezvelite, parțial sau total, mai multe locuințe de suprafață, precum și câteva gropi, acestea din urmă fiind de regulă de mici dimensiuni. În perimetrele complexelor de locuire au fost descoperite numai fragmente ceramice, din care au putut fi reîntregite vase doar în mod excepțional. Pe baza inventarului ceramic (fig. 213–222), această locuire poate fi atribuită cu certitudine primei faze a culturii Suciului de Sus. Este de semnalat că într-una din locuințe, alături de ceramică Suciului de Sus I, a apărut și un fragment Wietenberg II. Fără a se putea stabili clar contextul din care provin,

răzleț au ieșit la iveală și câteva fragmente ceramice canelate, negre-roșii, ce se încadrează în Bronzul târziu.

Următoarea etapă de locuire datează din perioada hallstattiană. Ei îi aparțin două locuințe de mici dimensiuni, ușor adâncite în solul viu, una de formă ovală, cealaltă rectangulară, ambele descoperite încă în campania din 1992, precum și o locuință de formă circulară sau ovală, parțial dezvelită în 2000. Inventarul celor trei locuințe constă în exclusivitate din ceramică fragmentară, puținul material tipic indicând o probabilă încadrare în Hallstattul mijlociu.

Terasa *Ciurgău* a fost mai intens locuită, în mai multe etape, în cursul mileniului I e.n. Rezultatele cele mai consistente ale cercetărilor arheologice de aici (fig. 223-235) se referă la acest mileniu.

Epocii romane îi aparțin mai multe complexe, precum și materialele prezente în stratul de cultură, fără relație directă cu vreunul din complexe identificate. Dintre acestea din urmă au fost publicate sau menționate până în prezent șase, și anume o *groapă* utilizată probabil ca adăpost temporar, de formă oval-neregulată în plan, fundul albiat, care conținea în umplutură mult cărbune, câteva fragmente minuscule de oase arse, mai multe pietre de râu, unele sparte și arse, pe fund existând două gropi de stâlpi, alte cinci fiind identificate în exterior, o *groapă* dreptunghiulară (1,40/1,20 m), colțurile ușor rotunjite, orientată perfect nord-sud, cu pereții lutuiți și puternic arși, fundul albiat, de asemenea puternic ars, în umplutură fiind prezente foarte mult cărbune, cenușă și bucăți de pământ ars, precum și câteva fragmente de oase calcinate, dar și puține fragmente ceramice, toate preistorice, desigur rulate, două *gropi* asemănătoare (1,44/1,14 m, respectiv 1,20/0,88 m) și cu conținut aproape identic, prima orientată NNW-SSE, a doua nord-sud, o *construcție de suprafață*, fără instalație pentru foc, de formă dreptunghiulară (2,80/4,00 m), cu laturile mai lungi orientate NNE-SSW, fiecare dintre colțuri fiind marcat de gropi pentru stâlpi, alte gropi interioare aflându-se în apropierea colțurilor, respectiv a laturii nord-vestice, o *groapă* de formă quasirectangulară, cu colțurile rotunjite (0,80/0,44 m), albiată în secțiune și puțin adâncită, în care nu au apărut decât câteva fragmente ceramice și pietre de râu. În afară de ceramică, dintre materialele apărute în stratul de cultură pot fi atribuite epocii romane o mărgea polifațetată confecționată din silicolit, o mărgea din obsidian, precum și câteva piese de fier.

Locuirea cea mai bine conservată pe terasa *Ciurgău* este cea medievală timpurie. Ei îi aparține majoritatea complexelor evidențiate, locuințe de suprafață și numeroase gropi, dar și un cuptor și o vatră amenajate în aer liber. Una dintre locuințe are forma literei L, cu orientarea axei lungi pe direcția est-vest, colțurile fiind rotunjite, având intrarea în colțul nord-estic, podeaua amenajată prin bătătorirea lutului galben, în exterior cu șase gropi de stâlpi de formă ovală sau aproape circulară. Locuința a fost incendiată, majoritatea ceramicii găsite în umplutură, precum și pietrele prezentând urme de ardere puternică. Tot aici au apărut bucăți masive de lipitură arsă, pământ ars, multă cenușă, o bătă carbonizată. O altă locuință are formă dreptunghiulară, orientată

cu laturile lungi pe direcția nord-sud (3,50/2,50 m), cu gropi de stâlpi la colțurile nord-vestic și sud-vestic, alte opt gropi fiind dispuse pe două rânduri în apropierea laturii sudice, iar în apropierea mijlocului laturii estice aflându-se o groapă de formă neregulată. Aproape întreaga suprafață a locuinței era presărată cu pietre de râu sparte și arse, fragmente ceramice, puțin cărbune și cenușă, bucăți mărunte de pământ ars. Au fost găsite și mici fragmente de oase, iar într-una din gropi a apărut un șlefuitor confecționat din piatră de râu. A fost identificată și o locuință probabil sezonieră, lipsită de instalații pentru foc, alcătuită din două unități: un spațiu dreptunghiular, cu colțurile accentuat rotunjite (1,40/ 3,00 m), orientat NV-SE cu axa lungă, care se unea, aproximativ pe mijlocul laturii sud-estice, cu un „șanț” perpendicular, îngust (4,20/0,70–1,00 m). Pe marginea nord-estică a „șanțului” se afla o groapă de stâlp. În exteriorul sau în interiorul complexului, în imediata apropiere a marginilor, au fost delimitate mai multe gropi de țărș. În umplutură se afla pământ negru, afânat, amestecat cu multe bucățele de lemn carbonizat. Pe întreaga suprafață și în adâncime erau răspândite pietre de râu, dintre care unele erau arse. Au fost găsite puține fragmente ceramice, precum și un fragment inform dintr-un obiect de fier. Gropile ce aparțin acestei locuiri, de forme și dimensiuni diferite, au reprezentat amenajări cu caracter gospodăresc, funcția lor exactă este însă greu de precizat. Cele mai multe conțin cantități mai mari sau mai mici de ceramică, pietre arse, fragmente mărunte de oase etc. Așezarea din a doua jumătate a mileniului I e.n. de pe terasa *Ciurgău* are două etape: prima, reprezentată deocamdată de un singur complex, este datată spre mijlocul secolului VII, a doua în a doua jumătate a secolului VII și prima jumătate a secolului VIII.

Materialul provenit din cercetări de suprafață și din săpături se păstrează la MJM (nr. inv. 19.885–19.972).

Lit.: **Stanciu 1992**, 175, nr. 14A, pl. 5, 11–19, pl. 6, 1–6; **Stanciu 1994**, 267–322; **Kacsó, Stanciu, Lăpușel, jud. Maramureș**, CronCercArh Campania 1993, Satu Mare, 1994, 36 sq.; **Kacsó, Apulum XXXII**, 1995, 83–99; Stanciu, *Lăpușel, jud. Maramureș*, CronCercArh Campania 1994, Cluj-Napoca, 1995, 51; Vasiliev 1995, 94; Teodor 1996, 102, 104; **Stanciu 1995b**, 150 sq., nr. 18, pl. 27–31; Kacsó, Stanciu, *Lăpușel, „Ciurgău”, com. Recea, jud. Maramureș*, în *Situri*, 65, nr. 148; Stanciu, StComSatu Mare XIII, 1996, 75 sq.; V. Mihăilescu-Bîrliiba, SCIVA 48, 1997, 310 sqq.; **Kacsó, Neue Daten zur ersten Phase der Suciu de Sus-Kultur**, în Boroffka, Soroceanu (ed.) 1999, 91 sqq.; Matei, Stanciu 2000, 62, nr. 81; Stanciu 2000b, 129 sq., 157, nr. 36, pl. 9, 3; Cosma 1997, 69 sqq.; D. Băcuet-Crișan, EphNapocensis IX-X, 1999-2000, 316, 324; Motzoi-Chicideanu 2000; **Kacsó, Stanciu, Lăpușel, com. Recea, jud. Maramureș, punct: Ciurgău**, CronCercArh Campania 2000, Suceava, 2001, 130 sq., pl. 33; Stanciu 2001b, 483 sqq.; Stanciu 2001a, 126; Ursuțiu, Gogâltan 2002, 36, nr. 25 (62); Cosma, Gudea 2002, 110, nr. 43 (80), pl. 12–17; Cosma 2002a, 340, nr. 43 (87); Cosma 2002b, 198, nr. 107, pl. 113-145; Vasiliev 2002, 30, 32; Stanciu 2002, 219; Stanciu, Bader 2003, 137, nr. 6; Kacsó 2003c, 58; Romsauer 2003, 127, pl. 32; Kacsó 2003f, 106, 122, 137, Anexa 1, nr. 91; Pop D. 2003, 90 sq.; Stanciu 2003, 254, 257, 265, notele

3 și 5, pl. 20, 1; Popa C. I., Simina 2004, 85 sqq.; Kacsó 2004a, 329; Gh. Baltag, RevBistriței XVIII, 2004, 164; D. Băcuet-Crișan, StComSatu Mare XVII-XXI/I, 2000-2004, 94; Stanciu 2005, 248; Pop D. 2005b, 75, nr. 87; Gindele 2005, 125, 129, 145; D. Băcuet-Crișan, *Depresiunea Silvaniei în sec. VII-IX*, în Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, M. E. Țiplic (coord.), *Relații interetnice în Transilvania (secolele VI-XIII)*, BiblSeptemcastrensis XII, București, 2005, 90; Ciută, *Contribuții la cunoașterea locuirilor din epoca migrațiilor și epoca medieval timpurie de la Șeușa-„La Cărarea Morii”*, în I. M. Țiplic, S. I. Purice (coord.), *Relații interetnice în spațiul românesc. Populații și grupuri etnice (II î.Hr. – V d.Hr.)*, BiblSeptemcastrensis XXI, 2006, 239; Kacsó 2007c, 54; Vizauer 2008, 231 sqq., nr. 83; Marta 2009, 18; Pop D. 2009, 39, nr. 12; S. Musteață, *Contributions to the History of Romanian Archaeology. The History of the Research of 8th- 9th Centuries Archaeological Sites in the North of the Lower Danube*, în D. Aparaschivei (ed.), *Studia Antiqua et Medievalia. Miscellanea in honorem annos LXXV peragentis Professoris Dan Gh. Teodor oblata*, București, 2009, 339; E. S. Teodor, I. Stanciu, EphNapocensis XIX, 2009, 139, fig. 39; Némethi 2010, 277; Pop D. 2010, 293, 296; Gindele 2010, 105 sq.; Kacsó 2011a, 74, nota 96; Kacsó 2011b, 106 sqq., 114; Popa C. I. 2011, 400, 423; Stanciu 2011, 106; Gindele 2011, 208, nota 58, Lista 3, nr. 28; Pop D. 2012a, 29 sq.; Pop D. 2012b, nr. 54; Ardeleanu 2013, 149 sq., nr. 432; Gindele 2013, 359, nr. 28; D. Băcuet-Crișan, I. Bejinariu, *Vestigii arheologice din epoca migrațiilor descoperite la Bocșa „Dealul bancului” jud. Sălaj*, în *Studii*, nota 14.

-Un topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, care s-a aflat în colecția Gábor Svaiczter, a fost donat muzeului din Baia Mare la 3 iulie 1903 (nr. inv. 3.839). Nici în inventarul vechi al muzeului și nici cu prilejul primei sale menționări în literatură nu s-a specificat localitatea sa de proveniență, ci doar faptul că toporul era prevăzut cu un mâner de lemn, care i-a fost atașat după descoperire. Atribuirea de dată recentă a Lăpușelului ca localitate de descoperire a acestei piese, făcută pentru prima dată de M. Rusu, care mi-a transmis în scris informația, este lipsită deci de suport documentar. Ea s-a datorat, foarte probabil, confuziei cu o altă descoperire care s-a aflat în vechea colecție a muzeului baimărean, și anume un topor cu disc și spin găsit la Baia Mare, într-un loc cu o denumire asemănătoare Lăpușelului, și anume în pârâul ce străbătea pădurea *Laposerdő* (vezi mai sus Baia Mare). Mânerul de lemn a fost îndepărtat în 1968, atunci când s-a reorganizat expoziția de arheologie a muzeului din Baia Mare. Piesa, care se află și în prezent la MJM (nr. inv. nou 235), trebuie considerată ca o descoperire izolată, fără loc de proveniență cunoscut. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: *Útmutató*, 23, nr. 21; Vulpe 1970, 81, nr. 346, pl. 25, 346 („Lăpușel”); Rusu 1972b, 201, nr. 42 („Pădurea Lăpușel”); **Kacsó 1977b**, 146, fig. 7, 1 („Pădurea Lăpușel”); Kroeger-Michel 1983, 196, Lista 10, D-503, fig. 99 („Lăpușel”); Hansen 1994, 584, nr. 198 („Lăpușel”); Szemán 1996, 498; Bratu 2009, 378, nr. 18 („Lăpușel”); Țârlea 2012, nr. 691 („Lăpușel”).

-O spadă de fier a fost descoperită, în a doua jumătate a secolului XIX, cu prilejul construirii liniei de cale ferată Baia Mare–Dej. Ea a fost atribuită epocii fierului, pare însă mai probabilă apartenența sa la epoca medievală, așa cum figurează și în inventarul muzeului din Baia Mare²⁶¹. Spada a ajuns aici ca donație a lui dr. F. Herczinger (nr. inv. 66 din 19 decembrie 1898). În prezent piesa este neidentificabilă.

Lit.: *Útmutató*, 24, nr. 39; Schönherr 1908, nota 1; Schönherr 1910, 351.

-În iunie 2000, P. Merges a găsit în albia râului Lăpuș, la aproximativ 500 m în amonte de podul rutier, o spadă de fier medievală fragmentară (secolul XVI ?). Piesa a fost achiziționată de MJM.

Lit.: V. Ursu, *Spadă din secolul al XVI-lea descoperită la Lăpușel*, în „*Graiul Maramureșului*”, an XII, nr. 3.201 din 10 octombrie 2000.

-Pe terasa slab profilată din stânga râului Lăpuș, la capătul estic al localității, vizavi de „Strandul Lăpuș”, I. Stanciu a găsit, în mai 1990, fragmente ceramice lucrate la roată databile, cu probabilitate, în secolele XVIII–XIX.

XLIIIc MOCIRA

-Într-un loc neprecizat de pe teritoriul localității a fost descoperit un topor de piatră, probabil neolitic. Nu se cunoaște soarta piesei. Informație Vasile Trif.

-Potrivit tradiției locale, vatra inițială a satului se afla în locul numit *Valea Caselor*. Aici ar fi fost descoperite resturile unor case.

Lit.: **Ciocan 1981**, 411.

XLIIId RECEA

XLIIIe SĂSAR

-La cca 600–700 m sud-vest de localitate, la nord de Halta CFR–Săsar, pe terasa înaltă a râului Lăpuș, între localitățile Lăpușel și Săsar, în porțiunea de teren aflată între marginea satului și viile din apropierea liniei de cale ferată, în locul numit *Dâmbul Morii*, I. Stanciu a descoperit, în primăvara anului 1989, o stațiune arheologică locuită în mai multe epoci. Cu prilejul mai multor etape de cercetare, pe care le-am efectuat împreună cu descoperitorul stațiunii, am cules de la suprafață materiale din neolitic, inclusiv un fragment de topor perforat de piatră, epoca bronzului, Hallstattul mijlociu, epoca romană și epoca medievală timpurie. Se pare că locuirea cea mai intensă a aparținut epocii bronzului, și anume fazei a doua a culturii Suci de Sus. Au fost găsite foarte multe fragmente ceramice cu caracteristicul decor excizat-incizat, precum și cu decor striat. Materialele ceramice hallstattiene sunt, de asemenea, relativ numeroase, în special fragmente de oale cu decor în relief. Descoperirile din neolitic, respectiv din perioada medievală timpurie sunt puține, din acest motiv nici nu este posibilă deocamdată încadrarea lor culturală și cronologică mai exactă. Epocii romane îi aparține un singur fragment ceramic, și anume o buză dintr-o oală lucrată la roată, de culoare cenușie, pasta fină, atribuită secolelor II–IV e. n.

²⁶¹ „*Középkori kard töredéke vasból*” („*Fragment de spadă de fier medievală*”).

Lit.: Stanciu 1992, 179, nr. 25, pl. V, 7; Stanciu 1995b, 155, nr. 24; Matei, Stanciu 2000, 78, nr. 123; Kacsó 2003f, 117, 139, Anexa 1, nr. 144, pl. 31-33; Pop D. 2005b, 78, nr. 145; Bobîna 2009, 13, nr. 34; Gindele 2010, 106; Kacsó 2011b, 106 sqq.; Ardeleanu 2013, 205, nr. 702.

XLIV. REMETEA CHIOARULUI, comună

XLIVa BERCHEZ

-V. Hossu afirmă că este posibil ca „șanțul lui Andrei cel Mare”, pomenit în documentul de la 1231 (vezi mai sus Chechiș etc.), „la E de vărsarea râului Chechiș, să fi fost o relicvă a unei cetăți de care ținea teritoriul aflat între râul Bârsău, dealurile Făgetului din stânga Someșului, râul Lăpuș și un drum care, de la pârâul Berchez, ieșea aproximativ la Valea Coașului”.

Urmele unei astfel de cetăți nu au fost identificate pe teritoriul localității.

Lit.: Hossu 1985b, 285.

-În centrul localității, într-un punct dominant, se află o biserică de piatră, ce aparține cultului reformat. Biserica (lung. 28,05 m), orientată est-vest, are turn, navă și cor.

Turnul (4,20/4,25 m), cu trei niveluri, este adosat fațadei vestice a navei. Colțurile sale vestice sunt flancate de contraforți. Fațadele sunt împărțite în trei registre orizontale de cornișe profilate. Portalul vestic este încadrat de o ambrazură adâncă cu terminație semicirculară, de asemenea și ferestrele duble ale etajului secund. Cele patru ferestre de la ultimul nivel sunt și ele grupate câte două. Acoperișul turnului este piramidal cu o înclinație mică. Accesul din navă în turn se face printr-o ușă ce se încheie în segment de arc dinspre tribuna vestică.

Nava de plan dreptunghiular (dimensiuni exterioare 14,45/10,25 m) este penetrată de câte trei ferestre cu terminații interioare în segment de arc pe ambele laturi. O cornișă bogat profilată încorporează întreaga clădire. Accesul se face pe latura sudică, în axul median.

Corul (lung. 9,4 m, lăț. 7,75 m) se încheie cu cinci laturi ale unui octogon, colțurile și laturile lungi fiind flancate de contraforți cu două retrageri. Cele două ferestre cu terminații în segment de arc ale corului se deschid pe latura sudică și pe cea sud-estică.

Atât nava cât și corul sunt tăvănuite drept, iar cele două spații sunt despărțite printr-un arc triumfal semicircular.

Piese sculptate mai deosebite sunt sedilia gotică existentă în peretele sudic al corului și fragmentul de ancadrament de portal, despre care s-a afirmat că a fost extras din zidărie cu ocazia unei renovări efectuate în 1936.

În proprietatea bisericii se află câteva piese de orfevrărie mai deosebite: un potir baroc de staniu aurit, datat pe cupă 1772, un potir asemănător, datat

1841, o farfurie de staniu aurit, datată 1707, o farfurie asemănătoare, datată 1772, o cană de staniu aurit, datată 1655 etc.

Elementele arhitecturale păstrate pledează pentru o datare a bisericii în a doua jumătate a secolului XV sau la cumpăna dintre secolele XV și XVI.

Lit.: **Emódi, Biserica reformată din Berchez, jud. Maramureș. Studiu de istoria artei. Cercetare de parament și pictură murală**, 2004²⁶².

-Un tezaur monetar din secolele XV–XVII a fost descoperit pe teritoriul localității în anul 1958. Cele 95 de monede de argint ale tezaurului erau depozitate într-un vas de lut care a fost spart la descoperire și din care nu s-a recuperat niciun fragment. Monedele au fost emise în *Transilvania*: de S. Báthory (1581–1602) o piesă de 3 groși la 1597, Șt. Bocskay (1604–1606) o piesă de 3 groși la 1607, G. Báthory (1608–1613) câte două piese de 3 groși la 1608 și la 1609, *Polonia*: de Vladislav Jagello (1386–1434) o jumătate de groș, f.a. (1399–1413), o jumătate de groș, f.a. (1400 sau 1406), Cazimir Jagello (1447–1492) șase jumătăți de groș, f.a. (1479–1492), Ioan Albert (1492–1501) 27 de jumătăți de groș, f.a. (1492–1499), o jumătate de groș, f.a. (1499–1501), Alexandru (1501–1505) 24 jumătăți de groș, f.a. (1501–1505), Sigismund I (1506–1548) două jumătăți de groș la 1507, doi groși la 1528, *Lituania*: de Alexandru (1492–1505) o jumătate de groș, f.a. (1492–1505), Sigismund III (1587–1632) o piesă de 3 groși la 1595, *Swidnica*: de Ludovic II (1516–1526) două jumătăți de groș la 1520, o jumătate de groș la 1521, trei jumătăți de groș la 1524, patru jumătăți de groș la 1525, 12 jumătăți de groși la 1526. În colecția MJM.

Lit.: **Chirilă, Socolan 1971**, 9 sqq., pl. 2; Pap 1994, 75, Tabel I, 22; Huszár, Pap, Winkler 1996, Tabel 1A, nr. 22; Fr. Pap, Z. Pinter, Gh. Petrov, ActaMus Nap 33/II, 1996 (1997), 279, nr. 46; Pap 2002, 37.

XLIVb BERCHEZOAIA

-Pe terasa joasă din stânga râului Lăpuș, în imediata apropiere a casei din marginea nordică a cătunului Roșia, am găsit, în mai 1992, un fragment dintr-un vas confecționat dintr-o pastă cu foarte multe pietricele, slab ars, probabil preistoric.

-Cu prilejul unei cercetări de teren efectuate de B. Bobîna, R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, în punctul *La Vale*, aflat în partea vestică a localității, în dreapta văii Satului, în imediata vecinătate a casei numite *La Vida*, au fost găsite fragmente ceramice, cele mai multe neornamentate, care au fost atribuite culturii Suci de Sus.

Lit.: **Pop D. 2012b**, nr. 21.

-Foarte aproape de Cetatea Chioarului, într-o livadă de meri, lângă drumul ce duce la cetate, în locul numit *Livada*, am găsit la suprafață, în aprilie 1972, resturile unui mormânt de incinerare. Alături de fragmentele de urnă și de capac au apărut și câteva oase calcinate. Fragmentele salvate nu sunt suficient

²⁶² Lucrarea aparține documentației întocmite în vederea restaurării bisericii. Această restaurare (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab) nu a fost încă efectuată.

de tipice, se poate însă presupune, judecând după calitatea pastei și a arderii ceramicii, că mormântul datează din a doua jumătate a mileniului I e.n. Încercările repetate de a identifica prin cercetări de suprafață și alte morminte în acest loc nu au avut succes, pare totuși puțin probabil ca aici să fi fost doar un mormânt izolat.

Lit.: **Stanciu 1997**, 184 (informație C. Kacsó).

-Cetatea Chioarului se află la cca trei km sud de localitate, pe un vârf stâncos din stânga Lăpușului. Începuturile cetății datează, foarte probabil, din secolul XIII, prima sa atestare documentară este însă mai târzie, și anume din 21 iunie 1319, mențiunea aflându-se într-o diplomă a regelui Carol Robert (1301-1342). S-a presupus că cetatea de piatră a fost ridicată pe locul unei cetăți țărănești (Șt. Pascu). Despre existența unei fortificații mai vechi decât cea de piatră vorbesc și alți autori (de ex. M. Szentgyörgyi). De-a lungul secolelor, cetatea a devenit un important complex militar și economic, centrul unuia dintre cele mai mari domenii din Transilvania. S-a păstrat inventarul din 1694 efectuat de Trezoreria imperială, în care sunt descrise cetatea și bunurile pe care le adăpostea. Cetatea avea ziduri masive, cu porți și poduri mobile interioare și se compunea din trei incinte: cetatea de sus, cetatea interioară și cetatea exterioară, fiecare cu numeroase clădiri, anexe gospodărești, curți interioare, drumuri etc.

Săpăturile arheologice la Cetatea Chioarului au început în anul 1968 sub conducerea lui Radu Popa, din colectiv făcând parte Mircea Zdroba și numeroși studenți. În anul următor au continuat cercetările cu aceeași echipă, completată de Dinu V. Rosetti și Blaga Mihoc. Săpăturile au fost reluate în 1976 de un nou colectiv, format din Sergiu Iosipescu, Viorica Ursu și Traian Ursu, etapa aceasta de cercetări fiind terminată în 1980. În vara anului 1981 au fost efectuate lucrări de restaurare de mică amploare (fig. 236-237, fig. 340-342).

Primele săpături au avut ca scop verificarea stării de conservare a monumentului (acoperit de vegetație și de moloz), aprecierea posibilităților de restaurare, degajare și consolidare a unor porțiuni din zidărie. Au fost abordate concomitent mai multe sectoare în cetatea de sus sau castelul cel mare, piața centrală, piața de jos (de ouă), apărarea exterioară. În castelul cel mare au fost descoperite urme din secolele XVI-XVII și începutul secolului XVIII. Au apărut și câteva piese litice mai deosebite, printre care un fragment de ancadrament de ușă sau fereastră cu inscripția în limba latină A. DO. 15..., care data o construcție sau o refacere a acesteia din secolul XVI. În piața centrală a fortificației au fost identificate resturile unui turn, în podeaua căruia s-a găsit o monedă de 1 groș de la Alexandru Jagello (1501-1505). Sub culmea cetății exterioare sau a castelului mic a ieșit la iveală un șanț săpat în stâncă. Aici s-a descoperit o lespede de mari dimensiuni, datată 1657, cu inscripția KOVARIENSIS FÖKAPITANEO. În afara platoului cu ruinele cetății exterioare, s-a efectuat un sondaj de verificare în vârful unei proeminențe romboidale. Cercetările indicau lucrări de amenajare a locului în prima jumătate a secolului XVII. În piața de jos a cetății, pe panta de la drumul fortificat înspre

incinta exterioară, săpăturile au scos la iveală un zid paralel cu zidul cetății și, dincolo de el, spre culmea dealului, fundațiile unor case. Aici au fost găsite monede imperiale germane din a doua jumătate a secolului XVI.

Cercetările arheologice din anii 1976-1980, coroborate cu diversele informații literare și cartografice, dar și cu datele oferite de fotografiile aeriene, au reușit să lămurească în bună măsură planimetria generală a Cetății Chioar. Este vorba însă doar de etapa recentă de funcționare a cetății, investigațiile de până acum nereușind să dezvelească și urme certe mai vechi de secolul XVI.

Cetatea Chioar era o fortificație dublă, cele două cetăți sau castele fiind legate între ele printr-un drum și o piață împrejmuite cu ziduri de incintă. Între aceste ziduri a fost inclusă, în secolul XVI, și toată porțiunea de sub castelul mic, până la marginea platoului către râpa văii Lăpușului. În apropiere de poarta pieței de jos se afla o construcție patrulateră cu două încăperi, evidențiată arheologic, probabil un mic turn.

De sistemul de apărare a castelului mic aparținea și un bastion pentru amplasarea artileriei. El era separat de castelul mic printr-un șanț adânc și de un puternic zid de piatră. O platformă de artilerie a fost amenajată și pentru supravegherea vechiului drum al Băii Mari și interzicerea accesului din această parte. Ea era apărată de prelungirea aceleiași șanț și zid. În acest loc este desprins și prăbușit pe pantă un uriaș masiv de zidărie. Dislocarea s-a produs, potrivit aprecierii cercetătorilor complexului, probabil în momentul distrugerii finale a cetății.

Având în față un mic șanț de apărare, poarta castelului mic era surmontată de o lespede mare de piatră cu stema principelui Gh. Rákóczi II (1648-1660) și anul 1657, ce marca data unei refaceri sau reconstrucții. Au fost recoltate aici cantități importante de ceramică și feronerie, dar și alte obiecte ce aparțineau vieții cotidiene, monede din secolul XVII și începutul celui următor, precum și un jeton de miner confecționat din aramă de la 1629, din vremea domniei principelui G. Bethlen (1613-1629). Printr-un culoar ce separa două încăperi laterale, urcând o scară, se ieșea în curtea castelului, situată pe o platformă stâncoasă a dealului. Aici era intrarea în turnul și încăperile adiacente ale castelului apărate de marele zid ce mărginea șanțul de apărare. La catul inferior se afla un culoar boltit, de acces la platforma de artilerie.

Pe la mijlocul secolului XVII, Evlia Celebi descrie astfel cetatea: „...e așezată pe malul râului Someș²⁶³, pe un munte ce se înalță până la cer, și cuprinde două fortificații foarte puternice care stau față în față. În afară de cetatea Devei, nu se mai găsește o cetate atât de puternică. De partea cealaltă a Someșului se află, ce-i drept, un deal înalt, dar de pe dealul acela nu se poate face nicio stricăciune cetății. Locuitorii de la graniță numesc cetatea <Cetate-furcă>. Poarta ei se află în partea de apus; împrejurimile sunt dealuri și văi”.

În campaniile de săpături dintre 1976 și 1980 au fost reluate cercetările și în piața centrală a cetății și în primul rând la poarta dinspre piața de jos, cu turnul și șanțul ei exterior.

²⁶³ De fapt râul Lăpuș.

De partea cealaltă a turnului parțial dezvelit în 1968 se aflau, adosate zidului de incintă, încăperi, din umplutura cărora au fost salvate, printre altele, fragmente de cahle smălțuite în verde, decorate cu o pasăre bifacială încoronată, purtând pe piept un soi de blazon și anul 1618. Aceleași etape de lucrări din vremea principelui G. Bethlen îi aparține și inscripția din 1624, parțial păstrată, săpată în piatră și întărită cu vopsea indigo, de pe peretele exterior al uneia dintre menționatele încăperi:

MC /rupt/

DÑI D NI R.I.IV

M > O:STEP.KATONA

ET MAT.VER.1624

Prin noi săpături la turnul identificat în 1968, au fost stabilite fazele sale de construcție, prima de la începutul secolului XVI, a doua din a doua jumătate a secolului XVI sau de la începutul secolului următor. Aici au fost găsite ancadramente de fereastră renașcentiste.

Au fost puse, de asemenea, în evidență ruinele unui mic turn în locul de inflexiune al zidului de incintă ce mărginea, spre valea Lăpușului, drumul dinspre piața de jos a cetății la poarta de acces, ca și amenajarea în stâncă a capătului podului ridicător la marginea platoului, spre șanțul ce o separa de castelul cel mare.

Degajarea șanțului, parțial tăiat în stâncă dinaintea castelului mare, a confirmat inventarul din 1692, și anume că acest șanț constituia și un rezervor de apă cu pește, fiind închis cu ziduri la ambele capete. Au fost identificate și elementele de fortificație, în bună parte distruse, ale castelului mare, precum și un fragment de scară în spirală ce urca spre un adevărat donjon, cu un nucleu de zidărie de piatră.

O inscripție fragmentară în piatră, descoperită probabil incidental, se păstra în colecția muzeului din Baia Mare la cumpăna dintre secolele XIX și XX. Ar fi posibil ca piesa să fie identică cu cea care s-a aflat înspre sfârșitul secolului XIX în curtea castelului Teleki din Satulung (vezi mai jos).

Materialul arheologic descoperit în săpături se află la același muzeu. Câteva piese (cahle, cărămizi fragmentare, monede etc.), majoritatea adunate de la suprafață, au ajuns în colecția G. Florea din Baia Mare (fig. 343-347).

Lit.: ArchÉrt S.V. 2, 1869, 179 sq.; L. Kövály, *Erdély régiségei és történelmi emlékei*, Kolozsvár, 1892, 152 sqq.; Schönherr 1900, 481; **Kádár 1901d**, 327-353; Lecca 1937, 136; Binder 1967, 43; **Prodan 1968**, 467-472; Popescu 1969a, 529 sq., nr. 135; Popescu 1969b, 494, nr. 135; Popescu 1970a, 457, nr. 145; Popescu 1970b, 516, nr. 145; **Popa, Berchezoaia**, Marmatia 2, 1971, 369, 371, 375 sq.; Dumitrescu 1971, 137, nr. 245; Szentgyörgyi 1972, 17 sqq.; Pascu 1972, 261; Anghel 1972, 69; **Nagy 1973**, 27, 31 sqq., 41, 234-257, 371-373, 377, fig. 123-124; **Celebi 1976**, 559; E. Fügedi, *Vár és társadalom a 13-14. századi Magyarországon*, ÉTTK 82, Budapest, 1977, 156 sq., nr. 159; Pascu 1979, 238, nota 28, 280 sq.; **S. Iosipescu, V. Ursu, Tr. Ursu, Materiale** 13, 1979, 337-340; Iosipescu 1981, 165; **S. Iosipescu, V. Ursu, Tr. Ursu, Materiale** 15, 1983, 474-483; Hossu 1985a, 281; Hossu 1985b, 286 sq.; Sebestyén, *ActaMusNap XXII-XXIII*, 1985-1986, 275 sq.; Sebestyén 1987, 42 sq., 53, 56, 72 sq., 81, 112, 145, 152 sqq., fig. 86; Kiss 1990, 347 sqq.; Entz

1996, 53, 160, 359, 519; Rusu A. A. 1998, Szöcs 2000, 7 sqq.; 12; Drăguț 2000, 368; **Iosipescu, *Cercetări istorice și arheologice la Cetatea și în districtul Chioarului***, comunicare la Simpozionul *Cetatea Chioarului (Cetatea de Piatră) obiectiv istoric, cultural și turistic, Baia Mare, 20-21 iunie 2002*; Hossu, *Nobilimea Chioarului*, Baia Mare, 2003, 13 sqq.; A. Kovács, *Késő Reneszánsz építészet Erdélyben 1541-1720*, Budapest-Kolozsvár, 2003, 58, fig. 78; **Marcu Istrate 2004**, 24, 69, 97, 103, 109, 186, 313, pl. 17, D, pl. 18, A; **Kacsó 2004b**, 7, 46 sqq., pl. 105-108; Roth (ed.) 2003, 53 sq.; Rusu A. A., *ArhReligioasă* 3, 2004, 111; Rusu A. A. 2005, 511, nr. 33; Z. Czigler, S. Klacsmányi, *Kővár és vidéke Erdélyben*, Nagybánya, 2008; Karczag, Szabó, 2010, 68 sq.

-În curtea castelului Teleki din Satulung (jud. Maramureș) a fost depozitat un bloc de piatră fragmentar (înălț. 50 cm, lung. 70 cm, gros. 20 cm), ce provenea de la Cetatea Chioarului și pe care se păstrau urmele unei inscripții, din care au putut fi citite următoarele: RENOVA ... GEN // VRB: REOTHI SVP // CAP: KEOVAR: TEA (?) // ILLYS: D (?) GEOR //RA. Inscripția datează, foarte probabil, din perioada de renovare a cetății de după anul 1638, la care au participat și sâmbățiștii închiși aici după un proces ce a avut loc la Dej.

Lit.: **Kádár 19001d**, 334; Nagy 1973, 372 sq.

-La 1390 este menționat satul Kerekmezew, ulterior dispărut.

Lit.: **Suciu 1967**, 351.

XLIVc POSTA

-Un tezaur monetar din secolele XVI și XVII a apărut în jurul anului 1935 în cătunul Săpâia, în prezent înglobat în localitatea Posta. Era format din cca 1.300 monede emise în Ungaria (denari ?) între 1573 și 1617, depuse într-un vas de lut. Monedele proveneau de la Maximilian II (1564-1576), emisiuni din 1573, 1577, 1578, Rudolf II (1576-1612), din 1577, și Matei II (1612-1619), din 1616 și 1617. A fost achiziționat parțial de colecționarul Károly Klement din Baia Mare. Nu avem date despre soarta ulterioară a monedelor.

Lit.: **Székely 1957**, 473, nr. VI; Pap 1994, 75, Tabel II, 36; Pap 2002, 130.

XLIVd REMECIOARA

-Un topor de piatră paleolitic (?) a fost găsit în albia râului Lăpuș, între *Moara lui Vasile* și pod, în primăvara anului 1992 de M. Cioclu. Piesa a fost donată muzeului din Baia Mare (MJM; nr. inv. 20.162).

XLIVe REMETEA CHIOARULUI

-M. Rotea menționează greșit o așezare paleolitică cu unelte musteriene tipice în localitate. Astfel de descoperiri provin în realitate de la Remetea Oașului (jud. Satu Mare).

Lit.: Rotea 2003, 31.

-Un topor perforat de piatră (andezit ?) neolitic cu ceafa rotunjită (lung. 9,8 cm) a fost descoperit de către A. Indrecan, în ziua de 1 iunie 2003, pe malul stâng al râului Lăpuș, în zonă inundabilă. Locul descoperirii se află la cca 1 km est de centrul localității. O cercetare la fața locului, pe care am întreprins-o în data de 12 iunie 2003 împreună cu D. Pop și V. Pop, nu a dus la identificarea altor vestigii arheologice. Pare foarte probabil că toporul se găsea, în momentul

descoperirii, în poziție secundară. Piesa a fost donată muzeului din Baia Mare (MJM).

Lit.: **Bobîna 2009**, 12, nr. 30.

-O monedă de aur de la Theodosius II (408–450), care a figurat în expoziția din 1876 de la Sighetu Marmăției și despre care se precizează că provine din regiunea Chioar²⁶⁴, este localizată de I. Stanciu în zona Cetății (de Piatră), respectiv la Remetea Chioarului El presupune că este vorba de un solidus sau de un medalion descoperit izolat. Prin regiunea Chioar se desemnează un teritoriu mult mai vast decât cel ce aparținea strict de cetate, astfel că localizarea propusă poate fi luată în considerație doar ca o posibilitate teoretică.

Lit.: **Lehoczky 1876**, 295²⁶⁵; **Lehoczky 1878**, 150²⁶⁶; **Stanciu 1997**, 183 sq., nr. 10; **Stanciu 2001b**, 479; **Stanciu 2002**, 209, 221, Lista 1, nr. 19; **Kacsó 2004b**, nota 11; **Stanciu 2008b**, 434, Lista de descoperiri 1, nr. 19; **Stanciu 2011**, 21, 47, 64, 360, nr. 30²⁶⁷. Pentru extinderea domeniului Cetății Chioar vezi **Prodan 1968**, 173-194.

XLV. REMEȚI, comună

XLVa PIATRA

XLVb REMEȚI

-Biserica fostei mănăstiri pauliciene (ordinul eremiților Sf. Paul), construită în stil gotic, a fost ridicată fie la începutul secolului XV (ipoteză susținută de V. Myskóvszky și R. Popa, ultimul afirmând că monumentul datează din anul 1421), fie la mijlocul secolului XIV, ca ctitorie a lui Ludovic I (la 1363, după V. Bélay și E. Marosi, puțin înainte de 1363, potrivit lui M. Diaconescu).

Elementele sale originare – plan, bolți, sculptură monumentală – sunt parțial alterate sau ascunse de transformările și adăugirile ulterioare. Se mai păstrează totuși în interior pornirile vechilor bolți, precum și chenarele de piatră sculptată ale unor ferestre cu decor gotic.

Localitatea este pentru prima dată menționată în scris în actele acestei mănăstiri. În a doua jumătate a secolului XVI, în timpul disputelor religioase ce au urmat adoptării Reformei, mănăstirea și-a încetat existența, iar biserica, părăsită o vreme, a devenit lăcaș de cult ortodox.

²⁶⁴ Foarte probabil, la această monedă se referă și Winkler 1958, 27, nr. 36, datând-o însă într-o epocă mult anterioară.

²⁶⁵ „Érdekes a Kővár vidékén talált Theodosius junior féle arany érem...” („Este interesantă moneda de la Theodosius junior găsită în regiunea Chioar...”).

²⁶⁶ Se vorbește de mai multe monede.

²⁶⁷ Autorul, menționând de mai multe ori descoperirea, afirmă aici că „identificarea locului descoperirii la Remetea Chioarului rămâne cu totul nesigură”.

V. Myskóvszky menționează faptul că, pe la mijlocul secolului XIX, se mai vedeau resturi din zidurile mănăstirii la nord de biserică²⁶⁸, iar I. Mihályi afirmă că mănăstirea se afla în ruine la sfârșitul secolului XIX, dar biserica, „zidită în stil curat gotic”, era în funcțiune.

Urme ale unor vechi case de piatră, ce au aparținut probabil mănăstirii, au fost dezvelite recent, accidental, atunci când s-a săpat cu buldozerul un drum de acces către noua biserică, ridicată în apropierea celei vechi. Nu departe de aceasta se observă și două ziduri, groase de cca 0,80 m, realizate din piatră legată cu var și nisip.

Lit.: V. Myskóvszky, *A remetei g. e. templom*, VasÚj 14, 1867, nr. 8, 87-88; Mihályi 1900, 25, nota 1, 469, nota 4; Filipașcu 1997, 32; Dercsényi 1990, 86; Bélay 1943, 44 sqq., 183, nr. 122; Petranu 1945, 332; Popa 1970, 222; Popa, *BulMonIst* 39, 2, 1970, 67 sq.; Marosi (red.) 1987, 399, 451; Diaconescu 1997, 123 sqq.; Rusu A. A. (coord.) 2000, 215 sq.; Baboș 2002, 267; Ardelean 2012, 19.

-Tezaurului de monede de argint din secolele XVII-XVIII, apărut în 1975 la Remeți pe Someș (com. Mireșu Mare, jud. Maramureș; vezi mai sus), B. Mitrea i-a atribuit, greșit, ca localitate de descoperire comuna Remeți, jud. Maramureș.

Lit.: Mitrea 1976, 292, nr. 141; Mitrea 1980, 606, nr. 365.

XLVc TECEU MIC

-I. Mihályi menționează existența unor saline vechi în raza localității.

Lit.: Mihályi 1900, 94, nota 1.

-Tezaurul descoperit la 11 august 1874 în localitatea Teceu (astăzi Tjačevo, Ucraina), aflată la nord de Tisa, format din peste 1.100 de monede romane imperiale emise începând de la Vittelius și până la Septimius Severus, a fost greșit localizat de mai mulți cercetători la Teceu Mic, respectiv la Teceu, jud. Maramureș.

Lit.: C. Daicoviciu, M. Constantinescu, *Brève histoire de la Transylvanie*, București, 1965, harta 3 – *L'espace carpato-danubien à l'époque romaine*; Bader, *Descoperiri monetare în Cîmpia someșană*, Baia Mare, 1967, 9; D. Protase, T. Bader, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Ghirișa*, în *Tezaurul monetare din județul Satu Mare*, Oradea, 1968, 49; Lazin 1969, 113, nr. 18; Mitrea 1971a, 397; Mitrea 1971b, 117; Bader, Winkler, *StComSatu Mare IV*, 1980, 115; Sășianu 1980, 174, nr. 134; Dumitrașcu 1993, 125, nr. 7; Matei, Stanciu 2000, 82, nr. 137; E. Istvánovits, *Römische Münzen im Oberen Theißgebiet*, în K. Kuzmová, K. Pieta, J. Rajtár (ed.), *Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag*, Nitra, 2002, 280; Vizauer 2003, 223; Ardeleanu 2013, 227, nr. 793. Pentru localizarea corectă a descoperirii vezi Lehoczky 1878, 150; Mihályi 1883; Mihályi 1900, 618 sq., nota 2; Dăncuș 1986, 16; Stanciu 1992, nota 43; Kotigoroško 1995, 133; Iuga 2003, 229 sqq.; Kacsó 2006a, nota 16.

²⁶⁸ În lucrarea lui Myskóvszky sunt reproduse o imagine desenată a bisericii, precum și scrisoarea lui Ludovic II din 1516 către locuitorii din Remeți.

XLVI. REPEDEA, comună

XLVIa REPEDEA

-În zona stâncii *Moloșnaia*, la circa 8 km de localitate, în versantul stâng al Văii Repede, la aproximativ 500 m aval de confluența cu Valea Smereceni, se află mai multe peșteri. Una dintre acestea se numește *Peștera cu Monezi*. Peștera are două intrări joase (înălț. 1 m, lăț. 2 m, respectiv 4 m). Prin cele două intrări se pătrunde într-o galerie cu direcție generală SV-NE, cu înălțime în general redusă de sub 1 m (cu un scurt tronson în care înălțimea atinge 1,3–2,5 m). Din dreptul intrării centrale, o galerie strâmtă și joasă (0,7/0,7 m) urmează traseul de colectare și scurgere al apelor de infiltrație. Peștera are o dezvoltare de 37 m, denivelare de 2,3 m (+2; -0,3), dar +2 se atinge într-un mic horn, astfel că peștera este aproape orizontală, urmărind baza calcarelor. Sunt prezente coralite și mondmilch. În peșteră, dispersate în pietrișul de pe podeau de la cele două intrări, au fost descoperite nouă monede: trei monede austriece (1 creițar din 1851, o jumătate de creițar din 1816 și o monedă neidentificată din cauza deteriorării), o monedă ungurească din 1894 și cinci monede românești (o monedă de 1 leu din 1924, una de 3 bani, două de 5 bani și una de 10 bani, ultimele patru din 1952).

Lit.: **Z. Șomcutean, Gh. Nistor, E. Paal, J. Rist, M. Todoran, D. Iștvan, I. Mureșan, *Peșterile din stânca Moloșnaia (munții Maramureșului)*, CercSpeo 3, 1995, 9; *Parcul MM*.**

-Alte peșteri din raza localității: *Peștera din Pietriceaua Vestică* (sub Vârful Pietriceaua-Repedea, dezvoltare 34,5 m, denivelare +2,5 m), *Peștera Diaclazei de la Cascadă* (versantul stâng al Văii Repede, dezvoltare 14,0 m, denivelare -0,5; +6,2 m), *Peștera Mică cu Portal de la Piatra Moloșnaia* (versantul stâng al Văii Repede, dezvoltare 15,0 m, denivelare +2,5 m), *Avenul Izdocinâi din Pietriceaua* (versantul sudic Pietriceaua vestică-Repedea, dezvoltare 216 m, denivelare -54,5 m).

Lit.: ***Parcul MM***.

XLVII. RONA DE JOS, comună

XLVIIa RONA DE JOS

-Depozit de bronzuri, descoperit în 1872, format din mai multe brățări. Nu există niciun fel de date despre soarta ulterioară a pieselor.

Lit.: **Mihályi, *Manuscris I*, 18, 22; Morintz 1978, 172, fig. 94, nr. 60; Kacsó 1999b, 45, 62; Kacsó 2012, 177, 184; Kacsó 2015, 261.**

-Începuturile extracției sării în localitate au fost datate în epoca romană (E. Preisig, L. Schmidt, S. Rákóczy, A. Filipașcu). Nu există bază documentare pentru o astfel de datare. Sunt menționate și urme medievale de ocne părăsite (G. Wenzel).

La cca 6 km sud-vest de localitate, într-o zonă deluroasă, la altitudinea de 436 m, în punctul *Soliște*, se află două izvoare de saramură, care au fost

cunoscute cu siguranță și în secolele anterioare. Cu prilejul cercetării de teren efectuate, împreună cu D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, în mai 2006, nu am găsit la fața locului urme arheologice.

Lit.: Preisig 1877, 303, 321; Wenzel 1880, 238, nota 6; Mihályi 1900, 618 sq., nota 2; Schmidt 1901, 331; Rákóczy 1910, 778; Filipașcu 1997, 22; Kacsó 2006a, 108, fig. 32.

-Al. Doboși afirmă că la 1191 cămărașul din Rona vindea sarea cu 3 floreni (cu 5 bucăți adaos), cu precizarea că niciun cumpărător nu trebuie să aleagă sarea. Această afirmație este reluată de N. Maghiar și Șt. Olteanu, cu mențiunea că ar fi vorba de o localitate din Maramureș. Nu există temeii pentru o astfel de localizare sau pentru o atestare atât de timpurie în documente scrise a exploatarea sării în Maramureș.

Lit.: Doboși 1951, 144, nota 2; Maghiar, Olteanu 1970, 115, 117.

-Potrivit tradiției locale, vatra inițială a satului s-a aflat la cca 2 km sud-vest de vatra actuală, pe un loc deluros, în punctul *Ograde*.

-Tot potrivit tradiției, la cca 1 km nord de centrul actual al localității, pe un loc relativ drept, numit *Mănăstire*, plasat între două pante de deal, se afla o mănăstire. Se păstrează un document din 28 mai 1652, în care este menționată mănăstirea.

Cu prilejul cercetării de teren din mai 2006 (vezi mai sus), nu am găsit la suprafață aici urme de construcții și nici alte resturi arheologice.

Lit.: **Meteș 1936**, 177 sq.; Filipașcu 1997, 136; Păcurariu 1979, 243; Rusu A. A. (coord.) 2000, 218; Motogna 2009, 249 sq.

-Între Rona de Jos și Rona de Sus este consemnat, la 1419 și 1471, satul Kewkemezew.

Lit.: **Csánki 1890**, 450; **Suciu 1967**, 353.

-Mănăstire ortodoxă întemeiată înainte de 1652 în locul numit *Iriștea*. Biserica ei de lemn a fost incendiată la începutul secolului XVIII.

Lit.: **Bud 1911**, 103 sq.; **Meteș 1936**, 177 sq.; **Filipașcu 1997**, 136; Rusu A. A. (coord.) 2000, 218; Ardelean 2012, 244.

-În cimitirul din jurul bisericii de lemn „*Nașterea Maicii Domnului*” se află numeroase cruci de piatră mai deosebite. Cea mai veche cruce păstrată, cu unul dintre brațe rupt, este datată 1790 (fig. 238).

-Sunt de verificat punctele de hotar *Holmul*, *Săliștea*, *Sărata*, *Valea Bătrână*, *Mănăstirea*, unde ar putea exista obiective arheologice.

Lit.: date cu privire la toponimia localității la **I. M. Bota, Rona de Jos – Maramureș – prezentare monografică**, Cluj-Napoca, 2005, 45 sqq.

XLVIII. RONA DE SUS, comună

XLVIIIa COȘTIUI

-Topor perforat de piatră neolitic (lung. 10,8 cm). Nu sunt precizate punctul și condițiile sale de descoperire, dar nici anul său de apariție. Piesa se află în colecția MMSM (nr. inv. 4.641).

Lit.: Dăncuș 1986, 14; Kacsó 1992, 26; **Kacsó 1999c**, 56, fig. 3, 4; Kacsó 2006a, 100; Bobină 2009, 9, nr. 14.

-Pe teritoriul localității au ieșit la iveală două depozite de bronzuri. **A).** Depozitul I (fig. 239) a fost descoperit, în 1863, pe partea nordică a dealului *Szenes*, în apropiere de dealul *Calvaria*, se pare că în vecinătatea unei saline. Bronzurile au fost găsite de către I. Koszovan într-o grămadă, cu prilejul săpării grădinii sale, la adâncimea de 8-11 cm (după J. Hampel la distanță de 8-11 cm [„8-11 cmnyi távolságban”). F. Kenner descrie șapte piese (trei celturi, un fragment de seceră și trei brățări), iar J. Hampel două loturi, unul de șapte piese (tot trei celturi, o seceră fragmentară și trei brățări, despre trei dintre piese afirmând că se găsesc în colecția imperială din Viena), celălalt de două piese (un celt și o brățară²⁶⁹, ambele în colecția muzeului din Budapesta), despre care presupune că ar putea aparține aceluiași depozit. M. Hoernes menționează doar cinci piese, toate din muzeul de la Viena. Datele din literatura recentă cu privire la numărul obiectelor recuperate, inclusiv cele comunicate de mine, sunt, cel puțin în parte, contradictorii, datorită informațiilor incomplete sau greșite apărute în sursele primare atât în privința numărului de piese cât și în legătură cu dimensiunile acestora. Cele cinci piese aflate și în prezent la NHM din Viena aparțin cu siguranță depozitului descoperit la Coștiui în anul 1863. Desigur, din acest depozit provin și cele două piese ajunse la MNM încă în acel an ca donație a lui L. Lescenszky. Acestui depozit i-au aparținut în mod aproape cert și cele două piese (un celt și o brățară), care au fost predate, de către Oficiul regal al sării, în august 1902, Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmăției (nr. inv. 23-24). Pare destul de probabil că aceste piese sunt cele ilustrate încă în 1863 de către K. P. Szathmáry: un celt cu pliscul puțin dezvoltat și o brățară cu capetele deschise, ornamentată cu registre de creștături ce alternează cu registre de motive în forma acelor de brad. Despre una dintre aceste ultime piese, și anume un celt, există informații și în lucrarea rămasă în manuscris a lui I. Mihályi, unde se afirmă că ea se afla în posesia Oficiului încă din 1863. Dintre piesele depozitului se mai păstrează cinci (două celturi, două brățări și o seceră) la NHMW (nr. inv. 34.892-34.894; câte două piese au același număr; pe toate piesele apare eticheta *Ronaszék in Marmaros IV. 9. 63*) și una (un celt) la MNMB (nr. inv. 1863. 77. 1; piesa pierdută – o brățară – avea nr. inv. 1863. 77. 2). **B).** Depozitul II a fost descoperit în 1936, cu ocazia construirii șoselei Coștiui-Petrova, la km 6,7. Au fost recuperate două brățări, două fragmente de la o brățară și două verigi de picior, dintre care una cu unul dintre capete rupt. Piese, în prezent pierdute, s-au aflat în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției. Ambele depozite se datează în Bronz târziu 2.

Lit.: **A).** Szathmáry 1864 (VasÚj 11, nr. 16, 146); F. Kenner, *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde der österreichischen Monarchie (1862-1863)*, Wien, 1864, 102 sqq., fig. 89 a și 89b; Römer 1864, 162, nr. 666, 169, nr. 747; v. Sacken 1865, 125; Römer 1866a, 120; E. Freih. von Sacken,

²⁶⁹ Datorită unei greșeli de tipar, în Hampel 1892, 128 textul apare trunchiat.

F. Kenner, *Die Sammlungen des k. k. Münz- und Antikenkabinettes*, Wien, 1866, 316, nr. 1.646; Pošepný 1867, 191; **Preisig 1877**, 302, fig. 4-8; Mihályi, *Manuscris I*, 13, 18; **Hampel 1886a**, 94; **Hampel 1892**, 128; Lehoczky 1892, 147; Mihályi 1900, 618 sq., nota 2; Várady 1900, 456; **Hoernes 1904**, 206 sqq., nr. 10; *Múzeumi évkönyv*, 78 sqq.; Schmidt 1901, 331; Pasternak 1928, 171, nr. 58; Roska 1942, 239, nr. 54; Rusu 1963, 205, nr. 19; Mozsolics 1973, 172 sq.; Petrescu-Dîmbovița 1976, 490, nr. 23; Petrescu-Dîmbovița 1977, 56, pl. 37, 1-6; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 100, nr. 21, pl. 26C; Morintz 1978, 172, fig. 94, nr. 19; Wanzek 1989, 79; Kacsó 1990b, 242; Hansen 1994, 580, nr. 106; Kacsó 1995a, 12; Chidioșan, Soroceanu 1995, nota 17; Wollmann, *Der Anschnitt* 47, 1995, 136 sq.²⁷⁰; Kacsó 1999b, 51, 61; V. Wollmann, *H. Ciugudean, Apulum XLII*, 2005, 100; Kacsó 2006a, 100 sq.; Ciugudean, Luca, Georgescu 2006, 50; Boroffka 2006, 76, fig. 4, 4-9²⁷¹; Kacsó 2007b, nota 241; Marta 2008a, 48²⁷²; Kacsó 2009c, 346, fig. 4-6; Boroffka 2009, 128, fig. 2, 4-9; Bratu 2009, 254, nr. 237²⁷³; Jovanović 2010, 29; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 175, 183, fig. 4; Țârlea 2012, nr. 374; Kacsó 2013c, 227; Kacsó 2015, 257 sq. **B**). Ilea 1939, 59; Roska 1942, 239, nr. 54; **Popescu, Dacia** 9-10, 1941-1944 (1945), 541-542; Petrescu-Dîmbovița 1976, 490, nr. 23; Petrescu-Dîmbovița 1977, 56, pl. 37, 7-12; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 100, nr. 22, pl. 27A; Kacsó 1990b, 242; Hansen 1994, 580, nr. 107; Kacsó 1995a, 12; Petrescu-Dîmbovița 1998, 59, nr. 437, 66, nr. 585, 67, nr. 602, 103, nr. 1.144, 104, nr. 1.151, pl. 44, 437, pl. 52, 585, pl. 53, 602, pl. 90, 1.144, pl. 90, 1.151; Kacsó 1999b, 63; Kacsó 2006a, 101; Ciugudean, Luca, Georgescu 2006, 50; 96, nota 447; Kacsó 2007b, 96; Marta 2008, 48; Boroffka 2009, 128, fig. 2, 4-9; Kacsó 2009c, 346; Bratu 2009, 254, nr. 238²⁷⁴; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 183; Țârlea 2012, nr. 375, nr. 947 („Petrova”); Kacsó 2015, 258.

-Din raza localității sunt semnalate patru piese de bronz, dintre care cea mai recent apărută este sigur o descoperire izolată, în timp ce celelalte intră în aceeași categorie doar cu probabilitate. **1**). Topor cu disc și spin, descoperit în 1844, a fost în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției. **2**). Spadă, descoperită înainte de 1892, a fost la MNMB (colecția Kiss, în prezent neidentificabilă). **3**). Topor cu aripioare de formă neprecizată, descoperit înainte de 1896. **4**). Celt cu plisc cu secțiunea rectangulară, descoperit, în 1983, pe dealul *Hrițcova*. În anul 1988, atunci când am fotografiat-o, piesa se afla în colecția Școlii generale Coștiui. Potrivit unor informații recente, ea se găsește în

²⁷⁰ Se afirmă că depozitul a fost descoperit într-o mină, la adâncimea de 16 m (!) și se menționează și un corn de cerb la un celt, ca sursă de informare fiind citată lucrarea lui Ed. Preisig din 1877; aici se vorbește însă doar de un corn de cerb carbonizat găsit împreună cu alte obiecte într-una dintre ocele foarte vechi din Valea Regelui, aflată în apropiere de Nereșnița.

²⁷¹ Sunt amintite și „*unelte de minerit din corn*”, fiind citată lucrarea lui V. Wollmann din 1995.

²⁷² Este reluată afirmația lui Wollmann în legătură cu locul de descoperire a depozitului.

²⁷³ Date incomplete cu privire la compoziția depozitului.

²⁷⁴ Date greșite cu privire la compoziția depozitului.

prezent la N. Bura din Sighetu Marmăției. Piesele **1** și **4** datează din Bronz târziu 2, spada **2** poate dintr-o etapă mai nouă. Nu pot fi făcute aprecieri cronologice cu privire la piesa **3**.

Lit.: **1).** Hampel **1880**, 63 sq.; Hampel 1886a, 94; Hampel 1892, 128 sq.; Pasternak 1928, 167 sq., nr. 19; Roska 1942, 239, nr. 54; Vulpe 1970, 101; Mozsolics 1973, 173; Kacsó 1995a, 19; Kacsó 1999b, 65; Kacsó 2006a, 101; Kacsó 2009c, 346; Bratu 2009, 377, nr. 7; Kacsó 2012, 185; Țârlea 2012, nr. 372; Kacsó, *Topoare*. **2).** Hampel **1892**, 129; Hampel 1896, 103; Pasternak 1928, 174, nr. 20; Alexandrescu 1966, 189, nr. 303; Mozsolics 1973, 173; Bader 1991, 167 sq., nr. 415; Kacsó 1995a, 19; Kacsó 1999b, 67; Kacsó 2000a, 210, nr. 5; Kacsó 2006a, 101; Kacsó 2009c, 346; Kacsó 2012, 185; Țârlea 2012, nr. 373. **3).** Hampel **1896**, 41; Vulpe 1975a, 80; Kacsó 2009c, 346; Kacsó 2012, 185. **4).** Kacsó **1995a**, 19; Kacsó 1999b, 69; Kacsó 2006a, 101; Kacsó 2009c, 346; Kacsó 2012, 185.

-Ca și celelalte zăcămintele importante de sare gemă din Depresiunea Maramureșului, și cel de la Coștiui este în formă de pernă, având estimate grosimea la 250 m, iar rezervele la 1.078 milioane tone.

Printre primii cercetători care s-au ocupat de salinele din Maramureș se numără învățatul sibian J. E. v. Fichtel. El menționează vechile exploatare de sare din această regiune, prezentând o listă și o hartă cu mai multe localități maramureșene în care se aflau rezerve de sare, unele exploatare pe vremea lui (Coștiui, Hust), altele mai demult (de ex. Giulești și Dragomirești). În lucrarea publicată în 1780 sunt enumerate și localitățile cu izvoare sărate din Maramureș (Coștiui, Dragomirești etc.).

În lucrarea *Chronologia Rei Cameralis Marmatiae*, întocmită, în 1805, sub îndrumarea arhivarului de la Comisia Aulică, Franciscus Réti²⁷⁵, se vorbește despre existența a patru mine mari de sare și 30 mai mici și ruinate la Slatina, despre existența la Talaborfalva a 18 mine mari și 111 mai mici (p. 91), precum și despre faptul că minele de la Coștiui se numără printre cele mai vechi, exploatarea sării fiind presupusă a fi fost făcută deja de șase secole (p. 102). Sunt enumerate aici denumirile a numeroase mine ce au funcționat la Coștiui, dar și în alte localități, în cursul secolului XVIII și la începutul celui următor (vezi mai jos), sunt ilustrate planurile unor exploatare și tehnicile de exploatare.

Ed. Preisig, L. Schmidt și S. Rákóczy afirmă că în raza localității Coștiui se aflau saline în care extracția sării s-a realizat numai prin acțiunea apei, fără folosirea vreunei unelte de tăiat. Aceste saline, cu o adâncime de 9–10 m, au fost datate de autorii menționați în epoca bronzului. O dovadă pentru o astfel de datare era considerată și prezența în apropierea salinelor a unor obiecte de bronz. Același argument pentru încadrarea în epoca bronzului a începuturilor exploatareii sării este adus și de F. Pošepný și K. P. Szathmáry. E. Preisig nu

²⁷⁵ Manuscris aflat la Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, fond Colecția de documente și manuscrise, nr. 8-10.

exclde nici posibilitatea ca cele mai vechi exploatări să fi aparținut epocii neolitice.

G. Wenzel face doar scurte mențiuni cu privire la exploatarea sării în Maramureș în epoca medievală, amintind, pe baza manuscrisului lui I. Simonchitz (vezi mai sus Dragomirești, Giulești etc.), urme de ocne părăsite și în raza localității Coștiui.

I. Mihályi se ocupă în mai multe pasaje de istoricul exploatării sării în Maramureș, atât în lucrarea sa despre preistoria zonei, cât și în cea în care publică diplomele maramureșene. El afirmă că locuitorii de aici au produs sare cu mult înainte de epoca romană, nu numai pentru consumul local, ci și pentru export, transportul sării pe Iza, Taras, Talabor și Tisa fiind realizat cu ușurință. Autorul enumeră descoperirile de piese de bronz de la Ieud, Nereșnița, Coștiui, Slatina, piesele găsite în Valea Regelui din apropiere de Nereșnița, monedele romane de la Giulești, Ieud, Sighet, Slatina etc., tezaurul de peste 1.100 de monede, de asemenea romane, apărut în 1874 la Teceu, toate puse în legătură cu exploatarea sării în timpul romanilor sau înaintea acestora. I. Mihályi, ca de altfel și J. Pap, este de părere că în *Annales Fuldenses*, unde este relatată cererea din 892 a împăratului Arnulf către principele bulgar Wladimir, prin care acesta este solicitat să nu mai furnizeze sare Moraviei, se face referire la sarea din Maramureș. Concluzia celor doi istorici a fost că în secolul IX se exploata sarea în Maramureș și că acest ținut era atunci sub dominația bulgarilor²⁷⁶. I. Mihályi

²⁷⁶ Datele comunicate în *Annales Fuldenses (Analele de la Fulda)* în legătură cu conflictul dintre moravi și franci, precum și cu cererea acestora din urmă în privința interzicerii comerțului cu sare cu moravii au fost comentate de numeroși alți autori, una dintre problemele cheie fiind cea a provenienței sării în discuție. O parte a literaturii pe această temă de până la cel de al doilea război mondial a fost rezumată de către A. Decei (*Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti*, BiblInstIstNaț 5, București, 1939, 66 sqq.). Se precizează aici că au fost exprimate două puncte de vedere în legătură cu locul de origine a sării, unul care îl căuta în Maramureș (Schafarik, Pić), celălalt în Transilvania (Rösler, Pauler), autorul înclinând spre cea de a doua alternativă. B. Iványi (1911, 13), după menționarea faptului că în înțelegerea dintre Arnulf și Wladimir nu sunt indicate nominal nici ocnele de sare din Maramureș, nici cele din Transilvania, crede că ipoteza că în acest document se face referire la exploatări de sare din Transilvania pare a fi mai veridică. O părere similară este exprimată de J. Faller (BKL 72, 1939, 38).

Controversa în privința informațiilor cuprinse în *Anale* a continuat și după 1945. Dacă după opiniile exprimate de Al. Doboși (1951, 125, nota 2) și N. Maghiar, Șt. Olteanu (1970, 97) în amintita înțelegere putea fi vorba doar de sarea din Maramureș și Transilvania de Nord, K. Belényesi (2000, 186 sq.), T. Ivanciuc (2004, 327) și Ana-Maria Velter (CercNum 12-13, 2006-2007, 210) sunt de părere că sarea provenea din salinele din Transilvania de Sud-Est, respectiv de pe Someș, sau din jurul Turzii. Despre probabila proveniență transilvană a sării menționate în *Annales* vorbește și P. Niedermaier (2008, 320). D. Fodor (2005, 123) afirmă că „În acel tratat s-a pus condiția ca Vladimir să nu permită moravilor cumpărarea de sare care provenea din Transilvania de Nord sau din Maramureș... Tot de aici aflăm și despre transportul la distanțe mari încă în veacul al IX-lea a sării din Maramureș”. Este evidentă aici

citează o lucrare scrisă de un expert erarial la începutul secolului XIX, „*Tentamen eruitionis...*”, în care se susține că salinele de lângă Talibor au fost lucrute deja în secolele IV-VI și că cele 14 ocne vechi părăsite de la Coștiui au fost începute în secolul VI, fiind lucrute de urmași ai coloniștilor romani și după metoda elaborată de aceștia. E. Preisig susține, de asemenea, că în jurul anului 600 funcționau ocne în Maramureș.

B. Iványi vorbește despre exploatarea sării în Maramureș înainte de epoca romană, ca argument fiind adusă descoperirea unor unelte de bronz primitive în sarea din ocne. El crede probabilă și prezența romanilor aici, după plecarea acestora, în epoca migrațiilor ocnele fiind părăsite și existența lor uitată, redescoperirea lor având loc mult mai târziu.

M. Roska consideră că direcția prin care au pătruns în Transilvania produse ale civilizației vechi din Italia a fost influențată, printre altele, de existența resurselor de sare în Maramureș.

Despre prezența unor unelte de piatră și bronz cu o vechime de cca 3500 ani, care atestă exploatarea sării la Coștiui (Rona) și la Ocna Șugatag încă în vremuri preistorice, vorbesc A. Constantinescu, I. H. Crișan și V. Cazacu, precum și V. Manilici și E. Manilici, iar mai recent K. Réthy, precum și M. Borcoș și Gh. Udubașa. E. Iaroslavschi afirmă că cele mai vechi exploatări de sare din Maramureș se aflau la Coștiui și că acestea au funcționat, sub dacii liberi, și în epoca romană

K. Horedt pune în legătură cu exploatarea sării de la Coștiui și Șugatag așezarea fortificată din Bronzul târziu de la Sighetu Marmației. Această ipoteză este menționată și de S. Demeterová.

M. Rusu presupune că salinele de aici, ca și cele din Ocna Șugatag au fost exploatate deja în epoca bronzului, întrucât aici s-ar fi descoperit, la începutul secolului XIX, puțuri cu unelte de lemn, piatră și bronz.

Posibilitatea ca unele saline de la Coștiui (cele din jurul exploatării „Sf. Ladislau”) să aibă o vechime atât de mare este acceptată și de V. Wollmann, care menționează și descoperirea unor piese de bronz, în prima jumătate a secolului XIX, într-o ocnă adâncă de 16 m. Foarte probabil, autorul se referă la depozitul I, descoperit însă mai târziu, eventual în apropierea unei ocne (vezi mai sus).

Prezența unor exploatări de sare în Maramureș încă în epoca bronzului este discutată și de V. Cavruc, H. Ciugudean și A. Harding, în special pe baza

reproducerea unei ipoteze, fără citarea sursei, și nu a documentului propriu-zis, vezi Kacsó 2006a, nota 24. D. Ciobanu (2002, 73 sq.; 2003, 438 sq.; *Exploatarea sării în spațiul carpato-dunărean în perioada post-romană și cea a marilor migrații*, în Cavruc, Chiricescu (ed.), *Sarea, Timpul, Omul*, 90) crede, de asemenea, că sarea provenea fie din Maramureș, fie din Transilvania de Nord. A fost exprimată și ipoteza, potrivit căreia sarea menționată în *Annales* ar fi putut proveni din ocnele aflate în Muntenia (vezi Zsámboki 1997a, 48). Vezi din literatura recentă și Musteață, *Salz macht Geschichte: Monedă fără comerț și comerț fără monedă în Transilvania în secolele VIII-IX*, în *Monedă și comerț în sud-estul Europei II*, BiblBrukenthal XXII, 2008, 119 sq.

relatărilor lui Preisig despre descoperirile din prima jumătate a secolului XIX, pe care cei trei autori le localizează la Ocna Slatina²⁷⁷.

Este de notat că legătura dintre obiectele de bronz descoperite la Coștiui și saline nu poate fi fără rezerve dovedită, după cum lipsesc și datele sigure cu privire la prezența în salinele de aici a unor unelte de lemn și piatră.

M. Bărbulescu datează, cu probabilitate, începuturile exploatării sării la Coștiui în epoca dacică. Despre exploatările de sare din Maramureș în epocă dacică vorbesc și E. Nemeth, A. Rustoiu și H. Pop, iar V. Wollmann și D. Ciobanu cred că prezența în localități apropiate salinei de la Coștiui a unor descoperiri de monede romane justifică ipoteza potrivit căreia aici a avut loc o exploatare mult mai veche decât cea atestată de documente. Vorbind de apariția întâmplătoare a unor unelte miniere, și V. Bélay crede că exploatarea sării în Maramureș datează din epoca romană. O părere similară este exprimată și de G. Kiss. După K. Réthy, descoperirile de monede romane în localități apropiate de Coștiui întăresc ipoteza că aici s-a exploatat sarea și în epoca romană.

A. Constantinescu publică un tabel al minelor de la Coștiui, din care zece (minele 1-10) ar fi fost în funcțiune, pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă, în intervalul de timp dintre 600 și 1350. Evident, datele indicate nu se bazează pe vreun suport documentar, ci, eventual, doar pe afirmații din lucrări anterioare cu privire la istoria Maramureșului²⁷⁸. T. Gridan și S. Gridan vorbesc de existența unor ocne de sare la Rona și Ocna Șugatag în anul 1111.

K. P. Szathmáry, G. Wenzel, I. Szilágyi și P. Hunfalvy afirmă că salinele maramureșene sunt menționate pentru prima dată la 1239. L. Ardelean este de asemenea de părere că primele ocne de la Coștiui datează de la mijlocul secolului XIII. Documente pentru o datare a ocnelor de sare din Maramureș pentru o perioadă atât de timpurie lipsesc²⁷⁹. După K. Belényesi, producția de sare a început în Maramureș la sfârșitul secolului XIII și la începutul secolului

²⁷⁷ Pentru localizarea corectă vezi mai sus nota 270, precum și Kacsó 2006a, nota 7. Într-un articol recent publicat (în *The Antiquaries Journal* 91, 2011, 1 sqq.), și A. Harding precizează faptul că ocnele de la Királyvölgy se aflau în apropierea localității maramureșene Nereșnița (astăzi în Ucraina Transcarpatică).

²⁷⁸ Totuși, aceste „date” sunt amintite, fără vreo notă critică, doar cu mențiunea că lipsesc referințele bibliografice, de către D. Ciobanu (2003, nota 5).

²⁷⁹ Vezi și considerațiile lui J. Pap (f. a., 7 sq.) cu privire la relatările canonicului de Cracovia, Jan Długosz (1415-1480), despre pretinsa vizită a lui Béla IV împreună cu fiica sa, Kunigunda, în Maramureș, ocazie cu care regele ar fi donat fiicei sale o ocna de sare. Publicistul sighetean este de părere că Długosz a transpus o veche legendă în teritoriul Maramureșului secolului XIII tocmai în vremea în care exploatările de sare de aici au devenit binecunoscute. După K. P. Szathmáry (1864, [VasÚj 11, nr. 16, 146]), evenimentul s-a petrecut în 1239 la Coștiui, în timp ce A. Filipașcu (1997, 34) afirmă că vizita regelui a avut loc în anul 1262 și că mina de sare dăruită fiicei sale se afla în hotarul localității Teceu și nu la Slatina. Legenda consemnată de Długosz este comentată și de R. Popa (1970, 49 sq.), precum și de D. Ciobanu (2003, 441), fiind exprimate păreri apropiate de cea a lui Pap. După K. Réthy (2010b, 50 sq.), Długosz a relatat evenimente din prima jumătate a secolului XIII. Vezi și Ilk 2009, 28.

XIV, iar Gy. Györffy consideră că primele exploatări de sare în Maramureș ce au aparținut regelui datează de la începuturile secolului XIV. În prima jumătate a secolului, deși proprietară a minelor, regalitatea maghiară nu a preluat pe seama visteriei administrarea și exploatarea ocnelor, acestea revenind localnicilor, regele primind o cotă parte din cantitatea extrasă. Instituțiile administrative *Cămărilor de sare* au fost create spre sfârșitul secolului XIV și începutul celui următor.

Referitor la ocnele regale de la Coștiui există mai multe date documentare în secolul XV²⁸⁰, se presupune însă că ele au funcționat de la mijlocul secolului XIV (V. Bélay), monopolul sării devenind cea mai importantă sursă de venituri regale (Gy. Kristó, E. Marosi; P. Engel; L. Ardelean). Pe o perioadă de timp destul de îndelungată, salina de la Coștiui a fost singura care a funcționat în Maramureș în folosul visteriei, altele, precum cele de la Ocna Șugatag și Slatina, erau folosite de populația locală.

La sfârșitul secolului XVII și în prima jumătate a secolului XVIII, în afară de Coștiui, importante centre de exploatare a sării în Maramureș se aflau la Rona de Sus, Rona de Jos, Solotvino (Slatina), Câmpulung la Tisa și Bocicoi.

După alipirea de imperiu, la sfârșitul secolului XVII, a noilor provincii, inclusiv a Maramureșului, au activat o perioadă încă vechile cămări de sare (*Camera salium*), care s-au transformat apoi în oficii de sare (*Salzamt*), acestea fiind diferențiate în oficii pentru exploatarea sării, oficii de depozitare și transport, oficii de vânzare a sării (I. Dordea).

În perioada dintre 1691 și 1740, răspunderea conducerii directe a activității de la salinele maramureșene a revenit *Camerei Aulice* de la Viena, cu excepția intervalului dintre anii 1703 și 1711, când aceste saline s-au aflat în subordinea *Cancelariei* principelui Fr. Rákóczi II, fiind înființată atunci *Cămara de sare a Scaunului Rona*. Din vânzarea sării, obținută la Coștiui mai ales prin exploatarea ocnei Rákóczi, principelui i-au revenit sume consistente, care au fost folosite în bună parte pentru acoperirea cheltuielilor militare.

În cursul secolului XVIII au avut loc la salinele din Maramureș mai multe inspecții imperiale. În urma inspecției baronului Johann Babtista Marcus von Zuanna din 1726 au fost elaborate instrucțiuni ce au reglementat întreaga producție de sare din Maramureș. În anul 1773, Maramureșul a fost vizitat de Josif II, care a constatat, de asemenea, unele nereguli în privința exploatării sării.

Între 1741 și 1854, salinele din Maramureș au fost subordonate *Cămării regale ungare* de la Pozsony (Bratislava), doar în intervalul dintre 1785 și 1793 autoritatea centrală camerală fiind asumată din nou de Camera Aulică de la Viena. La 1 iunie 1775 a avut loc o reorganizare a administrației salinelor, iar la

²⁸⁰ După R. Popa (1970, 131), drumul ducând peste deal din satul Valea Porcului „*ad salis fodinas*”, amintit în documentul din 1412, poate fi cel spre Coștiui sau cel spre Virișmort, mai probabilă fiind cea de a doua alternativă. D. Csánki (1890, 451), referindu-se la localitatea Rona, menționează documentele din 1431, 1459 și 1460 în care se vorbește de ocne de sare și Cămara de sare.

1 noiembrie 1785 toate oficiile miniere au fost subordonate Oficiului Superior al Salinelor de la Sighet, dependent de Inspectoratul minier de la Baia Mare. În secolul XIX a fost înființată la Rona de Sus o Direcție minieră pentru exploatarea sării.

Ocnele de la Coștiui au fost exploatate până la o dată recentă (1934), fiind printre cele mai bogate din Maramureș. Clădirea principală în care se afla sediul Cămării din secolele XVIII-XIX, aflată aproape de drumul dinspre Rona de Sus, se păstrează și în prezent. În apropiere se aflau și alte case sau anexe gospodărești, dintre care una era destinată adăpostirii tăietorilor de sare din Sighet.

Ocnele medievale (fig. 240) cele mai vechi sunt Mina Mare, exploatată de la 1450, „Aquaticum” (Vizakna), Therezia și Kurucz; ocna Apafi a fost dată în folosință în 1674²⁸¹. Ea a fost arendată, împreună cu celelalte saline ale domeniului Hust, proprietatea principelui Apafi, unor întreprinzători particulari.

La începutul secolului XVIII, o parte a ocnelor era prăbușită sau inundată. În 1710 a început amenajarea ocnei S. Caroli Borr., care a fost dată în funcțiune mai târziu. În 1711 sunt menționate trei ocne, iar în 1719 a fost deschisă ocna Antal, care funcționa și în 1732, la fel ca și ocnele Apafi și Ferdinand. Pe o hartă păstrată la arhiva din Banská Štiavnica (Slovacia) sunt trecute ca cele mai importante exploatări existente în anii 1747-1748 salinele Fodina Salis St. Carolj Borom. cassata, Fodina Salis St. Elisabetha cassata, Fodina Salis St. Ioannis Babt(ista), Salis Fodina Magna, Salis Fodina Mediocris, Salis Fodina Aquatica, primele două abandonate deja în această perioadă.

Din a doua jumătate a secolului XVIII sunt cunoscute ocnele Pál (anul 1768), Károly (anul 1778), József (anul 1778) și Francisc (anul 1795). Aceasta din urmă avea o adâncime de 106 m și o bază de exploatare de 29.050 m². În anul 1893, la o adâncime de aproximativ 120 m și la 55 m de masivul de sare au fost găsite aici bucăți de bușteni și crengi, împreună cu bucăți de rocă. Pe o hartă din 1804 sunt menționate și alte saline: S. Ioannis Nepom(uceni) și S. Mariae (anul 1770), Ssmae Trinitatis și S. Nicolai (anul 1771), S. Caroli Borr. 2-do (anul 1774) etc.

Până spre sfârșitul secolului XVIII exploatările de sare erau amenajate în formă de clopot. După 1780 se introduc treptat exploatările cu camere paralelipipedice, respectiv se reamenajează cele vechi potrivit noii tehnici, reușindu-se extragerea unor cantități mai mari de sare. În ocna S. Caroli (cea nouă), reamenajată, s-au construit scări de lemn în zig-zag pentru accesul tăietorilor de sare.

În 1828 s-a redeschis ocna Ferdinand. În primele decenii ale secolului XIX, producția de sare, potrivit datelor comunicate de P. Magda, a ajuns la „4-500.000 Centner”, fiind a doua ca mărime în Maramureș, după cea obținută la

²⁸¹ După alte date (vezi Ardelean 2012, 45) ea funcționa începând din 1590. Datorită repetatelor erupții de apă, ocna a fost părăsită definitiv în anul 1766, vezi Dordea, Wollmann 1970, 194, nota 138.

Solotvino (Slatina), de „900.000 Centner” în 1805, sarea de aici fiind mai albă și mai curată decât cea de la Coștiui. În anul menționat, cantitatea de sare extrasă la Ocna Șugatag era de „300.000 Centner”. În 1905, producția de sare era de aproximativ 225.000 Q atât la Coștiui cât și la Ocna Șugatag, în timp ce la Solotvino (Slatina) era de 450.000 Q.

Datorită surpării vechilor ocne și a infiltrațiilor de apă, salina de la Coștiui a fost închisă în toamna anului 1931.

În mai anul 2003, Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare a inițiat cercetarea ocnei Apafi (fig. 241). Potrivit lui I. Szilágyi, această ocină se număra spre sfârșitul secolului XIX printre cele 14 deja abandonate, există totuși informații că ea a fost redeschisă în timpul celui de al doilea război mondial, exploatarea neautorizată și la scară mică desfășurându-se aici chiar și după 1945²⁸². În anii 1980 au fost executate la galerie lucrări de reparații în vederea introducerii obiectivului în circuitul turistic, care au fost însă abandonate înainte de a fi finalizate²⁸³.

În prezent se păstrează într-o stare foarte proastă de conservare intrarea și o parte a galeriei, o altă intrare de galerie, abia perceptibilă, despre care se presupune că aparține aceleiași ocne, precum și două puțuri, acestea din urmă mult mai bine conservate.

Etapele cercetării pot fi astfel rezumate: S-a coborât pe puțul de 8 m adâncime și s-a ajuns la nivelul galeriei. Galeria este perforată de un puț pornit de la suprafață, care ajunge până la -23 m, aici începând salina propriu-zisă. Având formă de clopot, aceasta este acum parțial umplută de un lac, adâncimea actuală a acestuia neputând fi stabilită, luciul de apă aflându-se, la data cercetării, la -47 m, cota absolută fiind +360,9 m. Într-o perioadă de 16 ani, nivelul lacului, care este alimentat de apele de precipitații, s-a ridicat cu 1,9 m. Partea de intrare în galerie, acum surpată, este armată cu prilejul lucrărilor menționate din anii 1980, în timp ce interiorul galeriei păstrează o armătură veche, de tip „desiș” (trunchiurile sunt așezate vertical unul lângă altul, fără spații între ele). Vechimea destul de apreciabilă a galeriei este indicată și de faptul că profilul are o lățime mică. În galerie se păstrează mai multe trunchiuri parțial retezate și decorate, care au servit, foarte probabil, pentru poziționarea sursei de iluminat (opaiț, lampă). În peretele salinei propriu-zise se observă resturile unui sistem de coborâre semicircular amenajat din bârne, în momentul de față neutilizabil. În cadrul cercetării s-a stabilit și faptul că între salina Apafi și lacul Francisc, format prin surparea unei vechi mine, nu a existat nicio legătură, ceea ce înseamnă că salina este stabilă, prin urmare exploatabilă, eventual și turistic.

Studiul geologic și geotehnic efectuat la Coștiui indică că partea localității cea mai afectată de prăbușirea ocnelor vechi este cea vestică, pe o lungime de cca 700 m și lățimea de 100-150 m, pe direcția NE-SV, acest

²⁸² Informații Zoltán Czigler și Dumitru Iștvan.

²⁸³ Informații Zoltán Czigler. Armătura vizibilă la intrarea în galerie (Kacsó 2006a, fig. 8-9) aparține acestei lucrări recente.

aliniament cuprinzând fostele mine Francisc, Pál, Károly, Maria Terezia, Antal, Jozsef și Kurucz. Există și alte suprafețe restrânse de ușoară scufundare, umplute cu apă sau colmatate. Zona minei Ferdinand, aflată în extremitatea de est a jumătății de vest a localității, este de asemenea surpată, iar mina inundată. Între cele două zone a fost evidențiată o suprafață cu o lungime maximă de 550 m și lățimile în limite de 180-420 m, unde au fost sesizate urmele unor vechi exploatari, minele având un areal restrâns (30 m lungime, 20 m lățime). Gradul de stabilitate și siguranță a terenului n-a putut fi cu siguranță stabilit tocmai datorită faptului că nu există o certitudine asupra extinderii minelor în subteran. Se pare că această zonă este cea mai propice pentru demararea unor cercetări arheologice. Astfel de cercetări pot fi întreprinse și în porțiunea de est a localității, în dreapta și stânga Văii Szenes, în apropiere de presupusul loc de descoperire a depozitului de bronzuri Coștiui I, într-o zonă propice habitatului.

Periegezele pe care le-am efectuat în primăvara anului 2006 la Coștiui, împreună D. Iștvan și Z. Șomcutean, apoi cu D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, ambele de scurtă durată, nu au prilejuit descoperirea de noi obiective arheologice sau de artefacte. Am remarcat doar existența în colecția școlii a unei cantități mari de ceramică preistorică și romană, ce provenea însă de la Pianu de Jos (jud. Alba)²⁸⁴.

Identificarea vechilor exploatari de sare este îngreunată și de permanentele mișcări tectonice din zonă, care modifică peisajul. Astfel, de exemplu, în urma unor prăbușiri recente, lacul Francisc, odinioară o atracție deosebită a localității, nu mai există.

Lit.: v. **Fichtel 1780b**, 93, 109, 134, pl. I; Magda 1832, 395; Wenzel 1857, 323; Pošepný 1867, 191; **Szathmáry 1864** (VasÚj 11, nr. 11, 103), (VasÚj 11, nr. 16, 146 sq.); Preisig 1877, 302 sq., 312, 321; **Szilágyi (red.) 1876**, 409 sq.; Wenzel 1880, 236 sqq.; **Mihályi, Manuscris I**, 17 sqq.; Szilágyi 1889, 19, 21; P. Hunfalvy, *Az oláhok története*, I, Budapest, 1894, 174 sq.; Schmidt S. 1897, 57 sq.; *Kiállítás 1896*, 150 sq., 154; Mihályi 1900, 172 sq., nota 1, 618 sq., nota 2; Reményik 1900, 155 sqq.; Várady 1900, 454 sqq.; Várady 1901, 305 sqq.; Schmidt 1901, 331; BányKohLap XL, 1, 1905, 52; Pap J. f. a., 6 sqq.; Rákóczy 1910, 614; Iványi 1911, 12 sq.; Stanciu V. 1929, 248 („Rona”); Roska 1932, 544; **Stamatiu 1941**, 311 sq.; Bélay 1943, 7, 47; **Doboși 1951**, 125 sqq.; Horedt 1966, 21 sq.; Popa 1970, 131; **Dordea, Wollmann 1970**, 175 sqq.; Maghiar, Olteanu 1970, 132, 166, 246, 298 sq.; Rusu 1972c, 44; A. Constantinescu, *Din istoria industriei românești. Sarea*, București, 1981; Crișan, Cazacu 1982, 195; **Stoica, Gherasie f.a.**, 79; Demeterová 1983, 36; Crișan 1986, 339; Kristó, Marosi (red.) 1988, 32; Kiss 1990, 358; **Wollmann 1996**, 245; R. Wolf, *Az erdélyi sóügyek az Apafi korszak végén*, în Sipos (ed.) 1996, 471 sqq.; Zsámboki 1997b, 224; Iaroslavschi 1997, 44; Drăgănescu 1997, 202, 207; Györffy 1998, 114; Bărbulescu 1999, 46; Boroneanț 2000, 155; Belényesi 2000, nota 3; Ciobanu 2002, 158 sq.; **S. C.**

²⁸⁴ Aceste materiale se află în prezent în custodie la MJM.

Geoproiect S. R. L. (manager general ing. Sorin Zaharia), Studiul geologic și geotehnic privind caracteristicile terenului necesare la proiect „P. U. Z. – Valea Izei-Rona de Sus (Valea Stejarului-Coștiui)”, Baia Mare, 2002; Manilici V., Manilici E. 2002, 265; Dordea 2003, 94 sqq.; Wollmann 2003b, 52; Fodor 2005, 158; **Wollmann, Marmatia 8/1**, 375 sqq., fig. 1, a, b, fig. 8; Nemeth, Rustoiu, Pop H. 2005, 25; Réthy 2006a; Cavruc, Ciugudean, Harding, *Vestigile arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în epoca bronzului*, în Cavruc, Chiricescu (ed.) 2006, 43; **Kacsó 2006a**, 97 sqq., fig. 1-19; Lukács 2006, 135 sqq.; Izsó 2006, 114 sqq.; Engel 2006, 184; Monah 2008, 91; L. Glück, RAM 2, 2009, 31-81; Wanek, Márton, Silye 2009, 19 sq.; Kacsó 2010a, 14 sq.; Glück, RAM 3, 2010, 41-80; Réthy 2010a, 19 sqq.; Réthy 2010b, 49 sqq.; Wollmann 2010, 146 sq.; **Ardelean, RAM 4**, 2011, 96-135; **Ardelean 2012**, 43 sqq., 382 sqq.; Borcoș, Udubașa 2012, 19; Kacsó 2013c, 226; Ardelean 2013, 147; Dordea, AII Cluj LII, Supliment, 2013, 305-315; Gridan T., Gridan S. 2013, 257; **Popescu, Wollmann 2013**, 36 sqq.; Harding 2013, 99. Informații suplimentare Livia Ardelean cu privire la manuscrisul lui Réti, precum și la alte aspecte ale exploatării sării în Maramureș.

-Fără alte precizări, A. Filipașcu vorbește despre monede (romane ?) descoperite pe locul unei vechi cetăți.

Lit.: Filipașcu 1997, 21; Iaroslavschi 1997, 44.

-În apropiere de castelul Apafi, R. Popa a adunat de la suprafață fragmente ceramice, pe care le datează, cu probabilitate, în secolele XIII-XIV. Pe baza acestor fragmente, cercetătorul a considerat ca posibilă încadrarea începuturilor așezării medievale încă în secolul XIV, deși primele documente scrise referitoare la localitate sunt mai târzii (vezi mai jos). Materialul se află la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Lit.: **Popa 1970**, 75.

-După D. Csánki, în localitate a existat o cetate regală, al cărui castelan este menționat într-un document din 1479 („*Castellanus in Ronazeeek*”). I. Mihályi și, mai recent, R. Popa vorbesc de un document din 27 septembrie 1474, în care este menționat „*Paulus Magnus castelli de Ronaszek castellani*”. J. Pap afirmă că cea mai timpurie menționare a acestei cetăți este 1468, dar construcția ei a avut loc la o dată mult mai timpurie cu scopul de a apăra ocele de sare. După T. Koppány, castelul apare pentru prima dată în documente de abia în 1495.

Castelul este cedat, în 1511, împreună cu Cetatea Hust, lui Gábor Perényi. În 1522, cele două cetăți, precum și orașul Sighet ajung în proprietatea reginei Maria (1505-1558), soția lui Ludovic II.

Lit.: Csánki 1890, 444; Mihályi 1900, 522; Pap J. f. a., 45 sq.; Bélay 1943, 48; Popa 1970, 75; Kiss 1990, 358 sq.; Koppány 1999, 204.

XLVIIIb RONA DE SUS

-Pe teritoriul localității, la 50 m de Vârful Gurgoi, la altitudinea de 582 m se află o peșteră ascendentă și descendentă, cunoscută sub denumirea de

Peștera cu Diaclaze din Dealul Hurgoi (Gurgoi), cu lungimea de 40,7 m, denivelarea de +2,1 m, -5,4 m.

Lit.: Chiș, Minghiraș 2007, 30 sq.; **Chiș 2010**, 99 (foto, scurtă descriere).

XLIX. ROZAVLEA, comună

XLIXa ROZAVLEA

-În ziua de 3 august 1965, R. Popa a găsit pe terasa din stânga Izei, între Rozavlea și Strâmtura, în punctul *Șesul Mănăstirii*, pe platoul *La Luhuri*, mai multe fragmente ceramice atipice, pe care le-a considerat ca fiind neolitice. Încadrarea cronologică propusă trebuie considerată doar ca ipotetică, fragmentele descoperite nepermițând concluzii certe. Materialul se află în colecția MJM.

Lit.: **Popa 1970**, 42, nota 1; Kacsó 1999c, 55; Bobîna 2009, 12, nr. 31.

-În raza localității au apărut trei depozite de bronzuri. **A).** Depozitul I, format din două celturi, dintre care unul cu manșonul găurii de înmănușare drept, partea dinspre tăiș despărțită de corp printr-un prag, neornamentat, celălalt, de asemenea cu manșonul găurii de înmănușare drept, ornamentat cu cinci nervuri orizontale și trei unghiulare, a fost donat de către Kálmán Szaplóczai, în 1899, muzeului din Budapesta (MNMB; nr. inv. 39. 1899. 1-2; în prezent cel de al doilea celt este neidentificabil). Depozitului i-a fost atribuit, greșit, un al treilea celt, care provine de la Chiuzbaia (vezi mai sus Chiuzbaia). Datarea: Bronz târziu 4. **B).** Depozitul II, de mari dimensiuni, descoperit în 1935, a dispărut fără urmă, fără a fi fost consemnat conținutul său. **C).** Depozitul III a fost descoperit, în 1971, la aproximativ 2 km nord-est de localitate, pe dealul *Butan*, la poalele căruia curge un mic pârau, Valea Spinului, ce se varsă în Iza. Primele piese au fost găsite la suprafață, pe panta sudică a dealului, celelalte la mică adâncime în pământ, ultimele în urma unei săpături nesistematice, efectuate de cadrele didactice de la Școala generală din localitate. De la locul de descoperire au mai fost adunate fragmente ceramice de la două vase, precum și un mic obiect de fier. Apartenența acestuia din urmă la depozit este nesigură.

Imediat după descoperire, piesele au fost împărțite între mai multe persoane, o parte a lor (16 bronzuri și fragmente ceramice) ajungând, prin intermediul profesorului de istorie Dumitru Dunca încă în anul descoperirii la muzeul din Baia Mare, altele fiind duse la Bacău. Prin bunăvoința lui I. Mitrea, și acest lot de piese a fost donat muzeului băimărean. Mult mai târziu, prin anii '80, același muzeu a mai primit încă o piesă de bronz ce îi aparține depozitului. Am verificat locul de descoperire încă în toamna anului 1971 și am constatat că, în mod cert, locul de depunere a depozitului se află în afara vreunei așezări contemporane.

Compoziția depozitului: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, cu partea superioară ruptă, lipsesc părți din tubul de înmănușare, tăișul deteriorat, lung. păstrată 18 cm, greu. 205 g. **2.** Disc de la un topor cu

disc și spin de tip B₃, probabil varianta Dobrocina, lung. păstrată 3,5 cm, greut. 65 g. **3.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, nefinisat, tăișul deteriorat, probabil în momentul îndepărtării ciotului de turnare, lung. 22,6 cm, greut. 395 g. **4.** Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Dragomirești, cu o adăugire de formă lobată în mijlocul prelungirii mai accentuate, decorată cu două nervuri, lung. 14,4 cm, greut. 362 g. **5.** Pumnal cu limbă la mâner de tip Rozavlea, având păstrată o mică parte din limbă, rupt în două, deteriorat la una din găurile de nit și la tăiș, lung. păstrată 16,5 cm, greut. 60 g. **6.** Pumnal de același tip, fără limba la mâner, rupt în două, lung. păstrată 15,1 cm, greut. 65 g. **7-14.** Celturi zvelte, secțiunea corpului ovală, sub bordura ușor îngroșată a găurii de înmănușare cinci nervuri, lama lărgită înspre tăiș, începutul lărgirii fiind marcat, pe ambele fețe late, de câte două mici praguri laterale, lung. 14,3 cm, 14,3 cm, 14,4 cm, 14,4 cm, 14,4 cm, 14,5 cm, 14,2 cm, 14,4 cm, greut. 150 g, 160 g, 160 g, 140 g, 155 g, 160 g, 145 g, 165 g. **15-21.** Celturi cu plisc, secțiunea corpului rectangulară, exemplarul nr. 17 are un mic orificiu (defect de turnare ?) pe fața îngustă cu tortiță, nr. 20 are dimensiunile mai mici și tortița ruptă din vechime, nr. 21, de asemenea de dimensiuni mai mici și cu tortița ruptă din vechime, are deteriorat manșonul găurii de înmănușare, lung. 13,3 cm, 14,2 cm, 14,2 cm, 13,5 cm, 12,6 cm, 9,7 cm, 8,7 cm, greut. 270 g, 295 g, 290 g, 275 g, 205 g, 125 g, 165 g. **22.** Topor cu aripioare mediane de tip Uriu, lung. 12,1 cm, greut. 205 g. **23.** Seceră cu limbă la mâner, partea dinspre vârf ruptă din vechime, ornamentată pe mâner cu patru nervuri, dintre care trei se continuă pe lamă, după o întrerupere printr-o nervură orizontală, greut. 85 g. **24.** Brățară deschisă, secțiunea rotundă, unul dintre capete deteriorat, neornamentată, diam. interior 6,5 cm, greut. 100 g. **25-27.** Fragmente de turte, greut. 260 g, 345 g, 390 g. **28.** Fragment de limbă la mâner de la un cuțit de fier cu un buton terminal de bronz, lung. păstrată 2,8 cm, greut. 5 g. **29.** Fragmente dintr-un vas cu pereți subțiri, de culoare neagră în exterior, cafenie în interior, pasta cu pietricele și nisip, arderea foarte bună, gâtul înalt, prevăzut în partea inferioară cu o șanțuire circulară, corpul bombat, decorat cu nervuri oblice; lipsesc resturi din margine și fund. **30.** Fragmente atipice de vas. Descoperirea se află în colecția MJM (nr. inv. 689-696, 710-716, 864-877, 19.000). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **A).** ArchÉrt 19, 1899, 428; *Jelentés 1899*, 29; Petrescu-Dîmbovița 1977, 157; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 157, nr. 350; **Kacsó 1994a**, 9, fig. 3, 1; Soroceanu, Lakó 1995, 192, nr. 29 („depozit nesigur”); Kacsó 1999b, 62; Kacsó 2007b, 72; Ciugudean, Luca, Georgescu 2008, 50, nr. 60; Kacsó 2012, 182, 184; Țârlea 2012, nr. 1.053. **B).** Roska 1942, 239, nr. 59; Petrescu-Dîmbovița 1977, 150; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 153, nr. 303; Kacsó 1999b, 63; Kacsó 2012, 184; Țârlea 2012, nr. 1.054. **C).** Kacsó 1972b, 188 sq.; Rusu 1972c, 16; Rusu 1974, 351; László 1975, 21, nr. 13; Kacsó 1975, 67; **Kacsó, Mitrea I. 1976**, 537 sqq.; László 1977b, 56, nr. 14; Petrescu-Dîmbovița 1976, 491, nr. 65; Petrescu-Dîmbovița 1977, 67 sq., pl. 62, 5-14; Némethi 1978, 119; Glodariu, Iaroslavschi 1979, 12; Kacsó 1980c, 24, nr. 40; Ignat, Thraco-Dacica II, 1981,

140; Crișan 1981, 137; Tripsa *et al.* 1981, 26; Pleiner 1981, 116; Crișan, Cazacu 1982, 185; Kroeger-Michel 1983, 200, Lista 12, D-809, 202, Lista 13, DEE-923; Bader 1983, 20, nota 41; Stoia, *Metalurgia fierului în Hallstatt pe teritoriul României*, Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1986, 7; Boroffka 1987, 55, 70, nr. 23, fig. 6, 2–11; Kacsó 1989a, 245; Stoia 1989, 48; Taylor 1989, 77, 79, 69–70, fig. 8, 3; A. Vulpe, V. Lazăr, *Dacia N.S. XXXIII*, 1989, nota 8; Wanzek 1989, 80; Kacsó 1990b, 242; Boroffka 1991, 11, nr. 30; Kacsó 1991, fig. 7; Kacsó 1992, 34 sq.; Stoia 1992, 394; Kacsó 1993a, 42, nr. 16, fig. 3, 13–14; Gumă 1993, 264; Stoia 1993, 351; Hansen 1994, 588 sq., nr. 312; **Kacsó 1995a**, 16, fig. 6–9, pl. 6; Chidioșan, Soroceanu 1995, nota 17; Iaroslavschi 1997, 19; Petrescu-Dîmbovița 1998, 73, pl. 58, 699; Kacsó 1999b, 64; Pleiner 2000, 23 Husar 2000, 144; Kacsó 2001a, 37; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, 347; Wanzek 2002, Katalog, nr. 65; Manilici V., Manilici E. 2002, 264 („Rozalva”)²⁸⁵; Kacsó 2003d, Lista 2, nr. 20, pl. 8, 3; Kacsó 2004b, pl. 71, 1; Kacsó 2005f, foto pe p. 10; Vasiliev 2005, 13; Kacsó 2007b, notele 241, 242, 250, 438; Batora, Rassmann 2007, 37; Bejinariu 2008, 82; Kacsó 2009c, 351, 357, fig. 11–14; Bratu 2009, 333, nr. 959; Teržan 2010, 209; O. Dietrich, *Vom Meißel zum Beil ? Einige Gedanken zu den frühesten Tüllenbeilen im Karpatenbecken ausgehend von den Tüllenmeißeln vom Typ Bullendorf*, în Pop H. *et al.* (ed.) 2010, 128, fig. 3, 14–21; Popa C. I. 2010, 332, 335, 337; Kacsó 2011e, 237; Marta, Némethi 2011, 94; O. Dietrich, *Travelling or not ? Tracing Individual Mobility Patterns of Late Bronze Age Metalworkers in the Carpathian Basin*, în Marta (ed.) 2012, 221 sq., pl. 4, 6–8; Kacsó 2012, 177, 184; Țârlea 2012, nr. 1.055; David 2013, 107, 124, nr. 83; Kacsó 2013c, 228 sq., 232, fig. 4, 1–3; Jahn 2013b, 377 sq., nr. 120; Kacsó 2015, 261.

–În 1911, într-o grădină aflată pe malul Izei au fost găsite, împreună cu fragmente ceramice (de la vasul în care a fost depus inițial tezaurul ?), cca 30 de monede databile în secolele III–II î.e.n., care au fost împărțite între diferiți amatori, o singură monedă de tip Huși–Vovriești (imitație după tetradrahmă a lui Filip II), cu tăietură mare peste gâtul calului, călărețul și calul fiind în profil pe stânga, ajungând într-o colecție specializată, cea a lui Z. Gáloczy, iar de aici în cea a lui dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației. În colecția dr. Kiss se afla și o tetradrahmă de argint de la Thassos descoperită, la o dată neprecizată, tot la Rozavlea.

Lit.: **Gohl, NumKözl** 14, 1915, 71; Pink 1939, 36; Roska 1942, 239, nr. 59; Winkler 1955, 90 sq., Tabel IV, nr. 137, 104 sq., Tabel V, nr. 50; Winkler 1958, 35, nr. 137; Glodariu 1971, 76, nr. 131; Preda 1973, 120, nr. 28; Pink 1974, 110, nr. 278; Glodariu 1974, 265, nr. 131; Glodariu 1976, 229, nr. 131; Sășianu 1980, 145 sq., nr. 100/I–II; Kacsó 1981d, 89; Stanciu 1992, 179, nr. 23A și 23B; Preda 1998, 163; 258; Kacsó 2006a, 104; Ardeleanu 2013, 196, nr. 664.

²⁸⁵ Este menționată, greșit, descoperirea unui topor de fier.

-Fără alte precizări, T. Bud afirmă că în localitate ar fi existat o cetate veche.

Lit.: Bud 1911, 46.

-O mănăstire ortodoxă a fost întemeiată în 1661 în raza localității, foarte probabil pe malul drept al Izei, unde mai multe toponime amintesc de existența sa: *Coasta Mănăstirii, Dealul Călugărului, În Șesul Mănăstirii, Zăpodiile Mănăstirii*. Mănăstirea nu mai era în funcțiune în 1733.

Lit.: **Rusu A. A. (coord.) 2000**, 218; Motogna 2001, 207; **Motogna 2009**, 250 sq.

-Este posibil ca în punctele de hotar *Arșița, Cetățeaua, Ciuroi, Dâmburi, Holom, Holomii Vechi, Obreja, Obrejele de Jos, Obrejile de Sub Temeteu Jâzilor, Pe Poduri, Pe Podurile Ieudului, Podereie, Podiș, Podișoarele, Podul Voroniciului, Podul Vraniței, Poduri, Podurile Coroastelor, Podurile Popii, Podurile Șugnilor, Zăpodie, Zăpodiile Berestei, Zăpodiile Hâlbocii* să fie prezente obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

XLIXb ȘIEU

-În cursul unei periegeze efectuate împreună cu R. Popa, în toamna anului 1971, pe terasa înaltă din stânga Izei, în locul numit *Poduri*, în grădina lui Vasile Coja și Floare Boie, am identificat o așezare din Bronzul târziu cu ceramică neagră-roșie canelată și cu ceramică neagră atât în exterior cât și în interior. Unul dintre fragmentele ce aparțin celei de a doua categorii este decorat cu caneluri înguste și dese, verticale. Tot aici au fost găsite câteva fragmente ceramice medievale.

Mai nou, T. Ivanciuc afirmă că, împreună cu V. V. Vizauer, au găsit pe aceeași terasă, în apropiere de confluența Șieului cu Iza, în mai 2002, o așezare Suciului de Sus. Atribuirea pare hazardată, întrucât același autor afirmă că materialul ceramic recoltat este „*constituit din fragmente atipice, posibil epoca bronzului*”.

Lit.: **László 1973**, 584, nr. 57a (informație C. Kacsó); Ivanciuc T. 2005, 282, nr. 28; Kacsó 2011a, 71 sq.

-Pe terasa din stânga Izei, în punctul *Podul Ciutei*, am găsit, cu prilejul periegezei menționate din 1971, mai multe fragmente ceramice preistorice, dintre care cele mai multe sunt atipice. Câteva dintre ele par a indica totuși existența aici a unei așezări din Bronzul târziu.

Lit.: **Kacsó 2011a**, 71 sq.

-În cursul aceleiași periegeze, la confluența pârâului Șieșu cu Iza, în apropiere de pod, pe terasa din dreapta Izei, am identificat urmele unei așezări din Bronzul târziu, marcată, printre altele, de prezența unor fragmente ceramice negre-roșii.

Lit.: **Kacsó 2011a**, 71 sq.

-Pe teritoriul localității au fost descoperite două depozite de bronzuri. **A).** Depozitul I, ieșit la iveală în 1913, ar fi cântărit cca 100 kg. Din depozit au fost salvate: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, foarte probabil varianta

Dobrocina, lung. 19 (?) cm. **2.** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Rohod, lung. 26 (?) cm. **3.** Vârf de lance cu vârful și părți din tăiș rupte, tubul de înmănușare prelungit până la vârful și marcat de trei nervuri, două laterale și una mediană, lung. păstrată 18 (?) cm. **4-5.** Brățări deschise, secțiunea rotundă, ornamentate cu creștături, diam. interioare 6,2 (?) cm, 6,5 (?) cm. **6.** Brățară asemănătoare, cu capetele mult îndepărtate, ornamentată cu grupuri de creștături ce alternează cu spații nedecorate, diam. interior 4,8/6,2 (?) cm. Depozitul i-au mai aparținut, se pare, brățări de aur, „peceți” (?), eventual și seceri (ultimele nu sunt menționate în primele informații despre descoperire). Piese se aflau, în 1939, în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației. Soarta lor ulterioară nu este cunoscută. Datarea: Bronz târziu 2. **B).** Depozitul II a fost descoperit, în toamna anului 1971, de către I. Man, la aproximativ 1 km sud-est de localitate, pe locul numit *Dealul Cârștii*, o ridicătură plasată în prelungirea terasei bineconservate din stânga Izei. La poalele dealului, străbătând terasa, curge Valea Cârștii. Depozitul se afla într-un vas de lut, la mică adâncime în pământ, pe versantul sudic al dealului, aproape de vârful acestuia. Din vasul de lut, spart la descoperire, au fost recuperate fragmente, ce permit doar reconstituirea sa parțială. Este un vas cu corpul bombat, negru în exterior, roșu în interior, neornamentat. Depozitul conține: **1-3.** Celturi cu manșonul drept și îngroșat, secțiunea corpului ovală, trecerea de la corp la lamă marcată printr-un prag, fețele laterale ale lamei fațetate, lama lățită înspre tăișul drept, ornamentate sub manșon cu două nervuri orizontale, iar sub acestea cu un motiv realizat dintr-o nervură în formă de Y flancată de două nervuri verticale, având capetele superioare mai mult sau mai puțin răsfrânte înspre exterior, lung. 10,9 cm, 10,5 cm, 10,4 cm, greutate. 290 g, 280 g, 270 g. **4.** Celt cu manșonul drept și îngroșat, secțiunea ovală, lama lățită înspre tăișul ușor convex, din care lipsește o mică porțiune, ornamentată sub manșon cu două nervuri orizontale, lung. 9,5 cm, greutate. 215 g. **5-6.** Celturi cu manșonul drept și îngroșat, secțiunea ovală, trecerea de la corp la lamă marcată de un prag, tăișul ușor convex, unul dintre exemplare cu tortița ruptă recent, ornamentate sub manșon cu trei nervuri orizontale, sub acestea cu un motiv format din patru nervuri verticale cu capetele superioare răsfrânte spre exterior, iar pe părțile laterale cu aripioare false, lung. 8,8 cm, 8,5 cm, greutate. 125 g, 115 g. **7.** Celt cu manșonul drept și îngroșat, secțiunea ovală, trecerea de la corp la lamă marcată de un prag semicircular, lama lățită înspre tăișul ușor convex, ornamentat pe manșon cu două nervuri orizontale, sub manșon cu trei nervuri orizontale, de cea inferioară atârând un motiv format din patru nervuri unghiulare, lung. 12,1 cm, greutate. 330 g. **8.** Topor cu gaură de înmănușare transversală, ceafa cilindrică terminată într-un disc cu partea centrală ușor ridicată, lama cu secțiunea hexagonală, tăișul drept și ascuțit, ușor deteriorat, lung. 14 cm, greutate. 970 g. **9.** Seceră cu limbă la mâner, vârful rupt din vechime, lama lată și puternic arcuită, muchia limbii și a lamei îngroșată, muchia mânerului alveolată, la fel și nervura laterală de pe ea, aceasta din urmă fiind prelungită ca nervură simplă și pe lamă până aproape de vârful lăț. lamei 3,9 cm, greutate. 190 g. **10-14.** Seceri de formă semiovală, vârfulile

rupte sau deteriorate, la fel și tășurile, lama mult lățită, muchia limbii și a lamei îngroșată și parțial alveolată, nervura laterală pornită de la bază și prelungită până aproape de vârf de asemenea alveolată, cu excepția exemplarului care are pe limbă un orificiu, lăț. lamei 4,3 cm, 4,2 cm, 4,5 cm, 5 cm, 4,2 cm, greut. 120 g, 160 g, 185 g, 195 g, 135 g. Descoperirea se păstrează în colecția MJM (nr. inv. 697-708, 721-723). Datarea: Bronz târziu 4.

Lit: **A**). Ilea 1939, 59; **Popescu 1941**, 145 sq.; Roska 1942, 240, nr. 3; Berciu 1942, nota 2; Popescu 1956, 240; Rusu 1963, 206, nr. 70; v. Brunn 1968, 290; Hänsel 1968, 192, Lista 52, nr. 12, 193, Lista 53, nr. 10; **Vulpe 1970**, 81, 93, pl. 25, 359, pl. 39, 532 și pl. 81B; Rusu 1972b, 80, nr. 64, 528, nr. 67; Mozsolics 1973, 173 sq.; Petrescu-Dîmbovița 1976, 491, nr. 75; Petrescu-Dîmbovița 1977, 70, pl. 65, 11–16; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 77, nr. 2.117, 107, nr. 75, pl. 48B; Morintz 1978, 172, fig. 94, nr. 70; Rusu 1981, nota 3; Rusu, Chițu 1982, nota 5; Kroeger-Michel 1983, 199, Lista 11, D-720; Hansen 1994, 590, nr. 343; Kacsó 1995a, 18; J. Řihovský, *Die Lanzen-, Speer- und Pfeilspitzen in Mähren*, PBF V, 2, Stuttgart, 1996, 66; Petrescu-Dîmbovița 1998, 50, 73, pl. 37, 367. 368 și pl. 59, 710; Kacsó 1999b, 63; Kacsó 1999e, 89; David 2004, 79, Lista B, nr. 48; Kacsó 2006d, 82; Kacsó 2007b, 50; Bratu 2009, 352, nr. 1.129; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 185; Țârlea 2012, nr. 1.292. **B**). László 1973, 584, nr. 57b (informație C. Kacsó); **Kacsó 1977a**, 33 sqq., fig. 5, 1–15; László 1977a, 41; Petrescu-Dîmbovița 1977, 135, pl. 323, 1–9; Kacsó 1980c, 25, nr. 45; Kacsó 1981d, 88; Wanzek 1989, 110; Kacsó 1991, fig. 8; N. Iercoșan, I. Némethi, *Thraco-Dacica XII*, 1991, 60; Kacsó 1992, 43; Kacsó, în *Metalurgia neferoaselor*, 39 sq., nr. cat. 175-188; Pare 1998, 361; Kacsó 1999b, 64; Kacsó 2005f, foto pe p. 13; Gogâltan 2005, 344, nota 4; Kacsó 2007b, 65; Ciugudean, Luca, Georgescu 2008, 16, 51, nr. 72; Kacsó 2009c, 368 sq., fig. 21-23; Bratu 2009, 352, nr. 1.130; Nessel 2012, harta fig. 10, 159; Kacsó 2012, 182, 185; Țârlea 2012, nr. 1.293²⁸⁶; Soroceanu 2012c, 230, Kacsó 2013c, 231 sq.; Blajer 2013, 102; Kacsó 2015, 265.

-Celt de tip transilvănean, cu tortița ruptă, probabil descoperire izolată, a fost găsit, în 1971, pe terasa înaltă din stânga Izei, în punctul *Podul Cârștii*, aflat în apropierea *Dealului Cârștii*. În colecția MJM (nr. inv. 724). Datarea: Bronz târziu 2–3.

Lit.: **Kacsó 1977a**, 32, fig. 5, 16; Wanzek 1989, 111; Kacsó 2010b, 36; Kacsó 2012, 185; Kacsó 2015, 269.

-Pe Valea Șieului se afla satul Poienile Șieului, întemeiat probabil spre sfârșitul secolului XIV.

Lit.: **Popa 1970**, 95.

-În localitate sunt consemnate punctele de hotar cu denumirile *Cetățeaua*, *Ciuroiul din Mlacă*, *Ciuroiul lui Ștefan Ilenii*, *La Temeteu*, *Obreja*, *Pe Poduri după Mociră*, *Podișoarele*, *Poduri*, *Podurile lui Selischi*, *Podurile*

²⁸⁶ Se menționează mai puține piese decât există în realitate.

Mocirei, Podurile Popii, Vârful Cetățelei, Zăpodie, Zăpodii. Ele ar putea fi interesante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

L. RUSCOVA, comună

La RUSCOVA

-De pe terasa înaltă de la confluența râului Ruscova cu Vișeu, C. Ivanciuc și T. Ivanciuc au recuperat, în iulie 1996, mai multe fragmente ceramice, pe care le atribuie, cu probabilitate, epocii bronzului.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 279, nr. 15.

-La 1402 este semnalat în raza localității satul Mothyiar.

Lit.: **Suciu 1967**, 372.

LI. SARASĂU, comună

La SARASĂU

-Un nucleu de silex negru, descoperit într-un loc neprecizat de pe raza localității, aparține, probabil, paleoliticului. Piesa se află în colecția MMSM.

Lit.: **Kacsó 1999c**, 55, fig. 1, 1.

-Toporul de cupru de formă rectangulară și cu marginile ușor ridicate, despre care s-a afirmat că provine din comitatul Maramureș, respectiv din Transilvania de Nord, a fost descoperit, se pare, potrivit descrierii, totuși nu foarte clare, din studiul rămas în manuscris al lui I. Mihályi despre preistoria Maramureșului, la Sarasău, în 1871, cu ocazia construirii liniei de cale ferată. A fost în colecția Mihályi, în prezent la MJM (nr. inv. 3.966, nr. vechi inv. 836). Datarea probabilă: Bronz timpuriu.

Lit.: **Mihályi, Manuscris I**, 12; Hampel 1896, 38 („Comitat Maramureș”); Junghans, Sangmeister, Schröder 1968, 256 sq., nr. 9.115; **Vulpe 1975a**, 65, nr. 333, pl. 37, 333 („Transilvania de Nord”); **Kacsó 1977b**, 135, fig. 1, 7; Kacsó 2009b, 62; Kacsó 2009c, 351; Kacsó 2012, 175, 185; Kacsó 2013d, 147 sq., fig. 2, 1.

-La marginea vestică a localității, în punctul *Moara*, în apropiere de clădirea morii, R. Popa a identificat o așezare din epoca bronzului. Au fost culese de la suprafață fragmente ceramice decorate cu incizii, caneluri, striuri și motive în relief. Pe baza acestora, așezarea poate fi atribuită culturii Suciu de Sus. Materialele s-au aflat la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București. Informație Radu Popa.

Lit.: Kacsó 1981d, 86; **Kacsó 1987a**, 59, nr. 21a, fig. 9, 12–15; Kacsó 2003f, 139, Anexa 1, nr. 138; Pop D. 2005b, 77, nr. 138; Kacsó 2009b, 59, pl. 1, 2-5; Pop D. 2009, 41, nr. 19; Kacsó 2011a, 71 sq.; Kacsó 2011b, 106.

-În locul numit *După Ștrec* (fig. 242), aflat la cca 300 m sud de punctul *Moară*, pe aceeași terasă a Tisei, despărțite totuși de un pinten de deal ce înaintează mai mult înspre est, micșorând în acest fel lățimea terasei, au fost descoperite, cu prilejul instalării conductei de gaz, resturi de locuire din epoca bronzului. În primăvara anului 2005, în cadrul unor săpături de salvare, am verificat stațiunea în mai multe puncte pe ductul conductei. În niciunul dintre aceste puncte nu am găsit aglomerări mai masive de artefacte sau urme de complexe, cu excepția unei vetre fățuite, pe care am reușit să o degajăm doar parțial, și a unui posibil semibordei, de asemenea numai parțial cercetat.

Spre marginea așezării, situația stratigrafică se prezintă astfel: sub stratul vegetal se află un strat de lut negru, gros de 0,30-0,40 cm, cu fragmente ceramice, iar sub acesta apare un lut galben, lipsit de resturi arheologice. Într-un singur loc, pe o porțiune de 2,60 m, se constată o albiere destul de pronunțată a stratului de lut negru, aici fiind prezente un număr ceva mai mare de fragmente ceramice, precum și bucăți mici de cărbune. Este posibil ca aici să fi fost o locuință de tip semibordei.

În zona centrală a așezării, acolo unde terenul se înalță ușor, situația stratigrafică este diferită: sub stratul vegetal se află un strat de lut cenușiu deschis, de cca 0,20 m grosime, urmat de un strat de lut cenușiu negricios, gros de cca 0,10-0,15 m, ambele lipsite de urme arheologice; ele acoperă un strat de lut cenușiu deschis și un strat de lut cenușiu închis, fiecare având o grosime de cca 0,10-0,15 m, primul conținând doar sporadic materiale arheologice, al doilea o cantitate ceva mai mare; sub acestea se găsește un strat de pământ cu mult pietriș, lipsit de urme arheologice.

Câteva dintre fragmentele ceramice descoperite (fig. 243) poartă tipicul decor incizat Suciul de Sus, iar altele sunt striate. A apărut și un număr mic de fragmente de culoare neagră în exterior, roșie în interior.

Chiar dacă punctele *Moară* și *După Ștrec* sunt plasate pe aceeași terasă bine dezvoltată din stânga Tisei și se află la o distanță de numai 300 m unul de altul, descoperirile apărute acolo, deși reprezintă mărturiile aceleiași epoci și aceleiași culturi, aparțin, probabil, la două așezări diferite, eventual ușor diferențiate din punct de vedere cronologic. De altfel, între cele două puncte se interpune o porțiune ce pare lipsită complet de mărturii arheologice, după cum s-a constatat în urma verificării șanțului conductei de gaz.

Lit.: Pop D. 2005b, 78, nr. 141; **Kacsó 2009b**, 59, pl. 2-4; Pop D. 2009, 40, nr. 18; Kacsó 2011a, 71 sq., 74, fig. 2, fig. 9B; Kacsó 2011b, 106 sq., 109.

-La nord-vest de localitate, în zona colinară, la cca 300 m în amonte de punctul *Zăpodie*, în locul numit *Lazu Mare*, au fost descoperite, cu prilejul unui sondaj de verificare efectuat de M. Zdroba în 1966, urmele unei așezări din epoca bronzului. De aici au fost recoltate mai multe fragmente ceramice decorate cu striuri, ce aparțin, foarte probabil, culturii Suciul de Sus. În același punct au apărut și resturi de locuire medievale, asemănătoare celor de pe *Zăpodie*. Materialele erau păstrate la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Lit.: **Kacsó 1987a**, 59, nr. 21b (informație Radu Popa); Popa, Harhoiu 1989, nota 7; **Kacsó 2003f**, 139, Anexa 1, nr. 139; **Kacsó 2004b**, 33; Pop D. 2005b, 77 sq., nr. 139; **Kacsó 2009b**, 59 sq.; **Kacsó 2011a**, 71 sq.

-Dintr-un punct neprecizat de pe raza localității provin mai multe fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin culturii Suciului de Sus. Ele se păstrează în colecția MMSM. Informație Gheorghe Todinca.

Lit.: **Kacsó 2009b**, 60, pl. 1, 1.

-La nord-vest de localitate, în zona în care pantele ce coboară din munți ajung foarte aproape de malul stâng al Tisei, formând un culoar strâmt numit *Vaşcapău*, F. Nistor a cules, de la suprafață, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, marea majoritate atipice, dintre care multe sunt arse secundar sau sunt chiar deformate de foc. Fragmente din partea inferioară a două vase sunt ornamentate cu linii incizate. Ele indică prezența în acest loc a unei așezări Suciului de Sus. Tot în acest punct au apărut două fragmente ceramice de culoare neagră în exterior, roșie în interior, care aparțin, probabil, unei etape mai recente de existență a așezării. În colecția MMSM.

Punctul, ca loc ce a furnizat vestigii arheologice, este menționat deja de I. Mihályi și de T. Bud. Cu ocazia periegezei efectuate împreună cu R. Popa, în primăvara anului 1971, am găsit aici doar câteva fragmente ceramice atipice.

Lit.: **Mihályi 1900**, 20 sq., nota 2; **Bud 1911**, 61; **Kacsó 1981b**, 379; **Kacsó 2003f**, 116, 139, Anexa 1, nr. 140; Pop D. 2005b, 78, nr. 140; **Kacsó 2009b**, 60, pl. 1, 6-12; **Kacsó 2011a**, 71 sq.; **Kacsó 2011b**, 106. Informații suplimentare Gheorghe Todinca.

-Pe teritoriul localității au ieșit la iveală mai multe depozite de bronzuri. Datele cu privire la ele nu sunt suficient de clare, astfel că stabilirea conținutului lor este problematică, chiar și caracterul de depozit al unora dintre ele fiind nesigur. **A).** Depozitului I, incert, i-au fost atribuite piesele care au fost descoperite, potrivit lui J. Hampel, la Sarasău în anul 1863: **1.** Brățară deschisă, secțiunea rotundă, ornamentată cu grupuri de creștături ce alternează cu grupuri de triunghiuri hașurate, alăturate, diam. interioare 6,2/6,5 cm, greut. 76 g. **2.** Celt. **3.** Bară de bronz cu capetele îngustate, secțiunea pătrat-rotunjită, lung. 16,8 cm, 88 g. Piesele s-au aflat în colecția Mihályi, în prezent fiind identificate cu siguranță doar brățara și bara, care se păstrează la MJM (nr. inv. 228, 3.967). După I. Mihályi, brățara și bara au fost descoperite în 1870, dar tot el menționează că bara a figurat în expoziția de la Paris din 1867. Datarea probabilă: Bronz târziu **2.** **B).** Depozitul II, descoperit în 1872, în punctul *Vaşcapău*, era format dintr-un număr mare de piese, care s-au pierdut fără vreo urmă. **C).** Depozitul III, format din topoare cu disc și spin, a ieșit la iveală în timpul arăturilor cu tractorul, în 1961, pe terasa superioară stângă a Tisei, la cca 300 m nord de șoseaua națională Sighetu Marmăției–Satu Mare (DN 19), la km 5–6, pe drumul de care zis *Răstoace*, în punctul *Coceniștea*, pe atunci proprietatea G.A.S. Sighetu Marmăției. Piesele au fost recuperate de la descoperitori în mai multe rânduri de către F. Nistor. Ulterior, în apropiere de acest punct, în locurile numite *Pe Zănoage*, *Pe Țărmure*, respectiv în

vecinătatea imediată a cimitirului de lângă calea ferată, au mai fost descoperite trei topoare, care au fost depuse la școala din localitate. Deși acestea din urmă au fost salvate din locuri diferite de *Coceniștea*, este posibil ca ele să aparțină depozitului descoperit în 1961. Pentru această posibilitate pledează patina lor, anii când au fost identificați, 1969, 1971, respectiv o dată neprecizată după 1961, apropiați de anii de achiziționare a pieselor depozitului, precum și vecinătatea locurilor lor de apariție. Mai târziu, la aceeași școală au ajuns încă două topoare, despre care lipsesc orice fel de informații, dar care, judecând după patina lor, s-ar putea să provină din același depozit. Desigur, nu poate fi exclusă nici posibilitatea ca cele cinci topoare să reprezinte depuneri izolate în apropierea locului de depunere a unui depozit format din aceeași categorie de obiect. Cele 15 topoare, mai mult sau mai puțin deteriorate, sunt: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, nefinisat, lama deplasată față de axul central, puternic deteriorat la tubul de înmănușare, o parte a discului și vârful spinului rupte, tăișul deteriorat, lung. 23,4 cm, greut. 421 g. **2.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, spinul ușor deteriorat, discul asimetric față de axul central și cu un defect de turnare, lung. 22 cm, greut. 488,5 g. **3.** Topor de același tip și aceeași variantă, finisat doar parțial, vârful spinului rupt din vechime, defect de turnare pe disc, pe tăiș un rest de ciot de turnare, lung. 21 cm, greut. 393,5 g. **4.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, partea cu disc și spin ruptă recent, defecte de turnare pe tubul de înmănușare, tăișul ușor îndoit prin batere cu ciocanul, lung. păstrată 16,1 cm, greut. 303 g. **5.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, deteriorat la disc și la tăiș, acesta din urmă și cu un rest de la ciotul de turnare, lung. 23,4 cm, greut. 420,5 g. **6.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, cu un rest al ciotului de turnare pe tăiș, lung. 22,1 cm, greut. 468,5 g. **7.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, partea cu disc și spin și o porțiune din tăiș rupte din vechime, rest al ciotului de turnare pe tăiș, lung. păstrată 20,6 cm, greut. 323 g. **8.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, discul puternic îndoit, ciotul de turnare neglijent îndepărtat, producând deteriorarea tăișului, lung. 22,7 cm, greut. 495,5 g. **9.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, lama ruptă din vechime aproape de tubul de înmănușare, lung. păstrată 12,7 m, greut. 363,5 g. **10.** Topor de același tip, varianta Breb, finisat, fiind totuși vizibile cusăturile de turnare pe lamă, pe tubul de înmănușare și pe bara de sub disc, lama ușor îndoită, tăișul ascuțit, aici fiind prezent un rest al ciotului de turnare, lung. 22,9 cm, greut. 419,5 g. **11.** Topor de același tip, varianta Cehăluț, nefinisat, vârful spinului rupt recent, discul puternic deteriorat din vechime, lama ușor îndoită, tăișul neascuțit și cu un rest al ciotului de turnare, lung. 24,4 cm, greut. 333 g. **12.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, o parte a discului, vârful spinului și o parte a tăișului rupte din vechime, cealaltă parte a tăișului ruptă recent, defect de turnare pe lamă, lung. 24,4 cm, greut. 466 g. **13.** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Sarasău, nefinisat, restul ciotului de turnare vizibil pe tăișul neascuțit, o scurtă nervură pe una dintre fețele barei de sub disc, lung. 23,1 cm, greut. 505,8 g. **14.** Topor de același tip și aceeași variantă, parțial

finisat, rupt în două din vechime imediat deasupra manșonului găurii de înmănușare, care este de asemenea rupt din vechime la unul din capete, aici fiind și deteriorat recent, restul ciotului de turnare vizibil pe tăișul neascuțit, trei nervuri pornite de la tăiș și prelungite până sub disc, lung. 21,8 cm, greut. 426 g. **15.** Topor de același tip și aceeași variantă, parțial finisat, partea superioară ruptă din vechime, ciotul de turnare îndepărtat neglijent, producând deteriorarea tăișului, lung. păstrată 20,3 cm, greut. 377,5 g. Depozitul se păstrează la MMSM (nr. inv. 4.680-4.689; cele cinci piese transferate de la Școala din Sarasău nu sunt încă inventariate). Datarea: Bronz târziu 2.

Analiza cantitativă a piesei nr. 3 din depozitul I (după Junghans, Sangmeister, Schröder):

Sn	Pb	As	Sb	Ag	Ni	Bi	Au	Zn	Co	Fe
3,6	0,18	1,05	0,88	0,05	0,7	0,021	0	0	0,05	++

Lit.: **A).** *Catalogue spécial*, 37, nr. 207²⁸⁷; **Lehoczky 1876**, 294; *Magyar orvosok*, 165; **Mihályi, Manuscris I**, 15, 22; **Hampel 1886a**, 98; **Hampel 1892**, 137; Junghans, Sangmeister, Schröder 1968, 256 sq., nr. 9.114 („loc de descoperire neprecizat”); **Kacsó 1977b**, 135, 138, fig. 1, 8 și fig. 4, 2; Kacsó 1995a, 21 sq.; Petrescu-Dîmbovița 1998, 49, nr. 335, pl. 35, 335; Kacsó 1999b, 62; Kacsó 2009b, 60; Kacsó 2012, 177, 184; Țârlea 2012, nr. 1.074²⁸⁸; Kacsó 2013c, 231 sq., fig. 9; Kacsó 2015, 261. **B).** **Mihályi 1900**, 139, nota 5; Kacsó 1999b, 45, 62; Kacsó 2009b, 60; Kacsó 2012, 184. **C).** Rusu 1963, 206, nr. 63; **Nistor, Vulpe 1969**, 182, fig. 1B și 2A; **Vulpe 1970**, 85, nr. 424-429, 86, nr. 452, 91, nr. 497-499, pl. 30, 424-429, pl. 32, 452, pl. 36, 497-499 și pl. 81A; Mozsolics 1973, 179; **C. Kacsó, N. Bura, ActaMusNap XI**, 1974, 1 sqq.; Petrescu-Dîmbovița 1976, 491, nr. 66 („Sarasău II”); Petrescu-Dîmbovița 1977, 68, pl. 63, 1-4; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 106, nr. 65, pl. 44D; Morintz 1978, 172, fig. 94, nr. 63; Müller-Karpe 1980, 229; Kroeger-Michel 1983, 198, Lista 10b, D-607, D-617, D-618, D-619, D-620, 202, Lista 13, E-931, E-932, E-939, fig. 23, a. b; Schumacher-Matthäus 1985, 151, 218, Lista 14, nr. 19; Hansen 1994, 589, nr. 329; Kacsó 1995a, 16 sq.; Kacsó 1995c, 134 sqq., Lista 1, nr. 19; Bader 1996, 279; **Kacsó 1999b**, 64; Vachta 2008, 120, Lista V. 1. 2., nr. 16; **Kacsó 2009b**, 60 sqq., pl. 5-10; Kacsó 2009c, 357; Bratu 2009, 337, nr. 988 („Sarasău II”; 13 topoare); Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 184; Țârlea 2012, nr. 1.076 („Sarasău II”); Ilon, *Gyűjtő a veleimi Szent Vid-hegy lábánál. Vezető Kern István magángyűjteményében*, Kőszeg, 2013, 103, nota 23; Kacsó 2015, 262; Kacsó, *Topoare*.

-Descoperiri izolate de bronzuri: **1).** Daltă îngustă, descoperită înainte de 1896. **2).** Spadă lungă și lată, descoperită în 1863, nu departe de locul în care

²⁸⁷ Nu este precizată localitatea de descoperire, se menționează doar regiunea din care provine una dintre piese, și anume comitatul Maramureș, precum și proprietarul său, domnul Jean Mihalyi.

²⁸⁸ Este menționată numai brățara.

a ieșit la iveală tezaurul de aur, a fost în colecția Endre Csorba, în prezent pierdută. **3).** Spadă cu disc la mânerul plin, cu garda deteriorată și refăcută în epocă modernă, când s-a și introdus, pentru o fixare mai bună, un material din stofă între gardă și lamă, aceasta din urmă fiind și scurtată, patina îndepărtată încă în secolul XIX, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 208). **4).** Capăt de centură, descoperit în 1870, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 229). Fragmentul face parte dintr-o piesă care era, în momentul descoperirii, fie întreagă, cum afirmă I. Mihályi cu ocazia primei sale menționări (1883), fie ruptă în mai multe bucăți, după cum spune același autor în lucrarea sa rămasă în manuscris. Un fragment de centură a fost analizat, la puțină vreme după descoperire, de către chimistul Emil Polacsek de la Fabrica de chimicale și sodă maghiaro-elvețiană (din Sighetu Marmăției ?), pentru a-i stabili compoziția. Potrivit relatării lui I. Mihályi, bronzul din care era confecționată centura era un aliaj de cupru și zinc. Întrucât piesele de acest fel sunt prezente aproape în exclusivitate în depozite, ele lipsind din categoria descoperirilor izolate, este posibil ca și exemplarul de la Sarasău să fi aparținut unui depozit.

Lit.: **1).** Mihályi, *Manuscris I*, 12; Hampel 1896, 30; Kacsó 2012, 185. **2).** Römer 1865, 39 (*scrisoarea lui János Mihályi*); Römer 1866b, 182, nr. 925; Kacsó 1977b, 139, nota 15; Kacsó 1999b, 65; Kacsó 2000a, 211, nr. 15; Kacsó 2009b, 62; Kacsó 2009c, 368; Kacsó 2012, 185. **3).** Lehoczky 1876, 294; Hampel 1877, 51, fig. 10–11; *Magyar orvosok*, 165; Mihályi, *Manuscris I*, 11; Hampel 1886a, pl. 21, 7a, b; Hampel 1886b, pl. 21, 7a, b („Mármaros-Sziget” [„Sighetu Marmăției”]); Hampel 1887, pl. 21, 7a, b („Mármaros-Sziget” [„Sighetu Marmăției”]); Hampel 1892, 84 sq. („Comitat Maramureș”); Hampel 1896, 87 („Mármaros” [„Maramureș”]), 103 („Mármarossziget” [„Sighetu Marmăției”]); Pulszky 1897a, 154, pl. 44, 7a, b („Mármarossziget” [„Sighetu Marmăției”]); Kacsó 1977b, 135, fig. 4, 4; Bader 1991, 139, nr. 334, pl. 37, 334; Kacsó 1999a, 52, fig. 4; Kacsó 1999b, 65; Kacsó 2000a, 211, nr. 16; Stockhammer 2004, 263; Kacsó 2005f, foto pe p.12; Kacsó 2009b, 62; Kacsó 2009c, 368; Bratu 2009, 396, nr. 209; Kacsó 2012, 185; Țârlea 2012, nr. 1.073, Kacsó 2013c, 232. **4).** Mihályi 1883; Mihályi, *Manuscris I*, 13 sq.; Roska 1932, 544 („Comitat Maramureș”); Kacsó 1977b, 135, 142, fig. 4, 3; Kacsó 1999b, 65; Kacsó 2009b, 62; Kacsó 2012, 185; Kacsó 2013c, 231.

-Apărătorul de braț de tip Apa din colecția Mihályi (în prezent la MJM, nr. inv. 201), menționat de mai mulți autori (F. Römer [el indică, chiar în două locuri, și localitatea reală de descoperire], D. Popescu, A. Mozsolics, B. Hänsel, T. Bader, G. Schumacher-Matthäus) ca provenit de la Sarasău, a fost descoperit, în 1860, la nord de Tisa, în localitatea Biserica Albă (astăzi Belaia Cerkov', Ucraina).

Lit.: *Catalogue spécial*, 36 sq., nr. 206²⁸⁹, Römer 1868, 197, nr. 1.072, fig. b; Popescu 1944, 124, fig. 49, 2; Mozsolics 1967, 164; Hänsel 1968,

²⁸⁹ Nu este indicată localitatea de descoperire.

213, Lista 102, nr. 11; Bader 1972a, 86, 99, nr. 68, fig. 2; Schumacher-Matthäus 1985, 119; pentru localizarea corectă vezi Römer 1866a, 120; Römer 1866b, 171, nr. 869; Lehoczky 1876, 294; *Magyar orvosok*, 165; Mihályi, *Manuscris 1*, 15; Roska 1942, 85, nr. 13; **Kacsó 1977b**, 135, 140, fig. 4, 1; Kacsó 1992, 29; Petrescu-Dîmbovița 1998, 36, nota 57; Kacsó 1999b, 65; David 2002, 492; Kacsó 2004b, pl. 67; Kacsó 2005f, foto pe p. 9; Kacsó 2012, 175, 185, Kacsó 2013c, 232; Kacsó 2013d, 145 sq., fig. 2, 3.

-Tezaur de aur descoperit în primăvara anului 1847. Potrivit datelor furnizate de I. Mihályi, tezaurul a ieșit la iveală pe la mijlocul pantei unui deal, la sud de casa lui J. Mán, la 200 de pași de calea ferată, în urma unor precipitații abundente. Acest loc se află la vest de localitate, pe dealul *Válceluše*, înălțat în prelungirea terasei înalte din stânga Tisei și la cca 400 m sud-est de punctul *Zápodie*, în apropiere de Valea Sarasăului. Dealul *Secătura*, unde am plasat locul de descoperire a tezaurului, potrivit unor informații primite de la localnici, se găsește în realitate doar în imediata apropiere a acestui punct. După unele date, împreună cu piesele de aur au apărut și obiecte de bronz. Cu ocazia unei cercetări de suprafață, pe care am efectuat-o, în mai 2001, împreună cu C. Gaiu, D. Pop și M. Rotea, am stabilit că locul de depunere s-a aflat fără îndoială în afara perimetrului vreunei așezări contemporane, totuși doar la câteva sute de metri sud-vest de așezarea din punctul *Moara*, respectiv sud-est de așezarea din punctul *Lazu Mare*.

O parte a tezaurului a ajuns în colecția MNMB, o altă parte la familia L. Mán, proprietara locului unde a apărut descoperirea. Cea mai mare parte a sa a dispărut însă fără urmă, piesele fiind fie împărțite între locuitori ai Sarasăului și Sighetului care, la aflarea veștii apariției tezaurului, au săpat la locul descoperirii, fie înstrăinate chiar de autorități, care le-au confiscat fără acte oficiale. Se știe doar că numai de la primul descoperitor au fost confiscate obiecte de aur în greutate de 9 pfunzi (aproximativ 4,5 kg). După moartea lui L. Mán, survenită la puțin timp după descoperirea tezaurului, piesele ce i-au revenit au fost moștenite de cei trei copii ai săi. I. Mihályi afirmă că, în afara pieselor moștenite de mama sa, care au fost descrise de F. Römer, tezaurului i-au mai aparținut două brățări masive, fiecare având diametrul de 7–8 cm, identice brățărilor de la Călinești, care au ajuns la ceilalți doi moștenitori. Soarta lor nu este cunoscută, în cadrul familiei Iurca – una dintre moștenitoare – se păstrează însă și astăzi amintirea piesei provenite de la Sarasău, despre care se crede că a fost transformată, pe la sfârșitul secolului XIX, în bijuterie²⁹⁰. Despre piesele aflate în colecția Mihályi s-a crezut, de asemenea, mult timp că sunt definitiv pierdute. Cele mai multe dintre acestea (fig. 244-245) se păstrează însă și în prezent la Sighetu Marmației; după succesive moșteniri, ele au ajuns în proprietatea profesorului Petre Mihalyi, iar după moartea acestuia, survenită în anul 2001, în proprietatea fiicei acestuia. O piesă din colecția Mihályi, și anume o verigă deschisă, decorată până aproape de capete cu creștături dese, diam. 2,2

²⁹⁰ Informație Mihai Dăncuș.

cm, gros. 0,2 cm, a ajuns în colecția F. Nistor (informație Alexandru Vulpe). Nu există date cu privire la locul său actual de păstrare. MNMB a achiziționat patru discuri spiralice, un fragment de la o placă terminală a unui disc spiralic, trei pandantive din placă, două verigi mai mari, dintre care una avea secțiunea rombică (în prezent neidentificabile), 86 de verigi crestate (în prezent se păstrează 81), 164 de perle de diferite dimensiuni (în prezent se păstrează 43). În colecția Mihályi se găseau opt discuri spiralice (în prezent se păstrează șase), placa terminală a unui disc spiralic, opt verigi crestate (în prezent se păstrează trei), 452 de perle de diferite dimensiuni (în prezent se păstrează 250). F. Pulszky amintește o piesă – un disc spiralic – care ar fi ajuns, încă în secolul XIX, în colecția Forman din Anglia.

Două dintre perle au fost analizate de chimistul Emil Polacsek. Piesele conțineau, potrivit datelor lapidar comunicate de către I. Mihályi, pe lângă aur, doar urme de cupru.

Datarea tezaurului: Bronz târziu 2.

Lit.: **Rómer 1865**, 37 sqq.; Rómer 1866a, 39 sqq., 120, fig. 62, 66–67, 70–72; *Illustrierter Führer in der Münz- und Alterthumsabteilung des Ungarischen National Museums*, Budapest, 1873, 28, fig. nr. 139; Lehoczky 1876, 294; Gooss 1877a, 491, 493, pl. 9, 8; Gooss 1877b, 64; *Magyar orvosok*, 165; Tocilescu 1880, 814, fig. 27 și pl. F, 7. 9–10; **Mihályi 1883**; **Mihályi, Manuscris I**, 23; **Mihályi, Manuscris II**, nr. 2–4; **Hampel 1886a**, 97 sq., pl. 46; **Hampel 1886b**, pl. 46; Hampel 1887, pl. 46; Téglás 1887, 186; Téglás, *ArchÉrt* 8, 1888, 122; S. Márki, *Századok* 23, 1889, 72; Téglás 1889, 389; **Hampel 1892**, 137 sqq.; Téglás 1892, 409; Pulszky, *Aranyleletek*, în *A Pallas nagylexikon*, II, Budapest, 1893, 34; Pulszky 1897a, fig. 60; Pulszky 1897b, 74, nota 1; Téglás 1897b, 822; Mihályi 1900, 20 sq., nota 2; H. Schmidt, *ZfE* 36, 1904, 619, nota 1; Hampel 1911, 60; Bud 1911, 61; **Párvan 1926**, 327, 329, 440 sq., 444, 447, 452, 758, 771, fig. 212–216; Roska 1932, 544; Lecca 1937, 460; Roska 1942, 256, nr. 36; Mozsolics 1950, 39; **Popescu 1956**, 198, 228, fig. 141; Zaharia, *Dacia N.S.* III, 1959, 126, fig. 13, 5; Popescu 1962, 404 („Sărăsău”); **Mozsolics 1966**, 15 sqq.; Rusu 1969, 678 („Sărăsău”); Popa 1971, 610; Mansfeld 1971, 14 sq., Tabel 1, nr. 16 („Sărăsău”); **Rusu 1972a**, 48, nr. 52, pl. 2, 1 și pl. 3, 1; Rusu 1972b, 78, nr. 52; Mozsolics 1973, 206, pl. 91–92; Dumitrescu 1974, 407, fig. 442; Popescu 1975, 48 sqq.; Hardmeyer 1976, 127; T. Kovács, *A bronzkor Magyarországon*, Budapest, 1977, 97, pl. 64; Kacsó 1979, 12; **Kacsó 1981b**, 371 sqq., fig. 1–4; Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu 1982, 47; Roman, Sîntimbrean, Wollmann 1982, fig. 2; Schumacher-Matthäus 1985, 78; Dumitrescu, Vulpe 1988, 80; Kacsó 1990a, 47; Kacsó 1992, 30 sq.; Kacsó 1999c, 59; Kacsó 1999e, 86; Kemenczei 2000, 66, 73, 124, cat. 54, fig. de la p. 63 și fig. 40; Husar 2000, 113; Réthy 2001a, 399; Kacsó 2001a, 32 sq.; Dergačev 2002, 109; *A Magyar Nemzeti Múzeum régészeti kiállításának vezetője Kr. e. 400 000-Kr. u. 804*, 2002, 65, fig. 43; Rotea 2003, 48; Rotea

2004, 706, fig. 5; Réthy 2006b²⁹¹; Boroffka 2006, nota 4; Rotea 2009, fig. 31; Kacsó 2009b, 63 sq., pl. 11; Boroffka 2009, nota 4; Kacsó 2009c, 368, fig. 24; Popa C. I. 2011, 258; Kacsó 2012, 182, 186; Țârlea 2012, nr. 1.075; Kacsó 2013c, 231; Kacsó 2014b, 114.

-Este menționat și ilustrat un mic inel de aur cu capetele subțiate și apropiate, ornamentat cu creștături, care s-a aflat în colecția Mihályi. Deși este publicat separat de piesele din tezaurul descoperit în localitate în 1847, este posibil ca inelul să aparțină acestui tezaur.

Lit.: **Rómer 1868**, 197, nr. 1.072, fig. a; Kacsó 2009b, 64; Kacsó 2012, 186.

-Pe partea stângă a Văii Sarasăului, la cca 1,5 km de vărsarea ei în Tisa, pe un teren folosit ca livadă, ce coboară în pantă ușoară spre sud-est, în punctul *Zăpodie*, pe o suprafață de aproximativ 10 ha, au apărut urme de locuire din mai multe epoci. Primele cercetări au început aici în anul 1966 și au continuat pe parcursul mai multor campanii, cu întreruperi, până în 1986, din colectivul de cercetare făcând parte, în diferite etape, R. Popa (șeful șantierului), M. Zdroba, R. Harhoiu, G. M. Iuga (care a condus lucrările în câteva campanii după anul 1976) și V. Nițulescu. Alături de ei au lucrat pe șantier numeroși studenți de la Universitatea din București.

Nivelul de locuire cel mai vechi de pe *Zăpodie* aparține primei epoci a fierului. Acest nivel este dificil de diferențiat de solul viu, datorită aspectului și culorii lor aproape identice. Grosimea nivelului nu depășește decât în mod excepțional 0,10–0,20 m, fiind mai consistent și mai ușor de delimitat în apropierea complexelor ce-i corespund. Din păcate, aceste complexe (gropi, vetre, urme de locuințe) au fost doar menționate, fără a fi descrise, astfel că nu pot fi precizate nici numărul, nici caracteristicile lor. În afara unei piese de bronz fragmentare (teacă sau vârful) (fig. 251, 5), singurele materiale arheologice din nivelul preistoric sunt fragmentele ceramice, cele mai multe corodate (fig. 246-251, 1-4). Au putut fi reconstituite doar puține vase, printre acestea numărându-se și unul de mari dimensiuni de culoare roșiatică, cu gâtul înalt și corpul bitronconic, ornamentat cu butoni și caneluri (înălț. 59 cm). Majoritatea fragmentelor provin de la oale din pastă grosolană, slab arse, decorate cu brăuri alveolate. Puținele fragmente din categoria semifină aparțin unor străchini și castroane. Așezarea datează din Hallstattul târziu, foarte probabil secolele V-IV î.e.n.

Următoarea etapă de locuire de la Sarasău-*Zăpodie* datează din secolele IV-V e.n., fiind reprezentată de o locuință de suprafață (fig. 252), care a fost sesizată sub forma unei pete de sol pigmentat cu cărbune și fragmente mici de chirpici, printre acestea aflându-se un grup de pietre mari înroșite în foc, precum și o placă de gresie de dimensiuni mai mari (43/38 cm), de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite. Acestea constituiau, foarte probabil, vatra locuinței. Materialul arheologic descoperit aici este format din fragmente ceramice, o mărgică tubulară din sticlă alb-verzuie, o mărgică rotundă din sticlă

²⁹¹ Sunt comunicate date incomplete despre compoziția tezaurului.

și două cute din piatră de râu (fig. 253). Fragmentele ceramice, destul de numeroase, aparțin unor vase modelate la roata rapidă: ulcele, castroane, vase de provizii, unele de tradiție provincial-romană. Au apărut și câteva fragmente atipice, lucrate cu mâna, a căror apartenență la acest complex este nesigură.

Din așezarea medievală de la Sarasău-*Zăpodie* (fig. 254) au fost dezvelite 35 de locuințe. Cele mai vechi aparțin ultimelor secole ale mileniului I sau începutului mileniului II, iar cele mai recente secolului XIII. Una dintre locuințele timpurii avea un plan aproximativ circular cu diametrul de cca 3,50 m, în centrul ei fiind plasată o groapă ce se adâncea până la 0,50 m, având lungimea de aproximativ 2 m și lățimea de 0,70–0,80 m. În ea s-au aflat multe pietre de râu arse, unele sparte în foc, cărbune și o cantitate relativ mare de fragmente ceramice. În inventarul locuinței, în afara fragmentelor ceramice ce provin de la 30–40 recipiente, au mai fost găsite câteva fragmente de zgură de fier, precum și jumătatea unei cute din gresie. Dintre formele de vas identificate se remarcă țesturile și tăvițele modelate cu mâna, câteva cu pereți masivi, groși de 1,8–2 cm și cu diametrul gurii ajungând până la 25–30 cm, oalele-borcan modelate la roata înceată sau cu mâna, ornamentate cu incizii orizontale distanțate sau dese, trasate uneori sub formă de fascicule, pe trei exemplare apărând și unul sau două registre de linii scurte oblice practicate la limita superioară a umerilor respectivelor recipiente, mai rar fiind prezent decorul vălurit, constând dintr-o linie simplă în val sau dintr-un fascicul de linii în val trasate cu pieptenele. Locuințele mai recente erau de formă rectangulară, cu dimensiunile laturilor cuprinse între 3,50 și 4,50 m. În umplutura fiecăreia dintre ele s-au găsit pietre de râu arse, iar în câteva cazuri chiar adevărate „pietrare”, cu o cantitate foarte mare de bolovani (mulți spărți în foc), acoperind suprafața unei vetre mici cu latura de 0,80–1 m. În apropierea vetrelor se afla câte o groapă adâncită în podea, ce cuprindea pietre de râu arse, mult cărbune și fragmente ceramice, uneori vase întregibile. În fața uneia dintre locuințe, plasată aproximativ central pe *Zăpodie*, a fost depistată o groapă umplută cu o scursură de pământ negru cu mult cărbune, ceramică, foarte multe bucăți de zgură de fier și două lame de cuțit din fier. Toate acestea semnifică în mod cert activitatea unui atelier de fierar. Materialele arheologice recoltate din aceste locuințe sunt cantitativ destul de reduse, dovadă probabilă a unei părăsiri neprecipitate a așezării. Ele constau din câteva unelte: lame de cuțit și alte obiecte de fier foarte oxidate, cute pentru ascuțit cuțite, lucrate din piatră de râu sau de carieră (una dintre ele este de formă paralelipipedică și este ornamentată la un capăt cu o cruce), fusaiole și mici cilindri alungiți, perforați longitudinal, lungi de 4–8 cm, toate din lut ars (fig. 255), ultimii folosiți, eventual, ca greutate la o instalație de țesut, precum și o gamă destul de variată de ceramică lucrată la roată sau cu mâna: țesturi, tăvițe, oale de dimensiuni foarte diferite, predominând cele cu o capacitate de 4–8 litri, decorate cu striuri, caneluri, incizii, impresiuni „cu unghia”, împunsături etc. (fig. 256-258). O parte a ceramicii a fost modelată la o roată perfecționată, manevrată, foarte probabil, cu piciorul. S-a apreciat că datarea acesteia nu poate fi coborâtă sub secolele XII–XIII.

Materialul arheologic descoperit se păstrează la MJM și la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Cu prilejul cercetărilor din anul 1968 au fost sondate și punctele de hotar *Dăbrăuț* și *Vâlcelușe*. Lipsesc informațiile cu privire la rezultatele obținute.

Lit.: Popescu, Dacia N.S. XI, 1967, 371, nr. 94; Popescu, SCIV 18, 1967, 534, nr. 94; Popescu 1968a, 436, nr. 106, 107; Popescu 1968b, 692, nr. 106, 107; Popescu 1969a, 529, nr. 133; Popescu 1969b, 494, nr. 132; Maghiar, Olteanu 1970, 102 (informație Radu Popa); **Popa 1970**, 19, 52 sq.; **Popa 1971**, 601 sqq.; Popa, *Sarasău*, Marmatia 2, 1971, 369, 370; Babeș 1971, 156, nr. 157; Dumitrescu 1971, 140, nr. 263; Popa, *Valea Bistrei în secolele XIII-XIV. Cercetări documentare și arheologice în nordul Bihorului, în Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, 218; Pascu 1972, 172; Morintz 1973, 389, nr. 131; Horedt 1978, 66; Kacsó 1980c, 27 sq., nr. 55-56; Kacsó 1981d, 88; Némethi, Dacia N.S. XXVI, 1982, 132, fig. 20, 1-2; Rusu 1986, fig. 1, nr. 254; Horedt 1986, 144; Popa 1988, 211, nota 40; **Popa, Harhoiu 1989**, 249 sqq.; Barnea 1989, 306, nr. 69; Harhoiu 1990, 199; Stanciu 1992, 179, nr. 24; Stanciu 1994, nota 13, 300; Stanciu, Matei, ActaMusPor XVIII, 1994, nota 58; Bichir 1996, nota 107; Bichir 1997, nota 107; Kacsó 1999c, 60; Matei, Stanciu 2000, 75, nr. 116; Stanciu 2000b, 130; Stanciu 2001b, 485; Harhoiu 1998, 45, 186, nr. 74, pl. 103; Rustoiu 2002, 79; Cosma 2002c, 99, 103 sq.; Kacsó 2003b, 33 sqq.; Sâmpetru 1992, 154; Popa C. I., Simina 2004, 85; **Kacsó 2004b**, 33 sqq., pl. 82 și pl. 97; Fodor 2005, 143 („Sărăsău”); Kacsó 2006a, 103; Cr. Paraschiv-Talmațchi, *Mărci de olar (secolele VII-XVI). Considerații și catalog pentru teritoriul carpto-danubiano-pontic*, București, 2006, 261, nr. 40, pl. 66; **Kacsó 2007a**, 162, fig. 2-7; Stanciu 2008a, 155 sq.; Marcu Istrate 2008, 203; Kacsó 2011a, 77 sq.; Stanciu 2011, 36, pl. 3, 12.

-Dintr-un tezaur monetar descoperit mai demult pe moșia familiei Mihályi se cunoaște un denar de la Faustina II (tipul IVNO REGINAE), prezentat pentru determinare la Muzeul „Maria și Dr. G. Severeanu” din București. Se pare că o parte a tezaurului a rămas în proprietatea familiei, iar o altă parte a ajuns la Viena.

Lit.: **Poenaru Bordea, Mitrea 1995**, 469, nr. 68 (pe baza informației primite de la M. Tapciuc, R. Ocheșeanu și Gh. Poenaru Bordea); Matei, Stanciu 2000, 75, nr. 116; Cardoso 2012, 137, nr. 45; Ardeleanu 2013, 198, nr. 674.

-Fără alte precizări, A. Filipașcu vorbește de monede (romane ?) descoperite pe locul unei vechi cetăți.

Lit.: **Filipașcu 1997**, 21; Iaroslavschi 1997, 44.

-O cetățuie medievală se află pe vârful dealului *Cetățeaua*, situat între Valea Sarasău și un afluent al acesteia, ce poartă tot numele de Cetățeaua, la cca 1,5 km vest de centrul actual al localității, înspre munte. Dealul domină satul de la o înălțime de peste 100 m și oferă o priveliște destul de largă asupra unei părți a văii Tisei. Cetățuia medievală ocupă un pinten a cărui suprafață actuală nu depășește 1.500 m² și care este mărginit pe trei laturi de pante abrupte, fiind

despărțit printr-o șa de masivul principal al dealului. Cetățuia se păstrează azi sub forma unui val de pământ, înalt pe anumite porțiuni de 1,5 m, și a unui șanț de apărare, al cărui traseu, cu o adâncime de abia câteva zeci de centimetri, se distinge pe partea de sud. Se pare că fortificația a avut inițial un plan aproximativ circular, nu se poate însă preciza dacă valul a fost continuu.

Cetățuia, menționată de I. Mihályi și identificată pe teren de F. Nistor, a fost cercetată prin săpături, sub conducerea lui R. Popa, în 1966–1967 (fig. 259). A fost secționat valul în trei locuri și a fost sondat și interiorul fortificației. S-a stabilit că amenajarea complexului a fost precedată de defrișarea prin foc a terenului, dar și faptul că șanțul de apărare nu a fost nici în vechime mai adânc de 1 m, iar valul s-a construit în spatele unui sistem de sprijinire exterioară, durat din lemn. În incintă nu a fost surprinse urme de locuințe, pare totuși probabil să fi existat aici o construcție cu tălpi de bârne așezate pe pietre mari. Materialele arheologice descoperite sunt extrem de puține. Este vorba de câteva fragmente ceramice apărute în pământul de umplutură scurs din val. Pe baza lor, complexul a putut fi datat în mod cert în epoca medievală.

Lit.: Mihályi 1883; **Mihályi 1900**, 20 sq., nota 2; Bud 1911, 46, 61; **Popa 1970**, 19; **Popa 1971**, 602 sqq.; Anghel 1972, 38; Popa 1988, 223, nota 95; Rusu A. A. 1998, 13; Kacsó 2003b, 35; Kacsó 2004b, 36.

-Biserica de piatră, cea mai veche clădire din Sarasău, se află în apropierea Tisei, destul de departe de mijlocul actual al localității. Datarea sa este incertă, există totuși anumite indicii, pe baza cărora începuturile sale pot fi puse chiar în secolul XIV. Acestea sunt altarul pentagonal și partea de răsărit a navei, care atestă un plan obișnuit celor mai vechi biserici de piatră din Maramureș. Data de 1700, pictată cu vopsea roșie în pronaos, în dreapta intrării, se referă, foarte probabil, la o restaurare sau la o amplificare a monumentului. Sondajul arheologic practicat, sub conducerea lui R. Popa, pe latura de nord și de est a altarului bisericii nu a dat rezultate concludente, deoarece numeroasele îngropări succesive din acest loc au răvășit cu totul mormintele mai vechi. Mormintele nederanjate, datate prin monede, provin din secolul XVIII, au fost descoperite însă și materiale arheologice mai vechi, în special ceramică.

Lit.: **Mihályi, ArchKözl V**, 1865, 38; Mihályi 1900, 25, nota 1; Bud 1911, 61 sq.; Vătășianu 1959, 253, nota 6; **Popa 1970**, 19; **Popa 1971**, 623 sq.; Rusu A. A. 1997, 13; Kacsó 2003b, 35; Kacsó 2004b, 36.

LII. SATULUNG, comună

LIIa ARIEȘU DE PĂDURE

-I. Stanciu menționează, făcând referire la o informație pe care ar fi primit-o de la C. Kacsó, mai multe morminte tumulare care s-ar afla în hotarul localității. Tumuliile se găsesc, de fapt, în raza satului Finteușu Mic (vezi mai jos).

Lit.: Stanciu 1999, nota 115. I. Stanciu m-a informat verbal că, în realitate, informația a fost primită de la o altă persoană, iar controlul pe care l-a efectuat la locul indicat de acesta nu a dus la niciun rezultat.

LIIf FERSIG

LIiC FINTEUȘU MIC

-Din punctul *Coasta Morii*, I. Stanciu a strâns, în mai 1990, mai multe fragmente ceramice atipice, eventual preistorice, precum și o lamă de silex.

-În toamna anului 1967, la cca 1 km est de localitate, pe o pantă de deal, în locul numit *Holmuri*, am identificat patru movile, ce par artificiale (trei se aflau pe pășune, una, de dimensiuni mai mare, la marginea pădurii). Un sondaj făcut chiar în acel an într-una din movile a permis doar scoaterea la lumină a unor fragmente ceramice extrem de corodate, imposibil de apreciat din punct de vedere cultural sau cronologic.

-Darius Pop vorbește de obiecte găsite în localitate cu ocazia unor săpături, pe care le consideră a fi „*de pe vremea invaziilor barbare*”. Autorul se referă, foarte probabil, la săpăturile executate între Satulung și Finteușu Mic (vezi mai jos Satulung).

Lit.: Pop Darius f. a., 51 sq.

LIId HIDEAGA

-Cu prilejul unei periegeze efectuate în primăvara anului 1974, în dreapta Văii Morii, în punctul *Capul Labului*, am găsit mai multe fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna, care ar putea să aparțină epocii medievale timpurii.

LIIE MOGOȘEȘTI

-Fragmente ceramice medievale (secolele XVI–XVII), fragmente de cahle și un fragment de pipă de lut ars, descoperite într-o reședință nobiliară, au fost donate la MJM (nr. inv. IF. 4.041–4.146). Cercetarea de teren efectuată de I. Stanciu în acest loc a permis recuperarea altor fragmente ceramice, precum și a unor monede medievale.

LIIf PRIBILEȘTI

LIIG SATULUNG

-Între localitățile Satulung și Finteușu Mic, cu ocazia unui sondaj efectuat, la începutul secolului XX, de Aladár Vende, au fost descoperite fragmente ceramice bogat ornamentate, precum și o statuță fragmentară, decorată pe ambele fețe, care a și fost publicată de descoperitor. Identificarea acestei piese cu un exemplar păstrat la muzeul din Baia Mare (nr. inv. 200) poate fi pusă într-o oarecare măsură sub semnul incertitudinii, având în vedere informațiile furnizate de Al. Tzigara-Samurcaș (vezi mai jos Șomcuta Mare), precum și neconcordanța dintre desenul publicat cu ocazia primei menționări a descoperirii și aspectul real al statuetei existente. Piesa a fost atribuită în literatura recentă inițial grupului Nyírség (N. Kalicz, C. Kacsó, P. Roman, T. Bader) sau chiar culturii Vučedol (Vl. Dumitrescu). O astfel de apartenență este acceptată încă de unii cercetători (E. A. Balaguri, K. Marková), totuși încadrarea sa printre descoperirile Suciului de Sus, la fel ca și a așezării din care

provine, este mai mult decât probabilă²⁹². Cu toate încercările repetate, nu am reușit să identific locul exact în care s-a aflat această așezare.

Lit.: Vende 1907; Vende f. a. 1, 97 („Finteușu Mic”); **Vende f. a. 2**, 404 sqq., fig. de la p. 408; Mărcuș 1938, 124 sq.; **Roska 1939**, 7, fig. 3; Kalicz, ArchÉrt 94, 1967, fig. 12, 13a; Kalicz, *Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn*, Budapest, 1968, 70, nr. 131, 75, nr. 13, pl. 127, 13a; **Kacsó, SCIV 23**, 1972, 33, fig. 5-6; Kacsó 1972a, 16, fig. de la p. 76; *Monografia Baia Mare*, fig. de la p. 118; Roman, *Nyírség*, în Pippidi (coord.) 1976, 433; Roman 1976, 85, nr. 301²⁹³; Bader 1978, 27 sq., pl. 8, 7; Bader, *Die Entstehung der bronzezeitlichen Kulturen in Nordwestrumänien*, în *XI. Internationales Symposium über das Spätneolithikum und die Bronzezeit. Xanthi 4-10 Oktober 1981*, Symposia Thracica 1982, 24 sq., fig. 4, 1; Dumitrescu 1985, fig. 79, 1; **Kacsó 1995**, 245, 252, nr. 97, pl. S, Cat. 97; Schuster, Comșa, Popa Tr. 2001, 49; K. Marková, *Die Plastik der älteren Bronzezeit in der Slowakei*, în B. Gediga, A. Mierzwiński, W. Piotrowski (red.), *Sztuka epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej*, Wrocław-Biskupin, 2001, 361; Балагури 2001, 61, 71, fig. 6, 84; Kacsó 2003f, 116 sq., 139, Anexa 1, nr. 142; Kacsó 2004a, 335; Kacsó 2004b, pl. 49, 1; Pop D. 2005b, 78, nr. 143; Kacsó 2005f, 4 sq.; Dietrich O. 2010, 162 sq.

-Dintr-un loc neprecizat de pe raza localității provin mai multe fragmente ceramice Suci de Sus (fig. 260), care au ajuns în colecția MJM în anii 1960.

Lit.: **Bader 1972b**, 515, pl. 16, 1-6²⁹⁴; Bader 1979, 28, nr. 47; Kacsó 2003f, 139, Anexa 1, nr. 143; Pop D. 2005b, 78, nr. 144.

-Un buzdugan de fier medieval găsit în localitate a fost donat de Mihály Nóti, în ziua de 3 iulie 1903, muzeului din Baia Mare (nr. inv. vechi 3.837).

Lit.: **ÉrtNagybánya** 1903 (1904), 18, nr. 287.

-Castelul baroc din centrul localității, ce a aparținut familiei Teleki, a fost construit pe vremea Mariei Terezia (1740-1780) pe locul unui castel mai vechi.

Lit.: **Vende f. a. 1**, 103.

²⁹² Am atribuit statueta culturii Suci de Sus pentru prima dată în catalogul expoziției „Comori ale epocii bronzului din România”, București, 1995 (vezi 1995b, 245, 252, nr. 92), apoi în lucrarea publicată în 2003 (vezi 2003f, 116 sq.). Recent, o încadrare culturală identică este propusă și de O. Dietrich (2010, 164).

²⁹³ Satulung-Finteușu Mic apare în lista cu descoperiri Coțofeni, Baden, Kostolac și Vučedol menționate în text, dar la p. 55 se precizează că este vorba de descoperiri, care la acea dată erau atribuite grupului Nyírség. Pornind de la această listă, mai mulți autori (Z. Kalmar, H. Ciugudean, C. I. Popa) vorbesc de o stațiune Coțofeni în această localitate; o astfel de stațiune nu a fost depistată până în prezent la Satulung.

²⁹⁴ Sunt publicate desene inexacte.

LIII. SĂCĂLĂȘENI, comună

LIIIa CĂTĂLINA

LIIIb COAȘ

-Un răzuitor (lung. 4,5 cm) și o lamă de silex (lung. 5,1 cm) (fig. 333, 2-3), descoperite pe „*terenul preotului greco-catolic*”, au fost donate de dr. A. Lenghiel, respectiv dr. A. Culcer la MNIT (nr. inv. VI. 6.094 și VI. 7.812). Ele au fost înregistrate la muzeu în data de 15 noiembrie 1944, respectiv 23 iulie 1945. M. Roska, care le-a văzut încă pe vremea când erau păstrate într-o colecție particulară, le datează în jur de 2000 î.e.n., ele sunt însă, foarte probabil, mai timpurii.

Lit.: **Roska 1939**, 3; Roska 1942, 137, nr. 259.

-Potrivit unei informații neverificabile, brățara de bronz cu capetele subțiate și deschise, secțiunea rotundă, decorată cu creștături (diam. interior 6, 2/5,6 cm, greut. 108 g), prezentată la Laboratorul de restaurare al muzeului din Baia Mare pentru a fi curățită de patină, a fost descoperită în raza localității împreună cu alte piese asemănătoare. Piesa a ajuns în colecția MJM (nr. inv. 33.234). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Kacsó 2007b**, 96, fig. 9, 2.

-Un tezaur monetar, din care au fost salvate 19 piese (opt piese de 14 groși [?] poloneze, zece piese de 15 groși [șapte ungurești, una austriacă, două venețiene], o piesă de 3 groși din Silezia), bătute între 1677-1706, au ajuns la Cabinetul numismatic al MNIT (nr. inv. 75-1.905).

Lit.: Pap, Winkler 1966, nota 4; Pap 1994, 75, Tabel II, 75; **Pap 2002**, 64.

LIIIc COLTĂU

-La cca 200 m de capătul vestic al localității, în imediata apropiere a drumului de care Coltău-Lăpușel, pe panta terasei înalte din stânga Lăpușului, pe locul numit *Lágyvas*, am găsit, în ziua de 20 mai 2007, un fragment ceramic pre- sau protoistoric.

-La cca 1,5 km nord-vest de localitate, pe o ridicătură din stânga râului Lăpuș, în punctul *Hegyesdomb*, localnicul Lajos Bencze a găsit fragmente ceramice medievale (secolele XVII și XVIII), pe care le-a donat muzeului din Baia Mare.

-Castelul baroc din localitate, ce a aparținut familiei Teleki, a fost construit în vremea Mariei Terezia (1740-1780). În apropiere de castel am cules de la suprafață numeroase fragmente ceramice din secolele XVIII și XIX.

Lit.: **Vende f. a. 1**, 100.

LIII d CORUIA

-La aproximativ 1 km în aval de podul de peste Lăpuș, pe terasa înaltă din dreapta râului, la 300 m în stânga Văii Văratecelor, în imediata apropiere a drumului de țară ce se află pe botul terasei, în locul numit *Cărarea Morii*, în ziua de 29 iunie 2003 am cules mai multe fragmente ceramice din Bronzul târziu, dintre care unele sunt striate. Au apărut aici și fragmente de vase de culoare neagră în exterior, roșie în interior. Ele provin dintr-o așezare ce aparține, foarte probabil, grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 110, 136, Anexa 1, nr. 43; Pop D. 2005b, 73, nr. 43.

-Pe terasa înaltă din dreapta râului Lăpuș, în dreapta pâraului Valea Văratecelor, ce străbate longitudinal terasa, în locul cu același nume, I. Stanciu a identificat, în mai 1992, o așezare din Bronzul târziu cu fragmente ceramice negre-roșii, câteva canelate, și fragmente de străchini cu marginea invazată. Aflată la cca 400 m vest de așezarea din punctul *Cărarea Morii*, ea pare să fie mai recentă decât aceasta din urmă. Cu prilejul verificării locului de descoperire, în 25 mai 2002, am mai recoltat de la suprafață alte fragmente ceramice.

-Tezaur de aur descoperit înainte de 1814. Se compune dintr-un lanț format din 17 verigi cu capetele deschise, dintre care două au secțiunea rombică, iar 15 secțiunea rotundă, fiind ornamentate cu creștături, precum și un pandantiv semilunar ornamentat cu puncte reliefate (fig. 261). În colecția NHMW (nr. inv. 51.291, nr. inv. vechi VI B 197). Datează din Bronzul târziu 2-3.

Analiza cantitativă a pieselor tezaurului (după A. Hartmann):

Au Nr.	Denumirea piesei	Ag	Cu	Sn	Ni
Au 323	Pendantiv	18	0,57	0,056	n. d.
Au 103	Verigă secț. rotun.	15	0,9	0,11	urme
Au 1495	Verigă secț. romb.	15	0,67	0,087	n. d.
Au 1496	Verigă secț. rotun.	15	0,58	0,048	n. d.
Au 1497	Verigă secț. rotun.	18	0,91	0,11	n. d.
Au 1498	Verigă secț. rotun.	17	0,42	0,016	n. d.
Au 1499	Verigă secț. rotun.	16	0,78	0,086	n. d.
Au 1500	Verigă secț. rotun.	15	1,3	0,088	n. d.
Au 1501	Verigă secț. rotun.	16	0,82	0,087	n. d.
Au 1502	Verigă secț. rotun.	16	1,2	0,058	n. d.
Au 1503	Verigă secț. rotun.	21	0,34	0,055	n. d.
Au 1504	Verigă secț. rotun.	20	0,52	0,055	n. d.
Au 1505	Verigă secț. rotun.	15	1,2	0,044	n. d.
Au 1506	Verigă secț. rotun.	cca 15	0,51	0,020	n. d.
Au 1507	Verigă secț. rotun.	16	0,61	0,049	n. d.
Au 1508	Verigă secț. rotun.	cca 15	0,71	0,041	n. d.
Au 1509	Verigă secț. rotun.	17	0,60	0,059	n. d.
Au 1510	Verigă secț. rotun.	16	0,59	0,048	n. d.

Lit.: **Pink 1928**, 4, nr. 11; Mitrea 1941, 156, nr. 23; **Foltiny 1968**, 704, pl. 2; Hartmann 1970, 41 sq., 44, Tabel 15, Au 103, 323, 1495-1499, 1501, 1504, 1506-1510, Tabel 16, Au 1503, Tabel 18, Au 1500, 1502, 1505, Pl. 45, Au 323 și pl. 46, Au 103, 1495-1510; Mansfeld 1971, 14 sq., Tabel 1, nr. 4; Rusu 1972a, 45; Rusu 1972b, 74, nr. 22; Mozsolics 1973, 197; Hardmeyer 1976, 127; Kacsó 1999e, 86; Dergačev 2002, 109; Țârlea 2012, nr. 366; Kacsó 2014b, 112.

-Un tezaur monetar, găsit întâmplător, în 1988, în raza localității a fost achiziționat de MJM (nr. inv. IF. 3.977-4.040) de la I. Lăcătuș din Coruia (nr. 250). Tezaurul cuprinde 64 de pouture de bronz emise de principele Fr. Rákóczi

II (1703–1711), dintre care 35 în 1706 și 29 în 1707. 49 de monede au fost bătute la Munkács (20 în 1706 și 29 în 1707), iar 15 (din 1706), fără semn de monetărie, probabil la Kremnitz.

Lit.: **Dr. Sasi Nagy B.**, NK 100-101, 2001-2002 (2003), 264.

-Un tezaur monetar din secolele XVI, XVII și XVIII, din care au fost recuperate 23 de piese, a fost consemnat la Cabinetul Numismatic al MNMB în 1882. Potrivit registrului de inventar (nr. 279/1882), monedele au fost emise în *Austria de Jos*: o piesă de 3 creițari de la Ferdinand III (1637-1657), o piesă de 6 creițari din 1686 și o piesă de 15 creițari din 1662 de la Leopold I (1657-1705), o piesă de 3 creițari din 1719 de la Carol VI (1711-1740), *Carintia*: o piesă de 15 creițari din 1693 de la Leopold I, *Cehia*: un creițar din 1705 de la Leopold I, două piese de 3 creițari, una din 1703, cealaltă din 1721 de la Carol VI, *Steiermark*: o piesă de 3 creițari din 1699 de la Leopold I, o piesă de 17 creițari din 1751 de la Francisc de Lotaringia, *Ungaria*: un denar din 1632 de la Ferdinand II (1618-1637), două piese de 15 creițari, una uzată, cealaltă din 1688, o piesă de 6 creițari din 1672, două piese de 3 creițari, una din 1693, cealaltă din 1696, toate de la Leopold I, o poltură din 1711 de la Iosif I (1705-1711), o piesă de 15 creițari din 1745 de la Maria Terezia (1740-1780), *Transilvania*: o poltură din 1707 de la Iosif I, *Polonia*: două piese de 6 groși, una din 1596, cealaltă din 1599 de la Sigismund III (1587-1632), *Liegnitz*: o piesă de 15 creițari din 1664 de la Christian (1653/1663-1672), precum și o piesă de 6 creițari din 1673 de la Ludovica ca tutore.

Lit.: Pap 2003, 218.

LIIIe CULCEA

LIII f ÎNTRERĂURI

LIII g SĂCĂLĂȘENI

LIV. SĂCEL, comună

LIVa SĂCEL

-Pe a doua terasă a Izei, în punctul Șes, au fost culese de la suprafață unelte de calcedonie neolitice, printre care și un răzuitor, care se află în colecția MINT (nr. inv. P. 87.835).

Lit.: **Kalmar-Maxim**, ActaMusNap XXIV-XXV, 1987-1988, 469; Maxim 1999, 180, nr. 849.

-Un topor plat de piatră neolitic (lung. 8,5 cm) confecționat din corneană, descoperit în punctul *Moara Leițului*, a fost donat la MJM (nr. inv. 19.342) de către Z. Kalmar.

Lit.: Kalmar-Maxim, ActaMusNap XXIV-XXV, 1987-1988, 469; **Kacsó 1999c**, 56, fig. 2, 8; Maxim 1999, 180, nr. 849; Kacsó 2004b, pl. 10, 5; Bobină 2009, 12, nr. 32.

-Un depozit de bronzuri, din care se păstrează doar o singură piesă, un topor cu manșonul găurii de înmănușare prelungit în dreptul cefei, a fost

descoperit în 1968, în apropiere de pârâul Valea Largă, de către elevul D. Danci. Toporul, deteriorat la manșon și lamă, aparține tipului Ungureni (Șanț)–Dragomirești, varianta Dragomirești. În 1976 piesa se afla în colecția școlii din localitate. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Kacsó 1977a**, 29, fig. 3; Hansen 1994, 589, nr. 317; Kacsó 1995a, 17; Soroceanu 1995, 32, 71; Kacsó 1999b, 64; Kacsó 2003d, Lista 2, nr. 22, pl. 8, 2; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 184; Soroceanu 2012c, 244; David 2013, 124, nr. 84; Kacsó 2014a, 148; Kacsó 2015, 262; Kacsó, *Gewässerfunde*.

-O mănăstire, despre care se presupune că a fost construită în secolul XVI sau XVII și a funcționat până la mijlocul secolului XVIII, se afla în punctul de hotar *Dâmbu Mănăstirii* sau *Valea Bistriții*. În jurul mănăstirii exista un cimitir. Între 1746 și 1754, biserica de lemn a mănăstirii a fost dusă la Sighet, fiind folosită de credincioșii de acolo.

Lit.: **Bud 1911**, 58, 71; **Filipașcu 1997**, 136; Rusu A. A. (coord.) 2000, 222; Motogna 2009, 254 sq.; Ardelean 2012, 244.

-La hotarul localităților Săcel și Săliștea de Sus este menționat în două rânduri, la 1505, „*locus castris Ovar*”, respectiv „*castrum Owar*” („*Cetatea Veche*”). Se pare că de aici provine o „spadă cavalerescă”, ajunsă pe la 1870 în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției și datată de I. Szilágyi în secolul XIII.

R. Popa a încercat, fără succes, să localizeze pe teren această „cetate”, astfel că nu a putut stabili dacă ea datează din preistorie sau din epoca medievală, ori dacă toponimul se datorează unei forme naturale de relief.

Este posibil ca și informația comunicată de Ed. Preisig, preluată de la Francisc Réti, să se refere tot la acest punct. Autorul vorbește de ruinele unei cetăți străvechi aflate în apropiere de Săcel, care ar dovedi că „*în timpurile cele mai vechi ale regatului dac, terenurile din văile Iza și Vișeu erau cultivate*”²⁹⁵.

Lit.: **Preisig 1877**, 302; **Szilágyi 1889**, 21; **Bélay 1943**, 191, 196; **Popa 1970**, 234; Rusu A. A. 2005, 557, nr. 136.

-Este menționată pe teritoriul localității, în locul numit *Dâmbul Mănăstirii*, o mănăstire, a cărei biserică de lemn a fost dusă, între anii 1746 și 1754, la Sighetu Marmăției.

Lit.: **Bud 1911**, 58, 71; **Mețeș 1936**, 178; **Păcurariu 1979**, 242; Rusu A. A. (coord.) 2000, 222; Ardelean 2012, 244.

-*Peștera Iza* se află în partea nord-vestică a Munților Rodnei, la o altitudine de 1.250 m. Este o peșteră-ponor activă, formată din două cursuri majore de apă care confluează în apropierea sifonului terminal. Având în vedere dificultățile de parcurgere a peșterii, este puțin probabil ca ea să fi fost utilizată de om.

²⁹⁵ „...*dass dieser Landstrich in der ältesten Zeit des dacischen Reiches...im Iza- und oberen Vissóthale bearbeitet wurde*“.

Peștera a fost descoperită în anii 1970, fiind explorată pentru prima dată în 1976-1977, și a fost redescoperită în 2004, când a fost parțial cartată de către speologii Clubului „Montana” din Baia Mare.

Lit.: **T. Tămaș, Peștera Iza**, în D. Munteanu (coord.), *De la Pietrosu Mare la Parcul Național Munții Rodnei Rezervație a biosferei – 75 ani – Lucrările Simpozionului aniversar Borșa, 23 noiembrie 2007*, Baia Mare, 2009, 191-194. Informații suplimentare Dumitru Iștvan.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate, printre altele, punctele de hotar cu denumirile *Arșița, Ciuroi, Dealul Mănăstirii, La Temeteu, Măgura, Măguricea, Obreja, Pe Dealul Mănăstirii, Podereie, Podereiul Popii, Podina, Podine, Podini, Podul Bolcâș, Podul Râpii, Troian, Zăpodia Măgurii*. Ele ar putea prezenta interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LV. SĂLIȘTEA DE SUS, comună

LVa SĂLIȘTEA DE SUS

-Dintr-un depozit, descoperit între 1920 și 1925, au fost salvate: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Sarasău, vârful spinului și o parte a tubului de înmănușare rupte, lung. 26,8 cm. **2.** Celt cu plisc cu secțiunea ovală, lung. 11,5 cm. Piesele se păstrează într-o colecție particulară. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Nistor, Vulpe 1969**, 193, fig. 5; Vulpe 1970, 91, pl. 36, 496 („Săliște”); Mozsolics 1973, 136; Petrescu-Dîmbovița 1976, 491, nr. 67 („Săliște, Gem. Băsești”); Petrescu-Dîmbovița 1977, 68, pl. 63, 5–6 („Săliște, com. Băsești”); Petrescu-Dîmbovița 1978a, 106, nr. 66, pl. 45A („Săliște, Gem. Băsești”); Kacsó 1990b, 242; Wanzek 1989, 80, nr. 63 („Săliște”); Hansen 1994, 589, nr. 326 („Săliște”); Kacsó 1995a, 17; Kacsó 1999b, 63; Chiș-Bloju 2003, 32²⁹⁶; Kacsó 2007b, nota 243; Bratu 2009, 339, nr. 1.005 („Săliște”); Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 184; Kacsó 2015, 262.

-Descoperiri izolate de bronzuri: **1).** Celt cu plisc, cu mai multe crestături pe lamă în apropierea tăișului, a fost în colecția Mihályi. Pare destul de probabil ca acesta să fie piesa păstrată în prezent la MJM (nr. inv. 239), publicată doar cu indicarea provenienței sale din Maramureș, singura din colecția menționată care prezintă un amănunt de formă identic cu cel indicat în informația primară despre descoperire. **2).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, cu urme (recente ?) de lovituri cu ciocanul în partea inferioară a lamei și cu semne vădite de contact cu focul, descoperit, în 1988, în punctul *Jdeaba Hotarului*, nu departe de salina de la Osoi. Donat de G. M. Iuga la MJM (nr. inv. 20.161). Ambele piese datează din Bronz târziu 2.

²⁹⁶ Autorul afirmă că piesele se află în colecția Chiș Ion-Stalâș din Vișeu de Sus.

Lit.:1). **ArchÉrt** 1, 1869, 20; **Lehoczky 1876**, 294; **Magyar orvosok**, 165; Torma 1880, 114, nr. 32; Mihályi, *Manuscris I*, 13; Hampel 1892, 85 („Maramureș”); Roska 1942, 171, nr. 141 („Maramureș”); **Kacsó 1977b**, 135, 141, fig. 3, 5 („Maramureș”); Kacsó 1995a, 21 („Maramureș”); Kacsó 1999b, 66; Kacsó 2012, 185; Kacsó 2015, 268. 2). **Kacsó 1995a**, 22, fig. 10, 5; Kacsó 1999b, 69; Chiș-Bloju 2003, 32; Kacsó 2012, 175, 185; Kacsó 2013c, 227; Kacsó 2015, 268; Kacsó, *Topoare*.

-În locul numit *La Dâmb*, în grădina lui I. Chiș (al Băcianului), G. M. Iuga a găsit, în aprilie 1981, fragmente de vase cenușii lucrate la roată, pe care le-a apreciat că aparțin secolelor III-IV e.n. Informație Georgeta M. Iuga. Potrivit comunicării verbale a lui Ioan Stanciu, aceste fragmente sunt de dată mult mai recentă.

-Tradiția locală consemnează existența în raza localității a unei așezări fortificate vechi. Cu prilejul cercetărilor efectuate de M. Roska și I. Bârlea, în 1922–1923, la presupusa cetate a lui Dragoș nu au fost remarcate indicii care să ateste existența aici a unei fortificații. Potrivit informației furnizate de Mircea Rusu, în raza localității se află punctul *Cetate*.

Lit.: **Mihályi 1883**; **Bud 1911**, 46; Opriș 1988, 94, nota 13.

-După S.V. Chiș-Bloju, vetrele satului s-au aflat în punctele *Buleasa* și *Valea Câmpul Cailor*. Din aceste puncte, localitatea s-a extins în lunca Izei, în văile laterale și pe terase.

Lit.: **Chiș-Bloju 2003**, 31.

-O mănăstire ortodoxă amplasată în punctul *Gruicul Ciorii* este menționată în anul 1650. A fost arsă de tătari în 1717 și nu a mai fost reconstruită.

Lit.: **Rusu A. A. (coord.) 2000**, 224; Motogna 2009, 255.

-V. Ilea afirmă că în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației s-au aflat verigi de argint suflute cu aur, prevăzute cu ornamente de sticlă (?), date în secolul XV, provenite din localitate, precum și diverse obiecte (arme ?) „din timpul principilor *Tököli* și *Rákóczi*”, găsite tot la Săliștea de Sus.

Lit.: **Ilea 1939**, 59.

-În raza localității se află următoarele puncte de hotar, care ar putea fi interesante și din punct de vedere arheologic: *Arșița*, *Dealul Comorii*, *În Calea Slatinii*, *Valea Slatina*, *Valea Colibilor*, *Poduri*, *Sub Poduri*, *Podul Rușii*, *Podul Vergeanului*, *Podul Văii Păducelului*, *Poderei*, *Osoi*, *Cetățeaua*, *Podul Boieștilor*, *Măgura*, *Măgura la Telci*, *Măgura Porcului*, *Măgura Vișeului*, *Obreja*, *Ocna*, *Cărările Sasului*, *Rotunda*, *Vârful Cetățelei*, *Zgleamăn*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Chiș-Bloju 2003**, 10 sqq.; **Vișovan 2005**, passim.

LVI. SĂLSIG, comună

LVIa GĂRDANI

LVIb SĂLSIG

-Potrivit tradiției locale, vatra inițială a satului s-a aflat în dreapta Someșului, în locul numit *Arini*. Strămutarea pe locul actual s-a datorat deselor inundații.

Lit.: **Petri 1902a**, 435.

-În locul numit *Dealul Satului* se află punctul *La Mănăstire*, unde era, potrivit tradiției locale, un loc de pelerinaj. Probabil, a existat aici o mănăstire.

Lit.: **Petri 1902b**, 440; Rusu A. A. (coord.) 2000, 224; Motogna 2009, 255.

LVII. SĂPÂNȚA, comună

LVIIa SĂPÂNȚA

-În punctul *Mlăgi* de sub vârful Tarnița sunt prezente filoane de opal și calcedonie. Din acest punct provine un nucleu de calcedonie.

Lit.: **Roska 1942**, 256, nr. 31.

-Două fragmente de nuclee de obsidian cenușiu translucid, găsite în puncte neprecizate din raza localității, se află la MJM (nr. inv. 4.914, 19.346).

Lit.: **Kacsó 1999c**, 55, fig. 1, 2–3; Bobîna 2009, 13, nr. 35.

-În colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației se găsea un topor dreptunghiular din andezit, posibil neolitic.

Lit.: **Roska 1942**, 256, nr. 31.

-În martie 1996, pe terasa din stânga Tisei, în punctul *Sub Scaun* sau *Câmp*, T. Ivanciuc a identificat o stațiune locuită, potrivit aprecierii sale, în paleolitic, epoca bronzului și epoca medievală. Sunt descrise câteva dintre piesele de piatră cioplită, realizate din silex sau hornstein, dintre care „*un răzuitor cioplit pe așchie groasă, altul retușat pe lamă, o lamă cu urme puternice de uzură, o dăltiță și un vârf de săgeată, cu peduncul, lucrat îngrijit din hornstein, în lungime de 2,8 cm*”. Sunt menționate și fragmente ceramice medievale, precum și faptul că „*în mijlocul platoului există o ridicătură de teren care pare a ascunde un bogat material depus de-a lungul mileniilor și care are grosimea de circa un metru*”.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 279 sq., nr. 16; Kacsó 2011a, 71 sq.

-La 300 m sud-est de punctul *Sub Scaun*, pe aceeași terasă, în locul numit *Părți*, T. Ivanciuc a identificat urmele unei așezări preistorice (?), de unde a recoltat unelte de piatră cioplită și fragmente ceramice.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 280, nr. 17.

-Un obiect dintr-o rocă silicioasă, de culoare neagră, șlefuit, neterminat, cu destinație neprecizată (percutor, măciucă ?), probabil preistoric, a fost descoperit într-un punct neidentificat din zona localității. În colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmației. Informație Teofil Ivanciuc.

Mai nou, se afirmă că această piesă a fost descoperită în punctul *Sub Scaun* sau *Câmp* (vezi mai sus).

-Depozit de bronzuri ieșit la iveală cu ocazia plantării de arbori, în 1961, la aproximativ 2 km sud-vest de localitate, pe o pantă de deal, în punctul *Prisaca*. Cu prilejul unei săpături de control, pe care F. Nistor a efectuat-o în

aprilie 1962, au mai fost descoperite și alte obiecte. Printre acestea din urmă este menționat și un vas de lut, în care s-ar fi aflat câteva dintre piesele mici, iar alături de el, la o adâncime de 0,60 m, ar fi fost depuse un topor și brățările. Vasul a fost atribuit culturii Suciului de Sus. Prin forma sa pătrată, piesa de la Săpânța are analogii în ceramica menționatei culturi, ornamentul său, constând din creștături lunguiețe alăturate, plasate la nivelul diametrului maxim, este însă lipsit de corespondente. Într-o anumită măsură, acest vas are asemănări în materialul hallstattian de la Sarasău²⁹⁷, nu ar fi deci exclus ca el să fie de dată mult mai recentă decât depozitul de bronzuri. Piesele recuperate din depozit sunt: **1.** Topor cu disc de tip A₂, bogat ornamentat, lung. 22 cm. **2.** Apărător de braț, secțiunea barei rombică și rotundă, spirala mare răsucită de șase ori, cea mică de două ori, lung. 15 cm. **3.** Apărător de braț asemănător, ruptă partea cu spirala mică, secțiunea rombică, lung. 22 cm. **4.** Brățară spiralică fragmentară din bandă cu secțiunea semiovală, se păstrează opt spire și un capăt spiralat, lung. 22 (?) cm. **5-6.** Brățări spiralice fragmentare din bandă cu nervură mediană, la una se păstrează și un capăt spiralic, lung. 8,5 (?) cm. **7-16.** Pandantive semilunare fragmentare cu capetele răsucite și un mic spin sub placă. **17.** Fragment de tub spiralat. **18.** Inel de buclă în formă de barcă, lung. 2 cm. Ultimul apare în unele menționări ca fiind de aur, în altele ca fiind de bronz. Depozitul (fig. 262-263) se află în colecția MMSM. O parte dintre piese sunt pierdute. Datarea: Bronz mijlociu 2.

Lit.: **Popescu 1963**, 99 sqq., 111, fig. 6; **Popescu, Rusu 1966**, R8a, 8b; **Mozsolics 1967**, 163 sq.; **Hänsel 1968**, 62, 103, 107, 116, 189, Lista 48, nr. 6; 213, Lista 102, nr. 17, 215, Lista 104, nr. 21, 216, Lista 108, nr. 15, 223, Lista 124, nr. 9; **Vulpe 1970**, 67 sq., nr. 302, pl. 20, 302, 69 sqq., 76; **Máthé 1971**, 65; **Bader 1972a**, 85 sq., 99, nr. 67; **Bader 1972b**, 515, nr. 31; **Dumitrescu 1974**, 367; **Vulpe 1974**, 254; **Bóna 1975**, 273, 276; **Vulpe, Săpânța**, în *Pippidi* (coord.) 1976, 525, fig. de la p. 526; **Vulpe, Suciul**, în *Pippidi* (coord.) 1976, 555 sq.; **Kovács, FolArch 27**, 1976, nota 24; **Vulpe 1977**, 110; **Mayer 1977**, 42; **Petrescu-Dîmbovița 1977**, 44, pl. 10 și pl. 11, 1-4; **Bader 1979**, 28, nr. 49; **Müller-Karpe 1980**, 802, nr. 285, pl. 288, B; **Kacsó 1980c**, 24 sq., nr. 42; **A. Oancea, Dacia N.S. XXV**, 1981, 156; **Kacsó 1981d**, 85; **Kroeger-Michel 1983**, 188, Lista 1, A-20, fig. 131c, fig. 140a și fig. 179; **Kovács, Die Koszider-Metallkunst und einige kulturelle und chronologische Probleme der Koszider-Periode**, în *N. Tasić* (ed.), *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*, Beograd, 1984, 384; **Schumacher-Matthäus 1985**, 116, 119, 121, 145, 194, 196, 211, Lista 7, nr. 22; **Mozsolics, ActaArchHung 40**, 1988, 55; **Koós 1989**, 36, 39; **Bader 1991**, 42 sq., 46 sq.; **Kemenczei 1991**, 9; **Kacsó 1991**, fig. 3a-c, catalog; **Bóna 1992**, 56; **Kacsó 1992**, 29 sq.; **David 1993**, fig. 4, 4; **V. Enăchiuc, Der Bronzefund von Dridu, Kr. Ialomița**, în *Soroceanu, Bronzefunde I*, 294; **Petrescu-Dîmbovița et al. 1995**, 95; **Vulpe 1995**, 19; **Rotea,**

²⁹⁷ Vezi de ex vasul fig. 250, 2 din prezenta lucrare, care este însă ornamentat cu alveole.

Depozitul de la Săpânța, în Stoica, Rotea, Boroffka (ed.) 1995, 69 sq.; David, *Zu Variantengliederung, Verbreitung und Datierung der kosziderzeitlichen Sichelndadeln*, în Ciugudean, Gogâltan (ed.) 1998, 308, fig. 15; Vulpe, Lazăr 1997, 305, nr. 18; Furmáněk, *Bronzeanhänger als Belege für Kontakte des Karpatenbeckens mit dem östlichen Mittelmeerraum*, în Becker et al. (ed.) 1997, fig. 2, nr. 14; David 1998, 253; Vulpe 1998, 17; Petrescu-Dîmbovița 1998, 24, nr. 86, pl. 8, 86, 25, 27, 28, nr. 96. 97, pl. 10, 96. 97, 31, nr. 105. 106, pl. 13, 105. 106, 34–36; Boroffka 1999, 68, nr. 13; Ignat 2000, 32; Hänsel, Weihermann 2000, 20; Husar 2000, 130; Rotea 2001, 26 sq.; Балагури 2001, 143, nr. 8, fig. 34a; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, 261, 360, fig. 79, 8; David 2002, 55 sqq., 418, Lista A. 1. 1. 4. 2, 481, pl. 30, 1; Алешкевич, Балагури 2002, 23 sq., nr. 8, fig. 5; Vulpe, Lazăr 2003, 45 sq.; Rotea 2003, 46; Vulpe 2003, 22; Hansen, *Über bronzezeitliche Horte in Ungarn – Horte als soziale Praxis*, în B. Horejs, R. Jung, E. Kaiser, B. Teržan (ed.), *Interpretationsraum Bronzezeit. Bernhard Hänsel von seinen Schüllern gewidmet*, UPA 121, Bonn, 2005, 215 sq.; Кобаль, НЗЗКМ 7, 2005, 222; A. Jockenhövel, *Bronzezeitliche Dolche und Schwerter als Bilder auf Objekten ? – Zur Ikonographie einer Waffengattung*, în V. Spinei, C.-M. Lazarovici, D. Monah (ed.), *Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmbovița*, Iași, 2005, fig. 1, 13; G. T. Fazecaș, *Marmatia* 8/1, 74; Hansen, *Elemente einer Geschichte des Hortungs*, în Kobal’ (ed.) 2006, 59; Kacsó 2006d, 79; Marta 2008, 47; Vachta 2008, nota 253, 121, Lista V. 1. 3, nr. 13; Marta 2008, 47, 49; Kacsó 2012, 175, 184, pl. 2-3; Soroceanu 2012a, 97 sq., pl. 29-30, 1-5; A. Țârlea, M. Florea, *Hoards, Feasts and Travels. Possible Social and Economic Responses to Environment and Landscape During Middle Bronze Age in NW Romania and NE Hungary*, în Ailincăi, Țârlea, Micu (ed.) 2013, nota 48; Kacsó 2013d, 148, 151, fig. 5-6.

-Pe o terasă de la confluența Văii Săpânța cu Tisa, în locul numit *Livada*, cu prilejul mai multor periegeze efectuate între 1996 și 1999, T. Ivanciuc a găsit fragmente ceramice medievale târzii. Informație Teofil Ivanciuc.

LVIII. SEINI, oraș

LVIIIa SĂBIȘA

-Vatra vechiului sat, distrus de tătari (la 1717 ?), s-a aflat pe dealul *Pusta* (ung. *Puszta*), în apropiere de pârâul *Kóh*.

Lit.: **Németh 2008**, 260, nr. 422.

LVIIIb SEINI

-În punctul *Cazemate* se află o așezare deschisă neolitică, ce aparține culturii Pișcolt. Așezarea a fost descoperită de Zoia Kalmar în cursul unor periegeze efectuate în anii 1979 și 1983, când a adunat de la suprafață un fragment de nucleu, un gratoar din calcedonie și un gratoar din opal translucid,

precum și fragmente ceramice cărămizii și negre, slipul cafeniu, pasta cu măr, nisip și cioburi pisate. Materialul se află în colecția MNIT (nr. inv. 75.826–75.846, 79.252–79.259).

Lit.: **Kalmar**, *ActaMusNap* XXI, 1984, 394, fig. 4, 8; **Kalmar**, *ActaMusPor* IX, 1985, Tabel p. 100 („gratoar patrulater, opal translucid, nr. inv. 79.259”); **Stoicovici**, *ActaMusPor* IX, 1985, Tabel 1, nr. 18 („opal translucid, nr. inv. 79.259”, „calcedonie cu minereu, nr. inv. 79.255”); **Maxim** 1999, 183, nr. 917; **Maxim** 2005, 143 sq.; **Virag** 2004, 22, nr. 21; **Bobîna** 2009, 13, nr. 36.

-Pe un teren plat din partea sud-vestică a localității, ce aparține terasei joase din dreaptă râului Someș, în punctul *Berenaș*, I. Stanciu a descoperit, la sfârșitul anilor '80 ai secolului XX, o stațiune cu urme de locuire din neolitic și din secolele III–IV e.n.

Lit.: **Stanciu** 1992, 179, nr. 26; **Stanciu** 1995b, 155, nr. 26A.

-Pe terasa pârâului Seinel, în punctul *Moșia Brazilor*, aflat la hotarul cu localitatea Apa, dar pe teritoriul orașului Seini, a fost efectuată de către L. Marta și R. Gindele, în primăvara anului 1998, o săpătură de salvare, ca urmare a trasării unui șanț pentru o conductă magistrală de gaz. Au fost descoperite urme de locuire din epoca neolitică, Bronzul târziu (cultura Gáva), epoca romană și secolele VII–VIII e.n.

Lit.: **L. Marta**, **R. Gindele**, *StComSatu Mare*, 15-16, 1998-1999, 267 sqq.²⁹⁸; **Bobîna** 2009, 13 sq., nr. 39; **Ardeleanu** 2013, 75, nr. 17, 488, nr. 74.

-Cu ocazia nivelării terenului, V. Ținșas a adunat, în 1985, în punctul *Cărămidărie*, aflat în imediata vecinătate a punctului *Berenaș*, într-o zonă delimitată la est de pârâul Zugău, iar la vest de pârâul Seinelul, utilaj litic și fragmente ceramice neolitice, cultura Pișcolt, precum și fragmente din eneoliticul final, cultura Coțofeni, faza a doua. A apărut și un idol decorat pe ambele fețe, despre care Z. Maxim afirmă că reprezintă un copil mic înfășat și plângând. Tot aici au fost descoperite fragmente ceramice ce provin de la un vas dacic, precum și fragmente de vase cenușii, lucrate la roată și decorate cu fascicule de linii în val, databile în secolele III–IV e.n. Materialul se află în colecția MNIT (nr. inv. 87.835–87.858, 87.873 87.968, 87.987–87.991, 88.650–88.697, 88.819-88.979).

Lit.: **Kalmar** 1992, 469; **Stanciu** 1992, 179 sq., nr. 26, pl. 5, 8–10 (informație Zoia Kalmar); **Stanciu** 1995b, 155, nr. 26A; **Maxim** 1999, 183, nr. 917; **Matei**, **Stanciu** 2000, 79, nr. 128; **Maxim** 2005, 143 sqq., fig. 2; **Gogâltan**, **Molnár-Kovács** 2009, 145, nr. 96; **Popa C. I.** 2009a, 26, 784, nr. 16, 791, 804 sq., fig. 208, 5; **Popa C. I.** 2009b, 408, nr. 1.133; **Bobîna** 2009, 13, nr. 37; **Ardeleanu** 2013, 206 sq., nr. 712.

-În cursul unor săpături efectuate, la începutul secolului XX, într-un punct neprecizat din raza localității, într-o așezare atribuită neoliticului și epocii bronzului, au fost descoperite mai multe greutateși de lut ars de mărimea unor ouă de găscă, considerate greutateși pentru plasa de pescuit.

²⁹⁸ Autorii afirmă că punctul *Moșia Brazilor* se află pe teritoriul comunei Apa (jud. Satu Mare).

Lit.: **Vende 1907**; Vende f. a. 1, 157.

-La capătul sud-vestic al localității, în dreapta râului Someș, pe teritoriul fostei *Ferme IAS 7*, au fost găsite, cu prilejul săpării unor gropi de siloz, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin primei faze a culturii Suci de Sus. Fragmentele au fost adunate în toamna anului 1985 de V. Țintaș și au fost apoi donate muzeului din Baia Mare de către Zoia Kalmar. Tot aici au apărut și ceramică din eneoliticul timpuriu, aparținând culturii Tiszapolgár, care a ajuns la MNIT (nr. inv. P. 86.021, P. 88.800–88.818).

Lit.: **Kacsó 1987a**, 59, nr. 22, fig. 10–13; **Kalmar 1992**, 469; Maxim 1999, 183, nr. 917; Kacsó 2003f, 140, Anexa 1, nr. 145; Maxim 2005, 143 sqq., fig. 1; Pop D. 2005b, 78, nr. 149; Pop D. 2009, 41, nr. 21; Kacsó 2011b, 106 sq., 114; Pop D. 2012b, nr. 85.

-La aproximativ 700 m de malul drept al Someșului, pe terasa joasă din sud-vestul localității, în apropiere de podul plutitor spre satul Pomi (jud. Satu Mare), în punctul *Dagas*, se află o așezare din epoca bronzului și una din secolele II–IV e.n.

Stațiunea a fost identificată de I. Stanciu în octombrie 1989, atunci când a găsit la suprafață numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin fazei a doua a culturii Suci de Sus. În primăvara anului 1991, cu prilejul verificării, împreună cu descoperitorul, a locului unde este plasată așezarea, am găsit și fragmentele ceramice ce indicau prezența aici a unei așezări din epoca romană.

Cu ocazia primei publicări a materialelor arheologice provenite de aici, în anul 2003, ilustram și două topoare plate de piatră, despre care afirmam că este posibil să nu aparțină locuirii din epoca bronzului. Cercetări ulterioare au pus în evidență și urme din epoca neolitică. Fără îndoială, cele două piese litice provin din stratul de cultură neolitic.

În primăvara anului 2007, un colectiv de la muzeul din Baia Mare (R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop, Z. Șomcutean) a efectuat în acest punct săpături arheologice preventive. Au fost puse în evidență două locuințe neolitice cu unelte de obsidian și silex, ce aparțin culturii Starčevo (informație Bogdan Bobîna), precum și vestigii din epoca bronzului și epoca romană.

Probabil că din această stațiune provine și acul cu protuberanțe de tip Noua, menționat recent în literatură.

Materialul descoperit se află la MJM.

Lit.: **Stanciu 1995b**, 155, nr. 26B; Matei, Stanciu 2000, 79, nr. 128; **Kacsó 2003f**, 117 sq., 140, Anexa 1, nr. 146, pl. 34–36; Romsauer 2003, 130; Pop D. 2003, 90; Maxim 2005, 143; Pop D. 2005b, 78, nr. 150; Kacsó 2006c, 82; Botiș, *Noi descoperiri arheologice la Seini. Neolitic, epoca bronzului, epoca romană*, în „*Gazeta de Maramureș*” anul VI, nr. 236 din 25-31 mai 2007, 14; Botiș, *Ultimele rezultate ale săpăturilor arheologice de salvare Seini-Dagas. Locuințe neolitice și din epoca bronzului*, în „*Gazeta de Maramureș*” anul VI, nr. 238 din 9-15 iunie 2007, 15; Bobîna 2009, 13, nr. 38; **T. J. Chmielewski, Marmatia** 9/1, 23 sqq., pl. 1-4; Marta 2009, 46, 48; Pop D. 2010, 291 sq.; Marta *et al.* 2010, nota 307; Kacsó 2011b, 106 sq., 109 sqq.; Pop D. 2012a, 27 sq.; Ardeleanu 2013, 207, nr. 713.

-Potrivit unei informații transmise de către D. Popescu, în muzeul din Baia Mare s-au aflat două topoare cu disc și spin provenite din această localitate. Piesele sunt în prezent neidentificabile.

Lit.: **Popescu 1941**, nota 2; Kacsó 2009b, Anexa 1, nr. 39; Kacsó, *Topoare*.

-Un topor cu disc și spin de tip B₃ (lung. 20,5 cm), curățat de patină și cu discul deplasat, descoperit în 1876, se afla în colecția Jenő Péchy. Toporul a ajuns probabil la MNMB, în prezent este însă neidentificabil.

Lit.: **Hampel 1880**, 66; Hampel 1892, 158; Mărcuș 1938, 131; Roska 1942, 275, nr. 233; Vulpe 1970, 102; Mozsolics 1973, 207; Bader 1978, 128, nr. 82; Maxim 2005, 145; Țârlea 2012, nr. 1.200; Kacsó, *Topoare*.

-Spadă de bronz cu limbă la mâner. Nu există informații cu privire la data apariției sale, condițiile de descoperire și locul său de păstrare.

Lit.: **Hampel 1896**, 83; Bader 1991, 121, nr. 311.

-O verigă de aur deschisă, cu capetele îndepărtate, ornamentată cu creștături, ruptă în două bucăți (greut. 4,44 g) a fost donată de L. Bartók, în anul 1880, la MNMB. În prezent neidentificabilă. Trei copii în ghips ale piesei se găsesc, din 2 septembrie 1902, la muzeul din Baia Mare (nr. vechi inv. 3.713–3.715). Piesa datează din Bronzul târziu 2 sau 3.

Lit.: **ArchÉrt S.V.** 14, 1880, 342; *Útmutató*, 23, nr. 12; Schönherr 1908, nota 1; Schönherr 1910, 351; Roska 1939, 15; Roska 1942, 275, nr. 233; Popescu 1956, 198, 228; Mozsolics 1973, 207; Kacsó 1999e, 86; Eiwanger 1989, 454, tabel D; Kacsó 2004b, 6; Maxim 2005, 145; Țârlea 2012, nr. 1.201.

-Sunt menționate, fără detalii, ca descoperite în localitate, mai multe căni de aur. Nu există date cu privire la încadrarea lor cronologică.

Lit.: **Schönherr 1908**; **Schönherr 1910**, 351.

-La sfârșitul anilor '50 ai secolului XIX, au fost prezentate autorităților din localitate ca piese găsite pe raza localității o cataramă (?) dreptunghiulară de mici dimensiuni din argint cu o inscripție circulară (FERDINAND. D. G. R. VNG. 1555) și cu o stemă în formă de scut (pe scutul cordiform, pe fața anterioară între două linii literele S. I., o pasăre zburând în sus, dealul triplu cu crucea dublă, un leu în două labe, pe fața posterioară Madona cu pruncul și înscricția UNGARIAE PATRONA), o lingură de argint cu un damaschinaj în formă de scut și literele AL, o lingură mai mare având reprezentat Sf. Sebastian la capătul mânerului torsionat, mânerul unei linguri cu o siluetă ținând un scut, precum și aproximativ zece falere, 20 de nasturi sferici de argint și un inel decorat cu două lacăte. Piesele au fost trimise conducerii comitatului, soarta lor ulterioară nemaifiind precizată.

Lit.: **Rómer 1866b**, 182 sq., nr. 931.

-Pe Dealul Cetății din nord-estul localității se află ruinele cetății medievale. Este posibil ca începuturile sale să dateze chiar din secolul XIII, când localitatea apare sub denumirea de *castrum Zynyr*. Într-un document din 1335 se menționează numele de *Zynyrwarallya* (*Sub cetatea Seinilor*), o atestare evidentă a existenței la acea dată a cetății. *Castrum Zynyr* apare și într-un document de la 1490.

Aici au fost executate săpături arheologice în anii 1887-1888, rezultatele acestora nefiind publicate. Este precizat doar că, cu ocazia acestor

săpături, au fost găsite vârfuri de săgeți, precum și o „piatră cu stemă”, care a fost ulterior distrusă. La muzeul din Baia Mare au ajuns, la cumpăna dintre secolele XIX și XX, un pinten și o ghiulea, ambele găsite între ruinele cetății (nr. vechi inv. 60 și 688). În 1986 au fost descoperite întâmplător în apropiere de ziduri fragmente ceramice medievale și fragmente de cahle, care au fost donate la MJM (nr. inv. IF. 4.301–4.312). G. M. Iuga a găsit tot în acest loc, în 1989, numeroase fragmente ceramice medievale, dar și câteva ce par a fi preistorice. Sunt vizibile urme de săpături recente, neautorizate.

Cetatea este amplasată pe o culme greu accesibilă. Un șanț interior delimitează un perimetru de aproximativ 40x50 m, unde sunt prezente resturile unui palat, eventual ale unui turn-donjon și ale unei cortine (fig. 264-266).

Lit.: Szirmay 1810, 337 sq.; Csánki 1890, 467; Lengyel 1894, 312 sqq.; Schönherr 1900, 480; **Vende f. a. 1**, 157; Binder 1967, 43; Kiss 1990, 373 sq.; Maxim 2005, 146; Rusu A. A. 2005, 532, nr. 117; Takács 2008, 186; Karczag, Szabó, 2010, 356.

-La 1493 este menționat satul Warhid, dispărut ulterior.

Lit.: **Csánki 1890**, 489; Suciuc 1967, 422.

-Biserica de piatră este construită, după I. Henszlmann, în secolul XV. Biserica, a cărei ctitorie a fost atribuită Zsuzsanei Bátori, a suferit numeroase transformări. În a doua jumătate a secolului XIX se păstra încă turnul cu doi contraforți dispuși în diagonală și portalul principal. Turnul era compartimentat în trei și prevăzut cu ferestre, fereastra de jos se închidea semicircular, cea de mijloc în arc, iar cea de sus era dublă, lipsea însă stâlpul despărțitor, acesta aflându-se în sacristie, fiind folosit drept măsură.

Lit.: **Henszlmann, Szatmár**, 154; Henszlmann 1887, 266; Lengyel 1894, 316; *Sematizmus 2006*, 255 sq.; Németh 2008, 331 sq., nr. 532; Papp 2011a, 125, nota 57.

-În mai 1986 au fost găsite, pe strada *Gutinului*, nr. 79, fragmente ceramice medievale și două fragmente de pipe de lut ars. Piesele au ajuns în colecția MJM (nr. inv. IF 4.313–4.337).

-Într-o pădure aflată la nord-vest de localitate am identificat, cu prilejul unei periegeze efectuate împreună cu I. Stanciu în primăvara anului 1992, numeroase halde provenite de la topirea de minereuri (fig. 267-268).

LVIIIc VIII E APEI

LIX. SIGHETU MARMATIEI, municipiu

LIXa IAPA

LIXb LAZU BACIULUI

LIXc SIGHETU MARMAȚIEI

-La cca 1,2 km vest-sud-vest de centrul localității și la aproximativ 0,350 km în amonte de puntea de la punctul *Grădina Morii*, pe malul drept al Izei au fost descoperite, în poziție secundară, într-un depozit aluvionar, două piese paleolitice, ce aparțin musterianului: o așchie de tip Levallois, din rocă grezoasă de culoare neagră mată, și un nucleu mic discoidal de silex negru

lucios. Descoperirile se păstrează la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București-Sector Paleolitic.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc 1991**, 206; Kacsó 1999c, 55; Păunescu 2001, 474; Ivanciuc T. 2007, 64.

-Din punctul *Valea Blidarilor*, sub dealul *Solovan*, la baza conurilor de dejecție provine o așchie denticulată din gresie silicioasă cu glauconit, care ar putea aparține musterianului. Piesa se află la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București-Sector Paleolitic.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc 1991**, 209; Kacsó 1999c, 55; Păunescu 2001, 473.

-La 2 km sud-vest de centrul localității, spre confluența Izei cu Valea Ronișoarei (aproximativ 0,400 km amonte), la altitudinea de 267 m, pe malul drept al Izei, în punctul *Cornu Dealului*, au apărut, în poziție secundară, într-un depozit aluvionar, două piese ce aparțin probabil paleoliticului superior: o așchie mică de radiolarit și un nucleu globular de silex negru lucios. În colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București-Sector Paleolitic.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc 1991**, 206; Kacsó 1999c, 55; Păunescu 2001, 474; Ivanciuc T. 2007, 64.

-La cca 3 km vest de localitate, în teritoriul fostului sat Cearda, pe un rest dintr-o terasă cu lățimea de aproximativ 20 m, puternic erodată de Tisa, în apropierea podului rutier de pe partea stângă a șoselei Sighetu Maramației-Satu Mare (DN 19), înconjurată pe trei laturi de ape: la est de Iza, la nord de Tisa, iar la vest de Valea Hotarului, în punctul *Acăstău*, la o altitudine absolută de 280 m, se află o așezare paleolitică, ce aparține gravetianului târziu sau epigravetianului. Obiectele litice recoltate aici constau din cioplitor bifacial, gratoar, lame, lamele, așchii mici și mijlocii simple, nuclee etc. din silex, gresie silicioasă, cuarț. În colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București-Sector Paleolitic.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc 1991**, 207 sq., fig. 2, 1. 2. 7; Kacsó 1999c, 55; Păunescu 2001, 472; Ivanciuc T. 2007, 64; Dobrescu, Tuffreau 2013, nota 4.

-Pe dealul *Dobăieș*, în punctul desemnat drept *Releul Doboș I*, la o înălțime relativă de aproximativ 70 m deasupra Văii Ronișoarei, la 150-200 m nord de releu, C. Ivanciuc și T. Ivanciuc au descoperit, în septembrie 1993, o așezare paleolitică. Au fost adunate, dintr-un perimetru restrâns, peste 30 de piese finite, fragmentare sau așchii, majoritatea cioplite din hornstein, calcedonie, tufit, opal, doar câteva din gresie silicioasă sau cuarțit. Materialele au fost atribuite gravetianului, aurignacianului inferior sau mousterianului final de tip Oaș. Piese se păstrează în colecția T. Ivanciuc din Sighetu Maramației.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 280 sq., nr. 22; Ivanciuc T. 2007, 64.

-La 300 m de punctul anterior, în punctul desemnat drept *Releul Doboș II*, în iulie 1994 au fost descoperite alte unelte de piatră cioplită, atribuite fie așezării mai sus menționate, fie unui atelier independent de cioplire a silexului.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 281, nr. 23.

-Patru topoare de piatră șlefuită neolitică, dintre care trei perforate (lung. 7,7 cm, 8,7 cm, 9,0 cm, 9,5 cm), au fost descoperite în puncte neprecizate din raza localității. Topoarele se află în colecția MMSM (nr. inv. 4.640, 4.642, 4.643, 8.174).

Lit.: Kacsó 1992, 26; **Kacsó 1999c**, 56, fig. 2, 9-10, fig. 3, 1-2; Bobîna 2009, 14, nr. 40.

-Un topor fragmentar de piatră șlefuită, perforat, confecționat din gresie de culoare verzuie (lung. păstrată 6,5 cm), a fost găsit la suprafață, în 1997, în punctul *Cămara Cireghi I*. Apartenența sa la așezarea din epoca bronzului (vezi mai jos) este posibilă, dar nu este sigură. În colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmăției.

Lit.: **Ivanciuc T. 2007**, 64. Informații suplimentare Teofil Ivanciuc.

-Cu prilejul amenajării muzeului etnografic în aer liber din cadrul Muzeului Maramureșului, pe dealul *Dobăieș*, aflat în partea de sud-est a localității, între Valea Ronișoarei și Tisa, au fost găsite fragmente ceramice Coțofeni. În colecția MMSM (nr. inv. 746-752). Informație Mihai Dăncuș.

Mai nou, T. Ivanciuc relatează despre descoperirea, în iulie 1995, a mai multor fragmente ceramice, despre care afirmă că sunt „*atribuibile epocii bronzului*“. El menționează și informația primită de la F. Nistor, potrivit căreia, cu ocazia montării porții Casei Tivadar din incinta muzeului, ar fi fost identificat, la adâncimea de un metru, un strat de cultură din epoca bronzului.

Lit.: **Kacsó 1999c**, 56; Pop D. 2000, 77; **Ivanciuc T. 2005**, 280, nr. 20; Ivanciuc T. 2007, 65; Gogâltan, Molnár-Kovács 2009, 52; Popa C. I. 2009a, 26; Popa C. I. 2009b, 415, nr. 1.148.

-Două topoare de piatră șlefuită, unul cu ceafa trapezoidal-cilindrică și umerii unghiulari, lung. 15,1 cm (fig. 336, 1), celălalt cu ceafa trapezoidală și umerii rotunjiți, lung. 10,7 cm (fig. 336, 2), au fost descoperite întâmplător într-un punct (puncte ?) neprecizat pe dealul *Solovan*. Aparțin, foarte probabil, perioadei eneolitice. Inedite. Ambele piese au fost achiziționate de muzeul din Sighetu Marmăției. Informație Gheorghe Todinca.

-La cca 4 km nord-vest de centrul localității, pe prima terasă a Tisei, la confluența cu Valea Iepii (sau Hotarului), în imediata apropiere a șoselei Sighetu Marmăției-Satu Mare (DN 19), în punctul *Cearda-Țărmuri*, T. Ivanciuc a identificat o așezare din epoca bronzului. Fragmentele ceramice adunate de aici aparțin în majoritatea lor oalelor, ornamentul lor constând din striuri, motive incizate și în relief. Pe baza acestora, stațiunea poate fi atribuită culturii Suciuc de Sus. Tot aici au fost găsite și fragmente ceramice medievale. Materialul se află în colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmăției.

În mai 2005, împreună cu descoperitorul și cu o echipă de la muzeul din Baia Mare (R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean), am verificat locul de descoperire și am găsit la suprafață un număr mic de fragmente ceramice similare celor aflate în colecția menționată. Ele sunt răspândite pe o suprafață cu lungimea de aproximativ 200 m și lățimea de aproximativ 50 m.

Lit.: T. Ivanciuc, *Noi dovezi privind locuirea Maramureșului în protoistorie – New discoveries concerning the habitat of Maramureș-Protohistory*, în *Maramureș vatră de istorie milenară IV*, Cluj Napoca, 1999, 15 sqq.; Kacsó 2003f, 107, 140, Anexa 1, nr. 148; Ivanciuc T. 2005, 280, nr. 19; Pop D. 2005b, 78, nr. 152; Ivanciuc T. 2007, 65; Pop D. 2009, 41, nr. 22; Pop D. 2010, 292; Kacsó 2011a, 71 sq., 74; Kacsó 2011b, 106, 108; Pop D. 2012a, 28. Informații suplimentare Teofil Ivanciuc.

-La cca 4 km est de localitate, în teritoriul fostului sat Cămara, pe terasa a doua a Tisei, în punctul *Cireghi I* se află o așezare din epoca bronzului, ce aparține culturii Suci de Sus. Sondajul arheologic efectuat în acest punct de către C. Ivanciuc a indicat existența unui singur strat de cultură, cu o grosime de cca 0,20-0,25 m, în parte răvășit de lucrările agricole. Nu au fost descoperite complexe de locuire. Materialul recoltat constă din ceramică, câteva obiecte de piatră, precum și oase de animale. Ceramica fină este ornamentată cu motive incizate, cea grosolană cu striuri și motive în relief. În acest punct au apărut și două fragmente ceramice de culoare neagră lucioasă în exterior, roșie în interior. Apartenența lor la așezarea Suci de Sus este posibilă, dar nu este certă.

Autorul cercetării menționează că la 300 m sud de așezare a identificat o necropolă tumulară de incinerare, formată din șapte tumuli, dintre care cinci aproape complet aplatizați și doi cu o înălțime de cca 1 m. El afirmă totodată că de pe suprafața primelor movile au fost adunate oase umane incinerate, iar de pe suprafața celorlalte mai multe microlite confecționate din hornstein, dintre care se remarcă gratoare, lame, un racluar.

Cu prilejul verificării locului, pe care am efectuat-o, în primăvara anului 1991, împreună cu M. Dăncuș, nu am găsit la suprafață decât un număr extrem de redus de fragmente ceramice și nu am putut confirma existența necropolei tumulare. Prezența microlitelor este un indiciu foarte probabil al unei locuiri mult mai vechi, paleolitice sau, eventual, neolitice.

O nouă cercetare de teren în acest punct, pe care am efectuat-o în mai 2005 împreună cu R. Cardoso, D. Ghiman, T. Ivanciuc, D. Pop și Z. Șomcutean, nu a prilejuit descoperirea vreunui artefact și nici identificarea unor movile funerare.

Materialul, ce aparține colecției Ivanciuc, se află în custodie la MMSM.

Lit.: C. Ivanciuc, *SympThracologica* 8, Satu Mare-Carei, 116 sq.; Pop D. 1995, 239; Păunescu et al. 2000, 130; Kacsó 2003f, 107, 140, Anexa 1, nr. 147; Pop D. 2005b, 78, nr. 151; Chicideanu-Șandor 2005, 208, nr. 858, 852²⁹⁹; Ivanciuc T. 2007, 65³⁰⁰; Pop D. 2009, 41, nr. 23; Motzoi-Chicideanu 2011, 148, nr. 858; Kacsó 2011a, 71 sq.; Kacsó 2011b, 103, 106 sqq., 114. Informații suplimentare Cornel Ivanciuc, care mi-a relatat că, după părerea lui A. Păunescu, microlitele apărute în acest punct ar fi aparținut totuși epocii bronzului.

²⁹⁹ Se vorbește despre o necropolă importantă mai ales pentru locația sa.

³⁰⁰ Se consideră că pretinsa necropolă tumulară ar putea aparține culturii Coțofeni.

-Cu ocazia săpării fundației blocului-turn din strada *Avram Iancu* din cartierul Cuza Vodă, în partea vestică a localității, au fost descoperite în 1971, la adâncimea de 0,75 m, mai multe fragmente ceramice, dintre care câteva, ornamentate cu striuri, aparțin, foarte probabil, culturii Suciului de Sus, iar restul sunt medievale. Fragmentele, salvate de F. Nistor, se află la MMSM (nr.inv. 511-650). Informație Gheorghe Todinca.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 118, 140, Anexa 1, nr. 149; Pop D. 2005b, 78, nr. 153; Ivanciuc T. 2007, 65; Kacsó 2011a, 71; Kacsó 2011b, 106, 108.

-La 1,5 km est de punctul *Cireghi I*, tot pe terasa din stânga Tisei, în punctul *Cireghi II*, T. Ivanciuc a identificat, în cadrul unor cercetări de suprafață efectuate în martie 1996, urmele unei așezări preistorice (epoca bronzului ?). Informație Teofil Ivanciuc.

Mai nou, T. Ivanciuc denumește punctul *Cămara II* și vorbește de posibila existență aici a unei locuiri slave timpurii.

Lit.: Ivanciuc T. 2005, 280, nr. 18; Kacsó 2011a, 72.

-Pe un bot de deal în extremitatea nordică a dealului *Solovan*, în apropiere de izvorul de lângă podul de pe Iza, în locul desemnat drept *Dealul Cetății II*, în cadrul unui sondaj de mică amploare efectuat de Gh Todinca în 1980, au fost descoperite fragmente ceramice, pe care autorul cercetării le-a definit ca aparținând epocii bronzului. Informație Gheorghe Todinca.

-Pe culmea lată dinspre est a dealului *Solovan*, ce se întinde pe malul stâng al Izei, înaintea vărsării acesteia în Tisa, numită *Dealul Cetății (Dealul Cetății I)*, înălțată până la 513 m față de 274 m, cota orașului, se află o așezare fortificată din Bronzul târziu. Prin poziția sa naturală, culmea este apărată pe trei laturi și doar spre vest, unde se leagă de șirul altor dealuri, s-a ridicat un val impunător, care barează accesul din această parte (fig. 269). Pe baza tradiției populare, care menționează existența unei fortificații, așezarea a fost identificată de F. Nistor. Săpăturile arheologice s-au desfășurat aici în 1964 și 1965 (fig. 270-272). Colectivul de cercetare a fost condus de K. Horedt, din el făcând parte în primul an I. Némethi, iar în al doilea an F. Nistor.

Valul de apărare de pe *Dealul Cetății I*, în lungime de aproximativ 240 m, are o formă încovoiată și înconjoară cca o treime din circumferința platoului de culme. Pământul necesar pentru umplutura valului, care are la bază o lățime de 17 m, a fost scos de pe ambele laturi. În val a fost sesizată o zonă formată din arsură și pământ, străbătută de dungi roșii, ce indică locul unor bărne arse, care au înroșit și pământul din jur. Acest strat avea într-una dintre secțiunile cercetate 11 m lungime și 1,30 m înălțime, în cealaltă 4,20 m lungime și 0,40 m înălțime. Umplutura valului se ridică până la 3 m.

Așezarea apărată de val, de formă ovală (230 m lungime și 170 m lățime, care se reduce către botul dealului până la 70 m), a fost locuită pe o mare întindere, dar cu o intensitate redusă, așa cum rezultă din grosimea mică a stratului de cultură. Se pare că așezarea nu a fost ocupată în permanență, ci a servit mai mult ca loc de refugiu și apărare pentru populația din jur.

Printre fragmentele ceramice descoperite în așezarea fortificată (fig. 273-274) se remarcă câteva ce aparțin unor vase mari, cu pereții groși, de culoare neagră în exterior, roșie în interior și cu suprafața canelată. Pe baza acestora, așezarea a fost atribuită de K. Horedt culturii Gáva și datată în Hallstatt A. Cantitatea mică de ceramică recoltată și lipsa oricăror piese de metal nu permit însă încadrări cronologice sigure. Este posibil ca așezarea să fi aparținut unei etape ceva mai recente decât s-a presupus inițial, totuși este puțin probabil ca ea să dateze din Ha B₃-C, așa cum presupune V. Vasiliev. O parte a materialului descoperit se păstrează la MMSM (nr. inv. 1-156), o altă parte, probabil, la MNIT.

Lit.: Wenzel 1857, 316, nota 1; Mihályi 1883; Popescu 1965a, 475, nr. 40; Popescu 1965b, 593, nr. 40; **Horedt 1966**; Popescu 1966a, 388, nr. 31; Popescu 1966b, 713, nr. 31; Пора 1970, 43, 232, nota 81; Балагури, *Шелестівське городище – пам'ятка населення ранньозалізної доби Закарпаття*, în I. M. Гранчак (ред.), *Дослідження стародавньої історії Закарпаття*, Ужгород, 1972, 17, 39, 41, 52; Rusu 1973, 109; **László 1973**, 584, nr. 58; **Horedt, *Befestigte Siedlungen der Spätbronze- und der Hallstattzeit im innearkarpatischen Rumänien***, în *Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa*, Bratislava, 1974, 224, fig. 3, 2; Crișan 1977, 321; Bader 1978, 66, 78 sq.; Moscalu 1983, 41; Demeterová 1983, 33 sqq.; Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991, 87, 89; Балагури 1991, 91, 94, 105; Vasiliev, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transylvanie*, *BiblThrac XII*, Bucarest, 1995, 42; Chicideanu *et al.*, *Fortificații*, în *Enciclopedia II*, 156; Rusu, Dörner, Ordentlich 1996, 17; Kobal' 1997, 125; Rusu, Dörner, Ordentlich 1999, 147; Kacsó 1999c, 58; M. M. Rind, *Höhenbefestigungen der Bronze- und Urnenfelderzeit. Der Frauenberg oberhalb Kloster Weltenburg I*, *RegBeiträge* 6, 1999, 354; Prochnenko, *Harta răspândirii cetăților din veacul XII-VIII î.e.n. pe Tisa Superioară*, în Ciubotă, Marina (coord.) 1999, 79, nr. 13; Lazin, Marina, *Cercetări arheologice privind epoca traco-dacică în Ucraina Transcarpatică*, în Ciubotă, Marina (coord.) 1999, 150; Балагури 2001, 35; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, 306; Ursuțiu, Gogâltan 2002, 40, nr. 48 (94); Vasiliev, *AnnUnivApulensis, Series Historica* 7, 2003, 113; Kacsó 2004b, 22; Kacsó 2006b, 188 sq.; Ivanciuc T. 2007, 65 sq.; K. I. Щербей, *Карпатика* 39, 2010, harta 2, nr. 13; Kacsó 2011a, 71 sq., 77, fig. 5-6; Каврук 2012, 22; Bălan G., *Așezările fortificate din aria culturii Gáva din România – The Fortifications of Gáva Culture in Romania*, în Ailincăi, Țârlea, Micu (ed.) 2013, 269 sqq., pl. 10, 6, pl. 11, 2, pl. 12, 1-2; Kacsó 2013c, 227; Kacsó 2014a, 148.

-La cca 1,5 km vest de punctul *Dealul Cetății I*, pe un platou ușor înclinat, aflat în stânga Văii Solovan, aproape de confluența acesteia cu Iza, T. Ivanciuc a identificat, în martie 1996, urmele unei așezări, care ar putea fi, potrivit păreri exprimate verbal de descoperitor, eventual contemporană cu așezarea fortificată din Bronzul târziu. Au fost culese de la suprafață fragmente ceramice de mici dimensiuni, precum și câteva unelte de piatră cioplită.

În mai 2005, împreună cu R. Cardoș, D. Ghiman, T. Ivanciuc, D. Pop, Z. Șomcutean și V. V. Vizauer, am făcut o recunoaștere a locului indicat ca fiind cel în care au apărut fragmentele ceramice definite drept preistorice, dar nu am reușit să găsim decât foarte puține fragmente, care par, având în vedere compoziția pasteii, a aparține perioadei medievale timpurii.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 281 sq., nr. 27³⁰¹; Ivanciuc T. 2007, 65.

-În cartierul Teplița, în apropiere de locul numit *Poligon*, se află o stațiune preistorică, din care au fost recoltate, într-un sondaj efectuat de Muzeul din Sighetu Marmației în 1988, foarte multe pietre, bucăți mari de vatră fățuită, numeroase fragmente ceramice, în majoritatea lor însă atipice. Câteva dintre ele, printre care și o margine lată și canelată de la o strachină și partea inferioară a unui vas de culoare neagră în exterior, roșie în interior, precum și alte fragmente similar arse sau cu decor striat, indică în mod aproape cert că stațiunea aparține Bronzului târziu. Tot aici s-au găsit fragmente ceramice de epocă medio-modernă, printre care și unele smălțuite, precum și un fragment de pipă de lut ars. Pietrele adunate de la fața locului nu sunt prelucrate, se remarcă totuși numărul mare al bucăților de gresie. Ele par să aparțină, ca și bucățile de vatră, de locuirea preistorică. Materialul se află în colecția MMSM. Informație Mihai Dăncuș și Gheorghe Todinca.

Lit.: **Kacsó 2011a**, 71.

-Pe teritoriul localității au fost descoperite mai multe depozite de bronzuri. Ele nu au fost numerotate, conform uzanței, în ordinea apariției lor, pentru evitarea unor posibile confuzii viitoare, păstrez totuși numerotarea deja folosită în literatură. **A).** Depozitul I a fost descoperit, în vara anului 1943 (după alte surse 1941), de M. Lucineț, pe dealul *Solovan*, la aproximativ 300 m sud-vest de bifurcația Văii Blidarului, mic afluent dinspre stânga a Izei, pe mijlocul unuia dintre drumurile din pădurea de fag pe care aceasta o străbate. Piesele de bronz se aflau, la mică adâncime în pământ, într-un vas mare de lut ars, care s-a spart la descoperire, fragmentele sale nefiind salvate. Depozitul, recuperat de la descoperitor de către F. Nistor, conține: **1.** Pumnal fragmentar cu limbă la mâner cu marginile ridicate și două găuri de nit, garda trapezoidală cu marginile ridicate și cu nervură mediană ce se prelungește pe lamă, două găuri de nit, într-una fiind păstrat cuiul de nit, tășurile bătute cu ciocanul, deteriorate, vârful rupt, lung. păstrată 14,6 cm, greutate 54 g. **2.** Fragment de lamă de spadă, la unul dintre capete tășurile lățite prin ciocănire, decorat cu linii incizate paralele duble, lung. păstrată 12 cm, greutate 71,5 g. **3.** Celt cu plisc, secțiunea corpului

³⁰¹ În mod surprinzător, autorul afirmă că mi-aș fi exprimat părerea că punctul de aici „*a fost locuit, probabil, de purtătorii culturii Suciului de Sus*”. Întrucât printre materialele recoltate din acest punct și aflate în colecția T. Ivanciuc, dar nici printre cele găsite cu prilejul cercetării efectuate de echipa de la muzeele din Baia Mare și Sighetu Marmației nu există vreun fragment ce ar aparține culturii Suciului de Sus, este evident că nu puteam atribui locuirea din Valea Solovan acestei culturi. Firește, nu exclud posibilitatea ca pe viitor aici sau în imediata apropiere a acestui punct să iasă la iveală și mărturia Suciului de Sus.

hexagonală, manșonul găurii de înmănușare puternic deteriorat (turnare defectuoasă ?), tortița turnată doar parțial, lung. 11,9 cm, greut. 312,5 g. **4.** Celt cu plisc, secțiunea corpului ovală, spărturi în zona manșonului găurii de înmănușare, tortița ruptă, lung. 12,3 cm, greut. 369,5 g. **5.** Celt de tip transilvănean, lipsește partea inferioară, lung. păstrată 11,2 cm, greut. 369,5 g. **6.** Celt de tip transilvănean, lipsește partea superioară, lung. păstrată 10,1 cm, greut. 273. **7.** Celt cu manșonul drept și îngroșat, sub manșon, pe ambele laturi înguste, câte o perforație, decorat cu motive unghiulare în relief, lung. 15,1 cm (pierdut). **8.** Celt de același timp cu decor asemănător, lipsește partea inferioară, lung. păstrată 7,8 cm, greut. 274,5 g. **9.** Topor cu aripioare mediane de tip Sighet, lung. 18,8 cm, greut. 678 g. **10-11.** Seceri cu buton, una, cu vârful rupt, decorată cu o nervură paralelă cu bordura îngroșată, greut. 95 g, 70 g. **12-25.** Seceri cu limbă la mâner, cele mai multe fragmentare (una pierdută), decorate cu nervuri pe limbă și lamă, greut. 142 g, 119 g, 86,5 g, 68,5 g, 82 g, 97,5 g, 98 g, 98 g, ?, 81 g, 97 g, 94,5 g, 72 g, 31 g. **26.** Fragment de topor cu disc și spin parțial topit, greut. 119,5 g. **27.** Ciot de turnare, greut. 130 g. **28-48.** Turte fragmentare, greut. 429 g, 255,5 g, 171,5 g, 96,5 g, 225,5 g, 175,5 g, 290 g, 780 g, 475,5 g, 1.135 g, 1.050 g, 959 g, 391 g, 722 g, 335 g, 326,5 g, 171,5 g, 428,5 g, 472,5 g, 130 g, 486,5 g. În colecția MMSM (nr. inv. 4.728-4.753). Datarea: Bronz târziu 3. **B).** Depozitul II a fost descoperit în 1944 pe dealul *Solovan*, în apropiere de Valea Blidarului, la aproximativ 200 m de locul în care a apărut depozitul I. Cea mai mare parte a depozitului (cești și farfurii de bronz) a fost reîngropată de către descoperitor, E. Binder, la rădăcina unui stejar în apropierea locului de descoperire, și nu a mai fost regăsită. Piese salvate sunt cele lăsate pentru expertizare lui F. Nistor și anume: 1. Fragment de vas de bronz (?) ornamentat. 2-3. Fragmente de bară de bronz. 4. Fragment de placă de bronz. În colecția MMSM (nr. inv. 4.754-4.756). Datarea probabilă: Bronz târziu 4. **C).** Din depozitul III, descoperit la sfârșitul secolului XIX, nu se cunoaște decât un celt, care a fost achiziționat în 1898 de MNMB (nr. inv. 81. 1898). Celtul are manșonul drept și îngroșat și este prevăzut cu un decor de linii reliefate. Datarea: Bronz târziu 4. **D).** Depozitul IV a ieșit la iveală, în vara anului 1985, în zona nord-vestică a dealului *Solovan*, în imediata apropiere a punctului de unde izvorăște pârâul Spicul, aproximativ la cota 615 m. Bronzurile au fost găsite la foarte mică adâncime în pământ, nefiind semnalată prezența vreunui vas de lut. Gh. Todinca, de la muzeul din Sighetu Marmației, a executat la fața locului o săpătură de control. El nu a descoperit noi piese, a stabilit totuși că depunerea a avut loc în afara vreunei așezări. Depozitul este format din: **1-3.** Topoare cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, unul rupt în trei bucăți din vechime și cu o parte a tubului de înmănușare lipsă, lung. 23 cm, 23 cm, 19,9 cm, greut. 521 g, 519 g, 278 g. **4.** Fragment de seceră, probabil de tipul cu cârlig, greut. 114 g. În colecția MMSM (nr. inv. 16.202-16.205). Datarea: Bronz târziu 2. **E).** Depozitul V, cu localizarea totuși incertă, a fost achiziționat de către T. Lehoczky la Sighetu Marmației, în ziua de 15 februarie 1896. Era format din: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Târgușor, pe

disc șase mici proeminente, lung. 20 cm, greutate. 350 g. **2.** Topor de tip Drajna, o parte a tubului de înmănușare ruptă, ceafa de formă elipsoidală, tăișul deteriorat, lung. 19,2 cm, greutate. 390 g. **3.** Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Ungureni (Șanț), tăișul puternic deteriorat, lung. 18,1 cm, greutate. 410 g. Am identificat în colecția ZKMU, în decembrie 1991, doar ultimele două piese (nr. inv. B₃-123, B₃-131). Mai recent, J. Kobal³ descrie și ilustrează și primul topor (nr. inv. B₃-125). Pare probabil că acesta a fost regăsit între timp. Datarea: Bronz târziu 2. **F).** Depozitul VI, format dintr-un topor (cu disc și spin ?), un vârf de lance și cinci brățări, a fost achiziționat de Muzeul Comitatului Maramureș din Sighetu Marmației (nr. inv. 139-145) în decembrie 1902 de la M. Binder. Piesele nu se mai află în colecția MMSM. **G).** Depozitul VII, format din două topoare (cu disc și spin ?), a fost achiziționat de Muzeul Comitatului Maramureș din Sighetu Marmației (nr. inv. 532-533) în decembrie 1902 de la F. și L. Szöllössy. Piesele nu se mai află în colecția MMSM. **H).** Depozitul VIII a fost descoperit, în 1916 sau 1917, pe dealul *Solovan*, în zona Văii Blidarului, de către Gh. Pop, care locuia prin apropiere (la nr. de casă 40 A în 1966) și defrișa un teren. El a găsit, într-o moviliță ce separa două terenuri de cosit, mai multe celturi, pe care le-a abandonat la locul descoperirii.

Lit.: **A).** Rusu 1963, 208, nr. 55; Alexandrescu 1966, 187, nr. 270, pl. 15, 13; Horedt 1966, 16; **Nistor, Valea Blidarului**; Rusu 1966, 37, nr. 118; **Nistor, Vulpe 1969**, 183, fig. 3B și fig. 4A; Vulpe 1970, 95, nr. 562, pl. 40, 562; Rusu 1972b, 525 sq., nr. 64; Vulpe 1975a, 76, pl. 42, 451, pl. 61B și pl. 62; Petrescu-Dîmbovița 1976, 495, nr. 61; Petrescu-Dîmbovița 1977, 106 sq., pl. 185, 10-18 și pl. 186, 1-10; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 127, nr. 172, pl. 134B³⁰²; Mozsolics 1985, 34; Wanzek 1989, 75, 80, 221, 28, 231; Bader 1991, 76, pl. 11, 63; Hansen 1994, 590, nr. 344; Kacsó 1995a, 10, pl. 8A; Chidioșan, Soroceanu 1995, nota 18; Kacsó 1996a, 252; Kacsó 1999b, 63; Kacsó 2005f, 12; Kacsó 2006b, 189; Kacsó 2007b, 49, fig. 8, 7; Kacsó 2009c, 351, 357, fig. 15-20; Bratu 2009, 341, nr. 1.025; Дергачев 2010, fig. 89, nr. 88; Popa C. I.

³⁰² În aceeași lucrare, la p. 14 sq, nr. 70-71, Petrescu-Dîmbovița menționează două seceri cu buton, iar la p. 29, nr. 672-677, la p. 31, nr. 712, la p. 32, nr. 763, la p. 43, nr. 1.107, la p. 47, 1.189, la p. 51, 1.395 11 fragmente de seceri cu limbă la mâner fără loc de descoperire precizat, care s-ar fi aflat în colecția particulară F. Nistor, Sighetu Marmației. Piesele sunt ilustrate pe pl. 278, 70-71, pl. 280, 672-677, pl. 281, 712, pl. 281, 763, pl. 282, 1107, pl. 282, 1.189 și pl. 282, 1.395. În literatură nu se găsește nicio altă informație care să confirme existența unor astfel de piese în amintita colecție. Presupun doar că este vorba de secerile din depozitul I de la Sighetu Marmației, prezentate însă prin desene inexacte. Remarc și faptul că atât în descrierea acestui depozit, cât și în ilustrația de pe pl. 134B lipsesc secerile. Această observație este făcută și de Ch. Jahn (2013a, nota 100), care vorbește, greșit, de depozitul Sighetu Marmației II.

La același autor (2013b, 382, nr. 146) secerile cu limbă la mâner menționate de Petrescu-Dîmbovița apar, la fel ca și în lucrarea cercetătorului ieșean, ca descoperite în Transilvania.

2010, 324; Nessel 2012, harta fig. 10, 159; Kacsó 2012, 177, 182, 184; Țârlea 2012, nr. 1.216; Каврук 2012, 22; Kacsó 2013c, 228 sqq., fig. 4, 5-8, fig. 6; Kacsó 2014a, 148, 154, 160, fig. 7, 6, fig. 9, 12; Kacsó, *Gewässerfunde*. **B).** Horedt 1966, 16; **Nistor, Valea Blidarului; Nistor, Vulpe 1969**, 183, fig. 4B; Petrescu-Dîmbovița 1976, 495, nr. 61; Petrescu-Dîmbovița 1977, 107, pl. 186, 14-16; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 127, nr. 173, pl. 135A; Kacsó 1981d, 88; Kacsó 1992, 44; Hansen 1994, 590, nr. 345; Kacsó 1995a, 10, pl. 8B; Kacsó 1999b, 63; Kacsó 2006b, 189; Soroceanu 2008, 249, 256 sq.³⁰³; Bratu 2009, 341, nr. 1.026; Kacsó 2012, 182, 184; Țârlea 2012, nr. 1.217; Каврук 2012, 22; Kacsó 2013c, 230, fig. 4, 9-10; Kacsó, *Gewässerfunde*. **C).** **Hampel, ArchÉrt** 18, 1898, 444; Roska 1942, 171, nr. 142; **Kacsó 1994a**, 9, fig. 3, 2; Kacsó 1995a, 10; Kacsó 1999b, 62; Kacsó 2007b, 72, nota 400; Ciugudean, Luca, Georgescu 2008, 51, nr. 65; Kacsó 2012, 182, 184; Каврук 2012, 22. **D).** **Kacsó 1995a**, 5 sq., fig. 1, 1-4, pl. 1, 1-4; Soroceanu 1995, 31, 72; Kacsó 1999b, 64; Kacsó 2007b, nota 412; Marta 2008, 48; Kacsó 2009b, Anexa 2, nr. 14; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 175, 177, 184; Țârlea 2012, nr. 1.218; Каврук 2012, 22; Soroceanu 2012c, 239; Kacsó 2013c, 226; Kacsó 2014a, 148; Kacsó 2015, 262, fig. 5; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Gewässerfunde*. **E).** **Lehoczky 1912**, 32; **Lehoczky, Manuscris II**, 64 sq.; J. Jankovich, *Podkarpatska Rus v prehistorii*, Mukačevo, 1931, pl. 6, 17. 22 („Maramureș”); Nestor 1933, 128 („Maramureș”); Mozsolics 1973, 156 („Maramureș”); Kacsó 1977c, 59, nr. 11 („Maramureș”); Kroeger-Michel 1983, 203, Lista 16, Dg-5 („Maramureș”); **Kacsó 1995a**, 17, fig. 3, 1-2; Bader 1996, nota 47 („Maramureș”); Kacsó 1999b, 62; Kacsó 2003d, Lista 1, nr. 19, Lista 2, nr. 23; **Kobal’ 2005**, 251, fig. 2, 6-8 („Maramureș”); Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 177, 184; Țârlea 2012, nr. 1.219; David 2013, 122, nr. 63; Kacsó 2015, 262. **F).** **Múzeumi évkönyv**, 78 sqq.; **Kacsó 1999b**, 47, 62; Kacsó 2012, 177, 184; Kacsó 2015, 262. **G).** **Múzeumi évkönyv**, 78 sqq.; Kacsó 2012, 177, 184; Kacsó 2015, 262. **H).** **Nistor, Valea Blidarului**; Kacsó 2012, 184; Kacsó, *Gewässerfunde*.

-În raza localității au ieșit la iveală mai multe piese izolate de bronz. **1).** Topor cu disc de tip B₁, varianta Bikács-Borlești, descoperit în împrejurimile orașului, probabil încă înainte de primul război mondial, păstrat la DMD. **2).** Topor cu disc de tip B₁, probabil varianta Bikács-Borlești, cu partea superioară ruptă din vechime, descoperit, cu prilejul construirii unui bloc de locuințe, în centrul orașului (lung. păstrată 17,5 cm, greutate 323 g), în colecția MMSM (nr. inv. 7.560). **3).** Topor cu disc și spin găsit în albia râului Iza. S-a aflat în colecția MMSM, în prezent neidentificabil. **4).** Topor cu disc și spin găsit în 1985 sau 1986 pe dealul *Bortoșoi*, aflat în zona colinară de la sud de cartierul Iapa. Nu se cunoaște locul actual de păstrare a piesei. Informație Teofil Ivanciuc **5).** Vârf de lance, descoperit înainte de 1881, ajuns la MVFB (nr. inv. IV d 4). **6).** Vârf de lance, descoperit în 1953 pe malul Izei, în apropierea abatorului, la MMSM (nr. inv. 4.757). **7).** Vârf de lance, recuperat în 1956 din albia Izei, la MMSM (nr.

³⁰³ Se consideră că în depozit nu se află un fragment de vas de bronz, ci un fragment de manșetă de bronz.

inv. 4.758)³⁰⁴. **8).** Brățară cu capetele deschise, ornamentată cu creștături, a fost achiziționată de T. Lehoczky pentru colecția sa la Sighetu Marmației în data de 3 septembrie 1887. Proveniența piesei de la Sighetu Marmației este posibilă, dar nu este sigură. **9).** Verigă de picior fragmentară, în colecția MNMB (nr. inv. 62. 29. 18). **10).** Celt cu mai multe spărturi pe corp și tortița deteriorată, ornamentat cu nervuri longitudinale, descoperit în 1862, păstrat la NHMW (nr. inv. 34.891). **11).** Topor de luptă, probabil cu disc și spin, donat Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmației în iulie 1902 (nr. inv. 18). **12).** Celt, donat Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmației în ianuarie 1903 (nr. inv. 639). **13).** Celt, donat Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmației în februarie 1903 (nr. inv. 691). **14).** Topor de luptă, probabil cu disc și spin, donat Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmației în februarie 1903 (nr. inv. 695). **15).** Topor, probabil cu disc și spin, transformat în ciocan (lung. păstrată 8,5 cm), a fost achiziționat de T. Lehoczky în 1895. **16).** Celt cu plisc (lung. 12,5 cm) a fost achiziționat de T. Lehoczky în 1895. **17).** Spadă scurtă (lung. 43,3 cm) cu limbă la mâner (fig. 348). Pe gardă patru găuri de nit, în care se păstrează și niturile, iar pe mâner două găuri de nit. Pe lamă câte două linii incizate paralele cu tăișurile, ce pornesc imediat de sub gardă și ajung până aproape de mijlocul înălțimii lamei. A fost descoperită în jurul anului 2000 în albia Izei, în apropiere de piciorul podului din capătul străzii Iza, denumit de localnici „*Podul de la Puskapor*”. A fost achiziționată de MMSM (nr. inv. 19.147) în 2003 de la elevul S. Cuth. **18).** Un rest de turnare, găsit, în mai 2003, în punctul *Câmpul Negru*, din apropiere de *Dealul Cetății II*, se află în colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmației. Informație Teofil Ivanciuc³⁰⁵. Piesele **11–14** nu se mai păstrează la MMSM. Bronzurile **1-2** datează din Bronz mijlociu 2, **3-9** din Bronz târziu 2, **10** din Bronz târziu 4, **11-16** probabil din Bronz târziu 2-3, **17** din Bronz târziu 2-3. Apartenența piesei **18** la epoca bronzului este incertă.

Lit.: **1).** Kroeger-Michel 1983, 188, Lista 2, B-17, pl. 49; Kacsó 1995a, 10, fig. 14, 1; David 2002, 420, Lista A. 1. 2. 1. 2, 481; Kacsó 2012, 175, 185; Kacsó 2013d, 148, fig. 7, 1; Kacsó, *Topoare*. **2).** Kacsó 1981d, 85; Kacsó 1995a, 10, fig. 14, 2; Kacsó 2012, 175, 185; Kacsó 2013d, 148, fig. 7, 2; Kacsó, *Topoare*. **3).** Vulpe 1978, 372; Kacsó 2012, 175, 185; Kacsó 2014a, 148; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Gewässerfunde*. **4).** Kacsó 2012, 185; Kacsó, *Topoare*. **5).** L. v. Károlyi, *Berliner Jahrb* 8, 1968, 92, pl. 28 (23), 12; Kacsó 1995a, 22, fig.

³⁰⁴ T. Ivanciuc (2007, 65) afirmă că în albia râului Iza, „în dreptul văii Blidaru, au fost descoperite alte două lănci”. Lipsesc precizările cu privire la metalul din care sunt confecționate aceste piese, la forma și dimensiunile lor, precum și la locul lor de păstrare.

³⁰⁵ Potrivit informației comunicate de către Teofil Ivanciuc (2007, 65), în punctul *Dealul Poiană* au fost descoperite o turtă de bronz (descoperire izolată), precum și un depozit, iar în punctul *Grădina Morii* un apărător de braț. Lipsesc alte date cu privire la aceste descoperiri, din acest motiv ele pot fi luate în considerație doar sub semnul posibilului.

14, 5; Kacsó 2012, 185. **6).** Nistor, *Valea Blidarului*; **Nistor, Vulpe 1969**, 184, fig. 4, 69; Kacsó 1992, 38; Kacsó 1995a, 22, fig. 14, 4; Kacsó 2012, 175, 185; Țârlea 2012, nr. 1.220; Kacsó 2013c, 227; Kacsó 2014a, 148, fig. 4; Kacsó, *Gewässerfunde*. **7).** Nistor, *Valea Blidarului*; **Nistor, Vulpe 1969**, 184, fig. 4, 70; Vulpe 1978, 372; Kacsó 1992, 38; Kacsó 1995a, 22, fig. 14, 6; Kacsó 2012, 175, 185; Țârlea 2012, nr. 1.221; Kacsó 2013c, 227; Kacsó 2014a, 148; Kacsó, *Gewässerfunde*. **8).** **Lehoczky, ArchÉrt** 11, 1891, 142; Pasternak 1928, 171, nr. 56; Kacsó 1995a, 22; **Kobal' 2005**, 250, fig. 3, 11; Kacsó 2012, 185. **9).** Kacsó 1990b, 242; **Kacsó 1995a**, 22, fig. 14, 3; Kacsó 2012, 185. **10).** **Hoernes 1904**, 206, nr. 9; Pasternak 1928, 169, nr. 29; **Kacsó 1994a**, 14, fig. 3, 3; Kacsó 1995a, 10; Kacsó 2012, 185. **11-14).** *Múzeumi évkönyv*, 78 sqq.; Kacsó 2012, 185. **15).** **Lehoczky 1895**, 421, nr. 11 („Sighetu Marmăției”); Lehoczky 1912, 32 („Maramureș”); Kacsó 1995a, 20 („Maramureș”); Kacsó 1999b, 68 („Maramureș”); Kobal' 2005, 250 („Maramureș”); Kacsó 2012, 185. **16).** **Lehoczky 1895**, 421, nr. 10 („Sighetu Marmăției”); Lehoczky 1912, 32 („Maramureș”); Kacsó 1995a, 21 („Maramureș”); Kacsó 1999b, 67 („Maramureș”); Kacsó 2012, 185. **17).** Kacsó 2009c, 368; Kacsó 2012, 185; **Kacsó 2014a**, 147, 154, fig. 1-3; Kacsó, *Gewässerfunde*. Informații suplimentare Gheorghe Todinca și Victor V. Vizauer. **18).** Kacsó 2012, 185.

-W. David menționează, ca descoperit pe raza localității, un topor cu gaura de înmănușare transversală. Nu există date care să ateste o astfel de descoperire.

Lit.: David 2002, 481.

-Din împrejurimile localității sunt cunoscute mai multe descoperiri de aur din epoca bronzului. **a).** O brățară și opt verigi mai mici, în greutate totală de 58 g, au ajuns, în prima jumătate a anului 1894, la MNMB. **b).** Un lanț format din, se pare, șapte verigi cordiforme, în greutate totală de 20 g, a fost cumpărat de MNMB în primăvara anului 1898. **c).** 17 verigi, dintre care șase cu secțiunea rotundă, capete subțiate, decorate cu creștături, iar 11 cu secțiunea rombică, capetele subțiate apropiate sau suprapuse, în greutate totală de 269 g (fig. 275), se află la NHMW, fiind cumpărate de la anticarul S. Egger din Viena; ele aparțin, în mod aproape cert, tezaurului menționat de mai mulți autori ca provenit din comitatul Maramureș (vezi Maramureș). Cele trei descoperiri datează din Bronz târziu 2-3.

Analiza cantitativă a pieselor tezaurului c (după A. Hartmann):

Au Nr.	Denumirea piesei	Ag	Cu	Sn	Ni
Au 1450	Verigă secț. romb.	16	1,0	0,065	n. d.
Au 1451	Verigă secț. romb.	14	1,3	0,085	n. d.
Au 1452	Verigă secț. rotun.	17,5	0,70	0,035	n. d.
Au 1453	Verigă secț. romb.	15	0,80	0,047	n. d.
Au 1454	Verigă secț. rotun.	cca 17	0,64	0,030	n. d.
Au 1459	Verigă secț. romb.	16	0,87	0,027	n. d.
Au 1460	Verigă secț. rotun.	17	1,8	0,17	n. d.
Au 1461	Verigă secț. romb.	16	1,0	0,070	n. d.

Au 1462	Verigă secț. romb.	9	1,7	0,17	urme
Au 1463	Verigă secț. rotun.	14	1,05	0,058	n. d.
Au 1464	Verigă secț. romb.	15	0,74	0,035	n. d.
Au 1465	Verigă secț. rotun.	17	0,96	0,064	n. d.
Au 1466	Verigă secț. romb.	15	0,76	0,047	n. d.
Au 1467	Verigă secț. rotun.	17	1,3	0,073	n. d.
Au 1468	Verigă secț. romb.	15	0,56	0,016	n. d.
Au 1469	Verigă secț. romb.	15	1,00	0,039	n.d.
Au 1470	Verigă secț. romb.	15	0,77	0,083	n. d.

Lit.: **a). Hampel, ArchÉrt** 14, 1894, 185; **Rusu 1972a**, 49, nr. 56; Rusu 1972b, 79, nr. 56b; Hardmeyer 1976, 127; Kacsó 2009b, nota 22. **b). Hampel 1898**, 374; Roska 1942, 171, nr. 142; **Rusu 1972a**, 49, nr. 56; Rusu 1972b, 79, nr. 56c; Hardmeyer 1976, 127; Kacsó 2009b, nota 22. **c). Foltiny 1968**, 703 sq., pl. 1; Hartmann 1970, 42, 44, Tabel 15, Au 1452-1454, 1459, 1464-1466, 1468, 1470, Tabel 18, Au 1450-1451, 1460-1463, 1467, 1469, pl. 45, Au 1450-1454, 1459-1470; Mansfeld 1971, 14 sq., Tabel 1, nr. 14; **Rusu 1972a**, 49, nr. 56; Rusu 1972b, 79, nr. 56a; **Možsolics 1973**, 199; Hardmeyer 1976, 127; Kacsó 1999e, 86; Kacsó 2009b, nota 22; Kacsó 2009c, 368, fig. 25; Kacsó 2013c, 232; Kacsó 2014b, 114.

-B. Hänsel și P. Weihermann menționează în lista de tezaururi cu inele de buclă de aur („Hortfunde mit goldenen Lockenringen”) o descoperire inedită ce conține, se pare, șapte piese de acest fel de la Sighetu Marmăției. Foarte probabil, menționarea se referă la descoperirea **b** citată în paragraful anterior.

Lit.: Hänsel, Weihermann 2000, 23, Lista 1, nr. 18; Țârlea 2012, nr. 1.222.

-Cu ocazia săpării fundației unei case pe strada *Făget*, aflată în partea de sud-est a localității, la cca 500 m de malul drept al Izei, nu departe de confluența acesteia cu Ronișoara, în partea inferioară în pantă lină a versantului sud-vestic al dealului *Făget*, la o adâncime de 0,50–0,60 m, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice hallstattiene, unele puternic arse secundar. Primele fragmente au fost identificate de M. Dăncuș. Împreună cu descoperitorul și cu D. Pop, cu prilejul unei cercetări pe care am întreprins-o la fața locului în martie 2001, am constatat și prezența aici a unei cantități apreciabile de cărbune, aflată la baza stratului cu ceramică. În luna mai a aceluiași an am efectuat aici, împreună cu M. Dăncuș, C. Gaiu, D. Pop și M. Rotea, un mic sondaj de verificare, care a constatat în principal din îndreptarea peretelui șanțului săpat pentru fundații, în acest fel fiind obținute câteva date în legătură cu complexul parțial distrus de lucrările de construcții, o locuință de suprafață de mari dimensiuni. În același timp au fost recoltate alte fragmente ceramice, de factură identică cu cele anterior apărute. În primăvara anului 2003 au fost continuate cercetările în acest punct. Nu au fost descoperite alte complexe, doar câteva fragmente ceramice răzlețe, în majoritatea lor tot hallstattiene, precum și un grupaj de pietre, ce pot proveni de la o vatră (fig. 276-277). Întrucât în restul suprafeței afectate de lucrările de construcții recente

nu au apărut alte urme arheologice, este de presupus că locuința găsită se află la marginea așezării sau este un obiectiv izolat. Deocamdată, cea de a doua alternativă pare mai probabilă, deoarece nici în parcelele de teren învecinate nu au ieșit la iveală artefacte similare celor descoperite în complexul menționat. Ceramica scoasă la lumină (fig. 278-281) este fără excepție fragmentară, au putut fi totuși identificate câteva forme: oale cu decor în relief, străchini, vase cu gâtul conic, ornamentat cu caneluri late, respectiv cu caneluri și motive în relief. Au fost descoperite și două fragmente decorate cu câte un motiv în formă de *svastică*, ambele realizate în tehnica modelării plastice. Complexul aparține Hallstattului mijlociu, fiind foarte probabil mai recent decât așezarea hallstattiană de la Tisa (vezi mai sus). Materialul se află în colecția MMSM.

Lit.: Kacsó 2006a, 103; **Kacsó 2007a**, 170 sqq., fig. 14-19; Ivanciuc T. 2007, 66; Kacsó 2011a, 77.

-Între Sighetu Marmației și localitatea Tisa, pe malul stâng al Tisei, a fost descoperit, probabil între cele două războaie mondiale, un fragment de vas-strecurătoare, poate preistoric, de culoare cenușie. Fragmentul, puternic corodat, a stat în apă, s-a aflat deci, în momentul descoperirii, în poziție secundară. A fost în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației.

Lit.: **Roska 1942**, 171, nr. 142.

-Tezaur monetar descoperit, se pare, între 1860 și 1875, în apropiere de fosta moară „Juncád”, probabil lângă strandul public de astăzi, pe malul Izei. Din tezaur se cunosc 24 piese dacice și celtice, datate între sfârșitul secolului III î.e.n. și mijlocul secolului II î.e.n. 19 piese au ajuns la Cabinetul numismatic din Viena (nr. inv. 26.922–26.940), patru în colecția Windisch-Grätz, una la MNMB. Eventual acestui tezaur îi mai aparțin patru piese: una, cu regiune de descoperire precizată „Maramureș”, aflată în colecția Dessewffy, una păstrată în colecția Forrer, două achiziționate de MNMB.

Lit.: v. Sacken 1865, 116; E. Fiala, *Collection Ernst Prinz zu Windisch-Grätz. Anhang zu dem Band V, Griechen: Die Prägungen der Barbaren*, Prag, 1904, 204, nr. 2.856-2.859; A. Blanchet, *Traité des monnaies gauloises, Second partie*, Paris, 1905, 463 sq., nota 3; Pink 1939, 80; Mitrea 1945, 31, nr. 47; Winkler 1955, 90 sq., Tabel IV, nr. 147; Winkler 1958, 35, nr. 147; Winkler, *ActaMusNap III*, 1966, 81 sqq.; R. Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande. Ergänzte Neuausgabe*, 1. Band, Graz, 1968, 148, fig. 278; Winkler 1968a, 47; Winkler 1968b, 113; Winkler 1969, 54, nr. 165, 55, nr. 179, 59, nr. 200; Winkler 1970, 105; **Winkler 1972**, 207 sqq.; **Preda 1973**, 73 sq., 100 sq., 106, 108 sqq., 195, nr. 7, 196 sq., 380, 408; Pink 1974, 98 sq., 105, nr. 123; Mitrea, *BSNR 121-123, 1973-1975 (1975)*, 318, nr. 29; Mitrea, *Dacia N.S. XIX*, 1975, 312, nr. 29; Sășianu 1980, 161, nr. 118/I; Kacsó 1981d, 89; Котигорошко, *Латенская культура*, în И. Гранчак, В. Червеняк (ред.), *Древняя история Верхнего Потисья*, Львов, 1991, 131; Stanciu 1992, 180, nr. 27, A; Kotigoroško 1995, 42; Kobal' 1997, 125; Preda 1998, 150, 157 sq., 182; Rustoiu 2002, 55 sq., 78; Rustoiu 2003, 203 sq.; Nemeth, Rustoiu, Pop

H. 2005, 23; Kacsó 2006a, 104; Dietrich L., Dietrich O. 2006, 46, Lista A, nr. 14; Ivanciuc T. 2007, 66; Preda 2007, 116; Ardeleanu 2013, 208, nr. 716.

-Două tetradrahme de tipul cu crucea andreiană pe revers, păstrate la MNMB, unde sunt menționate, totuși cu semnul întrebării, că provin de la Sighet, ar putea să aparțină tezaurului descoperit la „Juncád”.

Lit.: **Winkler 1972**, 214, pl. 60, 1-2.

-Denar emis în timpul lui Hadrianus (117-138 e.n.), descoperit în 1965 pe strada *Traian*, cu prilejul unor lucrări edilitare.

Lit.: **Mitrea 1971a**, 411, nr. 96, a; **Mitrea 1971b**, 132, nr. 96, a; Stanciu 1992, 180, nr. 27, B; Dumitrașcu 1993, 127, nr. 35; Matei, Stanciu 2000, 79, nr. 129; Vizauer 2003, 222; Ivanciuc T. 2007, 66; Cardoș 2012, 138, nr. 54; Ardeleanu 2013, 208, nr. 717.

-Denar emis în timpul lui Antoninus Pius (138-161 e.n.) sau Marcus Aurelius (161-180 e.n.), găsit pe teritoriul localității în 1945. Nu sunt precizate detalii topografice mai exacte cu privire la locul de descoperire.

Lit.: **Mitrea 1971a**, 411, nr. 96, b (informații F. Nistor și G. A. Bălan); **Mitrea 1971b**, 132, nr. 96, b; Stanciu 1992, 180, nr. 27, C; Dumitrașcu 1993, 127, nr. 35; Matei, Stanciu 2000, 79, nr. 129; Vizauer 2003, 222; Ivanciuc T. 2007, 66; Cardoș 2012, 138, nr. 55; 208, nr. 716.

-Tezaur monetar descoperit în 1878 în apropiere de capătul podului peste Tisa, în punctul *Tean*. Din tezaur sunt menționați șase denari de argint emiși în timpul lui Marcus Aurelius. Ei au fost donați de către I. Mihályi Muzeului Diecezan al Episcopiei Române-Unite a Lugojului.

Lit.: **Mihályi 1883**; I. Naghiu, *Cronica numismatică și arheologică. Foaie de informațiuni a Societății Numismatice Române* 19, 1945, 3 sq., nr. 133-134; Lazin 1969, 113, nr. 17; Sășianu 1980, 161, nr. 119; Stanciu 1992, 180, nr. 27, D; Dumitrașcu 1993, 127, nr. 35; Matei, Stanciu 2000, 79, nr. 129; Iuga 2003, 232; Vizauer 2003, 222; Ivanciuc T. 2007, 66; Cardoș 2012, 138, nr. 56; Ardeleanu 2013, 208, nr. 718.

-Monedă de argint romană emisă în timpul lui Commodus (180-192 e.n.) a fost descoperită pe malul stâng al Tisei, între localitățile Sighetu Marmației și Tisa, de către Dumitru Iștvan în anii 1990. Piesa a ajuns imediat după descoperire la Vasile Timur Chiș din Sighetu Marmației.

Lit.: **Vizauer 2003**, 219; Ivanciuc T. 2007, 66; Cardoș 2012, 139, nr. 58. Informație suplimentară Alec Portase și Gheorghe Todinca.

-Monedă romană descoperită în 1871. T. Lehoczky a menționat următoarea legendă a piesei: CONSTANTINVS AVG PROVIDENTIA CAES SMKB, afirmând totodată că moneda era confecționată din argint. Se pare însă că legenda aversului a fost greșit citită. Potrivit precizărilor lui R. Ardevan, este posibil ca aceasta să fi fost CONSTANTINVS IVN NOB C...PROVIDENTIAE CAESS, așadar Constantin cel Mare. A fost emisă la Cyzicus (officina B). S-a aflat în colecția Lehoczky.

Lit.: **Lehoczky 1892**, 160; **Stanciu 1992**, 180, nr. 27, E; Poenaru Bordea, Mitrea 1993, 315, nr. 63; Matei, Stanciu 2000, 80, nr. 129 (cu datele lui R. Ardevan); Vizauer 2003, 223; Cardoș 2012, 139, nr. 57.

-Monedă (monede ?) romană găsită în punctul *Dobonyos (Dobăieș ?)* este menționată de I. Mihályi.

Lit.: **Mihályi 1900**, 618 sq., nota 2; Vizauer 2003, 222; Ivanciuc T. 2007, 66³⁰⁶.

-Două inele de tâmplă provenite, probabil, dintr-un mormânt datat în secolele XI-XII e.n., găsit în raza localității, s-au aflat în muzeul din Mukačevo (Ucraina).

Lit.: **Eisner 1933**, 266 („Sighetul Maramureșului“); **Popa 1970**, 45; Popa 1988, 64, nota 96; Györffy 1998, 113; Kacsó 2006a, 104; Ivanciuc T. 2007, 67³⁰⁷.

-La marginea sud-estică a localității, în apropiere de confluența pârâului Valea Mare cu Ronișoara, pe terasa înaltă de 12-15 m, situată pe malul stâng al Ronișoarei, în punctul *Valea Mare*, și la 400-500 m spre sud-vest, în punctul *Făget* au fost identificate urmele unei așezări sătești medievale timpurii, care nu este menționată în izvoarele scrise. În sondajul arheologic efectuat aici de către R. Popa în toamna anului 1968 nu au fost surprinse resturile clare ale unor complexe de locuire, ci numai fundul unei gropi neregulate, precum și urmele vagi ale unei locuințe de suprafață. A fost recoltată, în schimb, o cantitate relativ mare de material arheologic în stratul de cultură, care ajungea până la adâncimea de 0,40-0,45 m. Alături de câteva fragmente de obiecte de fier, foarte oxidate și corodate, cărora nu li s-a putut stabili forma și utilizarea inițială, și a unei cute de piatră pentru ascuțit lame (fig. 282, 1), au fost descoperite numeroase fragmente ceramice (fig. 282, 2-9, fig. 283-285), ce provin de la tăvițe, țeste de copt pâine, oale decorate cu val simplu și cu val trasat cu pieptenele etc. Pe baza acestora, așezarea a fost datată în secolele XII-XIII, neexcluzându-se posibilitatea ca începuturile sale să fi fost chiar mai vechi.

Lit.: Popescu 1969a, 529, nr. 132; Popescu 1969b, 494, nr. 132; **Popa 1970**, 53; Popa, *Sighetu Marmăției*, Marmatia 2, 1971, 369; Dumitrescu 1971, 142, nr. 275; Pascu 1972, 172; **Popa, SCIVA** 26, 1975, 271 sqq.; Horedt 1978, 66; Horedt 1986, 144; Kacsó 2003b, 35 sq.; Popa C. I., Simina 2004, 85 sq., 88; Kacsó 2006a, 104; Marcu Istrate 2008, 203; Kacsó 2011a, 78.

-După D. Csánki, sub denumirea de Lapathaka, menționată într-un document din 1459, trebuie să se înțeleagă o localitate aflată în vecinătatea Sighetului.

Lit.: **Csánki 1890**, 450.

³⁰⁶ Moneda este atribuită, cu probabilitate, lui Constantin cel Mare. Nu există date pentru o astfel de atribuire.

³⁰⁷ Autorul afirmă că și sub Vârful Solovan a fost descoperit un inel de tâmplă din bronz. În lipsa altor precizări, și această descoperire, ca și altele doar sumar menționate, pot fi doar cu circumspecție luate în considerație.

-Așezarea medievală Sighet (ung. Sziget) a fost întemeiată în jurul anului 1300 în „insula” dintre Tisa, Iza și Ronișoara. După Gy. Györffy, prima menționare probabilă a numelui localității apare, sub forma Soget, în înșiruirea din 1308 a râurilor din regiunea Tisei pe care se transporta sarea, respectiv a orașelor de aici. Potrivit aprecierilor lui R. Popa, topografic și toponimic, localitatea nu moștenește o așezare anterioară, chiar dacă teritoriul pe care s-a edificat a fost locuit chiar în etapa ce a precedat nemijlocit întemeierea sa, respectiv a preluat „din hotarul unor obști mai vechi de anul 1300 sau a determinat deplasarea acestora”.

Un document cert în care este atestat Sighetu Marmației provine din anul 1334. Un Benedict, paroh de Sighet, este prezent în listele decimei papale sub arhidiaconatul de Maramureș plătind aceeași sumă cu parohul din Hust și dublu în raport cu parohia din Câmpulungul învecinat. Același Benedict este amintit ca „*rector ecclesiae de Zygeth*” la 1346. O nouă menționare a localității apare la 1349, atunci când voievodul Ioan, fiul lui Iuga, și Nicolae, fiul lui Petru, întocmesc în „*Zyghet*” o relatare către regele Ludovic I (1342-1382) în legătură cu drepturile lui Giula, fiul lui Dragoș, în moșiile Giulești și Nireș.

Privilegiile cu caracter orășenesc acordate în 1329 celor patru așezări de oaspeți regali din Maramureș (Visc, Hust, Teceu, Câmpulung) se extind și asupra Sighetului în 1352, prin diploma dată de regele Ludovic I. În 1385, orașul Sighet apare ca reședință comitatensă, de unde se emit documente, iar în 1392 „*Possessio seu villa nostra libera...Zygeth*” este dăruită familiei Drăgoșeștilor (Drágffy). Această danie este întărită la 1397.

Deși localitatea Sighet a primit, chiar dacă puțin mai târziu decât celelalte așezări de oaspeți regali din Maramureș, în cursul secolului XIV privilegiile orășenești, ea nu s-a deosebit prea mult încă în această perioadă de alte așezări maramureșene, dovadă în acest sens fiind și faptul că soarta sa a urmat-o pe cea a multor sate din regiune, ea intrând, la fel ca și acestea, în stăpânirea familiei Drágffy. Dezvoltarea sa ca oraș, până la nivelul la care se poate vorbi de o deosebire calitativă în raport cu așezările din jur, s-a petrecut în secolul XV, odată cu organizarea cămărilor regale ale sării.

Situația totuși privilegiată a Sighetului și-o recapătă după confiscarea sa de la familia Drágffy, așa cum rezultă dintr-un act întocmit la 1404 de către vicecomitele maramureșean.

O hotărnicire din 1459, după ce delimitează teritoriul din jurul așezării, pe malul de sud al Tisei, numește un hotar la izvoarele Marei, spre Baia Mare. R. Popa precizează că nu este vorba de stăpânirea de către sigheteni a munților dintre râul Mara și Oaș, unde se întindeau încă din secolul XIV hotarele cnezatelor Marei, respectiv a Cosăului, ci de apartenența la Sighet în această vreme a unor părți din munți, ca și în cazul satelor românești, care își aveau locurile din munți distincte de vatra satului.

În 1472, regele Mathia (1458-1490) întărește privilegiile orașului. Aceleași privilegii sunt întărite și de către principele Transilvaniei G. Báthory (1608-1613) în 1611. Între timp, la 1551, Sighetul primește dreptul de a ține

târguri. Un eveniment important în istoria orașului are loc în 1556, atunci când biserica romano-catolică a fost preluată de reformați cu majoritatea credincioșilor. Anul 1659 este de asemenea remarcabil pentru Sighet, întrucât atunci i se acordă, de către împăratul Leopold I (1657-1705), dreptul de stemă.

Astăzi se păstrează, din păcate, doar foarte puțin din orașul medieval Sighetu Marmației, fără îndoială un centru înfloritor în cursul secolelor XV-XVIII, cea mai importantă așezare dintr-o regiune intens locuită.

Schimbări importante în aspectul orașului au avut loc în cursul secolului XIX. În anul 1848 a fost trimisă la Sighetu Marmației o comisie³⁰⁸, a cărei misiune era să examineze starea clădirilor, a pietruirii străzilor, a gardurilor și a pazei contra incendiilor. Din raportul și recomandările comisiei rezultă clar că orașul avea, la mijlocul secolului XIX, în principal clădiri de lemn. Construirea unor noi clădiri de lemn nu a fost interzisă, doar a acoperișurilor din paie, precum și a grajdurilor pe aliniamentele caselor de locuit. Se considera ca o sarcină prioritară pietruirea Pieței, urmând apoi să fie reabilite pe rând și străzile. Se constata starea precară a canalelor de scurgere și lipsa podurilor. În privința fântânilor se preciza obligativitatea ca acestea să fie îngărdite, noi fântâni urmând a fi săpate doar în locuri unde nu era perturbată circulația și nu era împiedicată ridicarea de noi construcții. Se recomanda împrejmuirea terenurilor și repararea gardurilor. Se ordona, de asemenea, curățirea anuală a grădinilor.

Lit.: **Szilágyi 1850**, 249 sqq.; **Mihályi 1900**, passim; Filipașcu 1997, passim; **Popa 1970**, 102; Popa 1977, 39, nota 13; **ÎndrumătorArchive**, 100 sq.; **M. B. Nagy, Városrendezés Kolozsvárt és Máramarosszigeten a múlt század első felében**, în M. B. Nagy, *Stílusok, művek, mesterek. Művészettörténeti tanulmányok*, Bukarest, 1977, 136 sq.; Wagner 1982, 117; **Györffy 1998**, 125, 128; G. Cristea, M. Dăncuș, *Maramureș un muzeu viu în centrul Europei*, București, 2000, 135 sqq.; **Dăncuș, 670 Sighetul Marmației**, Sighetu Marmației (f.a.); Kacsó 2006b, 191 sq.; Ivanciuc T. 2007, 69 sqq.; Csátáry 2011, 6 sqq.; Ardelean 2012, 41 sqq.

-La sud de izvorul de pe vârful Solovan, de pe tăpșanul situat între văi, au fost adunate, în martie 1996, fragmente ceramice medievale.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 280, nr. 21.

-Biserica din centrul localității aparține în prezent cultului reformat, inițial a fost însă catolică și era dedicată „*Sancti Emerici*”. Potrivit descrierii lui I. Henszlmann, biserica a avut trei nave, dintre care cele laterale aveau înălțimea mai mică decât a celei din mijloc și au fost despărțite de aceasta prin piloni dreptunghiulari. Cele trei nave nu formau un paralelogram regulat; partea vestică era mai lată decât cea estică. În pereții navelor au fost practicate ferestre în stil gotic timpuriu. Altarul, construit la o dată mai recentă, se termina în trei laturi. Tot mai târziu, eventual în același timp cu construcția altarului, a fost adăugat la nava centrală un turn, ale cărui laturi de est și de vest erau mai lungi

³⁰⁸ *Szigeth Várossa Szépitése tárgyában kiküldött Bizotmány.*

decât cele de nord și de sud. Din monumentul timpuriu se păstrează încă turnul de vest cu porticul și un ancadrament de fereastră.

Pictura murală a fost copiată, la sugestia lui I. Szilágyi, înainte ca biserica veche să fi fost demolată după incendiul din 1859. Erau reprezentate *Legenda Sfintei Ecaterina din Alexandria, Răstignirea, Lupta Sfântului Gheorghe cu dragonul, Sfântul Nicolae, Sfânta Elena* etc. Pe un filacter ținut de un înger se afla o inscripție dedicatorie: *Damianus cum amica sua formosa Maria pulchra sponsa incarnationis domini MCCCCLXXXV*. După V. Drăguț, picturile murale au fost realizate în etape, în secolele XIV și XV. Copiile au fost depuse la pinacoteca Comisiei Naționale a Monumentelor de la Budapesta.

Biserica a fost reconstruită în stil neogotic între 1859 și 1862.

I. Henszlmann, G. Várady și J. Pap datează începuturile bisericii în secolul XIII, au fost însă exprimate și păreri, potrivit cărora biserica ar fi fost construită în secolele XI–XII (I. Szilágyi, *Schematismus 1864*, G. Wenzel, *Schematismus 1904*, I. N. Țuțuianu). R. Popa consideră aceste păreri „*simple fantezii*” și crede că elementele vechi păstrate din biserică pot fi datate cel mai devreme la mijlocul secolului XIV. O părere similară a fost exprimată mai înainte de către C. Petranu. S. Bálint și V. Drăguț datează construcția bisericii, de asemenea, în secolul XIV.

În imediata vecinătate a bisericii a fost efectuat, sub conducerea lui R. Popa, în 1983, un sondaj de verificare, în vederea determinării începuturilor monumentului. Datorită unor neînțelegeri cu enoriașii, lucrările au fost sistate, fără a se obține rezultate concludente în privința datării bisericii. În șanțul trasat de la vest spre est (de la biserică înspre clădirea fostei Prefecturi) au apărut și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin culturii Suciu de Sus, interpretate inițial ca fiind de factură hallstattiană, precum și urme de locuire atribuite așezării de „oaspeți regali” de pe la anul 1300. S-a stabilit, totodată, că actuala biserică folosește zidurile medievale și se află deasupra unei cripte. De asemenea, s-a pus în evidență o porțiune din zidul de incintă care înconjură monumentul medieval³⁰⁹.

Lit.: **Henszlmann**, *AcadÉrt* 7, 1847, 32-39; **Szilágyi 1850**, 234 sqq.; Wenzel 1857, 324; Ipolyi, *A déakmonostori XIII. századi román basilika*, Pest, 1860, 98, nota 3; Szathmáry, *A Tisza bölcsője (Emlékül a jó máramarosiaknak)*, în *VasÚj* 10, 1863, 423 sq., 431 sq.; **Henszlmann 1864**, 153 sq., nr. 39; *Schematismus 1864*, 53 sq.; Römer, *ArchÉrt* S.V. 6, 1872, 73; **Rómer**, *Régi*

³⁰⁹ Datele comunicate aici în legătură cu cercetările arheologice de la biserică se bazează pe informațiile furnizate în *Cronica* redactată de A. Barnea (1989), precum și pe cele primite de la R. Popa, M. Dăncuș și Gh. Todinca.

T. Ivanciuc (2004, 334) vorbește și de descoperiri de urme de locuire din secolele XIII și XIV, de resturile unui extins cimitir din jurul bisericii, cu morminte ce conțineau și monede de argint, precum și de identificarea, la nord de corpul central, a ferestrei criptei. Autorul afirmă că aceste informații au fost „*obținute ...de la participanții de atunci la săpături*”. Același autor (2007, 65) vorbește de „*urmele unei așezări hallstattiene*”, care ar fi fost identificate la biserica reformată.

falképek Magyarországon, Budapest, 1874, 28 sqq.; Henszlmann 1887, 266; Mihályi 1900, 25, nota 1; Várady 1900, 448; *Schematismus 1904*, 252; Pap J. f. a., 8; Țuțuianu 1942, 17; Filipașcu 1997, 32 sq.; **Petranu 1945**, 324 sqq.; D. Radocsay, *A középkori Magyarország falképei*, Budapest, 1954, 172; Vătășianu 1959, 774; **Popa 1970**, 226, nota 57; Bálint 1977, 501; **Drăguț 1979**, 246, 266 sq., nota 158; Barnea 1989, 307, nr. 71; Diaconescu 1999, 283; Drăguț 2000, 395; Baboș 2002, 267; Kacsó 2003b, 26; Kacsó 2003f, 118, 140, Anexa 1, nr. 150; Ivanciuc T. 2004, 334 sqq.; Pop D. 2005b, 78, nr. 154; *Sematizmus 2006*, 252; **Ivanciuc T. 2007**, 31 sqq.; Kacsó 2011a, 71.

-Mănăstirea ordinului piariștilor, aflată în centrul localității, în prezent sediul Muzeului Maramureșean, este un important ansamblu de arhitectură barocă din secolul XVIII. Construcțiile componente sunt biserica (1730-1775) și claustrul.

O altă construcție barocă din centrul orașului este mănăstirea ordinului franciscanilor, care a fost fondată în jurul anului 1776.

Ambele clădiri au fost în funcțiune și în secolul XIX, fiecare având și diferite anexe.

Lit.: Drăguț 2000, 395; Rusu A. A. (coord.) 2000, 242; Ivanciuc T. 2007, 34 sqq.

-În centrul localității, în imediata apropiere a casei Ioan Mihalyi de Apșa au fost descoperite, cu prilejul unor lucrări edilitare din anul 1993, mai multe morminte fără inventar. Ele ar putea aparține cimitirului medieval din jurul bisericii catolice. Informație Ioan Gherheș.

-Diverse obiecte (arme ?), apreciate ca fiind „din timpul principilor *Tököli și Rákóczi*”, găsite în localitate, s-au aflat în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației.

Lit.: **Ilea 1939**, 59.

-În 1684 este menționat în apropiere de Tisa satul Fejer Patach, probabil înglobat ulterior în oraș.

Lit.: **Suciu 1967**, 326.

-Cu ocazia construirii blocului de locuințe din extremitatea sud-vestică a cartierului *Constructorul*, M. Dăncuș și Gh. Todinca au adunat, de la adâncimea de 1-1,5 m, fragmente ceramice medievale, probabil secolele XVII-XVIII. Materialele se află în colecția MMSM (nr. inv. 773-841). Informații M. Dăncuș și Gh. Todinca.

-La săpărea fundației pentru Stația de benzină de pe strada 22 *Decembrie* au fost găsite fragmente ceramice medievale târzii.

Lit.: Ivanciuc T. 2007, 67. Informație suplimentară T. Ivanciuc.

-Un inel de bronz cu o piatră albă (opal ?), din secolul XVIII sau XIX, a fost găsit în punctul *Cearda*. Piesa se află în colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmației.

-În toamna anului 2005, cu ocazia săpării unui șanț pentru amplasarea unor conducte de distribuire a gazelor naturale pe strada *Iuliu Maniu*, în fața Palatului de Cultură, au fost scoase la iveală oase și craniile umane, precum și

numeroase cuie, provenite probabil de la sicrie. Potrivit aprecierii lui R. Cardoș, care a supravegheat din punct de vedere arheologic lucrările, se pare că în acest loc se afla, în secolul XIX, un cimitir catolic, o placă funerară găsită mai demult aici fiind păstrată la MMSM. Stratigrafia inițială nu a putut fi determinată, aceasta și datorită faptului că în porțiunea șanțului recent săpat au fost executate anterior și alte lucrări, de introducere a cablurilor de curent electric și a conductelor de canalizare. Probabil că cu acest prilej a fost strămutată majoritatea celor îngropați aici, ceea ce s-a găsit recent reprezentând morminte dislocate.

În șanțul săpat pe strada *Mihai Viteazul*, în fața actualei clădiri a Poliției, tot pentru conductele de gaze naturale, au apărut, într-un strat de pământ de culoare neagră, fragmente ceramice smălțuite, o pipă de lut ars, precum și oase de animale. Materialul arheologic descoperit se datează în secolele XIX-XX. El se păstrează la MJM. Informație Raul Cardoș.

-Un tezaur monetar din secolele XVI și XVII provenit de la Sighetu Marmăției a fost achiziționat, în prima jumătate a anului 1892, de Cabinetul Numismatic al MNMB. Potrivit registrului de evidență al Cabinetului (nr. 312/1892), tezaurul conținea 5.432 de monede: un taler K-B 1632 de la Ferdinand II (1619-1637), trei taleri K-B 1651, 1652, 1653 de la Ferdinand III (1637-1657), o jumătate de groș de la regele Poloniei Sigismund I (1506-1548), 50 de piese de 6 groși, 203 de piese de 3 groși 1621, 1622, 1623, 1624 și un groș 1609 de la regele Poloniei Sigismund III (1587-1632), 225 polture, trei piese de 3 groși, 55 polture de Elbing și 59 polture de Riga de la regele Suediei Gustav Adolf (1611-1632), 19 polture de la regina Suediei Christina (1613-1629), doi groși 1625 N-B, 12 groși 1626 N-B, doi groși 1626 C-C, doi groși 1627 M-C, trei groși 1627 N-B de la principele Transilvaniei G. Bethlen (1613-1629), 4.454 polture de la regele Poloniei Sigismund III (1587-1632), 300 polture de la principele protector de Brandenburg Georg Wilhelm (1619-1640), cinci polture de la principele protector de Brandenburg Ioan Sigismund, trei polture de Liefland 1648 ale reginei Christina, o piesă de 3 groși de Elbing 1631 al lui Gustav Adolf, doi groși 1619, 1625 de la G. Bethlen, o pultură 1586 de la Georg Joh. Phalz Velden, o pultură 1616 de la principele Transilvaniei Gy. Rákóczi I, o pultură 1594 din comitatul Solms-Lieh, o pultura 1561 de la Philipp zu Stettin-Pommern, patru polture 1619, 1620 de la Boguslaus XIV Stettin-Pommern, trei polture 1621 de la Ulrich Stettin-Pommern, patru falsuri contemporane ale polturelor lui Sigismund III, patru polture de Riga, o pultură 1614, o pultură Hutten-Cz nr. 1317 și o pultură lituaniană 1619. Hutten-Cz. ale lui Sigismund III. Moneda cea mai recentă din tezaur datează de la 1653. Acest tezaur este foarte probabil identic cu cel menționat în literatură ca descoperit, în ziua de 12 aprilie 1892, cu ocazia demolării unei case de pe „*Magyar utca*”. Monedele, în greutate de 7 kg, se aflau într-o cană de lut de foarte mari dimensiuni.

Lit.: **ArchÉrt** 12, 1892, 287; **ArchÉrt** 13, 1893, 181; Pap 2002, 150; Pap 2003, 218.

-O monedă de 1 groș de la Ioan Cazimir (1648-1668) a fost găsită în punctul *Câmpul Negru*, în zona școlii. În colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmației.

-Dintr-un tezaur (?) identificat de T. Ivanciuc în primăvara anului 2001, în apropiere de vârful dealului *Solovan*, au fost salvate două monede: o piesă de 15 creițari din 1697 de la Leopold I (1657-1705) și o piesă de 15 creițari f.a. de la Carol VI (1711-1740). Piesele se află în colecția descoperitorului.

Lit.: **Ivanciuc T. 2004**, 339. Informații suplimentare Teofil Ivanciuc, cu date ușor diferite față de cele comunicate în menționata lucrare.

-O poltură din 1704 a fost găsită, în vara anului 2003, pe strada *Plevna*. În colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmației.

-În registrului de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB (nr. 215/1908) sunt menționate nouă piese dintr-un tezaur monetar din secolele XVIII și XIX descoperit pe raza orașului; monedele din *Bavaria*, *Cehia*, *Austria* și *Ungaria* au fost bătute de Maximilian Josif I (1745-1777), Maria Terezia (1740-1780), Francisc I (1745-1765), Josif II (1780-1790), Leopold II (1790-1792), Ferdinand V (1835-1848) și Francisc Josif I (1848-1916), cea mai veche (un taler bavarez) fiind de la 1764, iar cea mai recentă (o piesă de ¼ florin) de la 1858. Piesele au ajuns la Cabinetul numismatic al MNIT (nr. inv. 34-1908).

Lit.: **Gohl, NumKözl** 7, 1908, 119; Winkler, Pap 1968, Hartă (nr. 38); Huszár, Pap, Winkler 1996, Tabel 1B, nr. 64; Pap 2002, 150.

-În perioada 19-21 iulie și 2-4 noiembrie 2006, apoi în martie și mai 2007, în perimetrul *Cimitirului săracilor* au fost efectuate săpături arheologice. Potrivit autorilor săpăturilor, scopul acestora „a fost acela de cercetare, descoperire și recuperare a osemintelor sau rămășițelor pământești ale unor foști deținuți politici, care au fost închiși și apoi au decedat...în penitenciarul din Sighet”. Au fost identificate mai multe morminte, dar numai câteva au fost dezvelite și cercetate integral. Inventarul recuperat din morminte este extrem de sărac: doi nasturi mici pentru cămașă, două monede de 25 de bani din 1952.

Deocamdată nu s-au făcut precizări în legătură cu asocierea scheletelor descoperite cu vreuna dintre persoanele care și-au găsit sfârșitul între zidurile pușcării politice de la Sighet, se presupune doar că cei cinci morți îngropați cu capul înspre răsărit și picioarele înspre apus au fost importante personalități bisericești.

Lit.: **Gh. Petrov, C. Budeancă, Raport privind cercetările arheologice desfășurate în Cimitirul Săracilor din Sighetu Marmației (jud. Maramureș) în perioada 2-4 noiembrie 2006**, http://www.crimelecomunismului.ro/pdf/ro/investigatii_speciale/raport_sighet.pdf; V. Siserman, *Aspecte specifice privind examinarea și interpretarea urmelor criminalistice pentru identificarea unor crime săvârșite în timpul opresiunii comuniste*, http://www.mpublic.ro/jurisprudenta/publicatii/urme_criminalistice.pdf

-În apropiere de culmea dealului *Solovan* se află *Peștera Solovan* (cod 04-1003/01) cu lungimea de 26,02 m și denivelarea de -0,5 m. Alte trei galerii subterane, care ar putea să fie exploatări miniere din secolele XVIII și XIX, se află pe dealul *Făget*. Cunoscută sub denumirea de *Grota din Făget* (cota 06-1003/8), cea mai extinsă dintre acestea are lungimea de 45,5 m, denivearea 0. O

grotă de mici dimensiuni (lung. 5 m), numită *Grota din Țiganu*, se găsește în Piatra Țiganu.

Lit.: Ivanciuc T. 2007, 15³¹⁰; **Chiș 2010**, 76, 80, 104 (foto, scurtă descriere).

LIXd ȘUGĂU

-Pe marginea terasei aflate la confluența Văii Căitar cu Șugăul, între dealurile Căitaru Mare și Mic, T. Ivanciuc a găsit, în iulie 2005, fragmente ceramice „din pastă roșie, grosieră” care, potrivit părerii descoperitorului, „par a data din Hallstatt sau, eventual, perioada dacică”.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 281, nr. 24; Ivanciuc T. 2007, 65.

-T. Ivanciuc a identificat, în august 1996, la limita dintre satele Șugău și Vadu Izei, pe terasa râului Iza, în punctul *Sub Ciocâza*, o așezare preistorică, de unde a recoltat fragmente ceramice atipice.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 281, nr. 25; Ivanciuc T. 2007, 65.

-În extremitatea sudică a localității, în punctul *Faludâmb*, F. Nistor a adunat, în 1962, fragmente ceramice medievale, probabil secolele XVII-XVIII. În colecția MMSM (nr. inv. 756-772). Dintr-un alt punct, neprecizat, au fost culese în 1965, tot de către F. Nistor, fragmente ceramice de aceeași factură. Materialul se află la MMSM (nr. inv. 481-510). Informație Gheorghe Todinca.

-Un tezaur monetar medieval descoperit în anii 1980 într-un copac (!). Piesele sale s-au împrăștiat, fiind cunoscute doar cele ce au fost prezentate pentru determinare la Muzeul „Maria și Dr. G. Severeanu” din București, și anume o piesă de 3 groși de la Sigismund III (1587-1632) emisă la Posen în 1593, un denar de la Ferdinand I (1526-1564) pentru Ungaria emis în 1558 și o piesă de 15 creițari de la Leopold I (1657-1705) emisă în 1696, ultimele două bătute la Baia Mare.

Lit.: **Poenaru Bordea, Mitrea 1995**, 474, nr. 117 (pe baza informației primite de la M. Tapciuc, R. Ocheșeanu și Gh. Poenaru Bordea).

LIXe VALEA CUFUNDOASA

-În marginea satului, la aproximativ 0,700 km de podul de peste Iza, au fost descoperite, în poziție secundară, într-un depozit aluvionar, două piese litice paleolitice: o așchie Levallois de silex cenușiu și un nucleu globular de silex brun-mat. Piesele au fost atribuite paleoliticului mijlociu, respectiv premusterianului sau musterianului timpuriu.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc 1991**, 206 sq., fig. 2, 3; Kacsó 1999c, 55; Ivanciuc T. 2007, 64.

LIXf VALEA HOTARULUI

³¹⁰ Sunt menționate două grote la Valea Jochii-Bagna, care sunt considerate lucrări miniere.

LX. STRĂMTURA, comună

LXa GLOD

-Un topor perforat confecționat din gresie, probabil neolitic și un celt cu plisc de mici dimensiuni de bronz (lung. 7,1 cm, greut. 130 g), descoperite, în 1962, în punctul *Fața Comarnicelor*, au fost donate de Șt. Cocean muzeului din Baia Mare (MJM, nr. inv. 236-237). Având în vedere diferența cronologică dintre cele două piese, este foarte puțin probabil ca ele să fi aparținut unei descoperiri unitare.

Lit.: **Kacsó 1977b**, 147, fig. 8, 4; **Kacsó 1990b**, 242; **Kacsó 1992**, 36; **Kacsó 1999c**, 55, fig. 3, 5; **Bobîna 2009**, 10, nr. 19; **Kacsó 2012**, 185; **Kacsó 2015**, 266.

-Depozit de bronzuri descoperit cu prilejul lucrărilor agricole din primăvara anului 1958, pe locul săteanului P. Semen, în punctul *Ponoare*. Depozitul are în compoziție: **1-2**. Celturi de tip transilvănean, varianta recentă, lung. 8,3 cm, 9,1 cm. **3-9**. Celturi cu bordura găurii de înmănușare dreaptă și îngroșată, corpul lărgit înspre tăiș, având decor de nervuri, lung. 9,7 cm, 10,2 cm, 11 cm, 9,8 cm, 9,6 cm, 10 cm, 9 cm. **10-11**. Vârfuri de lance de tipul cu lama și tubul de înmănușare netede, exemplarul nr. 11 prezintă o linie incizată lângă gura tubului, lung. 9 cm, 10,3 cm. Depozitul, recuperat de F. Nistor, se află la MMSM (nr. inv. 4.713-4.722). Datarea: Bronz târziu 4.

Lit.: **Rusu 1963**, 208, nr. 15; **Nistor, Vulpe 1969**, 183 sq., fig. 4C, 56-66; **Petrescu-Dîmbovița 1977**, 142, pl. 347, 8-16; **Petrescu-Dîmbovița 1978a**, 149, nr. 258, pl. 258C; **Kacsó 1991**; **Kacsó 1992**, 43; **Kacsó 1999b**, 63; **Metzner-Nebelsick**, *Die früheisenzeitlichen Trensenentwicklung zwischen Kaukasus und Mitteleuropa*, în P. Schauer (ed.), *Archäologische Untersuchungen zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit zwischen Nordsee und Kaukasus, Ergebnisse eines Kolloquiums in Regensburg 28.-30. Oktober 1992*, RegBeiträge 1, Bonn, 1994, 413; **Pare 1998**, 361; **Metzner-Nebelsick**, *Der „Thrako-Kimmerische“ Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien*, *VorgeschForsch* 23, Rahden/Westf., 2002, 63; **Metzner-Nebelsick 2005**, 328; **Kacsó 2005f**, 13; **Ciugudean, Luca, Georgescu 2008**, 49, nr. 35; **Bratu 2009**, 271, nr. 394³¹¹; **Kacsó 2012**, 182 sq.; **Țârlea 2012**, nr. 558; **Kacsó 2013c**, 232; **Blajer 2013**, 102; **Tarbay 2014**, Lista 2, nr. 4.

-Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, lama ușor lățită înspre tăiș, descoperit în punctul *Gruitul*, în colecția MMSM (nr. inv. 4.723). Datarea: Bronz târziu 4.

Lit.: **Nistor, Vulpe 1969**, 184, fig. 4, 68; **Kacsó 1999b**, 68; **Kacsó 2012**, 185; **Țârlea 2012**, nr. 559.

-În apropiere de biserică au fost găsite, la 29 aprilie 2003, mai multe fragmente ceramice medievale. Informație T. Ivanciuc.

³¹¹ Este menționat (la nr. 395) încă un depozit („Glod II”) care ar fi fost descoperit în această localitate, sursa de informare citată fiind **Mozsolics 1973**, 178 (de fapt 179). Aici este descris, pe bază de literatură, depozitul provenit din localitatea Glod, jud. Sălaj. Vezi discuția și literatura referitoare la acest depozit și la locul său de descoperire la **Vulpe 1970**, 85, 103.

Probabil că despre aceleași piese relatează și descoperitorul, precizând că fragmentele, încadrate după părerea sa în epoca prefeudală sau feudală timpurie, au fost găsite în cimitirul bisericii.

Lit.: Ivanciuc T. 2005, 279, nr. 10.

-O cruce de mormânt din piatră aparținând tipului de cruce latină, datată 1720, precum și cruci de piatră cu „căciulă”, confecționate în secolul XVIII, eventual chiar în secolul XVII, se găsesc în cimitirul vechi din localitate.

Lit.: **Bilțiu 2008**, 130 sq., foto 1-2.

-Punctele de hotar *Arșița, La Pod, La Slatina, La Slătioara, La Temeteu, Măgura, Măgurici, Podereie*, judecând după denumirea lor, ar putea fi interesante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXb SLĂTIOARA

-Punctele de hotar *Arșița, Ciuroaie, La Slatina, Măgura, Pe Poduri, Pe Poduri în Sus, Podereie, Poduri, Slatina din Sus, Zăpodii* pot fi, eventual, interesante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXc STRĂMTURA

-Depozitul de bronzuri, descoperit în 1885, conținea fragmente de diverse piese de bronz, precum și o masă topită de astfel de piese. Soarta descoperirii este necunoscută.

Lit.: **Mihályi 1900**, 153 sq., nota 2; Bud 1911, 69; Filipașcu 1997, 18; Kacsó 1999b, 45, 61; Kacsó 2012, 185; Kacsó 2013c, 230.

-După M. Păcurariu, biserica de lemn cu hramul „*Sf. Arhangheli Mihail și Gavril*” a fost inițial biserică de mănăstire, ridicată pe la mijlocul secolului XVII. Ea a fost adusă de la Rozavlea, din punctul de hotar *Dealul Călugărului*, aflat între cele două localități. Între Rozavlea și Strâmtura se află și punctul *Șesul Mănăstirii*.

Lit.: **Păcurariu 1979**, 241.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate, printre altele, toponimiile *Ciuroaie, Colibi, La Temeteu, Măgura, Pe Poderei, Pe Poduri, Podereie, Podul Boii*. Este posibil ca în locurile astfel denumite să fie prezente și obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXI. SUCIU DE SUS, comună

LXIa GROȘII ȚIBLEȘULUI

-În punctul *Valea Obrejei*, în grădina Floarei Zesuchii, am cules, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu I. Stanciu, în august 1989, câteva fragmente ceramice decorate cu striuri, ce provin dintr-o așezare Suciu de Sus sau Lăpuș.

Lit.: Kacsó 2003e, 45; **Kacsó 2003f**, 111, 136, Anexa 1, nr. 62; Pop D. 2005b, 74, nr. 62.

-În cursul aceleiași cercetări, în punctul *Vârful Dâmbului*, pe marginea unui canal de irigație, puțin înspre sud de locul Mărioarei lui Daneliuc, am găsit câteva fragmente ceramice, ce ar putea aparține epocii bronzului.

Lit.: **Kacsó 2003e**, 45.

-La aproximativ 6 km nord-est de localitate, în zona premontană a Țibleșului, la est de Valea Minghetului, la o altitudine de peste 600 m, în locul numit *Tăușor*, am găsit, în cursul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu I. Stanciu, în toamna anului 1989, fragmente ceramice Coțofeni și Lăpuș. Ele aparțin unor așezări de înălțime ale celor două aspecte culturale. Coordonatele GPS: 47° 31,415' N, 24° 03,878' E, cota 657 m (punctul cel mai înalt). Tot aici a apărut și un depozit de bronzuri (vezi Depozit II). Materialul se păstrează în colecția MJM (nr. inv. 20.407–20.419).

Lit.: **Kacsó 1993b**, 33 sqq., pl. 13, 5-14; Kacsó 1996b, 57, nr. 131B; Ciugudean 2000, 72, nr. 305; Motzoi-Chicideanu 2000; Pop D. 2000, 77; Kacsó 2003e, 45; Kacsó 2003f, 106, 120, 136, Anexa 1, nr. 60; Kacsó 2004a, 327; Kacsó 2004b, 51; Pop D. 2005b, 74, nr. 60; Kacsó 2011a, 77; Kacsó 2011b, 106 sq.

-La cca 200 m nord-est de capătul sud-estic al localității, în stânga râului Suci (Țibleș), la începutul pantei unui deal, în punctul *Ograde*, se află o așezare ce aparține, foarte probabil, grupului Lăpuș. În cursul unui sondaj de verificare efectuat în septembrie 1989, la care a participat și I. Stanciu, am constatat că există aici un singur strat subțire de cultură. Puținele materiale ceramice recoltate par a încadra așezarea într-o perioadă imediat ulterioară celei de a doua fază a necropolei de la Lăpuș. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 20.386–20.406).

Lit: Kacsó 1990a, 47; **Kacsó 1993b**, 32 sq., pl. 12; Kacsó 1996b, 57, nr. 131 A; Gogâltan 2001, 193; Kacsó 2003e, 45; Kacsó 2003f, 106, 136, Anexa 1, nr. 61; Kacsó 2004b, 51; Pop D. 2005b, 74, nr. 61; Marta 2010b, 319, nota 19; Kacsó 2011b, 106 sq.

-Pe teritoriul localității au ieșit la iveală două depozite de bronzuri. **A).** Depozitul I a fost descoperit, la o dată între 1985-1987, în capătul nordic al terasei înalte, numite *Troian*, din stânga râului Suci (Țibleș), la aproximativ 4 km de locul în care se afla necropola tumulară de la Suci de Sus, în punctul cunoscut sub denumirea de *Botul Troianului*. Depozitul era format din 10–15 celturi întregi, din care s-au păstrat trei. Ele au manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, fiind ornamentate cu nervuri. Au fost donate de profesoara de istorie Ioana Filip muzeului din Baia Mare (MJM, nr. inv. 19.349–19.351). Datarea: Bronz târziu 4. Un sondaj de verificare efectuat, în toamna anului 1989, la locul descoperirii nu a mai prilejuit scoaterea la lumină și a altor piese, a permis însă concluzia că depozitul a fost depus în afara perimetrului vreunei așezări contemporane. **B).** Depozitul II a fost găsit, în primăvara anului 1988, în punctul *Tăușor*, la mică adâncime în pământ, cu ocazia săpării unui șanț în vederea amenajării unui gard protector pentru o pepinieră. Coordonatele GPS :

47° 31,301' N, 24° 03,826' E, cota 642 m. O parte a pieselor descoperite s-a pierdut. Cele recuperate, trei fragmente de seceră și un fragment de placă, au ajuns, prin intermediul profesoarei de istorie Ioana Filip, la MJM (nr. inv. 20.420–20.423). Depozitul s-a aflat, fără îndoială, în teritoriul unei așezări a grupului Lăpuș (vezi mai sus). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit: **A).** Kacsó 1993b, 32 sq.; **Kacsó 1994a**, 5 sq., fig. 1, 1–3; Soroceanu 1995, 80, anexa 6; Soroceanu, Lakó 1995, 191, nota 19; Kacsó 2002, 7; Kacsó 2003e, 46; **Kacsó 2004b**, 51, pl. 79, 2; Kacsó 2007b, 71 sq.; Ciugudean, Luca, Georgescu 2008, 21, nota 139, 49, nr. 36 („Groșii Țibleșului II”); Kacsó 2009a, 48; Bratu 2009, 273, nr. 407³¹²; Țârlea 2012, nr. 565 („Groșii Țibleșului II”). **B).** **Kacsó 1993b**, 48, pl. 13, 1–4; Kacsó 1996b, 57, nr. 131 B; Kacsó 2002, 7; Kacsó 2003e, 45 sq.; Kacsó 2004b, 51; Marta 2005, 85; Bratu 2009, 273, nr. 408; Țârlea 2012, nr. 566 („Groșii Țibleșului I”).

-În punctul *Paltin* din apropiere de Valea Minghetului se află mai multe movile de mici dimensiuni, care reprezintă, eventual, morminte tumulare. Ele au fost observate cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu I. Stanciu în toamna anului 1989.

Lit.: Kacsó 2003e, 46.

-În versantul drept al Văii Ciceului, afluent al Văii Bradului, se află *Peștera Ponorul Vitelor*, amplasată la o altitudine relativă de 70 m, nivelul de bază fiind Valea Bradului. Are două intrări verticale, situate la aceeași înălțime, 640 m lungime, -40,5 m denivelare, 70 m extensie. Peștera are un număr mare de galerii, grupate pe patru direcții, 10, 13, 2 și, respectiv, 4 pe câte o direcție.

Lit.: **C. Groșan, Galerii 13**, 1991, 3-17.

-Judecând după denumirile lor, este posibil ca în punctele de hotar *Arșița*, *La Gruimane*, *Obcina Lespezilor*, *Poderei*, *Pusta* să fie prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

LXIb LARGA

-I. Marțian susține că pe teritoriul localității ar fi existat un „*platou cu urme de zidiri antice, arme și utile de bronz*”.

Lit.: **Martian 1909**, 347, nr. 681; **Martian 1920**, 24, nr. 388; Roska 1942, 280, nr. 17; Kacsó 2003e, 46.

-Două piese de bronz, despre care unii autori afirmă că aparțin unui singur depozit, reprezintă, de fapt, descoperiri izolate, net diferențiate și cronologic. **a).** Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Hajdúsámson. **b).** Topor cu disc de tip Larga, cu lama ușor curbată și tăișul în formă de halebardă. Cele două piese s-au aflat în colecția D. Teleki din Gornești³¹³, iar în

³¹² Se afirmă, greșit, că depozitul a fost descoperit la altitudinea de 800 m.

³¹³ Conte dr. Domokos Teleki a moștenit castelul din Gornești în anul 1882 de la tatăl său, contele Géza Teleki. Castelul a fost transformat într-un adevărat muzeu, aici fiind adăpostite colecții de piese arheologice (obiecte de piatră, bronzuri, ceramică) și numismatice, porțelanuri, artă decorativă, precum și o pinacotecă cu tablourile familiei, vezi L. Kelemen, *Művészettörténeti tanulmányok II*, Bukarest, 1982, 305.

1918 au fost depuse la muzeul din Cluj, astăzi MNIT (nr. inv. IV. 1.888, IV. 1.889; în prezent toporul cu gaura de înmănușare transversală este neidentificabil). Primul topor se datează în Bronz mijlociu 1, al doilea în Bronz târziu 2.

Analiza cantitativă a pieselor **a** și **b** (după Junghans, Sangmeister, Schröder):

Sn	Pb	As	Sb	Ag	Ni	Bi	Au	Zn	Co	Fe
6,7	0	0,37	0,11	0,02	0,43	0	0	0	urme	+
4,3	0,07	1,8	0,72	0,16	1,3	0,009	0	0	0,06	+

Lit.: ArchÉrt 22, 1902, fig. de la p. 414; Nestor 1933, 128; Nestor 1938, 185, nota 26; Roska 1942, 280, nr. 17, fig. 338-339; Roska, Apulum III, 1949, 73, nr. 9; Roska, FolArch 9, 1957, 63 sqq.; Mozsolics 1967, 168, fig. 10; Schubert, Schubert 1967, 196, nr. 166; Junghans, Sangmeister, Schröder 1968, 254 sq., nr. 9.053, 256, nr. 9.082; Vulpe 1970, 49, 101, pl. 13, 202 și pl. 41, 570; A. Vulpe, E. Tudor, SCIV 20, 1970, nota 16; Petrescu-Dîmbovița 1977, 49, pl. 19, 5-6; Miclea, Florescu 1980, fig. 384; Kacsó 1981d, 85; Kroeger-Michel 1983, 74, 202, Lista 14, Bp-1, pl. 119a; Kacsó 1989b, 83 sqq.; C. Ghemiș, *Toporul de piatră de la Girișu de Criș, jud. Bihor*, în Cornea et al. (îngr.) 2001, 664; Kacsó 2002, 7 sq., fig. 2; Kacsó 2003e, 46; Gedl 2004, 31; Rotea 2003, 50; Kacsó 2005f, 13; Palincaș 2006, 233; László 2006, 127 sq., fig. 3, 3; Kadar 2007, 152, nr. 114, pl. 30, 138; Kacsó 2007b, 86, 91; Comori, foto color³¹⁴; M. Novotná, *Dva osobitné bronzové predmety zo Slovenska*, în Małgorzata Mogielnicka-Urban (red.), *Opera ex aere. Studia z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza dedykowane profesorowi Janowi Dąbrowskiemu*, Warszawa, 2008, fig. 4 mijloc; Bratu 2009, 377, nr. 16; Țârlea 2012, nr. 681-682; Boroffka 2013, fig. 47, 7 rând 3 mijloc; László 2013, 257, fig. 2, 9; Kacsó, *Topoare*.

-M. Irimia menționează, greșit, un topor de tip Drajna din această localitate.

Lit.: Irimia 2008, 89; Irimia 2009, 39.

-În cătunul Copăcișă, plasat între Larga și Suciul de Sus, se află o imensă movilă, despre care localnicii presupun că ar fi artificială. După verificarea atentă a locului, am stabilit că este vorba aici de o ridicătură naturală (rest de terasă ?), care a putut fi folosită, eventual, de-a lungul timpului și ca loc de așezare. La suprafață nu am găsit însă nicio urmă arheologică.

Lit.: Kacsó 2003e, 46.

³¹⁴ Toporul de tip Larga este atribuit culturii Komariv. Urmele acestei culturi nu au fost evidențiate în Depresiunea Lăpușului, dar nici în alte zone ale Tisei superioare. Referirile la o așezare Komariv la Diakovo (Ordentlich, Crisia 1974, 146; Chidioșan 1980, 88, nr. 9; Boroffka 1994, 40, nr. 172), pe baza unei pretinse informații primite de la E. Balahuri, sunt greșite. De altfel, E. Balahuri precizează (vezi de ex. studiul publicat în Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, Szeged, 1968, 141-150) că nu există dovezi ale pătrunderii culturii Komariv în Ucraina Transcarpatică.

-În raza localității se află punctele de hotar *Arșița*, *La Temeteu* și *Poderei*, care ar putea fi, eventual, importante și arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

LXIc SUCIU DE JOS

-În marginea sud-estică a localității, pe terasa relativ joasă din dreapta râului Suci (Țibleș), în punctul *Izvorâște*, se află o așezare Suci de Sus sau Lăpuș, de unde am recoltat, cu ocazia unei periegeze efectuate în primăvara anului 1971, fragmente ceramice striate.

Lit.: Kacsó 1972b, nota 13; Kacsó 1975, nota 9; Bader 1979, 28, nr. 53; **Kacsó 1987a**, 59, nr. 23a; Kacsó 2003e, 46; Kacsó 2003f, 140, Anexa 1, nr. 156; Pop D. 2005b, 78, nr. 157.

-Aproximativ în centrul localității, în apropiere de malul stâng al râului Suci (Țibleș), pe panta estică, dinspre râu, a dealului numit *Gura Boii*, au fost găsite, la suprafață, fragmente ceramice striate, ce provin dintr-o așezare Suci de Sus sau Lăpuș. Am identificat stațiunea în vara anului 1968. În acest loc a apărut și un depozit de bronzuri (vezi Depozit I).

Lit.: **Kacsó 1987a**, 59, nr. 23b; Kacsó 2003e, 46; Kacsó 2003f, 140, Anexa 1, nr. 157; Pop D. 2005b, 78, nr. 158.

-La cca 500 m de capătul sudic al localității și 300 m de punctul *Izvorâște*, pe terasa înaltă din dreapta râului Suci (Țibleș), în locul numit *Muncei*, am identificat, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate, în august 2003, împreună cu D. Pop, o așezare din Bronzul târziu cu ceramică striată, ce aparține culturii Suci de Sus sau grupului Lăpuș.

Lit.: Kacsó 2003e, 46 sq.; **Kacsó 2003f**, 118 sq., 140, Anexa 1, nr. 158; Pop D. 2005b, 78, nr. 159.

-Fără alte precizări, este menționată existența unei așezări din epoca bronzului pe raza localității.

Lit.: **Temesváry 1897**, 97; Kacsó 2003e, 47.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate, în ziua de 6 august 1998, împreună cu N. Palincaș, D. Pop și alții, pe panta nordică, foarte aproape de partea cea mai înaltă a dealului *Vârful Carpănului*, aflat la nord-est de localitate, chiar la hotarul cu comuna Lăpuș, am descoperit un mormânt de incinerare izolat (?), parțial distrus, ce aparține grupului Lăpuș. Am recoltat numeroase fragmente ceramice, ce provin de la mai multe vase, un mic obiect nedeterminabil de bronz, precum și câteva oase calcinate. Prezența unei cantități apreciabile de plăci de gresie indică, cu probabilitate destul de mare, că mormântul a fost înconjurat cu astfel de plăci.

Lit.: Kacsó 2003e, 47; **Kacsó 2003f**, 118, 123, 140, Anexa 1, nr. 159, pl. 37; Kacsó 2004a, 331; Kacsó 2004b, 50; Pop D. 2005b, 78 sq., nr. 160; Kacsó 2011b, 106 sq.; Kacsó 2013a, 73.

-La cca 400 m vest de punctul *Vârful Carpănului*, pe platoul unui deal ce oferă o bună vizibilitate în toate direcțiile, numit *Vârful Suciului* (fig. 286), la o altitudine de 510-520 m, Ken Massy, student la Universitatea Ludwig Maximilian din München, a descoperit, la 10 august 2008, o așezare deschisă de

înălțime din epoca bronzului. Cu ocazia verificării locului de descoperire, efectuată la 15 august 2008 împreună cu C. Metzner-Nebelsick și L. D. Nebelsick, precum și cu studenții amintitei universități, am găsit la suprafață numeroase fragmente ceramice, majoritatea striate, care permit atribuirea așezării grupului Lăpuș.

Lit.: Kacsó 2011a, 77.

-Depozitele de bronzuri descoperite în raza localității: **A).** Depozitul I, format din trei celturi cu plisc, a apărut, pe la sfârșitul secolului XIX, în punctul *Gura Boii*. Se păstrează la MNIT (nr. inv. 169–171). **B).** Depozitul II a fost descoperit de către elevul Aurel Costea, în 1960, pe terasa superioara a râului Suciu (Țibleș), în punctul *Grădina Curții*. Era format, probabil, din trei topoare cu disc și spin, dintre care unul a fost achiziționat, de către M. Rusu, pentru MNIT, iar două au fost depuse la Liceul Pedagogic din Sighetu Marmăției. Dintre acestea din urmă, unul a ajuns în colecția F. Nistor din același oraș³¹⁵. Despre locul actual de păstrare al celui de al treilea topor nu există date. Au fost publicate doar două piese: un topor de tip B₃, varianta Dobrocina (din colecția Nistor) și un topor de tip B₃, varianta Cehăluț (MNIT). Ambele depozite se încadrează în Bronz târziu 2.

Lit.: **A).** Orosz 1900, 21, nr. 5; Pósta 1903, 15; Martian 1909, 322, nr. 22; Marțian 1920, 37, nr. 643; Roska 1942, 21, nr. 76; Petrescu-Dîmbovița 1976, 491, nr. 74; Petrescu-Dîmbovița 1977, 69, pl. 65, 8–10; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 107, nr. 73, pl. 47C; Morintz 1978, 172, fig. 94, nr. 69; Kacsó 1981c, 120; Hansen 1994, 591, nr. 377; Soroceanu, Lakó 1995, 192, nr. 34; **Kacsó 2002**, 10, fig. 3; Kacsó 2003e, 47; Kacsó 2007b, 56, 88, notele 241, 242; Bratu 2009, 347, nr. 1.079; Țârlea 2012, nr. 1.262. **B).** Rusu 1963, 206, nr. 6; **Vulpe 1970**, 82, 84, pl. 26, 364, pl. 27, 376 și pl. 75E; Rusu 1972b, 208, nr. 80; Mozsolics 1973, 118; Petrescu-Dîmbovița 1976, 491, nr. 74; Petrescu-Dîmbovița 1977, 69, pl. 65, 17; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 107, nr. 74, pl. 48A; Kacsó 1981c, 120; Kroeger-Michel 1983, 199, Lista 11, D-716; Hansen 1994, 591, nr. 378; Kacsó 1995c, 136, Lista 1, nr. 23; Kacsó 1999e, 89; Kacsó 2002, 10; Kacsó 2003e, 47; Vachta 2008, 120, Lista V. 1. 2., nr. 23; Bratu 2009, 347, nr. 1.080; Kacsó 2009b, Anexa 1, nr. 40; Țârlea 2012, nr. 1.263; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Gewässerfunde*. Mircea Rusu mi-a furnizat informații suplimentare cu privire la condițiile de descoperire și la soarta pieselor.

XID SUCIU DE SUS

-Făra precizări topografice, este amintită în raza localității o așezare neolitică.

Lit.: **Temesváry 1897**, 97; Kacsó 2003e, 47; Bobîna 2009, 14, nr. 41.

-Cu ocazia unei cercetări de suprafață, pe care am efectuat-o, împreună cu D. Pop și Z. Șomcutean, în ziua de 29 august 2003, pe terasa înaltă din dreapta râului Suciu (Țibleș), în apropiere de capătul dinspre Suciu de Jos a

³¹⁵ Cea mai mare parte a colecției de piese de bronz a lui F. Nistor a ajuns la MMSM. Este posibil ca tot aici să se păstreze și toporul de la Suciu de Jos.

localității, în locul numit *Pleșa*, am găsit mai multe fragmente ceramice preistorice atipice, precum și un fragment de topor de piatră. Este posibil ca ele să provină dintr-o așezare neolitică.

Lit.: **Kacsó 2003e**, 47; Bobîna 2009, 14, nr. 42.

-În imediata vecinătate a punctului menționat anterior, în apropiere de vechiul cimitir evreiesc, cu ocazia aceleiași cercetări am găsit, în punctul *Poduri*, mai multe fragmente ceramice, dintre care câteva sunt decorate cu striuri. Ele semnaleză probabila prezență aici a unei așezări Suciu de Sus sau Lăpuș.

Lit.: **Kacsó 2003e**, 47.

-Un cimitir de incinerare din epoca bronzului se afla în nord-estul localității, pe aceeași terasă înaltă, bine conservată pe o lungime de mai mulți kilometri și pe o lățime de mai multe sute de metri, din dreapta râului Suciu (Țibleș), în punctul *Poduri pe Coastă (Poduri pe Coastă I)*. Coordonatele GPS: 24° 03,878' N, 24° 02,894' E, cota 453 m (fig. 287).

Primele săpături în cimitir au fost efectuate de D. Teleki și J. Szendrei. Rezultatele cercetărilor lor nu au fost consemnate decât în rapoarte sumare, iar materialele descoperite (fig. 288-289) s-au pierdut în bună parte sau s-au amestecat cu alte materiale, unele provenite tot din raza localității Suciu de Sus. În același loc a efectuat săpături, în 1913, și M. Roska. El a constatat că cercetările anterioare s-au desfășurat nesistematic pe o mare suprafață. Într-un șanț de 19,5 m lungime și 5,25 m lățime, trasat pe terenul lui I. Bizo, aflat, se pare, pe marginea terasei, Roska a dezvelit 11 morminte, precum și două vetre de incinerare, ultimele plasate între morminte. Mormintele identificate au fost, fără excepție, deja deranjate, s-a stabilit totuși că oasele incinerate umane și vasele de ofrandă au fost depuse pe direcția est-vest. În primul raport despre aceste cercetări nu se menționează prezența unor urne, care ar fi adăpostit resturile incinerate, s-ar putea deci presupune că este vorba de morminte de incinerare cu oasele răspândite în groapă. Totuși, într-o relatare mai târzie, se spune că mormintele, plasate la o distanță de 2-3 m unul de altul, în gropi în formă de covată, la o adâncime de o palmă în pământ, constau dintr-o urnă, în care se găseau oasele incinerate umane acoperite cu o ceașcă așezată cu gura în jos, și o strachină-capac. În câteva cazuri, urnele erau înconjurată de plăci de gresie. Lângă una dintre urne a apărut și o daltă de cupru în formă de ic. În aceeași relatare se vorbește de 12 morminte găsite în 1913, precum și de o singură vatră de incinerare de formă pătrată, realizată din pietre de râu. În 1961, cu prilejul unei cercetări de suprafață, M. Rusu a mai descoperit un mormânt de incinerare aproape complet distrus. Într-o perieghză efectuată împreună în vara anului 1968, nu am mai localizat alte morminte, M. Rusu mi-a precizat totuși că mormântul găsit de el s-a aflat chiar în botul terasei, înspre capătul nord-estic al localității.

Întrucât colecția lui Teleki, formată în principal din piese descoperite la Suciu de Sus, era păstrată la Gornești, la mai mulți autori apare ca loc de descoperire a ceramicii de la Suciu de Sus localitatea din județul Mureș. O parte

a colecției s-a pierdut, o altă parte a ajuns, după al doilea război mondial, la MJMureș. Un număr redus de fragmente ceramice de aici pot fi identificate ca provenite din cimitirul plan. Potrivit unei informații furnizate de A. Mozsolics, la MNMB (nr. inv. [5] 1936) se află o ceașcă donată de D. Teleki, care provine, foarte probabil, de pe terasa *Poduri pe Coastă*³¹⁶. Nu există date sigure cu privire la locul de păstrare a materialelor descoperite de M. Roska și M. Rusu. S-ar putea ca ele să se găsească, măcar în parte, la MNIT. Tot aici (nr. inv. 8.182, 8.187, 8.198, 8.280 [= P.747]; 8.194, 8.279, 8.734 [= P. 750]; 8.160, 8.176 [= P. 746, 748]; 8.169, 8.211, 8.215, 8.279, 8.379, 8.387; 8.213, 8.216, 8.217, 8.220) se află două vase cu decor spiralo-geometric excizat-incizat, precum și numeroase fragmente ceramice cu decor similar (fig. 290-291), ce provin, foarte probabil, tot din punctul *Poduri pe Coastă*. În același punct au fost descoperite, aproape cert, și fragmentele ceramice cu decor tipic Suciului de Sus II, precum și oasele calcinate (fig. 292-293) ajunse la MNMB încă în 1887 (nr. inv. 127. 1887. 1-27), care au fost publicate de Amália Mozsolics, potrivit datelor existente în registrul de inventar al muzeului, ca fiind găsite pe platoul *Troian*.

Cimitirul plan de incinerare de la Suciul de Sus aparține fazei a doua a culturii Suciul de Sus și datează de la începutul Bronzului târziu.

Lit.: **Hampel 1886a**, pl. 73, 2a, b („Ungaria”); **Hampel 1886b**, pl. 73, 2a, b („Ungaria”); **Szendrei 1887**, 378; Szendrei, *ArchÉrt* 8, 1888, 87; Hampel, *ArchÉrt* 8, 1888, 175 sq.; Szendrei 1890, 377; Hampel 1892, 41; Pulszky 1897a, pl. 64, 2; *ArchÉrt* 20, 1900, fig. de la p. 208 și 213 („Gernyeszeg vidéke” [„regiunea Gornești”]); Orosz 1900, 26, nr. 37; M. Wosinsky, *Az őskor műszaki és művészeti emlékei*, Budapest, 1904, pl. 10, 2. 3, pl. 11 și pl. 12; Wosinsky, *ArchÉrt* 24, 1904, 214; Hoernes, *Jahrbuch für Altertumskunde* 5, 1911, 12, fig. 15; G. Kossina, *Mannus* 4, 1912, 178 sq., fig. 7; **Roska 1914**, 143 sq.; Orosz 1915, fig. de la p. 6; Hoernes, *Menghin* 1925, 414 sqq. („Gernyeszeg, Komitat Maros-Torda in Siebenbürgen”); Pârvan 1926, 314, 377, 420, 427, 768, fig. 277-278 („Ghernesig” [„Gornești”]); V. G. Childe, *The Danube in Prehistory*, Oxford, 1929, 380, fig. 215 („Gernyeszeg”); **Roska 1940**, 6 sq., nr. 9; **Roska 1942**, 90 sq., nr. 78; P. Reinecke, *WienerPrähistZeitschr* 29, 1942, 103 („Gernyeszeg”); Popescu 1944, 137, fig. 59; **Mozsolics 1960**, 119; **Kalicz 1960**, 7, nr. 31; **Horedt, Nouvelles Études d’Histoire. Publiées à l’occasion du XIe Congrès des Sciences Historiques Stockholm 1960**, 37 sqq., fig. 3, 1 și fig. 4; Gimbutas 1965, 218; Berciu D. 1966, 210; Bouzek, *PamArch* 57, 1966, 255, fig. 7, 4 și fig. 9, 6; Daicoviciu H. (red.) 1967, fig. 7; Berciu D. 1967, fig. 50; **Rusu, Suciul de Sus**, în Filip (ed.) 1969, 1400; Балагури, *СовАрх* 1969-2, 148 sqq.; **Bader 1972b**, 516 sq., nr. 34; Condurachi, Daicoviciu 1972, fig. 50; Dumitrescu 1974, fig. 355, 1. 6-7; Bóna 1975, 274; Kacsó 1975, nota 9; Vulpe 1975b, 72, fig. 1, 1-4; Vulpe, *Suciul de Sus*, în Pippidi (coord.) 1976, 555 sq.; Bader

³¹⁶ Potrivit amabilei informații primite de la dr. Ildikó Szathmári, vasul nu a putut fi identificat în colecțiile MNMB. De altfel, sub numărul de inventar indicat se află o piesă ce nu provine de la Suciul de Sus.

1976, 37 sqq.; Vulpe 1977, 110; Bader 1978, 62, 68; Petrescu-Dîmbovița 1978b, 94, fig. 16, 6; **Bader 1979**, 3 sq., 28, nr. 52a; Vulpe 1979, 2.267; Coles, Harding 1979, 404; Müller-Karpe 1980, 234, 802, pl. 365A; Miclea, Florescu 1980, pl. 401–402 („Gornești”); Kacsó 1981d, 86; Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu 1983, fig. 19, 4; Demeterová 1984, 21; Harding, *The Mycenaeans and Europe*, London, 1984, 107, 204; Dumitrescu 1985, fig. 70, 1. 6-7; Bouzek 1985, 49, fig. 19, 5 și fig. 29, 4; Dumitrescu, Vulpe 1988, fig. 17, 17; Vulpe, Zahariade 1987, 29; Bader 1990, 191, fig. 26, 36; Балагури 1991, 76, 78; Kacsó 1993b, 31 sq.; Andrițoiu, Vasiliev 1993, 104, fig. 8, 4; Pop D. 1995, 239; Lazăr 1995, 137 („Gornești”); Petrescu-Dîmbovița *et al.* 1995, 95, fig. 28, 6; Vasiliev, Rotea, Wittenberger (red.) 1998, fig. 7; Păunescu *et al.* 2000, 130; Балагури 2001, 243 sqq., fig. 68, 7. 10-11; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, fig. 40, 1. 4–6; David 2002, 482; Motzoi-Chicideanu 2003, 369; Kacsó 2003a, 88; Kacsó 2003e, 47 sqq.; Kacsó 2003f, 122 sq., 140, Anexa 1, nr. 160; Pop D. 2003, 90; Kacsó 2004a, 329; Chicideanu-Șandor 2005, 862; Pop D. 2005b, 79, nr. 161; Kacsó 2005d, 54; Kacsó 2007b, 90; Vulpe, *Compendiu*; Kacsó 2007c, 54; **Kacsó 2008b**, 11, fig. 1-4, fig. 7-8, fig. 11-12; Rotea 2009, fig. 14-15; Motzoi-Chicideanu 2011, 653; **Kacsó 2013a**, 63 sq.

-Pe marginea terasei *Poduri pe Coastă*, la aproximativ 250 m nord de clădirea Primăriei, am descoperit, cu prilejul repetatelor cercetări de suprafață, fragmente ceramice, cele mai multe ornamentate cu striuri. Ele ar putea proveni dintr-o așezare contemporană cu cimitirul aflat în apropiere (*Poduri pe Coastă II*). Nu este exclus ca descoperirile din acest punct și cele din punctul *Poduri*, aflat în vecinătate, să aparțină aceluiași obiectiv.

Lit.: **Kacsó 1987a**, 59, nr. 24a; Kacsó 2003e, 49; Kacsó 2003f, 140, Anexa 1, nr. 161; Pop D. 2005b, 79, nr. 162; Kacsó 2011b, 108.

-În punctul *Pe râț*, în apropierea canalului, aproximativ la 150 m sud-vest de casa lui Gavrilă Damian (Bătică), am găsit, cu prilejul periegezei din septembrie 1989, efectuată împreună cu I. Stanciu, câteva fragmente ceramice, dintre care unul este decorat cu striuri. Acesta din urmă indică prezența posibilă în acest loc a unei așezări din epoca bronzului, cultura Suciului de Sus sau grupul Lăpuș. Tot aici a apărut și un fragment de fund de vas cenușiu, probabil de epocă medievală.

Lit.: Kacsó 2003e, 49; **Kacsó 2003f**, 119, 140, Anexa 1, nr. 166; Pop D. 2005b, 79, nr. 167.

-La aproximativ 500 m de capătul sud-estic al localității, în lunca înaltă din stânga râului Suciului (Țibleș), pe o parte și alta a drumului Suciului de Sus–Groșii Țibleșului, în locul numit *La Șes*, se află o așezare din Bronzul târziu, în care am efectuat săpături în 1969 și 1989, la ultima campanie participând și I. Stanciu. Coordonatele GPS: 47° 27,212' N, 24° 03,471' E, cota 447 m. Așezarea este în cea mai mare parte distrusă datorită deplasării râului și a inundațiilor provocate de afluenții acestuia. Nu au fost dezvelite complexe de locuire, ci doar câteva gropi menajere, care au furnizat, totuși, o cantitate relativ mare de ceramică și câteva obiecte de lut ars. Deși ceramica descoperită este în

întregime fragmentară, a putut fi identificată o parte a formelor de vas prezente în așezare: străchini, castroane, cești, vase mici, vase cu gâtul scurt tronconic și corpul ușor arcuit, vase cu gâtul scurt și corpul bombat, vase cu marginea lată, gâtul înalt, corpul pântecos, dintre care unele au culoarea neagră în exterior, roșie în interior, vase sac etc. Cele mai multe dintre vase sunt decorate cu striuri, frecvent însoțite de motive în relief, respectiv cu caneluri. Un singur fragment poartă un decor realizat în tehnica exciziei-inciziei. Așezarea aparține grupului Lăpuș. Materialul se păstrează la MJM (nr. inv. 4.918, 20.164–20.385).

Lit.: Kacsó, *Suciu de Sus*, Marmatia 2, 1971, 370, 376; Kacsó 1990a, 47; **Kacsó 1993b**, 29 sqq., pl. 1-11; Kacsó, *Suciu de Sus*, „Pe Șes”, jud. Maramureș, în *Situri*, 110, nr. 253; Motzoi-Chicideanu 2000; Gogâltan 2001, 193; Kacsó 2003e, 50; Kacsó 2003f, 107, 140, Anexa 1, nr. 165; Pop D. 2003, 90; Kacsó 2004b, 50; Pop D. 2005b, 79, nr. 166; Marta 2010b, 319, nota 19; Kacsó 2011b, 106 sqq.; Metzner-Nebelsick 2012, 69, 74, nr. 33.

-Un fragment ceramic ornamentat cu motive geometrice, realizate în tehnica exciziei-inciziei, de tip Suciu sau Lăpuș, care se afla în colecția D. Teleki din Gornești, purta marcajul „Felsőszöcs – Mocira” („Suciu de Sus–Mocira”). Punctul de hotar *Mocira* nu a putut fi identificat în raza localității. Este posibil ca el să fie identic cu punctul *La șes*.

Lit.: **Bader 1976**, pl. 5, 1; Kacsó 1993b, 32; Kacsó 2003e, 50; Kacsó 2003f, 107, nota 46, 140, Anexa 1, nr. 164; Pop D. 2005b, 79, nr. 165.

-Un cimitir tumular din epoca bronzului se afla pe terasa înaltă, lungă de câțiva kilometri și lată de mai multe sute de metri, numită *Troian*, din stânga râului Suciu (Țibleș), la aproximativ 1,5 km nord-est de localitate (*Troian I*). Coordonatele GPS: 47° 27,245' N, 24° 03,782' E, cota 459 m (fig. 294). Terasa are aceleași caracteristici geomorfologice și aproximativ aceeași lățime pe toată întinderea sa, în zona dintre localitățile Suciu de Sus și Groșii Țibleșului. Cimitirul tumular a fost descoperit, se pare, de Károly Torma și cercetat apoi prin săpături tot de Teleki și Szendrei. Informațiile cu privire la aceste cercetări sunt, de asemenea, sumare, iar materialele descoperite în cea mai mare parte pierdute. În prezent nu există nicio urmă vizibilă pe teren a cimitirului, tradiția locală susține însă că el a fost edificat înspre capătul sudic al terasei, aproape de marginea acesteia. Potrivit unei informații, tumulii s-au aflat pe pășunea din proprietatea baronesei Györgyné Bánffy, după o altă informație pe terenul din proprietatea contelui Teleki.

Cimitirul a cuprins în jur de 15-20 de tumuli de mărimi diferite. Ritul de înmormântare practicat era incinerarea, se pare, în urne, acestea fiind înconjurate de pietre de mari dimensiuni. Este precizat că structura și inventarul tumulilor de la Suciu de Sus erau întrutotul identice celor constatate la tumulii de la Lăpuș. Există și surse care vorbesc de existența pe *Troian* a unei așezări, respectiv a unui cimitir cu urne, fără a mai menționa și cimitirul tumular. În acest sens este interesantă relatarea lui E. Orosz care, deși a vizitat terasa *Troian* în anul 1898, nu a amintit prezența tumulilor. Este posibil deci ca, în decurs de

zece ani, între 1887 și 1897, toți tumulii de pe *Troian* să fi dispărut, fie în urma săpăturilor arheologice, fie a unor lucrări agricole.

Din materialul descoperit de Teleki la Suciul de Sus, provin din tumulii de pe *Troian* fragmentele ceramice din colecția sa, despre care T. Bader relatează că păstrau marcajul cu această denumire. Ele se găsesc acum la MJMureș (nr. inv. 2.093–2.104, 2.250–2.255, 2.278–2.281, 2.352, 2.354, 3.350–3.393, 3.433–3.437). Printre acestea, unele sunt ornamentate cu motive excizate-incizate. Acestui lot i-a aparținut, foarte probabil, și ceramica descoperită în tumulul IV, despre care Roska a afirmat că se data în epoca timpurie a fierului. Nu avem date despre soarta materialelor descoperite de Szendrei în acest punct, ceramica predată de el muzeului din Budapesta ca provenită de aici, fiind în realitate descoperită, foarte probabil, în cimitirul plan de incinerare din această localitate (vezi mai sus).

Cimitirul tumular de la Suciul de Sus aparține grupului Lăpuș și se încadrează din punct de vedere cronologic în Bronz târziu 2-3.

Lit.: **Szendrei 1887**, 378; **Szendrei 1890**, 377; Kádár 1901c, 501, nota 4; Roska 1914, 143; Orosz 1915, 5; **Roska 1940**, 7, nr. 9, 22; **Roska 1942**, 90 sq., nr. 78; **Mozsolics 1960**, 119; Kacsó 1972b, nota 13; **Bader 1972b**, 516, nr. 34; **Bader 1976**, 37 sqq.; Bader 1978, 62, 68; Bader 1979, 3, 28, nr. 52b; Kacsó 1986, 112; Vulpe, Zahariade 1987, 29; Kacsó 1990a, 47; Балагури 1991, 78; Kacsó 1993b, 31 sq.; Pop D. 1995, 239; Păunescu *et al.* 2000, în *Enciclopedia III*, 130; Kacsó 2000b, 212; Romsauer 2003, 131; Kacsó 2003e, 49; Kacsó 2003f, 123 sq., 140, Anexa 1, nr. 162; Pop D. 2003, 90; Kacsó 2004a, 331; Pop D. 2005b, 79, nr. 163; Chicideanu-Șandor 2005, 211, nr. 889, 862; Przybyła 2005, nota 25; Przybyła 2007, 591; **Kacsó 2008b**, 11 sq., fig. 5-6; Teodorescu R.-M. 2010, 30, 32; Motzoi-Chicideanu 2011, 151, nr. 889, 653; Teodorescu R.-M. 2011, 25, 74, 78, 132 sq., nr. 143 etc.; **Kacsó 2013a**, 64 sqq.

-Pe marginea terasei *Troian*, la cca 80 m de locul presupus al cimitirului tumular, am găsit, la suprafață, fragmente ceramice, cele mai multe ornamentate cu striuri. Ele ar putea proveni din inventarul unor tumuli sau dintr-o așezare contemporană cu aceștia (*Troian II*).

Lit.: **Kacsó 1987a**, 59 sqq., nr. 24b; Kacsó 2003e, 49; Kacsó 2003f, 140, Anexa 1, nr. 163; Pop D. 2005b, 79, nr. 164.

-Se menționează existența pe terasa *Troian* a unor urme de menhiri. Nu am depistat niciun fel de resturi de acest fel. Este posibil ca referirea să fi fost făcută tot la tumuli sau, eventual, la pietre de foarte mari dimensiuni, care au fost folosiți la amenajarea tumulilor.

Lit.: **Martian 1920**, 37, nr. 644; Roska 1942, 90 sq., nr. 78; Mozsolics 1960, 119; Kacsó 2003e, 50.

-În punctul *Tabăra* ar fi existat tumuli cu urne. Acest punct nu a putut fi identificat pe teren.

Lit.: **Martian 1909**, 329, nr. 193; **Martian 1920**, 37, nr. 644; Roska 1942, 90 sq., nr. 78; Mozsolics 1960, 116; Kacsó 2003e, 50.

-Punctele de hotar *Valea Groșilor* și *Sesu*, menționate ca locuri unde Teleki ar fi dezvelit tumuli cu morminte de incinerare, sunt, foarte probabil, identice cu punctul *Troian*, menționat de altfel în aceeași înșiruire.

Lit.: **Roska 1940**, 6 sq., nr. 9; **Kacsó 2003e**, 50.

-De pe teritoriul localității sunt semnalate trei piese de bronz, fără precizarea condițiilor lor de descoperire. Ele aparțin, foarte probabil, categoriei de piese izolate. **1).** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Rohod, descoperită în secolul XIX, pierdută, **2).** Daltă găsită în punctul *Prihadistea*, ajunsă în colecția unui muzeu din Budapesta (MNMB ?). **3).** Seceră cu buton și o nervură pe lamă, ruptă înspre vârf, descoperită după 1965, în colecția MȚC. Datarea pieselor **1** și **3** Bronz târziu 2–3, a piesei **2** incertă.

Lit.: **1).** **Temesváry 1897**, 106, fig. 58 la p. 105; **Orosz 1900**, 26, nr. 37; **Martian 1909**, 329, nr. 329; **Marțian 1920**, 37, nr. 644; **Nestor 1933**, nota 525k; **Nestor 1938**, 184, nota 24; **Roska 1942**, 91, nr. 78; **Mozsolics 1960**, 116, nota 9; **Hänsel 1968**, Lista 54, nr. 11; **Vulpe 1970**, 93, pl. 38, 531; **Bader 1972b**, 517; **Kroeger-Michel 1983**, 194, Lista 7, E-239; **Hansen 1994**, 591, nr. 379; **Kacsó 2002**, 10; **Kacsó 2003e**, 50; **Kacsó 2007b**, 88; **Țârlea 2012**, nr. 1.264; **Kacsó, Topoare. 2).** **Kádár 1901c**, 501, nota 7; **Kacsó 2002**, 10; **Kacsó 2003e**, 50; **Țârlea 2012**, nr. 1.265. **3).** **Kacsó 1977a**, 32, fig. 4; **Kacsó 2002**, 10; **Kacsó 2003e**, 50; **Țârlea 2012**, nr. 1.266.

-Pe terasa înaltă din dreapta râului Suci (Țibleș), în apropiere de biserică și școală, am găsit, cu prilejul cercetării de teren din toamna anului 1989, la care a participat și I. Stanciu, numeroase fragmente ceramice medioderne (secolele XVIII–XIX).

Lit.: **Kacsó 2003e**, 50.

-După tradiția locală, vatra inițială a satului s-a aflat în punctul *Troian*.

Lit.: **Kádár 1901c**, 494; **Kacsó 2003e**, 50.

-Pe valea Suci, fără precizări mai exacte, este menționat la 1325 satul Minálháza (Mihályháza). Nu se cunoaște data când a dispărut satul. Este posibil ca în locul său să fi apărut un sat cu o altă denumire.

Lit.: **Kádár 1901b**, 163 sq.; **Suci 1967**, 370.

-Toponimele *Gura Văii Caselor*, *Oala Dracului*, *Obcina Văii Caselor*, *Săliște*, *Blidul lui Isai* ar putea indica prezența unor obiective arheologice. Potrivit informației furnizate de Șt. Vișovan, în locul numit *Oala Dracului* (probabil o porțiune de teren de pe terasa *Troian*) s-ar fi aflat vechea vatră a satului.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

LXII. ȘISEȘTI, comună

LXIIa BONTĂIENI

-La cea mai înaltă cotă a dealului *Pietricea* se află o bornă topo (?) cu secțiunea pătrată (0,25/0,25 m), având partea vizibilă înaltă de cca 0,25 m,

inscripționată AE și 1900. Borna a fost identificată de I. Bereș. Informație Dumitru Ișvan și Traian Minghiraș.

LXIIb CETĂȚELE

-Din punctul *Dâmbu Florenilor*, aflat la 800 m sud-vest de centrul localității, provine un topor perforat din gresie cuarțitică foarte fină, puternic deteriorat la tăiș și la ceafă, lung. 9,2 cm (fig. 334, 4), care aparține epocii neolitice. Se păstrează la școala din localitate. Informație Mihai Rogoian.

Lit.: **Kacsó 2003c**, 57, fig. 1, 1; Bobîna 2009, 9, nr. 10.

-În cursul unei periegeze efectuate de G. M. Iuga, în punctul *Parhon* (*Pahon*) au fost găsite mai multe fragmente ceramice, provenite de la vase cenușii, lucrate la roată din pastă fină, ce aparțin secolelor III–IV e.n.

Lit.: **Stanciu 1992**, 174, nr. 8 (informație Georgeta M. Iuga); Matei, Stanciu 2000, 41, nr. 43; Kacsó 2003c, 56; Gindele 2010, 105; Ardeleanu 2013, 105, nr. 176.

-Un vârful de lance de fier cu prelungiri laterale ale lamei și cu partea inferioară a tubului de înmănușare deteriorată, lung. 21,5 cm (fig. 295), descoperit într-un punct neprecizat de pe raza localității, se păstrează la școala din localitate. Informație Mihai Rogoian.

Cu prilejul primei sale menționări, am datat vârful de lance în a doua jumătate a mileniului I e.n. După I. Stanciu (comunicare în scris ce mi-a fost remisă ulterior amintitei menționări), „piesa de la Cetățele corespunde în linii mari tipului VIIa stabilit de Al. Ruttkay (*Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei [II]*), *SlovArch* 24, 1976, 303, fig. 36). Există totuși diferențe în ce privește forma lamei, în sensul că cea de la Cetățele este mai lungă și zveltă... Lui Ruttkay îi erau cunoscute din Slovacia trei exemplare pentru tipul său VIIa, găsite în fortificații databile înaintea secolului al XII-lea... Vârful de lance de forma <harponului> se cunosc în secolul al X-lea din Polonia. În secolele IX–XI relativ multe exemplare apar în Rusia veche și în zonele învecinate din răsăritul Europei. Un exemplar era cunoscut din Ungaria. În Europa vestică era o armă de împuns importantă, însă utilizarea acestor vârful de lance pare să înceteze – se consideră – după secolul al VIII-lea, deși în sursele iconografice apare până în secolul al XII-lea. Într-o etapă mai târzie au fost utilizate numai ca arme pentru vânătoare”.

Este de notat că prin forma sa, piesa de la Cetățele este asemănătoare și unor vârful de săgeată datate în secolul IX, cum sunt, de exemplu, piesele din așezarea fortificată de la Nëmëtic (Slovacia)³¹⁷.

Lit.: **Kacsó 2003c**, 57 sq., fig. 1, 3.

-Dintr-un tezaur de monede de argint din secolul XVII descoperit de către Simion Tămaș în punctul *La Ursuțiu*, în 1970 sau 1971, au fost recuperate 13 piese, nouă emise în *Polonia*, patru în *Austria* (determinări dr. Sasi B. Nagy). Monedele poloneze provin de la Sigismund III (1587–1632): o piesă de un gros,

³¹⁷ N. Profantová, *StMP* 2, 1991, fig. 6

1622, două piese de câte un groș, 1623, o piesă de un groș, 1624, o piesă de 6 groși, 1627, și de la Ioan Cazimir (1648–1668): trei piese de câte 6 groși, 1667, o piesă de 18 groși (ort), 1668. Monedele austriece provin de la Leopold I (1657–1705): o piesă de 3 creițari (cu stemele Austriei și Tirolului) și o piesă de 6 creițari, 1665, o piesă de 3 creițari perforată peste data de emitere, probabil 1666, o piesă de 3 creițari, 1670. Monedele au fost salvate de M. Rogojan, care le-a donat muzeului din Baia Mare³¹⁸.

Lit.: **Kacsó 2003c**, 58 sq.

-Într-o groapă săpată pentru un stâlp în zona centrală a localității, la adâncimea de 0,40–0,70 m, au ieșit la iveală fragmente de la mai multe vase databile în secolele XVIII și XIX. Materialele au fost recuperate pentru MJM de către G. M. Iuga în anul 1990.

Lit.: **Kacsó 2003c**, 56.

-În punctul *Valea Caselor*, G. M. Iuga a găsit, în mai 1980, numeroase fragmente de cahle din secolele XVIII și XIX.

Lit.: **Kacsó 2003c**, 56.

LXIIc DĂNEȘTI

LXIIId NEGREIA

LXIIe PLOPIȘ

LXIIIf ȘIȘEȘTI

-Dintr-un punct neprecizat de pe teritoriul localității provine un topor perforat neolitic din gresie cuarțitică foarte fină, deteriorat pe toată lungimea uneia dintre laturile înguste și în porțiunea dinspre tăiș pe cealaltă latură (lung. 13 cm). Piesa se păstrează la școala din Cetățele. Informație Mihai Rogojan.

Lit.: **Kacsó 2003c**, 57, fig. 1, 2; Bobină 2009, 14, nr. 43.

-Vasile Lucaciu afirmă că pe teritoriul localității au funcționat numeroase mine, ale căror urme nu mai puteau fi recunoscute la sfârșitul

³¹⁸ M. P. Rogojan, *Cetățele. Străveche Cetate Românească*, Cetățele, 2007, 30 afirmă următoarele în legătură cu această descoperire: „*Tezaurul conținea 100 de monede... Din acest tezaur au putut fi recuperate doar 29 de bucăți. Din cele 29 de piese 13 au ajuns la Muzeul Școlii cu clasele I-VIII – Cetățele, ulterior profesorul Mihai Rogojan le-a donat Muzeului județean din Baia Mare*”. Într-o gazetă de scandal din Baia Mare, în două articole publicate în 2007, a fost insinuată ideea că monedele de la Cetățele au fost înlocuite, astfel că în prezent la muzeu se păstrează, cu mențiunea că provin din această localitate, piese mult mai puțin valoroase decât cele originale. Desigur, nu au fost aduse niciun fel de argumente sau dovezi pentru susținerea acestei presupuneri. S-a încercat doar, din motive știute numai de cei ce au scris pomenitele articole, discreditarea autorului prezentului repertoriu.

Cele 13 piese care se află acum la muzeul din Baia Mare sunt chiar cele ce i-au fost remise doamnei Georgeta Maria Iuga, la puțin timp după descoperire, pentru studiu. La rândul ei, doamna Iuga mi-a dat piesele pentru publicare într-o lucrare care aborda totalitatea descoperirilor arheologice și numismatice, de altfel destul de puține, de pe raza comunei Șişești. Determinarea monedelor a fost realizată de un reputat numismat, regretatul dr. Sasi B. Nagy. Despre soarta altor 16 monede din tezaur, amintite de M. P. Rogojan, nu avem niciun fel de date.

secolului XIX. La aproximativ 4 km nord-est de localitate, în punctele *Pădurea Satului* și *Coasta Parăștii*, au fost identificate totuși recent două lucrări miniere vechi, foarte probabil medievale, denumite de localnici *Băile Cojocarului*, respectiv *Băile lui Moale Ion*. Prima, săpată în hialoclasite andezitice fără transformări hidrotermale, are o intrare surprinzător de mare, de peste 6 m înălțime, și o galerie ușor înclinată, se pare însă de doar câțiva metri lungime. La fața locului nu se constată urmele vreunui filon și nicio haldă de steril. În schimb, se observă pe perete urme de prospecțiuni recente. A doua lucrare, săpată în același tip de rocă, afectată însă de soluții hidrotermale, are o intrare joasă și un spațiu excavat de mici dimensiuni. Nici aici nu se constată urmele filonului.

Am cercetat cele două lucrări, în ziua de 11 iulie 2007, împreună cu o echipă formată din D. Iștvan (cărui îi datorez informațiile geologice), I. Pop și A. Portase de la Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare, precum și G. Babiciu și Gh. Muntean.

Lit.: **Lucaciu 1892**, 6; **Iștvan 2004**, 154 sq.; Kacsó 2010a, 14.

-În mai multe puncte de pe raza localității se aflau, la sfârșitul secolului XIX, grămezi de zgură provenite de la topitorii.

Lit.: **Lucaciu 1892**, 6.

-În primăvara anului 2007, în grădina casei nr. 96, aflată aproximativ în centrul localității, Fl. Ghișa a găsit ceramică smălțuită, inclusiv un capac de oală aproape întreg, ce datează din secolele XVIII-XIX. Fragmentele au fost donate la MJM. Informație Gavril Babiciu.

-Din biserică de lemn construită în secolul XVII, aflată în apropierea bisericii de piatră ctitorite de către Vasile Lucaciu, se mai păstrează absida pentagonală cu altar, urme de pictură interioară și brâul torsadă pe peretele exterior, precum și ușa de intrare, cu un ancadrament bogat decorat. Biserica a fost abandonată după 1890.

În biserică se păstra un steag, care era, potrivit descrierii lui Lucaciu, „lucrat în toată arta, lung de 80 cm. lat de 50 cm. Pe ambele laturi sunt picturi frumoase cu inscripțiuni. Pe față e zugrăvit vulturul cu două capuri, - în pept cu pagera Ungariei, - ținând mărul și toiagul împăretesc. Inscripțiunea este următoare, cu litere cirilice: «În zilele lui Iosif împăratul, 1783 (cu numeri arabi). Renumitul sat Fișești, Pace dela Leopoldus Împărat: 1672 (numeri arabi). Calea ce călătorești, taina plinesci.»... Pe cea lature a steagului se află o pictură, care întipuieste viața de odinioară a comunei. Anume în partea dreaptă e zugrăvită o gură de băi, din care ese un muncitor băiaș, împingând înaintea sa pe șine de fer un căruț încărcat cu petrii scoase din băi. În partea stângă e zugrăvită o școală, în ușa căreia stă un dascăl cu cartea în mână, și mai mulți prunci școlari, cărora le ține prelegere”.

În biserică s-a găsit și o grindă cu inscripția „a m g”, scrisă cu litere chirilice, pe care Lucaciu a tradus-o 1043.

Lit.: **Lucaciu 1892**, 5 sq.; Meruțiu 1936, 43; I. Bozac, AII Cluj 3, 1960, 283; **Tr. Ursu, Monumente din Șișești**, în *Șișești – vatră străbună. Lucrările primului simpozion. 17 August 2002*, Baia Mare, 2003, 98.

LXIIg ȘURDEȘTI

-Din tezaurul monetar descoperit în localitate, în 1966, se cunosc trei monede de argint: o piesă de șase groși poloneză de la Ioan Cazimir (1648–1668) emisă în 1660 la Cracovia, o piesă de 15 creițari de la Leopold I (1657–1705) emisă în 1678 la Kremnitz, o piesă de 15 creițari de la același împărat emisă în 1693 la Viena.

Lit.: **Chirilă, Socolan 1971**, 69 sq.; Pap 2002, 162; Kacsó 2003c, 56 sq.

-Vatra satului se afla, potrivit tradiției locale, în punctul *Fântâna Satului*, la cca 70 m nord-vest de biserica actuală.

-În cele două cimitire amplasate în jurul celor două biserici de lemn din localitate se găsesc numeroase cruci de morminte din piatră vechi, ce aparțin atât tipului de cruce latină, cât și tipului de cruce greacă, unele dintre ele fiind bogat decorate. Cele mai vechi cruci provin de la începutul secolului XVIII, majoritatea datează însă din secolul XIX. În cimitirul bisericii „*Sfinții Arhangheli*” se păstrează și un număr mare de sarcofage de piatră, considerate de către I. D. Ștefănescu ca fiind „*de factură și stil romanic*”. Sarcofagele datează din secolele XVIII și XIX.

Lit.: **I. D. Ștefănescu, Biserica din Șurdești**, Baia Mare, 1967, 10 sq.; **Bilțiu, AnMuzEtnTrans** 2007, 111-132; Bilțiu, *Sarcofagele de la Șurdești – element particularizant și de mare vechime în arta populară locală*, în „*Graiul Maramureșului*”, an 19, nr. 5.226 din 5 iulie 2007; Bilțiu 2008, 133, foto 7-8.

-În toamna anului 2005 a fost identificată de către membrii Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare, la nord-est de localitate, în zona cunoscută sub denumirea de *Piatra Roșie*³¹⁹, *Peștera lui Pinte*a (sau *La Grota lui Ionu lu Loghin*). Printr-o intrare largă de 8 m și înaltă de 1,5 m se face accesul în galeria ascendentă de +0,5 m, orientată aproximativ S-N, cu lățimea de 8 m, care scade înspre capăt la 2 m, și înălțimea de 1,7 m. Din această galerie se deschid alte două galerii, cea direcționată înspre NE, sensibil ascendentă, având lungimea de 2,5 m, lățimea de 0,5 m și înălțimea de 2,3 m, iar cea înspre SV lungimea de 7,5 m, lățimea de 2 m și înălțimea de 2 m, aceasta scăzând la capăt la 0,60 m. Fiind destul de spațioasă, peștera putea servi ca loc de adăpost sau de refugiu. Cu prilejul unei cercetări din aprilie 2009, efectuate de D. Iștvan împreună cu studenții de la Universitatea de Nord din Baia Mare, au fost găsite pe podeaua peșterii mai multe fragmente ceramice databile în secolul XIX sau la începutul secolului XX. Au fost observate și urme de foc.

Potrivit informației unui elev din localitate, în *Peștera de la Bulbuc* (sau *Peștera Bulbucului*) au fost găsite oase (de animal ? de om?).

Lit.: **I. Nicoară, M. Kovacs, Studiu geomorfologic pe dacitele din „Piatra Roșie” – satul Șurdești, comuna Șișești, județul Maramureș**, în Șișești

³¹⁹ O stâncărie cu coloane înalte de câțiva zeci de metri, modelate astfel de intemperii.

Vatră străbună 4, 2009, 55-65; Peșterile sunt menționate și de A. Portase (*Șurdești. La Grota lui Ionu lu Loghin*, în Calendarul Maramureșului, S.N., an II, nr. 2, decembrie 2005-martie 2006, 115; articolul este republicat în Portase 2006, 43). Informații suplimentare Dumitru Iștvan.

-Din zona *Pietrei Roșii* a fost semnalată recent prezența unei stânci de formă aproximativ paralelipipedică, cu latura mare de șase metri și cea mică de trei, înaltă de peste doi metri, cu o platformă ușor înclinată, pe care sunt incizate diferite semne, inclusiv crucea. Până la examinarea petroglifelor de către specialiști, datarea lor rămâne incertă.

Lit.: Portase, *Telefonul imposibil de la Piatra Roșie*, în „*Graiul Maramureșului*”, an XXVI, nr. 7.324 din 12 aprilie 2014.

-O grotă aflată pe un afluent al Văii Bulzului, denumită de localnici „Peștera Piticilor”, este de fapt o veche galerie de mină, săpată cu ciocanul și dalta, ce poate fi parcursă în prezent pe o lungime de cca 20 m.

Lit.: **Portase 2006**, 43; Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010a, 388.

LXIII. SOMCUTA MARE, comună

LXIIIa BUCIUMI

LXIIIb BUTEASA

-O daltă de bronz (*Absatzbeil* ?) cu marginile ridicate, unite în unghi ascuțit, îngustată la unirea marginilor și lărgită înspre tăișul rotunjit, partea dinspre mâner deteriorată (lung. 9,4 cm), descoperită probabil în a doua jumătate a secolului XIX, provine din raza localității. S-a aflat în colecția Ferencz Kubinyi.

Lit.: **Hampel 1892**, 72 („Kóvár” [„Cetatea Chioarului”]); Hampel 1896, 41; Mărcuș 1938, 132 („Cetatea de Piatră”, „daltă cu teacă”); **Roska 1942**, 50, nr. 216; Vulpe 1975a, 80.

-În apropiere de localitate ar fi fost vizibile, potrivit unei informații de la sfârșitul secolului XIX, urmele unui drum roman care, după tradiție, ușura accesul între Cetățile Chioarului și Reteagului.

Lit.: **J. Dunay, N.-Somkút**, în Palmer (red.) 1894, 264 sq.; Vende f. a. 1, 47; Ferenczi 1988, nota 21.

-Potrivit lui A. Vende, vatra inițială a satului s-a aflat în locul numit *Pusta* (același cu locul unde era plasată vatra veche a localității Ciolt ?; vezi mai jos), mutarea pe vatra actuală având loc după dărâmarea Cetății Chioar.

Lit.: **Vende f. a. 1**, 47.

-În partea de est a localității, A Teleki a construit, în jurul anului 1744, o glăjărie. În 1754 ea a fost extinsă și modernizată. Erau produse patru sau cinci sortimente de sticlărie. Ultima informație documentară scrisă referitoare la glăjărie datează din 2 martie 1789. Urmele sale se mai vedeau, potrivit informației lui A. Vende, în apropiere de râul Lăpuș, la începutul secolului XX.

Lit.: **Vende f. a. 1**, 47; **Bunta, Katona 1983**, 73, 89 sqq.; Wollmann 2003b, 105; M. D. Lazăr, BrAM I.1, 2006, 221 sq., nr. 8; Wollmann 2011, 269.
LXIIIc CIOLT

-La marginea dinspre Buteasa a localității, în dreapta drumului ce leagă cele două sate, pe terasa din dreapta Văii Cioltului, care este continuată de o pantă abruptă de deal, în apropierea unui bazin modern de colectare a apei, în locul numit *Ciolțișor* se află o așezare din epoca bronzului, ce aparține fazei Suciu de Sus II. În afară de fragmente ceramice decorate în tehnica exciziei-inciziei și a strierii, aici a apărut și un fragment de disc de lut ars ornamentat. În același loc a funcționat și o așezare din secolele III-IV e.n., din care provin fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna. Stațiunea ne-a fost semnalată de elevul Sebastian Ciolte, care a donat la muzeul din Baia Mare materialele pe care le-a adunat de la suprafață. În urma cercetării pe care am efectuat-o la fața locului împreună cu D. Pop, în aprilie 2000, apoi la 7 iunie 2002 și cu Z. Șomcutean, am mai colectat alte fragmente ceramice și am constatat că materialele din epoca bronzului apar mai ales în partea mai joasă a punctului, mai apropiată de o mică vale – Valea lui Marchiș – ce străbate longitudinal terasa, în timp ce cele din epoca romană (fig. 349) se plasează cu precădere într-o porțiune mai înaltă. În primăvara anului 2008, am întreprins două noi periegeze la fața locului, la cea de a doua participând și D. Iștvan și Z. Șomcutean. Am constatat din nou că materialele din epoca bronzului se concentrează în porțiunea de teren din apropierea Văii lui Marchiș, iar cele din epoca romană în porțiunea mai ridicată a terasei. Se poate vorbi, fără îndoială, de existența a două situri în acest punct, *Ciolțișor I* (fig. 296) și *Ciolțișor II* (fig. 297), primul aparținând epocii bronzului, al doilea epocii bronzului și epocii romane. Mai este de notat că în primul sit, din păcate parțial distrus de șanțurile de drenaj amenajate de proprietarul terenului, am găsit și un fragment de vas ce pare a aparține culturii Coțofeni.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 109, 135, Anexa 1, nr. 36, pl. 3, 5-19, pl. 4-8; Pop D. 2005b, 72, nr. 37; Kacsó 2006c, 83; Kacsó 2011b, 106 sq., 109 sqq.

-La 600 m sud-vest de punctul *Ciolțișor*, într-o porțiune ceva mai înaltă, în locul numit *Arinde*, D. Pop a găsit un fragment de margine de oală, ce pare să aparțină epocii bronzului. Încercările de a identifica și alte materiale în acest loc nu au dat rezultate, este posibil deci ca fragmentul să se fi aflat într-o poziție secundară.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 109, 135, Anexa 1, nr. 37.

-La cca 2 km nord-vest de punctul *Ciolțișor*, pe malul drept al Văii Ciolt, în locul numit *Pe Vale*, Sebastian Ciolt a găsit, în primăvara anului 2003, mai multe fragmente ceramice, precum și un fragment de greutate de lut ars, pe care le-a lăsat la fața locului. Anunțat mai târziu despre descoperire, în ziua de 2 august 2003 am verificat locul. Din păcate, vegetația bogată nu a permis regăsirea materialelor abandonate sau descoperirea altor artefacte, cu excepția unui mic fragment atipic de vas, pe baza căruia nu poate fi stabilită apartenența cronologică și culturală a obiectivului.

-În stânga drumului Ciolt-Buteasa, pe un teren relativ plat, din care o parte este folosită în prezent ca pășune, la o margine de pădure, în locul numit *Pusta*, am găsit, cu prilejul aceleiași periegeze din aprilie 2000, mai multe fragmente ceramice, dintre care unele aparțin secolelor VIII–IX e.n., printre acestea fiind și un fragment de țest, iar celelalte sunt medio-moderne. Alte fragmente ceramice de aceeași factură au fost culese în iunie 2002. Potrivit tradiției, aici se afla vatra veche a satului.

LXIII d CODRU BUTESII

LXIII e FINTEUȘU MARE

-În documentele de la 1216 și 1231 (vezi mai sus Chechiș etc.) este menționată și „*Pădurea Finteuș*” („*Silva Finteuș*”) (peste 400 km²), aflată în vecinătatea *Pădurii Chechiș*. Ea a fost donată, împreună cu alte terenuri, comitelui Toma. Pe teritoriul său se găsea și localitatea Tămaia. În aceleași documente este amintit „*drumul ce duce la Tămaia*”.

Lit.: **Schönherr 1910**, 355 sqq.; Binder 1967, 43; Iosipescu 1981, 164; Hossu 1985a, 279; Niedermaier 1996, 62 sqq.; Niedermaier 2008, 377.

LXIII f HOVRILA

LXIII g ȘOMCUTA MARE

-Un topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Șomcuta se află la MNIT (nr. inv. IV. 2.577). Nu există date cu privire la condițiile sale de descoperire.

Lit.: **Roska 1942**, 197, nr. 77, fig. 237; **Vulpe 1970**, 90, nr. 483, pl. 35, 483; Mozsolics 1973, 159; Müller-Karpe 1980, pl. 371H; Kroeger-Michel 1983, 200, Lista 12, DEE – 843; Hansen 1994, 590, nr. 365; David 2004, 78, Lista A, nr. 13; Țârlea 2012, nr. 1.320; Kacsó, *Topoare*.

-Potrivit lui Al. Tzigara-Samurcaș, în localitate a fost descoperită o statueta de lut ars ornamentată pe ambele fețe, ce datează din epoca bronzului. Ea se păstra înainte de al doilea război mondial în Muzeul Prefecturii din Carei. Piesa reprodușă de autor este identică cu cea care se află în prezent la muzeul din Baia Mare, despre care mai mulți cercetători, inclusiv cel care scrie aceste rânduri, au presupus că provine dintr-o așezare aflată între Satulung și Finteușu Mic (vezi Satulung). Afirmările de două ori repetate ale lui Al. Tzigara-Samurcaș ridică anumite semne de întrebare cu privire la locul de descoperire a statuetei din muzeul băimărean.

Lit.: Al. Tzigara-Samurcaș, CL 56, 1924, 223 sq., fig. 8 („Șomcuța Mare”); Tzigara-Samurcaș, RFR 12/2, 1945, 373 sq., fig. 4 („Șomcuța Mare”).

-În raza localității a fost descoperită o imitație după un solidus de la Justinian I, emis la Ravenna între 555–565 e.n. N-ar fi exclus ca piesa să provină dintr-un mormânt. După I. Stanciu, piesa a ajuns în pământ în ultima treime a secolului VI, eventual în perioada de început a secolului VII.

Lit.: **Chirilă, Socolan 1971**, 67, nr. 9, pl. 9, 10; Butnariu, BSNR 131-133, 1983-1985, 223, nr. 151; Velter 1988, 263, nota 47, nr. 163 („Șomcuța Mare”); Stanciu 1992, 180, nr. 28; Stanciu 1997, 185, nr. 15; Stanciu 2000a, 404, 421, nota 154, 433, nr. 11; Velter 2002, 300, nr. C, 172, 473, nr. CCLXXXII („Șomcuța Mare”); Stanciu 2002, 213, 222, Lista 1, nr. 29; A.

Lakatos, EphNapocensis XII, 2002, 246, 252, Catalogul descoperirilor, nr. 43; Stanciu 2008b, 435, Lista de descoperiri 1, nr. 29; **Stanciu 2011**, 64, 81, 363, nr. 38.

-Șt. Olteanu vorbește de o așezare din secolele VIII-XI pe teritoriul localității. Nu au fost evidențiate vestigii care să ateste o astfel de așezare.

Lit.: Olteanu 1983, 226, nr. 477a („Șomcuța Mare”). Ca sursă de informare pentru această afirmație este menționată comunicarea lui Georgeta Iuga la Sesiunea de comunicări de la Brașov din 1981. Aici a fost prezentată însă așezarea de la Vălenii Șomcutei, aflată la o distanță de câțiva km de Șomcuta Mare.

-Probabil că în zona Șomcuta Mare se afla satul Mathei villa, semnalat la 1231.

Lit.: **Suciu 1967**, 367.

-În hotarul localității s-a aflat satul Balkonia, menționat pentru prima dată la 1405. În 1411, 1424 și 1491, satul apare sub denumirea de Balkfalwa, iar în 1470 sub denumirea de Balkona. Dispare pe la sfârșitul secolului XV.

Lit.: **Vende f. a. 1**, 126; Pop Dariu f. a., 84; Suciu 1967, 293; Németh 2008, 15, nr. 28³²⁰.

-În apropiere de localitate sunt menționate la 1405, ca aparținând domeniului Cetății Chioar, satele Csehi, Kovácsfalva, Mátés, Neekfalau (Nyékfalva).

Lit.: **Petri 1902b**, 150; **Suciu 1967**, 313, 355, 367, 376.

-În apropiere de localitate se aflau la 1493 satele Bosonka și Kakos, ulterior dispărute sau înglobate în alte așezări.

Lit.: **Suciu 1967**, 302, 347.

-Din zona Chioar sunt menționate, la 1490-1491, Thothfalw – villa olachalis, respectiv, la 1493, Thwra.

Lit.: **Suciu 1967**, 412 sq.

-În partea nordică a localității, în apropiere de DN 1C, în locul numit *Mănăstirea*, s-a aflat, potrivit tradiției locale, o veche mănăstire, care a funcționat până la sfârșitul secolului XVIII. În 1717, Toma Cantacuzino a dăruit mănăstirii un discos de cositor (diam. 29 cm), confecționat la Brașov și decorat cu potretele familiei sale, care se păstrează la parohia ortodoxă din localitate.

Viorica Ursu a constatat, pe terenul ușor denivelat și înălțat, porțiuni de culoare neagră și roșiatică, probabil de arsură, dar nu a depistat nicio altă urmă arheologică.

Lit.: **Vende f. a. 1**, 126; **V. Ursu, Marmatia** 4, 77 sqq.; Rusu A. A. (cord.), *Mănăstiri*, 258; Motogna 2009, 258 sq. Informații suplimentare Viorica Ursu.

LXIIIh VĂLENII ȘOMCUTEI

³²⁰ Autorul este de părere că nu poate fi identificat cu certitudine locul unde s-a aflat satul Balkfalwa, precizează însă că, potrivit unui document de la 1491, acesta se găsea în teritoriul Chioarului.

-Un colectiv format din R. Harhoiu, G. M. Iuga, C. Kacsó și Vl. Zirra, a efectuat în hotarul localității, în primăvara anului 1976, o cercetare de suprafață. Câteva fragmente ceramice atipice, probabil preistorice, au fost găsite atunci în punctul *Vâlceaua Tocilelor*, situat în marginea estică a satului, în imediata apropiere a malului drept al pârâului Valea Rea (Caicana).

-În grădina lui Teodor Augustin, G. M. Iuga a găsit, în 1980, mai multe fragmente ceramice, dintre care unul cu ornament striat pare să indice existența în acest loc a unei așezări din epoca bronzului (cultura Suciului de Sus sau grupul Lăpuș).

-În vara anului 1980, G. M. Iuga a întreprins săpături într-o așezare din epoca bronzului ce aparține culturii Suciului de Sus, în locul numit *Valea lui Ștefan*, plasat pe o pantă de deal la sud-vest de localitate, în stânga Văii Rea. Au fost descoperite în exclusivitate fragmente ceramice (fig. 298-301), pe baza cărora așezarea a fost atribuită celei de a doua fază a culturii. Materialul se află în colecția MJM.

Lit.: Kacsó 1999d, 118; Kacsó 2003f, 107, 141, Anexa 1, nr. 181; Kacsó 2004b, 71; Pop D. 2005b, 80, nr. 182; **Kacsó 2006c**, 81 sqq., fig. 10-13; Kacsó 2011b, 106, 109.

-*Peștera Valea Rea* (4002/1) se află la cca 2 km în amonte pe cursul văii principale ce curge prin localitate, Valea Rea sau Valea Caicana, în apropiere de confluența acesteia cu Valea Peșterii (fig. 302-303). Din pârâul ce străbate peștera, G. M. Iuga a adunat, în 1980, mai multe fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin purtătorilor culturii Suciului de Sus, precum și câteva mici oase de animale, dintre care cel puțin două par a fi prelucrate. Aspectul celor mai multe dintre fragmente este de pietre plate, cu marginile rotunjite. Coroziunea și transformarea lor fizică s-a produs sub influența apei în care fragmentele au stat ori s-au rulat o perioadă de timp îndelungată. Pe de o parte, pe ele s-au depus săruri, în principal carbonat și hidrocarbonat de calciu, pe de altă parte, s-au dizolvat sărurile din compoziția pastei. Silicifierea, care a dus la creșterea durității fragmentelor, este procesul cel mai clar sesizabil.

Peștera a fost cercetată și cartată de mai multe ori, datele oferite de diversele măsurători fiind mai mult sau mai puțin diferite. Astfel, D. Iștvan indică o lungime a peșterii de 146+10 m, în timp ce I. Giurgiu și alții menționează lungimea de 147 m, respectiv 176 m, precum și +15 m denivelare. Cea mai recentă cartare a peșterii a fost efectuată de Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare în anul 2000, lungimea măsurată fiind de 175 m cu o denivelare de +9,6 m.

Pentru a stabili caracterul descoperirii arheologice, am vizitat peștera în vara anului 1984 și din nou, împreună cu J. Emödi, în primăvara anului 1990. Cu ocazia acestor cercetări am ajuns la concluzia că peștera nu oferă în nicio porțiune a sa condiții de locuire, întrucât pârâul ocupă aproape întreaga galerie, astfel că nu există spații uscate, nici maluri sau trepte mai ferite. De altfel și tavanul este foarte coborât pe aproape toată întinderea galeriei, în multe porțiuni putându-se înainta doar târâș sau în patru labe, în cel mai bun caz aplecat. Una

dintre explicațiile prezenței fragmentelor ceramice preistorice (fig. 304-308) și a oaselor de animale prelucrate (?) (fig. 309) în albia pârâului din peșteră este că acestea reprezintă depuneri intenționate în apă, eventual inițial sub forma unor vase întregi, ce conțineau ofrande de mâncare sau băutură. Am formulat și ipoteza că fragmentele ar putea proveni dintr-o așezare plasată pe extinsul platou, numit *Făget*, ce se află în porțiunea de deasupra peșterii. Cercetările efectuate în acest sens în mai 2003, împreună cu J. Dani, D. Pop, G. V. Szabó și Z. Șomcutean, apoi, în ziua de 31 octombrie 2004, împreună cu D. Iștván, nu au dus la rezultate pozitive. Am putut doar stabili că platoul are o extindere de aproape 2 km și se continuă înspre sud cu o zonă ușor înălțată, de unde și izvorăște pârâul. Înainte de a dispărea în peșteră, acesta mai are o porțiune de curgere subpământeană de aproximativ 50 de m. O nouă cercetare a peșterii a avut loc la data de 9 ianuarie 2007, atunci când Tr. Minghiraș și Z. Șomcutean au adunat din pârâu alte numeroase fragmente ceramice de aceeași factură cu cele anterior recoltate de aici. Cei doi au efectuat o cercetare de suprafață și pe platoul aflat deasupra peșterii, fără a depista vreo urmă arheologică. În ziua de 15 aprilie 2007, împreună cu Gh. Chiuzbăian, M. Todoran și R. Todoran de la Clubul de Speologie „Montana”, precum și cu L. Gherdan, Gh. Gligan și T. Năforean de la Asociația pentru Cercetarea și Protecția Mediului din Baia Mare, am străbătut din nou întregul spațiu accesibil al obiectivului. Am adunat cu acest prilej fragmente ceramice asemănătoare celor găsite aici anterior și am stabilit că o concentrare mai mare a lor se află în porțiunea apropiată de intrare. Cele mai recente cercetări arheologice a avut loc în peșteră, potrivit informațiilor furnizate de Z. Șomcutean, în 2009 și 2010, atunci când un colectiv al muzeului din Baia Mare a adunat alte numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului.

Întregul material se află la MJM.

Alte peșteri din raza localității: *Peștera din deal* (4002/7), ce debutează cu un puț adânc de 1,5 m, în baza căruia se pătrunde, printr-un culoar strâmt, într-o mică galerie, și *Peștera din ponorul de la cariera Făget* (4002/8), cu o galerie accesibilă pe cca 12,5 m, având un profil triunghiular.

Lit.: **Iștván, Carst** 2, 1982, 62 sqq.; Goran 1982, 280; **Giurgiu et al.** 1983, 60, 62; **Kacsó 1999d**, 113 sqq.; Kacsó 2003f, 107, 122, 141, Anexa 1, nr. 180; Kacsó 2004b, 71; Pop D. 2005b, 79, nr. 181; **Kacsó 2006c**, 79 sqq., pl. 1-10, fig. 2-9; Kacsó 2011b, 106 sqq.

-În mai 1990, cu prilejul vizitei pe care am efectuat-o la Peștera Valea Rea, aproximativ în centrul localității, pe malul stâng al văii, pe un teren plat, în locul numit *Ograda Budenilor*, am găsit la suprafață numeroase fragmente ceramice (fig. 310, 1-17). Majoritatea lor aparține mileniului I e.n. În vara anului 1992, G. M. Iuga a întreprins aici un sondaj de verificare, descoperind mai multe etape distincte de locuire, ce aparțin neoliticului, epocii bronzului, secolelor III-IV și VIII-IX e.n. Mai consistente sunt materialele din epoca bronzului, ceramică Suciul de Sus cu decor excizat-incizat și striat din faza a doua a culturii (fig. 350-362), și cele din secolele VIII-IX e.n., ceramică lucrată

cu mâna și la roată, în special diferite variante de oale. Materialul descoperit în săpături se află în colecția MJM (nr. inv. 27.915–28.371).

Lit.: Kacsó 1999d, 118; **Stanciu 1992**, 182, nr. 35B, pl. 9, 1–17; Cosma, Gudea 2002, 120, nr. 93 (162); Cosma 2002a, 335, nr. 94 (174); Cosma 2002b, 236, nr. 216; Stanciu, Bader 2003, 138, nr. 14; Romsauer 2003, 132; Kacsó 2003f, 107, 141, Anexa 1, nr. 182; Popa C. I., Simina 2004, 86; Kacsó 2004b, 71; Pop D. 2005b, 80, nr. 183; Kacsó 2006c, 79 sqq.; Bobîna 2009, 15, nr. 47; Kacsó 2011b, 110.

-Cu prilejul periegezei din primăvara anului 1976 (vezi mai sus) a fost descoperită și o așezare din mileniul I e.n., în locul numit *Tog*, despărțit de punctul *Vâlceaua Tocilelor* printr-o potecă. Săpăturile au fost efectuate aici de G. M. Iuga, în anii 1980 și 1989. Au fost descoperite urmele unei locuințe de suprafață cu laturile de cca 4,90/5,10 m cu o vatră în colțul său sud-estic, înconjurată de pietre de diferite dimensiuni, în apropierea ei aflându-se o mare cantitate de oase de animale. Locuința a fost distrusă de un incendiu. În umplutura locuinței s-a găsit o mare cantitate de ceramică, mai multe obiecte de piatră (cute), os (străpungătoare), lut ars (fusaioală) și fier (cuțite). Ceramica lucrată la roată, în majoritatea oale de dimensiuni mijlocii și mici, este bogat ornamentată cu linii orizontale, linii în val simplu sau în fascicul, de multe ori motivele fiind combinate. Dintre vasele lucrate cu mâna se remarcă tipsiile de formă circulară. Locuința a fost datată în secolele VII-VIII. Ea suprapune un nivel de locuire din secolele V-VI, în care nu au fost identificate complexe, doar ceramică fragmentară, în majoritatea lucrată cu mâna. Materialele se află în colecția MJM.

Lit.: **Iuga 1981**, 152 sq.; Kacsó 1999d, 118; Stanciu 1992, 182, nr. 35A; Cosma 1997, 74; Stanciu 2001b, 483; Cosma, Gudea 2002, 120, nr. 93 (161); Cosma 2002a, 335, nr. 94 (173); Cosma 2002b, 236, nr. 215; Stanciu, Bader 2003, 138, nr. 13; Kacsó 2004b, 71; **Iuga, O locuință feudal timpurie descoperită la Vălenii Șomcutei, județul Maramureș** (ms. în arhiva muzeului din Baia Mare).

-Mănăstire cu amplasament și vechime neprecizate, ridicată în raza localității, este menționată la 1765.

Lit.: **Rusu A. A. (coord.) 2000**, 278 sq.; Motogna 2009, 264 sq.

LXIV. TĂUȚII MĂGHERĂUȘ, comună

LXIVa BĂIȚA

-Zăcământul de minereuri neferoase Băița-Nistru cuprinde două grupuri de filoane orientate NE-SV, situate în partea de nord-vest (filoanele *Sofia, IX, VII, V, III, IV* etc.) și de sud și est (filoanele *XV, XIV, XII, XI, IV, II, Mihai-Ethel-Carolina* etc.) a structurii vulcanice andezitice Piatra Handal. Unele dintre filoane sunt aurifere, cu un conținut de cca 5 g Au/t.

P. Szokol și G. Szellemy susțin că localitatea a fost centrul unor exploatari miniere deosebit de intense vreme de mai multe secole, dovadă în acest sens fiind conductele de ape lungi de mai multe mile, numeroasele resturi de mori, șteampuri și cuptoare de redus minereuri, precum și uriașele halde de steril. Începuturile mineritului sunt legate, potrivit acestor autori, de prezența romanilor sau a urmașilor acestora. Szokol vorbește și de existența unei monetării în localitate, anterioară celor de la Baia Mare și Baia Sprie, Băița fiind localitatea de unde s-a răspândit mineritul în întreaga regiune. Tot el afirmă că reluarea activității miniere s-a datorat unor mineri sași din secolul XI.

K. Réthy atribuie, de asemenea, romanilor sau chiar predecesorilor acestora cele mai vechi lucrări miniere, în cursul mileniului I e.n. aceste lucrări fiind continuate, afirmă autorul, de către goți, vandali și gepizi.

Nu există dovezi documentare care să ateste practicarea mineritului aici încă din antichitate, după cum lipsesc datele cu privire la existența în localitate a unor spălătorii de aur străvechi, după cum se afirmă în mai multe lucrări recente (V. Manilici, E. Manilici; A. Neacșu³²¹).

Date documentare certe despre extracția de minereu în zonă apar începând cu secolul XIV. Astfel, la 1390, regele Sigismund (1387-1437) donează minele de aur și de argint de aici fiilor banului Simon. Această danie este întărită la 1392. Informații mai puține despre mineritul local parvin din secolul XV. Însă în cursul secolului următor este menționată deja existența unor mine înfloritoare (la 1567). Apoi atacurile turcești, precum și tulburările din Transilvania, care au afectat și ținuturile sătmărene, au împiedicat pentru o perioadă relativ îndelungată dezvoltarea mineritului în zonă, inclusiv la Băița, unde mai multe mine au fost inundate.

În 1579, Peter Kozlia și Georg Krakker, cetățeni din Cracovia, s-au adresat senatului orașului Baia Mare cu cererea de a fi înregistrată autorizația primită de la Kristóf Báthory. Potrivit documentului, cei doi cetățeni exploatau de mai mult timp minele de argint de la Băița, angajând importante resurse personale, fără a avea însă un profit pe măsură. Din acest motiv, Kristóf Báthory a dispus sistarea pentru un an a obligativității de predare la cămara minieră a unei părți a produsului obținut, în această perioadă minereul adus la zi putând fi valorificat la libera alegere. În felul acesta a fost facilitată creșterea producției.

O nouă înflorire a mineritului de aici are loc spre sfârșitul secolului XVI, atunci când la Feketebánya, o mică localitate cu doar 200 de locuitori, sunt săpate noi galerii, se construiesc cuptoare de topire a minereurilor, se amenajează un sistem de aducțiune a apei. În documentele de la 1612 și 1620 este menționată *Nigra Fodina* (*Fekete Bánya*, *Mina Neagră*), aflată, foarte probabil, în valea pârâului Sf. Gheorghe Negru, la cca 500 m de vărsarea sa în

³²¹ În susținerea acestei afirmații, autorii menționați citează o lucrare a lui M. Rusu (1972a), unde sunt însă amintite, în lista zăcămintelor și spălătoriilor de aur din Transilvania, localitățile Băița (jud. Hunedoara) și Băița Bihorului (jud. Bihor).

Valea Băiței³²². Între 1620 și 1634, mina, topitoria și șteampul au fost arendate de S. Herberstein, apoi, între 1640 și 1641, de I. Stadt. În 1644, minele de la Băița s-au aflat în îngrijirea lui I. Flak. *Nigra Fodina*, care apare în documente și sub denumirea de *Fekete Bania* (1647), respectiv de *Schwarze Berchwerk* (1648), deși foarte bogată mai ales în argint, nu mai era în funcțiune în anul 1674. Ea este totuși menționată, sub denumirea de Fecketiban sau Schwartzberg, în lista publicată în 1687 de către Jacobus Tollius (vezi mai sus Baia Mare). S-a propus atunci deschiderea de noi galerii, dar de abia finalizarea lucrărilor la galeria Maria Ludovika și punerea ei în funcțiune, precum și a altora de către Cămara regală au impulsionat mineritul. Spre sfârșitul secolului XIX, amintita galerie a atins lungimea de 1.240 m, străbătând filoanele *Emerici*, *Adami*, *Ferdinandi*, *Elisabeta*, *Antoni*, *Iosif*, *Ștefan de sus și de jos*, *Mercurius* și *Gheorghe*. Aceste filoane au fost exploatare și prin galerii superioare, respectiv prin excavații de suprafață. În 1894 este menționată mina Sf. Gheorghe Negru. Producția sa anuală de argint se ridica la aproximativ 180 kg. La cumpăna dintre secolele XIX și XX, pe valea Limpedeia se efectuau lucrări de întreținere de către societatea „Martin”, pe filonul principal *Tyuzoșa* prospecțiuni și extracții foarte aproape de suprafață, pe înălțimea Secătura erau în exploatare minele Martin, Ileana, Sf. Treime etc., iar în valea Căpitanul filoanele *Mihail* și *Nepomuk*, bogate în aur. Erau în funcțiune acum și minele Sf. Mihail, Galbenul și Mariahilfe, care aparțineau societății „Société française des mines d’Or de Lápobánya”. Din cauza prețului scăzut al argintului, la mina Sf. Gheorghe Negru a încetat exploatarea în 1915. În funcțiune a rămas doar mina Pivnița (Pincebánya), unde s-au efectuat prospecțiuni pe un filon bogat în antimoniu, ce intersecta diagonal celelalte filoane³²³.

Societatea franceză și-a continuat activitatea și după 1918, producția sa de minereu crescând de la 1.530 tone în 1922 la 34.874 tone în 1939.

Lit.: v. Born 1774, 147; Magda 1832, 403; **Szokol 1886**, 105 sqq.; Gesell 1891, 157; Lengyel 1894, 309 sq.; **Szellemy 1894a**, 44; Szellemy 1894b, 456 sq.; Schönherr 1900, 480; **Pálffy 1917**, 434 sqq., 448 sq.; **Pálffy 1929**, 42, 58 sq.; Gündisch 1932, 82; **Ghițulescu 1935**, 67 sqq., pl. 7; Meruțiu 1936, 48;

³²² În ziua de 11 noiembrie 2007, o echipă, formată din A. Costin, L. P. Goja, D. Iștván, C. Kacsó și A. Portase, a cercetat, pe versantul drept al văii, un sector de cca 200 m lungime a unei vechi galerii de mină direcționată NV-SE, denumită în prezent „Galeria Sfântu Gheorghe Negru” (fig. 364-368). Pe podeaua galeriei se aflau numeroase artefacte de lemn, în diferite stări de conservare (lăsate *in situ*), precum și oase de animale. Sectorul de galerie cercetat este barat de un puț. Pe versantul stâng al văii, la cca 150 m aval de această galerie, a fost sesizată intrarea într-o altă veche galerie. O nouă cercetare a lucrărilor miniere de pe pârâul Sf. Gheorghe Negru a fost efectuată în august 2008 de către membrii Clubului „Montana”. Cu acest prilej a fost străbătută în galeria Sfântu Gheorghe Negru și porțiunea aflată la SV de puț și a fost cartată întreaga lucrare. Cea mai recentă cercetare a avut loc aici în ziua de 23 martie 2014 (vezi mai jos).

³²³ Lucrări de mică amploare pe acest filon s-au desfășurat și în 1984, vezi Réthy 2012, 52.

Marin 1941, 273; Maghiar, Olteanu 1970, 126; Báthory 1975, 258; Balogh 1978, 141; Zsámboki 1982, 42; Berbeleac 1985, 257 sq.; Szemán 1997, 190; Csath *et al.* 1997, 279, 289; Balogh, Oszóczy 2001, 65; Réthy 2001b, 30 sqq.; Baron 2002, 472; Baron 2006, 93; Izsó 2006, 124; Niedermaier 2008, 396; Németh 2008, 163 sq., nr. 272; Kacsó 2010a, 12; Réthy 2010a, 17, 22; **Mátyás-Rausch 2012**, passim; **Réthy 2012**, 50 sqq.; Popescu, Wollmann 2013, 45 sqq.³²⁴; Mátyás-Rausch 2013b, 211; Kövér 2013, 20.

-În cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare) au fost cercetate Excavațiile de suprafață de pe filonul III Lăpușna-Băița, care sunt situate la obârșia Văii Mihai, la mică distanță est de creasta ce desparte Valea Mintoasa (Nistru) de Valea Lăpușnei (Băița). Excavațiile cele mai vechi datează din epoca medievală. În prezent se observă o excavație alungită pe traseul filonului, de cca 15 m lățime, cu adâncimea medie de cca 8-10 m, pe direcția NE-SV. În zona de platou, excavația își schimbă direcția, având ductul aproximativ E-V. Fundul acestei excavații este foarte denivelat, cu suitori și abataje. În zona centrală sunt prezente resturi neexploatate ale filonului, dispuse în culcușul acestuia și constituite din cuarț cenușiu spongios, celular, cu oxi-hidroxizi de fier cărămizii-roșietici, filon tipic aurifer în zona de oxidație. În partea estică se observă o galerie dispusă în culcușul filonului (aici exploatat și rambleat), într-o zonă cu filonașe și vinișoare de cuarț și calcedonie cenușie, paralele cu filonul *Lăpușna III*. Înainte de a ajunge la excavații, drumul auto de acces este săpat prin roci andezitice feroxidate, având culoarea cărămizie-violacee. Excavațiile au fost cercetate, la data de 7 noiembrie 2006, de o echipă formată din I. Bud, D. Iștván, M. Jurje și A. Portase.

Lit.: **Iștván, Kacsó 2006**, 106.

-Pe un loc mai ridicat din stânga pârâului Strășinoasa, foarte aproape de vărsarea acestuia în Valea Băița, se află ruinele unor clădiri și bazine ce au aparținut instalației de flotație amenajate în mai multe trepte, cu ajutorul firmei Krupp, în anul 1931 de Societatea Franceză de Mine de Aur din Băița, urmașa de drept a societății cu același nume din perioada anterioară anului 1918 (vezi mai sus). Se păstrează, de asemenea, tamburii de la partea terminală a funicularului pentru transportul minereurilor. Flotația de aici a funcționat până în 1962, anul de inaugurare a Flotației Centrale de la Baia Mare.

O primă documentare a resturilor încă existente am efectuat-o, în ziua de 23 martie 2014, împreună cu T. Bâlcu și Tr. Minghiraș.

Lit.: Marin 1941, 288; Wollmann 2010, 86; Réthy 2012, 52.

LXIVb BOZÂNTA MARE

LXIVc BUȘAG

-În dreapta șoselei Baia Mare-Satu Mare (E 58), în apropiere de km 11, pe dealul numit *Coasta Bușagului* (fig. 311), care face parte din piemonturile colinare de la vest de Baia Mare, ce unesc depresiunea Baia Mare cu versantul sudic al Munților Gutâi, se află o așezare paleolitică. Datorită eroziunii, dealul

³²⁴ Autorii localizează Fekete Banya pe teritoriul satului Ulmoasa.

nu este prea înalt (sub 200 m), dar poziția sa oferă o largă perspectivă asupra luncii Someșului și Lăpușului. Pe versantul nordic are văi adânci cu maluri abrupte, iar la poalele sale curge de la est înspre sud-vest pâraul Tăuș. Primele piese de piatră cioplită au fost găsite de Maria Bitiri, în 1969, pe botul promontoriului, în apropierea punctului trigonometric. Tot aici au fost efectuate, încă în același an, sondaje de verificare, care au continuat prin săpături de mai mare amploare în 1970 și 1971, când ele s-au extins și înspre culmea dealului. La o dată mai recentă, și anume 1978, M. Cârciumaru a întreprins un sondaj pe *Coasta Bușagului*, în vederea obținerii unor probe pentru analizele de polen. Cu prilejul unei cercetări efectuate în mai 2001 împreună cu G. Trnka și Judit Kóos, am găsit la suprafață bucăți de rocă, precum și câteva așchii provenite probabil din prelucrare. În mai 2004, împreună cu G. Trnka am vizitat din nou locul de descoperire și am cules de la suprafață, aproape de vârful dealului, pe panta sa sud-vestică, numeroase piese, în special lame, apărute în urma eroziunii. Alte piese au fost adunate de la suprafață, în anul 2010, de Cornel Pop.

Situația stratigrafică constatată în stațiunea paleolitică este următoarea: 0–0,10 m - strat cenușiu-gălbui prăfos, 0,10–0,40 m – strat gălbui lutos, 0,40–0,50 m – strat de tranziție, 0,50–1,50 m – strat gălbui-roșcat argilos, cu concrețiuni ferimanganice și structură grăunțoasă. Materialele arheologice descoperite (fig. 312-315) erau concentrate mai ales în stratul gălbui-lutos superior și în cel de tranziție, ajungând totuși, mai rar, până la adâncimea de 0,65 m. Așezarea a avut două niveluri de locuire. Nivelul inferior se caracterizează printr-un aspect arhaic al pieselor, prin masivitatea lor față de cele din nivelul superior și prin unitatea materiei prime, ce constă din roci de proveniență locală în special vulcanice, gresii de râu și puțin cuarț alb. Dintre uneltele apărute se disting lamele retușate oblic pe una sau pe ambele laturi, gratoarele, racloarele, burinele, piesele cu *encoche*s. Restul materialului litic este compus din nuclee, lame și lamele simple, așchii neprelucrate etc. Acest nivel aparține fazei inițiale a paleoliticului superior, și anume aurignacianului vechi. Materialul din nivelul de locuire superior se diferențiază net cultural-tipologic de cel din nivelul inferior, deși cele două niveluri se suprapun direct. O astfel de suprapunere se datorează procesului de eroziune, care a eliminat depozitele loessoide, care s-au format în timpul lung ce a separat etapele de locuire paleolitice de la Bușag. Inventarul din nivelul superior este mult microlitizat, iar în cadrul materiei prime apar silexul de bună calitate și obsidianul. Cele mai multe dintre nuclee sunt mărunte, încadrându-se tipologic printre cele prismatice și piramidale. Multe dintre lame sunt retușate mărunț pe una sau pe ambele laturi. Sunt prezente și numeroase străpungătoare pe vârf de lamă, burine și gratoare de diverse tipuri, unelte combinate (gratoare – burine într-o gamă variată), ultimele constituind un specific al acestei așezări. Locuirea din al doilea nivel de pe *Coasta Bușagului* aparține etapei finale a paleoliticului superior, și anume fazei a doua a gravetianului din nord-vestul României.

Materia primă folosită pentru confecționarea utilajului litic de la Bușag era obținut în bună parte din împrejurimile așezării. Un loc de unde putea proveni calcedonia și opalul se află pe teritoriul localității Ilba (vezi mai sus Ilba). Un punct și mai apropiat de procurare a silixului se găsește pe teritoriul orașului Baia Mare, la Valea Borcutului, punctul *Cremenea*, plasat la cca 1,5 km nord-est de Castelul Pocol. Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate, în ziua de 4 iunie 2010, împreună cu D. Iștván și G. Trnka, am constatat aici prezența limnocuarțitelor, precum și a urmelor de exploatare a acestora din perioada interbelică, când erau folosite pentru confecționarea bilelor de flotație, întrebuințate la morile de măcinat minereuri.

Materialul din așezarea paleolitică se păstrează în colecția MJM.

Lit.: Popescu 1970a, 431, nr. 5; Popescu 1970b, 493, nr. 5; **M. Bitiri, Marmatia** 2, 1971, 7 sqq.; Bitiri, *Marmatia* 2, 1971, 371, 377; Babeș 1971, 367, nr. 33; Dumitrescu 1971, 104, nr. 51; H. Asvadurov, M. Bitiri, *Șt. Roman, SCIV* 21, 1970, 357 sqq.; Morintz 1972, 333, nr. 30; B. Jungbert, *ActaMusNap XV*, 1978, nr. 8; **M. Bitiri, M. Cârциumar, Marmatia** 5–6, 1979–1981, 79 sqq.; Bitiri, *StComSatu Mare IV*, 1980, 31 sq., pl. III; Bitiri, *Cârциumar, SCIVA* 32, 1981, 15; Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu 1983, 43; Cârциumar, *Dacia N.S. XXIX*, 1985, 27 sq.; Cârциumar, *Paléoenvironnements et chronostratigraphie du Paléolithique moyen et supérieur en Roumanie*, în J. Pavúk (red.), *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistorique et Protohistorique Bratislava, 1-7 septembre 1991*, 2, Bratislava, 1993, 225; **R. Dobrescu, Considerații tehnologice și tipologice privind utilajul litic din nivelul aurignacian de la Bușag**, în M. Cârциumar, M. Diaconescu (red.), *Simpozionul de Arheologie Târgoviște 23–25 noiembrie 1995*, Târgoviște, 1996, 39 sq.; Dobrescu, *Présence de l'Aurignacien du Nord – Ouest de la Roumanie, în Échanges et diffusion dans la Préhistoire méditerranéenne. Actes des Congrès nationaux des sociétés historiques et scientifiques*, 121e Nice, Paris, 1996, 51-63; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du paléolithique supérieur entre le Dniestr et la Tisa*, *BiblArchIassiensis* 5, Iași, 1996, 163 sqq.; Păunescu, *Paleolitic*, în *Enciclopedia III*, 266 sq.; **Dobrescu, StPreist** 1, 2001, 5 sqq.; Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, *BiblArchIassiensis* 11, Iași, 2001, 117; **Păunescu 2001**, 462 sqq., fig. 202-205; **Kacsó 2004b**, 49 sq., pl. 1-6; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du paleolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, *BiblArchIassiensis* 14, Iași, 2005, 232 sqq.; V. Chirica, I. Borziac, *ArhMoldovei* 27, 2005, 22; Dobrescu, *StPreist* 4, 2007, 20 sq.; **Dobrescu, Aurignacianul din Transilvania**, *StPreist Supplementum* 3, 2008, 92 sqq., 154 sq., 225 sqq., fig. 25-65, foto 2-22; Chirica, Borziac, *Gisements du paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tisa*, *BiblArchIassiensis* 22, Iași, 2009, 277 sqq.; C. Astaloș, Z. Kasztovszky, *Cahier d'archéologie du CELAT* 25, *Série archéométrie* 7, 2009, 135 sqq.; **Dobrescu, Tuffreau 2013**, 65, 75 sqq., nota 4, pl. 1, 2, pl. 3, 1-3.

-În octombrie 1989, I. Stanciu a găsit între localitățile Bușag și Cicârlău, în punctul *Pe Tog*, aflat în stânga șoselei Baia Mare–Satu Mare, mai multe fragmente ceramice, ce păreau a fi preistorice. În ziua de 24 iunie 1994, împreună cu descoperitorul am adunat de la suprafață mai multe fragmente tipice, pe baza cărora am stabilit că în acest loc se află o așezare din epoca bronzului, ce aparține culturii Suciului de Sus.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 109, 135, Anexa 1, nr. 25, pl. 3, 1-4; Pop D. 2005b, 72, nr. 26; Bobîna 2009, 9, nr. 8³²⁵; Pop D. 2010, 291; Kacsó 2011b, 106, 109; Pop D. 2012a, 27.

-La 400 m vest de Coasta Bușagului, în grădina casei lui Vasile Zoicaș, pe o pantă de deal cu înclinație sud-vestică, în stânga pârâului Valea lui Taloș, se află o așezare Suciului de Sus. Așezarea a fost descoperită de I. Stanciu în ziua de 11 iunie 1995. Cu ocazia verificării locului de descoperire, efectuată împreună cu D. Ghiman, D. Pop și I. Stanciu în ziua de 26 iunie 2003, am mai găsit doar foarte puține fragmente ceramice, dintre care unul pare a fi medieval (timpuriu ?).

Lit.: **Kacsó 2003f**, 109, 135, Anexa 1, nr. 26; Pop D. 2005b, 72, nr. 27.

-La aceeași dată, la aproximativ 300 m nord de punctul precedent, în dreapta Văii lui Taloș, pe o pantă ușoară de deal, în locul numit *Olos*, am cules de la suprafață puține fragmente ceramice, ce par a fi preistorice.

LXIVd MERIȘOR

-Între satele Bușag și Merișor, I. Stanciu a adunat de la suprafață, într-o cercetare efectuată în primăvara anului 1989, mai multe fragmente ceramice preistorice, probabil hallstattiene. Tot aici a apărut și un fragment de topor de piatră (lung. păstrată 9,1 cm), care ar putea fi neolitic.

Lit.: **Bobîna 2009**, 8 sq., nr. 7.

-La casa nr. 425 (proprietar Gh. Pop) se păstrau mai multe obiecte de fier vechi, prost conservate, precum și câteva fragmente ceramice medievale târzii, care au fost găsite pe teritoriul localității. Piesele au fost văzute de mine în iulie 1985.

-O mănăstire, despre care se presupune că datează din secolul XIII, s-a aflat în punctul de hotar *Gârliște*, la aproximativ 100 m de actuala biserică parohială. A fost distrusă la sfârșitul secolului XVIII.

Lit.: **Motogna 2009**, 232 sq.

LXIVe NISTRU

-Metalogeneza câmpului metalogenetic Nistru este atât plumb-zinciferă cât și cuprifera sau chiar auriferă. Există aici trei grupuri filoniene, care sunt situate la nord-vest și sud-est de structura vulcanică Piatra Handal: grupul *Sofia*, *Nepomuk* și *Domnișoara*.

Începuturile mineritului de aici sunt datate de către autori de la sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX în preistorie, respectiv sunt puse în

³²⁵ Este menționată o posibilă așezare neolitică. Existența unei astfel de așezări nu este probată de puținele fragmente ceramice găsite în acest loc.

legătură cu o prezență romană sau cu cea a urmașilor acestora. Nu există nicio dovadă pentru datări atât de timpurii.

Primele date sigure cu privire la mineritul de aici, ca și cele referitoare la alte localități cu resurse de minereuri din zonă, aparțin epocii medievale. În secolul XVII se deschid, sub administrație austriacă, două galerii de coastă, Antoni de Padau Stollen, în versantul stâng al văii Mintoasa, și Maria Erkundigung Erbstollen, care intercepta filonul *Nepomuk* în versantul drept al aceleiași văi. În această parte a localității, în aval de gura celor două galerii, în apropiere de capela ridicată în 1999 în memoria Sf. Ioan Nepomuk, se văd încă în poiană urmele fundațiilor unor minuscule locuințe de mineri. Pe filonul *Nepomuk*, așa cum rezultă dintr-un plan cu profil vertical din 18 septembrie 1793, existau cinci orizonturi de exploatare.

Ulterior, mineritul s-a dezvoltat pe filonul *Domnișoara*, având grosimea de 30 cm, din valea Domnișoara, cele mai importante exploatări fiind galeriile Domnișoara Superioară și Domnișoara Inferioară – Capra. Deasupra acestui filon se aflau filoanele *Roman*, *Ștefan* și *Nepomuk*.

În prima jumătate a secolului XIX lucrările de exploatare miniere s-au extins și în alte sectoare din bazinul văii Nistrului, înspre Băița, pe zăcămintul *Carolina*, în zona de confluență Valea Fețișoarei cu Valea Mintoasa (Domnișoara), aici fiind concesiunile Laurențiu, Ana, Petru și Pavel, Anton, Sf. Florian. La începutul secolului XX erau vizibile urme de exploatare la suprafață pe filonul *Nepomuk*.

Lucrările miniere de pe Mintoasa s-au închis în 1922. Reluarea activității miniere la Nistru a avut loc în 1930. În acest moment a început dezvoltarea actualei vetre a localității, cea de la confluența celor două importante brațe ale văii Nistru. Societatea „Phoenix” a practicat mineritul în ambele zone importante ale localității (Domnișoara și galeria Matei), iar în 1937 a construit Flotația Nistru în perimetrul sediului Exploatare Miniere Nistru – actualul Centru de Afaceri Nistru. În 1938, producția de pirită cupriferă și de metale nobile a minei Domnișoara era de 9.822 tone, iar în 1939 de 21.171 tone. După 1941 a fost deschisă galeria de bază a minei Sofia.

Activitatea minieră la Nistru a încetat în urma H. G. nr. 17/1999 (minele 9 Mai-11 Iunie) și 898/2002 (minele Galbenă Lăpușna, Mihai Nepomuc și Wilhelm).

Lit.: v. Born 1774, 147; Magda 1832, 403; Gesell 1891, 157; **Szellemy 1894a**, 44; Szellemy 1894b, 457; Vende f. a. 1, 115; **Pálffy 1917**, 434 sqq., 445 sqq., fig. 6; **Pálffy 1929**, 43 sqq.; Gündisch 1932, 83; **Ghițulescu 1935**, 67 sqq.; Meruțiu 1936, 21, 48; Marin 1941, 274; Maghiar, Olteanu 1970, 190; Balogh 1978, 146 sq.; **Popescu G. C. 1986**, 247 sqq.; Csath *et al.* 1997, 279, 289; Baron 2002, 472; Baron 2006, 93; S. Pop, *Istoric comunitar Nistru*, în Kacsó, Iștván (coord.) 2006, 139-143; Pantea 2009, 21; Kacsó 2010a, 12; Réthy 2010a, 18 sqq.; **Réthy 2012**, 50 sqq.

-În cadrul proiectului PIMM au fost cercetate mai multe obiective:

Galeria Coroana de Aur cu intrarea situată în incinta sediului fostei Exploatări Miniere Nistru, la confluența Văilor Mintoasa și Fețișoara. Este o galerie transversală cu podeaua betonată, utilizată ca depozit de dinamită. Pe traseu, galeria interceptează două galerii vechi, foarte probabil medievale, care sunt în prezent blocate cu steril. În capătul galeriei se află o cameră mai largă cu pereții zidiți. Galeria este în cea mai mare parte nearmată, fiind săpată prin roci compacte (piroclastite rioclitice badeniene).

Puțurile de la Mina „9 Mai” și Mina „11 Iunie”. Intrarea în mina „9 Mai” se află la confluența pârâurilor Boncateu și Jidovia, afluenți ai râului Nistru, la 1,5 km nord - vest de fostul sediul administrativ al Exploatării Miniere Nistru, actualul Centru de Afaceri Nistru din centrul localității. Puțul „9 Mai” este situat la 1.370 m de la gura galeriei transversale principale (orizontul III, +338 m). De aici pornea circuitul de cale ferată minieră, care lega mina „9 Mai” de silozurile de minereu din zona „Coroana de Aur”, de lângă sediul administrativ al Exploatării Miniere Nistru, și de sediul administrativ al minei „11 Iunie”, situat la 1 km nord-est de centrul Exploatării Miniere Nistru. Puțul „11 Iunie” este amplasat la 150 m de intrarea în galeria principală, situată în imediata apropiere a sediului minei „11 Iunie”(orizontul I). Execuția galeriei transversale „9 Mai” ca orizont de bază a minei Sofia a început în anul 1941, filonul *Sofia* fiind atins în anul 1944. Ambele galerii au fost închise în anul 2002 cu un zid de bolțari și dop de rambleu, care au fost susținute în bolțari și ciment. În apropiere de terasamentul pe care a fost poziționată calea ferată minieră, ce asigură transportul minereului în vagoaneți dinspre cele două mine către silozurile centrale din zona „Coroana de Aur” (aici se afla un punct de *belvedere* asupra întregii localități și a Văii Nistrului), sunt prezente excavații miniere de coastă, precum și vechi galerii. Dinamitiera care deservea mina 2 „11 Iunie” este amplasată chiar lângă traseul de cale ferată. La mina „11 Iunie” traseul de cale ferată trece prin spatele clădirilor administrative. Aici, deasupra galeriei, pe fostul amplasament al mașinii și puțului de extracție există o zonă amenajată și protejată cu un zid de piatră. Puțul de extracție a fost închis printr-o placă cimentată.

Lucrările miniere de la Nistru au fost cercetate la aceeași dată și de către aceeași echipă ca și excavațiile de suprafață de la Băița (vezi mai sus).

Lit.: **Iștván, Kacsó 2006**, 105, 109 sq.

LXIVf TĂUȚII MĂGHERĂUȘ

În zona colinară de la nord de localitate, în stânga pârâului Taloș, în grădina casei lui Gavril Rațiu (nr. 432), în locul numit *Viile Tăuți*, au fost găsite, la începutul anilor '70 ai secolului XX, cu prilejul amenajării unei gropi menajere, la adâncimea de 0,20–0,30 m, resturile unei vetre de foc, în apropierea căreia se aflau numeroase greutateți de lut ars, precum și fragmente ceramice (fig. 369-371), cele mai multe atipice. Au apărut totuși și câteva fragmente de oale și castroane striate, dar și un fragment de vas vatră, care permit atribuirea descoperirii epocii bronzului, respectiv culturii Suci de Sus sau grupului Lăpuș. Am cercetat locul la puțin timp după ce muzeul din Baia

Mare a fost informat despre descoperire. În afara materialelor descrise mai sus, nu am identificat alte artefacte sau complexe, pare însă foarte probabil că există în acest punct o așezare. Descoperirile se află în colecția MJM.

Lit.: **Kacsó 1987a**, 66, nr. 25; Kacsó 2003f, 140, Anexa 1, nr. 170; Pop D. 2005b, 79, nr. 171; Pop D. 2010, 291; Pop D. 2012a, 27 sq.; Pop D. 2012b, nr. 91³²⁶.

-O monedă romană republicană de argint din anul 80 î.e.n. (*C. Publicius Q. F.*), descoperită izolat pe teritoriul localității, a fost achiziționată de MJM (nr. inv. Registru metale prețioase 388) la 17 decembrie 1985.

Lit.: **Stanciu 1992**, 180, nr. 29 (informație Georgeta M. Iuga); Poenaru Bordea, Mitrea 1993, 313, nr. 37; Ardeleanu 2013, 227, nr. 792.

-În documentul de la 1231 (vezi mai sus Chechiș etc.) este menționat „*Drumul Mare*” în apropiere de vărsarea Nistrului în Someș.

Lit.: Schönherr 1910, 355 sqq.; Niedermaier 1996, 61 sq.

-Potrivit tradiției locale, în partea nordică a localității, pe panta dealului *Szamos* (Someș [?]) s-a aflat cetatea „*Zamos*”, o fortificație medievală ale cărei urme nu se mai vedeau la sfârșitul secolului XIX.

Lit.: **Lengyel 1894**, 307; Vende f. a. 1, 116; **Molnár J. K. 2002**, 29 sqq.

-La 1491 este menționat satul Monyoros (ulterior Mogyorós), ca parte a domeniului cetății Seini. La mijlocul secolului XIX, pârâul Miszt despărțea acest sat de Tăuții Măgherauș.

Lit.: **Németh 2008**, 191, nr. 315.

-În secolele XV-XVII, în raza localității s-a aflat satul Bartfalwa.

Lit.: **Suciu 1967**, 295; Németh 2008, 19, nr. 36.

-Biserica gotică a fost ridicată în secolul XV de către Zsuzsana Bátori, potrivit unui document neverificabil (vezi mai sus Ilba, Seini). După J. K. Molnár, nava a fost construită în secolele XIII-XIV, la ea fiind adăugat, în secolul XV, altarul. Turnul actual datează din anul 1894. Biserica are o singură navă, un altar cu trei laturi ale unui octogon și două uși, dintre care cea sudică este extrem de joasă, iar cea vestică, mai recentă, are deasupra sa o fereastră mică, circulară. Pe peretele nordic al altarului se afla o nișă de tabernacol. În exterior, altarul este sprijinit de contraforți. Ilustrația referitoare la biserică, realizată în secolul XIX, a ajuns în colecția lui I. Henszlmann din Košice (Slovacia).

Cimitirul din jurul bisericii a fost împrejmuit, în secolul XVII sau în secolul următor, cu un gard de piatră, care se păstrează și în prezent.

În proprietatea bisericii se află mai multe obiecte de cult valoroase: cupe de argint cu talpă, dintre care una datată 1595, câni de cositor cu capac, una din 1716, alta din 1769, farfurie de argint aurit, farfuria de cositor din 1723, respectiv 1740, cană de cositor pentru botez din 1793 etc.

³²⁶ Sunt menționate cercetările de suprafață efectuate, în 2010, de către B. Bobină, R. Cardoș, D. Ghiman și Z. Șomcutean, și se afirmă că ele care nu au adus noi precizări cu privire la sit.

În lapidar se găsesc mai multe piese arhitectonice provenite din biserică sau din casa parohială construită la 1687: fragment de ogivă, fragment de stemă, fragment de ancadrament de fereastră, fragmente de ancadrament de ușă etc.

În perioada 2005-2009, la biserică au fost efectuate, în mai multe etape, lucrări de restaurare (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab): consolidarea șarpantei și înlocuirea invelitorii (I.), reparații curente și igenizare la interior (II.), realizarea drenului exterior și instalarea ceasului în turn (III.).

În primăvara anului 2009, un colectiv de la muzeul din Baia Mare a efectuat o săpătură preventivă în curtea monumentului. Cu acest prilej au fost identificate mai multe morminte, unele deranjate de înmormântările ulterioare. Au fost descoperite fragmente ceramice, unele smălțuite, cuie de fier, verigă de bronz etc.

În pământul de umplură a unuia dintre morminte au ieșit la iveală două fragmente ceramice preistorice, dintre care unul, decorat cu striuri, aparține epocii bronzului și provine, probabil, dintr-o așezare deranjată de construcțiile medievale.

Lit.: **Henszlmann 1864**, 149; Lengyel 1894, 307; **Molnár J. K. 2002**, passim; **Németh 2008**, 311, nr. 497; Botiș, *Descoperiri arheologice la Tăuți Măgherăuș*, în „Gazeta de Maramureș” din 29 aprilie 2009; Papp 2011a, 127, nota 57; **Papp, Misztótfalu, református templom**, în Kollár (red.) 2011, 226-230; **Molnár J. K. f. a.**, passim; Pop D. 2012b, nr. 92. Am primit informații suplimentare cu privire la lucrările de restaurare de la Rita Jakab, cu privire la cercetările arheologice de la Raul Cardoș.

-Cel mai vechi sigiliu al localității, cunoscut în prezent, a fost identificat pe un act din 27 mai 1605. Sigiliul (fig. 316) avea o formă rotundă (diam. 2,8 cm), în câmpul său fiind reprezentate două ciocane de miner, iar deasupra lor un ciorchine de strugure. În cadrul circular ce mărginește desenul se afla inscripția VIVIT : IUSTUS :EX : FIDE : MIST : TOTFALV. Recent, J. K. Molnár publică ilustrația unui sigiliu cu reprezentări și inscripție asemănătoare, despre care afirmă că este imprimat pe un act din 1596.

Lit.: **Molnár J. K. 2002**, 66 sqq., ilustrația pe p. 66 (este citată lucrarea lui K. Oszóczki din Anexă la Magyar Grafika XXXVI, 1992, nr. 2 [care nu mi-a fost accesibilă], iar desenul reprodus a fost realizat de către J. Keöpeczi în anul 1956); **Molnár J. K. f. a.**, ilustrația de pe foaia de titlu.

LXIVg ULMOASA

-Pe Valea Ulmoasa au existat, la cumpăna dintre secolele XIX și XX, mai multe mine, puse în funcțiune de societățile „Három Király” („Trei Regi”), „Fekete Kiszony” („Domnișoara”) și „Fekete Ulmasza Juliána” („Iuliana”), în care se extrăgeau aur și argint.

Lit.: Réthy 2001b, 32; **Réthy 2012**, 51.

-În cursul cercetării menționate din 23 martie 2014 (vezi mai sus Băița), am identificat pe ambii versanți ai Văii Ulmoasa, foarte aproape de șoseaua Băița-Ulmoasa, lucrări miniere vechi. Galeria aflată în versantul drept (fig. 372-

374), deschisă pe direcția sud-nord, este săpată în andezit cuarțifer argilizat, are intrarea parțial colmatată și este inundată. Înspre capătul vizibil în prezent de la intrare, galeria se îngustează foarte mult. Galeria aflată în versantul stâng (fig. 375-376), foarte aproape de firul de apă, are, de asemenea, intrarea parțial colmatată. Ea a fost săpată pentru exploatarea unui filon direcționat nord-sud.

LXV. TÂRGU LĂPUȘ, oraș

LXVa BOIERENI

-În Muzeul Astra din Sibiu (nr. inv. 2.134) se afla un topor de piatră cu perforația refăcută, fiind vizibilă și partea inferioară a perforației inițiale.

Lit.: **Roska 1941**, 51, nr. 41; **Roska 1942**, 43, nr. 138; **Maxim 1999**, 145, nr. 149.

-B. Bobîna menționează fragmente ceramice preistorice provenite de pe raza localității în colecția muzeului din Baia Mare.

Lit.: **Bobîna 2009**, 8, nr. 5.

-În 1584 este menționat satul Boierpataka, care s-a contopit ulterior cu satul actual.

Lit.: **Suciu 1967**, 300.

-În tradiția locală se vorbește de existența în *Valea Mănăstirii* a unei vechi mănăstiri. În prezent locul este marcat de o movilă și o cruce de piatră. Cu ocazia construirii noi biserici din localitate, în 2004, s-au găsit, la o adâncime de 2,5 m, bucăți de lemn ars și cărbune. Se presupune că acestea provin de la vechea mănăstire.

Lit.: **Rusu A. A. (coord.) 2000**, 79; **Motogna 2009**, 198 sq., fig. 12.

-Urmele unei biserici de piatră din secolul XVIII, ridicată într-un cimitir mai vechi, au fost depistate în timpul săpăturilor din anii 1970-1975 pentru fundația actualii biserici. Informație Traian Ursu.

-Punctele de hotar *Obreja Văii Tâlharului* și *Obreja Văii Rusului*, consemnate în 1767, precum și platoul numit *Podinog* ar putea prezenta interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Kádár 1900a**, 212; **Vișovan 2008**, 204.

LXVb BORCUT

-Pe raza localității este menționată prezența unei glăjării la sfârșitul secolului XVIII.

Lit.: **Surdu 1964**, 177.

LXVc CUFOAIA

-Un vas de aramă bogat decorat din secolul XVIII (?) a fost găsit, în 1978, pe teritoriul localității. Piesa a fost achiziționată de MJM (nr. inv. IF. 2.747) de la V. Gherasim.

-Pe terasele *Poderei*, *Blidul lui Pintea* și *Bliduț* pot fi prezente, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXVd DĂMĂCUȘENI

-La marginea estică a localității, pe terasa înaltă din dreapta râului Suciu (Țibleș), în punctul *Obreja (Muncsa)*, am identificat, în primăvara anului 1974, o așezare din epoca bronzului cu ceramică striată, ce aparține, foarte probabil, grupului Lăpuș.

Lit.: Kacsó 1975, nota 9; **Kacsó 1987a**, 59, nr. 10; Kacsó 2003f, 136, Anexa 1, nr. 50; Pop D. 2005b, 73, nr. 51.

-Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, la vest de localitate, în locul numit *Porgolat*, în două puncte aflate la o distanță de cca 100 m unul de altul, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate, împreună cu Aleksandra Osinska și Louis D. Nebelsick, în ziua de 19 octombrie 2007, am găsit numeroase fragmente ceramice de factură Lăpuș, ornamentate cu striuri și cu motive reliefate. Deocamdată, nu se poate preciza dacă este vorba de prezența aici a două așezări distincte sau de o singură așezare, mai extinsă. În punctul *Porgolat I*, aflat mai înspre vest, a apărut și un fragment de silex neprelucrat.

-La aproximativ 2 km nord-est de centrul localității, pe botul terasei înalte din dreapta râului Lăpuș, în punctul *Poderei*, cu ocazia unei cercetări de suprafață efectuate, în ziua de 28 august 2003, împreună cu D. Pop și Z. Șomcutean, am găsit numeroase fragmente ceramice, ce par a proveni dintr-o așezare hallstattiană.

-Potrivit informațiilor furnizate de G. Entz, la începutul anilor 1940, L. Debreczeni a efectuat săpături arheologice la biserica de piatră din centrul localității. Pe baza acestor săpături s-a putut concluziona că, în faza sa inițială, biserica a fost construită în stil romanic. Elemente foarte simple, precum nava tăvănită și altarul acoperit cu o semicalotă de piatră, sunt menționate și de V. Vătășianu ca fiind, foarte probabil, specific romanice. Înfișșarea actuală a bisericii este rezultatul reconstrucțiilor moderne.

În proprietatea bisericii se aflau (se află ?) mai multe obiecte de cult mai deosebite: pahar cu talpă de argint aurit din 1745, potir de argint aurit din 1752, cană mare cu capac de cositor din 1763, cană mică cu capac de cositor din 1649, tavă de cositor din 1711. Cana de cositor din 1649 a aparținut breslei armurierilor din Baia Mare și a fost confecționată în acest oraș.

Lit.: **Kádár 1900b**, 361; **Entz 1943**, 4; **Vătășianu 1959**, 79; **M. M. Kovács, Céhedények egyházi funkcióban**, în Kovács Zs., Sarkadi Nagy, Weisz (ed.) 2011, 184, 187.

-În hotarul localității este consemnat, în 1864, punctul *Vártető (Vârful Cetății)*.

Lit.: **Kádár 1900b**, 363³²⁷.

LXVe DOBRICU LĂPUȘULUI

-Potrivit tradiției locale, în locul numit *Mormânturi* se afla o așezare cu câteva case, ale căror locuitori s-au mutat la Costeni. În cadrul unei cercetări de

³²⁷ După Mircea Rusu (informație verbală), este posibil ca în acest loc să fi fost o fortificație medievală.

suprafață pe care am efectuat-o în acest loc în vara anului 1976, am găsit câteva fragmente ceramice atipice, unele deformate în foc, care par a fi preistorice. Eventual la această stațiune din partea estică a localității se referă I. Marțian și M. Roska, iar mai recent Zoia Maxim și B. Bobîna.

Lit.: **Kádár 1901a**, 563 sq.; Marțian 1920, 17, nr. 235; Roska 1942, 145, nr. 10; Maxim 1999, 157, nr. 382; Bobîna 2009, 10, nr. 16.

-I.-Ș. Chicideanu-Șandor enumeră localitatea printre cele ce au furnizat descoperiri funerare Suci de Sus. Cel puțin deocamdată, astfel de descoperiri nu sunt evidențiate aici.

Lit.: Chicideanu-Șandor 2005, 852; Motzoi-Chicideanu 2011, 644, nr. 10.

-În raza localității se află punctul de hotar *Grădiște*, unde ar putea fi prezente urme arheologice. Informație Mircea Rusu.

LXVf DUMBRAVA

-În hotarul localității sunt consemnate punctele de hotar *Lutărie* și *Pusta*, care ar putea prezenta interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, 171, 220.

LXVg FĂNTÂNELE

-În MINT (nr. inv. 14) se află un gratoar de silex de formă triunghiulară, descoperit în punctul *Valea Rece*.

Lit.: **Roska 1942**, 68, nr. 47.

-Biserica de piatră, ridicată în 1730, a fost demolată între 1983-1985, pe locul ei fiind construită actuala biserică. Informație Traian Ursu.

-În 1767 este consemnat pe teritoriul localității punctul de hotar *Mormântul*. Toponimul ar putea indica prezența unei stațiuni preistorice în acest punct.

Lit.: **Kádár 1900b**, 319; Roska 1942, 68, nr. 47.

-Sunt prezente și alte toponimii care pot prezenta interes din punct de vedere arheologic: *Ciurgău*, *Comoara*, *Pe Comoară*, *Dâmbul Colibelor*, *La Ciurgău*, *Pe Dâmbul Mănesc*, *Pe Pod*, *Podurile din Jos*, *Podinog*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXVh GROAPE

LXVi INĂU

-Este posibil ca în punctele de hotar *Guruiete*, *La Gruimane*, *La Temeteu* și *Pe Poderei* să fie prezente obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXVj RĂZOARE

-În raza localității sunt consemnate toponimiile *Cetățuia*, *Arșița*, *Guruiet*, *Lutul cel Negru*, *Podul Sănătorii*, *Vârful Cetățelei*, care sunt interesante, eventual, și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXVk ROGOZ

-La aproximativ 1,5 km de marginea estică a localității, pe terasa din stânga râului Lăpuș și din stânga pârâului Valea Hotarului, în locul numit

Șesurile Rogozului, în cursul unei cercetări de suprafață întreprinse de un colectiv din care făceau parte G. Moldovan, D. Pop și alții, în ziua de 22 august 2002, am identificat o așezare din Bronzul târziu, ce aparține grupului Lăpuș. Dintre materialele adunate se remarcă mai ales fragmentele de oale și vase pântecoase decorate cu striuri. Tot aici am găsit și câteva fragmente de vase cenușii medievale. La o nouă cercetare a acestui punct, întreprinsă în toamna anului 2008, împreună cu B. Bobîna și Z. Șomcutean, pe arătura proaspătă nu am mai găsit decât un singur fragment atipic de vas. Cu acest prilej a fost cercetată întreaga zonă de terase joase, tăiate de numeroase șanțuri de canalizare, aflată pe teritoriul localității în dreapta șoselei Târgu Lăpuș-Băiuț (DJ 109F), fără a fi depistată vreo urmă arheologică.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 116, 139, Anexa 1, nr. 134; Pop D. 2005b, 77, nr. 134.

-Potrivit tradiției locale, vatra veche a satului s-a aflat în punctul *Poiana Popii*, un teren relativ neted, pe un loc mai ridicat din dreapta Lăpușului.

Alte toponimii care ar putea prezenta interes din punct de vedere arheologic: *La Ciurgău, Poduri, Pusta Ienășoaiei*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXVI ROHIA

-În marginea nord-estică a localității, în porțiunea mai înaltă a terasei văii Rohia, foarte aproape de ultimele gospodării, în locul numit *Poderei*³²⁸, am identificat, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu M. Câmpcean și Z. Șomcutean, în ziua de 18 iunie 2002, fragmente ceramice preistorice, probabil din Bronzul târziu, precum și din secolele III–IV e.n. Acestea din urmă aparțin categoriei de ceramică cenușie, lucrată la roată. În porțiunea mai joasă a terasei am găsit fragmente ceramice medio-moderne.

Lit.: **Kacsó 2003f**, 116, 139, nr. 135; Pop D. 2005b, 77, nr. 135.

-În anul 1776 sunt consemnate și punctele de hotar *Satul bătrân* și *La Tabere*. După Șt. Vișovan, în punctul *Satul bătrân* s-a aflat vechea vatră a satului.

Lit.: **Kádár 1901b**, 576; **Vișovan 2008**, 225.

LXVm STOICENI

-În punctele de hotar *Poderei* și *În Poliță*, ambele platouri bine conservate, ar putea fi prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, 132, 203.

LXVn TÂRGU LĂPUȘ

-Fragmente ceramice preistorice (neolitice ?), descoperite într-un loc neprecizat în raza localității, s-au aflat în colecția muzeului din Baia Mare, unde au fost inventariate la data de 30 septembrie 1898 (nr. inv. 7–10). Pieseile proveneau din colecția dr. Géza Nagy și au fost donate muzeului de către dr. Gy. Schönherr. Ele nu mai pot fi identificate în prezent.

Lit.: *Útmutató*, 22, nr. 6.

³²⁸ Toponimul este menționat deja în anul 1766, vezi **Kádár 1902b**, 576.

-Din împrejurimile localității au ajuns prin cumpărare la MNIT (nr. inv. I. 1.327–I. 1.329) trei piese de piatră neolitică: un topor în formă de calapod (lung. 10,2 cm), un topor plat (lung. 7,1 cm) și o daltă (lung. 8 cm) (fig. 333, 6-8). Împreună cu aceste piese, a fost achiziționată și o piatră neprelucrată (nr. inv. I. 1.326). Ele au fost înregistrate la data de 29 ianuarie 1902.

Lit.: Roska 1936, 77, nr. 55 (sunt menționate doar două piese); **Roska 1942**, 153, nr. 44; Maxim 1999, 188, nr. 1016³²⁹.

-O așezare din epoca bronzului este menționată, fără precizări topografice, în raza localității.

Lit.: **Temesváry 1897**, 97.

-Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, în marginea estică a localității, în dreapta străzii *Stadionului*, în punctul *Întorsura* sau *Torkolat*, am găsit, în 1972, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, majoritatea atipice, decorate cu striuri. Tot de aici provine și un fragment de țest din secolele VIII–IX e.n.

Pe aceeași terasă, puțin mai la vest de punctul anterior, în grădina lui Augustin Farcaș și în grădinile din jur, între Valea Ursului și Valea Cuculbet, în stânga și în dreapta pârâului Mireș, ce străbate transversal terasa, am cules, în toamna anului 1973, fragmente ceramice din epoca bronzului, majoritatea decorate cu striuri. Este posibil ca materialele adunate din cele două puncte învecinate să aparțină unei singure așezări mai întinse, ce aparține grupului Lăpuș.

Lit.: Kacsó 1972b, nota 13; Kacsó 1975, nota 9; Bader 1979, 28, nr. 56; **Kacsó 1987a**, 66, nr. 26; Kacsó 2003f, 141, Anexa 1, nr. 172; Pop D. 2005b, 79, nr. 173.

-Pe aceeași terasă, în punctul *Eghereș*, la distanță de aproximativ 1–1,5 km sud-vest de punctele anterior menționate, am identificat, în 1978, urmele unei așezări din Bronzul târziu. De la suprafață au fost culese fragmente ceramice, precum și două fragmente de greutate de lut ars (fig. 377). Dintre fragmentele ceramice, unul este negru-roșu și canelat, altele sunt decorate cu striuri. Au apărut, de asemenea, un fragment de ceașcă, decorată cu caneluri înguste orizontale și verticale, precum și un fragment de vas vatră. Acestea permit atribuirea așezării grupului Lăpuș

Lit.: **Kacsó 2003f**, 141, Anexa 1, nr. 173; Pop D. 2005b, 79, nr. 174.

-Într-o notă publicată în 1895 au fost descrise succint și parțial publicate nouă piese de bronz aflate în colecția dr. Ferencz Floth din Beclean, despre care se presupunea că provin de la Târgu Lăpuș. Se afirma, totodată, că ele nu fac parte dintr-o singură descoperire, întrucât patina lor era diferită. Au fost menționate un grup de trei piese cu patina verde cenușie, un topor cu ceafa semisferic-turtită, un topor asemănător, de dimensiuni ceva mai mici, și un topor cu ceafa prelungită, un grup de patru piese, despre care se preciza doar că par a aparține unei descoperiri unitare datorită aspectului suprafeței lor, fără a fi

³²⁹ Sunt menționate „unelte eneolitice”.

descries acest aspect, și anume un topor cu lama ruptă, un celt și două seceri, precum și un al treilea grup, format dintr-un celt și o brățară, despre care se afirmă însă că fiecare pare a aparține unei alte descoperiri. Dintre acestea au fost publicate în desen doar unul dintre topoarele cu ceafa semisferică și toporul cu ceafa prelungită.

Tot atunci au fost menționate ca descoperite în împrejurimile localității și păstrate în aceeași colecție un fragment de seceră, patru fragmente de celturi și trei topoare fragmentare.

Dintre cele nouă piese descrise în 1895, în prezent pot fi identificate cu certitudine în colecția Floth, donată la MNMB în 1907 (nr. inv. 1. 1907. 1–124) doar șase. **1.** Topor de tip Drajna, ceafa de formă elipsoidală, dispusă ușor asimetric, secțiunea barei de sub ceafă pătrată, cea a lamei hexagonală, tubul de înmănușare bine dezvoltat, lama relativ lată, tăișul aproape drept, neuzat. Foarte bine finisat. O mică tăietură recentă pe una dintre laturile lamei. Patina verde închis de foarte bună calitate, ștersă înspre tăiș, aici culoarea metalului este gălbuie. Lung. 16,5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 47. **2.** Topor de tip Drajna, ceafa de formă elipsoidală, secțiunea barei de sub ceafă pătrată, cea a lamei hexagonală, tubul de înmănușare mai scurt decât a piesei precedente, unul dintre brațe rupt în două, partea ruptă, recuperată și ea, fiind ușor îndoită, lipsindu-i și o mică porțiune, pe celălalt braț o mică spărtură (defect de turnare ?), lama îngustă, tăișul deteriorat. Foarte bine finisat. Patina verde închis de bună calitate, căzută în două locuri pe lamă. Lung. 16,6 cm. Nr. inv. 1. 1907. 48, al fragmentului de tub 1. 1907. 103. **3.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, lipsește partea inferioară, ruptă recent. Bordura discului ușor înălțată, secțiunea barei de sub disc ovală, cea a lamei hexagonală. Cusăturile de turnare parțial îndepărtate. Fața inferioară a discului și partea superioară a barei de sub disc au aspect zgrunțuros. Vârful spinului rupt din vechime. Patina verde închis. Lung. păstrată 14,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 49. **4.** Celt. Secțiunea ovală, bordura găurii de înmănușare dreaptă și ușor îngroșată, lama lățită înspre tăișul ușor convex. Cele două cioturi de turnare de pe bordura găurii de înmănușare au fost îndepărtate, rămânând totuși un rest în formă de proeminență al celui plasat deasupra tortiței, fiind în același timp vizibile și urmele celuiilalt ciot. Sunt vizibile, de asemenea, urmele cusăturilor de turnare de pe laturi. Datorită depunerilor de oxizi, suprafața piesei este zgrunțuroasă, iar una dintre fețe este zgâriată recent în mai multe locuri. Patina verde deschis, parțial păstrată. Lung. 8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 58. **5.** Celt cu plisc. Lipsește o porțiune din partea superioară și dintr-una din fețe, secțiunea hexagonală, lama lățită înspre tăișul zimțuit. O nervură scurtă verticală se află pe una dintre fețe. Rest al ciotului de turnare prezent pe bordura găurii de înmănușare, urmele cusăturilor de turnare vizibile pe laturi. Patina verde deschis căzută în partea inferioară. Lung. 10 cm, lăț. tăișului 4,5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 60. **6.** Brățară masivă deschisă, secțiunea rotundă, neornamentată. Patina verde închis de bună calitate, ușor deteriorată recent. Diam. interior 4,2/4,4 cm, diam. exterior 6,2/6,4 cm, gros. maximă 1,2 cm. Nr. inv. 1. 1907. 92. Pe baza ilustrației publicate în 1895, mai poate fi stabilită forma încă unei piese

provenite de la Târgu Lăpuș , care a ajuns de asemenea la MNMB (nr. inv. 1. 1907. 51), dar care s-a pierdut ulterior. Este vorba de un topor miniatural cu ceafa prelungită de tip Dragomirești, lung. 9,5 cm. În lipsa unei descrieri mai detaliate, nu pot fi însă identificate secerile din colecția Floth ce provin de la Târgu Lăpuș .

Deși în literatura recentă se vorbește de descoperirile de la Târgu Lăpuș ca despre realități certe, în nota publicată în 1895 această localitate era doar presupusă ca fiind cea în care au fost descoperite cele nouă piese, după cum și repartizarea lor în grupuri deosebite, reprezentând descoperiri diferite, era afirmată numai ipotetic. Se spunea în această notă: „*Allitólág Magyar-Láposról való a következő kilencz tárgy, mely azonban nem ugyanegy leletből látszik származni, mert a tárgyak patinája nem egyforma.*” („*De presupus că de la Târgu Lăpuș sunt următoarele nouă obiecte, care nu par însă să provină dintr-o singură descoperire, întrucât patina obiectelor nu este uniformă.*”).

După cum s-a văzut deci, chiar localitatea de proveniență a pieselor este într-o oarecare măsură problematică. Dar și mai nesigură este împărțirea pieselor în mai multe depozite, avându-se în vedere doar aspectul lor exterior, atunci când se știe că patina identică a pieselor într-o descoperire unitară este mai mult o excepție decât o regulă.

Cert este că primele două loturi de piese (lotul 1: cele două topoare de tip Drajna [1. și 2] și toporul cu ceafa prelungită; lotul 2: toporul cu disc și spin fragmentar, celtul cu plisc [3. și 5.] și cele două seceri) se încadrează în aceeași secvență cronologică, și anume Bronzul târziu 2. Cel puțin teoretic, ele ar putea aparține fie aceluiași depozit, fie la două deosebite. Totuși, întrucât în literatură s-a acreditat mai de mult ideea apartenenței acestor piese la două depozite diferite, cred că reunificarea lor chiar ipotetică într-o singură descoperire nu ar fi oportună. Deși pot fi exprimate anumite îndoieli, propun deci păstrarea repartiției inițiale a pieselor în două descoperiri, desemnate drept **depozitul Târgu Lăpuș I și depozitul Târgu Lăpuș II**.

Este însă necesar de precizat că identificarea propusă de M. Petrescu-Dîmbovița pentru piesele celui de al doilea lot, care ar aparține depozitului Târgu Lăpuș II și care s-ar încadra în seria Cincu-Suseni, nu are susținere documentară, celtul și fragmentul de topor cu disc și spin reproduse de el, existente într-adevăr în colecția Floth, fiind diferite atât ca aspect cât și ca dimensiuni de cele descrise în nota din 1895.

Lipsesc, de asemenea, argumentele pentru stabilirea existenței unui așa-numit depozit Târgu Lăpuș III, care ar fi format dintr-un celt și o brățară. După cum am menționat, în nota din 1895 se afirmă că cele două piese par să provină din locuri diferite („*Más-más lelhelyűnek látszik a következő két darab.*”). Diferențele cronologice evidente dintre ele (celtul aparține Bronzului târziu 4, iar brățara Bronzului târziu 2) susțin o astfel de presupunere.

Rezumând cele de mai sus, în legătură cu cele nouă piese din colecția Floth despre care s-a susținut în 1895 că provin cu probabilitate de la Târgu Lăpuș se poate conchide că șapte dintre ele: cele două topoare de tip Drajna,

toporul miniatural cu ceafa prelungită de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Dragomirești, toporul fragmentar cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, celtul cu plisc și cele două seceri datează din Bronzul târziu 2. Ele au aparținut probabil la două depozite de tip Uriu-Ópályi, primele trei depozitului Târgu Lăpuș I, celelalte patru depozitului Târgu Lăpuș II. Brățara deschisă, neornamentată și celtul cu manșonul drept și îngroșat, prima încadrată tot în Bronzul târziu 2, al doilea în Bronzul târziu 4, trebuie considerate, în lipsa altor informații, descoperiri izolate.

Tot în lipsa unor descrieri detaliate și a datelor cu privire la dimensiunile lor, în prezent nu se mai poate stabili care sunt piesele colecției Floth ce au fost desemnate în nota din 1895 drept provenite din împrejurimile localității Târgu Lăpuș și nici caracterul descoperirii din care ele provin.

Lit.: **ArchÉrt** 15, 1895, 284 sq., fig. de la p. 192; **Hampel 1896**, pl. 248, 1–2 („Magyar-Lajos”); **Temesváry, ArchÉrt** 17, 1897, 434; **Orosz 1900**, 30, nr. 63-64; **Tagányi, Réthy, Pokoly 1901**, 116 sq., ilustrația la p. 117; **Martian 1909**, 336, nr. 404; **G. Nagy, ArchÉrt** 33, 1913, 315, fig. 9, 44a; **Martian 1920**, 24, nr. 387; **E. Dunăreanu-Vulpe, Ephemeris Dacoromana** 4, 1930, 207, fig. 15, 11; **Nestor 1933**, 128 („Magyar Lajos”); **Roska 1942**, 153, nr. 44; **Foltiny 1955**, 70, 72, pl. 46, 7 („Umgebung von Bethlen, Kom. Szolnok-Doboka”), pl. 47, 3; **Rusu 1963**, 206, nr. 37; **Rusu 1964**, 243; **Vulpe 1970**, 59, nr. 258, pl. 17, 258, 99, nr. 567, pl. 41, 567 („Târgu Lăpuș”), 100, nr. 569, pl. 41, 569 („Someș”); **Mozsolics 1973**, 155 („Târgu Lăpuș I–III”); **Popescu 1975**, 59; **Petrescu-Dîmbovița 1976**, 491, nr. 78 („Târgu Lăpuș I”), 495, nr. 71 („Târgu Lăpuș II”); **Petrescu-Dîmbovița 1977**, 70, pl. 66, 8–9 („Târgu Lăpuș I”), 114, pl. 215, 10–11 („Târgu Lăpuș II”), 151 („Târgu Lăpuș III”); **Kacsó 1977c**, 59, nr. 16–17 („Someș”, „Târgu Lăpuș ”); **Petrescu-Dîmbovița 1978a**, 78, nr. 2.578–2.579, 107, nr. 78, pl. 48C („Târgu Lăpuș I”), 131, nr. 182, pl. 160C („Târgu Lăpuș II”), 154, nr. 311 („Târgu Lăpuș III”); **Kacsó 1981c**, 120; **Kroeger-Michel 1983**, 203, Lista 16, Dg-10, fig. 124b („Szolnok-Doboka/Someș”), Dg-17 („Târgu Lăpuș ?”); **Bouzek 1985**, 228, nota 68; **Hansen 1994**, 592, nr. 395; **Bader 1996**, nota 47 („Someș”, „Târgu Lăpuș”); **Kacsó, RevBistriței XV**, 2001, 33-38; **Kacsó 2002**, 10 sqq.; **Kacsó 2003d**, Lista 1, nr. 20, Lista 2, nr. 26; **Kacsó 2005c**, 235-243; **Kacsó 2007b**, 20 sqq., 24 sq., 38, 41, 43, 72, 74, 88, 91, nota 246, fig. 3, 3-4. 7, fig. 4, 6. 8; fig. 7, 7; **Vachta 2008**, 120, Lista V. 1. 2., nr. 24; **Irimia 2008**, 89; **Irimia 2009**, 39; **Kacsó 2009a**, 48; **Bratu 2009**, 355, nr. 1.147-1.148 („Târgu Lăpuș I-II”); **Țârlea 2012**, nr.1.343-1.346; **David 2013**, 123, nr. 68.

-A. Vulpe menționează ca descoperit la Târgu Lăpuș un depozit de bronzuri ieșit la iveală de fapt la Lăpuș (vezi mai sus Lăpuș, depozitul Lăpuș I). Informația este preluată de A. Mozsolics, care vorbește de un depozit Târgu Lăpuș IV.

Lit.: **Vulpe 1970**, 65, nr. 280, pl. 18, 280; **Mozsolics 1973**, 155.

-Un celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, lama lățită înspre tăiș, ornamentat pe cele două fețe cu câte trei nervuri orizontale și două

nervuri verticale laterale se păstrează în colecția MNIT. Probabil că la această piesă se referă mențiunea lui B. Pósta din 1903. Datarea Bronz târziu 4.

Lit.: **Pósta 1903**, 17³³⁰; **Kacsó 1994a**, 14 sq., fig. 3, 4 (informație Mircea Rusu); Kacsó 2002, 12; Kacsó 2009a, 48; Țârlea 2012, nr. 1.347.

-G. Entz menționează existența unei biserici medievale în localitate.

Lit.: Entz 1943, 4.

-În localitate este consemnat toponimul *Pârâul Hârbului*, care ar putea indica prezența unui obiectiv arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Kádár 1901b**, 14.

-În apropiere de râul Lăpuș, într-un punct rămas neprecizat, este menționat, la 1325, satul Kabia.

Lit.: **Kádár 1901a**, 159; Suciu 1967, 347.

-După J. Kádár, în raza localității s-a aflat un sat, numit la 1393 *Brassenfalva (Brassenfalua) valachorum*. A dispărut, fiind înglobat în Târgu Lăpuș. După C. Suciu, satul s-a aflat în raza localității Drăghia (vezi mai sus Drăghia).

Lit.: **Kádár 1900a**, 277; **Suciu 1967**, 303.

-În 1976, în centrul localității, cu ocazia construirii unui bloc de locuințe, a fost găsită, la adâncimea de 1,50–1,70 m, o mare cantitate de pipe de lut ars, databile în secolul XIX. Ele proveneau dintr-un depozit în care se păstrau astfel de obiecte sau, eventual, dintr-un atelier de confecționare a pipelor.

În momentul în care am ajuns la locul descoperirii, acesta era deja puternic răvășit, astfel că nu am mai putut stabili condițiile de apariție a pieselor. Nu am găsit alte tipuri de artefacte, nici resturi de complexe, am reușit doar să salvez un număr apreciabil de pipe pentru colecția MJM (nr. inv. IF. 2.905–3.144). Alte piese au ajuns la colecționari din localitate și din împrejurimi.

Lit.: Descoperirea este menționată de V. Ursu, *Marmatia* 5-6, 1979-1981, 194, nota 3.

LXVI. ULMENI, comună

LXVIa ARDUZEL

-I. Stanciu a descoperit, în ziua de 22 iulie 1986, pe panta nordică a unui deal relativ înalt, ce coboară brusc într-o vale înmlăștinată, în punctul *Hurubai*, câteva piese litice cioplite. O cercetare la fața locului în toamna anului 1990, la care au participat, în afară de descoperitor, M. Bitiri, R. Dobrescu și C. Kacsó, a confirmat existența aici a unei așezări paleolitice. Puținul material

³³⁰ Se afirmă că piesa provine din zona Târgu Lăpuș („*Bronz tokos véső Magyar-Lápos vidékéről*”).

recuperat nu permite concluzii mai ample cu privire la încadrarea cronologică și culturală a obiectivului. Piesele se găsesc în colecția MJM.

-Satul s-a aflat odinioară, potrivit tradiției locale, pe Valea Nagy-Ág (Ramura Mare), care se varsă în pârâul Vicea, la vest de biserica actuală.

Lit.: **Petri 1902a**, 12.

-Biserica de piatră, orientată est-vest, a fost construită de Ioan Drágffy, stema drăgoșeștilor fiind reprezentată pe unul dintre contraforturi. Este o biserică-sală cu altar pentagonal (lung. altarului 8,70 m, lăț. altarului 6,10 m, lung. navei 12,60 m, lăț. navei 8,25 m, înălț. 5 m), ambele încăperi fiind tăvănite. V. Vătășianu apreciază că o asemenea particularitate e probabil inițială și atestă o înrăurire crescândă a Renașterii. Tot el remarcă faptul că ferestrele ar fi în arc frânt, dar arcul de triumf este semicircular și la fel este arhivolta portalului de vest. Istoricul de artă consideră că acesta din urmă ilustrează faza de trecere spre portalurile semicirculare, profilate și ele încă în gotic, dar lipsite complet de orice marcă a bazei.

Strana este simplă cu o profilare încă gotică. A fost pictată în exterior, urmele frescei fiind vizibile, la cumpăna dintre secolele XIX și XX, pe latura nord-estică a altarului: o lea uriașă cu corola roșu-albastră și două frunze verzi. Întemeierea bisericii a avut loc probabil în preajma bătăliei de la Mohács (1526).

În anul 1926, cu ocazia refacerii pardoselii, a fost descoperită, în zona altarului, cripta. În prezent, aceasta nu este accesibilă.

Turnul de piatră, adosat la latura nordică a altarului, a fost construit în anul 1958, fără a se fi avut în vedere caracterul de monument istoric al clădirii.

Între anii 1963 și 1983 au fost efectuate mai multe lucrări de reparații și modificări la biserică, o nouă reparație la exteriorul clădirii fiind executată în 1996.

În anul 2005 a fost înlocuită învelitoarea și a fost consolidată structura șarpantei (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab).

Lit.: **Petri 1901a**, 615; **Vătășianu 1959**, 543 sq., 858, fig. 498; Entz 1996, 196 sq., 228; *Szamosardó*, Nagybánya, 1997, 3 sqq.

-Un tezaur monetar din secolul XVII, format din 414 piese de argint, a fost descoperit, în noiembrie 1959, în curtea casei nr. 159, cu ocazia săpării unui beci, la adâncimea de 0,50 m. Monedele erau depuse într-un vas de lut acoperit cu o piatră. Vasul a fost spart la descoperire și nu s-au recuperat fragmente din el. În tezaur sunt prezente monede emise în *Polonia*: 364 piese (247 piese de 6 groși, 9 de 3 groși, 108 de 1,5 groși) de Sigismund III (1587-1632), Ioan Cazimir (1648-1668), la *Elbing*: cinci piese de 1,5 groși de Gustav Adolf (1611-1632), la *Riga* trei piese de 1,5 groși de Gustav Adolf și Christina (1634-1654), în *Prusia* 8 piese de 1,5 groși de Georg Wilhelm (1619-1640), în *Silezia* 13 piese de 3 creițari de Leopold I (1657-1705), în *Tirol* 11 piese de 3 creițari de Ferdinand Carol (1632-1662), Sigismund Francisc (1662-1665) și Leopold I, în *Austria de Jos* șase piese (una de 6 creițari, 5 de 3 creițari) de Leopold I, în *Steiermark* două piese de 3 creițari de Ferdinand III (1637-1657) și Leopold I,

în *Moravia* o piesă de 3 crețari de Ferdinand II (1619-1637) și în *Ungaria* o piesă de 3 groși din 1623. Cele mai timpurii monede din tezaur sunt piesele de 1,5 groși poloneze din 1620 emise de Sigismund III, iar cea mai recentă monedă datează din 1674, o piesă de 6 crețari emisă de Leopold I în Austria de Jos. Tezaurul se află în colecția MJM.

Lit.: **Chirilă, Socolan 1971**, 44 sqq., pl. 7; Pap 1994, 75, Tabel II, 56; Pap 2002, 29.

-În apropiere de biserica de lemn „*Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril*” se află o cruce de mormânt cu brațele circumscrise, foarte asemănătoare celor din Ariniș (vezi mai sus Ariniș).

Lit.: **Iștvan 2009a**, 16, fig. pe p. 17.

LXVIIb CHELIŢA

LXVIc MÂNĂU

-În cursul unei periegeze efectuate în anul 2011, M. Ardeleanu, S. Ardeleanu și R. Cardoso au identificat o așezare (?) din secolele II-IV e.n., din care este menționat un fragment de la o toartă de culoare cenușie, din pastă fină.

Lit.: **Ardeleanu 2013**, 159, nr. 476.

-Un tezaur monetar de foarte mari dimensiuni, de peste 23.000 de piese, din secolele XV, XVI și XVII, a fost descoperit înainte de 1875. Monedele au fost emise în *Ungaria, Polonia, Lituania, Danzig, Elbląg, Riga, Prusia, Brandenburg, Schweidnitz, Silezia, Teschen, Augsburg, Nürnberg, Schaffhausen, Nördlingen, Lübeck, Goslar*. Valorile nominale sunt o piesă de 6 groși (Polonia), 21 piese de 4 groși (Polonia), 433 piese de 3 groși (350 Polonia, 83 Lituania), 4.117 piese de 1 groș (271 Polonia, 2.611 Prusia, 172 Elbląg, 326 Danzig, 116 Lituania, 161 Riga, 124 Brandenburg, 128 Schweidnitz, 195 Silezia, 6 Teschen, 1 Augsburg, 1 Nürnberg, 1 Schaffhausen, 2 Nördlingen, 1 Lübeck, 2 Goslar), 558 piese de ½ groși (Polonia), 17.972 dinari (17.371 Ungaria, 601 ?). Tezaurul a fost achiziționat de MNMB.

Lit.: **Pap 2002**, 104.

-Un tezaur monetar din secolul XVI a fost descoperit înainte de 1882. A fost salvate 92 de monede din *Ungaria, Polonia, Schweidnitz, Prusia, Liegnitz, Danzig, Riga*: trei piese de 6 groși (Polonia), o piesă de 4 groși (Polonia), 24 piese de 3 groși (14 Polonia, 3 Lituania, 7 Riga), 27 piese de 1 groș (4 Polonia, 4 Danzig, 1 Riga, 16 Prusia, 2 Liegnitz), 3 piese de ½ groși (2 Polonia, 1 Schweidnitz), 34 denari (Ungaria). Tezaurul se află în colecția Cabinetului numismatic al MNMB (nr. inv. 100/1882).

Lit.: **Pap 2002**, 104.

-Într-o colecție particulară din Baia Mare se aflau mai multe piese dintr-un tezaur de monede de argint din secolul XVII, descoperit în localitate în 1956 sau 1957. Monedele au fost emise în Polonia și în Austria. Piesele poloneze proveneau de la Sigismund III (1587–1632), o piesă de 6 groși din 1625, și de la Ioan Cazimir (1648–1668), două piese de câte 6 groși din 1661, trei piese de câte 6 groși din 1662, o piesă de 6 groși și una de 18 groși (obol) din 1663, trei

piese de câte 6 groși din 1664, două piese de câte 6 groși din 1665, o piesă de 6 groși din 1666, trei piese de câte 6 groși din 1667, patru piese de câte 18 groși (obol) din 1668, iar cele austriece de la Leopold I (1657–1705), o piesă de 15 creițari din 1662, o piesă de 6 creițari din 1665, o piesă de 6 creițari din 1674, o piesă de 15 creițari din 1677 (fals contemporan), două piese de câte 15 creițari din 1678, o piesă de 6 creițari din 1681, ultima bătută la Baia Mare.

Lit.: **Sasi B. Nagy**, *Egy aprópénzlelet Máramarosban*, Az Érem 60, 2004/1, 39-40.

-La 1759 este menționat Szaklód ca parte a localității, unde au fost colonizate mai multe familii pentru a îngriji moara.

Lit.: **Petri 1902b**, 381; Suci 1967, 406.

-Potrivit tradiției locale, în locul numit *Iskola* s-au descoperit în anii '40 ai secolului XIX multe potcoave, întrucât aici s-ar fi aflat un teren de antrenament al cavaleriei.

Lit.: **Petri 1902b**, 108.

LXVIId SOMEȘ-UILEAC

-La aproximativ 1,5 km sud-vest de localitate și la 1 km de locul în care se varsă pârâul Bicirig (sau Giurgeni) în râul Sălaj, la limita cu satul Ulciug, în apropiere de dealul Bodava, pe o pantă de deal cu înclinație vestică, în dreapta Văii Bicirigului, în punctul *Bicirig*, se află o întinsă așezare din epoca bronzului, descoperită cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse de Tr. Oros, D. Pop și Tr. Rus în primăvara anului 2000. Au fost găsite atunci numeroase fragmente ceramice Suci de Sus decorate cu striuri și cu motive excizate-incizate, precum și câteva fragmente ceramice Wietenberg. Cu ocazia unei noi periegeze, efectuate, împreună cu D. Pop și M. Rotea, în ziua de 9 mai 2000, am constatat că așezarea se extinde pe o pantă relativ lină de deal cu înclinație sud-vestică, în apropierea mai multor văi.

Lit.: **Pop D. 2003**, 83 sqq., fig. 1-8; Kacsó 2003f, 107, 140, Anexa 1, nr. 154; Kacsó 2003a, 88; Pop D. 2005b, 78, nr. 155; Kacsó 2006c, 82; Kacsó 2007c, 52; Kacsó 2011b, 106 sq., 109 sq.; Pop D. 2012b, nr. 87.

-La hotarul dintre localitățile Someș-Uileac, Băsești și Ulciug, în dreapta râului Sălaj, în apropiere de locul de confluență cu Valea Băseștiului, se află un deal relativ înalt cu panta vestică foarte abruptă, Lăpastru, cu un platou de culme, numit *Bodava*. S-a presupus că pe acest loc a fost amenajată o fortificație dacică. Cercetările de teren efectuate aici în primăvara anului 2000, de către D. Pop și Tr. Rus, apoi de C. Kacsó, D. Pop și M. Rotea, nu au confirmat această ipoteză, pe culmea dealului fiind descoperite doar răzlețe fragmente ceramice atipice, dintre care unul, lucrat la roată, ar putea fi, potrivit aprecierii lui I. Stanciu, de epocă romană. Tot aici au apărut și câteva bucăți de chirpici.

Lit.: ipoteze cu privire la existența unei cetăți dacice: Dumitru Pop, *Bodava*, Astra Maramureșeană 1/2001, 49; T. Corneanu, *Bodava – o posibilă cetate geto-dacică*, Astra Maramureșeană 1/2001, 50–51; date cu privire la cercetările de teren Pop D. 2003, nota 2.

-În anul 1902, MNMB a achiziționat un colier de aur, diam. 18,2/15 cm, greut. 260,50 g (fig. 317) găsit în localitate. Piesa este confecționată dintr-o bară netedă cu secțiunea circulară, unul dintre capete fiind îndoit într-un inel, celălalt într-un cârlig. În apropiere de cele două capete, colierul prezintă îngroșări, care sunt înconjurate pe diametrul maxim, precum și pe margini cu inele înguste crestate. Deși cu ocazia primei publicări a piesei se precizează fără dubii localitatea sa de descoperire, în câteva din menționările ulterioare (I. Nestor, K. Horedt, R. Harhoiu) aceasta apare ca fiind Uileacul Șimleului. M. Roska indică corect proveniența, la fel ca și I. Stanciu, care presupune că piesa poate proveni dintr-un mormânt jefuit. I. Nestor încadrează colierul în epoca scitică, iar M. Roska îi atribuie o origine grecească. Datarea cea mai probabilă este însă, potrivit aprecierilor lui R. Harhoiu și I. Stanciu, prima jumătate a secolului V e.n. Stanciu nu exclude nici posibilitatea apartenenței piesei la epoca romană imperială târzie.

Lit.: **Hampel, ArchÉrt** 22, 1902, 432 sq., fig. de la p. 432; Nestor 1933, nota 578a; Roska 1942, 254, nr. 27; Horedt, Dacia 11–12, 1945–1947, 13, nota 5; **Harhoiu 1990**, 200; **Stanciu 2001b**, 479, nota 4; Harhoiu 1998, 64, 153, 193, nr. 92, pl. 84, 2; Stanciu 2002, nota 5; Stanciu 2008b, nota 34; **Stanciu 2011**, 21 sq., 44 sq., pl. 6, 3.

LXVIe TOHAT

-Între Tohat și Cheud s-a aflat satul Papfalwa, menționat prima dată la 1549. A dispărut după 1682.

Lit.: **Petri 1902b**, 208; Suci 1967, 383.

LXVI f ȚICĂU

LXVI g ULMENI

-Trei monede romane, aflate, se pare, într-un vas de lut, au fost descoperite cu prilejul unor lucrări edilitare. Două dintre monede, una emisă în timpul lui Antoninus Pius și cealaltă în timpul lui Commodus, au ajuns la MJM (nr. inv. tezaur 171, 172).

Lit.: **Stanciu 1992**, 181, nr. 32 (informație Georgeta M. Iuga); Poenaru Bordea, Mitrea 1993, 315, nr. 66; Matei, Stanciu 2000, 83, nr. 141; Iuga 2003, 232; Cardoso 2012, 140, nr. 68; Ardeleanu 2013, 235, nr. 837.

-În toamna anului 1996, cu prilejul săpării unei fântâni pe strada *Unirii*, nr 8, la casa lui Ioan Trif, au fost dezvelite resturile unei vechi fântâni, cu pereții din bârne de stejar. În stratul nămolos aflat în fundul fântâni au fost găsite trei câni de mari dimensiuni, toate cu partea superioară ruptă, ce aparțin categoriei de ceramică fină, de culoare neagră, foarte bine arsă. V. Ursu și Tr. Ursu au propus ca datare a obiectivului secolele XVII-XVIII.

Lit.: **V. Ursu, Tr. Ursu, La Ulmeni, săpînd o fntînă**, în „*Graiul Maramureșului*”, an VIII, nr. 1.000, 28–29 septembrie 1996; **Kacsó 2004b**, 209, pl. 104, 3.

LXVI h VICEA

Cu prilejul unei cercetări de suprafață, efectuate împreună T. Mărcuș, Tr. Oros și Tr. Rus, în ziua de 25 mai 2012, în ograda casei nr. 80 (proprietar Alexandru Mateșan) din punctul *Pe Deal*, în centrul localității, am găsit o

cantitate relativ mare de ceramică lucrată la roată, în special fragmente ceramice de culoare cenușie și neagră de la vase de provizii și urcioare, ce provin dintr-o așezare de epocă romană (secolele II-IV e.n), ceramică medievală, precum și oase (umane ?).

Potrivit tradiției locale, aici s-a aflat o biserică de piatră. Biserica este menționată și de Mór Petri, care afirmă că aceasta a fost construită în jurul anului 1476 din pietre fasonate și era prevăzută cu o criptă, la cumpăna dintre secolele XIX și XX fiind deja în ruină.

Lit.: Petri 1902b, 800 sq.

LXVII VADU IZEI, comună

LXVIIa VADU IZEI

-La marginea nordică a localității, pe versantul vest - sud-vestic al dealului *Făget*, în punctul *Podină*, se află o așezare paleolitică. Ea este plasată de fapt pe o terasă din apropierea Izei, cu o altitudine relativă de cca 60 m și una absolută de 320 m (pe muchie), compartimentată în două segmente de izvorul Lazul Baciului. Aici au fost descoperite, pe o lungime de cca 300 m și o lățime de aproximativ 150 m, în zona puternic erodată, mai multe piese litice: racloar de silex maroniu lucios, racloar din gresie silicioasă, așchie de tip Levallois, cuțit din rocă grezoasă maroniu-brună, lamă din gresie silicioasă, așchii și spărturi. Locuirea a fost atribuită musterianului târziu sau aurignacianului timpuriu.

Tot aici au fost găsite și fragmente ceramice, care au fost atribuite epocii bronzului, precum și o mărgea de sticlă, considerată de T. Ivanciuc ca fiind „*posibil prefeudală*”.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc 1991**, 207, fig. 2, 6; Kacsó 1999c, 55; Păunescu 2001, 473; **Ivanciuc T. 2005**, 282, nr. 29; Ivanciuc T. 2007, 64³³¹; Kacsó 2011a, 71 sq.

-Pe terasa înaltă din stânga Mării, la o altitudine relativă de cca 80 m față de râu, în apropiere de ieșirea dinspre sud din localitate, în locul numit *Pticuiu*, au fost descoperite urme de locuire, apreciate ca fiind răspândite pe aproximativ trei hectare. Au fost recoltate de aici cca 200 de piese de piatră, puține fragmente ceramice atipice, bucăți de lut ars, oase și un molar, posibil uman. Descoperirile sunt atribuite de descoperitor, T. Ivanciuc, paleoliticului superior (cultura gravetiană) și Bronzului timpuriu sau mijlociu. Tot aici a fost găsită o daltă șlefuită (lung. 5,5 cm) din gresie verzuie, ce aparține, eventual, epocii neolitice.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 282 sq., nr. 30; Kacsó 2011a, 71 sq.

³³¹ Autorul afirmă că punctul de descoperire se află pe teritoriul localității Lazu Baciului din apropiere de Sighetu Marmației. Potrivit aceluiași autor, de pe raza menționatei localități provin și depozitul de bronzuri format din 12 brățări, precum și tezaurul monetar din secolele XV-XVII, ambele localizate la Vadu Izei (vezi mai jos).

-La aproximativ 5-6 km sud-vest de localitate, în cariera de piatră de pe coasta dealului *Brânduș*, în punctul *La Căitar*, la adâncimea de 0,50 m, printre blocuri de andezit, a fost descoperit, în vara anului 1968, un depozit de bronzuri, format exclusiv din brățări: **1-6**. Brățări deschise, secțiunea rotundă, ornamentate cu creștături, diam. 7,9 cm, 7,9 cm, 7,7 cm, 7,7 cm, 7,8 cm, 7,9 cm, greutate. 99,8 g, 107,5 g, 81,9 g, 76,5 g, 64,7 g, 59,8 g. **7**. Brățară asemănătoare, ornamentată cu grupuri de creștături adânci, dispuse pe părți rectangulare, hașurate în formă de grătar, diam. 7,5, greutate. 79,5 g. **8-10**. Brățări asemănătoare, ornamentate cu grupuri de creștături ce alternează cu grupuri de triunghiuri hașurate, alăturate, dispuse orizontal și alternativ, diam. 7,7 cm, 7,9 cm, 7,7 cm, greutate. 60,5 g, 63,7 g, 54,5 g. **11**. Brățară asemănătoare, ornamentată cu grupuri de incizii verticale ce alternează cu grupuri de triunghiuri hașurate, alăturate, cu vârful marcat de puncte, diam. 7,6 cm, greutate. 75,8 g. **12**. Brățară închisă, secțiunea rotundă, ornamentată asemănător cu nr. 11, diam. 8,2 cm, greutate. 96,3 g. Cea mai mare parte dintre piese a fost recuperată de la descoperitori de către F. Nistor. O piesă a fost donată, prin intermediul lui V. Apan, muzeului din Baia Mare. La MMSM (nr. inv. 4.759-4.769) și MJM (nr. inv. 271). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Nistor, Vulpe, SCIV** 21, 1970, 623 sqq.; Dumitrescu 1974, 383, fig. 421, 1-3; Petrescu-Dîmbovița 1976, 491, nr. 84; Petrescu-Dîmbovița 1977, 72, pl. 70, 3-12 și pl. 71, 1-2; Blajer 1989, 124, harta 2; Kacsó 1991, fig. 6a-b; Kacsó 1992, 33, fig. de la pagina 14-15; Comșa *et al.*, *Brățară*, în *Enciclopedia I*, 209; Kacsó 1995a, 18, pl. 7; Kacsó 1996a, 249; Petrescu-Dîmbovița 1998, 47-49, 65, 70, 91, 94, 190, pl. 32, 302, 303, pl. 33, 319, pl. 35, 336, 337, pl. 51, 577, pl. 56, 651, pl. 77, 971, pl. 78, 972, pl. 80, 1.000, 1.001, pl. 165, 2.414; Kacsó 1999b, 64; Kacsó 2005f, 10; Kacsó 2006a, 101 sq.; Kacsó 2007b, 97; Ivanciuc T. 2007, 65; Bratu 2009, 365, nr. 1.249; Kacsó 2011e, 237; Kacsó 2012, 175, 177, 185; Țârlea 2012, nr. 1.478; Soroceanu 2012c, 232; Kacsó 2013c, 227; Kacsó 2015, 265.

-La confluența Izei cu Mara se afla satul Tursad (Thurzad), menționat la 1411. A dispărut sau s-a contopit cu Vadu Izei.

Lit.: **Popa 1970**, 107.

-Un tezaur monetar din secolele XV–XVII a fost descoperit, în februarie 1966, în cariera de piatră de pe dealul *Brânduș*. Cele 739 de monede de argint erau depozitate într-o cană masivă de cositor. Cana cu capac (înălț. 27,5 cm, diam. soclului 11,5 cm, diam. gurii 8,5 cm) are corpul decorat cu cinci brâuri formate din benzi incizate și în relief. Toarta prezintă, în dreptul șarnierei, inițialele MM, deasupra cărora se află câte o linie curbată. Placheta de pe fundul vasului înfățișează un vas cu o lălea foarte stilizată, ceea ce ar putea indica confecționarea lui într-un atelier din Sibiu. Pe capac sunt incizate literele FT (sau E?) stilizate, eventual inițialele proprietarului căinii. Ultima literă este avariata de lovitură de târnăcop care a scos la iveală tezaurul. Monedele au fost emise în *Transilvania*: de S. Báthory (1581-1602) - o piesă de 3 groși, Șt. Bocskay (1604-1606) - 12 piese de 3 groși, G. Báthory (1608-1613) - opt piese

de 3 groși, 28 de piese de un groș, *Polonia*: Ioan Albert (1492-1501) – 6 piese de ½ groș, Alexandru (1501-1505) – 8 piese de ½ groș, Sigismund I (1506-1548) – 7 piese de ½ groș, 32 piese de 1 groș, Șt. Báthori (1576-1586) – 7 piese de 3 groși, Sigismund III (1587-1632), 166 piese de 3 groși, 1 piesă de 6 groși, 7 piese de 1 groș, *Lituania*: Șt Báthori – 22 piese de 3 groși, Sigismund III (1587-1632) – 7 piese de 3 groși, la *Danzig*: Sigismund I – 9 piese de 1 groș, Șt. Báthori – 2 piese de 1 groș, *Elbing*: Sigismund I - 2 piese de un groș, *Riga*: Șt. Báthori – 14 piese de 3 groși, Sigismund III - 59 piese de 3 groși, *Schweidnitz (Swidnica)*: Ludovic II (1516-1526) - 5 piese de ½ groș, în *Prusia*: Albrecht (1525-1568) - 38 piese de 1 groș, în principatele *Liegnitz-Brieg*: Friedrich II (1495-1547) - 3 piese de 1 groș și *Cieszyn (Teschen)*: Adam Wenzel (1594-1617) - 2 piese de 3 creițari, în *Curlanda*: Friedrich Kettler - 1 piesă de 3 groși, în *Brandenburg-Küstrin*: Johann (1535-1571) - 2 piese de 1 groș, la *Lübeck*: 1 taler, în *Ungaria*: Vladislav II (1490-1516) – 1 denar, Ludovic II – 2 denari, Ferdinand (1526-1564) – 91 denari, Maximilian II (1564-1576) – 63 denari, Rudolf II (1576-1608) – 128 denari, 1 taler, Matei II (1608-1619) – 3 denari și *Boemia*: Maximilian II - 1 heller. Cele mai recente piese din tezaur sunt cei 24 de groși transilvani și groșul polonez, toate din 1611. Tezaurul a fost în colecția MJM; nu avem date cu privire la locul lui actual de păstrare.

Lit.: **Chirilă, Socolan 1971**, 21 sqq., pl. 1, 2 a, 4-6; Pap 1994, 75, Tabel I, 24; Huszár, Pap, Winkler 1996, Tabel 1A, nr. 24; Pap 2002, 180; Ivanciuc T. 2007, 67.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate punctele de hotar *Ciuroi*, *Coliba*, *Dealul Cetății*, *Falu Dâmb*, *În Poduri*, *La Temeteu*, *Obreja*, *Obreja Scobaiului*, *Pe Obrejă*, *Poduțul Popii*, *Soliște*, *Solnița*, *Zăpodii*. Nu ar fi exclus ca în aceste puncte să fie prezente și obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXVIIb VALEA STEJARULUI

-Punctele de hotar care ar putea să fie interesante și din punct de vedere arheologic: *Ciuroieș*, *Ciuroiul din Măgura*, *Colibi*, *La Cetate*, *La Cetățea*, *La Slatina*, *La Temeteu*, *Măgura*, *Pe Măgură*, *Pe Săliște*, *Soliște*, *Zăpodii*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2005**, passim.

LXVIII. VALEA CHIOARULUI, comună

LXVIIIa CURTUIUȘU MARE

-J. Henning menționează un cimitir din secolele V-VII e.n. pe teritoriul localității, sursa de informare citată fiind un studiu al lui I. Bóna, publicat în *ArchÉrt* 88, 1961, 192 sqq. În acest studiu sunt discutate însă descoperirile ce provin de la Curtuișeni, jud. Bihor (vezi p. 200, nota 65, fig. 9).

Lit.: J. Henning, *Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter*, Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 42, Berlin, 1987, 121, nr. 113 („Curtuiusu, com. Velea Chioarului, jud. Maramures“).

-O mănăstire de călugări cu hramul „*Sfântul Nicolae*“ a fost întemeiată la sfârșitul secolului XIV și a funcționat până în 1558.

Lit.: **Motogna 2009**, 214.

LXVIIIb DURUȘA

LXVIIIc FERICEA

LXVIII d MESTEACĂN

-Un turn roman de pază și semnalizare a fost cercetat, în secolul XIX, de către K. Torma. Cercetările ulterioare nu au mai putut stabili cu exactitate locul în care era amplasat acest turn, săpăturile efectuate de I. Ferenczi în punctele *Dealul Mesteacănului/Săcăturii și Știubei*, în două presupuse „ruine inelare”, neaducând la lumină urme arheologice. Ferenczi a presupus că turnul trebuia să fi fost plasat „*pe cumpăna apelor formată de podișul calcaros de legătură dintre Măgura Vimei și Prisnelul, adică dintre valea Someșului pe de o parte, și bazinul hidrografic al Bârsăului, care curge pe la Șomcuta Mare... pe de altă parte. Turnul de la Mesteacăn este situat deci la nord de Someș*”. Aici a fost descoperit și un topor (de piatră ?), eventual preistoric.

Lit.: Kádár 1901a, 474; **Ferenczi, StComSatu Mare** 1969, 101; Ferenczi 1988, 259 sq., fig. 6; Ferenczi, *ActaArchHung* 41, 1989, 300, fig. 1; Stanciu 1992, 176, nr. 16A; Dumitrașcu 1993, 109, nr. 8 („Mesteacăn, com. Almașu, j. Sălaj”); **Stanciu 1995a**, nota 4; Stanciu 1995b, 153, nr. 20B; Ardeleanu 2013, 161, nr. 485.

-În punctele învecinate *La Parhon* și *Valea Caselor*, aflate într-un bazinet din sectorul sudic al Podișului Purcăreț-Boiu Mare-Jugăstreni, pe direcția unei căi naturale de acces dinspre valea Someșului spre Depresiunea Baia Mare, în dreapta Someșului, foarte aproape de șoseaua Baia Mare-Dej (DN1c), au fost descoperite, cu prilejul unor cercetări de suprafață din primăvara anului 1976, pe care le-am efectuat împreună cu R. Harhoiu, G. M. Iuga, B. Mihoc și VI. Zirra, numeroase fragmente ceramice, în special medievale timpurii. Săpăturile sistematice din anii 1978 și 1979 în punctul *La Parhon*, conduse de G. M. Iuga, au dus la dezvelirea unor vestigii din mai multe epoci. Cele mai vechi datează din epoca bronzului. Fragmentele ceramice aparținând acestei epoci, printre care și partea superioară a unui vas mare de provizii, prevăzut cu striuri, se aflau amestecate printre blocuri de calcar. Natura acestora nu a putut fi stabilită cu certitudine, sub ele s-a găsit însă o groapă de formă ovală, în care erau fragmente ceramice foarte mărunte, de apartenență incertă. Din nivelul de secolul III-IV e.n. provine ceramică cenușie fină, lucrată la roată, inclusiv un vas ornamentat prin ștampilare. S-ar putea ca tot acestui nivel să-i fi aparținut și o locuință de suprafață, de formă aproximativ dreptunghiulară, care avea pe latura sa estică o vatră, din care s-au păstrat un strat de cărbune și pietre de râu. În umplutura locuinței era prezentă și o monedă din secolul IV e.n., emisă foarte probabil de Constantinus II (Constantius II ?), dar și alte piese, printre care ceramică, inclusiv ștampilată, câteva obiecte de fier, o fusaiolă, o cute, resturi osteologice. O parte a acestora este sigur de dată mai recentă și aparține nivelului de locuire din secolele VII-IX e.n. Ceramica

acestui nivel este lucrată cu mâna, îndeosebi tăvițele și țesturile, sau la roată, aceasta fiind decorată cu fascicule orizontale de linii drepte sau în val.

Acest nivel a fost identificat și în punctul învecinat *Valea Caselor*, unde G. M. Iuga a întreprins săpături în anul 1979. La campania din acel an a participat și Gh. Lazin. Și în acest punct au fost găsite vestigii din epoca bronzului. În afară de o cantitate apreciabilă de ceramică, atât din categoria fină, ornamentată cu motive excizate-incizate sau canelate, cât și din cea grosolană, striată, prezentă într-un strat gros de 0,15–0,30 m, au apărut trei fragmente de statuete antropomorfe. Toate provin dintr-o așezare din faza a doua a culturii Suciului de Sus. Pare destul de probabil că descoperirile din epoca bronzului, dar și cele din secolele VII–IX e.n., ieșite la iveală în punctele învecinate *La Parhon* și *Valea Caselor*, să fi aparținut câte unei singure așezări mai extinse, eventual cu locuințele răsfirate. În legătură cu locuirile târzii din aceste puncte au fost presupuse și preocupări legate de exploatarea și prelucrarea fierului. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 14.790–14.798).

Lit.: **Iuga, Materiale** 13, 1979, 311 sqq.; **Iuga, Materiale** 14, 1980, 236 sqq.; Kacsó, *ActaMusNap XVII*, 1980, 423; **Iuga 1981**, 150 sqq., fig. 11; Kacsó 1981d, 86; Dumitrașcu 1982, 63; **Kacsó 1987a**, 59, nr. 18, fig. 8, 7–19 și fig. 9, 1–11; Котигорошко 1991, 150; Stanciu 1992, 176, nr. 16B; Stanciu 1994, nota 12, 309; Stanciu 1995b, 153, nr. 20A; Cosma 1997, 71; Matei, Stanciu 2000, 67, nr. 90; Stanciu 2001b, 483; Cosma, Gudea 2002, 11, nr. 47 (85, 86); Cosma 2002a, 340, nr. 47 (92, 93); Cosma 2002b, 199 sq., nr. 114, 115; Vasiliev 2002, 39; Stanciu, Bader 2003, 138, nr. 8; Romsauer 2003, 128; Kacsó 2003f, 126, 138, Anexa 1, nr. 102; Pop D. 2003, 90 sq.; Popa C. I., Simina 2004, 86; Kacsó 2004a, 335; Kacsó 2004b, 69 sq., pl. 48, l. 4; Kacsó 2005f, 5; Pop D. 2005b, 76, nr. 100; Gindele 2005, 124, 145; Kacsó 2006c, 83; Stanciu 2008a, 148 sqq., 155; Котигорошко 2008, 209 sqq.; Vizauer 2008, 237, nr. 96–97; Gindele 2010, 105; Kacsó 2011b, 106, 108 sq.; Stanciu 2011, 29 sq.; Gindele 2011, nota 31, 217, Lista 3, nr. 36; Cardoș 2012, 136, nr. 38; Ardeleanu 2013, 161, nr. 486; Gindele 2013, 359, nr. 36; A. Marc, I. A. Bărbat, *An Anthropomorphic Clay Figurine Discovered at Șoimuș-„Teleghi”, Hunedoara County*, în I. V. Ferencz, N. C. Rișcuța, O. Tutilă Bărbat (ed.), *Small Finds and Their Significance. Proceedings of the Symposium: Costume as an Identity Expression*, Cluj-Napoca, 2013, 44, fig. 1, 3.

-Resturile unor cuptoare de redus minereuri de fier, ale căror apartenență cronologică nu a fost încă precizată, au fost identificate la aproximativ 400–500 m vest de punctul *Dealul Mesteacănului/Secăturii*.

Lit.: **Ferenczi 1988**, nota 21.

-În anul 1723 este consemnat punctul de hotar *Restoc*. Potrivit tradiției, menționate în monografia comitatului Szolnok-Doboka, precum și de M. Roska, aici se afla vatra unui vechi sat.

Lit.: **Kádár 1901b**, 261; Roska 1942, 127, nr. 181.

-Între localitățile Mesteacăn și Perii Vadului se află *Peștera din Ciungi* sau *Peștera din Valea Caselor* (cod 4001/3). Denivelarea peșterii este de 22,3 m

(-10,8, +11,5). Intrarea în peșteră este situată într-o dolină (cota +345 m). Coborând câțiva metri, se ajunge la un fir de apă. În interior, în aval sau în amonte de intrare, se află galerii și ramificații mai mult sau mai puțin accesibile, care ajung până la lățimea de 5-10 m și înălțimea de 1,8-2,4 m, precum și o sală de 9/15 m și una de 10/17 m. Pe laturi se găsesc blocuri de stâncă înalte de 1-2 m, care, potrivit tradiției locale, au servit drept adăpost localnicilor în vremea invaziilor tătare. Peștera a fost cercetată de G. M. Iuga, care nu a depistat decât urme relativ recente. Ceramică de la sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX a fost găsită în peșteră și de M. Todoran, care a predat-o muzeului din Baia Mare.

Reluarea cercetărilor de aici ar fi necesară, mai ales că peștera, cea mai lungă din perimetrul localității, se află în imediata apropiere a siturilor arheologice de la *Valea Caselor* și *La Parhon*. Ea putea oferi la nevoie un adăpost sigur celor ce au locuit în așezările din aceste puncte.

Alte peșteri din zonă: *Peștera din Unghiuri* (*Peștera de la Fântâna Tomii*) (4001/4), situată la nord-est de localitate, 96 m lungime, -15 m denivelare, *Peștera din Pancu* (4001/5), 30,5 m lungime, +0,8 m denivelare, *Peștera din Dealul Marginea* (4001/33), la cca 1 km nord-vest de sat și 300 m sud de dealul *Marginea*, 454 m lungime, -23 m denivelare, *Peștera Picăturilor* (4001/42), în apropiere de fostele Grajduri CAP, la sud de sat, 74 m lungime, -8 m denivelare, *Peștera Pe Poiană* (4001/43), la cca 1,5 km sud de sat, 35 m lungime, -5 m denivelare, *Peștera cu apă* (4001/44), la sud de localitate, 13,5 m lungime, +1,5 m denivelare, *Peștera Unghiuri amonte* (4001/45), 25 m lungime, +2 m denivelare, *Peștera Vulpii de sub Poiană* (4001/69), situată la sud-est de *Peștera Mică de pe Poiană*, 105 m lungime (parte activă 89,5 m), -7 m denivelare, *Peștera cu mușchi* (4001/70), la sud-est de capătul sudic al satului, 6 m lungime, -0,5 m denivelare, *Peștera zidită* (4001/71), la 150 m nord-est de la intrarea în *Peștera din Unghiuri*, o săliță de 3/5 m, înălțimea 0,8-1 m și o galerie activă îngustă și joasă, *Peștera din Zănoaga Pietricelii* (4001/73), *Peștera din Valaua din Dealul Măgurici* (4001/79), *Peștera cu argilă* (4001/80).

Peșterile sunt menționate și în documente din anii 1770 și 1864.

Lit.: **E. A. Bielz, JSKV** 5, 1885, 34 sq.; Kádár 1901b, 261; Roska 1942, 127, nr. 181; Goran 1982, 278; **Giurgiu et al. 1983**, 16, 48; **D. Iștvan, A. Zachan, BulSpeologie**, 8, 1983, 98 sqq.; **Iștvan et al. 1992**, 50 sqq.

LXVIIIe VALEA CHIOARULUI

-Două așchii de silex și un fragment ceramic preistoric se aflau, din 1885, la MNMB.

Lit.: **Roska 1942**, 141, nr. 292; Maxim 1999, 191, nr. 1.085; Bobîcă 2009, 15, nr. 46.

-În partea inferioară a pantei sud-vestice a dealului *Pietroasa*, în apropiere de malul stâng al unui mic pârau ce se varsă în Bârsău, în grădina casei nr. 29 (proprietar Fira Mureșan), cu ocazia săpării unei fântâni în vara anului 2013, au fost descoperite mai multe fragmente ceramice din epoca bronzului, dintre care câteva sunt decorate cu striuri, precum și resturi de arsură

și oase de animale. Ceramica descoperită indică prezența în acest loc a unei stațiuni a culturii Suciului de Sus sau a grupului Lăpuș. Tot aici au apărut și câteva fragmente ceramice medio-moderne. Piesele au fost adunate de la locul descoperirii de către Dan Cârjan, care le-a donat la MJM.

În ziua de 29 mai 2014 am efectuat o cercetare de suprafață în acest punct, fără a mai descoperi alte materiale, probabil și datorită vegetației deja prea abundente.

-Depozit de bronzuri apărut, în condiții de descoperire necunoscute, în secolul XIX, sigur înainte de 1879, când apare prima sa menționare în literatură. Descoperirea este cunoscută în majoritatea mențiunilor ca provenită de la Gaura, vechea denumire a localității. Primele date cu privire la compoziția depozitului au fost publicate de J. Hampel, care preciza că cinci dintre piesele descoperite le-a obținut Dávid Egger de la o persoană de rang nobiliar din Transilvania, iar un topor a ajuns, prin intermediul lui Henrik Finály, la muzeul din Cluj.

Potrivit descrierii făcute de J. Hampel în repertoriul publicat în 1880, depozitul era format din șase piese, trei apărătoare de braț și trei topoare: **1.** apărător de braț cu două spirale la capete de dimensiuni diferite, din bară cu secțiunea rotundă (diam. 0, 8 cm), spirala mare (diam. 10,8 cm) cu șapte spire, cea mică (diam. 3 cm) cu patru; sunt menționate ca analogii piesele de la Obuda, Pusztaszentkirály, precum și alte două de proveniență incertă, **2.** apărător de braț asemănător, spirala mare (diam. 9,4 cm) cu șapte spire din bară cu secțiunea rectangulară (diam. 0,9 cm), spirala mică (diam. 2,2 cm) cu trei, **3.** fragment de apărător de braț, s-a păstrat doar o parte, și anume cinci spire din bară cu secțiunea rectangulară (diam. 1 cm) din spirala mare (diam. 8,2 cm), **4.** topor cu disc, bogat ornamentat, pe disc un buton; ca analogie este menționat un topor, despre care se afirmă că provenea din Ungaria, donat de F. Römer în 1867 muzeului din Saint Germain, **5.** topor cu disc prevăzut cu un scurt tub de înmănușare și buton pe disc, bogat ornamentat (lung. 20,3 cm), despre care se afirmă că, prin formă și ornamentație, era apropiat toporului de la Pusztaszentkirály, din aceeași categorie de piese făcând parte și un topor de la Alsónémedi, precum și alte trei exemplare cu loc de descoperire neprecizat, aflate la Muzeul Național Ungar, **6.** topor cu disc de aceeași formă cu nr. 4, având și un ornament apropiat, totuși mai bogat, cu patina parțial corodată în partea de sus a lamei, precum și pe marginea discului, decorul fiind ușor afectat. Hampel a ilustrat în desen două dintre piesele descrise, și anume piesele nr. 4 și 6. Primele cinci piese s-au aflat în colecția Egger, a șasea în colecția Muzeului din Cluj.

Datele comunicate și ilustrațiile prezentate în 1880 au fost reluate, fără modificări, de către J. Hampel și în lucrările publicate de el ulterior.

Informații diferite despre descoperirile de la Gaura sunt cuprinse în catalogul pregătit în vederea licitației organizate la Londra de firma Sotheby, Wilkinson & Hodge la sfârșitul lunii iunie 1891 pentru vânzarea colecției Dr. S. Egger din Viena. Aici sunt descrise următoarele piese: 1. topor de bronz

asemănător unui „Palstave” cu gaura de înmănușare la un capăt (lung. 16 cm), 2. topor de bronz cu capul circular ori cu disc la capăt (lung. 16 cm), 3. topor de bronz asemănător celui precedent, decorat (lung. 23 cm), 4. topor de bronz asemănător celor precedente, cu tub de înmănușare, decorat (lung. 24 cm), 5-6. o pereche de apărătoare de braț, decorate.

O scurtă relatare despre descoperirea de la Gaura apare în repertoriul lui G. Téglás, aici fiind menționate cele două piese deja ilustrate de J. Hampel. Aceleași date sunt inserate și în lucrarea lui A. Száraz despre colecția Egger. Se spune aici că depozitul conținea două topoare bogat decorate, prezentate deja în literatură, și că o parte a descoperirii a fost salvată de muzeul din Cluj. Numeroși alți autori de la sfârșitul secolului XIX și din prima jumătate a secolului XX amintesc această descoperire, fără a prezenta alte informații cu privire la conținutul său decât cele comunicate de către Hampel.

Aceste informații sunt reluate și în lucrarea din 1966 a lui D. Popescu și M. Rusu, fiind din nou ilustrate doar cele două topoare publicate în 1880 (fig. 318).

O nouă descriere a depozitului este realizată de Amália Mozsolics în 1967, având ca bază în principal datele oferite de Hampel și de Catalogul Egger. Autoarea atrage atenția asupra faptului că, deși Hampel descrie doar două topoare de la Gaura aflate în colecție, în catalog apar patru exemplare, diferențe la număr fiind și în ceea ce privește apărătoarele de braț, Hampel descriind trei exemplare, iar catalogul doar două. În ceea ce privește toporul nr. 73 din catalog, Amália Mozsolics afirmă în mod categoric că acesta nu face parte din depozit, fiind deosebit de celelalte două topoare ce aparțin cu certitudine descoperirii de la Gaura, el reprezentând o formă de trecere de la tipul B la tipul C de topoare. Piesa a ajuns, se spune, în colecția Muzeului Pitt-Rivers, fiind achiziționată împreună cu alte piese cu ocazia vânzării colecției Egger. Descrierea pieselor este realizată în bună parte după datele furnizate de Hampel. Astfel, sunt menționate trei apărătoare de braț (două întregi și unul fragmentar), precum și trei topoare. Pentru toporul nr. 4 se specifică că s-a aflat în colecția Egger, fiind cel ilustrat de Hampel pe pl. 82 din corpusul publicat în 1886, respectiv nr. 72 din Catalogul Egger. În legătură cu toporul nr. 5, aflat de asemenea în colecția Egger, se spune că, potrivit descrierii lui Hampel acesta era un exemplar cu tubul de înmănușare scurt, în timp ce în catalog la nr. 73 apare un topor cu tubul de înmănușare lung. Toporul nr. 6 este cel păstrat în muzeul din Cluj. Rezumând informațiile cu privire la depozitul de la Gaura, Amália Mozsolics conchide că în compoziția acestuia s-au aflat doar două topoare cu disc, ambele de tip A (nr. 4 și 6), al treilea topor (nr. 5), mai recent, datând din Bronzul târziu.

După A. Vulpe, depozitul de la Gaura era format din două topoare de tip A₂, un topor de tip B₁, un apărător de braț și două fragmente de la apărătoare de braț. Date asemănătoare în legătură cu depozitul sunt comunicate și de M. Petrescu-Dîmbovița.

W. David se ocupă pe larg de depozitul de la Gaura, concluzia sa fiind că acesta a avut în compoziție trei topoare cu disc asemănător decorate, dintre care două fără tub de înmănușare și unul cu tub de înmănușare, precum și trei apărătoare de braț, două din bară cu secțiunea rectangulară, unul din bară cu secțiunea rotundă. El face precizarea, pentru prima dată în literatura europeană, că unul dintre topoarele de tip A a ajuns în muzeul Ontario din Toronto, iar toporul cumpărat pentru muzeul Pitt Rivers, despre care Mozsolics spune că nu făcea parte din depozit, se păstrează la New York. Se afirmă totodată că menționatul topor nu putea fi cel descris de Hampel, avându-se în vedere dimensiunile sale diferite de cele indicate de acesta. Se consideră că toporul în cauză ar putea fi cel fără localitate de descoperire păstrat la Ashmolean Museum din Oxford, publicat de Amália Mozsolics (1967, 41, 172 sq., fig. 12).

T. Soroceanu, după compararea descrierii pieselor din catalogul colecției Egger cu cea a lui Hampel, precum și cu alte surse bibliografice și muzeistice, ajunge la concluzia că de la Gaura provin mai multe piese decât se credea până acum. El ia în considerație următoarele piese: „**1**) toporul de bronz de tip Nestor A2, achiziționat de Erdély Múzeum – prin mijlocirea lui H. Finály – direct de la vânzător (= Hampel 1886, pl. 83; Hampel 1892, p. 45, piesa f). Aflat astăzi în MITr Cluj; **2**) toporul de bronz de tip Nestor A2, achiziționat pentru colecția Egger (cat. nr. 72 = Hampel 1886, pl. 82; Hampel 1892, p. 44, piesa d). Actualmente în Muzeul Ontario **3**) toporul de bronz de tip Nestor B1 (= probabil Hampel 1892, p. 44 sq., piesa e). Nu este exclus să fie identic cu toporul din „Ungaria“, aflat la Ashmolean Museum, vezi Mozsolics 1967, p. 41 fig. 12; David 2003, p. 128 sq.); **4**) toporul de bronz de tip Nestor B2 (= cat. nr. 73, redescoperit de W. David în col. particulară Ward, vezi Origins 1987, nr. 22 și socotit de Mozsolics, urmată de mai mulți cercetători, ca descoperire izolată); **5**) toporul de bronz cu lama asemănătoare unui „palstave“ (un tip de topor cu aripioare). L. 16 cm (cat. nr. 69). Lungimea redusă îl detașează de celelalte topoare. Nediscutat aparte absolut de loc în bibliografie; **6**) toporul de bronz de tip Nestor A2/B1 (?). L. 16 cm (= cat. nr. 71). Lungimea redusă îl detașează de celelalte topoare. Nediscutat aparte absolut de loc în bibliografie; **7**) apărător de braț cu două discuri inegale ca mărime, dintre care cel mai mare are o formă ușor conică; secțiunea este rotundă; piesa este neornamentată, fără buton central (Hampel 1892, p. 43 sq., piesa a); **8**) apărător de braț cu două discuri inegale ca mărime, dintre care cel mai mare are o formă ușor conică; secțiunea este rectangulară; piesa este neornamentată, fără buton central (Hampel 1892, p. 44, piesa b); **9**) apărător de braț cu două discuri inegale ca mărime, neornamentat, fără buton central. Fragmentar păstrat (Hampel 1892, p. 44, piesa c); **10-11**) o pereche de apărătoare de braț cu spirala din „sârmă aplatizată“, foarte probabil de tip Forró (vezi o posibilă analogie la Hampel 1892, pl. 162/12). Segmentul de legătură dintre disc și brățara propriu-zisă este ornamentat „în brăduț“, iar butonul central „seamănă cu o stea având 18 raze“ (vezi mai jos cat. nr. 142). O confuzie cu piesele 7-9 este exclusă”.

Pentru a rezolva problema descoperirilor de la Gaura, autorul are în vedere următoarele posibilități: „**a)** de la Gaura provine un singur depozit, format cel puțin din toate piesele de mai sus, acumulat – datorită elementelor tipologice evidente – de-a lungul unei perioade de timp mai îndelungate (Bz. A2-C1) și care ar corespunde grosso modo etapei Mozsolics III; **b)** de la Gaura provin două depozite diferite, găsite simultan sau aproape simultan în același punct sau în puncte diferite, aflate oricum pe teritoriul aceleiași comune. Unul s-ar putea data în Bz. A2/B1 (=Mozsolics IIIa) și ar conține piesele nr. 1-3, 7-9, probabil și piesa nr. 6, celălalt în Bz. B2/C1 (= Mozsolics IIIb), putându-i fi atribuite piesele nr. 4, 10-11. Piesa nr. 5 e practic imposibil de atribuit unuia sau altuia dintre presupusele depozite. Ipoteza b) pare mai probabilă, datorită faptului cunoscut că, până la noi descoperiri, asocierea unor topoare cu disc, de tip diferit (Nestor A1-2/B1-2) este rarisimă, același lucru fiind valabil și pentru asocierea tipurilor deosebite de apărătoare de braț.”

Excursul făcut de T. Soroceanu cu privire la componența și datarea depozitului de la Gaura, făcut cu prilejul pregătirii spre publicare în limba română a Catalogului Egger, atrage încă odată atenția asupra dificultăților ce apar la reconstituirea unor descoperiri mai vechi, mai ales atunci când sursele bibliografice referitoare la ele sunt contradictorii, dar și asupra faptului că aceste surse trebuie avute în vedere întotdeauna în totalitatea lor, fiind obligatorie verificarea directă a informațiilor și nu preluarea lor de la alți autori. În cazul concret al descoperirilor de la Gaura este de remarcat că există diferențe notabile între descrierile apărute în cele două surse primare referitoare la ele (Hampel, Catalog Egger), dar și în privința numărului de piese și a dimensiunilor acestora. Pare însă totuși destul de probabil că există mai multe piese, ce sunt menționate în ambele surse, decât presupune Soroceanu, chiar dacă sunt precizate dimensiuni diferite sau sunt date descrieri cu detalii deosebite, astfel că este destul de verosimil ca numărul total al pieselor de la Gaura să fi fost mai mic de 11, număr luat în considerație de către Soroceanu. Nu pot exclude cu totul nici posibilitatea ca măcar una dintre piesele de aici să fi ajuns la MNMB, în acest fel explicându-se prezența în colecția muzeului din Baia Mare a mulajului în ghips a unuia dintre topoarele de la Gaura, achiziționat, la data de 29 decembrie 1900, de la muzeul din Budapesta³³².

³³² Pentru această posibilitate pledează faptul că mulajele obiectelor obținute de muzeul din Baia Mare de la Budapesta își aveau originalele la Magyar Nemzeti Múzeum, împotriva acestei posibilități se poate invoca lipsa din actele oficiale ale muzeului din Budapesta, respectiv din publicațiile vremii a unor date cu privire la achiziționarea de către această instituție a vreunei piese de la Gaura. Este consemnată doar cumpărarea din colecția Egger, cu prilejul licitației de la Londra, a două obiecte: o piesă preistorică de cupru în formă de vârf de lance cu urme de aurire, precum și o podoabă cu pietre prețioase, datând din epoca migrațiilor, vezi Hampel, ArchÉrt 11, 1891, 448 sq. Potrivit informației scrise primite de la dr. Ildikó Szathmári (e-mail din 25 martie 2010), în indicele alfabetic al localităților cu descoperiri preistorice din colecția MNMB nu figurează Gaura.

T. Vachta și A. Țârlea reiau datele comunicate de către A. Mozsolics și M. Petrescu-Dîmbovița cu privire la compoziția depozitului.

Analiza cantitativă a toporului cu disc din MNIT (nr. inv. P. 992) (după Junghans, Sangmeister, Schröder):

Sn	Pb	As	Sb	Ag	Ni	Bi	Au	Zn	Co	Fe
6	0	1	0,09	~0,01	0,54	0	0	0	0	+

Lit.: ArchÉrt S.V. 13, 1879, 196; **Hampel 1880**, 39 sqq., fig. 6-12; Torma, *A limes dacicus felső része*, Budapest, 1880, 33, nota 1; Torma 1880, 114, nr. 34; **Hampel 1886a**, 74, pl. 82–83; **Hampel 1886b**, pl. 82–83; Hampel 1887, pl. 82–83; Téglás 1887, 304, nr. 331; B. Kuzsinszky, ArchÉrt 8, 1888, 340; *Catalogue Egger*, 11, nr. 69, 71, pl. 11, nr. 72, 73 (topoare; ultimul nu aparține, după Mozsolics, depozitului), 18, nr. 142 (apărătoare de braț); Száraz 1891, 324; **Hampel 1892**, 43 sqq.; Hoernes, *Urgeschichte der Bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Chr.*, Wien, 1898, 589 sq., pl. 25, 6-9, 11; Tagányi, Réthy, Pokoly 1901, 140; Reinecke, EthnMittUng Beiblatt 1, 1898-1901, fig. pe p. 15; *Útmutató*, 23, nr. 17; S. Müller, *Urgeschichte Europas. Grundzüge einer prähistorischen Archäologie*, Strassburg, 1905, 121 și fig. pe p. 121 („Ungarn”); Schönherr 1908; Vende f. a. 1, 102; Vende f. a. 2, 410; Martian 1909, 330, nr. 215; Schönherr 1910, 351 sq.³³³; Lehoczky 1912, 146; Marțian 1920, 19, nr. 280; Hoernes, Menghin 1925, 629, ilustrația pe p. 401, fig. 3; Nestor 1933, nota 525k; **Nestor 1938**, 183, 186 sq., 190, pl. 72-73; C. Daicoviciu, *La Transylvanie de l’Antiquité*, Bucarest, 1938, pl. III, fig. 4-5; Mărcuș 1938, 127 sqq.; Roska 1939, 11, fig. 6; Roska 1942, 141, nr. 292, fig. 164; **Berciu 1942**, 32 sq.; Popescu 1944, 111, 113, 124 sq., pl. 13, 2; Werner 1952, 300, 307, Lista 3, nr. 7; Foltiny 1955, 71, pl. 46, 1, pl. 49, 1; Popescu 1956, 246; R. Hachmann, *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel- und südosteuropäischen Beziehungen*, Beihefte zum Atlas der Urgeschichte 6, Hamburg, 1957, 92, 110 sq., 123, 133, 221, nr. 678; Mozsolics, ActaArchHung 8, 1957, 137, nota 51; Bóna, ActaArchHung 9, 1958, 226 sq., 238; E. Lomborg, ActaArchKøbenhavn 30, 1959, 72, 79; Popescu 1962, 410; Popescu 1963, 92, 98, 103, 105, 107, 109, 111; **Popescu, Rusu 1966**, R4; **Mozsolics 1967**, 146, pl. 3, 1a-d; Schubert, Schubert 1967, 200, nr. 336; Daicoviciu H. (red.) 1967, fig. 9; Junghans, Sangmeister, Schröder 1968, 256 sq., nr. 9.083; Hänsel 1968, 28, 62, 99, 103, 163, 189, Lista 48, nr. 2, 190, Lista 49, nr. 18, 213, Lista 102, nr. 14; **Vulpe 1970**, 14 sqq., 18 sq., 68, nr. 300, 301, 69, 71, 76, pl. 20, 300, 301; Máthé 1971, 64 sq.; Bader 1972a, 87 sq., 100, nr. 86; Condurachi, Daicoviciu 1972, fig. 44–45; Dumitrescu 1974, 367; Vulpe 1974, 251; Bóna 1975, 134, 273, 275 sq., 295; Petrescu-Dîmbovița 1977, 46, pl. 15, 1.

Din păcate, din mulajul toporului de la Gaura aflat la muzeul din Baia Mare (nr. vechi de inv. 1.432) nu se mai păstrează decât un fragment, iar decorul este aproape complet șters.

³³³ Se afirmă că unul dintre topoarele găsite la Gaura a ajuns la Muzeul Național din Budapesta.

2; Vulpe 1977, 110; Mayer 1977, 42; Soroceanu 1979, 23, 25, nr. 1, fig. 1; Müller-Karpe 1980, 800, nr. 261; Miclea, Florescu 1980, fig. 380–381; Kacsó 1981d, 85; Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu 1982, 58; Kroeger-Michel 1983, 188, Lista 1, A-23, A-24, fig. 39, a. b; Schumacher-Matthäus 1985, 119 sqq., 147, 196, nota 408, 213, Lista 10, nr. 31; Koós 1989, 35 sqq.; Hoddinott, *Thracians, Mycenaean and „The Trojan Question”*, în J. G. P. Best, N. M. W. de Vries (ed.), *Thracians and Mycenaean. Proceedings of the Fourth International Congress of Thracology Rotterdam, 24-26 September 1984*, Leiden, New York, København, Köln, 1989, fig. 3, 4; Bader 1991, 40, 44, 46 sq.; Bóna 1992, 56; David 1993, 79; Rotea, în Stoica, Rotea, Boroffka (ed.) 1995, 85, nr. 16, pl. E, Cat. 16; Petrescu-Dîmbovița *et al.* 1995, 79, 95 sq.; Rotea, în *Metalurgia neferoaselor*, 25, nr. cat. 22; Bader 1996, 279; Vulpe, Lazăr 1997, 305, nr. 14; Petrescu-Dîmbovița 1998, 34; Vasiliev, Rotea, Wittenberger (red.) 1998, fig. 2; Boroffka 1999, 68, nr. 4–5; Ignat 2000, 32; Балагури 2001, 143, nr. 6, fig. 34; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László 2001, 261, 290, fig. 79, 4-5; David 2002, 48 sqq., 418, Lista A. 1. 1. 4. 2, 478 sq., pl. 31, 1, pl. 32, 3, pl. 125; Алешкевич, Балагури 2002, 23, nr. 6, fig. 4; David 2003, 128 sqq., fig. 4, 1-2; Vulpe, Lazăr 2003, 45 sq., fig. 4, 4-5; Kacsó 2006c, 83; *Comori*, foto color³³⁴; Vachta 2008, 120, Lista V. 1. 3., nr. 5; **Soroceanu 2012a**, 35 sqq., fig. 6, pl. 13, 1-3; **Soroceanu 2012b**, 55 sqq.; Țârlea 2012, nr. 1.481; Neacșu, *Resurse minerale*.

-Descoperiri izolate (?) de bronz: **1).** Topor cu aripioare (lung. 16 cm), **2).** Topor cu disc de tip B₂, bogat ornamentat (lung. 24 cm, diam.discului 6 cm). Având în vedere caracteristicile sale tipologice și încadrarea sa cronologică, A. Mozsolics a stabilit că piesa nu putea aparține depozitului de bronzuri ce provine din aceeași localitate. Ambele piese s-au aflat în colecția Egger. Toporul cu disc a fost achiziționat în 1891 pentru Muzeul Pitt-Rivers, iar în prezent se găsește, potrivit datelor lui W. David, într-o colecție din New York.

Lit.: *Catalogue Egger*, 11, nr. 69 și nr. 73, pl. 11, 73; Mozsolics 1967, 146; Mozsolics 1973, 151; Kroeger-Michel 1983, 191, Lista 5, BC – 6, pl. 171a („proveniență necunoscută”); **David 2002**, 426, Lista A. 1. 3. 1, 479, pl. 41, 2; David 2003, 128 sq., fig. 6, 1; David 2004, 67, fig. 3, 3; **Soroceanu 2012a**, 43, pl. 13, 4; Soroceanu 2012b, 55 sqq.; Kacsó, *Topoare*.

-C. Preda, apoi și alți autori, citând o lucrare a lui J. Winkler, vorbesc de „*monede barbare*” de tip neprecizat, ce provin din raza localității, care s-ar data în secolele III-II î.e.n. (?). În menționata lucrare este antedatată o descoperire mai recentă, fără localitate de proveniență certă (vezi mai sus Remetea Chioarului).

Lit.: Preda 1973, 434, nr. 14; Stanciu 1992, 182, nr. 34a; Dietrich L., Dietrich O. 2006, 47, Lista b, nr. 64.

³³⁴ Este ilustrat toporul din colecția muzeului din Cluj, afirmându-se că este o piesă descoperită în condiții necunoscute la începutul secolului XX.

-Pe teritoriul localității au fost identificate trei peșteri: *Peștera Ulița Pietrii*, cu două etaje, cel superior având 58 m lungime, din care 42 m în orizontul nordic și 16 m în cel estic, iar cel inferior lungimea de 84 m, *Peștera Ulița Pietrii Sud*, 14 m lungime, și *Avenul Ulița Pietrii Nord*, 27 m lungime, 20 m adâncime. Peșterile se află într-un defileu cu o lungime de cca 200 m și lățimea de 4-10 m, mărginit de pereți verticali, numit *Ulița Pietrii*.

Lit.: Giurgiu *et al.* 1983, 60; **Iștván, BulSpeologie** 8, 1983, 90-97.

LXVIII f VĂRAI

-Potrivit tradiției, vatra satului se afla pe *Valea Caselor*.

-La vest de sat, în apropiere de unul dintre izvoarele Văii Vărai, se află *Peștera de sub Margine* (4002/6), 360 m lungime, 8,5 m (-8, +0,5) denivelare. Într-o săliță rotundă se aflau (se află încă ?) două statuete modelate din argilă, reprezentând ființe umane. Cu ocazia descrierii peșterii, nu este precizată datarea statuetelor, se menționează însă că tot aici au fost găsite semnaturile discret trasate în stratul de argilă a doi localnici.

Lit.: **Giurgiu et al.** 1983, 60 sqq.

LXIX. VIMA MICĂ, comună

LXIXa ASPRA

LXIXb DEALU CORBULUI

-Sunt consemnate în hotarul localității toponimiile *Cetate*, *Cetățea*, *Dâmbul Cetății*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

LXIXc JUGĂSTRENI

-Punctele de hotar *Poderei* și *Pusta* sunt importante, eventual, și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, 203, 220.

LXIXd PETERITEA

-I. Marțian menționează descoperirea în localitate a una sau două urne. Corectitudinea informației este pusă sub semnul întrebării de M. Roska.

Lit.: Martian 1909, 342, nr. 548; **Marțian 1920**, 30, nr.506; Roska 1942, 222 sq., nr. 37.

-Depozite de bronzuri: **A**). Depozitul I, format din mai multe topoare (cu disc și spin ?), a fost descoperit, înainte de 1900, în punctul *Sub Deal*. Descoperitorul, Nichita Ghiran, a vândut pe rând topoarele, astfel că la prima menționare a descoperirii, în 1901, nu mai existau informații cu privire la locul de păstrare a pieselor. **B**). Depozitul II, ale cărui piese se aflau într-un vas de lut, a fost descoperit în 1885. Din conținutul său sunt menționate cinci topoare, o spirală de aur rotundă în formă de brățară și o spirală de bronz. Se precizează că un topor cu lungimea de 18, 5 cm (potrivit analogiei prezentate un topor cu manșonul prelungit în dreptul cefii de tip Ungureni [Șanț]-Dragomirești, varianta Ungureni) a ajuns la ing. Serlegi, iar un altul în colecția ing. Viktor

Pataky. Potrivit unor informații, acesta din urmă ar fi fost achiziționat de muzeul din Debrecen. Se presupune, de asemenea, că acestui depozit i-ar fi putut aparține și un topor, care a ajuns în colecția Temesváry din Gherla.

Datarea probabilă a celor două descoperiri: Bronz târziu 2.

Lit.: **A). Kádár 1901b**, 450; Roska 1942, 222 sq., nr. 37; Mozsolics 1973, 169; Kacsó 1981c, 120; Kacsó 2002, 9; Kacsó 2009b, Anexa 1, nr. 32; Țârlea 2012, nr. 937; Kacsó, *Topoare*. **B). Temesváry, ArchÉrt** 17, 1897, 433; OTTÉ 26, 1901, 35; Tagányi, Réthy, Pokoly 1901, 117; Orosz 1900, 33, nr. 83; Roska 1942, 222 sq., nr. 37; Rusu 1963, 206, nr. 53; Rusu 1964, 243; **Vulpe 1970**, 58, nr. 261; Rusu 1972b, 77, nr. 47; Mozsolics 1973, 169; Petrescu-Dîmbovița 1976, 491, nr. 59; Petrescu-Dîmbovița 1977, 66; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 105, nr. 58; Morintz 1978, 172, fig. 94, nr. 53; Kacsó 1981c, 120; Kroeger-Michel 1983, 199, Lista 11, D-749; Hansen 1994, 587, nr. 281; Kacsó 2002, 9 sq.; David 2004, 78, Lista B, nr. 37; Kacsó 2006d, 81 sq.; Kacsó 2007b, 87; Vachta 2008, 122, Lista V. 1. 4., nr. 32; Kacsó 2009b, Anexa 2, nr. 11; Bratu 2009, 323, nr. 863 („Peteritea”); Țârlea 2012, nr. 938; David 2013, 122, nr. 61; Kacsó, *Topoare*.

-În hotarul localității este consemnat, la 1864, punctul *Vâlceiu* (probabil același cu *Vâlceeni*), despre care se presupune că ar fi fost locul unde era plasat satul dispărut *Tehénpataka*, menționat pentru prima dată la 1583 și sub denumirea de *Thehenpatak*. Aici a fost descoperită o limbă de clopot (medievală ? modernă ?).

Lit.: **Kádár 1901b**, 450; **Kádár 1901c**, 549; Roska 1942, 222 sq., nr. 37; Suci 1967, 408 sq.

-În cimitirul din jurul bisericii de lemn „*Sf. Arhangheli*” se află un număr foarte mare de cruci de piatră vechi (fig. 319-322), precum și un bloc patrulater de piatră fasonată (fig. 323), care servește drept masă de pomeni.

-Puncte de hotar de pe raza localității, care au, eventual, importanță arheologică: *Pe Poderei*, *Poderei*, *Podul Rotund*, *În Pietrar*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

LXIXe SĂLNIȚA

-Printr-o individualizare de neconfundat în peisaj și un pitoresc aparte, dealul *Custura Cetățelei* reprezintă unul dintre cele mai impunătoare sectoare ale Defileului format de râul Lăpuș (fig. 378)³³⁵. Este situată la 15 km aval de la

³³⁵ Potrivit textului ce însoțește harta Defileului Lăpușului, întocmită în cadrul proiectului „Natură, Tradiție, Aventură – Promovarea turismului în Defileul Lăpușului” (beneficiar Consiliul Județean Maramureș; data editării: noiembrie 2012): „*Râul Lăpuș își are obârșia în munții omonimi, fiind cel mai lung curs de apă, circa 120 km, din județul nostru (Maramureș – n.a.); tronsonul cel mai spectaculos și sălbatic, în lungime de 25 km, între satul Groape (47°26'31'' lat. N și 23°44'25'' long. E, altitudine 315 m) până la confluența cu râul Căvnic, La Împreunători (47°30'14'' lat. N și 23°35'43'' long. E, altitudine 216 m), este declarată rezervație hidrologică, categoria a IV – a UICN. Defileul Lăpușului a fost inclus în rețeaua europeană de arii protejate, având statutul de Sit Natura 2000, în scopul protecției și conservării speciilor și habitatelor*

intrarea Lăpușului în defileu după localitatea Răzoare, cel mai apropiat sat fiind Sălnița, dinspre care există și cea mai facilă modalitate de acces. Coordonatele geografice ale locului sunt: 23°41'9,377"E; 47°26'4,417"N. În primăvara anului 2013 a fost semnalată existența unui zid vechi pe acest deal.

În ziua de 10 mai 2013, am întreprins, împreună cu Ioan Pop, Viorel Coroianu și Leon Lazăr, primele investigații la *Custura Cetățelei*. Noi investigații la fața locului au avut loc în ziua de 15 iunie 2013, la echipa inițială de cercetare alăturându-se Traian Minghiraș, Alexandru Mureșan și Zamfir Șomcutean.

Așa cum sugerează și numele, *Custura* se prezintă ca o formațiune stâncoasă, încadrată de cursul Lăpușului ce înscrie aproape un cerc complet, cu o lungime de cca 1 km între cele două părți ale sectorului de îngustare din zona mediană. Cursul Lăpușului reprezintă în acest loc o buclă de meandru încătușat, ce se afla aproape de autocaptare (gâtuire) în momentul adâncirii râului în rocile dolomitice ce compun regiunea. Vârful *Custurii* este o creastă stâncoasă prelungă, orientată pe direcția SV-NE, partea superioară a acesteia situându-se la înălțimi relative ce oscilează între 50 și 80 m față de oglinda apei râului. Versantul sud-estic situat spre amonte, supus eroziunii continue a râului de-a lungul vremii, este mai abrupt, cu numeroase sectoare verticale, cu stâncării golașe, între care sunt prezente prispe discontinue cu pante mai domoale, cu o înclinație în jur de 45°. În partea superioară a versantului nord-vestic, înclinația medie a pantei este de 45°, în partea sa mediană, aproximativ la 300 m altitudine, acoperită de vegetația forestieră, înclinația scade la 10-20°, apoi crește din nou la cca 40° în apropierea Lăpușului, unde se constată și prezența unor depozite deluviale grosiere (grohotiș). Altitudinea maximă a *Custurii* este de 359 m, în timp ce șaua situată în sectorul median de îngustare atinge 310 m.

Pe versantul nord-vestic al *Custurii*, la o altitudine cuprinsă între 346 și 355 m, sunt prezente resturile unui zid construit din blocuri de calcar dolomit parțial fasonate, fără mortar (fig. 379-380). Majoritatea blocurilor a fost așezată cu lungimea pe direcția zidului. Piatra folosită la construcția zidului provine de pe loc. Pare destul de probabil că blocurile au fost legate inițial cu pământ, însă acesta nu se mai păstrează.

Sunt vizibile trei porțiuni de zid cu o lungime totală de 68,79 m, de la sud-vest la nord-est acestea măsurând 12,8 m, 35,16 m și, respectiv 20,83 m. Cele trei porțiuni aparțin, foarte probabil, unui zid continuu, cu o lungime de cca 100 m. Sectoarele nevizibile din zid sunt fie acoperite cu vegetație, fie deja prăbușite. Înălțimea actuală a zidului variază între 0,70 și 1,40 m. Deasupra zidului se află o platformă relativ dreaptă de pământ, amenajată artificial, cu o lățime neuniformă în prezent, între 0,50 și 5,50 m (fig. 381). Platforma se prelungește și pe versantul estic. Aici nu există urme vizibile de zid, nu se poate însă exclude posibilitatea ca el să fi existat și pe o anumită extindere a acestui

naturale de interes comunitar, în suprafață de 1487 ha. ...defileul este un unicat. El se întinde contorsionat între localitățile Răzoare (din Țara Lăpușului) și Roșia-Remecioara (Țara Chioarului) pe o distanță de 36 km, cea aeriană nedepășind 16 km."

versant. Este însă exclusă prezența unui zid pe versantul sud-estic, de altfel mult mai abrupt decât cel nord-vestic.

În momentul de față, ipoteza datării construcției de pe *Custura Cetății* în epoca medievală dezvoltată sau târzie, deci în secolele de mijloc ale mileniului II e.n., pare să fie cea mai plauzibilă.

În mod cert, zidul nu a făcut parte dintr-un sistem de apărare a dealului *Custura Cetățelei*. Pantele sale foarte abrupte, aproape de neescaladat, făceau inutil un astfel de sistem. În același timp, terenul aflat în spatele zidului este redus ca extindere și total neprielnic chiar pentru o locuire temporară, fiind de fapt un vârf stâncos, fără suprafețe netede.

Probabil, zidul a servit ca susținere pentru platforma relativ netedă aflată deasupra sa. Scopul pentru care a fost amenajată platforma rămâne deocamdată neprecizat. O cercetare mai amplă, inclusiv efectuarea de săpături arheologice, poate aduce lămuririle necesare cu privire la datarea zidului și la destinația sa.

Custura Cetățelei apare în literatură deja la începutul secolului XX, atunci când, în monografia fostului comitat Szolnok-Doboka, este menționată denumirea sa din anul 1864, *Dealul Cetății*, respectiv din anul 1898, *Cetățea* sau *Cetățele*, fiind considerată ca loc unde s-a aflat o veche cetate. O nouă menționare a punctului, sub denumirea *Cetățea*³³⁶, este făcută de I. Ferenczi în 1976, după efectuarea unor cercetări la fața locului în cadrul investigațiilor din valea Someșului, legate în principal de extinderea *limes*-ului. După o descriere succintă, dar exactă a punctului, cercetătorul clujean afirmă că pe șaua care leagă vârful stâncos de celelalte înălțimi a găsit un număr mic de fragmente ceramice mărunte, cu pietricele de cuarț în compoziție, pe care le-a apreciat ca fiind de aspect preistoric. În mod surprinzător însă nu vorbește deloc de zidul de piatră, pe care, dintr-un motiv greu de precizat, nu l-a remarcat.

Lit.: **Kádár 1901c**, 309; **Ferenczi, ActaMusNap XIII**, 1976, 44 sqq.; Maxim 1999, 180, nr. 856³³⁷; Bobină 2009, 13, nr. 33; **Kacsó et al. 2013**, fig. 1-20.

-O peșteră, numită *Șura Dracului*, consemnată în literatură și sub denumirea de *Peștera din Cetățea de la Sălnița* (4060/2), se află la 2 m deasupra râului Lăpuș. Dezvoltată în calcare dolomitice, peștera este formată dintr-o galerie unică, fosilă și pronunțat ascendentă. Direcția generală a peșterii are orientarea NNE–SSV, dezvoltarea este de 24,1 m, iar denivelarea maximă pozitivă de +5,7 m. Dezvoltarea peșterii s-a făcut predilect pe o direcție dată de o fisurație preexistentă, aspect ușor observabil în tavanul galeriei. Intrarea impozantă cu aspect de ogivă are înălțimea de 8 m și lățimea de 6 m. Urmează un tronson de galerie ascendent până la cota +4,4 m, cu lungimea de 10 m, tronson în capătul căruia înălțimea și lățimea galeriei se reduc până la 3 m. Pe aceeași direcție podeaua devine orizontală și galeria continuă încă 2,5 m,

³³⁶ Punctul apare sub această denumire și la Kacsó 2011d, I, 574.

³³⁷ Autoarea atribuie stațiunea epocii neo-eneolitice. Nu există dovezi pentru o astfel de atribuire.

închizându-se în formă de fund de sac. Tot în aceeași direcție, dar deasupra ultimului sector descris, la cota de +5,7 m – punctul de denivelare maximă a peșterii – există un scurt și scund sector de galerie care se închide tot în fund de sac. Din capătul sectorului de 10 m, dar înspre SE urmează pe o lungime cca 2,5 m un scund pasaj care ne conduce înspre două diverticule paralele. Acestea se dezvoltă tot pe direcția NNE–SSV, au înălțimea de 0,8 m, lățimea de 0,4, respectiv 0,7 m, iar după circa 2,5 m devin impenetrabile la cota de +5,3 m. Pe alocuri, pereții galeriei sunt tapetați cu anumite concrețiuni, fiind prezente formațiuni de tipul stalactitelor, stalagmitelor, stilolitelor, coloanelor, draperiilor, odontolitelor, iar umplutura este formată din bolovani, pietriș de desprindere, galeți, material dezagregat, pământ³³⁸.

Peștera a fost explorată și recartată la un grad superior de precizie de către R. Todoran, M. Todoran, R. Cl. Mureșan și Tr. Minghiraș (Clubul de Speologie Montana Baia Mare) la 24 iulie 2011.

Lit.: **Sfășie 1980**, 93; Giurgiu *et al.* 1983, 68; **Kacsó et al. 2013**, 107, fig. 28-32.

-În locurile numite *Pe Dâmb*, *Pe Poderei*, *Pe Poduț*, *Podul Sălniței*, un deal nu prea înalt, respectiv terase de râu, se găsesc, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, *passim*.

LXIXf VIMA MARE

-Depozit de bronzuri, descoperit în 1963, cu ocazia unor lucrări agricole, în punctul *Vâlceaua roșie*. Este format din două topoare cu disc și spin întregi: **1.** Topor de tip B₃, varianta Dobrocina, lung. 26 cm. **2.** Topor de tip B₄, varianta Șomcuta, lung. 21,5 cm. În colecția MJSM (nr. inv. 6.383, 6.384). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Vulpe 1970**, 82, 90, pl. 26, 370, pl. 35, 493 și pl. 79B; **Bader 1971**, R29; Mozsolics 1973, 184 sq.; Petrescu-Dîmbovița 1976, 491, nr. 88; Petrescu-Dîmbovița 1977, 73, pl. 72, 7-8; Petrescu-Dîmbovița 1978a, 108, nr. 86, pl. 52C; Kacsó 1981c, 120; Kroeger-Michel 1983, 199, Lista 11, D-749, 201, Lista 12, DEE-854; Hansen 1994, 594, nr. 442; Kacsó 1995c, 136, Lista 1, nr. 28; Bader 1996, 279; Kacsó 1999e, 89; Балагури 2001, 255; Kacsó 2002, 14; David 2004, 78, Lista A, nr. 17; Vachta 2008, 120, Lista V. 1. 2., nr. 27; Kacsó 2009b, Anexa 1, nr. 46; Bratu 2009, 370, nr. 1.295; Țârlea 2012, nr. 1.543; Kacsó, *Topoare*.

-Pe *Dealul* sau *Măgura Vimii* (776 m), chiar în vârf, înconjurat de abrupturi structurale cu aproximativ 100 m diferență de altitudine relativă, de unde se deschide o prveliște pe mai toate direcțiile pe distanță de zeci de km, se observă un segment de calotă cu diametrul de cca 8 m (formațiune antropogenă?). I. Ferenczi presupune că aici a putut exista un turn-avanpost roman, înălțat din bârne, care a fost distrus cu ocazia ridicării, în repetate rânduri, a unor

³³⁸ La Kacsó 2011d, 574 apar o descriere mai succintă și dimensiuni diferite, menționate în literatura acolo citată.

construcții de lemn (borne pentru semnele de triangulație). Un mic sondaj efectuat de el (a. 1969 ?) nu a prilejuit decât descoperirea de bucăți mărunte de cărbune de lemn.

Lit: Ferenczi, File de Istorie 4, 1976, 115; **Ferenczi, ActaMusPor XIV-XV, 1991, 135 sq.**

-În localitate sunt consemnate toponimiile *Dosul Văii Colibelor, La Masă, La Ocna, La Pod, Pe Dâmb, Pe Poduț, Poderei, Podul Certezelor, Podul Gătelesc, Podul Luncii, Podul Mesteacănului, Podul Imoasei, Pusta, În Pietre*, care ar putea fi, eventual, relevante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

LXIXg VIMA MICĂ

-Un topor neolitic perforat de andezit sau microdiorit, lung. 13,3 cm (fig. 335, 3), descoperit în punctul *Sub Mal*, a fost donat muzeului din Baia Mare (MJM, nr. inv. 19.583).

-Un fragment de lamă îngustă de seceră de bronz, probabil cu buton, descoperit în punctul *Fața Hotarului*, posibil în poziție secundară, a fost donat muzeului din Baia Mare (MJM, nr. inv. 19.584). Datarea: Bronz târziu 2 sau 3.

Lit.: **Kacsó 2002**, 14, fig. 2, 3; Țârlea 2012, nr. 1.544.

-Pe versantul stâng al râului Lăpuș se află o peșteră: *Gaura din Cetățea de la Vima Mică* (4003/5), formată dintr-o galerie unică, fosilă cu direcția generală de dezvoltare E-V. Dezvoltarea galeriei este de 38,4 m, iar denivelarea maximă negativă de -6,3 m. Intrarea cu înălțimea de 2 m și lățimea de 0,5 m facilitează accesul într-un prim sector de galerie cu lungimea de 21 m, orientat E-V. Acest sector este ușor descendent, galeria coboară până la cota de -1,6 m, punct în care există o acumulare de apă de percolație sub forma unei bălți, care are lungimea de 2 m, lățimea de 1,3 m și adâncimea de 0,2 m. Acest prim sector de galerie are înălțimea medie de 2,5 m, lățimea medie de 1 m, accesul se face relativ ușor, cu excepția porțiunii cuprinse între m 5 și 10 de la intrarea în peșteră, unde există o restricție de lățime cauzată de desprinderea unei lespezi din peretele stâng și care reduce lățimea galeriei până la 0,4-0,5 m. Al doilea sector are lungimea de cca 14 m, are direcția de dezvoltare E-V și este descendent într-un mod mult mai pronunțat în comparație cu primul sector. Astfel, galeria prezintă o succesiune de planuri înclinate și săritori care conduc până la denivelarea maximă negativă a galeriei (-6,3 m) situată în porțiunea terminus a peșterii. Acest sector de galerie are înălțimea medie de aproximativ 3 m, lățimea medie de 1 m. Podeaua întregii galerii este constituită dintr-un planșeu dolomitic, umplutura este formată din argilă, nisip, pe alocuri pietriș și bolovani, există concrețiuni de tipul stalactitelor, stalagmitelor, prelingerilor parietale, de tavan, sau de podea. Terminusul este reprezentat de un bloc de stâncă concreționat care delimitează două scurte și scunde pasaje de galerie situate suprapus în plan vertical la cotele de -3,5 m, respectiv -6,3 m; în aceste puncte se atinge pragul de impenetrabilitate.

Peștera a fost descoperită de Clubul „Lanternă Magică” din Halmeu și a fost recartată la un grad superior de precizie de Tr. Minghiraș, O. Negrean și B. Drencze (Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare), în 27 iunie 2009.

Lit.: **Sfășie 1980**, 92 sq.; Giurgiu *et al.* 1983, 63; **Kacsó *et al.* 2013**, 107, fig. 21-27.

-În versantul drept al râului Lăpuș, în amonte de localitate, se află *Peștera Casa de Piatră din Custura Pietrii (Peștera Haiducilor)* (4060/1), cu altitudinea relativă față de Lăpuș de cca 100 m. Peștera este uscată și are o galerie unică, suborizontală, lungă de 12 m, cu lățimi de 2-3 m și înălțimi de 3-5 m. În ziua de 19 aprilie 2008 am cercetat peștera, împreună cu o echipă formată din D. Iștvan, L. Goja, A. Ștefănoiu și I. Pop. Nu am găsit urme mai vechi de locuire, dar am constatat că peștera putea servi, pentru scurt timp, ca loc de refugiu unui număr redus de oameni.

Lit.: **Giurgiu *et al.* 1983**, 67 sq.; I. Kalmár, *Sur la morphogenèse carstique des roches carbonatiques cristallines dans les monts Preluca (distr. Maramureș)*, (ms.)³³⁹.

-Judecând după denumirile lor, este posibil ca în punctele de hotar *Dosul Văii Colibelor, La Masă, La Ocna, La Pod, Pe Dâmb, Pe Poduț, Poderei, Podul Certezelor, Podul Gătejesc, Podul Luncii, Podul Mesteacănului, Podul Imoasei, Pusta, În Pietre*, majoritatea terase de văi, să fie prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan 2008**, passim.

LXX. VIȘEU DE JOS, comună

LXXa VIȘEU DE JOS

-În iulie 1996, pe terasa din stânga râului Vișeu, în zona de confluență cu pârâul Bocicoiel, în punctele învecinate *Podu Berțenilor* și *Podu Popii*, C. Ivanciuc și T. Ivanciuc au descoperit mai multe unelte de piatră cioplită, printre care și o lamă de obsidian, care au fost atribuite tipologic, cu rezerve, epocii bronzului.

Lit.: **Ivanciuc T. 2005**, 283, nr. 31 și 32; Kacsó 2011a, 71 sq.

-Exploatarea sării în această localitate este datată în secolele XVII și XVIII.

Lit.: Maghiar, Olteanu 1970, 166; Boroneaț 2000, 156.

³³⁹ Manuscrisul mi-a fost pus la dispoziție de către D. Iștvan.

LXXI. VIȘEU DE SUS, oraș

LXXIa VIȘEU DE MIJLOC

-Brățară deschisă, secțiunea rotundă, ornamentată cu grupuri de creștături (diam. interior 6,2/6,7 cm, greut. 40 g), descoperită înainte de 1876, se afla în colecția Mihályi, în prezent la MJM (nr. inv. 227).

Lit.: *Magyar orvosok*, 165; **Mihályi, Manuscris I**, 21; Hampel 1892, 85 („Maramureș”); **Kacsó 1977b**, 135, fig. 3, 9; Kacsó 1992, 38 sq.; Kacsó 1995a, 22; Petrescu-Dîmbovița 1998, 70, nr. 650, pl. 56, 650; Kacsó 1999b, 66; Bader 2001, 18; Kacsó 2012, 185; Kacsó 2015, 269.

-Pe malul râului Vișeu se află o movilă de pământ de aproximativ 55 m lungime și 14 m lățime, înaltă de 5 m în partea sa estică, numită de localnici *Cetățeaua*, care ar putea prezenta interes din punct de vedere arheologic³⁴⁰.

Lit.: Șt. Andreica, V. Meșniță, *Cetatea din Vișeu de Sus, simplă movilă sau cetate străveche ?*, în „Informația de Maramureș” din 28 octombrie 2012, <http://www.ifz.ro/actualitate/locale/cetatea-din-viseu-de-sus-simpla-movila-de-pamant-sau-cetate-straveche.html>.

LXXIb VIȘEU DE SUS

-Un celt de bronz, achiziționat de Muzeul Comitatului Maramureș din Sighetu Marmăției (nr. inv. 565) în ianuarie 1903 de la I. Iura, provincie, probabil, din această localitate. Nu se cunosc date cu privire la soarta piesei.

Lit.: *Múzeumi évkönyv*, 78 sq.; Kacsó 2012, 185.

-Până la 1468 apar documentar două sate *Vișeu*, care sunt menționate totdeauna împreună, fără precizarea „de Jos” sau „de Sus”. Situația actualului Vișeu de Sus la confluența a două râuri mari pledează, după R. Popa, pentru existența în acel loc a unei vetre vechi de sat. Aceasta nu a fost deocamdată identificată arheologic. R. Popa este, de asemenea, de părere că nu se poate preciza cu care dintre actualele trei Vișeuri erau identice satele din secolul XIV.

Lit.: Popa 1970, 112, nota 485; Popa 1977, 38, nota 9.

-Mănăstire ridicată în anul 1719 în locul numit *Valea Scradei*. A încetat să funcționeze după 1749.

Lit.: **Bud 1911**, 80 sq.; **Metes 1936**, 178; **Filipașcu 1997**, 137; Păcurariu 1979, 243; Rusu A. A. (coord.) 2000, 283; Motogna 2009, 265 sq.; Ardelean 2012, 244.

³⁴⁰ Potrivit informațiilor primite de la Mircea Rusu, locul se numește *Dealul Cetății*.

THE ARCHAEOLOGICAL REPERTORY OF MARAMUREȘ COUNTY

-Abstract-

The present repertory is different from other studies that have been published thus far in Romania. In my opinion, no matter what its age, an archaeological discovery is any human artifact or any substance handled by man, which found its way into the ground or into any other place and which is normally unreachable. The archaeological discoveries in Maramureș County, as well as their find circumstances and environment, are the subject of the present work. In some exceptional instances, objects of great antiquity which were handed down from generation to generation and which were never buried are also described here. As a general rule, these items eventually became parts of private and public collections, or were described in scholarly works.

This repertory also deals with artifacts that can be classified under the category of industrial archaeology and mountain landscape archaeology (mining, stamp mills, foundries etc.). In order to properly understand the most important economic phenomena that characterized Maramureș over the centuries—the exploitation of subsoil resources—the description of each object is preceded by a description of the geological data and the mining history of the relevant settlements. Moreover, the evaluations of these materials offered in various previously published works are also recorded here.

Some of the county's historical monuments, which have already been the subject of study, or which correspond to this type of research, are also described here. Mention is made of written documents that contribute to a better understanding of the relevant archaeological sites and historical processes. These contain data that could serve as the basis for new archaeological research. Lost villages as well as a few special ancient burial monuments from still-extant villages and monasteries are also included in this work. Vestiges of the latter can also be traced using verifiable archaeological research and, in some cases, through archival research.

The caves identified in Maramureș County, both those in which archeological remains have come to light, and those in which no traces of human activity have been discovered because archaeological research has yet to be carried out in them, are described in this repertory. It is supposed that the number of caves used by man, in search of shelter and also a place for storing goods, is considerably higher than what is known at the present time.

In those instances in which information on local traditions connected to the origins of settlements (or of various ancient structures in them) or local toponymy can assist us in determining sites worthy of further archeological research, they have been mentioned.

Whenever information is known about the eventual destiny of the artifacts and the places in which they were discovered or preserved it is

presented here. Incorrect data regarding some of the discoveries in the county, as well as discoveries wrongly attributed to this territory, are also mentioned in order to correct the record.

Entries about archaeological items, groups of items as well as the sites in which they were discovered which have already been published are followed by a bibliography. This bibliography is more extensive than is customary, because I wanted to draw attention to the importance of some of these discoveries, the scholarly arguments they precipitated, and above all, their contribution both to our knowledge and to our appreciation of various archaeological phenomena that transcend local significance.

In the appendix, I have included maps of the administrative units in which the locations of the discoveries are indicated, as well as pictures of archaeological material described, plans of archaeological sites, section profiles, site photos, views of monuments etc.

This repertory, reflects the state of our knowledge of the archaeological discoveries from Maramureş County until the end of 2006—though in exceptional cases it makes mention of the more recent archaeological discoveries and studies—is mainly addressed to specialists in archeology, history, art history and related fields. I take this opportunity to appeal to the county's authorities and to the relevant municipalities, which now have at their disposal a tool to help understand and appreciate the richness of the local heritage. That heritage should be cherished, protected and promoted, whether through scholarly research, the efforts of local museums and also through the development of tourism. I believe the authors of monographs about settlements in Maramureş County's will find data here which will enable them to achieve a better and more sophisticated depiction of the history of the places that they study. Hopefully, history and archaeology lovers will find information here that will excite them—and enhance their interest in the subject.

Finally, I am convinced that Maramureş County contains a vast number of archaeological treasures which have not yet been brought to light—and which the scholarly community has yet to discover. Perhaps this publication of what is already known will lead to an intensification of the efforts to make new discoveries.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Maps

- A. Maramureș County. Finds from the Paleolithic, Neolithic and Aeneolithic.
- B. Maramureș County. Finds of the Bronze Age.
- C. Maramureș County. Finds from the Hallstatt and Latène Periods.
- D. Maramureș County. Finds from the Roman and Postroman Periods.
- E. Maramureș County. Finds of the Pre- and Protohistoric Periods that can not be dated closely.
- F. Maramureș County. Medieval finds and finds the 19th and 20th centuries.

- I. Map of the Ardasat parish.
- II. Map of the Ariniș parish.
- III. Map of the Asuaju de Sus parish.
- IV. Map of Baia Mare municipality.
- V. Map of the township Baia Sprie.
- VI. Map of the Băița de Sub Codru parish.
- VII. Map of the Băiuț parish.
- VIII. Map of the Băsești parish.
- IX. Map of the Bârsana parish.
- X. Map of the Biczaz parish.
- XI. Map of the Bistra parish.
- XII. Map of the Bocicoiu Mare parish.
- XIII. Map of the Bogdan Vodă parish.
- XIV. Map of the Boiu Mare parish.
- XV. Map of the township Borșa.
- XVI. Map of the Botiza parish and XLII. Map of the Poienile Izei parish.
- XVII. Map of the Budești parish.
- XVIII. Map of the township Cavnice.
- XIX. Map of the Călinești parish.
- XX. Map of the Câmpulung la Tisa parish.
- XXI. Map of the Cernești parish.
- XXII. Map of the Cicârlău parish.
- XXIII. Map of the Copalnic Mănăstur parish.
- XXIV. Map of the Coroieni parish.
- XXV. Map of the Cupșeni parish.
- XXVI. Map of the Desești parish.
- XXVII. Map of the Dragomirești parish.
- XXVIII. Map of the Dumbrăvița parish.
- XXIX. Map of the Fărcașa parish.
- XXX. Map of the Giulești parish.
- XXXI. Map of the Groși parish.

- XXXII. Map of the Ieud parish.
 XXXIII. Map of the Lăpuș parish.
 XXXIV. Map of the Leordina parish.
 XXXVI. Map of the Mireșu Mare parish.
 XXXVII. Map of the Moisei parish.
 XXXVIII. Map of the Oarța de Jos parish.
 XXXIX. Map of the Ocna Șugatag parish.
 XL. Map of the Petrova parish.
 XLI. Map of the Poienile de Sub Munte parish.
 XLIII. Map of the Recea parish.
 XLIV. Map of the Remetea Chioarului parish.
 XLV. Map of the Remeți parish.
 XLVI. Map of the Repedea parish.
 XLVII. Map of the Rona de Jos parish.
 XLVIII. Map of the Rona de Sus parish.
 XLIX. Map of the Rozavlea parish.
 L. Map of the Ruscova parish.
 LI. Map of the Sarasău parish.
 LII. Map of the Satulung parish.
 LIII. Map of the Săcălășeni parish.
 LIV. Map of the Săcel parish.
 LV. Map of the Săliște de Sus parish.
 LVI. Map of the Sălsig parish.
 LVII. Map of the Săpânța parish.
 LVIII. Map of the township Seini.
 LIX. Map of Sighetu Marmației municipality.
 LX. Map of the Strâmtura parish.
 LXI. Map of the Suci de Sus parish.
 LXII. Map of the Șișești parish.
 LXIII. Map of the Șomcuta Mare parish.
 LXIV. Map of the Tăuții Măgherauș parish.
 LXV. Map of the township Târgu Lăpuș
 LXVI. Map of the Ulmeni parish.
 LXVII. Map of the Vadu Izei parish.
 LXVIII. Map of the Valea Chioarului parish.
 LXIX. Map of the Vima Mică parish.
 LXX. Map of the Vișeu de Jos parish.
 LXXI. Map of the township Vișeu de Sus.

Archaeological objects and sites

Fig. 1. Ardasat. Ruins of the anex of the Degengeld Castel (photo C. Kacsó).

Fig. 2. Ardasat. Ruins of the Degengeld Castel (photo C. Kacsó).

Fig. 3. Ardasat. Vault of the Degenfeld family (photo C. Kacsó).

Fig. 4. Ariniș. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).

- Fig. 5. Ariniș. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 6. Ariniș. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 7. Ariniș. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 8. Ariniș. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 9. Ariniș. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 10. Asuaju de Jos, *Sub Dâmbu Crucii*. Bronze dagger (photo C. Kacsó).
- Fig. 11. Asuaju de Sus, *Feredeauă*. Ground stone shafthole axe (photo M. Luca).
- Fig. 12. Baia Mare, surroundings. Uncertain bronze hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 13. Baia Mare, surroundings. Uncertain bronze hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 14. Baia Mare, surroundings. Uncertain bronze hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 15. 1-3: Baia Mare, surroundings. Uncertain bronze hoard. 4-6: Bronzes from Transylvania (drawing G. Moldovan).
- Fig. 16. Baia Mare. Find spot *Diosi forrás (Izvorul Diosi)* (photo C. Kacsó).
- Fig. 17. Baia Mare. Hoe from the Mining gallery „Petru și Pavel Superior” (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 18. Baia Mare. Mining gallery „Delius” (photo C. Kacsó).
- Fig. 19. Baia Mare. Mining gallery „Delius” (photo C. Kacsó).
- Fig. 20. Baia Mare. Mining gallery „Delius” (photo C. Kacsó).
- Fig. 21. Baia Mare. Plan and profiles of the mining gallery „Delius” (after C. Kacsó, D. Iștván, Tr. Minghiraș).
- Fig. 22. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 1 (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 23. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 1 (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 24. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 1 (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 25. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 2 (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 26. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 2 (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 27. Baia Mare, *Piața Libertății 17*. Upper part of trench II (photo M. Țura).
- Fig. 28. Baia Mare, *Piața Libertății 17*. Upper part of two barrels from trench II (photo M. Țura).
- Fig. 29. Baia Mare, *Piața Libertății 17*. Two barrels from trench II (photo M. Țura).
- Fig. 30. Baia Mare, *Piața Libertății 17*. Barrel A (photo M. Țura).
- Fig. 31. Baia Mare, *Piața Libertății 17*. Barrel B (photo M. Țura).
- Fig. 32. Baia Mare, *Piața Libertății 17*. Entrance to a collapsed room (photo C. Kacsó).
- Fig. 33. Baia Mare, *str. Dacia*. Water chanel (photo C. Kacsó).
- Fig. 34. Baia Mare, *str. Dacia*. Channel for waste water (photo C. Kacsó).
- Fig. 35. Baia Mare, *str. Dacia*. Wooden beams (photo C. Kacsó).
- Fig. 36. Baia Mare, Baia Mare, *str. Dacia*. Wooden beams (photo C. Kacsó).
- Fig. 37. Baia Mare, *Junction of străzile Dacia and Țibleș*. Wooden construction C 1 and C 2 (photo M. Țura).

Fig. 38. Baia Mare, *Junction of străzile Dacia and Țibleș*. Wooden construction C 3 (photo M. Țura).

Fig. 39. Baia Mare, *Junction of străzile Dacia and Țibleș*. Detail of wooden construction C 1 (photo M. Țura).

Fig. 40. Baia Mare, *str. Turnului*. Remains of a medieval foundation (photo M. Țura).

Fig. 41. Baia Mare. *Piața Păcii*. Plan of the excavations (mapped by Tr. Minghiraș).

Fig. 42. Baia Mare, *Piața Păcii*. Water channel (G. 1) (photo C. Kacsó).

Fig. 43. Baia Mare, *Piața Păcii*. Upper part of water channel G. 1 (photo C. Kacsó).

Fig. 44. Baia Mare, *Piața Păcii*. Water collector (photo C. Kacsó).

Fig. 45. Baia Mare, *Piața Păcii*. Interior of G. 1 (photo Tr. Minghiraș).

Fig. 46. Baia Mare, *Piața Păcii*. Interior of G. 1 (photo Tr. Minghiraș).

Fig. 47. Baia Mare, *Piața Păcii*. Water collector and upper part a G. 1 (photo C. Kacsó).

Fig. 48. Baia Mare, *Piața Păcii*. Upper part of G. 1 (photo C. Kacsó).

Fig. 49. Baia Mare, *Piața Păcii*. Upper part of the junction of G. 1 (photo C. Kacsó).

Fig. 50. Baia Mare, *Piața Păcii*. Roof of the eastern channel (photo C. Kacsó).

Fig. 51. Baia Mare, *Piața Viitorului*. Deposit of river pebbles S. I (photo C. Kacsó).

Fig. 52. Baia Mare, *Piața Viitorului*. Stratigraphy of S. I (photo C. Kacsó).

Fig. 53. Baia Mare. Tower of St. Stephen's church (photo C. Kacsó).

Fig. 54. Baia Mare. Entrance to the chapel in the tower of St. Stephen's church (photo C. Kacsó).

Fig. 55. Baia Mare. Rose window of the chapel in the tower of St. Stephen's church (photo C. Kacsó).

Fig. 56. Baia Mare. Remains of the main entrance to St. Stephen's church (photo C. Kacsó).

Fig. 57. Baia Mare. Drawing of the main entrance to St. Stephen's church after a manuscript by Gy. Schönherr.

Fig. 58. Baia Mare. Drawing of the main entrance to St. Stephen's church after a manuscript by Gy. Schönherr.

Fig. 59. Baia Mare. Plan of the town and fortifications.

Fig. 60. Baia Sprie. Mining area called *Dealul Minei* (photo C. Kacsó).

Fig. 61. Baia Sprie. Inscription dedicated to August Longin Lobkowitz found in the Borcut mine (drawing Z. Șomcutean).

Fig. 62. Baia Sprie. Ruin of a building from the Francisc pit (foto C. Kacsó).

Fig. 63. Baia Sprie. Ruin of a building from the Francisc pit (photo C. Kacsó).

Fig. 64. Baia Sprie. Ruin of a building from the Francisc pit (photo C. Kacsó).

Fig. 65. Baia Sprie. Ruin of a building from the Francisc pit (photo C. Kacsó).

Fig. 66. Baia Sprie. Present state of the facade of the building from the Francisc pit (drawing V. Șomcutean).

- Fig. 67. Baia Sprie. Stone with an inscription „1803 RENOV” (photo D. Iştván).
- Fig. 68. Chiuzbaia. Aeneolithic stone axe (photo M. Luca).
- Fig. 69. Chiuzbaia „Dwarf Mine”, plan and profiles (after C. Kacsó, D. Iştván, Tr. Minghiraş).
- Fig. 70. Chiuzbaia „Dwarf Mine” (photo Tr. Minghiraş).
- Fig. 71. Băiuţ. Chapel in the cemetery (photo C. Kacsó).
- Fig. 72. Băiuţ. Inscribed tomb stone from 1789 on the wall of the cemetery chapel (photo C. Kacsó).
- Fig. 73. Strâmbu Băiuţ. Remains of the foundation of the medieval metal casting works (photo C. Kacsó).
- Fig. 74. Strâmbu Băiuţ. Water cistern in the area of the casting works (photo C. Kacsó).
- Fig. 75. Onceşti, *Cetăţea*. Northern profile of trench B (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 76. Onceşti, *Cetăţea*. Profile of trench B (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 77. Onceşti, *Cetăţea*. Profile of trench of the west side of the medieval tower (după H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 78. Onceşti, *Cetăţea*. Profile of trench II in the rampart (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 79. Onceşti, *Cetăţea*. Profile of trench III (in the Dacian settlement) (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 80. Onceşti, *Cetăţea*. Plan of the medieval tower (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 81. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 82. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pintadera and spindle whorl (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 83. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 84. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 85. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 86. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 87. Bicăz, *Igoaie*. Settlement profile of trench I.
- Fig. 88. Bicăz, *Togul Nemţilor I*. Tumulus necropolis (photo C. Kacsó).
- Fig. 89. Crasna Vişeuului, *După Olaha*. Site where the Late Bronze Age Hoard was discovered (photo C. Kacsó).
- Fig. 90. Crăciuneşti. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 91. Crăciuneşti. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 92. Crăciuneşti. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 93. Crăciuneşti. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).

- Fig. 94. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 95. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 96. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 97. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 98. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 99. Crăciunești, *Mohelca*. Early medieval house nr. 2 (after R. Popa, R. Harhoiu).
- Fig. 100. Crăciunești, *Mohelca*. Pottery of the VIIth century AD (after R. Popa, R. Harhoiu).
- Fig. 101. Lunca la Tisa, *Peștera lui Doboș*. Inscription near the entrance to a cave with a stylized human figure (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 102. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 103. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 104. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 105. Tisa, *Lazuri/Certeze*. 1-7. Hallstatt pottery. 8-9. Clay whorls. 10-11. Iron artifacts (drawing G. Moldovan).
- Fig. 106. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Plan of a Hallstatt pit and profile of trench 1
- Fig. 107. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Plan and profile of a semi subterranean Hallstatt dwelling.
- Fig. 108. Bogdan Vodă, *Grădina lui Cârlig*. Medieval manour eastern profile of trench 1/1964 (after R. Popa, M. Zdroba).
- Fig. 109. Bogdan Vodă, *Grădina lui Cârlig*. Medieval manour, profile of trenches 1b and 1c/1964 (after R. Popa, M. Zdroba).
- Fig. 110. Bogdan Vodă, *Grădina lui Cârlig*. View of the excavation (photo R. Popa).
- Fig. 111. Bogdan Vodă, *Grădina lui Cârlig*. Medieval pottery (after R. Popa, M. Zdroba).
- Fig. 112. Bogdan Vodă, *La Mănăstire*. Spherical pot (after R. Popa, M. Zdroba).
- Fig. 113. Boiu Mare, *Zăpodie*. Field stone sahfted axe (photo M. Luca).
- Fig. 114. Băile Borșa. Upper Ana mine, longitudinal profile (after C. Kacsó, D. Iștvan, Tr. Minghiraș).
- Fig. 115. Băile Borșa. Upper Ana mine, plan and profile (after C. Kacsó, D. Iștvan, Tr. Minghiraș).
- Fig. 116. Băile Borșa. Bartholomew mine, plan (after C. Kacsó, D. Iștvan, Tr. Minghiraș).
- Fig. 117. Botiza. Gravestone with crucifix (photo L. P. Goja).
- Fig. 118. Cavnic. Inscription from 1511 (copy?) (photo C. Kacsó).
- Fig. 119. Cavnic. Inscription from 1717 (photo C. Kacsó).
- Fig. 120. Cavnic. Stone marker for a mining consession (?) from 1865 (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 121. Cavnic, *Logolda*. Ruin of a metalurgical preparation factory (photo C. Kacsó).

- Fig. 122. Cavnic, *Logolda*. Ruin of a metalurgical preparation factory (photo C. Kacsó).
- Fig. 123. Cavnic, *Logolda*. Ruin of a metalurgical preparation factory (photo C. Kacsó).
- Fig. 124. Călinești, *Rogoaze*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 125. Călinești, *Rogoaze*. View of the excavation (photo R. Popa).
- Fig. 126. Vad, *Poduri*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 127. Vad, *Poduri*. View of the excavation (photo C. Kacsó).
- Fig. 128. Vad, *Poduri*. View of the excavation (photo C. Kacsó).
- Fig. 129. Libotin, *Dâmbu Crucii I*. View of the excavation (photo A. Suth).
- Fig. 130. Libotin, *Dâmbu Crucii I*. Plan of the excavation.
- Fig. 131. Dragomirești. Late Bronze Age hoard (2, 5-8 after M. Roska).
- Fig. 132. Dumbrăvița. Gold treasure (after A. Mozsolics).
- Fig. 133. Giulești, *Berceasca*. Pottery of the 14-15th centuries AD (after R. Popa).
- Fig. 134. Giulești, *Biserică*. View of the excavation (photo R. Popa).
- Fig. 135. Giulești, *Biserică*. Medieval silver rings (after R. Popa).
- Fig. 136. Lăpuș, *Sub Podoroi*. Dross from the iron foundry (photo G. Trnka).
- Fig. 137. Lăpuș, Terrace *Podanc*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 138. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 2 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 139. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 4 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 140. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 5 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 141. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 6 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 142. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 143. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 9 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 144. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 9 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 145. Lăpuș, *Podancul Mare*. Vessel from Tumulus 12 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 146. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 20 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 147. Lăpuș, *Podanc*. Plan and profile of the Tumulus 6.
- Fig. 148. Lăpuș, *Podanc*. Plan and profile of Tumulus 7.
- Fig. 149. Lăpuș, *Podancul Mare*. Plan and profile of Tumulus 16.
- Fig. 150. Lăpuș, *Podancul Mare*. Plan and profile of Tumulus 18.
- Fig. 151. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21 before the start of the excavations (foto C. Kacsó).
- Fig. 152. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21, view of the excavation (photo F. Szabó).
- Fig. 153. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21, view of the excavation (photo F. Szabó).
- Fig. 154. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21, view of the excavation (photo photo C. Kacsó).
- Fig. 155. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21, view of the excavation (photo photo C. Kacsó).
- Fig. 156. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 21 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 157. Lăpuș, *Gura Tinoasei*. Vessel from Tumulus 22 (drawing G. Moldovan).

- Fig. 158. Lăpuș, *Gura Tinoasei*. Vessel from Tumulus 24 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 159. Lăpuș, *Podoroi*. Ruin of a iron foundry (photo C. Kacsó).
- Fig. 160. Lăpuș, *Podoroi*. Ruin of a iron foundry (photo C. Kacsó).
- Fig. 161. Lăpuș, *Podoroi*. Ruin of a iron foundry (photo C. Kacsó).
- Fig. 162. Lăpuș, *Podoroi*. Ruin of a iron foundry (photo C. Kacsó).
- Fig. 163. Oarța de Jos, *Vâlceaua Rusului*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 164. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus vessel (photo C. Robescu).
- Fig. 165. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Remains of a Wietenberg house (photo C. Kacsó).
- Fig. 166. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Remains of a Suci de Sus house (photo C. Kacsó).
- Fig. 167. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 168. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 169. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 170. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 171. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 172. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. 1-4. Suci de Sus pottery. 5-12. Clay objects. 13. Mould. 14. Flint arrowhead 15-16. Bronze pins (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 173. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Finds from the 1th Millenium AD (after I. Stanciu).
- Fig. 174. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Finds from the 1th Millenium AD (after I. Stanciu).
- Fig. 175. Oarța de Sus, *Măgura Hill*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 176. Oarța de Sus, *Măgura*. Profile the Coțofeni subterranean dwelling (after D. Pop).
- Fig. 177. Oarța de Sus, *Măgura*. Neolithic pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 178. Oarța de Sus, *Măgura*. Neolithic pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 179. Oarța de Sus, *Măgura*. Neo-aeneolithic pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 180. Oarța de Sus, *Măgura*. Flint and obsidian microliths (drawing G. Moldovan).
- Fig. 181. Oarța de Sus, *Măgura*. Stone axes (drawing G. Moldovan).
- Fig. 182. Oarța de Sus, *Măgura*. Stone axes (drawing G. Moldovan).
- Fig. 183. Oarța de Sus, *Măgura*. Stone axes (drawing G. Moldovan).
- Fig. 184. Oarța de Sus. Stone axes. 1-7. *Măgura*. 8. *Bobota* (drawing G. Moldovan).

- Fig. 185. Oarța de Sus. Dacian grinding stones. 1. *Dealul Crucii*. 2. *Măgura* (after I. Stanciu).
- Fig. 186. Oarța de Sus, *Măgura*. Dacian pottery (after I. Stanciu).
- Fig. 187. Oarța de Sus, *Măgura* (?). Roman pottery (after I. Stanciu).
- Fig. 188. Oarța de Sus-*Dealul Stremțului* and *Ghiile Botii*. View of the sites (photo C. Kacsó).
- Fig. 189. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Profile of the ritual construction (photo C. Kacsó).
- Fig. 190. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 8 (photo C. Kacsó).
- Fig. 191. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 11 (photo C. Kacsó).
- Fig. 192. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 11 (photo C. Kacsó).
- Fig. 193. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 12 (photo C. Kacsó).
- Fig. 194. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 18 (photo C. Kacsó).
- Fig. 195. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 18 (photo C. Kacsó).
- Fig. 196. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 18 (photo C. Kacsó).
- Fig. 197. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 198. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 199. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 200. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 201. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 202. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 203. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 204. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 205. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 206. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Clay model of carriage, ritual pit 7 (photo C. Robescu).
- Fig. 207. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Incense burner, ritual pit 3 (photo C. Robescu).
- Fig. 208. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Incense burner, ritual pit 1 (photo C. Robescu).
- Fig. 209. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Gold jewelry, ritual pit 1 (photo C. Robescu).
- Fig. 210. Oarța de Sus, *Dealul Stremțului*. View of the excavation (photo C. Kacsó).
- Fig. 211. Poienile Izei. Stone object with unclear function (photo C. Kacsó).

- Fig. 212. Lăpușel, *Tedeș*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 213. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 214. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 215. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 216. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 217. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 218. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 219. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 220. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 221. Lăpușel, *Ciurgău*. 1-2. 4-5. Suci de Sus pottery. 3. Wietenberg fragment (drawing G. Moldovan).
- Fig. 222. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 223. Lăpușel, *Ciurgău*. View of the excavation (photo I. Stanciu).
- Fig. 224. Lăpușel, *Ciurgău*. View of the excavation (photo I. Stanciu).
- Fig. 225. Lăpușel, *Ciurgău*. Plan and profile of the house 2 and pit 12 (after I. Stanciu).
- Fig. 226. Lăpușel, *Ciurgău*. Plan and profile of the house 3 (after I. Stanciu).
- Fig. 227. Lăpușel, *Ciurgău*. Plan and profile of the stone oven (after I. Stanciu).
- Fig. 228. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 1 (after I. Stanciu).
- Fig. 229. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 1 (after I. Stanciu).
- Fig. 230. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 1 (after I. Stanciu).
- Fig. 231. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 2 (after I. Stanciu).
- Fig. 232. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from pit 12 (after I. Stanciu).
- Fig. 233. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 3 (after I. Stanciu).
- Fig. 234. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from the stone oven (after I. Stanciu).
- Fig. 235. Lăpușel, *Ciurgău*. Stone, clay and iron artifacts (after I. Stanciu).
- Fig. 236. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Reconstituted tower (photo C. Kacsó).
- Fig. 237. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Remains of a wall (photo L. P. Goja).
- Fig. 238. Rona de Jos. Funerary stone cross from 1790 (photo C. Kacsó).
- Fig. 239. Coștiui. Late Bronze Age hoard (I.) (drawing G. Moldovan).
- Fig. 240. Coștiui. Longitudinal profile of medieval salt mines (after S. Zaharia).
- Fig. 241. Coștiui. Plan and profile of the salt mine Apafi.
- Fig. 242. Sarasău, *După Ștrec*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 243. Sarasău, *După Ștrec*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 244. Sarasău. Jewelry from the gold treasure (collection Mihályi) (photo K. Török).
- Fig. 245. Sarasău. Spiral discs from the gold treasure (after F. Rómer).
- Fig. 246. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 247. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 248. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 249. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 250. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).

- Fig. 251. Sarasău, *Zăpodie*. 1-4. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan). 5. Sword scabbard or point (?) (after R. Popa).
- Fig. 252. Sarasău, *Zăpodie*. Plan of the house from 4-5th centuries AD (after R. Popa, R. Harhoiu).
- Fig. 253. Sarasău, *Zăpodie*. Artifacts from 4-5th centuries AD (after R. Popa, R. Harhoiu).
- Fig. 254. Sarasău, *Zăpodie*. View of the excavation (photo R. Popa).
- Fig. 255. Sarasău, *Zăpodie*. Clay and stone artifacts (after R. Popa).
- Fig. 256. Sarasău, *Zăpodie*. Early medieval pottery (after R. Popa).
- Fig. 257. Sarasău, *Zăpodie*. Early medieval pottery (after R. Popa).
- Fig. 258. Sarasău, *Zăpodie*. Early medieval pottery (after R. Popa).
- Fig. 259. Sarasău, *Cetățuia*. Profiles (after R. Popa).
- Fig. 260. Satulung. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 261. Coruia. Gold treasure (after St. Foltiny).
- Fig. 262. Săpânța. Middle Bronze Age hoard (1. drawing G. Moldovan, 2-3 after D. Popescu, M. Rusu).
- Fig. 263. Săpânța. Middle Bronze Age hoard (after D. Popescu, M. Rusu).
- Fig. 264. Seini. Ruin of a medieval fortification (photo L. P. Goja).
- Fig. 265. Seini. Ruin of a medieval fortification (photo L. P. Goja).
- Fig. 266. Seini. Ruin of a medieval fortification (photo L. P. Goja).
- Fig. 267. Seini. Slag heap (photo M. Luca).
- Fig. 268. Seini. Slag heap (photo M. Luca).
- Fig. 269. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. Plan of the fortified settlement (after K. Horedt).
- Fig. 270. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. Profiles of the trench 1 and 5 (after K. Horedt).
- Fig. 271. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. View of the excavation (photo F. Nistor).
- Fig. 272. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. View of the excavation (photo F. Nistor).
- Fig. 273. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. Late Bronze Age pottery (after K. Horedt).
- Fig. 274. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. Late Bronze Age pottery (after K. Horedt).
- Fig. 275. Sighetu Marmației. Gold treasure (after St. Foltiny).
- Fig. 276. Sighetu Marmației, *Făget*. Profile of the trench 1.
- Fig. 277. Sighetu Marmației, *Făget*. Profile of the trench 2 and the plan of the excavation.
- Fig. 278. Sighetu Marmației, *Făget*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 279. Sighetu Marmației, *Făget*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 280. Sighetu Marmației, *Făget*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 281. Sighetu Marmației, *Făget*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 282. Sighetu Marmației, *Valea Mare*. 1. Whetstone. 2-9. Medieval pottery (after R. Popa).

- Fig. 283. Sighetu Marmației, *Valea Mare*. Medieval pottery (after R. Popa).
- Fig. 284. Sighetu Marmației, *Valea Mare*. Medieval pottery (after R. Popa).
- Fig. 285. Sighetu Marmației, *Valea Mare*. Medieval pottery (after R. Popa).
- Fig. 286. Suci de Jos, *Vârful Suciului Hill*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 287. Suci de Sus, Terrace *Poduri pe Coastă*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 288. Suci de Sus, *Poduri pe Coastă*. Suci de Sus pottery (after ArchÉrt 20, 1900).
- Fig. 289. Suci de Sus, *Poduri pe Coastă*. Suci de Sus pottery (after M. Roska).
- Fig. 290. Suci de Sus, *Poduri pe Coastă (?)*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 291. Suci de Sus, *Poduri pe Coastă (?)*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 292. Suci de Sus, *Poduri pe Coastă*. Suci de Sus pottery (photo A. Dabasi).
- Fig. 293. Suci de Sus, *Poduri pe Coastă*. Suci de Sus pottery (photo A. Dabasi).
- Fig. 294. Suci de Sus, Terrace *Troian*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 295. Cetățele. Early Medieval spearhead (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 296. Ciolt, *Cioltișor I*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 297. Ciolt, *Cioltișor II*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 298. Vălenii Șomcutei, *Valea lui Ștefan*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 299. Vălenii Șomcutei, *Valea lui Ștefan*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 300. Vălenii Șomcutei, *Valea lui Ștefan*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 301. Vălenii Șomcutei, *Valea lui Ștefan*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 302. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. The cave entry (foto C. Kacsó).
- Fig. 303. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Cave gallery (photo Tr. Minghiraș).
- Fig. 304. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 305. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 306. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 307. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 308. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).

- Fig. 309. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Bone artifacts (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 310. 1-17. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Early medieval pottery.
18. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Vessel from the 7th century AD (after I. Stanciu)
- Fig. 311. Bușag., *Coasta Bușagului* Hill. View of the site (photo G. Trnka).
- Fig. 312. Bușag, *Coasta Bușagului*. Scrapers (after R. Dobrescu).
- Fig. 313. Bușag, *Coasta Bușagului*. Circular scrapers (after R. Dobrescu).
- Fig. 314. Bușag, *Coasta Bușagului*. Burins (after R. Dobrescu).
- Fig. 315. Bușag, *Coasta Bușagului*. Retouched blades (after R. Dobrescu).
- Fig. 316. Tăuți Măgherăuș. Round seal from beginning 17th century (after J. K. Molnár).
- Fig. 317. Someș-Uileac. Early medieval gold torque (after J. Hampel).
- Fig. 318. Valea Chioarului. Axes from the bronze hoard (after J. Hampel, D. Popescu, M. Rusu).
- Fig. 319. Peteritea. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 320. Peteritea. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 321. Peteritea. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 322. Peteritea. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 323. Peteritea. Stone table (photo C. Kacsó).
- Fig. 324. Baia Mare, *str. Lăcătușului*. Facade of the house no. 8 (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 325. Baia Mare. Commemorative plate with the portrait and the coat of arms of Bishop László Mattyasovszky (photo C. Kacsó).
- Fig. 326. Baia Mare. Medieval pottery from 16th century (drawing G. Moldovan).
- Fig. 327. Firiza. Mining gallery „Mina Haiducilor” (photo Tr. Minghiraș).
- Fig. 328. Firiza. Mining gallery „Mina Haiducilor” (photo C. Kacsó).
- Fig. 329. Firiza. Mining gallery „Mina Haiducilor” (photo C. Kacsó).
- Fig. 330. Firiza. Hoe from the mining gallery „Mina Haiducilor” (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 331. Firiza. Mining gallery „Mina Haiducilor” (photo Tr. Minghiraș).
- Fig. 332. Baia Sprie, *str. Horea*. Medieval water channel (drawing Z. Șomcutean)
- Fig. 333. Stone artifacts. 1. Bârsana. 2-3. Coaș. 4-5. Băița de Sub Codru. 6-8. Târgu Lăpuș. 9. Ilba. 10. Dumbrăvița (drawing G. Moldovan).
- Fig. 334. Stone artifacts. 1. Libotin. 2. Petrova. 3. Dumbrăvița. 4. Cetățele. 5. Oarța de Sus. 6. Ilba (drawing G. Moldovan).
- Fig. 335. Stone artifacts. 1. Asuaju de Sus. 2. Băița de Sub Codru. 3. Vima Mică. 4. Boiu Mare. 5. Chiuzbaia. 6. Coroieni (drawing G. Moldovan).
- Fig. 336. Stone artifacts. 1-2. Sighetu Marmației-*Solovan*. 3. Tămășești. 4-5. Lăpuș. 6-7. Oarța de Sus (drawing G. Moldovan).
- Fig. 337. Oarța de Sus, *Măgura*. 1-6. 8-19. Dacian pottery. 7. Axle disk (drawing G. Moldovan).
- Fig. 338. Oarța de Sus, *Măgura*. Dacian pottery (drawing G. Moldovan).

- Fig. 339. Oarța de Sus, *Dealul Stremțului*. 1-5. 8-13. Suciul de Sus fragments. 6-7. Wietenberg fragments (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 340. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Remains of a wall (photo C. Kacsó).
- Fig. 341. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Remains of a wall (photo C. Kacsó).
- Fig. 342. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Remains of a wall (photo C. Kacsó).
- Fig. 343. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Stove tile (drawing G. Florea).
- Fig. 344. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Stove tile (drawing G. Florea).
- Fig. 345. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Stove tile (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 346. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Fragments of stove tiles (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 347. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Brick (drawing and photo Z. Șomcutean).
- Fig. 348. Sighetu Marmației. Bronze sword and its place of discovery.
- Fig. 349. Ciolt, *Cioltișor*. Roman vessel (drawing G. Moldovan).
- Fig. 350. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 351. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 352. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 353. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 354. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 355. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 356. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 357. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 358. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 359. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 360. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 361. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Bronze Age pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 362. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Clay objects (drawing G. Moldovan).
- Fig. 363. Băița. Mining gallery „Sf. Gheorghe Negru” (photo C. Kacsó).
- Fig. 364. Băița. Mining gallery „Sf. Gheorghe Negru” (photo C. Kacsó).
- Fig. 365. Băița. Mining gallery „Sf. Gheorghe Negru” (photo C. Kacsó).
- Fig. 366. Băița. Mining gallery „Sf. Gheorghe Negru” (photo C. Kacsó).

- Fig. 367. Băița. Mining gallery „Sf. Gheorghe Negru” (photo C. Kacsó).
- Fig. 368. Băița. Mining gallery „Sf. Gheorghe Negru”. Wooden object *in situ* (photo C. Kacsó).
- Fig. 369. Tăuți Măgherăuș, *Viile Tăuți*. 1-4. Bronze Age pottery. 5-7. Clay objects (drawing G. Moldovan).
- Fig. 370. Tăuți Măgherăuș, *Viile Tăuți*. Clay objects (drawing G. Moldovan).
- Fig. 371. Tăuți Măgherăuș, *Viile Tăuți*. Clay objects (drawing G. Moldovan).
- Fig. 372. Ulmoasa. Mining gallery 1 (photo C. Kacsó).
- Fig. 373. Ulmoasa. Mining gallery 1 (photo C. Kacsó).
- Fig. 374. Ulmoasa. Mining gallery 1 (photo C. Kacsó).
- Fig. 375. Ulmoasa. Mining gallery 2 (photo C. Kacsó).
- Fig. 376. Ulmoasa. Mining gallery 2 (photo C. Kacsó).
- Fig. 377. Târgu Lăpuș, *Eghereș*. 1-7. Bronze Age pottery. 8-9. Clay objects (drawing G. Moldovan).
- Fig. 378. Sălnița, *Custura Cetățelei* (photo L. P. Goja).
- Fig. 379. Sălnița, *Custura Cetățelei*. Stone wall (photo C. Kacsó).
- Fig. 380. Sălnița, *Custura Cetățelei*. Profil of the stone wall (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 381. Sălnița, *Custura Cetățelei*. Map with the stone wall and the platform (mapped by A. Mureșan).

INDICELE ALFABETIC AL LOCALITĂȚILOR

A

Ardusat (*Erdőszáda*) Ia
 Arduzel (*Szamosardó*) LXVIa
 Arieșu de Câmp (*Mezőaranyos*) Ib
 Arieșu de Pădure (*Erdőaranyos*)
 LIIa
 Ariniș (*Egerhát*) IIa
 Aspra (LXIXa)
 Asuaju de Jos (*Alsószivágy*) IIIa
 Asuaju de Sus (*Felsőszivágy*) IIIb

B

Baba (*Bába*) XXIVA
 Baia Mare (*Nagybánya, Neustadt, Frauenbach*) IVa
 Baia Sprie (*Felsőbánya, Mittelstadt*) Va
 Băile Borșa (*Borsabánya, Borscha*)
 XVa
 Băița de Sub Codru (*Mosóbánya*)
 VIa
 Băița (*Láposbánya*) LXIVA
 Băiuț (*Oláhláposbánya, Erzsébetbánya*) VIIa
 Băsești (*Szilágyillésfalva*) VIIIa
 Bârgău (*Kissikárló*) XXIIa
 Bârsana (*Bárcánfalva*) IXa
 Berbești (*Bárdfalva*) XXXa
 Berchez (*Magyarberkesz*) XLIVA
 Berchezoaia (*Berkeszpataka*)
 XLIVb
 Berința (*Kővárberence*) XXIIIa
 Bicz (*Bikácsfalva*) Xa
 Bistra (*Petrovabisztra*) XIa
 Blidari IVb
 Bocicoiel (*Kisbocskó*) XIIIa
 Bocicoiu Mare (*Nagybocskó*) XIIa
 Bogdan Vodă (*Cuhea, Izakonyha*)
 XIIIb
 Boiereni (*Boérfalva*) LXVa
 Boiu Mare (*Nagybúny*) XIVA
 Bontăieni (*Pusztatelek*) LXIIa

Borcút (*Borkút*) LXVb
 Borșa (*Borsa*) XVb
 Botiza (*Batiza*) XVIa
 Bozânta Mare (*Nagybozinta*)
 LXIVb
 Bozânta Mică (*Kisbozinta*) XLIIIa
 Breb (*Bréb*) XXXIXa
 Brebeni (*Brébfalva*) XXIIa
 Buciumi (*Törökfalva*) LXIIIa
 Budești (*Budfalva*) XVIIa
 Bușag (*Buság*) LXIVc
 Buteasa (*Bucsonfalva*) LXIIIb
 Buzești (*Szamosújfalva*) XXIXa

C

Cavnic (*Kapnikbánya*) XVIIIa
 Călinești (*Felsőkálinafalva*) XIXa
 Cărbunari (*Kővárfüred*) XXVIIIa
 Cărpiniș (*Kővárgyertyános*) XXIIIb
 Cătălina (*Koltókatalin, Katalinendorf*) LIIIIa
 Câmpulung la Tisa (*Hosszúmező, Langenfeld*) XXa
 Cernești (*Csenefalva*) XXIIb
 Cetățele (*Györkefalva*) LXIIb
 Chechiș (*Oláhkékes*) XXVIIIb
 Chelița (*Kelence*) LXVIIb
 Chiuzbaia (*Kisbánya*) Vb
 Cicârlău (*Nagysikárló*) XXIIb
 Ciocotiș (*Csókás*) XXIc
 Ciolt (*Csolt*) LXIIIc
 Ciuta (*Szilágynyíres*) Xb
 Coaș (*Kovás*) LIIIIb
 Codru Butesii (*Kodrulytelep*)
 LXIIIb
 Coltău (*Koltó*) LIIIIc
 Colțirea (*Kolcér*) Ic
 Copalnic (*Surdukkápolnok*) XXIIIc
 Copalnic-Deal XXIIIb
 Copalnic Mănăștur
 (*Kápolnokmonostor*) XXIIIe
 Cornești (*Somosfalva*) XIXb

Corni (*Somfalv*) Xc
Coroieni (*Karulyfalva*) XXIVb
Coruia (*Karuly*) LIIIc
Costeni (*Kosztafalva*) XXVa
Coștiui (*Ronaszék*) XLVIIIa
Crasna Vișeului (*Petrovakraszna*)
XIb
Crăciunești (*Tizakarácsonyfalva*)
XIIb
Cufoaia (*Kohópatak*) LXVc
Culcea (*Kővárkölcse*) LIIIc
Cupșeni (*Kupsafalva*) XXVb
Curtuiușu Mare (*Nagykörtvélyes*)
LXVIIIa
Curtuiușu Mic (*Kiskörtvélyes*)
XXIIIc

D

Dămăcușeni (*Domokos*) LXVd
Dănești (*Bajfalv*) LXIIc
Dăneștii Chioarului (*Dánfalva*)
XXXVIa
Dealul Corbului LXIXb
Dealul Mare (*Dülőfalva*) XXIVc
Desești (*Desze*) XXVIa
Dobricu Lăpușului (*Láposdebrek*)
LXVe
Dragomirești (*Dragomérfalva*)
XXVIIa
Drăghia (*Drágosfalva*) XXIVd
Dumbrava (*Kisdebrecen*) LXVf
Dumbrăvița (*Szakállasdombó*)
XXVIIIc
Durușă (*Durusa*) LXVIIIb

F

Fărcașă (*Farkasaszó*) XXIXb
Făurești (*Kováskapolnok*) XXIIIg
Fânațe (*Kővárfontác*) XXIc
Fântânele (*Lápospataka*) LXVg
Ferești (*Fejérfalva*) XXXb
Fericea (*Szamosferice*) LXVIIIc
Fersig (*Fehérszék*) LIb
Finteușu Mare (*Kisfentős*) LXIIIc

Finteușu Mic (*Kisfentős*) LIIc
Firiza (*Felsőfernezely*) IVc
Frâncenii Boiului (*Frínkfalva*)
XIVb

G

Gârdani (*Gárdanfalva*) LVIa
Giulești (*Máragyulafalva*) XXXc
Glod (*Glód*) LXa
Groape (*Haragosalja*) LXVh
Groși (*Tőkésbánya*) XXXIa
Groșii Țibleșului (*Tőkés*) LXIa

H

Handalu Ilbei (*Ilbabánya*) XXIIc
Hărnicești (*Hernécs*) XXVIIb
Hideaga (*Pusztahidegkút*) LIIc
Hoteni (*Hotinka*) XXXIXb
Hovrila (*Hávord*) LXIIIc

I

Iadăra (*Jeder*) XXXVIIb
Iapa (*Kabolapatak*) LIXa
Ieud (*Jód*) XXXIIa
Ilba (*Iloba*) XXIIc
Inău (*Ünőmező*) LXVI
Izvoarele (*Bloaja, Balázsszeg*)
XXIc

Î

Întrerâuri LIIIc

J

Jugăstreni (*Jávoros*) LXIXc

L

Larga (*Tágfalva*) LXIIb
Lazu Baciului LIXb
Lăpuș (*Oláhlápos*) XXXIIIa
Lăpușel (*Hagymáslápos*) XLIIIb
Lăschia (*Lacház*) XXIIIh
Leordina (*Leordina*) XXXIVa
Libotin (*Libaton*) XXVc
Lucăcești (*Szamoslukácsi*) XXXVIc
Lunca la Tisa (*Lonka*) XIIc

M

Mara (*Crăcești, Krácsfalva*) XXVIc
 Măgureni (*Nagyhegy*) XXIf
 Mănăstirea XXXd
 Mânău (*Mano*) LXVIc
 Merișor (*Szamosmonostor*) LXIVd
 Mesteacăn (*Kisnyíres*) LXVIIIc
 Mireșu Mare (*Nagynyíres*)
 XXXVIc
 Mocira (*Láposhidegkút*) XLIIIc
 Mogoșești (*Magosfalva*) LIc
 Moisei (*Majszin*) XXXVIIa

N

Nănești (*Nánfalva*) IXb
 Negreia (*Nyegrefalva*) LXIIc
 Nistru (*Miszbánya*) LXIVc

O

Oarța de Jos (*Alsóvárca*) XXXVIIIa
 Oarța de Sus (*Felsővárca*)
 XXXVIIIb
 Ocna Șugatag (*Aknasugatag*)
 XXXIXc
 Ocoliș (*Feketefalu*) XXXIb
 Odești (*Vadafalva*) VIb
 Oncești (*Váncsafalva*) IXc
 Orțâta (*Középvárca*) XXXVIIIc

P

Peteritea (*Petőrét*) LXIXd
 Petrova (*Petrova*) XLa
 Piatra (XLVa)
 Plopiș (*Nyárfás*) LXIIc
 Poiana Botizii (*Rákosfalva*) VIIb
 Poienile de sub Munte (*Havasmező*)
 XLIa
 Poienile Izei (*Poienile Glodului,*
Sajómező) XLIIa
 Posta (*Pusztafentős*) XLIVc
 Preluca Nouă XXIIIc
 Preluca Veche (*Haragos*) XXIIIj
 Pribilești (*Pribékfalva*) LIIf

Prislop (*Jóháza*) XIVc

R

Răzoare (*Macskamező*) LXVj
 Recea (*Lénárdfalva*) XLIIId
 Remecioara XLIVd
 Remetea Chioarului (*Kővárremete*)
 XLIVc
 Remeți (*Pálosremete*) XLVb
 Remeți pe Someș (*Gyökerez*)
 XXXVIc
 Repedea (*Oroszkő*) XLVIa
 Rodina (*Rogyina*) IIb
 Rogoz (*Rogoz*) LXVc
 Rohia (*Rohi*) LXVI
 Românești (*Szalmapatak*) XIVd
 Rona de Jos (*Alsórona*) XLVIIa
 Rona de Sus (*Felsőrona*) XLVIIIb
 Rozavlea (*Rozália*) XLIXa
 Rus (*Kékesoroszfalu*) XXVIIIc
 Ruscova (*Visóoroszi*) La
 Rușor (*Rózsapatak*) XXIIIk

S

Sarasău (*Szarvaszó*) LLa
 Sat Șugatag (*Falusugatag*)
 XXXIXd
 Satulung (*Kővárhosszúfalva*) LIg
 Satu Nou de Jos (*Alsóújfalu*)
 XXXIc
 Satu Nou de Sus (*Felsőújfalu*) Vc
 Săbișa (*Kisesebespatak*) LVIIIa
 Săcălășeni (*Szakállasfalva*) LIIIg
 Săcel (*Izaszacsal*) LIVA
 Săliște (*Kecskésfalva*) VIIIb
 Săliștea de Sus (*Felsőszelistye*) LVa
 Sălnița (*Erdőszállás*) LXIXc
 Sălsig (*Szélszeg*) LVIIb
 Săpânța (*Szaplonca*) LVIIa
 Săsar (*Zázár*) XLIIIc
 Sârbi, com. Budești (*Szerfalva*)
 XVIIb
 Sârbi, com. Fărcașa (*Oláhtótfalu*)
 XXIXc

Seini (*Szinérváralja*) LVIIIb
Sighetu Marmăției
 (*Máramarossziget*) LIXc
Slătioara (*Izasópatak*) LXb
Someș-Uileac (*Szilágyújlak*)
 LXVI d
Stejera (*Jávorfalu*) XXXVIf
Stoiceni (*Sztojkafalva*) LXVm
Strâmbu Băiuț (*Kohóvölgy*) VIIc
Strâmtura (*Szurdok*) LXC
Stremț (*Bükkőtófalva*) VIIIc
Suciu de Jos (*Alsószócs*) LXIc
Suciu de Sus (*Felsőszócs*) LXId

Ș

Șieu (*Sajó*) XLIXb
Șindrești (*Felsőándorfalva*)
 XXVIIIe
Șișești (*Lacfalva*) LXIIe
Șomcuta Mare (*Nagysomkút*)
 LXIIIg
Șugău (*Sugó*) LIXd
Șurdești (*Dioshalom*) LXIIg

T

Tămaia (*Tomány*) XXIXd
Tămășești (*Szilágyegerbegy*) IIc
Tăuții Măgherauș (*Miszmogyoros,*
 Misztótfalu) LXIVf
Tăuții de Sus (*Giródtótfalu*) Vd
Târgu Lăpuș (*Magyarláros*) LXVn
Teceu Mic (*Kistécső*) XLVc
Tisa (*Virișmort, Tiszaveresmart*)
 XIIc
Tohat (*Szamosköz*) LXVIe
Trestia (*Kötelesmező*) XXIg
Tulghieș (*Szamosölgyes*) XXXVIg

Ț

Țicău (*Szamoscikó*) LXVIf

U

Ulmeni (*Sülelmed*) LXVIg
Ulmoasa (*Ulmásza*) LXIVg
Unguraș (*Magyarkékes*) XXVIII f
Ungureni (*Nemesbudafalva*) XXVd
Urmeniș (*Bükkörményes*) VIc

V

Vad (*Révkápolnok*) XXIII f
Vadu Izei (*Farkasrét*) LXVIIa
Valea Chioarului (*Gaura,*
 Kővargara) LXVIIIe
Valea Cufundoasă LIXe
Valea Hotarului LIXf
Valea Neagră (*Feketepatak*) IVd
Valea Stejarului (*Valea Porcului,*
 Disznópataka) LXVIIb
Valea Vișeuului (*Visóvölgy*) XIc
Văleni (*Mikolapatak*) XIXc
Vălenii Lăpușului (*Dánpataka*)
 XXIVe
Vălenii Șomcutei (*Somkútpataka*)
 LXIIIh
Vărai (*Kőváralja*) LXVIII f
Vicea (*Vicsa*) LXVIIh
Viile Apei (*Apahegy*) LVIIIc
Vima Mare (*Tordavilma*) LXIXf
Vima Mică (*Drágavilma*) LXIXg
Vișeu de Jos (*Alsóvisó,*
 Unterwischau) LXXa
Vișeu de Mijloc (*Közévisó*)
 LXXIa
Vișeu de Sus (*Felsővisó,*
 Oberwischau) LXXIb

INDICELE DESCOPERIRILOR PE EPOCI

Descoperiri paleolitice

Bârsana, Săpânta, Câmpulung la Tisa, Sarasău, Sighetu Marmației, Valea Cufundoasa, Bușag, Arduzel, Vadu Izei, Remecioara (?), Fântânele (?), Borșa

Descoperiri mezolitice

Borșa

Descoperiri neo-eneolitice

Așezări:

Băița de Sub Codru, Bicz, Corni, Crăciunești, Tisa, Giulești, Oarța de Sus, Rozavlea (?), Seini, Sighetu Marmației, Groșii Țibleșului, Suci de Sus, Săsar, Merișor (?)

Descoperiri izolate de piese de piatră:

Tămășești, Asuaju de Sus, Baia Mare, Chiuzbaia, Nănești, Budești, Cornești, Giulești, Oncești, Coștiui, Sighetu Marmației, Boiu Mare, Călinești, Ilba, Coroieni, Libotin, Dumbrăvița, Giulești, Lăpuș, Leordina, Maramureș, Oarța de Sus, Remetea Chioarului, Coaș, Săcel, Săpânta, Sighetu Marmației, Cetățele, Șișești, Glod, Boiereni, Târgu Lăpuș, Vadu Izei, Vima Mică, Mocira, Petrova

Descoperiri izolate de piese de cupru:

Baia Mare, Corni, Sarasău

Descoperiri din epoca bronzului

Așezări:

Ariniș, Tămășești, Ardușat, Baia Mare, Băsești, Bârsana, Oncești, Stremț, Bicz, Ciuta, Corni, Crăciunești, Bogdan Vodă, Prislop, Sârbi, com. Budești, Călinești, Copalnic Mănăștur, Vad, Libotin, Giulești, Groși, Ieud, Lăpuș, Moisei, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Orțața, Poienile de Sub Munte, Bozânta Mică, Lăpușel, Săsar, Șieu, Coruia, Sarasău, Satulung, Seini, Sighetu Marmației, Ciolt, Vălenii Șomcutei, Groșii Țibleșului, Suci de Jos, Suci de Sus, Bușag, Tăuții Măgherauș, Rogoz, Rohia, Dămăcușeni, Târgu Lăpuș, Someș-Uileac, Mesteacăn, Cernești (?), Cicârlău, Câmpulung la Tisa, Tăuții de Sus, Valea Chioarului, Berchezoaia

Descoperiri funerare:

Bicz, Libotin, Lăpuș, Ieud, Finteușu Mic (?), Suci de Jos, Suci de Sus, Borșa (?)

Loc de cult:

Oarța de Sus

Depozite de bronzuri:

Baia Mare (?), Bârsana, Oncești, Bicaz, Crasna Vișeului, Crăciunești, Bogdan Vodă, Borșa, Budești, Sârbi, com. Budești, Călinești, Câmpulung la Tisa, Ilba, Lăschia, Ungureni, Dragomirești, Ieud, Lăpuș, Maramureș, Moisei, Breb, Rona de Jos, Coștiui, Rozavlea, Șieu, Săcel, Săliștea de Sus, Săpânța, Sarasău, Sighetu Marmației, Glod, Strâmtura, Groșii Țibleșului, Suci de Jos, Târgu Lăpuș, Vadu Izei, Valea Chioarului (Gaura), Peteritea, Vima Mare, Coaș (?)

Piese izolate de bronz:

Asuaju de Jos, Baia Mare, Firiza, Chiuzbaia, Odești, Stremț, Bogdan Vodă, Budești, Sârbi, com Budești, Călinești, Ilba, Rușor, Dragomirești, Ieud, Lăpuș, Maramureș, Iadăra, Oarța de Sus, Orțața, Coștiui, Șieu, Săliștea de Sus, Sarasău, Seini, Sighetu Marmației, Buteasa, Șomcuta Mare, Glod, Larga, Suci de Jos, Târgu Lăpuș, Valea Chioarului (Gaura), Vișeu de Mijloc, Vișeu de Sus, Vima Mică

Tipare pentru turnat bronzuri:

Cicârlău, Lăpuș, Oarța de Sus

Tezaure de aur:

Dumbrăvița, Lăpuș (?), Maramureș, Coruia, Sarasău, Sighetu Marmației

Piese izolate de aur:

Baia Mare, Oncești, Ieud, Seini

Descoperiri hallstattiene**Așezări:**

Ariniș, Tisa, Ieud, Lăpuș, Ocna Șugatag (?), Lăpușel, Săsar, Sarasău, Sighetu Marmației, Merișor (?), Dămăcușeni

Descoperiri Latène**Așezări:**

Oncești, Bicaz, Corni, Oarța de Sus, Lăpușel

Tezaure monetare:

Tulghieș, Sighetu Marmației, Ieud, Moisei

Descoperiri izolate de monede:

Firiza, Băiuț, Coroieni, Maramureș, Rozavlea, Tăuții Măgherauș, Oarța de Sus, Baia Mare

Descoperiri din epoca romană**Așezări:**

Ardusat, Baia Mare, Bicz, Ciuta, Corni, Prislop, Călinești, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Orțâța, Bozânta Mică, Lăpușel, Seini, Cetățele, Ciolt, Vălenii Șomcutei, Rohia, Someș-Uileac (?), Mesteacăn, Săliștea de Sus, Vicea, Ocna Șugatag (?)

Turnuri de pază:

Mesteacăn, Vima Mare (?)

Descoperiri funerare:

Bicz, Lăpuș

Tezaure monetare:

Băsești, Vad, Tămaia, Oarța de Sus, Sarasău, Sighetu Marmației, Ulmeni

Descoperiri izolate de monede:

Baia Mare, Tisa, Călinești, Coroieni, Giulești, Ieud, Maramureș, Oarța de Sus, Petrova, Sighetu Marmației, Bozânta Mică

Statuetă:

Lăpuș

Descoperiri medievale timpurii**Așezări:**

Băsești, Crăciunești, Corni, Tisa, Boiu Mare, Prislop, Chechiș, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Bozânta Mică, Lăpușel, Săsar, Sarasău, Hideaga, Sighetu Marmației, Ciolt, Vălenii Șomcutei, Târgu Lăpuș, Mesteacăn, Berința (?)

Descoperiri funerare:

Berchezoaia (?), Sighetu Marmației

Monede bizantine:

Borșa, Copalnic-Mănăstur, Șomcuta Mare

Tezaure de dirhemi arabi:

Maramureș, Berbești

Descoperiri izolate de piese:

Cicârlău, Cetățele, Someș-Uileac

Descoperiri pre- sau protoistorice (fără precizarea epocii)

Asuaju de Jos, Baia Sprie, Stremț, Nănești, Bicaz, Ciuta, Crăciunești, Budești, Câmpulung la Tisa, Cernești, Fărcașa, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Finteușu Mic, Vălenii Șomcutei, Bușag, Dobricu Lăpușului, Sălnița, Giulești, Călinești, Berbești, Tulgheș, Ruscova, Săpânda, Șugău, Merișor, Boiereni, Valea Chioarului, Coltău

Descoperiri medievale

Urme de locuire identificate, parțial cercetate:

Asuaju de Jos, Baia Mare, Baia Sprie, Oncești, Bogdan Vodă, Desești, Fărcașa, Giulești, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Orțața, Poienile de Sub Munte, Lăpușel, Coștiui, Coltău, Săpânda, Mogoșești, Seini, Sighetu Marmației, Glod, Suciul de Sus, Ulmeni, Sarasău, Cicârlău, Săpânda, Șugău, Glod

Fortificații:

Asuaju de Jos (?), Baia Mare, Baia Sprie, Oncești, Bogdan Vodă, Budești, Berchezoaia (Cetatea Chioar), Sarasău, Seini, Tăuții Măgherauș, Târgu Lăpuș (?), Unguraș (?)

Construcții:

Ardusat, Baia Mare, Baia Sprie, Coltău, Satulung, Copalnic Mănăștur, Sighetu Marmației, Bogdan Vodă, Sălnița

Descoperiri funerare:

Baia Mare, Bogdan Vodă, Giulești

Biserici de piatră:

Baia Mare, Tăuții de Sus, Bocicoiu Mare, Bogdan Vodă, Câmpulung la Tisa, Giulești, Remeți, Sarasău, Seini, Sighetu Marmației, Arduzel, Dămăcușeni, Berchez, Tăuți Măgherauș, Fântânele, Vicea

Mănăstiri:

Ariniș, Baia Mare, Bârsana, Bogdan Vodă, Sârbi, com. Budești, Budești, Copalnic-Mănăștur, Lăschia, Giulești, Groși, Moisei, Rozavlea, Rona de Jos, Săcel, Sălsig, Săliștea de Sus, Sighetu Marmației, Șomcuta Mare, Vălenii Șomcutei, Boiereni, Vișeu de Sus, Călinești, Remeți, Petrova, Strâmtura, Botiza (?), Copalnic, Dragomirești, Ieud, Lăpuș, Merișor, Curtuiuşu Mare

Cruci de piatră deosebite:

Ariniș, Bârsana, Botiza, Șieu, Poienile Izei, Rona de Jos, Glod, Șurdești, Peteritea, Arduzel

Sate dispărute (în hotarul actualelor localități):

Asuaju de Jos, Oncești, Bicz, Crăciunești, Boiu Mare, Lăpuș, Cicârlău, Iadăra, Șomcuta Mare, Târgu Lăpuș, Mânău, Peteritea, Budești, Berbești (?), Tăuții Măgherauș, Făurești, Botiza, Boiereni, Drăghia, Breb, Călinești, Leordina, Giulești, Șieu, Sârbi, com. Budești, Vadu Izei, Suciu de Sus (?), Berchezoaia, Ruscova, Ortăța, Corni, Seini, Băsești, Urmeniș, Ferești, Ocna Șugatag

Exploatări miniere:

Baia Mare, Firiza, Baia Sprie, Chiuzbaia, Băiuț, Poiana Botizii, Băile Borșa, Cavnic, Câmpulung la Tisa, Ilba, Budești, Dragomirești, Ocna Șugatag, Băița, Coștiui, Nistru, Vișeu de Jos, Ieud, Șișești, Poienile de Sub Munte, Teceu Mic (?), Rona de Jos, Șurdești, Izvoarele

Urme de zgură și de topitorii:

Firiza, Băiuț, Strâmbu Băiuț, Cavnic, Lăpuș, Seini, Rușor, Rus, Unguraș, Baia Mare

Unelte, arme, podoabe, ceramică:

Baia Mare, Baia Sprie, Chiuzbaia, Botiza, Budești, Borșa, Preluca Veche, Dragomirești, Ieud, Maramureș, Hoteni, Lăpușel, Săliștea de Sus, Satulung, Sighetu Marmăției, Șugău, Cetățele, Târgu Lăpuș, Cicârlău, Ariniș, Merișor

Tezaure de podoabe:

Baia Mare, Seini, Maramureș

Tezaure monetare:

Baia Mare, Baia Sprie, Bistra, Ilba, Chechiș, Remeți pe Someș, Berchez, Coaș, Coruia, Sighetu Marmăției, Șugău, Cetățele, Șurdești, Arduzel, Mânău, Vadu Izei, Posta

Monede izolate:

Baia Mare, Borșa, Moisei, Sighetu Marmăției

Inscripții:

Baia Mare, Baia Sprie, Băiuț, Cavnic, Crăciunești, Berchezoaia (Cetatea Chioarului), Lunca la Tisa, Bontăieni

Descoperiri din secolele XIX și XX

Ceramică, sticlă:

Baia Mare, Sighetu Marmăției

Tezaur monetar, monede:

Sighetu Marmăției, Baia Mare, Repedea

Tezaur de piese de argint:

Baia Mare

Urme din Primul Război Mondial:

Borșa

INDICELE DE AUTORI

A

Achim, Valeriu 16, 18, 47, 122, 136, 214, 234

Aggházy, Mária 191

Ailincăi, Sorin-Cristian 16, 505, 514

Aldea, Gheorghe 103

Aldea, Ioan A. 69, 393, 514

Alekshin, Vadim A. 399

Alexandrescu, D. Alexandrina 16, 111, 321, 349, 412, 419, 468, 517

Alexandrescu, Andrei 68

Andreica, Ștefan 598

Andrițoiu, Ioan 16, 111, 160, 263, 343, 348, 393, 394, 402, 424, 433, 541

Anghel, Dan 435

Anghel, Gheorghe 16, 248, 283, 460, 494

Aparaschivei, Dan 454

Ardelean, Laura 445

Ardelean, Livia 16, 116, 244, 309, 321, 326, 360, 364, 423, 447, 463, 465, 474, 476, 500, 526, 598

Ardeleanu, Marius 16, 102, 113, 114, 208, 225, 232, 240, 242, 250, 255-258, 267, 290, 320, 322, 341, 355, 363, 399, 404, 414, 415, 422, 424, 427, 437, 439, 440, 449, 450, 454, 456, 463, 479, 493, 506, 507, 523, 545, 564, 576, 578, 582, 583

Ardevan, Radu 59, 416

Arion, Gheorghe 189

Armbruster, Adolf 159

Astaloș, Ciprian 26, 560

Asvadurov, H. 560

Avram, Alexandru 427

B

Babeș, Mircea 16, 392, 427, 493, 560

Bachmann, Hans-Gert 291

Bader, Tiberius (Tiberiu) 17, 34, 65, 102, 107, 111, 112, 242, 251, 255, 261, 265, 267, 280, 281, 302, 306, 307, 310, 311, 321, 322, 333, 335, 337, 339, 340, 343, 346, 348-350, 355, 362, 392, 398, 402, 411, 412, 419, 422, 424, 439, 442, 449, 450, 453, 463, 468, 479, 487-489, 496, 504, 508, 514, 517, 518, 537, 540-544, 555, 570, 573, 583, 589, 590, 595, 598

Bálint, Sándor 17, 190, 528

Balogh, Béla (Adalbert) 17, 33, 50, 122, 137, 154, 156, 181, 189, 194, 199, 210, 213, 216, 295, 308, 318, 332, 558, 562

Balogh, Jolán 18, 189, 198, 223

Balogh, Judit 45

Balogh-László, Emese 211

Baltag, Gheorghe 433, 454

Bandula, Octavian 122, 202, 248

Bánki, Imre 18, 137, 199, 216, 222, 314

Baray, Luc 434

Barb, Raluca 29

Barbu, Ilie 68

Barnea, Alexandru 18, 280, 283, 285, 493, 527, 528

Baron, Mircea 18, 12, 137, 138, 144, 156, 216, 226, 234, 240, 308, 314, 318, 331, 332, 558, 562

Báthory, Ludovic 18, 137, 156, 295, 558

Bátora, Jozef 18, 37, 396, 479

Bauman, Ionel 219

Bădău-Wittenberger

(**Wittenberger**), **Mihai** 59, 69, 346, 394, 433, 434, 541, 590

Băcuet-Crișan, Dan 54, 434, 454

Băcuet-Crișan, Sanda 434, 454

- Băjenaru, Radu** 18, 202, 434
Bălan, Gabriel 18, 112, 396, 402, 412, 434, 514
Bălan, Gavril 46, 189, 193
Bălan, Ioanichie 18, 244, 287, 364, 423
Bălănescu, Staicu 18, 122, 136
Bărbat, Ioan Alexandru 583
Bărbulescu, Mihai 19, 394, 475
Bătrîna, Adrian 359
Bătrîna, Lia 359
Băţ, Mihail 49, 427, 433
Bârzu, Ligia 53, 393
Becker, Cornelia 19, 71, 280, 505
Becker, Wilhelm Gottlieb Ernst 19, 136, 142
Becks, Ralf 391
Bejinariu, Ioan 19, 44, 54, 255, 261, 281, 396, 397, 402, 408, 424, 433, 434, 454, 479
Bélay, Vilmos 19, 311, 322, 442, 463, 475, 476, 500
Beldiman, Corneliu 43
Belényesi, Károly 19, 469, 475
Benkő, Elek 160, 292
Berbeleac, Ion 19, 216, 234, 295, 308, 331, 558
Berciu, Dumitru 19, 391, 392, 540
Berciu, Ion 19, 482, 589
Berecki, Sándor 19, 24, 25, 39, 42, 44, 48, 54, 58, 255, 396-398, 434
Beregic, Valentin 19, 20, 122, 136, 137
Berendi, Elisabeta 44
Bérenger, Daniel 397
Bernard, Alexe 308
Bernjakovič, Konstantin 20, 321, 411
Bertalan, Miklós 137
Bertemes, François 46
Bessenyei, József 138
Best, Jan G. P. 590
Beuca, Alexa 447
Bican-Brişan, Nicoleta 445
Bichir, Gheorghe 20, 249, 493
Bielz, Ede Albert 239, 584
Bikfalvi, Géza 191
Bilţiu Dăncuş, Ion 363
Bilţiu, Pamfil 20, 104, 244, 305, 334, 448, 533, 548
Bindea, Diana 434
Binder, Pavel 20, 116, 285, 351, 359, 460, 509, 551
Biró, T. Katalin 366
Bitiri, Maria 560
Biţoianu, Cornelia 88
Blajer, Wojciech 20, 243, 247, 395, 398, 482, 532, 580
Blanchard, Ian 137
Blanchet, Adrien 522
Bobîna, Bogdan 20, 26, 104, 225, 231, 245, 250, 255-257, 262, 306, 319, 322, 328, 351, 354, 366, 424, 425, 427, 437, 446, 456, 462, 466, 477, 499, 503, 506, 507, 511, 532, 538, 539, 545, 546, 555, 561, 568, 584, 594
Bocşan, Nicolae 416
Bodea, Monica Voichiţa 434
Bodi, George 18, 20, 26, 341, 342
Bodiu, Anatolie P. 20, 122, 136, 137, 295, 328
Bodor, András 416
Bogatu, Laurenţiu 56
Bogdan, Mihai 19, 122, 136, 137
Boitner, Károly 225
Bolger, Diane 398
Bolohan, Nicolae 54
Bolomey, Alexandra 27, 393, 490, 541, 560, 590
Bombiţa, Gheorghe 20, 122, 239
Bóna, István 20, 504, 540, 581, 589, 590
Borcoş, Mircea 20, 88, 122, 216, 292, 314, 476
Bordi, Zsigmond Lóránd 160, 283

- Borgna, Elisabetta** 39
Bork, Hans-Rudolf 46
Borlea, Cornel 122
Born, Ignaz Edl. von 20, 123, 124, 136, 142, 216, 217, 233, 313, 557, 562
Boroffka, Nikolaus (Nikolaus G. O.) 20, 21, 23, 35, 53, 60, 65, 71, 106, 280, 343, 346-348, 366, 393-396, 398, 424, 433, 453, 467, 479, 491, 505, 536, 590
Boroneanț, Vasile 21, 327, 349, 445, 475, 597
Borovszky, Samu 21, 27, 47, 70
Borz, Ioan 33
Borziac, Ilie 560
Bota, Ioan M. 465
Botiș, Ioan 61, 157, 158, 171, 189, 199, 200, 202, 230, 244, 507, 565
Bourgeois, Jean 397
Bouzek, Jan 21, 540, 541, 573
Bozac, Ileana 548
Bradofka, Frigyes 21, 116, 121, 137
Brather, Sebastian 418
Bratu, Olimpia 21, 243, 247, 255, 261, 264, 281, 311, 321, 322, 326, 333, 337, 347, 348, 362, 402, 403, 419, 439, 441, 442, 454, 467, 468, 479, 482, 487, 488, 501, 517, 518, 532, 535, 536, 538, 573, 580, 592, 595
Brüggerhoff, Stefan 73
Brunn, Wilhelm Albert von 21, 243, 346, 348, 482
Bud, Ioan 39
Bud, Tit 21, 244, 248, 285, 287, 309, 321, 347, 359, 360, 363, 364, 423, 445-447, 465, 480, 485, 490, 494, 500, 502, 533, 598
Budai, Csaba 43, 75, 122
Budeancă, Cosmin 530
Bugoi, Roxana 202
Bukowski, Zbigniew 392
Bukvić, Ljubomir 394
Bunta, Magda 21, 195, 550
Bura, Nicolae 487
Burnichioiu, Ileana 61
Butnariu, Viorel 336, 551
Butucescu, Nicolae 295
C
Cardoș, Raul 21, 114, 166, 172, 240, 267, 322, 340, 341, 355, 363, 415, 440, 446, 449, 493, 523, 524, 578, 583
Cartianu, Virginia 103
Cavruc (Каврук), Valeriu (Валерий) 22, 37, 73, 160, 292, 433, 470, 476, 514, 518
Cazacu, Valeriu 22, 24, 137, 308, 393, 445, 475, 479
Cădariu, Ioan I. 47, 214
Călian, Livia 29
Căpîlnean, Vasile 33
Cârciumaru, Marin 22, 394, 433, 560
Cârja, Ion 416
Celebi, Evlia 22, 193, 199, 214, 460
Chapman, John 398
Chetraru, Nicolae 560
Chicideanu (Chicideanu-Șandor; Motzoi-Chicideanu), Ion 22, 47, 48, 251, 255, 280, 281, 321, 322, 339, 343, 355, 367, 394, 395, 397, 402, 424, 433, 434, 453, 512, 514, 534, 541-543, 568
Chidioșan, Nicolae 22, 34, 243, 366, 402, 424, 428, 467, 479, 517, 536
Chifor, Ioan 303
Childe, Vere Gordon 540
Chintăuan, Ioan 104
Chira, Diana 28, 75, 328

- Chiriac, Aurel** 23
Chirica, Vasile 366, 560
Chiricescu, Andrea 22, 37, 470, 476
Chirilă, Eugen 22, 113, 114, 202, 203, 232, 303, 322, 336, 341, 421, 457, 548, 551, 576, 581
Chiș, Vasile Timur 22, 249, 265, 266, 360, 477, 531
Chiș-Bloju, Simion V. 22, 501, 502
Chiș Șter, Ion 289
Chițu, Lucia 60, 232, 234, 255, 326, 349, 482
Chmielewski, Tomas Jacek 507
Chochorowski, Jan 57, 394
Chyla, Julia M. 398
Cioacă, Mihaela 328
Ciobanu, Doina 22, 445, 470, 471, 475
Ciocan, Janeta 22, 329, 455
Ciolte, Aurel 16, 18, 122, 136, 214, 234
Ciongradi, Carmen 59
Cipăianu, Ana Maria 198
Ciubotă, Viorel 23, 36, 515
Ciuculescu, Octavian 28
Ciugudean, Horia 23, 43, 69, 255, 261, 264, 281, 346, 362, 393, 395, 397, 398, 403, 427, 433, 467, 476, 478, 482, 505, 514, 518, 532, 534, 535
Ciută, Marius 23, 261, 281, 454
Clausing, Christof 112
Codescu, Mihai 28
Coles, John M. 23, 392, 541
Comșa, Alexandra 62, 343, 394, 496
Comșa, Eugen 263, 427, 580
Comșa, Maria 424
Condurachi, Emil 23, 540, 589
Constantinescu, Anton 475
Constantinescu, Bogdan 202
Constantinescu, Eugen 33
Constantinescu, Miron 463
Cornea, Lucia 23, 36, 329, 536
Corneanu, Traian 577
Cosma, Călin 23, 24, 64, 69, 249, 283, 288, 290, 329, 350, 356, 424, 449, 450, 453, 493, 555, 583
Cosma, Eli 24, 142, 295, 299, 301
Cosma, Nicolae 19, 122, 136, 137
Costea, Ionuț 320
Coteț, Petre 75
Cotta, Bernhard von 136, 295
Cristea, George 526
Crișan, Gheorghe 122
Crișan, Ioan 23
Crișan, Ion Horațiu 24, 248, 392, 393, 445, 475, 479, 514
Crișan, Mircea 446
Csalány, Dezső 329
Csánki, Dezső 24, 136, 193, 265, 311, 359, 360, 442, 446, 465, 476, 509, 524
Csatáry, György 24, 116, 526
Csath, Béla 24, 137, 156, 210, 216, 226, 234, 295, 308, 314, 331, 558, 562
Cseh, János 24, 114, 336
Csikós, Veronika 189
Csók, Zsolt 54, 251, 397, 398
Csoma, György 123
Cucu, Florin 28
Czajlik, Zoltán 24, 106, 232, 234, 255, 349, 398
Czakó, Elemér 198
Czigler, Zoltán 461
D
Daicoviciu, Constantin 23, 417, 463, 540, 589
Daicoviciu, Hadrian 24, 53, 60, 248, 391, 392, 540, 589
Danu, Mihaela 26
Daróczi, Tibor-Tamás 434
Darvasy, Mihály 24, 198, 222

- David, Lajos** 25, 45, 50
David, Wolfgang 25, 264, 332, 347, 348, 410, 433, 479, 482, 489, 500, 504, 505, 518-520, 541, 551, 573, 590, 591, 595
Davidescu, Mișu 397
Dăncuș, Mihai 25, 103, 245, 286, 321, 322, 354, 416, 463, 466, 526
Dărăbuș, Carmen 138
Decei, Aurel 469
Deletant, Dennis 19
Della Casa, Philippe 393
Demeterová, Soňa 25, 393, 475, 514, 541
Dercsényi, Dezső 25, 198, 463
Dergačev (Дергачев), Valentin (Валентин А.) 25, 73, 112, 113, 255, 281, 490, 498, 517
Diaconescu, Dragoș 26, 43, 427
Diaconescu, Marius 225, 26, 33, 116, 327, 463, 528, 560
Diaconu, Gheorghe 320
Dias-Meirinho, Marie-Hélène 434
Dietrich, Laura 24, 208, 251, 255, 398, 421, 434, 523, 590
Dietrich, Oliver 24, 208, 255, 264, 397, 421, 434, 479, 496, 523, 590
Dima, Mihai 50
Dimitrescu, Radu 292
Doboși, Alexandru 26, 465, 469, 475
Dobre-Baron, Oana 137
Dobrescu, Roxana 26, 323, 510, 560
Dogaru, Maria 198
Done, Adrian 24
Dorca, Raluca 68
Dordea, Ioan 26, 445, 473, 475, 476
Dörner, Egon 60, 255, 394, 514
Dragoman, Alexandru 26, 301, 302, 447
Dragomir, Silviu 285
Dragotă, Aurel 443
Draskóczy, István 138
Drăgănescu, Liviu 26, 445, 475
Drăgilă, Mărioara 295
Drăguț, Vasile 26, 189, 194, 198, 222, 223, 230, 248, 285, 286, 359, 461, 528
Drecin, Mihai 23
Drescher, Hans 160
Duma, Simona 39
Dumitrașcu, Sever 26, 27, 34, 240, 248, 249, 320, 340, 355, 363, 446, 463, 523, 582, 583
Dumitrescu, Vladimir 27, 243, 348, 356, 359, 392, 393, 412, 460, 490, 493, 496, 504, 524, 540, 541, 560, 580, 589, 590
Dumitriu, Luminița 199
Dumitroaia, Gheorghe 434
Dunay, János 549
Dunăre, Nicolae 123
Dunăreanu-Vulpe, Ecaterina 573
Dunkelmann, Marie-Luise 19
Dzięgielewski, Karol 397
- E**
Eisner, Jan 27, 418, 524
Eiwanger, Josef 27, 414, 508
El Susi, Georgeta 43
Emandi, Emil Ioan 195
Emódi, János 292
Emódi, Tamás 191, 230, 457
Enăchiuc, Viorica 504
Enea, Sergiu Constantin 314
Engel, Pál 27, 137, 476
Entz, Géza 27, 460, 567, 574, 575
Erdei, Györgyi 125
Érdy, János 414
Ettel, Peter 280

- F**
Fábián, Lajos 27, 120
Faiciuc, Elisabeta 287
Faller, Gusztáv 18, 24, 27, 66, 73
Faller, Jenő 27, 198, 22
Farkas, Jenő 27, 213, 214, 222, 223
Farrenkopf, Michael 73
Fazecaş, Gruia Traian 49, 505
Fazék, Gyula 27, 331, 332
Fazekas, István 138
Fântâneau, Cristinel 434
Feld, István 211
Felecan, Oliviu 116
Ferencz, Iosif Vasile 399, 583
Ferenczi, István (Ştefan) 27, 549, 582, 583, 594-596
Feştilă, Aurel S. 47
Fiala, Eduard 522
Fichtel, Johann Ehrenreich von 27, 233, 313, 475
Filip, Ioan 308
Filip, Jan 27, 60, 392, 428, 540
Filipaşcu, Alexandru 28, 103, 244, 264, 265, 287, 309, 321, 355, 360, 363, 364, 416, 423, 445-447, 463, 465, 471, 476, 493, 500, 526, 528, 533, 598
Finály, Gábor 121
Finály, Henrik 346
Fischer, Károly 156
Fischer-Galaţi, Stefen 71
Fischl, Klára 394
Flóra, Ágnes 189
Florea, Călin 18
Florea, Mihai 505
Florescu, Radu 46, 392, 536, 541, 590
Fodor, Dumitru 28, 122, 123, 445, 469, 476, 493
Fokkens, Harry 21
Földvári, Aladár 295
Foltiny, Stefan 28, 391, 393, 410, 411, 414, 498, 521, 573, 589
Fomin, Alekseĭ V. 418
Forrer, Robert 72, 522
Frînculeasa, Alin 398
Fügedi, Erik 460
Fülöp, Alexandrina 41, 143, 144, 219, 221
- G**
Gaftone, Vasile 307
Gaiu, Corneliu 36, 44, 65, 160, 195, 202
Gáll, Ervin 353
Gancarski, Jan 38, 395
Gavallér, Pál 199
Gawlik, Anna 397
Găzdac, Cristian 59
Gediga, Boguslaw 496
Gedl, Marek 28, 395, 536
Geerlings, Wilhelm 73
Gellinek, Gheorghe 33
Georgescu, Adrian 23, 255, 281, 362, 395, 403, 467, 478, 482, 518, 532, 535
Gergely, Ernő 24
Gesell, Sándor 28, 121, 137, 295, 308, 329, 331, 557, 562
Ghemiş, Călin 36, 433, 536
Gherasie, Ion 65, 445, 475
Ghinea, Laura 115
Ghiţulescu, Toma Petre 28, 137, 216, 225, 234, 308, 313, 331, 557, 562
Ghiurcă, Virgil 28, 75, 328
Gimbutas, Marija 28, 348, 540
Gindele, Robert 28, 102, 256, 320, 424, 427, 437, 449, 450, 454, 456, 545, 583
Giosanu, Eva 341
Giurescu, Dinu C. 71
Giurgiu, Ică 28, 289, 554, 584, 591, 595, 597
Giuşcă, Dan 43, 122, 216
Glodariu, Ioan 28, 248, 249, 288, 392, 421, 422, 478, 479

Glück, László 476
Godja-Ou, Ioan 323
Gogáltan, Florin 23, 29, 59, 69,
 194, 255, 267, 343, 366, 393-
 396, 399, 424, 427, 433, 434,
 437, 453, 482, 505, 506, 511,
 514, 534, 542
Gogiltan, Anca 29, 122, 138, 139
Gohl, Ödön 137, 414, 417, 479,
 530
Goja, Anca 301
Goja, Lucian Petre 103
Goldenberg, Gert 291
Goldenberg, Samuel 29, 57, 137,
 142, 154, 216, 292
Gólián, Károly 29, 313, 314, 317,
 318
Gooss, Carl 29, 239, 288, 302, 307,
 322, 362, 490
Goran, Cristian 29, 554, 584
Görsdorf, Jochen 433
Götz, Andrei (Endre) 291
Graefe, Jan 396
Grancea, Luminița 210, 308
Greceanu, Eugenia 161
Gridan, Silviu 29, 122, 476
Gridan, Teofil 29, 122, 476
Groșan, Constantin 535
Gruia, Ana-Maria 172
Grynaeus, András 30
Gudea, Alexandru 24, 59, 288,
 290, 350, 424, 449, 450, 453,
 555, 583
Gudea, Nicolae 202
Gumă, Marian 29, 393, 479
Gündisch, Gustav 29, 137, 216,
 313, 331, 557, 562
Gyöngyössi, Márton 30, 125, 137
Györffy, György 30, 116, 475,
 524, 526
Györfi, Zalán 283
György, Gusztáv aknaszlatinai
 27, 40, 50, 56, 69, 137, 156, 234

H
Hachmann, Ralph 589
Haimovici, Sergiu 433
Halaga, Sorin 308
Hampel, József 30, 113, 281, 288,
 302, 321, 322, 325, 326, 333,
 338, 391, 407, 410, 411, 417,
 419, 466-468, 483, 487, 488,
 490, 502, 508, 518, 521, 540,
 549, 573, 578, 588, 589, 598
Hänsel, Bernhard 30, 70, 263,
 291, 348, 393, 395, 433, 439,
 482, 488, 504, 505, 521, 544,
 589
Hansen, Svend 30, 63, 243, 255,
 263, 310, 326, 333, 348, 362,
 402, 403, 408, 410-412, 419,
 442, 454, 467, 479, 482, 487,
 500, 501, 505, 517, 518, 538,
 544, 551, 573, 592, 595
Harding, Anthony (Anthony F.)
 21, 23, 30, 281, 392, 433, 445,
 470, 471, 476, 541
Hardmeyer, Barbara 30, 392,
 414, 490, 498, 521
Harhoiu, Radu 30, 55, 265, 336,
 485, 493, 578
Harmatta, János 346
Harsányi, Pál 204
Hartmann, Axel 30, 414, 498, 521
Haszmann, Pál 283
Hattyufy, Dezső 198
Hauer, Franz Ritter von 31, 295,
 328
Hătărăscu, Ovidiu 68
Hegy, Imre 142
Henning, Joachim 581
Henszlmann, Imre 31, 188, 189,
 198, 230, 327, 334, 359, 509,
 527, 528, 565
Heske, Immo 49
Hirschbäck-Merhar, Greta
 261
Hitchins, Keith 19

- Hitter, Ferenc** 31, 223, 224
Hochstrasser, Gerhard 31, 115, 116, 122, 142, 159
Hoddinott, Ralph F. 393, 590
Hoeck (Höck), Volker 397, 398
Hoernes, Móricz (Moritz) 31, 467, 520, 540, 589
Höglinger, Peter 31, 255, 280
Hohlbein, Martin 396
Holste, Friedrich 419
Honegger, Matthieu 434
Horedt, Kurt 31, 156, 329, 366, 391, 392, 428, 475, 493, 514, 517, 518, 524, 540, 578
Horejs, Barbara 49, 395, 505
Horváth, Tünde 31, 122, 349
Hossu, Valer 31, 351-353, 456, 460, 461, 551
Huber, Peter 32, 122, 137
Hunfalvy, Pál 475
Husar, Adrian 32, 394, 433, 479, 490, 505
Huszár, Lajos 32, 125, 202, 203, 224, 457, 530, 581
Hüttel, Hans-Georg 346, 392
- I**
- Iancu, Iosif** 32, 137, 156, 216, 234, 240, 295, 313, 331
Iaroslavschi, Eugen 28, 32, 264, 292, 355, 363, 392, 394, 446, 475, 476, 478, 479, 493
Iercoşan, Neţa 32, 427, 482
Ignat, Mircea 32, 332, 392, 478, 505, 590
Ilea, Vasile 32, 349, 407, 415, 467, 482, 502, 528
Ilie, Paraschiv T. 20
Iliescu, Octavian 202, 421
Ilk, Anton-Joseph 32, 115, 116, 471
Ilon, Gábor 247, 395, 398, 487
Ionescu, Corina 397, 398
- Iosipescu, Sergiu** 232, 117, 351, 460, 461, 551
Ipolyi, Arnold 188, 527
Irimia, Mihai 32, 255, 347, 396, 439, 536, 573
Isac, Adriana 29, 343, 393, 437
Isac, Dan 29
Ispir, Mihai 171
Istrate, Angel 32, 36, 44, 65, 160, 163, 165, 166, 195, 202
Istvánovits, Eszter 463
Iştván, Dumitru 32, 33, 39, 103, 104, 117, 137-139, 142-145, 147, 149-153, 155, 210, 212, 213, 216, 219-221, 225, 227, 236-239, 266, 289, 295, 296, 299-301, 305, 308, 309, 316, 318, 331, 332, 350, 352, 405, 464, 547, 549, 554, 558, 562, 563, 576, 584, 591
Iuga, Anamaria 161
Iuga, Georgeta M. 33, 55, 114, 117, 161, 240, 280, 283, 286, 288, 290, 340, 341, 355, 363, 427, 440, 446, 463, 523, 555, 578, 583
Ivanciuc, Cornel 52, 323, 510, 512, 531, 579
Ivanciuc, Teofil 32, 116, 242, 245, 246, 262, 295, 308, 319, 323, 324, 326, 353, 355, 443, 469, 480, 483, 503, 510-515, 519, 522-524, 526-528, 530, 531, 533, 579-581, 597
Iványi, Béla 33, 469, 475
Izsó, István 33, 137, 216, 314, 476, 558
- J**
- Jahn, Christoph** 33, 112, 255, 261, 281, 347, 398, 411, 479, 517
Jakó, Zsigmond (Sigismund) 198
Jankovich, Josef M. 518
Jeney-Tóth, Anamária 138

- Jereb, János** 445
Jockenhövel, Albrecht 433, 505
Joós, Lajos 234
Jósa, András 417
Jovanović, Borislav 33, 112, 347, 419, 457
Jung, Reinhard 395, 505
Jungbert, Béla 560
Junghans, Siegfried 33, 346, 483, 487, 536, 589
Jurje, Maria 39
- K**
Kachelmann, Johann 121
Kacsó, Carol (Karol, Károly) 25, 29, 32-40, 47, 50, 102-107, 112-117, 122, 137, 138, 139, 142-145, 147, 149, 150-153, 155, 157-161, 163, 165, 167, 199, 200, 202, 207, 208, 210, 212, 213, 216, 219-222, 225, 227, 231, 232, 234, 236-243, 245-251, 255-258, 261-265, 267, 268, 280, 281, 283, 285, 286, 288, 290, 295, 296, 299-303, 305-311, 314, 316, 317, 319-326, 331-333, 335, 337, 338, 339, 340, 343, 346, 348-352, 354-356, 359-364, 366-370, 375, 389, 392-399, 402, 403, 406-408, 410-412, 414, 417-419, 421, 422, 424, 425, 427, 433-443, 445-447, 449, 450, 451, 453, 454, 456, 461-468, 470, 471, 474, 476-480, 482-485, 487-491, 493, 494, 496-505, 507, 508, 510-515, 517-524, 526, 528, 531-551, 553-555, 558, 560-564, 567, 569, 570, 573, 574, 577-580, 583, 590, 592, 594-598
Kádár, József 40, 234, 237-240, 288, 289, 327, 336-338, 340, 341, 346, 391, 404, 405, 460, 461, 543, 544, 566-569, 574, 582-584, 592, 594
Kadar (Kádár), Manuella 23, 40, 261, 281, 346, 536
Kádár, Miklós 40, 117, 191
Kaiser, Elke 113, 394, 395, 505
Kalicz, Nándor 40, 391, 496, 540
Kállay, István 40, 137, 180
Kalmár, Ioan 597
Kalmár, János 40, 137, 295
Karczag, Ákos 40, 117, 194, 249, 283, 461, 509
Károlyi, Laszlo von 519
Kasztovszky, Zsolt 366, 560
Katona, Imre 21, 195, 551
Kelemen, Lajos 535
Kemenczei, Tibor 40, 111, 122, 322, 393-395, 419, 490, 504
Kéméndy, Győző 318
Kenner, Friedrich 302, 466, 467
Kerényi, András 421
Ketney, Mihály 40, 117, 121, 142
Kircho, Liubov, B. 399
Kiss, Attila 418
Kiss, Gábor 40, 102, 194, 214, 460, 475, 476, 509
Kiss, Viktória 394
Klacsmányi, Sándor 25, 45, 50, 170, 171, 189, 191, 192, 461
Knoche, Benedikt 396
Kobal' (Kobály; Кобаль) Josip V. (József; Йосип В) 37, 40, 42, 333, 343, 346, 394, 395, 408, 410, 411, 414, 418, 439, 505, 514, 518, 520, 522
Koch, Sándor 41, 137, 213, 313
Kollár, Tibor 41, 51, 189, 230, 565
Kondrat, Norbert 214
Konyicska, Géza 308
Koós, S. Judit 41, 504, 590
König, Peter 41, 112, 243, 261, 402
Koppány, Tibor 41, 194, 476
Korek, József 198

- Körlin, Gabrielle** 41, 199, 222
Kossack, Georg 393
Kossina, Gustaf 540
Kosztka, János 41, 121, 136, 144
Kovach, Geza 443
Kovács, András 189, 461
Kovács, András W. 26
Kovács, Elena 55, 155, 213
Kovács, László 41, 353, 418
Kovács, Mária-Márta 567
Kovacs, Marinel 41, 143, 144, 216, 219, 221
Kovacs, Melinda 548
Kovács, Tibor 17, 35, 41, 490, 504
Kovács, Zsolt 41, 189, 567
Kőváry, László 460
Kövér, Lajos 41, 138, 216, 558
Krätner, Hans-Georg 88
Kristó, Gyula 41, 124, 475
Kroeger-Michel, Ehrengard 41, 207, 255, 263, 310, 325, 332, 333, 346, 348, 362, 408, 410, 412, 439, 442, 454, 479, 482, 487, 504, 518, 519, 536, 538, 544, 551, 573, 590, 592, 595
Kubinyi András 125
Kujovský, Rudolf 38
Kulcsár, Gabriella 394
Kulcsár, Péter 137
Kun, Béla 18, 24, 27, 66, 73
Küster, Hansjörg 25, 42, 281
Kuzmová, Klára 463
Kuznetsov, Pavel F. 434
Kuzsinszky, Bálint 589
- L**
- Lakatos, Attila** 552
Lakó, Éva (Eva) 63, 411, 478, 535, 538
Lang, Amei 25, 42, 281, 398
Langó, Péter 42, 353, 418
Laszke, Győző 42, 238, 240, 405
László, Attila 42, 71, 242, 255, 264, 285, 361, 392-394, 397, 398, 424, 433, 434, 478-480, 482, 505, 514, 536, 541, 590
László, Péter Sándor 292
Lazarovici, Cornelia-Magda 505
Lazarovici, Gheorghe 342, 427
Lazăr, Mircea Dan 550
Lazăr, Simona (Adriana Simona) 42, 343, 395-397
Lazăr, Valeriu 42, 71, 202, 288, 394, 395, 479, 505, 541, 590
Lazin, Gheorghe 42, 340, 355, 363, 415, 446, 463, 514, 523
Lazu, Constantin 42, 121, 137, 144, 156, 216, 234, 240
Leb, Ioan Vasile 61
Lecca, Octav-George 42, 117, 189, 244, 302, 305, 311, 445, 460, 490
Lehoczky, Tivadar 43, 267, 307, 321, 326, 333, 349, 362, 363, 406-408, 410, 415, 462, 463, 467, 487-490, 502, 518, 520, 524, 589
Lengyel, József 43, 509, 557, 564, 565
Leordean, Alexandru 407
Leszih, Andor 206
Lochner, Michaela 38
Lomborg, Ebbe 589
Lorenz, Herbert 60
Lovag, Zsuzsa 160
Luca, Sabin Adrian 23, 43, 255, 281, 362, 395, 403, 427, 433, 467, 478, 482, 518, 532, 535
Lucaciu, Vasile 43, 547, 548
Lucăcel, Vasile 19, 103, 300, 318
Lukács, Antal 418
Lukács, Károly 43, 445, 476
Lukácsi, György 43, 225
Lungu, Vasilica 36
- M**
- Mac, Ion** 43, 75, 122
Macrea, Mihail 421

- Maderspach, Livius** 43, 116, 233, 309
- Magda, Paul** 43, 136, 216, 308, 331, 445, 475, 557, 562
- Maghiar, Nicolae** 43, 122, 124, 137, 142, 155, 216, 234, 308, 313, 327, 349, 406, 445, 465, 469, 475, 493, 558, 562, 597
- Magyar, Károly** 30
- Makkay, János** 41, 433
- Makó Lupescu, Mária** 61
- Maksai, Ferenc** 43, 122, 193, 216, 329, 351
- Manilici, Ecaterina** 43, 234, 314, 394, 476, 479
- Manilici, Vasile** 43, 122, 216, 234, 314, 394, 476, 479
- Mansfeld, Günther** 43, 490, 498, 521
- Marc, Antoniu** 583
- Marcu, Felix** 320
- Marcu Istrate, Daniela** 36, 44, 65, 160, 195, 202, 283, 461, 493, 524
- Mareş, Ion** 106
- Marias, Francisc** 314
- Marin, Ioan** 44, 137, 156, 216, 234, 240, 295, 308, 313, 558, 562
- Marina, Vasile** 23, 36, 514
- Marinescu, George G.** 402, 434
- Marincović, Peter** 398
- Mariş, Ştefan** 138
- Mariş, Tiberiu** 437
- Mariş-Dăncuş, Ioana** 287
- Márki, Sándor** 490
- Marková, Klára** 496
- Marosi, Ernő** 41, 124, 475
- Marta (Mapra), Liviu** 42, 44, 45, 49, 68, 250, 255, 337, 339, 343, 347, 362, 367, 369, 395-398, 403, 424, 437, 454, 467, 479, 505-507, 518, 534, 535, 542
- Márton, István** 71, 116, 445, 476
- Márton, Lajos** 414
- Marţian (Martian), Iulian (J.)** 44, 288, 535, 538, 543, 544, 568, 573, 589, 591
- Matei, Alexandru V.** 45, 102, 114, 225, 240, 256, 267, 320, 322, 340, 341, 355, 363, 399, 404, 415, 416, 424, 427, 434, 440, 446, 449, 450, 453, 456, 463, 493, 506, 507, 523, 524, 545, 578, 583
- Matei, Sebastian** 105
- Máthé, Sz. Márta** 45, 504, 589
- Matyás-Rausch (Rausch), Petra** 45, 122, 138, 216, 225, 226, 234, 558
- Maxim (Kalmar; Kalmar-Maxim), Zoia** 40, 45, 250, 255, 256, 328, 354, 366, 427, 433, 434, 437, 439, 506-509, 566, 568, 570, 584, 594
- Mayer, Eugen Friedrich** 45, 504, 590
- Mănărăzan, Mihaela** 137
- Mărcuş, Ştefan** 45, 122, 496, 508, 549, 589
- Mărgineanu-Cârstoiu, Monica** 283
- Măţău, Florica** 54
- Mârza, Ioan** 45, 137, 141, 216, 295, 314, 331, 338
- Medeţ, Florin** 112
- Medve, Aurel** 102
- Meier-Arendt, Walter** 20
- Meller, Harald** 46
- Menghin, Oswald** 31, 540, 589
- Merşei, Felix** 33
- Meruţiu, Radu V.** 45, 122, 137, 156, 189, 193, 210, 213, 216, 223, 225, 230, 234, 240, 331, 548, 557, 562
- Meşniţă, Vasile** 598
- Meşeş, Ştefan** 45, 244, 285, 309, 321, 334, 336, 337, 350, 360,

- 361, 364, 423, 447, 465, 500, 598
- Metz, József** 45, 170, 171, 189, 191, 192, 194
- Metzner-Nebelsick, Carola** 19, 39, 45, 46, 233, 343, 346, 366, 396-398, 402, 403, 532, 542
- Michnea, Andrei** 265
- Micle, Radu** 216
- Miclea, Ion** 46, 392, 536, 541, 590
- Micu, Cristian** 16, 505, 514
- Mierzwiński, Andrzej** 496
- Mihali, Nicoară** 46, 295, 303
- Mihalik, Béla Vilmos** 46, 190
- Mihalik, József** 46, 121, 198, 411, 414
- Mihálka, Ștefan** 291
- Mihályi, János (Joan, Ioan)** 46, 115, 116, 244, 245, 248, 249, 261, 265, 285, 287, 302, 306-308, 321, 326, 349, 355, 359, 360, 362-364, 406, 416, 423, 443, 445, 446, 463/465, 467, 475, 476, 483, 485, 487-490, 494, 502, 514, 523, 524, 526, 528, 539, 598
- Mihăilescu, Vintilă** 75
- Mihăilescu-Bîrliba, Virgil** 453
- Mihoc, Blaga** 46, 189, 193
- Mikolajczyk, Beata** 29
- Minghiraș, Traian** 22, 39, 40, 142-145, 147, 149-153, 155, 210, 212, 213, 216, 225, 227, 266, 295, 296, 299-301, 477, 549
- Mirescu, Corneliu** 46, 234, 405
- Mitáš, Vladimír** 38
- Mitrea, Bucur** 46, 47, 53, 113, 202, 208, 232, 267, 288, 302, 322, 336, 340, 341, 363, 414, 421, 422, 427, 440, 463, 493, 498, 522-524, 531, 564, 578
- Mitrea, Ioan** 39, 321, 392, 478
- Mitru, Ildikó** 161
- Mittelstrass, Otto** 47, 121, 234
- Mizgan, Vasile** 283
- Mogielnicka-Urban, Małgorzata** 536
- Mogoșanu, Florea** 27, 393, 490, 541, 560, 590
- Moisa, Gabriel** 36
- Moldovan, Codreanu** 56, 75, 82, 122
- Moldovan, Cornel** 33
- Moldovan, Emil** 396
- Molnár, Ádám** 41
- Molnár, József Károly** 47, 122, 564, 565
- Molnár, László** 18, 47, 122, 124, 137, 199, 216, 222, 314
- Molnár-Kovács, Zsolt** 29, 267, 427, 437, 506, 511
- Monah, Dan** 47, 445, 476, 505
- Morar, Ovidiu-Marius** 308
- Móricz, Zsigmond** 47, 116, 137, 161, 170, 189, 191, 198
- Morintz, Alexandru S.** 62, 395, 434
- Morintz, Sebastian** 47, 265, 267, 348, 362, 366, 391, 392, 402, 464, 467, 482, 487, 493, 538, 560, 592
- Mortillet, Adrien de** 410
- Mortillet, Gabriel de** 326, 410
- Morvay, Győző** 171
- Moscalu, Emil** 47, 393, 514
- Motogna, Macarie** 47, 103, 244, 286, 309, 311, 321, 334, 336, 337, 350, 360, 361, 364, 404, 423, 447, 465, 480, 500, 502, 503, 552, 555, 561, 566, 582, 598
- Moțiu, Adrian** 328
- Mozsolics, Amália** 48, 62, 255, 263, 302, 310, 325, 326, 346, 348, 349, 352, 362, 391, 393, 402, 408, 414, 439, 442, 467, 468, 482, 487, 488, 490, 498, 501, 504, 508, 517, 518, 521,

- 532, 536, 538, 540, 543, 544,
551, 573, 589, 590, 592, 595
- Müller, Robert** 48, 147, 210
- Müller, Sophus** 589
- Müller Celka, Sylvie** 39
- Müller-Karpe, Hermann** 48, 348,
392, 411, 487, 504, 541, 551,
590
- Münnich, Sándor** 224
- Munteanu, Dan** 501
- Munteanu, Roxana** 434
- Mureșan, Alexandru** 40
- Mureșan, Ioan** 32, 122, 137, 464
- Muscă, Elena** 441
- Musteață, Sergiu** 454, 470
- Myskóvsky, Viktor** 463
- N**
- Naghiu, Iosif** 523
- Nägler, Thomas** 48, 54, 59, 116,
121, 395
- Nagy, Balázs** 125
- Nagy (Sasi Nagy), Béla** 420, 499,
577
- Nagy, Géza** 573
- Nagy, B. Margit** 48, 460, 461, 526
- Nagy, L. Márta** 44, 48, 320, 339,
355, 398, 437
- Nagy, Réka** 68
- Nandris, John** 365
- Năprădean, Ciprian** 18
- Năstăseanu, Sergiu** 88
- Neacșu, Antonela** 48, 56, 122, 234,
314, 396, 590
- Nebelsick, Louis D.** 39, 343, 346,
396-398, 402, 403
- Negrea, Octav** 398
- Negru, Marcel** 28
- Nemeth, Eduard** 48, 249, 427,
445, 476, 522
- Németh, Péter** 48, 116, 138, 189,
199, 213, 230, 314, 329, 334,
351, 505, 509, 552, 558, 564,
565
- Németh, Rita E.** 19, 25, 39, 42, 44,
48, 58, 255, 396-398, 434
- Németi, Ioan (János)** 34, 44, 48,
49, 106, 122, 137, 198, 213,
222, 257, 392, 395, 397, 398,
454, 478, 479, 482, 493
- Nemoianu, Larisa** 49, 320, 321
- Nessel, Bianca** 49, 255, 264, 281,
398, 482, 518
- Nestor, Ion** 49, 410, 411, 414, 518,
536, 544, 573, 578, 589
- Neumann, Daniel** 63
- Nicoară, Ioana** 548
- Nicolae, Eugen** 418
- Nicolescu, Corina** 49, 283, 286
- Niculică, Bogdan P.** 23, 39, 49,
261, 403, 412
- Niculiță, Ion** 49, 427, 433
- Niedermaier, Paul** 49, 116, 122,
123, 138, 161, 181, 194, 210,
213, 216, 231, 234, 314, 351,
353, 445, 469, 551, 558, 564
- Nistor, Francisc** 49, 50, 263, 309-
311, 442, 487, 501, 517, 518,
520, 532, 580
- Nistor, Gheorghe** 464
- Niță, Flaviu** 29
- Novotná, Mária** 536
- O**
- Oancea, Alexandru** 504
- Oanță-Marghitu, Rodica** 434
- Oberländer-Târnoveanu, Ernest**
50, 125, 202
- Oblatek, Béla** 27, 40, 50, 56, 69,
137, 156, 234
- Ociepka, Beata** 29
- Odobescu, Ion** 231
- Olteanu, Ștefan** 43, 50, 115, 122,
124, 137, 142, 155, 216, 234,
308, 313, 314, 327, 349, 392,
406, 445, 465, 469, 475, 493,
552, 558, 562, 597
- Opreanu, Coriolan** 18, 320

- Opriș, Ioan** 50, 283, 285, 364, 502
Ordentlich, Ivan 50, 60, 107, 255, 355, 375, 392, 394, 514, 536
Orga, Valentin 320
Orosz, Endre 50, 338, 346, 538, 540, 543, 544, 573, 592
Oszóczki, Kálmán (Coloman) 17, 50, 122, 124, 137, 154, 156, 189, 194, 198, 199, 202, 203, 216, 222, 558
Oța, Silviu 418
- P**
Paal, Emeric 464
Pál-Antal, Sándor 26
Pálffy, Móric 50, 120, 137, 144, 216, 225, 234, 313, 331, 557, 562
Palincaș, Nona 51, 395, 398, 434, 536
Palmer, Andor 66, 121, 137, 201, 216, 321, 331
Palmer, Kálmán 43, 51, 61, 161, 170, 225, 234, 238-240, 313, 314, 317, 318, 405, 549
Pandulescu, Cornel 291
Pankau, Claudia 51, 281, 395
Pantea, Aurel 51, 138, 216, 295, 314, 331, 562
Pantó, Gábor 295
Pap, Francisc (Ferenc) 32, 51, 72, 202-206, 224, 259, 303, 334, 351, 418, 420, 457, 461, 497, 499, 529, 530, 548, 576, 581
Pap, József 51, 116, 471, 475, 476, 528
Papacostea, Șerban 19
Papp, Klára 45, 138
Papp, Szilárd 51, 161, 189, 509, 565
Paraschiv-Talmațchi, Cristina 493
Pare, F. E. Christopher 52, 263, 482, 532
Pascu, Ștefan 24, 52, 105, 122, 137, 154, 198, 208, 213, 248, 283, 285, 349, 460, 493, 524
Pasternak, Jaroslav 52, 302, 321, 325, 326, 411, 467, 468, 520
Patay, Pál 106
Paul, Iuliu 433
Paulík, Jozef 391
Paulinyi, Oszkár 52, 137, 216
Pavišić, Ivančica 261
Pavúk, Juraj 560
Păuna, Cătălina 202
Păcurariu, Mircea 52, 244, 287, 305, 311, 321, 350, 360, 364, 423, 447, 465, 500, 539, 598
Păunescu, Alexandru 52, 239, 251, 323, 343, 366, 394, 510, 512, 531, 541, 543, 560, 579
Pârvan, Vasile 52, 288, 302, 307, 490, 540
Pernicka, Ernst 291, 292
Péter, László 190
Peter-Röcher, Heidi 19
Petercsák, Tivadar 19
Peters, Michael 397
Pethe, Lajos 52, 122, 137, 216, 225, 234, 313, 331
Petranu, Coriolan 52, 327, 463, 528
Petre, Gheorghe I. 421
Petrescu, Iustinian 445
Petrescu-Dîmbovița, Mircea 52, 53, 71, 111, 112, 225, 243, 255, 263, 264, 280, 292, 302, 310, 321, 326, 333, 346, 348, 349, 362, 392-394, 402, 411, 412, 424, 427, 433, 442, 467, 478, 479, 482, 487, 489, 501, 504, 505, 514, 517, 518, 532, 536, 538, 541, 573, 580, 589, 590, 592, 595, 598
Petri, Mór 53, 102, 105, 231, 256, 258, 440, 441, 503, 552, 575, 577-579

- Petrov, Gheorghe** 457, 530
Petrovay, Görgy 285
Pichlkastner, Sarah 138
Pieta, Karol 463
Piliny, Ștefan 68
Pilly, Nicolae 68
Pink, Karl 53, 122, 302, 414, 479, 498, 522
Pinter, Zeno Karl 443, 454, 457
Pintilie, I. Ioan, 47
Piotrowski, Wojciech 496
Pippidi, Andrei 361
Pippidi, Dionisie M. 53, 392, 496, 504, 540
Pîrnău, Radu 26
Pleiner, Radomir 53, 392, 394, 479
Poenaru Bordea, Gheorghe 53, 208, 267, 427, 493, 524, 531, 564, 578
Pokoly, József 67, 346, 573, 589, 592
Pollack, Detlef 29
Pop, Anuța 68
Pop, Constantin 404
Pop, Dan 26, 53, 54, 102, 105, 188, 230, 240, 241, 242, 246, 249-251, 255, 257, 258, 262, 265, 268, 290, 309, 320, 321, 335, 339, 340, 343, 350, 355, 360, 361, 367-369, 393-395, 397-399, 421, 424, 427, 434-441, 447, 449-451, 453, 454, 456, 457, 483-485, 496, 498, 507, 511-513, 528, 534, 537, 541, 542, 543, 550, 553-555, 561, 564, 565, 567, 569, 570, 577, 583
Pop, Dariu 54, 102-104, 106, 107, 122, 137, 495, 552
Pop, Dumitru 577
Pop, Horia 38, 48, 54, 59, 249, 251, 397, 398, 427, 434, 445, 476, 479, 522
Pop, Ioan 40
Pop, Ioan-Aurel 54, 59, 395
Pop, Iuliu 291
Pop, Lucia 38, 39, 61, 157-159, 171, 189, 199, 200, 202, 222, 227, 238, 299, 317, 445
Pop, Radu 68
Pop, Sorin 39, 562
Popa, Atanasie 285
Popa, Cristian Ioan 19, 55, 160, 243, 250, 255, 264, 267, 281, 366, 394, 395, 397, 399, 408, 424, 427, 433, 434, 437, 454, 479, 491, 493, 506, 511, 517, 524, 555, 583
Popa, Radu 54, 55, 116, 122, 155, 208, 213, 242, 244, 248, 249, 265, 281, 283, 285, 286, 287, 307, 311, 320, 322, 326, 327, 347, 349, 354, 355, 356, 359, 364, 406, 418, 442, 445, 460, 463, 471, 472, 475, 476, 477, 482, 485, 490, 493, 494, 500, 514, 524, 526, 528, 580, 598
Popa, Traian 62, 343, 394, 496
Popandopulo, Ch. Zoja 113
Popescu, Anca-Diana (Anca) 434
Popescu, Antoanela 328
Popescu, Dorin 55, 56, 112, 113, 248, 283, 285, 302, 346, 348, 356, 364, 391, 392, 399, 414, 421, 427, 460, 467, 482, 488, 490, 493, 504, 508, 514, 524, 540, 560, 573, 589
Popescu, Gabriel F. 20
Popescu, Gheorghe C. 56, 137, 141, 216, 225, 234, 295, 314, 331, 396, 562
Popescu, Theodor 295
Popescu, Traian 56, 476, 558
Portase, Alec 56, 239, 266, 289, 302, 549
Porumb, Marius 56, 64, 393, 423
Pösch, Adolf 56, 238, 240, 405

- Posea, Aurora** 56, 75, 82, 122
Posea, Grigore 56, 75, 82, 122
Pošepný, Franz 56, 467, 475
Pósta, Béla 56, 538, 574
Preda, Bianca 398
Preda, Constantin 27, 57, 113, 202, 232, 288, 336, 341, 336, 341, 363, 414, 421,427, 479, 522, 523, 590
Preda, Florentina 53
Preisig, Eduard 57, 116, 295, 349, 363, 406, 445, 465, 467, 475, 500
Prichici, Constantin 224
Primas, Margarita 122
Primics, György 57, 239, 346, 347
Prohnenko (Prochnenko; Прохненко), Igor (Igor; Игор А.) 418, 514
Prodan, Dan 57, 105, 137, 142, 154, 292, 336, 419, 460, 462
Profantová, Nadja 545
Protase, Dumitru 463
Przybyła, Marcin S. 57, 251, 281, 343, 395, 396, 424, 543
Pühringer, Elisabeta 281
Pulszky, Ferenc 57, 326, 411, 414, 488, 490, 540
Purice, Silviu Istrate 454
- Q**
Quillfeldt, Ingeborg von 57, 412, 419
- R**
Rabb, Péter 57, 122, 194, 214
Radocsay, Dénes 528
Rajtár, Ján 463
Rákóczy, Sámuel 57, 121, 155, 234, 295, 313, 349, 363, 401, 445, 465, 475
Rassmann, Knut 18, 396, 479
Rădulescu, Dan 292
Reinecke, Paul 540, 589
- Reményik, Lajos** 57, 137, 156, 216, 234, 313, 445, 475
Renaud, Jacques G. N. 160
Réthy, Károly 58, 115, 122, 138, 156, 201, 216, 225, 234, 240, 314, 318, 331, 445, 471, 476, 490, 491, 557, 558, 562, 565
Réthy, László 67, 346, 573, 589, 592
Rezi, Botond 19, 25, 39, 42, 44, 48, 58, 255, 261, 264, 281, 337, 396-398, 434
Ridiche, Florin 395
Rieder, Walter 116
Rind, Michael M. 514
Risch, Roberto 46
Rispling, Gert 418
Rist, Iosif 33, 464
Rișcuța, Nicolae Cătălin 399, 583
Roeder, Manfred 19
Rogojan, Mihai P. 546
Roman, Basil 58, 393, 490
Roman, Cristian 43, 59
Roman, Petre (Petre I.) 58, 427, 496
Roman, Ștefana 560
Rómer, Flóris 58, 188, 189, 302, 307, 310, 321, 325, 333, 362, 466, 488-491, 508, 527
Romhányi, F. Beatrix 30
Romsauer, Peter 58, 102, 107, 250, 335, 339, 343, 355, 394, 424, 433, 453, 507, 543, 555, 583
Roska, Márton 58, 59, 105, 106, 111-113, 122, 234, 239, 241, 238, 302, 306, 307, 313, 321, 325, 326, 328, 333,336, 338, 346, 348, 349, 362, 366, 367, 391, 405, 407, 408, 410, 411, 414, 419, 439, 467, 468, 475, 478, 479, 482, 488-490, 496, 497, 502, 503, 508, 518, 521, 522, 535, 536, 538, 540, 543,

544, 549, 551, 566, 568, 570,
573, 578, 583, 584, 589, 591,
592
Roșca, Nuțu 59, 244, 309, 360, 423
Rotea, Mihai 35, 53, 59, 65, 69,
71, 251, 366, 394-397, 433, 434,
461, 490, 491, 504, 505, 536,
541, 590
Roth, Harald 59, 123, 137, 189,
461
Ruff, Csilla 68
Rupp, Jakob 59, 116, 136, 188,
194, 225
Ruppenstein, Florian 38
Ruscu, Ligia 59, 249
Russu, Ion I. 416, 417
Rustoiu, Aurel 16, 23, 48, 54, 59,
64, 69, 249, 427, 445, 476, 493,
522
Rustoiu, Gabriel T. 19, 55
Rusu, Adrian Andrei 60, 61, 103,
117, 175, 194, 244, 248, 249,
283, 286, 287, 303, 321, 327,
334, 337, 359-361, 364, 423,
447, 461, 463, 465, 480, 494,
500, 502, 503, 509, 528, 552,
555, 566, 598
Rusu, Mircea 56, 59, 60, 111, 113,
115, 232, 234, 243, 255, 265,
290, 292, 302, 310, 313, 321,
325, 326, 329, 336, 346, 348,
349, 362, 391-394, 396, 402,
411, 414, 419, 445, 454, 467,
475, 478, 482, 487, 490, 493,
498, 504, 514, 517, 521, 532,
538, 540, 556, 573, 589, 592
Rusu, Viorel 61, 157, 158, 171,
189, 199, 200, 202
Rütz, Torsten 160

Ř

Řihovský, Jiří 482

S

Sabău, Ioan (Ioan V.) 33, 47, 50,
122, 124, 137, 154, 156, 198,
202
Sabău, Nicolae 61, 191
Sacken, Eduard Freiherrn von
61, 302, 466, 522
Salaš, Milan 18, 61, 281, 346
Samoilă, Ioan 295
Sana, Daniel V. 44
Sanderschi, Nicolae 28
Sangmeister, Edward 33, 346,
483, 487, 536, 589
Sarkadi Nagy, Emese 41, 189, 567
Sava, Victor 434
Savu, Lucica 219
Savu, Mihaela 399
Săndulescu, Mircea 88
Săsăran, Luminița 434
Sășianu, Alexandru 61, 113, 114,
232, 240, 336, 341, 355, 363,
414, 415, 421, 446, 463, 479,
522, 523
Schauer, Peter 25, 42, 71, 263,
281, 532
Scheutz, Martin 138
Schierhold, Kerstin 396
Schiopol, Iosif 115
Schmidt, Hubert 490
Schmidt, László 61, 116, 234, 295,
308, 349, 363, 406, 445, 465,
467, 475
Schmidt, Sándor 61, 137, 216,
234, 313, 475
Schmidt-Sikimić, Biljana 393
Schrek, Vasile 33
Scholtz, Róbert 48, 320, 339, 355,
437
Schönherr, Antalné özv. 25, 62,
189
Schönherr (Décsényi), Gyula 25,
61, 62, 112, 121, 123, 124, 137,
155, 156, 189, 193, 198, 200,
208, 213, 222, 225, 230, 313,

- 317, 332, 333, 351, 353, 391,
419, 455, 460, 508, 509, 551,
557, 564, 589
- Schröder, Manfred** 33, 346, 483,
487, 536, 589
- Schubert, Eckehart** 62, 536, 589
- Schubert, Franz** 62, 536, 589
- Schumacher-Matthäus, Gisela** 62,
487, 489, 490, 504, 590
- Schuster, Cristian (Cristian F.)**
62, 343, 394-396, 434, 496
- Sebastian, David** 106
- Sebestyén, Gheorghe** 62, 336, 363,
423, 460
- Seidl, Johann Gabriel** 302
- Sfășie, Mircea** 28, 62, 595, 597
- Shotyk, Wiliam** 397
- Siemann, Claudia** 396
- Silvășanu, Gabriel** 28
- Silye, Loránd** 71, 116, 445, 476
- Simina, Nicolae-Marcel** 55, 454,
493, 524, 555, 583
- Simion, Gavrilă** 36, 394
- Simon, Zsolt** 62, 138, 216
- Sipos, Gábor** 26, 62, 416, 475
- Siserman, Viorel** 530
- Sîntimbrean, Aurel** 58, 393, 417,
490
- Sîrbu, Mariana** 347
- Sîrbu, Valeriu** 51, 62, 105, 343,
393, 394, 433
- Smirnova (Смирнова), Galina I.
(Галина И.)** 392
- Socol, Ionuț** 29
- Socolan, Aurel** 22, 114, 122, 193,
202, 203, 336, 421, 457, 548,
551, 576, 581
- Socolescu, Micea** 295
- Soficaru, Andrei Dorian** 398
- Sokol, Jan** 29
- Solomon, Emil** 28
- Sommerfeld, Christoph** 263
- Sørensen, Marie Louise Stig** 62,
65, 67
- Soroceanu, Tudor** 21, 22, 29, 35,
37, 41, 44, 45, 60, 62, 63, 104,
112, 243, 247, 255, 261, 264,
280, 281, 310, 321, 322, 337,
343, 347, 362, 392, 394-396,
402, 403, 410, 411, 414, 433,
434, 453, 467, 478, 479, 482,
500, 504, 505, 517, 518, 535,
538, 580, 590
- Spânu, Daniel** 395
- Spinei, Victor** 505
- Sprockhoff, Ernst** 49
- Stache, Guido** 31, 295, 328
- Stamatiu, Mihail** 63, 445, 475
- Stanciu, Ioan** 45, 63-65, 102, 113-
115, 122, 208, 225, 232, 240,
248-250, 255, 256, 265, 267,
288, 290, 320, 322, 329, 336,
340, 341, 350, 355, 363, 399,
404, 414-417, 421, 422, 424,
427, 439, 440, 453, 454, 456,
458, 462, 463, 479, 493, 495,
506, 507, 522-24, 545, 551, 552,
555, 564, 578, 582, 583, 590
- Stanciu, Victor** 65, 122, 137, 216,
313, 349, 445, 475
- Stapel, Andrea** 433
- Steclaci, Livia** 67, 291
- Stegantseva, Veronika Ya.** 399
- Stiopol, Victoria** 43, 122, 216
- Stockhammer, Philipp** 65, 247,
322, 402, 411, 419, 488
- Stoia, Adriana** 65, 393, 424, 479
- Stoica, Coriolan** 65, 445, 475
- Stoica, Cornelia** 35, 53, 65, 71,
505, 590
- Stoicovici, Eugen** 232, 346, 349,
506
- Stratan, Ion** 392
- Strippelmann, Leo** 295
- Stuchlík, Stanislav** 61, 281, 346
- Suciu, Coriolan** 66, 105, 137, 231,
241, 256, 258, 305, 311, 322,
329, 341, 354, 359, 405, 419,

441, 442, 461, 465, 483, 509,
528, 544, 552, 564, 566, 574,
577, 578, 592
Suciu, Simona 66, 194
Suiogan, Delia 138
Surdu, Bujor 66, 406, 566
Szabó, Csaba 138
Szabó, Gábor V. 66, 397, 402
Szabó, Géza 414
Szabó, Tibor 40, 117, 194, 249,
283, 461, 509
Szárász, Antal 66, 410, 411, 589
Szász, Károly (Carol) 66, 161,
189, 194, 198, 222
Szathmári, Ildikó 39
Szathmáry, Károly P. 66, 306-
309, 445, 466, 471, 475, 527
Székely, Zoltán 66, 224, 351, 461
Székely, Zsolt 112
Szellemi, László 234
Szellem, Géza 66, 116, 121, 122,
137, 144, 189, 193, 201, 210,
214, 216, 220, 233, 295, 308,
313, 314, 317, 318, 321, 331,
557, 562
Szemán, Attila 66, 67, 113, 137,
199, 216, 222, 314, 454, 558
Szendrei, János 67, 391, 540, 543
Szentgyörgyi, Mária 67, 351, 460
Szilágyi, István 67, 115, 445, 475,
500, 526, 527
Szirmai Szirmay, Antal 67, 116,
123, 124, 136, 142, 188, 193,
194, 509
Szmik, Antal 67, 116, 121, 213,
214, 216, 222-225
Szőcs, Pál Levente 32, 67, 163,
165, 166, 188, 283, 356, 461
Szőke, Amalia 67, 116, 291, 295
Szokol, Pál 67, 116, 121, 214, 557
Sztáncsuj, Sándor József 160

Ş

Şadurschi, Paul 395

Şomcutean, Zamfir 40, 464
Şandor-Chicideanu, Monica 281
Ştefănescu, Barbu 23
Ştefănescu, Ion D. 548
Ştefănescu, Radu 51, 219

Š

Šabatova, Klára 18
Štrof, Antonin 61, 281, 346

T

Tagányi, Károly 67, 346, 573,
589, 592
Tahin, Emma 167
Takács, Péter 67, 138, 181, 194,
509
Talon, Marc 397
Tamba, Dan 64, 434
Tarbay, Gábor 67, 281, 532
Tasić, Nikola 504
Taylor, Timothy 67, 393, 479
Tămaş, Ioan 33
Tămaş, Tudor 501
Tămaş-Bădescu, Gabriela 56
Tămaş-Bădescu, Sorin 56
Tecar, Monica 59, 434
Tecar, Tiberiu 59
Téglás, Gábor 67, 68, 116, 120,
121, 137, 144, 214, 216, 288,
302, 314, 317, 318, 338, 414,
490, 589
Telcean, Ecaterina 198
Temesváry, János 59, 537,
538, 544, 570, 573, 592
Tencaru, Felix Adrian 54
Teodor, Dan Gh. 53, 68, 195, 265,
453
Teodor, Eugen S. 454
Teodor, Pompiliu 19
Teodorescu, Dan 295
Teodorescu, Raluca-Maria 68,
251, 397-399, 543
Teodorescu, Răzvan 68, 285, 359

Teržan, Biba 19, 68, 104, 255, 395, 397, 479, 505
Thomas, Roger 62, 65, 67
Thurzó, Ferenc 171
Timiș, Nicoară 46, 295, 303
Timoc, Călin 122
Tîrșar, Aurelia 289
Tocilescu, Grigore G. 68, 288, 302, 322, 490
Todinca, Gheorghe 49, 320, 321, 416
Todoran, Marius 33, 464
Tohătan, Radu 421
Tončeva, Goranka 392
Torma, Károly 68, 325, 414, 502, 589
Tóth, Balázs 211
Tóth, János 58
Totoianu, Radu 55, 408, 437
Tripșa, Iosif 68, 122, 137, 155, 156, 210, 234, 240, 313, 392, 405, 479
Tudor, Ersilia 536
Tuffreau, Alain 26, 323, 510, 560
Turcu, Mioara 249
Tutilă Bărbat, Oana 399, 583
Tzigara-Samurcaș, Alexandru 551

Ț
Țârlea, Alexandra (Alexandra C.)
16, 68, 104, 107, 112, 113, 225, 255, 264, 281, 302, 306, 307, 311, 321, 322, 326, 332, 333, 338, 346-348, 362, 398, 402, 403, 408, 410-412, 419, 434, 439, 442, 454, 467, 468, 478, 479, 482, 487, 488, 491, 498, 505, 508, 514, 518, 520, 521, 532, 535, 536, 538, 544, 551, 573, 574, 580, 590, 592, 595, 596
Țânțareanu, Ecaterina 199
Țelman, Ion 287
Țentea, Ovidiu 320

Țeposu-Marinescu, Lucia 404
Țiplic, Ioan Marian 68, 283, 286, 443, 454
Țiplic, Maria Emilia 454
Țurcanu, Rodica-Cristina 68, 113, 116, 122, 138
Țuțuianu, Ion N. 68, 364, 423, 528

U

Udubașa, Gheorghe 20, 88, 122, 216, 314, 476
Uglea, Marius 214
Uckelmann, Marion 396
Ujváry, Zoltán 414
Ulrich, Attila 138
Ungváry, György 167
Urbán, Mihály 68, 69, 121, 313, 314, 318
Ursu, Traian 460, 548, 578
Ursu, Viorica 157, 194, 200, 361, 420, 455, 460, 552, 574, 578
Ursulescu, Nicolae 395
Ursuțiu, Adrian 23, 29, 59, 69, 453, 514

V

Vachta, Tilmann 63, 69, 247, 306, 311, 326, 337, 362, 410, 442, 487, 505, 538, 573, 590, 592, 595
Vajda, Lajos 69, 133, 137
Vanci, Gheorghe 22, 137, 308
Várad, Adel 19
Várady, Gábor 69, 445, 467, 475, 528
Varga, József 167
Vásáry, István 283
Vasić, Rastko 112
Vasiliev, Valentin 16, 24, 59, 69, 107, 267, 393-395, 424, 433, 453, 479, 514, 541, 583, 590
Vădeanu, Tarquinius 28
Văleanu, Mădălin-Cornel 366

Vătășianu, Virgil 69, 189, 198, 248, 283, 285, 494, 528, 567, 575
Vârșescu, Ion 210, 308
Végh, András 30
Velter, Ana-Maria 69, 70, 114, 117, 213, 222, 336, 418, 469, 551
Vende, Aladár 70, 210, 313, 360, 496, 497, 507, 509, 549, 550, 552, 562, 564, 589
Veress, József 216
Verse, Frank 396
Vinski-Gasparini, Ksenija 261
Virag, Cristian 70, 250, 437, 506
Vișovan, Ștefan 70, 239, 244, 245, 249, 267, 287, 305, 340-343, 347, 350, 364, 406, 448, 480, 483, 501, 502, 533, 535, 537, 544, 566, 568, 569, 581, 591, 592, 595-597
Vizauer, Victor V. 70, 265, 267, 322, 355, 363, 415, 422, 446, 449, 450, 454, 463, 480, 523, 524, 583
Vîlcu, Aurel 50, 202
Vlad, Petre 291
Vlassa, Nicolae 393
Vogt, Matthias Theodor 29
Vries, Nanny M. W. de 590
Vulpe, Alexandru 27, 50, 53, 70, 71, 107, 112, 251, 255, 263, 264, 292, 309-311, 325, 333, 346, 348, 362, 391-398, 402, 408, 410-412, 424, 427, 433, 434, 439, 442, 454, 468, 479, 482, 483, 487, 490, 501, 504, 505, 508, 514, 517/520, 532, 536, 538, 540, 541, 543, 544, 549, 551, 573, 580, 589, 590, 592, 595
Vulpe, Radu 392

W
Wagner, Ernst 71, 116, 121, 526
Wahlner, Aladár 71, 137, 318
Wallner Bărbulescu, Luminița 417
Wanek, Ferenc 71, 116, 445, 476
Wanzek, Burger 71, 112, 243, 263, 281, 328, 348, 393, 467, 479, 482, 501, 517
Weiherrmann, Petra 30, 433, 505, 521
Weisgerber, Gerd 41, 199, 222, 291
Weisz, Boglárka 138
Weisz, Attila 41, 71, 122, 137, 161, 163, 170, 189, 191, 194, 199, 567
Weisz, Tádé 71, 233, 238, 240, 405
Wenzel, Gusztáv 72, 115, 116, 123, 124, 136, 154, 180, 189, 216, 292, 313, 349, 359, 445, 465, 475, 514, 527
Werner, Joachim 72, 326, 589
Windholz-Konrad, Maria 72, 261, 281
Winkelbauer, Thomas 138
Winkler, Judit (Judita) 32, 51, 72, 202, 203, 204, 224, 240, 288, 351, 363, 414, 421, 422, 457, 462, 463, 479, 497, 522, 523, 530, 581
Wirth, Stefan 397
Woditska, István 21, 27, 42, 68, 72, 156, 216, 234, 318
Wolf, Rudolf 26
Wollmann, Volker 26, 56, 58, 72, 73, 106, 115, 122, 135, 137, 138, 156, 194, 199, 216, 217, 221, 237, 240, 257, 314, 318, 340, 393, 395, 396, 406, 416, 445, 467, 473, 475, 476, 490, 550, 558
Woltermann, Gisela 396
Wosinsky, Mór 540

Y

Yalçın, Ünsal 403

Z

Zachan, Alexandru 584

Zaharia, Eugenia 391, 490

Zaharia, Sorin 445, 476

Zahariade, Mihail 71, 393, 541,
543

Zanoci, Aurel 49, 427, 433

Zárnoczki, Áron 46

Zdroba, Mircea 55, 122, 281, 283,
285-287, 354, 356, 359, 364

Zebreniuc, Cristina 447

Zenecan, Dan 33

Zincenco, Dan 291

Zirra, Vlad V. 18

Zoltai, Lajos 111

Zrinyi, András 202, 393

Zsámboki, László 18, 24, 27, 66,
73, 122, 137, 216, 225, 234,
313, 314, 445, 470, 475, 558

A

Алешкевич, Ярослав А.
73, 505, 590

Б

Балагури (Balahuri), Эдуард (Eduard) А. 73, 393, 496, 505, 514, 536, 540, 541, 543, 590, 595

В

Ванчугов, Владимир П. 393

Г

Гершкович, Яков П. 335

Гранчак, Иван М. 73, 514, 522

К

Кашуба (Kashuba), Майя (Maja) Т. 398, 399

Котигорошко (Kotigoroško), Вячеслав (Vjačeslav) Г. 41, 73, 248, 249, 320, 415, 463, 522, 583

Л

Лессек, Фердинанд 411

Левицкий, Олег Г. 398

Т

Тереножкин, Алексей И. 346

Ч

Червенияк, В. 73, 522

Щ

Щербей, Костя I. 514

STRUCTURA ADMINISTRATIVĂ A JUDEȚULUI MARAMUREȘ
Stadiu – Martie 2015

Ardusat, comună

1. Ardușat
2. Arieșu de Câmp
3. Colțirea

Ariniș, comună

1. Ariniș
2. Rodina
3. Tămășești

Asuaju de Sus, comună

1. Asuaju de Jos
2. Asuaju de Sus

Baia Mare, municipiu

1. Baia Mare
2. Blidari
3. Firiza
4. Valea Neagră

Baia Sprie, oraș

1. Baia Sprie
2. Chiuzbaia
3. Satu Nou de Sus
4. Tăuții de Sus

Băița de Sub Codru, comună

1. Băița de Sub Codru
2. Urmeniș

Băiuț, comună

1. Băiuț
2. Poiana Botizii
3. Strâmbu Băiuț

Băsești, comună

1. Băsești
2. Odești
3. Săliște
4. Stremț

Bârsana, comună

1. Bârsana
2. Nănești

Bicaz, comună

1. Bicaz
2. Ciuta

3. Corni

Bistra, comună

1. Bistra
2. Crasna Vișeului
3. Valea Vișeului

Bocicoiu Mare, comună

1. Bocicoiu Mare
2. Crăciunești
3. Lunca la Tisa
4. Tisa

Bogdan Vodă, comună

1. Bocicoiel
2. Bogdan Vodă

Boiu Mare, comună

1. Boiu Mare
2. Frâncenii Boiului
3. Prislop
4. Românești

Borșa, oraș

1. Băile Borșa
2. Borșa

Botiza, comună

Budești, comună

1. Budești
2. Sârbi

Cavnic, oraș

Călinești, comună

1. Călinești
2. Cornești
3. Văleni

Câmpulung la Tisa, comună

Cernești, comună

1. Brebeni
2. Cernești
3. Ciocotiș
4. Fânațe
5. Izvoarele
6. Măgureni
7. Trestia

Cicârlău, comună

1. Bârgău
2. Cicârlău
3. Handalu Ilbei
4. Ilba

Coaş, comună

1. Coaş
2. Întrerâuri

Coltău, comună

1. Cătălina
2. Coltău

Copalnic Mănăştur, comună

1. Berinţa
2. Cărpiniş
3. Copalnic
4. Copalnic-Deal
5. Copalnic Mănăştur
6. Curtuiuşu Mic
7. Făureşti
8. Lăschia
9. Preluca Nouă
10. Preluca Veche
11. Ruşor
12. Vad

Coroieni, comună

1. Baba
2. Coroieni
3. Dealu Mare
4. Drăghia
5. Vălenii Lăpuşului

Cupşeni, comună

1. Costeni
2. Cupşeni
3. Libotin
4. Ungureni

Deseşti, comună

1. Deseşti
2. Hărniceşti
3. Mara

Dragomireşti, oraş**Dumbrăviţa, comună**

1. Cărbunari
2. Chechiş
3. Dumbrăviţa

4. Rus
5. Şindreşti
6. Unguraş

Fărcaşa, comună

1. Buzeşti
2. Fărcaşa
3. Sârbi
4. Tămaia

Gărdani, comună**Giuleşti, comună**

1. Berbeşti
2. Fereşti
3. Giuleşti
4. Mănăstirea

Groşi, comună

1. Groşi
2. Ocoliş
3. Satu Nou de Jos

Groşii Țibleşului, comună**Ieud, comună****Lăpuş, comună****Leordina, comună****Mireşu Mare, comună**

1. Dăneştii Chioarului
2. Iadăra
3. Lucăceşti
4. Mireşu Mare
5. Remeţi pe Someş
6. Stejera
7. Tulghieş

Moisei, comună**Oarţa de Jos, comună**

1. Oarţa de Jos
2. Oarţa de Sus
3. Orţâţa

Ocna Şugatag, comună

1. Breb
2. Hoteni
3. Ocna Şugatag
4. Sat Şugatag

Onceşti, comună**Petrova, comună****Poienile de sub Munte, comună****Poienile Izei, comună**

Recea, comună

1. Bozânta Mică
2. Lăpușel
3. Mocira
4. Recea
5. Săsar

Remetea Chioarului, comună

1. Berchez
2. Berchezoaia
3. Posta
4. Remecioara
5. Remetea Chioarului

Remeți, comună

1. Piatra
2. Remeți
3. Teceu Mic

Repede, comună**Rona de Jos, comună****Rona de Sus, comună**

1. Coștiui
2. Rona de Sus

Rozavlea, comună

1. Rozavlea
2. Salta

Ruscova, comună**Sarasău, comună****Satulung, comună**

1. Arieșu de Pădure
2. Fersig
3. Finteușu Mic
4. Hideaga
5. Mogoșești
6. Pribilești
7. Satulung

Săcălășeni, comună

1. Coruia
2. Culcea
3. Săcălășeni

Săcel, comună**Săliște de Sus, oraș****Sălsig, comună****Săpânța, comună****Seini, oraș**

1. Săbișa

Seini**Viile Apei****Sighetu Marmației, municipiu**

1. Iapa
2. Lazu Baciului
3. Sighetu Marmației
4. Șugău
5. Valea Cufundoasă
6. Valea Hotarului

Strâmtura, comună

1. Glod
2. Slătioara
3. Strâmtura

Suciu de Sus, comună

1. Larga
2. Suciu de Jos
3. Suciu de Sus

Șieu, comună**Șișești, comună**

1. Bontăieni
2. Cetățele
3. Dănești
4. Negreia
5. Plopiș
6. Șișești
7. Șurdești

Șomcuta Mare, oraș

1. Buciumi
2. Buteasa
3. Ciolt
4. Codru Butesii
5. Finteușu Mare
6. Hovrila
7. Șomcuta Mare
8. Vălenii Șomcutei

Tăuții Măgherauș, oraș

1. Băița
2. Bozânta Mare
3. Bușag
4. Merișor
5. Nistru
6. Tăuții Măgherauș
7. Ulmoasa

Târgu Lăpuș, oraș

1. Boiereni
2. Borcut
3. Cufoaia
4. Dămăcușeni
5. Dobricu Lăpușului
6. Dumbrava
7. Fântânele
8. Groape
9. Inău
10. Răzoare
11. Rogoz
12. Rohia
13. Stoiceni
14. Târgu Lăpuș

Ulmeni, oraș

1. Arduzel
2. Chelița
3. Mânău
4. Someș-Uileac
5. Tohat
6. Țicău
7. Ulmeni
8. Vicea

Vadu Izei, comună

1. Vadu Izei
2. Valea Stejarului

Valea Chioarului, comună

1. Curtuiușu Mare
2. Durușa
3. Fericea
4. Mesteacăn
5. Valea Chiorului
6. Vărai

Vima Mică, comună

1. Aspra
2. Dealu Corbului
3. Jugăstreni
4. Peteritea
5. Sălnița
6. Vima Mare
7. Vima Mică

Vișeu de Jos, comună

Vișeu de Sus, oraș

1. Vișeu de Mijloc
2. Vișeu de Sus

CUPRINS

Prefață la a doua ediție	5
Prefață la prima ediție.....	6
Prescurtări	9
Prescurtări bibliografice.	9
Alte prescurtări	73
Cadrul geografic	75
Resurse minerale feroase și neferoase în județul Maramureș	88
Depozite și izvoare sărate în județul Maramureș	93
Istoricul descoperirilor și cercetărilor arheologice în județul Maramureș	94
Repertoriul arheologic pe localități	101
I. Ardusat	102
II. Ariniș	102
III. Asuaju de Sus.....	104
IV. Baia Mare.....	105
V. Baia Sprie	213
VI. Băița de Sub Codru	231
VII. Băiuț	232
VIII. Băsești	240
IX. Bârsana	241
X. Bicaz	249
XI. Bistra	259
XII. Bocicoiu Mare	261
XIII. Bogdan Vodă	267
XIV. Boiu Mare	287
XV. Boșșa	290
XVI. Botiza	305
XVII. Budești	305
XVIII. Cavnice	311
XIX. Călinești	319
XX. Câmpulung la Tisa	323
XXI. Cernești	327
XXII. Cicârlău	328
XXIII. Copalnic Mănăstur	334
XXIV. Coroieni	340
XXV. Cupșeni	341
XXVI. Desești	347
XXVII. Dragomirești	347
XXVIII. Dumbrăvița	350
XXIX. Fărcașa	352
XXX. Giulești	353
XXXI. Groși	360
XXXII. Ieud	361
XXXIII. Lăpuș	365

XXXIV.	Leordina	406
XXXV.	Maramureș	407
XXXVI.	Mireșu Mare	419
XXXVII.	Moisei	421
XXXVIII.	Oarța de Jos	423
XXXIX.	Ocna Șugatag	442
XL.	Petrova	446
XLI.	Poienile de Sub Munte	447
XLII.	Poienile Izei	448
XLIII.	Recea	448
XLIV.	Remetea Chioarului	456
XLV.	Remeți	462
XLVI.	Repedea	464
XLVII.	Rona de Jos	464
XLVIII.	Rona de Sus	465
XLIX.	Rozavlea	477
L.	Ruscova	483
LI.	Sarasău	483
LII.	Satulung	494
LIII.	Săcălășeni	497
LIV.	Săcel	499
LV.	Săliștea de Sus	501
LVI.	Sălsig	503
LVII.	Săpânța	503
LVIII.	Seini	505
LIX.	Sighetu Marmației	509
LX.	Strâmtura	532
LXI.	Suciu de Sus	533
LXII.	Șișești	544
LXIII.	Șomcuta Mare.....	549
LXIV.	Tăuții Măgherauș	555
LXV.	Târgu Lăpuș.....	566
LXVI.	Ulmeni	574
LXVII.	Vadu Izei	579
LXVIII.	Valea Chioarului	581
LXIX.	Vima Mică	591
LXX.	Vișeu de Jos	597
LXXI.	Vișeu de Sus.....	598
	The archeological Repertory of Maramureș County (Abstract)	599
	List of illustrations	601
	Indicele alfabetic al localităților	616
	Indicele descoperirilor pe epoci	620
	Indicele de autor	625
	Structura administrativă a județului Maramureș (stadiu – martie 2015) ...	647

Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii
Tradiționale Maramureș

În **Colecția Historia** au apărut:

1. Livia Ardelean, Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700, Baia Mare, 2012
2. Alexandru Filipașcu, Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română, Baia Mare, 2014

În noua ediție a lucrării este reluată prezentarea tuturor obiectivelor arheologice deja menționate în prima ediție, nu rareori cu informații îmbogățite și cu o bibliografie mai amănunțită, o bună parte a acestora fiind publicată în ultimii ani. Sunt descrise și descoperirile nou apărute, cercetările și săpăturile arheologice efectuate în ultimul timp în Maramureș, precum și o parte a perieghzelor întreprinse.

Prin publicarea unei noi ediții a Repertoriului realitățile arheologice ale județului Maramureș vor deveni, fără îndoială, mai cunoscute și, implicit, mai protejate.

Carol Kacsó